LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

328.4391
H891on
1872
no .3

1953

Az 1872. évi september 1-jére hirdetett

ORSZÁGGYÜLÉS

NYOMTATVÁNYAI.

KÉPVISELŐHÁZI NAPLÓ.

III.

F
306
6996

AZ 1872-ik ÉVI SEPTEMBER 1-re HIRDETETT

ORSZÁGGYÜLÉS

KÉPVISELŐHÁZÁNAK NAPLÓJA.

3

HARMADIK KÖTET.

AZ ORSZÁGGYÜLÉSI GYORS-IRODA HIVATALOS JEGYZÉSEIBŐL

SZERKESZTI

NAGY IVÁN

A M. T. AKAD. TAGJA.

KIR. JÓZSEF MŰEGYETEM KÖNYVTÁRA

HITELES KIADÁS.

BUDÁN, 1873.
A MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMNYOMDÁBAN.

ÁTENGEDETT
PÉLDÁNY
Budapesti Műszaki Egyetem
Központi Könyvtár
Eladás, Csere, Átengedés

328.4391
H891on
1872
no.3

A HARMADIK KÖTET

TARTALMA.

Lap

61. országos ülés január 11-én 1873. A királyi felségek által a ház üdvözleteinek szives fogadásáról. Az 1872. évi tizennégy törvényczikknek az országos levéltárba tételéről szóló elismervény; továbbá kérvények és végre Máday Sándor, gr. Teleki Sándor és dr. Mandics Tivadar megbizó-leveleik bemutatása. Kabos Elek végleg igazoltatik. Az interpellatiók, inditványok, határozati stb. javaslatok december havi sorozata bemutattatik. Németh Albert Hódmező-Vásárhely és Baja városoknak kir. városokká emelése érdekében tett határozati javaslatát visszaveszi. Orbán Balázs b. az Udvarhely városbeli kövezetvám iránt, Madarász József a pénzügyministerium alatti hivataloknak német nyelven vitt levelezése iránt, Csernátony Lajos a képviselő-választási törvény mikori tárgyalása iránt interpellálják a kormányt, mely utóbbira azonnal válasz adatik. A jövő ülések napirendje megállapittatik 3

62. országos ülés január 13-án 1873. Kérvények bemutatása. Madarász József a vesztegetések meggátlása, Kármán Lajos a honvédség teljes fölszerelése és mozgósithatása tárgyában interpellálják a kormányt. Lázár Ádám a részvénytársulatok alakitására nézve határozati javaslatot ad be. Oláh Gyula a Jászkun kerületek megváltásának kérdésében, Irányi Dániel Pellagics menekült tárgyában interpellálják a kormányt. Lónyay Menyhért grófnak a zárszámadások megvizsgálása tárgyában beadott határozati javaslata átalánosan és részletesen tárgyaltatván, elfogadtatik. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat átalánosan tárgyaltatván, részletes tárgyalása megkezdetik. A központi bizottság beadja jelentését a telepitvényesi törvényjavaslat függőben maradt némely szakaszairól 7

63. országos ülés január 14-én 1873. Máday Sándor választása ellen és más kérvények bemutatása. Horn Ede a bankügy tárgyában; Lázár Ádám a fönálló bünvádi eljárás tárgyában interpellálják a kormányt, ez utóbbira a kormány részéről azonnal válasz adatik. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása bevégeztetvén, elfogadtatik. A gazdasági bizottság beadja jelentését a januárhavi költségvetésről; és Szalay Imre özvegye kielégitéséről, mely utóbbi tárgyaltatván, elfogadtatik. A hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről mozgósitás esetében czimü törvényjavaslat átalánosan tárgyaltatván, részletes tárgyalás alapjául elfogadtatik 31

Lap

64. országos ülés január 15-én 1873. Zichy József gróf megbizó-levele bemutatása. Helfy Ignácz a költségvetés tárgyában határozati javaslatot ad be. Madarász József a bankkérdésben interpellálja a kormányt. Az altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat harmadszor felolvastatván, végleg elfogadtatik. A gazdasági bizottság jelentése a januárhavi költségvetésről tárgyaltatván, elfogadtatik. A lóbeszerzésről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása megkezdetik 54

65. országos ülés január 16-án 1873. Kérvények bemutatása. A törvényczikkeknek az országos levéltárba helyezéséről szóló elismervény bejelentetik. Lükő Géza a kir. tetszvény-jognak Schopper rozsnyói püspök által megsértése tárgyában; Vidacs János a buda-pesti lánczhidpénz megszüntetése tárgyában interpellálják a kormányt. A hadsereg és honvédség lószükségletének beszerzéséről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása befejeztetvén, elfogadtatik. A telepitvényesekről szóló törvényjavaslat némely elmaradt szakaszai tárgyaltatván, elfogadtatnak 76

66. országos ülés január 17-én 1873. Kérvények bemutatása. Madarász József az ülések megkezdési idejének megtartása iránt kérést intéz a ház elnökéhez. A kérvények IX. sorjegyzéke tárgyaltatik és a bizottság véleménye elfogadtatik. A lóbeszerzési törvényjavaslat harmadszor felolvastatván, névszerinti szavazással végleg elfogadtatik. A gazdasági bizottság jelentése Szalay Imre özvegyének kegydija iránt tárgyaltatván, Várady Gábor iuditványa Somssich Pál módositványával, elfogadtatik . . 86

67. országos ülés január 18-án 1873. Teleky Sándor végleg, Mandics Tivadar, gr. Zichy József ifj. fentartással igazoltatnak. Máday Sándor megbizó levele a 7-ik biráló bizottságnak átadatik. A honvédelmi véderő fokozásáról és fejlesztéséről szóló törvényjavaslatról a bizottsági jelentés beadatik. Az 1873. évi költségvetésnek és Helfy Ignácz erre vonatkozó határozati javaslatának átalános tárgyalása megkezdetik 93

68. országos ülés január 20-án 1873. Kérvények és a főrendek által beküldött levéltári nyugta bejelentése. A kérvényi bizottság bemutatja a X. sorjegyzéket. Az 1873. évi költségvetés és Helfy Ignácz határozati javaslatának átalános tárgyalása tovább foly. 119

69. országos ülés január 21-én 1873. Kérvények bemutatása. Remete Géza a letenyei járásbiróság iránt interpellálja a kormányt. A kormány beadja a Pest-Buda közt a Dunán a Margitsziget csucsánál épitendő hidról szóló törvényjavaslatot. Az 1873. évi államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly 141

70. országos ülés január 22-én 1873. Kérvények bemutatása. A távollévők miatt névsor felolvasása. Az 1873. évi államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly . . . 165

71. országos ülés január 23-án 1873. Kérvények bemutatása. Madarász József a néptanitók katona-kötelezettsége tárgyában beadandó törvényjavaslat iránt interpellálja a kormányt, Tolnay Károly a zalavári apátság tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. Podmaniczky Frigyes b. a képviselők dijazásának eltörlése tárgyában határozati javaslatot ad be. Vidats János az állami dohánygyárakban hivatalosan használt német nyelv tárgyában interpellálja a kormányt. A biráló bizottság jelentése folytán Gullner Gyula végleg igazoltatik. A kormány beadja a bünvádi eljárásról szóló törvényjavaslatot. Az 1873-ki államköltségvetésátalános tárgyalása tovább foly. 188

72. országos ülés január 24-én 1873. Kérvény bemutatása. Madarász József a képviselői dijak tárgyában határozati javaslatot ad be. Az 1873. évi államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly 208

73. országos ülés január 25-én 1873. Kérvények bemutatása. Csiky Sándor az 1848. évbeni egyesek által az államnak adott kölcsönök és egyéb szolgálatok folytán támadt

Lap.

követelések tárgyában határozati javaslatot ad be. A kérvények X. sorjegyzéke tárgyaltatik és elfogadtatik. A Németországgal kötött postaszerződésről szóló szentesitett törvény kihirdettetik. A kormány beadja a Baja és Hódmező-Vásárhely városok törvényhatósággal felruházásáról szóló törvényjavaslatot. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly 230

74. országos ülés január 27-én 1873. Kérvények bemutatása. A Baja és Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházásáról szóló törvényjavaslat az osztályokhoz utasittatik. Jókai Mór a százház összes birtokosai ellen intézett birói végrehajtás tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. A kérvények XI. sorjegyzéke bemutattatik. Az 1873. évi költségvetés általános tárgyalása tovább foly . . 259

75. országos ülés január 28-án 1873. Kérvények bemutatása. Oláh Gyula a hatvan-jászberény-szolnoki vasut mikori megnyitása iránt interpellálja a kormányt. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly 285

76. országos ülés január 29-én 1873. Kérvények bemutatása. Simonyi Ernő szabadságidő meghosszabbitást nyer. Szentmiklóssy Pál a szegénységi ügy tárgyában, Domahidy István a kir. kisebb haszonvételek eltörlése tárgyában interpellálják a kormányt, mely utóbbira azonnal válasz adatik. Lázár Ádám a talmács-szelistyei és törcsvári uradalmak jogviszonyainak rendezése tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. A központi bizottság beadja jelentését a Baja és Hódmező-Vásárhely törvényhatóságokról szóló törvényjavaslatról. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly. A kormány beadja: 1) a házadóról, 2) személyes, 3) jövedelmi, 4) bélyegadóról, 5) Dunagőzhajó-társulat jövedelmi adója megosztásáról, 6) a gőzhajótársulat kamatbiztositása megszüntetéséről; 7) az 1872. évi póthitelekről szóló törvényjavaslatokat 307

77. országos ülés január 30-án 1873. Kérvények bemutatása. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly 331

78. országos ülés január 31-én 1873. Kérvények bemutatása. Péchy Jenő a mátészalkai járásbiróság iránt interpellálja a kormányt. Horn Ede a kölcsönügyben kérdést intéz a pénzügyministerhez. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása befejeztetik és névszerinti szavazással elfogadtatik 351

79. országos ülés február 1-én 1873. A január havi inditványok, interpellátiók, határozati javaslatok stb. és kérvények bemutatása. Irányi Dániel a vallásszabadság iránt hozandó törvényjavaslat tárgyában határozati javaslatot ad be. Remete Géza a letenyei választásnál történt sebesitések tárgyában, Lázár Ádám a magyar kormány által elvállalni hirlelt 26 millió vasuti hiány tárgyában, Kármán Lajos a birósági végrehajtók tárgyában interpellálják a kormányt. Ez utóbbira azonnal válasz adatik, valamint Remete Gézának a letenyei járásbiróság tárgyában egy előbbeni ülésben; továbbá Péchy Jenőnek a mátészalkai járásbiróság tárgyában tett interpellátióikra. Madarász Józsefnek az iskolai könyvek tárgyában beadott határozati javaslata a közoktatási budget tárgyalása idejére napirendre tüzetik. A mentelmi bizottság bemutatja Remete Géza ellen kért vizsgálat tárgyában jelentését. A 8-ik biráló bizottság jelentése folytán Királyi Pál végleg igazoltatik. A kérvények XI. sorjegyzéke tárgyaltatik. Baja és Hódmező-Vásárhely külön törvényhatóságokká alakitásáról szóló törvényjavaslat átalában és részletesen tárgyaltatván, elfogadtatik. A pénzügyi bizottság jelentésében foglalt határozati javaslatok tárgyalása megkezdetvén, azoknak valóságos határozatok alakjában előterjesztése rendeltetik 377

A

KÉPVISELŐHÁZ NAPLÓJA.

III.

61. országos ülés

1873. január 11-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: A királyi felségek által a ház üdvözleteinek szives fogadásáról. Az 1872. évi tizennégy törvényczikknek az országos levéltárba tételéről szóló elismervény; továbbá kérvények és végre Maday Sándor, gr. Teleki Sándor és Dr. Mandics Tivadar megbizó leveleik bemutatása. Kabos Elek végleg igazoltatik. Az interpellátiók, inditványok, határozati stb. javaslatokat december havi sorozata bemuttatik. Németh Albert Hódmező-Vásárhely és Baja városoknak kir. városokká emelése érdekében tett határozati javaslatát visszaveszi. Orbán Balázs b. az Udvarhely városbeli kövezet-vám iránt; Madarász József a pénzügyministerium alatti hivataloknak német nyelven vitt levelezése iránt, Csernátony Lajos a képviselő választási törvény mikori tárgyalása iránt interpellálják a kormányt, mely utóbbira azonnal válasz adatik. A jövő ülések napirendje megállapittatik.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, Trefort Ágost, Wenckheim Béla b., Zichy József gr.

(Az ülés kezdődik d. e. 11 órakor.)

Elnök: T. ház! A háznak határozata folytán a szünnapok utáni első ülés a mai napra lévén kitüzve, midőn az uj év első ülését ezennel megnyitom, szivemből üdvözlöm a képviselő urakat, és kérem méltóztassanak az időközben beérkezett irományokat és jelentéseket meghallgatni.

A mai ülés jegyzőkönyvét Széll Kálmán fogja vezetni, a szólni kivánókat pedig Tombor Iván jegyzi fel.

Mindenekelőtt van szerencsém tudatni, hogy a ministerelnök urtól vett értesités szerint ő felsége a királynő születésnapja alkalmából, ugyancsak ő felsége a király és királyné az uj év alkalmából a képviselőház által nyilvánitott szerencse-kivánatot legkegyesebb köszönettel fogadni méltóztattak. *(Éljenzés.)*

A főrendiház elnöksége megküldi az 1872-ik évi octóber hónapban szentesitett tizennégy rendbeli törvényczikk eredeti példányainak az országos levéltárba helyezését tárgyazó elismervényét. A képviselő ház levéltárába tétetik.

A belügyminister átküldi azon átiratot, melylyel a moldva-oláhországi követi kamra 1866-tól 1872-ig terjedő ülésszakra vonatkozó tárgyalási jegyzőkönyveit megküldi.

A ház könyvtárában fognak elhelyeztetni.

Következő feliratok érkeztek:

Bács-Bodrog t. egyesült megyék felirata közigazgatási költségeinek fedezésére szükségelt pót-hitel engedélyezése iránt.

Heves- és Külső-Szolnok t. e. megyék fölirata, melyben a belügyministerhez felterjesztett 1873-ik évi költségvetésének helybenhagyását elrendeltetni kéri.

A Jászkunkerületek felirata az országgyülés, naplók, jegyzőkönyvek és irományoknak a törvényhatóságok részére leendő megküldése iránt.

Heves- és Külső-Szolnok t. e. megyék felirata melyben az országgyülési nyomtatványokat a törvényhatóságoknak megküldetni kéri.

Pancsova város felirata, melyben tisztviselőinek fizetését továbbra is az állam által kéri fedeztetni.

Arad sz. k. város felirata, melyben a szabad k. városok költségeinek egyrészét az állam által kéri fedeztetni.

Nagy-Kikinda kerület felirata, melyben törvényhatósági költségeit az állam által kéri fedeztetni.

A nagy-kikindai kerület felirata a közjegyzői intézménynek behozatala, a perrendtartás egyszerüsitésitése, és a végrehajtók eljárásának megszoritása iránt.

Nagy-Kikinda kerület felirata, melyben az országgyülési nyomtatványokat megküldetni kéri.

Eperjes város felirata, melyben a királyi városok közigazgatási árva- és gyámi kiadásait az állam által kéri fedeztetni.

Kézsmárk város felirata a kir. városok közigazgatási és gyámi kiadásainak az állam által leendő fedezése iránt.

Kézsmárk város felirata, melyben a Németországból kitiltott jezsuitáknak Magyarországbani letelepedését törvényhozás utján megakadályoztatni kéri.

Zarándmegye felirata a virilis intézmény megszüntetése iránt.

Zarándmegye felirata, melyben az országgyülési nyomtatványokat a törvényhatóságok részére megküldetni kéri.

Zarándmegye felirata, melyben a leltárak felvételére a községi jegyzőket feljogosittatni kéri.

Hunyadmegye fölirata, melyben Hunyadmegye Almás és György járásait a dévai királyi törvényszék kerületéhez csatoltatni kéri.

Tornamegye felirata, melyben a községi birákat, 60 frtot meg nem haladó keresetekben biráskodással felruháztatni kéri.

Somogymegye felirata, a katona beszállásolási ügy rendezése iránt.

Pozsonmegye pártolja Nógrád megye felterjesztését a bánya törvényjavaslat módositása tárgyában.

Mindezen feliratok a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Végre van szerencsém jelenteni, hogy Máday Sándor Fogaras vidék felső kerületében, gr. Teleki Sándor, Fogaras vidék alsó kerületében, és Dr. Mandics Tivadar Bácsmegye palánkai kerületében megválasztott képviselők megbizó leveleiket beadták.

Ki fognak adatni az állandó igazoló bizottságnak.

Kabos Elek Közép-Szolnokmegye Tasnád kerületi képviselő ellen kérvény adatott be, miután azonban a kérvény a szabályszerü 30 nap letelte után két nappal érkezett, azt visszautasitottam. *(Helyeslés bal felől.)* Egyszersmind Kabos Elek a végleg igazolt képviselők sorába igtattatik. *(Éljenzés a bal oldalon.)*

Végre van szerencsém benyujtani az elnöki előterjesztést az 1872. deczember végeig beadott és függőben maradt összes interpellatiók, határozati és törvényjavaslatok, valamint egyéb ministeri előterjesztések iránt.

Ki fog nyomatni és a t. képviselő urak közt kiosztatni.

Egyéb elnöki előterjesztés nincs.

Földváry Mihály: Tisztelt képviselőház! Ha a házszabályokkal nem ellenkeznék, indokolás mellett óhajtottam volna a kezeim közt levő folyamodványt a t. ház becses figyelmébe a legmelegebben ajánlani. Igy azonban csak röviden jelzem annak tartalmát.

Pestmegyének ugynevezett „Sárköz vidéke:“ Kalocsa és Hajós mezővárosok, Lak, Szt. Benedek, Uszód, Foktő, Bogyiszló, Fajsz, Dusnok, Miske, Csanád, Süköd és Nádudvar községek, a kalocsai érseki és főkáptalani uradalmak, s a bátyai közbirtokosság, reá mutatva azon nagymérvü védgát s parterőditési munkálatokra, melyek államköltségen a ráczkevei sziget-uradalom, s Tolnamegye több községének érdekében, de szeréntük nagyrészben épen a pestmegyei községek hátrányára és veszélyére emeltetnek, — panaszolják, hogy egyedül Sárköz vidék megvédése tekintetéből nem történik semmi. A Duna árja csaknem évenként tönkre teszi termésüket, a partok nagymérvü szakgatása folytán több község már-már a végképi elsodortatásnak néz elébe, százezrekbe került védtöltéseiket a jég-viz ereje rombolja szét; kérik tehát a t. képviselőházat: kegyeskedjék a közmunka és közlekedési kir. ministeriumot utasitani, hogy ezen elhagyatott vidéken a Duna szabályozása, illetőleg az árviz veszélyét leginkább előidéző zátony-szigetek átmetszése tekintetéből szükséges költségeket az 1874-ik évi költségvetésbe vegye fel!

Kérem ezen folyamodványt, szabályszerü tárgyalás végett a kérvényi bizottságnak kiadatni.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Németh Albert: T. képviselőház! Az elmult év nov. 18-iki ülésében volt szerencsém egy határozati javaslatot terjeszteni a t. ház elé, amelyben utasittatni kértem a ministeriumot, hogy Hódmező-Vásárhely és Baja városoknak királyi városokká emeltetése iránt a mult ülésen beadott s az osztályok által egyhangulag elfogadott törvényjavaslatot terjeszsze a t. ház elé. Tettem azt azon indokból; mert mielőtt a határozati javaslatot beadtam volna, ugy győződtem meg tudakozódásomra és illetőleg kérdésemre, hogy az akkori kormány nem hajlandó ezen törvényjavaslatot a t. ház elé terjeszteni. Az okokat, miért történt ez, elhallgatom. Most azonban hála Istennek, az igen t. kormányelnök Szlávy József urtól és Tóth Vilmos belügyminister urtól, valamint a t. jobboldalon levő több kiváló és befolyásos képviselőtársaimtól szerencsés voltam kinyerni azt, hogy tekintve Hódmező-Vásárhely városának 14□ mértföldnyi területen 53 ezer lakossal való hazafias buzgalmát, a gazdálkodás, kereskede-

lem, ipar és szorgalom terén méltányos elismerést érdemlő jogosultságát, a t. kormány hajlandó azt királyi várossá emelni, illetőleg önkormányzati joggal felruházni. Midőn tehát én ezennel határozati javaslatomat visszaveszem, nincs egyéb hátra, minthogy a ministerelnök urat és illetőleg a belügyminister urat felkérjem, hogy az emlitett törvényjavaslatot, midőn lehet, — részemről mindenesetre minélhamarább óhajtom, — a képviselőház elé terjeszteni méltóztassék.

Tóth Vilmos belügyminister: Tisztelt ház! Az emlitett törvényjavaslatot lesz szerencsém legközelebb a tisztelt képviselőház asztalára letenni.

Kondorossy György: Tisztelt ház! Van szerencsém Fierlinger Vilmos uj-vidéki lakosnő azon kérvényét a t. ház elé terjeszteni, melyben a bent nevezett folyamodónő az általa az államnak még 1849-ik évben 5 darab magyarországi kamatos utalvány mellett kölcsönzött 450 frtot, a kamatokkal együtt, folyóvá tétetni esedezik. Kérem a t. házat, méltóztassék ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Orbán Balázs b.: Tisztelt képviselő ház! A belügyér urhoz vagyok bátor a lehető rövid indokolással egy interpellátiót intézni.

T. ház! Az erdélyi részekben, főleg Székelyföldön, ujabb időkben oly visszaélés kezd lábrakapni, mely pólyáiból alig kibontakozó iparunkat és kereskedelmünket fogja meggátolni és fejlődésében megakasztani, ha idejében annak gátot nem vetünk, s mely főleg azért sajnos, mert a legszegényebb népet sujtja. Ugyanis némely kis városaink előljáróságai a kebelbeli polgároknál szintén visszatetszést szülő, azok élelmi czikkeit s más kellékeit megdrágitó, vámokat állitanak fel: nevezetesen divatossá lettek a kövezetvámok, melyek a vidéki népet tulságosan terhelik, a városban drágaságot idéznek elő, anélkül, hogy kövezetről szó is lenne. Tudok én, tisztelt ház, esetet, hol évek óta szedik a nagyon jövedelmező kövezetvámot anélkül, hogy egy követ is megmozditottak volna, anélkül, hogy a járhatlan rosz kövezet jobbá tétetett volna.

A belügyministerium rendesen a városok ily határozatait a viszonyok kellő tanulmányozása, az érdeklett szomszéd törvényhatóságok megkérdezése s a nagyon is szükséges ellenőrködési szabályok életbeléptetése nélkül szokta megerősiteni, minek következtében az abból eredő hátrányok és bajok iránt a felelősség egyenesen a kormányra háromlik.

Ekként történt, hogy a folyamodó Székely-Udvarhely városának mult év szept. 27-én 23.309. szám alatt a belügyministerium megengedte, hogy jelen év jan. 1-től kezdve minden e városba bemenő vagy csak átutazónak igásmarhája darabjától kövezetvám czimen 4 krt szedhessenek. Korunkban minden vám, mint amely a közlekedés, és igy az államgazdászat éltető erének szabad lüktetését zsibbasztja, elitélendő; de Udvarhely városánál nem csak ezen általános elv kárhoztatja el ez uj vámot, hanem azon szomoru körülmény, mely által ez a Székelyföld legszegényebb népének megélhetése módját neziti meg a legnagyobb mértékben: mert Székely-Udvarhelyen felül van Udvarhelyszék kopár, terméketlen, de legnépesebb része, hol a gabona hiányát fakereskedéssel pótolja a nép, s erre mint egyedüli életfentartási foglalkozásra van utalva. Ily viszonyok közt él Csikszék népe is s mindezen, vagy 160 ezernyi nép kénytelen fakészletét a vasuthoz, és a fa szegény alvidékre Udvarhely városán át szállitani, mert olyan e város fekvése, hogy azt semmiként ki nem kerülheti, s ekként a szegény, legfölebb 1—2 frt értékü fát szállitó ember áruczikke értékének csaknem negyedrészét kénytelen az eddig is fizetett szemét, s az ujabban behozott kövezett-vámba oda adni. Ez uj vám röktönözve a szomszédtörvényhatóságok megkérdezése, s minden előleges kihirdetés nélkül lévén életbeléptetve, azon szomoru eset adta elő magát, hogy a hazulról pénz nélkül elinduló szegény fuvaros néptől elszedték kövezet-vám fejében felöltőiket s azok kénytelenek voltak ingben tenni meg tél idején utjokat, mert ha fakészletükkel gabonát nem szereznek, otthoni családjok éhen hal el.

Van még e vámmal egy másik anomalia is egybekötve, t. i. Udvarhelyszék városon alul fekvő részének havasai a városon felül vannak, s igy ha saját birtokukról, saját használatra hoznak is fát, kénytelenek azért a városban kétszer vámot fizetni.

De van egy mindezeknél fontosabb körülmény, mi az udvarhelyi kövezet-vám tarthatatlanságát kimutatja, az t. i, hogy egész Udvarhelyszék, Csik, Háromszék és a Királyföld nagy része, tehát mintegy 500.000 ember, a parajdi aknáról hozza sóját s ezeknek mind Udvarhelyen kell kétszeres vámfizetéssel átvonulniok, mi által a már is terhelő sóár növekedik. Tehát Erdély lakosságának negyedrésze sujtatik azért, hogy egy városnak igazolhatlan roppant jövedelmet biztositsanak, oly jövedelmet, mely egy 5000 lakossal és már is kikövezett utczákkal biró kis városnak legalább is fölösleges, hacsak valamely távol világrészből hozandó diszkővel nem akarjuk annak utczáit burkolni.

Ez adatokat azért láttam szükségesnek fölemliteni, hogy a t. házat meggyőzzem arról, hogy a belügyminister ur akkor, amidőn a már meglevő szemét, termény, és marhavásárvámhoz ezen negyedik vámot is engedélyezte a viszonyok kellő ismeretének hiányával járt el, annyival inkább, mert Udvarhely városának nem rég készült türhető kövezete

van, s ezen kövezet föntartása fejében ugy is fel van mentve az utkészités terheitől, a korábbi vámokból pedig oly bevételei voltak, amelyek ezen közgazdászatilag nagyon káros uj vám behozatalát indokolatlanná, és nagyon igazságtalanná teszik.

Ez okok alapján kérdem az igen tisztelt belügyminister urat:

1-ször. Van-e tudomása arról, hogy Székely-Udvarhely városában a kormány engedélye alapján jelen év kezdetén behozott kövezetvám a közlekedés igen nagy akadályára van, főleg azért, mert nemcsak azok adóztatnak meg, kik e városba eladásra visznek valamely áruczikket, hanem azok is, kik meg sem állva, e városon átutaznak, mi tekintve azt, hogy egész Csik és Udvarhelyszék felvidékének kizárólag fakereskedésből élő népe Udvarhely városán kénytelen átvonulni, ezeknek roppant megterheltetésével van egybekötve, mig Udvarhelyszék alvidéki népe is e városon felül eső havasainál saját használatára hozott tüzifájáért is kétszeresen vámoltatik meg?

2-szor. Van-e tudomása arról, hogy a parajdi sóaknára menő szekerek szintén ily megadóztatás alá esnek, mi által Erdély lakóinak negyed része rosz utak miatt bajosan megközelithető, s különben is drága sójának beszerzésében gátoltatik?

3-szor. Van-e tudomása arról, hogy Udvarhely városa eddig is háromféle vámot: szemét-vámot, termény- és marhavásárvámot szedett, minek jövedelméből kész kövezetét könnyen kiigazithatta, annyival inkább, mert kövezete indokából minden utcsinálástól mentesitve volt, s ekként az Erdély negyed részét megadóztató ezen uj negyedik vámból oly jövedelmet huzand, amelynek vételére illetéktelen, s a mely nemcsak a közlekedésre hat zsibbasztólag, hanem a legszegényebb nép megélhetésének módját neheziti nagy mérvben meg.

Ha van ezekről tudomása, szándékozik-e mult év sept. 27-én 23.309. szám alatt kiadott kövezetvámszedési engedélyét visszavonni, s hatályon kivül helyezni, vagy legalább akként intézkedni, hogy a Székely-Udvarhely városán csak átmenők, s ott semmit el nem árusitók ezen igazságtalan vámfizetéstől fölmentessenek?

Elnök: Közöltetni fog a belügyminister úrral.

Madarász József: Tisztelt ház! Kérdést intézek a pénzügyminister urhoz.

A hirlapokban közöltetett, hogy az adó- és dohánykezelő hivatalok, a magyar államnyomda, a budai adó- és illetékkönyv vezetősége, sőt még a pénzügyministeriumnál is megtörténik, hogy más szintén Magyarországban létező hivatalokkal német nyelven leveleznek, jelesen a január 4-én megjelent Közlöny a somosvári adóhivatalt 1872. juniusban 6679. szám alatt, a budai adóhivatal bizonyos Sedlasek János ügyében a budai tanácsot szintén az 1872. junius 29-én 8850. szám alatt kelt átiratával német nyelvű czimezés és fogalmazással kereste meg. Folyó évi január havában a megjelent abauj-kassai Közlöny a következőket közli:

1-ször a magyar kir. vámhivatal Kassára a kassai magyar kir. dohánykezelő igazgatósághoz, 2-szor a magyar kir. pénzügyi .... *(Zaj balról.)* Igen örülök, ha a balközép fogja védelmezni annak idejében, ha tárgyalás alá jön,... mondom a magyar kir. pénzügyi adó- és illetékkönyvvezetőség a kassai magy. kir. dohánykezelő igazgatósághoz; 3-szor a magy. államnyomda ugyan a kassai dohánykezelő igazgatósághoz; 4-szer a magyar pénzügyi ministerium 4064. szám alatt szintén a kassai dohánykezelő igazgatósághoz; ezek folytán kérdezem a pénzügyminister urat.

1) Van-e tudomása emlitett esetekről, vagy arról, hogy közegei német nyelven leveleznek? s ha nincs?

2) Szándékozik-e tudomást szerezni és ha valókká bizonyulnának: átaljában megrendelni minden hatásköréhez tartozó hivatalok és közegeknek, hogy mind hivatalos levelezéseik, mind ügykezelésök magyar nyelven eszközöltessenek?

Elnök: A benyujtott interpellatió ki fog adatni a pénzügyminister urnak.

Csernátony Lajos: Tisztelt ház! Én a házszabályokhoz alkalmazkodva, teszek egy interpellatiót a t. kormányhoz; az interpellatió tulajdonképen egyszerü kérdés, melyre igen rövid uton lehetne felelni; azonban nálunk az a szokás, hogy rövid uton nem lehet kérdést intézni s feleletet kapni, kénytelen voltam interpellatiómat irásba foglalni, melyet nehány szóval bevezetve fel fogok olvasni.

Mindnyájan tudjuk, hogy a mult országgyülés végén beadatott egy törvényjavaslat a választási törvény módositására.

Tudjuk, hogy az elkésve adatott be; idő nem volt annak tárgyalására s nagyrészt annak következtében fordult elő az, amit mindnyájan tudunk, hogy előfordult s a törvényjavaslatból nem lehetett semmi.

Én csak egyszerüen utalva azokra, amik történtek, bátor vagyok a következő interpellatiót intézni a tisztelt kormányhoz:

„A képviselőház tagjainak megválasztásáról szóló törvény módositására már a mult országgyülésen egy törvényjavaslatot terjesztvén elő az akkori kabinet; az ilyen kérdéseknél pedig — ugy a tárgy fontossága, mint a parlament komolysága iránti tekintetből — beható, részletes, kimeritő tanácskozás igényeltetvén: kérdem az igen tisztelt kormányt, szándékozik-e az 1848. V. törvényczikk hiányainak kijavitására törvényjavaslatot terjeszteni a képviselőház elé, s ha igen, mikor véli ezt megteendőnek,

hogy a kellő időben s nem elkésett és sietséges modorban kerülhessen napirendre a nagy horderejű feladat.

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a tisztelt kormánynyal.

Szlávy József ministerelnök: Tisztelt ház! Tisztelt képviselő úr interpellatiójára azonnal van szerencsém azt válaszolni, hogy a kormány ezen kérdésekkel igenis foglalkozik s mihelyt oly stadiumban lesznek a készülő törvényjavaslatok, hogy azok a ház elé lesznek terjeszthetők, az meg is fog történni.

Egyébiránt, biztosithatom a tisztelt képviselő urat, hogy mindenesetre oly időben fognak ezen törvényjavaslatok a ház elé terjesztetni, hogy kellő ideje maradjon a háznak annak megfontolására és tárgyalására. *(Helyeslés. Irányi Dániel közbeszól: Reménylem a vesztegetések ellen is!)*

Elnök: A ház tehát tudomásul veszi a választ? *(Tudomásul vesszük!)* Tudomásul vétetik.

Tisztelt ház! A mai ülés feladata lenne jövő üléseink napirendjének megállapitása. *(Halljuk!)*

Erre vonatkozólag bátor volnék javaslatba hozni a tisztelt ház előtt, hogy mindenekelőtt talán azon határozati javaslat tárgyalása tüzetnék napirendre, melyet Lónyay gróf a zárszámadások megvizsgálása tárgyában terjesztett a ház elé. *(Helyeslés.)* Ez után következnének azon honvédelmi törvényjavaslatok, melyek az ünnepek előtt már napirendre voltak tüzve, de nem tárgyaltattak, és pedig ugyanazon sorrendben, melyben akkor kitüzve voltak, nevezetesen először a kiszolgált altisztek alkalmazásáról, azután a hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről, mozgósitás esetére. Ezen két rendbeli törvényjavaslat tárgyalása után, ha a tisztelt háznak ugy tetszenék, a telepitvényi törvény függőben maradt 2. és 3. szakaszának tárgyalása következnék *(Helyeslés.)* és midőn mindezen tárgyak be lesznek fejezve, fog következni a költségvetés tárgyalása. *(Helyeslés,)* Ha tehát méltóztatnak ezt elfogadni, akkor ily sorrendben fognak a tárgyak fölvétetni; *(Elfogadjuk!)* Eszerint tehát a hétfői ülés napirendjét fogja képezni azon határozati javaslat tárgyalása, melyet Lónyay gróf adott be a háznak, ezután pedig az imént általam emlitett két rendbeli törvényjavaslat.

A mai ülésnek több tárgya nem levén, a jövő ülés hétfőn 10 órakor leend.

(Az ülés végződik déli $12^1/_4$ órakor.)

---

62. országos ülés

1873. január 13-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Madarász József a vesztegetések meggátlása, Kármán Lajos a honvédség teljes fölszerelése és mozgósithatása tárgyában interpellálják a kormányt. Lázár Ádám a részvénytársulatok alakitására nézve határozati javaslatot ad be. Oláh Gyula a Jászkún kerületek megváltásának kérdésében, Irányi Dániel Pellagics menekült tárgyában interpellálják a kormányt. Lónyay Menyhért grófnak a zárszámadások megvizsgálása tárgyában beadott határozati javaslata átalánosan és részletesen tárgyaltatván, elfogadtatik. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat átalánosan tárgyaltatván, részletes tárgyalása megkezdetik. A központi bizottság beadja jelentését a telepitvényesi törvényjavaslat függőben maradt némely szakaszairól.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, Trefort Ágost, Wenckheim Béla báró, Zichy József gróf.

(Az ülés kezdődik d. e. $10^1/_4$ órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön fogja vezetni, a szólni kivánókat pedig Széll Kálmán és Tombor Iván fogják jegyezni.

Széll Kálmán jegyző *(olvassa a januárhó 11-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Következő irományokat van szerencsém bemutatni: Turócz- és Pozsonvármegyék föliratát, melyekben az országgyülési nyomtatványokat a törvényhatóságok számára dijmentesen megküldetni kérik.

Sopronvármegye kérvényét, a közjegyzői intézmény behozatala, a perrendtartás egyszerüsitése,

és a birósági végrehajtók eljárásának korlátozása iránt.

Békésvármegye föiratát, melyben a jezsuitákat eltöröltetni, javaikat közoktatási czélokra fordittatni, őket a nyilvános és magántanitásoktól eltiltani, és tanodáikat bezáratni kéri. (*Helyeslés a szélső bal felől.*)

Mindezen kérvények a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Hoffman Pál: Van szerencsém Dr. Felletár Emil m. kir. országos művegyész azon kérését benyujtani, hogy fizetését fölemelni méltóztassék. — Az illető egyén hivatása abban áll, hogy minden oly büntényeknél, melyeknél a tény megállapitása vegyileg történik, ezen megállapitást véghez vigye. Az ő fizetése a fővárosban ez ideig 1200 forint, minden mellék jövedelem, és minden lakbér nélkül. Tekintve azon nagy fontosságu működést, melyre ő hivatva van, azon magas képzettséget, melyet hivatása igényel, s melyet ő mint vegytudor bir, kérése igen méltányos szinben tünik föl.

Kérem a tisztelt házat, méltóztassék e kérvényt a pénzügyi bizottsághoz utasitani. (*Felkiáltások: a kérvényihez!*)

Elnök: A kérvényi bizottsághoz fog utasittatni.

Fröhlich Gusztáv: Van szerencsém benyujtani Kisfaludi Pikkety Gusztáv honvédtábornok kérvényét, melyben kéri a tisztelt házat, méltóztassék tekintetbe venni a szabadságharcz alatt hazánk önállósága és függetlensége visszanyerésére tett szolgálatait, és neki rangjához illő nyugdijat, vagy korának és tehetségeinek megfelelő alkalmazást kieszközölni. Kérem ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani, egyszersmind kérem a tisztelt kérvényi bizottságot, hogy ezen kérvényt soron kivül méltóztassék tárgyalni, miután az illető 68 éves, és igy kérése teljesitésére sokáig nem várhat. (*Derültség és helyeslés.*)

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Madarász József: A tisztelt belügyminister urhoz egy kérdést intézek:

Tekintve azt, hogy az 1848. évi képviselő választási törvények hiányainak kellő pótlására nézve, legégetőbb kötelmévé vált a törvényhozásnak, intézkedni a vesztegetéseknek, s mindazon cselekvényeknek, melyek a választás szabadságát veszélyeztetik, lehető megátlására ugy, mint büntetésére nézve; kérdem a belügyminister urat, hajlandó-e e részben is a szerint intézkedni, hogy a képviselőház e fontos ügyet kellő időben ugy tárgyalhassa, hogy törvény erejére emeltethessék?

Elnök: Közöltetni fog a belügyminister urral.

Kármán Lajos: A tisztelt ház nem fogja tőlem indiscretionak venni, hogy ha az igen tisztelt honvédelmi minister urhoz, alig négy hetes hivataloskodása után, egy igen fontos ügyben interpellátiót intézek.

A közhaladás jelen korszakában minden államnak egy elvitázhatlan joga van, hogy t. i. mód és eszköz nyujtassék, miszerint állami tekintélyét nem csak a belföldön, de a külföld irányában is kellő érvényre emelhesse és a nemzet biztonsága czéljából véderejét a kor követelményeihez képest folyvást fejleszthesse.

T. ház! Ugy hiszem pártkülönbség nélkül mindnyájan egyetértünk arra nézve, hogy az állam politikai tényezői közt a legfontosabb positiok egyikét, a véderő, a honvédség, de csakis oly honvédség képezi, mely a modern hadtudomány szellemében kellőleg kiképezve és a szükséges fegyverzettel, ruházattal és szerelésekkel a legkisebb részletekig el van látva.

Minden időben s minden körülmények közt, fel kell venni azt a legkedvezőtlenebb esetet is, hogy europai válság, hadüzenet oly váratlanul és Isten ne adja, oly készületlenül lephetik meg az igen tisztelt minister urat, s lehet, hogy oly kérdések fogják ostromolni, melyekre nézve magának tájékozást szerezni talán még ideje sem lesz. Bár milyen magasztos véleményben vagyok ama polgári hatalom felől, melynek ime jelen politikai állásunkat köszönhetjük; engedje meg a tisztelt ház, hogy épen e polgári hatalom állandó biztositása végett, a minden parlamentalis korok egyik legnagyobb államférfiának Pittnek szavaira hivatkozom: „hadseregünk erényei nélkül, lordok, képviselők és az angol nép, fülökig sánczolhatják magukat törvényes kiváltságaik közé: mégis a kard utat fog találni az alkotmány életszerveihez.“ Mik legyenek egy hadsereg és igy honvédségünknek is erényei, annak fejtegetésébe ezuttal nem bocsátkozom. Bátorkodom interpellatiómat következőkben benyujtani. (*Olvassa az interpellátiót.*)

Interpellátio a tisztelt honvédelmi minister urhoz.

Tekintettel arra, hogy világ-eseményeket előidéző kérdések rendesen nem a diplomatia, hanem fegyver által döntetnek el s alig remélhető, hogy az europai politikai visszonyok jelen constellátiója mellett, midőn az államok főleg a honvédelem nagy mérvbeni szervezésére forditják erejöket, a béke huzamosb ideig fentartható lesz, sőt bekövetkezhetik az az eset, hogy oly átalános háboru üthet ki, mely államok és nemzetek sorsa fölött fog határozni s a magyar-osztrák monarchia is a válságba sodortatván s hadizenettel meglepetvén, a seregnek rögtön hadilábra kell állania; tekintettel arra, hogy Magyarországra nézve a honvédség életkérdés, melynek fő feladata és czélja hazánk bel- és kül érdekeit biztositani, megvédeni s a háborura minden szükségelt tényezők felhasználása mellett előre ké-

szülni, hogy czélszerüségét és életképességét, főleg veszély idején, igazolhassa s a nemzet ebbeli várakozásának méltólag megfelelhessen; tekintettel arra, hogy a hadkészültség egyik legfőbb tényezője a gyors mozgósitás csak ugy eszközölhető, ha honvédségünk még béke idején, a szükséges és czélszerü fegyverzettel, ruházattal, és szerelékekkel el van látva s a hadjáratban életbe léptetendő hadrend is meg van állapitva; tekintettel végre arra, hogy a védtörvény értelmében a mozgósitott hadosztályokhoz beosztandó tüzérségről, műszaki és szekerészeti csapatokról gondoskodni a közös hadügyér tartozik; egész tisztelettel kérdem a tisztelt honvédelmi minister urat:

1) a honvédség helyes hadi létszámára megvan-e a szükséges fegyverzet, töltények, ruházat és szerelékek?

2) Ha meg van, hol vannak a megkivántató készletek? minthogy csak ugy remélhető a gyors és biztos mozgositás, ha e felszerelési tárgyak a csapatok székhelyein vannak raktározva; továbbá jó állapotban van-e mind ez? mert köztudomás szerint a jelenlegi ruházat, főleg a köpönyegek és nadrágok, valamint a lábbeliek is minőségre nézve oly silányok, hogy nemcsak egy hadjáratnak, de rendes őszi gyakorlatoknak és táborozásoknak sem felelnek meg eléggé, rongyos öltözékekkel ellátott, félig mezitlábos sereggel pedig, kivált téli időben — a leggeniálisabb hadvezér is bajosan haladhat előre?

3) Megvannak-e a szükséges előkészületek téve más irányban is arra nézve, hogy a mozgósitás a legnagyobb rendben, gyorsan és biztosan menjen végbe s e szerint hadászatilag előnyös visszonyok közt lehessen a harcztérre lépni, az az: meg van-e már most állapitva a háboruban életbe léptetendő hadrend? Be vannak-e osztva az egyes honvédcsapatok azon hadosztályokba hadtestekbe, melyekbe hadjárat esetén tartozni fognak? Ki vannak-e jelölve a törzsek? Átalában a beosztások rendszeresitve vannak-e? ugy hogy már most tudja mindenki, mozgositás esetén hová tartozik, illetőleg, hol kell jelentkeznie?

4) Kijelölte-e már a közös hadügyér azon tüzérségi, műszaki és szekerészeti csapatokat, melyek mozgósitás esetén minden további értekezés és huzavona nélkül, az illető honvédosztályok rendelkezésére bocsátandók, minthogy ezt az utolsó órára halasztani nem lehet?!

5) Azon esetre, ha a hadkészültség ezen nélkülözhetlen factora, a modern hadtudomány szellemében kellőleg berendezve és előkészitve nem volnának: szándékozik-e a tisztelt honvédelmi minister ur és mi módon, ezen hiányok orvoslásáról gondoskodni s mindent elkövetni, hogy a honvédség, a nemzetnek ezen féltékenyen őrzött egyik legnépszerübb intézménye, minden körülmények között kifogástalanul harczképessé tétessék; átalában pedig valódi életérdekeinek minden irányban kellő érvény szereztessék s ez által a hadi siker alapja még béke idején megvettessék.

Elnök: Ezen interpellátio közöltetni fog honvédelmi minister urral.

Lázár Ádám: Tisztelt képviselő ház! Van szerencsém a részvénytársulatok alakitására nézve határozati javaslatot benyujtani. Indokolását azon időre tartom fen, midőn felvétele napi rendre kerül. Most elég lesz csak annyit jeleznem, hogy a mindennapi jelenségek eléggé igazolják, mennyire szükséges Magyarországon a részvénytársulatok alakitását törvény által rendezni. A határozati javaslat következőleg hangzik. *(Halljuk! Olvassa.)*

„Határozati javaslat, részvénytársulati törvény alkotása iránt.

Miután elvitázhatlan igazság, hogy a szabad egyesülési jog törvényszabta gyakorlata által nemcsak a szellemi és anyagi érdekek fejlesztetnek, sőt ezek kölcsönös hatásával a hazai közjólét, a nemzet politikai és társadalmi életjelensége sikeresen előmozdittatik főleg akkor, ha a polgárok tevékenységét a kormány gyámkodása felülőrködés ürügye alatt nem zsibbasztja; miután kétségtelen tény, hogy közgazdászati visszonyaink fejlődésére tekintelyesebb tőkék egyesitése szükségeltetik, mely czélból a vasuti, bank, hitel s egyéb pénzmüveletek biztos valósitásánál a részvénytársulatok hazánkban is jelentékeny szerepet kezdettek játszani, mely társulati szellem csak a valódi felelősség és nyilvánosság elveire fektetett rendszabályok mellett gyakorolhat az államéletre üdvös befolyást; miután szomoru való, hogy napjainkban némelyeknek minden áron vagyonosodásra törekvése annyi szédelgő vállalatot tervez, és a könnyenhivőket minden alap nélkül oly busás osztalékokkal kecsegteti, hogy csakhamar minden kormányi engedélyezés mellett a veszteség és csalódás kitünik, melynek egyesek és családok áldozatul esnek;

ily égető bajokat sürgősen orvosolni a törvényhozás feladata levén, inditványozom:

utasitsa a képviselőház a kormányt, miszerint a részvénytársulatok alakitásáról, az állam kormány engedélyezése teljes kizárásával, a felelősség és nyilvánosság elveire fektetendő törvényjavaslatot, közhitelünk kor- és czélszerü biztositása érdekében mielőbb terjesszen be.“

Kérem a határozati javaslatot kinyomatni a tagok közt kiosztatni és tekintve a tárgy sürgősségét a felvétel iránt jövő szombaton a kérvények előterjesztése előtt megállapodni.

Elnök: Ki fog nyomatni s a tagok közt szétosztatni, és annak idejében a ház felvétele iránt is fog intézkedni.

Oláh Gyula: Tisztelt ház! Midőn bátor vagyok a tisztelt háznak határozati javaslatomat beadni, egyszersmind bocsánatot kérek a tisztelt háztól arra nézve, hogy határozati javaslatomnak rövid ismertetését a szabályok értelmében ezen alkalommal megtehessem. Határozati javaslatom vonatkozik a Jász-Kun kerület megváltása kérdésére, amely kérdés a ház azon tisztelt tagjai által, kik már az 1868-iki országgyülésnek is tagjai voltak eléggé ismeretes, mert már akkor is adatott be egy hasonló értelmű határozati javaslat s az országgyülésnek időközben történt lefolyása s azon ülésszaknak megszünése okozta azt, hogy az illető határozati javaslatot beadó képviselő határozati javaslatát visszavonta. A kérdés, tisztelt ház, igen rövid, — s hogy a határozati javaslatot pár szóval ismertessem — annyiból áll, hogy a mult század elején Leopold király idejében Magyarország számtalan sérelmei között egyik volt a Jász-Kun kerület eladása, illetőleg zálogba adása. Ezen zálogba adás az országgyülés által, mint sérelem igen sokszor hozatott fel s az 1715-iki XXXIV. törvényczikk határozottan kimondja, hogy a Jász-Kunság kiváltása fele részben a korona-jószágok jövedelmeiből, fele részben pedig az országos jövedelmekből fog megtörténni. Ez azonban nem történt meg, hanem időközben a jász-kunok megváltották önmagukat, s ekkor az 1751-iki XXV. törvényczikk ezen fait accompli után is föntartotta a nehány év előtt, t. i. az 1715-ben, hozott határozatot. Akkor is elismertetett az országnak e tekintetbeni kötelezettsége.

Tisztelt ház! Mint mondám, már 1868-ban történtek lépések e tekintetben, melyeket initiáltak a Jász-Kun kerületnek ide intézett felirata, továbbá Jászberény városa és több jász polgárnak kérvénye. A tisztelt ház vezérférfiai közül többen, köztük Deák Ferencz és Bánó József határozottan kijelentették és elismerték ezen kérés jogosultságát, ugymint azt, hogy czélszerü és szükséges, hogy ezen kérdés mielőbb tisztába hozassék.

Föntartva magamnak, azt tisztelt ház, hogy ezen határozati javaslatomat majd akkor, amikor tárgyalásra fölvétetik, bővebben indokoljam, most bátor leszek röviden a határozati javaslat szövegét fölolvasni. *(Olvassa)*:

„Utasitja a képviselőház a ministeriumot, hogy a Jász-Kun kerületi birtokosok igényeit az általuk 1745-ben fizetett váltság összegnek az ország, illetőleg a kincstár által leendő megtéritése iránt, az 1715. XXXIV. törvényczikk alapján tisztába hozván, e tárgyban törvényjavaslatot terjesszen a ház elé, még pedig oly időben, hogy a jász-kunok által jogosan igényelt összeg már az 1874-ik évi országos költségvetésbe felvehető legyen.

Tisztelt ház, miután a határozati javaslat abból indul ki, hogy ha vannak igazságos követeléseik, akkor a ministerium terjesszen be törvényjavaslatot, ellenkező esetben pedig ez ugy is fölösleges, azt hiszem, tisztelt ház, hogy ezen ügy felhozása egészen indokolt, amiért is bátor vagyok ezt a tisztelt háznak pártfogásába ajánlani. Miután pedig ezen ügy már másfél század óta huzódik és annak elintézése talán rövid időt veend igénybe: kérem a tisztelt házat, ne méltóztassék a határozati javaslat tárgyalását hosszu időre halasztani, hanem mennél rövidebb idő alatt napirendre kitüzni, a tagok közt kiosztatni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ki fog nyomatni, a tagok közt szétosztatni s annak idejében a ház a felvétel iránt intézkedni fog.

Irányi Dániel: Engedelmet kérek tisztelt ház, hogy a ministerelnök urhoz egy kérdést intézhessek.

Még a mult évi december hó elején egy Pellagics nevü bosniai menekült állitólag izgatás miatt Kiutahiába Kis-ázsiába utasittatott, onnét azonban megszökvén, magyar földre menekült, jelesül Ujvidéken megvonta magát. Ezen utóbbi városból, mint a hirlapok irták, politikai izgatás miatt nemcsak kiutasittatott, nem tudom ki által, hanem szülőföldére Bosniába kisértetni rendeltetett. A tisztelt ministerelnök ur ezen tényről értesülvén a belügyminister urral egyetértőleg ezen ugy az emberiség törvényeibe, mint a nemzetközi jogba ütköző kiszolgáltatást még idején megakadályoztatta.

Tisztelt ház! a politikai menekültek az ország törvényeit, a melynek vendégszeretetével élnek, szintugy kötelesek tisztelni, mint a haza polgárai, és ha ellenök vétenek, ép ugy büntethetők, mint a benszülöttek: annálfogva, hogy ha azon Pellagics nevü bosniai menekült Magyarország törvényeit megsértette, annak közbátorsága ellen cselt szőtt, minden esetre büntetésre méltó cselekedetet követett el és büntetendő volt; de semmi esetre sem volt visszakisértethető a bosniai határig, annál kevésbbé a bosniai hatóságoknak átadatható, annálfogva igen helyesen cselekedett a ministerelnök ur, midőn ezen kiszolgáltatást megakadályoztatta. Ezáltal azonban véleményem szerint tisztének csak egyik felét, egy részét teljesitette, mert a sérelem, mely ez által a nemzetközi jogon és véleményem szerint a kormány jó hirnevén, sőt az ország becsületén is elkövettetik, hogy ha ezen kiszolgáltatás valóban foganatosittatik, oly nagy, hogy az mindenesetre fenyitéket érdemel. Ha azt a kormánynak valamely alárendelt közege maga fejétől merte tenni: elvárom a tisztelt kormánytól, hogy e miatt kérdőre vonja; ha pedig ez a tisztelt ministerelnök ur előtt, a kormány valamely tagjának rendeletéből történt: arra kérem a tisztelt ministerelnök urat, méltóztassék azon minister nevét a háznak bejelenteni, hogy a tisztelt ház annak

rendje és modja szerint intézkedhessék. Ehhez képest fel fogom olvasni az interpellatiót, mely igy szól:

Interpellatio a ministerelnök urhoz.

1-ször. Ki rendelte el s miért Pellagics nevü bosniai politikai menekültnek hazájába való visszakisértetését?

2-szor. Miután ezen visszakisérés valóságos kiszolgáltatás, mely ily esetben ugy a nemzetközi jogba, mint az emberiség törvényeibe ütközik, s ha foganatosittatik, a kormány hirnevén, sőt a nemzeti becsületen is csorbát ejt: kérdőre vonta-e a kormány a rendelet szerzőjét, ha az neki alárendelt közege volt s maga fejétől cselekedte; ha pedig valamelyik minister volt: hajlandó-e a tisztelt ministerelnök ur annak nevét a tisztelt háznak megmondani, hogy ez vonhassa őt felelősségre?

Tisztelt ház! Én ezen interpellatiót mindjárt, midőn ezen tényekről értesültem, kivántam megtenni, akkor azonban betegségem által ebben akadályoztatva voltam, mindamellett oly fontosnak tartom az ügyet, hogy nem tehetem, hogy azt bár kissé elkésve ne terjesszem elő ugy is mint képviselő, ki a kormány tettei és mulasztásai felett őrködni vagyok hivatva, ugy is mint volt menekült, ki meg nem feledkezhetem, hogy 19 éven át háboritatlanul élveztem azon menedéki jogot, amelyet az imént akár valamelyik minister, akár pedig a ministernek alárendelt valamely hivatalnoka Magyarországban megsérteni elég vakmerő volt.

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a ministerelnök urral.

Következik a napirend vagyis LónyayMenyhért grófnak a zárszámadások átvizsgálására vonatkozó határozati javaslata.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a határozati javaslatot.)*

Ghyczy Kálmán: Tisztelt ház! A tárgyalás alatt levő határozati javaslatra nézve nekem többrendbeli észrevételem van.

Először is különösnek tartom azt, hogy a pénzügyi bizottságnak optio adatik arra nézve, hogy vagy maga vizsgálja meg a zárszámadásokat, vagy ha azokkal foglalkozni nem akar, e terhet másra ruházza át.

A zárszámadások megvizsgálása a képviselőház legfontosabb feladatainak és kötelességeinek egyike. Ezen kötelességet a képviselőház első alkalommal fogja teljesiteni most, és az a mód, mely most elfogadtatik, praecedensül fog szolgálni jövőre is. Én tehát igen indokoltnak tartanám, hogy előbb, mintsem kijelöltetnének azon egyének, kik a zárszámadásokat vizsgálni fogják: állapittassék meg a zárszámadások vizsgálásának módja, és ezért a pénzügyi bizottságot csak arra kivánnám átalában utasittatni, hogy adjon véleményt a zárszámadások megvizsgálásának módja iránt. *(Helyeslés bal felől.)*

De van észrevételem a határozati javaslat második bekezdésére nézve is, ugy annak első mint második részére. Ezen bekezdés első részében az mondatik: „A zárszámadások megvizsgálásával foglalkozó bizottság tekintsen meg a kormány által kötött minden oly szerződést is, melyre nézve felvilágositást és okmányszerű tájékozást szerezni szükségesnek vél."

Az 1848. évi XIII. törvényczikk 30. §-a a képviselőházat és az általa kiküldött bizottságot azon joggal ruházza fel, hogy a ministeriumnak mindazon hivatalos irományait megtekinthesse, melyeket megtekinteni szükségesnek vél.

Azon intézkedés, melyet a határozati javaslatnak általam felolvasott szavai foglalnak magokban, szükebb körre szoritja a kiküldendő bizottság hatáskörét annál, melyet számára a törvény kijelölt, és mintegy utasitást látszik adni arra nézve, hogy a zárszámadásokat vizsgálandó bizottság csak a szerződéseket tekintse meg, amelyeket a ministerium kötött, nem pedig a többi hivatalos irományokat is, melyek megtekintése szintén szükségessé válhatik.

A második része ezen bekezdésnek ekképen szól:

„A zárszámadások megvizsgálásával foglalkozó bizottság jelentését oly időben adja be, hogy még ezen ülésszak alatt a zárszámadások a ház által is tárgyalhatók legyenek és a törvény értelmében elintézést nyerjenek."

Lehet, tisztelt ház, egy évi, lehet több évi zárszámadásokat is megvizsgálni rövid idő alatt, ott hol a zárszámadások szerkesztésének rendszere már meg van állapitva, hol a zárszámadások átlátszók, könnyen megérthetők, ahol a zárszámadások számtani oldalára, a zárszámadásokban foglalt szám csoportositásokra nézve semmi kérdés fen nem forog; hanem csak az iránt foroghat fön kérdés, ha vajon a ministerium a törvény által megállapitott költségvetéshez alkalmazkodott-e vagy nem. Ott, a hol ez igy van, ezt a kérdést könnyen meg lehet oldani.

Nálunk ellenben, tisztelt ház, az állami zárszámvitelnek főelvei meg vannak ugyan állapitva a törvény által; de ezen elvek keresztülvitelének módja nincs meghatározva, a zárszámadások szerkesztésének rendszere nincs megállapitva.

A mi zárszámadásaink — miképen itten már többször emlitve volt, — nem könnyen átlátszók, nem világosak és nem könnyen megérthetők. Ezenkivül a számvevőszék a zárszámadások készitésénél több tekintetben eltért a törvény rendeletétől, és igen fontos tárgyakra nézve véleménykülönbség merült fel a számvevőszék és a ministerium közt. Ezen véleménykülönbség megbirálása mélyebb, behatóbb megvizsgálást, nagyobb tanulmányt kiván és általá-

ban szükséges, hogy a kiküldendő bizottság a zárszámadások szerkesztésének egész rendszerét előbb vizsgálja és birálja meg, mielőtt azon kérdésre térhetne át, ha vajon a ministerium a törvény által meghatározott költségvetéshez alkalmazkodott-e vagy nem.

Ily nagy munkát több évi zárszámadásra nézve rövid időre szoritani nem lehet; hacsak a tisztelt ház előre nem akarja sanctionálni azt, hogy nem kivánja, hogy a zárszámadások tüzetesen vizsgáltassanak meg, hanem felületes megvizsgálásukkal is meg fog elégedni.

Nekem ugy látszik, tisztelt ház, hogy ezen határozati javaslat szerkesztésénél a javaslat készitőjének az 1848-iki IV. törvényczikk 6. §-a lebegett szeme előtt, mely azt foglalja magában, hogy az évi ülésszak az utólsó évről számadások előterjesztése és az iránt határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyülés fel nem oszlattathatik.

Ha a törvénynek ezen rendelete még ma is fönállana: kérdésen kivül áll, hogy a zárszámadások még ezen ülésszak folyama alatt megvizsgálandók lennének; ugyde a törvénynek ezen rendeletét megváltoztatta az 1867. X. t. cz., mely azt rendeli, hogy ha ő felsége előbb napolja el, vagy rekeszti be az országgyülést, mint a befejezett számadások beadása a ministerium által teljesittetett és az országgyülésen az iránt határozat hozatott volna: az országgyülés még azon év folytán és pedig oly időben összehivandó, hogy a befejezett számadások az évnek végeig országgyülésileg tárgyaltathassanak.

A most fönálló törvény szerint tehát a kérdéses zárszámadások nem ezen ülésszak végéig, hanem ez év végéig vizsgálandók meg. Ennélfogva nem szükséges a kiküldendő bizottságot arra utasitani, hogy minden esetre még ez ülésszak alatt terjessze tárgyalás alá vizsgálatának eredményét, hanem meg lehet bizni a közakarattal megválasztandó, zárszámadásokat vizsgáló bizottság hazafias érzületében, hogy igyekezni fog e nehéz munkát mielőbb bevégezni.

Ezen okokból én e második bekezdést egészen kihagyatni kivánom.

Van észrevételem a harmadik bekezdésre nézve is. Én azt hiszem, hogy e harmadik bekezdésre teendő észrevételem nem annyira e bekezdésnek elve és tartalma ellen szól, mint inkább bővebben megmagyarázza azt, a mit maga a határozati javaslat is eszközöltetni kiván. Azt mondja ugyan e harmadik bekezdés, hogy a bizottság adjon aziránt is véleményes jelentést, hogy jövőre az államra nézve kötelező és törvényhozási intézkedést nem igénylő mely szerződések és miként lennének a ház tudomására hozandók.

Nem kételkedem, hogy a határozati javaslat is itt csak azon szerződéseket értette, melyeknek külön törvény alkotása általi jóváhagyása nem szükséges; mert azon szerződésekre nézve, melyek törvény által hagyandik jóvá, különben és a törvény és a ház gyakorlata elég kimeritően rendelkezik. Azt tartom továbbá, hogy midőn a határozati javaslat azon kivánatát fejezi ki, hogy a ministerium által kötendő bizonyos szerződések a ház tudomására juttassanak: ezt csak ugy érthette, hogy a szerződések jogérvényre lépésök előtt juttassanak a ház tudomására; mert gyakorlati értelme ily intézkedésnek különben is csak akkor van, ha az ilyen szerződések akkor jutnak a ház tudomására, midőn még jogérvényesekké nem válták; mert a törvényhozás fő óhajtása ily intézkedéseknél nem az lehet, hogy a már megkötött és jogérvényre emelkedett szerződések miatt a ministerium felelősségre vonassék, hanem inkább fő czélja az országgyülésnek csak az lehet, hogy a ministerium által nem rosz szándékból, hanem tévedésből is netán a haza kárára kötött szerződéseket jogérvényesekké váltuk előtt birálhassa meg. Ezen eszméket tehát praecise óhajtom én a határozati javaslatban kifejeztetni.

Igaz az, tisztelt ház, hogy ha a zárszámadások még ezen ülésszak alatt nem tárgyaltatnak, a ministerium némileg tovább marad felelősség terhe alatt. De én azt hiszem, hogy a ministerium ügykezelése tisztaságának öntudatában sokkal megnyugtatóbb elégtételt fog nyerni azáltal, ha tüzetes megvizsgálás, s kimeritő bizottsági jelentés után nyer fölmentést, mintha az elhamarkodott vizsgálat azon gyanunak adhatna helyet, hogy a zárszámadások kellőleg nem vizsgáltattak meg.

Ennek folytán a határozati javaslatnak következő módositását vagyok bátor a tisztelt háznak ajánlani:

A 95. számu határozati javaslat következő szerkezettel fogadtassék el:

„Az állami számvevőszék által megvizsgált, illetőleg elkészitett 1868., 69., 70. és 71. évi zárszámadások és az 1867. esztendei kezelési kimutatás, az azokra vonatkozó jelentésekkel és a ministeriumnak ezekre tett észrevételeivel együtt kiadatnak a pénzügyi bizottságnak azon utasitással, hogy megvizsgálásuknak módja iránt véleményes jelentést adjon. A pénzügyi bizottság adjon aziránt is véleményes jelentést, hogy jövőre az államra nézve kötelező és külön törvény általi jóváhagyást nem igénylő mely szerződések és miként legyenek jogérvényesekké válásuk előtt a ház tudomására hozandók, a nélkül, hogy ez által a közigazgatás törvényes hatásköre és annak rendes menete akadályt szenvedjen.

Kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen módositványomat elfogadni. *(Helyeslés bal felől.)*

Elnök: A módositvány még egyszer fel fog olvastatni.

Széll Kálmán jegyző *(ujra felolvassa a módositványt.)*

Lónyay Menyhért gr.: Kénytelennek érzem magamat a tisztelt képviselő ur előadására némelyeket megjegyezni, noha elvben és a szerkezetet illetőleg elfogadom a tisztelt képviselő ur módositványát, különösen, ha megtoldatik a számadások megvizsgálása törvényszerü kötelezettségének határozott hangsulyozásával.

Ismétlem azonban, hogy szükségesnek tartom — bár akkor, mikor a javaslatot tettem, más állásban voltam — a képviselő ur előadására, mint a ház egyik tagja nehány észrevételt tenni. *(Halljuk!)*

Tagadom azt, hogy bárkinek, tehát az inditványt tevőnek és igy nekem szándékában lett volna olyat javasolni, a miből az következnék, hogy azok, a kik számadással tartoznak, tudniillik a ministeriumok tagjai, elhamarkodott vizsgálatot kivánnának, és igy azon gyanut *(Ellenmondás bal felől.)* — ezek voltak a képviselő ur szavai — ezennel viszszautasitom. A ministerium mindannyiszor, valahányszor a zárszámadásokat beterjesztette: sürgette a háznál, — és ezen javaslat sem czéloz egyebet, — hogy teljesitse törvényszerü kötelezettségét, vizsgálja meg a zárszámadásokat.

Téves a képviselő ur magyarázata is, a melyet az 1867. X. t. cz.-nek adott. Azt mondja ugyanis, hogy én akkor, midőn ez inditványt beadtam, megfeledkeztem arról, hogy az 1848-iki IV. t. cz. 5. §-át módositotta az 1867. X. t. cz. Igenis módositotta; azonban korántsem abban az értelemben, mintha felmentette volna a törvényhozást azon kötelezettség alól, hogy a ház az évenkénti zárszámadások megvizsgálása iránt még azon évben intézkedni tartozik.

Mit mond a X. t. cz.? A X. t. cz. azt mondja: „Minthogy az évi költségvetésnek országgyülésileg történendő megállapitása mindig csak egy évre terjed s ujabb megállapitás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet: oly esetben, midőn ő felsége az országgyülést bármi okból előbb föloszlatja, vagy annak üléseit előbb elnapolja, vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesittetett, s az országgyülésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyülés még azon év folytán és pedig oly időben összehivandó, hogy mind a befejezett számadások mind a jövő évi költségvetés az évnek végéig országgyülésileg tárgyaltathassanak.“

Tehát azt állitom, hogy a képviselő ur nem helyesen értelmezte a törvényt, midőn belőle azt a következtetést huzta ki, hogy e X. czikk megalkotása után megszünt az 1848. törvény által a képviselőházra rótt ama kötelezettség, hogy a beadott számadásokat azon év folytán egyszersmind meg is vizsgálja.

Minő szerkezetet fogad el a tisztelt ház, az enyémet, vagy Ghyczy képviselő urét: ez természetesen tetszésétől függ. Én belenyugszom abba is, ha javaslatom kikezdésének második hozzátoldásával elfogadtatik Ghyczy Kálmán képviselő urnak szerkezete; bár ki kell emelnem, hogy annak elfogadása esetében ismét elhalasztatnék bizonyos időre az ügynek elintézése.

Szerinte t. i. a pénzügyi bizottság csak javaslatot fog készitени a vizsgálat mikénti módja iránt, és ezt a ház elé terjeszti, mely iránta határozni fog.

Én részemről sokkal helyesebbnek tartom azt az eljárást, melyet javaslatomba foglaltam és melyszerint a pénzügyi bizottság, mint a mely a pénzügyekben a legilletékesebb és a melyhez már a mult országgyülésen utasitotta a ház a számadások megvizsgálását, teljesitse azt ezuttal is. És csak azért tettem bele javaslatomba ama szavakat, hogy a mennyiben más fontosabb teendőkkel volna elfoglalva és igy a zárszámadások megvizsgálását ama kisebb kör, ama 15 tag, melyből jelenleg a pénzügyi bizottság áll, kellő időben nem volna képes elintézni, tehessen javaslatot tagjainak szaporitása iránt. Kértem ezen ügynek mielőbbi elintézését hivatkozással az 1867. X. tczikkre és hivatkozással a méltányosságra, mely azt kivánja, hogy a ministerium részéről benyujtott zárszámadások iránt a ház a vizsgálatok alapján valahára adja meg a felmentést. *(Közbeszólások a szélsőbal felől.)* Ismétlem a zárszámadások megvizsgálása alapján hozzon a ház, teljesitvén törvényszerü kötelességét, határozatot.

Nem helyeselhetem a képviselő urnak azon értelmezését sem, mintha én azzal, mert javaslatomban különösen kiemeltem, hogy a kiküldendő bizottság a szerződéseket is megtekintse: szükebb körre akartam volna szoritani munkásságát, mint a mennyire ezt a törvény értelme szerint gyakorolni hivatva van. E szócska: „is“ t. i., hogy a szerződéseket is megtekintse, korántsem zárja ki azt, hogy minden irományt meg ne tekintsen.

Ezeket átalánosságban megjegyezvén, az előadott indokoknál fogva kérem a tisztelt házat javaslatom elfogadására és a mennyiben a tisztelt ház előlegesen csak véleményt akarna a pénzügyi bizottságtól a számadások megvizsgálásának módja iránt és e szerint czélszerübbnek tartaná Ghyczy képviselő ur szerkezetét: méltóztassék hozzátoldani javaslatomnak második nézetem szerint igen helyes és törvényen alapuló kikezdését.

Helfy Ignácz: Tisztelt ház! Mint Komárom város képviselője már előadta, a tárgy sok-

kal fontosabb, mintsem az oly könnyen eldönthető volna. A kérdésnek megértésére szükséges, véleményem szerint, hogy az előttünk fekvő inditványnak történetét idézzük emlékünkbe vissza, mert csak ugy fogjuk megérteni a czélt, melyet az inditvanyozó ur ezen határozati javaslat által elérni óhajtott, és vajon e czél az eredeti inditvány vagy a módositvány által érethetik-e el.

A tisztelt ház emlékezik reá, hogy ez ülésszak elején és már a mult országgyülés folyama alatt is az államvagyon kezelése körül követett eljárás ellen számos panasz emeltetett, mely később gyanusitásokra szolgáltatott alkalmat, mely gyanusitások ép ugy a kormány tekintélyének, mint az ország hitelének tetemesen ártottak. Ennek folytán mindig kellemetlenebb-kellemetlenebb jelenetek fejlődtek a ház kebelében, mig végre egy oly jelenet fordult elő, melynek folytán a jobboldalnak egyik tisztelt tagja szükségesnek tartotta javaslatba hozni: találjunk módot arra, hogy hasonló jelenetek megujulása a házszabályok által megakadályoztassék. Ezen javaslatnak ellensulyozására Simonyi Ernő t. képviselőtársunk és barátom ajánlotta, hogy azon gyanusitások alapjának megszüntetése czéljából küldjön ki a ház egy hattagu független bizottságot, méltányos, kellő tekintettel a ház pártjaira, mely bizottság titkos szavazás utján legyen megválasztva, vizsgálja meg különösen a közlekedési eszközök létrehozása körül követett eljárást, mely ellen legtöbb volt a panasz, legtöbb a gyanusitás.

A tisztelt ház többsége Simonyi Ernő javaslatát nem vette tárgyalás alá, és elfogadta részben módositva Korizmics képviselőtársunk javaslatát. De az akkori ministerelnök ur, Lónyay Menyhért képviselőtársunk érezvén azon vádaknak alaposságát és sulyát, melyeket Simonyi Ernő akkori beszédében fölhozott, — mert nem phrazisokat, hanem tényeket sorolt elő, — érezvén, hogy erre nézve mégis valami lépést kell tenni, akkor hamarjában ezen inditványt adta elő, nem is azon szándékkal, hogy az önálló és a ház előtt tárgyalandó, megvitatandó inditvány legyen, hanem — mint igen jól méltóztatnak emlékezni — az akkori tisztelt ministerelnök ur ezen igen fontos tárgyra vonatkozó inditványában egyszerüen azt ajánlotta, hogy jegyzőkönyvileg utasittassék a pénzügyi bizottság azon okmányok átvételére.

Azon sietség, melylyel az akkori ministerelnök ur inditványát fogalmazta, és később, mikor Péchy Tamás képviselőtársam és az én fölszólalásom folytán beleegyezett abba, hogy inditványát önálló inditvány alakjában adta elő, eléggé jelzik azon hiányokat, melyeket Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársunk most kijelölt. Tény az, hogy az inditványozó ur szemei előtt fontos czél lebegett: az, hogy szüntessük már egyszer Magyarországon nemcsak a gyanusitásokat, de azok forrásait is, melyek hitelünknek, érdekeinknek ártanak.

Kérdem most, tisztelt ház, hihető-e komolyan, hogy a forrás be lesz dugva az által, hogy ha mi csupán a pénzügyi bizottsághoz utasitjuk a kérdést? Mi akkor és most is ahhoz ragaszkodunk, hogy erre nézve egy független bizottság kell, kellő tekintettel a pártokra, hogy annak rendelkezésére bocsáttassék minden, mi ugy a jelenben, mint a multban a közlekedési eszközök létrehozása körül követett eljárásra vonatkozik. Ennek megtagadása nem szüntetheti meg, hanem ellenkezőleg megerősiti, följogositja a gyanusitásokat; midőn tehát ehhez ragaszkodom, kijelentem a magam részéről, hogy teljes tisztelettel viseltetem a pénzügyi bizottság és annak minden egyes tagja iránt, de már engedelmet kérek: én nem hiszem megsértve sem azon tisztelt testületet, sem annak egyes tagjait, midőn őszintén kimondom, hogy midőn a kormány tetteiről van szó, én nem viseltethetem teljes bizalommal oly testület iránt, melyben aránytalanul épen a kormány és az őt támogató párt van képviselve.

Ha önök komolyan akarják, — és reménylem, hogy komolyan akarják, mert hiszem, hogy nincs okuk félni a vizsgálattól, — egyezzenek bele, hogy legyen egy független, — a ház minden pártjából aránylag alakult bizottság, amelynek rendelkezésére bocsáttassék minden okirat, amely szükségesnek fog tartatni, sőt legyen fölhatalmazva szükség esetére ugy bel- mint külföldi tanukat és szakférfiakat is kihallgatni. Csak igy fogunk tisztába jönni. Én tehát ismételve kijelentem magam és elvbarátaim nevében, hogy mi hazánk érdekében, hitelünk érdekében ahhoz ragaszkodunk, hogy küldessék ki olyan küldöttség, aminőt a mult alkalommal kivántunk; ha azonban ettől elüttetünk, elfogadjuk Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársunk módositványát azon reményben, hogy a pénzügyi bizottság maga is áthatva a helyzet komolyságától, oly vizsgálati módozatot fog javaslatba hozni, mely teljes garantiát nyujtson nemcsak egy pártnak, hanem az összes nemzetnek arra nézve, hogy a helyzet csakugyan tisztázva lesz. *(Helyeslés szélső bal felől.)*

Zsedényi Ede: Tisztelt ház! Nekem a Ghyczy Kálmán tisztelt tagtársunk által beadott határozati javaslat érdemére nézve nincs észrevételem, mert magam is szükségesnek tartom, hogy a pénzügyi bizottság ne olyan alternative utasittassék, hanem egyenesen, hogy a megvizsgálás módja iránt véleményes jelentést adjon.

Abban is igazsága van előttem szólott tisztelt tagtársunknak, hogy a mostani ülésszak alatt a zárszámadások megvizsgálásának befejezése teljes lehetetlen; hanem fölvilágositást kérnék inditványozó urtól a bevezetésre nézve, mert arra nézve nagy különbség van az eredeti inditvány és a módositvány közt.

A Lónyay gróf által beadott határozati javaslat bevezetése azt mondja, hogy miután az állami számvevőszék által átvizsgált, illetőleg elkészitett 1869., 1870. és 1871. évi zárszámadásoknak és az állam-számvevőszék 1867. és 1868. évi számtani vizsgálatra vonatkozó jelentésének az 1848. III. t. cz. 37. §-a által elrendelt megvizsgálása, illetőleg jóváhagyása mindeddig meg nem történt. Ghyczy képviselő ur pedig határozati javaslatában azt mondja, hogy az 1867-dik évi kezelési kimutatásra nézve adassék jelentés.

E tekintetben azon érdemes tagoknak fölvilágositására, kik a mult országgyülésen jelen nem voltak, a tényálladékra nézve egy rövid észrevételt leszek bátor tenni. *(Halljuk!)*

Midőn az akkori pénzügyminister beadta volt az 1867. és 1868. évi befejezett számadásokat, — az 1867-iki inkább táblás kimutatás volt: — akkor ezen számadások véleményadás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittattak. Ezen bizottság kebelében nagy vita támadt.

A pénzügyminister Lónyay gróf, hivatkozva, mint ma is az 1867. X. törvényczikkre, melyben világosan ki van mondva, hogy az országgyülés tárgyalja ezen számadásokat: azt kivánta, hogy az országgyülés azonnal tárgyalás alá vegye egy bizottságban. A pénzügyi bizottság pedig épen akkor pendité meg legelőször az állam-számvevőszék eszméjét, s azt mondta, hogy a pénzügyi bizottság hivatása köréhez egyátalában nem tartozik a befejezett ministeri számadások megvizsgálása, csak az állam-számvevőszék által beadott jelentés. Ő tehát akkor inditványozta az állam-számvevőszék fölállitását, és azt a bizottság többsége el is fogadta. De akkor merült föl egy másik kérdés. T. i. az 1867-iki számadásokat a pénzügyi bizottság némely tagja, — azok közt én is, — mint olyant, nem akarta elfogadni, hanem arra kérte a pénzügyministert, hogy e tekintetben, amennyire lehet, formalis számadást adjon be. Ezt a pénzügyminister lehetetlennek mondá, minthogy az átmeneti időszak volt. Akkor épen az inditványozó urral együtt én is separatum votumot adtam be.

A képviselőház a pénzügyi bizottság véleményét az állam-számvevőszékre nézve visszavetette, s nem fogadta el a separatum votumot sem, és az akkori számadások megvizsgálására egy hét tagból álló deputatiót küldött ki. *(Fölkiáltások bal felől: A hét bátor férfiut!)* Ez volt határozata a képviselőháznak. A héttagu bizottság jelentést tett, s a ház is absolutoriumot adott.

E tekintetben tehát már most ezen, a ház által hozott végzésekkel összhangzásban most azt mondja Lónyay gróf inditványa: „számtani vizsgálatra vonatkozó jelentés", tehát csakis számtanilag vizsgálta meg az állami számvevőszék ezen számadásokat, de nem érdemileg. Már most, ha tisztelt Ghyczy képviselőtársam inditványát elfogadjuk, és azt mondjuk, hogy „kezelési kimutatás": akkor én azt tartom, hogy azon kezelési kimutatást érdemileg is meg kellene vizsgálni. Vajon ezt a képviselőház által hozott végzésekkel össze lehet-e egyeztetni, nem tudom, s e tekintetben tisztában akarnék lenni, s azért arra föl hivom tisztelt képviselőtársamat, mondja meg, hogy érti? Mert a többire nézve inditványát elfogadom. *(Helyeslés.)*

Ghyczy Kálmán: Ha a tisztelt ház megengedi, Zsedényi tisztelt képviselőtársamnak hozzám intézett kérdésére mindamellett, hogy mint módositványt beadó másodszor nem szólhatnék: néhány szóval válaszolok. *(Halljuk!)*

Méltóztatnak emlékezni azok, kik a mult országgyülésben részt vettek, hogy az 1867-dik évre nem formalis zárszámadás, hanem egy bizonyos 328 számmal jelzett kimutatás adatott be. Ez bocsáttatott azután az akkor kiküldött hetes bizottság vizsgálata alá és később a számvevőszéknek is számtani vizsgálata alá. Én határozati javaslatomban ezen 1867-ik évi számadást kezelési kimutatásnak neveztem azon okból, mert maga az állami számvevőszék is azon jelentésében, melyet ezen 1867-ik évi számadásra nézve a háznak benyujtott, azt nem zárszámadásnak, hanem csak kezelési kimutatásnak nevezte. Ez oka annak, hogy ezen iromány t én is illetékesen czimezhettem azon névvel, melyet az állami számvevőszék a képviselőház elé nyujtott jelentésében használt.

Mi a másik kérdést illeti, mely hozzám intéztetett, én tökéletesen egy értelemben vagyok arra nézve az előttem szólóval; hanem azt tartom, hogy azon kérdés, melyet ő fölhozott, időelőtti. Mert kétséget nem szenved, hogy a ház annak idejében elhatározta, hogy az 1867-iki kimutatás és az 1868-iki zárszámadás csak egyedül számtani vizsgálat végett utasittassék a számvevőszékhez. A számvevőszék ezen számadásokra nézve más vizsgálatba nem is bocsátkozott, és én is azt hiszem, hogy a ház azon határozatának folytán, ezen 1867. kezelési kimutatást és az 1868-iki zárszámadást illetőleg másról már, mint csak egyedül számtani vizsgálatról szó nem is lehet.

De miről van most kérdés? Most a kérdés csak a körül forog, hogy a pénzügyi bizottság adjon véleményes jelentést arról, hogy ezen zárszámadás, illeleg kimutatás miként vizsgáltassék meg. Igen természetes, hogy a pénzügyi bizottság nem fog más véleményt adhatni, mint azt, hogy az emlitett zárszámadás és kezelési kimutatás csak számtani tekintetben vizsgáltassék meg; mert a tisztelt ház már elhatározta, hogy ezen zárszámadás és kezelési kimutatás csak ekként vizsgáltassék meg.

Én tökéletesen ugy értettem az általam javaslott intézkedést, mint azt az előttem szóló tisz-

telt képviselő ur mondotta; de az emlitett oknál fogva azt most már kimondani időelőttinek tartottam; ha azonban nagyobb megnyugtatásul netalán szükségesnek tartatnék, hogy ezen eszme a határozati javaslatban szintén világosabban kifejeztessék: én részemről nem vagyok ellene, hogy mondassék ki az a határozati javaslatban, hogy a pénzügyi bizottság a zárszámadások megvizsgálásának módja iránt e ház előző határozatai értelmében tegyen véleményes jelentést. *(Általános helyeslés.)*

Ez volt az én eszmém is, s azért azt, hogy világosabban fejeztessék ki ugyanezen eszme a határozati javaslatban is, egyátalában nem ellenzem. *(Helyeslés mindkét oldalon.)*

Tisza Kálmán: T. képviselőház! Ha méltóztatnak Ghyczy Kálmán t. barátom inditványát, ugy amint azt jelenleg hallottuk, elfogadni, én a szótól szivesen elállok. *(Mindkét oldalon. Elfogadjuk.)*

Elnök: Nem kiván a tárgyhoz senki sem szólani? *(Felkiáltások: Nem kivánunk!)*

T. ház! a benyujtott határozati javaslatra vonatkozólag Ghyczy t. képviselő urnak van egy módositványa, mely ezen határozati javaslatnak 1-ső és 3-ik bekezdését megmásittatni, 2-ik bekezdését pedig kihagyatni inditványozza. Azt hiszem legczélszerübb lesz, ha pontonkint fogom a kérdést föltenni. *(Felkiáltások: átalánosságban.)*

Méltóztassanak tehát az iránt határozni, hogy pontonkint tegyem-e föl a kérdést, vagy először átalánosságban?

Somssich Pál: T. ház! *(Halljuk!)* A házszabályok értelmében ezen határozati javaslatra vonatkozólag, mely fölött most a tanácskozás foly, méltóztassanak legelőször az iránt határozni: vajon azt részletes tárgyalás alapjául elfogadjuk-e vagy nem.

Ha a t. ház átalánosságban elfogadja: Ghyczy Kálmán igen t. képviselő ur módositványai az egyes pontoknál lesznek tanácskozás alá vehetők és akkor jelentheti ki a t. ház az elfogadást vagy el nem fogadást. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Én fölöslegesnek tartottam ezt, miután a t. inditványozó ur is mindjárt belement a részletes tárgyalásba, azt hittem tehát, hogy az meghaladott kérdés: vajon elfogadja-e a t. ház a határozati javaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

Tisza Kálmán: T. ház! Én helyeslem a kérdés feltevésének azon módját, melyet Somssich Pál t. képviselő ur méltóztatott inditványozni, hogy t. i. miután több pont van, először az döntessék el, vajon átalánosságban elfogadja-e a t. ház a határozati javaslatot a tárgyalás alapjául, és azután határoztassék pontonként felette. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Méltóztassanak tehát nyilatkozni, hogy átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául méltóztatnak-e elfogadni Lónyay Menyhért gróf határozati javaslatát? *(Elfogadjuk!)*

A Lónyay Menyhért gr. által benyujtott határozati javaslat tehát a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatik.

Most következik a határozati javaslatnak első bekezdése, amelyre nézve Ghyczy Kálmán képviselő urnak van eltérő módositványa. Kérem a jegyző urat, méltóztassék azt még egyszer felolvasni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa Lónyay Menyhért gróf határozati javaslatának első bekezdését.)*

Elnök: Méltóztassanak az elleninditványt meghallgatni.

Széll Kálmán jegyző *(olvassa Ghyczy Kálmán inditványát.)*

Elnök: Mindenekelőtt felhivom azon képviselő urakat, akik a gróf Lónyay Menyhért képviselő ur által benyujtott határozati javaslatnak első bekezdését magukévá teszik, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik. Felkiáltások: Ellenpróbát!)*

Méltóztassanak most felállni azok, kik nem fogadják el. *(Megtörténik. Felkiáltások: meg kell számlálni!)*

Én részemről ugy veszem ki, hogy a többség elfogadja; ha azonban a t. ház kivánja, ugy meg fogom számláltatni. Még egyszer felhivom azon képviselő urakat, akik gr. Lónyay Menyhért határozati javaslatának első bekezdését elfogadják: méltóztassanak felállani és állva maradni, mig a jegyző urak által megszámláltattak. *(Megtörténik.)* Most méltóztassanak azok felállani, akik nem fogadják el. *(Megtörténik.)*

E szerint gróf Lónyay Menyhért inditványának első bekezdése száz szavazattal nyolczvan ellenében elfogadtatott.

Következik a 2-ik bekezdés.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 2-ik bekezdést.)*

Széll Kálmán jegyző: Ghyczy Kálmán képviselő ur ezt a pontot kihagyatni kivánja.

Elnök: Méltóztassanak azok, akik a határozati javaslat 2-dik bekezdését elfogadják, felállani *(Megtörténik.)* A többség elfogadta.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 3-ik bekezdést.)*

Széll Kálmán jegyző *(olvassa Ghyczy Kálmán módositását.)*

Elnök: Méltóztassanak azok, kik a határozati javaslat 3-ik bekezdését elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta.

E szerint a határozati javaslat átalánosságban és részleteiben elfogadtatott.

Következik a napirend második tárgya: a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Szlávy József ministerelnök: Tisztelt ház! Szende Béla honvédelmi minister ur rögtön megbetegedvén, van szerencsém az ő nevében kijelenteni a t. ház előtt, hogy ő a tárgyalás alá kerülő törvényjavaslatot a maga részéről elfogadta, s amennyiben felvilágositások kivántatnának, azokat helyette én leszek szerencsés a tisztelt háznak megadni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslatot.)*

Pulszky Ágost a központi bizottság előadója: T. ház! A központi bizottság részéről van szerencsém jelenteni, miszerint a központi bizottság ezen törvényjavaslatot átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta és a t. háznak elfogadás végett ajánlja. Ezen törvényjavaslat tárgya sürgős intézkedést szükségel nem hazai viszonyainknál fogva különösen, hanem az Európaszerte kifejlődött hadszervezeti viszonyok folytán, melyek mögött nekünk sem szabad hátramaradnunk azon szükségletek tekintetében, amelyeket az átalános polgárosodási viszonyok ugyszólván ránk rónak.

Ezen törvényjavaslat a szoros értelemben vett átalános hadi kötelezettség elvének alapján létesitett ugynevezett cadre rendszer folytán vált szükségessé, melynél fogva szükséges, hogy az altisztek, kik az egész hadsereget összetartják, a kiképzés minél nagyobb fokára emeltessenek; a jelen kor gazdászati viszonyai közt azon nagy kiadások mellett, melyeket hadi célokra kénytelenitve vagyunk tenni, nem lévén képesek az altisztek oly állandó fizetéséről gondoskodni, mely a más téren foglalkozók fizetéseinek, kereseteinek megfeleljen, más előnyről kell gondoskodni avégett, hogy kellő számu egyéneket találjunk ezen fontos állomás betöltésére.

Ezen szempontok vezérelték a honvédelmi törvények megvizsgálására kiküldött bizottságot, ezen szempontok inditották a központi bizottságot is ezen törvényjavaslatnak átalánosságban való elfogadására és ezen indokoknál fogva kérem a t. házat, hogy azt szintén elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Péchy Tamás: Tisztelt ház! Midőn ezen törvényjavaslat ellen felszólalok és midőn azt átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadom: nem azt akarom ezzel kifejezni, hogy én a hadsereg s honvédségnél hosszasan szolgált altiszteknek semminemü előnyt ezen állomások és hivatalokra nyujtani nem akarok.

Én elismerem azt, hogy azon altiszteket, kik huzamosb ideig az állam szolgálatában magoknak érdemeket kerestek, bizonyos tekintetben kell részesitenünk; elismerem azt, hogy, amint a véderőről szóló törvényjavaslatok tárgyalására kiküldött bizottság jelentése is mondja: a hadsereg harczképességének emelésére, a legénység tacticai ügyességének kifejtésére, a szigoru fegyelem föntartására, s a jó katonai közszellem kifejtésére a jó altisztek igen sokat tehetnek; de már azt, hogy csupán a hosszas szolgálati időt eltöltött altisztek a jó altisztek, részemről el nem ismerhetem.

Én tudom, hogy azon altisztek, kik huzamosb ideig szolgáltak: az Exercierplatzon és a kaszárnyákban nagyon hasznavehetők. De midőn veszedelem készül, nagyon okosak szoktak lenni. Tapasztalásból tudom, hogy félre vonulnak akkor, midőn rájok a legnagyobb szükség volna. Azonban mind amellett, hogy ilyeneknek ismerem őket, gondoskodni akarok felőlök, de csak odáig, meddig az a törvényhozásnak hatalmában áll anélkül, hogy mások jogai megsértessenek; tudniillik előnyt akarok nekik biztositani ezen állomások betöltésénél más concurrensek fellett, de nem kizárólagosságot.

Nézetem szerint a ház figyelmen kivül nem hagyhatja azt, hogy ha egy osztálynak kizárólagosság adatik valamely állomásra, azon osztály legnagyobb része alkalmaztatása után kötelességét nem teljesiti oly szigoru szorgalommal, milyennel kellene. Azon tudat, hogy egy, vagy más állomás kizárólagosan azon osztály számára van föntartva, az azon osztályhoz tartozók részéről bizonyos hanyagságot fog szülni; *(Igaz! ugy van! bal felől.)* sőt még azt is merem állittani, hogy a felügyelet sem gyakaroltatik oly szigoruan azon állomások ellenében azok részéről, kik az állomások fölött állanak, épen azért mert tudják jól, hogyha ezen hanyag tisztviselőket elmozditják, megürült állomásaikat ujból olyanokból kell betölteni, kiket nem ösmernek, kik a szükséges képességgel és ismeretekkel nem birnak, s kik valószinüleg szintén nem lesznek jobbak. Ha még ehhez hozzáadjuk azon nehézségeket, melyekkel a pályázat hirdetése jár, s az időveszteséget: át fogjuk látni, hogy az illető felügyelők az ily kizárólagosan jogosult osztályhoz tartozóknak sokat eltürnek, mig elmozditásukat kimondani kényszerülnek a közszolgálat rovására is.

Ezek oly tekintetek, melyeket figyelmen kivül hagyni nem lehet.

De van még egy sokkal nagyobb tekintet, és ez az, hogy a törvényhozásnak semmi esetre sem szabad egyes osztályokat különösen kitüntetni mások fölött és nem szabad egyes osztályok számára bizonyos hivatalt kizárólagosan föntartani, mert azon hivatalok az állam összes polgárainak tulajdonai: az az, azon hivatalra, ha képességük is van, az állam valamenyi polgára jogosult.

Mindazáltal megengedhetőnek sőt czélszerünek tartom az állam a részbeni intézkedését, hogy bizonyos előnyt tartson fönn azoknak, kik mintegy az állam körül magoknak érdemeket szereztek, vagyis az altiszteknek, kik szolgálatuk után mégis némi

gondolkodást igényelhetnek az államtól. *(Helyeslés bal felől.)*

Tisztelt ház! Első tekintetre a közt, mit én kivánok és ami ezen törvényjavaslatban foglaltatik, oly lényeges különbség nem látszik, hogy szükséges lenne ezen törvényjavaslatot elvetni; sőt ugy látszik, hogy akkor, ha ezen törvényjavaslat 3-ik §-ának első pontja, mely azt mondja, hogy bizonyos szolgálati állomások kizárólagosan tartassanak fenn altisztek számára, kihagyatnék: akkor azon czél, melyet én elérni akarok, elérve lenne.

De tisztelt ház! a kivitelnél ezen csekély különbség is nagy változásokat enged meg, — ha kizárólagossá biztosittatik az altisztek számára, akkor nézetem szerint nem lehet a törvényjavaslaton oly lényeges változtatásokat tenni, akkor szükséges ezen kizárólagosságnál fogva meghagyni azt is, hogy minden ilyen állomás megüresedésénél uj és országszerte kihirdetett körözések történjenek, szükséges, hogy az altiszteknek az előjog minden tekintetben biztosittassék, s ne csak biztosittassék, de hogy semmiféle tekintetben ne mellőztessenek, ki ne játszathassanak mások kinevezése által ezen állomások betöltésénél; szóval, hogy azon elv, mely e 3-ik szakaszban kifejezve van, melyet én módositani, jobban mondva kihagyni kivánok, annyira át van szőve a törvényjavaslat minden szakaszán, hogy azt egyszerü módositás által megváltoztatni nem lehet. Ha a törvényjavaslat ugy dolgoztatnék át, mint én kivánom, akkor tisztelt ház! elég volna csak átalánosságban kihirdetni azon állomások számát és javadalmazását, elég volna előjegyezni az illető kineveztetésekre jogosultak közül azokat, akik előre jelentkeztek, körözésre semmi szükség sem volna, és igy az állomások könnyen betölthetők volnának; elégséges volna az altiszteket biztositani az iránt, hogy ok nélkül, igazságtalanul nem fognak mellőztetni és hogy ha előre jelentkeztek, az állomás számukra biztositva van. Azon inditvány szerint, melyet én itt tolmácsolok, ki lehetne fejezni azt is, hogy az illető altisztek, ha már kineveztettek, más állomásokból kinevezettekkel egyenlő jogban részesülnek, amit a ministerium — amint látszik, — nagyon gondosan kikerült, mert nem akarta kimondani, hogy azon altisztek kineveztetésök után is bizonyos különös figyelemben részesitendők; de nem akarta azt sem, hogy ezen altisztek másokkal egyenlőknek ismertessenek el; hanem rá bizta a dolog természetére, mely a gyakorlati kivitelnél nagyon eltérő magyarázatokra s eljárásokra szolgáltathat okot.

Én nagy dolognak tartom azt, t. ház! hogy az állam egyes osztályai praeferentiával láttassanak el. Az állam és egyes családok között gyakran nagy hasonlatosság van.

Én tudok eseteket, hol valamely családatya egyes gyermekét kitüntette a többi rovására, gondolván, hogy az fogja majd családja jövőjét megalapitani, és a következés azt mutatta, hogy mig többi gyermekei ezáltal mélyen sértve, elkedvetlenedtek és köztök visszavonás támadt: addig az, akit kitüntetett, a család romlását idézte elő.

Félek, hogy valamint e családatya maga tette le az egyenetlenség alapját s eszközölte családja romlását: akként a t. ház is, ha kiválólag az államnak egy osztályát tüntetvén ki, ez más osztályok elől el fogná az előhaladás utját zárni, ellenkező czélt érne el, mint amit ezzel elérni kiván. Azért kérem a tisztelt házat, méltóztassék e törvényjavaslatot mellőzni és következő inditványomat elfogadni:

„A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat elvetésével, utasitja a ház a ministeriumot, miszerint e törvényjavaslatot akként dolgozza át, hogy a kiszolgált altiszteknek a 75. számu törvényjavaslat 4. és 5. §-aiban elősorolt állomások betöltésénél előny adassék, más, azokra pályázó honpolgárok fölött a nélkül, hogy azok kizárólagosan lennének számukra föntartva s az ekként átdolgozott t.-javaslatot a képviselőháznak mielébb terjessze be.“ *(Éljenzés bal felől.)*

Szeniczey Ödön jegyző *(ujra felolvassa Péchy Tamás inditványát.)*

Hollán Ernő: T. ház! Senki sem vonta kétségbe, — és igy az előttem szóló képviselő urral sem leszek ellenkezésben azon állitásra nézve, — hogy rendkivüli nagy fontossággal bir valamely hadseregre nézve, hogy soraiban minél nagyobb számmal legyenek a hosszasan szolgált ügyes altisztek. Ezt nem vonta kétségbe a t. képviselő ur sem, és igy fölöslegesnek tartom kiterjeszkedni mindazon körülmények elemzésére, melyek ezt bővebben indokolják.

Tény — még pedig kétségen felüli — az, hogy, amely hadsereg nagyobb számban bir hosszasan kiszolgált altiszteket soraiban, okvetlenül előnyben van más hadsereg felett, mely csekélyebb számban bir ily altiszteket. Ez annyira elismert dolog, hogy a szomszédos államok közól sem tudok egyet is, mely ezen elvet elismerni, vagy a szükséges intézkedéseket megtenni elmulasztotta volna, vagy nem sietett volna a hiányokat pótolni. És igy bátran merem állitni, hogy azon intézkedés, mely a ház asztalán fekvő törvényjavaslat által czéloztatik, egyenesen hadi képességünk emelésére és a haza védelmének biztositására szolgál.

De amint ezt kétségbe vonni nem lehet, ugy bizonyos az is, hogy mivel semmiféle altisztet a törvény nem kötelez arra, hogy a rendes törvényes határidőn tul folytassa szolgálatát, az illető csak önkényt fogja magát elhatározni erre, és ez által nyilván áldozatot hoz; mert aki rövidebb idő után visszatér ismét családi tüzhelyéhez: az folytatja előbbi keresetmódját, és felveheti családi összeköttetéseit, szóval

könnyebben gondoskodhatik jövőjéről, könnyebben kereshet állást vagy szolgálatot. A másikra nézve mindezen előny nem áll, és természetes, hogy aki elhatározza magát, hogy tovább marad szolgálatban áldozatot hoz. Ezt azonban csak ugy fogja tenni, ha compensatióra számithat, és pedig olyanra, melyet a törvény biztosit. És ez egészen helyes.

Meg vagyok győződve arról, hogy őrizkedni fog bárki azon megtiszteltetéstől, hogy altisztté neveztessék és tovább tartassék szolgálatban, ha a hozott áldozatért legalább némi jutalomra nem számithat. Ezen jutalmat nyugdij alakjában megengedni nem lehet, mert az ország pénügyi viszonyai nem engedik, és igy más uton kell ezt tenni. Erre két mód van. Az egyik az, mely a törvényjavaslatban ajánltatik; a másik az, amelyet t. képviselő ur javaslatában felhozott. Ha az életből meritett tapasztalatok után indulunk, és némi figyelemmel vagyunk hazai viszonyainkra, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy a javaslat, melyet a tisztelt képviselő ur tett, először nem garantia az illető altisztekre nézve, tehát nem is fog ösztönt képezni arra, hogy megmaradjanak, és másodszor erős meggyőződésem az, hogy azokra nézve — legyenek azok hivatalok, egyesek vagy vállalatok, — melyek hasonló adományozásokat tesznek, nem fog azon előny biztositatni, melyet a t. képviselő ur „az általa beadott inditványban biztositatni óhajt.“

Ami különösen az első kérdést illeti, a kizárólagosság és az elsőség között igen nagy a különbség, és azért állitottam azt, hogy azon módozat, melyet Péchy Tamás képviselő ur ajánlott, egyátalában semmi garantiát nem nyujt; mert ha csak az mondatik, hogy az altisztnek mások felett elsőbbsége van: ez nem zárja ki, hogy azon altiszt, aki rövidebb ideig szolgált ugyan, de nagyobb ismeretsége van, előbb jut állomáshoz, holott egy másik altiszt, kinek nincs ismeretsége, vagy protectiója kimarad. Ezen előny tehát az altisztet visszatartani nem fogja.

Ami a másikat illeti, mindazon ellenvetések között, melyeket a képviselő ur felhozott, legtöbb sulyt helyeznék arra, melynél fogva az államnak nem szabad semmiféle osztály számára előnyt nyujtani a többi osztályok felett. Ha a dolog igy állana: akkor hajlandó lennék elfogadni a t. képviselő ur érvelését. De ez teljességgel nem áll; mert itt nem osztályról van szó, melyet előnyben kellene részesiteni, nem arról van szó, mintha mód volna választani ezek, vagy azok között; mert miután törvénybe igtattuk az átalános védelmi kötelezettséget: ezen törvény értelmében most már 5 korosztály van a hadseregben és a honvédségben és néhány év lefolyása után a 20—30 évesek közt e hazában nem lesz oly polgár, aki védelmi kötelezettségének eleget ne tenne, azáltal, hogy vagy a hadsereghez tartozik, vagy pedig a honvédséghez. Azokra, kik ebbeli kötelezettségöknek eleget nem tettek, a törvényhozás nem fogja kiterjeszteni figyelmét. Tehát más emberek közt nem lehet választani, mint akik vagy kiszolgáltak, vagy pedig még a hadseregben vannak.

A választás tehát korlátozva van, mert mások közől, mint akik a hadsereg kötelékéhez tartoznak, nem is lehet választani, és igy helyes, igazságos, sőt a közszolgálat érdekében álló dolog az, hogy a törvény biztositsa az előnyt arra nézve, aki becsületesen több szorgalommal, és talán az ellenség előtt tanusitott vitézséggel szolgált, és igy az altisztnek előnye legyen a fölött, aki e qualificatiót meg nem szerezte.

Azt is hallottam felemliteni, hogy ezen elv alkalmazása némi zavart idézhetne elő a közszolgálatban és hogy talán átmeneti intézkedésről kellene gondoskodni.

Azt hiszem, hogy erre nincs szükség; mert alig lehet feltenni, hogy ez idő szerint nagy számban lennének azon altisztek, akik 5—7 évig szolgálnak, mert 6—7 évig kell szolgálniok, hogy a törvényjavaslatban levő qualificatiót megszerezhessék.

Okvetlenül több év fog lefolyni, igy tehát az átmenet nehézségei nem fognak bajt okozni, s az időközben megürült helyek betöltethetnek azok által, kik az ily helyekre előjegyezve vannak; mindezeknél fogva, miután ugy vagyok meggyőződve, hogy rendkivüli nagy fontossággal bir a hadseregre, hogy abban minél nagyobb számmal legyenek a hosszabb ideig szolgált altisztek és meg levén győződve arról is, hogy az altisztek nem fognak visszatartathatni hosszabb ideig szolgálatban, ha a törvény kellő garantiát nem nyujt jövőjökre nézve; miután arról is megvagyok győződve, hogy a közszolgálat az által nem fog semmiképen szenvedni, hanem ellenkezőleg előnyben fog részesülni: mindezeknél fogva elfogadom és elfogadás végett ajánlom a háznak a központi bizottság szövegezését. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Szólásra nem lévén többé senki följegyezve. . . .

Tisza Kálmán: Tisztelt képviselőház! Ha senki nincs szólásra följegyezve, bátor leszek egy pár szóval válaszolni azokra, amiket előttem szólott tisztelt képviselő ur mondott.

Részemről, mint Péchy barátom mondta, szintén kész vagyok bizonyos előnyben részesiteni a hosszas szolgálat által magukat érdemesitett altiszteket; de épen ugy, mint ő, nem járulhatok ahhoz, hogy számukra nagy számu állások kizárólagos tulajdonul biztosittassanak. Nem tehetem pedig ezt azért, mert nem áll az, amit előttem szóló mondott, hogy ez által egy nagy más osztálynak előjog nem biztosittatik.

Ugyanis ő azt mondá, hogy az átalános védkötelezettségnél fogva mindenki tartozik katonai kötelezettségeket teljesiteni, és igy alkalmazni mást

nem is lehet, mint aki a védkötelezettségnek eleget tett, miután nem akarhatjuk kegyelni azokat, kik a törvény ellenében abból kimaradtak. Nem igy áll a dolog. Ha nem adunk kizárólagos jogot az altiszteknek: akkor igenis alkalmaztatni fognak olyanok, kik védkötelezettséget teljesitettek, minden különbség nélkül, voltak altisztek, vagy nem; ha kizárólagos jogot adunk: akkor a honvédelmi kötelezettek azon részét, kik nem maradtak benn mint altisztek, kizárjuk, hogy alkalmazást nyerhessen azon $^1/_{100}$ rész, mely hosszasan szolgált altisztekből áll. Itt tehát meg van zavarva az egyenlőség a honpolgárok közt és azt merem mondani, az osztálynak előjoga van biztositva, oly osztálynak, mely honvédség tekintetében szerezhet ugyan érdemeket, de mely 8—10 évig nem magyar, nem országos hatóságaink nevelése befolyása alatt állt. *(Bal felől: Ugy van!)*

Én a tisztelt előttem szóló képviselő urnak azon értelmezését nem értem, melylyel azt mondja, hogy ha ezen előjog nem biztosittatik, akkor az fog bekövetkezni, hogy rövidebb ideig szolgált altisztek fognak alkalmaztatni s a hosszabb ideig szolgáltak nem fognak alkalmazást kapni. Engedelmet kérek, először Péchy barátom inditványa oda vonatkozik, hogy ugyanolyan szolgálatot teljesitett altisztek nyerjenek alkalmazást, mint a minőkről ez a törvényjavaslat szól, csakhogy ez utóbbi nem előjogot, nem elsőséget, de kizárólagos jogot akar biztositani és igy mondassék ki kötelezőleg az alkalmazás akármint, és bárkire ezen altisztek közül: mindenesetre kötelező erővel fön is tartatik számukra a hely; megeshetik, hogy az, aki a kitüzött időnek csak minimumát szolgálta le, hamarább nyer alkalmazást, mint az, ki évekig szolgált, hacsak — és e tekintetben némi aggály ébredt föl bennem a tisztelt képviselő urnak ezen okoskodása után — mondom, ha csak valóságos avancementlistát nem fog a közös hadügyministerium készitteni és oda fogja kényszeriteni a vállalatokat, hogy még az altisztek közül is nem azt vehessék, akit akarnak, hanem kénytelenek venni azt, aki az avancementlista szerint következik. Ha ez a czél, akkor ki kellett volna mondani; legalább tudnók hányadán vagyunk. Ha nem ez a czél, a törvény pedig a szabad választást fön látszik hagyni: akkor az e tekintetben kötelezőleg odaadás és a kizárólagos előjognak adása között a többi időre nézve semmi néven nevezendő különbség nincs.

A tisztelt képviselő ur még azt is mondta, hogy áldozattal jár a hadseregben bentmaradni és ez áldozatért compensatiót kell adni; az állampénzügyi helyzete pedig nem engedi meg, hogy e compensatiót az állam adja; máskép kell tehát gondoskodni.

Én azt hiszem, hogy itt nem arról van igazában szó, hogy az állam adja, vagy ne az állam adja a compensatiót; hanem csak arról, hogy egyenesen adja-e az állam, vagy kerülőképen. Mert ha kizárólagosan biztosittatik az ily volt altiszteknek az alkalmaztatás és ha nem biztosittatik az is — ami pedig biztositva nincs a javaslatban — hogy alkalmaztatásuk után, ha a czélnak meg nem felelnek: a társulatok velük csak ugy bánhassanak, mint bárki mással, be fog következni, mint Poroszországban és merem mondani, mindenütt, hol ez divatban van, be is következett, hogy — mert az igy alkalmazott altiszteket kénytelenek a vállalatok alkalmazni, — egyszersmind kell tartani embereket, kik a munkát helyettök végzik. A tisztelt előttem szólott képviselő ur tagadólag int; de tessék tudakozódni és meg fog erről győződni, hogy minden porosz vasuti vállalatoknál panaszok emeltetnek e tekintetben; és engedelmet kérek, nekem is vannak ez irányban tapasztalataim, és ezek alapján mondhatom, hogy ha a hosszas ideig bentmaradt kiszolgált altiszteket az ily vállalatoknál megkisérlették használni, bármily rendesek lettek is a hadseregben, de épen azért, mivel évtizedeken keresztül a szigoru fegyelemhez szokva voltak, mikor ez leesik vállaikról, a leghasználhatlanabb emberekké lesznek. *(Igaz! Igaz! bal felől.)*

És igy az állam által garantirozott vállalatoknál személyszaporitás lesz szükséges. A végeredményben tehát a compensatiót az állam csak ugy fogja fizetni, talán még sokkal drágábban, mint különben fizetné. *(Igaz! Igaz! bal felől.)*

Én tehát nem ingattattam meg azon meggyőződésemben, hogy igen is egyenlő föltételek mellett a képesség megmutatása mellett előjogot lehet az illetőknek biztositani; de kizárólagosságot biztositani nem szabad. Részemről pártolom Péchy Tamás képviselőtársam inditványát. *(Helyeslés a baloldalon.)*

Elnök: Szólásra többé fölirva nem lévén senki, az általános vitát bezártnak jelentem. A házszabályok értelmében szólhatnak még a központi bizottság előadója és a külön inditvány előadója.

Pulszky Ágost, előadó: Tisztelt ház! Azon érvekhez, melyeket Hollán Ernő tisztelt képviselő ur a törvényjavaslat általános elfogadása mellett fölhozott, bátor leszek csak röviden néhány adatot csatolni, amely kimutatja, minő szükséges a törvényes intézkedés ez irányban, szükséges főkép Magyarországban, kivált hogy azon elemek gyarapittassanak, erősittessenek, a melyekre nézve legnagyobb érdekünk kivánja, hogy a közös hadseregbe való aránylagos részvételökre suly fektettessék. *(Helyeslés jobb felől.)*

A közös hadseregben jelenleg három éven tul szolgáló altiszt van összesen 11,485, ezek közül pedig annak daczára, hogy a magyar contingens $42^3/_4{}^0/_0$-ot képez, a magyar ezredekben szolgáló, ille-

tőleg a magyar contingens részét képező altisztek száma csupán 2772, szemben azon 8713 altiszttel, kik a nem magyar ezredekben szolgálnak. Mit mutat ez? Azt, hogy nálunk még sokkal nagyobb szükség van a bátoritásra, mint a lajthántúli tartományokban avégre, hogy az altisztek hosszabb ideig maradjanak a hadseregben, hogy azon kedvező gazdasági viszonyok mellett, melynek alapján igen könnyen megszerezheti munkája által a maga polgári állásának megfelelő élelmet, igen könnyen élhet és gyarapodhatik, ennélfogva sokkal kevesebb ügyes ember marad a magyar ezredekben, mint a lajthántúli ezredekben.

Hogy pedig ezen állapoton érdekünkben van segiteni, azt hiszem szembeszökő, és azt hiszem hazafias érzetünk kivánja, hogy a magyar ezredekben semmi tekintetben ne legyen aránytalanság az altisztek és a lajthántúli ezredek altisztjei között, és hogy e tekintetben semminemü irigykedő összehasonlitások ne történhessenek. Sulyt kell fektetnünk arra is, hogy a magyar ezredek kizárólag magyar altisztek által vezényeltessenek, hogy azon erély, mely kiképezésükre szükséges, bennök minél inkább fölébredjen.

Igaz, hogy Péchy Tamás tisztelt képviselő ur is előnyt kiván adni az altiszteknek, hanem épen az a kérdés, vajon azon puszta előny elegendő-e?

Ha azt tekintjük, hogy a hivatalok betöltésénél eddig milyen rendszertelenség uralkodott; ha azt tekintjük, hogy Magyarországban e kérdés mily kevéssé volt törvény, törvényes szokás, vagy rendeletek által szabályozva; ha azt tekintjük hogy a hivatal-szolgák és egyéb ilyen állomások betöltésénél minő factorok szolgáltak eddig: kitünik, miszerint itt törvényes intézkedés szüksége forog fön és pedig azért, hogy az igazság minden tekintete egy formán méltányoltassék, tekintetbe vétessék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Már most puszta előny biztositása e tekintetben egyátalában nem elég, mert nem nyujt garantiát arra, hogy a hivatalos állomások betöltésénél egyátalában bármi szabály szem előtt tartassék.

Ami a puszta előnyt illeti, arra nem szükséges törvényt, határozatot hozni. Maga, az altisztek képessége, maga azon iskola, melyet a közös hadseregben 8, 10 év alatt eltöltöttek: biztositja számukra azon előnyt, ha épen nem kellene azon nagy előitélettel küzdenie épen a közös hadsereg tekintetében, a melyeknek az imént is kifejezés adatott, mintha ugyanis a közös hadseregben kötelességének becsületesen megfelelő egyén már nem is lehetne kellőleg hazafias érzületü.

Épen az ilyen előitéletekkel szemben, — mert mondjuk ki bátran, itt csupán előitéletekkel állunk szemben, — szükséges a törvényes intézkedés; mert hiszen, ha ilyen érzelmekkel vagyunk eltelve, akkor egész hadi fejlődésünket, rendszerünket, jelen honvédelmi állapotainkat félre kellene vetnünk, *(Föl-kiáltások a szélső bal felől: „Vessük félre!“)* — mondom, ha ilyen érzületekkel állunk szemben, ilyen törvényt csakugyan nem hozhatnánk és előnyt sem biztosithatnánk, mondom, épen ilyen gyakran tapasztalható elővéleményekkel szemközt szükséges határozott, inkább megkötő törvényes szabály.

Ha Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur azon tapasztalatokra hivatkozik, melyeket maga a vasutaknál tett, melyek szerinte Poroszországban arra kényszeritették a vasutakat, hogy helyetteseket tartsanak ezen altisztek helyett: én csupán azon tapasztalatokra hivatkozom, melyeket égy honvédelmi ügyben kiküldött bizottságban három különböző párthoz tartozó katonai multtal biró vasuti ügyek élén álló igen tisztelt képviselő nyilvánitott. Mindhárom határozottan azt mondja, hogy törvény nélkül is csupán egyedül altisztek alkalmazhatók az összes vasutaknál, mert mást nem találnak, ki az igényeknek megfelelne.

Hogy itt nem osztályelőnyök biztositásáról van szó, azt hiszem szembeszökő. Osztályelőnyök biztositásáról ott van szó, hol ezen osztály bizonyos falakkal, védvekkel van körülvéve, s hol ezen osztály tagjai közé valaki személyes érdemei által nem emelkedhetik. Itt azonban oly egyénekről van szó, kiknek osztályába bárki, ha kötelességén fölül eleget akar tenni a haza védelme igényeinek, beválhatik, ki a szolgálati időt hiven, pontosan töltötte ki, mert ezen pontosság, hűség alapján nyerheti ki azon bizonyitványt, melynek alapján e hivatalos állásokat megkaphatja. Itt tehát nem osztályelőnynek, hanem munkadijnak biztositásáról van szó. *(Helyeslés a jobb oldalon.)*

Őszintén csudálkozom azon psychologián, mely Péchy képviselőtársam előadásában kifejezésre jutott midőn azt mondta, hogy ezen jutalom tudata ez embereket hanyagokká, és a biztos jó tudata munkátlanokká teszi. Eddig azt hittem, hogy épen a jutalom, a biztos jó tudata az, mely az embereket szorgalomra serkenti. Az állandó iparkodás ösztönét akarjuk az altiszteknek adni, épen azért bizonyos nem kétséges jövőt kell számukra biztositani, melynek elérése épen saját iparkodásuk folytatásától, jóviseletök állandóságától fog függeni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Épen ezért nem kivánjuk folytatni a biztositást azon álláson túl, midőn civilis szolgálatba átléptek, mert ottani kötelességüknek megfelelésöktől kell, hogy függjön azon további előmenetel, mely számukra biztosittatik.

Én azt hiszem, hogy itten nem katonai, hanem gazdasági elvről van szó, mennyi és minő azon jutalom, mely ezen egyéneket ráveheti arra, hogy idejöket jól használják. Ha ezen jutalmat csekélyre szabjuk, nem kapunk elég egyént, vagy nem oly

egyéneket, kik a kellékeknek megfelelnek. E kérdésben tehát vitalis érdekeinkben leszünk sértve.

Ezen okok folytán pártolom a központi bizottság szerkezetét. *(Helyeslés a jobb oldalon.)*

Péchy Tamás: T. ház! Azokra, melyek Hollán képviselőtársam által felhozattak, megfelelvén Tisza Kálmán igen t. barátom, én inkább csak azokkal fogok foglalkozni, melyeket a központi bizottság előadója elmondott. Statisticai adatokkal bizonyitá a központi bizottság előadója, hogy a közös hadseregben csak két tizenegyed részét teszik a magyar altisztek az összes altiszti létszámnak és ebből azt hozza ki, hogy tehát Magyarországnak specialiter és még különösebben szükséges felügyelni, hogy a közös hadseregbeli altisztek kedvet kapjanak ott maradni. Én elismerem, miszerint az hiba, hogy a közös hadseregbeli magyar altisztek nem igen ragaszkodnak állásukhoz, s nem maradnak ott hosszas szolgálatra. Ennek oka azonban más: az, hogy a magyar altisztek ottan nagyon nehezen léphetnek elő, hogy nincsenek biztositva afelől, hogy hazájokban fogják leszolgálni szolgálati idejöket, hogy ott a hadseregnél idegen szellem uralkodik. Nagyrésze ezeknek azért jön haza. Méltóztassanak ezen a bajon segiteni, s a magyarnál, aki jobban ragaszkodik a katonasághoz, mint bármely más nemzet, segitve lesz a bajon.

Azt mondja a t. képviselő ur, hogy az egyes hivatalok osztogatását szükséges szigoru törvénynyel körvonalozni, ha az előnyt az egyesekre nézve biztositani akarjuk.

Elismerem ezen állitását, de én tovább megyek, mint a törvényjavaslat, s azt akarom, hogy ne csak vállalatok és társulatok köteleztessenek büntetés terhe alatt kinevezésükre, s nem is óhajtanám, hogy a törvény megsértői a ministerium utján lehessenek megbüntethetők; de sőt én még az állami hivatalok és állások betöltésére jogositottakat, a törvényhatóságokat is büntetni kivánnám, ha az előnyre jogosultakat minden ok nélkül mellőznék. Elfogadom tehát, hogy biztosittassanak ilyen irányban; de nem fogadhatom el, hogy kizárólag csak ők legyenek biztositva. *(Helyeslés bal felől.)*

A t. képviselő ur megforditotta ezután a tételt, és azt mondotta, hogy ha csak előny adatik nekik, ezt tulajdonképen nem is kell törvénynyel biztositani, mert minden hivatal, minden vállalat kapva-kap ezek alkalmazásán; és én valóban majdnem azt hittem, hogy ebből azt fogja kihozni, hogy sorrendet kellene megállapitani arra nézve: hogyan fognak ezen hivatalok vagy vállalatok ily egyénekhez juthatni. *(Helyeslés a bal oldalon.)*

De hiszen, ha ez igy áll: akkor ez a kizárólagosságot biztositó törvény sem kell, mert minden hivatal és vállalat igyekezni fog csupa altisztekkel ellátni a hivatalokat, és igy rólok külön gondoskodni nem kell, sőt nem szükséges megsérteni a polgári érzületet azáltal, hogy kizárólag valamely kaszt számára tartatnak fön bizonyos hivatalok.

Azt mondja a t. képviselő ur, hogy csak azon osztály ellenében szükséges a polgári jogokat föntartani, amelyek válaszfalak által vannak elkülönitve más osztályoktól. Nem tudom, miképen méltóztatik ezt érteni. Én tudom azt, hogy azok, akik már az altiszti állomásból, és pedig akár a honvédségből, akár a közös hadseregből hazakerülnek, nincsenek a többi osztályoktól válaszfalak által elkülönitve; de bizony addig, mig a közös hadseregben szolgálnak, nézetem szerint, igenis el vannak falakkal különitve, ugy, hogy bármely középkori osztály sem volt a többi osztálytól jobban elkülönitve, és azért azt hiszem, hogy ezen osztály részére fentartani ezen kizárólagosságot valóban nem más, mint kaszt számára tartani fel azt.

Azt mondja még a t. képviselő ur, hogy épen azon tudat, hogy valamely osztály jutalomban részesül, s a biztosság a jövő iránt, épen inger az illetőknél arra nézve, hogy a maguk kötelességét teljesitsék.

Én elismerem azt, ha nem azon állitásom ellenében hozta volna fel, hogy azon kizárólagos tudat hanyagokká teszi hivatalaik teljesitésében az illetőket; vagy ha azt mondotta volna, hogy azon tudat altiszti teendőikben némi ingert fog szolgáltatni. De meggyőződésem szerint ugy áll a dolog, hogy azon vélt altisztek, ha tudni fogják azt, hogy ezen állomások senki mással, mint altiszttel nem tölthetők be, akik tudni fogják, hogy ezen állomások betöltése mennyi nehézséggel jár, először azért, mert hosszas pályázat szükséges, másodszor azért, mert bizonyos költséggel is jár, és harmadszor, mert elmozditásuk esetében a pályázat lejártáig azok csak ideiglenesen s igy tökéletlenül tölthetők be: némiképen tulbiztositva fogják magokat érezni, és nem fogják kötelességeiket teljesiteni ugy, mint teljesitenék akkor, hogyha bármikor könnyen elmozdithatók, s helyök rögtön és véglegesen mással betölthető lenne, s ha teljesen éreznék függő állapotjokat a társulatoktól vagy hivataloktól.

Ez, nézetem szerint, erős érv arra nézve, hogy az állam, amint egyrészről az altisztek jövőjéről gondoskodik: gondoskodjék másrészről arra nézve is, hogy az összes hivatalok, törvényhatóságok, vagy egyes vasuti, vagy más vállalatoknál a közpolgárok biztonsága és jólléte a kellő mérvben biztositva legyen.

Ennélfogva t. ház, én részemről inditványomat föntartom, és kérem a t. házat, méltóztassék azt elfogadni. *(Helyeslés bal felől.)*

Szlávy József ministerelnök: T. ház! A kérdés ki van ugyan meritve, de mégsem hagyhatom szó nélkül azon egy-két érvet, melyet a t. előttem szóló képviselő ur elmondani méltóztatott.

A t. előadó ur, ugy hiszem, igen sulyos argumentumra hivatkozott akkor, midőn azt mondotta, hogy a magyar hadcsapatokban három éven tul szolgáló altisztek száma aránytalanul kisebb, mint az osztrák hadcsapatokban szolgálóké.

Erre nézve a t. képviselő ur azt méltóztatott mondani, hogy ennek három oka van. Az első az, hogy nagyon nehezen mennek elő a magyar katonák a közös hadseregben. Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy nem nehezen lépnek elő; mert méltóztatnak tudni, hogy a magyar ezredekbe csak magyar alattvalók soroztatnak be, és csak magyar alattvalók szolgálnak, s tehát csakis azok léphetnek elő, és igy sem könnyebben, sem nehezebben, mint a többi csapatokban, mert a létszámnak mindenütt ki kell egészitve lenne.

Nem az az oka tehát, hogy a magyar altisztek nem igen maradnak 3 évnél tovább a szolgálatban, valamint az sem az oka, hogy nem tudják, vajon hazájokban fognak-e szolgálni; mert ezen argumentum a monarchia másik felének ezredeire is alkalmazható, mert amennyiben egy vagy két magyar ezred nincs itthon: annyiban ott sincsen hon; hanem oka az, hogy azon osztályok, melyekből az altisztek leginkább kerülnek, daczára a t. szélsőbal oldal azon állitásának, hogy mennyire szegény, mennyire nem birja az adót a nép, sokkal könnyebben birnak itt megélni, mint a lajtántuli tartományokban. Ezért jőnek haza, ezért nem szolgálnak 3 évnél tovább. Ennélfogva teljesen helyes azon argumentum, melyet a tisztelt előadó ur mondott, hogy nekünk még inkább különös kedvezményeket kell biztositani, mint a birodalom másik felében, avégre, hogy az altisztek készek legyenek hosszasabban szolgálni.

Még egy argumentumot méltóztatott mondani, azt t. i., hogy azon kiszolgált altisztek nem fogják az államszolgálatban, vagy egyes társulatok szolgálataiban kötelességeiket ugy teljesiteni, mint a többiek, mert bizonyos biztositékok nyujtatnak nekik.

Bocsánatot kérek, azon pillanatban, midőn a kiszolgált altiszt államszolgálatba vagy valamely társulat szolgálatába lép: azon pillanatban megszünt altiszt lenni, *(Helyeslés jobb felől.)* azon pillanatban, ugyanazon elbánásban részesül, mint a többi; tehát kötelességeinek teljesitésére csak ugy szoritható mint a többi, vétség esetében azon szabályok szerint fenyithető, vagy elbocsátható, mint a többi hivatalnok. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Ezeket tartottam szükségesnek elmondani, különben ajánlom a törvényjavaslatot a t. háznak elfogadás végett. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Az átalános tárgyalás be lévén fejezve, mielőtt szavazásra föltenném a kérdést, az inditvány még egyszer fel fog olvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(Ujra olvassa Péchy Tamás módositványát.)*

Elnök: Méltóztassanak azok, kik a benyujtott törvényjavaslatot átalánosságban elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta.

Következik a törvényjavaslat részletes tárgyalása.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 1-ső §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs észrevétele.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház az 1. §-t a központi bizottság szövegezése szerint? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 2-dik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottság e § utolsó sorában a „mindig“ szót stylaris tekintetből kihagyatni ajánlja. *(Elfogadjuk!)*

Elnök: E szerint a 2-ik § oly módositással fogadtatik el, hogy annak utolsó sorában e szó „mindig“ kihagyatik.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 3-dik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottság e §-ban e szót „azoknak“ kihagyatni kivánja.

Nikolics Sándor: Tisztelt ház! Én is átláttam, hogy czélszerü és szükséges, hogy a kiszolgált altisztek bizonyos hivataloknál s oly állomásoknál, melyek képzettségöknek megfelelnek, különös figyelemben részesittessenek, s hogy előnyük legyen más, hasonképességü folyamodók fölött.

Azonban ezt a kedvezményt nem akartam annyira kiterjeszteni, hogy ez által kiváltságot nyerjenek bizonyos hivatalok elérésére. Ez pedig meg fog történni, hogy ha a 3-ik §. változatlanul elfogadtatik. Ezen intézmény által a mostani korban, midőn a kiváltságok és kiváltságos osztályok megszüntek: egy uj kiváltságot és egy uj kiváltságos osztályt fogunk alkotni. Minden kiváltságok károsak először; másodszor azt tartom, hogy ezen kiváltsággal rosz erkölcsi hatást fogunk gyakorolni a kiszolgált altisztekre, mert őket elbizakodottakká fogjuk tenni.

A védkötelezettségi törvény életbeléptetése által a haza minden fiának kötelességévé tétetett a hazát, mint katona szolgálni; nem látom tehát át, miért részesüljenek azok különös előnyben, kik 8 évig szolgáltak, azok felett, kik 5—6 évig szolgáltak, vagy azok felett, kik, mint közvitézek a hazát épugy s oly huzamosan szolgálták, feltéve, hogy ezen utóbbiak több képességgel birnak, mint amazok. Ennélfogva, tisztelt ház, én a kiszolgált altisztéknek bizonyos előnyöket kivánok adni, nem pedig kiváltságot, és ezek folytán bátor vagyok a tisztelt

háznak következő módositást ajánlani elfogadás végett. A harmadik szakasz következőkép módosittassék: „Ebbeli igényök kielégitése tekintetéből az első és második szakaszban megjelölt, az altisztek részére biztositott szolgálati állomások betöltésénél más hasonló képességü kérelmezők felett az elsőbbségi jog biztosittassék.“ *(Helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottság részéről kijelentem, hogy nem osztozom azon, a tisztelt képviselő ur által vallott elvben és igy, miután az ezen kérdés felett elmondott argumentumokat ismételni nem akarom, kérem a tisztelt házat, méltóztassék a központi bizottság szövegezését elfogadni.

Elnök: Felkérem azon tisztelt képviselő urakat, kik a 3-ik §-t a központi bizottság szövegezése szerint, tehát a 3-ik bekezdésben ezen szónak: „azoknak“ kihagyását elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* A többség a központi bizottság szövegezését fogadja el.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 4-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! E §-nál a központi bizottság a 6-ik sorban előforduló „hivatalos“ szó elé „bíróság és egyéb“ szókat, a 7-ik sorban „intézkedéseknél“ szó előtt az „olyan“ szót kivánja beigtatni.

Várady Gábor: Tisztelt ház! Nekem e §-hoz egy módositványom van, melyet mindenekelőtt bátor leszek felolvasni a tisztelt ház előtt. *(Olvassa.)* Az első bekezdés második sorában a „számára“ szó után e szavak: „és pedig fele részben“ igtattassanak be; továbbá, a második bekezdés ötödik sorában a „létező“ szó után e szavak: „köztörvényhatóságoknál birósági s egyéb hivataloknál“ tétessenek;

a b) pont egészen kihagyandó;

a c) pont első szava „minden“ szintén kihagyandó.

E módositás szerint a 4-edik §. igy fogna hangzani:

Azon, akár állandó, akár ideiglenes állomások, melyek a kiszolgált altisztek számára, — és pedig fele részben, — tartatnak fen, következők:

a) minden hivatal szolgái és alsóbbrendü felvigyázói állomások a közös és a magyar királyi ministeriumoknál, a horváth-szlavon országos kormánynál és a fiumei királyi kormányzóságnál, valamint a magyar államban létező köztörvényhatóságoknál, törvényszékeknél, birósági és egyéb hivataloknál, fegy- és más oly intézeteknél, melyek egészben vagy részben államköltségen tartatnak fön.“

Méltóztatnak ezen módositványból látni, hogy a központi bizottság javaslata ebben már fel van véve. A módositás az abban letett elvet tekintve nem uj, mert mint maga a tisztelt kormány és ennek nyomán a kiküldött bizottság és a központi bizottság is a b) pontban a köztörvényhatóságoknál felerészben kivánja a kiszolgált altiszteket alkalmaztatni, e részben tehát a módositás nem uj; de uj annyiban, mennyiben a b) pontot, ha az megállapittatik, az a) és c) alatti categoriákra is kiterjesztetni kivánom.

Az indokolás, tisztelt ház! egyszerü; kifejtette azt az átalános tárgyalásnál Péchy Tamás képviselőtársam.

Amit ezen indokolás ellen Hollán Ernő tisztelt képviselő ur felhozott, arra már meg lett felelve. Én csak azon megjegyzésére kivánok észrevételt tenni, midőn azt mondotta, hogy nem zárja ki ezen törvényjavaslat azt, hogy más alkalmas altisztek, kik rövid ideig szolgáltak, ha különben képesek, alkalmaztathassanak. Nézetem szerint e törvény kizárja ezeket, mert nem lehet őket mindaddig alkalmazni e törvény szerint, mig a 12 évig szolgált képes egyének valamennyien nem alkalmaztattak.

A mit Pulszky tisztelt előadó ur ránk hivatkozólag mondott, erre is van megjegyzésem. Azt mondotta ugyanis, hogy mi a bizottságban elismertük, hogy a vasutaknál most is altisztek alkalmaztatnak. Igaz, elismertük ezt, sőt most azt is elismerem, hogy jövőben is igy lesz, óhajtjuk mindannyian, hogy igy legyen, mert mi nem azt akarjuk meggátolni, hogy jövőben az altisztek, ha képeseknek találtatnak, alkalmaztassanak, de sőt ellenkezőleg.

Mi csak a kizárólagos jogot akarjuk e tekintetben korlátolni és az egyéni jog föntartásával alkalmat kivánunk nyujtani azoknak, kik esetleg nem szolgáltak 12 évig, de épen oly képességgel birnak, vagy kik a polgári élet más térein szereztek érdemeket, épen ugy alkalmaztathassanak és a törvények szigoru intézkedése által ki ne zárassanak az igényeiknek megfelelő szolgálatokból. Ez volt czélunk a bizottságban, ez czélunk most is. Hivatkozom magára a tisztelt előadó urra, hogy ezen körülményeket nemcsak jeleztük, de concret adatokkal is felvilágositottuk.

A többire nézve, tisztelt ház, nincs mondani valóm, mert hiszen, ha ezen § első részét ugy, a mint előadni bátor voltam, elfogadni méltóztatnak: akkor a b) pont magától elesik és a c) pont módositásom szerint ienne változtatandó. Ajánlom ezen módositásomat a tisztelt ház figyelmébe. *(Helyeslés bal felől.)*

Podmaniczky Frigyes br.: Tisztelt ház! Én a kizárólagosság veszélyét legjobban az által vélem elkerülhetni, ha jobban körülirnók azon állomásokat, melyek az altisztek részére fön vannak tartva. Itt az a) pontban az van mondva, „minden hivatalszolgai és alsóbb rendü felvigyázói állomás“; ez oly széles értelmü kifejezés, hogy ha ez igy fogna

hagyatni, megtörténhetnék nem egyszer, midőn például több altiszt jelentkeznék, mint betöltendő állomás van, hogy az illetők oly állomásokat is követelnének, melyek betöltésére átalában képtelenek. Igaz, hogy a törvényjavaslat egy másik szakaszában azt mondja, hogy a képességet ki kell mutatni, és ez igen helyes; de én csak azt akarom elkerülni, hogy a most megállapitandó viszonyból kellemetlenségek ne támadjanak az egyes hivatalok, vállalatok és altisztek közt. Azért javaslatom oda terjed, hogy az a) pontban e szó elé „felvigyázói" tétessenek e szavak: „szakértelmet nem feltételező", és akkor biztosan meg lesz vonva a határ azon felvigyázói állomások közt, melyekre képességgel birnak az altisztek, és azon felvigyázói állomások közt, melyek betöltéséhez kissé több kell, mint az egyszerü altiszti ismeret.

Javaslatom továbbá oda terjed, hogy a b) pont hagyassék ki. Helyeslem azt, hogy a kormány által föntartott és segélyezett intézeteknél és hivataloknál biztositani akarja azt, hogy a jó magaviseletü altisztek jussanak szolgálatba, de a köztörvényhatóságok házi pénztáraikból fedezvén szükségleteiket, ott nem tartom alkalmazandónak ezen kényszert; mert a házi pénztárból fedezvén szükségeit a törvényhatóság, nem kötelezhető arra, hogy miképen használja fel azt. Erre kötelező szabályt hozni nem lehet. A c) pontra nézve, ahol az van mondva, hogy alsóbb felvigyázói állomások, ott különösen szükséges kitenni, hogy szakértelmet nem feltételező; mert a kezelési szolgálat alatt sokkal többet lehet érteni, mint amennyit e törvényjavaslat érteni látszik. Kérem tehát a tisztelt házat, hogy a felvigyázói szó elé ide is tétessék, hogy „szakértelmet nem feltételező."

Nehrebeczky Sándor: Én azt látom, tisztelt ház, hogy e törvényjavaslat által az állam két dologról akar intézkedni, először a kiszolgált altiszteket alkalmazni akarja s őket mintegy jutalmazni azon hosszabb szolgálatért, melyet a katonaságnál a haza védelmében töltöttek; de másodszor el akarja látni mindazon hivatalokat alkalmas egyénekkel, melyeknek ilyenekre szükségök van. A törvényjavaslat és Várady Gábor képviselő ur módositványa közt igen nagy a különbség. Mert a törvényjavaslat a fele részt csak a törvényhatóságoknál akarja alkalmazni, a többi hivatalokat kizárólag altisztek részére tartván fen, mig ellenben Várady Gábor képviselő módositványa valamennyi hivatalszolgai állomásnál akarja a fele részt alkalmaztatni. Hozattak itt fel érvek, melyeket a gyakorlati élet czáfol meg.

Nikolics képviselő ur nem tesz különbséget az altisztek és többi katonák közt; én pedig bátor vagyok megjegyezni, hogy a különbség lényeges, mert a közkatonáknál nem lehet feltalálni azon képességet, mely az altiszteknél megvan; más részt pedig nem tagadta azt még a tisztelt ellenzék sem, hogy midőn az altiszteket alkalmazza, akkor bizonyos kötelességet teljesit az állam az altisztek irányában; de egyszermind nem tagadta senki azt, hogy az altiszteknél mindazon qualificatio, mely ily szolgálatra megkivántatik t. i. szorgalom, pontosság, megbizhatóság, józanság és fegyelem, leginkább feltalálhatók.

Én tehát azt hiszem, hogy az ily hivatalokra is valóságos jótétemény, midőn ily egyéneket alkalmazhatnak.

Arra, amit Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur mondott, hogy ezen emberek egy pár év mulva a fegyelemtől elszoknak és a szolgálatra képtelenné válnak: megfelelt tisztelt ministerelnök ur, midőn azt mondá, hogy amely pillanatban nem teljesitik a szolgálatot kellően, azonnal elbocsáttathatnak ugy, mint minden más egyén.

Én tehát Várady Gábor képviselő ur módositásához nem járulhatok.

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Miután Várady Gábor észrevételeire megfelelt Nehrebeczky Sándor képviselő ur, nekem csak az maradt, hogy azon inditványra, melyet Podmaniczky Frigyes képviselő ur beadott, némely észrevételt tegyek.

Podmaniczky Frigyes inditványa két részre oszlik. Az egyik az, hogy ahol a felvigyázói állomásokról van szó, ugy az a) mint c) pontra nézve tétessék hozzá: „ha szakértelmet fel nem tételeznek." Azt hiszem, hogy e szó által „alsóbbrendü" ez aggodalom megszüntettetik, valamint megszüntettetik a 12. §. intézkedése által is, mely azt mondja, hogy az állomásra szükséges képességet, az illetőnek külön be kell bizonyitania. Igaz azonban, hogy a mennyiben a 4. §. a) pontjában némely állomások kizárólag altisztek számára vannak föntartva, előkerülhet azon eset, hogy valamely különös szakértelmet kivánó állomásra nézve az altiszt képesitve nem volna.

Erre nézve azt hiszem, hogy Podmaniczky Frigyes inditványa nincs ellentétben a központi bizottság szövegezésével.

Ami azonban a b) pontot illeti, ez már határozott ellentétben áll a központi bizottság szövegezésével és intentiójával. A köztörvényhatósági állomásokra nézve azt mondotta, hogy ne erőszakoljuk az altiszteket rájuk, minthogy azok hivatalnokaikat házi pénztárukból fizetik. De hisz ezt is az állam fizeti még ma és jövőre is, ha nem a centralis pénztárból, de mégis az adózók zsebéből fognak a költségek fedeztetni, ugyanazokéból, kikéből az állami kiadások. Egy szóval e kétféle összegek, mások által kezeltetnek ugyan; de czéljok ugyanaz és a kötelezettség sem változik, melylyel a hazát

védők iránt, akár az összállamnak, akár a megyének az adózók tartoznak.

Azt hiszem tehát, hogy nem fogadhatjuk el Podmaniczky Frigyes inditványát és igy a központi bizottság szövegezését ajánlom elfogadás végett.

Elnök: A tárgyalás be lévén fejezve, következik a szavazás. Két módositvány adatott be, egyik Várady Gábor, a másik Podmaniczky Frigyes által; méltóztassanak még egyszer mindkettőt meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(ujra felolvassa a két módositványt.)*

Elnök: A benyujtott módositványok a 4-ik §. több pontjára vonatkozván, ugy hiszem czélszerü lesz a szavazást pontonkint megejteni és legelőször is a bekezdésre fogom feltenni a kérdést. Erre nézve Várady képviselő ur módositványa azt tartalmazza, hogy ezen szavak után: „kiszolgált altisztek számát" tétessék „fele részben." Méltóztassanak azon képviselő urak, kik a 4-ik §. első bekezdését a központi bizottság szövegezése szerint elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)* Elfogadtatott. És igy miután ez képezte Várady képviselő ur inditványának sulypontját, ezen módositvány elejtettnek tekinthető. *(Helyeslés)* Következik a 4-dik §. a) pontja.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az a) pontot.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottság véleménye szerint a második bekezdés 6-ik sorában a „hivataloknál" szó elé „birósági és egyéb", és 7-ik sorában „intézeteknél" szó elé „olyan" szók igtatandók be.

Elnök: Ezen pontra vonatkozólag Podmaniczky Frigyes képviselő ur módositványa azt tartalmazza, hogy a „felvigyázói" szó elébe tétessenek ezen szavak: „szakértelmet fel nem tételező."

Felkérem azon képviselő urakat, a kik ezen pontot a központi bizottság szövegezése szerint elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Elfogadtatott.

Következik a b) pont, melyre nézve Podmaniczky képviselő ur azt inditványozza, hogy egészen elmaradjon.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a b) pontot.)*

Elnök: Méltóztassanak azok, a kik a b) pontot a központi bizottság szövegezése szerint elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a c) pontot.)*

Elnök: A benyujtott módositványok elestek, ugy hiszem, kimondhatom, hogy a c) pont elfogadtatik. *(Helyeslés.)* Következik az 5. §.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 5-ik szakaszt.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak e szakaszra nézve több rendbeli módositása van.

Az 5. §. első kikezdése második sorában „hivatalokra" szó elé „birósági és egyéb" szók igtatandók be; a harmadik sorban „irodai és kezelési" szók után előforduló „azon" szó ama szó elé helyezendő át. Továbbá az 5. sorban „levő" szó után „kebelbeli" szó igtatandó; s a 6. sorban „alkalmaztatnak" szó „találtatnak" szóval cserélendő fel. Ugyanezen szakasz második kikezdésében „polgári" szó törlendő, és „rendőrség és pénzügyőrség állomásainak szók helyébe „rendőrségi és pénzügyőrségi állomások" szók igtatandók.

Elnök: Elfogadja a ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát el van fogadva.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 6-ik szakaszt.)*

Pulszky Ágost előadó: A 6. §-ban az utolsó „kihirdetendő" szó elé „a hivatalos lapban" szók igtatandók.

Győrffy Gyula: Tisztelt ház! E szakasznak befejezését a központi bizottság által most inditványozott javaslata daczára, nem tartom egészen szabatosnak. A 6. szakasznál azt hiszem, hogy a czél nem egyéb, mint gondoskodni arról, hogy az ezen törvény értelmében igénynyel biró altisztek tudomással birjanak azon állomásokról, melyekért a törvény értelmében folyamodhatnak. Itt tehát nemcsak általános intézkedésről van szó, mert egyes esetekben a pályázatok kihirdetéséről a 10-ik §-ban van emlités téve.

Én, tisztelt ház, nem ellenzem, hogy e joggal biró altisztek számára gondoskodás törjénjék; de óhajtom, hogy azon §., melyben intézkedés történik, világosan legyen fogalmazva, hogy ezen czél elérése helyett zavarokra ne szolgáltasson alkalmat.

A 6. §. végén intézkedés van téve arról, hogy a kimutatások nyilvántartassanak, és időnként kihirdettessenek, de sem a nyilvántartás módjáról, sem a kihirdetés idejéről nincs gondoskodva; az sincs megmondva, hogy ki készitse a kimutatást, hogy micsoda időben közöltetnek. A központi bizottság inditványa, hogy az ily kimutatás a hivatalos lapban legyen közzé téve: nézetem szerint nem elégséges gondoskodás; meg kellene határozni az időt, a melyben azok rendszerint közöltetnek, mert ha erről nem lesz gondoskodva, akkor az illető altisztek, vagy folytonos ujságolvasásra lesznek utasitva, vagy folyvást közzé kellene tenni a kimutatásokat, mi a leginproductivebb kiadás lenne. Meg kell azért szabni, hogy ezen kimutatást a honvédelmi ministerium készittesse el, s hogy ezek hivatalból fognak közzé tétetni, miért is inditványozom, hogy a 6. §. utolsó sorából ezen szavak nyilvántartandó és köz-

hirré teendő kihagyatván, helyükbe ez tétessék, mely a hivatalos lapban minden év első hetében a honvédelmi ministerium által hivatalból fog közhirré tétetni.

Ha ez elfogadtatik, a szakasz következőleg hangzanék:

„A jogos igénynyel biró altisztek számára a föntebbiek értelmében kijelölt szolgai és hivatalnoki állomásokról külön kimutatás készitendő, mely a hivatalos lapban minden év első hetében a honvédelmi minister által fog közzététetni.“

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Azt hiszem, hogy ezen módositvány ellentétben van azon szándékkal és azon intézkedésekkel, melyeket ezen §. tartalmaz. Ugyanis ezen §. nem a honvédelmi ministerium által kivánja az illető kimutatást elkészittetni. A honvédelmi ministerium nem is képes erre, mert nem tudja átalánosságban, hogy mily állomások ürültek meg, tehát nem is tarthatja nyilván a megürült állomások sorjegyzékét. Ezt azok kötelesek nyilvántartani és kihirdetni, kiknél ezen állomások üresedésben léteznek. Ez pedig két módon eszközlendő. Először esetről esetre kell kihirdetni közvetlenül a betöltés előtt, mint a §. mondja, midőn pályázatról, egy megürült, vagy uj állomás betöltéséről van szó; más részt minden ministeriumnak kell tudni, hogy kebelében hány állomás van üresedésben, vagy fog üresedésbe jönni, vagy hány uj állomás fog szerveztetni és ezeknek jegyzékét kell előbb, mint a különös pályázatok kihirdettetnének, időről időre közhirré tenni, hogy a közönség tájékozva legyen ezen állomások száma felől. Hogy ki viseli ezen hirdetések költségeit: ez, azt hiszem, igen természetesen következik magából ezen §-ból, viseli az, kinél ezen állomások megüresedtek, és aki köteles a kellő kihirdetésről törvényszabta módon gondoskodni? Azt hiszem tehát, hogy e beadott módositvány fölösleges, sőt ellentétben is áll ezen törvény intentiójával; ennélfogva kérem a tisztelt házat, méltóztassék e szakaszt ugy, mint a központi bizottság szerkesztette, elfogadni.

Tisza Kálmán: Engedelmet kérek tisztelt ház! csak egy pár szót vagyok bátor mondani, és ez oda megy ki, hogy ha nem hivatalból történik a kihirdetés, hanem az illető vállalatok vagy hatóságoknak kell azt megtenni, az igen sok pénzbe kerül. Ugy látszik az előadó urnak szavai szerint ezen törvénynek intentiója még az is, hogy adót vessen ki, mert csak az esetben ellenkezhetnék a a törvény intentiójával az, hogy a kihirdetés hivatalból történjék.

Nem tudom, hogy ha az állam szükségesnek tartja az altiszteket jutalmazni azáltal, miszerint biztositja őket arról, hogy alkalmaztatni fognak: akkor miért szükséges, hogy oly módon biztositsa, hogy ez által évenkinti terhes adót rójon a vállalatokra és társulatokra.

Hogy a honvédelmi minister nem tudhatja, melyek azon állomások: az nem argumentum; mert a vállalatoktól bekérheti és azok beküldhetik a kimutatást.

És ha abból indul ki a tisztelt előadó ur, hogy a ministerium nem tudhatja, melyek azon állámások: mivel indokolja azt, hogy a törvény a ministeriumot felügyeleti, sőt büntető joggal is felruházza? Hogyan fogja tudhatni a minister, történt-e hiba, ha nem tudja, hogy mily állomások ürültek meg?

Én tehát kérem a tisztelt házat, hogy ha már méltóztatnak e törvényjavaslathoz ragaszkodni azon kizárólagossággal és tulságokkal, melyek benne foglaltatnak: legalább adót ne vessünk a társulatokra igy mellékesen, hanem méltóztassanak e módositványt elfogadni. *(Helyeslés bal felől.)*

Hollán Ernő: Tisztelt ház! Én nem látom, hogy a törvényjavaslatnak, és nevezetesen ezen §-nak fogalmazása olynemü aggodalmakra adhatna alkalmat, melyeket az előttem szóló tisztelt képviselő ur előadni méltóztatott. Itt pusztán arról van szó, hogy a jogos igénynyel biró altisztek számára a föntebbiek értelmében kijelölt szolgai és hivatalnoki állomásokról külön kimutatás készitendő, ez nyilván tartandó és időnként a hivatalos lapban kihirdetendő.

Tehát hármas miveletről van szó: először kimutatást kell készitени. Azt megengedem, hogy ez az illető vállalatokra nézve egy kissé alkalmatlan, de költséggel nem jár, lehet tőlük kivánni, hogy a kimutatást elkészitsék.

A második mivelet az, hogy ezen állomások nyilvántartandók. A nyilvántartás csak hivatalból történhetik, ezt nem a vállalatok fogják teljesiteni, hanem fogja teljesittetni azon ministerium, mely a törvény végrehajtásával meg van bizva, tehát a honvédelmi ministerium. A harmadik mivelet az időnkénti kihirdetés: ez is hivatalból történik, ezt a minister rendeli el, ez a hivatalos lapban történik. Én tehát nem látok semmi alapot az aggodalomra, hogy ez által talán több költséggel terheltetnének a társulatok.

Ghyczy Kálmán: Tisztelt ház! Nekem ugy látszik, hogy az előttem szólott igen tisztelt képviselő ur egészen más értelmet tulajdonit a törvényjavaslat ezen §-nak, mint a központi bizottság előadója tulajdonitott. Mert az előttem szólott igen tisztelt képviselő ur, ki befolyással volt ezen törvényjavaslat szerkesztésére, azt mondja: hogy ezen kihirdetés hivatalból fog megtörténni, e szerint költségbe nem kerül; de nem volt szives reflectálni arra, hogy ezen hivatalbóli kihirdetés a hivatalos lapban történik, melybe nem vétetik be semmi kihirdetés az illető hatóság- vagy vállalattól anélkül,

hogy a hirdetés dijja meg ne fizéttetnék. Ha tehát a szerint kell a törvényjavaslatot fogalmazni, mint az előttem szóló tisztelt képviselő ur mondotta: akkor legalább hozzá kellene még tenni, hogy a ministerium rendeletéből dijmentesen történik az illető állomások kihirdetése, akkor ez költségbe nem fog kerülni; de a tisztelt képviselő ur igy érdemlegesen a módositváryt elfogadja, és ezen esetben nem volna a törvényjavaslat ezen §-a ellen felszólalásom, ha világosan kimondatnék, hogy dijmetesen tettének közhirré az állomások. Ezt kivántam kifejezni, ezt mondja a módositvány is. *(Helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Felvilágositásul csak azt vagyok bátor kinyilatkoztatni, miszerint eredetileg a ministerium szándéka ezen törvényjavaslat beadásánál az volt, hogy ezen hirdetés az ezredekben eszközöltessék, közöltetvén az ezredekkel a kimutatás a honvédelmi ministerium által; a központi bizottság azonban szükségesnek látta, hogy ezen hirdetésen kivül különös is hirdettéssék meg, mert a központi bizottságban azon nézet merült fel, hogy itt nemcsak azon altisztekről van szó, a kik tényleg szolgálnak, hanem azokról is, kik a szolgálatból már kiléptek, a kik tehát az ezred utján nem értesülhetnek arról, hanem csak a lapok utján.

A központi bizottságban felmerült azon kérdés is, hogy ki tartozik a költségeket viselni, és az határoztatott, hogy az, a ki a hirdetést eszközli. Én tehát, mint a központi bizottság előadója, köteles voltam ezen véleményt védeni.

Tisza László: T. ház! Szavak fölött egyátalában nem czélom vitatkozni, de legkevesebb szükség is van itt rá, mert maga azon tény, hogy Hollán Ernő tisztelt képviselő ur, ki talán egyik szerkesztője ezen törvényjavaslatnak, és a tisztelt előadó ur ezen §. végére nézve ellenkező véleményben vannak, indokolja, hogy ezen §-t, ugy a mint van, megtartani nem lehet; okvetlenül tisztába kell ezen ügyet hozni ugy, hogy azon félreértés a mi magában itt a házban felmerült, künn az életben ne merülhessen fel. Én is azon nézetben vagyok, melyet előttünk fejtegettek, melyre nézve a módositvány be is adatott, és melynek Hollán képviselő ur kifejezést adott, hogy ezen hirdetéseknek, nem mint a tisztelt előadó ur mondá, az illetők által, hanem az illetők megkeresésére hivatalosan, a ministerium által kell megtörténniök. Én tehát nem is kérek egyebet, minthogy ezen eszme tisztán, határozottan, az egyszerü emberek eszmeköre által felfoghatólag a törvénybe igtattassék be.

Gorove István: Annyira alaposnak tartom azon észrevételeket, melyek a ház baloldaláról tétettek, hogy én azokhoz igen szivesen hozzájárulok. Kétségtelen, hogy az államnak van ugyan joga intézeteket, vállalatokat bizonyos teherrel megróni; de erre talán nincs alkalom akkor, mikor az állam magára nézve olyan nagy jótéteményt akar biztositani, mint a miként ez a törvényjavaslatban történik.

Hogy elkerültessék azon értelmezés, mintha a hivatalos lap hirdetményeinek költségei a vállalatokra rovatnának: világosan ki kell fejezni e §-ban, hogy a kihirdetés „a hivatalos lapban a honvédelmi minister rendeletére“ vagy „a honvédelmi minister által eszközöltessék.“ *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Méltóztassék irásban beadni.

Gorove István: *(olvassa a módositott §-t.)*

„6. §. A jogos igénynyel biró altisztek számára a föntebbiek értelmében kijelölt szolgai és hivatalnoki állomásokról külön kimutatás készitendő. Ez nyilván tartandó és kihirdetése a honvédelmi minister rendeletére a hivatalos lapban eszközlendő.“ *(Felkiáltások: Elfogadjuk!)*

Elnök: Tehát a 6. §. ekként fog módositatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 7-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A 7. §. második sorában a „pedig“ szó törlendő; s negyedik sorában a „hadügy-“ szó elé „közös“ szó illesztendő. A harmadik bekezdésben előforduló „előjegyzések“ szó pedig „jegyzékek“ szóval helyettesitendő.

Várady Gábor: Én a központi bizottság módositását elfogadom; azonban kérem ezenkivül a második alineát kihagyni, mely igy szól: „Azon altisztek igazolványaiban, akik hivatalnoki állomásokra képeseknek itéltetnek, e körülmény megjegyzendő.“

Ezen alinea részben fölösleges, részben, — mert kétes magyarázatokra adna alkalmat, — káros. Fölösleges azért, mert az első alineában világosan benne van, hogy igazolványt kell kiállitani, ugy a szolgai, mint a hivatalnoki állomások iránti képességre nézve, s legalább annyit kitenni az igazolványban, hogy az illetők jogos igényt szereztek. És ez nézetem szerint tökéletesen elégséges. Ha ezen túlmennénk s ha megmaradna a 2. alinea ugy mint szerkesztve van: nézetem szerint zavarnók a 12-ik §. világos értelmét.

A 12-ik §. azt mondja: — ugy fogom felolvasni, mint azt a központi bizottság javasolja — „minden alkalmazást kérő köteles — az igényét tanusitó igazolvány előmutatásán kivül — testi alkalmatos voltát és a kért állomáshoz megkivántató képességét, valamint azt is kimutatni, hogy a magyar állam területére honpolgári államjoggal bir.“ Ime itt van, hogy az igazolvány előmutatásán kivül szakképességét, illetőleg a kért állomásra való képességét köteles az illető kimutatni és igazolni. Hogy az igazolvány miként állittassék ki, azt a 7-ik §. első alineája világosan kimondja; ha pedig

a második alinea ben marad, méltóztassanak meggyőződni tisztelt képviselő urak, hogy akadhatnak oly katonai előljárók, a kik be fogják tenni a hivatalra való képesség jelzésénél azt is, hogy specialiter egy vagy más hivatalra kellő képességgel bir az illető s akkor a 12-ik §-nál elégséges lesz magát ezen igazolványt felmutatni, hogy az illető jogos igényét igazolja a nélkül, hogy köteles volna külön szakképességét is igazolni a 12-ik §. rendelete szerint. Én tisztelt ház! ezen alineát, miután az ebben foglaltak az első alineával már ki vannak fejezve s miután ez praejudicál a 12-ik §. világos rendeletének, egyszerüen kihagyatni kérem. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Azt hiszem, hogy Várady Gábor igen tisztelt képviselő ur módositványa el nem fogadható, mert az a központi bizottság intentiójával és az egész törvény irányával ellentétben áll. Szükséges ugyanis, hogy tudják az illető altisztek magok, midőn a hadseregből kilépnek, midőn ezen igényt megszerzik, hogy mire szerzik meg ezen igényöket és tudják magokat tájékozni, akkor egyuttal gondoskodva lesz arról is, hogy ne jelentkezzék számos oly folyamodó, a ki egyátalában nem bir képességgel és a ki a katonai hatóság itélete szerint is az előfeltételek birtokában nincsen. Bátor vagyok csak a porosz törvényre hivatkozni, mely tökéletesen analog intézkedést tartalmaz. *(Olvassa)*:

Die Militär Anwärter erhalten zum Ausweise ihrer Berechtigung den im vorgeschriebener Form ausgestellten Civil-Versorgungs- oder Civil-Anstellungs-Schein. Der Erstere wird für bestimmt bezeichnete Stellung verabfolgt.

Ugy, hogy Poroszországban nem csak a képesség itéltetik meg, átalában azon képesség, t. i. hogy az illető hivatalszolgai vagy hivatalnoki állomásra concurrálhat-e; de sőt még azon állomások is megjelöltetnek a katonai hatóság által, melyre az illetők képesek, mint p. o. az iskolamesterség, — mert Poroszországban arra is képességgel birnak, — vagy p. o. a községi szolgálat fokozataiban valamely hely, minthogy még a községi birák és előljárók is kiválólag az altisztekből nevezendők ki.

A mi törvényünk nem kivánt annyira menni, s azért a specialis hivatalok megitélését nem bizza a katonai hatóságokra, hanem bizza azokra, a kik azt betöltik; de hogy a szolgai vagy alsóhivatali képességet megszerezte-e az illető: ezt tudni és erről bizonyitványt kiállitani a katonai hatóság tökéletesen képesitve van, minthogy azon képessége azon szolgálatoktól függ, melyekben az illetők a katonai hatóságoknál állottak.

Ezeknél fogva tehát ajánlom a törvényjavaslat ezen szakaszának elfogadását.

Podmaniczky Frigyes br.: Tisztelt ház! Miután ugyanazon módositványt akartam tenni, melyet Várady Gábor képviselő úr tett, azt magamévá teszem és az én módositványomat nem adom elő.

Tisztelt ház! Igen különösnek találom azt, hogyan lehetnek tisztelt képviselőtársaim azon értelemben, miszerint egy szolgálati minősitvényben valakinek képességeiről hű bizonyitványt lehet adni. A minősitvénybe be lehet irni, hogy ez ezt meg ezt tudja; de hogy ő azt mint hivatalnok kellőleg fel is tudja használni: azt nem ő fogja megitélni, hanem az fogja megitélni, a ki őt mint hivatalnokot alkalmazni fogja. Én abból, hogy ha valakiről az mondatik, ez ehhez és ehhez ért, nem tudom következtetni azt, hogy az ahhoz csakugyan ért, hanem csak akkor itélhetem meg, ha az illetőt alkalmazni fogom, hogy az illető mire képes, akkor ki fog derülni, vajon őt használhatom-e azon hivatalos állásban.

Én oly minősitvényi táblázatot, amelyben ben legyen, hogy ezen és ezen ember ezen hivatalos állás betöltésére képes: soha nem láttam és reménylem nem is fogok látni, mert ez lehetetlenség. Annyival is inkább lehetetlenség, mert a katonaság tisztán szaktudományból áll és a katona mint minden szaktudománynyal foglalkozó ember, sokkal szükebb látkörrel bir, mint azon ember, a ki több szakkal kénytelen egyszerre foglalkozni. Igy igen természetes, hogy annak a ki jó őrmester volt, szolgálati minősitvényében ben lehet, hogy ő képes számtisztség betöltésére. De épen az a nagy kérdés, hogy képes-e? Meglehet hogy nagyon jó számtiszt lesz, ha gyakornokoskodni fog, de azért, hogy képesitvénynyel bir, még nem számtiszt. Méltóztassanak megnyugodva lenni, ez annyival is inkább kihagyható, mert a közöshadseregnél, oly igazságos és szigoru minősitvény állittatik ki, hogy ott minden elő van jegyezve a legkisebb részletig, mire képes az illető ugy, hogy annak a mi ott be van jegyezve, hitelt is adhatunk.

Igy például igen helyes az a közöshadsereg részéről, hogy azoknak minősitvényében, a kik az utászoknál szolgálnak, be van irva, hogy ki képes pályaőri szolgálatot tenni, ki képes pálya felügyelői szolgálatot teljesiteni? De az nincs oda irva, hogy pályafelügyeleti szolgálatra alkalmas; mert azt én fogom megitélni, hogy képes-e arra, ha már egy pár hónapig alkalmaztam mint gyakornokot. Ha ez a szolgálatra nézve áll, mennyivelinkább áll a hivatalnokokra nézve, a kiknek ügyköre sokkal tágabb, a kiknek tudnivalójok sokkal több.

Én tehát kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezt kihagyni, miután ez tökéletesen nem szükséges azok biztositására, miután én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy ez csak félreértésekre fog

alkalmat szolgáltatni, s miután meg vagyok győződve, hogy az illető altiszteknek ez ártani fog; miért? egyszerüen azért, mert ha az illető fel lesz biztatva a minősitvényi táblázat által, hogy hivataloskodásra képes, de a tapasztalat azt fogja mutatni, hogy nem képes: sértve fogja magát érezni s azt fogja hinni, hogy igazságtalanság történik rajta.

Ne hivatkozzunk más országra, nekünk más intézményeink, más jellemünk van, nálunk nagyon vigyázni kell mindarra, mi mindenféle prokátoroskodásra adhat alkalmat.

A magyar ember mind született prokátor; az kiáll az ő irásával, ő szembe száll az egész igazgatósággal, ami más országban nem történik; mert ott kiteszik a szürét, de nálunk ez nem történik, megszoktuk azt magunk is, hogy minden ember a maga ügyét védelmezze.

Ha most valaki oly minősitvénynyel jön s nem lehet őt alkalmazni, vagy elesik keresetétől: azt fogja mondani, hogy igazságtalanság történik rajta. Én tehát egyszerüen kihagyatni kivánom ezen alineát.

Hollán Ernő: Azt gondolom, hogy tisztelt barátaim Várady és Podmaniczky aggodalmaira oly érvvel felelhetek, mely őket némileg meg fogja nyugtathatni.

Először méltóztassék figyelmét arra kiterjeszteni, hogy ezen törvényjavaslat két irányban gondoskodik provisioról, egyik az, hogy a szolgai állomások kizárólag altisztek részére tartassanak fön, az alsóbbrendü kezelési hivatalok pedig nem kizárólag, hanem csak elsőbbségi jog mellett s ez az amire kérném Podmaniczky br. képviselő urat, hogy figyelmét kiterjeszteni méltóztassék.

Már most ha ezen kettős provisio ily megkülönböztetéssel történt, a többi §. is teljes összhangban van a 7-ik §-szal, amely a kiállitandó igazolványokról szól, mert miután kétféle qualificatio lesz az altisztek közt és az alkalmazás igényei közt megállapitandó: igen természetes, hogy az igazolványokat is kettős szempontból kell megállapitani.

De hogy az korántsem vezet azon káros következtetésekre, melyeket tisztelt barátom Várady felemlitett, az kiviláglik a 13-ik §. világos intézkedéséből, amely azt mondja, hogy az igényre egyenlően jogositottak közől a választás szabadon fönhagyatik. Tehát senkinek még ezáltal positiv joga nincsen, s még az sem áll, amint méltóztatott mondani, hogy a 12-ik §. ellenkezésben állana ezen 7-ik §. 2-ik alineájával, mert mit mond a 12-ik §. Azt kivánja, hogy az illető a maga képességét igazolja. Ha neki ezt documentálnia kell, ugyan mivel fogja tenni, ha nem azon hatóság részéről nyert igazolvánnyal, amelynél utólsó időben szolgálatban állott. Ez természetes és ennélfogva ismét csak azt látom, hogy a 7-ik §. 2-ik alineája tökéletes összhangzásban áll a 12-ik §-szal. Erre nézve különösen Podmaniczky báró képviselő ur tett észrevételt; ő t. i. attól tart, hogy magukban, a kik igényt, nyertek, aggodalmat költene az, ha például nekik kiállitják az igazolványt, hogy ők hivatalra minősitvék és ezen minősitvény alapján, ezen igazolvány erejénél fogva csakugyan hivatalt nyer.

Ezen aggodalom megszünik, mert hisz méltóztassék az 5-ik §. 2-ik bekezdését olvasni, amely azt állapitja meg, hogy az alsóbb rendü hivatali állomásokra igényt tartóknak csak más pályázók felett van elsőbbségök, tehát nem kizárólag, hanem csak elsőbbségi jog mellett. Igy tehát ezen aggodalom meg fog szünni, amennyiben a 7-ik §. 2-ik alineája ugy a 4. valamint a 12-ik §-át teljes összhangzásban és szerves összeköttetésben lévőnek tartom.

Miután tehát azon aggodalmak szerintem nem állanak, amelyek itt felhozattak, kérem e §-t a központi bizottság szövegezése szerint elfogadni.

Simonyi Lajos b.: E szakasz szerint az igazolványok a közös hadügyministerium és a honvédelmi ministerium részéről adatnak ki, tehát katonai hatóság az, amely ezen igazolványokat kiadja. Ugyan kérdem a katonai hatóság, mikép tudja megitélni, hogy az illető altiszt valamely hivatalra, különösen vasuti vagy gőzhajózási hivatalra alkalmatos-e vagy nem, és mennyire alkalmatos? Ezt az illető katonai hatóságra bizni nem lehet. Mert a katonai hatóság közt igen sok lehet olyan, aki azt mondja, hogy ez meg ez igen rosz altiszt, de civil-szolgálatra elég jó. Én ezen §-nak második bekezdését azért is óhajtom kihagyatni, mert tetemesen alterálja a 12-ik §-nak azon kitételét, hogy az illetők a megkivántató minőségöket tartozzanak igazolni. Ha az ilyen igazolvány kiadatik a katonai hatóság által, hogy ez vagy az erre vagy arra a civil-szolgálatra alkalmas: akkor az illető altiszt azt fogja hinni, hogy eleget tesz a 12-ik §-ban foglalt feltételnek, ha kimutatja azt, hogy őt a katonai hatóság erre a civil-szolgálatra alkalmasnak tartotta. De forditsuk meg, kérem, a dolgot. Ha egy vasuttársaság vagy gőzhajózási társaság azt határozná meg, hogy a katonai szolgálatra mily egyéniség alkalmas vagy nem: nemde ezt nagyon különösnek tartanók. Megforditva szintugy áll az is, hogy a katonai hatóság civil-szolgálatokra ne jelöljön ki senkit. Részemről tehát, miután erre az illető katonai hatóságokat képeseknek nem tartom, e rendelkezést kihagyatni kérném. Azon megjegyzést, melyet a tisztelt előadó ur felhozott, hogy t. i. Poroszországban is igy áll ez a törvényben, amely törvény a most tárgyalás alatt levő törvényjavaslat eredetiének látszik lenni, azt reánk nézve zsinórmértékül nem fogadom el; mert azért, mivel

valami az eredetiben benne van, a copiából kimaradhat. *(Helyeslés bal felől.)*

Szlávy József ministerelnök: Tisztelt ház! Részemről osztoznám a tisztelt előttem szólott képviselő uraknak aggodalmaiban, ha azon körülménynél fogva, mivel az igazolványban benne foglaltatik az, hogy az illető valamely hivatalnoki állomásra képes, már szükségkép az következnék, hogy erre mást alkalmazni nem lehet; vagy pedig ha az ezen igazolványban megjelölt képesség olyannak tekintetnék, hogy a hatóság ezt már végleges biztositékul volna kénytelen elfogadni. A törvényjavaslat itt csak azt akarja mondani, hogy jelöltessék ki az igazolványban az illető altiszt minősége, a mi pedig helyes rendelkezés. Ha valaki jobb szerkezetet találna, amely ezen eszmét szabatosabban kifejezné, én részemről kész volnék annak elfogadására. Azt az eszmét kellene kifejezni, hogy ebből a körülményből különös jogok nem huzhatók le. Talán ekként lehetne e §-ot fogalmazni: „a hadügyministerium illetőleg a honvédelmi ministerium igazolványt állit ki, melyben az illetők képességei részletesen előadandók.“ *(Helyeslés.)*

A második bekezdés e szerkezet elfogadása esetében egészen elmaradna. *(Helyeslés.)*

Elnök: Méltóztatnak ezen módositást elfogadni? *(Él!)* Tehát a ministerelnök ur által tett módositás a 7-ik §-hoz hozzá toldatván, a második bekezdés egészen kimarad; — igy módositva a §. elfogadtatik.

Most méltóztassék a központi bizottság jelentését meghallgatni a telepitvényi törvénynek függőben maradt szakaszaira vonatkozólag.

Eötvös Károly a központi bizottság előadója: Méltóztatnak parancsolni, hogy felolvassam e jelentést. *(Felolvasottnak vesszük.)*

Elnök: Ha tehát felolvasottnak méltóztatnak venni, ki fog nyomatni és szétosztatni s ezen törvényjavaslat tárgyalása után napirendre fog tüzetni. *(Helyeslés.)*

Legközelebbi ülés holnap délelőtt 10 órakor.

(Az ülés végződik délután 2 órakor.)

---

63. országos ülés

1873. január 14-én

Bittó István utóbb Perczel Béla elnöklete alatt.

Tárgyai: Máday Sándor választása ellen és más kérvények bemutatása. Horn Ede a banküg tárgyában; Lázár Ádám a fönálló bűnvádi eljárás tárgyában interpellálják a kormányt, ez utóbbira a kormány részéről azonnal válasz adatik. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása bevégeztetvén, elfogadtatik. A gazdasági bizottság beadja jelentését a januárhavi költségvetésről; és Szalay Imre özvegye kielégitéséről, mely utóbb tárgyaltatván, elfogadtatik. A hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről mozgósitás esetében czimü törvényjavaslat átalánosan tárgyaltatván, részletes tárgyalás alapjául elfogadtatik.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágost, Wenckheim Béla br., Zichy József gr.

(Az ülés kezdődik d. e. $10^1/_4$ órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom: a mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánók neveit pedig Széll Kálmán és Tombor Iván fogják jegyezni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január hó 13. tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Jelentem a tisztelt háznak, hogy Máday Sándornak, Fogaras vidéke felső kerülete képviselőnek választása ellen tegnap kérvény adatott be nálam. Miután nevezett képviselő megbizó levele, tartalma és alakja tekintetében, megvizsgálás végett az állandó bizottságnak lett már kiadva: ugy hiszem legczélszerübb lenne, megvárni az állandó bizottság jelentését és annak beérkezése után ugy a megbizó levél mint a kérvény sorsolás utján ki fog adatni egyik biráló bizottságnak.

Méltóztatnak ebbe belenyugodni? *(Igen!)* Tehát annak beérkezése után sorhuzás utján ki fog adatni egyik birálóbizottságnak. Egyéb elnöki előterjesztésem nincs.

Csáky Tivadar gr.: Tisztelt ház! Van szerencsém szabad királyi Lőcse város közönségének kérvényét benyujtani, melyben a törvényhatósági joggal felruházott városok közigazgatási és árvaszéki költségeinek, hasonlóan a megyei kerületi széki és vidéki hatóságok ezen költségeihez az állam által leendő fedezését kérik; e kérvényt benyujtom azon kéréssel, hogy miután ez a költségvetéssel egyátalában némi összeköttetésben van, a pénzügyi bizottsághoz utasittassék. *(Felkiáltások bal felől: A kérvényi bizottsághoz!)*

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Hunyady László gr.: Tisztelt ház! Van szerencsém N.-Berki község előljárósága és összes szőllő-birtokosainak kérvényét benyujtani, melyben tulságosan felemelt szőllő-váltságuk leengedését kérik. Kérem a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Papp Lajos: Tisztelt ház! Van szerencsém Kovács Dániel volt kézdi-vásárhely kir. postamester kérvényét benyujtani, melyben előadván, hogy a szabadságharcz alatt teljesitett hazafias szolgálatai miatt az absulut hatalom által állásától megfosztatott, kihallgatatlan elvett hivatala másnak adatásáért kárpótlása fejében, főkép az erőszakos 300 frt postapénznek visszafizetése nyerhetéseért esedezik.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Vidats János: Tisztelt képviselőház! Van szerencsém benyujtani több kiskörösi volt jobbágy kérvényét, melyben a földtehermentesitési alap igazgatósága elutasitó végzése ellen a pénzügyi ministeriumhoz még 1870. évben fölterjesztett fölebbezésöknek elintézését elrendelni és váltsági járandóságuk kiadására utasitani kérik. Kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen kérvényt szabályszerü tárgyalás végett a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Bocsánszky Adolf: Tisztelt ház! Van szerencsém Kraszna bizottmányi tagjainak kérvényét benyujtani, melyben a Krasznamegyében jelenleg fönálló hazafiatlan irányu kormányzásnak beszüntetését s a bentidézett törvénytelen intézkedések megszüntetését kérik. Kérem a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Horn Ede: Tisztelt ház! nagyon sajnálom a pénzügyminister jelen nem létet, mert épen ő hozzá volna egy alázatos kérésem. *(Halljuk!)* De mégis előhozom, mert a dolog természete olyan, hogy e kérelmet halasztani nem lehet.

Tisztelt ház! Két-három nap mulva hozzáfogunk a budget tárgyalásához; elismeri a pénzügyi-bizottság jelentése, elismeri a jobboldali sajtó a helyzet komolyságát, sulyosságát s annak szükségességét, hogy világosságba hozassék pénzügyi állapotunk, hogy a helyzet tisztába jőjjön. Ennek elérésére szükséges mindenekelőtt helyzetünk teljes megismerése, ezt ugy gondolom, nem fogja senki tagadni. Igaz ugyan, hogy ez idén e tekintetben jobban állunk mint az előbbi években; előttünk van legalább az 1871-ki zárszámadás a főszámvevőszék észrevételeivel együtt. De bármilyen érdekesek és tanulságosak legyenek ezen adatok, mégis egy kissé elavultak, mert már 13 hó folyt le azóta, és tudjuk mindnyájan, hogy épen a mult hó folytában történt sok olyan, minek nagy befolyása volt azon pénzügyi helyzetre, melyet a budget tárgyalás alkalmával felvilágositani akarunk. Ennek következtében azt gondolom, nagyon szükséges lenne a budget tárgyalás beható természetére, hogy ujabb adatok legyenek előttünk, azaz, hogy ismerjük a pénzügyi helyzetet a lefolyt évről, ismerjük a helyzetet a lefolyt év végeig.

E czélból a nagyon tisztelt pénzügyminister urhoz azon kérelmem volna, méltóztassék intézkedni, hogy a budget átalános tárgyalásának megkezdésekor, vagy legalább ennek folytában terjesztessék a ház elé, vagy a hivatalos lap utján tétessék közzé az 1872-ki év bevételeinek és kiadásainak kimutatása, mint szintén minden hitelművelet állásáról szóló kimutatás a lefolyt év végeig.

Azt gondolom, tiszelt ház, senkisem fogja kétségbe vonni, hogy ezen adatok igen nagy érdeküek, és igen nagy fontosságuak lehetnek a budget tárgyalás alkalmával; csak azt fogják talán ellenvetni, hogy ez nehéz lenne. E tekintetben bátor vagyok egyszerűen több alkotmányos ország példájára utalni, hol ez rendesen történik; igy p. o. Franciaországban minden évnegyed lefolyta után és legkésőbb a következő hó 15-kén megjelenik egy átalános kimutatás a bevételek és kiadásokról. Angolországban minden hó elején megjelenik a hivatalos lapban a mult hóban foganatositott bevételek és kiadások kimutatása. Tudjuk azt is, tisztelt ház, hogy a legnagyobb pénzintézetek milliárdokra menő üzleteket csinálnak, a nagy nemzeti bankok, valamint a vasuti társaságok minden hóban, vagyis minden héten közlik a közönséggel átalános kimutatásaikat.

A mi más országokban történik, a mi azon óriási intézeteknél történhetik: az lehetetlen, az nehéz nem lehet a mi kormányunkra nézve sem. Magában értetők, hogy sem mérleget, sem zárszámadást nem kivánunk, csupán átalános áttekintést, mint az minden országban szokás. Reménylem, hogy tekintettel a budget beható tárgyalására a kormány sietni fog ezen kérelmünknek megfelelni. Sajnálom, hogy a pénzügyminister ur nincs jelen, mert majdnem bizonyos vagyok benne, hogy azonnal megigérte volna kérelmünk teljesitését.

Tisztelt ház! Még egy másik kérdésre nézve vagyok bátor a pénzügyminister urhoz fordulni és e tekintetben még inkább sajnálom a minister ur jelen nem létét, mert e kérdés fontosabb és

kényesebb amannál. Egy interpellatiom van a nagyon tisztelt pénzügyminister urhoz, és pedig a bankkérdésben. Nem örömest szólalok fel e kérdésben, mert az által látszólagos ellentétbe jövök azon bevett parlamentális szokással, miszerint nem szokták felhozni a parlamentben azon kérdéseket, melyek felett alkudozások folynak a kormány és egy idegen hatalom között, és mint valódi nagyhatalom jelenik meg s cselekszik a bécsi bank ezen alkudozásoknál.

Ismerjük mi is ezen szokást és respectáltuk is; mert daczára annak, hogy 11 hónap folyt le azóta, hogy a ház felszólitotta a kormányt a bankkérdés rendezésére, daczára annak, hogy napról napra növekedő pénzügyi nyomorusággal szemben a mi kiváncsiságunk, nyugtalanságunk nagyon jogositva lett volna: mi még egy szóval sem érintettük eddigelé e kérdést és a kormánynak teljesen szabad kezet adtunk. Hanem a hallgatás, a titoktartás más oldalról megszakittatott. Hihetőleg ismeretes már a tisztelt ház előtt azon okmánygyüjtemény, mely tegnap a bécsi bank által közzététetett. A bécsi osztr. nemzeti banknak e hó 18-án rendes évi közgyülése lesz, e közgyülés napirendén áll szintén a magyar bankkérdés és a Magyarországgal folytatott targyalások mibenléte. E pont földeritésére a bank közzétette azon levelezéseket, melyek e tárgyban közte és a magyar kormány közt váltattak. Tehát hallgatásról, titoktartásról szó sem lehet többé!

Ezen okmányok közzététele nemcsak felold minket azon kötelezettség alól, hogy a dologhoz ne szóljunk; azon okmányok tartalma olyan, hogy kénytelen szerit felszólalni.

Én megvallom, tisztelt ház! hogy midőn ezen okmányfüzetet tegnap olvastam, az első benyomás az volt, hogy lehetetlen, hogy ezen okmányok hitelesek volnának és az egész dolgot örömest kohol-mánynak és rágalmazásnak tartottam volna. Még most is nagyon hajlandó vagyok ezt ilyesminek tartani és mig a kormány ki nem mondja, hogy ezen okmányok hitelesek: én kétkedni fogok benne. *(Madarász József közbeszól: Jó hiszemmel van!)*

Hiteleseknek nem akarom tartani ezen okmányokat, mert megvallom, én soha sem hittem volna, hogy a magyar kormány egy idegen pénzintézettel szemközt, ezen a nyelven fog szólani és majd azt lehet mondani, ilyen engedelmességet fog mutatni, hátrálván lépésről lépésre, kiszoritván magát egymásután minden positióból és elfogadván mindazt, a mit azon idegen pénzintézetnek tetszett rátukmálni.

Mellőzve a kevésbé jelentékeny okmányokat, csak azt emlitem föl, hogy 1872. junius 2-án a kormány tudatja a bankkal azon feltételeket, melyek alatt hajlandó volna a bécsi bank egyedáruságát Magyarországon szintén elismerni.

Ezen feltételek a következők: először, hogy a magyar fiókintézeteknek adassék a dotatio a quota arányában, azaz minthogy a bécsi bank jegyforgalma körülbelül 318 milliót tesz, Magyarországnak körülbelül 102—105 millió lenne adandó.

A második feltétel, melyet a kormány kitüz: az, hogy egészen független igazgatóság legyen Magyarországon. A harmadik feltétel abban áll, hogy a bécsi bank állitson fel annyi és oly fiokokat hazánkban, melyeket a magyar kormány Magyarország érdekében szükségeseknek fog tartani.

Emlékszik talán a tisztelt ház, hogy én részemről sohasem voltam pártolója ezen alkudozásoknak, hogy én mindig az önálló és egészen független magyar bank mellett voltam; *(Éljenzés bal felől)*; de megvallom, hogy ha a kormány a többség határozata vagy hajlama szerént a bécsi bankkal egyezkedni akar: ezen feltételek többé-kevésbbé elfogadhatók voltak. A kormány egyébiránt ezen egyezkedést csak azon időtartamra akarta kötni, mig lejár a bécsi banknak mostani alapszabálya, mostani monopoliuma, azaz 1876. végeig. A bécsi bank ezt visszautasitja, mondván: minthogy a mostani monopolium csak négy évig tart még; minthogy a 1862-ik alapszabály szerint köteles három évvel ezen idő-tartam lejárta előtt kinyilatkoztatni, vajon kivánja-e a monopolium meghosszabbitását? tehát már 1873-ik év végén köteles lesz a fölött nyilatkozni és uj alkudozásokba bocsátkozni a bécsi kormánynyal, tehát érdemesnek nem találja szerződést kötni a magyar kormánynyal ezen rövid idő tartamra.

Tehát azt óhajtja, hogy ha már a magyar kormány szerződést akar a bécsi bankkal, ne legyen ez ideiglenes, hanem a monopolium hosszabbitását czélzó szerződés.

A magyar kormány elfogadja, hogy az ideiglenes szerződést elmellőzi és azonnal állandó szerződés ügyében alkudozásba lépend, hanem ismét két főfeltétel alatt: azaz, ha azon időtartamra, mig ezen alkudozások tartanak, a bécsi bank megadja a dotatiót a jelzett quota arányában, és ha a bécsi bank lekötelezi magát arra, hogy annyi fiókintézetet állit fel, mennyit a magyar kormány kivánni fog. A bécsi bank ezt visszautasitja; a magyar kormány ugyszólván kényszeritve van folyamodni a bécsi pénzügyi ministerhez, hogy többé-kevésbbé legyen közbenjáró a bécsi banknál, és ezt engedékenyebb hangulatba hozza. Az ösmeretes alkudozások kezdetnek meg a két kormány közt a felett, mily módon s mily feltételek alatt lehetne a bank monopoliumát uj időtartamra hosszabbitni és uj állandó helyzetet teremteni?

Ezen alkudozások folytában a mi pénzügyministerünk ismét a bécsi bankhoz fordul és a vége az — nem akarok itt minden részletet előadni — hogy a magyar kormány beleegyez abba, hogy az állandó rendezés fölött az alkudozások megkezdessenek a nélkül, hogy a bank megadja a quota

arányt, s a nélkül, hogy a bank megadja legalább azt, a mit a kormánynak másod helyen kívánalma volt. Mert midőn azt látta a magyar kormány, hogy a quota-arányt meg nem kaphatja: azt kívánta, hogy legalább helyreállittassék azon arány a dotatióra nézve, mely 1869-ben létezett. A bank még azt is megtagadja és a vége az, hogy a kormány elfogadja a végleges állandó rendezésre vonatkozó alkudozásokat azon feltétel alatt, hogy a bécsi bank 3 millióval felemeli a magyar fiókok dotatióját s még 1 ½ millió fölemelést tesz kilátásba, azaz azon 105,000.000 helyett, melyet a kormány kezdetben kívánt, azon 50,000.000 helyett, melyet második kívánata kitett volna: 25—28,000.000 lesz egyelőre az egész dotatio, és sem függetlenség, sem uj fiókintézet nem lesz; egyszóval minden tekintetben aláveti magát a bank kívánalmainak, vagy inkább határozatainak.

Igy állott a dolog mult év deczemberében ezen okmány-gyüjtemény szerint és fájdalom nincs okunk kételkedni, hogy még ma is igy áll.

Igaz ugyan, hogy a „Pesti Napló," mikor tegnap este közzétette ezen okmányok kivonatát, hozzátette, hogy azóta — mert ezen okmányok csak deczemberig mennek — sok változás történt: Lónyay leköszönt, Kerkapoly és Szlávy Bécsben voltak stb.

Hogy ennek valami eredménye lenne a kérdésre, ezt — megvallom — nem tehetem fel addig, mig a kormány határozottan meg nem mondja; mert a mi Kerkapoly nagyon tisztelt pénzügyminister urat illeti, épen ő irta mindazon leveleket, melyeket azon okmány-gyüjteményben találok, és ő az, a ki még most is vezeti a tárgyalásokat. És a pénzügyminister ur után, vagy talán a pénzügyminister ur előtt van még egy minister, a ki leginkább és legközvetlenebbül van érdekelve a bankkérdés szerencsés megoldása iránt, és ez a kereskedelmi minister ur; ez pedig az uj ministeriumnak még most is nemcsak tagja, hanem elnöke is.

Én tehát nem látom át, mily változás történt volna azóta, mely feljogositana azon reményre, hogy másként és más alapon kezdettek meg azon részletes tárgyalások, melyekről a lapok szólnak. Kettős tehát az aggodalmam. Az első az, hogy az előttünk levő előzmények után itélve, olyan szerződés fog létrejönni, mely még a jobboldal legmérsékeltebb kívánalmait sem fogja kielégiteni, másik aggodalmam pedig — és ez mindenesetre nagyon alapos, — a következőben áll: hogy állandó végleges eredmény jöjjön létre, azaz, hogy az 1862-iki bankakta uj bankakta által cseréltessék fel, és ezen bankaktában mind Magyarországra, mind Cislajthaniára végleges határozás jöjjön létre, ahhoz szükséges a magyar képviselőház, a bécsi Reichsrath és ezenkivül a nemzeti bank részvényeseinek hozzájárulása is. Ez mindenesetre több hónapot, talán 1—2 évet is igénybe fog venni. Eddig azt hittük, hogy a kormány legalább intézkedni fog az iránt, hogy ezen idő tartama alatt valamikép elviselhetővé tegye a helyzetet a kereskedelem és iparra nézve. Igen nagy a pénz és hitelszüke Pesten több hét, több hónap óta, és elviselte a kereskedelem és ipar csakis azon reményben, hogy minden nap hozhat talán javulást, azaz valami eredményt.

Ezen reménynyel most fel kell hagyni, mert legalább több hónapra, talán egész évre lesz szükség ezen eredmény elérésére és azért szükségesebb, mint valaha, valamiképen ideiglenes intézkedések által gondoskodni arról, hogy tönkre ne jusson kereskedelmünk és iparunk. Ezen szellemben bátor vagyok a következő interpellatiót intézni a pénzügyminister urhoz: *(olvassa)*:

1. Hitelesek-e azon okmányok, melyeket az osztrák nemzeti bank igazgatósága e napokban, mint az ő közte s a magyar pénzügyministerium közt a magyar bankkérdés ügyében folytatott levelezést közzétett?

2. Ha igen, fönáll-e még ma is, mint az épen megkezdendő részletesebb tárgyalások kiindulási pontja azon tény, mely ama levelezések végeredménye gyanánt tünik ki, t. i. hogy a magyar kormány, hátrálván lépésről lépésre, az osztrák nemzeti bank egyedárusságának Magyarországra való állandó, s végleges kiterjesztését czélzó alkudozásokba belebocsátkozott, anélkül, hogy az osztrák nemzeti bank igazgatósága megfelelt volna azon kívánalmaknak, melyeket a magyar pénzügyér mult év julius 20. és október 27-éről szóló sürgönyeiben, mint az ilynemü tárgyalások elengedhetlen előfeltételeit jelzett?

3. Ha áll mindez, — minthogy a bankkérdés ezen állandó végleges rendezése, a magyar országgyülés, a bécsi Reichsrath s az osztrák nemzeti bank közgyülésének hozzájárulását kivánja, s ennek folytán előreláthatólag legalább több hónapot veend igénybe: — minő intézkedéseket tett vagy szándékozik tenni a magyar kormány arra nézve, hogy ezen időtartamra a példátlan pénz- s hitelnyomor, mely kereskedelmünket s iparunkat darab idő óta zsibbasztja, s napról-napra elviselhetlenebbé válik, valamiképen enyhittessék. *(Balfelől zajos helyeslés.)*

Elnök: Az interpellatio közöltetni fog a pénzügyminister urral.

Lázár Ádám: Tisztelt képviselőház! A Magyarországon jelenleg tettleg fönálló bünvádi eljárás tárgyában szándékozom egy interpellatiót intézni; azt mondám tettleg, és miután ez a legnagyobb nyomatékkal lesz a jelenlegi bünvádi eljárásra nézve, tekintettel arra, hogy egy oly szakférfihoz, az igazságügyministerhez intézem interpella-

tiómat, ki igen jó szokása szerint alaposan szokott informálódni a kérdés alatti tárgyakról, sőt nem késik azokra mielőbb és részletesen felelni. Mondom tehát, tettleg fenáll a bünvádi eljárásra nézve egy szabály Magyarországon, hol a criminalis praxis, 1871. végeig, sőt 1872. elejéig gyakorlatban volt. Ezen törvényes gyakorlattal szemben sem törvény, mely az országgyülés által a maga rendén hozatott volna, sem pedig az országgyüléstől nyert fölhatalmazás következtében rendelet által intézkedés nem történt; hanem történt a legmerevebb absolut alakban, rendeleti uton, ministeri uton. Ha ily eljárásokat az országgyülés, illetőleg a törvényhozó- testület könnyedén elnéz, hogy ha maguk a bíróságok csaknem rászorittatnak, hogy a fenálló törvények és törvényes gyakorlat mellőzésével nem törvényt, hanem egy rendeletet tartoznak teljesiteni: akkor nem lehet csodálkozni, uraim, hogy a jogérzület a polgárokban megrendül; megrendülvén pedig a jogérzület, önként következik, hogy a kötelesség érzete is lazulni fog.

Hosszasan nem kivánok szólani; vártam, hogy a tisztelt igazságügyminister ur ez anomaliakról bizonyosan értesülve lévén, bárha a közbe jött miniszteri változások nem adhattak időt a kellő tájékozásra, fog mégis ezen igen fontos ügyben, a mennyiben a személyszabadság és a vagyonbiztonság közelebb érdekelve van, bizonyos javaslatot a képviselőház elé terjeszteni; de miután mindez eddig nem történt, inkább becses figyelembe ajánlás végett kénytelen vagyok hozzá ezen interpellatiót intézni, melyet minden további indokolás nélkül bátor vagyok a következőkben felolvasni. *(Olvassa.)*

Interpellátio az igazságügyminister urhoz! Miután az összes bünvádi rendszer kidolgozása előtt az 1871. XXXIII. törvényczikk által a királyi ügyészi intézmény és pedig oly alakban hozatott be, mely sem a polgári szabadságot megvédeni, sem a birói függetlenséget biztositani nem alkalmas: ezen divatossá vált codificatori kisérlet, mint kontárfoltozgatás időelőtt illesztetett be törvénykezésünkbe;

Miután továbbá az 1871. XXXI. törvényczikk által a vizsgálat külön birói községekre ruháztatott ugyan, de a vizsgáló biró és a királyi ügyész közötti viszony részletesen nem szabályoztatott, jónak látta az előbbi igazságügyér, Bittó ur, 1872. év február 29-én 1003. szám alatt beadott törvényjavaslatával a törvényszékek illetőségéhez tartozó bünvádi eljárás ideiglenes szabályozását sürgetni, mely véleményezés végett egy bizottsághoz utasittatott, anélkül azonban, hogy ez munkálatát beterjesztette és a hongyülés azt törvényerőre emelte volna; miután végül megtörtént tény az, hogy ezen törvényjavaslat Magyarországon a királyi törvényszékek és a királyi itélő-tábla által is rendeleti uton alkalmazásba vétetett és talán csak a királyi curia, mint legfőbb itélőszék, nem akarja magát ahhoz szabni, — mig ellenben az erdélyi részekben az osztrák anyagi és alaku büntető rendszer érvényben áll; ily alkotmányellenes eljárás szülte anomaliak megszüntetése végett kérdezem az igazságügyminister urat:

1) Van-e ezen intézkedésről tudomása? s ha igen

2) Nem szándékozik-e a bünvádi eljárás szabályozását a királyi törvényszékek és ügyészségek egyöntetü müködése czéljából, a büntetőjog teljes átalakitásáig, alkotmányos uton egy törvényjavaslat beterjesztése által a személy- és vagyonbiztonság érdekében sürgősen eszközölni?

Kérem ezen interpellatiót az igazságügyminister urnak kiadatni, reménylvén, hogy mielőbb megnyugtató felelettel szerencséltet.

Pauler Tivadar igazságügyminister: A tisztelt képviselő urnak hozzám intézett kérdéseire nyomban válaszolhatok.

Tudomásom van arról, hogy miután a mult országgyülésen azon munkálat, melyet tisztelt elődöm a ház elé terjesztett, és mely által a bünvádi eljárást szabályozni óhajtotta, törvényerejére nem emelkedhetett, az országgyülés eloszlása után körrendeletben a törvényszékekkel közlötte; közlötte a végett hogy a mennyiben az abban foglalt elvek a fenálló törvényekkel nem ellenkeznek, de sok esetben hézagot pótolnak, sok esetben a szétágazó praxisnak irányadóul szolgálhatnak, zsinórmértékül elfogadják, tette azt nem rendeletkép, hanem inkább csak inkább ajánlat alakjában.

Tudomásom van, hogy a törvényszékek legnagyobb része 80 közül 70 és néhány csakugyan alkalmazásba vette; de tudomásom van arról is, hogy nehány törvényszék a régi gyakorlathoz ragaszkodik, a királyi tábla az uj gyakorlatot elfogadta, az e szerint folytatott perekben nemcsak itéletet hozott, hanem az eljárásra nézve észrevételt nem is tett. A legfőbb itélőszék azonban nehány oly esetben, melyben a judex curialis conferentia irásbeli eljárást rendel, az érdekeltek kifogása folytán az eljárást megsemmisitette és az ügyet az elsőfolyamodásu bírósághoz utasitotta, hogy ott azok irásbelileg tárgyaltassanak.

Ezen utóbbi körülmény engem arra inditott, hogy ezen bajoknak elejét veendő, legközelebb a ház asztalára tegyem azon javaslatot, melyet tisztelt elődöm a mult országgyülés alatt beterjesztett, és pedig oly formában, mint azt az akkoriban kiküldött 15-ös jogügyi bizottság átalakitotta, hogy ily módon alkalma legyen a háznak azt tanácskozás alá venni, elfogadni, vagy módositani és ő felsége hozzájárulásával törvényt alkotván, azon inconvenientiáknak, melyek az eddigi állapotból tagadhatlanul származnak, véget vetni. *(Helyeslés.)*

Lázár Ádám: A tisztelt igazságügyminister feleletéből értesülünk arról, — a mi úgy látszik nem a minister ur mulasztásának következménye, — hogy mégis való azon tény, miszerint Magyarországon életbe lépett rendeleti uton, ha szintén ajánlatképen is, egy oly bünvádi eljárás, a mely épen azon körülménynél fogva, hogy némely törvényszék által el nem fogadtatott, már magában bizonyitja, hogy ez alkotmányos eljárásnak nem tekinthető. Valamint meggyőződtünk arról, hogy azon törvényjavaslat, mely rendeleti uton átadatott a bíróságoknak, a mint a minister ur méltóztatik mondani, csak annyiban adatott át követendő zsinórmértékül, a mennyiben a régi törvényekkel megegyeznék. Ámde méltóztatott emlékezni, hogy a királyi ügyészség felállitásával oly intézmény léptettetett életbe, a melylyel a bünvádi eljárás szabályozása van kilátásba helyezve; következőleg, ha néhány egyes törvényszékek tiszteletből és engedelmességből követik ezen eljárást, más törvényszékek pedig azt el nem fogadták, igy ezen ügyekben az egyöntetü eljárás lehetetlen, sőt az, számos visszaélésekre vezet, mint ezt a közelebbi követválasztásoknál láttuk.

Azonban ily állásában az ügyeknek igenis megelégedéssel veszen azon további biztositását és nem kételkedem, hogy a minister ur figyelmét ki nem kerüli az, hogy egy ily fontos ügyben a törvényhozás elé egy megfelelő törvényjavaslatot terjesszen és elvárja a ház, hogy mielőbb ezen törvényjavaslat beterjesztetvén, Magyarországon a bünvádi eljárás annyira szabályoztassék, hogy az a személy- és vagyonbiztonság követelményének megfeleljen.

Elnök: Tudomásul veszi a tisztelt ház a minister urnak most adott válaszát? (*Tudomásul vesszük!*) Ez tehát tudomásul vétetik.

Következik a napirend vagyis a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása.

Szeniczey Ödön jegyző (*olvassa a 8. §-t.*)

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs észrevétele.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a 8. §-t? (*Elfogadjuk!*) Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző (*olvassa a 9. §-t.*)

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak csak stylaris észrevétele van, t. i. a szakasz 2-ik és 3-ik sorában „megürült“ és „megürülendő“ szavak helyébe, „megüresült“ és „megüresülendő“ teendő.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház? (*Elfogadjuk!*) Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző (*olvassa a 10. §-t.*)

Pulszky Ágost előadó: E szakaszra a központi bizottságnak két észrevétele van. Először a hatodik sorban, „kihirdetésébe“ után teendő a „hivatalos lapban,“ az utolsó sorban pedig „megürült“ helyében „megüresült“.

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! (*Halljuk!*) Ezen 1. §-nak alapelve az, hogy minden oly egyes állomás megüresedésénél, melyre a kiszolgált altiszteknek kizárólagos joguk vagy elsőbbségök van, esetről esetre kellő idő fönhagyásával pályázat hirdettetik. Én azt kérném, ha a tisztelt ház méltóztatnék abba belenyugodni, hogy legelőször az döntessék el, hogy maga ezen elv, mely ezen §-nak alapját képezi, azaz, hogy minden egyes esetben pályázat hirdetendő: föntartassék-e vagy nem? Mert én ugyan, mint bátor leszek röviden rögtön kifejteni, helytelennek tartom magát ezen intézkedést; de ha a tisztelt ház elvileg kimondaná is, nézetemmel ellenkezőleg, hogy igenis kivánja, hogy minden egyes esetben pályázat hirdettessék: akkor is ezen szakaszra nézve igen lényeges változtatást volnék bátor inditványba hozni.

Én — mint előbb is mondám — magát azt, hogy minden egyes esetben pályázat hirdettessék, nem pártolom, mert egyfelől a törvényhatóságokra ép ugy, mint bármely más hatóságokra, vagy vállalatokra nézve igen hátrányosnak tartom, az altisztek érdekére nézve pedig, nem tartom szükségesnek, mert azokról más uton már gondoskodra van.

Ugyanis méltóztatnak tudni, szolgai, alsóbb hivatalnoki, sőt felügyelői és rendőri alsóbb állomások azok, melyek részint kizárólag föntartattak, részint pedig melyekre nézve előre biztosittatott az előny az altiszteknek.

Ha már most ilyen állomás megürülvén, mind annyiszor előbb — a kellő időnek közbenjöttével — pályázatot kellene hirdetni: a hatóságoknál a legnagyobb zavarok állanának elő, mert olyan szolgai vagy hivatali helyek, melyek egy napig sem maradhatnak betöltetlenül, hetekig vagy talán hónapokig betöltetlenül maradnának. Ez a hátrány, mely a hatóságokra, annálfogva az administratióra és a vállalatoknál is az ügyek vezetésére hárul.

De nem is szükséges azon hirdetés, nem szükséges pedig azért, mert az eddig elfogadott szakaszok meghatározzák már, hogy minden oly állomás, melyre az altisztek ily előjoggal, vagy kizárólagos joggal birnak, a hivatalos lapban közhirré tétessék; de továbbá az épen most elfogadott 9. §. is egyenesen és határozottan megmondja, hogy az ily altisztek folyamódhatnak még a meg nem üresedett állomásokra is, mely esetben folyamodásuk előjegyzésbe vétetik.

Ha tehát tudják az altisztek, hogy mely állomásokra van kizárólagos — vagy előjoguk, folyamodni fognak ezen állomásokra, még mielőtt ezen állomások megüresedtek volna, s folyamadásuk előjegyzésbe vétetvén, ha azután az üresedés beáll, jogigényük figyelembe kell, hogy vétessék. E szerint azt, hogy minden egyes megüresedett kis állomásra külön-külön pályázat is hirdetessék, teljesen fölöslegesnek tartom.

Én tehát — mint mondám, — ezen §-t mint egyfelől föleslegest, másfelül mint az administratióra és a vállalatok ügykezelésére nézve káros egyszerüen kihagyatni kérem. Arra kérem azonban a tisztelt házat, hogy — miként már beszédem elején mondani bátor voltam, s mint ez már sokszor megtörtént, — először mindenesetre csak elvileg méltóztassék ezen §. fölött dönteni, hogy azon esetben, ha a többség azon elvet, hogy minden egyes esetben pályázat hirdettessék, elfogadná, még azon esetben is a szöveghez megtehessem módositásomat.

Mindezek folytán kérem a tisztelt házat, méltóztassanak mindenekelőtt ezen §. alapelvének megtartása, vagy meg nem tartása fölött határozni. *(Helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Az első pillanatra némi alkalmatlanságot látszik ezen §. intézkedése behozni a közigazgatásba; hanem, ha jobban megvizsgáljuk rendelkezését, látni fogjuk, hogy ezen alkalmatlanság, ezen össze nem illés, ugy szólván, csakis látszólagos és csak a felületen van, mert ezen §-nak második része ezen látszólagos bajoknak orvoslását is magában foglalja, azok orvoslásáról is gondoskodik.

Ezen §. második része ugyanis azt mondja, hogy a vállalatok fel vannak mentve a hirdetés kötelezettsége alól, ha már igényre jogositottak vannak előjegyezve.

Minthogy előreláthatólag a törvény életbeléptetése után, ily jogosultak mindenütt böven elő lesznek jegyezve, minthogy számuk nagyobb lesz, mint a vállalatoknál belöltendő hivatalok száma: a vállalatokra ezen teher nem fog nehezedni, és ez csak az állami és köztörvényhatósági állomásoknál fog bekövetkezni, illetőleg csakis az állami és köztörvényhatósági megürült állomások fognak pályázat utján betöltetni. Azt hiszem, jelenleg is elfogadott elv, hogy az államhivatalok betöltésénél pályázat vétetik igénybe és igy ez különös uj teherrel az administratióra nézve nem fog járni.

Mindezeknél fogva kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen §-nak mind alapját tevő elvét, mind annak szerkezetét, a mint azt a központi bizottság ajánlotta, elfogadni.

Péchy Tamás: Tisztelt ház! Ha azon okokat, melyeket a központibizottság előadója fölhozni méltóztatott, én csakugyan olyanoknak találnám, melyek az életben, a valóságban is csak látszólagossá fognak tenni azon nehézségeket, melyek ellen tisztelt barátom Tisza Kálmán felszólalni méltóztatott: akkor igen hajlandó volnék e szakaszt elfogadni.

De én azt mondom, hogy az látszólagos könnyitése a dolognak, amit a központi bizottság előadója felhozni méltóztatott; mert igaz, hogy a §. második részében az áll, hogy ha már előre jelentkezett ily jogosult altiszt s előjegyzésbe van véve, s ha olyan neveztetik ki arra a helyre: akkor nem szükséges a társulatnak pályázatot hirdetni. De kérem, ha már olyannal töltetik be a hely, ki ezen törvény szerint jogosultsággal bir arra, még akkor is pályázatot hirdetni mégis igen különös dolog volna. De ha nincsen előjegyezve senki, vagy ha a pályázó olyan, kit ki nem lehet nevezni: akkor már köteles a társulat pályázatot hirdetni tüstént. De még a társulatra nézve, nézetem szerint olyankor, minden esetre nagyobb az előny, hogy ha pályázatot kell hirdetnie, mert nagyobb a választása, és ugy a társulatoknak az ezen szakaszban adott mintegy könnyités az életben, a valóságban nagyon csekély előnyükre fog lenni.

De itt nemcsak a társulatokról van szó, hanem szó van a törvényhatóságokról is. A törvényhatóságokra nézve ez még sokkal sulyosabb teher, mint a társulatokra. A társulatok ugyanis könnyebben segithetnek ezen, mint a hatóságok, mert pl. vasuti vagy más efféle társulatoknál rendszerint vannak az állomásokon nélkülözhető egyéneik, kikkel betölthetik ideiglenesen ezeket az üresedésben levő állomásokat: mig a törvényhatóságoknál ezt tenninem lehet; mert a törvényhatóságoknak jelenlegi cassája sem engedi, hogy szám feletti egyéneket tartsanak. És igy a törvényhatóságoknál egyenesen az fog beállani, hogy mig a pályázat ideje lejár, mig a pályázat beérkezése után betöltetni fognak az ilyen helyek: addig a közérdek fog szenvedni, mert az ideiglenes betöltés, melyet ez ügyre lehetne alkalmazni, sohasem olyan, mint a végleges. Ha pedig ideiglenesen az állás be nem töltetik, akkor nem marad más hátra, mint a közérdek rovására üresen hagyni a helyet, melyre ha szükség nem volna, pályázatot sem kellene hirdetni: ha pedig csak ugyan szükséges, akkor a közérdek rovására történik, ha az állomás be nem töltetik.

Én még azt sem fogadhatom el, a mit a központi bizottság tisztelt előadója emliteni méltóztatott, hogy a pályázat eddig is gyakorlatban volt, mert az eddigi és ezen pályázat közt, melynek most kell történni, lényeges különbség van. Az eddigi pályázat igen rövid idő alatt történhetett meg, különösen a törvényhatóságoknál egyes kisebb helységekben, közhirré tétetett az illető törvényhatóság területén és jelentkeztek az illető pályázók. Azon pályázat a mely itten van czélba véve, huzamosabb időt vesz

igénybe, különben nem vezet czélhoz. Itt szükséges tudomására hozni először a honvédelmi ministernek, s azután mint ez a szakaszban áll a hadügyministernek, a mit szintén nem fogadhatnék el, hanem a honvédelmi minister utján a hadügyministernek, — s igy hosszas idő kell arra, hogy ezután még a pályázat ideje lejárjon.

Én ezt a közügy menetére nagyon károsnak tartom és részemről Tisza Kálmán tisztelt barátom e részbeni inditványát pártolom és kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen pályázatot megszüntetni.

Hollán Ernő: Tiaztelt ház! Azokra nézve, amiket Péchy Tamás tisztelt képvivelőtársam elmondani méltóztatott, csak igen rövid megjegyzést fogok tenni, kijelentvén azt, hogy én igenis határozottan pártolom a hirdetést és a közzétételt; pártolom egyszerüen annálfogva, mert minden eljárásban, amely állami intézkedésre vonatkozik, a legnagyobb nyilvánosságnak vagyok barátja; s ezen elvet határozottan fön akarom tartani nemcsak azért, mert a nyilvános eljárást pártolom minden tekintetben; de ezenfölül azért is, mert a nyilvános hirdetés először módot nyujt arra nézve, hogy ugy a hatóság, mint az érdekeltek részéről az eljárás ellenőriztessék s azért is, mert mindazok, kiknek az alkotandó törvény értelmében joguk lesz ily állomásra; bizonyosan sokkal nagyobb bizalommal fognak viseltetni, ha azt látják, hogy mindenkor hirdetés mellett nyilvánosan jár el az, a ki az ily állomásokat adományozza. S ezt részemről oly fontosnak tartom, hogy csak e mellett s ezután vagyok kénytelen és hajlandó tekintetbe venni azon nehézségeket, melyek előfordulhatnak.

Már tegnap volt alkalmam egy más szakasz tárgyalásakor megjegyezni, hogy igen jól tudom, miszerint a világban átalán mindenütt s különösen törvényjavaslat életbeléptetésénél el lehetünk készülve arra, hogy a kezdet nehézségeivel igenis meg kellend küzdeni; de arról is meg vagyok győződve, hogy ezen törvényt rögtön és azonnal életbe léptetni nem lehet. Ezt rendszeresen kell előkésziteni ugy a hatóságok, mint azok részéről, kik ilyen állomásokat adományozni fognak. Meglehet: eleinte többször fog előfordulni azon eset, hogy a pályázat hirdetése nehézséggel fog járni; de arról is meg vagyok győződve, hogy a honvédelmi minister ur igen könnyen fog expedienst találni, ha mindjárt gyüjti mindazok névsorát, kiknek már igényök van, s akik évről évre hozzájárulnak s igy előre értesitheti azon hatóságokat és intézeteket, különös tekintettel azon qualificatióra is, amely egyik-másik törvényhatóság vagy egyik-másik vállalatnál kivántatik, hogy ha az előjegyzésbe veendők névsorának készitéséről előre fog gondoskodni.

Erre nézve meg vagyok győződve, expediens fog találtatni, meg vagyok győződve, hogy a nehézségek oly mérvben nem fognak előfordulni, mint az a tisztelt ellenfél részéről felhozatott.

Azonban a nyilvános eljárásra az imént felhozott okoknál fogva igenis nagy sulyt fektetek s azért ezen szakasz megtartását kérem.

Elnök: Szólásra senki sem lévén följegyezve, következik a szavazás.

Tisza Kálmán képviselő ur azt inditványozta, hogy legelőször is afölött szavazzon a ház, vajon fönmaradjon-e a 10. §. vagy kihagyassék-e, szóval elvileg határozzon s csak ezen kérdés eldöntése után, az illető §. megtartása esetére legyen szabad módositását előterjesztenie.

Legelőször tehát ezen kérdést intézem a tisztelt házhoz, méltóztatik-e abba beleegyezni, hogy a 10-ik §-ra nézve legelőször azon kérdés tétessék: vajon megmaradjon-e vagy kihagyassék? *(Meg!)*

Méltóztassanak tehát azok, kik a 10. §-t elfogadják, fölállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta.

Tisza Kálmán: A szakasz elvben meghagyatván, bátor leszek módositványomat, mely az első és második bekezdésre egyaránt vonatkozik, — előterjeszteni. Az első bekezdésben foglaltatik valami, ami még egy törvényben sem foglaltatik, amit hajlandó lennék talán tévedésből becsuszottnak tekinteni. Foglaltatik ugyanis benne az, hogy minden egyes törvényhatóság, minden egyes vasut- vagy gőzhajózási vállalat, a közös hadügyministeriummal érintkezik. Ugyanis benne van e §-ban az, hogy „tartozik kellő határidő kitüzése mellett kihirdetni, s arról azonkivül a közös, välamint a honvédelmi ministeriumot értesiteni.“

Én nem gondolnám, hogy bármi néven nevezendő szempontból helyes volna megkezdeni azt, hogy az ország hatóságai, egyes társulatai és vállalatai a közös hadügyministerrel közvetlen levelezésben álljanak. *(Helyeslés.)* Az első szakaszra nézve kivánom, hogy abból ezen szavak: „a közös hadügyminister valamint“ hagyassanak ki, *(Helyeslés)* és maradjon ugy, hogy kihirdettetvén a pályázat, tartoznak erről a honvédelmi ministert értesiteni. *(Helyeslés.)*

Ami a második szakaszt illeti, ott pedig szeretném, hogy azon óvszer, amelyet a bizottsági előadó ur fölemlitett, és amelylyel bennünket megvigasztalt: a vasuti és más társulatokra vonatkozó szelidités terjesztessék ki a törvényhatóságokra és hivatalokra is, azaz, hogy ha vannak már ily jogosultsággal biró folyamodók, és közülük neveztetik ki valaki, ilyenkor se legyen szükséges a pályázatot kihirdetni. *(Helyeslés.)*

Nagy barátja vagyok ugyan és igen tisztelem a nyilvánosságot, de utoljára, hogy kelljen formaszerü pályázatot a hivatalos lapban hirdetni, pl. irodaszolgai állomásra, vagy kelljen ily országos

pályázatot hirdetni egy csendőrlegény állomásra, midőn ezen csendőrlegény akkor, ha a vidéket és az e vidéken lakókat nem ismeri, teljesen képtelen lesz megfelelni hivatalának, legyen máskülönben a legderekabb ember is: ezt megvallom részemről nem tartanám szükségesnek. *(Helyeslés.)*

A második bekezdésből tehát azt szeretném kihagyatni, hogy „a negyedik szakasz c) pontjában emlitett vállalatoknál", amidőn a második bekezdés ekként szólana: „e kihirdetés és értesités ezen esetben egészen elmaradhat, ha már igényre jogositott kérelmezők vannak előjegyezve, és a megürült hely ily egyénnel töltetik be. *(Fölkiáltások minden oldalról: Elfogadjuk!)*

Kiss Miklós jegyző *(olvassa a módasitványt:)* „Az első bekezdés 7. és 8-dik sorából ezen szavak: „a közös hadügyminister valamint" hagyassanak ki. A 2-ik bekezdésben, illetőleg pedig az első és második sorból ezen szavak kihagyandók: „a 4. §. c) pontjában emlitett vállalatoknál."

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Csak azt vagyok hátor megjegyezni, miszerint a közös hadügyminister értesitése mindenesetre szükséges. Azonban az értesités nem az illető vállalat vagy hatóság, hanem a honvédelmi ministerium részéről eszközölhető és ezek folytán megtörténhetik, ha elfogadtatik Tisza Kálmán képviselő ur módositványa is. *(Fölkiáltások: Elfogadjuk!)*

Elnök: Méltóztatnak el fogadni Tisza Kálmán ur módositványát? *(El!)* Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 11-dik §-t)*

Pulszky Ágost előadó: Hasonlag helyettesitendő „megüresedett" szóval a „megürült" szó a 11. §. 6-ik sorában, mig a 8-ik sorban „előjegyzéseket" szó „jegyzéseket" szóval helyettesitendő.

Simonyi Lajos br.: Tisztelt ház! Ezen §-re nézve két észrevételem, illetőleg módositványom van. Ezen módositványok ugyanazok, melyeket ezen törvényjavaslat tárgyalására kiküldött bizottság már meg is tett es pedig az egyik vonatkozik arra, hogy „az állomásokért folyamodóknak benyujtott kérvényére" kifejezés akkép módosittassék, hogy a folyamodást az illető személyesen tartozzék beadni. És pedig ezt azért látom szükségesnek, mert miután az illető hatóságoknak vagy vállalatoknak jogukban áll alkalmas egyéneket választani azok közül, kik valamely állomásra folyamodtak és miután természetes, hogy a személyes minőségtől sok függ: részemről meghagyandónak vélem a hatóságoknak, illetőleg vállalatoknak azon jogát, hogy személyesen választhassák azt, kit alkalmazni kivánnak.

Másik módositványom vonatkozik arra, mi ezen §. két utolsó sorában kimondatik, t. i. hogy a benyujtott kérvényről elismervény adatik, melyre a kért állomásra már bejegyzettek száma följegyzendő. Ezen két utolsó sor kihagyandó lenne azon okból, mert szerfölött szaporittatnék az irodai kezelés mind a hivatalok, mind a vállalatoknál, ami természetesen ujabb költségekkel jár. Ennek következtében bátor vagyok most a képviselőházban megtenni azon módositást, melyet a kiküldött bizottság is javasolt. Hogy t. i. ezen §. 8-ik sorában ezen szavak helyett: „és minden folyamodónak benyujtott" helyett: „és minden folyamodónak személyesen benyujtott" teendő; továbbá kérem, hogy ezen §. két utolsó sorában azon tétel: „melyre a kért állomásra már bejegyzettek száma följegyeztetik" kihagyassanak. Bátor vagyok ezen módositásokat elfogadásra ajánlani. *(Helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! A központi bizottság a honvédelmi törvényjavaslatok tárgyában kiküldött bizottság jelentése nyomán, a honvédelmi ministeriumnak a bizottság tárgyalásán megjelent képviselőjétől nyert fölvilágositás alapján nem vélte ezen változtatásokat elfogadhatóknak, és pedig az elsőt azért nem, mert az által, ha azt követeljük, hogy az illetők személyesen nyujtsák be folyamodásukat: e törvényt hatályától nagy részben megfosztjuk. A legtöbb esetben ugyanis az illetők még akkor nyujtják be folyamodásukat, midőn még a hadseregben tényleg szolgálnak és a tényleges szolgálatot csak akkor hagyják el, midőn az uj állomást elnyerték. Ezt azért teszik, mert különben időközben magoknak biztos állomásról gondoskodva, elvesztenék azon előnyt, mely a hadseregben való hosszabb szolgálattal jár és itt még meg nem szerezték azon előnyt, melyet nekik a törvény biztosit. Igy tehát, miután a folyamodók nagyobb száma még tényleg a hadseregben szolgál, azokra nézve lehetetlen lesz a személyes átnyujtás.

A második észrevételt illetőleg a bizottság előtt is fölmerült ezen aggodalom; azonban a dolog bővebb megvizsgálása után azt találta a bizottság, miszerint az egyátalában nem ró a vállalatokra nagy terhet; hiszen itt nincs egyébről szó, mint hogy a vállalatok és hatóságok vezessenek egy kis bejelentési könyvet, melybe a folyamodókat sor szerint beirván, a folyamodók téritvényére följegyeznék, hogy hány szám van előtte. Ez egyszerü kis kezelési eljárás, mely a vállalatokra nagyobb terhet nem ró.

Matolay Etele: A bizottsági előadó ur előadására az utóbbi kérdésre nézve egyszerüen azt vagyok kénytelen megjegyezni, hogy engem teljességgel nem győzött meg arról, hogy a beadott folyamodványokra, ha kivánják a folyamodók, hogy értesülést nyerjenek, ez az illető hatóságoknak és társulatoknak nem okozna fölösleges időveszteséget. Azonban lényeges észrevételem van az első pontra nézve. Az igen tisztelt előadó ur egészen félreértette Simonyi t. képviselőtársam előadását, és minden-

esetre félreértette a kiküldött bizottság szövegezését is, midőn arra felelt, hogy nem lehet az illető feleket arra kötelezni, hogy személyesen adják be folyamodványaikat. Az inditvány szerint nem kötelezhetik senki arra, hogy személyesen adja be a folyamodványát, hanem csak az czéloztatik, hogy ha a folyamodók kérvényöket benyujtják, elismervényt csak akkor tartozik adni az illető hatóság vagy társulat, ha személyesen nyujtották be, különben nem tartozik velök postán levelezni. A „személyes" szó beigtatása csakis azt czélozza, és én ezt helyesnek találom, ugyanazért kérem a tisztelt házat, méltóztassék a kiküldött bizottság véleményét elfogadni. *(Helyeslés bal felől.)*

Pulszky Ágost előadó: Ugy látszik, hogy a tisztelt képviselő ur értett engem félre, mert én felhoztam azt, hogy Simonyi képviselő ur inditványa csak a kérvényre akarja alkalmazni a személyes benyujtást; de mi haszna van az illető folyamodónak akkor, hogyha folyamodványát beadta, és azután arról sem értesülhet, hogy minő chancea van arra, hogy az állomást megnyeri-e vagy nem; hiszen akkor az egész folyamodás ügye bizonytalan präcarius: mig az eredeti szerkezet a kérvényezőre nézve azon tudatot adja meg, melynek alapján későbbi eljárását folytathatja.

Csernátony Lajos: Tisztelt ház! Én némileg hajlandóbb voltam és vagyok, mint sok barátom ezen törvényjavaslatot az altisztek alkalmazásait hasznosnak tekinteni, főleg a védkötelezettség átalánositása után; mert magam is azt hiszem, hogy Magyarországon fegyelmezett egyénekre van szükség, kik kötelességöket pontosan teljesitsék. Ezeket előrebocsátva én azt tartom, hogy a kormány és a tisztelt ház ezen törvényjavaslat egyes pontozatainak oly szint ád, a mely azt az ország nagy része előtt odiosussá teszi, oly szint ád t. i., hogy azok az altisztek valami kivételes kegyelemben, kitüntetésben részesülnek más polgárok rovására, miáltal a törvényjavaslatnak azon része, melyet én is hajlandó vagyok hasznos eredményeket szülhetőnek tekinteni, igen meggyengül. Épen ilyen az is, midőn a tisztelt előadó ur azt feltételezi, hogy azon hatóságok a felekkel nemcsak akkor tartoznak levelezni, mikor tudatják vele az állomást elnyerését, hanem őket au courant tartani, hogy igy, meg igy állanak az ő chanceai, ma jobban, holnap roszabbul. Hogy mennyi időben, fáradságba és költségbe kerül ez, ezt méltóztatik tudni, s azért alig szükséges magyarázni.

Egyébiránt kérdem az előadó urat, ki szintén ismeri a külföldet, mint én: gondolja-e, hogy van szabad ország, melyben egy törvényjavaslat jogot vindicál az ország lakosai egy részének javára, a másik rész kárára — a magántársulatok ügyeibe való oly avatkozással, mint ezen törvényjavaslat?

Én akarom, hogy előnyben részesüljenek az altisztek; akarom, hogy bizonyos állomásokat elnyerjenek, s azt hiszem magam is, hogy sok állomás van, melyet teljesen betölthetnek; de méltóztassanak meggondolni, hogy ily intézkedések által, a milyen ezen szakaszban van: oly szellem fogja e törvényt átlengeni, mely azt gyülöltté teszi.

Pártolom Simonyi Lajos módositványát. *(Helyeslés bal felől.)*

Szlávy József ministerelnök: T. ház! A tisztelt képviselő urak közül többen, és legutóbb Csernátony Lajos képviselő ur is elismerik egyrészről, hogy szükséges az altiszteket bizonyos előnyökben részesiteni, és sorsukat bizonyos mértékben biztositani; másrészről azonban azon argumentumnal, hogy azon előny, melyben részesittetnek, hátrányára szolgál az ország többi polgárainak, s ennélfogva ezen előjogokat nem kivánják neki megadni. Ezen dilemmából, tisztelt ház! nem fogunk kibontakozni; vagy el kell ismerni, hogy igenis adunk a hosszasan szolgált altiszteknek állomásokat; vagy nem; ha nem: az egész törvény felesleges; de ezen dilemmából, akár hogy csürjük, csavarjuk a dolgot, nem bontakozhatunk ki.

Igenis szándékoltatnak adatni bizonyos előnyök az altiszteknek és ezek megadását a tisztelt baloldal is helyesli. Nem akarok hosszas ismétlésekbe bocsátkozni, mert elmondatott, mennyire szükséges, hogy a hadseregben hosszasan szolgáló altisztek legyenek. És ha ez szükséges, mi következik ebből? Az, hogy vagy akkor, a midőn alkalmatlanná válik, az állam közvetlenül gondoskodjék róla, a mi tetemes terheltetéssel jár; vagy pedig gondoskodjék arról ugy, hogy oly állomásokra alkalmaztassék, melyeken hosszas éveken át szolgálatokat tehet, nem igényelvén azok oly nagy erőt. Erre nézve tehát tisztában kell lennünk.

A mi tisztelt képviselő urnak azon állitását illeti, mely szerint e szakaszban az kivántatik, hogy levelezésbe bocsátkozzanak a hatóságok és társulatok az altisztekkel: azt, engedelmet kérek, nem fogadhatom el; csak az mondatik e szakaszban, hogy bizonyos elismervényt kapnak az altisztek, — azt pedig nyomatni is lehet, és alkalmasint igy is fogna történni — arról, hogy hány folyamodó van előttök. Ennek pedig ép arra nézve, hogy a törvénynek eredménye legyen, nagy fontossága van; mert egy altisztnek, a ki például Árvamegyében állomásoz és Brassóban folyamodik állomásért, — mivel rokonai ott laknak, — nagyon érdekében van tudni, hogy azon helyre vannak-e sokan előjegyezve, hogy lehet-e reménye azt elnyerni. Ha ő tudomást szerez arról, hogy azon állomásra, melyért folyamodott, 5—6-an elő vannak jegyezve, gondoskodik másról; de ha arról nem értesülhet, azon reményben, hogy legközelebb ki fog neveztetni, máshová nem folya-

modik s igy e joga illusoriussá válik. Ez nem oly nagy dolog; a hatóságnál és társulatoknál ezrek és ezrekre megy az ügydarabok száma, ha tehát e szám 5—10-zel szaporodik, az valami nagy hátrányt nem fog okozni.

Ennélfogva kérem a tisztelt házat, méltóztassék e szakaszt elfogadni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Hollán Ernő: Tisztelt ház! Én Csernátony Lajos képviselő ur észrevételeire némi megnyugtatásul azt akarom mondani, hogy az itt tervezett intézkedésből, mely szerint közöltetni fog az illetővel, hogy mily számban vannak előjegyezve a folyamodók, nem fog formalis levelezés keletkezni; hanem meg fog történni az, a mi Lajtán tul már gyakorlatban van, mert ott ezen törvény már fél év óta fönáll, és van módunk megfigyelni az eredményt is, mely azt mutatja, hogy ily müveletekre bizonyos blanquettek léteznek, melyeken meg vannak a rovatok, ugy, hogy azok egyszerüen betölthetők, és minden nehézség nélkül kiszolgáltathatók.

Egyébiránt nemcsak Poroszországban, de az egész német hadszervezetben, mely most már kiterjeszkedik egész Németországra, — ugy hiszem a központi bizottság előadójánál lesznek az ez iránti kimutatások — mondom, Németországban fönállnak ezen intézkedések, és leginkább ezek alapján készült a jelen törvényjavaslat, és csak azon intézkedések hagyattak ki, melyek a mi felfogásaink szerint gyülöletesebbek.

Én is ismételhetem, a mit a ministerelnök ur mondott, hogy t. i. öntudatosan, világosan és határozottan előnyöket nyujtunk az altiszteknek; de nem privilegium gyanánt; én ezen előnyök nyujtását tisztán kétoldalu szerződésnek tekintem. Az illető altiszt, t. i. azt mondja: rászánom magamat az áldozatra, meghozom azt a közügynek, de mit adnak érte jutalmul? és erre ismét világosan és tisztán az állam kijelenti, hogyha 3 év helyett 8 évig maradsz ott: akkor az ország részéről ezen és ezen jutalomra számithatsz. Ez azon álláspont, melyből én ezen dolgot megitélem, és azért nem qualificálhatom ezen előnyöket privilegium gyanánt, mely más polgárok rovására történik. Kérem tehát a tisztelt házat, méltóztassék az előbbi szerkezetet elfogadni.

Tisza László: Bátor vagyok eszmetisztázás végett röviden felszólalni.

Ministerelnök ur azt mondá, hogy mi is óhajtunk előnyöket adni a kiszolgált altiszteknek. Igen is; de a mint Hollán Ernő tisztelt képviselő ur is utalt ezen különbségre, mi ugy tekintjük a dolgot, hogy itt nem előny, de kizárólagos szabadalom adatik, mi a dolognak csakis ezen oldalát elemezzük; azt azonban, hogy egyenlő képességüek közt az altiszteknek bizonyos előnyök nyujtassanak, nem ellenezzük. Ezt kivántam az előny és szabadalom közötti különbségre nézve hangsulyozni.

Én azt hiszem, hogy legyen valaki altiszt vagy nem, okvetetlenül meg kell szünnie az előnynek ott, hol valami, a mi neki előnyül szolgál, a másiknak hátrányára van. És nem hiszem, hogy legyen valaki a házban, ki azt állithatná, hogy az itt adott kizárólagos privilegium nem akadályozza azon társulatok érdekeit, kiknél ezen bizonyos mértékben mégis elviselt erők rájok erőszakoltatnak a fiatal erők helyett. Elismerem, hogy szükséges megadni az előnyt, de azt elrendelni, a mi egyesek, társulatok jogába ütközik, a törvényhozásnak nem áll jogában.

Nem helyeselhetem azt, a mire a tisztelt ministerelnök ur méltóztatott hivatkozni, hogy a hatóságok és a társulatok értesitsék az Árvamegyében állomásozó strázsamestert, hányan vannak előtte előjegyezve?

Mundus se expediet; ha rokonai vannak tessék azoknak a rokonoknak a végére járni, hányan vannak Brassóban előjegyezve. Ne tegyük nemcsak a törvényhatóságokat, de magukat a társulatokat is a kiszolgált káplárok és strázsamesterek tudakozó intézetévé; mert azt hiszem, hogy minden esetre igen messze megy a törvényjavaslat, midőn oly nagy előjogokat ad egyeseknek, a megyei törvényhatóságok és társulati igazgatóságokkal szemben.

Bezárom beszédemet és csak Hollán képviselő urnak kivánok köszönetet mondani, hogy igazat adott nekünk a bizottsági előadó urral szemben. Ugyanis a poroszországi hasonirányu törvényről tegnap a mi oldalunkon mondta valaki, hogy e törvényjavaslat forditása a porosz törvénynek. Az előadó ur bennünket ebben meghazudtolt; a tisztelt képviselő ur méltóztatott ugyanezt állitani, mit mi mondottunk, köszönet érte.

Egy kicsit rontja örömemet, ha tekintetbe veszem, hogy e törvényjavaslat nemcsak a porosz hasonló törvény copiája, hanem a lajtántulinak is, talán azért kell igy keresztülmennie, mert Lajtán tul már keresztülment, akár czélszerü nálunk, akár nem.

Visszatérve a porosz eredeti törvényre, ha méltóztatnak czélszerünek látni a porosz törvényt átültetni: méltóztassanak átültetni a porosz jó administratiót, a porosz fölvilágodottságot és a porosz népnevelést; akkor azt hiszem, hogy beillik hozzánk, de most még nem illik. *(Helyeslés bal felől.)*

Hollán Ernő: A házszabályok értelmében szavaim félremagyarázása miatt kivánok szólani. Én egy szóval sem mondtam itt, mintha a beterjesztett törvényjavaslat a porosz törvények forditása, vagy copiája volna: csak azt mondtam, hogy mi az elvet alkalmazzuk, de azért az sem nem forditás, sem nem copia.

Szlávy József ministerelnök: Igen sajnálom, hogy még továbbra kell nyujtanom a discussiót e szakasz fölött. Mindenekelőtt Tisza László képviselő ur két megjegyzésére kell észrevételt tennem. Ő t. i. azt mondá, hogy ha a törvényhatóságok és társulatok kötelesek az altiszteket befogadni és oly embereket alkalmazni, kik korosabbak, ez rájuk nézve hátrányos. E tekintetben legjobb bizonyságot a tapasztalat nyujt. Hogy a társulatokra nézve ez nem oly hátrányos, bizonyitják a létező társulatok, melyek, — az én tudtommal különösen a régiebbeknél — mindegyikének statutumában benne van az, a mit mi e törvényben kimondatni akarunk, és ahhoz mindannyian ragaszkodnak is; részemről legalább nem hallottam, hogy az reájok nézve hátrányos volna.

Ami a képviselő ur azon megjegyzését illeti, hogy e törvényjavaslat forditása egy törvénynek, mely a Lajthán túl már elfogadtatott, és hogy azért kell elfogadni, mert ott már elfogadtatott: rectificálnom kell kissé e megjegyzést. Méltóztatik tudni tisztelt barátom, hogy összes védelmi szervezetünket törvény szerint egyforma alapon kell, hogy szervezzük a Lajthán túl és a Lajthán innen is. Ezen törvény nem lesz sem osztrák, sem magyar törvény kizárólag. *(Szélsőbal felől felkiáltások: Osztrák-magyar.)*

Mielőtt a ministerium a törvényjavaslatot a háznak benyujtotta, tárgyalások folytattattak az osztrák ministeriummal, és miután az elvekben megegyeztünk, terjesztetett a törvényjavaslat elő, a mi azonban nem zárja ki azt, hogy egyben-másban itt is, ott is eltérések történjenek. Ily törvényeknek törvényeink értelmében hasonlóknak kell lenniök, és igy nem egészen helyes azon kifejezés, hogy azért kell elfogadni e törvényjavaslatot itt, mert a Lajthán tul elfogadtatott. Egyforma alakban terjesztetett elő az ott is, itt is, csakhogy ott előbb terjesztetett elő. Vannak esetek, midőn mi előbb tárgyalunk valamely törvényjavaslatot, p. o. vannak kereskedelmi szerződések stb., melyeket elfogadtunk előbb itt, s ez esetben az osztrákok ugyanazon joggal mondhatnák, hogy azért kell elfogadniok, mert már Magyarországon elfogadtattak. Ajánlom e szakasz elfogadását. *(Helyeslés jobbról.)*

Elnök: Szólásra többé nem levén senki feljegyezve, mielőtt szavazásra feltenném a kérdést, a módositvány fel fog olvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(Ujra olvassa Simonyi Lajos módositványát).*

Elnök: Mindenekelőtt felhivom azon képviselő urakat, kik a 11-ik szakaszt a központi bizottság szövegezése szerint fogadják el, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* A többség a központi bizottság szövegezését fogadja el.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 12. szakaszt.)*

Pulszky Ágoston előadó: E szakaszra nézve a központi bizottságnak több rendbeli észrevétele van stylaris tekintetből. Ugyanis a 12. §. 2. és 3. sorában „előmutatása mellett" szók „előmutatásán kivül" szókkal, a 4. sorban „minősültségét" szó „képességét" szóval helyettesitendők. Az 5. sorban előforduló „korona" szó kihagyandó és a 6. sorban „állam" és „területén" szók különválasztandók.

Elnök: Elfogadja a ház a központi bizottság javaslatát? *(Elfogadjuk!)* Tehát a 12-ik szakasz a központi bizottság szövegezése szerint elfogadtatik.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 13. szakaszt.)*

Pulszky Ágoston előadó: E szakaszra nézve is a központi bizottságnak stylaris tekintetből van észrevétele. Ugyanis a 13. §. 2. és 6. soraiban, a 14. §. 1. és 4. soraiban, a 16. §. 6. és 7. soraiban és a 18. §. első sorában előforduló „igényre jogosult" kifejezés helyébe „törvényes igénynyel biró" kifejezés igtatandó. A 13. §. második bekezdésében előforduló „egyenlően" szó közvetlen az első „az" szó után igtatandó.

Elnök: Elfogadja a ház a 13-ik szakaszt a központi bizottság szövegezése szerint? *(Elfogadjuk!)* Tehát a 13-ik szakasz a központi bizottság szövegezése szerint fogadtatik el.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 14. szakaszt.)*

Pulszky Ágoston előadó: E szakaszra nézve a központi bizottságnak szintén ugyanazon észrevétele van, hogy „az igényre jogosultak" szók helyett „törvényes igénynyel birók" szókkal cseréltessenek föl.

Elnök: Elfogadja a ház a 14-ik szakaszt? *(Elfogadjuk!)* Tehát a 14-ik szakasz a központi bizottság szövegezése szerint fogadtatik el.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 15. szakaszt.)*

Pulszky Ágoston előadó: E szakaszra nézve a központi bizottságnak azon észrevétele van, hogy az e §-ban előforduló „föntartott szolgálati, hivatali vagy felvigyázói" szók „ezen törvény értelmében föntartott" szókkal helyettesitendők.

Matolay Etele: T. ház! Ezen 15-ik szakaszhoz nekem a 16-ik szakaszszal kapcsolatban egy módositványom van, ugyanazért kérném a 16-ik szakaszt is felolvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 16. §-t.)*

Pulszky Ágoston előadó: Ezen §-ra nézve egy stylaris és érdemleges észrevétele van a központi bizottságnak. Ugyanis ezen szavak helyett

„igényre jogosult“ teendő „törvényes igénynyel biró. Ez a stylaris; az érdemleges pedig észrevétel az, hogy az első és második bekezdés közé még a következő bekezdés vétessék fel: „a kinevezésük megsemmisitésével ekként elbocsátott egyéneknek az elbocsátás napjától számitva egy évi fizetése az által, ki a kinevezést illetéktelenül s a törvény mellőzésével eszközölte, kárpótlásul megtéritendő“.

Ezen bekezdés elfogadásánál, mely identicus a honvédelmi törvények tárgyában kiküldött bizottság javaslatával, azon szempont vezette a központi bizottságot, miszerint annak, a ki a kinevezés megsemmisitése által saját hibáján kivül hivatalát elvesztette, bizonyos kárpótlás adassék. *(Helyeslés.)*

Ez által legyen a törvénynek sanctiója. *(Helyeslés.)*

Matolay Etele: T. ház! Ezen most felolvasott két §. helyett, mindkettőnek kihagyása mellett bátor vagyok egy ujabb §-t ajánlani, nem azért, mintha a §§-ok számát kevesbiteni akarnám, de három fontos elvnél fogva, melyekben, reménylem a t. ház kivétel nélkül osztozik.

Az egyik fontos elv, hogy a hol biráskodás van, nevezetesen, ahol a törvény meg nem tartásáról és annak büntetése fölötti biráskodásról van szó, ott egyedül a rendes bíróság hozhasson itéletet, nem pedig a kormány; a másik elv az, hogy senki ne kerülje ki törvényszegés esetében a büntetést; a harmadik fontos elv pedig az, hogy a ki nem vétett a törvény ellen, az ne büntettessék.

A 16. §. mind a három fontos elvbe ütközik, azért habár részemről is helyesnek, sőt elkerülhetlen szükségesnek tartom, hogy a törvénynek sanctiója legyen, hogy ha törvényt hozunk, melyben egyesekre vagy hatóságokra, hivatalokra, társulatokra kötelességeket szabunk: szabjuk meg egyszersmind a következéseket, melyeket a törvény meg nem tartása maga után von, azaz legyen a törvénynek sanctiója.

De nem helyeselhetem, hogy ily esetekben ne a bíróság, hanem a kormány biráskodjék, mert az azon átalános elvbe ütközik, hogy minden törvényszegés esetében esak rendes bíróság hozzon itéletet. Azért első czélja módositványomnak ezen bajon segiteni.

Nem helyeselhetem továbbá azt, hogy midőn megszabjuk a büntetést a törvényhatóságokra és magántársulatokra, ha vétenek ezen törvény ellen, azon hivatalokra, melyekre hasonlag szól ezen törvény és melyek hasonlag véthetnek a törvény ellen, ne lehessen büntetést szabni, sőt panaszt sem tenni, mint a 16. §. jelen szövege magával hozná.

Nem helyeslem végre azt, hogy a ki a törvény ellen nem vétett, azaz, ki e törvény ellenére nyert állomásra kinevezést, az is bünhödjék az által, hogy elbocsáttatik nyert hivatalából.

Ezen három hiányon segitendő, bátor vagyok egy szakaszt ajánlani, melyben arról is van gondoskodva, hogy ha a bíróságvétene a törvény ellen, hol és ki ellen lehessen panaszt tenni, s ki itéljen benne. Bátor leszek módositványomat felolvasni.

A 15. és 16. §. helyett tétessék:

„Minden igényre jogosult, ha valamely fentartott szolgálati, hivatali, vagy felvigyázói állomás jelen törvény határozata ellenére töltetik be, az illető hatóság, hivatal, vagy társulat ellen annak illetékes birósága előtt a kinevezéstől számitott fél év alatt panaszt tehet; a kinevezést tett hatóság, hivatal vagy társulat, ha törvényellenesen járt el, 100-tól 500 frtig terjedő birságra itéltetik, mely azon törvényhatóság szegény-alapjába fizetendő, melynek területén az illető bíróság székel; ha pedig maga a bíróság ellen merülne fel panasz, az igazságügyminister az eljárásra egy szomszéd bíróságot küld ki. *(Helyeslés a bal oldalon.)*

A következő szakaszok száma pedig ehhez képest lenne kiigazitandó. *(Helyeslés bal felől.)*

Kiss Miklós jegyző *(olvassa e módositványt.)*

Nehrebeczky Sándor: T. ház! Matolay tisztelt képviselőtársammal tökéletesen egyetértek abban, hogy a tárgyalás alatt levő 16-ik §-ban jogi fogalmaink szerint az ugynevezett sanctio legis foglaltatik, melyre minden törvénynél nagy szükség van. Egyetértek vele abban is, hogy ezen három elv, először a hol biráskodásról van szó, ott rendes biró itéljen, másodszor, hogy senki se kerülje ki a büntetést, ki azt megérdemli, harmadszor, hogy a ki nem vétett a törvény ellen, ne büntettessék; igen helyes és elfogadandó. Daczára annak, hogy ezekben a t. képviselő úrral egyetértek, az általa beterjesztett módositványt még sem fogadhatom el. E módositvány két szempontból birálható meg: elvi és gyakorlati szempontból. Mi az elvit illeti, én részemről teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat, átalán és annak minden egyes intézkedéseit tekintve, egészen adminisztrativ természetü, egészen administrativ téren mozog.

Én tehát azt hiszem, hogy minden intézkedésnek, mely abban foglaltatik, végrehajtása is egészen az administrativ közegek hatásköréhez tartozik.

A törvényhozás elkülönitette már az igazságszolgáltatást az administratiotól akkor, midőn az 1869. IV. t. czikket alkotta, melynek 1. §-ában világosan ki van mondva, hogy az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönittetik, hogy sem a közigazgatási, sem a törvéuykezési hivatalnokok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak, és én t. ház nagy sulyt fektetek arra, hogy az ily sarkalatos elv, melyet a törvényhozás már törvénybe igtatott, elkerülhetlen szükség nélkül meg ne ingattassék, hanem következetesen tartassék meg.

Ami továbbá a gyakorlati kivitelt illeti, e tekintetben t. képviselő urnak módositványát nem tartom egészen kifejtettnek. Nem tartom módositványát kifejtettnek az eljárásra nézve, a forumra nézve és a többi körülményekre nézve, a melyekre mondhatná ugyan képviselő ur, hogy ezek iránt az illető biró a polgári perrendtartásban talál utasitást; de más részről legyen szives mégis megengedni a t. képviselő ur, hogy felkérjem, miszerint ossza meg velem azon aggodalmat, mely bennem az ő módositványa iránt ébredt, hogy t. i. ily eljárás mellett a ministerek, hatóságok, intézetek és vállalatok egy különös viszás helyzetbe jutnának, és méltóztassék elhinni, hogy ily eljárás mellett minden kinevezés után a minister ki lenne téve a beperlés eseteinek, mert alig lenne kinevezési eset, a melynél több mellőzött kimaradt egyén nem lépne fel felperési minőségben, a mikor aztán a ministerek, állami és köztörvényhatóságok, intézetek és vállalatok folytonosan perlekedni lennének kénytelenek.

Megengedem, szükség van arra, hogy annak eljárása, ki e §-t meg nem tartja, megsemmisittessék és szükséges, hogy a sanctio e tekintetben megtétessék; de nem tartom szükségesnek, hogy az a rendes biróságok által eszközöltessék, hogy a különbség, mely az administratio és igazságszolgáltatás között létezik, figyelmen kivül hagyassék és az ily eset a biróság elé terjesztessék. Lehetne a tisztelt képviselő urnak ellenvetése és hivatkozhatnék az 1872. évi XLII-ik törvényczikkre, mely a köztörvényhatóságokról szól és mondhatná, hogy ott is azon tisztviselők fölött, kik a törvényt meg nem tartják: birák itélnek és tiszti keresetnek van helye; de bocsánatot kérek, nagy különbség van az itt előirt eljárás és az ő módositványában ajánlott eljárás között. Ott a tisztviselő ellen először vizsgálat indittatik, és ennek eredményéhez képest a közgyülés, vagy átalán a felsőbb hatóság itéli meg: van-e helye a tiszti keresetnek vagy nincs, és csak azután van helye a biráskodásnak; itt azonban minden előzetes intézkedés nélkül a ministerek, a hatóságok, intézetek, vállalatok minden alkalommal ki lennének téve a beperlésnek, a mit én költségesnek igen, de szükségesnek egyátalán nem ismerhetek el. Összevonva az elmondottakat, azon nézetben vagyok, hogy ezen törvényjavaslatban minden intézkedés administrativ természetü, szükséges tehát, hogy minden intézkedés az administrativ közegek által hajtassék végre; ennélfogva én a Matolay Etele tisztelt képviselő ur által benyujtott módositványt el nem fogadhatom, és a központi szövegezést pártolom. (*Helyeslés a jobb oldalról.*)

Gullner Gyula: Tisztelt ház! Nagyon örülök rajta, hogy constatálhatom az előttem szóló tisztelt képviselő ur előadásából azt, miszerint ő többé-kevésbbé kijelentette és bebizonyitotta — legalább ez az értelme előadásának — hogy ez a törvény impracticus, hogy ebből a törvényből bonyodalmak fognak keletkezni, mert ha azon módositvány elfogadtatnék, melyet Matolay tisztelt képviselő ur ajánlott: akkor mindig ki volnának téve a hatóságok és vállalatok a bepereltetés veszélyének. Én azt hiszem, hogy ezen törvény tárgyalásánál nem egészen helyes álláspontot foglalt el a tisztelt képviselő ur, a midőn felállitotta kiindulási pontul, hogy az administratio az igazságszolgáltatástól el van választva. Igen el van választva, csakhogy abban különbözünk egymástól, hogy a képviselő ur administrativ igazságszolgáltatást kiván: én pedig a törvénykezést, az igazságszolgáltatást mindenütt meg akarom tartani.

Bocsánatot kérek, abban nagy különbség van, hogy egy administrativ törvénynek megszegője, administrativ uton büntettetik-e meg, vagy pedig minden büntetés épen az igazságszolgáltatás, a törvénykezés rendes utján történik meg. Méltóztatott hivatkozni az átalános municipalis törvényre, s azt méltóztatott mondani, hogy ez nem hozható correllatióba a mostani tárgyalás alatt levő törvényjavaslattal.

Bocsánatot kérek, ez tökéletesen mindegy. A municipalis törvényben is meg van szabva utja módja annak, miként rendeltetik el a tisztviselők ellen a tiszti kereset? Sőt ha nem rendelné is el, mint azt beszéde folyamában igen helyesen megjegyezni méltóztatott, a közgyülés vagy főispán, elrendelheti a belügyminister; de miért rendeli el, és miért tartatik fent akkor a tiszti kereset a törvény rendes utjára? Azért, mert megszegte a törvényt, habár az a törvény administrativ törvény is. Tehát miért kivánom én és miért kivánja a módositvány azt, hogy az a rendes törvénykezési utra tartassék fen? Azért, mert törvényszegést involvál, és mint ilyen, sohasem tartozhatik az administrativ törvénykezés utjára.

Az én felfogásom szerint az állam-reformokra ugy kell törekedni, hogy mikor egyszer már azon utra tértünk, hogy az igazságszolgáltatást az administratiótól elválasztjuk, habár nem is helyeslem azt oly mértékben, mint az különösen annak idejében bőven ki volt fejtve itt a házban, ugy mint a napi sajtóban, hogy az egész a legutolsó minutiákig elválasztassék, mert ez igen sok és bonyolult körülményekre fog alkalmat szolgáltatni; hanem azon elvet mindenesetre fentartandónak vélem, hogy ott, hol komoly és érzékeny tüntetésekről van szó, administrativ igazságszolgáltatás ne legyen. (*Helyeslés bal felől.*)

Azt méltóztatott mondani, hogy a gyakorlatban több nehézségekbe ütköznék, mert akkor az illetők ki vannak téve a beperlés veszélyének. Bocsánatot ké-

rek, én épen azt akarom, hogy ha már ezen törvény meghozatik: akkor azt tartsa meg mindenki; tartsa meg a legfelsőbb hatóság ugy, mint a legegyszerübb vállalat, és ne féljen attól, hogy ki van téve a beperlés veszélyének.

Én abban a vélekedésben vagyok, hogy az administrativ törvények megszegéseért, mint előbb is emlitettem, a megszegésért a megtorlás a törvénykezés utjára tartozik, mert semmit sem tartok egy államban veszélyesebbnek, mint az ugynevezett közigazgatási igazságszolgáltatást. *(Helyeslés bal felől.)* Erre elegendő példa van Franciaországban és a ki előtt Franciaország története kissé ismeretes: az bizonyára tudni fogja azt, hogy azon példa nem épen követendő.

Én, tisztelt ház, azt tartom, hogy azon három sarkalatos elvből kifolyólag, melyet a módositvány beadója Matolay Etele képviselő ur előadott, tökéletesen az a helyes álláspont, melyet azon törvény ezen szakaszának megszavazásánál tekintetbe kell venni, mely álláspontot ő elfoglalt: a biróságnak kell e tekintetben határozni, a biróságnak kell a büntetést megszabnia; mert ha a közigazgatási utra tartjuk fön: akkor épen egy lehető nagy része a kinevezéseknél elkövethető törvényszegéseknek megtorlás nélkül maradhat. Én nem teszem fel, de ha már törvényt hozunk, provideálnunk kell oly esetre is, midőn egyik vagy másik legfelsőbb hatóság vét a törvény ellen, értem az összes ministeriumot.

Méltóztassék nekem ezen törvényjavaslatban kimutatni azt, hogy micsoda sanctiója van a törvénynek akkor, hogy ha az egyes ministeriumok részéről történik törvényszegés vagy vétség ezen törvény ellen. Tehát azt kivánja az igen tisztelt képviselő ur, hogy csak akkor legyen sanctioja a törvénynek, hogy ha törvényszék, törvényhatóság vagy vállalat, de nem akkor, midőn a ministerium által követtetik el a törvényszegés.

Én azt gondolom, hogy ez nem helyes. Tudom, hogy a ministerek itt a ház előtt feleletre vonathatnak, de azt gondolom, hogy nem helyes minden körülmények közt, és minden kisebb jelentőségü esetben a parlament feleletre vonási jogához nyulni, midőn másként el lehet kerülni, hogy a parlament előtt vonassék feleletre az illető minister az ily törvénymegszegésért. Nem tartom helyesnek azért, mert az ilyen, igen éles, ritkán használandó s csak azért nyomatékos, mert ritkán használandó fegyvernek elkoptatása, bizonyára többet ártana a parlament azon ellenőrzési jogának, mely a ministernek felelősségre vonása jogában áll, mintha minden nap oly csekélységekért alkalmaztatnék. El lehet kerülni ezt azon módositás által, melyet Matolay Etele tisztelt képviselőtársam benyujtott, s melynek valódi értelme az, legyen az minister vagy egy egyszerü polgára e hazának: a törvény előtt mindenkinek egyenlőnek kell lenni. Én tehát pártolom a Matolay képviselőtársam által benyujtott módositványt. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Elnök: Szólásra senki följegyezve nem lévén, a zárszó a központi előadó urat illeti.

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Nem kivánok azon kérdés vitatásába bocsátkozni, mely ez alkalommal mintegy mellékesen a jelen törvényjavaslat keretén kivül idéztetett föl, hogy vajon a közigazgatási törvény-sértések esetében miként kelljen orvoslásról gondoskodni.

Ezen kérdés megvitattatott már ezen házban, a köztörvényhatóságok, a községi törvény tárgyalása alkalmával. Azt hiszem, hogy ily eset alkalmával annak ujabb vitatásába bocsátkozni csak arra mutatna, miszerint mi közigazgatásunknál nem tudunk egy elvet következetesen keresztülvinni; ez esetbeni életbeléptetésének egy egészen uj módja az eddigi eljárási elvnek csupán ártana a közigazgatásnak, és mig ezen uj módnak egyes esetekben alkalmazása által az elvet természetes fejlődéséből kivetkőztetnők: talán magának ezen elv későbbi elismerésének praejudicálnánk, *(Helyeslés)* megszavazván azon biztositékokat, melyek a szokások által megállapitott közigazgatási eljárások által megállapittattak, és ugy szólván biztosittattak. Mindezen biztositékok, mindezen sanctiók, ugy szólván lerontatnának. Ép azért azt hiszem, hogy ezen kérdés érdemleges vitatásába ez alkalommal nem bocsátkozhatunk; nem fogadhatom el tehát ezen módositványt, már csak ezen szempontnál fogva sem.

Még egy pontra nézve is eszközöltetett a módositás és ez az, hogy kimaradjon a honvédelmi törvényjavaslatok tárgyában kiküldött bizottság és illetőleg a központi bizottság azon javaslata, a mely szerint az illető, a ki oly helyre neveztetett ki, melyre csupán altiszt bir igénynyel, ezen helyről való elbocsátatása esetében kellően kárpótoltassék.

Azt hiszem, nem lehet a tisztelt háznak intentiojában olyat, aki saját hibáján kivül neveztetett ki ily állomásra és aztán állomását elveszíti, megbüntetni; nem lehet a tisztelt ház szándékában, fölmenteni valakit cselekedetének következményeitől, és azt másra háritani, a ki a kinevezést roszul, törvényellenesen cselekedte.

Ajánlom tehát a tisztelt háznak a központi bizottság javaslatának változatlanul elfogadását. *(Helyeslés.)*

Elnök: Minthogy Matolay képviselő ur módositása mind a 15. mind 16. §-ra kiterjed, s a két szakasz együttesen tárgyaltatott: mielőtt ezen két szakaszra kapcsolatosan feltenném a kérdést, méltóztassék még egyszer meghallgatni a benyujtott módositványt.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa Matolay Etele fönebbi módositványát.)*

Elnök: Fölhivom azon tiszt. képviselő urakat, kik a kapcsolatosan tárgyalt 15. és 16. §-t a központi bizottság szövegezése szerint elfogadják: méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Fölhivom most azon képviselő urakat, kik nem fogadják el a központi bizottság szövegezését, méltóztassanak szintén fölállani. *(Megtörténik.)*

A többség a központi bizottság szövegezését fogadja el.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 17-dik §-t.*

Pulszky Ágost előadó: Ezen §-ra nézve stylaris tekintetekből azon észrevétele van a központi bizottságnak, hogy a 3-ik sorban az „akkor" szó „a következő esetekben" szókkal helyettesittessék. A 4. sorban a „ha" szó kitöröltessék és az 5. sorba „arról" szó elé tétessék át.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a központi bizottság szövegezését? *(Él!)* Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 18-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: Ezen szakaszra nézve azon észrevétele van a központi bizottságnak, hogy „igényre jogosult" kifejezés helyébe „törvényes igénynyel biró" tétessék.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a központi bizottság ekkénti szövegezését? *(Él!)* Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 19-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs e §-ra nézve észrevétele.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház e §-t? *(Él!)* Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 20-ik §-t.)*

Tavaszy Endre: Tisztelt ház! Az eddigi §-okban méltóztatott a tisztelt ház a kiszolgált altisztek alkalmazásáról gondoskodni; nincs azonban az egész törvényjavaslatban szó arról, hogy ha az illető altisztek alkalmaztatnak, ugyanazon viszonyban fognak állani felsőbbségeikkel mint egyéb alkalmazottak. Én ennélfogva szükségesnek tartok a 20. §. után egy uj §-t. Bátor vagyok a tisztelt háznak a következő szövegezést ajánlani. *(Halljuk!)*

„A jelen törvény értelmében alkalmazott altisztek az igy nyert állomásukon felsőbbségökkel ugyanazon jogviszonyban állanak, mint a többi alkalmazottak."

Én azt hiszem, tisztelt ház, hogy ez szükséges mind az illető altisztekre nézve, kik alkalmaztatnak, hogy legalább tudják, kikkel állanak jövőre viszonyban, de egyuttal szükséges az illető hivatalok és vállalatok megnyugtatására is, melyek az altisztek alkalmazására kötelezvék. *(Helyeslés.)*

Elnök: Tisztelt ház! Föl fog olvastatni a módositvány. Azonban ugy látszik, hogy ez nem módositás a szakaszhoz, hanem uj szakasz a 20-ik után. Első kérdés tehát, hogy a 20. §-t elfogadni méltóztatnak-e? *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatott.

Most föl fog olvastatni a Tavaszy képviselő ur által ajánlott ezen uj szakasz.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvas)*: A 20. §. után következő uj §. tétessék.

21. §. A jelen törvény értelmében alkalmazott altisztek igy nyert állomásukon felsőbbségökkel ugyanazon jogviszonyban állanak, mint a többi alkalmazottak.

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! Én lényegében ugyanezen módositványt vagyis ugyanazon uj §-t kivánom behozni, mert én is azt tartom a ma már legtöbb §-ában elfogadott törvényjavaslatra nézve, hogy mégis az illető hatóságoknak és vállalatoknak megnyugvás nyujtassék; a fődolog az, hogy az illető alkalmazott kiszolgált altisztek viszonya szemben ezen hatóságok és vállalatokkal szabályoztassék, tisztán körvonaloztassék.

E tekintetben már a tegnapi napon nagy megnyugvásomra szolgált a ministerelnök urnak nyilatkozata, ki épen azzal igyekezett kimutatni, hogy ezen törvényből semmiféle veszély nem háramlik a hatóságok vagy vállalatokra, hogy hiszen az ily tisztviselő viszonya azokkal szemben ugyanaz lesz, mi más alkalmazottake, s hogy azok ellen épen oly fegyelmi eljárás fog alkalmaztatni, mint mások ellen.

Azonban, ha megnyugtatott is a tegnapi ezen nyilatkozat, azt tartom, hogy arra, hogy a megnyugvás teljes legyen nemcsak rám, hanem egyátalán az egész országra nézve: szükséges, hogy a törvényben tisztán és határozottan ki is fejeztessék és pedig annyival inkább, miután méltóztatnak emlékezni, hogy egy más alkalommal az altisztek érdekében beterjesztett törvényjavaslatban ennek épen ellenkezője foglaltatott; mi aztán oly izgatottságot szült, hogy a ministerium az osztály-tárgyalások után kénytelen volt azt elejteni. A nyugtalanságot tehát a javaslat visszavonatása akkor megszüntette, de azt nyilvános intézkedéssel végképen eloszlatni is szükséges. *(Helyeslés bal felől.)*

Én tehát mondom, lényegében ugyanazt óhajtom, mit Tavaszy képviselőtársam; de megvallom szeretnék némely dolgokat másként kifejezni és különösen a szabatosság érdekében egy lépéssel tovább menni, vagy nem is tovább menni, hanem csak tisztábban kifejezni a dolgot.

Az első az, hogy ő, ha jól hallottam, módositványa elején azt mondja: ezen törvény értelmében alkalmazást nyert altisztek. Én azt gondolom, azt kell mondani: „hogy ezen törvény alapján al-

kalmazást nyert kiszolgált altisztek", mert azon perczben, midőn alkalmazást nyertek, nem altisztek többé! *(Helyeslés.)*

Továbbá ismét azt mondja: hogy a jogviszony felsőbbségeikkel ugyanaz. Én megvallom, hogy minden félreértés kikerülése végett ezt is szeretném szabatosabban és tisztábban kifejezni; mert felsőbbség alatt különböző értelem fekhetik, s azt is kimondatni kivánnám, hogy ugyanazon fegyelmi eljárás alá esnek és ugyanazon módon, mint más hivatalnok vagy tisztviselő bocsáttatnak el. Az általam inditványozott szerkezet tehát, melyre nézve nem tudom, hogy nem hajlandó-e azt Tavaszy képviselő ur is elfogadni; mert ennek lényege ugyanaz, mi az övé, csak hogy, nézetem szerint mégis a dolgot tisztábban fejezi ki, következőleg hangzik:

Módositvány a 75-ik törvényjavaslathoz:

Ezen törvényjavaslat 20. és 21. §-a közé a következő uj §. tétessék:

„§" Az ezen törvény alapján alkalmazást nyert kiszolgált altisztek jogai és kötelezettségei, szemben az őket kinevezett hatóság, hivatal vagy vállalattal, ugyanazok, melyek azoknál más, hasonló minőségben alkalmazott szolgák vagy hivatalnokokra nézve fönállanak s az ily kiszolgált altisztek alkalmazásuk után ugyanazon fegyelmi eljárás alá esnek és ugyanoly módon és föltételek mellett elbocsáthatók.

Tavaszy Endre: Lényegében ugyanazt mondja, mit az én inditványom, én megnyugszom abban, amit a tisztelt ház határoz; ha azt fogadja el a tisztelt ház, én a magam részéről hozzájárulok.

Molnár Aladár: Bocsánatot kérek, én mégis látok valami különbséget Tisza Kálmán képviselő ur és Tavaszy Endre képviselő ur inditványa között. Azt hiszem, hogy a Tavaszy képviselő ur által beadott inditvány, mely a kiszolgált altisztekre vonatkozik, teljesen fölösleges; mert hiszen a kiszolgált altisztek a katonai szolgálatból kilépvén, polgári állásba lépnek és magától értetődik, hogy ezekre nézve a polgári hatóság illetékes. Hanem arról kell gondoskodni, hogy, azokra nézve, kik szolgálati idejök alatt nyernek alkalmazást a hatóságoktól: mondassék ki, hogy a többi kiszolgált altisztekkel egyenlő eljárás alá esnek *(Fölkiáltások: az nem tartozik ide, most nem arról van szó!)* — jobb volna, ha nem az tétetnék bele, hogy kiszolgált altisztek, hanem az, hogy a jelen törvény értelmében polgári alkalmazást nyert altisztek *(Fölkiáltások: erről nem lehet szó! Tisza módositványát fogadjuk el!)*

Elnök: Méltóztatnak elfogadni Tisza Kálmán képviselő ur inditványát? *(Elfogadjuk!)* Ennélfogva elfogadtatván, ez fogja képezni a 21. szakaszt.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 22-ik szakaszt. Fölkiáltások: elfogadjuk!)*

Elnök: Ennélfogva a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat részleteiben is elfogadtatván, mielőtt a napirend második tárgyára térnénk: fölkérem a tisztelt házat, méltóztassék megengedni, hogy a gazdasági bizottság előadója jelentést tegyen. *(Halljuk!)*

Radó Kálmán előadó *(olvassa a gazdasági bizottság jelentését a képviselőház január havi költségvetésére vonatkozólag.)*

Elnök: A jelentés ki fog nyomatni, szétosztatni és annak idejében a tisztelt ház által tárgyalás alá vétetni.

Radó Kálmán előadó: Továbbá van szerencsém jelenteni, hogy a tisztelt ház mult évi december 19-én 708 szám alatt hozott határozatával Szalay Imre volt képviselőházi hivatalnok özvegyének folyamodását elintézés és véleményadás végett a gazdasági bizottsághoz méltóztatván utasitani, a gazdasági bizottság figyelembe véve az özvegynek szomoru helyzetét annak 300 frtnyi végkielégitési kegyadományt kér megszavaztatni. Kérem a tisztelt házat ehhez hozzájárulni.

Elnök: Ki fog nyomatni és a tisztelt képviselő urak közt szétoszlatni.

Következik a napirend második tárgya vagyis „A hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről, mozgósitás esetében" szóló törvényjavaslat tárgyalása.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! A ház előtt e törvényjavaslatra nézve azon szöveg fekszik, mely a honvédelmi törvények tárgyában kiküldött bizottság tanácskozásai folytán állapittatott meg.

Midőn a közp. bizottság e törvényjavaslatot ezen szövegezés szerint ajánlja a tisztelt háznak elfogadás végett, teszi azt teljes tudatában annak, hogy itt látszólagos áldozatról van szó, mely a polgárokra kiróvatik; hogy itt egyike azon eseteknek fordul elő, midőn a közjó tekintetéből az általános jogi fogalmaktól némileg eltérve az expropriatiónak van helye. Azonban daczára, hogy ennek teljes tudatával birt a központi bizottság, nem habozott egy pillanatig sem ezen törvényjavaslatot elfogadni. Belátta, hogy korunk hadviselési viszonyai közt lehetetlenség azon lassu és szomoru a magánjog keretében mozgó beszerzési módozatok mellett a hadsereg teljes felszereléséről gondoskodni, melyek ez előtt a lassabban kifejlő viszonyok közt talán lehetségesek és czélszerüek voltak; belátta, miszerint az utolsó háboru tanusága okvetlen arra kényszerit, hogy mozgósitás esetén a hadsereg minden szükségleteinek gyors és biztos fedezéséről gondoskodjunk; s midőn egyrészről e meggyőződésre jutott, másrészről nem tagadhatta

azt, hogy ha háboru esetében ily törvény nem létében a kormány netalán a fenyegető szükség előtt hasonló intézkedésekhez nyulna, hasonló rendszabályokat léptetne életbe: minden törvényhozás kötelességének ismerné a kormánynak ép a veszély által indokolt intézkedéseit jóváhagyni; nem tagadhatta azt, hogy sokkal jobb ily esetekről előlegesen gondoskodni, s azon esetekre, midőn kényszeritő eszközökhöz kel nyulnil, rendszeres eljárást határozott szabályokat alkotni, mint utólag indemnitást adni, mint a szükség szülte intézkedéseket utólag kényszerülve helybenhagyni. Azért ajánlja ezen törvényjavaslatot annál inkább, mivel föllelte benne azon két tulajdonságot, melyek okvetlenül szükségesek voltak arra, hogy a törvényjavaslat elfogadását ajánlhassa. Ezen két tulajdonság pedig az, hogy az intézkedés csupán a szükség esetére és mérvére terjesztessék ki. Esetére; mert ezen törvényjavaslat csupán a mozgósitás esetére szól, csupán a mozgósitás alkalmával lesz foganatositandó; a szükség mérvére: mert azt hitte a központi bizottság, hogy, midőn a haza megvédéséről van szó, nem különböztethetjük meg azt, hogy a hadsereg melyik része védi meg a hazát. Itt az egész hadsereg védi meg az egész hazát és épen azért mindnyájan képességünk mérvéhez képest tartozunk hozzájárulni a szükséglethez.

Ezen elvek képezik a törvényjavaslat alapját és ezen elvek nevében kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezt elfogadni.

Elnök: *(leszáll és helyét Perczel Béla alelnök foglalja el.)*

Tisza László: Habár nem tudok is a hazafiság azon magaslatára állani, hogy itt a közös hadseregről lévén szó, egész hazát és egész hadsereget lássak, — mint Pulszky Ágost tisztelt előadó ur épen most; mert én megvallom, már csak a törvényeknél fogva is e tekintetben a legenyhébb szóval élve, két hazát, és kettős hadsereget ismerek: — nem tehetem, hogy örömmel ne üdvözöljem elvben azon törvényt, mely gondoskodik arról, hogy ő felsége tartományainak összesége, mind a két haza, akkor, mikor önvédelemre szükség lesz, ez irányban is biztositva legyen, biztositva az iránt, hogy kellőleg megvédethetik a közös hadsereg által. Üdvözlöm, mert ezen törvény eredménye lesz az is, hogy elesnek azon visszaélések, melyek a pótlovazás másutoni eszközlése által meggyökereztek.

A lótulajdonosok ugyan kisebb összeghez, de ahhoz biztosan fognak jutni, és az állam ugyanazon anyagot, sőt jobb anyagot olcsóbban fog kapni ezen törvény értelmében, mint kapott eddig.

Ezen nagyon fontos előnyöket belátva, méltán kérdezhetné valaki, miért szólok az átalános tárgyalásnál és miért nem érem be azon egyszerü nyilatkozattal, melyet ezennel tisztelettel teszek is, hogy elfogadom a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául.

Épen azért tisztelt ház; mert ezen előnyeket elismerem; mert az ezen törvényjavaslatot átlengő szellem és eszme becses előttem; mert ezt féltem; azért tartom kötelességemnek az átalános tárgyalásnál némileg a törvényjavaslat ellen, tulajdonkép azon modor ellen felszólalni, melyben ezen eszme keresztül vitetni szándékoltatik; mert azt hiszem, hogy a tisztelt ház minden tagja előtt nyilván való, hogy a legszebb és legszentebb eszmét is meglehet buktatni a kivitel módozatával, és a magában leggyakorlatibb elvet haszna vehetlenné, sőt károssá lehet tenni az alkalmazásban.

Nem kivánom itt, tisztelt ház, rendes pártállásunkat következetesen elfoglalni, nem akarok itt szólni hazánk elévülhetetlen jogáról külön álló magyar hadsereghez, nem akarom még fölemliteni azt sem, hogy az 1867-ki kiegyezési törvények magok magyar hadseregről szólnak, mely ő fölsége összes hadseregének kiegészitő részét képezi; nem akarom hangsulyozni, hogy ha Magyarországnak hadserege van, ennek mint ő felsége összes hadserege kiegészitő részének is, minden kellékekkel el kelletvén látva lenni, elegendő lenne itt e törvényben az összes hadsereg szempontjából is arról gondoskodni, hogy a magyar hadsereg, mely ő fölsége összes hadseregének kiegészitő részét képezi, a kellő pótlovakkal láttassék el a mozgósitás idején.

De még ezen, a fönálló törvényeknek megfelelő szem- és álláspontot sem foglalom el, nem foglalom el azért; mert már oda jutottunk, hogy a tisztelt túloldal és az abból alakult kormány ezen törvényes állásponttól is meghátrált és a magyar hadseregről, mely ő felsége összes hadseregének kiegészitő részét teszi: az ujabbi törvényekben már szó sincs; de igen is van legalább a magyar hadcsapatokról. Eltekintve elévülhetlen természetes jogunktól, eltérve a törvény szavaitól is, miután önök azokat már ugy sem tartják tiszteletben s követve ez egy esetben kivételesen az önök példáját, — arra kérem önöket, uraim, a túlsó oldalon, hogy legalább az önök által minden alap nélkül kitalált „magyar hadcsapat“ szót tartsák fön a törvényben.

Ne méltóztassanak előzményt szolgáltatni arra a törvényben, a mihez — mellékesen legyen megjegyezve — hitem szerint jogunk nincs, hogy mi itt most legelőször az összes hadseregről, mint egységes egészről annak egyetemességében rendelkezünk. Méltóztassanak legalább azt a gyenge álláspontot megtartani, hogy legyen a magyar törvényben nyoma, hogy az összes hadseregben a magyar hadcsapatokról rendelkezünk, illetőleg az összes hadsereg kiegészitő részét tevő magyar hadcsapatok pótlovainak kiszolgáltatásáról. Azt hiszem, hogy ha önök azt a nagyon minimumra leszállitott kérelmet

sem teljesitik, nagyon keservesen fogják igazolni azt, a mit az 1867-iki kiegyezés kötésekor mondottak, hogy t. i. azon törvénynek a honvédelemre vonatkozó részei csak kiindulási pontokat képeznek és fejleszthetők. Mi akkor, ha nem is szerettük, nem helyeseltük, nem szavaztuk meg azon pontokat: azon reményben voltunk, hogy önök kiindulási pontúl tekintik azokat a haza nagyságának, a haza biztonságának, az állam és trón megerősitésének s függetlenségének elérésére. De bocsássanak meg, ha igy fokról fokra megy a párt és az abból alakult kormány mindig vissza és hátra felé: akkor azok kiindulási pontok lesznek ugyan, de lesznek kiindulási pontok a béke idején is, az általam egyéneiben ugyan igen tisztelt soldatesca előtti servilis meghunnyászkodásnak, mely megölve végkép a nemzetnek önerejéhezi bizalmát, háboru idején nem eredményezhet egyebet, minthogy a trón és ő felsége összes tartományai és ami szivemhez legközelebb áll — imádott hazám, védetlen marad; igy folytatva, ha szabad a parlamentben ily kifejezéssel éltem, az önöknél már rosz szokássá vált hátrálás, megfogja hozni a honvédség szent nevének meggyalázását, a magyar királyi trón megingását és talán ezen önök által mindig a más segélyére utasitott és szegény nemzet disztelen halálát.

Ezeket lelkem legmélyebb érzülete szerint mondva, mintegy igénytelen képviselő szerény figyelmeztetésképen a tisztelt ház és főként a tisztelt jobb oldal előtt, engedjék meg, hogy röviden kimutassam, miszerint eltekintve ettől, a különösen midőn hadseregről szólunk feltünő hátráltatási rendszertől, az elveiben s czélzatában, nézetem szerint, tökéletesen helyes törvénynek, talán egyetlenegy §-a sincs, mely helyesen megállhatna, mely a czélszerüségnek megfelelne, mely hazánk visszonyait kellőleg tekintetbe venné. *(Halljuk!)* Tisztelt ház, csak az igazság szempontjából is mit mondhatok ezen törvényjavaslatról és ennek szövegezésről, a nélkül, hogy most egyes §-t idézni kivánok, mert az a részletes tárgyaláshoz tartozik, mit azon törvényjavaslatnál, melyben a nagy tehernek az országok által elválalásáról, ő felsége többi tartományaival szemben nem a valósággal felhasználható anyag mennyisége, hanem egyszerüen a két államban létező lovak száma vétetik irányadóul.

De kérem, mit mondjak az igazság szempontjából a törvénynek azon részéről, mely midőn ügyekezni látszik az egyesek érdekeit megvédeni, a becslő bizottságot a ministeri indokolás szerint, bizalmi férfiakból kivánja összeállitani; tehát más szóval, legalább helyesen értelmezve, azokból, a kikben azok biznak, kiknek érdekei felett a commissio határozni fog; és mégis hogy állitja össze a becslő bizottságot ezen törvény? kineveztet három becslőt a főispán által. Igaz, hogy szemszurásnak az elnököt a hatóság választja, és oda van adva a szolgabiró is, tehát egygyel lenne több a főispán által kinevezett bizalmi férfiak száma mint a hatóságé, ha jobban bele nézve a törvényjavaslatba nem látnók, hogy mikor valóságos becsüről van szó: ott az elnöknek és szolgabirónak beleszólási joga nincs. Tehát ezen bizalmi férfiakat, kik a törvény szerint a polgárok érdekei felett határoznak, főispán nevezi ki, azaz kiküldenek 3 becslőt, ki történetesen a főispánnak tetszik és itél teljhatalommal a törvényhatóság polgárainak érdekei fölött. Az igazság szempontjából gondoskodni látszik a törvény arról, hogy ha valakinek nagyon értékes lovát elbecsülik, egy kevésbbé értékest szerezhet be és cserébe azt adhatja át a commissionak, mielőtt még a bélyegzés megtörtént. De azt sehol sem mondja meg a rendkivül gyarlón szerkesztett törvényjavaslat, hogy a drága ló kicserélésére mennyi időköznek kell lenni, hogy a szegény tulajdonosnak legyen ideje, ha több nem lehet, legalább is egy nap, hogy értékes lovát egy mással, mely a hadiszolgálatnak talán még jobban megfelel, de mely neki nem oly becses, kicserélhesse. Miután nincs meghatározva erre az idő, ha egyszer ráüték a bélyeget az értékes lóra: hogyan fogja a szegény tulajdonos orvosolni ezen bajt, hogyan fog a már megbélyegezett ló helyett törvényesen mást állithatni? Ha még megjegyzem, a mit különben némileg a visszonyok indokolnak, hogy fölebbezést a commissio határozata ellen tenni nem lehet: körülbelül elmondtam, hogy mivel gondolom indokolhatni azt, hogy miért kellene a becsüsöket másképen összeállitani; és elmondtam az igazság szempontjából minden megjegyzésemet.

El nem hallgathatom, hogy jogi absurdumnak tekintem azt is, hogy a vidéket, mely önként akarja a szükséges ló mennyiségét előállitani, de talán nem képes, vagy talán egyes tisztviselő hanyagsága miatt a terminustól elkésett: a törvény még sokkal inkább sujtja, mint azt, a ki semmi jó akaratot nem mutat, csak tétlenül alá vetette magát az erőhatalommali pótlovazásnak; mert nem elég hogy ily esetben elrendeli a pótlovazás rőgtöni behozatalát, nem elég, hogy a 9. §. által elrendelt 5 frttól 100 frtig terjedő büntetés rávonathatik; hanem azon kivül felhatalmazza a törvényjavaslat ezen főispáni becslő bizottságot arra, hogy a mi áron neki tetszik, az illető kerület kárára vegye meg a hiányzó lovakat.

Ha ezt kimutattam, kimutattam, hogy valóságos basák gyanánt vannak ezen becslők az összes közönség föle, annak minden befolyása kizárásával, állitva: azt hiszem, jogi és igazsági szempontból többet mondani nem kell ezen törvényjavaslat kivitele ellen.

De vegyük a czélszerüségi szempontot, vegyük, hogy ha nem igazságos, legalább talán következetes, visszonyainknak megfelelő, kivihető a törvényjavaslat?

Bátor vagyok azt is kereken tagadni s ennek bebizonyitásául felhozom legelőbb is a ló átadási kötelezettség alóli kivétellel egybefüggő azon körülményt, hogy a községi és egyéni apalovaknak nemcsak hivatalos engedélyeztetése igényeltetik, a mi az ország legkevesebb vidékein van tudtomra szokásban, hogy valaki privilegiumot vegyen a maga saját lova használhatására; de még okmányokat és fedezési czédulákat is kivánnak a ló-tulajdonostól. Ezt igen is lehet az állam méntelepektől kivánni, de ez, ezeket kivéve, a mi összes gazdasági viszonyainkkal még tökéletesen ellentétes.

De hogy mennyire zavaros ezen törvény, annak bizonyitására bátor vagyok azt is megemliteni, hogy egyfelől a lovak egyéni megbecslésének eszméje vonul keresztül a törvényjavaslaton, másutt pl. hol a lovak önkénti átadásáról van szó, megállapitott pótló ár emlittetik. Ez talán bir is némi értékkel e helyen; azt azonban, hogy ezen pótló árt ki határozza meg, erit mihi magnus Apollo, a ki ezen törvényjavaslatból kimutatja; pedig talán mégis tudni kellene, hogy a törvényhatóság, a becslő bizottság vagy a honvédelmi ministeriumnak teendője lesz-e ezt mozgósitás esetére, meghatározni vagy talán épen a rendes pót lovazási ár értetik itt.

Igen nevezetes birságokat határoz meg a törvény, igen helyesen, mert veszély idején gyors eljárás kell; de hogy ezen birság hova folyjon be, ki szedi azt be? mire fordittatik? azt ezen törvényjavaslat meghatározni fölöslegesnek tartja.

Még megemlithetnék egy pár ily körülményt, azonban azt hiszem tisztelt ház! hogy elég ebből ennyi; mert ezen elmondott okoknak kifejtéséből azt hiszem eleggé kitünik, ugy a szerkezet példátlan könnyelmüsége, czélellenessége, mint az eszme iránti előszeretetem, ragaszkodásom és annak gyors keresztülvitelére törő hajlamom; kitünek abból az, miszerint a helyett, hogy ajánljam, kérem: ezen törvényjavaslat adassék vissza a ministeriumnak az elvek megtartása mellett tökéletes uj átdolgozás végett; csak annyit kérek a tisztelt háztól, méltóztassanak az elveket, melyekben magam is teljes lelkemből osztozom, föntartva, ezen törvényjavaslatnak egyes szakaszait a részünkről minden esetre, de reménylem a tuloldalról is teendő módositások alapján ugy megalkotni, hogy a szép eszme, a nemes czél, a hazát veszély esetén megmenthető irány a zavarosan szerkesztett paragraphusok tömkelegében el ne vesszen.

Azt hiszem, nem vétek ezzel azon férfiu iránti tiszteletemnek sem, kivel noha a közjogi kérdésekben nem vagyok is elvtársa, a gyakorlati élet követelményeire nézve sokszor egy véleményben voltam; de kinek e tekintetben való eljárását, vagy is azt, hogy ezen mások által készitett törvényjavaslat utólsó betüjét is magáévá tevén, azt saját tekintélyével is kész megvédeni, nem értem, annálfogva nem is helyeslem. Kinyilatkoztatva végre, miszerint helyes alapelvéért elfogadom ezen törvényjavaslatot általános tárgyalás alapjául s kinyilatkoztatom, hogy ezt teszem azon reményben s óhajjal is, hogy annak talán egyetlen §. sem fog jelen szerkesztében megmaradni. *(Helyeslés bal felől.)*

Madarász József: Tisztelt képviselőház! A törvényjavaslatot a részletes vita alapjául sem fogadhatom el, és elleninditványomat később fel fogom olvasni.

Nem fogadhatom el a részletes vita alapjául, nem azért, mintha Magyarországot hazámat vész idejében megmenteni, ugymint bárki más, nem kivánnám, nem azért, mintha az országnak, hazámnak azon hatalmát meg kivánnám támadni, hogy a veszély idejében a haza megmentésére szükséges eszközöket is megszerezhesse magának; de mert nem látom e törvényjavaslatot először nemcsak arra fektetve, hogy hazám veszélye kikerülése végett intézkedjék; sőt nem látom intézve még a veszély esetére sem eléggé ugy, mint a veszély által követeltetnék. Tehát e szempontból ellenzem a beterjesztett törvényjavaslatot.

Elleninditványom, mely a törvényjavaslat elvetéséről szól, tisztán önmagam részéről adatik most be. Ohajtom, hogy *(a szélső baloldali padokon felé fordulva)* nehány itt ülő képviselőtársám és az összes képviselőháznak, — lehet mondani e nevezetes kérdésben csakis talán a kellő számban jelenlevő tagjai vegyek figyelembe, hogy nem mindig oly törvényeket alkosson a ház, melyek csak ismét és ismét terheket rónak, — nem mondom a szegényebbekre, nem mondom a középbirtokuakra, — de általában a haza összes polgáraira, és midőn ezt teszik, vegyék figyelembe, vajon azon törvény, mely meghozatik: nem fog-e, nem akarom mondani elkeseredést, de minden esetre leveretést idézni elő a hon polgáraiban.

Elleninditványom következő:

„Tekintve azt, hogy bármely állam polgárai, csak azon állam irányában viseltethetnek benső vonzalommal, amely minél inkább biztositja a polgárok egyéniségének ugy, mint vagyonának biztonságát, fönjelölt javaslat pedig a honpolgároknak tulajdona felett azoknak beleegyezése nélkül kiván intézkedni;

tekintve azt, hogy Magyarország gazdaközönségének lovai, a törvényjavaslat szerint, az osztrák birodalom lakosai által teljesittetni kellő kötelezettség helyett is szándékoltatnak elvétetni: azontul, hogy az 1867-ben teremtett, az ország önállását mélyen sértő közös hadügyministeri hatalom tágittatik;

tekintve tehát azt, hogy a jelen javaslat által Magyarország lakosain, törvény czége alatt, kettős igazságtalanság követtetnék el. —

1-ször, azon igazságtalanság, hogy a honpolgárok tulajdona az állam részére elvétetik a tulajdonosok akarata, beleegyezése ellenére, midőn az államnak e szükséglete a nélkül is fedezhető;

2-szor, azon még kirivóbb igazságtalanság, hogy Magyarország polgárainak lovai, nagyrészben azon lószükségletre nézve is elvétetnek, amely szükségletről az osztrák birodalom polgárai kötelesek gondoskodni:

ez indokoknál fogva, alólirt képviselő kéri, hogy a fentjelzett törvényjavaslat részletes vita alapjául se fogadtatván el, vettessék el.“

Csak néhány szót kivánok még ezek után szólani. *(Halljuk!)* El vagyok készülve rá, hogy a központi bizottsági t. előadó ur ellenemben is azt fogja mondhatni, és én örülni fogok rajta — amit Csanády képviselőtársamnak mondott nem régen, hogy sem országom, sem nemzetem azért, mert a kivánt lószükségletet egyátalában megtagadom.

Ha a központi bizottság t. előadója indokolásának utolsó szavaira figyelünk, melyek szerint e törvényjavaslat által eszközöltetik az, hogy az egész hadsereg védi az egész hazát: én ez ellenében nyilvánitom, hogy nekem azon ország, hogy nekem azon nemzet, melyet a tapasztalat szerint látok, hogy a tisztelt bizottsági előadó ur országának és nemzetének óhajt, — nem óhajtom, hogy országom, nemzetem legyen.

Én igazán őszintén és nyiltan megvallottam mindig, hogy én az osztrák-magyar birodalmat nem tekintem hazámnak. Én hazámnak tisztán Magyarországot, nemzetemnek tisztán a magyar nemzetet tekintem; *(Éljenzés a szélső bal oldalon.)* és én hazámnak képviselőházában nagyon szerencsétlennek tartom azon napot, amelyen ministerelnök ur, mint ez ma is az előbbi tárgy vitatásakor történt, azt nyilvánitja, hogy ez sem nem osztrák törvényjavaslat, sem nem magyar törvényjavaslat, tehát hihetőleg osztrák-magyar.

Én Magyarország törvényhozó testületében sohasem szeretném látni, hogy oly törvényjavaslatot tárgyaljon, még az ellenem levő többség is, mely sem nem osztrák, sem nem magyar, hanem hihetőleg osztrák-magyar érdekeknek szolgáló törvény. Én ily törvényt alkotni nem kivánok. Én, mig választóim bizalma ezen képviselőházba küld, osztrák-magyar hazának osztrák-magyar birodalomnak, ily nemzetnek nem kivánok tagja lenni; és azért az azt megalkotó közös ügyes törvény ellen is küzdeni fogok, természetesen alkotmányos eszközökkel, mert ha másként tennék, a törvény szigora engem is utólérne; és igenis mindent el fogok követni, hogy azon közösügyes osztrák-magyar birodalom is, melyet a 1867-iki többség — megengedem, — törvényileg alkotott, mielőbb megváltoztattassék. Addig is soha mást nem ismerek hazámnak, mint Magyarországot, és soha más nemzetet nem vallok a magaménak, mint a magyar nemzetet; és mert azt látom, hogy a tisztelt központi bizottsági előadó ur, pártállásánál fogva, azon törvényeket és azon intézkedéseket kivánja, melyek az osztrák-magyar birodalmat, szerinte az osztrák-magyar hazát erősitik: én természetesen csak örülni fogok rajta, ha azt mondja, hogy én ily hazát és ily nemzetet nem kivánok, hanem kivánok magyar hazát, és kivánok magyar nemzetet. És mert ezt kivánom, azért óhajtom, és kérem is önöket, hogy vegyék figyelembe, ne az én inditványomat, mert tudom, hogy azt nem fogják elfogadni, hanem azon módositásokat, amelyek legalább az ország alkotmányos jogát és az ország népének csakis önmaga Magyarország irányábani kötelességét fogják kivánni. Én részemről ezen módositványokhoz mindig igen szivesen hozzá fogok járulni.

De legyenek szivesek meggondolni azt, hogy ne hozzanak mindig oly törvényeket, melyek előbb-utóbb Magyarország összes népének gondolkodását oda fogja juttatni és vezérelni, hogy mig ezen közös osztrák birodalmi kiegyezés áll: lehetetlen, hogy más törvényt hozzon és alkosson a képviselőház, mint amely az osztráknak többnyire javára, és a magyarnak kárára szolgál.

Én csak egytelenegyet fogok ajánlani a tisztelt képviselőháznak ezen törvényjavaslatból figyelmébe. Például önmagában a különvéleményben is elő van adva, szükségeltetik körülbelől 99.000 ló, ha jól emlékezem. Magyarország polgárai kötelesek lesznek ezen 99.000 lóból körülbelől 60.000-et adni, tehát az osztrák-birodalom részére 39.000 fog esni.

Én azt állitom, hogy ez teher a polgárokra nézve, mert mindenesetre azon polgárok kénytelenek lesznek lovaikat azon áron odaadni, mint amelyre azon bizottság azokat becsüli, önök tehát nem tagadhatják, hogy önmaguk levonják a terhet az osztrák birodalom azon polgárai válláról, kik az önök által alkotott közösügyi törvényben megállapitott arány szerint sokkal többet volnának kénytelenek adni, és azon terhet, melyet levonnak, rárakják a magyar polgárok vállaira.

Én azt ajánlom a tisztelt képviselő urak becses figyelmébe, hogy ha én csak azt tartanám szem előtt, amit óhajtok, hogy minél előbb meggyőződjék a magyar nemzet az 1865—68-ki országgyülésen hozott közösügyeknek Magyarország nyomoruságát előmozditó voltáról: akkor azt kellene kivánnom, hogy önök minél több ily törvényeket hozzanak; azonban én kivánom, hogy legalább addig is, mig elhozandja, és azt hiszem, el is hozandja, azt az idő mennélelőbb, amit én óhajtok, érjük meg azt, hogy tisztán önálló független magyar hazánk javára müködhessünk itt a képviselőházban: önök oly terheket ne rójanak Magyarország polgáraira, melyekkel más ország polgárai tartoznak.

Ajánlom inditványomat a t. háznak elfogadás végett. *(Helyeslés szélsőbal felől.)*

Szlávy József ministerelnök: Tisztelt ház! Nem akarom az előttem szólott tisztelt képviselő urat követni ama térre, amelyre ő beszédének egy részében lépett, s amelyen különben is mozogni szokott. *(Madarász József közbeszól. Következetesen,)* Beszédének második részében a törvényjavaslat részletezésével foglalkozik, amire a részletes tárgyalásnál lesz helyén felelni.

Nem hagyhatom azonban szó nélkül azon megjegyzését, amelyet imént ejtett saját szavaimra tenni szives volt. Azt méltóztatott mondani, hogy én az előbbi javaslatról azt állitottam, hogy az sem nem osztrák, sem nem magyar. Lehet, hogy igy mondottam, nem emlékezem már a szavakra; de értelmöket tisztelt képviselő ur bizonyosan szintén ugy fogta fel, mint én, mert akkor, miről volt szó? A képviselő urak közül néhányan azt mondták az akkor tárgyalt törvényjavaslatról, hogy az a porosz törvény után készült, hogy annak a porosz törvény a mintája; mások ismét azt állitották, hogy az osztrák törvény és ép azért, mert Ausztriában elfogadtatott, kell nekünk is elfogadnunk. Ezekkel szemben azt mondottam én, hogy az sem nem osztrák, sem nem porosz, sem nem magyar eredetére nézve, hanem oly törvény, mely a két ministerium egyetértésével készült: eredetére nézve sem az egyik, sem a másik. Hanem korántsem lehetett szándékom azt mondani, hogy maga a törvény, midőn törvénykönyvbe igtattatik, sem nem osztrák, sem nem magyar. Mert minden törvény, minelyt ide kerül a ház elé, és törvénykönyvünkbe beigtattatik: tisztán, csupán s egyedül csak magyar törvény. *(Helyeslés.)*

Csak ennyit akartam megjegyezni.

Csiky Sándor: Tisztelt ház! Mikor a jelen ülésszak kezdetén a tisztelt ház a telepitvényesekről szóló törvényt tárgyalta, azon alkalommal, mi a telepitvényesek által megváltott külsőségekre vonatkozólag többet szándékoztunk adni megváltás fejében, mint amennyit a t. ház többsége a kormány pártolásával együtt megajánlandónak vélt. Akkor a legfőbb indokuk, amiért nem akarták elfogadni ami inditványunkat, az volt, hogy a vagyon szentsége a tulajdon sérthetlensége nem fogna szem előtt tartatni, hogy ha a telepitvényeseknek több föld engedélyeztetnék a külcsőség megváltásánál.

Tisztelt ház! én ugyanazon indokot, melyet akkor fölhozni méltóztatott, el nem ismerhettem olyannak, mely a tulajdon szentségének megrontására szolgálna, s nem ismerhetem el soha, mert hisz nem oly földek azok, melyek örök szerződés mellett adattak nekik át, vagy egészen anélkül adattak át, nem; hanem csak olyan földek azok, melyeket irtványként használtak, és melyeknek azután birtokjogát élvezték, s mint olyanok váltatnak meg. Ez tehát nem jogfosztás, ez nem tulajdon sértés, nézetem szerint.

Hanem az, mi a jelen törvényjavaslatban foglaltatik: ez már olyan, ami valósággal a tulajdonjog szentségét sértené, ha e törvény ugy fogadtatnék el, amint eredetileg fogalmazva van; és ha még azontúl is beszélné valaki a magyar hazában, hogy itt a tulajdon szentsége önáll épségében: annak, mint a két augurnak, mikor egymással találkozik, szemébe kell nevetni.

Hiszen még Párisban a forradalom időszakában sem tettek ilyet. *(Élénk derültség.)* Igaz, hogy sok embertelenséget, sok kegyetlenséget is vittek végbe és dühös bosszuálló indulattal jártak el egymás ellen; de kérem hogy békés időben, mint aminőben mi vagyunk, most a törvényhozás utján a haza polgárainak vagyonáról akként lehetne intézkedni, mint amikor mozgósitani akarják a hadsereget: azt helyesnek el nem ismerhetem. Ki akarja mozgósitani? *(Élénk derültség.)*

Ha az volna a törvényjavaslatban, hogy Magyarország független hadügyministere a törvényhozással egyetértőleg, ha elhatározni szükségesnek látja, hogy a hadsereg mozgósittassék: abban az esetben a haza polgárai a haza védelmére kötelesek minden tehetséggel vagyonukkal, mint minden egyéb birtokukkal ennek előmozditására tehetségeiket odaajánlani: ez ingerültséget nem okozna az országban, mert abban az esetben, egy részben Magyarország képviselőtestülete, a nemzetnek egyetértésével, határozná el azt, és ha valami ellenség megtámadná hazánk határait: akkor védelmezni minden embernek kell azt.

Ez természetes dolog, igy volt ez 1848-ban is. Tudjuk, hogy 1848-ban a törvényhozás e haza népének egyetértésével tette azt, a nélkül, hogy ingerültséget idézett volna elő; sőt mondhatnám hálát tanusitott a nemzet törvényhozásának, mely őt a veszélyre figyelmeztette, és attól megszabaditotta. Ha ilyen áldozatra hivná föl a nemzetet ezen törvényjavaslat, akkor nem szólanék semmit; de hisz kérem e törvényjavaslatban nem ez áll, hanem az, hogy nem tudom én melyik osztrák, ma egy, holnap más hadügyminister, *(Élénk derültség.)* a kinek a magyar hazának fiatalaiból kikerült hadsereg fölött korlátlanul rendelkezési joga van, a ki a hadviselés alkalmával még honvédségünk fölött is korlátlan hatalommal rendelkezik, ha annak ezébe jut, hogy mozgósitja a hadsereget; és miért, azért talán, mert egyik vagy másik külország határának egy részecskéjét akarja elfoglalni, vagy valami családi subsumptio, neheztelés történt, vagy az udvari illem ellenére vétség követtetett el egyik-másik herczeg-

asszony által? *(Nagy derültség.)* Az udvari becsületnek megóvása czéljából szükséges tehát mindez. Nosza tehát Magyarország! összes vagyonoddal, mindeneddel menj a csatatérre, vérezzél el, szolgálj idegen tartománybeli hatalmasságoknak. Hogy mondom ily rendelkezés, ily közös hadügyminister fölhivása folytán minden lovait, minden ingóságait — s miután logice következik, hogy hadat viselni nem lehet a nélkül, hogy élelemről gondoskodva legyen — sertésnyájait és aprólékait kénytelen lesz oda adni az ország. *(Szünni nem akaró nevetés.)*

Méltóztassanak megengedni, nem sok nevetni való van biz itt! *(Ismételt derültség.)* Hiszen tessenek nevetni; hanem ugy hiszem, hogy azon nevetés akkor, midőn kenyértörésre kerül a dolog, nem lesz oly izletes. *(Ugy van! a szélső bal felől.)*

Mindezeknél fogva én ezen törvényjavaslatot olyannak találom, melyből természetesen folyólag az következik, hogy a magyar hazának nincs semmije, sem marhája, sem ingósága, a mit, ha az idegen hasznát akarja venni, ezen törvényjavaslat alapján talán egy hónap vagy két nap mulva beadandó törvényjavaslat által elvenni ne lehetne. *(Nagy derültség.)*

Én az ily törvényjavaslatot valóságos forradalmi jeladásnak, a nép és azon nemzet fölingerlésének tartom, mely a már eddig is mértéken túl rárakott iga alatt összegörbed, s melynek ezen törvényjavaslat által ezuttal is sulyosbitják, magasitják azon elégületlenségét, azon irtózatos fájdalmát, melyet most türni kénytelen.

Én, tisztelt ház! lelkem mélyéből szólok, midőn azt mondom, hogy én, ki a békének vagyok barátja, a ki nem akarom az izgalmat, nem akarom a háborgást, nem akarok forradalmat s miután mindezeket nem akarom: az osztrák tartományok ügyeibe soha bele nem avatkozom; de kivánom, hogy ők se avatkozzanak a mieinkbe, s ekkor barátjok vagyok a tróntól elkezdve le a legutólsóig.

De ha beavatkoznak jogainkba, ha rólunk nélkülünk akarnak intézkedni, ha itt a ministerium által oly törvényeket terjesztenek elénk s fogadtatnak el azon többség által, mely többség, tudjuk hogy képeződik, s ha vizsgáljuk, hogy mennyi ott a független önálló ember: akkor nem fogunk többséget találni; ezen többség az, mely 1865. óta nálunk minden oly garantiát, minden oly törvényeket lerombolt, melyek a nemzetet nagygyá, boldoggá, virágzóvá tették volna, ha fönmaradnak és kifejlődnek. Hiszen a közösügyes alku meghozása után nincs egy törvényünk, mely a nemzet szabadságának, alkotmányosságának, a kor szabad eszméjének megfelelne; hiába inditványozunk oly korszerü törvényeket, melyek a nemzet üdvére, javára szolgálnának: önöknél nem talál az viszhangra, viszszavetik, s még gunyolnak bennünket érette; mondom tehát, tisztelt ház, mindezekből a nemzeti közös fájdalom fejlődik ki, s én ezen fájdalmat növelni, az elkeseredést magasabb fokra csigázni nem kivánom, s azért ezen törvényjavaslatot, mint amely rosz következményeit méhében hordja: részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatom el, hanem csatlakozom Madarász képviselőtársam inditványához.

Elnök: Senki sem lévén felirva, a vitát bezárom; az előadó ur kiván szólni.

Pulszky Ágost előadó: Szavazás előtt csak nehány szót kivánok a tisztelt házhoz intézni, *(Felkiáltások: eláll, eláll!)* Két különböző oldalról történt felszólalás, de csak egy ellenjavaslat fekszik a ház előtt a központi bizottság által előterjesztett törvényjavaslat szövegével szemközt.

Azon oldalról is, honnan az átalános elfogadás javasoltatott, minden egyes részletre nézve történtek kifogások, ellenészrevételek; ezekre nem szándékozom most felelni, ezek okvetlenül előfordulnak a részleteknél, és igy a választ azon alkalomra halasztom. Csak arra kivánok nehány szó megjegyzést tenni, amit Csiky és Madarász képviselő urak indokolásul felhoztak. Csiky képviselő ur felszólalására megfelelt a ház derültsége, *(Élénk ellenmondás és nyugtalanság bal felől.)* felelt a ház derültsége, *(Nagy zaj bal felől. Irányi Dániel közbeszól: Fájdalom!)* amely nem engedte azon indignatiót sem kifejezésre jutni, mely e felszólalásnál e parlamentalis gyülekezet többségének minden tagját kellett hogy elfogja. *(Hosszas zaj bal felől; felkiáltások: Rendre!)* Azt hiszem, hogy midőn azzal vádoltatik egy többség, hogy benne alig van független ember, és ha a független emberek kiválasztatnak, az kisebbséggé válik: ez bizonyosan indignatiónak szolgálhat alapjául.

Madarász József képviselő ur maga vélte előre megjósolhatni azon választ, melyet tőlem nyerni fog. Nem fogom megadni e választ.

Tisztelem a tisztelt képviselő ur meggyőződésének egyenességét és ragaszkodását azon „en" Magyarországhoz, melyet ő oly ékesen kifejtett; de engedje meg a tisztelt képviselő ur, hogy mi, midőn oly törvény elfogadását javasoljuk, mely hazánk azon közös kötelességeiből és érdekeiből folyó igényeinek felel meg, melyek politikánknak eddigi alapját képezik: az őszinteség és hazaszeretet tulajdonait vehessük részünkre is igénybe. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: A szavazás előtt az inditvány még egyszer fel fog olvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa Madarász J. inditványát).*

Elnök: Méltóztatik a tisztelt ház a hadsereg és a honvédség lószükségletének fedezéséről mozgósitás esetében szóló törvényjavaslatot átalánosságban, a részletes tárgyalás alapjául elfogadni?

Igen, vagy nem? *(Igen! Nem!)* Méltóztassanak azok, a kik elfogadják, fölállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja.

Tisztelt ház! A részletes tárgyalás holnapra tétetik át. A holnapi napirend következő: a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat végleges megszavazása; továbbá a gazdasági bizottság jelentése a január havi költségvetésről; a pótlóvásárlásról szóló törvényjavaslatnak és a telepitvényesekről szóló törvényjavaslat függőben maradt §-ainak részletes tárgyalása. Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

---

64. országos ülés

1872. évi január 15-én

Bánó József elnöklete alatt.

Tárgyai: Zichy József gr. megbizó levele bemutatása. Helfy Ignácz a költségvetés tárgyában határozati javaslatot ad be. Madarász József a bankkérdésben interpellálja a kormányt. Az altisztek alkalmazásáról szóló törvényjavaslat harmadszor felolvastatván, végleg elfogadtatik. A gazdasági bizottság jelentése a január havi költségvetésről tárgyaltatván, elfogadtatik. A lóbeszerzésről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása megkezdetik.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József, Zichy József gróf.

(Az ülés kezdődik d. e. $10^1/_4$ órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 14-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző fogja vezetni, a szólók neveit Szeniczey Ödön és Kiss Miklós jegyző urak fogják jegyezni.

Az elnökség részéről van szerencsém előterjeszteni ifj. gróf Zichy József képviselővé választásáról szóló megbizó levelét. *(Éljenzés jobb felől.)*

Az állandó igazoló bizottsághoz utasittatik.

Helfy Ignácz: Tisztelt ház! Amint méltóztatik tudni, a szőnyegen lévő két törvényjavaslat tárgyalásának befejezése után napirendre ki van tüzve a költségvetés tárgyalása.

Én ugyan magam részéről sehogy sem helyeselhetem azt, hogy ily fontos tárgy, milyen a költségvetés tárgyalása, alig 4—5 nappal azután tüzessék ki, midőn a képviselők a pénzügyi bizottság jelentését kezökhöz vették. A magam részéről reménylem is, hogy a tisztelt ház tekintetbe véve azt, hogy nem is egész 5 nap az, ami rendelkezésünkre állott; hanem csak öt fél nap, mert a nap nagyobb részét itt kell tölteni: reménylem ennek folytán, hogy legalább egy-két napi időköz fog engedtetni arra, hogy a képviselők, amennyire lehet, legalább a jelentést áttanulmányozzák.

Én nem hiszem, hogy ezen idő, amelyet a képviselők tanulmányozásra használnak föl, vesztett időnek tekintessék. Én igenis vesztett időnek tartom azt, midőn a képviselő urak kellő tájékozottság nélkül megszavaznak a nép rovására nagy összegeket; de miután ez már megtörtént, én a magam és több elvtársam nevében bátor vagyok egy határozati javaslatot a tisztelt ház elé csak azon tekintetből terjeszteni ma, hogy kérjem a tisztelt házat: méltóztassék annak kinyomatását elrendelni, ugy hogy az a költségvetéssel egyidejüleg a ház elé kerüljön.

A jelen alkalommal egy szóval sem akarom a határozati javaslatot indokolni, hanem egyszerüen föl fogom azt olvasni. *(Olvassa.)*

Határozati javaslat. Tekintve, hogy a jelen kormány sok szomoru tapasztalat daczára konokul ragaszkodik az 1867-ben létrehozott közjogi alaphoz;

tekintve, hogy nemcsak a mi meggyőződésünk szerint, de mint immár a tények is bizonyitják, ezen, a kormány-gépezetet minden lépten-nyomon megakasztó alap föntartása mellett Magyarország fölvirágzása lehetetlen;

tekintve, hogy mig a kormány 6 éven át azzal biztatá a nemzetet, hogy a föladott jogaiért kárpótlást nyerend a gyorsan fejlődő anyagi jólétben, az eredmény e biztatással ellenkezőleg azt mutatja, hogy rosz gazdálkodásával, könnyelmü pénz- és közlekedésügyi politikájával, a lehető legaggasztóbb helyzetbe döntötte az országot;

tekintve, hogy valahányszor a nép képviselőinek egy része aggodalmát fejezi ki az államvagyon

kezelése, a közlekedési és pénzügyi politika iránya fölött és szakértők általi vizsgálatot kért elrendeltetni, a kormány ugyanannyiszor e vizsgálatot ellenezte s a kifejezett aggodalmakkal szemben az ország pénzügyi helyzetét mindig legkedvezőbb szinben tünteté föl;

tekintve, hogy a horvát-szlavon nemzettel, valamint ez országban lakó nem-magyar ajku nemzetiségekkel szemben követett, részint törvénytelen, részint eszélytelen s méltánytalan eljárás oly izgatottságot idézett elő, mely a hazának kárára válhatik;

tekintve, hogy a közigazgatás a nagy mérvben fokozott költség daczára nem javult; tekintve, hogy ami minden államnak létélapját képezi, az igazságszolgáltatás, azonfelül hogy még most is az uj alkotmányrendszer 6-ik évében, a szükséges törvénykönyvek hiánya miatt a legelhanyagoltabb, legzavartabb állapotban van, hogy a törvényszékek pártszempontból történt szervezése megrendité a népben az igazságszolgáltatás iránti hitet; tekintve, hogy a kormány a reformok terén a szabadság és egyenlőség szellemével ellenkező irányt követett; a korszerü reformokat, u. m. a vallásszabadságot, a polgári házasságot stb. vagy ellenezte vagy szándékosan halogatta;

tekintve, hogy a közgazdászati élet egyik fő föltételét, a nemzet egyik közóhaját az önálló nemzeti bankot létrehozni nem akarja, vagy nem képes;

tekintve végre, hogy még egy részről a nép érdekében álló legsürgősebb intézkedéseket, az adóreformot, némely ugy a nemzetgazdászati elvekkel, mint a nép érzelmével ellenkező adónem, mint pl. a dohányegyedáruság eltörlését, ugy szintén a regale megszüntetését folyton halogatja; másrészt napról napra sulyosabb terheket ró a nép vállaira.

mindezeknél fogva mi a jelen kormány iránt bizalommal nem viseltethetvén, sőt kormányunk maradását az országra nézve károsnak s veszélyesnek tartván: neki semmiféle költséget meg nem szavazhatunk, s tisztelettel fölkérjük a házat, mondja ki határozatilag, hogy a kormány által benyujtott költségvetést részletes tárgyalás alapjául el nem fogadja.

Kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen határozati javaslatnak mielőbbi kinyomatását elrendelni, föntartván magamnak, hogy majd a költségvetés tárgyalása alkalmával azt indokolhassam. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Elnök: Kivánja a tisztelt ház még egyszer fölolvastatni. *(Fölkiáltások: Nem kivánjuk!)* Tehát ki fog nyomatni és a képviselők közt kiosztatni.

A képviselő ur azt kivánja, hogy határozati javaslata egyszerre tárgyaltassék a költségvetéssel. Beleegyezik a tisztelt ház? *(Fölkiáltások a szélsőbalon: Természetesen!)* Tehát akkor fog tárgyaltatni.

Madarász József: Tisztelt ház! Bocsánatot kérek, hogy tisztán enmagam részéről, de mégis ugyanazon nevezetes ügyben, melyben tegnap Horn képviselő ur kérdést intézett a pénzügyministerhez, én is kötelességemnek tartom egy kérdést intézni hozzá; nem azért, mintha a Horn ur által fölhozott indokokban nem osztoznám, hanem mert oly fontosnak tartom ez ügyet, hogy a háznak gyakorlatára nézve is helyesnek tartom azt, hogy ez ügyben és némileg a pénz kérdéseiben, hacsak kevés különbség létezik is, mégis több kérdés intéztessék a minister urhoz.

Én is már január 3-án estve értesültem azon sürgönyökről, melyek iránt a képviselő ur tegnap kérdését megtette; magam tartózkodtam tegnap intézni e kérdést azért, mert vártam, hogy mindenesetre, el ismerem, egy nálam a pénzügyekben sokkal szakavatottabb, jártasabb egyén tegye a kérdést. A képviselő ur az ipar és kereskedelem érdekében meg is tevé. Én egyszerü földmivelő polgára levén a hazának és most mint képviselő tagja ez országgyülésnek, a földmivelés érdekében szükségesnek tartom e kérdésnek megtételét. Anélkül tehát, hogy bővebben indokolnám e kérdésemet; hiszen azt a pénzügyminister ur felelete alkalmával is megtehetem, és habár valószinü, hogy tárgyalását a tisztelt ház többsége mint reá nézve igen kellemetlen, s az osztrák-magyar intézményt érinti, nem fogja megengedni: a kérdés a költségvetés tárgyalásakor is minden esetre elő fog hozatni, és igy indokolásomat én is ezen időre tartom fön. *(Helyeslés a szélsőbal felől.)* A kérdintézés a következő:

1-ör hitelesek-e azon okmányok, sürgönyök, melyeket az osztrák nemzeti bank igazgatósága a napokban, mint a magyar pénzügyminister közt és közötte, a magyar országgyülés mindkét házának határozata következtében, mint a bank ügyében folytatott levelezést közzétett?

2-or, ha igen, nem látja-e pénzügyminister ur elérkezettnek az időt arra nézve, hogy egy oly pénzintézettel, mely Magyarország pénzügyministerét s általa Magyarország és a magyar nemzet hitelét, becsületét is oly kihivólag sérti, minden érintkezéstől óvakodjék, s az ország érdekei iránt tartozó kötelménél fogva, gondoskodjék az osztrák nemzeti bank mellőzésével, Magyarországon önálló nemzeti bank fölállitásáról, melynek valósitása lehet egyedül képes elejét venni azon hitel- és pénznyomornak, a mely nemcsak az ipart és kereskedelmet, de a földmivelést is, szóval a nemzet összes érdekeit időnként meg-megujulva fenyegeti és veszélyezteti.

Elnök: Kiadatik a pénzügyministernek.

Következik a napirend, t. i. harmadszori fölolvasása a kiszolgált altiszteltek alkalmazásáról szóló törvényjavaslatnak.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház ezen harmadszor is fölolvasott törvényjavaslatot? *(Elfogadjuk! Fölkiáltások a szélsőbal oldalon: Nem fogadjuk el!)* Akik elfogadják, méltóztassanak fölállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja.

Következik a napirend második tárgya, t. i. a gazdasági bizottság jelentése a képviselőház január havi költségvetését illetőleg.

Radó Kálmán előadó *(olvassa a jelentést.)*

Csiky Sándor: Midőn a gazdasági bizottság most fölolvasott jelentéséhez hozzá szólok, tudom tisztelt ház, hogy több képviselőtársamnak, kiket különben teljesen tisztelek — visszatetszésével fog találkozni szavam. *(Halljuk!)* Azonban, tisztelt ház, képviselői kötelességem és egyszersmind a házszabályok iránt viseltető hajlamom és annak alárendeltségem, mivel e házi törvényünk olyan, mint a minő a többi szentesitett törvény, mely fejedelmi jóváhagyást igényel, — ahhoz képest, mondom, tisztelt ház, hozzá szólni kötelességemnek lenni ismerem. *(Halljuk!)* Én azt látom, hogy a gazdasági bizottság jelentésének egyik pontjában az áll, hogy 439 képviselő számára vannak megajánlva és megszavazva a havi napidijak: én pedig ugy tudom, hogy 400 képviselő a teremben nem ül, legalább nem ült soha, a mikor névszerinti szavazás kérdése merült föl és szüksége állott be. Igy jelesen azon nagyfontosságu törvényjavaslat megszavazása alkalmával, mely az 54 milliónyi kölcsönről szólt, a ház jegyzője által ki volt jelentve, hogy 417 igazolt képviselő van, és azok közül alig fele szavazott. De mondom, nem azokat veszem, akik akkor szavaztak; hanem veszem azon számot, melyet a jegyző bejelentett. Akkor tehát 417 igazolt képviselő volt, most pedig, mikor a napidijak kiadásáról van szó, egyszerre 439 van. Ez iránt fölvilágositást kérek a tisztelt elnökségtől. *(Helyeslés.)*

Másik észrevételem az, hogy itt a jelentésben csak egész átalánosságban van kimondva, hogy a hivatalnokok részére 2093 frt jár. Ez nem elegendő arra nézve, hogy tudhassa a tisztelt ház, hogy mely hivatalnokok azok, kiknek ezen nagy összeg jár. E tekintetben tehát szükségesnek láttam, hogy a gazdasági bizottság ez iránt részletes előterjesztést tegyen. Nem mondom, hogy névszerint neveztessenek meg a hivatalnokok, hanem azt mégis szükséges tudni, hogy mely hivatalok részére előirányoztatnak ezen összegek, mert csak azon esetben lehet megbirálni, vajon elégséges-e a hivatalnokok száma, vagy pedig tul-nagy.

Bátor vagyok még fölolvasni a házszabályok 172. §-át is, melyre hivatkoztam.

„A képviselők napi-dijai csak az ő (az elnök) ellenjegyzése mellett adatnak ki.“

„Azon képviselőket, kik Buda-Pestről engedély nélkül, vagy engedélylyel ugyan, de tizenöt napnál hosszabb időre vannak távol, távollétök idejére, ha a ház az országgyülés szünetelésének alkalmára másként nem rendelkezik, napidij nem illeti, kivéve a bejelentett betegség miatt, vagy a háztól vett kiküldetésben távollevőket.“

„Azoknak, kik a képviselőknek a 169. §. értelmében történt fölolvasásánál a házban jelen nem voltak, ezen naptól kezdve napi-dij nem jár, mig jelenlétöket a ház elnökénél személyesen nem jelentik be.“

Ebből világos, hogy a 14 napon tul engedély mellett távollévő képviselők számára napi-dij nem járván, azoknak napi-dijait a költségvetésben nem lehet fölsorolni.

Kérem tehát a tisztelt házat, méltóztassék a gazdasági bizottságot arra utasitani, hogy az általam fölolvasott §. értelmében járjon el az elnökség által adandó utasitáshoz képest, csak azon napi-dijak számittassanak föl, melyek a képviselőket a szabályok értelmében megilletik.

Radó Kálmán előadó: Talán szerencsés leszek eloszlatni a tisztelt képviselő ur aggodalmait, amidőn kijelentem, hogy a gazdasági bizottság az eddigi szokás- és gyakorlathoz alkalmazkodott, fölvette minden havi költségvetésébe a státust, melynek lenni kellene. A képviselőház azon tagjainak fizetése, kik megválasztva nincsenek, vagy kik igazolva nincsenek: rendesen benne marad a pénztárban, mert még az elnökség által nem utalntalványoztatik, a pénztárból ki nem vétethetnek. A 439 számban benne vannak a horvátországi képviselők, t. i. 29 alsóházi tag és azon két tag, kik a felsőházban foglalnak helyet, különben mai nap van 401 magyarországi és 28 horvátországi képviselő, ez annyi mint 429. A többiek még nincsenek igazolva és igy fizetésök, mely az előirányzott összegben foglaltaik, a pénztárban marad.“

Patay István: Tisztelt ház! Tagadhatlan, hogy a legutóbbi szavazásnál csak 180 képviselő szavazott a házban, az is tagadhatatlan, hogy immár — nem tudom hányadik — 8 vagy 10 napja, még mindig nagyon sokan távol vannak. Bátor vagyok felszólitani az elnökséget az iránt, miután a házszabályok hét napi elmaradást engednek, 14 napra pedig az elnökség adhat engedélyt, legyen szives koronkint a névjegyzéket fölolvastatni a házban, hogy lássuk, kik vannak engedély nélkül távol.

Elnök: Tisztelt képviselőház! A dolog lényegére azt hiszem, az előadó ur megfelelt. Hiszen az az 1848-iki törvényben leli alapját, miután ott 438 és Fiuméval együtt 439 képviselő van jelölve, nagyon természetes, hogy annyinak kell a napidijt előirányzani. Azt gondolom, ez egészen correct do-

log. *(Helyeslés.)* Ami Patay tisztelt képviselő társunk azon megjegyzését illeti, hogy az elnökség 14—15 napra adhat engedélyt, ez igen is a ház szabályaiban áll. Azt gondolom, hogy az elnökség e részben a házszabályokat pontosan teljesiti.

Én részemről e pillanatban felvilágositást adni nem tudok ugyan; de azt hiszem, hogy az elnökség magát a házszabályokhoz tartotta.

Patay István: Meg vagyok győződve, hogy az elnökség a házszabályokhoz tartotta magát, mégis kérném a névjegyzék felolvasását; mert azt mégis lehetetlen hallgatással legyőzni, hogy amint a mult országgyülés alkalmával is megtörtént, hogy szavazáskor többnyire csak 200 egynehányan voltunk jelen.

Elnök: Tisztelt képviselőház! erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy a házszabályokban az van, hogy 100 képviselőnek jelenléte szükséges és abban az esetben, ha nincs jelen 100 képviselő, joga van mindegyik képviselőnek a catalogus felolvastatását kivánni, s ezt, ha ily eset fogja magát előadni: az elnökség okvetlen kötelességéhez képest meg is fogja tenni. *(Helyeslés.)* Méltóztatnak elfogadni a január havi költségvetést? *(Elfogadjuk!)* Tehát el van fogadva.

Következik a napirend harmadik tárgya a hadsereg és honvédség ló-szükségletének födözéséről mozgósitás esetében, szóló törvényjavaslat szakaszonkinti tárgyalása.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a törvényjavaslat czimét.)*

Elnök: Elfogadja a ház a czimet? *(Elfogadjuk!)* Tehát a czim elfogadtatik.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 1-ső §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak észrevétele nincs.

Kajuch József: Tisztelt ház! E törvényjavaslat 1-ső §-ára nézve van egy módositványom. Ugyanis vannak más hivatalos állásu egyének is, kiknek szolgálatai a közönségre nézve szintén hasznosak, sőt nélkülözhetlenek; méltányosnak tartom tehát, hogy ezeknek lovai is kivételt képezzenek. Ilyenek a községi orvosok és lelkészek. Azért kérem a tisztelt házat, hogy e §. második pontjába ezen szó után „egyének“ tétessenek még e szavak „lelkészek és községi orvosok“.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a módositványt.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! A központi bizottság nem járulhat ezen inditványhoz; nem járulhat pedig azért, mert érdekében van az államnak, hogy akkor, midőn veszély fenyegeti, midőn lovakra van mulhatlan szüksége: csupán azon lovak legyenek mentesek, melyekre az állami közszolgálat tekintetéből mulhatlanul szükség van. A szolgabirák és postamesterek lovai a mindennapi administratiohoz, a forgalom föntartásához mulhatlanul szükségesek; ezeken kivül mást el nem ismert a központi bizottság, mint mulhatlanul szükségesség jellegével birót. Ugyanazért kérem a tisztelt házat, méltóztassék a szöveget, ugy amint van, elfogadni.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni az 1-ső §-t, ugy amint van? *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatik.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 2-dik §-t.)*

Pulszky Agost előadó: A központi bizottságnak nincs észrevétele.

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! Részemről ezen törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadtam; elfogadtam azért; mert helyesnek találom, hogy ha lehet, ha joga van az államnak kisajátitani a tulajdont a vasutak érdekében vagy egyes, bármely fontos bel-birtok jogi kérdések megoldása érdekében: helyesnek tartom, hogy legyen joga kisajátitani az ország biztonságának érdekében is.

Elfogadtam másodszor azért, mert ha ezen törvény helyesen szerkesztetik, ez által az államkincstárnak nagy hasznot okozhat, ami pedig a végén mindnyájunknak adófizetőknek hasznunk, amennyiben rövid idő alatt lehetvén mozgósitás alkalmával a szükséges lovakat előállitani, nem válik szükségessé azoknak hónapokkal előre beszerzése, beszerzése már olyankor, midőn azok pár hónapig hiába tartatván, azután nagy veszteséggel eladatnak, és mert nem áll elő azon eset, amit minden mozgósitásnál láttam még életemben, hogy a lótulajdonos kap keveset, az állam fizet sokat és a különbözetet egy nehány egyén százezerek és milliók alakjában zsebre dugja.

De hogy végeredményében elfogadhassam e törvényjavaslatot, ahhoz, nézetem szerint, kettő szükséges. Az egyik, ami szükséges, szerintem az, hogy hazánknak helyzetét a hadsereg kérdésében tartsa meg legalább azon a ponton, melyet e tekintetben az 1867. XII. törvényczikk kijelöl.

A másik, hogy intézkedéseiben feleljen meg minden oly törvény első kellékének, melyben kisajátitásról van szó, az az feleljen meg azon kelléknek, hogy legyen igazságos; ha elvétetik valakinek tulajdona kedve ellenére: kapja meg annak valódi értékét, és azon kivül, hogy az ezáltal háromolható teher a lehetőségig igazságosan és arányosan oszoljék meg az ország lakói között, ez iránt a törvény biztositékot nyujtson.

Ez utóbbi szempont vitatása a későbbi §-oknál fordulhatván helyesen elő, azt ez alkalommal mellőzöm; ha az illető §-ok előjönnek, lesz alkalmam ez irányban észrevételemet elmondani.

Most ezen 2. §-nál szoritkozom arra, ami itt eldöntendő, azaz azon kivánalmamra, hogy ezen tör-

vény által hazánknak a hadseregre vonatkozó jogi helyzete tartassék meg legalább azon alapon, melyen az 1867. XII. törvényczikk szerint annak állania kell. *(Helyeslés bal felől.)*

Az 1867. XII. törvényczikk — miként méltóztatnak tudni, — azt mondja, hogy „a magyar hadsereg ő felsége összes hadseregének kiegészitő része", tehát ismer ő felségének egy összes hadseregét, melynek egyik része a magyar hadsereg, másik az osztrák hadsereg. Ez az állás pont, melyet az 1867. törvény kijelölt. E helyzet nem felel meg annak, amit én e tekintetben óhajtanék; de átlátván, hogy most, midőn nem az egész viszony megváltoztatásáról, hanem a létező törvények keretén belől egy specialis esetről gondoskodásról van szó: nem kivánhatom, hogy az érvényesittessék igy mellékesen, mit én óhajtanák, szoritkozom egyszerüen arra, mi az általam is idézett hadseregi viszonyainknak alapul szolgáló törvény szerint is teljesitendő.

A második szakasz, — és méltóztassanak megengedni, hogy némileg érintsem a 3-ikat is, mert csak igy lehet tisztán a helyzetet felderiteni, habár természetesen a szavazás most a 2-ik §-ra fog történni, és igy a 3-ikra előadandó észrevételeimet csak akkor lehet helye, ha a 2-ik §. az én nézetem szerint módosittatik, — a 2-ik §. azt mondja, hogy: „az ő felsége által időnkint megállapitott harczrend alapján a fegyveres erő hadi fölszerelésére a békeállományon felül szükséges s a közös hadügyi tárcza rovására beszerzendő lovak összes számáról a közös hadügyminister évenkint kimutatást készit, s azt mindkét államterület honvédelmi ministerének megküldi."

A 3-ik §. pedig felvéve ezen szükségletet mintegy egységes egészet, felvéve tehát a hadsereget, mintegy egységes egészet, az arány a hányad kivetéséről szól, mely szerint a lószükséglet előállitásához egyrészről Magyarország, másrészről ő felsége többi országai és tartományai hozzájárulni tartoznak. Ez az, miben meggyőződésem szerint ez nem felel meg az 1867-ki törvénynek.

Én azt gondolom, hogy a mozgósitás esetére való lóelőállitás aligha tartozik azon hadvezéri teendőkhöz, amelyekre nézve az általam idézett törvény egységes eljárást rendel, s azt gondolom, hogy azon czélból, hogy a lovak előállittassanak: nem szükséges mellékesen eltörölni egy nem régen alkotott és még eddig a tisztelt tuloldal által minden erővel föntartandónak hirdetett törvényt. Ha — méltóztatnak mellékesen ily módon azt megrontani: méltóztassanak azt meggondolni, hogy ha az ez esetre nézve leverő lesz is ránk nézve, mi fogjuk magunkat vigasztalhatni, mert vigaszul lesz az, hogy önök tettleg bebizonyitják, hogy maguk sem tartják azon törvényt olyannak, melyet ne kelljen megváltoztatni, mert hisz önök magok is nemcsak tüzetesen, de igy mellékesen is változtatják.

Én azt hiszem, hogy megfelelőleg azon általam emlitett törvénynek a 2-ik szakasznak igy kellene hangzani: „a mozgósitás esetén a béke állományon felül szükséges és a közös hadügyi tárcza rovására beszerzendő lovak összes számáról az ő felsége által időnkint megállapitott harczrend alapján a közös hadügyminister ugy a magyar hadseregre, mint ő felsége összes hadseregének másik részére nézve évenkint kimutatást készit, és azt az illető állam honvédelmi ministerének megküldi." Azaz ő készíti el, miután a fenálló törvény szerint a hadseregre nézve csakis ő készitheti el; elkészíti a kimutatást, de ő felsége összes hadseregének két részére: a magyar és az osztrák hadseregre nézve külön külön, és mindenik állam honvédelmi ministerének megküldi a kimutatást, a mely azon állam hadseregére vonatkozik. Amidőn azután, ha ez elfogadtatik: elesik az ugy is igazságosan igen nehezen megállapitható ló-quota kérdése, mert ennek azután természetes kifolyása az, hogy a 3-ik §. azt mondja, hogy a lovak kiállitása iránt ő felsége két állama, az ő felsége összes hadseregének illető részére nézve, maga tartozván intézkedni, a magyar hadsereget illetőleg a magyar állam intézkedik.

Ebben fekszik módositványom: ajánlom azt és ismétlem, hogy nem ugy, mint amely megfelelne azon kivánalmaknak, melyeket a hadsereg kérdése iránt táplálok, de mint olyat, amely egyedül felel meg azon állapotnak, amelyet a tisztelt többség által alkotott törvény létre hozott; *(Helyeslés bal felől.)* ajánlom azért is, mert részemről nagyon óvakodni kivánnék attól, hogy ezen kérdésekben, a közösségi kérdésekben, mint épen a hadseregi kérdésekben is, mindig tovább és tovább menjünk azon határvonal felé, amelyhez, fájdalom, már sokat közeledtünk, de amelyen tul már többé nem is magyar-osztrák birodalom, hanem egységes osztrak birodalom van. Ajánlom módositványomat elfogadás végett. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Kiss Miklós jegyző *(ujra felolvassa Tisza Kálmán módositványát.)*

Hollán Ernő: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Debreczen város igen érdemes képviselője szerintem egészen helyesen fogta fel ezen törvényjavaslat szellemét, amidőn észrevételeinek megtételére összefoglalta a második és harmadik §-t. E két §. foglalja magában az alapelvet, amely szerint az egész törvényjavaslatban foglalt rendelkezések megállapitandók lesznek.

Tegnap, midőn a hosszasan szolgált altisztek ellátásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása befejeztetett, azt volt alkalmunk tapasztalni, hogy átalában a háznak igen nagy többsége azon törvénynek lényegére és irányára nézve egyetértésben volt.

Mindamellett tanácskozás közben azt tapasztaltuk, hogy az egész tárgyaláson végig vonul egy alapeszme, amely nézet különbségekre vezetett és ezek a nézetkülönbségek előállottak az egyes §-oknál. Lényegére nézve a különbség az volt, hogy amidőn a tisztelt ellenzék azon kedvezményekben, amelyekről a törvényjavaslat gondoskodott, privilegiumot vélt látni, mi abban részünkről csupán compensatiót láttunk bizonyos áldozatokért, bizonyos szolgálatokért, melyekre magokat egyesek elhatároz zák, oly compensatiónak tekintettük, amely a hazában senki jogainak nem praejudicál. Hasonló eset fordul elő ma is.

A tegnapi és mai felszólalásokból azt láttuk, hogy a hazának igen nagy többsége tegnap a ház asztalán fekvő törvényjavaslatot átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta. Elismerik tehát az ilynemü törvényjavaslatnak czélszerüségét, lényegében elfogadják mindazon érveket, melyekkel a kormány annak elfogadását ajánlotta; de — mondom, — mint tegnap történt, ugy ma is, ugy látszik van egy alapeszme, mely a nézeteket elválasztja. A tisztelt ellenzék ezen törvényjavaslatot különösen a teherviselés szempontjából itéli meg, és a törvényjavaslatnak elfogadását s a tárgyalás alatt levő kérdést kapcsolatba hozza védszerünk szerkezetével.

Méltóztassanak megengedni, hogy e kettős szempontra nézve előadhassam nézeteimet.

Ami az első szempontot illeti, én részemről elismerem, hogy olynemü törvényjavaslat, mint aminő felett most tanácskozunk, melyet igen jól lehetne lókisajátitási törvénynek is nevezni: esetleg nagyobb terheket involválhat olyan államban, mely a lovakra nézve fogyasztó, amely consumál lovakat, akár a mezőgazdaság, akár más iparágak terén; de sokkal csekélyebb lesz ezen teher oly országban, amely lovakat produkál: mint például Magyarországban, amely lóbőségéről ismeretes, és hol maga a lótenyésztés egy nevezetes mezőgazdasági iparágot képez.

Ezen nézetemhez bátor vagyok kapcsolni ama meggyőződésemet, hogy ha eltekintenénk mindazon dispositióktól, melyek ezen törvényjavaslatokban foglaltatnak s háboru beáltával is követnők a lóbeszerzésnek azon módját, amely béke idején fenáll: a lovak előállitásánál ugyanazon arány fogna természet szerint előállani, mely elő fog állani ennek a törvénynek dispositiója következtében.

Két mód volt eddig ismeretes a lovak beszerzése körül. Az egyik az, hogy katonai commissiók küldettek ki az országba az arra hivatott tábornokok vagy törzstisztek vezetése alatt, a kik kihirdették, hogy lovakat vásárolnak. Felszólitásaik rendszerint sikertelenek maradtak, mert gazdaközönségünk ellenszenvvel, bizalmatlansággal viseltetik az ilynemü eljárás ellen, s igy fel kellett hagyni ezen móddal, mert a szabad vásárlás e tekintetben sikerre nem vezetett. Folyamodni kellett tehát egy másik módhoz, ahhoz tudniillik, hogy a katonai hatóság a vállalkozók és közbenjárók segélyéhez fordult. Ezen mód a czélnak inkább megfelel, de minden esetre hosszabb időt vesz igénybe, s ha ez teljesen alkalmas arra, hogy a lovak béke idején ezen mód szerint szereztessenek be: semmiképen meg nem felelhet háboru idejében, mert legalább 4 vagy 6 hetet vesz igénybe.

De felteszem, t. ház! hogy nevezetesebb akadályok volnának úgy, hogy nem birnánk oly törvényes intézkedéseket létrehozni, mint a milyenek ezen törvényjavaslatban czéloztatnak, kérdem a t. házat: van-e mód arra, czélszerü volna-e megtiltani vagy talán törvény által intézkedni, hogy a katonai hatóság ott keresse a lovakat, a hol kapja. Az én felfogásom szerint a hadügyér kötelességében áll, hogy a lovakat ott szerezze be, hol kellő minőségben megfelelő áron megkaphatja és igy a természetes müveletnél fogva okvetlenül elő fog állani azon arány, a mely természet szerint most is elő áll. Ez az egyik észrevételem.

A másik észrevételem az, hogy már tegnap a tisztelt ellenzék egyik érdemes szónoka és ma is Tisza Kálmán képviselő ur ezen kérdést kapcsolatba hozza védrendszerünk szervezetével. Én, t. ház! semmi hajlandóságot nem érzek magamban az iránt, hogy ezuttal és ez alkalommal ezen kérdés érdemleges fejtegetésébe bocsátkozzam. Az álláspont, melyet mi ezen oldalon és a tisztelt ellenzék a másik oldalon elfoglal, teljesen praecisirozva van. Meghiszem, hogy eljövend még az alkalom és az idő, a mikor ezen kérdésről érdemlegesen fogunk tanácskozni. Azonban ugy vagyok meggyőződve, hogy a most szőnyegen forgó tárgygyal kapcsolatosan nem szükséges ezen discussiót előidézni. Meg vagyok győződve, hogy a ház asztalán fekvő törvényjavaslatot függetlenül azon tekintettől igenis lehet önmagában is tárgyalni és befejezni.

Akár miként állapittassanak meg a védelem eszközei, akár egy egységes hadszervezetben, akár ugy, mint a törvényben ma fönáll, akár ugy mint a t. ellenzék ohajtaná kifejezni, t. i. két külön hadseregben: ez a dolog érdemére nézve most, az én meggyőződésem szerint, különbséget nem tesz; mert senki sem tagadja a házban, soha a magyar parlamentben ez tagadásba nem vétetett, hogy bármiként rendeztessenek a védelem eszközei, fönáll Magyarországra nézve a törvényes kötelezettség, fönáll köztünk és a birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományok közt azon törvényes viszony, a melynél fogva megtámadtatás esetében az egyik állam köteles teljes fegyveres erejével segiteni a másikat. (*Madarász József közbe szól:*) *Én mindig tagadtam!* (*Mozgás.*)

Ezen kötelezettség az én felfogásom szerint kiterjed arra is, hogy az előkészületek béke idején is ezen értelemben történjenek. A tagadást, melyet az imént hallottam hangoztatni nem fogadhatom el, *(Madarász József közbe szól: Én mindig tagadtam,)* mert én a pragmatica sanctiót magunkra nézve kötelezőnek ismerem. De ha még tovább mennék és idealis szempontból akarnék itélni, ha feltenném és megengedném azt, hogy szó volna nem egy fejedelem alatt egyesitett két államról, hanem két külön államról, a melyek külön fejedelmek alatt állanak; de melyek közös politikai czélokra nézve állandó véd- és daczszövetségre léptek: akkor is képzelem annak szükségét, hogy a szövetségi viszony természetesen oda vezet, hogy mindenik állam a maga érdekében lévőnek fogja tekinteni azt, hogy a másiknak védelmi készültségét és harczképességét, saját viszonyai szerint és amennyire tőle kitelik, elősegiteni igyekezzék, különben a szövetségnek magának nem lenne értelme. Igen természetes, ha két ily állam közül az egyik nagyobb bőségben és jobb minőségben rendelkezik jó lovakról, segiteni fog a másiknak: a mint felteszem, hogy ha a másik is a fegyvergyártást illetőleg nagyobb előnyben van, az sem fogja megtagadni a szükséges segélyt, különben a szövetségnek nem volna értelme.

Hozzá teszem még azt, hogy mi ezen oldalon, kik az 1867-ki kiegyezés alapján állunk, igen is méltányosnak és igazságosnak tartjuk azt, hogy valamint az államadósságok után elvállalandó terhekre nézve és a hadsereg kiegészitésénél, a hadjutalék megállapitásánál a tényleges közgazdászati, és vagyoni viszonyokat, valamint a népesség számát vettük fel alapul: ugy ezen kérdésnél is, helyesen, méltányosan és igazságosan cselekszünk, midőn e kérdésben is a tényleges állapotot veszünk föl.

Itt én részemről csak egy korlátot volnék képes elismerni és ez az volna, ha ezen hozzájárulás az ország károsodásával és a mi érdekeink megsértésével történnék.

Hogy ez azonban nem áll, méltóztassék megengedni, hogy röviden néhány számmal igazoljam. Tudva van, hogy az utolsó országos lószámlálás alkalmával Magyarország 2,158.000 és egynehány lóval birt. Ezekből mozgósitás esetében a hadsereg és honvédséghez együtt mintegy 64.000 ló kivántatik. Igy tehát könnyü kiszámitani, hogy 333 ló után esnék körülbelül 10 darab ló, de ha e mellett felveszem azt, hogy hazánkban körülbelül 16.000 adóközség van, körülbelül egy adóközségre esnék 4 ló és 100 darab ló után 3 darab.

T. ház! Ezen adatok az én meggyőződésem szerint világosan mutatják, hogy ily hozzájárulási arány sem a gazdaságnak érdekeit nem veszélyezteti, sem a lótenyész-állományt meg nem támadja.

Ezen kivül szóba jöhetne talán még az, hogy a tulajdonjog kellő méltánylásban nem részesül.

Én erre nézve, ha kivántatik, a későbbi §-oknál meg fogom tenni észrevételeimet; mert arról vagyok meggyőződve, és azt hiszem a t. házat is a későbbi §-ok tárgyalása meg fogja győzni arról, hogy ezen törvényjavaslat igen szabadelvü szellemben készült s kellő méltánylással volt ugy közgazdászati viszonyaink, valamint az egyesek érdekeire nézve is. Föntartom magamnak adandó alkalommal, ha erre nézve észrevételek tétetnének, felszólalni.

Ezek után és ezek alapján, miket előadni szerencsém volt: ajánlom a t. háznak, hogy a 2. és 3. §-t a központi bizottság szövegezése szerint elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés jobb felől).*

Madarász József: T. ház! Részemről elismerem, hogy a szőnyegen levő tárgy oly fontos, miként, habár részletes vita alapjául nem fogadtam is el a törvényjavaslatot, mert igaztalannak tartom, azért mégis mindazon módositásokat, melyek hazám alkotmányos jogai és a népnek csakis igazságos terheltetésére fognak szoritkozni, részemről is pártolni fogom. Tehát e tekintetben nem kivánok a tárgyhoz hozzá szólani, azonban a vita alatt Hollán Ernő t. képviselőtársam volt szives egy a valósággal biztosan, az ő tudomása szerint ugy lehet helyes, de az én meggyőződésem és tudatom szerint egészen ellenkező tételt állitani fel, és pedig igen nevezetes tárgyra nézve, a melyet hallgatással nem mellőzhetek.

Többször mondatott már, — hiszen a miniszterelnök ur is nem rég mondotta, — hogy a sanctio pragmatica kötelez bennünket az osztrák örökös tartományok védelmére. Nem kivántam akkor szólani, mert hiszen, nem mindig kell szólani minden előhozott tárgyhoz, ott van a költségvetés tárgyalása, majd akkor megtehetem észrevételemet; de midőn az állittatik, mint ma állittatott Hollán Ernő képviselőtársam által is indokolására azon ügynek, mely mellett felszólalt, hogy hiszen a parlamentben soha nem volt senki, a ki megtagadta volna azt, miként köteles ne volna Magyarország a pragmatica sanctio értelmében védelmezni az örökös tartományokat: uraim! ez a ténynyel oly ellenkező állitás, melyet hallgatással nem mellőzhetek.

Utalom a képviselő urat az 1861. azon felirati javaslat elolvasására, melyet Deák Ferencz t. képviselő ur adott be, és nemcsak azon 61. felirat elolvasására, hanem még az 1865. másodizbeni felirat elolvasására is, melyben kijelentette a képviselő ház: „vegye fontolóra felséged, miként az 1723. törvényben, azon törvényben, melyet igen sokan és igen helytelenül egyedül sanctio pragmatica-nak neveznek, semmi egyéb nem foglaltatik, mint megállapitása az öröködési rendszernek, vagyis átadása

Magyarország koronájának bizonyos, és még ez sem minden, hanem csak bizonyos ágaknak, és azon bizonyos ágak kihaltával még a királyválasztás jogát, vagy azon jogot is, melyet az ország gyakorolni akar, föntartotta.

Ha azonban a t. képviselő ur nem kivánná azon 1861. felirati javaslatot, — melyben világosan ki van mondva az szóról szóra, hogy az 1723. törvény nem kötelezi Magyarországot az osztrák örökös tartományok védelmére — elolvasni, hanem akarná megolvasni azon feliratban azon passust, melyben világosan ki van fejezve, hogy az osztrák örökös tartományok háboruja nem a mi háborunk: akkor emlékeztetem a t. képviselő urat, miként Magyarorszag parlamentjében voltak nemcsak akkor, nemcsak 1865-ben és nemcsak azon feliratok alkalmával, de voltak pl. 1867. évi martius 9-én, nem sokan ugyan, kik egy bizonyos inditványt terjesztettek elő a közös ügyek tárgyalására nézve, egy ellenkező határozatot a meghozott 1867. évi közös ügyekre nézve, körülbelül 10—11-en: Madarász József, Patay István, Csanády Sándor, *(Felkiáltások jobb felől: Elég! Tudjuk a többit!)* és többen — engedelmet kérek bebizonyitására a tárgynak kénytelen vagyok fölemliteni — kik az inditványra nézve azt mondották: „Tekintve azt, hogy az 1723. 1. 2. 3. t. czikkekből, vagyis az úgynevezett sanctio pragmaticából, nehogy az következzék, hogy Magyarország köteles az osztrák örökös tartományokat kül- és belellenség ellen védelmezni; de sőt mind az 1741. legelső, mint a későbbi védelem eseteiben törvénybe igtatván e nemzet azt, hogy a védelmet csakis Magyarország és királyi jogaiért és szabad ajánlatképen teljesiti és kikötvén azt is, hogy e szabad ajánlatokból utóbbra semmi kötelezettségi következtetés ne vonassék: a védelmi kötelezettség ellen mindenkor s már eleve is tiltakozott".

Ajánlom a t. képviselő urnak legalább is ennek megtekintését azért, hogy jövőre legalább ne kényszeritsék azon párt tagjait, kik az 1865—68-ki, elismerem az akkori képviselőház többsége által törvénybe igtatott közös védelmi kötelezettség ellen mindig felszólaltunk, és azt Magyarországra kötelezőnek soha el nem ismertük, ujból és ujból ellene felszólalni.

Nagy György: Távol van tőlem, tisztelt ház, hogy az előttem felszólalt Madarász és Hollán képviselő urakat kövessen azon térre, melyre ők, nem tudom számitással-e, vagy minthogy áll egy bizonyos tekintetben az, hogy a végletek találkoznak, titkos ösztön, hogy ne mondjam sejtelem következtében jutottak. Én nem akarom őket azon térre követni, pedig elismerem, hogy nagyon hálás lenne azon térre lépni. Nem vonta itt kétségbe ezen oldalról senki, hogy a mi a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatnak elvi részét illeti, — mely elismerem, hogy az átalános védkötelezettségből foly — mondom nem vonta kétségbe ezen oldalon senki, hogy az jogtalan lenne. Nagyon szivesen hozzájárulunk ezen teher viseléséhez. Mert, hogy ez teher, azt hiszem, tisztelt képviselő urak, azt önök is mindnyájan elismerik. De midőn valamely teher elvállalásáról van szó: azt hiszem, első kötelességünk számot vetni az ország erejével is, és lelkiismeretes kötelességünk, mely képviselői állásunkból foly, parancsolja azt, hogy minden teher elvállalásánál az ország anyagi érdekeinek figyelembe vételével járjunk el.

Én azt hittem, hogy Hollán Ernő tisztelt képviselő ur meg fogja czáfolni Tisza Kálmán képviselő ur állitásait, meglehet, nem értettem jól, de egy érvét sem hallottam, melylyel azt megczáfolta volna, a mit Tisza Kálmán képviselő ur mondott; hanem beszélt egészen más dologról és én nagyon örvendek, hogy azon vád egy részét magára vállalta, melylyel a tisztelt túloldal szónokai, és sajtója annyiszor éltek ellenünk, hogy mi mindig a közjogi vitát akarjuk fölelevenitени. Nem czáfolta, mondom, mert mit mondott Tisza Kálmán? Mondja-e Tisza Kálmán, hogy ő az 1867. XII-ik t. cz.-nek védrendszerünkre vonatkozó részét alterálni kivánja? Nem mondja; sőt ellenkezőleg azt mondja, hogy ő azon téren kiván maradni, és azt mondja, hogy azon törvény, melyet, nem mondom, hogy önök szereztek, mert miután törvénynyé vált, ugy tekintem, mint az egész ház akaratának kifolyását, ezen törvény magyar hadseregről emlékezik, a magyar hadseregnek van lovassága, és ezen lovasság számára kivántatik a lószükséglet. Erre nézve nem felelt Hollán képviselő ur semmit, hanem beszélt azon védelmi kötelezettség közösségéről, mely köztünk és a birodalom másik fele közt fönáll; azt magyarázta, hogy ő azt igy és úgy érti, és azután azt mondja, hogy kapcsolatban áll e törvényjavaslat a védrendszerrel; nagyon természetes, hogy kapcsolatban áll épen ugy, mint a kiszolgált altisztekre vonatkozó s tegnap tárgyalt törvényjavaslat. Ha jól emlékszem, Tisza László képviselő ur mondotta azt, hogy az is kapcsolatban áll a védrendszerrel, és ámbár a ministerelnök ur ezt el nem ismerte, de nézetem szerint mégis azt bizonyitotta be, hogy bizony kapcsolatban van az.

Áttérek most Hollán képviselő ur beszédének azon részére, mely azt mondja, hogy a tényleges állapotot vegyük tekintetbe. Nagyon helyesen épen ezt akarjuk mi is, és nagyon örvendenék, hogy ha a tisztelt képviselő urral egyetérthetnék; mert — a mint mondom, — akarom, hogy a tényleges állapotot vegyük figyelembe.

Méltóztatott mondani, hogy csekélyebb ezen teher oly országban, mely lovakat producál, mint a mely lovakat consumál; de el méltóztatott feledni, hogy a producált lovak mennyisége nem minden országban egyenlő.

Azt méltóztatott mondani, hogy igazságosnak tetszik látni a törvényjavaslat 2. §-ában követelt ló-mennyiséget és minőséget csak azért, mert statisticai adatok alapján követeltetik, és mert igy ajánlottuk meg a katonákat is. Az emberek minőségre nézve egyenlően alkalmasok és nincs köztök különbség Magyarország- és Ausztriában. *(Derültség.)* De nem a lovak. *(Élénk derültség.)* Hivatkozom a nagyon tisztelt ministerelnök urra, — mert meg vagyok győződve, hogy sokkal jobban ösmeri Magyarország és Ausztria közgazdászati viszonyait, mint én: — vajon a Magyarország és Ausztriában producált lovak minősége közt nincsen-e nagyobb különbség, mint a Magyarország és Ausztriában élő emberek minősége közt. *(Hosszas derültség.)* Természetes, hogy nem moralis különbséget értek, mert a lovaknál erről nem lehet szó. *(Derültség.)*

Miután tehát tisztelt ház én azon terhet, mely ily czimen az országra rovandó lenne, most az ország anyagi erejével arányban állónak nem tartom: pártolom Tisza Kálmán módositványát. *(Helyeslés bal felől.)*

Szlávy József ministerelnök: T. ház! Az imént előttem szólott tisztelt képviselő ur vádolta a jobboldalt, illetőleg Hollán Ernő képviselő urat, hogy mi idézzük fel ismét és ismét a közjogi vitát. Én nem akarom azt felidézni és nem is akarom vitatni, hogy ki idézte elő? Madarász képviselő ur hosszasan bizonyitgatta, hogy mi nem tartozunk védelmezni ő felsége többi tartományait. Én nem akarok e térre lépni. Tudom, hogy azon téren, melyen ő áll: ismét és ismét ezt fogja állitani; ennek ellenében mi ismét és ismét azt fogjuk állitani, nem feliratok, nem egyes itt ott elejtett szavak alapján, hanem törvények és törvények szellemének alapján, hogy az összes monarchia védelmére kötelesek vagyunk mi is, kötelesek ő felsége többi tartományai.

Tisza Kálmán képviselő ur pedig most ismételve állitja azt, hogy mi lépésről lépésre távozunk az 1867. XII. törvényczikkelyben elfoglalt állástól. Ennek ellenében már a multkor volt szerencsém megjegyezni, hogy, nézetem szerint, mi nem távozunk, hanem szorosan ragaszkodunk ezen állásponthoz. Az 1867. XII. törvényczikkely elismeri az egységes hadsereget; ennek ellenében Tisza Kálmán tisztelt barátom a magyar hadsereget akarná e szakaszba beigtatni. Az 1867. XII. törvényczikkely egységes hadsereget ismer, melynek igenis részét képezi a magyar katonaság és ennek összegét nevezi e törv.-czikkely hadseregnek, de korántsem volt annak azon értelme, hogy egy kikerekitett önálló magyar hadsereg létezik.

Ez különben nagyon sokszor megvitattatott és nem akarok okot szolgáltatni arra, hogy e fölött ujra és ujra vitát idézzünk elő. Csak azt akarom constatálni, hogy mi azon állásponton állunk, melyen állottunk 1867-ben, elismervén az egységes hadsereget. Ebből következőleg Tisza Kálmán képviselő ur természetesen a 3-ik §. szerkezetét is megakarná változtatni, mondván, hogy Magyarország csak a magyar hadsereg számára megkivántató lószükségletet kénytelen előállitani. Ez már nem közjogi tétel, tisztelt ház! ez a törvény lényegét is alterálja, mert alterálja azon számarányt, mely szerint Magyarország az általunk behozott törvényjavaslat értelmében a lószükséglet fedezéséhez járulni köteleztetnék. Eltekintve attól, hogy talán czélszerü sem volna azt mondani, hogy Magyarország csak a magyar hadsereg, vagyis az összes hadsereg csak azon részének, mely magyarokból áll, lószükségletét fogja fedezni; nem tudom, hogy még méltányossági szempontból is megállana-e tisztelt barátom ezen nézete?

Az mondatik, hogy nem a lovak számának aránya, hanem az alkalmas lovak számának aránya volna igazságos, és az mondatott, hogy nálunk, ha nagyobb is a lovak száma átalában; de az alkalmas lovak száma csekélyebb. Ez az, a mit én tagadok. Magyarország és Ausztria közgazdasági viszonyait, ha nem is jobban, de legalább szint oly jól ismerem, mint tisztelt barátom Nagy György.

De midőn az ausztriai lovakról van szó, ne méltóztassanak azon lovakat tekinteni, a melyek Bécs tájékán, Alsóausztriában találhatók; méltóztassanak átnézni Galicziába, és látni fogják, hogy a lajthántuli tartományok közt legtöbb ló van Galicziában, már pedig Galicziában a lovak képessége sokkal alantabb áll, mint Magyarországon. *(Mozgás.)* Felső-Ausztriában, Styriában, Karinthiában és Tirol egy részében vannak igenis kitünő és drága lovak, de épen a hadi szolgálatra nem alkalmasak; mert eltekintve attól, hogy oly nagyok és nehezek, hogy a gyors szolgálatra nem képesek, e mellett oly puha természetüek, hogyha 24—48 óráig a szabadban vannak, és nem részesülnek a rendes, kitünő ápolásban és etetésben, azonnal képtelenné válnak a szolgálatra.

Merem tehát bátran és biztosan állitani, hogy Magyarországon van annyi a hadi szolgálatra alkalmas ló, mint Ausztriában, és igy az arány e tekintetben nem igazságos, de nem volna méltányos talán más tekintetben sem.

Méltóztassanak figyelembe venni, hogy az 1867. XII. t. cz. szerint, a közös költségekhez mi $32^0/_0$-kal járulunk akkor, midőn Ausztria 68 százalékot fizet, hogy mi katonát, ugy hiszem $42^0/_0$-ot adunk, Ausztria pedig $58^0/_0$-ot. És ezt helyesnek találjuk mindnyájan. Miért? mert mindenki azon arányban járul a közös terhekhez, a mely arányban ahhoz tehetsége szerint járulni képes. Ha már most lovunk több van, mint a lajthántuliaknak: akkor azt

hiszem, nem volna méltányos azt mondani, hogy a lovakat pedig már nem azon arányban adjuk, milyenben találtatnak; hanem csak azon arányban — Tisza Kálmán szerint — amily arányban adjuk a katonát; ez esetben mindjárt azt is mondhatnók, hogy azon arányban adjuk, mint a pénzt. Legyünk kölcsönös méltánylattal egymás irányában, ha pénzt és katonát kevesebbet adunk mint a tulsó fél, ha lovunk több van, adjunk lovat többet. De nem is adjuk a lovat ingyen, hanem illő áron, mely árnak 68%-át ismét nem mi fizetjük, hanem az osztrákok.

Ennélfogva kérem a második és ennek kapcsában a 3. §-t ugy elfogadni, a mint van.

Tisza Kálmán: Szólani a tárgyhoz, tudom, nincs jogom, hanem ha én törvényt idézek, rendesen ugy szoktam mondani, amint van. A miniszterelnök ur azt mondá, hogy az 1867-iki XII. törvényben nincs az benne, a mit én mondok. Engedje meg a tisztelt ház, hogy felolvassam az illető törvényczikk szövegét, mely szerint méltóztatnak meggyőződhetni róla, hogy a mit én mondtam, abban benne van; hanem nincs benne az egységes hadsereg, a mit a miniszterelnök ur mondott.

A 11. §. azt mondja, hogy: „Ő felségének a hadügy köréhez tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek, és igy a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészitő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belszervezetére és a többi". Tehát ugyanazon szavak, melyeket én használtam. A 12. §. azt mondja: „de a magyar hadseregnek időnkénti kiegészitését magának az ország föntartja." Ezt kivántam constatálni. A törvény beszél magyar hadseregről, és beszél ő felsége összes hadseregéről, de nem egységes hadseregéről.

Elnök: Senki nem levén szólásra felirva, az előadó ur kiván még szólani.

Pulszky Ágost előadó: Csupán pár szót kivánok azon következtetésekre nézve megjegyezni, melyeket Tisza Kálmán igen tisztelt képviselő ur a törvénynek általa most felolvasott és idézett szövegéből levont, melyekkel azt kivánom bizonyitani, hogy azon esetre, ha elfogadnók is, a minthogy nem fogadják el, azon értelmezést, melyet ő a törvény ezen §-ainak tulajdonit: még az esetben sem állhatnának meg a következtetések, melyeket a tisztelt képviselő ur a törvény szavaiból levont. — Mit mond az általa idézett törvény? Hogy a magyar hadsereg kiegészitéséhez tartozunk időnként a megállapitott arány szerint járulni, mely ő felsége összes hadseregének kiegészitő részét képezi; de itt a fölszerelésről, harczképességbe való helyezésről nincs szó; ennek folytán, midőn az 1868. XL-ik törvényczik az arányt megállapitja a hadsereg kiegészitésére nézve: ez nem terjed ki azon többi viszonyokra, melyek a fölszerelésre és a harczképesség javitására vonatkoznak. E tekintetben mit látunk? Azt, hogy mig az emberekre nézve a tuloldal aránylag gazdagabb, a mennyiben mi a contingenshez $42^3/_4$ százalékkal járulnak, mig ők $57^1/_4$ százalékkal; mi vagyoni tekintetben szegényebbek levén a költségekhez 32 százalékkal járulunk, mig ők 68 százalékkal járulnak. Látjuk tehát azt, hogy itt ezen második hozzájárulási aránynál a képesség vétetik alapul, nem pedig egy átalános kulcs; méltányos tehát, hogy mi is — képességünk szerint járuljunk a ló beszerzéshez, hogy midőn is a közveszély esetében nem a jog szük korlátai közt fog mozogni az áldozatkészség, hanem az erőmegfeszités szélső határáig fog elmenni erkölcsi kötelesség érzetünk: akkor ne hagyjuk magunkat ily kétes interpretatio korlátai által határoltatni; hanem iparkodjunk megfelelni mindazon tekinteteknek, melyek hazafiságunktól elvárhatók, mikor különben is elviselhetetlen áldozatot tőlünk egyátalában nem követelnek, a mit a statistika részletes idézésével és a lajtántuli tartományok lóállományának felmutatásával is igazolhatni, miként ezt Hollán Ernő tisztelt képviselő ur és a miniszterelnök ur is tették.

Elnök: Tisztelt ház! Méltóztatnak elfogadni ezen második szakaszt a központi bizottság szövegezése szerint? Igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik!)* A többség elfogadja.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 3-ik szakaszt.)*

Matolay Etele: Tisztelt ház! nagyon sajnálom, hogy igen tisztelt képviselőtársunk Tisza Kálmánnak módositványa a 2-ik §-hoz az imént leszavaztatott; mert ha ez elfogadtatik, akkor az enyémnek tárgya sem lett volna, s akkor fel sem szólalok. Igy azonban kénytelennek látom magam egy másik módositványnyal egy egészen más elvből indulva ki, ezen szakasznál legalább megkisérleni azt, hogy e törvény hazánknak a lehető legkisebb kárára szolgáljon.

Midőn magamat ezen módositvány megtételére elhatároztam, tettem azt azon reményben, hogy az igen tisztelt miniszterelnök ur, ki eddig a földmivelési tárczát kezelte, e módositványomat pártolása alá veszi; mert az aggodalom, melyből kiindulok, sem közjogi, sem államjogi, hanem igenis nemzetgazdászati. Ezen reményemet azonban a miniszterelnök urnak imént tett nyilatkozata megdöntötte; de mivel meggyőződésemet meg nem ingatta, kötelességem módositványomat előadni. Azon körülmény, hogy ugy a tisztelt miniszterelnök ur, valamint Hollán Ernő tisztelt képviselőtársam e kérdésbe már az előbbi paragraphusnál is belebocsátkoztak, némileg megkönnyiti feladatomat.

Sietek mindenekelőtt kijelenteni, hogy e törvényjavaslat alapelvét, miszerint tudniillik a hadi szolgálatra alkalmas lovakat szükség esetében kártalanitás mellett mindenki hadi szolgálatra átengedni tartozik, valamint maga is tartozik fegyvert fogni a haza érért vész idején, hacsak kora, vagy egyéb körülmények fel nem mentik: helyesnek tartom, s ez ellen fel nem szólalok. Azonban a helyes alapelvet lehet helytelenül is alkalmazni, lehet ugy alkalmazni, hogy abból a hazára nézve kár támadjon.

Én párhuzamba tettem a személyes honvédelem kötelezettségét a vagyonnak e czélrai átengedésével. Megengedem, hogy e kettő között különbség van, sőt némi tekintetben ellentét, mert mig egyrészről a lovakat, mint vagyont pénzértékben megbecsülni és megfizetni lehet: az emberi élet pénzben megfizethetlen; ugy másrészről vész idején épen az emberi élet az, mely legnagyobb tömegben küldetik a tüzbe és az a nemzet igen rosz számitással élne, a mely fiait kevés számmal küldené a harcztérre, mert ez minden esetre több áldozattal járna. Megengedem, hogy némileg áll ez a vagyonra is, megengedem hogy a hadjárat szerencsétlenül üthet ki nemcsak azért, mert kellő számu hadsereg nem állittatott ki, de azért is, mert kellőleg fölszerelve nem volt és a ló is a fölszereléshez tartozik. De másrészről tagadhatlan, hogy a ki a tőkéből költ, abba a helyzetbe juthat, hogy midőn a legnagyobb szüksége volna, nem lesz miből költenie.

A ló a nemzetgazdászatnak egyik nevezetes ágát képezi és pedig, mint ezen törvényjavaslat mutatja egy oly ágát, mely a vagyonnak egyéb ágával nem helyettesithető. Hiában leszünk bármily gazdagok, ha vész idején kellő számu lovakat előállitani nem tudunk, hiába kiáltjuk: „egy országot egy lóért," meg nem fogjuk védeni magunkat.

Én pedig félek! tisztelt ház, hogy ha ezen törvényjavaslat igy lép életbe, a mint van: megeshetik, hogy egynehány ily mozgósitás pótlovazás után nem lesz többé honnan kiállitani lovakat.

Hogy ezen áldozat, — mert a hol kisajátitásról van szó, az természetesen áldozat, a tőke rovására megyen, melyet a lovak képeznek: azt hiszem oly világos, miszerint alig hiszem, hogy azt valaki tagadhassa. Tudjuk, hogy a hadi szolgálatra nem minden ló alkalmas, tudjuk, hogy azt nem annyira a faj-tökély okozza; mert a legjobb lovak megrokkanhatnak; hanem lehet, hogy vidéken az egész faj annyira el van csigázva, annyira el van satnyulva, hogy átalában alkalmatlan, nem egyénileg alkalmatlan. Azon kis kiméletet, hogy a tenyész-mének és kanczák kivételbe helyeztetnek, elismeréssel veszem, de ez nem változtat azon tételen, hogy a tőkéből adjuk ezen áldozatot: változtatná csak az, ha kiszámittatván ezen összes szükséglet, melyet béke idején mindennemü polgári foglalkozás és a katonai is megkiván, csak ezen fölösleget kellene adnunk. Már pedig ilyen fölösleg nincsen, s igy semmit sem adhatnánk, már pedig adni kell, tehát világos, hogy a tőkéből kell adnunk, annál is inkább, mert még arról sincs gondoskodva, hogy a béke helyre állván, a Magyarországból kikerült lovak, ide kerüljenek vissza és itt adassanak el. Megeshetik, hogy minden ilyen mozgósitás és leszerelés szemben az osztrák tartományokkal ránk nézve az arányt ugy változtatja, miszerint végre oda jutunk, hogy ezen törvény szerint nem leszünk képesek a tőlünk kivánt lószámot kiállitani.

Közben legyen szabad megjegyeznem, én ugyan fölteszem kormányunkról, hogy midőn e javaslattal a magyar törvényhozás elé állott: egyszersmind biztosságot szerzett magának az iránt, hogy a lajtántuli tartományokban hasonló törvény ugyanakkor életbe lép. De azt a képviselőház méltán megvárhatta volna, hogy ez világosan kijelentessék, valamint az erre kiküldött bizottságnak, nézetem szerint, föladata lett volna, hogy erre nézve a kormánytól határozott nyilatkozatot követeljen.

A 3-ik szakasz, melyhez módositást leszek bátor előterjeszteni, egyedül a 69-ki lószámlálás által adott összes lólétszámra alapitja az arányt és azt mondja, hogy mint a központi bizottság jelentése kifejezi, — a hadsereg, az összes hadsereg — a honvédség sincs megkülömböztetve — békelétszáma 51.355, hadilábon 155.546. E szerint mozgósitás esetében ki kell állitani 103.191 lovat, az összes lólétszám az 1869-ki számlálás szerint két millió 158 ezer 820, az osztrák területen 1,367.023. Ebből foly tehát azon arány. Ha ezt vesszük alapul, a mint vehetük is: ekkor ránk esik 61 $^{23}/_{100}$ %, az osztrák tartományokra 38 $^{77}/_{100}$ % vagyis egyszerübben minden 100 lóhoz mi tartozunk adni 61-et, azok 39-et.

A 4-ik szakasz, melyre nem vonatkozik ugyan javaslatom közvetlenül; de mely már tovább szövi ezen eszmét: elismeri, hogy hadi szolgálatra nem minden ló alkalmas, és a központi bizottság jelentése azt tünteti ki, hogy Magyarországon belül az egyes vidékek közt oly különbség állhat elő, hogy mig az egyik vidéknek, hol jobb lovak tenyésznek öt perczentjét viszik el mozgósitás esetén: a másik vidéknek, hol gyöngébb lovak tenyésznek, alig egy perczentjét.

Tudjuk azt, hogy a Lajthán tul, mint már meg is volt emlitve, a német, cseh és morva korona tartományokban nehéz, a galicziai tartományokban könnyü lófaj tenyész. Nálunk azt lehet mondani, hogy inkább könnyü, de talán a legkülönbözőbb egymás között. Mig a német, cseh és morva tartományokban a lovak — kivéve a legnehezebbeket, a melyek leginkább Steierországban vannak — általában véve ugy a hámos, mint a hátas szolgá-

latra mind alkalmasak, addig nálunk a háti szolgálatra alkalmasak ugyan; de a nehezebb szolgálatra igen kevés lovunk van. Egész vidékei vannak hazánknak és e tekintetben nem akarom elősorolni mindazon vidékeket, a hol a lovak átalában a hadszolgálatra alkalmasak; uri-lovakról nem szólok, mert ezek csak csekély részét képezik a lovaknak, hanem értem csak azokat, a melyeket a köznép tenyészt; mondom, nem akarom elősorolni, hol vannak alkalmas lovak, mert nem ismerem annyira hazánk minden vidékét; de azért tudom, és bátran állithatom, hogy sok nagy terjedelmü vidék van, hol a nép által tenyésztett lovak átalában alkalmatlanok a hadi szolgálatra.

Ebből pedig az következik, hogy ha mi az összes lólétszám arányában véljük megállapithatni a terhet, könnyelmüen cselekszünk. Azon ellenvetés pedig nem alapos, mely e tekintetben felhozatik, hogy ugyanis — és a minister ur is ugy akarja feltüntetni a dolgot — nálunk több hátas ló van; ugy látszik, vagy az igen tisztelt honvédelmi minister ur feledkezik meg arról, hogy midőn hadi szolgálatról van szó, nem csupán hátas lovakról, hanem hámos lovakról is van szó; vagy a tisztelt házról tette fel talán a minister ur, hogy ezt nem tudja, holott kimutatja a bizottság jelentése számokban, hogy mozgósitás esetében 22.171 málhás ló, 6,900 hámos ló, tehát e kettő összevéve 29.071 ló, mig ellenben hátas ló 74.120, tehát 45,029-czel több, azaz majd háromszor annyi mint kölömben; tehát, nem hogy kedvezményt foglal magában ránk nézve ez arány, hanem inkább igen nagy megterheltetést.

A tisztelt honvédelmi minister ur indokolásának második lapján a második bekezdés vonatkozik erre, a melyet bátor leszek fölolvasni: *(olvassa.)* Azt mondja: „Nem lehet ugyan félre ismerni, hogy az összes számok és a hadi szolgálatra valóban alkalmas lovak számának aránya közt, némi külömbség merülhet föl; de a kormány annál inkább lehetségesnek tartja, hogy ettől eltekintessék; mert ha egyrészt a birodalom másik államterületének némely tartományaiban a lovak nagyobb száma — nehezebb voltánál fogva — leend a hadi szolgálatra alkalmatlan, ugy másrészt a lovakban hasonlólag bővelkedő Galiczia beszámitásával, — az ottani lófajok könnyebb voltánál fogva, — a számviszonyok a mieinkéhez hasonló arányban módosulnak.“

Ebből kettőt következtetek, tisztelt ház! Először azt, hogy a tisztelt honvédelmi ministerium épen az ellenkezőjét indokolja annak, amit indokolnia kellene, oda irányozza tudniillik indokolását, hogy e javaslat mellett a lajthántuli tartományok nem lesznek tulterhelve. Ahhoz nekünk semmi közünk, tisztelt képviselőház! A tisztelt honvédelmi ministeriumnak azt kellett indokolnia, hogy mi nem leszünk többel terhelve, holott jelenleg épen az ellenkezőről kell meggyőződnünk. De másrészt arra a meggyőződésre kell jönnöm ezen indokolásból, hogy a tisztelt honvédelmi ministerium elmulasztotta annak idején a kellő statistikai adatokat beszerezni. Most mikor rá kerül a sor ezen törvényjavaslatot ismét keresztül akarja hajtani, mert mi egyebet jelenthet az, hogy ha más megbizható alap hiányában lehetségesnek tartja, hogy ettől eltekintsen és magát dispensálja, mert a számviszonyok, talán annálfogva, mert az osztrák tartományokban, nevezetesen Gallicziában a mieinktől különböző lovak vannak, nem képezhetnek elégséges alapot az összehasonlitásra. Azonban én csudálom a tisztelt ministerium azon felfogását, mert mint a 4-ik szakasz szerint szükségesnek látta, hogy itt a hazán belül a lovak a hadi szolgálatra alkalmas, vagy kevésbbé alkalmas minőségük szerint osztályoztassanak s a vidékek különbözőleg terheltessenek meg a teher igazságos felosztása érdekében. Ha már most felteszi, a bizottság is a mint emlitém, hogy ez 1—5% különbséget vonhat maga után: mennyivel inkább fel kell tennie, hogy egy országban a többi országokkal szemben, a teher igazságos felosztása érdekében még inkább kivánatos tudni a szolgálatképes lovak számát, hogy aztán ezekből határoztassék meg, a reá eső teher viseléséuek aránya.

Ezekkel, azt hiszem, szerencsém volt megfelelni Hollán Ernő tisztelt tagtársunknak azon állitására, hogy ez nem teher Magyarországra nézve, mert Magyarország lovakat nem consumál, hanem producál.

Azt hiszem, hogy csak ismétlés lenne, ha azon megkülönböztetésekbe bocsátkoznám, hogy mely lovak alkalmasak és melyek nem. A tisztelt képviselő urnak, azon állitására, hogy a hadügyér vegye ott a lovakat a hol találja: azt felelem, hogy ezen elv állhat egy országra nézve; de különböző országokra nézve, habár egy monarchiát képeznek, ez nem igazságos, mert ezen elvnek tulságra vitele azt hozza magával, hogy mert külföldön még több ló van, tehát ott fogja megszerezni a hadügyér a szükséges lovakat. Mivel azonban nyilatkozatát azzal végezte, hogy ha meggyőződnék arról, hogy Magyarország kárával járna ezen törvényjavaslat: akkor ő is kész lenne annak módositására közremüködni, reménylem, hogy ezek után meggyőződvén arról, hogy ez csakugyan Magyarország kárával jár, nem fogja ellenezni módositványomat ezen szakasznál, a mely következőkép hangzik. *(Olvassa.)* Módositvány:

A 3-ik szakasz következőkép szerkesztendő: „A jelenlegi törvények alapján kiállitandó lovak kivetése a birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományokra egy részről, a magyar korona országaira más részről a kiállitási képesség, vagy is a

hadiszolgálatra alkalmas lovak létszámának aránya szerint történik."

Ezen módositvány folytán a törvényjavaslat a központi bizottsághoz visszaadandó a végett, hogy további szakaszait ezen elvhez képest módositsa.

Tombor Iván jegyző *(olvassa a fönebbi módositványt.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Ezen módositvány érdeme meg volt vitatva azon vita alkalmával, mely az előző szakasz alkalmával folyt. Egy következményre azonban, a mely ezen módositvány elfogadása esetén mulhatlanul beállana: bátor vagyok még a tisztelt ház figyelmét fölhivni. Ez pedig az, hogy ha ilyen szövegezésben fogadtatnék el ezen szakasz, s ha kimondatnék azon elv, hogy a lajthántuli tartományok és Magyarország közt kiállitandó lovak mennyisége kivetését a képes lovak száma szerint kellene eszközölni: akkor mindenekelőtt gondoskodni kellene, hogy uj statistikai munkálat vitessék keresztül, még pedig azonos elvekkel és azonos eljárással a lajtántúli tartományokban és Magyarországban, hogy a képesség is ugyanazon mérv, ugyanazon szabályok szerint itéltessék meg.

Hogy az minő nehézséggel jár, hogy mily roppant administrativ apparatus kellene ehhez, azt a tisztelt ház könnyen beláthatja, ha csak azon nehézségekre gondol, melyek a sokkal egyszerübben és egyszerübb czélok tekintetével foganatositott 1869-ki népszámlálás tényleges keresztülvitele alkalmával fölmerültek; és ha van okunk és alapos okunk panaszkodni, hogy az 1869-iki népszámlálás alkalmával is, mely kiterjedt — ámbár igen csekély mérvben — a nép vagyonosságának más alkatrészeire, nevezetesen a házi állatokra is, ha alapos indoka van a közönségnek kételkedni, miszerint mindezen adatok tökéletesen kimeritők, alaposak lennének, mennyivel több kételyre szolgáltatna alkalmat egy ily sokkal bonyolúltabb, nehezebben megállapitható mérveknek és conditióknak megfelelő munkálat.

Egészben és nagyban minden esetre tisztában kellett a ministeriumnak és a háznak lenni, és tisztába is jött a ministerium felvilágositása nyomán azon arány iránt, mely a Magyarországban található és a lajthántúli tartományokban levő lovak képessége és ereje közt fönáll.

Amint a ministerelnök ur kifejtette, a viszony a lovak számához, nem hogy kedvezőtlenül, de sőt kedvezőbben üt ki a Magyarországban meglevő lovak részére. Igy a ministerium maga is tekintetbe vette az egyes vidékekre való felosztásnál pontosan a lovaknak képességét; mert itt belföldi munkálatról lévén szó, annak minden egyes részletét, minden egyes előzményét ellenőrizhette; nem lehetett azonban ily részletekbe bocsátkozni a lajtántúli tartományok kormányával való érintkezésnél. De a központi bizottság egyuttal meggyőződött a ministerium részéről neki szolgátatott felvilágositásból arról, hogy Magyarországban sehol sem fog a lovak számának 5%-án felül terjeszkedni a képesség arányában kivetett szám, valamint, hogy a lajtántúli tartományoknak egyrésze sem lesz, ahol 1%-nál kevesebb leend; de igen számos része lesz, ahol 5% fog igénybe vétetni.

Ezen indokoknál fogva ajánlom a §-nak elfogadását. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a 3-ik §-t *(Elfogadjuk! Nem!)* Méltóztassanak azok, kit elfogadják, felállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 4-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs észrevétele.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház ezen §-t? *(Él!)* Tehát elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 5-ik §-t.*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak ezen §-hoz két észrevétele van, az első az, hogy a második bekezdés végéhez következő szavak csatoltassanak akként, hogy a berendelt lóvak feladatása lehetőleg egy nap alatt eszközöltessék; minthogy túlságos kerületek alkalmával, kerületek meghatározása sok alkalmatlanságra vezetne a feladatásnál; magában a második bekezdésben pedig, hogy a horvát-szlavon minister helyett kormány tétessék.

Zsivkovics János: Tisztelt ház! Részemről azon módositást ajánlom, hogy a minister szó helyett tétessék „Horvát-Szlavonország bánja." *(Helyeslés.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a központi bizottság szövegezését Zsivkovics képviselő ur stylaris módositásával? *(Él!)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 6. §.-t.*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! A központi bizottságnak azon észrevétele van, hogy állatorvos elé ezen szavak tétessenek „lehetőleg okleveles". A következő bekezdésbe pedig a honvédelmi minister szavak előtt nyomda hiba folytán kimaradt „a" szó igtattassék be.

Horánszky Nándor: Tisztelt ház! Ezen szakaszra vonatkozólag bátor vagyok egy igen rövid, de lényeges módositást benyujtani. Módositásomat fel fogom olvasni és a tisztelt háznak engedelmével a lehető rövidséggel indokolni. *(Olvassa.)*

Módositás a 6. §-hoz. Az 5-ik bekezdés hagyassék ki. A 6-ik bekezdés vagyis c) pontja utolsó sorában ezen szavak után „szakértők közül" a következő szavak tétessenek a „törvényhatósági bizottságok által."

Miként méltóztatnak látni módositásom czélja az, hogy a lóavató bizottsági tagok ne a kormány közegei által neveztessenek ki, hanem a törvényhatóságok által választassanak.

Tisztelt képviselőtársam Tisza Kálmán az imént volt szives kifejteni azon irányelveket, melyek figyelembe vétele mellett helyesnek tartom én is azt, hogy a véderő fokozása, emelése tekintetéből gondoskodjék a törvényhozás arról, hogy beállható mózgositás esetében a hadsereg a kellő lószámmal lehetőleg olcsón, gyorsan és ami fő, biztosan fölszereltethessék.

Elismerem, tisztelt ház, hogy az általa javasolt ezen czéloknak másként, mint azon elvek alapján, melyek ezen törvényben feltalálhatók, megfelelni alig volna lehetséges; de ha ezt elismerem, lehetetlen más részről el nem ismernem azt is, hogy a törvényhozásnak gondoskodnia kell arról, hogy az alkotandó törvény át ne lépje azon határokat, melyeken túl már nem annyira a czélok elérésére, mint inkább, hogy ugy fejezzem ki magamat, önkénykedésre vezet.

A mi azon viszonyt illeti, tisztelt ház, mely egy részről az állam, más részről az illető tulajdonos között keletkezik akkor, hogy ha ezen törvény alkalmazást nyer: azt én mindkét részről teljesen egyenjogunak tartom és épen azért, mert olyannak tartom, szükséges szerintem, hogy azon becslők, kik a kisajátitandó lovak árának meghatározására hivatvák, ne egyoldalulag választassanak; és más részről helytelennek, igazságtalannak tartanám azt, hogy ezen becslőket a kormány közegei közvetve, tehát maga a kormány nevezné és az által a becsárak meghatározására szerintem igen igazságtalan befolyást gyakorolna, szükségesnek látom tehát, hogy legyenek indifferens közegek, melyek ezen becslést ellenőrizzék és mert a törvény ezen §-a a lóavató bizottságok megválasztása, illetőleg megalakitásáról szól, helyesnek és szükségesnek tartom, hogy a becslő bizottság három tagját az illető törvényhatóság nevezze ki. *(Helyeslés bal felől.)*

Tisztelt ház! Még csak azon egy körülményt vagyok bátor fölemliteni, ami a törvény 8. §-ának végén kimondatni czéloztatik és igen helyesen, hogy az állitási bizottság határozata, illetőleg becslési eljárása ellen jogorvoslatnak nincs helye. Ha tehát a becslő bizottság, mely hivatva lesz arra, hogy a lovak értékét meghatározza, oly értelemben működik, hogy az ellen, illetőleg a visszaélések vagy nem mondom visszaélések, de a hibák, tévedések ellen orvoslásnak nincs helye: akkor okvetlenül szükséges, hogy ezen bizottság lehetőleg indifferens elemekből alljon. *(Helyeslés.)* Épen ez okból is ajánlom módositásomat a tisztelt ház figyelmébe *Helyeslés bal felől.)*

Matolay Etele: Tisztelt ház! Mindenekelőtt kijelentem, hogy a Horánszky Nándor barátom által előadott módositványt én is elfogadom, azontúl pedig vagyok bátor egy más módositást beadni. Jelesül ezen §. 8. bekezdéséhez van észrevételem.

A mint szövegezve van ezen bekezdésnek az az értelme, mintha a honvédelmi minister a közös hadügyérrel egyetértőleg lenne kénytelen a lófogadó bizottságba egy főtisztet és a szükséghez képest egy állatorvost vagy a sorhadból vagy a honvédségből, beválasztani; holott nézetem, szerint, a czél az volt, hogy legyen a bizottságban a sorhadból egy főtiszt és a szükséghez képest egy állatorvos. Ennélfogva nézetem szerint ezen bekezdés 3. és 4. sorában előforduló: „vagy" szó mindkét helyen: „illetőleg" szóval lenne helyettesitendő; ekkor ezen bekezdés igy hangzanék: „Minden ily bizottsághoz a közös hadügyi és honvédelmi minister részéről egy sorhadbeli, illetőleg honvédségi törzs- vagy főtiszt, és szükséghez képest egy sorhadbeli, illetőleg honvédségi állatorvos neveztetik ki."

Pulszky Ágost előadó: Az előbbi módositvány a központi bizottság előtt is megfordult, a központi bizottság azonban máskép magyarázta e szakasz czélját. Nem arról van ugyanis szó, hogy közös sorhadbeli vagy illetőleg honvédségi törzstiszt legyen jelen a szerint, a mint honvédségi vagy sorhadi csapatok számára történik az állitás. Általában nem, hanem ilyen esetben egyik kéz a másikat mossa, egyik kisegiti a másikat. Sem a honvédség, sem a sorhadi csapatok nem rendelkeznek annyi törzstiszttel, hogy mindenik külön küldhessen. ki törzstiszteket: ha a honvédség vagy a sorhadi csapatok részére történik fölavatás, hanem egyik kisegiti a másikat.

A mi a másik módositványt illeti, melyet Horánszky Nándor képviselő ur adott be: erre nézve csak arra vagyok bátor figyelmeztetni, hogy ugy a mint szövegezve van, nem fogadhatom el; mert azt mondja az inditvány, hogy a 2-ik bekezdés, mely igy szól: a bizottság áll a főispán, főkirálybiró, főkapitány által kinevezendő stb., megmaradjon, a b) pontba pedig ezen szavak szurassanak be, hogy törvényhatósági bizottságok által választandók. Ezt a képviselőház elrendelheti; hanem akkor rendelkezni kell a következő pontra nézve is, hogy azon állatorvost ki választja vagy ki nevezi ki, hogy az a főispán által nevezendő-e ki?

A központi bizottság szövegezése szerint e tekintetben helyes a szerkezet; de ha a módositvány elfogadtatnék: akkor a szövegnek pótoltatnia kellene ugy, hogy az állatorvosra nézve is történjék intézkedés.

Elnök: Nem levén senki fölirva következik a szavazás. A 6-ik szakaszra vonatkozólag két módositvány adatott be, méltóztassanak meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa Horánszky módositványát.)*

Az 5-ik bekezdés hagyassék ki; a 6-ik vagyis c) pont utolsó sorában ezen szavak után „szakértők közül“ a következő szavak tétessenek: „a törvényhatósági bizottságok által.“ *(Azután olvassa Matolay módositványát mely következő.)*

A 6-ik §. nyolczadik bekezdésének 3-ik és 4-ik sorában előforduló „vagy“ szó helyett tétessék „illetőleg“.

Ennélfogva ezen bekezdés a következő szövegben állapittassék meg:

„Minden ily bizottsághoz a közös hadügyi és honvédelmi minister részéről egy sorhadbeli — illetőleg honvédségi törzs, vagy főtiszt, és a szükséghez képest egy sorhadbeli — illetőleg honvédségi állatorvos neveztetik ki.“

Elnök: Méltóztatnak elfogadni a 6-ik §-t a központi bizottság szövegezése szerint. *(Felkiáltások: Elfogadjuk! Nem fogadjuk el!)* A kik elfogadják méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 7-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs észrevétele e szakaszra vonatkozólag.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni. *(Elfogadjak!)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 8-ik szakaszt.)*

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! A központi bizottság részéről több észrevételem van: A 8. §. második bekezdése második sorából az „azon“ szó a harmadik sorban „levő“ szó után helyezendő át; 12. sorában „jegyekkel“ szó után „vagy egyéb okmányokkal“ szók veendők fel. Nyolczadik kikezdésében pedig „avatásnál“ szó „felavatásnál“ szóval cserélendő föl.

Legyen szabad egyuttal azon észrevételek egyikére reflectálni, melyet Tisza László képviselő ur tegnap e §. tartalmára nézve tett és melyre nézve aggodalmait, reménylem, ezuttal eloszlathatom. Ő t. i. azt kérdezte, hogy mi a pót-ló ára? ki állapitja meg? és minő fontossággal van e törvényjavaslatra. A mint a felolvasott szövegből kitűnik, a pót-ló-ár itt egyátalában nem vétetik figyelembe.

A pót-ló-ár maga nem egyéb, mint a lovak azon ára, melyet béke idejében a közös hadügyministerium állapit meg alárendeltjei számára, a kik lovak vételével meg vannak bizva és melyet a közös hadügyministerium a lovak piaczi ára és azon összegek szerint állapit meg, melyek a delegatio által megszavaztatnak. Ép azt kivánta a kormány e törvényjavaslatban kimondatni, hogy béke idején a közös hadügyministerium által saját érdekében megállapitott pót-ló-árak tekintetbe ne vétethessenek, nehogy az egyének tulajdonjoga megsértessék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Tisza László: Tisztelt ház! A mennyiben rám történt hivatkozás, bátor vagyok a bizottsági előadó urat felkérni, méltóztassék a törvényt megnézni ott is, a hol arról van szó, hogy mi történik azokkal, kik önkényt ajánlják fel lovaikat: és meg vagyok győződve arról, hogy nem áll nyilatkozata, hogy a pót-ló-ár abban csak annyira van érintve, hogy e törvényre vonatkozással nem bir. Ha méltóztatott volna megolvasni, méltóztatnék tudni, hogy épen érvénynyel bir; mert azoknál ki van mondva, hogy a kik a megállapitott pót-ló-árért nem engedik át lovaikat; a kényszer állitás alá esnek.

Tehát vonatkozással ama törvényre is, nincs kimondva benne, hogy ezt ki határozza meg.

Pulszky Ágost előadó: Tisztelt ház! Minthogy azon §-ban nem kényszerről, hanem kedvezményről van szó, természetes, hogy a ki a kedvezménynyel élni akar: azon föltételeket fogadja el, melyek közt a kedvezmény nyujtatik; ha ezen föltélekkel nem elégszik meg, senkisem fogja őt kényszeriteni, hogy önkéntesen odaadja azon tiz százalékkal fölemelt pót-ló-árért.

Schmausz Endre: Ezen §. 7-dik kikezdéséhez a 3-dik osztály megbizása folytán különvélemény alakjában módositványt voltam bátor benyujtani, melynek czélja az, hogy a csupán két lóval rendelkező ló-tulajdonosok az első felavatás alkalmával egyik lovukat se legyenek kötelesek kiszolgáltatni. Az osztály ezen módositványának indokolására legyen szabad röviden felhoznom, hogy a részleges vagy egész mozgositás elrendelése, az osztály véleménye szerint, nem ugyanazon értelmü a háboruval és az állam olymérvü szükségével, hogy minden birtokosnak, ki lóval rendelkezik, igy még azon kis földbirtokosok, fuvarosok ló-állományának és igy ezek érdekének is csorbitása szükségessé váljék, a kiknek ezen minimalis ló-állomány mindennapi munkájokhoz szükséges. Miután a központi bizottság véleménye szerint is az első avatás után még sokkal nagyobb mennyiségü ló marad fön, sem hogy az ily kis birtokosok érdekeit is meg kellene sérteni, miután tehát az állam szükséglete fedezve lesz akkor is, ha csak a nagyobb ló-állománynyal biró ló-tulajdonosok lovai sajátittatnak ki: alázatosan kérem a tisztelt házat, hogy ezen módositványt, mely sem a törvény intentiojával, sem az ország hadképességével nem ellenkezik, méltóztassék elfogadni. *(Helyeslés)*

Tisza Kálmán: Tisztelt képviselőház! Midőn az imént felszólaltam, bátor voltam jelezni, hogy a törvény elfogadhatóságának egyik föltétele az, hogy a törvény oly intézkedéseket foglaljon magában, miszerint abban bizonyos garantia nyuj-

tassék az iránt, hogy annak rendelkezései igazságosak lesznek, és hogy egyes vidékek és egyes községek vagy egyének az illető bizottságok önkénye által tul terheltetni, mások pedig a terheltetéstől teljesen megóvatni nem fognak. Ezen §-nál látom idején, hogy az iránt bővebben nyilatkozzam.

Megjegyzem mindenekelőtt, hogy hallottam egy nézetet kifejezni, mely szerint ez nem is teher, hanem előny. Ez azonban a dolgon nem változtat semmit. Ha előny, akkor legyen a törvény az előny nyujtásában igazságos; ha teher, akkor legyen a teher kirovásában is igazságos. Egyenlő és igazságosnak kell lennie mindenesetre az előnynek s a tehernek is. Azokra, a miket e tekintetben hallottam, csak azt jegyzem meg, hogy igen is előnyösnek tartom Magyarországra nézve, ha szabad adás-vevés utján az összes ló-szükségletet itt szerzik be: mert ez által a ló-tenyésztés emelkedni fog, és a kinek szándéka van lovát eladni, alkalma lesz ezt tenni. De másként áll a dolog mikor nem önkénytes ló-eladásról, mikor nem valaki fölösleges lovainak eladásáról, hanem azon lovainak kisajátitásáról, mert igy kell azt tervezni, van szó, melyeket különben semmi körülmények közt sem adott volna el. Ebben az illetőre nézve előny semmi körülmények közt sem fekhetik és nem is fekszik. De még akkor is, ha ez előny volna: szükséges, hogy gondoskodva legyen arról, hogy igazságosan érje az egyes vidékeket és azok polgárait. A 8-dik §. utolsó előtti bekezdése azt mondja, hogy az állitási bizottság tagjai a kiszemelésnél és avatásnál követendő eljárás iránt fognak utasittatni.

Tehát midőn ezen törvényt megszavaztatni kivánják, még nem adnak semmi fölvilágositást az iránt: milyen lesz az eljárás, milyen lesz az utasitás, melyet arra nézve adni fognak az eljáró bizottságnak. Pedig a szerint, hogy milyen lesz ezen utasitás: a szerint lesz lehetőve vagy lehetetlenné, hogy a kiállitó- vagy bécslő-bizottság igazságos vagy pedig részrehajló legyen, hogy az egyes községeket vagy egyéneket tulterhelje, másokat pedig minden teher alól felmentsen. Mert utóljára is, ha előre megállapitják a kerületeket és kimondják, hogy egy kerület hány lovat tartozik adni, ha nem lesz kimondva az is, hogy mindaddig mig telni fog, mig nem lesz szükséges minden alkalmas lovat elvinni, mily rendben jönnek az egyes községek lovai állitás alá, s hogy szabad-e, ha egyes községeknek 50 lova alkalmas, azt mind elvinni, a többi községekből pedig mind ott hagyni, vagy ha egy tulajdonosnak 10 alkalmas lova van, mind elviszik-e, a másikét pedig ott hagyják? Ha ez tisztán nem foglaltatik a törvényben: biztositás az iránt nem lehet, hogy a kiállitási és a pót-lovazási egyes bizottságok tetszésük szerint kegyeket osztogatni nem fognak. *(Ugy van! bal felől.)*

Miután ezen utasitás igen fontos, méltóztassanak megengedni: nem lehet, és a képviselőháznak az ország népe és lakosai iránti kötelességével, nem egyezik meg, hogy megszavazzon egy törvényt anélkül, miszerint gondoskodjék arról, hogy annak végrehajtásában oly elvek szerint történjék az eljárás, mely az igazságtalanságok ellen megóvja az egyes községeket és vidékeket.

Az utasitások, tisztelt ház, különböző természetüek. Én nem mondom azt, hogy magának az utasitás legutolsó részletének is a törvényben kell lenni; de igenis mondom azt, hogy azon elveket, melyeknek alapján a részletes utasitás készülhet, törvényben kell kimondani: mert csak akkor lehet a törvényhozó biztos az iránt, hogy az igazságosan megalkotni szándékolt törvény valóságosan igazságos is fog maradni.

Én tehát azt vagyok bátor a tisztelt háznak ajánlani, hogy tekintettel arra, hogy a pót-ló-szükségletnek, a mozgósitás alkalmával, fedezetéről szóló törvénynek az egyesek és egyes községekre vonatkozó hordereje, s hogy az hatásában egyforma és igazságos legyen: attól függ, hogy az állitási bizottság tagjai a kiszemelés és avatásnál követendő eljárásra nézve minő utasitást fognak kapni: inditványozom, hogy a 8. §-t azon meghagyással utasitsa vissza a képviselőház a központi bizottsághoz, hogy egyetértve a honvédelmi ministerrel, ezen utasitások főbb elveiről és azoknak törvénybe igtatásáról tegyen javaslatot. *(Bal felől helyeslés.)*

Én, tisztelt képviselőház, nem akarom kétségbe vonni, sőt szivesen megengedem, hogy az utasitások a legigazságosabbak, a leghelyesebbek és a legalaposabbak lesznek; de a törvényhozónak ezen bizalom által nem szabad elhallgattatni magát, nekünk, mint képviselőknek kötelességünk, hogy az ország polgárainak a lehető igazságtalanságok ellen való megóvását, necsak a kormány által kiadandó utasitások helyessége iránti reménybe vessük; hanem hogy magunk szabályozzuk és fektessük le azon elveket, melyeknek ez következménye lesz. Ajánlom tehát módositásomat elfogadás végett. *(Helyeslés bal felől.)*

Hollán Ernő: Tisztelt ház! Némi csekély észrevételeim vannak azokra, a miket Debreczen város tisztelt képviselője ép most előadott. Először a mi azt illeti, hogy én különösen a teherviselési módozatot emeltem ki ezen törvényjavaslat alkotásánál, és ennek ellenében azt állitottam, hogy azon javaslat, mely fölött tanácskozunk, előttem ugy tünik föl inkább, mint a vásárlásnak törvény általi szabályzása: ezt most is bátor vagyok ismételni és hangsulyozni, hogy én különösen ezen szempontból nézem és itélem meg ezen törvényt.

Közönségesen tudva van, hogy a mozgósitás esetén, ha t. i. az egész hadsereg mozgósittatnék,

körülbelül 100,000 darab lóra van szükség, és ezeknek az értéke a mostani piaczi árak szerint képvisel valamivel többet mint 21 millió frtot. Ezen egész manipulationak ha azt akarjuk, hogy hátramaradásban ne legyünk más hadseregek készültségéhez képest, 8—10 nap alatt kell végrehajtatni; mondom tehát, hogy ily nagy értékre, ily roppant lószámra kiterjedő vásárlást rövid idő alatt végrehajtani lehessen: ezt igen természetesen csak ugy reménylhetjük, ha szigoruan törvényben szabályozzuk a vásárlást. És igy ezen törvényjavaslatnál nem az a czél, hogy foglaljunk, vagy hogy erőszakosan kisajátitsunk, hanem hogy könnyitsük azon vásárlást, melyet okvetlenül végrehajtani kell. Ezen vásárlás igenis előnyére van a vevőnek, t. i. a hadi kormányzatnak; de sok tekintetben előnyére van az előadónak is. Miért? Mert tapasztaljuk, hogy most a béke idején, ha lovak vásároltatnak, egyátalában a gazdag közönség nem hajlandó alkuba bocsátkozni azon vevőkkel, kiket a kormány kiküld, hanem sokkal szivesebben veszi, ha közben járó kereskedő jön hozzá. Ha ellenben ilyen, az önkormányzat által felesketett becslők által fognak a lovak megbecsültetni, és igy a tulajdonosok közvetlenül fogják átadni: nem kétkedem, hogy a tulajdonosok 20, 30 frtot mindig nyernek ezen vásárlásoknál. Ezen szempontból állitom én, hogy ezen ló-beszerzési módozat az eladóknak is érdekében áll.

A mi egyébiránt a teherviselés kiterjesztését illeti azon értelemben, hogy talán egy kiadandó utasitással eltérhetne a kormány azon elvektől, melyek amegalkotandó törvényben megállapittattak: azt tartom, hogy erre nézve tisztelt felszóláló urnak aggodalmait eloszlatni nem lesz nehéz. Rendszerint ily meszebbre kiható törvényjavaslatoknál, melyeknek végrehajtására nézve többféle utasitásokat kell kibocsátani: természetesen csak a főbb elveket állapitja meg a törvény; mert hiszen az országnak avatási kerületekre felosztása, azután az egész lovak mennyiségéről szóló jelentések évenkénti beadása, és mikor eljön a lóállitás szüksége: maga a bizottság müködése tekintetében mulhatlanul megkivántatik, hogy a kormány specialis utasitásokat adjon.

Mikor tehát arról van szó, hogy a ló-állitási bizottság tagjainak utasitás fog adatni, ennek más értelmet nem adhatok, mint azt, hogy tisztán a végrehajtás körében az eljárásra nézve fog az utasitás a közegeknek kiadatni. Én ez által részemről kizárva látom annak lehetőségét, hogy a kormány vagy akárki, egyes nagyobb kiosztás által nagyobb terhet rójon valakire. A törvény itt világosan azt határozza, hogy egyenlő teherviselés szempontjából indulva ki, a kereskedelmi és honvédelmi ministertől nyert kimutatás szerint fogják megalapitani az arányt, mely szerint az egyes vidékek ismét a lóállományok arányához képest fognak concurrálni. Ha pedig előfordulna, hogy egyik, másik állitási kerületben eltértek volna ezen elvektől: azt hiszem, hogy az érdekleteknek minden pillanatban módjokban van itt a házban felszólalni, hogy az ilyen törvénysértés orvosoltassék; ha pedig a honvédelmi minister annyira akarna terjeszkedni, hogy ő a törvényben előre nem látott, vagy a törvényben megállapitott, vagy korlátozott, vagy nem korlátozott, más eljárást akarna alkalmazni, a mely tisztán a törvényhozás tárgyát képezné: akkor előállana, hogy a honvédelmi minister ezen törvényjavaslathoz novelláris javaslatot terjesszen. De a mint a törvényjavaslat jelenleg előttünk fekszik: én a Debreczen város tisztelt képviselője által beadott módositványt szükségesnek nem tartom és azért a központi bizottság szövegezését ajánlom. (*Helyeslés jobb felől.*)

Matolay Etele: Tisztelt ház! A tárgyalás alatt levő 8-ik §-hoz eddig két módositvány adatott be; én bátor leszek még egy harmadikat beadni. Mielőtt azonban ahhoz szólanék, a már felhozott kettőre nézve is legyen szabad röviden nyilatkoznom. Az egyik a harmadik osztálynak különvéleménye, melyet az igazság és méltányosságon alapulónak tartok, és mely ellen még eddig egy szót sem hallottam felhozni, az tehát ugy látom, hogy a tisztelt ház helyeslésével találkozik és azért több szót nem vesztegetek rá, egyszerüen kijelentem, hogy hozzá járulok. A másik a Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur által felhozott azon inditvány, hogy az utasitásokra vonatkozó bekezdés, melyeknek lehetőségét ezen törvény fölteszi: utasittassék vissza a végett a központi bizottsághoz, hogy ezen utasitásoknak főbb elveit előbb kidolgozza, ehhez is részemről minden esetre hozzájárulok, és bátor leszek Hollán Ernő tisztelt képviselőtársunknak az ellen felhozott némely okaira észrevételeimet elmondani.

Azt hozza fel tisztelt képviselőtársunk, hogy gazda-közönségünk nem hajlandó közvetlenül a hadügyministerium küldötteivel alkudozásba bocsátkozni a ló-eladás iránt, hanem inkább szeret közvetitőkkel alkudni, aminek következménye az, hogy kevesebbet kap a tulajdonos lováért, mint kapna a közvetlen érintkezés által. Mire mutat az, ha a gazda közönség szivesebben alkudozik a közvetitőkkel? Mutatja, hogy annak okának kell lenni, fontos ok nélkül nem tenné azt a gazda-közönség. Oka az, hogy azon küldöttek mindig önkényesen jártak el a gazda-közönség irányában, ezt kell tehát megelőzni és nem tökéletes szabad kezet adni; de annak legalább főbb elveit megalapitani.

Hogy specialis utasitásokat nem lehet a törvénybe fölvenni, az tökéletesen áll; de hiszen Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur is azt mondja, hogy az utasitás főbb elvei állapittassanak meg; tehát nem

kiván specialis utasitást adni; hogy pedig netaláni sérelmek miatt a képviselőházban fölszólalni mindenkor lehet, ez szerintem igen vékony vigasztalás az ilyen sérelmekre nézve; mert egy részről az ilyen fölszólalásokkal czélt nem érünk, de más részről a képviselőház ideje iránti gazdálkodás érdekében van az, hogy az utasitások főbb elveivel megelőzzük az ilyen felszólalásokat. Ezért pártolom Tisza Kálmán módositványát.

Ezenkivül én leszek bátor még egyet előterjeszteni. Ez tulajdonképen kettőt foglal magában. Az egyik ezen szakasz második bekezdésére vonatkozik. Miután azonban ebben megelőzött a központi bizottság előadója, ki maga is a fedeztetési jegyekhez oda kivánja tétetni: „vagy egyéb okmányokkal", tehát az észmére nézve azt mondanám, hogy hozzájárulok. De azt hiszem, a kifejezés nem helyes. Czélja e törvénynek az, hogy miután nálunk hiteles fedeztetési jegyeket csakis az állami méntelepeknél adnak: e miatt meg ne szorittassék oknélkül a kedvezmény fölhasználása az egyes kancza tulajdonosokra nézve.

Ha tehát a tisztelt központi bizottság azt akarta elérni: akkor legyen szives az előadó ur beleegyezni, hogy ezt tegyük be, „vagy egyéb bizonyitékokkal."

A másik az ötödik bekezdés ötödik sorában ezen szavak után: „árak szerint" teendő még: „és a szerint, a mennyit a beállitandó lovak teljesitett szolgálatukra nézve megérnek"; t. i. e törvény gondoskodik arról, hogy a lovak tulságos magasra ne becsültessenek; de nem gondoskodik arról, hogy az ellenkező baj be ne álljon, nem gondoskodik arról, hogy bizonyos szeszélytől — mert hiszen tudjuk hogy lehetnek egyes esetek, mikor valakinek megtetszik nagyon valamely értékes ló, és minden áron megakarja szerezni, — hogy ilyen esetben ne szenvedjen sérelmet a tulajdonos, s azért nem csupán bizonyos átlag szerint volnának a lovak becslendők, hanem tekintetbe veendő, hogy a lovak külön képességeik szerint igen különböző értéket képviselhetnek. Azért volnék bátor kérni a tisztelt képviselőházat, hogy ezen bekezdést e szerint méltóztassanak módositani.

Havas Sándor: Az a kérdés: vajon szükséges-e a szőnyegen levő törvényben a végrehajtási utasitás legalább némely főtételeit beiktatni, vagy sem? e kérdésre bátorkodom tiszteletteljes nézetemet előadni. Mindenekelőtt bátorkodom a tisztelt ház tudomására juttatni, hogy azon végrehajtási utasitás kidolgozása, és a két kormány közt egyetértő megállapitása iránt a tárgyalások már teljes folyamatban nemcsak, hanem befejezésökhöz közel vannak és akkor fognak befejeztetni véglegesen, ha a törvény, mely most tárgyalás alatt van, meg lesz alkotva. A mennyiben ezen tárgyalásoknál kezdettől fogva mostanig, mint a belügyminister képviselője részt vettem: leszek oly bátor, ezen utasitások főbb elveit itten előadni. *(Halljuk!)*

Talán sikerülend megnyugtatnom a tisztelt ház némely tagjait arra nézve, hogy a magyar kormány részéről ezen utasitások kidolgozására nézve oly elvek voltak kezdettől fogva irányadók, melyek a czélnak t. i. a hadseregnek gyors mozgósitásának, más részről pedig az állampolgárok érdekeinek megfelelnek; megjegyzem, az utasitás két fő részre oszlik, és pedig először van és lesz utasitás, mely a ló létszámnak béke idején nyilvántartására vonatkozik. Ez a törvény egyik leglényegesebb része, mert a lómennyiségnek, t. i. a meglevő lovaknak nyilvántartása és előre való kijelölése azoknak, melyek mint háti és hámos lovak hadi szolgálatra alkalmasak lesznek, okvetlenül szükséges és ettől függ a törvény kellő végrehajtásának sikere. A második utasitás vonatkozik arra az időre, midőn a hadsereg mozgósitása bekövetkezik, a midőn tehát a lovakat, a melyek szükségesek, rögtön föl kell adatni. Az első utasitást a hatóságok meg fogják a maguk utján kapni és ha valami észrevételök volna, be fogják a kormánynak jelenteni, amely ismét bizonyosan sietni fog intézkedni, hogy amennyiben a kivitelben nehézségek vannak, ezen akadályok megszüntettessenek.

Ami pedig azon utasitást illeti, mely a lóállitásról, a hadseregnek mozgósitása esetében szól, ez több részre oszlik. Ennek alapja, hogy a lólétszám hatóságonként és járásonként már a béke idején készen legyen. Van szerencsém jelenteni, hogy ez a kivetés már készen van és az egyes hatóságok már osztályozva vannak aképen, mint már több előttem szóló képviselő ur részéről is megjegyeztetett, t. i. 5 osztály szerint: a legjobb megye $5^0/_0$-ot azután a következő $4^0/_0$-ot stb. a legroszabb pedig mely a ló állományban leghátrább áll $1^0/_0$-ot ad. Most a törvény megalkotása után az egyes hatóságok e kivetés eredményéről azonnal értesittetni fognak és ha magukat más hatóságok irányában megröviditve érzik, ha t. i. magukra nézve ezen létszámot tulságosnak tartják: a kormány azon helyzetben lesz, hogy azon segithet.

Már most tegyük fel azon esetet, hogy a mozgósitás a magyar kormány részéről keresztül fog vitetni: akkor először is a hatóságok az állitásnak a járások szerinti végrehajtására fognak felszólitatni; és itt ismét előre biztositva lehet a törvényhatóság, hogy az állitási helyek, a járásoknak ezekbe osztása saját érdekeivel ellenkezni nem fog, mert az maga fogja ezen állitási kerületeket megállapitani, vagy legalább véleményt fog mondani ezekre nézve és a vélemény, ha alapos, a kormány részéről meg fog hallgattatni. Ha pedig a lovak kerületekenkint fognak elővezettetni, természetes dolog, hogy elő-

vezettetnek a kerületbe tartozó községek lovai egyszerre. Az egész ló-mennyiség a törvény értelmében és pedig a most tárgyalás alatt levő §. értelmében osztályoztatni fog alkalmas és nem alkalmas lovakra. Ki fogja ezt tenni? A törvény már megfelel erre: a bizottság. A bizottság először osztályozni fogja az egész ló állományt alkalmasakra és nem alkalmasakra. Ezután elővezettetnek a lovak egyenkint és az alkalmasaknak talált lovak tulajdonosai, a kik azokat a megállapitott pót-ló-áron átengedni hajlandók, felszólittatnak, hogy e részben nyilatkozzanak. Ha ilyenek találtatni fognak, mint én részemről hiszem, hogy fognak: akkor az egész avatási eljárás lényegesen megkönnyittetik, akkor egyszerre annyi ló, amennyinek tulajdonosa készek nyilatkozik a lovat a megállapitott pót-ló-áron átengedni, be fog tüsténti avattatni. A mennyiben pedig a járulék az önkéntesen ajánlottakból ki nem kerülne: akkor kezdődik a becslési eljárás. Ezt ismét a törvény határozza meg, vagy vélemény-különbség esetén, t. i. ha a három becsüs meg nem egyez, miképen járjanak el. De ennek az avatásra nézve csak másodrendü befolyása van. Itt a törvény azt mondja, hogy először a legalacsonyabb árú lovakat kell besorozni, azután a magasabb áruakat és végre a legmagasabb árúakat.

Ilyenkor előfordulhat igenis azon eset, hogy egy némely község, melynek történetesen jobb tenyészetü s nagyobb számú használható lovai vannak: többet fog adni mint más község, de e részben is már a törvényben találjuk erre nézve azon remediumot, hogy egyes lótulajdonosnak ne vigyék el valamennyi jó és használható lovait, hanem 2 lónál többel biró tulajdonos ló-létszámának csak felét szabad fölavatni. Tehát a lehetőségig meg van óva az egyesek és községek érdeke és ki vannak jelölve már a törvényben azon főelvek, melyek szerint a bizottságnak el kell járnia. Csak akkor volna baj, hogy ha a bizottság egyes tagjainak biztosittatnék bizonyos tulnyomó befolyás. Erre nézve azonban készen vannak az utasitások, és e részben gondoskodva van különösen magyar részről. A mi bizottságunk alakitása egészen más, mint a lajthántuliaké. Nálunk e bizottmányok egészen alkotmányos alapon vannak szervezve és a törvényhatóságok befolyása meg van óva.

Azt hiszem, tudjuk mindnyájan, hogy majdnem minden vármegyében van lótenyésztési bizottság, amelynek elnökét a törvényhatósági bizottság választja. A bizottságnak van elnöke. Az elnök, a szolgabiró tagja ezen bizottságnak és tagja végre a becslő is, kik mindnyájan a hatóság közegei. Tehát már magában véve tekintélyes és szakértő emberekből áll ezen bizottság, amely ügyelni fog arra, hogy saját megyéjében az érdekeltek kárt ne szenvedjenek. A törvénynek legutólsó bekezdése azt mondja, hogy a hatóság kebeléből alakult bizottság határozni fog és csak a bizottság határozata folytán fognak a lovak felavattatni. A szavazásra nézve kimondatott, hogy annyi egyén küldessék oda a katonai t. i. a hadügyi és honvédelmi hatóság részéről, mint amennyi a polgári hatóság részéről van a bizottmányban; de a szavazatok egyenlő megoszlása esetében a polgári hatóság részéről megválasztott elnök dönt. Tehát a polgári hatóság kezében van azon eljárás alkalmazása, amely leginkább megfelel a törvényhatóság érdekének.

Én megvallom, tisztelt ház, hogy eleintén magam is azon véleményben voltam, hogy ezen utasitásoknak legalább főbb elveit a törvénybe kellene fölvenni; de csakhamar eltértem ezen nézetemtől azon temérdek apró részletek miatt, amelyek mindmegannyi lényeges dolgot tartalmaztak, melyeket azonban törvénybe igtatni nem lehet. Méltóztassék például a véderőről szóló törvényt tekintetbe venni. A véderőről szóló törvény sokkal részletesebb, mint ez, s mégis ezeknek végrehajtásához egész könyvnyi terjedelmű utasitást kellett kiadni. És ha végig megyünk ezen utasitásokon, meg fogunk győződni, hogy ezek mind lényeges, — hogy ugy mondjam — elvi intézkedéseket tartalmaznak. Épen ugy van ezen törvénynyel is.

A törvény, mely most tárgyalás alatt van sokkal rövidebb, mindössze 14. §-ból áll, de ezen utasitások, melyek e törvény végrehajtásához előre elkészültek oly terjedelmesek, hogy ezeket lehetetlen lett volna törvénybe mind bevenni s lehetetlen azon főbb irányelveken kivül, még többet a törvénybe igtatni a nélkül, hogy az eljárás részletezésébe ne menjünk, mely törvénybe nem való és abban már is ben foglaltatnak.

Különben is ez nem szükséges. Hisz magától értetik, hogy azon utasitás, a melyet a kormány megállapodása után közre fog bocsátani: ismét a törvényhatóságok kezében lesz.

Ez részletes intézkedést tartalmaz oly esetekre is, ha az egész hadsereg mozgósitását kell eszközölni, a végrehajtási gépezet már béke idején készen álland, és ha ez ellen akármely törvényhatóságnak észrevétele lesz, a kormánynak mindig módjában lesz a hiányokon segiteni. És méltóztassanak tisztelt ház a részleteket a kormány tapintatára és igazságszeretetére bizni.

Ezert a §-nak elfogadását ajánlom.

Tisza Kálmán: Szavaim helyreigazitása végett kérek szót; *(Halljuk!)* kénytelen vagyok constatálni, hogy mind a t. képviselő, mind a t. ministeri tanácsos ur egészen másról beszéltek, mint a miről én beszéltem, egészen másban akartak megnyugtatni, mint amit én módositványomban felhoztam. Beszéltek a kerületek felosztásáról a lólétszám összeállitásáról, mindazokról, amelyek béke idején

megtörténhetnek, amelyekre nézve bizonyos kiigazitások lehetnek. Beszéltek azután ujnyi és kötetnyi vastagságu utasitásokról. Én — miként módositványom kimutatja — beszéltem az állitási bizottság tagjainak a kiszemelésnél és avatásnál követendő eljárása iránt adandó utasitásokról; tehát nem a kerületek beosztásáról, nem a lólétszám összeállitásáról, nem arról, amikre a megyéknek is némi befolyásuk van; hanem beszéltem egyszerüen és határozottan azon elvekről, melyek szerint az avatásnak magának kell történnie. Semmi egyébről nem szólottam, valamint nem szóltam semmi részletes utasitásról.

Ott van az én módositványom, a mely szól a főbb elvekről, melyek követendők.

Igen könnyü czáfolni, ha mást czáfolnak, mint az a mi mondatott. *(Tetszés bal felől.)*

Gullner Gyula: Nem akarok arra kiterjeszkedni, ami már több alkalommal, ugy a mai, mint a tegnapi tárgyalás alkalmával a vita tárgyát képezte, hogy ha a törvényjavaslat törvénynyé válik: az egyes lakosokra nézve előnyt, vagy pedig hátrányt foglal-e magában. Mert azt hiszem tökéletesen teljes és igaz az, a mit Tisza Kálmán t. képviselő ur mondott, hogy az irányadó szempont csak az lehet, hogy akár foglal magában előnyt vagy hátrányt: csak az igazság legyen a mérvadó; de én azt gondolom t. ház, hogy az joggal volna elnevezhető a szükségesség türvényének is; mert minden kisajátitás mint korlátozása a tulajdonjognak, mert némi tekintetben ez is az, ugy ezen törvényjavaslatnak alapindoka a szükségesség, a mely a haza veszedelméből időnként előállhat. Itt tehát arra kell figyelemmel lenni — legalább az én véleményem szerint, — hogy a mennyiben a szükségesség a kényszeritésnek mindig egy bizonyos fokát foglalja magában, azon kényszerités élét, a mely ismét hátrányt is foglal magában, az igazsághoz annyira és oly szorosan alkalmazzuk, amennyiben az adott körülmények s a helyzet megengedik. Azt hiszem, t. ház, hogy azon határozati javaslat, melyet Tisza Kálmán t. képviselő ur beadott, épen erre vonatkozik; mert épen itt következik a törvény végrehajtásánál azon pont, a midőn a törvényt alkalmazni kell a lovak beszerzésénél, hogy itt ne követtessék el előny az egyikre, vagy hátrány a másikra nézve. Távol van tőlem s ugy gondolom a határozati javaslat igen tisztelt benyujtójától is, hogy ő föltételezte volna azt az eshetőséget, miszerint a kormány netán oly utasitást fog kiadni, hogy az ország lakosai vagy vidékei közt válogasson, az egyiknek talán előnyére vagy hátrányára szolgáljon; én tőlem is, s ugy hiszem mindenkitől távol van ez. Ámde én azt gondolom, hogy minden esetre a törvényhozás feladatához tartozik, hogy a törvény végrehajtásának főbb elveit törvénybe igtassa, akkor mikor a kormányt felhatalmazza egy utasitás kiadására; azt hiszem ez a törvényhozásnak nemcsak joga s ezt kétségbe sem lehet vonni: hanem, ha helyesen akar eljárni, véleményem szerint, kötelessége is.

A mit közvetlenül előttem szólott képviselő ur Havas Sándor fölemlitett, megvallom én feszült figyelemmel hallgattam előadását; mert olyat igérkezett mondani, mely sem a törvényjavaslatban, sem az indokolásban nincs benne; pedig ha értettem mindazt, mit mondani méltóztatott a t. képviselő ur, jóformán semmi ujat nem mondott, mert mindaz a mit mondott, benne van a törvényjavaslatban és az indokolásban. De nem méltóztatott ujat mondani az utasitásokról, s a kételyeket aligha sikerült eloszlatnia különösen a kiszemelés s az avatás alkalmával követendő eljárásra nézve, épen erre vonatkozik mit Tisza Kálmán képviselő urhatározati javaslata tartalmaz. Azt méltóztatott ugyan mondani, hogy ha majd a kormány utasitást fog kiadni, ezen utasitás ki fog adatni a törvényhatóságok és városoknak és azok véleményt fognak róla adni, ez pedig nem helyes; mert ha a kormány a törvény értelmében utasitást ad ki: az legyen a szó szoros értelmében utasitás, mely semmiféle törvényhatóság vagy városnak véleményadására ne szoruljon.

Hollán Ernő t. képviselő ur azt mondta, hogy az egyenlő teherviselés alapján fog az utasitás kiadatni. Bocsánatot kérek, még ez sincs a törvényben benne; csak az van mondva, hogy a bizottság tagjai részére a kiszemelésnél s avatási eljárásnál követendőkre nézve utasitás adatik, még ezen axioma sincs kimondva, hogy az „egyenlő teherviselés“ alapján. Azt méltóztatott mondani, hogy ha visszaélés követtetik el, akkor itt a ház előtt orvoslást kereshet mindenki. Én nem gondolom, hogy a t. ház egyetlen tagja sem komolyan akarja, hogy a kormány mindennap feleletre vonassék, hogy valakinek a lova nem ugy becsültetett meg, miként ő igazságosnak tartotta volna. Azt hiszem, hogy az ily eljárás sem a parlament, sem a kormány tekintélyét növelni nem fogná, melynek föntartása legyen az illető képviselő akár a többség pártjából, akár az ellenzékből, egyenlően czélja. Különben is ismerjük a kérvényekre hozott stereotyp végzést; a panasz ugy nyer orvoslást, hogy a kérvény „elintézés végett kiadatik a honvédelmi ministernek“.

Én azt gondolom, t. ház, nem oly csekélység az, mit Tisza Kálmán t. képviselő ur határozati javaslatában előadott, a végrehajtásra vonatkozó elveket kivánván a törvénybe igtattatni; mert e tekintetben nagyobb garantiát lát, ha az a törvénybe van igtatva, mintha egyes képviselők a képviselőház előtt igéretet tesznek. Én tehát ezen határzati javaslatot és hogy egyszersmind kiterjeszkedjem azon módositványra, melyet a 3-ik osztály előadója, és

arra, melyet Matolay képviselő ur benyujtott, a 3-ik osztály előadójának beadott javaslatát részemről pártolom, valamint pártolom a Matolay képv. ur módositványát is, kiválólag kérvén a t. házat, ne méltóztassék azon fontos kérdést, melyet Tisza Kálmán t. képviselő ur határozati javaslata magában foglal, a végrehajtásra vonatkozó fő elvnek törvénybe iktatását elutasitani; hanem méltóztassék az ő javaslata szerint a szöveget kiegésziteni. *(Helyeslés bal felől!)*

Nagy György: T. ház! Az idő rövid levén, én is röviden fogok szólani. *(Helyes! Halljuk!)* Ezen §-hoz a mi részünkről beadatott egy határozati javaslat és egy módositvány. E határozati javaslatnak czélját méltóztattak megérteni, de felolvastatott a módositvány is: ezek ismétlésével tehát nem akarom a t. ház figyelmét igénybe venni; azt hiszem mindnyájan egyetértenek a képviselő urak abban, hogy ezen törvénynek kivitelénél a legnagyobb teher és sérelem az ország polgáraira abból háramlik, hogy ha azon része a törvénynek, melyre a módositvány vonatkozik, az igazság méltányossági és a gyakorlati életnek megfelelőleg, nem módosittatik. Méltóztatnak tudni, hogy a törvényjavaslatban az foglaltatik, hogy az illető becslőket a főispán nevezi ki, és a becslők eljárása ellen semmiféle felebbezésnek helye nincs; mert az, melyet Hollán képviselő ur fölemlitett, nagyon is magas forum, oly magas, hogy attól orvoslást alig várhatunk, különösen oly időben, melyben a mozgósitás elrendeltetik, midőn az országgyülés talán nem is fog együtt ülni. Az pedig, mit Havas Sándor t. képviselő ur mondott, megvallom oly szépen, oly bőven volt előadva, hogy ezen szóbőség árjába, szerintem, belefult az eszme. *(Ellenmondás jobb felől.)* Mert semmit sem distingualt, és előadásából semmi határozottat nem tudtam kivenni.

Gullner képviselő ur azt mondotta, hogy Havas képviselő ur mondott olyanokat, mik a törvényben nincsenek és mondott olyanokat, mik a törvényben benne vannak. *(Gullner Gyula közbeszól: Nem mondtam!)* akkor én állitom, hogy a képviselő ur mondott olyat, mely a törvényben nincs benne, mondotta azt: legyünk nyugodtak, mert elég garantiája van annak, hogy ilyen utasitások nem adatnak, jogsérelem nem történik, hogy a törvényhatóságok mindig megkérdeztetnek az illető kerületek beosztásánál. Ugyan kérem, méltóztassék megmondani, a törvényjavaslat melyik szakaszában foglaltatik az? Az mondatik ugyanis, a kisebb kerületi járások, vagy városok máshoz csatolását a belügyminister a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi és a honvédelmi ministerrel egyetértőleg állapitja meg, de a törvényhatóságok megkérdezéséről szó sincs. *(Havas Sándor közbeszól: a 4-ik §-ban. Egy hang: Ez nem kathekismus!)* Igen sajnálom, hogy nem az; de nagy köszönettel vettem volna, ha a t. képviselő ur felvilágosit; és még nagyobb köszönettel, ha felvilágositott volna arra nézve, mit, nem tudom, melyik szakaszból merit, t. i. hogy ha valakinek három lova van, annak csak fele vehető el; nem tudom, mondom, hogy méltóztatik az elosztást érteni, de ha felvilágositana, megköszönném.

A határozati javaslatra vonatkozólag biztosithatom a t. képviselő urakat, hogy olyan önkény adatik ezen lószerző bizottságoknak, hogy ha legalább az átalános alapelvekről, mint Tisza Kálmán képviselő ur kivánja, az utasitás meg nem szabatik: nagyon félek, hogy majd lesznek jobboldali lóállitó bizottságok, és lesznek baloldali emberek, kiknek lovaikat oda kell adniok, *(Mozgás jobb felől.)* Félek attól, hogy igy lesz, adja Isten, hogy be ne következzék.

Tovább megyek. Matolay Etele képviselő ur módositványa tisztán gyakorlati, és fel sem tehetem a t. képviselő urakról, hogy el ne fogadnák. Miről van szó? arról, hogy az államnak joga van követelni azt, ami becses tulajdonom, mert tudni méltóztatik, hogy a lókedvelő ember minő becset helyez lovába; de ha az államnak joga van azt elvenni, ha most az mondatik ki: nem tekintünk arra, hogy mennyit ér azon ló, nem tekintünk arra, hogy képes-e szolgálatot tenni, hanem azon bizottság egy illusorius közép árt fog megállapitani, és elveszik a lovat: ez nagyon jogtalan dolog; mert a hadviseléshez nem csak ló, hanem gabona és más ilynemü tárgy is szükséges, és hogyan lehet átalában azt mondani, hogy én köteles vagyok bármit is egy fillérrel is olcsóbban adni az államnak, csak azért, mert hadi czélra szükséges. Ennek biztositása: czélja Matolay módositványának; midőn mindkettőt pártolnám, felkérem a t. házat, méltóztassék azokat elfogadni.

Elnök: Nem levén senki fölirva, fölszólitom az előadó urat, nyilatkozzék, hogy kiván-e jogával élni. *(Felkiáltások! Eláll, eláll!)*

Pulszky Ágost előadó: T. ház! *(Felkiáltások: Eláll! Eláll! Halljuk!)* Két érdemleges inditvány nyujtatott be, és két csekélyebb fontosságu módositvány. Az utóbbira nézve azt jelenthetem ki, hogy a központi bizottság részéről nem látok nehézséget azok elfogadására nézve, csak a 2-ik módositványra nézve irályi szempontból bátor volnék azt javaslani, hogy inkább igy fogadtassék el: „és a felavatandó lovak bel-értéke és szolgálatképessége szerint".

Ami a kisebbségi különvéleményt illeti, ez iránt a központi bizottság az ellen-okokat jelentésében előadta, és azt hiszem, hogy ez ellen-okoknál fogva a t. ház többsége ily, a törvény czélzatával ellenkező intézkedést el nem fogadhat.

Ami Tisza Kálmán képviselő ur határozati javaslatát illeti, hogy t. i. a 8. §-ban érintett utasitások elveinek kidolgozása végett e törvényjavaslat visszaküldessék a központi bizottsághoz: csak azt vagyok bátor jelezni, miszerint az elvekről itt bővebben szó nem lehet, minthogy az elvek magában a §-ban részletesen meg vannak állapitva. Itt e bekezdésben nem is elvek megállapitásáról, hanem az eljárás részleteiről van szó; hogy pedig ebbe a ház nem bocsátkozhatik, s nem is bocsátkozott soha: az ugy hiszem nyilván való. E bekezdés nem egyéb, mint végrehajtási clausula más formában.

Ennek folytán azt hiszem, hogy a t. ház minden aggodalom nélkül elfogadhatja e §-t Matolay Etele képviselő ur módositványával. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: T. ház! miután senki szólásra nincsen felirva és a külön vélemény előadója szólni nem kiván, a tárgyalás e §-ra nézve be van fejezve. Azt hiszem, hogy legelőször is szükséges lesz Tisza Kálmán képviselő ur határozati javaslata fölött dönteni; miután ez az egész §-t illeti. Ha ez elfogadtatnék, természetszerüleg nem lesz szükség a többi módositványt felolvasni; ha pedig elvettetik, felolvassuk a törvényt egyszerüen, és azt hiszem, legjobb lesz ugy eljárni, hogy a szavazás bekezdésenkint fog történni.

Méltóztassanak most meghallgatni Tisza Kálmán határozati javaslatát.

Kiss Miklós jegyző *(ujra felolvassa a határozati javaslatot.)*

Elnök: Méltóztassanak azok, kik e módositványt elfogadják, fölállni. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el.

Méltóztassanak most azok, a kik az első bekezdést elfogadják fölállni. *(Megtörténik.)*

Az első bekezdés elfogadtatott. A 2-ik bekezdésre van megjegyzése a központi bizottságnak és módositványa Matolay képviselő urnak.

Kiss Miklós jegyző *(olvassa a módositványt.)*

Elnök: Méltóztatnak elfogadni ezen bekezdést Matolay képviselő ur módositása szerint? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott, azon hozzáadással, melyet a központi bizottság javasolt.

Következik a 3. bekezdés, melyre nincs módositvány beadva. Méltóztatnak ezen bekezdést elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott. A 4. bekezdésre ismét van módositványa Matolay urnak.

Pulszky Ágost előadó: Csak a kérdésre vonatkozólag jelzem, hogy a központi bizottságnak ezen módositványt elfogadó, de azt másképszövegező javaslata van.

Matolay Etele: Hozzájárulok a központi bizottság szövegezéséhez.

Elnök: Tehát elfogadtatik a központi bizottság szövegezése. Az 5. és 6. bekezdésre nincs módositvány. Méltóztatnak elfogadni ezen bekezdéseket? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott. A 7. bekezdésre külön-vélemény van beadva.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a külön-véleményt.)*

Elnök: A kik méltóztatnak elfogadni a központi bizottság véleményét, méltóztassanak fölállani. *(Megtörténik, felkiáltások: Ellenpróbát!)* Méltóztassanak fölállani azok, kik nem fogadják el. *(Megtörténik.)* A többség a központi bizottság véleményét fogadta el. A 8. és 9. bekezdésre nincs módositvány beadva. Méltóztatnak elfogadni ezen bekezdéseket? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Van szerencsém jelenteni, hogy a ma harmadszor felolvasott törvényjavaslatot Tombor Iván jegyző ur fogja átvinni a főrendekhez. A holnap 10 órakor tartandó ülésben folytattatni fog a napirenden levő törvény-javaslat részletes tárgyalása. Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. $2^1/_4$ órakor.)

65. országos ülés

1873. évi január 16-án

Perczel Béla elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. A törvényczikkeknek az országos levéltárba helyezéséről szóló elismervény bejelentetik. Lükő Géza a kir. tetszvény jognak Schopper rozsnyói püspök által megsértése tárgyában; Vidacs János a budapesti lánczhidpénz megszüntetése tárgyában interpellálják a kormányt. A hadsereg és honvédség lószükségletének beszerzéséről szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása befejeztetvén, elfogadtatik. A telepitvényesekről szóló törvényjavaslat némely elmaradt szakaszai tárgyaltatván, elfogadtatnak.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József.

(Az ülés kezdődik $10^1/_4$ órakor.)

Elnök: Méltóztassanak a mult ülés jegyzőkönyvét meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző (*olvassa a január 15-én tartott ülés jegyzőkönyvét.*

Elnök: Ha nincs észrevétel, (*Nincs észrevétel!*) a jegyzőkönyv hitelesitve van.

A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Szeniczey Ödön, a szólni kivánók neveit jegyzi Tombor Iván egyrészről és másrészről Kiss Miklós jegyző ur.

Bemutatom Fehérmegye föliratát, melyben a törvényhatóságok javadalmazásait a megyei szervezet alapján ténylegessé vált szükség mérve szerint kéri megállapittatni.

Továbbá bemutatom Felső-Fehérvármegye közönségének föliratát, folyó 1873-ik évi költségvetésének helybenhagyása, illetőleg az 1872. évi V. törvényczikkben kirendelt 29477 frt 14 kr kiutalványoztatása tárgyában.

Ezen kérvények a kérvényi bizottságnak fognak kiadatni. A főrendiház elnöke megküldi az 1872. évi deczemb. 23-án kihirdetett törvények eredeti példányainak az országos levéltárba történt elhelyezését igazoló elismervényt.

A képviselőház levéltárába fog letétetni.

Somssich Pál: T. ház! Választó kerületem Dantova községének folyamodványát van szerencsém a ház asztalára letenni, melyben panaszkodik a község, hogy még 1863-ik évben a község pénztárát feltörték, s abból 300 és néhány frtot elloptak. Ez adópénz volt, és e miatt pert is inditottak az előljáróság ellen, mert ezen pénz rajtok ujból megvétetni szándékoltatik. Kérik tehát a t. házat, hogy miután az ellenök támasztott követelés igazságtalan, mert ők az előljáróság kezeibe letették a pénzt, hogy ezen adóösszegnek végkép leendő leirását kegyesen elrendelni méltóztassék.

Kérem ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: A kérvényi bizottságnak fog kiadatni.

Boér Antal: T. ház! Van szerencsém a t. háznak a marosvásárhelyi jogász-egylet kérvényét bemutatni, melyben az országgyülési jegyzőkönyveket, naplók-, és irományokat az egyletnek dijmentesen megküldetni kéri.

Kérem ezen kérvényt a gazdasági bizottságnak kiadatni.

Elnök: A gazdasági bizottságnak fog kiadatni.

Lükő Géza: Tisztelt ház! A cultusminister urhoz leszek bátor egy interpellatiót intézni. Élénk emlékezetében lehet a t. háznak, hogy a székesfehérvári püspök 1869-ben megidéztetett az akkori kormányelnök grf. Andrásy által ő felsége elé ad audiendum verbum regium. Nem akarok abba bocsátkozni, vajon a mult századok homályából kikeresett és alkalmazott ezen eljárási mód megegyeztethető-e a mai kor szellemével; oda sem akarok kiterjeszkedni, vajon azok, kik hivataloknál fogva a törvényes rend feltartására hivatkozván, mennyire vétenek, midőn a törvényt sértik; mert ily esetben

kétszeres beszámitás alá esnek azok, kik az országban oly kiváló törvényhozási állást foglalnak el, mint a magyar főpapság a magyar törvényhozásban; csak azon egyet vagyok bátor kérdezni, hogy a mi törvénysértés volt 1869-ben, az ma már nem törvénytelenség-e? hogy vajon a miért megbüntettetett és megdorgáltatott a székesfehérvári püspök, az ma már büntetlenül elkövethető-e valamely főpap által? A székesfehérvári püspök takarózhatott köpenyegével, de az ő irányában elkövetett eljárás nyilvánvalóvá lett ország és világ előtt, az, hogy a magyar király hogy a magyar kormány a királyi tetszvényjogot fönállónak tekinti.

Valóságos dacz, valóságos botrány tehát, nézetem szerint, ha ezek ellenében akad főpap, ki a királyi tetszvényjogot magára nézve kötelezőnek nem tekinti, e szerint a törvény és az állam hatalmával daczol.

A mai korban divatos és hazánkban is szokás Poroszországra hivatkozni; itt e házban tegnapr is történt hivatkozás Poroszországra, én tehát el őe is kijelentem, hogyha az igen t. vallás- és közoktatási minister ur interpellatiomra adandó válaszában azt fogja mondani, hogy a Poroszországi minta szerént fog eljárni: én ezzel igen meg leszek elégedve; *(Helyeslés)* most bátor leszek interpellatiómat fölolvasni. Interpellatiom következőleg hangzik: *(Olvassa)*

„Van-e tudomása minister urnak arról, hogy Schopper György rosnyói megyés püspök körlevelében a fönálló királyi tetszvényjog ellenére, Torna megyére is kiterjedő egyházmegyéjében, a csalhatatlansági dogmát legujabban kihirdette?

Ha van tudomása, miként szándékozik minister ur ezen törvénytelenség ellenében eljárni?“ *(Helyeslés bal felől.)*

Elnök: Közöltetni fog a vallás- és közoktatási minister urral.

Vidacs János: A t. pénzügyminister urhoz van egy interpellatiom. Magyarország boldogságát, anyagi jólétét én legalább a czélszerü közlekedési eszközök létrejövetelében látom. Ha végig tekintünk Magyarország vasuti hálózatán, azt vagyunk kénytelenek fájdalommal bevallani, hogy azok nem mindig Magyarország nemzeti iparának és kereskedelmének érdekében épittettek. Ha ez ugy van, a min most már bajos segiteni: tehát iparkodjunk a még hátralevő még eddig felszinre nem került közlekedési eszközöket oly módon szaporitani és oly módon hozzáférhetőkké tenni, hogy hazánk polgárai azon közlekedési eszközök segitségével a hazának anyagi felvirágzását mentől előbb észlelni képesek legyenek.

A fővárosok egyesittettek és ezen egyesités törvény által szentesitve van; de a minister ur és a törvényhozás figyelmét legalább eddigelé kikerülte azon anomália, mely szerint Buda-Pest most is azáltal, hogy budai ember átakarván jöni hozzánk vagy mi akarunk menni oda, gátolva vagyunk gyorsan közlekedni egymással. Ha már az országban levő közlekedési eszközök oly nagy mértékben szükségesek arra, hogy iparunk fejlődjék: mennyivel jobban van szükségünk arra, hogy Buda-Pest városában a hidon vagy az épitendő hidakon minél-előbb eszközöltessék a szabad közlekedhetés. *(Helyeslés.)*

Ezeket tekintetbe véve a következő interpellatiót vagyok bátor a t. pénzügyminister urhoz intézni!

Miután a fővárosok egyesülése immár törvényhozásilag szentesitve van;

miután az egyesülés folytán a két városrész közti közlekedés szükségszerüleg sokkal sürübb lesz, mint volt eddigelé, s a legszegényebb polgárok sem fogják a lánczhidoni gyakoribb átkelést kikerülhetni;

s miután végre különben is képtelenség, hogy ugyanazon egy város különböző részei között a közlekedés vámteherrel legyen összekötve;

kérdem a tisztelt minister urtól:

szándékozik-e az 1870-diki XXX. törvényczikk akénti módositásáról egy törvényjavaslatot terjeszteni a ház elé, miszerint az egyesült főváros két részét összekötő lánczhidon az eddig beszedni szokott „hidpénz“ megszüntettessek.

Elnök: Közöltetni fog a pénzügyminister urral.

Hunyady László gr.: T. ház! Erdély Hunyadmegye Hátszeg városának nehány választó polgára kérvényét van szerencsém a t. háznak bemutatni. Ezen kérvény tartalma röviden az, hogy az 1872-ik évi junius 13-án megválasztott képviselő sem helyét itt el nem foglalta, sem megbizó-levelét át nem adta. E választó polgárok kérik tehát a t. házat, méltóztassék e tekintetben intézkedni. *(Helyeslés.)*

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Következik a napirend vagyis a „honvédsereg és honvédség ló-szükségletének fedezéséről mozgósitás esetében“ szóló törvényjavaslat tárgyalásának folytatása.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 9-ik §-t.*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak nincs megjegyzése.

Lükő Géza: T. ház! Sem a 9-ik §-ban sem a törvényjavaslatban sehol sincs kimondva, hogy a 9-ik §. értelmében fölveendő birságok hova fordittandók. Én tehát jónak látom kimondatni, hogy a beszedendő birságok a törvényhatósági szegény alap javára fordittassanak. Azt hiszem, hogy ez ellen senkinek észrevétele nem lehet és világosabbá és határozottabbá teszi a törvényt. *(Helyeslés.)*

Pulszky Ágost előadó: T. ház! Ez analog lenne azon intézkedéshez, mely a kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló törvényben hozatott.

Kiss Miklós jegyző *(olvassa Lükő Géza módositványát, mely igy szól:)*

„Az utolsó előtti 3-ik sorban ezen szó után „után" igtatandó; „a törvényhatósági szegényalap javára."

Pulszky Ágost előadó: Valószinüleg az eredeti szerkezetet méltóztatott alapul venni és nem a központi bizottság szerkezetét, mert abban e szó nem foglaltatik; egyébiránt igy is elfogadható, ha az illető szakasz végére tesszük, mely igy szólna: „azonfelül pedig az állitásra kötelezett minden egyes lova után száz forintig terjedhető pénzbirságban elmarasztalható, a törvényhatósági szegény alap javára."

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 10-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak ezen §-ra nincs észrevétele.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? *Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 11-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: A központi bizottságnak ezen §-ra több észrevétele van, nevezetesen: az első sorban „kerület" szó után „vagy egyes" szók igtatandók be, minek értelme az lenne, hogy nemcsak egy egész felavatási kerület egyesülhet, de annak egyes községei külön is élhetnek a törvény ezen §-ában letett kedvezménynyel, ha lakosai együttesen elhatározzák magukat a reájok kivetett lovak önkénytes előállitására. Ugyanezen 11-ik §. negyedik bekezdése 3. sorában „kényszerszállitás" szó „kényszerállitás" szóval, negyedik sorában „s a" szók „sőt" szóval helyettesitendők, minthogy a két eset különválasztandó, nem pedig tetézendő. Az 5. sorban „a község költségére" szók kihagyandók; a bekezdés végéhez pedig következők igtatandók: „az ebből netalán következett költség és ártöbblet a mulasztást elkövetett kerület vagy község költségére levén számitandó." Mert méltányos, hogy aki a kedvezménynyel élni akarván, zavart okoz és azon feltételeknek nem tesz eleget, melyeknek kell hogy megfeleljen a végett, hogy a kedvezményt igénybe vehesse: az ezen eljárás által okozott kárt megtéritse.

Lükő Géza: Tisztelt képviselőház! Nekem a 11. §. harmadik bekezdésének épen azon részére, melyet a központi bizottság tisztelt előadója méltóztatott érinteni, van észrevételem. Hogy az eredeti szöveget nagyon szigorunak találták az osztályok, azt mutatja az, hogy maga a központi bizottság is jónak látta attól eltérni. Az eredeti szerkezetben az volt mondva, hogy bármily áron és bárhol előállitandó azon kerület, vagy község rovására, amely vállalkozott önkéntesen előállitani a lovakat, de ennek nem tett eleget.

Én azonban a központi bizottság által javaslatba hozott módositványt is tulszigorunak találom és nem tartom elegendő szabatosnak azon tekintetben, hogy mik lehetnek azon kiadások, melyek ezen eljárásnál valóban előfordulnak. Világosan ki van mondva, hogy kényszer állitásnak van helye, tehát aszerint fog a dolog lefolyni, mintha a községek nem ajánlották volna önkényt meg a lovakat, s azért czélszerübb volna, hogy ha ezen 11. §. harmadik bekezdésének végére ezen szavak tétetnének: „Mindazok, akik a mulasztást okozták, a 9. §-ban foglalt pénzbirság alá esnek."

Pulszky Ágost előadó: A kényszerállitás itt csupán esetlegesen mondatik ki, t. i. vagy kényszer-állitás lép érvénybe, ha az illető kerület vagy község elmulasztja az előállitást, melyre ajánlkozott; vagy pedig arra idő nem telnék, mert meglehet, hogy a kényszer-állitást eszközlő commissio már tovább haladt, időközben a kerület más községében van dolga; vagy pedig, ha a kényszer előállitás ily okoknál fogva, sürgősségi esetben, midőn a mozgósitás alkalmával minélelőbb kell a lovakat előteremteni, foganatositható nem volna: disjunctim, esetlegesen engedi meg a törvény, hogy a község vagy kerület költségére a lovak bármi áron vagy bárhol is megszereztessenek. Ebből több költségek fognak eredni, minthogy azon commisionak utasitásokat kell tenni, minthogy azon commissiónak utánna kell járni, hogy megszerezze a kellő számu lovakat, melyek többe fognak kerülni, a kényszer vagy önkéntes felajánlás után felmerült $10^0/_0$-kal emelt potló árnál. Azt hiszem, hogy e módositvány teljesen mellőzhető, miután a központi bizottság szövegezése czélszerübb és a körülményeknek leginkább megfelel. Kérem a tisztelt házat, azt ugy elfogadni.

Matolay Etele: Tisztelt képviselőház! Ami a tárgyalás alatt lévő szakasz utolsó bekezdésére beadott két rendbeli módositványt illeti, azokra nézve mindenekelőtt megjegyzem, hogy az eredeti szöveg semmiképen sem maradhat meg. Egyébiránt a két beadott módositvány közül én azt, mely egy részről a törvényjavaslatot kiegésziti, más részről szavatosabb is, t. i. Lükő Géza módositványát fogadom el.

Nekem még egy más észrevételem is van e szakasz bekezdésének első sorára nézve, épen a központi bizottság előadója által a központi bizottság részéről bejelentett azon pótlásra, hogy a kerület szó után „vagy egyes" szók igtattassanak be. Én e részben módositást nem terjesztek elő, hanem csak fölvilágositást vagyok bátor kérni az előadó urtól, hogy miként tudják meg az egyes községek a rá-

jok eső jutalékot. Hogy maga a kerület a lóállitási járulékot tudhatja s igy elvállalhatja az önkénytes állitást is: ez természetes; mert a 4-ik szakasz szerint a kormány kiszabja ugyan az egyes kerületekre eső jutalékot, de hogy egyes községekre mennyi esik, hogyan történik a felosztás: ennek nem találom nyomát. Kérem a központi bizottság előadóját, hogy világositson fel, vagy pedig kérem a képviselő házat, hogy a módositványt mellőzni méltóztassék.

Havas Sándor: Tisztelt ház! Amint a képviselő ur előadásából értettem, azt kivánja tudni, hogy az egyes községek miképen fogják megtudni azon jutalék számát, mely ő reájok esik, és azt méltóztatott mondani, hogy a törvény-javaslatban erre vonatkozólag semmi sem foglaltatik. Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, mint tegnap is szerencsém volt előadni: a kivetés, tudniillik a jutaléki járulék, mely egyes községekre esik, béke idején készül el, még pedig elkészül a kereskedelmi, honvédelmi és belügyministeriummal egyetértőleg.

A kereskedelmi minister, kinek szakmájába a lótenyésztés tartozik és ki azon adatokkal bir leginkább, melyek a lótenyésztés állapotát országszerte megismertetik, osztályozza a megyéket, ezek alapján a kereskedelmi és honvédelmi ministeriummal s a belügyministeriummal egyetértőleg elkészül egy kivetés, mely nemcsak az ország valamennyi megyéjére, szól a járásokra is. Már most, hogy hány járásban, hány állitó helyen akarja esetleg az illető törvényhatóság előállitani a lovakat, ez magától a törvényhatóságtól fog függni; t. i. a kormány ezen állitási helyeket csak tervképen, csak javaslatképen közli az illető megyékkel, s ha a megyék az állitási hely ellen kifogást akarnának tenni, azt rendes uton megtehetik.

Tehát itt azon kérdés, hogy egyik községre hány ló állitása esik, természetes dolog, attól függ, hogy hány állitásra képes ló foglaltatik azon községben. Már tegnap is volt szerencsém előadni, hogy egy-egy járás, vagy állitási kerület lovai összegyüjtetnek egy meghatározott napon és helyen, és ott tekintet nélkül arra, hogy melyik községhez való lovak, csupán alkalmas vagy alkalmatlan voltuk szerint osztályoztatnak. Azt tehát, hogy egy községből hány ló lesz kiállitva, — ha csak a megye nem látja jónak kivetni az egyes községekre a jutalékot: — előre tudni nem lehet.

Egyébiránt, mint szerencsém volt tegnap előadni, az egész lóállitási müvelet, a törvényhatóságok kezébe lesz. Azt tartom, hogy nem lesz az ellen nehézség, ha a megye akár járásonkint fogja a kivetés foganatositani, akár az az ismert jutalékot a többi községek közt is fel fogja osztani. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Tisztelt ház! Az előadott nézetek folytán, kénytelen vagyok a kérdést a szavazásra bekezdésenkint föltenni. Ugyanis e §. első bekezdésében a „kerület“ szó után „vagy egyes“ szókat kivánja beigtatni a központi bizottság. Elfogadja-e a ház az első bekezdést a központi bizottság szövegezése szerint. *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatik.

A második és harmadik bekezdéshez nincs módositás, tehát elfogadtatik. A 4-ik bekezdés 3-ik sorában „kényszer-szállitás“ szót „kényszer-állitás“ szóval, továbbá a 4-ik sorban „s a“ szókat „sőt“ szóval kivánja felcseréltetni a központi bizottság. Az 5-ik sorban „a község költségére“ szók kihagyandók; a kikezdés végéhez pedig következők igtatandók a központi bizottság véleménye szerint: „Az ebből netalán következett költség és ártöbblet a mulasztást elkövetett kerület vagy község költségére lévén számitandó.“

Lükő Géza képviselő ur pedig a 4-ik kikezdés ezen szavai után „érvénybe lép“ a többi szavakat kihagyatni kivánja és helyökbe ezeket akarja igtattatni: „és mind azok, kik mulasztást okoztak, a 9-ik §-ban kiszabott pénzbirság alá esnek.“

Bátor vagyok tehát a kérdést föltenni: elfogadja-e a ház a 4-ik bekezdést a központi bizottság véleménye szerint? Igen vagy nem? A kik elfogadják, méltóztassanak felállani. *(Megtörténik.)* Most méltóztassanak felállani azok, kik nem fogadják el. *(Megtörténik.)* A többséget nem vagyok képes kivenni. Kérem azért, méltóztassanak még egyszer fölállni azon képviselő urak, akik elfogadják a központi bizottság véleménye szerint a 4-ik bekezdést; a jegyző urak meg fogják számlálni a szavazatokat. *(Megtörténik.)* Most méltóztassanak fölállni azok, kik nem fogadják el. *(Megtörténik.)*

72 szóval 68 ellenében a központi bizottság véleménye lőn elfogadva.

Következik a 12. §.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 12., 13. §-okat, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak, olvassa a 14-ik §-t.)*

Pulszky Ágost előadó: Ezen §-ra nézve a központi bizottságnak azon észrevétele van, hogy a „belügyi“ szó helyébe „belügyminister“ szó igtattassék, „Horvát, Szlavon“ szó után pedig „Dalmátország bánja“ tétessék egyetértelmüleg az 5-ik §-ban elfogadott módositással.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a 14-ik §-t a központi bizottság véleménye szerint? *(Elfogadjuk!)* Tehát a 14-ik §. a központi bizottság véleménye szerint elfogadtatik.

Eszerint, tisztelt ház, ezen törvényjavaslat részleteiben is a ház által el lévén fogadva, a holnapi ülésben fog harmadszori felolvasás alá kerülni.

Következik a napirend 2-ik tárgya: a telepitvényesekről szóló törvényjavaslat némely függőben maradt §-ának tárgyalása.

Eötvös Károly előadó: Tisztelt ház! A telepitvényesekről szóló törvényjavaslat azon §-aira nézve, melyek uj szövegezés végett a központi bizottsághoz lettek visszautasitva, azokon kivül, melyek a központi bizottságnak a tisztelt ház elé terjesztett jelentésében foglaltatnak, nem látom szükségét annak, hogy bővebb indokolást is terjesszek elő; csak annyit lesz szerencsém megjegyezni, hogy a Vécsey báró által beadott azon módositványt, mely szintén a központi bizottsághoz utasittatott, mely igy szól: „Ha a jelen törvény értelmében eszközlendő rendezések alkalmával valamely szórványos állapotban létező telepek összesitése, vagy már létező községekhez való csatolása az illető földtulajdonosok részéről kezdeményeztetnék, vagy az illető telepitvényesektől kivánságképen kijelentetnék: ugy az a kölcsönös érdekek épentartása mellett a másik fél által elfogadandó lesz.“ E módositványt a központi bizottság mellőzendőnek vélte azért, mert a mennyiben a szorosabb értelemben vett magyarországi megyékben volnának oly telepitvények, melyek községet nem képeznek: azok a jelen törvény keretébe ugy sem vágnak bele; amennyiben pedig a községek területén, vagy a községet képező telepitvények közt léteznének olyan külön telepek, melyek tagositás alá jöhetnének: azokra nézve a törvényjavaslatnak 8. §-a ugyis intézkedik.

Továbbá tárgyalás alá vette a központi bizottság Nemes Péter és képviselő társainak a székely telepitvényekre vonatkozó azon módositványát, mely szerint „az 1848. év után az 1850. év január 10. és ezzel kapcsolatosan később keletkezett kormányrendeletek s politikai hatósági ideiglenes intézkedések folytán létrejött szerződések és egyezségek az előbbi jogviszonyok megállapitására nézve mérvadóul nem szolgálhatnak. Ezen módositványt is tárgyalás alá vette a központi bizottság, de miután azon politikai és hatósági rendeletek, melyekre ezen módositvány vonatkozik, tisztán az urbériségekre vonatkozólag bocsáttattak azon időben ki, a székelyföldi telepitvények pedig urbéri természettel nem birnak: ennélfogva ezen módositványt is mellőzendőnek vélte.

Elnök: Hozzájárul a tisztelt ház a központi bizottság véleményéhez? *(Elfogadjuk!)* Ennélfogva b. Vécsey és Nemes Péter által beadott s a központi bizottság altal elvetett módositványt a tisztelt ház nem pártolja. Következik a 14. §-ra Tisza Kálmán által beadott módositvány:

Eötvös Károly előadó *(olvassa.)*

14. §.

A telepitvényes a 2-dik és az 5-dik §§-okban megadott megváltási, illetőleg megvételi jogát két év alatt per utján köteles érvényesiteni.

E két év, ha a telepitvény a 2-ik §. határozata alá esik, vagy ha a határozott időre szóló szerződés már lejárt, ezen törvény hatályba léptenek napjától, az 5-ik §-ban érintett azon telepitvényekre nézve pedig, melyeknél a szerződés még le nem járt, azon naptól számitandó, a melyen ez le fog járni.

Ha e két év alatt a telepitvényes keresetet nem indit: a megváltási, illetőleg a megvételi jog megszünik és további egy év alatt a telepitvényes csak épitkezési és más beruházásai megtéritésére, a földtulajdonos pedig a telepitvényes kibecsülésére indithat keresetet.

Ha azonban a keresetet egyik sem inditaná meg: az illetékes törvényszék a telepitő terhére kirendelendő gondnok által a kibecsülési keresetet hivatalból inditja meg.

Van szerencsém figyelmeztetni a tisztelt házat, hogy az utolsó bekezdésben egy sajtóhiba van: „épitkezési“ helyett: „épitkezései“ teendő.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatott.

Eötvös Károly előadó *(olvassa.)*

25. §.

A székelyföldön előforduló teljesitésekre nézve a fentebbi intézkedések a következő módositásokkal akalmazandók:

Telepitvényeknek azok tekintendők, melyek az erdőségek kiirtása és szántóföld, legelő vagy kaszálóvá való átalakitása czéljából a községi osztatlan birtokon vagy magán-földtulajdonosok majorsági birtokán eszközöltettek, habár község nem alakult is és a telepitvényes vagy előde a telepitvényi birtokot 1848-ik január 1-én már birta, használta s állandóan azon lakott és ha a rajta épült ház és gazdasági épület a telepitvényes tulajdona; még pedig

1-ör ott, hol e telepitvényi földek örök időre jutottak a telepitvényesek birtokába, vagy az évi szolgálmány mennyisége változás alá nem eshetett:

a) a telepitvényhez tartozó összes bel- és külbirtok a rajta fekvő évi tartozások megváltása mellett a telepitvényes tulajdonává válik, ha a külbirtok térfogatát okmányilag igazolni képes;

b) ha azonban a külbirtok térfogatát okmányilag nem igazolná, a belsőséget ugymint: házhelyet, udvart és kertet egészben, a külbirtokot azonban csak részben van jogositva és pedig akként megváltani, hogy ez esetben, ha a telepitvényi beszolgáltatás készpénzfizetésből, vagy vegyesen készpénz és természetbeni szolgálmányokból állott: váltság fejében a külbirtok felét; ha pedig a beszolgáltatás csak természetbeni szolgálmányokból állott: a külbirtok harmadát tartozik a telepitő tulajdonosnak visszabocsátani.

A belsőség térfogata a 6. §. szerint állapitandó meg, azon változtatással, hogy az kétezer négy-

szög ölnél kisebb és négyezer négyszög ölnél nagyobb ne legyen.

2-or ott, hol a telepitvényi földek határozott időre adattak a telepitvényeseknek, vagy ahol az évi szolgálmányok mennyisége változás alá eshetett, a telepitvényi belsőség, ugymint házhely, udvar és kert fejében nyolczezer négyszögölnyi terület a felek közti szabad egyezkedés, vagy ennek nem sikerülése esetében, a birói becsü utján megállapitandó értéknek biztositása mellett a telepitvényes tulajdonába megy át.

Itt ismét megjegyzem, hogy ezen §. első bekezdésének első sorában egy sajtóhiba van, t. i. a „teljesitésekre" szó helyett kellene lenni „telepitvényekre."

Bóér Antal: Tisztelt ház! A székelyföldön levő számos telepitvények különböző természetüek a szoros értelemben vett magyarországi telepitvényi birtokoktól és pedig annyiban, amennyiben ott jobbadán a községek által biratnak ezen birtokok: amig itt csak egyes birtokosok állnak szemben a telepitvényesekkel. Minthogy ezen, mint emlitettem, községek által birt birtokok államgazdászati szempontból idővel szintén fölosztandók, szükségesnek látnám, hogy ezen törvényben intézkedés történjék arra nézve, hogy a beállandó osztály idejében helyes aránykulcs alkalmaztassék. Ennélfogva ezen §-nak végszavait ily értelemben megtoldatni kivánnám, ezen rövid mondattal: „Azonban a községi birtokoknak bármikor történendő felosztása alkalmával a telepitvényeseknek ezen törvény erejénél fogva tulajdonává vált belső és külső birtokok arány-kulcsa megállapitásánál számitásba nem jöhetnek." Ajánlom módositványomat a tisztelt háznak elfogadás végett. *(Helyeslés.)*

Szükség esetében azonban föntartom magamnak az inditvány védelmét.

Tomhor Iván jegyző *(ujra fölolvassa Bóér Antal módositványát.)*

Eötvös Károly előadó: Tisztelt ház! Olyas valami, ami a beadott módositványhoz hasonlitana, a központi bizottságban nem merült föl s igy ott nem is tárgyaltathatott. És hogy ilyesvalami föl nem merült, annak egyszerü oka az: mert a központi bizottság nagyon természetesnek találta, hogy midőn a telepitvényeseknek külsőségök és belsőségök magállapittatik, nekik több jogot, különösen oly jogot, amelynél fogva a közösöknek maradt birtok netaláni fölosztása alkalmával osztozkodjanak, a törvényjavaslatban biztositani a központi bizottság nem akart.

Én részemről, saját meggyőződésemnél fogva is ezen módositványhoz, mint a mely a központi bizottság által elfogadott szerkezettel nem ellenkezik, sőt épen a központi bizottság nézetével teljesen megegyez, hozzájárulok. Azonban a formulázást nem tartom egészen szerencsésnek. Részemről jobban szeretném, ha akként formuláztatnék, hogy a községi közös birtokoknak bármikor történendő fölosztása alkalmával, a telepitvényeseknek ezen törvény erejénél fogva tulajdonukká vált külső és belső birtokuk után a netáni fölosztásnál semmiféle esedék nem jár.

Ezen formulázást sokkal jobban szeretném, mint azt, hogy ezen birtokok ez aránykulcs megállapitásánál számitásba nem jöhetnek, mert ez az értelmet tisztán nem fejezi ki.

Bóér Antal: Én a központi bizottság igen tisztelt előadója által ajánlott szövegezést, mint a mely nézetemmel megegyez, elfogadom.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! Miután mindenesetre sokkal tanácsosabb, hogy az világosan kifejeztessék, amit mindnyájan ugyis értettünk, hogy igy minden kétségnek eleje vétessék: én részemről a módositványt elfogadom; czélszerübbnek tartom azonban azon szövegezést, amelyet a központi bizottság tisztelt előadója ajánlott. *(Helyeslés.)*

Lázár Ádám: Tisztelt ház! Nem lehetek azon szerencsés helyzetben, mint az előttem szólott tisztelt képviselőtársam, hogy az egész 25-ik §-on egyszerüen keresztülmenve, ahhoz csak egy végtételt inditványozzak, sőt magát ezen czikket a székelyföldi sajátlagos viszonyokra tekintettel, sokkal fontosabbnak találom, semhogy afölött a képviselőház oly röviden minden bővebb megfontolás nélkül határozzon.

Mindenekelőtt igen óhajtottam volna azt tudni, vajon a kormány részéről tekintettel az általa beterjesztett 25. §-nak tartalmára azon lényeges különbözetek, melyek a központi bizottság által ezen czikknek módositása végett előterjesztettek, helyeselnek-e vagy nem? Mert ha visszatekintünk az igazságügyminister által a törvényjavaslatnál fölhozott lényeges eszmékre, hogy t. i. a magánjog szentsége csak czélszerüségi és nemzetgazdászati szempontokból, illetőleg a telepitvényes községek föntartása, biztositása végett szándékoztatik korlátoztatni, ha visszatekintünk továbbá azon már ezen törvényjavaslat rendjén az országgyülés által elfogadott elvekre, miként az örök időre szóló telepitéseknél váltságösszeg mellett bocsáttatnak az illető tulajdonába az összes bel- és külbirtokok, mig ellenben a határozott időre szóló telepitéseknél már a vételár meghatározása a becsérték szabadságára van bizva.

Mindezen lényeges alapelvekkel homlokegyenest ellenkezik a központi bizottság által jelenleg beterjesztett szövegezés.

Részemről mellőzve a székelyföldi telepitvények keletkezésének történetét, amely már az előbbi tárgyalások alkalmával tüzetesen ki volt fejtve, teljesen

kielégitőnek találom a jelenlegi törvényjavaslatban is, s illetőleg a központi bizottság szövegezésében változatlanul maradt fogalmazását a székelyföldi telepitvényekre vonatkozó határozatoknak.

De legkevésbbé sem érthetek egyet azon különböztetésekkel, melyek az 1-ső és 2-ik fő szakaszoknál előfordulnak, s mindenekelőtt megjegyzem azt, hogy beadandó módositványomat tekintettel épen ezen különbözetekre kétfelé kell osztanom.

Az első módositvány az 1-ső pontot fogja tárgyalni, amely a most beterjesztett szövegezés szerint ekként hangzik: Ezen szó „okmányilag" Becze tisztelt képviselőtársunknak az első tárgyalás alkalmával beadott módositványa következtében fogadtatott el a központi bizottság által. Igen bámulom, tisztelt ház, hogy akkor, midőn a központi bizottság ezen szöveg elfogadásának indokolásánál határozottan azt állitja, hogy minden bizonyitási eljárás a polgári perrendtartás szabályai szerint kell hogy történjék: ép azért Becze képviselő ezzel ellenkező kivételes eljárást inditványozó módositványát mellőzendőnek látja, hogy t. i. okmányilag bizonyittassék és mégis kivételesen azt idézi föl, hogy ezen régibb időkből datálódó telepitéseknél nem lehet tanukkal bizonyitani, csakis okmányokkal kell a bizonyitékot föntartani és pedig az okmányok sorában nemcsak szerződéseket, hanem nyugtákat, községi számadásokat, rovó könyveket és más hasonló adatokat sorol föl indokolásában.

Átalában nem helyeselhetem azon eljárást, hogy akkor, ha valaki netalán okmányokkal nem tudna bizonyitani: a tanubizonyiték kizárassók; annál kevésbbé foghatom föl pedig azt, hogy kivételesen a fősuly az okmány-bizonyitékra fektessék. Hogy mi vezethette a központi bizottságot ezen okmányilag bizonyitás elfogadására, azt nem tudom, épen az képezi a részemről beadandó módositvány egyik sarkpontját, amidőn t. i. átalában véve az eddigi tárgyalások szerint és a már elfogadott s a törvényczikk egyes szakaszaira tekintve kitünik, hogy bizonyos szerződések legyenek, amelyek vagy irásban vagy szóval t. i. szóbeli szerződések, tanuk által is bizonyithatók.

Részemről e tekintetben szükség fölöttinek találom ugyan ezen bizonyitási eljárásnak itteni fölidézését; de ha már azt akarják: akkor az „okmányilag" szó helyett a perrendtartás szabályai szerinti bizonyitást ohajtom föntartatni.

Egy másik különbség ugyanezen §-nál, amely előttem megfoghatatlannak tünik föl, hogy mig az okmányilag bizonyitás által jogot nyer a telepitvényes arra, hogy az összes kül- és belbirtokot készpénzben megválthatja, addig ezzel ellentétben következik a második tétel, amely az okmányilag nem bizonyitás esetében rendelkezik, s azt mondja: b) ha azonban a külbirtok térfogatát okmányilag nem igazolná, a belsőséget ugymint: házhelyet, udvart és kertet egészben, a külbirtokot azonban csak részben van jogositva és pedig akként megváltani, hogy az esetben, ha a telepitvényi beszolgáltatás készpénzfizetésből, vagy vegyesen készpénz és természetbeni szolgálmányokból állott: váltság fejében a külbirtok felét; ha pedig a beszolgáltatás csak természetbeni szolgálmányokból állott: a külbirtok harmadát tartozik a telepitő tulajdonosnak visszabocsátani.

Ezen szövegnek egyszeri fölolvasására mindenki előtt föltünővé válik, hol alapzik ezen merőben uj elvnek, uj intézkedésnek ide a törvényczikkbe való beillesztésének czélja? ugyis az a) pont szerint ki van mondva az, hogy ha okmányilag tudja bizonyitani a telepitvényes, minden bel- és külbirtok, megváltás mellett, tulajdonává válik. A b) pont pedig azt mondja, ha okmányilag nem tudja bizonyitani: az esetben két különbség áll elő, a kezében levő kül- és belbirtok utáni beszolgáltatás készpénzfizetésből, vagy vegyesen készpénzfizetés és természetbeni szolgálmányokból áll. Ezen esetben már a kezében levő birtok felét megtarthatja, a másik felét tartozik váltság fejében a tulajdonosnak visszabocsátani; mig ellenben, ha csak természetbeni szolgálmányok vannak, még ennél is tovább megy, akkor 2 harmadát tartja meg ingyen, holott mindazokra nézve a telepitő tulajdonos kétségkivül tulajdonjoggal bir.

Azt mondják sokan, hogy ezen törvényjavaslatot megtámadni: a népképviselő nézetével összeütközik és többen mondhatják, kik ezen oldalt vádolni szeretik földosztogatásokkal, hogy ezen törvényjavaslatot megtámadni sem nem korszerü, sem nem népszerü.

De ha visszatekintek, tisztelt ház, azon álláspontra, melyet különösen a kormány akkor elfoglalt, midőn ezen törvényjavaslatot a ház elé terjesztette, midőn Magyarországban a határozott időre szóló telepitvényeseknek külbirtokot adni nem akart, melylyel szemben tudjuk, föltünő kisebbségben maradván, az egész ház többsége által szintén becsár melletti megvétele határoztatott: mikép szándékozik itt ezen szövegezés szerint, épen a székely földön, hol a birtokviszonyok nemcsak sajátlagos, hanem különös értékbecscsel birnak *(Halljuk!)* a telepitvényes birtok felét, illetőleg kétharmadát minden megtérités nélkül és azáltal a telepitvényeseknek ingyen tulajdonjogot adni?

Hogy ezt miféle magasabb állami szempontokból, és miféle általam teljességgel föl nem fogható czélszerüségi okokkal lehetne indokolni: azt nem vagyok képes belátni; annál kevésbbé hiszem ezt, miután a központi bizottság indokolásában kimondja, hogy a székely földön nemcsak telepitvényesek képeznek községeket, hanem egyszersmind a telepitő tu-

lajdonosok maguk is nagyobb részt községek, következőleg mindkettő existentiájának biztositása állott szem előtt. Ily biztositást vél elérni ezen előterjesztett szövegezés által akkor, midőn minden okmányi bizonyitás nélkül a telepitvényi birtoknak felét elveszi és a telepitvényesnek adja minden megtérités nélkül; mig ellenben a második esetben a kétharmadot veszi el. Ily fölfogás és eszmemenet mellett valóban nem lehet átlátni, hogy az ily törvényjavaslatok végre hová fognak vezetni.

Láttuk a letárgyalt lószükségleti törvényjavaslatot, és vajon véletlen összefüggésből származott-e, hogy a törvényhozó testület ingyen adjon azoknak birtokot, kik bizonyitani nem tudnak, hisz az irtványokról szóló törvény ily esetekre nem alkalmazható.

Ezek előrebocsátása után bátor vagyok a következő módositást ezen §. első pontjára nézve előterjeszteni, még pedig összefoglalom az egész 25 §-t, hogy annál könnyebben legyen a képviselőház előtt megérthető. Ezen módositás szerint az első és második bekezdés megmarad, a harmadik, negyedik pedig véleményem szerint következőleg hangzanék.

„Először ott, hol a telepitvényi földek örök időre jutottak a telepitvényesek birtokába, vagy az évi szolgálmány mennyisége változás alá nem eshetett, a telepitvényhez tartozó összes bel- és külbirtok a rajta fekvő évi tartozások megváltása mellett a telepitvényes tulajdonává válik, ha a birtok térfogatát a polgári törvénykezési rendtartás szabályai szerint bizonyitani képes.“

Eszerint az 5-ik és 6-ik bekezdés elmarad.

Ha méltóztatnak az első fölött határozni, mert ettől van föltételezve a 2-ik pont, hogy ha t. i. elfogadtatik, „a perrendtartás szabályai szerinti bizonyitás“ az „okmányszerü bizonyitás“ helyett: 2-ik pontra nézve kijelentem, hogy egy második módositványom van, melyet később meg fogok tenni tekintet nélkül ennek kihagyására, hogy ha netalán a központi bizottság szövegezése szerint fogadtatnának el. Kérem a tisztelt elnök urat, ezen pontok szerint a szavazást elintézni.

A 2-ik pontra pedig később fogom módositványomat előterjeszteni.

Kiss Miklós jegyző *(olvassa a módositást.)*

Módositás a 25. §-hoz:

„Az 1—2. kikezdés marad, a 3—4. összefoglalva eként hangzik:

1-ör ott, hol a telepitvényi földek örök időre jutottak a telepitvényesek birtokába vagy az évi szolgálmány mennyisége változás alá nem eshetett:

a telepitvényhez tartozó összes bel- és külbirtok, a rajta fekvő évi tartozások megváltása mellett, a telepitvényes tulajdonává válik, ha a birtok térfogatát a polgári perrendtartás szabályai szerint bizonyitani képes.“

Eötvös Károly előadó: Tisztelt ház! Először is meg kell jegyeznem, hogy Lázár Ádám t. képviselő ur nem egészen jól emlékszik a mult ülésben történtekre és különösen aligha egész figyelemmel olvasta el ezen beterjesztett jelentés indokolását; mert midőn az okmányilag való bizonyitást a központi bizottság elfogadta: nem Becze Antal képviselő ur módositványára fogadta el, sőt azon módositványt egyenesen elutasitotta.

Becze képviselő ur módositványa azt tartalmazza, hogy az okmányszerü bizonyitás azon kérdésnél tétessék kizárólagossá, hogy vajon valamely telepitvény örökös-e vagy nem örökös, vagy pedig az évi szolgálmányok változás alá esnek-e vagy nem? Bocsánatot kérek: azon kérdésnél, vajon valamely jegviszony örökös-e vagy nem: az okmányszerü bizonyitást kizárólagossá tenni a központi bizottság nem látta elfogadhatónak.

Hanem ezen kérdéstől minden esetre különbözik azon kérdés, vajon a külbirtok térfogata bebizonyitott-e vagy nem, és a külsőséget a tulajdonos beleegyezésével birja-e a telepitvényes vagy nem? És ezen kérdés fontos azért, mert a székely földön mindennapi dolog volt a mult tizedekben, különösen e század elején, hogy a telepitvényesek a tulajdonos beleegyezése nélkül, sőt letiltása daczára, sőt nemcsak igy, hanem valóságos törvényellenes módon is irtásokat, foglalásokat tettek. Ezen irtások, foglalásokra vonatkozó eljárás különböző volt, melyre nézve vannak kezemben különféle okmányok.

A többek közt lesz szerencsém, ha a tisztelt ház megengedi Háromszék-ilyésmezei telepitvényének esetét fölhozni, hol a telepitvényesek 1830-ig oly tömérdek foglalásokat tettek, hogy Háromszék elhatározta, hogy az 1760. óta ott levő telepitvényeseket egyszerüen határából kiveri és az erdélyi cancellária közbelépésére volt szükség, hogy a telepitvényesek egy része megmaradhasson azon határon, hová 60, 70 évvel ezelőtt letelepült. A foglalások oly nagy mérvet öltöttek, oly egyének által, milyenek az akkori telepitvényesek voltak, kik csak határőrzésre lettek fogadva s kiknek ennek fejében csak marhalegeltetés engedtetett, ismétlem, ily egyének részéről a foglalások oly nagy mérvet öltöttek, hogy Háromszék közönsége marcalis gyülésen határozta el, hogy az ilyésmezei telepitvényesek a határból kiveressenek. Bocsánatot kérek, mikor a foglalások oly mindennapiak a telepitvényeknél, akkor a törvényhozásnak igen fontos feladata megvitatni: vajon a térfogat megállapitásánál ne adjon-e előnyt azoknak, kik a térfogatot okmányilag bizonyitani birják azok felett, kik csak a puszta birtoklás jogczimét mutatják ki.

A központi bizottság ugy gondolkodott, hogy az okmányszerü bizonyitás e tekintetben minden esetre kiváló figyelmet érdemel, és ily okmánynak különfélék tekintendők, vannak nyugtatványok, községi számadások, rováskönyvek, árverési jegyzékek, ezredparancsnoki rendeletek az 1848. előtti időből, ezek mind okmányi bizonyitékok és ezek közt sok találtatik olyan, mely a külsőség térfogatának megállapitásánál irányadóul szolgál.

A központi bizottság ugy vélekedett, hogy ott, hol okmányilag történik a külsőség térfogatának bebizonyitása: meg kell engedni a telepitvényesnek azon jogot, hogy ő készpénzzel az egész belsőséget és külsőséget megválthassa. Ugyanez történik voltakép érdemileg azon telepitvényeseknél is, kik okmányilag bizonyitani nem képesek; és Lázár Ádám képviselő ur azon állitása, hogy az egyiknek nem adatik ingyen egy talpalattnyi birtok sem, a másiknak pedig ingyen adatik: egyszerüen nem áll; nem áll pedig azért; mert azon telepitvényeseknél — mindig feltéve, hogy örökös telepitvényesekről van szó és nem határozott időre szólókról — a kik a belsőség vagy külsőség térfogatát okmányilag igazolni nem képesek, a beterjesztett törvényjavaslat először: kiköti azt. hogy az egész belsőség vagyis házhely, udvar és kert, érintetlenül a telepitvényes tulajdona marad; másodszor kiköti azt, hogy a külsőség egy bizonyos hányadának visszaadásával válthassa meg telepitvényét; tehát az okmányilag bizonyitók készpénzzel, az okmányilag nem bizonyitók pedig a külsőség egy részének visszaadásával.

Azért mondom, hogy érdemileg mindegy, mert értékkel fizet mindkét telepitvényes, csakhogy egyik esetben az értéket készpénz, a másikban pedig a birtok egy része képezi. Hogy pedig a telepitvény nem ingyen marad az illetőnek kezében: azt a székelyföldiek, vagy azok, kik az ottani viszonyokat ösmerik, jól tudják. Jól tudják ugyanis, hogy nem kevés munka, fáradság és költség volt szükséges — akkor a mikor — hogy e telepitvények külsőségei használható mivelhető földekké váljanak és azon földek, melyek visszabocsáttatnak, mivelhető, használható földek levén, az ezekre forditott munka és költség fejében marad az egésznek egy része a telepitvényes kezében, még pedig egyik esetben fele, másik esetben két harmada.

Egyébiránt a beadott módositványt részemről azért sem pártolom; mert az sokkal kedvezőtlenebb helyzetbe hozza a telepitvényeseket, mint a tisztelt ház által a multkor tárgyalt — de el nem fogadott — törvényjavaslat.

A beadott módositvány perrendtartásszerü bizonyitékot követel a külsőség térfogatának megállapitásához. Ez azok előtt, a kik a viszonyokkal ösmerősek, lehetetlennek látszik; mert a perrendtartásszerü bizonyitékkal igazolni a külsőség térfogatát, ha az egyszerü birtoklás jogcziméből eltekintünk: századokra visszamenő dolgoknál teljes lehetetlenség s megtörténhetnék, hogy a törvényhozás gunyt üzne a telepitvényes községekkel, mert kategoriát állit föl, hogy az illető megválthatja ezen és ezen esetben, különösen akkor, ha térfogatát perrendtartásszerüleg bebizonyitja; holott igen soknak kezében az egyszerü birtokláson kivül semmi sincsen és az oly telepitvényes, aki a térfogatot ekként bizonyitani nem tudja, egyszerüen nem kapna semmit; pedig azon községek nem olyanok, hogy 10, 20 vagy 40, hanem 200 év óta állanak fön, s ezek a módositvány következtében egyszerüen elpusztulnának.

Mindezen okoknál fogva ajánlom a központi bizottság szövegezésének elfogadását és Lázár Ádám képviselő ur módositványának elvetését. *(Helyeslés.)*

Elnök: Tisztelt ház! Az első és második bekezdésre nézve nem történvén észrevétel: azokat elfogadottaknak jelentem ki. A harmadik és negyedik bekezdésre van Lázár Ádám képviselő urnak egy módositványa, mely fel fog olvastatni.

Tombor Iván jegyző: *(olvassa a módositványt.)*

Elnök: Méltóztatnak elfogadni a harmadik és negyedik bekezdést a központi bizottság szövegezése szerint? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott. Lázár képviselő ur jelezte, hogy a hetedik bekezdésre is kiván módositványt beadni.

Lázár Ádám: Legyen szabad mindenek előtt az előadó ur azon megjegyzésére felelnem, mintha az előbbi tárgyalást és központi indokolást nem kisértem volna figyelemmel. Megjegyzem erre, hogy az előadó ur megczáfolta magát akkor, mikor elismeri, hogy itt igen is az örök időre szóló telepitvényeseknél ingyen birtokról van szó, melyet okmány bizonyitásával nem szerezhetni. Hogy Becze módositványának azon általános elvét, az okmány bizonyitást nem látta elfogadhatónak, és mégis később a birtokok térfogatára nézve kizárólag csak az okmány bizonyitást látta elfogadandónak.

Ezeket előrebocsátva a törvényjavaslatnak második fő tétele változatlanul van ugyan föntartva a központi bizottság által azon szövegezéssel, melyet a kormány beterjesztett, még pedig ezen szöveg be volt terjesztve azon időbeli tárgyalások alapján, melyek a képviselőház megállapodásával szemben a főrendi ház által módositattak és igy jutottak jelenleg egy uj törvényjavaslat alakjában a képviselőház elé, mely szintén minden indokolás nélkül megtartatik a központi bizottság által ezen szövegben: „2-szor ott, hol a telepitvényi földek határozott időre adatnak a telepitvényeseknek, vagy a hol az évi szolgálmányok mennyisége változás alá eshetett,

a telepitvényi belsőségek, ugymint házhely, udvar és kert fejében 8000 □-ölnyi terület a felek közti szabad egyezkedés, vagy ennek nem sikerülése esetében a birói becsü utján megállapitandó értéknek biztositása mellett, a telepitvényes tulajdonába megy át.“ Nem tehetem, hogy a második főtétel szövegezésére szinte módositványt ne terjesszek be. Jól tudja a tisztelt ház, hogy ezen czikknek előbbi vitatása alkalmával tekintet volt arra, hogy, midőn a képviselőház a magyarországi telepitvényeseknek 10 hold külsőséget rendelt a becsérték biztositása mellett adatni, a Székelyföldre 15 hold külsőség volt tervezve, és elfogadva. Jelenleg, midőn a kormány beterjesztette a törvényjavaslatot: abból indult ki, hogy semmi külsőséget Magyarország nem adott, és akkor volt értelme, hogy a belsőséget öt holdban állapitotta meg. Miután azonban a Magyarországra szóló telepitvényesek részére négy hold külsőség már el van fogadva: nem látom át, hogy a Székelyföldre nézve ugyanezen megszoritást vegyük irányadóul, ez semmiképen nem látszik mulhatatlanul szükségesnek; de sem nem méltányos, sem nem igazságos, miután nagyobb része kétségtelenül azon osztályba fog esni, melynél az okmányi bizonyitást, melyet fölállitott a központi bizottság és mely már el van fogadva, ugy sem fog sikerülni azon esetben a Székelyföldön megváltani a belsőséget, még pedig előbbeni határozataink és megállapodásaink daczára 1600 □-ölben; mig ellenben a külsőségeknél ezuttal nem kisértem meg 15 holdat inditványozni, hanem e helyett jelen körülmények között 10 hold külbirtokkal megelégszem. A Székelyföldre nézve a 10 holdat illetőleg egyszersmind hozzátétetni kivánnám azt, mi a módositvány többi részét képezi, hogy: azon esetben, ha 10 holdnál kevesebb lenne birtokában, a tényleges birtok képezi tárgyát a kisajátitásnak. Végül, hogy miért hagyatott ki, — ennek okát nem látom át, hihetőleg tévedésből — ezen szöveg: hogy minden egyéb birtokok, melyek a szerződés szerint még a tulajdonos kezében lehetnének, azok a kizárólagos tulajdonoséba mennek át és minden létező viszonyok a szerződés szerint lennének megitélendők, mint az Magyarországra nézve a 6-ik czikkben ki van fejezve.

Mindezeket előre bocsátva, módositványomat a második pontra nézve fel fogom olvasni. *(Olvas.)*

„Ott, hol a telepitvényi földek határozott időre adatták a telepitvényeseknek, vagy hol az évi szolgálmány változás alá eshetett, a telepitvényi belsőség, ugy mint házhely, udvar és kert 1600 □-öl kiterjedésben a külbirtokokból pedig 10 holdig terjedhető terület“ — a többi része marad.

A központi bizottság által beterjesztett szövegezéshez a következő uj tételt inditványozom:

„Ha azonban 10 holdnál kevesebb külsőség lenne kezökön, csak a tényleges külbirtokot szerezhetik meg.“

Ugyszintén végén egy uj tételt inditványozok:

„Minden egyéb birtok a telepitvényesnek kizárólagos tulajdona marad és a szerződés az irányadó.

Bátor vagyok ez inditványt, mely a Székelyföldre, különösen a végvidéki kényes viszonyokra tekintettel, mulhatlanul szükséges, a méltányosság és igazság, ugy a magasb államérdekek szempontjából a képviselőház figyelmébe ajánlani.

Elnök: Az 5. és 6-ik bekezdésnél nem fordul elő észrevétel, ezeket a bekezdéseket elfogadottaknak jelentem ki. A 7-ik bekezdésre Lázár Ádám által adatott be egy módositvány.

Tombor Iván jegyző: *(olvassa a módositványt.)*

Elnök: Elfogadja-e a ház a 7-ik bekezdést a központi bizottság véleménye szerint? Méltóztassanak azok, a kik elfogadják, fölállni. *(Megtörténik.)* A többség a 7-ik bekezdést elfogadja a központi bizottság véleménye szerint.

Következik most a Boér képviselő ur által benyujtott inditvány.

Tombor Iván jegyző *(olvassa Boér inditványát.)*

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatik.

E szerint e 25. §-szal a telepitvényesekről szóló törvényjavaslat részleteiben is el lévén fogadva, a legközelebbi ülésben fog háromszor felolvastatni.

Tisztelt ház! Bátor vagyok a legközelebbi napok teendőire nézve javaslattal lépni a tisztelt ház elé. *(Halljuk!)* Ha méltóztatnak beleegyezni, holnap ülés nem fog tartatni, hanem szombaton. A szombaton tartandó ülés első tárgya a ház határozatához képest a kérvényi bizottság jelentése fogna lenni. Ezt követné a hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről szóló, továbbá a telepitvényesekről szóló törvényjavaslat háromszori fölolvasása.

Ezután kérem a tisztelt házat, ha méltóztatnék beleegyezni, hogy a gazdasági bizottságnak egy függőben maradt jelentése vétetnék föl, mely az irományok közt 153. sz. alatt foglal helyet, és a mely Szalay országházi hivatalnak özvegyének kegydijáról szól. Ezután következnék az 1873-ik évi költségvetésnek tárgyalása.

Lázár Ádám: Tisztelt ház! Folyó hó 13-án egy határozati javaslatot adtam be részvénytársulati törvény alkotása iránt. Ez a szabályok szerint ki lévén nyomva és osztva, kérem a tisztelt házat, méltóztassék elhatározni, hogy ezen határozati javaslat fölvétele szombaton, a költségvetés tárgyalása előtt történjék, hogy azt akkor röviden indokolhassam. A tárgy annyira sürgős és közérdekü, hogy a ház egypár perczet ezen fontos ügynek méltán szentelhet.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni, hogy a részvénytársulati törvény alkotása iránt beadott határo-

zati javaslat szintén fölvétessék. (*Felkiáltások: Nem!*)

Csernátony Lajos: Tisztelt ház! Én a tisztelt elnök ur által felhozott inditványhoz akarok szólni, a napirendet illetőleg. Fölfogásom szerint ezen oldalon legkisebb ellenvetés sincs az ellen, hogy a budgettárgyalások mentül előbb megkezdessenek; de nem látok semmi okot arra, hogy a szombatonként történni szokott kérvények tárgyalása, azért elmaradjon. Miért ne tarthatnók meg erre az ülést holnap? (*Helyeslés.*) Csak ennyit voltam bátor megjegyezni.

Szőgyény László: Tisztelt ház! Bocsánatot kérek, a kérvényi bizottságnak ez időszerinti előadója e pillanatban nincs Pesten. A kérvényi bizottság szokása, hogy hetenkint más tagjának adja ki a kérvényeket referálás végett, és igy csak az illető referens ismervén a kérvényeket, más nehezen veheti át a referálást. Miután pedig a referens nincs itt, a kérvényeket holnap tárgyalni nehéz lenne: azért kérném, mint az elnök ur kimondta, a kérvények tárgyalását is szombatra kitüzni.

Zsedényi Ede: Én Csernátony képviselő ur inditványát pártolom, mert nem látom okát, hogy miért menjen veszendőbe a holnapi nap; azt hiszem, hogy holnap tárgyalhatnók a kérvényeket és szombaton a budgetet. (*Helyeslés.*)

Huszár Imre: Tisztelt ház! Arra, a mi Szőgyény tisztelt képviselő ur előadott, bátor vagyok megjegyezni, hogy én ugy tudom, hogy a kérvényi bizottság az ő referensének véleménye fölött is határoz, mert nem a referens véleménye jön a ház elé, hanem a kérvényi bizottság véleménye.

Én tehát meg vagyok győződve, vagy legalább helyesnek tartanám, — és ha nem ugy van, nem volna helyes, — hogy a kérvényi bizottság teljes tudatával bir annak, a mi felett határoz, és hogy a referens véleményét, mely rendesen irásbelileg szokott történni, mielőtt a ház elé jönne, magáévá kell tennie.

Én azt hiszem, hogy nemcsak az előadó véleménye, hanem a kérvényi bizottság véleménye kerül a ház elé, és ha azon vélemény megtámadtatik, nemcsak az előadó, de a kérvényi bizottság akarmely tagja tartozik azt védelmezni.

Azért én azt hiszem, hogy a holnapi napot nem szükséges elmulasztani, s ennélfogva kérném a kérvényi bizottság jelentését holnapra tárgyalásra kitüzni. (*Helyeslés.*)

Elnök: Ha tehát ebben méltóztatnak megnyugodni: a holnapi ülésnek teendője lesz először a kérvényi bizottság jelentése, azután az imént emlitett törvényjavaslatoknak harmadszori felolvasása és a gazdasági bizottság jelentése; szombaton pedig az 1873. évi költségvetés tárgyalása.

(*Az ülés végződik d. 12 órakor.*)

---

66. országos ülés

1873. január 17-én

Perczel Béla elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Madarász József az ülések megkezdési idejének megtartása iránt kérést intéz a ház elnökéhez. A kérvények IX. sorjegyzéke tárgyaltatik és a bizottság véleménye elfogadtatik. A lóbeszerzési törvényjavaslat harmadszor felolvastatván, névszerinti szavazással végleg elfogadtatik. A gazdasági bizottság jelentése Szalay Imre özvegyének kegydija iránt tárgyaltatván, Várady Gábor inditványa Somssich Pál módositványával, elfogadtatik.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, ifj. gr. Zichy József.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10½ órakor.*)

Elnök: Mindenekelőtt a jegyzőkönyv fog hitelesités végett felolvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző: (*olvassa a január 16-án tartott ülés jegyzőkönyvét.*)

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Odön jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánók neveit ugyan ő és Kiss Miklós jegyző urak fogják jegyezni.

Van szerencsém bemutatni Mosonmegye föliratát a közjegyzői intézmény behozatala a perrendtartás egyszerüsitése s a végrehajtók eljárásának szabályozása iránt.

Továbbá a 16 szepesi város feliratát, melyben az országgyülés nyomtatványainak megküldését kérik.

Csikszék föliratát, melyben a gyergyó-szentmiklósi törvényszék előtt folyamatba tett telepitvény-pereket, áz erre vonatkozó törvény szentesitéseig, fölfüggesztetni kéri.

A kérvényi bizottságnak fognak kiadatni. Az elnökségnek több előterjeszteni valója nincs.

Csáky Tivadar gr.: Van szerencsém benyujtani a lőcsei törvényszék kezelő hivatalbeli személyzetének csekély fizetésök javitása s esetleg drágasági pótlék kirendelése iránt. Méltóztassék e kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Lázár Ádám: Van szerencsém benyujtani Udvarhelyszéken lakó több polgárnak kérvényét, a Székely-Udvarhely városban 1873. évi január 1-én életbeléptetett kövezetvám eltörlése tárgyában. Kérem méltóztassék e kérvényt sürgető tárgyalás végett a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Tisza Kálmán: Van szerencsém Csanádmegyében kebelezett Magyar-Bánhegyes királyi kincstári telepközségben házatlan napszámos zselléreinek alázatos kérvényét benyujtani, melyben Magyar-Bánhegyes királyi kincstári telepközségben házhelyek, mint lakóhelyek kiosztása tárgyában esedeznek.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz fog utasittatni.

Radocza János: Van szerencsém Berkes Kálmán, pestvárosi irnoknak, alázatos kérelmét bemutatni, melyben az általa 1848. évben kölcsönkép befizetett 61 frt 34 kr. p. p. arany és ezüst pénzbeni összegnek s annak mai napig 5% kamatjaival együtt — részére leendő kiutalványozását kéri.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz fog utasittatni.

Madarász József: Tisztelt ház! A házszabályokra hivatkozva kérek szót. *(Halljuk!)* Ma leginkább reá ér a tisztelt ház határozni afölött, vagy legalább emlékébe hozni a képviselőknek, hogy a háznak tanácskozásait a házszabályok szerint rendesen folytathassa. Én tudom, hogy a ház tisztelt elnöke a legközelebbi szünidők előtt felhivta a tisztelt képviselőket, miként pontosabban legyenek szivesek 10 órára — az ülés megkezdésének idejére — megjelenni, mint azelőtt. Elmult, igaz, vagy 5—6 nap, és sajnosan kellett tapasztalnunk, miként a ház elnökei kénytelenek 10 órán tul egy negyedóráig, és néha sokkal tovább is várakozni, mig csak 15—20 képviselő megjelen, hogy az ülést megnyithassák. *(Felkiáltások minden oldalról: Ugy van!)*

Én nem óhajtom ma a megszámlálást, mert ugy látom, hogy 100-an már vagyunk; hanem vegyék figyelembe a tisztelt ház azon tagjai, kik nem szoktak megjelenni, és most sincsenek itt, hogy ha a ház csak egy negyedórát is mulaszt el naponként, az egy hónapon át, majdnem egy ülést — hanem többet — tesz ki. *(Igaz! Igaz!)* Azért a tisztelt elnök urat fölkérem, hogy ezentul — ha méltóztatnak az ülés megkezdése idejéül 11 órát rendelni, jó: *(Ellenmondás minden oldalról.)* hanem ha 10 óra rendeltetik, az ülés megnyitására: méltóztassék, a házszabályok 169. §-a értelmében, pontosan megnyitni az ülést, a névfölolvasást megtartani, és a házszabályok rendelete szerint, a kiküldetésben nem levő, és magokat igazolni nem biró képviselőket, bizonyos napra meghivni, hogy a ház ellenök megrovást rendelhessen el; egyuttal azokra szoros szabályul venni azt, hogy azok, akik távollétüket igazolni nem birják, azon időre napidijaikat föl ne vehessék. *(Általános élénk helyeslés.)*

Kérem a tisztelt ház elnökét, — minthogy látom, hogy ez egyszer találkozom a ház helyeslésével, legyen szives a ház e rendeletét ezentul foganatositani. *(Élénk általános helyeslés.)*

Elnök: Tisztelt ház! Csak ismétlem e helyről a legközelebbi napokban tett azon kérésemet, méltóztassanak a ház tagjai az ülés megkezdésére kitüzött órát pontosan megtartani, nehogy a ház elnöke a házszabályok 169. §-ában előirt kötelességénél fogva a névsort fölolvastatni legyen kénytelen. *(Általános helyeslés.)*

Következik a napirend első tárgya, vagyis a kérvényi bizottság jelentése, és pedig a IX. sorjegyzék.

Szőgyény László előadó *(olvassa a kérvényi bizottság véleményét a IX. sorjegyzék 1—3. számu kérvények tárgyában, mely észrevétel nélkül elfogadtatik. Olvassa továbbá a 4-dik sorszám alatt a németbánsági határőrezred területén fekvő Ooca község előljáróságának a községtől kártalanitás nélkül elvett legelőnek visszaadása iránt beadott folyamodványára a bizottság véleményét, mely szerint az a ministerium elnökéhez illetőleg az összes ministeriumhoz átteendő.*

Trifunácz Sándor: Tisztelt ház! Nem érthetek egyet a kérvényi bizottság véleményével; mert, mint tudom, ez az első eset, hogy egy az anyaországhoz visszacsatolt határőrvidéki község a törvényhozó testülethez bizalommal fordul. Ezen bizalomnak pedig nem igen felelne meg, hogy ha oly könnyedén, egyszerüen a pénzügyminister urnak adatnék át a kérvény. Azon intézkedés, melynek folytán az ugynevezett bérföldek a határőrvidéki községektől elvétettek: épen az előbbi katonai parancsnokságok részéről történtek, ezeknek utóda pedig most a magyar pénzügyministerium. Ennek tehát a kérvényt intézkedés végett átadni annyit tenne, mint ugyanazon hahatóságnak engedni át a végleges intézkedést, amely ellen a panasz tétetik. A másik ok, mely miatt nem értek egyet a kérvényi bizottsággal: az, hogy ezen

tárgy a kérelmező községre nézve majdnem életkérdés fontosságával bir.

E község, és egyátalában a határőrvidéki községek többnyire marhatenyesztéssel foglalkozván, ily nagy terület elvétele reá nézve nem csekély fontosságu. Azért bátor lennék inditványozni, hogy a t. ház ezen tárgyat tüzetes tárgyalás alá venné és e czélból mindenekelőtt a kérvény felolvasását elrendelni méltóztassék.

Szőgyény László előadó: A képviselő urnak az imént tett megjegyzésére először is kötelességem azon észrevételt tenni, hogy a t. képviselő ur, — ugy látszik, — nem olvasta el a kérvényi bizottság véleményét, és nem hallotta azt, amit az imént felolvastam, mert a tisztelt képviselő ur folytonosan az ellen kell ki, hogy ezen kérvény a pénzügyministeriumnak adatik ki, a kérvényi bizottság pedig ezt nem véleményezte. *(Felkiáltások a szélsőbal oldalon: Nem lehetett jól hallani!)*

A vélemény a ház irodájában egy hétig ki volt téve és ott minden képviselő megtekinthette. A határőrvidék polgárositásának keresztülvitelével a ministerelnökség van megbizva, mindaddig, mig az keresztülvive nincs, az átmeneti intézkedések a ministerelnök által hajtatnak végre. Tehát a kérvényi bizottság nem tehetett egyebet, mint azt, hogy a kérvényt a ministerelnökséghez, illetőleg az összes ministeriumhoz véleményezte áttétetni.

A kérvénynek felolvasása, mely kérvény vagy öt ivet foglal magában és német nyelven van szerkesztve, ez utóbbi indoknál fogva is, alig volna lehetséges; ha pedig a tisztelt ház lefordittatná és az összes mellékelt okmányokat felolvastatná, ismét és ismét mást nem határozhatna, minthogy ezen ügynek elintézése a ministeriumra bizassék.

A törvényhozó testület administrativ dolgokba be nem avatkozhatik; ezen kérvény pedig tisztán administrativ dolgokra vonatkozik: kérem tehát a kérvényi bizottságnak azon véleményét, hogy nem a pénzügyministeriumnak, hanem az összes ministeriumnak elintézés végett kiadassék, — elfogadni. — *(Helyeslés)*

Elnök: Elfogadja a ház a kérvényi bizottság véleményét? *(Elfogadjuk!)* Tehát el van fogadva.

Szőgyény László előadó *(Olvassa az 5—9., sorszámu kérvényeket, melyekre vonatkozólag a kérvényi bizottság véleménye elfogadtatik. Olvassa a 10-ik sorszámu kérvényt, melyben a soroksári, haraszti és taksonyi malom-tulajdonosok a Kis-Dunaág elrekesztése következtében tőnkre jutott malmok kisajátitása s jövedelmi vesztesége tárgyában a közlekedésügyi ministerium által elutasitott kérvényeknek elvben helyeslését és ujabb határozathozatalt kérnek.)*

Tisztelt ház! Ezen kérvény, melynek elintézése leginkább a közlekedési ministerium ressortjába tartoznék, ez alkalommal a minister ur jelenléte nélkül alig volna tárgyalható; miután pedig a minister ur betegség által gátolva van a mai ülésen jelen lenni, méltóztassanak megengedni, hogy a kérvényi bizottság e kérvényt a sorjegyzékbe ujra felvegye, és jövőben ismét beterjeszsze.

Elnök: Ha a ház elfogadja: e kérvény a legközelebbi sorjegyzékbe ismét föl fog vétetni. *(Helyeslés.)*

Szőgyényi László előadó *(olvassa a a 11—18. sorszám alatti kérvényekre adott véleményeket, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak; olvassa tovább a 19. sorszám alatt Pest sz. kir. városnak a közraktárak fölállitása tárgyában tett kérvényére adott bizottsági véleményt, mely a kereskedelmi ministeriumhoz áttétetni véleményeztetik.)*

Mátyus Aristid: Nem szándékozom tisztelt ház, jelenleg vitát előidézni ezen igen fontos tárgy fölött, mert azt hiszem, hogy a budget tárgyalása alkalmával sokkal czélszerübben fog lehetni e tárgyban behatólag, ugy a kormánynak, mint a háznak is véleményét nyilvánitani, és esetleg határozatot hozni; nem állhatom azonban meg, hogy egy szerény megjegyzést ne tegyek a kérvényi bizottságnak e tárgyban adott véleményére, és pedig csak azért, hogy közömbösséggel ne vádoltassék a ház ezen igen fontos ügy iránt. Ugyanis van már a képviselőháznak egy határozata, melyet 1871. mártius havában hozott meg, akkor, midőn a Dunaszabályozás ügye tárgyaltatott a képviselőházban. E határozatban egy igen fontos és sürgős ügy, az országos közraktárak ügye ajánltatott a kormánynak, különösen a szak-minister uraknak lehető gyors tanulmányozás és a kérdés megoldására nézve a ház elé mihamarább terjesztendő jelentéstétel végett. A dolog mind ez ideig meg nem történt: azért nem czélszerü, nem helyes, hogy a kérvényi bizottság két évvel később ignorálja a ház határozatát és javaslatában csak annyit mondjon, hogy a kormány a háznak annak idején fog jelentést tenni, ahelyett, hogy legalább egy szerény sürgetést fejezett volna ki jelentésében, mi a legkevesebb, amivel a ház önálló határozatának tartozik.

Másik megjegyzésem pedig az, hogy bárha elismerem, hogy a közraktárak ügye részben, különösen mütani tekintetben, a közlekedési s tulajdonképen a közmunka ministerium ressortjába tartoznék; mégis azt hiszem, hogy a közraktárak ügye, mintegy egész, kereskedelmi fontos reformmü, inkább a kereskedelmi minister ur resortjához tartozik, s azért oda fogok müködni a budget-tárgyalás alatt is, hogy első sorban a kereskedelmi minister ur adjon a közraktárak mi módon leendő életbeléptetésére nézve felvilágositást; mert azt hiszem, a kereskedelmi minis-

ter belenyugvása és a kereskedelmi érdekek kielégitésével fog e reformmü csak létrejönni.

Nem folytatom tovább tisztelt ház beszédemet; ismétlem, szerény észrevételem csak azért tettem, nehogy ha minden szó nélkül fogadtatik el a kérvényi bizottság javaslata: a ház közömbösséggel vádoltassék.

Tavaszy Endre: Tisztelt ház! Nézetem szerint ezen tárgy sokkal fontosabb, semhogy könynyedén tul menjünk rajta anélkül, hogy a tisztelt ház most is már e tekintetben véleményt ne mondana ki. Méltóztassanak tekintetbe venni, ez nem Pest városi ügy, ez országos ügy. Magyarország termelő ország; hogy ha mi nem birunk Magyaországon a terménykereskedésnek egy állandó központot létesiteni, tul fogunk szárnyaltatni oly piaczok által, amelyek egyátalában nem hivatvák e tekintetben velünk pályázni. Méltóztassanak tekintetbe venni, mily előkészületeket tesznek Bécsben a közraktárak felállitása érdekében. Én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy ha mi Pesten nem fogjuk megelőzni a közraktárak felállitásában Bécset: terménykereskedési piaczunk innen el fog menni Bécsre. Azt pedig méltóztatnak tudni, hogy ha a kereskedés egy helyet kiválasztott magának: azt visszaszerezni azután nagyon nehéz.

Igen helyesen mondta Máttyus tisztelt képviselőtársunk, hogy már két év előtt volt a háznak e tárgyban határozata. Én tovább megyek; — igen sajnálom, hogy a közlekedési minister ur nincs jelen; de tudomásom van, hogy e tárgyban már sok tárgyalás történt, legközelebb azt is hallottam a tisztelt minister urtól, hogy a tervek tökéletesen készen vannak, és e tárgyban megállapodás történt. Nem látom át, miért halasztassék ezen ügy, nem látom át, miért ne mondhatnók, hogy utasittatik a közmunka minister ur; tökéletesen egyetértek abban Máttyus tisztelt képviselőtársammal, — hogy a kereskedelmi ministerrel egyetértve okvetlenül még ezen országgyülési időszak alatt terjeszsze a ház elé a terveket. Nem oly nagy munka az, hogy abba belefogni nem lehetne, annyival inkább: mert a tisztelt ház a ministernek tanulmányozása tárgyává tette már az ügyet és kimondotta, hogy hova kell a legfőbb sulyt fektetni. Itt az előmunkálatok régen megtétettek, tudomásom van, hogy a ministerium e tárgyban sokat dolgozott: tehát miért halasztassék ezen ügy, mely Magyarország terménykereskedésére életkérdés.

Én tehát kérem a t. házat, méltóztassék a kérvényi bizottság nézetet bőviteni és kimondani: felszólittatik a ministerium, hogy még ez ülésszak alatt okvetlenül terjeszsze a kiviteli terveket a ház elé. *(Helyeslés.)*

Ifj. Zichy József gr. kereskedelmi minister: Némi felvilágositás és megnyugtatás végett legyen szabad megjegyeznem, hogy ezen nagy fontosságu ügy jelenleg tárgyalás alatt van és legközelebb a kormány e tárgybani javaslatát be fogja terjeszteni. *(Helyeslés.)*

Szőgyény László előadó: Tisztelt ház! A mennyiben nem ellenkezik a kérvényi bizottság véleményével a Tavaszy tisztelt képviselő ur modósitása, hogy a ministerium utasittassék, miszerint még ez ülésszak alatt adja be a tervezeteket, azt a kérvényi bizottság részéről annyival inkább elfogadom: mert épen a kereskedelmi minister ur is kijelentette, hogy ezen tervezetek elkészülvén, nem sokára be fognak terjesztetni.

Elnök: Elfogadja tehát a tisztelt ház kérvényi bizottság véleményét, Tavaszy Endre képviselő ur modósitásával? *(Elfogadjuk!)*

Tehát a kérvényi bizottság véleménye Tavaszy képviselő ur modósitásával elfogadtatik, és e szerint a ministerium utasitatik, hogy a terveket még ezen ülésszak alatt mutassa be a háznak.

Szőgyény László előadó *(olvassa a 20. sorszámu Andrics Imrének hét darab száz frtos kincstári utalványa egy részének kifizetése iránti kérvényére a bizottság véleményét, mely szerint az pénzügyministeriumhoz tétessék át.)*

Csiky Sándor: Én a kérvényi bizottság ezen határozatával kibékülni sehogysem tudok. Számtalan kérvény adatott már be e tárgyban, mind a mostani, mind a mult ülésszak alatt, melyek mind arról szólanak, hogy a nemzetnek ezen becsületbeli tartózásai megtérittessenek.

De e tartozások nemcsak becsületbeliek, hanem szoros kötelességszerüek és biróság által is megitélhetők, mert 1848-ban király ő fölsége s az akkori legtörvényesebb kormány felszólitásai következtében adták át a honfiak aranyaikat, ezüstjeiket a haza szükségeinek fedezésére, a haza oltárára s az ellenség legyőzésére a hazában duló lázadások elnyomására. Ezért adták át ékszereiket, pénzeiket, miket akkor minden honfi kötelességének ismert a haza oltárára letenni. Kiadattak a kincstári utalványok, melyekben az illető áldozatok 5% kamat mellett visszatérittetni köteleztettek.

E kötelező levelek most is egyesek kezében vannak, igy mint látom e kérvényezőnek Andrics Imrének négy darab ily kötelezvénye van. Ezeket megtériteni a nemzetnek, a kormánynak elutasithatlan kötelessége. Azt tapasztaltuk eddig, hogy e kérvények kiadattak a pénzügyministernek elintézés végett. A pénzügyminister a lomtárba dobta a kérvényt, és a háznak jelentést eljárása minőségéről nem tett, soha egyetlen embert sem elégitett ki jogos követelésében; és igy egy részről a hazafiaknak a tisztelt ház iránti bizalmát renditette meg ezen eljárással, más részről pedig akkor, midőn olyan költségek, olyan adományok történnek az ország pénzéből,

melyek meggazdálkodhatók volnának, akkor azoknak az elkerülhetlenül kifizetni kellő tartozásoknak egy krajczárját sem adják meg. Most azon pénzügyministerhez utasitani ezen kérvényt a végett, hogy azt intézze el: csak annyi, mintha azt mondaná a tisztelt ház, hogy bárminő követelése van valakinek, az soha ki nem fizettetik.

Ha idegen kérné, ha követelné valami muszkavezető, vagy a haza ellen föltámadt ellenség, akkor bizonyosan megtérittetnék; de a hazának javára áldozó polgároknak jogos követeléseit a magyar törvényhozó testület kormánya által nem térittette meg egy krajczárral sem és ugy tudom, nem téritteti meg soha, mig a ház oly hathatós intézkedést nem fog tenni, mely hathatos intézkedés ne legyen guny tárgya, hanem vezessen sikerre.

Én tehát tisztelt ház, azt vagyok bátor inditványozni, méltóztassék ugyan ezen kérvényt elintézés végett a pénzügyministernek kiadni, de oly föltétel alatt, hogy mind erről, mind hasonló hozzá elintézés végett ekkorig kiadott kérvényekre vonatkozólag 15 nap lefolyása alatt a ház elé azok miként elintézése iránt jelentést tegyen, hogy annak folytán ahhoz mérve, a mit a jelentés tartalmaz, a tisztelt ház sikeresen intézkedhessék. *(A szélső bal felől helyeslés.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a kérvényi bizottság véleményét? *(Elfogadjuk!)* Kik elfogadják méltóztassanak fölállani. *(Megtörténik.)* A kik nem fogadjuk el, méltóztassanak azok felállani. *(Megtörténik.)* A többség által elfogadtatott a kérvényi bizottság véleménye.

Szőgyény László előadó *(olvassa a 21—25. sorszámu kérvényekre a bizottság véleményezését, mely észrevétel nélkül elfogadtatik.)*

Elnök: Ki fog adatni a pénzügyministernek.

Következik a hadsereg és a honvédség ló szükségletének a mozgósitás esetén leendő fedezéséről szóló törvényjavaslatnak harmadszori fölolvasása.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot.)*

Elnök: Névszerinti szavazást kér 20 képviselő e tárgyban.

Wächter Frigyes jegyző: *(Olvassa)* névszerinti szavazást kivánnak: Szathmáry Miklós, Matolay Etele, Batta Andor, Duka Ferencz, Elek Gábor, Dégenfeld Lajos gr., Hajdu Ignácz, Boér Ant., Eder Ferencz, Gullner Gyula, Nikolics Sándor, Lükő Géza, Kemény Mihály, Horánszky Nándor, Szaplonczay Miklós, Nagy György, Zámory Kálmán, Péchy Tamás, Beliczey Rezső, Kiss Lajos, Beőthy Algernon, Győrffy Gyula.

Elnök: Ki fogom huzni a betüt. *(Megtörténik.)* Tehát „M" betü fogja kezdeni a szavazást. Öt perczre felfüggesztem az ülést.

(Szünet után.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, a kérdés még egyszer föl fog olvastatni.

Széll Kálmán jegyző: *(Olvassa)*: Elfogadja a ház a hadsereg és honvédség lószükségletének fedezéséről, mozgósitás esetében, szóló törvényjavaslatot harmadszori felolvasásban s végszavazásban. Igen vagy nem?

Elnök: Az igennel szavazókat Szeniczey Ödön a nemmel szavazókat Kiss Miklós, s a távollevőket Wächter Frigyes fogja jegyezni.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a névsort, mely alkalommal.)*

Igennel szavaztak: Madas Károly, Matuska Péter, Máday Lajos, Muslay Sándor, Mihajlovics Dragutin, Modits László, Nehrebeczky Sándor, Ónossy Mátyás, Palkovics Károly, Pauler Tivadar, Péchy Manó gróf, Perényi Zsigmond báró, Prileszky Tádé, Pulszky Ágost, Pulszky Ferencz, Pogány Károly, Radó Kálmán, Ráday Gedeon gróf, Rudics József báró, Saáry Miklós, Schmausz Endre, Sennyey Pál báró, Somssich Pál, Stoll Károly, Sachsenheim Albert, Szabó Imre, Szapáry Gyula gróf, Szeniczey Ödön, Szentmiklóssy Pál, Szentpály Jenő, Széll Kálmán, Szirmay Ödön, Szmrecsányi László, Szőgyény László, Tarnóczy Béla, Tavaszy Endre, Tormássy Mihály, Trauschenfels Emil, Trajcsik Alajos, Toszt Gyula, Urbanovszky Ernő, Urváry Lajos, Ürményi Miksa, Vécsey József báró, Vecsey Oláh Károly, Visolyi Gusztáv, Vojnics Barnabás, Wahrmann Mór, Wächter Frigyes, Wodiáner Béla, Zeyk Károly, Zichy Imre gróf, Zmeskál Zsigmond, Zsedényi Ede, Bánó József, Bárczay József, Beőthy Ákos, Bittó Kálmán, Brogyányi Vincze, Buday Sándor, Bujanovics Sándor, Buzinkay Pál, Csiky István, Dálnoky Barna, Decány Gusztáv, Dőry József, Előry Jenő, Eötvös Károly, Ernuszt Sándor, Éber Nándor, Fillenbaum Ferencz báró, Földváry Miklós, Fröhlich Gusztáv, Giczey Samu, Gidófalvy Albert, Gorove István, Gozman János, Gull József, Halassy Gyula, Harkányi Károly, Hegedüs János, Hodossy Imre, Hollán Ernő, Horváth Döme, Horváth Lajos, Horváth Mihály, Hradszky Antal, Hunkár Mihály, Horváth Péter, Istóczy Győző, Ivánka Zsigmond, Justh József, Joannovits Brankó, Kálnoky Pál gróf, Kegl György, Kemény Gábor báró, Kemény Kálmán báró, Kendeffy Árpád, Kovách László, Kapp Gusztáv, Kondorossy György, Királyi Pál, Khuen Henrik gróf, Kraljevits Benő, Lehoczky Egyed, Lejtényi György, Lészay Lajos, Lipthay Béla báró.

Nemmel szavaztak: *Madarász József, Majoros István, Matkovics Tivadar, Matolay Etele, Máttyus Arisztid, Mednyánszky Sándor, Milkovics Zsigmond, Molnár György, Móricz Pál, Mukics Ernő, Nagy György, Nikolics Sándor, Németh Albert, Oláh Gyula, Papp Lajos, Péchy Tamás, Patay István, Ragályi Gyula, Remete Géza, Salamon Lajos, Schvarcz Gyula, Simoncsics Béla, Simonffy Kálmán, Sréter Lajos, Szaplonczay Miklós, P. Szathmáry Károly, Szathmáry Miklós, Szentimrey Elek, Szombathelyi Győző, Takács Lajos, Tisza Kálmán, Tisza László, Trifunácz Sándor, Vajda János, Várady Gábor, Zámory Kálmán, Zsitvay József, Almásy Sándor, Batta Andor, Beliczey Rudolf, Beniczky Ödön, Beőthy Lajos, Bocsánszky Lajos, Boér Antal, Borlea Zsigmond, Csanády Sándor, Csernátony Lajos, Csernovics Péter, Csiky Sándor, Dégenfeld Lajos gróf, Degré Alajos, Dobsa Lajos, Duka Ferencz, Eördögh Frigyes, Éder Ferencz, Farkas Elek, Földváry Mihály, Gaál Mihály, Gáspár András, Ghyczy Dénes, Ghyczy Kálmán, Gubody Sándor, Gullner Gyula, Győrffy Gyula, Hajdu Ignácz, Helfy Ignácz, Horánszky Nándor, Horváth Elek, Houchard Ferencz, Huszár Imre, Horn Ede, Irányi Dániel, Janicsáry Szilárd, Jókai Mór, Kállay Ákos, Kállay Ödön, Kemény Mihály, Keresztes István, Kiss Lajos, Kiss Miklós (kecskeméti), Lükő Géza, Lázár Ádám.*

Távol voltak: *Major Pál, Majthényi Bálint, Majthényi Dezső, Makray László, Marx Antal, Matits János, Maximovics Miklós, Máriássy Endre, Máriássy Kálmán, Mednyánszky Dénes báró, Mihályi Péter, Mocsonyi Antal, Mocsonyi Sándor, Molnár Aladár, Molnár Antal, Molnár István, Molnár Pál, Mangesius Károly, Máriássy Béla, Miletics Szvetozár, Miskatovich József, Mrazovits Mátyás, Muzler József, Nedeczky István, Nemes Nándor gróf, Nemes Péter, Nugent Arthur gróf, Ocskay István, Oláh Miklós, Ottlik Géza, Orbán Balázs báró, Paczolay János, Papp György, Patrubány Gergely, Péchy Jenő, Petrik Gyula, Petrovay Ákos, Pissuth István, Podmaniczky Frigyes báró, Pólya József, Popescu Elek, Popovics Jenő, Pejacsevits Péter gróf, Prandau Gusztáv báró, Puszt Dragutin, Radocza János, Radvánszky Károly, Ragályi Gyula, Ranicher Jakab, Rátonyi János, Román Sándor, Rogulics János, Schaser Frigyes, Schuller József, Semsey Albert, Simonyi Ernő, Simonyi Lajos báró, Sipos Orbán, Siskovich Tamás, Stanesku Imre, Steiger Gyula, Schreiber Frigyes, Szabadhegyi Antal, Szakácsy Dániel, Szapáry Géza gróf, Szemző János, Szende Béla, Szilády Áron, Szilágyi Dezső, Szilvay Károly, Szitányi Bernát, Szlávy József, Szluha Benedek, Szomjas József, Szakáll Antal, Szilágyi István, Taray Endre, Tarnóczy Gusztáv, Tisza Lajos, Tolnay Károly, Torma Károly, Tóth Bálint, Tóth József, Tóth Kálmán, Tóth Vilmos, Trefort Ágost, Tombor Iván, Uhlarik János, Ugron Gábor, Varga Károly, Varró Sámuel, Wass Sámuel gróf, Vállyi János, Vécsey Tamás, Vidacs János, Vidliczkay József, Wodiáner Albert báró, Vargics Imre, Vladár Ervin, Zichy Antal, Zmeskal Mihály, Zivkovic János, Apponyi Albert gróf, Baldácsy Antal báró, Balogh János, Bakcsy Ferencz, Barcsay Ákos, Batthyány Zsigmond gróf, Bánffy György gróf, Becze Antal, Benedikty Albert, Beniczky Gyula, Beőthy Algernon, Berchtold Arthur gróf, Berényi Ferencz gróf, Bésán Mihály, Bittó Beni, Bittó I., Bobory Károly, Bogdán Vincze, Bogyó Sándor, Bohus Zsigmond, Bonts Döme, Bothos Kálmán, Bömches Gyula, Dedinszky József, Dimitrievits Milos, Divald Adolf, Dobay Antal, Domahidy Ferencz, Domahidy István, Dulovits Ernő, Doerr Samu, Decany Károly, Derencsin Márián, Eitel Frigyes, Elek Gábor, Éder István, Érkövy Adolf, Eszterházy István gr., Erdődy Rudolf gr., Fábricius Károly, Falk Miksa, Farkas Gyula, Feszt Imre, Festetics Pál gróf, Forgách Antal gr., Földváry János, Galgóczy Sándor, Goda Béla, Groisz Gusztáv, Hajós János, Haller Fer. gróf, Hammersberg Jenő, Havas Sándor, Házmán Ferencz, Hedry Ernő, Hodossiu József, Hoffmann Pál, Horvát Boldizsár, Horváth Károly, Horváth Sándor, Hunyady László gróf, Hets Károly, Horváth Gyula, Horvát Mirkó, Ibrányi Lajos, Ivánka Imre, Janicsáry Sándor, Jankovich Miklós, Jendrassik Miksa, Jeney József, Joannovics György, Jurka Bazil, Justh Kálmán, Jakits Antal, Jellacsics Gyula, Jurkovits János, Kajuch József, Karassiay István, Karácsonyi Guido gróf, Kardos Kálmán, Kasper Mihály, Kassay Ignácz, Kautz Gyula, Kazinczy István, Kármán Lajos, Károlyi Gyula gróf, Kemény István báró, Kerkapoly Károly, Kiss János, Kiss Miklós (zólyomi), Korizmics László, Kosztolányi Károly, Kozma Párthén, Körmendy Sándor, Kubinyi Árpád, Kuhinka István, Kvassay László, Kabos Elek, Kiss Gábor, Krestits Miklós, Kresnjavics Márkó, László Imre, Lipovniczky Sándor, Lónyay János, Lónyay J., Lónyay Menyhért gróf, Lukács Béla Lukácsy Béla, Luksich Bódog, Labas Antal.*

Széll Kálmán jegyző: 429 igazolt képviselő közül igennel szavazott 111, nemmel szavazott 82, távol van 236.

Elnök: E szerént a hadsereg és honvédség lőszükségletének, fedezéséről mozgósitás idején szóló törvényjavaslat végleg megszavaztatott.

Következik a telepitvényesekről szóló törvényjavaslat harmadszori fölolvasása.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot.)*

Elnök: Elfogadja a t. ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát elfogadtatott.

A két elfogadott törvényjavaslat a méltóságos főrendekkel, hozzájárulás végett, közeltetni fog.

Következik a gazdasági bizottság jelentése, özvegy Szalay Imréné kérvénye tárgyában.

Radó Kálmán a gazdasági bizottság előadója (*olvassa a jelentést.*)

T. ház! A gazdasági bizottságot minden intézkedéseinél a háznak fenálló szabályai, határozatai s a szoros takarékos gazdálkodás szempontja szokta vezetni. E körülményeket vette figyelembe özvegy Szalay Imréné folyamodásánál is.

És miután a háznak 1869. máj. 5. tartottülésben hozott határozata szerint a ház hivatalnokai a belügyminister hivatalnokaival vannak egy rangban fizetésük fokozatához képest, és miután nyugdijra legalább 10 évi szolgálati idő jogosit föl, a gazdasági bizottság nem tartá lehetőnek többet, mint 300 frtot kegydijképen folyamodónak megszavazni, anynyival inkább, mert temetési költségekre 300 forintot, tehát egy negyedévi fizetés épen a háznak 1869. május 5-iki határozatához képest már kiutalványoztatott.

Kérem ezen véleményt elfogadni.

Várady Gábor: T. ház! A gazdasági bizottság jelentésében kifejezett azon elvet, hogy folyamodónőt nem illeti nyugdij: magamévá teszem; az ellen sincs semmi észrevételem, hogy a gazdasági bizottság takarékossági szempontból nem kivánja a nyugdijat megszavaztatni, és nem kivánja megszavaztatni a képviselőház már fönálló határozata alapján.

Én csak a javaslatba hozott 300 frtra nézve teszek észrevételt és bátor vagyok a t. ház figyelmét az alig néhány héttel ezelőtt hozott határozatra felhivni, a midőn Virágh Gedeon rokonainak kegydijáról lévén szó, a t. ház elrendelte, hogy Virágh Gedeon utódainak kegydijképen egyszer mindenkorra egyévi fizetése tétessék folyóvá. Most alig néhány héttel később, t. ház, nem igen lehetne határozni ezen előbbi határozattal ellenkezőleg, főleg miután a viszonyok ugyanazok.

Én nem akarok párhuzamot vonni az egyik és másik hivatalnok érdemei és szolgálatai között; de maga a gazdasági bizottság t. előadója is azt mondja, hogy Szalay Imre négy évig szolgálta a képviselőházat, tehát ugyanazon okok szólanak Szalay özvegye, mint a melyek szóllottak Virágh Gedeon utódai mellett.

Én bátor vagyok inditványozni, hogy szemben a már hozott határozattal méltóztassék Szalay Imre özvegyének kegydiját is, és pedig részemről is ugy értem, hogy egyszer mindenkorra az elhunyt egy évi fizetésében megállapitani. E tekintetben bátor vagyok a t. képviselőháznak a következő módositást ajánlani: e szavak helyett: „egyszer mindenkorra 300 forint kegydij“ ez tétessék: „kegydijul egy évi fizetésének egyszer mindenkorra“ A szöveg e szerint igy szólana: „A képviselőház 1872-ik évi deczember 19-én, jegyzőkönyvi 708. szám a. kelt végzésével, néhai Szalay Imre volt képviselőházi elnöki fogalmazó özvegyének kegydij vagy végkielégités czimén megszavazandó segély iránti kérvénye tárgyalás és véleményes jelentéstétel végett a gazdasági bizottságnak kiadatván, van szerencsénk jelenteni: hogy folyamodónő elhalt férjének 4 év és 9 havi szolgálati ideje után — a fönálló szabályok értelmében nyugdijra ugyan igénynyel nem bir; tekintettel azonban férjének fönt kitett szolgálati idejére és folyamodónőnek több kiskoru gyermekeivel együtt nyomasztó helyzetére: részére kegydijul egy évi fizetésének egyszer mindenkorra engedélyezését és utalványoztatását véleményezzük.“

Somssich Pál: T. ház! Azon észrevétel mellett ajánlom Várady Gábor t. képviselőtársam inditványát, hogy azon 300 frt, melyet az özvegy már kapott, beszámittassék.

Pulszky Ferencz: T. ház! Pártolom Várady Gábor és Somssich Pál t. képviselő urak inditványát.

Radó Kálmán előadó: Elvi kifogás nem tétetvén a gazdasági bizottság jelentése ellen, a t. képviselőház pedig jogositva lévén nagyobb kegyadományokat is megszavazni: én részemről az inditványt, illetőleg módositványt, elfogadom.

Elnök: Méltóztatnak elfogadni Várady Gábor képviselő ur inditványát, Somssich Pál módositványával, hogy t. i. az egyszer mindenkorra adandó kegydij az elhunyt egy évi fizetésben, a 300 frt beszámitásával, állapittassék meg. *(Elfogadjuk.)*

Ezzel a mai ülés napirendje ki levén meritve, az ülést feloszlatom. A jövő ülés holnap délelőtt 10 órakor lesz; tárgya a költségvetés általános tárgyalása.

(Az ülés végződik d. . 12½ órakor.)

67. országos ülés

1873. január hó 18-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Teleki Sándor végleg, Mandics Tivadar, gr. Zichy József ifj. fentartással igazoltatnak. Máday Sándor megbizó levele a 7-ik biráló bizottságnak átadatik. A honvédelmi véderő fokozásáról és fejlesztéséről szóló törvényjavaslatról a bizottsági jelentés beadatik. Az 1873. évi költségvetésnek és Helfy Ignácz erre vonatkozó határozati javaslatának átalános tárgyalása megkezdetik.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Trefort Ágoston, Wenckheim Béla báró, utóbb Szlávy József, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, ifjabb Zichy József gróf.

Az ülés kezdődik délelőtt $10^1/_4$ órakor.

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön fogja vezetni; szólni kivánókat pedig ugyan ő egyrészről, másrészről Kiss Miklós jegyző urak fogják jegyezni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 17-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Észrevétel nem lévén, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Elnöki előterjesztésem nincs.

Az állandó igazoló bizottság kiván jelentést tenni a tisztelt háznak.

Szőgyény László az igazoló bizottsag előadója: Tisztelt ház! Az állandó igazoló bizottság nevében van szerencsém következő jelentéseket bemutatni. Először is tárgyaltatott a bizottság által gróf Teleki Sándor a fogarasvidéki alsó kerület országos képviselőjének 1872. évi december 18-án kelt megbizólevele és ugy kiállitása mint tartalmára kifogástalannak találtatván, minthogy a szabályszerü 30 nap letelt, Teleki Sándor gróf végleg igazolandó.

Elnök: Tehát Teleki Sándor gróf végleg igazolt képviselőnek jelentetik ki.

Szőgyény László előadó: Továbbá dr. Mandics Tivadar Bécs-Bodrog megye tovarissovai kerületében folyó évi január hó 3-án kelt megbizó levele hasonlag kifogástalannak találtatván, nevezett képviselő a szabályszerü 30 nap fentartása mellett igazolandó.

Elnök: E szerént dr. Mandics Tivadar, a szabályszerü 30 nap föntartása mellett igazoltatik.

Szőgyény László előadó: Zichy József gróf Fiume városában folyó évi január 12-én országos képviselővé választatott. Megbizó levele hasonlag kifogástalannak találtatván, a szabályszerü 30 nap föntartása mellett igazolandó.

Elnök: Zichy József gróf a szabályszerü 30 nap föntartása mellett igazoltatik.

Szőgyény László előadó: Máday Sándor Fogaras vidéke felső kerületében 1872. december 18-án képviselővé választatott. Minthogy választási jegyzőkönyve csupán a választási elnök, illetőleg a bizalmi férfiak által van aláirva, az 1848. V. t. cz. 43-ik §-a pedig az illető bizottság által kiküldött egy jegyző aláirását is követeli és a jegyzők aláirásukat megtagadták: a bizottság a kérdésben levő jegyzőkönyvet kifogástalannak nem találván, Máday Sándor a házszabályok 18. §. c) betüje alá sorolandónak találtatott.

Elnök: Tehát Máday Sándor jegyzőkönyve a biráló bizottságok egyikének lenne kiadandó. Minthogy időközben választása ellen kérvény érkezett be, ezen kérvény a megbizó levéllel együtt sorshuzás utján *(Elnök kihuzza a számot)* a 7-ik biráló bizottságnak fog kiadatni.

A képviselő urak most be fognak osztatni az osztályokba.

Az első és második osztályban a kellő szám meg levén, következik a 3-ik osztály. Eszerint sorshuzás utján beosztatnak: *(Kihuzza a neveket tartalmazó czédulákat.)* Zichy József gróf a 3-ik osztályba, Mandics Tivadar a 4-ik osztályba, Máday Sándor az 5-ik osztályba, és végre Teleki Sándor a 6-ik osztályba.

Még a honvédelmi törvények előkészitésére kiküldött bizottság előadója kiván jelentést tenni.

Bujanovich Sándor a honvédelmi törvények előkészitésére kiküldött bizottság előadója: Tiszteit ház! A honvédelmi véderő fokozása és fejlesztése tárgyában kiküldött bizottság nevében bátorkodom ezen bizottság jelentését bemutatni az 1868. XLI. t. cz. 14. §-ának módositása iránt beadott törvényjavaslatra nézve azon kéréssel, méltóztassék ezen jelentés kinyomatását elrendelni és a törvényjavaslatot tárgyalás végett az osztályokhoz utasitani.

Elnök: Ki fog nyomatni és az osztályokhoz tárgyalás végett utasittatni.

Következik az 1873-ik évi költségvetés tárgyalása. Azt hiszem, mivel a pénzügyi bizottság átalános jelentése már régebben szét van osztva a ház tagjai közt, nem kivánják annak fölolvasását, hanem fölolvasottnak tekintik (*Helyeslés.*) és igy csak Helfy Ignácz képviselő ur határozati javaslata lesz fölolvasandó.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a határozati javaslatot.)*

Széll Kálmán a pénzügyi bizottság előadója: Tisztelt képviselőház! Midőn, mint a pénzügyi bizottság előadója, az 1873. évi államköltségvetési tárgyalást megkezdeni szerencsés lehetek, legyen szabad mindenekelőtt azon nézetemet kijelenteni, hogy a költségvetési tárgyalás, a mely ma e házban megindul, fontosságra, jelentőségre, — és legyen szabad reménylenem — eredményre nézve is messze túlhaladja mindazon költségvetési vitákat, amelyek ezt megelőzték, nemcsak azért, mert ezen tárgyalás lesz hivatva az ország pénzügyi helyzetét minden oldalról föltárni, hanem — és ez az, ami különös fontosságot és nagy jelentőséget kölcsönöz a vitának — az abban áll, hogy azon irány, melyben e tanácskozások folyni fognak, azon szellem, mely a tisztelt házat határozataiban vezetni fogja: kétségtelenül döntő befolyást fog gyakorolni jövő financzialis politikánk megállapitására.

Átalános szükséget és meggyőződést vélek constatálni, midőn azt állitom, hogy az ország belkérdései között ma égetőbb, sürgetőbb és fontosabb nincsen, mint államháztartásunk rendezésének ügye, csak átalánosan elfogadott véleménynek vélek kifejezést adni, midőn azt állitom, hogy fontosabb föladatot nem ismerek, mint azt, hogy a törvényhozás mindent elkövessen arra nézve, hogy egy biztos, határozott és rendszeres financzialis politika alapjai lerakassanak. E kérdés megoldásával beléletünk minden nevezetesebb mozzanata összefügg, sőt végeredményben összes fejlődésünk szerencsés folytatása egy egészséges, biztos, helyes irányu pénzügyi rendszer megállapitásától függ.

Ezen nagy munkának, nézetem szerint, két előföltétele van. Az első az, hogy az ország financzialis helyzete tisztán állittassék föl, hogy az ország tudja, miből áll ereje, miben állanak financzialis situatiójának ugy árny-, mint fényoldalai. Ez az első. Ezzel karöltve szükséges a budget helyes berendezése és főleg a fedezet kérdésének helyes, szerencsés és biztos megoldása. A második előföltétel az adóreformok nagy munkájának haladéktalan megindítása.

Ezen előföltételek elsejét azon tárgyalás van hivatva megoldani, amelyet ma a tisztelt ház megkezd, mert a költségvetési tárgyalásoknak legközvetlenebb, valódi gyümölcsöző czélját én abban keresem, hogy az ország pénzügyi helyzetének valódi mibenlétét föltárva, az államháztartás legfontosabb kérdései fölött először is tisztázza a helyzetet s a kiindulási pontot; és nemcsak abban keresem én okát annak, hogy ezen viták lesznek hivatva ezen kérdést szerencsésen megoldani, mert a ház asztalán fekvő költségvetés oly nagy deficitet mutat föl, hogy ennélfogva az ország pénzügyi helyzete tagadhatlanul kedvezőtlen; hanem amiben én okát keresem és garantiáját látom annak, hogy ezen tárgyalások resultatumra fognak vezetni, ez abban áll: hogy ma van először megadva lehetősége annak, hogy helyesen és alaposan itéljünk; mert ma állunk először négy évi gazdálkodásunk eredményei előtt, ma ismerjük kezelésünk 4 évi resultatumait; ma birjuk az adatokat, amelyekből államháztartásunk ügyébe tisztán láthatunk. Tagadhatlanul nagy baj az, hogy állami zárszámadásaink még törvényhozási vizsgálaton nem mentek keresztül, sok félreértésnek és félremagyarázásnak kútforrása ez kétségtelenül. De el kell fogadnunk az állást ugy, amint van; a helyzet azonban e részben sokkal kedvezőbb, mint az eddig volt; mert legalább az adatok, melyek ezen négy évi kezelésről szólnak, kezeinkben vannak; holott eddigi költségvetési tárgyalásaink alatt még azokat nem birtuk. Mert hogyan áll ezek ügye? Az 1867. évi kezelési kimutatások és az 1868. évi zárszámadások számtani megvizsgálásra az 1870-ben fölállitott államszámvevőszékhez utasittattak. Az állami számvevőszék, a mely az 1870. év nyarán szentesitett törvény alapján csak azon év végén szervezhette magát, szervezése után müködésének első és legnehezebb stádiumában oly nagy kérdésekkel állott szemben, hogy csakugyan a legmegfeszitettebb szorgalom, a legnagyobb munkásság mellett sem lehetett tőle várni föladatának azonnal való megoldását. Revideálni kellett az 1867-dik évi kezelési kimutatásokat, ezenkivül az 1868., valamint az 1869. évi zárszámadásokat, s el kellett készitenie egy 4-ik zárszámadást is: az 1870-dik évit.

E négyszeres feladat megoldása nagyon természetesen sok időbe került, ugy, hogy az állami

számvevőszék csak 1872. vége felé teljesithetvén ezen föladatát, a ministerium a számvevőszéknek a négy év zárszámadásairól szóló jelentését, és az 1870. zárszámadást csak az 1872. év február hó 15-kén terjesztette a ház elé. Ezen zárszámadások revisiója, az ülésszaknak csakhamar bekövetkezett bezárása folytán, nem történhetvén meg, a zárszámadások átvizsgálatlanok maradtak. Igen, de legalább birjuk ezeket. A tavalyi költségvetés tárgyalásánál még csak két évnek zárszámadása állott rendelkezésünkre, mert az 1870-diki csak később, február 15-én adatott be. Nagyon természetes tehát, hogy ennek adatai, főleg a mi a részleteket illeti, nem voltak értékesithetők, nem voltak fölhasználhatók a mult évi költségvetés tárgyalása alatt, különösen nem azon időben, midőn a mult évben a pénzügyi bizottság a költségvetés átvizsgálását teljesitette. Két évi eredmény után helyesen itélni átalában nem lehet, nem lehet pedig főleg a mi viszonyaink közt, midőn e két év, az 1868. és 1869-iki financziánkra nézve oly kedvező eredménynyel végződött.

Ma a helyzet máskép áll, ma előttünk állanak a zárszámadások egész tanulságukkal és minden adataikkal; ma szólnak már a számok megdönthetlen erejökkel.

Mi az, tisztelt ház, amiből az ország financzialis helyzetét megitélni lehet? és ami támpontokat nyujt arra, hogy helyesen biráljunk? kettő: az államköltségvetés és a zárszámadások. Az első elénk tárja a jelen állapotokat, a másik visszatükrözi a multnak eredményeit, a kettő együttvéve kezeinkbe szolgáltatja a pénzügyi helyzet azon factorait, a melyekből és amelyek alapján a vizsgálat és a birálat megtörténhetik.

Én is ezen uton kivánok haladni és mindenekelőtt 1-ör is jellemezni kivánom a 1873. évi költségvetést, 2-or visszakivánok tekinteni az eddigi kezelés eredményeire, és 3-or előadásom végén megkisérlem levonni ezekből a tanulságot, és a következtetéseket.

Ami az elsőt illeti, az 1873. évi költségvetés a ministerium által 32,163.000 frt deficittel lőn előterjesztve. Ezen deficitben a közös költségek befoglalva nem voltak, mivel azok azon időben még nem voltak megállapitva. A közös költségekkel együtt az 1873. évi költségvetés ugy, amint a ministerium által előterjesztetett, 61,480.000 frtnyi deficitet mutat föl. Ezen hiányban azonban az 1872. évből fönmaradt és fel nem használt hitelmaradványok is benfoglaltatnak. A pénzügyi bizottság első föladatának tartotta, — hogy a helyzetet tisztán előállithassa — ezen hitelmaradványokat kiválasztani az 1873. évi költségvetésből, mint amelybe, hite szerint, nem tartoznak. Ezen hitelmaradványok fedeztettek ideiglenesen az 1872. évi költségvetésben. Ezen hitelmaradványok fel nem használtatván az 1872. évi kezelési szabályszerü idő alatt, elenyésznek, de csakis akkor enyésznek el; és igy mindaddig biztosan és szabatosan meg sem is határozhatók. A hitelmaradványoknak, ha az 1872-ik évben részökre nyitott ideiglenes fedezet nem mutatkozik kielégitőnek: végleg fedeztetniök igenis kell, de azokat ujból megszavazni, ujból felvenni a költségvetésbe a pénzügyi bizottság nem tartotta helyesnek, és azért e hitelmaradványokat kiválasztotta. E hitelmaradványok 22 millió 665.000 frtot tesznek és leszámitván ebből azon 2,586.000 frtnyi összeget, amely a gömöri kölcsönzáloglevelekből rendeltetett az 1872. évben fedeztetni, 20 millió 116.000 frtot tesznek ki. Ennek kiválasztása nem azt jelenti, hogy e hiány el van tüntetve; ez csak azt teszi, hogy e hitelmaradványokat egész összegök erejéig, minthogy az azokra nyujtott ideiglenes fedezet nem mutatkozott kielégitőnek, véglegesen kell mint az 1872. évnek terhét fedezni. Ez képezte, mint a képviselőház visszaemlékezni fog, egyik okát annak, hogy az ujévi szünetek előtt a házban tárgyalt kölcsön szükségessé vált; másik okát e kölcsön kötésének azonkivül, hogy az 1873-ik évi költségvetés rendkivüli hiányának fedezéséről előre kellett gondoskodni, az képezte, hogy az államnak 11 milliót meghaladó függő tartozásai szintén végleges fedezést igényelnek. Ezért kellett a bizottságnak javaslatba hozni, hogy azon kölcsönből, amint az akkori tárgyalásokból a tisztelt ház tudni fogja, kerek számban 32 millió ezen kiadások fedezésére utalványoztassék. Ezen, a mult tartozását képező összegnek levonása után előáll az 1873-ik évi költségvetés és annak hiánya sajátlag a maga természetében. Az 1873-ik évi költségvetés azon áthelyezésekkel, azon törlésekkel és módositásokkal, amelyeket a pénzügyi bizottság azon tenni jónak látott, és a ház figyelmébe ajánlani jelentéseiben szerencséje volt, ugy áll tehát, hogy az ország rendes kiadásai kitesznek 197,703.000 frtot, a bevételek 191,342,000 frtot. Mutatkozik tehát 6,360.000 frtnyi hiány a rendes költségvetésben, amelyhez hozzávéve a már megkötött uj 54 milliós kölcsönnek azon kamatait, amelyek az 1873. évet fogják terhelni, a rendes kiadások 199,703.000 frtra rugnak föl, minélfogva a rendes hiány 8,360.000 frtot tesz ki.

A rendkivüli kiadások és bevételek igy állanak: a kiadások 42,895.000 frtban vannak megállapitva; a bevételek 12,098.000 frtra mennek: mutatkozik hiány 30,896.000 frt kerek számban; és miután ezen 30 millió hiányból a sorsolási alap által rendeltetik a költségvetési tervezet szerint fedeztetni a Dunaszabályozás költsége és a margitszigeti állandó hid költsége, mely 1873-ban esedékes lesz 5,031.000 frt erejéig, a hiány leolvad 25,805.000 frtra kerek számban. Az összes hiány

tehát az 1873. évi költségvetésben kitesz az uj kölcsönnek 1873-ra eső kamataival együtt 34,175.000 forintot.

A bizottság, hogy ezen resultatumot kihozza, mindenekelőtt az irányzatnak 3-ik részét, az ugynevezett hitel- és pénzmüveletek részét látta jónak leszállitani, és szükebb határok közé szoritani, áthelyezve ebből, — hogy többet ne emlitsek — az egész földtehermentesitési járulékot, ugy a kiadást mint a bevételeket, kerekszámban 17,600.000 frt erejéig.

Azon megtakaritások, amelyeket a bizottság a tisztelt háznak javaslatba hoz, a rendes költségek közt 1,864.000 forintra, a rendkivüliek közt 6,389.000 forintra rugnak; a hitelmüveletek kiadásaiból 1,500.000 forint töröltetett, összesen tehát 9,188.000 frt azon összeg, amelylyel az 1873-ik évi kiadások egész összegökben és igy az ezen évi deficit is a bizottság által leszállitva lett. Ezen megtakaritások, habár szép összeget tesznek is ki, még sem képezik, nézetem szerint, a bizottság eljárásának legfontosabb részét. Az, ami ezen törléseknél elvileg nagyobb jelentőségü: nézetem szerint, azon eljárásban fekszik, amelylyel a bizottság az 1873-ik évi költségvetésben a rendes kiadásokat osztályozni iparkodott. Nem szenved kétséget, hogy államköltségvetésünk alakja, annak berendezése, az egyes kiadási ágazatok osztályozása nem tökéletes, és a pénzügyi helyes és biztos irányelvek igényeinek mindenben nem felel meg; nem szenved kétséget, hogy a költségvetésnek ama hármas beosztása igen sok kifogás alá esik, és hogy ezt a bizottság már korábban is érezte, mutatja azon vélemény, amelyet erre vonatkozólag a mult évben a tisztelt ház elé terjesztett. Hogy a bizottság ezuttal sem terjeszt a költségvetés alakjának egész uj berendezésére nézve kimeritő véleményt a ház elé: ennek oka egyszerüen abban rejlik, hogy a bizottság lényeges összefüggésben látja a költségvetés berendezésének kérdését a zárszámadások rendszerének kérdésével, és az összes számviteli kérdéssel. A törvénynek azon rendelete, mely meghatározza, hogy az állami főkönyv a költségvetési előirányzat csoportozatai szerint vezetendő, már határozottan indikálja annak eme belső összefüggését, a bizottság épen azért e két kérdést együttesen akarja megoldani, és azt hiszi, sokkal helyesebb lesz mindkettőre nézve a végleges elveket együttesen megállapitani. De mindaddig, mig az bekövetkezik: a mérleg helyesebb felállitása szempontjából a helyzet valódi feltüntetésének érdekében a bizottság czélszerübbnek látta, a rendkivüli kiadások közé foglalt azon tételeket, amelyek határozottan normális kiadásokat képeznek, melyek az államköltségeknek maradandó tételei, visszahelyezni a rendes kiadások közé.

E szempontból indulva ki, áthelyezett a bizottság a földtehermentesitési járadékon kivül a hitelmüveletekből és a rendkivüli kiadásokból 5 millió 857.000 frtra rugó összeget, különösen pedig a két kölcsönnek t. i. a 30 milliós és a vasuti kölcsönnek törlesztési járadékát egy millió hat ezer frt erejéig, a közös függő adósságok kezelési költségeit 129.000 frt erejéig, az ország függő adósságainak kamatait, a kincstári utalványok kamatait mintegy százezer frt erejéig, a bankári provisiókat és tiszti biztositékokat százezer frtig; az egyes tárczák sorában: a belügyiben 492.000 frtot, ebben főleg az erdélyi csendőrség költségei tetemesek; a pénzügyministeriben az állami jószágok és az állambányákban teendő kisebb beruházások és javitások összegét 823.000 frtig; és a közmunka- és közlekedési ministeriumiban 3,007.000 frtot, tudniillik az összes ut- és vizépitési költségeket; a cultusministerium budgetjében 348.000 frtot, az egyházak és felekezeti iskolák segélyezésére felvett összeget s igy mindössze 5,867.000 forintot. Ezen áthelyezések után a rendkivüli költségek közt megmaradt a közös költségek rendkivüli részéből ránk eső negyedfél millió, a honvédség felszerelésére előirányzott harmadfél millió, az ő Felsége személye körüli és a ministerelnöki tárczában együttvéve mintegy 100.000 forint, a kereskedelmiben 1 millió százhuszonegyezer frt, nagyrészt befektetésekre, kivévén a 300.000 frtot, mely a világkiállitásra vétetett fel; a pénzügyministeriben megmaradt 16 millió, ebből maga a garantia 12 milliót tesz ki; a közlekedési ministerium budgetjében megmaradt tizennyolcz millió, az igazságügyiben 788.000 frt telekkönyvekre és börtönépitésekre. Ezek képezik összevéve a 73-diki rendkivüli költségvetésnek summázatát, 42 millió 895.000 frtokban

Hogy az 1873-iki költségvetést főbb vonásaiban jellemezhessem, minden esetre szükségesnek látom annak összehasonlitását az eddigi költségvetésekkel. Az 1873-ki költségvetésben 34 millió 175 ezer forintnyi hiány áll előttünk. Ezen hiányt összehasonlitván az eddigi deficitekkel, a következő resultatumokra jövünk: 1868-ban 3,117.000 forint felesleg volt előirányozva, a költségvetést átdolgozván bruttó-költségvetésre, mert az akkor megállapitott költségvetés nettó-költségvetés volt, a 73-ik évi költségvetésben 34 millióval nagyobb a hiány, mint volt az 1868-ban. 1869-ben 13,362.000 frt deficit volt összesen, most tehát közel 21 millióval nagyobb. 1870-ben a megállapitott hiány 22,243.000 frtra rugván, körülbelül 12 millióval nagyobb ennél az 1873-ki. 1871-ben 20,560.000 frt hiány volt előirányozva; ennél az 1873-ki nagyobb 13,615.000 frttal. 1872-ben, az utolsó évben, a már megszavazott póthitelekkel együtt 27 millió frtban volt a hiány megállapitva; ez az 1873-ki évinél 7 millió-

val kevesebb. Meg kell jegyezni, hogy 18 millión felül volt felvéve a 30 milliós kölcsönből, most 1873-ra csak 7 millió.

Ezt tekintetbe véve 1873-ra sajátlag 7 millióval kisebb az összes deficit, mint volt 1872. évre. Nem szabad azonban feledni, t. ház, hogy költségvetéseinkben azon összegek, melyek kölcsönökből szolgáltak a rendkivüli kiadások fedezetéül, vagy pedig ingó államvagyon értékesitése s más egyéb rendkivüli forrásokból támadó pénzkészletekből eredtek, fölvétettek a rendkivüli fedezetbe. Nagyon természetes tehát, hogy azon években, melyek ily pénzkészletekkel nem rendelkeznek többé, vagy nem rendelkeznek oly mérvben, mint a többiek: az előirányzott deficit természetszerüleg nagyobb. Ezen eset állott be nálunk. Ha ugy vesszük fel, hogy hiány mindaz, mit az állam rendes jövedelmei nem birnak fedezni, az esetben, ha a fedezetek közé nem vétethettek volna fel az emlitett pénzkészletek, egész más resultatumot hoz ki az összehasonlitás, mint az, melyet a t. ház elé épen most állitani szerencsés voltam.

Ha igy állana a kérdés, akkor 1868-ban nem 2,147,000 frt felesleg lett volna, hanem 22 millió 466.000 frt deficit; 1869-ben nem lett volna 13 millió deficit, hanem lett volna 37,286.000, mert mintegy 24 millióra ment az, mi rendkivüli bevételi forrásul felvétetett a kész tőkékből; 1870-ben 22,243.000 frt deficit helyett lett volna 49,887.000; 1871-ben lett volna 55,075.000; 1872-ben lett volna 70,201.000; 1873-ban ugyanazon alapra állitva, a deficit összege volna 48,707.000. Az 1873. évi deficit — tehát nagyobb lenne mint az 1868 és 69-ki, de kisebb mint a 70—71 és az 72-iki, még pedig nevezetes összegekkel; az 1870-ik évihez képest 1,100.000 frttal, 1871-hez képest 7 millióval, 1872-hez képest 21 milióval lenne kisebb az 1873-ik évi költségvetésben előirányzott hiány.

Igen fontos kérdést képez a költségvetés jellemzésénél az, mily arányban emelkedtek a kiadások s mily arányban emeltettek a bevételek egyik évről a másikra. 1872-höz képest a kiadások, azon áthelyezések nélkül, melyek a bizottság kebelében történtek a budgetre vonatkozólag, 12 millió 829.000-rel haladja meg a rendes kiadások összege azon összeget, mely megszavaztatott 1872-re. A javaslatba hozott áthelyezéssel együttesen 18,686.000 forinttal nagyobb a kiadások összege, mint volt 1872-ben.

Hogy állanak a bevételek? A bevételek az áthelyezések nélkül 14 millió 118.000-rel haladják meg a tavaly felvett bevételeket, az áthelyezésekkel 17 millió 255,000 frttal. Ha a számokat egymással szembe állitjuk és aron arányt vizsgáljuk, melyben a kiadások emelkedése a bevételek emelkedésével áll, azt fogjuk találni, hogy a bizottság által történt áthelyezések után, melyek 2,700.000 frttal emelték a deficitet, a kiadások a bevételek emelkedését 1,431.000 forinttal haladja meg. A rendkivüli kiadások sorából a rendesek közé történt áthelyezések nélkül a bevételek emelkedése meghaladná a kiadások emelkedését 1,289.000 frttal. Hogy azonban a kiinduló ponttól kezdve mérhessük össze azon képet, melyet az 1873. évi államháztartás elénk tár azzal, melyet első költségvetésünk felmutat, igen érdekes összehasonlitani ezen költségvetést nemcsak az előzővel, de az 1868-ival is. A kiadások 1873-ban emelkednek az 1872-hez képest; csak a fontosabb positiókat számitom elő, — a következőkben több van fölvéve 1873-ra mintvolt 1872-ben: 1 millióval több az udvartartás költségeire, a közösügyi költségek emelkedtek a rendes kiadásokban 1,823.000 frttal; meg kell azonban jegyeznem hogy a rendkivüli kiadásoknál a közösügyi költségek leszállittattak 900.0000 frttal. De nem ez az főleg amit ezen emelkedésnél meg kell jegyezni, hanem az, hogy 1873-ra az összes határőrvidék után, az 1871. évi 4. törvényczikk szelleme szerint az abban vállalt 2 százalék már számitásba van véve, a mig az 1872-ben a közösügyekből reánk háruló költségekből számitásba nem vétettek, 1872-ben ennek fejében az államköltségvetés rendkivüli fedezete tartalmazott egy nagyobb kiadást, mely azonban sajátlanul és nem helyesen tétetett át a rendkivüliek közé a határőrvidéki csapatok ellátására 1 millió 606.000 frttal. Ezenkivül az osztrák Lloyddal kötött szerződés azóta jövén létre 1872-re annak subventiója még nem vétetett fel, mig most már fel van véve, a miből a Magyarországra eső összeg tesz 378.000 frtot. Ha ezen 2 positiót figyelembe vesszük, azt fogjuk tapasztalni, hogy a rendes kiadások ezimén a közösügyi költségekből Magyarországra háruló terhek 1873-ra körülbelől ugyanazok, mint a minők ránk háromoltak 1872-ben.

Menjünk tovább vizsgálatában annak, miben haladja meg az 1873-ki költségvetés az 1872-kit. Kettőt már volt szerencsém emliteni, az udvartartást és a közösügyi költséget. Nagyobb a földtehermentesitési járadék 572 ezer frttal, mert az egyenes adók fedezete nagyobbodván, az abból a törvény által a földtehermentesitési járadék fedezésére rendelt százalékból befolyó összeg is nagyobb, ennek folytán megfelelőleg a járadék összege is emelkedik. Nagyobb a határőrvidék kiadása 270.000 frttal. A vasuti kölcsönnek kamata és járuléka most van először fölvéve az 1873-dik évi költségvetésben a rendes kiadások közé. Ez kitesz 5 millió 113 ezer frtot.

Föl van véve 2 millió frt kamat az uj kölcsön után, a közös függő adósság kezelési költsége 219.000 frt tiszti biztositék, és a többi 100,000 frt először jelentkezik a rendes kiadások között.

Nagyobbodtak a kiadások az egyes tárczáknál az áthelyezésekkel együtt. Különösen a belügyinél 492 ezer frttal, a közmunkánál 3 millió 38 ezer

frttal, amiből 3 millió 7 ezer frt az utépités és vizépités áthelyezett költsége, a cultusminister előirányzata nagyobbodott 348 ezer frt áthelyezett összeggel együtt 1 millió 260 ezer frttal, a földmivelési ministeriumnál 694.000 frttal. Az igazságszolgáltatás kiadásai nagyobbodtak egy millió 262 ezer frttal. A határőrvidék kiadásai 270.000 frttal emelkedtek.

Ezek azon tételek főbb összegeikben és főbb vonásaikban, a mik a kiadások emelkedését, 1872-hez viszonyitva, kimutatják.

Az 1868-ik évihez képest a kiadások emelkedése 53,543.000 frtot tesz ki. 1868-ban 144 millió frtban lévén megállapitva a brutto kiadások összege, mig 1873-ban 197,703.000 frt kerek számban vannak előirányozva.

És mi az, mi e nagy emelkedést előidézi?

Emelkedtek egészben, nagyban és kerek összegekben szólva a következő positiók: az 1868-hoz képest az udvartartás költségei 1 millió 400 ezer frttal, a közösügyi költségek 3 millió 800 és néhány ezer frttal. Az államadósságok kamatai, miután a vasuti kölcsönnek és a 30 milliós kölcsönnek kamatai is terhelik már az 1873-diki költségvetést; a vasuti most először jelenik meg a költségvetésben; emelkedett 7,700.000 frt, illetőleg az uj kölcsönnel 9,700.000 frttal; 1872-től kezdve a költségvetésbe föl van véve egy az 1868-kihoz képest uj tétel: a határőrvidék közigazgatása, mely bruttó 6 millió 800 és néhány ezer frtot tesz. Emelkedett továbbá Horvátország budgetje 546.000 forinttal. A belügy- és igazságügyministeri költségek együttvéve, mert e kettőt csak combinálva lehet megitélni, 7 millió 700 ezer frttal növekedtek; emelkedett a közoktatásügyi költségvetés 1 millió 60.000 frtról, mely összeg 1868-ban megszavaztatott 4 millió 387 ezer frtra; a közlekedési tárcza költségei emelkedtek 2 millió 800 ezer frtról 4 millió 800 ezerre, a közigazg. szükséglet 4-ről tiz millióra; emelkedtek apróbb és egyes részeiben a költségvetésnek néhány más kiadásai, igy az állam számvevőszéké, igy Fiumeé, melyek magokban véve néhány százezer frtra rugnak; a pénzügyminister költségei 45 millióról emelkedtek 53 millióra, tehát 7 millióval. Meg kell jegyeznem, hogy itt számba veendő még az, hogy 1870-ben egy 8 millió 264 ezer ugy a bevételeknél, mint a kiadásoknál, mint átfutó tétele az államvagyon kezelésének kihagyatott, és kihagyatott 1872-ben egy körülbelül 8 millió és néhány ezer frtos positió, mely áttétetett a hitelmüveletek közé, mint átfutó kiadás, azon összeg t. i., melyet az osztrák dohánykezelőség a részére beváltott és neki átszolgáltatott dohányárak fejében fizetett. Emelkedett, illetőleg előállott végre a honvédelmi tárcza szükséglete 1873. évre már 6 millió 605.000 frttal.

Ezek fővonásaiban azon összegek, melyekkel az 1868-iki költségvetéstől kezdve 1873-ig, tehát 6 éven keresztül a költségvetési előirányzatok egyes kiadási ágazatai emelkedtek.

Viszonyitva a kiadások emelkedését a bevételek emelkedésével, az arány ugy áll, hogy mig, a mint emlitém, a kiadások 53,543.000-rel emelkedtek, a bevételek 141 millióval állapittatván meg 1868-ban és miután 1873-re 191,394.000 frttal vannak fölvéve, emelkedtek 49,722.000 frttal, tehát 3,824.000 frttal haladja meg a kiadások emelkedése a bevételek emelkedését.

Igen, de nem szabad felejteni, hogy itt már azon összegeket is fölvettem, amelyek áthelyeztettek a rendkivüli költségekből a rendesek közé, ezekkel együtt tehát ugy áll az emelkedés aránya; ezek nélkül a kiadások emelkedése a bevételek emelkedését 1 millió 100.000 frttal haladja meg.

Egyszerü, rideg számok ezek, de azt hiszem, sokat mondók és nagyjelentőségüek. Elég utmutatást adnak arra nézve, hogy mily ágazatai a költségeknek azok, melyek leginkább hatottak emelőleg az államháztartási előirányzatokra, elég utmutatást adnak annak átlátására, hogy habár meddő kiadásokra, az állami közigazgatás kiadásaira és a megmásithatlan viszonyokban rejlő kiadásokra évről-évre igen sok követeltetik budgetünkben az állam pénzerejéből, megmutatják e számok azt is, hogy mennyivel fordit többet az ország ma az állam szükségletei más gyümölcsöző ágazatainak fedezésére. E számok mutatják, hogy védelmi czélokra, a multak terheire, az európai viszonyok által reánk kényszeritett katonai kiadásokra, kölcsönök kamataira sokat vagyunk kénytelenek forditani évenként; de e számok egyuttal azt is bizonyitják élénken, hogy mennyivel fordit többet az ország ma közoktatási, közmivelődési, népnevelési, közgazdasági, közlekedési és igazságszolgáltatási kiadásokra is.

A pénzügyi helyzet jellemzéseül azonban szükségesnek mutatkozik a végből, hogy az állam pénzügyi állapotának egész mibenlétét ismerjük, a zárszámadások eredményének vizsgálata is. Nézzük minő resultatumokat mutatnak föl gazdálkodásunk eredményei 4 éven keresztül.

1868-ban először is a rendes államháztartási kezelést véve föl, elő volt irányozva 2,536.000 frtnyi hiány: ezen két millió 536 ezer frt előirányzott hiány helyett a zárszámadások pénztári rendes kezelése 8 millió 967 ezer frt fölösleget mutat föl.

1869-ben az előirányzott rendes hiány 4 millió 667 ezer frtot tett: a beállott pénztári fölösleg a rendes kezelésnél kitett 5 millió és 319 ezeret.

1870-ben elő volt irányozva a rendes kezelésnél 14,464.000 frt hiány. Az eredmény az lett, hogy fölösleg volt a pénztárban 4 millió 332 frt az év végén.

1871-ben előirányoztatott 4,531.000 frt: az eredmény az, hogy rendes fölösleg mutatkozik a

számadásokban, 2,140.000 frt erejéig. Tehát 4 éven keresztül előirányoztatott mintegy 26 millió rendes hiány, s a rendes kiadások és bevételek eredménye, a 4 év eredményeit összevéve az, hogy, 20,700.000 frt rendes fölösleg mutatkozott.

Kétségkivül igaz, hogy ezen pénztári eredmények nagyon kedvezők; de a rendkivüli előirányzatok, és igy a zárszámadások rendkivüli része ezen jó és kedvező eredményeket teljesen fölemésztették. Mert az összes kezelést véve föl, 1868-ban 15 millió 589.000 frt fölösleg maradt a pénztárban; 1869-ben e fölösleg 5,349.000 frtot tett ki, tehát a 2 évben 20,800.000 frtot 1870 és 71-re a deficit az első évben 16,800.000 frtot tett ki, a pénztárban 1,252.000 frt maradt 1871-ben. A két utolsó évben tehát 18 millió volt a pénztári deficit, a két első esztendőben 20 millió volt a fölösleg; eszerint maradna a 4 év kezelésének eeedményeként 2 millió 700.000 frtnyi fölösleg. Ezek tisztán pénztári eredmények. Ha azonban vizsgáljuk azon tényezőket, melyek ezen pénztári eredményt előidézték, nem áll korántsem oly kedvezően a helyzet, mint azt ezen számok első tekintetre mutatják. Mert ezek pénztári deficitek, pénztári fölöslegek, és ha nem vizsgáljuk, hogy azok némely része mikép nyert fedezést, a bevételek némely ágazata miből állott, igen bajos lenne magunkat tájékozni. Következtetéseket levonni e nélkül épen nem lehet.

Ha e vizsgálatot teljesitjük, akkor eredményeként azt fogjuk látni, hogy a két utolsó esztendőt véve föl például, mely 18 milliónyi hiányt mutat e hiány sajátlag sokkal nagyobb; mert e két esztendőben pénztári maradványok emésztettek föl 18 millió erejéig; ezenkivül a két esztendőben befolyt elő nem irányzott tőkékből: az inséges kölcsönből 7 millió és egynéhány százezer; sőt e két esztendőben 11 millió 7 és egynéhány ezer forint függő adósság maradt fön, mely terheli az államot. Ezen tényezőket számbavéve, a két utolsó esztendő pénztári eredménye 36 millió deficitet teme.

Visszamenve a két első évre, 1868. és 69-re, ott is meg kell jegyeznem, hogy 1868 és 69-re, igaz, hogy 20 milliónyi pénztári fölösleg mutatkozott; ha azonban számitásba veszszük az előirányzaton kivül befolyt 7 milliónyi tőkét, és számitásba veszszük azt, hogy 1868-ban a bevételek közt sok oly tétel fordul elő, amely határozottan az 1867-diki pótkezelésnek eredménye; és igy az 1868. évi zárszámadás sok tételeiben 2 évnek eredményét tartalmazza, ha mindezeket számitásba veszszük: e két évnek eredményei korántsem állanak oly kedvezően előttünk, mint azt a pénztári mérlegek első tekintetre mutatják. Ha ezen emlitett összegek be nem folytak volna, a 4 év kezelése együtt véve 1868—1871. évig ugy állana, hogy 23 millió és egynéhány százezer frt pénztári deficittel zárták volna be azon évek számadásait. Ki kell azonban emelnem azt, hogy a rendes kezelés az emlitett négy éven át fölösleget mutat föl. Négy 4 éven át több mint 26 millió hiány irányoztatott elő a rendes előirányzatokban és mi lett az eredmény: 20,700.000 frt fölösleg, melyet a rendkivülieknél előfordult hiányok emésztettek föl. Meg kell azonbanjegyeznem azt is, hogy voltak némely positiók az előirányzatokban, amelyek nem folytak be, és amelyek tekintetbe veendők akkor, ha a zárszámadások eredményeit az előirányzatok eredményeivel összehasonlitani akarjuk; a közös activákból voltak fölvéve nagyobb összegek évről-évre, melyek azon két évre, melyről szó van, 7 milliónál többet tesznek ki. Ezenkivül ingó és ingatlan vagyon értékesitéséből sokkal több volt előirányozva, mint amennyi befolyt. Ha ezeket tekintetbe veszszük kétségkivül a javulás az előirányzathoz képest nagy, de ha nagy is a javulás az előirányzathoz képest, nem szabad szemet hunynunk az igazság előtt, nem szabad felejtenünk, hogy a javulás az előirányzathoz képest leginkább annak tulajdonitható, hogy az előirányzatok nagyon alacsonyan voltak tartva, s az emelkedés a bevételek befolyásánál 1867-ről 1868. és 1869-re aránytalanul nagy és nemcsak onnét ered, hogy az előirányzatok csekélyek voltak; hanem onnét is származik, hogy rendkivüli bevételekből és készletből sok használtatott föl.

Ha ezt figyelembe veszszük, és nem hagyjuk tekinteten kivül azt sem, hogy, mint mondám, a négy évi zárszámadásokban vannak az ötödiknek, az 1867-kinek is, bizonyos bevételei és mégis a pénztári deficit 23,000.000 frtot tesz, kétségtelen, hogy a helyzet nem mutatkozik oly kedvezőnek, mint azt a pénztári mérlegek mutatják. Hogy deficit egyátalában előállott, azon nincs mit csodálkozni, mert nagy hiányokat irányoztunk elő négy éven át. De azért mégis baj, hogy azon hiányok bekövetkeztek. Ámbár egyet még, tisztelt ház, meg kell jegyeznem, és ez az, hogy 1870-ben a rendes kiadások közé volt foglalva egy oly positió, amely absolute nem tartozik a rendes kiadások közé, nem tartozhatik oda az európai akkori események folytán beállott hadi készülödések költsége, amelyből 7,342.000 frtnál több esett. Ugyanazon évet, ha nem is a rendes kiadások közt, terhelte azon 5,000.000 frt is, melyet 1870-ben a honvédség fölszerelésére a törvényhozás megszavazott. Az 1870. évet, s ez tehát, a mely magában véve mostoha év volt, egy rendkivüli 12,342.000 frtra rugó kiadási tétel terhelte, melyet ha tekintetbe veszünk, azon hiány, melyet épen ezen év okozott, minden esetre sulyosságából és jelentőségéből veszt.

A pénztári hiányok igy állanak; a pénztári resultátumok ezeket mutatják. De ezek nem képeznek egyedüli mérvadó szempontot a zárszámadások megitélésénél. A jövedelmi mérlegek is nagyfontosságu tanulságot szolgáltatnak. Ezen jövedelmi mérlegek,

a melyeket a zárszámadások kimutatnak, főbb vonásaikban a következő képet állitják elő.

1868-ban a jövedelemi mérle 2,480.000 frt fölöslegget mutat, 1869-ben volt 5,067.000 frt jövedelemfölösleg a zárszámadások szerint; az államszámvevőszéknek rectificált kimutatásai szerint, illetőleg az általa tett észrevételek nyomán 3 millió egy ezer forintra szállittatott le az 1869-iki fölösleg.

1870-ben a jövedelem-hiány a számvevőszék kimutatása szerint 23,077.000 forint, illetőleg a számvevőszéknek egy másik számitása szerint 26 millió 635.000 frtot tesz ki. 1871-re a jövedelmi hiány 11,294.000 frtban állapittatott meg a számvevőszék által előterjesztett zárszámadásokban. E szerint tehát, amint az 1869 évit 5 milliónak, vagy 3 milliónak veszszük, e négy év eredménye az, hogy kerekszámban 30 vagy 32 millió azon összeg, melyet a jövedelmi mérlegek hiányképen a négy évkezelése után kimutatnak.

Ezen jövedelmi hiányok azonban hasonlag elemzésre szorulnak, hogy egészen hiven és tisztán mutassák ki részleteikben és tényezőikben azt, ami azokban rejlik. A jövedelmi mérlegek, a számadások mai tervezete szerint, ugy készülnek, hogy a bevételek az előirt és nem tényleges bevételek nyomán, a kiadások, a közigazgatásilag utalványozott és nem tényleg megtörtént kiadások nyomán sommáztatnak és ezenkivül tekintet alá és számitásba vétetnek mindazon positiók, melyek az állam akár ingó, akár ingatlan vagyonára apasztólag vagy gyarapitólag hatnak; mindazon tételek, melyek az azon években kibocsátott kölcsönöknél mutatkozó árfolyam-veszteségként terhelik az állam ingatlan törzs-vagyonát. Ezek mind benne vannak ezen jövedelmi hiányokban és a kérdés mindig az, hogy mennyire rugnak ezen összegek, mennyit tesznek ki ezen jövedelmi hiányokban azon tételek, melyek az egyes évek hiányaiként absolute nem ismerhetők el, hanem melyek valósággal megoszlanak több évre, igy a kölcsönöknél az árfolyam-veszteségből származó hiány eloszlik mindazon évekre, melyek alatt az illető kölcsön járadéka folyik.

Azért találtam előrebocsátandóknak a pénztári mérlegek eredményeit; mert magukból a jövedelmi mérlegekből az egyes éveknek valóságos resultátumait kitudni elemzés nélkül, az egyes tételek bővebb felsorolása nélkül, absolute lehetetlen. A jövedelmi mérlegek kimutatják, hogy az államnak ingó, ingatlan vagyonában, követeléseiben, tartozásában micsoda gyarapodás, micsoda apadás állott be; egy szóval az évi kezelés az egész állami törzs-vagyonra mily befolyást gyakorolt; de az egyes kezelési ágazatoknak valóságos resultátumait bővebb vizsgálat után lehet csak kimutatni. Igy az előbb előadott négy évi jövedelmi hiányokban négy éven át mintegy 31 millió: földtehermentesitési adósság kiutalására, a vasuti, sorsolási és gömöri kölcsönök kibocsátása folytán előállott árfolyam-veszteségre esik. Azért e jövedelmi mérlegek egyedül nem mérvadók. Ezek azon eredmények, miket a zárszámadások 4 éven keresztül elénk állitanak.

Fontos kérdés az, hogy a zárszámadásoknak és előirányzatoknak azon részein kivül, melyek a rendes kiadásokat és rendes bevételeket és igy az állam normalis szükségleteit tartalmazták, micsoda factorokból állanak azon kiadási, illetőleg bevételi tételek, melyek az államnak nem normalis, rendes kiadásai, hanem ugynevezett rendkivüli, akár beruházások, akár más czimen felvett költségei, és mik voltak azoknak fedezésére előteremtett bevételi források?

Az állam 1868-tól fogva több kölcsönt kötött, a melyek következő nominalis értékkel terhelik az államot, és melyekből következő összegek folytak be: 1868-ban megkötötte a vasuti kölcsönt 50 évre, mely 85,175.000 frt ezüst névleges értékben állapittatván meg, ebből befolyt az állam pénztárába 68,773.000 frt bankjegyértékben; megköttetett a 30 milliós sorsolási kölcsön, melyből befolyt 24 millió bankjegyértékben; megköttetett a 30 milliós ezüst-kölcsön, melyből befolyt 24,737.000 frt; ezekenkivül megköttetett a gömöri kölcsön, mely 6 millió 624 ezer frt effectiv ezüst értéket képviselvén, ebből tisztán befolyt 5 millió 855.000 frt; a mult év utolsó napjaiban megköttetett az 54 milliós kölcsön, melyből azon összeget véve itt fel, a mely az 1872-ik év terhére és az 1872-ik évig fönálló tartozások végleges fedezésére fog a törvényhozás intentiója szerint fordittatni, 38 millió névszerinti és 32 millió effectiv értéket számitva erre, azt találjuk, hogy az állam által kötött kölcsönökből befolyt az 1872-dik évig összesen kerekszámban 155,000.000 frt. Én azonban a sorsolási kölcsönből 8,900.000 frtot kivánok itt fölvenni; a gömöri kölcsönből csak hármat, a 30 millióból csak 18-at; azért: mert a mi a sorsolási kölcsönt illeti, a lánczhid vételére és a Dunaszabályozásra fölvett összeget veszem csak számitásba majd a kiadási tételek elsorolásánál is; a mi a gömörit és a 30 milliós kölcsönt illeti, azért veszem csak a föntebbi összegeket számitásba, mert az 1872-iki előirányzat szerint ezen kölcsönökből ennyi összegek rendeltettek az illető munkálatokra fordittatni, az 1872-ben fedezetlen és a pénzügyminister által ideiglenesen ezen alapokból tett előlegek által fedezett hiány az 54 milliós kölcsön illető részlete által, melyet számitásba veszek, fedezve van, és ez által azon alapoknak restituáltatik a belőlük előlegezett pénz.

A sorsolási kölcsön 1872. octoberben ugy áll, hogy 25,240.000 bevétele és 16,340.000 frt kiadása után marad 8,895.000 frt; ehhez a január 1-én esedékes utolsó részlet 1,224.000 lévén: e kölcsön-maradvány

10,600.000 forintból áll; ezenkivül a sugár-utra és körutra adott előleg még ez alap javára esik, a gömöri kölcsön teljesen rendelkezésre áll; a gömöri vasutakra beépitett összegen kivül a 30 milliósból az 1873-ik évi előirányzatba fedezetül 7 millió van fölvéve. A mint előbb emlitettem, ezek szerint, 129,740.000 frt adatott ki a kölcsönök után befolyt összegekből 1871-ig tényleg, és előirányoztatott 1872-re.

Volt azonban ezenkivül több oly pénztári készlet, több oly ingó érték és activ követelés, melyek az állam rendkivüli szükségleteinek fedezésére fordittattak. Fordittatott pedig ingó és ingatlan államvagyonból 1871-ig tényleg és 1872-re az előirányzat szerint 10,800.000; az előirányzaton kivül befolyt tőkékből 14,472.000 frt az 54 milliós kölcsönből, mint emlitém, 32 millió lesz felhasználandó; a közös activákból közös költségekre mintegy 10 milliót, adó- és bérhátralékokból mintegy 13 millió az állam több rendkivüli bevételéből mintegy 10 milliót és az 1868-tól 1871-ig terjedő zárszámadások kimutatása szerint a rendes kiadások és bevételek feleslegéből mintegy 20 milliót tevő összeg. Ezek összevéve 210—212 millióra rugnak.

Kérdés tehát, hogy miután a kölcsönökből és az ingó pénzkészletekből ily összegek felhasználtattak 1871-ig, és 1872. folytán: hová fordittattak ezen összegek? Ki birjúk-e mutatni, hová költöttük el azokat. Az 1868—1871. terjedő zárszámadások tanusága és az 1872. évi előirányzat szerint hosszasabb, de alapjaikban egyszerü számitások után igen világos a felelet.

Vasuti épitkezésekre fordittatott 1871-ig 54 millió 389.000 frt, 1872-ben előirányoztatott vasuti épitkezésekre körülbelől 31 millió frt; gyümölcsöző befektetésekre 1871-ig fordittatott mintegy 23 mill. 59 ezer frt; 1872-ben fölvétetett befektetésre mintegy 12 millió frt. Oly kiadásokra, melyek eddig mindig rendkivüli előirányzatainkban foglaltak helyet — habár direct gyümölcsöző beruházásokat nem képeznek is; de közvetve az állam magasabb szükségleteinek fedezésére szolgálnak, mint viz- és ut-épités, távirdavonalak felállitása, honvédség felszerelése, elköltetett 1871. év végeig 21,392.000 frt. Felvétetett 1872-ben 6,103,000 frt. Kamatbiztositási összegre 1871. végeig fordittatott 9 millió frt, fölvétetett erre 1872-ben ismét 9 millió frt. E számok együttvéve azt mutatják, hogy összesen kiadtunk rendkivüli kiadások fejében, miután az emlitett kiadásokon kivül még voltak egyéb rendkivüliek, mint a közös költségek és több más, melyek 1871-ig 32,883.000 frtot, 1872-ben mintegy 10 millió frtot tesznek, mondom — ezekkel együtt összesen rendkivüli költségek fejében 1871. év végeig kiadtunk 140 millió 723 ezer fortot, ebből gyümölcsöző beruházásokra és vasuti épitkezésekre 77,448.000 frtot azon kiadásokra, melyeket másod sorban emlitettem, mint viz- és ut-épités, és kamatbiztositásokra 30 millió 392 ezer együttvéve 107,840.000 frtot. Ehhez jönnek egyéb rendkivüli kiadások 32 millió erejeig. Ezekkel együttvéve kitesz a rendkivüli kiadások sommázata 1871. végeig összesen 140 millió frtot. 1872-ben előirányoztunk vasuti épitkezésekre 31 millió frtot, gyümölcsöző beruházásokra 12,130.000 forintot, viz-utra, távirda- s honvédségre mintegy 6 millió frtot, kamatbiztositásra 9 millió frtot, összesen 70 millió frtot. Összesen tehát 1872-ig 210 millió frtot fordítottunk ilynemü állam-kiadásokra.

Ezen összegek együttvéve kiadják azon összeget, melyet ingatlan érték eladásából és értékéből, pénzkészletből, a kölcsönök tőkéjéből és activ követelésekből az állam az 1868—1871. év végeig és az 1872. év czéljára felhasznált s ez összeg 210—215 millió frt közt változik.

Azon szempontok közül, amelyekből átalában az államháztartás eredményei és az előirányzatok haszonnal és a birálatra nézve sikerrel megitélhetők, nem kevésbbé fontossággal bir azon kérdés mik voltak és mik az állami előirányzatok tanusága szerint az államnak nettó jövedelmei, s pedig nettó előirányzatai és nettó eredményei? A költségvetések és zárszámadások brutto alapra lévén fektetve, igen érdekes, igen szükséges tudnunk azt, hogy mi az, amit az állam a rendes pénzügyi administrationalis és rendes müveleti kezelési költségek levonása után tiszta állami jövedelem fejében évenként bevesz?

Ha az előirányzatokat, melyek brutto vannak fölvéve, átszámitjuk, azt fogjuk találni — csak a resultatumot leszek bátor a tisztelt ház előtt fölemliteni, — hogy még 1868-ban az államháztartás bevételeinek netto előirányzata 96,883.000 frtot tett ki, 1869-ben kitett 98,628.000 frtot, 1870-ben már kitett 103,352.000 frtot, 1871-ben 113,260.000 frtot, 1872-ben 121 millió 310 ezer forintot és 1873-ban kitesz 126—127,000.000 frtot, az államvasutak tiszta jövedelme nélkül, amely ismét 3,300.000 frtra rugván. körülbelől 130 millió azon eredmény, melyet az állam bevételei nettó számitva 1873-ra fölmutatnak. Kérdezni lehet, hogy ezen 1873-ki nettó előirányzat, mely jelentékeny, motiválva van-e a zárszámadások eredménye által, melyekre annak alapittatni kell. Ha a zárszámadásokból, melyek szintén brutto vannak, nettóra számitjuk át az eredményeket, azt fogjuk találni, hogy 1868-ban a netto eredmény az előirányzott 96—98 millióval szemben volt 108,414.000 frt, 1869-ben 107,985.000 frt, 1870-ben 115,255.000 frt, 1871-ben 117,640.000 frt. Az emelkedés tehát az állam nettó jövedelmeiben szembeszökő 1868-tól 1871. évig, 1868-tól 1870-re az emelkedés közel 7 millió frtot tesz; 1871-re ismét 2,200.000-et és igy 1868-tól 1871-re 8,700.000 frtot tesz. 1868-ról 1869-re szállott ugyan a nettó bevételi eredmény,

mert az 1868-ik bevételek közt az előző évből van felvéve több bevételi tétellel. Nagy kérdés itt az, hogy miután az utolsó évnek, melyről a zárszámadásokat birjuk, netto eredménye 117,640.000-et mutat, helyesen van e felvéve a 73-dik évi költségvetésnek fedezeti része, mely 127 millió nettó eredményt mutat fel. Ha az előirányzatnak egyes részeit vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy igen, mert amig 1871-ben bejött az egyenes adókból netto 59,342.000 frt; 1873-ra netto 61,381.000 frt van fölvéve, ami nem nagy ugrás, ha tekintetbe vesszük, hogy 1873-ban a határőrvidék egyenes adóinak bevétele is ott szerepel, mig 1871-ben nem volt felvéve; 1871-ben a fogyasztási adók 13,817.000 frtnyi netto bevétele után 1873-ra 14,179.000 frt. Az illetékek nettó előirányzata 1873-ra 16,728.000 frt, 71-ben volt 15,858.000 frt a bevétel a jövedékek netto előirányzata 26 millió 400 ezer frt, 71-ben volt 23,833.000 frt. Az ingatlan államvagyoné, a vasutakon kivül, nagyban és egészben 7 millió; az eredmény volt 1871-ben 4,252.000 frt, és ez képezi a jövedékekkel együtt legnagyobb részét azon nagy emelkedésnek, mely az 1873-dik évi netto előirányzat és 1871-edik évi netto eredmények közt mutatkozik, és igazolva van azáltal, hogy az állam erdőségei 1871-ben még nem mutatták fel azon eredményt, melyet 1872-ben már részben adnak, 1873-ban pedig tőlük joggal várhatunk, és e tétel maga nagyon sokat tesz ki, mert az állami erdők jövedelme 1871-re 4,744.000 frtra van téve, holott az 1872-ben az államvagyon összes netto eredménye volt 4,252.000; a határőrvidéknek netto jövedelmi előirányzata tehát, és az államerdészetnél remélhető nagy jövedelmi emelkedés, a jövedékeknél felvett többlet teszi leginkább azon különbséget, mely az 1873. évnek netto előirányzata és az 1871-dik évnek netto jövedelmi eredményei között van.

Ha 1868-al mérjük össze, mert igy itélhetjük meg az egyes jövedelmi forrásokat, ezen most részletezett és általam az 1871-dik évi eredményekből igazolt jövő évi netto fedezetet, azt fogjuk találni, hogy az egyenes adóknál emelkedett a netto fedezet az 1868. év eredményéről 1873-ra 54 millió 015 ezer forintról 61 millió 378 ezer forintra, fogyasztási adóknál 12,513.000 frtról 14 millió 179.000 frtra, illetékeknél 10,748.000 frtról 16,728.000 frtra; jövedékeknél 1869-től, mert 1868-ra nem biztos a kimutatás, 21,678.000 frtről 26,455.000 frtra; az államjószágoknál 1868-tól 2,063.000 frtról 26,630.000 frtra; államerdőknél 787.000 frtról 4,744.000 frtra.

Mit jelentenek e számok? Ezek megdönthetlenül azt bizonyitják, hogy a pénzügyi kedvezőtlen helyzet okai nem bevételeink csökkenésében állanak, mert ezek évről évre szaporodtak, hanem kiadásaink évről évre nagy emelkedésében, melyet a bevételek természetes emelkedése ellensulyozni nem birt.

Tisztelt képviselőház! Ezen adatok, a melyeket száraz és rideg voltukban a tisztelt ház elé vezetni szükségesnek tartottam, képezik az átalános financiális helyzet megitélésének factorait.

Az államnak terhei nagyok. Az évi kamat terhe váltakozik 60, 61—62 millió közt, az agio változása szerint; brutto kiadásai tesznek ma már 197 millió 703.000, sőt az uj kölcsön terhével közel 199,703.000 frtot tesz, mig a rendes szükségleti bevételek brutto csak 191,230.000 tesznek.

Nem szenved kétséget, hogy már ez maga a helyzet kedvezőtlen voltát bizonyitja.

Azon eredmények, melyeket a zárszámadások feltüntetnek, habár a rendes kezelésnél fölöslegest tüntetnek is elő és bár jobbak is az előirányzottaknál, de mégis azt mutatják, hogy eddigi kezelésünk eredményeit a rendkivüli kiadások nagy összegei miatt csak tetemes hiányokkal voltunk képesek az évek végén bezárni. A helyzet, a melyben ma vagyunk, nem szenved kétséget, komoly és óvatosságra int bennünket. A helyzet komolyságát én — egyszerüen és röviden körvonalozva ebbeli nézetemet — abban látom, hogy az államnak normalis, rendes kiadásai ezen költségvetés tanúsága szerint ma már nem fedezhetők az államnak rendes bevételei által. 6,360.000 frtot tesz ki az uj kölcsön terhe nélkül a deficit, mely 1873-ra sulyosodik s mely ezzel együtt ki fog tenni körülbelül 8 és fél milliót, pedig azon kölcsönnek egész terhe 1873-ra felvéve nincs. Az, hogy zárszámadásunk a rendes kezelésben fölöslegekkel végződött, ne vezessen bennünket félre; ez onnan van, mert először azon előirányzatok nagyon alacsonyak voltak úgy a kiadásokat mint a bevételeket illetőleg; 2-szor a bevételek természetszerü fokozását már oly mérvben és arányban várni nem lehet, a melyben az 1868-ban az előirányzatokhoz képest mutatkozott, és 3-szor a rendkivüli kiadások között sok olyan tétel állott, melyek rendes költséget képeznek. Vannak még ezeken kivül is az államnak sok állandó terhei, melyekkel számolni kell, a melyeket okvetlenül a jövő években fedezni szükséges lesz. A honvédség felszerelése, a közös költségekből reánk eső renkivüli összegek évenként még sok ideig a költségvetésben kisebb-nagyobb összegben elő fognak jönni. Azon investitiok, melyek már megkezdettek, még koránt sincsenek befejezve, s azoknak, melyek ma már tényleg előhaladottabb stadiumban vannak, befejezése hozzávető számitás szerint 30 milliót fog igényelni.

Okvetlenül lesznek ezen kivül is szükségei az államnak, előállanak ezen kivül is oly kiadások, a melyeknek fedezetét messze halasztani nem lesz lehetséges. Ilyenek a börtön-épitési, tanügyi és más ily természetü nagy költségek. Ott van a vasuti

biztositások évi terhe, mely 1873-ra már 12 millió forintra rug, és mely, ha azon vasutak jövedelmezősége nem emelkedik, sok éven át igen sulyos terhet fog képezni.

Ezek azok, a mik daczára annak, hogy állami bevételeink természetszerü emelkedése az adótételek emelése nélkül igen örvendetes, ugy hogy azok netto véve 1868—1873-ra igen nagy emelkedést mutatnak, pedig 1868-ban sok 1867-ik évi bevétel is van, mégis 9—10 millió netto emelkedést tanusitanak és mindezen emelkedés daczára nem szenved kétséget az, hogy állami bevételeink mai állapotuk mellett — valljuk be őszintén — a rendes kiadások összegét fedezni nem képesek.

Ez képezi a helyzetnek kedvezőtlen voltát; ez képezi a helyzetnek komolyságát. Az ország 5 évvel ezelőtt a kezelést átvéve, pusztán állott ez országban majdnem minden, az önkormányzat átvétele az ország legvitalisabb közgazdasági és culturai érdekeit visszafojtva minden szellemi és anyagi érdekeit elnyomva találta. Az ország teljesen investitio nélkül ridegen állott önerejére utalva; a nemzet organisatióra, minden téren munkára, előrehaladásra, reformra, uj intézmények teremtésére, beruházásokra várt, követelte a munkát minden irányban. Mindez nagy kiadásokkal volt összekötve, melyek nélkül természetszerüleg mindezen czélok nemcsak létesithetők, de kezdeményezhetők sem voltak.

Két út állott az ország előtt: szoritkozni az államháztartásnak megállapitásában teljesen önerejére, folyó jövedelmeinek akkori állapotára, és ehhez mérni mindazt, a mit évről-évre beruházásokra, az állam-igények kielégitésére, az állami intézmények és szükségletek tovább fejlesztésére forditani akart; vagy pedig idegen tőkéknek segitségével nagy mérvü beruházásokat tenni, a szükségletek egyéb terén is terjeszkedni, nem tartva mindig és mindenben magát az államnak amugy is fokozódó jövedelmeinek mérvéhez és határához. A czélt tekintve, mely a törvényhozás szemei előtt lebegett, ezen utóbbi utnak választása az ország fejlődésének életfeltételei közé tartozott; azon irány egészben és nagyban, melyet ezen czél elérésére követtünk, az egyedüli utnak mutatkozott arra, hogy haladásunk biztositassék; nem szenved kérdést, az ország felvirágzásának elengedhetlen feltételét képezte az, hogy az állam ne szoritkozzék pusztán önerejére; iparkodjék idegen tőkék felhasználásával is eltüntetni azon nagy hiányokat, melyek kielégitésre, orvoslásra vártak.

Az irány helyessége, a czélnak magasztossága mindenki által elismerve volt; a kérdést csak az képezi, hogy a határok, melyek közt mozogtunk, nem mentek-e imitt-amott tul azon vonalon, melyet a pénzügyi helyzet haladásunkban elénk tüzött és szabott. A mozgalom nagy volt minden téren, csuda-e, ha a befektetések egyikében, másikában oly részletek mutatkoznak, melyek ma már a szigoru birálatot kiállani nem képesek; csoda-e, ha a határokat, melyeket kiterjeszteni kellett, hacsak elfojtani nem akartunk minden fejlődést csirájában, ha csak elzsibbasztani nem akartuk, az ország organismusát, tovább terjesztettük és meszebb mentünk némely irányban, mint az kivánatos lett volna, és mint attól a pénzügyi tekintetek gondosabb figyelembe vétele bennünket eltiltott volna. Nem szenved kérdést, hogy sokszor magas és fontos politikai indokok, mint a határőrvidék átvételénél, néha közbejött véletlenek, mint 1870-ben az azon évi események által előidézett nagy költségek igényeltek nagy áldozatokat; tagadhatatlan, hogy az európai viszonyok folytán parancsolólag reánk nehezedett kényszerüségnél fogva a véderő megállapitására: annak fejlesztésére, általában a védelmi czélokra évenkint megszavazott és kivánt nagyobb összegek által kénytelenek vagyunk az ország pénzerejét oly nagy mérvben igénybe venni; az administratio költségeinek emelkedése, melyeket egyes teremtett intézmények, egyes törvények fokról fokra, évről évre, nagyobb összegekre emeltek; az igazságszolgáltatás reformjai, a közoktatási igényeknek elkerülhetlenül szükséges kielégitése és a közlekedési czélokra igényelt összegek és más okvetlen szükséges, nélkülözhetlen dolgok megszerzése is okai annak, hogy a kiadások évről évre nagyobbodtak, s ma oly összegekben állanak előttünk, hogy az egyensulyt az államháztartás rendes kiadásai között feltétlenül követendő takarékosság már egymaga helyreállitani nem képes. A baj forrását ép azért én ott látom, hogy mig mindezen czélokra nagy kiadások ajánltattak fel, mig azon sok tekintetnél fogva az állam költségei évről évre szaporittattak: nem történt gondoskodás arról, hogy az állam jövedelmei fokoztassanak és megfelelőleg emelkedjenek. De azért nem olyan a helyzet, hogy csüggedni kellene, hogy tartani kellene attól, hogy az gyökereiben megjavitható nem lesz; nem olyan a helyzet, hogy fölötte kétségbe kellene esni; mert hiszen a mi egyik garantiáját képezi annak, hogy a bajon segiteni lehet, az abban áll, hogy az állam bevételei fokozódtak folyton évről évre; több terhet bir ma el az ország, mint elbirt 1868-ban, az kétségtelen; ha azon terhek, melyeket mi hordunk, akkor ránk nehezedtek volna, leroskadtunk volna azok alatt. Mért épen azon bevételi források, melyek azt bizonyitják, hogy az állam adóképessége szilárdul, jó létben előrehaladott, hogy az államban a kereslet, a jövedelem, az értékek állapota igen nagy és előnyös változáson ment keresztül, hogy a jövedelmi források és a vagyonosság évről évre — nagyobbodtak, szolgáltatták az államnak a fokozottabb bevételeket. A fogyasztási adó emelkedett csak három éven keresztül 13—14%-kal; köztük néme-

lyek pl. a boradó 15%-kal, a húsadó 16%-kal, a czukoradó 65%-kal, a seradó 55%-kal, a jövedék 68-ki eredménye a 71-dikihez képest emelkedést mutat 13—14%-kal, a jövedelmi adó, mely kerek számban 5 millióval indult meg, ma már 10 millión felül hoz és igy 100%-kal emelkedett, a személyes kereseti adó, a házbéradó jövedelmei emelkedtek; az államvagyon kezelésének eredménye azt mutatja, hogy 68-tól kezdve 50%-kal emelkedett, a bevétel, az 1873-diki előirányzatot véve fel, tagadhatlan, hogy az emelkedés majdnem 100%. Mindez azt mutatja, hogy a bajon segiteni lehet. Komoly törekvés, komoly elhatározás, habár nehézséggel jár is, meg fogja szerezni az orvosságot.

A bizottság azon javaslatokban, melyeket elszórva jelentéseiben a t. ház elé terjeszt, határozottan körülirja azon utat, melyen az ország kedvezőtlen pénzügyi helyzetét orvosolni lehet; azon eszközöket és módokat, melyekkel államháztartásunk egyensulya, e mindnyájunk közös czélja helyreáilitható lesz. Az ut igen egyszerü. És ha nehéz is reá lépni, de biztosan vezet tovább. Első föltétel az egyensuly helyreállitására állami háztartásunknak, a budgetnek helyes berendezése, a normalis kiadásoknak, az állandó tételeknek szigoru elkülönitése, a fedezetnek helyes és biztos megállapitása. Ez képezi az első eszközt e czél elérésére. A 2. feltétel: a legszigorubb takarékosság, a kiadások leszállitása az államköltségek azon részében, mely az administratióra, mely nem vitalis érdekek kielégitésére fordittatik. Tesz e tekintetben a bizottság a részletes költségvetésekre vonatkozó jelentéseiben több egyes ágazatokra vonatkozó javaslatot, átalános jelentésében is, melyben a ház figyelmét felhivja azon nagy kiadásokra, melyekbe az administratio kerül, javasolja azt, hogy az egész közigazgatási rendszer vétessék gyökeres vizsgálat alá és terjesztessenek javaslatok e tekintetben a ház elé. E mellett óvatos és lassubb bár folytonos előrehaladás a befektetések terén, egyelőre mérsékelt és körültekintő költekezés még azon szükségletekre és érdekekre is, melyektől a költségeket megtagadni nem szabad, nem lehet; melyekre bár minél többet költhetnénk, de addig, mig a bevételek nagyobb összegeket nem fognak szolgáltatni, e téren is ovatosan kell haladni. A költségvetéseknek ezen elvek szerinti összeállitása mellett azt hiszi a bizottság, meg lesz könnyitve és részben elérve az, hogy államháztartásunkat rendezni fogjuk; a teljes egyensulyt azonban csak az által állithatjuk helyre, és ez a fő dolog a bizottság nézete szerint, ha a ház elfogadja a pénzügyi bizottság azon javaslatát, hogy az államjövedelmek fokozottan folyjanak be, hogy az államjövedelmek nagyobb összegeket szolgáltassanak az államkiadások fedezésére. Ezen elv kimondását, ezen eszköznek a lehetségig alkalmazását már 1873-ra is ajánlja a tisztelt háznak, mint egyedül gyökeres orvosszert, mint egyedül gyökeres orvoslási módot. Már 1873-ra az állam bevételeit fokozni kell, oly mértékig, hogy lehetőleg fedezve legyen az 1873-ban előálló rendes hiány; hogy addig is mig az adóreformok bevételeinket bizonyára emelni, fokozni fogják, addig is a bevételek azon ágazataiban, melyeknél a fokozás könnyen elviselhető, és részeiben történjenek oly intézkedések, melyek több jövedelmet biztositanak. Egy maga a takarékosság nem képes bajainkon segiteni; ha égető szükségeket kielégitetlenül hagyni nem akarunk, ehhez a jövedelemnek fokozása is kell. E mellett, tisztelt ház! haladéktalanul hozzá kell fognunk azon munkához, mely kétségtelenül egyedül lesz hivatva véglegesen biztositani államháztartásunkat a visszaeséstől; e nagy munka az adóreformok munkája. Biztos, állandó, igazságos alapra kell azokat fektetni, mert anélkül az államháztartás végleges rendezése teljesen lehetetlen. Egy határozott, rendszeres pénzügyi politika biztositása nem képzelhető anélkül. Igaz, sajnos, hogy e munkálatok még ma nem indultak meg, de talán egyfelől igy azon tapasztalások, melyek előttünk állanak, jobban lesznek értékesithetők, jobban meg fogjuk határozhatni az egyes adónemek reformjánál követendő irányokat, mint azt eddig tenni képesek lettünk volna. Ma már okvetetlenül elérkezett e munka megkezdésének 12. órája. Késedelem nélkül ehez kell fogni, késedelem nélkül meg kell azt inditani, hiszen adórendszerünk sajátlag nem adórendszer, adónemeink közt nincs arány, nincs alapeszme. *(Élénk helyeslés bal felől.)* Mai adótörvényeink semmitsem biztositanak, sem az adózás egyenlőségét és arányosságát, sem az adózók jogait, sem a kincstár érdekeit. Az egyes adónemek egytől-egyig, a változott körülményeknél fogva, az adóalapul szolgáló értékek, jövedelmi factorok nagy változásánál fogva, legégetőbben éreztetik az aránytalanságot és egyenlőtlenséget, melylyel terhelik az adózókat, es annak szükségét, hogy revisio alá vétessenek. Adótörvényeink egyike sem felel meg sem a theoria, sem a tapasztalás követelményeinek; adórendszert kell alkotnunk, mely egyenlően és igazságosan adóztasson meg, mely fel is birja keresni a helyes adóalapul szolgáló értéket, jövedelmet; meggátolja a visszaéléseket, tömeges kibuvásokat, kijátszásokat. A földadón kezdve minden adónemet, egytől egyig az indirect adókkal együtt, gyökeres revisio alá kell venni. *(Helyeslés bal felől.)* De ez oly munka, melyet — ne ámitsuk magunkat — egy-két év alatt megtenni lehetetlen. Ezen reformok alapjának, irányának és egyes részeinek megállapitását haladéktalanul meg kell kezdeni menélelőbb, bár hosszu évek sorát fogja igénybe venni, ha meg akarják azon törvények ol-

dani a nagy feladatot, melynek megoldására hivatva vannak. Addig is azonban nem szabad az egyes adótörvényeket revisio nélkül hagyni, addig is azon utat kell követni, melyet a pénzügyi bizottság, mint egyedüli eszközt hoz javaslatba az államháztartás egyensulyának helyreállitására; addig is az állam jövedelmének fokozását kell egyes intézkedések által eszközölni. Mi ezenkivül még államháztartásunk rendezésére lényeges momentummal birván, azt röviden azzal lehetne talán jellemezni, hogy iparkodni kell minden, nemcsak a financialis, téren oly törvényhozási intézkedéseket létrehozni, melyek az ország administratióját rendezettebbé, és a mennyire lehet, olcsóbbá teszik. Az ország közlekedési ügyeinek rendezése, hálózatának megállapitása, a függőben levő bel kérdések, az ország anyagi érdekeivel összefüggő nagy közgazdasági kérdések megoldása mind megannyi factorai azon nagy miveletnek, a a melyből egy államháztartás rendezésének ügye áll. Nem szenved kétséget, hogy azon törvény is, melyet az államszámvevőszék lesz hivatva előterjeszteni, s melynek feladata az ország számviteli rendszerét megállapitani, egyike azoknak, melyekre elkerülhetlen szükség van: ha rendszeres pénzügyi politikát akarunk követni. Ennek okvetlen következése pedig az lesz, és azért tulajdonitok oly nagy fontosságot neki, hogy tisztán fogjuk látni, hosszas után számitások nélkül, hosszas vajudás nélkül a zárszámadások hü képét; mert azok világosan fogják előállitani az állam háztartásának eredményeit minden ember előtt; nemcsak szakembernek kell érteni az állam-zárszámadásokat, hanem mindenkinek joga van ahhoz, hogy az államháztartás iránt tájékoztassék és világosan lásson. De azonkivül az administratio költségeit is kétségtelenül meg fogja apasztani; mert a fönálló állami számvitelnek mai rendszere, bonyolultságánál és nehézségénél fogva, rendkivül sok költségébe kerül az országnak.

Ezen nézpontokon kivül, melyeket töredékesen, ugy szólván, csak mint eszméket voltam bátor kiemelni, csak még egyet szabadjon felhoznom, *(Halljuk!)* és ez az, hogy a mire törekednünk kell jövő költségvetéseink készitése előtt, az nézetem szerint ez: számba venni mindazon terheket, mindazon rendkivüli kiadási tételeket, melyek az országra nézve a közelebbi években nehezedni fognak s számitani arra, hogy az ország ezeknek fedezésére képes legyen. Ha ezen kiadási tételek, ezen terhek számba vétele mellett, tervszerü gondoskodás történik azok mikénti fedezésére nézve: ez kétségtelenül azon intézkedések közé fog tartozni, melyek megmentik az államháztartást a pillanatnyi zavaroktól. Előre megállapitott rendszeres eljárásra a fedezetek rendezésében nagy szükségünk van.

Ezek azok, a miket már ma a költségvetés fölötti vita megindulásakor kötelességemnek tartottam a tisztelt ház előtt előadni.

Lenne még sok, a mit az egyes részletekre nézve a tisztelt ház figyelmébe óhajtanék ajánlani; lenne sok, a mi az egyes kérdéseknek tisztába állitására részemről is felhozható lenne és fel is hozandó lesz; de engedje meg a tisztelt ház, hogy ezeket akkorára tartsam föl, a mikor nézeteimet mintegy idomithatom azon előadásokhoz és netaláni ellenvetésekhez, a melyek a vita folyamán fölmerülhetnek. Ezeket tehát föntartván a vita folyamán netalán szükségessé leendő felszólalásaimra és a házszabályok által engedett zárbeszédemre, csak egyre vagyok még bátor a tisztelt ház figyelmét zárszóul és utolsó megjegyzésül kikérni, *(Halljuk!)* és ez az: hogy a mint a bizottság is azt tartotta szemei előtt, hogy egyfelől csak szigoru birálással és szigoru vizsgálattal lesz földerithető mindaz, a mit felderiteni kell, hogy helyzetünkkel tisztában legyünk, hogy helyesen választhassuk meg az eszközöket és módokat, melyek e helyzetnek minden irányban teljes megjavitására szükségesek és tanácsosak: ép ugy kivánatos, hogy a tárgyalások, melyek e fölött megindulnak, tárgyilagosak, azon tanácskozások az igazságot keresők, az okokat kutatók legyenek; mert csak igy lesznek ezen tanácskozások eredményesek, csak igy fognak a kivánt sikerre vezetni.

Ne keressünk, tisztelt ház! idealis állapotokat; ne azokhoz mérjük saját államháztartásunkat, saját pénzügyi helyzetünk részleteit. Vegyük a helyzetet, vegyük a létező és fönállott nehézségeket, vegyük a körülöttünk álló viszonyokat ugy, amint azokat vennünk kell; ne felejtsük kutatásainkban és vizsgálatainkban, hogy mi az a miből kiindultunk és a mi 1868-tól fogva, közvetett és közvetlen átruházások dolgában, ugy anyagi, mint szellemi tekintetben eszközöltetett; ne hagyjuk figyelmen kivül azt, hogy mik történtek minden irányban háztartásunk megfeszitett müködésével, a kiadásoknak nagy szaporitása mellett ugyan e hazában egytől egyig. Ha ezeket tekintetbe vesszük, ha nem felejtjük el mindazt mi körülöttünk van, és a tényleges viszonyokat, és nehézségeket sem hagyjuk számitáson kivül: akkor, azt hiszem, helyesen fogunk eljárni, mert akkor — de csakis akkor — igazságosan fogunk itélni. Ez az, a mi a pénzügyi bizottságot is vezette, midőn az ország pénzügyi situatiója, az államháztartás egyes részletei fölött egész szigorusággal, de egész tárgyilagossággal iparkodott itéletet hozni és teljesitni azon kötelességét, melylyel a tisztelt ház fölruházta.

Ezek után a pénzügyi bizottság nevében bátor vagyok a tisztelt háznak ajánlani ezen jelentést és a jelentésben előadottakat melyeket az 1873-iki költségvetésre átalánosságban a tisztelt

háznak bemutatni szerencsés voltam. *(Általános helyeslés és éljenzés. Öt perczig szünetet kérünk!)*

Elnök: Tisztelt ház! Az ülést 5 perczre felfüggesztem.

(5 perczenyi szünet után.)

Kerkapoly Károly pénzügyminister: Tisztelt képviselő ház! Az évi költségvetés megállapitásának kezdetén, ugy vagyok meggyőződve, mindig a lehető legnagyobb fontosságu teljes, alapos tájékozottsággal birni a pénzügyi helyzet, a pénzügyi állapot mibenléte iránt, ugy a mint az a multból eredményként előttünk áll.

Ezen tudat, ezen szükségnek érzete vezette a pénzügyi bizottságot és annak tisztelt előadóját is akkor, midőn ugy beadott jelentésében, mint ez épen hallott előadásban egy nagy részt forditott a mult ismertetésére, abból domboritván ki a jelent, és vonván következéseit a jövendőre; kétszeres szükséges ez ma akkor, midőn a multat s az abból előállott jelent illetőleg a megdöbbenésnél, többnek majd nem megrendületnek mondható érzet támadt a kebekben, és egy bizonyos elfogultság és aggály nem tagadható el, a melylyel általában pénzügyi állapotaikra gondolni, magát, mindenki mintegy kényszeritve érzi.

Reám nézve egy más irányban, egy más oldalról is kötelesség e kérdéssel még azok után is foglalkozni, a mik a pénzügyi bizottság jelentésében, annak előadójának beszédében annyi részletességgel annyi alapossággal s egészben oly hiven elmondva és kifejtve lőnek. Eme kötelesség azon oknál fogva hárul reám; mert miként a tisztelt ház kétségtelenül emlékezni fog, a tulfél egyik vezér-férfiának részéről a helyzetnek nem kellő világitásba állitása, és abban való tartása tekintetéből vád és szemrehányás emeltetett ellenem.

Ugy dologi okoknál fogva tehát, mint ezen személyes tekintetből, — azt hiszem — meg fog bocsátani a tisztelt ház, ha előadásomban egynémi részleteknek ismétlésére is kényszerülve érzem magamat és ha azok által a tisztelt képviselőháznak némi unalmat lennék is kénytelen okozni. *(Fölkiáltások minden oldalról. Halljuk! Halljuk!)*

Én is azt tartom, lehetetlen a jelent csupán a mostani állapotot mutató számokból, mereven és ridegen csak azokból megismerni. Csak ha in genesi ismerjük, tehát a multból származtatjuk le azt: akkor tudjuk aztán felfogni és kellően megitélni. Engedje meg azért a tisztelt ház, hogy ujra kiemeljem a pénzügyi bizottság jelentéséből mindazon tételeket, a melyeknek ismét kiemelését szükségesnek vélem. Szerencsémnek tartom, hogy a számok használatánál majdnem kizárólag a pénzügyi bizottság jelentésére szoritkozhatom. Az a nagy előny van ebben, hogy a számoknak hitelességébe és abba, hogy azok nem mesterségesen összeállitvák, bizonyosan mindenki, és a tisztelt ház is, sokkal inkább megnyugszik, ha azokat azon biráló testület munkálatából meritheti: mintha magam lettem volna kénytelen azokat összeállitani: a különböző alapokon tett előirányzatok átváltoztatásával, mint a hogy tette azt a pénzügyi bizottság és annak igen tisztelt előadója.

Ezen számok tanusitása szerint a rendes bevételek előirányzata 1868-ban, csak a milliókat mondom, a százezreket is jobbára elhagyva: 141 millió; 1869-ben 147 millió; 1870-ben ujra 147 millió, 1871-ben 162 millió, 1872-ben már majd 174 millió, végre a folyó 1873. évre 191 millió forint.

Feltünik mindjárt, hogy mig különben az emelkedés szakadatlan és folytonos: addig 1869-től 70-re ugyanazon szám mutatkozik mindig: 147 millió frt.

Ennek oka az, mit a tisztelt előadó ur kiemelt, hogy itt egy 8,200.000 frtnyi tétel elejtetett mint átfutó. Ha ezt felvesszük és hozzá adjuk az előirányzott összeghez: akkor 156 millió frt fog előállani a 147 millió frt helyett. Tehát a bevételek előirányzata itt is meghozza azt, a mit rendesen megszokott hozni, t. i. a bruttó-budgetben vagy 8—9 millió frtot. A fokozódás: 1868-ról 1869-re 6, 1869-ről 1870-re 9, 1870-ről 1871-re 6, 1871-ről 1872-re 15, és most 17 millió frt. Ennek ellenében a kiadások előirányzata igy változik: 1868-ban 144 millió frt, 1869-ben 152, 1870-ben 162 és ha azon 8 millió frtot itt is hozzá adjuk: 170, ugy hogy itt az emelkedés 18 millió frt, tehát kétszer annyi, mint a bevételnél; 1871-ben 166, 1872-ben 180 és végre most 197 millió frt.

Ha összemérjük a bevételeket az előirányzott kiadásokkal: mutatkozik 1868-ra $2^1/_2$, 1869-re 4 millió 600.000, 1870-re 14, 1871-re $4^1/_2$, 1872-re 6, és 1873-ra — az uj kölcsön itt nincsen számba véve — 6 millió 300.000 frtnyi; tehát az első négy évre 26 millió 197 ezer frtnyi, mind az 5 évre pedig több mint 38 millió forint. Azért különböztetem meg a két első és a két utóbbi évet, mert a két elsőt az eredményekkel is összemérhetjük; mig a két utolsót nem. Ha ezt tesszük és megnézzük az eredményeket is: azok a következő számokat mutatják: Bevétel 1868-ban 158, 1869-ben 167, 1870-ben 159, a mi 167-ről nagy visszaesés; 1871-ben 165 millió frt.

Azon nagy visszaesést 1870-re ismét az okozza, hogy azon átfutó tételek, melyek az előirányzatnál is elejtettek, itt az eredmények elszámlálásánál szintén elejtvék, és pedig itt már nem azon összeggel. — És erre különösen felkérem a tisztelt ház figyelmét, mert főleg ez azon pont a melyért a pénzügyi bizottság jelentéséből mindezt kiemeltem;

1868-ban és 1869-ben ugyanis a bányászatnál fölvéve voltak mindazon átfutó tételek, a melyek a pénzkezelésnél fölmerülők, és ezek azok, melyek az emlitett 8 millió két százezer frtot teszik. De az anyag kezelésre vonatkozó tételek akkor sem voltak fölvéve. De igen is kimutatva voltak azon évek zárszámadásaiban, ugy hogy azon összeg, mely a nevezett évben az előirányzatban ejtetett el: nem talál a zárszámadásban elejtéssel: elsőbbi szintén két akkora tevén 1870-ben vagy 16 milliót, azokban nemcsak a pénzkezelés átfutó tételei, de az anyag kezelései is elejtetvén. Ha tehát itt — pro rectificatione — az összehasonlitás érdekében az 159 millióval kimutatott bevételekhez a 16 millió frtot hozzáadjuk: ugy az eredmény az esetben 175 millió frt lenne; tehát visszaesés helyett az elő évinél 8 millió frttal több. A következő évnek 165 millió frttal fölvett eredményével ugyanezen operatiót kell keresztülvinni, a mikor az 181 milliót fog kitenni: tehát a többlet 6 millió frt lesz. Ez az, a mi feltünt magának a pénzügyi bizottságnak is, hogy t. i. a bevételek emelkedése, 1868—73-ra igen csekély, csak 7 millió frt. Ez emelkedés, ha a netto emelkedéssel összemérjük, nem is harmonisál. Természetesen, mert azon körülmény, hogy az anyag-kezelésre vonatkozó tételek az előirányzatokban korábban sem voltuk felvéve s ott nem is ejtethettek el, az anyag-kezelésnek az eredményekben igen, de az előirányzatban elhagyatása, a nettóra nem gyakorol semmi befolyást, mig a bruttora igen. Ezen teljes 8 milliónyi különbözettel tehát nagyobb az emelkedés 1868-tól 1873-ig, mint az a pénzügyi bizottság kimutatásában előtünik. Ismétlem, az egész ok az, hogy az előirányzatokban a pénzbeli kezelés átfutó tételei hagyattak csak ki, mivel abban előbb is csak azok valának fölvéve, az eredményekből pedig az anyag-kezelésre vonatkozók is, mivel a korábbi zárszámadások azokat és tartalmazták. A végeredmény egyébiránt és itt már ujra találkozom a pénzügyi bizottság előadójával, illetőleg azon bizottság jelentésével is — az elősoroltam eredmények a kimutatott kiadásokat meghaladják 20,748.000 frttal. A végeredmény, az igaz tanulság tehát az, hogy egy 26,197.000 frttal előirányzott hiány helyett 4 év alatt beállott 20 millió 748.000 frtnyi többlet.

Én nem helyezek semmi sulyt arra, hogy előirányzatainkkal szemben oly tetemes, közel 47 milliónyi javulást mutatnak az eredmények, mert annak igen könnyen lehet oka az előirányzat helytelensége s tökéletlen volta is, a mint erre a pénzügyi bizottság előadója is reá mutatott. Ha a lehetőnél és az indokoltnál alacsonyabbra előirányozzuk a bevételeket, ha kiadásokat is felveszünk, a melyek előre láthatólag nem fognak teljesittetni, mert a megfelelő föladatok nem hajtatnak végre: ugy az előirányzattal szemben meg lehet csinálni bármily mérvü javulást. Erre tehát nem helyezek semmi sulyt; de nagy sulyt helyezek arra, hogy a rendes kiadások fedezésére tényleg szükséges összegeknél négy éven át közel 21 millióval többet tettek rendes bevételeink. Annál nagyobb súlyt helyezek erre, mert nem szabad elfelednünk azon 7 millió és néhány százezer frtot, melyről megemlitette már a tisztelt előadó ur is, hogy 1870-ben tulajdonképen incompetenter foglaltatott a rendes kiadások közzé, miután az 1870-iki franczia-porosz háboru alkalmával szükségesnek mutatkozott s rendkivüli fölszerelésekre megkivántatott összegek bizonyára nem rendes kiadást képeztek. A négy éven át ennek daczára is elért többletből tisztelt ház az évi átlag tesz 5,187.000 frtot. Azért emelem ezt ki, mert tudom, hogy az általam épen előadottakra nem minden alap nélkül tétethetik azon megjegyzés, hogy könnyü a rendes kezelésnél egy többletet csinálni, ha az oda tartozó tételeket nem helyezzük abba, hanem áttesszük a rendkivülibe, a mikor azután nagyon természetes, hogy a rendesnél fölösleg áll be, a hiány a rendkivülinél mutatkozván. Ez észrevétel jogosultságot átalán véve tagadni nem lehet, s én azt sem akarom kétségbe vonni, hogy a kérdéses évek előirányzataiban csakugyan foglaltathattak olyan kiadások a rendkivüliek közzé, a melyeknek talán inkább a rendesben lett volna helyök épen; mert ezt kétségbe vonni nem akarom. Ez évben is járultam azon áttételekhez, melyeket a pénzügyi bizottság jóknak látott. De mivel terhelik ezek a netto előirányzatot, miután a bevételek közt ugyanazon okok alapján szintén áthelyezni kellett némely czimeket 2,729.000 frttal. S mi volt a 4 éven át az átlagos fölösleg? Volt 5,187.000 frt. Ebből következik, hogy 2 millió 400.000 frttal többet lehetett volna azon években a rendes kiadások közzé fölvenni, a nélkül, hogy ott a deficit valóság-, gal mutatkozott volna.

E tény által azon támasztható ellenvetés éle is el levén véve, mi az átalán kiemelt körülményből formálható lenne: egyre vélek következtethetni, t. i. arra, hogy ha ma, mint nem tagadhatni, a pénzügyi helyzet sulyos és nehéz, ennek okát nem kell keresnünk a rendes kezelésnél, mert ott meg nem található. Ha meg akarjuk találni, hogy orvosolhassuk: keressük másutt, mert másutt van, keressük a rendkivülinél.

Az én meggyőződésem szerint a bajnak oka ott van, s azért, ha segiteni akarunk rajta, ott segitsünk. E tekintetben annál inkább kell e körülményre sulyt helyezni, mert igaz, hogy nagy mérvüek azon emelkedések, a melyek 6 éven át a rendes kiadásoknál mutatkoznak, s az én számitásom szerint még nagyobbak, mint a pénzügyi bizottságé szerint, miután annak száma a többször emlitett 8 millió 200.000 frtnyi átfutó tételeknek figyelmén

kivül hagyásával áll elő, ha azt is figyelembe veszszük, 61 millió 900.000 frtot tesz az; mégis megvagyok győződve ,hogy e segély nem itt lehetséges. Mert igy ugyan a bevételek oly mérvü emelkedése mellett is, minőt kimutattam, előirányzataink, egészben véve azokat, folyton hiányt mutatnak fel, tagadhatlanul nagyon kivánatos volna rendes kiadásainknak apasztása, hogy a rendes kezelés nagyobb tölösleget hagyhasson hátra a rendkivüli hiányának fedezése, mintsem hagyott eddig; de más oldalról nem lehet tagadni, hogy nagyobb mérvben az alig történhetik. És itt legyen nekem szabad, tisztelt ház, constatálnom azt, hogy rendes kiadásaink fokozását részint ugy kell tekintenünk mint bevételünk fokozásának feltételeit, részint mint a nemzet emelkedésének, fejlődésének postulatumait. Igy levén azok tekintendők, alig lehet várni azoknak nagyobb mérvben csökkenését, kivált miután a bevételek emelkedése azokkal lépést tart. Már pedig lépést tart. A bevételi többlet ugyanis, magának a pénzügyi bizottságnak jelentése szerint is, csak 1,103.000 frttal marad mögötte a kiadások emelkedésének s ez elmaradás is csak onnan van, mivel az 1868-iki előirányzatból egynémely kiadás, mit már akkor is viseltünk, ki maradt volt. Ilyenek például ő felsége cabinetjének nyugdijai, ilyenek a közös nyugdijak, ilyenek a sószállitás és elárusitás költségei, melyeket akkor viseltünk ugyan, de az előirányzatban hiában keresnők.

Utóbbit akkor a hitelintézet kezelte, s diját megkapta az elvégzett provisiokban.

Ha az 1868-iki kiadások közzé ezek is be lettek volna foglalva: akkor kiderülne, hogy a bevételek emelkedése haladja meg a kiadásokét, kiderülne, hogy az állapotok nem romlottak, s a bevételek emelkedése nem volt gyengébb a kiadásokénál.

E körülmény, ha egyátalában tán nem is igazolja, de magyarázza, s érthetővé teszi a kiadások emelésére való készséget. — Nem a rendes kezelésnél netalán elérhető takaritások ellen akarok szólani, hanem ugy szólván mindnyájunk, a kormány és a törvényhozásnak igazolásául akarom kiemelni azon momentuosus dolgokat, a melyek e készséget megszülték volt akkor, midőn a bevételek fokozatosan, parallel ép oly mérvben emelkedtek, mint a kiadások. Ily jelentékeny, az ország fejlődésével, az ország prosperálásával nagy mérvben összefüggő körülmények és tények, melyek okai egyrészben kiadásaink emelkedésének, a melyeket nincs okunk sajnálni, s a melyekért épen azért nincs okunk sem magunkat, sem másokat kárhoztatni, például a következők:

A Horvátországgal való kiegyezés — mint ezt a pénzügyi bizottság előadója is megemlitette 546 ezer forint terhet rótt ránk. Megbánjuk-e érte a kiegyezést?

Én azt hiszem: nem.

Fiuménak reincorporatioja, mint külön corpusé, a tengerészeti és az egészségügyi szolgálatnak átvétele közel 100 ezer forintnyi kiadási többletet hozott ránk. Azt gondolom, ezen 100 ezer forintnak árán most sem állitanók vissza az előbbi állapotot.

A határőrvidék administratiojába beállott változás 6 millió 139 ezer forintnyi kiadást okoz, és csak 4 millió 333 ezer forintnyi bevételt von maga után. Terhel tehát minket 1 millió 800 ezer forinttal.

A honvédség évenkint 6 millió rendes kiadást okoz.

Az igazságügy egy magában többe kerül, mint a mennyibe került 1868-ban az igazságügy és belügy együtt; a különbözet több mint 4 millió. A törvényhozás azt hitté, hogy a törvénykezés állapotának javitására való törekvés az áldozatot megkivánja és megérdemli. Én magam részéről talán elmondhatom, hogy nem mulasztottam el semmit arra, hogy a többkiadás csak annyi legyen, a mennyit a dolog természete feltétlenül megkiván. Hogy megértek-e gyümölcsei ezen áldozatnak, vagy csak a jövő fogja azokat megérlelni: azt megitélni nem hivatásom. Én csak a tényt akarom constatálni, hogy t. i. a törvényhozás a törvénykezés ügyét ezen áldozatra méltónak találta, s csak óhajthatom, hogy ha még ma teljes mérvben meg nem érett: érjék meg minél előbb a hozott áldozat gyümölcse.

Az iskolai ügyre ma többet költünk négyszer annyival, mint költöttünk akkor, 1868-ban 8 száz és nehány ezer forinttal jelent meg a közoktatási szükséglet, mig ma költségvetésünkben 3 millión tul megy. Azon kiadás, tisztelt ház, mit nem csak akkor tartottunk helyesnek, de helyesnek tartunk most is, legalább tagadhatlanul helyesnek tartotta a bizottság, miután annak daczára, hogy 1 millióval haladja meg a tavali előirányzatot, egy garast sem törült belőle.

A kereskedelmi ministerium költségvetése 6 millióval emelkedett; de nagyon érdekes dolog volna a brutto-budget mellé a netto-budgetet is oda helyezni. Az meg fogná mutatni, hogy a kereskedelmi ministerium költsége ma sem magasabb, mint akkor volt, azaz az állam-kincstárt ma sem veszi inkább igénybe, mint vette akkor, azon 6 millió többletet maga bekeresvén. Ha a bevételeket szaporitani akarjuk: természetes, hogy az csak azon áron lehet, ha a kiadások is emelkednek. Annak igazolására, hogy a kereskedelmi ministeriumnak netto előirányzata ma sem roszabb, mint volt kezdetben, s annak elháritására, hogy idővel alapos kifogásnak nyissak rést ez állitásommal: meg kell jegyeznem, hogy a kereskedelmi ministerium mostani költségvetésében tetemes oly czimek fordulnak elő, a melyek akkor részben léteztek ugyan, de a budgetben felvéve nem lettek, részint pedig csak később keletkeztek, s igy az ezek által származott hiányt nem szabad a kezelés akkor is létezett ágának rovására

irni. Azon roppant többletből az administratiora aránylag nagyon kevés esett; de igenis esett a gazdasági tanintézetekre, melyek száma ez évre kettő helyett nyolczczal van felvéve; esnek a távirda-vonalok és állomásokra, a postákra a mén-telepekre, és ménes gazdaságokra és a veszteg intézetekre. Ezen utóbbiak egyrészben terhelték ugyan a budgetet, de ugy az erdélyiek mint a határőrvidékiek költségei a közös hadügyministeriumnál voltak kezelve s ott kerültek pénzbe.

A pesti zálogház akkor is meg volt, de költsége nem volt fölvéve a budgetbe.

Ha, mondom, ezeket mind figyelembe vesszük: akkor igazam lesz, midőn állitom, hogy az akkori körben mozgó szolgálat jobban áll ma, mintállott akkor. Pedig azonáron, hogy a kiadások aránylag emelkedtek, de emelkedtek a bevételek is: tetemes hasznok állottak elő. Igy akkor volt 800 fedező mén, ma van 1800, minden esetre a gazdaság nagy hasznára; akkor volt 1000 postahivatal: ma van 1800; majd kétszer annyi a forgalom nem csekély előnyére; ma 60 perczenttel hosszabb távirdavonalaink és több állomásaink vannak, amint voltak akkor; gazdasági czélokra 70.000 frttal adunk többe, mint akkor.

A pénzügyministeriumnál 7 millió s néhány százezer forint többlet mutatkozik; de mint a pénzügyi bizottság tisztelt előadója már is kiemelte, a többször emlitett 8 millio kétszázezer forintnyi átfutó többlet kihagyása daczára ennyi ez; ha pedig annak daczára ennyi: akkor e ministerium többlete valójában $15^1/_2$ millió frt. Sőt tovább megyek; mert az 1872-ik évre még kihagyták a dohány bevásárlásánál szerepelt átfutó tételt is vagy 3 millió frtot. Az igy előálló összegből azonban 823 ezret le kell vonni azért, mert ennyi a rendkivüliből eszközölt áttétel. Hozzáadván a hozzáadandókat, és leütvén a leütendőket az igazi többlet, melyet a pénzügyi kormányzat részéről igazolni kell, tesz 21 és fél millió forintot kerekszámban. De ebből 3 millió frt az elejtett átfutókra esik s igy igazolást csak $18^1/_2$ millió kiván. Ha e ministerium többlete csak hét millió volna, akkor mi sem lenne könnyebb mint ezt igazolni, De a 18 millió ellenében is engedje meg a tisztelt ház, hogy azt igazoljam, érthetővé tegyem. Két milliót motivál maga a sószállitás, s eladás költsége, melyről az imént megjegyeztem, hogy 1868-ban látszólag nem terhelte a pénzügyi tárczát, de valójában igen, ugyanennyit tesz a dohányjövedék költségtöbblete. A fokozott üzemnél és emelkedett fogyasztásnál fogva több dohányt vásárolunk, többet gyártunk s igy természetesen emelkedett kiadásunk, de bevételünk is. Ez együtt négy millió forintra megy. A vas- és széntermelésnél csak a többlet 1868 és 1873 közt ugy a bevételek mint a kiadásoknál 4 millió 300 ezer forintot tesz.

Ha a pénzügyi bizottság jelentésében hibáztatja, hogy egyszerre sok téren kezdünk müködni: sok térre terjesztettük ki az állam oeconomiai müködését is, s ha ennek következtében ez ellen felszólal: én részemről e pontot tartom olyannak, melyről az állam bizton leléphetne a nélkül, hogy ez kárára válnék. Ez irányban a kezdeményezést nem mulasztottam el, s a javaslat annak idejében. a részletes tárgyalásnál fölmerülend. Magának az erdőszeti üzemnek többlete 6 millió 300 ezer forint Természetesen még sokkal többel emelkedtek a bevételek. Az időközben fölállitott államnyomda költségei 658.000 frtra mennek. Mindez együtt több mint tizenöt millió. Marad tehát egyébre 3 millió. Ezen 3 millió tulajdonkép az, a mely az igazgatásra esik. Ebből közel egy millió 848 ezer forint a határőrvidékre megy, marad tehát egészben és nagyban két és félmillió forint, a miből félmillió ismét az 1868-ki törvények következménye, tudniillik az adók kirovása és beszedése ügyének kezelési költségei által van motiválva, t. i. a bizottsági költségek és azon jutalmak által, melyeket az adók behajtása körül maguknak érdemeket szerzett községi, megyei és más tisztviselők kapnak; marad tehát 2 millió forint, s e két millió, a mi a közegek szaporitása, a fizetések javitása s emelése által van motiválva.

Ha méltóztatnak meggondolni, mily érvelések alapján látta helyesnek a törvényhozás ezelőtt két évvel példának okáért a pénzügyőrök javadalmazását több mint 600 ezer forinttal emelni; ha méltóztatnak meggondolni, hogy az adótisztek fizetését 315 frtról emeltük 480-ra: azt gondolom nem fogják mondani, hogy ezen emeléssel tékozoltunk, hanem hogy humanitarius és az államszolgálat iránti kötelességeinknek tettünk eleget.

A nyugdijaknak is nevezetes emelkedése van, 840 ezer forinttal hat év alatt. Engedje meg a tisztelt ház, hogy e pontnál is késsem egy kissé.

Nálunk $14^1/_2$ millió frtra megy azon fizetések összege, melyek után az illetőknek nyugdij ellátás jár, és ha minden szolgálati ágat egybe veszünk: fizet az állam összesen 3,100.000 frt ellátást. Itt nem állok jót, azon 848.000 frtról, mely emlittetett és itt jut eszembe, hogy azt a pénzügyi bizottság jelentéséből vettem ki; ott pedig nincsenek azon nyugdijak figyelembe véve, melyek az egyes szolgálati ágaknál előirányozvák ugy, hogy itt az emelkedés nagyobb, még pedig tetemes sommával t. i. vagy fél millióval. Oka az emelkedésnek, a mint azon évek is megmagyarázzák, a melyekben az bekövetkezett: egyrészt a rendszer változás következtében beállott nagyobb mérvü nyugdijazás szüksége, másfelül pedig a határőrvidéken beállott rendszer változása, a mely szintén több ottani nyugdijnak átvételét vonta maga után.

Egyébiránt a dolog természetében van, hogy ezen teher évről-évre nagyobbodni fog, a mint a hivatalnoki kar idősebb lesz és inkább igénybe fogja venni nyugdijaztatási jogát. Hogy ez mily mérvü lehet: erre nézve némi kulcsot kivánok adni az által, hogy kiemelem, miszerint mig nálunk pl. 14½ millió frtra megy azon fizetések összege, melyekkel nyugdijképesitvény van egybekapcsolva s mi ezután adunk 3,100.000 frtnyi nyugdijat, a mi körülbelül 21%-ot tesz, addig Ausztriában 30 millió frtra megy azon fizetések összege, melyek után ellátás jár s ott 12 millióra megy a nyugdijak összege, a mi 40%-ot tesz. Miért? mert ott a hivatalnoki kar régi, mig minálunk uj. Ennek tudatában kötelességemnek tartottam gondoskodni arról, nem lehetne-e azon fokozatos emelkedésnek elejét venni. E tekintetben nálam már hosszasabb idő óta tanulmányok is folynak, melyek annak valószinüségét mutatják, hogy ha nem is egészen, de megközelitőleg meg lehetne tartani ezen nyugdijazást a a mostani szinvonalon t. i. 24—25 százalékkal. Ezen meg lehetne maradni az esetre, ha azt a rendszert létesitjük, mely a nagy vasuti üzleteknél stb. van. Ezen megtakaritás másfelül annyiban is kedvező lenne, mert a nélkül eszközöltethetnék, hogy a jogositottak legkisebb rövidséget szenvednének. Megtakaritás eszközöltethetnék ez uton azért, mert a kezelés és birálat sokkal illetékesebb volna, ha magok az érdekelt társak, kik az egyént ismerik, birálják meg a nyugdij igényt, mint bármely gondos ministerium, mely az illetőket nem ismervén, csak azon orvosi és más bizonyitványok után indulhat, melyeket az egyesek munkaképtelenségükről magoknak kiállittatnak.

Végre az államadósságoknál mutatkozik különbözet, mint azt a pénzügyi bizottság tisztelt előadója is kiemelte, és pedig 7,700.000 frttal. Vajon honnan jön ez? Onnan jön, hogy a földtehermentesitésnél kiutaltatott 1868—1873-ig 27 millió, ennek kamatja egy millió négyszázezer forinton tulmegy azonkivül, hogy a törlesztés is fokozódik és ma 883 ezer frttal magasabb mint volt 1868-ban. Ez nem uj teher, ez a teher megvolt az országban már régen; de utalványozva nem volt, most pedig számszerü kifejezést nyert. Továbbá onnan jön, hogy fölvettük a vasuti kölcsönt és a 30 milliost. Mindezek folytán a tehertöbblet tenne 8.547,000 frtot és az ezüst beszerzés költségével — 10 százalékkal számitván azt — 9,400.000 frtot. Miért mégis csak 7,700.000 frt a többlet: ennek oka az, mert a mint kiutaltunk ez idő szerint 27,000.000 frtot a földteher mentesitésére, ugy törlesztettünk is abból egy igen tetemes összeget 18 milliót; egy további okot képez az ezüst-agio alább szállása, a mivel az ezüstben fizetendő nagy kamatok beszerzési költségei apadtak

Engedje meg a t. ház, hogy e pontnál alkalmat és szabadságot vegyek magamnak, azon reményem kifejezésére, melyet táplálok az iránt, hogy a bankkérdésnek hitem szerint már aránylag rövid idő alatt bekövetkező megoldása folytán, ezen tehernek a jövőben mindinkább kisebbitésére, elvégre teljes elenyésztetésére nyilik mód és alkalom hatni, az által, hogy a valuta helyreállitását egyelőre előkészitjük, és utóbb eszközöljük.

Mellesleg legyen szabad kérnem azon tisztelt képviselő urakat, a kik arra vonatkozólag kérdéseket intéztek a mult héten hozzám, (*Halljuk*) pár napi türelemmel lenni, mig én kérdéseikre kötelességszerüleg a választ megadhatom.

Igy állunk, tisztelt ház, azon emelkedésekkel, melyek zömét képezik azoknak, melyek a mintegy 60 millió frt különbözetet okozzák. Én azt gondolom, mindezek oly tények, oly dolgok, hogy ha ma ujra elébünk kerülnek: mi ujra nem tagadhatnók meg az emelést, tekintve kivált, hogy a bevételek azzal lépést tartanak. A hol némi lehetőség forog fön a közszolgálat csorbitása nélkül reducálni a kiadásokat és pedig annál inkább, minél iskolázottabbá lesz a magyar tiszti és hivatalnoki kar: ott a kormány nemcsak kötelességének, de kedves kötelességének fogja ismerni azt a leggondosabb tanulmányozás után a lehető legrövidebb idő alatt eszközlésbe is venni.

Nagy reményem, nagy összegekre való kilátásom — megvallom — nekem nincsen; mert a mit a tisztikar létszámának apasztásával meg lehet takaritani, azt az idők folytán elengedhetlenné váló fizetési javitmányok föl fogják emészteni.

Most beszámolván a rendes kezeléssel, kimutatván, hogy itt a 26 millio magasabb deficit helyett 4 éven által több mint 20 millió többlet állott be, s hogy itt a baj fészke nincsen: menjünk át a rendkivülire.

A rendkivüli bevételek előirányozva voltak 1868-ra 34 millióval, 1869-re 25 millióval, 1870-re 36 millióval, 1871-re 42, 1872-re 12 és 1873-ra ujra 12 millióval. Nagyon feltünő már a számok különbözete is, mert 34-ről 25-re esik s 25-ről 36-ra majd 42-re emelkedik, hogy ujra 12 millióra essék. Magok ezen számok felhivják minden gondolkodó embernek figyelmét, hogy itten valami különösoknak kell lenni. Keressük tehát ezen okot.

A pénzügyi bizottság igen tisztelt előadója már rámutatott azon évekre, a melyekben oly nagy előirányzatra már kész kölcsönök voltak rendelkezésünkre s mondhattuk: fedezet pl. a vasuti kölcsönből ennyi, meg másból ennyi. Más években később az előirányzás után kellett kölcsönt venni. Miután t. i. láttuk, hogy hiány van, kimondtuk: tehát vegyünk föl kölcsönt ennyit meg ennyit.

Ha kiválasztjuk az előirányzatból azon tételeket, a melyek vagy készletből, például a közös ac-

tivákból vagy a kölcsönökből, akár megkötöttekből, akár még megkötendőkből, — mert abban végre nincs semmi különbség, — voltak fedezendők: akkor ezen változások, a rendkivüli előirányzatnak ezen szökelései mindjárt elenyésznek.

A rendkivüli kiadások előirányozva vannak 1868-ra 29 millióval, 1869-re 33 millióval, 1870-re 44 millióval, 1871-re 56 millióval, 1872-re 70 millióval, 1873-ra 42 millióval. A kettőt egymás ellenébe tartva, mutatkozik az 1868-iki előirányzatnál 4,684,000 frtnyi többlet, 1869-ben 8½ millió frtnyi kevesebblet, 1870-re 7,770.000 frtnyi kevesebblet, 1871-re 14 millió frtnyi hiány, 1872-re 57 millió frtnyi hiány, ennek előirányzása után kellett a 30 millio frtos kölcsönt fölvenni; 1873-ra 30 millió frtnyi a hiány.

S mi lett az eredmény? Az eredmény az lett hogy a bevétel tett 1868-ban 34 milliót, 1869-ben 31, sőt közel 32 milliót, 1870-ben 20 milliót, 1871-ben 23,700.000 frtot; mig a kiadás 1868-ra 28 millió 800.000 frt, 1869-re 30 millió, 1870-re 35,600.000, 1871-re 46 millió, következve: 1868-ban 5,648.000 frt, 1869-ben 1,800.000 frt fölösleg; 1870-ben ellenben 15½ millió, 1871-ben 22,300.000 frt hiány mutatkozott.

A végeredmény az, hogy a bevételek összege tett 110 milliót, a kiadások összege 140 milliót: mutatkozik tehát egy 30,621.000 frtnyi tiszta hiány s ez az, a mi zárszámadások eredményeként mutatkozik.

Itt azonban már a pénzügyi bizottság s annak előadója megtette a maga megjegyzéseit a tekintetben, hogy megvizsgálandóknak mondotta elemeit ugy a bevételeknek, mint a kiadásoknak, nagyobb súlyt fektetvén az elsőre: honnan erednek a bevételek, t. i. arra hogy kiderittessék: honnan van a kevesebb hiány vagy a nagyobb többlet.

Én itt e tekintetben más formát akarok követni mint a pénzügyi bizottság. Végeredményben, tisztelt ház, ugyanarra jövünk; hanem azt gondolom, hogy ha több formában látjuk ugyanazt a dolgot: az agyag különböző alkotásánál fogva az egyiknek az egyik formában, a másiknak a másikban fog a dolog világosabban feltünni.

Én tehát megpróbálom a rendkivüli bevételekből kiválasztani azt, ami a pénzügyi bizottság nézete s a tisztelt előadó urnak előterjesztése szerint is tulajdonképen nem tekinthető azon év rendkivüli bevételének, kiválasztani t. i. azt, ami az előirányzat keretén kivül jött be s amit mindamellett mint rendkivüli bevételt állitott be. Ily esetek főleg 1868. s 1869-ben fordultak elő, tehát épen azon esztendőkben, melyek kedvezőbb eredményt mutattak föl. Nevezetesen 1868-ban befolyt az inségi kölcsön, amely nem volt előirányozva, amely azon évnek sem rendes sem rendkivüli bevételét nem képezi; de azért befolyt és mint rendkivüli bevétel elszámittatott, 4,384.000 frttal; egyéb kölcsönökből befolyt 572.000 frt; a garantia-alap jövedelméből 89.000 frt; összevéve tehát 5,045.000 frt; ellenben ugyancsak oda nem tartozó az előirányzat keretén kivül eszközölt kiadás 1,341.000 frttal, mely ugyancsak a garantia-alap terhére esik, ez az előbbivel compensalva marad mint oda nem tartozó tiszta bevétel 3,704.000 frt. Ha ezzel az 1868-iki rendkivüli bevételeket alább szállitjuk: az 5,648.000 frtnyi fölösleg természetesen szintén alább száll 1,944.000 forintra.

1869-ben is ily eset volt: az inségi kölcsönből befolyt majd 3 millió frt, a garantia-alapra 8 millió, a tiszai társulat előlegenek azon évben történt refundálása folytán. De ezen alapnak amint bevételei, ugy kiadásai is merültek fel és pedig 1,284.000 frt, ami szintén az előirányzat keretén kivül eszközöltetett. Az abba nem eső netto-bevétel e szerint 9,746.000, ugy hogy a mérleg ennyivel roszabb lesz, és a zárszámadásban mutatkozó 1,801000 frt fölösleg helyett 7,945.000 frt hiány van. Összesen tehát az eredményből 13,450.000 frt netto jövedelem kihasitandó. Ha még hozzá adjuk a hitelmüveleteknél mutatkozó hiányt: a valóságos hiány 30 millió helyett 44 millió. Ez a lehető legszigorubb mérlege azon négy évi zárszámadási kezelésnek.

A felfogás, a megitélés módja mindenütt a világon tehet különbséget, azt nem lehet itt sem kizárni. Itt is a szerint, amint az előirányzat keretéből nem feledékenységből vagy előrelátás hiányából kimaradt, hanem az oda nem tartozó és onnan szándékkal kihagyott tételeket kiválasztjuk: az eredmény romlik és a hiány 30 millió helyett 44 millióval mutatkozik. De ekkor azután nincs is a bevételek közt semmi, mi teljes joggal nem tartoznék oda és a mi fedeztetett: az nem lőn fedezve a vagyon mérleg rovására, kivéve amennyire arra lőn előirányozva. Ha azt kérdjük, hol van a fedezet az ilyként fölmerült hiányra: akkor a felelet igen könnyü. Fedezni lehetett volna azon 20 millió 748.000 frt többlettel, amely a rendes kezelés keretén belül előállt. Maradt volna még fedezni való egyik esetben 9 millió 746.000, másikban pedig 23,196.000 frt, melynek szintén fedezetére vagy a fölhatalmazás értelmében lebegő adósság szolgálhatott volna, vagy az előirányzaton kivül befolyt bevétel. Ez utóbb emlitett körülbelől ugyanazon összeg, mit a pénzügyi bizottság előadója is mondott, bár egy kis különbség van a kettő között; miután én a garantiális alapnak s az átfutó kezelésnek, ő pedig az egymást majdnem compensaló kezelést figyelmén kivül hagyta. Épen mert a két kezelés egymást majdnem compensálja. A pénzügyi bizottság körében s a kölcsön indokolásában már elmondtam, minő

fedezetet talált a beállott hiány t. i. 11,476.000 frtig lebegő adóssággal 14,472.000 frtig pedig az időközben az inséges kölcsönből befolyt összegből. Hogy a fedezet ezen módja czélszerü és formailag helyes, megengedett volt-e: arra most kiterjeszkedni nem akarok; arról alkalmat veszek magamnak majd később, szólani, most csak constatálom a tényt.

Azonban, tisztelt ház, ezen két összeget nem vette a fedezet egészen igénybe, mert 14 és 11 több mint 23, — a pénztári készlet tehát ez áron megnövekedettnek mutatkozik. Ha a fedezetről az év végén kellett volna gondoskodni, midőn a végeredmény előttünk van: akkor a befolyt inséges kölcsönre csak 11 millió 847.000 frtot kellett volna igénybe venni, hogy a pénztári készlet ugy maradjon, mint előbb volt.

E nagyobb hiány ellenében, az osztó igazság elvénél fogva legyen szabad megjegyeznem és kérnem méltánylását annak, hogy a mérleg másik serpenyőjébe sem csekély suly esik, nevezetesen az ingó és ingatlan államjavak az előirányzottnál igen nagy összeggel kisebb mértékben realisáltattak. Az előttem fekvő kimutatás szerint az összeg, ha bevesszük azt is, ami a közös activákból lett előirányozva, — mert az is államérték — és nem folyósittatott 10 millió 221.000 frt, tehát a 23 millió frtot 13 millió frtra szállitja le; és ami az ingó államvagyonból tettleg realisálva lett is, csak 1 millió 118 ezer frtig vétetett a régibb készletből, minek névszerinti értékben 1,312.000 frt felel meg. 3 millió 86 ezer frt ezen 4 év tartamán át ujból befolyt vagyonát képezte a magyar államnak, melynek mintegy fele befolyt készpénzben, másik fele papirban.

Méltóztassanak figyelembe venni, hogy e növekedés, — habár ujra az előirányzat keretén kivüli is, — mégis más tekintet alá esik, mivel részben az államjavak vételével — pl. a fogarasi uradalom visszaváltásával — esik egybe, és ha az e czélra szükséglett összeg a kiadásokban helyén van: az annak megfelelő bevételi összegnek is helyén levőnek kell tekintetne. Ha mindezt méltóztatnak figyelembe venni: úgy ez a 23 milliónyi deficitet jelentékeny részben kipótolja.

Azon tény, miszerint daczára a történt vagyon fogyasztásnak, a követelési állapot ma is körülbelől alig pár millió hiányával annyi, mint volt 1868-ban: már maga sejteti, hogy nem történt az viszont növekedés nélkül.

Tisztelt ház! Ez a dolgoknak állása leplezetlenül. A legszigorubb kritika szerint 44 millió a rendkivülinél négy éven át beállott hiány és közel 21 millió frt a többlet a rendesnél; tehát a puszta deficit 23 millió frt, melynek rovására az állam ingó és ingatlan vagyona 10 millió frttal vétetett kevésbbé igénybe, mint vétethetett volna; és 3 millió frt erejéig történt annak uj szaporodása. Ezek eredmények, melyek kétségkivül az állam egész erejének megfeszitésére mutatnak ugyan, de lehangoló hatást egyátalában nem gyakorolnak. Amikor 53 millió frt előirányzott hiány helyett, — a legszigorúbb kritikával — csak 23 millió frtnyi tiszta hiány áll be; amikor ennek ellenében a másik oldalon 10—13 millió frtnyi javulás mutatkozik, tehát a hiány 10 illetőleg 13 millió frtra reducáltatik: akkor azt hiszem, a pénzügyi kormányzat a maga kötelességének eleget tett.

De azt kérdi erre a tisztelt ház: honnan mégis a pénzügyi helyzet nehéz volta? *(Halljuk!)* Onnan, hogy 10—13 millió frtnyi hiány van, s ez nagy baj. Ide járul még az, hogy ez csak az első négy év; hátra van még a mult évről szólani. És e tekintetben, addigis, mig forma szerint eleget tehetnék Horn Ede tisztelt képviselő ur kivánatának, legyen szabad már most megjegyeznem és közölnöm annyit a legközelebb mult év eredményeiről, amennyit közölni lehet az év folyamán a számadások bezárása előtt. Nagyon természetes, hogy az adatok, amelyeket közölni fogok, nem véglegesek, azokért nem lehet jótállani, hogy a zárszámadások majdani adataival hajszálig találkozzanak. Ezek a pénztári kezelés, a forgalmi napló adatai, itt nincs a pótkezelés elválasztva a folyó év szolgálati kezelésétől. Ha a folyó évi pótkezelés gyengébb lesz: akkor a zárszámadások számai kissebbek lesznek; ha ellenben a folyó év pótkezelése nagyobb lesz: akkor a zárszámadások számai emelkedni fognak szemben azokkal, amiket mondandok.

Ezen cautelával bátor vagyok előterjeszteni a következőket. *(Halljuk!)*

Az 1872-ik évi előirányzatt a rendesben 174 millió, a rendkivüliben pedig ..... nekem nincs az a szám-emlékezetem, mint a pénzügyi bizottság tisztelt előadójának, tehát bocsánatot kérek, ha utána nézek — a rendkivüliben pedig 12 millió ez együtt 186 millió forint. Az eredmény az, hogy idáig, sajátkép november végeig, 11 hóra befolyt kerek számban: 165 millió frt.

Miután egy hónapnak praeliminatiója vagy 15 millió frt, ha ezt december meghozza: akkor ez fölemelkedik 180 millióra, — az egész mint mondám 186; — és igy az eredmény mögötte maradna az előirányzott 6 milliónál. De méltóztassanak megengedni, megjegyeznem, hogy ezen kimutatásban a határőrvidéki eredmények nem foglaltatnak, ott a könyvelés még most nehézkesebb levén, nem tudom az eredményeket; de négy milliót mégis bizonyosan behoz az, tehát már csak két millió lenne a hiány, ha december a maga competentiáját behozza. Az igy elmaradó két millió frt csak egy része azon 3 millió 5 száz nehány ezer forintnak, mely most már harmadszor jelent meg a közös activákból

felvéve az előirányzatba, mely valószinüen ezuttal se jobb. Én azt egyelőre nem előirányoztam, de teljes jogosultsággal véltem a pénzügyi bizottság tárgyalásai folyamán kilátásba helyezni annak fölvehetőségét, illetőleg kezdeményezni azt, az illető tárgyalások akkori állását tekintve. Hogy azok az előrelátást meghazudtolva más fordulatot vettek: arról nem tehetek; de eltekintve ezen tételtől és a pótkezelés által netalán okozható hiánytól: elmondhatom hogy alapos kilátásom van, hogy pár millióval meg fogják haladni az előirányzatot a befolyó bevételek; ami a kiadásokat illeti azok még ma negyedfél millióval kissebbek az előirányzatnál. Vajon az végleg is elesik-e vagy sem: azt most megmondani természetesen nem lehet.

Ma a kezelés mérlege a rendest és rendkivülit együtt véve, vagy egy millióval kedvezőbb, azaz november végeig volt azzal kedvezőbb, mint volt az ugyanazon napon a mult évben: azt gondolom, oly év után, milyen a tavalyi volt, egyátalában kielégitőnek lehet mondani ez eredményt. És igy az eddigi eredmények ilyeténvolta azt gondolom igazolta a pénzügyi bizottság előadójának azon nézetét, hogy az 1873-iki előirányzat bevételei nincsenek túlcsigázva, tulmagasra fokozva. A mult évi költségvetés tárgyalása alkalmával itt hosszabb vitára adott alkalmat azon kérdés, vajon a bevételi tételek nem túlcsigázottak-e? Akkor azt mondottam, véleményem szerint, ha jó évet ád az isten, többet veszünk be, középszerü év esetében, annyit, rosz év esetében meglehet kevesebbet.

Az esztendő rosz volt, a jövedelem bejött, tehát azt gondolom, hogy a pénzügyi kezelésnek itt is azon megnyugtató érzete lehet, hogy amit emberileg tenni lehet, az megtörtént és az előirányzat be van tartva.

Ezek előadása után át kellene térnem az 1873. évi előirányzat elemzésére. De az ugy lett elemezve a pénzügyi bizottság tisztelt előadója által, hogy valóban nem tartanám megengedhetőnek ezzel a tisztelt ház becses türelmét fárasztani. Nincs hozzátenni valóm és csak azt emelem ki, hogy a pénzügyi bizottság a rendes kiadásokból 1,800.000 frtot törölt, pedig bizony nem mult a jó akaraton. Ennek $^1/_3$-át törölhetni vélte azáltal, hogy a honvédlovasság létszámának czélba vett fölemelését jobb időkre vélte elhalaszthatónak. Marad tehát 1,200.000 frt. Ezen törlés nagy része arra van utalva, hogy a tapasztalás szerint az intercalarék czimén önként eszközöltetnek takaritások és utalt ezenkivül a pénzügyi bizottság az administratió terén létesithetőnek vélt megtakaritásokra és e czimen is nevezetes törléseket tett. Amit az egyes tételeknél levonhatónak talált: nem tesz egy egész milliót. Olyan előirányzat mellett, mely csaknem 200,000.000 frtra megy, ugy hiszem, a pénzügyi bizottság ezen csekély törlései eléggé bizonyitják, hogy a kormány csak azt irányozta elő, aminek hasznos és szükséges voltáról meg volt győződve. A részletek tárgyalása alkalmával ezen tételnek igazolására lesz módom és alkalmam adatokat felhozni.

Miután tehát oly közel jár egymáshoz a kormány és a pénzügyi bizottság javaslata: igen természetes, hogy én sem tehetek egyebet, mint azt, hogy az előterjesztést ajánlom a tisztelt ház jóakaratába.

Ami illeti a rendkivüli költségvetést, ott a törlések nagyobbak. De ezen törlések csak a kiadások elhalasztása. A pénzügyi bizottság szoros kritika alá vette azt, miről lehet előre látni, hogy még ezen évben valóban keresztülvihető is lesz és csak ennyit előirányzott. E tekintetben volt némi véleménykülönbség. Azonban a pénzügyi bizottság később tárgyalta a költségvetést, mint a ministerium, s igy a két időbeli álláspontot tartva szem előtt: természetes, hogy a pénzügyi bizottság nagyobb tájékozással birt az iránt, hogy mit lehet még ezen évben kivinni, mint az illető minister akkor, mikor a költségvetést készitette, és igy végre a kormány is beleegyezhetett a kiadásoknak későbbi évekre való elhalasztásába.

Én tehát nem mondhatok egyebet, mint azt, hogy a szükség parancsolta rendkivüli kiadások megszavazására kérem a tisztelt házat.

Ezt megtevén, engedje meg a tisztelt ház, hogy a magam részéről megjegyezzem azt, hogy a minden adóreformnak, különösen az ily határozottan földmives országban alapját képező földadónak reformját már ezelőtt egy évvel a földadó kataster revisiójáról szóló törvényjavaslat benyujtása által kezdeményezni kivántam. Miután azonban az akkor tárgyalható nem volt: ujra gondos tanulmányozás tárgyává tevém azt és még ezen hó folyamában a tisztelt ház elé fogom terjeszteni.

Kérem már most és fogom kérni akkor is a tisztelt házat, legyen gonddal arra, hogy ezen törvényjavaslat, mely bármit csináljunk is, alapköve lesz a magyarországi adó-reformnak, a törvényhozási eljárás fokozatain minélelőbb keresztülmehessen.

Nálam nem mulik a jó akaraton, hogy a mint az egyszer bevégezve lesz: a többi törvényjavaslatok nyomon kövessék egymást, helyreállitása végett azon harmoniának és rendszernek, melynek hiányát oly igen hangsulyozta a központi bizottság előadója is; talán akkor, midőn a földadó kataszter revisiojáról szóló törvényjavaslatot beterjesztem, vagy talán midőn az a ház elé kerül: szabadságot veszek majd magamnak nemcsak az arra vonatkozó, hanem legalább a többi direct adóknak azzal összefüggő rendszerét tekintve is, a magam nézeteit és intentioit a ház előtt kifejteni; a reform szükségéről meg vagyok győződve, meg voltam tavaly, azért

terjesztettem be; igérem, hogy ujra beterjesztem; igérem, hogy amint az a birálaton, és a törvényhozási stadiumokon keresztől megy, a többi nyomban követni fogja. Addig is osztozva a pénzügyi bizottság azon nézetében, mely szerint már ez évben kivánatos, hogy a rendes költségvetésben mutatkozó hiány, hacsak lehet, az állam vagyonának apasztása és kölcsön eszközlése nélkül legyen elenyésztethető: az alló törvényeknek kisebb módositásaira vonatkozólag javaslatot fogok előterjeszteni a végre, hogy a bevételek a magán érdekek méltányos figyelemben tartása mellett is, fokoztathassanak.

És most, midőn a dolognak objectiv részén átestem: engedje meg a tisztelt ház, hogy némi subjectiv dologokat kiemeljek, melyekkel ha volnék csak privát egyén, talán nem fárasztanám a képviselőház figyelmét; de miután hivatalos állásomnál fogva visszahatnak azok az ország hitelére: annál fogva, mert a milyennek látszanak a kezek, a melyekben az ország pénzügyi kormányzata lefektetve van, akként száll vagy emelkedik az ország hitele, s ha azok ugy tüntettetnek fel, mint a melyek akár az akaratnál, akár a tehetségnél fogva nem arra valók; ha a történtekhez hasonló megrovásokat, vagy szelidebben szólva észrevételeket, egészen szó nélkül hagynék: egyátalán kötelesség-mulasztást követnék el.

A legközelebbi kölcsön tárgyalása alkalmával Komárom város tisztelt képviselője, mint mondá, annál fogva, mert én a kormányt tisztára mosni törekedtem, a baj okául a törvényhozást állitottam s az azért való felelősség alól magamat és a kormányt kivonni törekedtem, a minister támadása ellenében hivatva érezte magát védeni a törvényhozást, és ezen védelem közben sok sulyos dolgokat mondott irányomban. A többek közt igy szólt. *(Olvas.)*

„A ministeriumnak kötelessége volt minden alkalommal, szépités és leplezés nélkül megismertetni az országgal pénzügyünknek valóságos állapotát s ez alapon erélyesen visszautasitani vagy legalább várakozásra utalni minden oly követeléseket, melyeknek teljesitése vagy szükséges nem volt, vagy elhalasztható lett volna.“ Azt mondja továbbá a képviselő ur, „hogy Lónyay volt minister ur kész volt kedvencz eszméjeért ezereket, illetőleg milliókat is kiadásra utalványoztatni, egy kitünő jó tulajdonsága volt: ő ellenőrizni tudta minister társainak költségvetését, s ha akarta, élénken vissza tudta utasitani az állampénztár ellen formált indokolatlan követeléseket és nem lehet tagadni, hogy az ő pénzügyministersége alatt a ministeri költségvetési előirányzatok igen mérsékelt körben forogtak. Kerkapoly pénzügyminister ellenkező irányt követett. Ő elámittatta magát két kedvező év az 1868—69-iki évek szerencsés eredményei által. Én is azt tartom, hogy ez a minister kötelessége volt.“

Azt mondja továbbá, hogy mindamellett hogy mi nagy összegeket előirányoztunk, magam mentem elő jó példával collegaim előtt s épen azért nem ressistálhattam a hason törekvések ellen s bár theoretice ajánlottam a takarékosságot, de practice az előirányzatok által mást követtem.

Én tökéletesen helyeslem a véleményt, hogy a kormánynak kötelessége mindenkor ismerni az ország pénzügyi helyzetét, kötelessége azt leplezetlenül feltárni, hogy a törvényhozás annak teljes tudatában és ismeretében legyen. A szépités, ámitás határozott hiba, hogy ne mondjam bün lett volna.

De azok, miket én itt előadtam, csalhatatlan bizonyitékok, hogyha a kormány valamely irányban nem találta el a valóságot, hogyha a kormány annak, mit bir meg az ország, mit nem, mint a képviselő ur magát kifejezte, határait meg nem találta volna: azon inkább innen maradt mintsem, hogy túl ment 53 millió deficitet előirányzott 4 évre, lett a legszorosabb felfogás szerint 23 millió. Kérdem: mivel tartozik egy kormány? Tartozik-e az előirányzaton túl menni, vagy tartozik-e az előirányzatot betartani?

Én azt gondolom, egy kormány eleget tett kötelességének akkor, midőn ugy zárta be a pénzügyi szolgálatot, a pénzügyi évet, hogy azon hiánynál, melyről előre megmondta, hogy lesz, hogy a javaslatba hozottak valamennyie csak akkor előirányozható, ha el vagyunk szánva a mutatkozó hiányt kölcsön utján is fedezni; mondom, bezárta a pénzügyi évet anélkül, hogy a hiány nagyobb lenne: akkor kötelességének szorosan megfelelt. Ha a pénzügyi évet kisebb hiánynyal zárta be: akkor túlóvatos volt, vagy szerencsés, a kettő közül egyik. Mint a pénzügyi bizottság tisztelt előadója megjegyzé, két ut állott előttünk; vagy a takarékosság alapjára állva megnézni, meddig terjed erőnk saját bevételeink segélyével, s csak annyit tenni, amennyit igy birunk, reform- s investitio várjanak; vagy a positiv actio terére, hogy emelkedjék az ország még akkor is, ha egy bizonyos mérvben a jövőnek anticipatiójával lenne az egybe kötve.

Akkor a pénzügyi kormányzatnak csak egy kötelessége volt, t. i. vigyázni, őrködni, nehogy ezen előirányzatban messzebb vitessék az ország, mint menni akart. Ezen kötelességének eleget tett a kormány akkor: midőn oly magasra előirányozta a hiányokat; tehát tudomására hozta az országnak azon áldozatot, melyet az előirányzat elfogadása esetére föltétlenül kell viselnie. Mi pedig kétszer oly magasra előirányoztuk a hiányokat a négy első éven át, mint amennyire azok valóban mentek; és igy e tekintetben azt gondolom, a vád egészben véve engemet és előbbeni pénzügyministertársamat nem illetheti.

De mint már említém, azt mondja tisztelt képviselő ur, hogy igen, ez elődöm érdeme; mert ő neki — szerinte — sok rosz tulajdonsága mellett meg volt azon jó tulajdonsága is, hogy mértéket tudott tartani, és határt tartatni minister társaival; mig én elhagytam magam kapatni, elámittatni két kedvező év eredményei által, és azt hittem, hogy ez mindig ugy lesz. Erre nézve legyen szabad megjegyeznem, hogy ha valaki elámittatni hagyja magát, az bizonyosan többre vállalkozik, mint amennyit azután betarthat.

Én legalább ezen természetes következtetést vonom ki ezen állitásból; tehát előirányoz bevételeket, melyeket nem tud bevenni, s az előirányzott kiadásoknál többet tesz. Azóta, mióta az országnak pénzügyeit vezetni kötelességemmé tétetett: a pénzügyi kormányzat még idáig, — azon cautelával, mit előbb is hangsulyoztam, állitom ezt, — elérte azon eredményt, ami elébe tüzetett; sőt a praeliminaréval szemben, de a valóságos kiadásokkal szemben is, épen azon év, mely az én kezelésem elseje, épen ezen év meglepő eredményt mutat fel, melyben a kezelés hiányai 14 millióra voltak előirányozva, is az eredmény 4 millió 500 ezer frt volt; a javulás tehát tesz 18 milliót. Hogy ez 1871-ben be nem következett, elismerem; természetes okát a tisztelt képviselő ur tudni fogja s tanubizonyságot fog nekem szolgáltatni arról, hogy mikor kezdődött ezen házban a bevételek előirányzatának kritikája: az előző évek zárszámolása alapján körülbelül az én előirányzatom idején, akkor szüntek meg az előirányzatok alulmaradni azon összegen, melynek befolyását valószinübbnek tüntették föl az előző évek zárszámadásai. E szinvonalon alul tartani azokat a mutatkozott és érzett szükségekkel szemben: lehetetlen, talán hiba is lett volna; még zárszámadásaink nem voltak és azok hiányában a pénzügyminister maga sem volt tájékozva, s igy kötelessége volt, inkább túlovatosnak lenni, mint túlmérésznek.

E pontnál önkénytelenül eszembe jut, hogy tisztelt barátom Wahrmann képviselő ur, — ki a positiv actiók embere, még az adóemelés árán is, és nem az adósság csinálásán, — sokkal méltóbban tehetne nekünk szemrehányást, mint a tisztelt képviselő ur, ha azt mondaná, hogy igaz, a ministerek egy és más szükséges dologra, mint aminők az iskolák, utak, nagy összegeket előirányoznak; de azután itt mindig bőjti-predicatiókat tartanak a takarékosság szükségéről, mintegy fölhiván a házat, hogy csak töröljön az előirányzatból minél többet. Én egyik túlságba sem estem. Én azt mondtam: ez, meg ez látszik szükségesnek, ennyit megbirunk belőle a magunk emberségéből; ha mindannyit akarjuk, ennyi lesz a deficit. És mondhatom, hogy előirányzataink körülbelől nagyon megközelitik a valóságot. Ezt nevezem én őszinteségnek.

Azt nem nevezem őszinteségnek, ha az országgal elhiteti valaki, hogy többet bir meg; de azt sem nevezem őszinteségnek, ha azt hiteti el az országgal, hogy kevesebbet bir meg. *(Tetszés jobb felől.)* Az egyik esetben többre bátoritaná az országot, mint amennyit megbir, a másik esetben pedig incompetenter visszatartóztatná attól, amit ha megbirna, igenis akarna. A törvényhozás bölcsesége itéljen afölött, hogy túlmenjen-e azon a határon, ameddig mennie bevételei jogositák, — vagy nem; a pénzügyi kormányzat kötelessége, hogy tisztán azt irányozza elő, aminek elérése lehetséges. Én csak ennyit tettem, többet semmit.

Beszédének további folyamában a tisztelt képviselő ur kiemeli azt, hogy én ellenkezően cselekedtem azzal, amit magam mondtam. Azt mondja, hogy mi folyvást szaporitottuk a beruházások összegét és javaslatainkat épen a takarékosságra való intéseink tették vészesekké. 1870-iki beszédemből idézi ama szavaimat, hogy jövedelmeink eddig folyton emelkedtek, fognak emelkedni ezután is és ezen emelkedés alapján évenkint 5—6 millióval többet irányozhatunk elő, anélkül, hogy megrontanók a magunk mérlegét, és ha azon uton tovább haladunk amelyen elindultunk: 3—4 év mulva oda jutunk, hogy előirányzatainkból is eltűnik a deficit. Látjuk, — teszi hozzá a képviselő ur, — hogy mennyire csalódtam.

Igenis tisztelt képviselő ur, én azt állitottam, hogy a mi bevételeink évről évre fokozódnak és a tisztelt pénzügyi bizottság, amelynek a tisztelt képviselő ur is tagja, a maga jelentésében e tételt elismeri, elismeri nagyon természetesen a rendes kezelést és nem a rendkivüli kezelést illetőleg, mert ez utóbbinál évenkinti folytonosságról nem lehet szó.

Azt mondja a tisztelt képviselő ur, miszerint én azt állitottam, hogy netto bevételeink 1867-ről 1868-ra $10^0/_0$-kal emelkedtek, ugy szintén 1869-ről 1870-re, s hogy emelkedésre van kilátás jövőre is. Most is azt állitom, hogy 1867-ről 1868-ra 10 millióval, tehát $10^0/_0$-kal emelkedtek a bevételek a zárszámadások szerint; ha 1868-ból leveszszük a nem oda tartozó bevételeket s azokat az 1867-ikhez adjuk: az 1868-iki emelkedés természetesen kisebb, de a zárszámadások annyit mutatnak, mennyit mondottam.

Ezek nem sokkal előbb jelentek meg, kritikájuk hosszabb studium dolga, de számszerű tanulságuk szerint 94 millióról 104-re emelkedtek a bevételek, tehát többel mint $10^0/_0$-kal.

Nem mondtam, hogy 1868-ról 1869-re is ily nagy az emelkedés, mert akkor nem emelkedtek a bevételek többel, mint 3 millió 300.000 fttal; de 1869-ről 1870-re ujra ugyan oly nagy az emelkedés, amennyiben 1869-ről 1870-re 116—117 millióig emelkedtek bevételeink. Hogy jövőre is emelkedésre van kilátás, azt is mondtam, volt is emelkedés; de nem annyi, hanem csak

2—3 millió. Mi lesz az idén, ki tudná megmondani? De ha az emelkedés több egymásra következő ilyen rosz év daczára is folyton beállott: akkor azt gondolom, hogy mikor nem azt mondtam, hogy ennyi lesz az emelkedés; hanem hogy kilátás van rá: nem mentem oly igen messze; és ha a tisztelt képviselő ur azt mondja, hogy én azt igértem, hogy 3—4 év alatt eltűnik a rendes előirányzatból a deficit és hozzá teszi, hogy ime látjuk, mennyire csalódtam: ugy engedje megjegyeznem: nem csalódtam — biz én; mert nem azt mondtam, hogy eltünik deficit, hanem hogy eltünik, ha azon uton haladunk, ha netto előirányzatunkat annyival emeljük: mint emeltük akkor. De nem annyival emeltük. Én nem láthattam előre, hogy az igazság szolgáltatás költsége egy évben 4 millióval fog fölemeltetni; én nem láthattam előre, hogy a határőrségen azon dolog meg fog történni, ami megtörtént; tehát nem azon uton haladtunk, amelyről én azt mondottam, hogyha azon haladunk, eltünik előirányzatunkból a deficit. Még kevésbbé láthattam előre, hogy 2,700.000 frtnak a renkivüliből a rendesbe áttétele utján romolni fog a rendes költségvetés előirányzata.

Méltóztassék csak ezen három tételt fölvenni; a justitia költségeire kellett 4 millió, a határőrségre 2 millió, hozzáadva még ehez az áttétel folytán előállott 2,700.000 forintot, ez összesen 8,800.000 frt, mi ha be nem áll: a deficit rendes előirányzatunkból csakugyan eltünik. Tehát most is azt mondom, hogy nem csak mostanra tünt volna el a rendes előirányzatból e tételek nélkül a deficit; hanem eltünt volna már 1872-re is, a mint hogy ez annak idején ki is emeltetett. Én e közbe esett tények bekövetkezteért szivesen magamra vállalam a felelősség együttes hordását. Mert én bár mennyire érzem, pénzügyi helyzetünk sulyát talán legjobban érzem, nem tehetem magamat az ország egész közvéleményével, az országgyüléssel ellentétbe: ha az a maga justitiájának áldozatokat akar hozni; én az ország integritásának és jövője biztonságának érdekében csak szerencsének tartom, hogy bekövetkezett azon két milliónyi többlet előidézett esemény a határőrségen, s nem tarthatom incorrectnek a pénzügyi bizottság kezdeményezését, melynél fogva a rendkivüli költségekből a rendesekbe tett át annyit, hogy 2,700.000 frt erejéig szaporitsa a rendesek terhét, midőn 4 év tapasztalata azt mutatja, hogy az ott jobban megfér, mert rendes bevételeink 5 millió és néhány száz ezer forinttal emelkedtek, mig a rendkivülinél beállt hiányok egyre fokozódtak.

Igy áll e dolog, tisztelt képviselő ur, igy áll az, tisztelt képviselőház.

Még egy észrevételt, pedig sulyos észrevételt mondott a tisztelt képviselő ur, azt t. i., hogy, midőn én a legközelebbi költségvetést beterjesztettem, azt mondottam, hogy a hitelmüveleti költségvetés rendben van, mi alatt szerinte mindenki azt értette, hogy a pénz is meg van.

Ez a kiétel: „a költségvetés rendben van, szerintem azt teszi, hogy az azon alapokra utalt terhet azok az alapok meg is birják. Ha pénzök ideiglen — kérem jól megérteni — ideiglen kamatozás mellett egyéb állami czélokra van forditva, ha amaz alapok a pénz megtérülése után megbirják a magok terhét: akkor költségvetésök — most is azt mondom — rendben van. Ha pedig a cassában az utolsó garasig meg is van a pénz, amely azt megilleti, de bebizonyul, hogy az időközben beállott drágaság következtében nem birja meg a reá rótt föladatot, mint pl. a gömöri alapnál a legutóbbi tárgyalások szerint ez eset fenyeget: akkor nincs rendben a költségvetés, mert ott van ugyan az alapnak minden pénze, de az nem elégséges a czél kivitelére.

Ellenben rendben van a költségvetés, ha az alapok pénze egy időre kölcsönképen ki is van adva, de megtérül. Én részemről abban a véleményben vagyok, hogy helyes-e, nem tudom, de hogy a jóhiszemüséget ki nem zárja e felfogás, azt merem mondani. Ide nem tartozik mindaz, amit a tisztelt képviselő ur szemrehányáskép kiemelt amiatt, hogy én nem mondottam meg, hogy ezek meg ezek a pénzek el vannak költve, hogy az állam ingó vagyona terhelve van. Igaz, nem mondtam, tisztelt ház; de azt sem mondtam, hogy abból a 25—26 millió forint lebegő adósságból, melynek tételére fel voltam jogositva, csak két millióval tartozunk. Az egyikkel nem dicsekedtem, a másikat nem emeltem ki, mert ezt a zárszámadások tárgyalásának idejére tartozónak véltem.

Midőn a helyzet felismertetéséről volt a szó: akkor ezt a pénzügyi bizottság előtt minden legkisebb vonakodás nélkül magam megmondottam. És még egyet kérek, tisztelt ház. *(Halljuk!)* Az 1871. évi zárszámadások azok, melyek e részben teljes világot deritenek, ezek pedig rendelkezésemre nem állottuk még akkor, mikor a költségvetést előterjesztettem; minélfogva én magamat e tekintetben mulasztással vádolni egyátalán nem tudom.

Ami a fedezet módjának czélszerüségét és formai correctségét illeti: erre nézve is ezuttal csak pár szót kivánok a tisztelt ház előtt fölemliteni. A czélszerüség, azt hiszem, constatálva van, ha bebizonyul, hogy ez volt a legolcsóbb mód, mert egészben véve a hiány fedezetének az a legczélszerübb módja, amely a legolcsóbb. Vajon formailag correct, megengedett volt-e e módozat: ehhez férhet szó, és én e tekintetben szivesen elfogadom az eszmecserét a vitát; csakhogy talán nem most van annak helye.

Kettő az, amit hiszek: először az, hogy az a törvény, mely engemet a kicstári utalványok

kibocsátására, és azok kibocsátása utján egy lebegő adósság contrahálására meghatalmazott, azt is mondván, hogy vagy más egyébnemü hitelmüveletet eszközöljek: nem zárta ki az ideiglenes kölcsönadók sorából a magunk alapjait sem. Lehet, hogy téves ezen felfogásom, de ebből kár semmi esetre sem merülhet föl, sőt valóságos haszon van belőle, és mindenesetre jobbnak tartom ezt a módot, mintha azon összegeket elhelyeztem volna, valamely pénzintézetnél és azután kölcsönképen provisio fizetése mellett onnan kölcsönt vettem volna. Ez volt a hitem. A másik az, hogyha ezen hitemben tévedtem is, ami emberi dolog, azt tartom, hogy a ministernek kettő szabad, először: mire a törvény fölhatalmazta, másodszor: minek igazolását utólag magára meri venni.

Én legfölebb csak annyit engedhetek meg, hogy eljárásom igazolást igényelhet. Ezen utólagos igazolást annak idején meg is fogom kisérleni részint az által, hogy azt hiszem: azt, amit tettem, a törvény keretén belül lehetett tennem, és hogy azt czélszerü volt tennem; tehát ha még a törvény keretén belül is nem esnék, igazolná a czélszerüség; és végre harmadszor a beállott pénzcalamitás következtében a lebegő adósságnak nemcsak meg nem ejthetése, de visszafolyása és az ennek folytán előállott kényszerüség.

Ezek voltak azok, tisztelt ház, miket, mint méltóztattak hallani, egészen objective, csak elháritólag magam és inkább állásom érdekében elmondani kötelességemnek ismertem.

Azokat, miket a tisztelt képviselő ur hivatalbeli elődömnek müködésére vonatkozólag mondott, elszámlálván hosszu sorozatát a dolgoknak, melyek véleménye szerint indokolhatatlan kiadásokat idéztek elő: mellőzöm. Hivatalbeli elődöm, mint képviselő jelen van a házban, és oly férfiunak ismerem, ki a maga dolgainak igazolása végett másra nem szorul. Én azt hiszem, amint én kötelességemnek ismertem megfelelni azokért, amik reám vonatkoztak: ő is meg fogja ezt tenni adandó alkalommal. *(Helyeslés jobb felől. Derültség bal felől.)* Szabad legyen, tisztelt ház, összevonnom a mondottakat.

A rendes kezelésről bebizonyitottnak vélem, hogy abban baj nem volt és nincs is. A rendkivüli kezelésről bebizonyitottnak gondolom azt, hogy ott a legszigorubb felfogás mellett is 23 millió hiány állott elő, már compensálva a rendesek többletével; továbbá hogy ennek ellenében 10, illetleg 13 millió kevesebb vétetett igénybe az állam activáiból, mint amennyire bennünket a törvény fölhatalmazott. Ez nem fényes, nem nagyon örvendetes tény; de nem olyan, ami lehangolna. Megmondottam, milyenek a kezelési eredmények az 1872-ik évben.

Ez az, ami a bajt okozta, tisztelt ház, s ezt én nem titkolom. S miért? Azért, mert a kedvezőtlen év folytán nem roszabb ugyan az eredmény, mint előre mondottam, de nem jobb, és mert a fedezésnek kijelölt módja inpracticabilisnak bizonyult be. Ezen inpracticabilisnak bizonyulása a fedezésre kijelölt módnak és a kedvezőtlen év folytán az eredményeknek nem javulása okozta a nehézséget; de, mivel a hiány a rendkivüliekben gyökerezik, a mely kiadások pedig természetöknél fogva, az egyszer meginditottak bevégezte után bármikor alább szállithatók: a baj nem orvosolhatlan.

Ami a jövőt illeti, *(Halljuk!)* ha, tisztelt ház, a rendkivüliek rovatában már elhatározott nagy épitkezések be lesznek fejezve, — melyekre nézve tökéletesen egyetértek a pénzügyi bizottság tisztelt előadójának abbeli nézetével, hogy még vagy 30 millió többletet fognak maguk után vonni, szemben azzal, ami eddig biztositttatott, tehát körülbelől épen annyit, amennyit ez év végeig a vasuti subventiók szükségelnek, ha mondom, ezt egyszer befejeztük: semmi sem gátolja az országot, hogy — nem mondom — megállitsa a beruházásokat, mert ezt sohasem tanácsolnám; de hogy igenis pihenőt tartson, hogy időt adjon magamagának arra, hogy elérje önmagát. Hogy eléri, erre néhány tényt akarok fölemliteni.

A pénzügyi bizottság tisztelt előadója elősorolta, hogy mennyi pénz folyt be kölcsönök utján, nem bánom, számitsuk normalis értékben; azt sem bánom, ha egészen számitjuk az 54 milliós kölcsönt is, de hagyjuk el a nyereménykölcsönt, mint máshová tartozót. — 54 millió, azután 30 millió frt; ezentul a gömöri vasutra kerékszámban 6 millió, ez 90 millió és azonfelül még a 85 milliós vasuti kölcsön: ez összesen 175 millió forintot tesz, normaliter számitva a kölcsönöket.

Ennek ellenében mink van ma? Megemlitem, hogy ebből 30 milliót fizetünk subventióképen, ezért van közel 400 mfdnyi subventionált vasutunk. Tehát marad még 145 millió. Hát ezért mink van? Ezért van annyi vasutunk készen, aminek költségvetés szerinti tiszta bevételei mutatnak három milliónál valamivel többet, ez megfelel, miután nominalissal dolgozunk, 60—65 millió kölcsönnek, tehát hiányzik még 80—85 millió. Én csak az erdészetet veszem fel és a gazdászatot, amely körülbelől 4 millióval hoz többet, mint hozott előbb. Gondolja-e a tisztelt ház, hogyha azokat a vasutakat nem épitettük volna, a garantiákat nem adtuk volna és befektetéseket nem tettünk volna: az erdők és birtokok e 4 millióval többet jövedelmeznének? Ez a többlet, meg vagyok róla győződve, nem állott volna be; tehát már ez a 4 millió többlet meghozza a 80 millió kamatját; de ez kis mértékkel való mérés.

Én a legjobb meggyőződésem szerint mondom, hogyha bevégezzük a sok, már elkezdett épitkezést: nagy ideje, hogy szünetet tartsunk, hogy az ország magát kipihenje. Az erőfeszités után szükséges azt

az időt bevárni, mig a tett befektetések gyümölcsözni fognak.

De ismét legbensőbb meggyőződésem, hogy a megkezdettek complettirozása, kiegészitése, ami még ma töredék, annak befejezésre vitele: annak idejében ennek az országnak nem megromlására, de felvirágzására fog vezetni. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Hogy mennyire igaz ez, méltóztassék venni azon számokat, melyeket a pénzügyi bizottság tisztelt előadója felhozott. 94,000.000 volt a nettobevétel 1867-ben, 126—127 millió az 1873-iki előirányzat szerint ma. A különbség a két szám közt 32—33 millió; tehát több mint egyharmada az akkori összes tiszta jövedelemnek; mit tesz ez? Azt teszi, hogy ezen államnak netto-bevételei hat év alatt egyharmad részszel szaporodtak. Ha ez 18 évig ugy menne: akkor a bevételek megkétszeresednének. *(Derültség bal felől.)* Én nem akarom állitani, hogy ez igy lesz; de azt merem állitani, hogy abban van előny, ha ma ezen országnak netto-bevétele egyharmaddal több, mint volt 1867-ben, notabene, több anélkül, hogy az adók fölemeltettek volna, tehát több csupán a vagyonosodás következtében. Ha ez nem volna, nem volna meg az egyesek kezén az a több jövedelem, aminek a több adó felel meg; mert a több adó utóvégre is, — ha nem következett be adófölemelés, — a több jövedelemnek felel meg az egyeseknél. Méltóztassék az adókulcs szerint kiszámitani, hogy a 30 milliónyi jövedelemtöbbletnek mennyi jövedelem-többlet felel meg az egyeseknél. Ez ama hat évnek eredménye.

Méltóztassék továbbá fontolóra venni, hogy ha ezen 33 millió nem volna: akkor a kiadásoknál kénytelenek lettünk volna megmaradni annál, amit költöttünk 1867-ben, 1868-ban. Tehát iskoláinkra nem költhetnénk 3 millióval többet, utainkra nem költhetnénk 4 millióval többet, nem állithattunk volna fel 800 póstaállomással többet, a távirdai huzalokat 60%-kal nem szaporithattuk volna; igazságszolgáltatásunkért nem áldozhattunk volna 4 millióval többet, Horvátországért és a Határőrvidékért nem hozhattunk volna harmadfél milliónyi áldozatot, stb., stb. Ezt mind nem lehetett volna tenni. Jók-e ezek? Ha jók: ne kárhoztassuk magunkat azon cselekvésekért, amikkel ezeket lehetőkké tettük. Ha nem jók: az más.

Én részemről valamint az egyeseknél, ha bevételeiknek kiadásaikhoz való arányát nem rontva, nagyobb kiadás tehetésére képesitik magukat, sohasem tartottam szerencsétlenségnek: ugy az államnál sem tartom annak; de hozzáteszem: ha ez a bevétel és kiadás közti arány megrontása nélkül történik.

Nem akar ez lenni, tisztelt ház, a takarékosság elleni érvelés, és kérem előre is, ne méltóztassék azokat, miket most mondottam, ismét arra használni fel, hogy ez azért történt, hogy bátoritsak az eddigi uton haladásra.

Férfiakkal beszélek, és mint férfiu; tehát azt gondolom, hogy nem értenek félre, amikor komoly meggyőződésemnek adok itt ünnepélyes kifejezést az iránt, hogy ha elvégeztük egyszer a megkezdett munkát: elérkezett az ideje egyelőre, hogy a gyümölcsnek megérését ezen a téren némileg megvárjuk; ha továbbá készen bevallom, hogy az eszerint emelkedett erővel biró országtól többet megkivánni az idő ma már elérkezett, amit én nem tartok, hogy elérkezett volna oly sokkal ezelől; mert viszont azon igazságot sem hagyom szem előtt, amely ellenünkben sokszor hozatott föl, hogy t. i. 1868. előtt az ez oldalon ülök is nem egyszer jelentették ki, hogy ez ország a reá mért terheket nem birja el: és ime most oda juttatjuk, hogy magunk emeljük e terheket. Különbség van a dologban. Amit meg nem bir a 7 éves gyermek: azt elbirja a 18 éves ifju, a mit meg nem bir az az ország, mely 94 millió nettót birt jövedelmezni: azt megbirja az az ország, a mely most adóemelés nélkül 126 millió jövedelmet ad.

Továbbá még egy másik positiv tényt akarok felemliteni, azon körülményt, hogy a direct adó hátralékából a rendes évi kiróváson tul kerékszámban 2—3 millió közt folyt be évenkint, továbbá, hogy az inséges kölcsönből hét év alatt 17 millió folyt be, tehát az az ország, mely akkor a kölcsönre szorult: most képes azt az adó terhe mellett is visszafizetni. Befolyt egy nagy csomó Tiszakölcsön, bankkölcsön, s nem tudom még miféle néven nevezendő más kölcsön, mely által megkönnyült az ország népességégeinek terhe, amelyért mindegy, akár adónak, akár inséges vagy bárminő kölcsönnek nevezzük, amiért exequaltatik. Ebben az országban még sokkal inkább elérkezett az ideje, hogy tulterheltetés nélkül minél előbb a közjövedelmek direct emelésére is gondoljunk, mintha azt korábban tettük volna.

Kiemeltem, hogy azon politika, amely egyfelől 175 millió adósságot csinált, másfelül 15 milliót a vasutaknak biztositott, s ezzel és amannak kamataival magára egy nagy terhet vállalt, t. i. vagy 25 milliót: nem lehet oly rendkivülileg elhibázott, egy oly kedvezőtlen szinben feltüntethető, mert ennek ellenében már is megvan a bevételi szaporodásban az ellensuly.

Ha a tisztelt ház tőlem azt kérdi, hogy ezen egészben helyes eljárás folyamában hibák, inconvenientiák, helytelenségek nem csusztak-e be: nem mondhatnám, hogy ez nem történt, bizony csusztak, minden ember, minden ország életében, cselekvésében, sajnos, sokszor csusznak be hibák. Azt hiszem, ki azt akarja, hogy cselekedetei közben ne hibázzék soha: de soha: az aligha fog sokat cselekedni; *(Helyeslés a jobb oldalon.)* mert ez lehetetlen.

Azért, tisztelt ház, ám vegyük tudomásul, hogy a pénzügyi helyzet valóban az erő teljes megfeszitését igényli, tegyük az államkincstár jövedelmeinek emelésére a tőlünk kitelhetőt, tartsunk annak idejében, ha munkáinkat bevégeztük, egy időre szünetet, próbáljuk meg az administratiót is a már iskolázottabb hivatalseregre való tekintettel olcsóbbá tenni, aminek a pénzügyi kezelés terén első és alapföltétele a jó hatósági és községi közigazgatás, mert anélkül nem lehet jelentékeny megtakaritásokat eszközölni; ez mind helyes; de gondolom, ez nem zárja ki azon megnyugvást, hogy habár hibák, habár tulkapások egyszer-másszor történtek is itt-ott: egészben és nagyban a helyzet nem olyan, ami akár csüggedésre indithatna bennünket, akár pedig arra, hogy magunk iránt a megérdemlettnél, — mert hiszem, lelkiismeretes ember a legkisebb hibát is szemrehányja magának — mondom, a megérdemlettnél nagyobb szemrehányást tegyünk, olyat, mely az egész müveletet elkárhoztassa, és nem csupán az annak részleteiben elkövetett hibákat. Ezeket ajánlom a tisztelt ház figyelmébe. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Az ülést bezárom.

Legközelebbi ülés hétfőn reggel 10 órakor. Tárgya a költségvetés tárgyalásának folytatása.

(Az ülés végződik d. u. $2^1/_4$ órakor.)

---

68. országos ülés

1873. január 20-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények és a főrendek által beküldött levéltári nyugta bejelentése. A kérvényi bizottság bemutatja a X. sorjegyzéket. Az 1873. évi költségvetés és Helfy Ignácz határozati javaslatának átalános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágoston, Zichy József ifj. gróf.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánókat pedig Kiss Miklós s ugyancsak Szeniczey Ödön jegyzők fogják jegyezni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 18-án tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Tisztelt ház! A következő iratokat van szerencsém bejelenteni: Pest város föliratát, melyben a magyar királyi igazságügyminister felhatalmaztatni kéri arra nézve, hogy a törvényhozás további intézkedéseig a lakbérleti szabályok életbeléptetése tárgyában ideiglenesen intézkedhessék. Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

A főrendi ház elnöke megküldi az 1872. évi 2197. sz. a. kelt kegyelmes kir. leiratnak az országos levéltárba történt elhelyezését igazoló elismervényt.

A képviselőház levéltárába fog elhelyeztetni.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

A kérvényi bizottság előadója fog jelentést tenni.

Steiger Gyula előadó: Van szerencsém a kérvényi bizottság nevében a kérvényi bizottság által tárgyalt kérvények X-ik sorjegyzékét, azon kéréssel előterjeszteni, miszerint annak kinyomatását elrendelni és a tárgyalást a szokott napra kitüzni méltóztassék.

Elnök: Ki fog nyomatni és a szabályok értelmében szombatra tárgyalásra tüzetik.

Beöthy Algernon: Tisztelt ház! Biharmegyébe kebelezett Mike-Pércs község elüljárói és lakosainak kérvényét van szerencsém benyujtani, melyben az öt év óta folyton tartó katonai beszállásolástól magokat fölmentetni kérik. *(Helyeslés bal felől.)*

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Következik a napirend: a költségvetés tárgyalásának folytatása.

Helfy Ignácz: Tisztelt ház! Sokat beszéltek és irtak ez utóbbi napokban arról, hogy minőnek kellene az 1873-iki költségvetési vitának lennie? Voltak, kik azt mondották, hogy ezuttal a kérdésnek kizárólag financiális oldalával kell foglalkozni; mások különösen azt hangsulyozták, hogy

mentül kevesebbet kell foglalkozni a multtal és mentül többet a jövővel, és mások végre azon véleménynek adtak kifejezést, hogy ez alkalommal különösen a kormánynak országos politikáját kell szigoru birálat alá venni.

Én a magam részéről ez utóbbi véleményben osztozom, nemcsak azért, mert ezen felfogás uralkodik a világ valamennyi parlamentjében; hanem főképen azért, mert a számok, melyek jelenleg ijesztő nagyságukban feküsznek előttünk, nem magoktól születtek, hanem határozatoknak, rendeleteknek, intézkedéseknek és intézményeknek kifolyásai, szóval kifolyásai az összes kormányzati politikának; tehát ha azokat akarjuk megbirálni, okvetlenül szükséges emezt is vizsgálat alá venni. De bármiként legyen, ezen nézeteknek bármelyike legyen helyes, magában azon tény, azon körülmény, hogy ez alkalommal oly nagy véleménykülömbség merült fel: mutatja, hogy van valami rendkivüli a helyzetben, van valami, mi nem hasonlit a mult évekhez, és csakugyan ugy van: a helyzet különböző, ugy a kormányra, mint a képviselőházra nézve.

A mult években 1868—1869-ben a kormány talán némi jogosultsággal folyton a kezdet nehézségére hivatkozott; 1870-ben, midőn a nehézségeken némileg már tul volt, egy nagy európai háboru tartotta nyugtalanságban egész Európát és habár annak pusztitásai hazánkat, hála Istennek, nem érintették, a kormányzatra mégis érzékenyen befolytak. Még 1871-ben, részint azon nagy háboru utóhangjai, részint, mint mondani szokás, a megalkotás nagy müvének folytonos betetőzése, némiképen mindig kivételes állapotban tartotta a kormányt; most azonban egy oly év áll hátunk mögött, melyre nézve azon mentség sem áll a kormány rendelkezésére.

Európa összes népei a béke áldásait élvezik, Francziaország milliardjai most is jól táplálják az európai piaczot; kivülről tehát semmi nem akadályozta meg a kormányt müködésében, bent a legháboritatlanabbul folytathatta müködését; rendelkezésére áll egy becsületes, jó, engedékeny többség, mely mindenben buzgóan támogatja, igy tehát kivülről belülről kezei látszólag semmiképen nem voltak megkötve és igy mindazt, amit magunk előtt látunk, mindazt a mi történt, a kormány öntudatos müködése eredményeként tekinthetjük, s igy birálatunkat szilárd alapra fektethetjük.

És épen, mert ez igy van, magam is belátom, hogy ez alkalommal más utat kell követni.

De külömböző a helyzet a kormányra nézve is, külömböző a házra is a helyzet ez alkalommal, mert a mult években magára a kiindulási pontra nézve is két táborra volt oszolva a ház.

Itt ezen az oldalon ismételve azt bizonyitották, hogy az uj kormányrendszer mellett létrehozott állapot komoly aggodalomra szolgáltat alkalmat; amott a tulsó oldalon ellenkezőleg azt állitották, hogy Magyarország a boldogság tengerében uszik: igy a vita természetesen nagyon nehéz volt. Most e tekintetben a dolog lényegesen megváltozott, fájdalom vélemény-külömbség nem lehet, a számok dörgő szava megszüntette a vitának e részét, nincs többé senki e házban, ki be ne látná, el ne ismerné, hogy pénzügyünk romlásnak indul.

Megkisérlette ugyan tegnapi beszédében a pénzügyminister ur megint egy kis rózsaszinben állitani elő a dolgot és a hivatalos lap, a „Budapesti Közlöny“ a maga részéről is hozzájárult, hogy ily szint terjeszszen, a mennyiben a pénzügyi bizottság előadójának higgadt, az igazságot földeritő jeles beszédét csak néhány sornyi kivonatban közölte, a többit nem is emlitve, kihagyta; holott a pénzügyminister beszédének 17 hasábot szánt. Felemlitem csak ezen kis körülményt, mert a kormány semmikép sem szándékozik az ámitás politikájával felhagyni. De bármikép legyen is a dolog: a pénzügyminister ur annyit mégis bevallott, hogy lehető legnagyobb fontossággal bir az, hogy teljes tájékozottsággal birjunk a pénzügyi helyzet felett „különösen most, midőn a multat s az ebből előállott jelent illetőleg a megdöbbenésnek, sőt többnek, majdnem a megrendülésnek érzete támadhat keblünkben és bizonyos aggály nem tagadható el, melyre átalában, pénzügyi állapotainkra gondolkodva, mindenki magát mintegy kényszerülve érzi.“

Aki a ministerek nyelvét érti, be fogja vallani, hogy oly pénzügyminister, aki igy beszél: érzi magában, hogy a helyzet nagyon komoly, nagyon sulyos, és épen, mert ez minden oldalról el van ismerve, magam is belátom, hogy ezuttal más módot kell követni. Constatálnunk kell az anyagi és szellemi állapotot, ugy amint van; kutatnunk kell annak kutfejét és végre gyors és gyökeres módot kell találnunk a baj orvoslására.

Ami az állapotot illeti, arra igen tágas és jó alapot nyujtott ez alkalommal a pénzügyi bizottság jelentésével, melyért, magam részéről szivesen kijelentem, nemcsak a ház, de maga az ország is elismeréssel, köszönettel tartozik. Szorgalommal és buzgalommal állitotta össze az adatokat és iparkodott az igazságot földeriteni. Midőn ezt részemről szivesen elismerem: nem tehetem, hogy az egész munkálatra ép ugy, mint a tisztelt előadó urnak tegnapelőtt mondott igen jeles beszédére, néhány átalános megjegyzést ne tegyek.

Azon munkálatnak ép ugy, mint a beszédnek, egyetlenegy hibája van. Aki azt szorgalommal és figyelemmel elolvasta, lehetetlen, hogy észre ne vette volna, miszerint az egész munkálaton egy erős, mondhatni véres küzdelem nyoma huzódik végig. Miből áll e küzdelem? A honfiui kötelességérzet állott egy részről, más részről a párt iránti kötele-

zettség, vagyis a pártszellem. *(Igaz! a szélső bal oldalon.)* Az egyik azt sugalta a bizottságnak, hogy kutassa alaposan az adatokat és deritse ki az igazságot minden részrehajlás nélkül; a másik arra kényszeritette, hogy habár az igazságot ki is mondja, azt mégis egy kis bonbonba burkolja, és tegyen hozzá valamit, ami a szomoru igazságot — ha nem is menthetővé, de — legalább magyarázhatóvá tegye. Innét származik az, hogy a jelentésnek csaknem mindegyik hasábjában találkozunk gáncscsal és dicsérettel egyaránt.

El van ismerve a sok hiba, a rettentő sok mulasztás és a rosz gazdálkodás; de mindjárt hozzá van téve, hogy ez természetes dolog ennél és ennél fogva. Ha kutatjuk, mi volt tulaldonképeni czélja e habozásnak: én azt látom, hogy a bizottság előtt kettős czél lebegett, midőn e munkálatot készitette, valamint a tisztelt képviselő ur előtt is, midőn tegnapelőtti beszédét elmondta; e kettős czél világosan az, hogy először, igazolja az 54 milliós kölcsönt és másodszor, hogy igazolja és előkészitse a kedélyeket és megbarátkoztassa a házat az adófölemelés eszméjével. Hogy a pénzügyi bizottság e kettős czélt elérje, egy uj elmélethez folyamodott.

Ezen theoria annálinkább magára vonta figyelmemet, amenynyiben eszembe jutott, hogy a tisztelt ministerelnök ur is, midőn programmbeszédét elmondá, ezen uj elméletre czélozott. Nem tudom, vajon a ministerelnök ur tanulta-e ezt a pénzügyi bizottságtól, vagy pedig a pénzügyi bizottság a ministerelnök urtól, de annyi tény, hogy ez elmélet igen érdekes. A pénzügyi bizottság ugyanis azt találta föl, hogy egyedül a jelen nemzedék vállaira háritani mindazon terheket, melyek gyümölcseit a jövő fogja élvezni, és melyek a jövő érdekében tétetnek: nem lehet; ez igazságtalanság. Tehát természetesen jogos és méltányos, — mondja a pénzügyi bizottság, — hogy a jövő nemzedék viselje annak terheit, amit ő élvez; tehát csak rakjunk a jövő nemzedék nyakára adósságot, ez jogos és méltányos. Mondom, a tisztelt ministerelnök ur már első beszédében szintén hangoztatta, midőn azt mondá, hogy a ministerium azon irányt kivánja követni, hogy a jelen nemzedék tulterheltetése nélkül történjenek meg, az ország érdekében, de különösen a jövő kor érdekében megkivántató beruházások; szóval kifejezte az eszmét, hogy a terhek egy részét a jövő nemzedékre kell róni.

Ezen elméletet már olvastam ugyan némely nemzetgazdászati müvekben, de nem fogadhatom el, nem fogadhatom el önmagában sem; mert én azt hiszem, hogy egy nemzedéknek ugyanazon kötelessége van a jövő nemzedék iránt, mely kötelesség hárul az apára a gyermek iránt. Nem jó fogalmaim lennének azon apáról, ki azt mondaná, hogy fogok ugyan jószágot hagyni fiamnak, hanem fogok neki hagyni jó csomó adósságot is.

Elhiszem, hogy jobb egy adósságokkal megrakott jószág is, mint semmi; de ezt szükségből lehet csak tenni, nem pedig elméletté emelni, jogosnak és méltányosnak mondani. Ez nagyon veszedelmes elmélet, különösen nálunk, hol ha ezen tant sanctionáljuk: ennek az lenne a következése, hogy a beruházásokra fölvett kölcsönöket elköltenők és hagynánk azután a jövő nemzedékre olyan örökséget, mint hagyott a megboldogult Bernáth Gazsi a lipótvárosi bazilikára, tudniillik adósságot jószág nélkül. *(Derültség bal felől.)*

Ezen theoriát el nem fogadhatom. Ámde ezen uj elmélet által csak egy dolog volna igazolva, tudniillik a kölcsön; hátra maradna még a másik, tudniillik az adóemelésre találni plausibilis indokot. Ezt megtalálta a pénzügyminister ur, midőn azt mondá, hogy más teher az, melyet egy 7 éves gyermekre és más, melyet egy 10 éves gyermekre lehet rakni. Ez ugyan nem igen emelkedett és nem igaz államférfiui tan; hanem mutatja az irányt, melyet a pénzügyminister ur követni szándékozik; és miután bizonyos, hogy a gyermek egy év mulva ismét idősebb lesz, föl lehet tenni, hogy a jövő évben emeltetni fog az adó.

Tény azonban az, hogy ámbár a pénzügyi bizottság jelentése ezen hibában szenved: megvan azon érdeme, hogy a jelenlegi állapotot hiven tükrözi vissza. Összeállitotta az adatokat és azokból mindenki láthatja és szomoruan tapasztalhatja, hogy a financialis romlás, hogy nemcsak előttünk áll, hanem már benne vagyunk.

Tisztelt ház! Nem szándékozom e részben sem a tisztelt előadót, sem a pénzügyministert számbeli tömkelegökben követni; én csak azt a tényt constatálom, hogy daczára annak, miszerint ki van mutatva, hogy jövedelmeink tetemesen szaporodnak, kiadásaink mégis tulhaladják azokat; tény az, hogy szaporodnak nemcsak azon kiadások, melyeket gyümölcsözőknek szoktak mondani, de tetemesen szaporodnak a meddő kiadások is, mint szaporodtak eddig négy fél millióval a közösügyi költségek.

Miután ez igy áll, mit kell tenni? Kutatnunk kell, mint mondám, a bajnak, a jelen helyzetnek kútfejét.

Én a magam részéről a mai szomorú helyzetnek kútfejét főképen három dologban látom; látom először: főképen a közösügyi alkuban, direct és indirect uton, látom másodszor: a rosz gazdálkodásban, harmadszor: az adórendszer rendszertelenségében, ezzel kapcsolatban a közös kezelésben, mely az adó nagy részét aránytalanul nagy mérvben hasztalan emészti fel.

Tisztelt ház! Ámbár már többször volt szó e fontos tárgyról e házban, de engedjék meg, hogy ez alkalommal eszmémet teljesen kifejezhessem és

felhivjam a ház figyelmét ennek oly oldalára, mely tudtommal legalább e házban eddig még nem érintetett. *(Halljuk! bal felől.)*

Kútfeje a közösügyes alku a mai financialis romlásnak először directe az által, hogy a sok quotát és idegen adósságot, melyet a nemzet nyakára ró, az ország nem birja. A maga terhét takarékosság mellett egy nemzet csak megbirja, de oly nemzet nincs a világon, mely még egy más nemzetnek terhét is képes lenne megbirni. Azt szokták erre mondani, ha önálló külügyünk, ha önálló hadseregünk volna: akkor hihetőleg többre mennének a költségek, mint a quota. Bocsánatot kérek, ez nem igaz; mert az önálló, független Magyarországnak tisztán a honvédelmi szempontból kellene tartani hadsereget, holott a quotás Magyarországnak nagyhatalmi állás szempontjából kell tartani hadsereget, pedig nagy külömbség van a honvédelmi hadsereg és a nagyhatalmi állás hadi kiadásai között. Még ha akarná is a nemzet, akkor sem birná meg mind a két adót, még ha érdekében állana sem; mennyivel nagyobb a romlás, hogy oly nagyhatalmi állásért kell áldoznia, mely hazai érdekeinkkel egyenesen ellentétben áll. *(Szélső bal oldalon helyeslés.)*

Ámde — és itt közeledem azon ponthoz, melyet az imént érintettem, — a közösügyes alku terhei kétféle természetüek: az egyik az, melyet most emlitettem és mely nem igen nagy baj, amennyiben ugyanazon uton, melyen létrejött, ugyanazon úton meg is lehet szüntetni, az mitőlünk, a magyar nemzet képviselőitől függ fő részben; — de, mint mondom, a közösügyes alkunak van egy más része, mely sokkal komolyabb.

Az osztrák államadósság elvállalása már bonyolodottabb tétel, s én nem képzelhetek oly eseményfordulatot, hogy az egyszer elvállalt adósságot reproducálni lehessen. Bárminő kormány jő ezután, ez adósságot fizetnünk kell.

Ámde van abban egy pont, melyet én soha sem birtam megérteni. A tény az, hogy Magyarország nem tartozásból, hanem engedékeny bőkezűségből vállalt el egy bizonyos adóssági részt abból, mit az osztrák köteles évenkint hitelezőinek fizetni. E nagylelküség a szomszéd terhéhez lett arányozva.

De mi történt? A szomszéd megadóztatta azóta a kamatot, melyet hitelezőinek fizet, azaz leszállitotta a kamatot, s ezzel reducálta adósságát, vagyis, hogy a gyermeket igazi nevén nevezzem: partialis cridat csinált. A magyar participatió alapja tehát megváltozott, s igy az aránynak is a megváltozott alaphoz kell alkalmaztatnia. Egy részét annak, amit Magyarország fizet, az osztrák kétszer incassálja; egyszer Magyarországtól, másodszor meg adólevonással hitelezőitől, akik számára Magyarország a pénzt adta. Ez nem igazság, nem méltányosság. Erre senki sem köteles. *(Fölkiáltás a szélső bal oldalon: Igaz! ugy van!)*

Vagy le kell szállitani a magyar obtingenst annyival, amennyit az osztrák ebből adóként nem a hitelezők, hanem a maga zsebébe tesz; vagy pedig át kell a magyar kincstárba szolgáltatni azt, amit a magyar obtingensből az osztrák adó fejében lehúz.

Méltóztassanak kiszámitani, hogy ez négy éven át mily összegre rug, s meg fognak győződni, hogy általa deficitünk nagyon tetemesen apadna. Az én számitásom szerint ez 80 millióra menne.

A méltánytalanság, mely e tekintetben Magyarország ellen elkövettetik, annál nagyobb, ha meggondoljuk, hogy Magyarország állitotta helyre az osztrák papirok hitelét Londonban. Méltóztatnak tudni, hogy 1868. vagy 1869. elején, amikor ezen kamatoztatás megtörtént, a londoni piaczról az osztrák állampapirok ki lettek zárva, és kizárva maradtak sok ideig, mig végre jött a nagylelkü magyar és midőn megkötöttük a 30 milliós kölcsönt, — ezt Londonban kötöttük, — ezen osztrák szelvények birtokosai összezavarván a magyart az osztrákkal, amihez teljes joguk volt, nem ismervén a kettő közt külömbséget, azt mondták, mi bele megyünk a dologba, ha kárpótoltatunk azon összegekért, melyeket az osztrák levont. És a magyar elég nagylelkü volt ezen összeget kifizetni. Ez lesz azon titkos 320 ezer forint, mely a 30 milliós kölcsön alkalmával lebegett, és melyről mai napig sem kaphattunk teljes hiteles felvilágositást.

Tehát mi elvállaltuk az adósságokat, és fizetjük becsületesen, amire köteleztük magunkat, daczára annak, hogy az adósság alább szállittatott, daczára annak, hogy mi mentettük meg hitelöket. Ez már több, mint nagylelküség. Kútfeje a közös ügy és alku a mi financialis romlásunknak indirect úton, kétféleképen. Először az által, hogy oly abnormalis helyzetet teremtett, melynek állandóságára a kormány soha sem számithatott volna, ha a régi intézmény, t. i. a megyei institutio fönmarad. Ezért ömlött reánk a centralisatio átka azzal a harmadik hadsereggel, melynek neve 38.000 hivatalnok.

Borzasztó drága az administatio, amely épen azért, mert mindent rendszabályozni akar, rosz, és más, mint rosz, nem is lehet. Azért drága és rosz az igazságszolgáltatás is. E kettőt a tisztelt előadó ur együtt vette, és azt mondta, hogy ezeknek költsége 7 millióval szaporodott. A pénzügyminister ur örömét fejezte ki afölött, hogy ez ennyit vett igénybe: jele hogy haladunk. Bocsánatot kérek, ez nem bizonyit semmit, ez csak jele annak, hogy sokat költünk, de a jóságra nézve az semmit sem bizonyit.

Én nem fogok ez alkalommal példákat, melyek a részletekhez tartoznak, felhozni, melyek bebizo-

nyitják világosan, hogy ugy a politikai közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás épen oly rosz, ha nem roszabb, mint volt a multban; de a midőn e tényt constatálom: fölhivom a tisztelt jobboldal két jeles szónokát, kik a minapában, ugy hiszem, az adressvita alkalmával, a magyar nemzetnek két hibáját emelték ki.

Az egyik, Sennyei báró tisztelt képviselő ur, azt emelte ki, miszerint különös, hogy a magyar nép oly nagy lelkesedéssel van a reformok iránt: nagy tüzzel karolja fel, de mikor azután azok keresztülviteléről van szó, elbágyad, elenyészik lelkesedése. Elhiszem; okát ott találhatja abban a 7 millióban, a politikai közigazgatásban. Mikor a magyar nép oly reformokat lát, mint aminőket a belügyminister ur hozott: akkor természetes, hogy már nem bir többé lelkesedni a reformok iránt; ellenkezőleg: azok után, amik történtek, a virilismus és hasonló reformok után, a magyar népnek oka van borzadni, mikor reformokról beszélnek, nem lelkesedni.

A másik észrevételt, ha nem csalódom, azon kerületnek tisztelt képviselője tette, amelyből a kormány a választáskor 14 száz baloldali választót törültetett ki: a lévai kerület képviselője Pólya ur. Ő azt a megjegyzést tette, hogy mi mindig azon panaszkodunk, hogy nem adnak elegendő jogot a népnek; ámde kezdjük ahhoz is szoktatni, hogy necsak jogokat kapjon, hanem kötelességeket is teljesitsen. Figyelmeztetett a magyar nép azon hibájára, hogy a magyar nemzetben igen kevés kötelességérzet van.

Igaz, nagyon kevés kötelességérzet van, ezt tapasztaljuk a közélet minden ágában, de ha okát akarjuk keresni e kötelességérzet hiányának: keressük az igazságszolgáltatás rosz voltában; ez van hivatva a kötelességérzetet táplálni a népben.

Mikor egy országban olyan az igazságszolgáltatás, nem kizárólag a jelen kormány hibájánál fogva, de átalában az eseményeknél fogva, midőn oly stadiumokon megy keresztül, mint a miénk, mely hányatván-vettetvén minden oldalról, 1852-től fogva minden elgondolható rendszeren és rendszertelenségen keresztül ment: akkor első kötelessége lett volna a kormánynak azzal foglalkozni, irányt, alapot adni az igazság-szolgáltatásnak, vagy legalább megvetni alapját annak, hogy remélhessük, miszerint egyszer fejlődni fog a magyar geniushoz illő, a magyar régi törvényekből származó és fokozatosan fejlődő magyar igazságszolgáltatás. E helyett mit tett? semmit. A zavar épen olyan, ha nem nagyobb, mint volt a multkori. Törvénykönyvünknek legnagyobb része ma sincs elkészitve. Sem az ügyvéd, sem a biró nem tudja határozottan megmondani, hogy egy adott ügyet minő törvények, minő rendeletek szerint fognak megitélni. Következik belőle az, hogy ha egy fél megnyeri a pert, azt mondja, az ügyvéd nagyon ügyes volt; ha elveszti, akkor azt mondja, hogy a biró részrehajló volt, mert nincs bizalma benne, mert nem remélheti, hogy csupán törvény szerint fognak itélni, mert látja, hogy e törvények szerint ma igy, holnap ugy itélnek. Ez gyilkolja meg a népben az igazságszolgáltatás iránti hitet, ennek következtében nincs benne jogérzet, nincs benne kötelességérzet.

Daczára annak, hogy ilyen rosz az administratio, mégis mennyire drága, engedje meg a tisztelt ház, hogy egyenesen felolvassam az összehasonlitást az osztrák administratióval, az osztrák igazságszolgáltatással. Az igazságszolgáltatás nálunk 12 millió forintba kerül, mig Austriában, mely másfélannyi népességgel bir, 14 millió 865 ezerbe; a politikai közigazgatás nálunk 6 millió 424 ezerbe, Austriában 8 millióba kerül. Ezen összegből azonban leszámitván az államrendőrség költségeit, ugy áll a dolog, hogy Austriában összesen 4 millióba, Magyarországban 6 millióba kerül. Ilyen a viszony a drágaságra nézve közöttünk és azon hatalom között, melynek tulajdonkép önök édes növendékei.

Mondtam, hogy másik kutfeje a financialis romlásnak a rémitő rosz gazdálkodás, főkép az, mely a pénzügyi és a közmunka ministerium ressortjában követtetik.

Ami a pénzügyi ressortot illeti, csak két dologra kivánom a tisztelt ház figyelmét felhivni. A pénzügyminister ur tegnapelőtti beszédében megmagyarázván azon rejtélyt, hogy mikép birja ő elfogadni, — ami csakugyan csudálatos is, — a pénzügyi bizottság jelentését, daczára annak a sok megszoritásnak, melyet az saját költségvetésén tett: azt mondta, hogy utóvégre nem nagy a különbség. Mi történt? a pénzügyi bizottság a rendes kiadásokból összesen levont 1 millió 800 ezer forintot. Ez az ily nagy budgetnél csekélység; de nem arról van szó, hogy mennyit vont le, hanem arról van szó, hogy minők az összegek, melyeket a pénzügyér ur előirányzott? Abból lehet megitélni, milyen lelkiismeretességgel kezeli egy kormány az ország ügyeit, s milyen ügyességgel? Fel fogok példaként emliteni egy néhányat azon tételekből, a melyekben bent van azon 1,800.000 frt és a melyet a pénzügyi bizottság törült. Ezek igy hangzanak: Az állami jószágokról:

Pécska-Kovácsháza, előre nem látható költségekre 1300 frt.

64-ik tétel Kis-Sztapár, egyéb rendkivüli kiadásokra 1350 frt.

Gödöllő, egyéb rendkivüli kiadásokra 3445 frt. *(Halljuk! szélsőbal felől.)*

Az ujpesti duna-rév, s egyéb rendkivüli kiadásokra 3.600 frt.

Árva, szállitmányi jószágoknál előre nem látott kiadásokra 850 frt. stb.

Ezeket természetesen, miután nincs semmi értelmök, a pénzügyi bizottság mind törülte. A pénzügyminister ebbe beleegyezett; tehát ezeknek vagy van alapjok, vagy nincs. Ha van, akkor nem tudom miből fogja fedezni; ha nincs: akként terjeszteni a ház elé egy budgetet, hogy egyéb rendkivüli kiadásokra ennyit és ennyit, nem szokás. Ez ép oly számitás, mint mentünk jöttünk 10 frt., ettünk ittunk 100 frt. összesen 1100 frt $13^1/_2$ kr. *(Derültség szélső bal felől.)*

Vannak még sokkal fontosabb dolgok is a költségvetésben. *(Halljuk! szélső bal felől.)* Már több izben panaszt emeltünk az iránt, hogy a kormány oly fractionalis költségeket terjeszt a ház elé, s megszavaztatja azokat a nélkül, hogy előre megmondaná, vagy a képviselőház kiszámithatná előre, hogy mi lesz tulajdonkép ezen költségeknek vége, s mennyibe fog kerülni az egész vállalat, melyet a kormány keresztül akar vinni.

Ilyen rettentő példát nyujt nekünk a vámház épitése. *(Halljuk! a szélső bal oldalon.)* Én nem hiszem, hogy legyen ország Európában, melyben ilyesmi előforduljon. Előirányoztatott 1869-től 1870-re e czélra 300.000 frt. Mindenki meg volt arról győződve, hogy Magyarország fővárosának csakugyan van szüksége egy jó, nagy s kényelmes vámházra és a ház ezen összeget meg is szavazta. A rá következett évben 1871-ben meglepi a pénzügyminister a házat s azt mondja, uraim, megkezdtem a vámház épitését, de kell még 700.000 frt. Ez nagy baj volt, hanem azt gondolta a ház: megkezdettük a munkát, ha meg nem adjuk a 700.000 frtot, akkor elvész a 300.000 frt is. Adjuk meg tehát ezt is. Ez által felbátorodván a pénzügyminister következő évben megint 800.000 frtot hozott előirányzatba. Ezt is megadta a többség. Látván ő, hogy ez igy megy, ez alkalommal ugyanoly szives volt, hogy szaporitsa a költséget, hanem beéri azzal, hogy ujból csak 800.000 frtot kérjen a vámházra.

Igenis, a nemzet kivánatával találkozott a pénzügyminister ur akkor, midőn egy vámházat épittetett; de, bocsánat, sehol sem láttam kifejezve a nemzetnek azon kivánatát, hogy neki egy oly fényes palotája legyen, mely több mint $2^1/_2$ millióba kerül s tán még ez összeggel sem lesz befejezve.

Hasonló módot követett a többiépitkezési dolgoknál, a melyeket nem akarok itt részletesen felhozni, hanem csak eszébe juttatom a tisztelt kormánynak a fiumei munkálatoknak történetét, a melyet Simonyi Ernő barátom igen részletesen adott elő, melynek története az, hogy a költség 15 millióról 30—35 millióra emelkedett.

Mikép jár el a tisztelt pénzügyminister ur az állam-jószágok, az államjavak többi részeivel, arra nézve csak egyet vagyok bátor megemliteni. *(Halljuk!)*

Méltóztatik emlékezni a tisztelt ház, hogy tavaly a képviselőház oda utasitotta a kormányt, hogy miután itt, és átalában minden parlamentben kevesebben vannak, akik a bányászathoz értenek: szakértőket hivjon össze, hallgassa meg azok véleményét és terjesszen be részletes jelentést bányászati viszonyainkról. A pénzügyi bizottság csakugyan teljesitette kötelességét annyiban, hogy felkérte a pénzügyminister urat, hogy terjessze elő annak eredményét. Mit felelt a pénzügyminister ur? Azt, hogy csakugyan tavaly, tehát egy esztendő alatt egy szakértőt küldött ki Erdélybe, aki a legközelebbi napokban be fogja terjeszteni véleményét azon bányákról.

Ha minden esztendőben egy szakértőt hallgat ki a ministerium, sokáig kell várakoznunk, mig a bányászathoz tüzetesen fogunk hozászólhatni. Ott vannak az államerdők. Tegnapelőtt tisztelt pénzügyminister ur nagy sulyt fektetett arra, sőt a pénzügyi bizottság két izben megdicséri azért a magyar kormányt, hogy annyira emelte az államerdészetet. És a tény mi? A tény az, hogy $14^1/_2$ millió jövedelem mellett a kezelés és anyagi beszerzés költsége több mint $11^1/_2$ millió. Én nem ismerek administratiót a világon, amely ily arányt mutasson fel. Ez mutatja, mennyit emészt mi nálunk a kezelés.

Ha mindezek daczára a tisztelt pénzügyminister ur azt állitja, mint állitotta tegnapelőtti beszédében, hogy ő nemcsak óvatos, hanem tulóvatos volt: akkor igazán bámulom bátorságát, de még inkább bámulattal tölt el azon philosophiai nyugalom, a melylyel a tisztelt közlekedési minister ur ül padjában.

Ha csak a legfontosabbat akarnám kiemelni abból, a mi ott mulasztás, hiba, bün követtetett el: órákig kellene beszélnem; azért csak néhány igen rövid, de jellemző dolgot fogok felhozni abból, a mi előttünk fekszik, a költségvetés, melyből kitünik, hogy azon rettenetes nagy deficitnek, mely Magyarországot ma terheli, legnagyobb részét a közlekedési eszközök emésztették fel; azonkivül van még egy láthatlan teher, a melyről talán maga a minister ur sem tudja, hogy annak mi lesz a vége. Tudjuk milyen uton köttettek meg a szerződések az illető consortiumokkal; tudjuk, hogy ott mindenféle előfordult.

Elég az hozzá, hogy nem kevesebb, mint 5 vasuttársulat kiván pótlékot, felülfizetést vagy biztositékának emelését a magyar keleti, az északi, a kassa-oderbergi, az arad-temesvári, és az első erdélyi vasuttársulat; szóval csaknem mindnyájan. Hogy ilyen követésekkel állanak elő, azt positive tudjuk, de tudjuk azt is, hogy a kormány e társulatoknak egy

részével alkudozásba lépett azon czélból, hogy valamikép rábirja, hogy kevesebbel érjék be, mint a mennyit követelnek.

De hogy mennyi azon összeg, azt senki sem tudja és én felkérem, a tisztelt közlekedési minister urat, hogy majd akkor, mikor az ő költségvetése fog szőnyegre kerülni, ha csakugyan kerül, legyen szives mindenekelőtt előterjeszteni jelentését, ne csak arról, a mit már elköltött, és a mit jövő évben elkölteni szándékozik; hanem, hogy mennyire rug azon összeg, melyet a külömböző vasuttársulatok, consortiumok és a többi, ilyen külömböző czimeken az államtól követelnek.

Hogy milyen óvatos a tisztelt közlekedésügyi minister ur a hivatalnoki személyzet megválasztásában, annak felvilágositására egy pár adattal akarok szolgálni.

A magyar kir. állami vasutak főigazgatója egy bizonyos Langer, meghiszem, hogy igen derék, becsületes szakértő. A főfelügyelő, aki természetesen a főigazgatónak van alárendelve, attól függ, bizonyos Langer, annak az első Langernék édes, kedves fia. Ezt sem hallottam soha, semmiféle administratiónál, még kevésbé oly fontos helyen, mint a milyen az államvasutak igazgatósága. Csodálom, hogy a közlekedési minister ur elég jó hiszemü, föltenni az apáról, hogy csakugyan nagy szigorusággal fogja ellenőrzeni fiának számadásait és tetteit.

Még egyet. Mondom ezen aprólékos adatok mind csak jellemzésre szolgálnak.

A közlekedési ministerium itt Pesten lakbér czimén 35 ezer frtot fizet. Körülbelől két éve ajánlottak neki egy igen alkalmas házat, kimutatván, hogy ott az egész személyzet elhelyezhető. Kértek a házért, ugy hiszem 280 ezer forintot. A ministerium visszautasitotta; pedig igen tetemes összeget kimélt volna meg, mert 35 ezer frt mindenesetre nagyobb tőkének felel meg, bármily kamatot számitsunk, mint 280,000 frt. *(Halljuk! halljuk!)*

Mondottam beszédem elején, hogy a romlás egyik oka az, hogy kereskedelmünk, iparunk és pénzforgalmi érdekeinket kénytelenek vagyunk idegen érdekeknek alávetni. Ennek bebizonyitására, ugy hiszem, elegendő lenne felhozni azt, mi Magyarországot átalánosan foglalkoztatja: a bankkérdést. E kérdésben épen a napokban intéztetett interpellatio a pénzügyminister urhoz, intéztetett pedig oly oldalról, mely e kérdésre nézve teljesen illetékesnek tekinthető; a pénzügyminister ur megigérte a feleletet. Ehhez tüzetesen nem szólok, ámbár nem tehetem, hogy csudálkozásomat ne fejezzem ki a fölött, hogy miért késett és késik a pénzügyminister ur a felelettel? Én nem hiszem, hogy arra még most is legyen valami diplomatiai ok.

Azok után, miket a tuloldalról hallottunk, azon bizalmi szavazatok után, miket tegnapelőtt a bank részvényesei részéről az igazgatóság, vagy helyesebben a kormányzóság nyert; — mert méltán követelheti e czimet, mert hiszen valóságos hatalom gyanánt mutatta be magát; — ismétlem ezen bizalmi szavazatok után nem hiszem, hogy legkevesebb reménye lehessen a pénzügyminister urnak más föltételeket kinyerhetni, mint melyeket eddig kinyert. Miután azonban a kérdés függőben van, nem akarok ahhoz tüzetesen hozzá szólani, de igenis ki akarom emelni azt, a mit a pénzügyminister az 54 milliós kölcsön tárgyalása alkalmával mondott. Nem emlékszem a szavakra, de tudom, hogy körülbelöl ezen eszméknek adott kifejezést, felelve egy csekély megjegyzésemre: hogy nemcsak kivánatos, hanem lehetséges is Magyarországon önálló független nemzeti bankot fölállitani, ha az egész nemzet lelkesedéssel karolná föl az ügyet. Ha tehát a pénzügyminister ur azon meggyőződésben van, hogy ez lehetséges: miért nem fordul a nemzet lelkesedéséhez; miért látjuk folytonosan, hogy épen azon intézettel alkudozzék, mely Magyarországot oly mélyen megalázta, *(Felkiáltások a szélső baloldalon: Igaz!)* a helyett, hogy fordulna egyenesen a magyar nemzethez? A felelet könnyü, a minister ur jól tudja, hogy a lelkesedést sem ő, sem ministertársai felidézni nem birják. Azt hozzátette a pénzügyminister ur, hogy a lelkesedés jó ugyan, de pénz dolgában nem igen lehet rá számitani. Multunk nem erre tanit; volt idő, midőn a magyar pénzügyminister a nép lelkesedésére hivatkozhatott, és ez megadta neki a pénzt.

Igaz, hogy azok más idők, egészen más idők voltak. Magyarország első pénzügyministere nem alkudozott a képviselőházzal, hogy adjon neki minél többet, hanem önmagával alkudozott, és mentül kevesebbet kért. Az a pénzügyminister volt ez, aki ugy jelezte a magyar képviselő missióját, hogy elnevezte azt a nép zsebe választott őrének. A második pénzügyminister azon korból pedig olyan volt, hogy még ellenségének sem akarta meghagyni azon dicsőséget, hogy a magyar kormány tisztakezüségét kétségbe vonhassa, és inkább beszámolt az utolsó krajczárral is az ellenségnek.

Harmadik és utolsó kutfeje azon bajnak, melyben szenvedünk: az adó rendszertelensége, kapcsolatban a kezelés költséges voltával, mely az adónak aránytalanul nagy részét emészti föl. Az adórendszer rosz voltát elismerte a pénzügyi bizottság és a pénzügyminister ur is; erről tehát hosszabban szólani fölösleges.

Ami a kezelési költséget illeti, erre megint csak egy kis összehasonlitást fogok tenni, ugyancsak a szomszéddal. Austriában 85 millió 280 ezer forint egyenes adó behajtása 49 ezer frtba kerül, nálunk 46 millió behajtása többe kerül 493 ezer-

nél. A fogyasztási adó behajtása Austriában 207 ezer 900 frt, nálunk 233,335 frtot tesz, holott az összeg Austriában 54 millió, nálunk 14 millió. E számok borzasztóan beszélnek.

Tehát igazam van, midőn azt mondom, hogy az adó rendszertelensége fölemészti az adó nagyobb részét.

Az adó fölemelésre nézve, tisztelt ház! én megvallom, — eltérve attól, hogy nekem nem levén bizalmam a kormányban, semmiféle pénzt ő rá többé nem biznék, — én az adófölemelést még a létező nagy deficittel szemben sem találom mulhatlan szükségesnek. Én azt hiszem, ha egy részt effectuáltatnék azon jogos és méltányos levonás, melyet beszédem elején jeleztem; ha azonkivül iparkodnánk az adó- és bér-hátralékok behajtásánál jól és czélszerüen eljárni; ha különösen végrehajtanók a pénzügyi tekintetben létező törvényeket — ha már megvannak, a bajon nagy részben segiteni lehetne. Fölhivom a tisztelt pénzügyminister ur figyelmét különösen egy adónemre, mely törvényeinkben létezik: ezt tehát végre kell hajtani. A törvény szerint minden pénzbeli nyugtára bélyeget kell tenni, és itt igen fontos rovatot képeznek a háztulajdonosok, kik minden negyedévben nyugtát tartóznak kiállitani a lakónak. És mi történik? A háztulajdonosok igen kényelmes módot találtak fel; megirják a lakónak levél alakjában, hogy megkapták tőle a házbért. Nem tudom, hogy a pénzügyminister ur is követi-e e példát, hanem hát e szokás átalános. *(Derültség a szélső bal oldalon.)*

Előadván röviden azokat, mikben én a létező bajoknak kutfejét látom, nem marad más hátra, mint ennek orvoslását keresni.

Tisztelt ház! Én nem látok más módot arra, hogy a bajoktól és azon veszélyből, mely bennünket fenyeget, menekedjünk, mint először azt, hogy vissza kell szerezni Magyarországnak önrendelkezési jogát, miszerint hadsereget szoros honvédelmi szempontból tarthasson, s annak létszámát a körülményekhez képest emelhesse, vagy leszállithassa. Miként gondolkodhatunk takarékosságról, miként beszélhetünk arról, hogy jövőben kevesebbet fogunk költeni, mikor nem tehetjük azt, a mit minden nemzet tehet, midőn hasonló körülmények közt van. Más nemzetek igy szólnak: „Kevés a pénzem, hála a sorsnak, békés időket élünk, és azon kezdem, hogy alábbszállitom a hadsereget.“ Mi ezt nem tehetjük; e nélkül pedig lehetetlen finánciális bajunkat gyökeresen gyógyitani. Másodszor vissza kell állitani a nemzet történetéből természetszerüleg fejlődött intézményeket és azokba akkép beleoltani a kor által igényelt reformokat, hogy maguk az intézmények legyenek a közélet minden ágazatában az administratió közegei, vagyis föl kell cserélnünk a drága centralisatiót az olcsó önkormányzattal.

A harmadik orvoslás, t. ház! az, a melyet a mi népünk már rég föltalált, hogy t. i. addig kell nyujtózkodni, a meddig a pokrócz ér. Lehet itt alkalmazni Napoleon ismert mondatát a háboruról; ahhoz szerinte három dolog szükséges: pénz, pénz, és ismét pénz! Nálunk megforditva áll a dolog: mi azt mondhatjuk: gazdálkodni, gazdálkodni és ismét gazdálkodni kell. Hiszi-e a t. ház, hogy ezt ezen kormánytól várhatja? Van-e valami a multban ami feljogosit, hogy ezt tőle reményleni lehessen?

Nem akarok többé hosszasabban visszaélni a t. ház türelmével, és pedig annál kevésbbé, mert ha netalán kihagytam is valamely fontosabb dolgot: ezt bőségesen és mindenesetre jobban mint én, pótolni fogják az én tisztelt barátaim.

Én befejezem beszédemet egy kéréssel, és ezen kérést mindenekelőtt a kormányhoz kellene intéznem, mert elismerem, hogyha barátainak kebelében tehetség van és örömére válik hazája sorsának intézésére befolyást gyakorolni: ez olyan missió, mely jogosult. Mikor a hazafi érzi, hogy van benne tehetség, hazájának szolgálatokat tehetni, joga és kötelessége a kormányra vágyódni; de ily eredmények után, minőket önök — öt év lefolyása után maguk előtt látnak: az ambitió nemcsak nem jogosult, hanem bün. Én egyénileg tisztelettel viseltetem a jelen kormány egyes tagjai iránt, de nem habozom kimondani, én ugy érzem, hogy az ő helyükön, én azon bársonyszékek pirjában nem látnék csábitó szint, hanem látnék lángokat, melyek lelkemet égetnék, mivel hazámat égetik. De ha már a minister urak annyira hozzátapadtak azon székekhez, nem marad más hátra, mind azokhoz fordulni, kiknek egyedül áll hatalmában a kormányt és a kormányzati rendszert megváltoztatni: a tisztelt többséghez.

Minden alkotmányos ország pártokra van szakadva; természetes, hogy minden párt hatalomra vágyik; de van ennek is bizonyos határa; vannak bizonyos helyzetek, melyek előtt minden pártnak meg kell hajolnia, különösen olyankor, mikor a hazát végromlás, kézzelfogható pénzügyi romlás is fenyegeti. De mondják önök, hogyha ez alkalommal nem szavazzák meg a kormánynak a költségvetést, az ellenzék ujabban azt fogja mondani, hogy bomladozik a párt. Ellenkezőleg, akkor fog erősbödni: mert be fogja bizonyitani a hazának, a népnek, hogy a haza sokkal inkább fekszik szivén, mint a hatalomvágy, mint az uralkodás! s fölteszem önök hazafiságáról, hogy be fogják látni, hogy sokkal jobb, bomladozzanak önök, mint bomladozni lássák a hazát! *(Helyeslés szélső bal felől.)*

Gorove István: Parlament életünk óta alig véltem valamit szükségesebbnek és ebben tökéletesen egyetértek a pénzügyi bizottság t. előadójának véleményével, mint hogy jelenlegi pénzügyi

helyzetünk minden oldalról kellőleg megvilágosittassék.

Azon meggyőződéstől, melyet magának e helyzet felett a nemzet és országgyülés e vitából alkotni fog, függ a nemzetnek sorsa a legközelebbi jövőben. Mert ha igaz az, hogy korunkban az államok átalakitása nem pusztán némely politikai intézmények decretálása vagy életbeléptetése által történik, sőt ez intézmények legtöbbje nevezetes pénzáldozatokba kerül; és ha igaz, hogy a népek közgazdasági előmenetelét sok gyümölcsöző beruházásnak kell megelőzni; ha szemben e kétségbe nem vonhati igazságokkal pénzügyi helyzetünk s költségvetésünk birálata azon következményhez vezetne, hogy bevalljuk, miként pénzbeli erőnk megtört, s ennélfogva minden pénzáldozat visszautasitására és csak törlésekre kell gondolnunk: nemcsak kárhoztató itéletet mondanánk a legközelebbi multban követett pénzügyi s főleg nemzetgazdasági politikánk fölött; de kimondanók egy bizonytalan, talán hosszu időre, fejlődésünk, előhaladásunk lehetetlenségét, mit is a legnagyobb politikai hibának tartanék. *(Helyeslés jobb felől.)*

Részemről nyiltan megvallom: nem tartom finánciális helyzetünket olyannak, amely a nemzetet csüggedésre, politikánkat mozdulatlanságra, államháztartásunkat kislelküségre kárhoztatná.

Igazolnom kell állitásomat. *(Halljuk!)* Gyors akarok lenni, mert félek, hogy ösmert dolgokról fogok szólani.

Tagadni nem lehet, hogy közéletünknek alig van ága, melyen a hat évi uj korszak óta előhaladás nem mutatkozik.

Ismeri mindenki, hogy közmüvelődésünk minden ágában uj és nevezetes alkotások történtek, hogy népiskoláink száma 1869—71-ig, 10-15-tel az osztályoké 1937-tel szaporodott, hogy 13 uj reáliskolát nyitottunk, hogy 19 uj fi- és nőtanitó-képezdét állitottunk, hogy 155 uj polgári oskolát hoztunk létre, hogy pesti egyetemünk tökéletesedett gyarapodott, hogy Kolozsvárott uj egyetemet állitottunk, 5 uj gazdasági intézet nyittatott, a 6. most van alakulóban, hogy muzeumunk gyarapodott, könyvtáraink gazdagodtak, sőt a müvészeti képződésnek is egy gazdag forrást szereztünk?

Tény az, hogy az ország védelmi ereje fokoztatott, s ma a közös hadseregben levő nagyobb contigensünkön felül 152 ezernyi honvédseregünk van.

De térjünk át az ország anyagi viszonyaira. *(Halljuk!)*

Melyik ága a közgazdasági életnek az, amely nem emelkedett? Szóljunk a fölmivelésről. Alig van az országban vidék, hol a föld értéke 30—40 legtöbb helyen száz percenttel nem emelkedett; igaz, a legjobb statistika alig lenne képes az érték szaporodását számokban kifejezni; de aligha tévedünk, ha tiz forinttal fejeztük ki az érték emelkedést, s mivel az országban használható föld 47 millió catastrális hold, vagy 580 millió a magyar hold föld: ez már is 58 millió értékszaporodást mutat.

Szabad legyen most már az ős termelésből csak néhányat kiemelnem. *(Halljuk!)*

A legjobb statistikusok kimutatása szerint, s köztük igen tisztelt barátunk Kautz Gyula kimutatása szerint a gabonakivitel 1850. előtt 2, 3 millió mérőt tett; 1850-től 1867-ig fájdalom nem vagyunk képesek kimutatni különlegesen gabonakivitelünket. Azóta 1868-ban pl. kivitetett 29 millió mázsa 120 millió forint értékkel. 1871-ben roszabb termés következtében kevesebb, de mindamellett 20 millió mázsa 80—90 millió frt értékkel.

Hasonló emelkedés mutatkozik az állatoknál. 1850-ig az összes állatkivitel tett 3 millió forinton felül valamivel több értéket, mig maga a sertéskivitel 1868-ban 33 millió forintot tett: 1869-ben 40 millió; 1870-ben, daczára az akkori földmivelési conjecturáknak 36 millió. *(Felkiáltások balról: Hát ma!)* A mult esztendő kivitelének eredménye előttem még nincs tudva. Lendület mutatkozik magánál a borkivitelnél is. 1845—50-ig körülbelől az összes italszerek kivitele Magyarországban tett másfél millió értéket. 1868-ban csupán a borkivitel tett 16 millió frtot, 1869—70-ben az akkori rosz termés következtében a kivitel értéke kisebb számot mutat, de mégis mindig 9—10 millió között mozog.

Következnek az ipar. Tagadhatlan az, t. ház! hogy az ipar terén, különösen a gyárázatnál reményeink és várakozásaink nem teljesedtek. De nem ezen előadás keretébe tartozik ennek okát kutatni, sem rámutatni azon szerekre, melyek a gyáriparnak jövendőben nagyobb lendületet adni hivatvák; kétségtelen azonban, hogy e téren is nagyobb lendület és előhaladás mutatkozik.

Vegyük ismét sorba csak a főbb tételeket, kezdjük a kőszéniparnál, mely főtényezője, éltetője különösen a nagyobb gyáriparnak. Kimutatásaink miről tanuskodnak: 1856-ban termeltetett Magyarországban 4.800,000, 1867-ben 13 millió, 1871-ben már 26 millió mázsa. A kőszéntermelés ezen fejlődése első vonalon elősegitette a liszt ipar-fejlődését. A lisztkivitel, mint ismét statistikusaink bizonyitják 1850-ig 180—190 ezer mázsát mutat; 1858—60-ig 300.000, 1863-ban 800.000, 1867-ben már 2.200,000, 1869-ben 4 millió mázsát és körülbelől ez a kivitel mennyisége mai napig.

Emelkedés mutatkozik a vastermelésben. 1865-ben termeltetett 1.810.000 mázsa, 4,300.000 frt értékben, 1869-ben 2 millió 267 ezer mázsa 6 millió 564 ezer frt értékben, 1871-ben 2,373.000 mázsa 7 millió 473.000 forint értékkel.

Emelkedés mutatkozik még némely más iparágakban is, mint milyen mindjárt az üveg, porczel-

lán, papir, sőt a mire én igen nagy sulyt fektetek, emelkedés mutatkozik a gépgyártásban, mert azonfelül, hogy az ipar ezen ága Magyarországot azon helyzetbe hozza, hogy már saját készitményeivel födezheti szükségleteinek legnagyobb részét: még nevezetes kivitel is mutatkozik, a mire nézve csak sajnálatomat kell kifejeznem, hogy e tekintetben a számok össze nem vágván, határozott számmal nem szolgálhatok.

Emelkedés mutatkozik a különben nehezebb viszonyok közé helyezett czukortermelésnél és kivitelnél. 1867—68-ban a kivitel — nem a termelés, mely természetesen nagyobb volt — 260—280 ezer, 1870—1871-ben 300.000—380.000.

Legnagyobb lendület mutatkozik azonban a pénz és a hitelintézeteknél. *(Halljuk!)* 1867-ig az országnak tudtomra volt 3 bankintézete, ezek között a pesti kereskedelmi bank intézet 1,575.000 forint befizetéssel, 1872-ben van összevéve kisebb és nagyobb bankintézet 103, ide nem számitva az osztrák nemzeti bank fiókjait, sőt még az osztrák hitelintézetet sem.

Ezen 103 bankintézetbe van fizetve 69—70 millió frt. Takarékpénztár 1867. előtt nem volt az országban több mint 56, 43 millió forintnyi betéttel, 1871-ik év elejétől 1871-ik év végeig már 175 volt a takarékpénztárok száma 123 millió forintnyi betéttel. Azóta is szaporodott ezek száma 63-mal. Vegyük biztositó-intézeteinket. Az 1867-ik év előtt volt 6 biztositó intézet s 1871-ben volt már 15. Segélyző intézet, 1867-ik év előtt nem volt ismeretes az országban, s már az 1871-ik év végével volt 436.

Az előadottakban czélom nem lehetett t. képviselőház közgazdasági állapotainkról egy teljes képet nyujtani, csak némi kifejezést akartam adni, azt hiszem, mindnyájunk azon meggyőződésének, hogy haladásunk minden megkezdett irányban határozott, a közgazdaságiakban számokban kijelelhető, folytonos és jelentékeny, és mindenek felett sietnem kell tiltakozni az ellen, mintha ezek által állapotainkat virágzóknak, vagy a haladást már annyira kedvezőnek akartam volna feltüntetni, mintha nem feküdnék előttünk még egy végtelen ut, vagy egy pillanatra is büntetlenül fölébredhetne az elbizakodás, ernyedni kezdhetne a munkakedv vagy rést lelhetne az indolentia. Legkevésbbé szándékoztam pedig alapot nyujtani azon gondolatnak, mintha arra akarnék birni valakit, hogy a dolgok ilyetén állásában mondjunk le: finánciánkban helyesebb irányokat, nagyobb óvatosságot hozni, vagy mintha eddigi fejlődésünk és haladásunk iránt nem volnának kifogásaim.

Mindez szándékomban nem volt, nem is lehetett; mert hazánk jövőjének én is más képét birom lelkemben s igy igen jól tudom, hogy végtelen hosszu még a pálya előttünk, tudom, mennyi az, mit még alkotnunk kell ama téreken, a melyeken alkotásainkat még meg sem kezdettük, s mennyi a javitandó azokon, a melyeken a munkát megindítók.

Ezek után bocsánatot kérve e kitérésért, vissza megyek előadásom logikai ösvényére. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mi az, tisztelt képviselőház, a mi haladásunkat eszközölte, mint legközelebb fekvő ok?

A közmüvelődési téren szép eredményeket értünk el, vagy az eddigieknél helyesebb alapokat raktunk le.

Tehettük volna-e ezt? ha politikai életünk uj korszaka óta 1868—71-ig nem áldozunk népiskolákra, képezdékre, egyetemeinkre, ifju erők segélyezésére utaztatására, museumunkra, könyvtárainkra, szóval a költségvetéseinkben előforduló közmüvelődési czélokra 6 millió 802 ezret. A müvészetnek adtunk volna-e lendületet? ha kormányunk az ifju tehetségek fejlesztésére, müvészeink foglalkoztatására ezreket nem ad ki, ha az Eszterházy képtárt 1 millió 300 ezer forintért meg nem szerezzük. Emeltük volna-e az ország földének értékét 580 millióval? Emeltük volna-e az ország 550 ezer hold birtokának, és 4 millió hold erdejének értékét talán ugyan egyannyira? Vihetnénk-e ki 120—30 millió értékü gabnanemüt, 40—50 millió értékü lisztet, és számtalan egyéb nagy sulyu termékeinket? Tudnók-e forgalomba hozni a gyár-ipar legfőbb éltetőjét, sőt immár a földmivelés nélkülözhetetlen tényezőjét a kőszenet, ma már 26 millió mázsát, hogy számtalan egyebet ne emlitsek, ha nem épitettünk volna 536, vagy a régiebbekkel 819 mértföld vasutat s ha nem vagyunk készek évenkint 15 millió biztositékot fizetni. Vajon van-e ma a leggazdagabb képviselők közt valaki, aki elfogadná a cserét, hogy mind ezen előnyökről mondjunk le s ennek fejében egyszerre megszabadulunk a 205 millió kölcsöntől, megszabadulunk 8 millió évi tehertől s igy a deficittől.

Azt fogják erre némelyek mondani, sőt maga a pénzügyi bizottság is mondja, a hiba nem abban van, hogy beruházásokat csináltunk, hogy vasutakat épitettünk, de abban van, hogy a vasutakat rohamosan és a vonalok kellő megbirálása nélkül épitettük, a beruházásokat mohón csináltuk.

Nem mondom, hogy ez állitásban az igazság nemcsak látszólag, de valósággal is nincs meg. Azonban szemben ez igazsággal is, sok az, ami igazolja, sok, ami teljesen fölmenti eljárásunkat.

Vegyük csak mindenekelőtt a vasutakat.

Más országoknak Német, Franciaországnak, Belgiumnak megvannak hosszu idő óta kőutjaik, csatornáik, szabályozott hajózható folyóik. Ezeknek köszönhetik iparuk, kereskedésök, szóval jólétök azon magas fokát, hová mi még sokáig nem fogunk eljutni, még vasutjaink mellett sem, és mégis időt

nem kimélő gyorsasággal és nem mérlegelt pénzáldozatokkal épitik és egészitik ki vasut hálózataikat, mondhatni most már azon előnyöket, melyeket a személy- és áru-forgalom sebessége idéz elő.

S lehet-e csodálni, hogy nálunk, hol kő- és vasutak nem léteznek, oly égető vágy volt a nemzetben, s hogy e vágy kifejezést nyert a képviselőkben, vasutakkal látni el az országnak főleg azon vidékeit, hol semmiféle összeköttetési eszközök nem léteztek, akkor kivált, midőn e vidékeken a vasutak alig kerülnek többe, mint a jól készitett kőutak; föntartásuk pedig nem válik örökös terhévé az államnak, vagy a vidék népének.

És, tisztelt képviselőház, mindenki tudja, mi roppant, mondhatni, nélkülözhetlen tényezői az ország védelmének ma a vasutak, és mi, kiknek alig lett volna pénzünk s még kevésbé kedvünk várakat, erődítéseket épiteni: nem-e helyesen cselekedtünk, midőn vasutakat épitettünk, melyek az országvédelmi érdekein kivül még száz más érdeknek szolgálnak? *(Élénk helyeslés jobb felől. Csanády Sándor közbeszól: a közös ügyeknek!)*

Vagy van-e okunk megbánni, noha rövid vitatkozás után s habozás nélkül határoztuk el az áldozatot, melyet a főváros érdekének hoztunk; megbánhatjuk-e hogy a lánczhidat az ország számára megváltottuk? mely ma már a rá forditott összegnek $7^1/_2$ százalékát hozza be s mi lehetővé tette, hogy a Dunát más két ponton is áthidalhatjuk, vagy talán a dunaszabályozást sajnáljuk, mi negyed százados óhajtása volt a nemzetnek s mi a főváros megmentésére szolgál? vagy akár azt, mit annak szépitésére áldozunk s mi által időzésre s lakhatásra mind hazánkfiainak, mind idegeneknek keresettebbé tesszük azt és mindezáltal a közjövedelmek fokozását idézzük elő. *(Tetszés.)*

Ott van terheink közt, mi rendes kiadásainkat növeli, egy 2,600.000 frtos tétel.

Három és fél százada, hogy a haza kebeléről leszakadt egy nagy, egy áldott terület, a határőrvidék; ugyanannyi idő alatt bánatos kebellel tekinté a nemzet ez elszakadást s epedve várta a visszacsatolást; de épen oly nagy, minő volt a bánat, lehet ma az öröm, midőn a visszacsatolás már a végrehajtás ösvényen van, és e vissza-csatolás valamint uralkodónk egyik legfényesebb s a nemzet szivét magához leginkább füző ténye, ugy ujabb történetünknek ez egy legszebb, legáldásosabb mozzanata leend örökké. *(Élénk tetszés.)*

Bizonyára tisztelt képviselőház! senki sem lesz, ki csak egy roszaló gondolat árnyát is vetné e nehéz budget tételére; nem, már azért sem, mert e hiány is csak ideiglenes s az ottani állapotok fejlődésével meg fog szünni.

Azt mondják, hogy rohamosan beruházásokat tettünk. Megengedem; elfogadom e divatos szónak eszméjét is. De engedjék meg azok is, kik ennek talán tulságos sulyt tulajdonitanak, hogy vannak a nemzetek életében momentumok, midőn a rohamosan hozott áldozatoktól sem szabad viszariadni, s e tekintetben emlékünkkel csak saját legujabb történetünkre kell visszamenni, hogy ez állitás igazolva legyen.

1848-ban nehány óra alatt elhatározva s nehány nap alatt törvénybe igtatva lőn, hogy az urbériség eltöröltetik. Meg kelle tennünk magasabb czélok végett, meg, hogy a nemzet közgazdasági fejlődése elől e legnagyobb akadályt elháritsuk, meg különösen azért, hogy a nemzet regeneratiójának az alapot megnyerhessük. *(Élénk tetszés.)* És mégis ki az, ki ma sajnálattal gondolna arra, hogy az urbériség eltörlése által a nemzetre 251 milliónyi terhet, s évenkénti 17 millió forintot róttunk? vagy van-e valaki ki kárhoztatná e törvényhozási tényt azért, mert az hirtelen rohamosan lett elhatározva? *(Élénk tetszés a jobb oldalon.)*

De engedje meg a képviselőház, hogy a pénzügyi jelentésre és a költségvetésre visszatérjek s ezt annál inkább kell kérnem; mert pénzügyeink legfontosabb momentumáról akarok szólani, mely valóságos sarkköve az egész helyzetnek és ez azon momentumnak kijelentése, hogy 1868. óta 1872. végéig és igy 6 év alatt 49 millió és hétszázezer, mondjuk 50 millióval emelkedtek közjövedelmeink, daczára az ismétlés veszélyének mindenek előtt jeleznem kell, hogy ha az imént elősorolt beruházások nem történnek: a közjövedelmek név szerint a közvetett adók ilyetén növekedésére gondolni sem lehetett volna.

És miként történt ezen emelkedés?

Történt akként, hogy a házbér- s bélyeg illetékadókat nem is emelésén, de az igazság által parancsolt kiterjesztésén kivül az adózókra semmi uj teher nem rovatott, sőt nemcsak nem rovatott uj teher, de a létező adónemek közül megkönnyittetett az örökösödési adó, eltöröltetett a hirlapbélyeg, az út- és hidvám, a só ára, vagy mi azzal egy, a sóadó leszállittatott, leszállittattak és pedig nevezetesen a levelezési és távirászati dijak. Hozzá jő ehhez, hogy ez emelkedés föntartotta magát még azon mostoha időkben, melyek az ország nagyobb vidékeit már 4, az egész országot pedig két év óta sujtják.

Mindez, tisztelt ház! nem mutat kórállapotokra, sőt mutatja azt, hogy az ország, melyben 6 év alatt ily eredmények mutathatók ki: a gondviselés különös csapása nélkül, a fejlődésnek és haladásnak meg van nyerve.

Ezek után azonban sokan fogják mondani, mindez a helyzetnek csak fényoldala, itt a szóló szándékosan kerülte vagy elhallgatta a helyzet árnyoldalát.

Ne illessen e vád, tisztelt képviselőház, és én egész készséggel megforditom az érmet, hogy szólhassak annak hátsó lapjáról is. Igaz, azon terheken kivül, melyeket a méltányosság legvégső határáig

a sorsjegykölcsön megtéritendő részeit is, 205 millió forint kölcsönt kötöttünk. Elég volna erre tisztelt képviselőház talán a pénzügyi bizottság azon kimutatásával felelni, hogy ezen 205 millió kölcsön irányában csináltunk 210 milliónyi gyümölcsöző, s részben pl. a hidnál, a hatvan-rutkai-miskolczi vasutaknál is szépen jövedelmező beruházást; de én ez általános megjegyzéssel ily nagy momentummal biró tárgynál nem elégedhetem meg.

Alig van ország, a haladás ösvényére lépett ország, mely hitelét igénybe venni, kölcsönöket kötni nem kénytelenittetnék; a szerencsések csak azok, melyek előbbi, régibb befektetéseik gyümölcseit vagy egy hosszu béke alatt ápolt közgazdasági viszonyok előnyeit élvezve, abban a kedvező állapotban vannak, hogy folyó jövedelmeik által eszközlik az uj beruházásokat, vagy e czélból aránylag kevesebb kölcsönökre vannak szorulva. Mi ezen szerencsés államok közé nem tartozunk, nekünk — valljuk meg — részben önhibáink folytán e kedvező állapot nem jutott osztályrészül; de a népek, az államok szerencséjének nem egyedüli criteriuma, hogy van-e, nincs-e adósságuk. *(Élénk helyeslés ajobb oldalon.)*

A közgazdasági, a finánc-tudomány csak azt figyeli, hogy ez vagy amaz állam gyümölcsöző czélokra fordítja-e a kölcsönöket s ennélfogva egyesek mint az államra nézve beállott-e, s szakadatlan-e a vagyonosodás?

A pénzvilág, mely a kölcsönöket nyujtja, szintén azt figyeli, s hitelezésének föltételeit aszerint alakitja, hogy mi czélokra fordittatik a kölcsön, mennyire várható annak következtében a közjövedelmek emelkedése, hogy elegendő nyilvánosság és ellenőrzés mellett gyakoroltatik-e a pénzkezelés. Ahol e feltételek teljesittetnek, bizonyára nem mondható az, hogy a pénzügyek romlani kezdenek. És teljesittetett-e mindez nálunk?

Tudjuk, s pénzügyi bizottságunk constatirozta, hogy beruházásaink gyümölcsöztetők, s hasznosak. Tudjuk, zárszámadásaink s az előttünk fekvő jelentés igazolják, hogy közjövedelmeink szaporodnak, s e szaporodás folytonosan föntartja magát. Még kevésbbé vonható kétségbe az, hogy pénzkezelésünk a legnagyobb nyilvánossággal gyakoroltatik, a szigoru ellenőrzésről pedig tanuskodnak budget-tárgyalásaink. Mindaddig tehát, mig ezen korlátok között mozognak pénzügyeink: én részemről aggályok nélkül tekintem azokat.

Nem tehetem, hogy még egy körülményre ne irányozzam tisztelt képviselőház becses figyelmét.

Tudjuk mindnyájan, s nekem csak jeleznem kell a történelem ez ujabb, állithatjuk, leghatalmasabb momentumát, hogy mióta a népek a feudalis, a középkori intézményekkel szakitottak, mióta politikai életünk egész határozottsággal átalakitották, s a hatalmas szellemi fejlődés mellett az anyagi életben nem is oly nagyszerü haladás, mondjuk vagyonosodás állott be, minőt átalánosságban a történelem ismer. És az ujabb kor ezen vivmányának még egy főérdeme az, hogy a vagyonosodás valamint nem egyes osztályok, ugy nem egyes népek kizáró sajátja többé, nem monopoliuma a hoditóknak, hanem közsajátja mindazon népeknek, melyek munkálni s az ujabb ösvényre lépni magokat eltökélték.

Istennek hála, ezen népek közzé léptünk mi is ujabb intézményeinkkel határozottan és bizonyára tágitani nem akaró elszántsággal és ugyanazon ok szüli, mert a pálya kezdetén vagyunk, nálunk kisebb szerényebb mérvben ugyanazon eredményeket, mint más nemzeteknél. Ezt bizonyitva látjuk budgetünkben és a pénzügyi bizottság jelentésében az által, hogy a közvagyon szaporodott, s hogy igy közjövedelmeink öt év alatt egy harmaddal növekedtek.

És mindamellett, hogy nemcsak aggályok nélkül nézem pénzügyeinket, hanem azon biztonsági érzettel, a melyet fejlődésünkből meritek: semmit sem sajnalnék annyira, mintha azt kellene hinnem, hogy azok közzé soroztatom, kik pénzügyeink körül az óvatosság kötelességét gyöngiteni akarják. Azok közzé tartozom igenis, és e részben, ha szabad volna multamra hivatkozni, tartoztam ezelőtt is, a kik a nemzetnek kiadásaiban az óvatosságot és takarékosságot ajánlották.

Az én elvem is az, a mi a pénzügyi bizottságé, hogy a rendes kiadások a rendes bevételek által fedezendők és szemben az általa e rovatban kimutatott 8 millió 300 ezer frt hiánynyal: elfogadom annak jövendő gazdálkodásunkat illető javaslatát.

De a mily készséggel elfogadom az elveket, melyeket a rendes kiadásokra nézve felállitott s legnagyobb részben azokat is, melyeket a rendkivüli kiadásokra nézve kimondott: ép annyira tudom azt, hogy hosszu időig nevezetes nagy investitiókra lesz még szükségünk. Nem fogunk tisztelt képviselőház azon követelmények elől kitérhetni, melyek hozzánk joggal fognak intéztetni, nem azok elől, melyeket egyes politikai átalakitások, a reformnak keresztülvitele minden esetre ránk fog logikai kényszerüséggel kényszeriteni.

De ily perpectivák mellett sem állok, sem pénzügyi helyzetünk előtt aggódva, sem a reform kérdések megfejtésének szüksége előtt habozva; mert ha csak az összes világ pénzügyi tapasztalatai nem csalnak, ha hat éves multunk meg nem tagadja magát a jövőben is, ha őstermelő országunkat Isten ismét megáldja: közjövedelmeink szaporodni fognak a jövőben is.

Nem akarva hosszasabb lenni, ezek által véltem főbb nézeteimet előadhatni pénzügyi helyzetünkről, az előttünk fekvő költségelőirányzatról és a pénzügyi bizottság jelentéséről. Sulyt fektettem az óvatosságra, a rendes kiadásokban mutatkozó hiány megszüntetésére, sulyt fektetek a takarékosságra, el

fogadom a törléseket, habár e könnyü müveletben nem is megyek el oly messze, mint némelyek; legnagyobb sulyt fektetek azonban nemzet gazdasági és szellemi fejlődésünkre és igy azon politikára, mely a nemzet sorsát vezeti, intézi. *(Tetszés a jobb oldalon.)*

Ha az ujabbkori virágzó pénzügyi helyzetek s közgazdasági viszonyok azon népeknél lelhetők fel, melyeket politikai életöket korunk nagy eszméi szerint alakitották át s azok szellemében intézik, s ha erről tanuskodnak, habár csak kezdetleges állapotban a mi viszonyaink is: akkor nem szabad nekünk is a kezdett uton megállapodni, nem szabad még szünetelni sem, s e nézet annyira uralkodik az egész helyzeten, mondhatni nemzetünk sorsa fölött, hogy bizonyára megbocsátható volna nekem, ha egy pillanatra elfeledném, hogy a pénzügyekről s nem egyébről van szó; de habár én erről egy pillanatig sem feledkeztem meg, nem fogom tenni ezt akkor sem, midőn ily értelemben az előadottakhoz még némelyeket hozzá füzök. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mi 1848-ban az uj alakulás alapjait megteremtettük, 1867-ben visszaszereztük nemzeti létünket, alkotmányunkat, békét alkotánk kifelé, békét benn a hazában, az ellenséges ellenekkel és e béke szárnyai alatt megindítók az alkotásokat. Feladatunká lön fejleszteni állapotainkat szigoruan alkotmányos irányban, a mit tőlünk a nemzet ezeréves érzülete nemzeti irányban, amit tőlünk a haza szabadelvü irányban, amit tőlünk a korszak eszméi követelnek. E térről, ez irányoktól mi el nem térhetünk még akkor sem, ha történelmi hagyományokkal kell szakitani, mint ezt az 1869. trónbeszéd is megmondá, s még kevésbbé akkor, ha szabadelvü alkotásokkal cseréljük föl, aristokraticus intézményeinket. Nekünk e téren a munkát folytatnunkkell ernyedetlenül, nem hevenyészve, de nem is késlekedve, és nem habozva. *(Élénk tetszés a jobb oldalon.)*

A munkának nagyobb része még hátra van, hátra van annak ridegebb, nehezebb része, mely a gyakorlati élet sokszor önzetes, sokszor fénytelen érdek harczai közt nyeri meg a megoldást és sikert; de ha a czél nem is oly lelkesitő, oly csillogó mint volt a küzdelem czélja: visszaszerezni az alkotmányt, a nemzeti létet, a hazát, szóval mindent, mi elveszett; de ott van ma inkább mint előbb amaz emelő érzet, hogy az, a miért annyi éven küzdöttünk, mind az miért működtünk, nem volt üres ábránd, nem volt az ifju álma, a férfi csalódása, de voltak üdvös eszmék, melyek intézményeinkben alakot öltve, ma már ezerfelé terjesztik áldásos hatásukat. Ez érzetre, ez öntudatra nekünk még sokáig lesz mint egy nemes ösztönre szükségünk, mert nélküle talán megszállna bennünket a tikkadás, velünk együtt a nemzetet meg a csüggedés, mintegy kórállapot, a munka közben, mely munka, ugy a magánosé mint a nemzeté korszakunkban nem szünetelhet soha.

Nekünk alkotásainkat folytatnunk kell és ez alkotások eredményei között eleget téve a nemzet várakozásának és hitének, melyet bennünk helyzett: ott fogjuk lelni a magán- és közvagyon gyarapodását s ott fogjuk lelni a jó pénzügyeket is. Elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését. *(Hosszas élénk tetszésnyilvánitás a jobb oldalon.)*

Elnök: Öt perczre felfüggesztem az ülést.

(Szünet után.)

Móricz Pál: Tisztelt ház! Az előttem szóló tisztelt képviselő ur igen kedvező szinben látja ami pénzügyi s közgazdasági állapotainkat. Nem szándékozom tüzetes czáfolatába bocsátkozni azoknak, miket ő mondani méltóztatott, mert igen hosszura terjedne nyilatkozatom. Ő az éremnek két oldaláról szólt, de bár a másik felét mindig vártuk, nem láthattuk. Én igyekezni fogok kiegésziteni, amit ő mondott, és abban a tisztelt ház meg fogja találni a czáfolatot. *(Halljuk! Halljuk!)*

Midőn a költségvetést kapcsolatosan a pénzügyi bizottság jelentésével több izben gondosan átolvastam, s azon eredményre jutottam, melyet az feltüntet, gondolkoztam azon okokról, melyek hazánk sulyos pénzügyi helyzetét előidézték, és azon módokról, melyek által pénzügyi bajainkon lehetne segiteni.

Tisztelt ház! Miként a pénzügyek javuló vagy roszabuló helyzete kihat az államélet minden rétegeire, akkint jó pénzügyi állapotokat nem lehet együttesen keresztül vitt kölcsönszerződéssel vagy más, különben pénzügyileg legelőnyösebb intézkedésel előteremteni. A pénzügyekre kihat a kormány összes politikája, az állam minden institutiója, sőt még az oly institutiók is, melyeknek egy tekintetre a pénzügyekkel való összefüggésök fel nem tünik, például, mint a vallás-szabadság és a polgári házasság intézményei; ha mélyebben gondolkozunk, meg kell ismernünk, hogy közvetve még ezek is behatnak az állam pénzügyeire; ugyanis az államnak kötelessége gondoskodni arról, hogy polgárainak megszerezze azon nyugalmat, melyet a teljes vallásszabadság élvezete nyujt, továbbá polgárait biztositani arról, hogy a családi életbe idegenek fanaticus nézetekkel be ne avatkozhassanak, s hogy az állam institutiói a családi élet képződését meg ne gátolják. Igy szerezheti meg az állam polgárainak a nyugalmat, hogy azok nyugodtan adhassák át magukat a teremtő munkás életnek, mert ezen nyugodt munkásság eszközli a tőkék képződését, előidézi az adóképesség fejlesztését, előteremti az átalános jólétet, melyek azután az ország pénzügyi helyzetére kihatnak.

Ha az ily institutiok csak távolról érintik az országos pénzügyeket, a népnevelés állapota már szorosabban füződik egybe az átalános jóléttel, mert mivelt nép helyesebben, könnyebben végzi gazdászati

teendőit, fogékonyabb az iparra, a kereskedésre. *(Helyeslés.)* A felsőbb tanintézetek befolynak az egyéni tulajdonok értékesitésére és az államok előhaladottsága, jóléte az egyének müveltségétől sokféleképen föltételeztetik. *(Élénk helyeslés.)* Szakképzett egyének mind megannyi tőkék az államban — kik, ha nem lelnek tért munkásságukra a föld fölött, behatnak a föld gyomrába, s uj világot teremtenek az ipar és kereskedés számára.

A kormány nagy szolgálatot tett bár a népnevelési törvény behozása által a hazának; de annak életbeléptetésére nem birt elég erélylyel, nem birt elég bátorsággal. A felsőbb tanintézetek iránt pedig eddigi munkássága nem volt egyéb készülődésnél. A népnevelési ügyeknél közvetlenebbül érintik az állam pénzügyeit a gazdászat, ipar és kereskedelem követelményeinek megfelelő politika, s a jó keresdelmi törvények. Azon kereskedelmi politika, melyet a kormány a kereskedelmi törvény létesitése alkalmával életbe léptetett, sokkal inkább kedvezett Ausztriának, mint Magyarországnak. A kereskedelmi törvények csak most 6 év után igértetnek előterjesztetni, igy e tekintetben is csak készülődéseket tapasztalunk. *(Igaz!)*

Oly országban, hol a hűbériség maradványai sok részben mai napig is fönállanak: nem fejlődhetik az ipar, gazdászat, kereskedés szabadon. Valójában alig lehet nagyobb tehetetlenséget képzelni, mint melyet a kormány a hübériség maradványainak megszüntetése tekintetében elkövetett. Eltörölték a szőllő dézsmát, de hogy? Maig is járnak utána sokan kárpótlásért. S a regálék mikénti megszüntetése iránt a kormány 7 év multával, daczára a kiküldött enqueteknek, még nincs tisztába önmagával, pedig a regalékról sokat hallottunk a választások alatt. *(Derültség.)* Adattak be interpellatiók, határozati javaslatok e tárgyban, s az eredmény az, hogy a kormány hat év után sem tudja, mit tegyen e kérdésben. *(Igaz! bal felől.)*

Ily habozó, bizonytalan nézetek mellett, melyek a status gazdászati követelményeket semmibe se veszik, nem lehet jó pénzügyeket teremteni.

Vessünk egy pillantást tényleges helyzetünkre. Egy felől gazdászatunk, kereskedelmünk teng, gyáraink bukó félben, iparunk nemcsak fejletlen, hanem visszamenő állapotban. *(Ugy van, bal felől.)*

Magyarország ipara csak 3 irányban fejlődhetett volna jelentékenyen. És az a dohány, a malom és szeszipar. A dohány ipart, bár arra volnánk hivatva, hogy olcsó dohánynyal és szivarral áraszszuk el Európát: megöli az állami egyedáruság. A malom ipart, ha egyebbel nem, egy olcsó kölcsönnel segithette volna az állam; a szeszipart leginkább a czélszerütlen adótörvény, mely mellett becsületes gazdák kisebb mennyiségben gazdaságuk javitására nem fözhettek, tette semmivé.

A malom és szeszipar hanyatlását ma csak azok tulajdonosai érzik, később fogja azt a mezőgazdaság és az ország pénzügye még jobban megérzeni, és akkor fog bekövetkezni a helytelen politikának azon rosz következése, mely az ország pénzügyeit igen sérelmesen fogja illetni.

Tudom én tisztelt ház, hogy ipart magában a kormány nem teremthet; de alig létezik valahol előhaladott ipar, mely nem a kormányok gondos ápolásának köszönheti előhaladását.

S bárminő szorgalommal végezze az ifju kereskedelmi minister ur teendőit, s bárminő szerencsével kösse meg ezután is a nagy állammal, Montenegróval a posta-szerződéseket; ha a dohány, a malom és szesz ipar naponként sülyedő állapotában marad: ezután sem foghat megfelelni azon nagy feladatnak, melyet mi az ország mezőgazdái, kereskedői és iparosai, a magyar földmivelés, ipar és kereskedelmi ministertől méltán megvárhatunk. Átalában tehát e tekintetben sem tett a kormány oly intézkedéseket, melyektől pénzügyi helyzetünk javulását várhatnók.

A jó pénzügynek egyik élet föltétele a jó polgári és büntetőtörvények, s azoknak pontos végrehajtása. Hogy a kiegyezés után magán törvényeink chaos-szerü állapotban voltak, az tagadhatlan. Ez állapotból csak gyökeres reform utján lehetett volna kibontakozni. Azonban a kormány foltozni akarta azt, mi folthatlan volt, pedig a polgári és büntető codexek elkészitése és életbeléptetése egy pár év alatt nem lett volna nehéz.

S ma hogyan állunk ezen kérdéssel szemben? A törvényeket ministeri rendeletek által igyekeznek sokszor pótolni, és a zür zavar valóban növekedik, bár sokat áldoztunk az igazságszolgáltatás nagy érdekeiért; de mert a szervezés ministeri rendeletek által teljesittetett, kellő javulás nem következett be, sőt ha a törvényszékek, járásbiróságok beosztása igy marad, be sem következhetik. *(Élénk helyeslés.)* Csak egy pár példát leszek bátor felhozni. Biharmegyének Debreczen és Várad szabad királyi városokkal együtt 216 □ mértföld területtel és mintegy 540 ezer lakossal van 3 törvényszéke, Zemplénmegyének 108 □ mértföld s csaknem félennyi népessége mellett szinte van 3 törvényszéke; Szabolcsmegyének 125 □ mértföldre van egy törvényszéke. Biharmegyében van járásbiróság, mely 130 ezer léleknek lenne köteles ügyeit végezni. Meglehet, mert ezek baloldali megyék voltak történetesen; de ha az igazságszolgáltatás nagy érdekei pártérdekeknek feláldoztatnak: akkor rendezett pénzügyet teremteni vajmi nehéz, és e tekintetben a kormány tul bőkezü volt, és a deficitnek egyik főforrása bizonyosan itt keresendő. Mi következése ennek? Hogy ott is restantiák vannak, ahol soha sem voltak, s hogy most a pótlólag rendszeresitett

hivatalok kiadásával a költség szinte annyiba kerül, mint az első szervezés szerint került volna, van tehát hátrány, és még sincs elég megtakaritás.

Ebből láthatja az ország, hogy a kormány az igazságszolgáltatás nagy érdekeit mellőzve, ily fontos kérdésben is önző pártérdekeknek hódolt. Pedig a minő arányban viselik a polgárok az állam terheit: megkövetelhetik, hogy oly arányban részesitse őket az állam az igazságszolgáltatás áldásaiban.

Az ily önző pártérdekek mellett alakitott igazságügyi szervezet, mig egy felől megzavarja az adóviselés arányát, másfelől lehetlenné teszi a jó igazságszolgáltatást, pedig a rosz justitia óriási tőkéket tart lekötve, s mintegy kivesz a forgalomból, s megrontja a magán hitelt, s meggátolja a pénzügyi helyzetnek javulását.

A hadügyek nagy mérvben érintik a pénzügyeket, s oly védrendszer, mely mellett béke idején a rendes hadsereg és a honvédség létszáma s fölszerelési költségei folytonosan növeltetnek, egyik főkutforrása a deficitnek.

A fölszerelés, élelmezés kérdései a legnagyobb fontosságuak pénzügyi tekintetben. Ha egy font hus vagy egy font kenyér árát, vagy egy tuczat gomb, egy nyakkendő, egy föveg értékét vizsgáljuk: azok bizonyára csekélységekül tünhetnek föl; de ha milliókra menő gombok, nyakszoritók, fövegek árát tekintjük, a különben jelentéktelen tárgyaknál is jelentékeny összegeket lehetne megtakaritani. Ugyde, tisztelt ház! a magyar országgyülés hatásköre nem terjed ki a hadügyekre, igy azon terjedelmes észrevételeket, melyeket e tekintetben tehetnék, tartozkodom itt elmondani.

De annyit mégismondhatok, hogy átalában a kormány a hadügyek körül elkövetett mindent arra, hogy pénzügyeink naponként roszabbakká váljanak. *(Helyeslés bal felől.)*

Még szorosabban összefüggnek az állam jólétével, vagyonosodásával, és igy pénzügyeivel a közlekedési ügyek. A mi a vasutakat illeti, a tervszerütlenség és rendetlenség itt tünt fel leginkább; és ez másik főforrása a deficitnek; de a subventio szükségét és növekedését az is okozza, mert sok vasutainknak nincs belső összefüggése, némelyek pedig az országban bent rekedtek. Például emlitem a báttaszéki vonalat, az eljő a Dunáig, de innen a Dunántul levő vasutainkkal nincs semmi összeköttetésben. Ha tekintjük az arad-temesvári vonalat, mely Temesvárnál megreked, ha tekintjük a károlyvár-fiumei vonalat, mely már nem sokára ki lesz épitve, de összeköttetéséről az ország többi vonalaival még eddig ténylegesen nem gondoskodtak; már most kérem, mit fognak szállitani a károlyvár-fiumei vonalon? Valójában ily vasuti rendszer mellett lehetetlen a subventiótól megszabadulni és az ország pénzügyeit rendbe hozni.

Tudom, tisztelt ház! hogy a kormány azzal mentheti magát, miszerint ezeket mind a képviselőház szavazta meg, de a balközép báró Podmaniczky Frigyes által már 1868-ban adott be egy határozati javaslatot, melyet a tisztelt ház engedelmével bátor leszek felolvasni.

„Tekintve azt, miszerint az idő rövidségénél fogva az országgyülés nem képes a jelen ülésszak alatt bármely vasuti szerződés rendszeres átvizsgálására és megbirálására;

tekintve továbbá azt, miszerint okvetlen szükséges, hogy az országgyülés mindenekelőtt meghatározza a kamat biztositás mellett épitendő vonalakat s azok forgalmi, kereskedelmi és strategiai szempontok által indokolt sorozatát:

határozza el a ház, hogy mindaddig, mig a kamatbiztositás mellett kiépitendő vonalak s azok sorozata a törvényhozás által véglegesen megállapitva nem lesz: semmi kamatbiztositást igénylő ujabb vasut-engedélyezést tárgyalás alá nem vesz.“

De elismerem, hogy mi is hibázhattunk, de mi okból? A kormány és közegei nem egyszer ámitáshoz folyamodtak, s kérdem, nem állittatott-e, hogy az első gácsországi vonalnak emelkedési viszonyai ugy állnak, mint 1 a 6-hoz, holott azok ugy általak, mint 1 a 40-hez.

Nem állitották-e, hogy a naschiczi vonal politikai vonal, melyet daczára költséges voltának Horvátország követel, s most bámulva látjuk, hogy Horvátország épen ezen vonalat nehezteli leginkább. *(Ugy van! bal felől.)* Nem keringett-e a közös hadügyministernek egy irata, hogy Muszkaország vasutaival körülhálozta Galiciát, s ha hazánkat nem akarjuk a háboru szinhelyévé tenni: akkor szavazzuk meg a 3 galicziai vasutat.

Tehát a kormány visszaélt a képviselőház hiszékenységével; a képviselőház legnagyobb része — a jobboldal is, — azon föltevésben szavazta meg a kérdéses vonalakat, hogy az által az ország fejlődését elősegitendi. Tehát minden hátrányért egyedül a kormányt lehet felelőssé tenni. *(Helyeslés bal felől.)*

Méltóztatnak tehát ezekből látni, hogy a közlekedési ügyben nem lehetendett mesterségesen sem többet tenni az állam pénzügyeinek tönkretételére és a deficit előidézésére.

Most kérdem, tisztelt ház! ki az oka a nagymérvü deficitnek? Kétség kivül a kormány. Ki hozta javaslatba a kamatbiztositás mellett családi és csonka vasutakat? Ki emelte évről évre s hadügyi költségeket? Ki vásárolta a dominiumokat? a 4 millió katastralis holdat tevő államvagyont? Ki rendelte el azon költséges épitkezéseket, melyeknek felével is megérhettük volna ez idő szerint? Kik emeltek minden kiadást minden évben a civilistától kezdve az utolsó államhivatalnokig? kik tétettek haszonnélküli institutiokat, kik beszéltek

fen héjázva a jó években jogosulatlanul reményeket költvén a nemzetben, s még az Isten áldását is maguknak tulajdonitván? Kik emelték fel a centralis vagyis ministeralis költségeket szinte egy millióval? A személyes járandóságokat több mint 2 millióval? Nem más, uraim! mint a kormány, és ismét a kormány.

Igaztalan volnék azonban, ha a kormányt egyedül vádolnám; a kormánynak e tekintetben egy méltó osztályosa van, és ez a pénzügyi bizottság, mely sok kérdésben felületesen járt el, mely mind annak, — ami a deficitet előidézte — a megszavazását ajánlotta. Hisz emlékezik a tisztelt ház! miként a pénzügyi bizottság előadója Széll Kálmán a mult évben miképen igyekezett czáfolni Ghyczy Kálmán képviselő ur kisebbségi véleményét? Ma már másképen hangzik a pénzügyi bizottság véleménye; de már késő. *(Helyeslés bal felől.)*

A harmadik és fő okozója jelen pénzügyi körülményeinknek pénzügyér ur, ki midőn a pénzügyek vezetését kezébe vette, vagy fölismerte a helyzetet vagy nem? Ha fölismerte, kötelessége lett volna az országnak leplezés nélkül elébe tárni a valót, mert igy miként eljárt, csak ámitó volt; ha pedig nem ismerte fel a helyzetet, akkor rövidlátó volt.

De általában pénzügyér ur politikája nélkülözött minden határozott irányt, élt mától holnapra, ámitva magát és másokat, felöltve magára a mindenttudás köpönyegét, elhitte maga is, és elhitette másokkal is, hogy ő valódi pénzügyi capacitás.

Pénzügyér ur azóta folytonosan dolgozik, elvégzi talán 2—3 tanácsosának a dolgát, s csak a pénzügyér kötelességét, magasabb szempontból véve azt fel, nem volt képes elvégezni.

Pénzügyér ur beutazta az egész országot, elment Mármarosba, és ott elfogadta a kérelmezőket, és tisztelgőket, s a nélkül, hogy egy vasgyárt, egy hámort, egy nagyobb erdőkezelést és erdőséget megtekintett volna: visszatér fényes diadalai s kéj utazásai után ős Budavárába, itt kiteritette a térképeket, vonalokat huzott, vasut-terveket készitett, csakhogy a szép vasutt tervek mielőtt létesültek volna, mint szappanbuborékok megsemmisültek egymás után. Minister ur kiegyezik a Dunagőzhajó-társasággal is, behozza a törvényjavaslatot, az keresztül megy az osztályok tárgyalásán, a gőzhajótársaság részvényei hirtelen felszállanak, azután a törvényjavaslat a ház elé nem kerül! mi lett belőle, mai napig sem tudjuk? Minister ur egy nagy üzletre szerződést köt a Credit Anstalttal a Rotschild házzal, Bleicherőderekkel, biztositotta az országnak a 86%-os emissiót, a szerződést alá is irja, és ezen szerződést még se respectálja. Végre kezébe veszi a bank ügyet, a tárgyalások folytán megalázza Magyarország pénzügyministerét, s vele együtt az egész kormányt és az országot. *(Ugy van!)*

Uraim! ezen folytonos terv-kovácsolás, habozás, szerződésszegés decreditirozta minister urat, s ártott az államhitelnek.

Én tisztelem minister ur munkaképességét, tehetségeit, jó akaratát soha se vontam kétségbe, hasznositsa ezeket más irányban; de nekünk nem elég jó akarat, nem elég munkásság, nekünk eredmény kell. Azonban megszünök folytatni a kritikát; hanem előadom, hogy, véleményem szerint, miként lehetne bajunkon a jelen körülmények között is segiteni; mert habár azon pártnak, melyhez tartozni szerencsés vagyok, törekvése Magyarország függetlensége: elismerem, hogy e mostani közösügyes állapotban is kell valamit tennünk, mert amaz állapot jelenleg utopia.

Első tétemény minden esetre azon határozati javaslat végrehajtása, melyet két év előtt adtam be, melyeket részben az országgyülés, a pénzügyi bizottság véleménye folytán, a ház el is fogadott. T. i. eszközöltessék az államhivatalok rendezése, hozassék be az ügyrend egyszerüsitése, az államhivatalnokok kevesbitése, a nyugdijaknak alkotmányos uton leendő megszabása.

Azután az adóreformok terére lépnék, de nálam nem azon értelme van az adóreformnak, mint önöknél, mert én az alatt nem értek adófölemelést.

Nagy megütközéssel olvastam, hogy a szeszadó reform iránt a két pénzügyér egymással értekezletett tartott. Miért nem értekeztek velök együtt a kereskedelmi ministerek is? Hiszen ha az adókat csak pénzügyi szempontból biráljuk meg: ugy a jövő fejlődése előre meg lesz semmisitve. Én részemről mindenekelőtt a közvetett adókat rendezném a statusgazdaság helyes elvei szerint.

A szesz-adó, tekintettel a kis szeszégetőkre, akként szabályoztatnék, miként Szászországban van, hogy a kisebb, de a mezőgazdasággal összekötött szeszgyárak versenyezhessenek a nagyobbakkal, hozassék be egy oly pausalis rendszer, mely mellett kiszámittatván a főzhetés éjjeli és nappali maximuma, a szeszgyár tulajdonosok ne legyenek folyton kitéve a pénzügyőrök boszantásainak, szüntessék meg azon rendszert, mely mellett csak a a csalók főzhetnek sikerrel, ez által a felülvizsgálat költségei is kevesednének, s a költségeknél minden fillér megtakaritás tiszta haszon.

A dohányadóra vonatkozólag kiteszem magamat annak, hogy a sajtó azt mondja rólam, hogy kedvencz adótervemmel ismét kirukkoltam, de nem tartóztat ez vissza, mert lehetetlen Magyarország pénzügyeiről anélkül szólani, hogy érintetlenül hagyjuk a dohányt, mint adózási objectumot. Én többször kijelentettem, hogy legczélszerübbnek vélném az állam eddigi jövedelmeinek megfelelőleg a dohány adót a pipásokra egyenes adóképen kivetni, mert igy meg lehetne gazdálkodni az egész ellenőrzési

és kezelési költségeket, és a befektetett 20—22 millió tőke kamatait, nem is járna ez valami nagy nehézséggel, sőt bizonyosan kevesebb bajjal járna, mint az egyedáruság. Azonban mig a kereskedelmi szerződés fönáll, mi önállólag e tárgyban nem intézkedhetünk; Ausztriának pedig más viszonyai, más érdekei vannak. Ausztria nem levén termelő ország, ott a csempészkedés aránytalanul kevesebb, a dohánykezelés sokkal jobb, a jövedelem sokkal nagyobb, azért Ausztria az egyenes adóztatás elvét egykönnyen el nem fogadná. De ezen adóztatási rendszer megfelel azon független magyar állam eszméjének, melyet mi baloldaliak magunknak czélul kitüztünk, s ha Ausztria nem fogadta volna el a direct adóztatás elvét: visszamentünk volna oda, hol 1848. előtt állottunk, mikor t. i. Magyarországon szabad volt a kereskedés és termelés, Ausztriában pedig fönállott a monopolium.

De én bele képzelem magamat, midőn a jelen körülmények között a jobboldali politika mellett practicus reformot akarok ajánlani, a tényleges helyzetbe, és a dohányadó reformja tekintetében ajánlom a gyártási adót, mely szinte indirect adó, mely mellett a termelés szabad, a mely mellett Amerika 1870-ben 33 millió dollárt vett be a mienkhez igen hasonló népesség közepette, hol ezen adóztatás roppant fejlődésnek néz elébe.

Reformáljuk a bélyegtörvényeket. az örökösödési százalékot 1000 frtig, szüntessük meg azon nehány forint díjt, mit az állam ezeknél nyer s, mely a költségekre és a hivatalnokok megszaporitott teendőire sem elég, és épen az ilyen örökösödések száma igen nagy. Igaz, hogy p. o. Poroszországban csak 100 frtig adómentes az örökösödés, a porosz bélyeg törvények az 1822-iki patensen alapulnak. 1869-ben Hannover, Schlesvig-Holstein, Frankfurt, Hesseni grófságok kedveért külön törvények hozattak, de egészben ott is ezen törvények már elavultak, s ez irányban több rendbeli reformok szerveztetnek.

Le kell szállitani a százalékot az egyenes örökösökre nézve, fel kell emelni a mellékági, s idegen végrendeleti örökösökre és hagyományosokra nézve; föl kell emelni az eladási százalékot, mert a ki vesz, annak biztosan van pénze; gondoskodni kell, hogy a nagyban üzött visszaélések, bélyegcsonkitások meggátoltassanak, és necsak a becsületesek viseljék a terheket rendesen. *(Helyeslés.)* Én ugyan a bélyegadó ily módon leendő reformjától nem valami nagy jövedelmi szaporulatot várok, de legalább megnyugvást fog az szerezni, ha az rendeztetik, a magyar országgyülés ráüti a pecsétet.

Emeltessék fel továbbá az egymértékü adó, kivéve a culturalis czélokra forditott alapitványok után járó illetékeket.

Uj, szabatosabb eljárást kivánnék szabni a jövedelmi adó kivetése körül; mert mig az a szegény falusi iparosokat terheli: a milliókat forgató és nyerő egyének kikerülik az aránylagos adófizetést.

A földadó kérdésében reformot kivánnék behozni, s e tekintetben kétszerezném, vagy háromszoroznám a cataster körül munkálkodó egyének számát, hogy, ha lehet, mentül előbb tökéletes alappal birjunk, mert e nélkül elismerem, hogy biztos, igazságos reformot életbe léptetni nem lehet.

Az állam erdőségeiben nagy kincs rejlik, ezek még nem érték él értéköket. Siessünk hát az urbérirend beszedéseket és elkülönitéseket, hol ezek hibáznak, fölvett mérnökök, ideiglenesen megszaporitott birák által eszközölni, épitsünk kő-, vizi- és vasutakat, szóval kövessünk el mindent, mi értékök növelésére, jövedelmezőségére vezet. Én, uraim! nem rettenek vissza az investitióktól, én nem kivánok fél uton megállani, és ha a magán erdőknek az állami felügyelet alá helyezése már sok helyen sikeresnek bizonyult be, igy az állami erdők megtartása pénzügyileg helyes intézkedés lehet.

De nem igy áll a kérdés az állam vas- és kőszénbányáira, melyek magánosok kezében nagy jövedelmi források, az államnak valóságos terhei. Ezeket el kell adni, el kell adni továbbá az állam mezőségi birtokait, hol a szigoru szerződések papiroson maradnak; mert mig jobboldali az inspector: addig a jobb szemét hunyja be, ha baloldali lesz, akkor bal szemét fogja behunyni. *(Derültség.)*

Oly nagy birtoktesteknek, mint a papi birtokok, s az állambirtokok, a közforgalomból kivétele, az emberi magán tevékenységtől való elvonása már államgazdászati szempontból is méltán kárhoztatható, miért is ezeket eladatnám.

A mezőségi uradalmak körülbelől 500.000 catastralis holdat tesznek, ennek catastralis holdja megér egyre másra 150 frtot, együtt 75 milliót; ezt 10 évre beosztva kapnánk évenként $7^1/_2$ milliót, ehez számitsuk még az állam által eddig önmagának fizetett adót, és kikerül az egész deficit. És ez nem volna vagyon elidegenités, csak a fekvőségek egy részének helyes mobilisálása, mert a vasuti garantiák fejében fizetendő összegek megtérittetnek, s akkor az elidegenitett érték ismét visszakerül.

Végezetre a legnagyobb reformkérdés a bankügy rendezése lenne. Midőn ezen kérdéshez hozzáfognék, kénytelen vagyok pénzügyér urnak tegnapelőtti beszédére visszatérni.

Ugyanis ugy méltóztatott nyilvánitani, hogy a valuta helyreállitását előkészitik, ez tehát azt teszi, hogy a pénzérték több évek mulva fog helyreállittatni.

Ha ma 20% volna az agio, ezen eljárást magam is indokolva látnám, azonban ma az agio

6 frt 75 krral jegyeztetik, annálfogva ily kedvező állapotot elszalasztani nagy hiba lenne.

Több évekre előtervezni egy ily intézkedést, szerfölött kétes kimenetellel birna, mert egy háboru megzavarná az egész műtétet.

Tudom, hogy erre azt felelik, miszerint, ha ma vissza lenne állitva a pénzérték is, holnap háboru ütne ki, beállana az agio, nem következés, ha az államkölcsön utján beszerezheti a háboru költségeit, nem lesz agio, vagy ha államjegyek kibocsátásához fog; de arra nem kényszeriti a bankot, hogy azokat névszerinti értékben elfogadja, lesz az államjegyeknek agiója, de nem lesz a bankjegyeknek. Francziaország igen sokszor volt nehéz pénzviszonyok közt, de mert a bankalapot, mint magántulajdont tisztelték: nem romlott meg a valuta. De ha kénytelen is az állam a bankópénzhez nyulni, csak az a kérdés, kényszeriti-e arra a bankot, hogy jegyeit alpari elfogadja. Ha a fegyvert az ember szivének szegzik, csak akkor van baj. Én bankót bocsátok ki, de nem kényszeritek senkit annak elfogadására. Én tehát felölelném a mai állapotot arra, hogy a valutát rendezzem, hogy miként, azt is elmondom. *(Halljuk!)*

A valuta helyreállitása és a bankkérdés megoldása körül két kérdés merül fel a gondolkodó előtt, először a 80 millió adósság, melylyel az osztrák kormány a nemzeti banknak tartozik, másik az államjegyek mikénti beváltása. Elmondom mindkettőre nézve nézeteimet.

Midőn Ausztria és Magyarország az államadósságok fölött egyezkedtek, a megosztásnak csak két módozata volt lehetséges, egyik a tőke tettleges megosztása, másik a kamatjáradék megalapitása; az osztrákok az utóbbi módozatot választották, huztak is hasznot, miután a szelvényadót fölemelték, ők quótájokat leszállitották, mi pedig viseljük azt egészen a régi arányban.

De ha a kamatjáradéki rendszer lett elfogadva: oly adósságnak, mely kamat nélkül használtatott, terheit nem viselhetjük.

S valójában a legincorrectebb eljárás az osztrák kormánytól, hogy midőn a járadéki rendszer nekik hasznosnak tünt fel: ekkor azt választották, s a végleges kiegyezés után, midőn a tőke tettleges megosztásából remélnek hasznot: akkor per exceptam ezen egyetlen adóssági tétel tettleges megosztását kivételesen követelik.

Hiában, a politikai botlás részünkről már elkövettetett, s mi tényekkel állunk szemben, melyeket nem ignorálhatunk, s az osztrák kormány jó akarata nélkül ezen kérdésben nem boldogulhatunk.

És én őszintén kinyilatkoztatom, hogy egy önálló magyar nemzeti jegybankért, s a valuta helyreállitásáért kész vagyok áldozatokat hozni, én kész vagyok Magyarország pénzügyi függetlenségét kétszer is megvenni; de értsük meg jól, egy teljesen önálló magyar jegybankért, és a pénzérték visszaállitásáért, mert beváltatlan osztrák-magyar bankjegyekért, egy központi közegért, vagy az osztrák nemzeti bank egy felzsinórozott fiókjáért egy fillért sem adnék sohase. Ez áldozatért azt követelném, hogy először ne beszéljen az osztrák bank Magyarország pénzügyérével oly hangon, mint beszélt; másodszor a pénzügyminister emelje fel szavát, s ne alázza meg magát. Azt hiszem, hogy midőn ennyit mondtam, többet mondtam, mint kellett volna. De én nem tartom titokban ezen dolgokat. És most következik az, hogyha ennyi jó akarata mellett a bank vagy az osztrák kormány nem hajlik, mit kell tenni?

Akkor tegyen jelentést a kormány a képviselőháznak, és ő felségének, követelve a függő állam adósságok, s a bankkérdésnek egyedül a magyar országgyülés által leendő elintézését.

Igy vélem én mindkét években a pénzértéknek visszaállitását, a fönálló magyar jegybanknak létesitését eszközölhetni.

Az osztrák-magyar kormány a kiegyezés óta igen sokat áldozott, a két állam nagy hatalmi állásának visszaszerzése czéljából, de összevéve minden áldozatot, a valuta visszaállitásának horderejével föl nem ér.

Önök, uraim! midőn a kiegyezést létesitették, beismerték maguk is, hogy művök különösen Magyarország önálló államisága tekintetében sok kivánni valót hagy fön; de önök anyagi jóléttel kecsegtették a nemzetet, most kérdem, uraim, miben áll ezen anyagi jólét? Én nem látom ezen anyagi jólétet sehol olyan magasnak, mint azt Gorove t. képviselőtársam emliteni méltóztatott. Én elmondtam azon jelenségeket, melyeket ignorálni nem lehet, s bocsánatot kérek, ezek tények, mig amazok talán kissé hipothésisek. És kárhoztatom én erősen azt, hogy a nemzetnek még azon jogai is, melyeket a kiegyezés nekünk biztositott, most ugy könnyedén föladatnak. Miben áll ezen jólét? A 10—15 perczentes pénzben, a 74%-os cursussal elárusitott államkölcsönökben, vagy az egymást váltó bukásokban? Önök, uraim! nemcsak, hogy az adott alapon a nemzet jogait nem fejlesztették; de sőt a közös alku mellett a nemzet részére föntartott jogokat is föladták. Hisz a közösügyes alku a bankügyet nem declarálta közös ügynek, a pénzérték ugyanazonossága a közös egyességben sehol kifejezést nem talál; hogy irhatta tehát alá a magyar pénzügyér azon jegyzőkönyvet, melyben irásba foglaltatott, hogy a két állam között különböző pénzérték nem lehet! Kivánatos-e a disagio? az más kérdés: s mi lenne a hévmérő a disagio esetében, az meg nem is kérdés, mert nem lehetne más, mint az ezüst, de hogy különböző pénzérték a létező törvények

mellett lehetséges, az kétségtelen. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Mi, uraim! politikai ellenfelei vagyunk önöknek, mi életére törünk a kormánynak, és engem sem a ministerek, mint magán emberek iránt érzett tisztelet, sem a régi ösmeretség nem utal a politikában a kiméletre; de ha a jobb oldal legkonokabb tagja volnék sem türném egy perczig is azon pénzügyért, ki a kiegyezés által biztositott e fontos jogot igy feladta, és a nemzetet ezen ügyben igy megalázta. *(Élénk tetszés.)*

Én ezen alkalommal figyelmeztetem a ministerium minden tagját, hogy a nemzet igen nagy többsége pártkülömbség nélkül egy teljesen önálló független magyar jegybank létesitését óhajtja, s ha az uj cabinet valami központi közeg felével megelégednék: fel fog lázadni ellene a közvélemény, s mint a vihar a hópelyheket széjjel szórja, ugy szórandja szét az egész kormányt.

Igen sajnálom, hogy ennyi sok fontos tárgyat csak igen röviden érinthettem, valójában többet gondolkodtam a fölött, mit ne mondjak, mint hogy mit mondjak. Ez lehet oka, hogy a rövidség kedveért talán sok helyen homályos maradtam; de a miket mondtam, azt megfontolás után tettem s ha szükséges lenne, a felvilágositást vagy választ megadom a költségvetés részletei vitáinál, mert én a vitát minden alakban elfogadom.

Még csak egy szóm van hátra Helfy Ignácz határozati javaslatára. Ő nem bizik a ministeriumban. Körülbelül magam is azon nézetben vagyok. *(Derültség.)* Hanem mi hat év óta mindig meg szavaztuk a költségvetést, megszavaztuk pedig azon okból, mert mi azt akarjuk, hogy Magyarország törvényesen megállapitott költségvetés alapján kormányoztassék. Ma egygyel több ok van, uraim, arra, hogy megszavazzuk a költségvetést: mert én nem tudom, hogy a t. ministerium ephemer élete meddig tart és nem akarom, hogy az uj kormány költségvetés nélkül kormányozzon, ennélfogva a költségvetést a tárgyalás alapjául elfogadom. *(Bal felől helyeslés.)*

Zsedényi Ede: Tisztelt ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Vannak a képviselőháznak általam igen tisztelt tagjai, kik államunk jelen pénzügyi bajainak kutfejét az 1867-ki pénzügyminister által kezdeményezett eljárásban találják, s kiknek a tiszta tények e tekintetben ellen nem mondanak; — midőn azonban ugyanazon érdemes tagok, ezen eljárás folytatása hibáival kirekesztőleg a jelen pénzügyministert vádolják, világos ellenkezésbe jönnek azon tényekkel, melyek a képviselőháznak e részbeni döntő befolyására is utalnak. Midőn a valódiság a jámbor óhajtások légvárai ellen küzd, kötelessége a tisztelt háznak amannak győzelmet szerezni s tekintve, hogy egy jól elrendezett pénzügyi helyzet, első föltétele az államlét biztositásának és a nép jólétének, az ország szine előtt férfias nyiltsággal ellenezni az eddigi rendszert, minthogy az eddig követett ut oda nem vezet, mert nem biztositja államháztartásunkban a kiadások és bevételek közti sulyegyent, hol pedig a kiadások tartósan tulhaladják a bevételeket, ott mint a magán, ugy az államháztartás sülyedése elkerülhetetlen.

Ez oly egyszerü, meg kell vallani,, s valódisága oly ismeretes, hogy a tisztelt ház tagjai közt sokan méltán azt mondhatnák, minek ilyessel, a mit kiki tud, megint előállni; de én azt nem is hirdetem uj találmánynak, mert igenis jól tudom, hogy mindenkinek ajkán forog, hanem csak azt állitom, hogy szinte mindig csakis ajkaink közt marad, tettleg soha nem alkalmaztatik. Ez a mi bününk, e feletti bu rágódik azon szép reményeken, melyekkel honunk jobbjainak szeme a parlamentalis alkotmány áldásteli kifejtésén csüggött. Ime hatodizben terjesztetik a ház elé az államköltségvetés s ugyan annyiszor mindig nagyobb a fedezendő hiány. Már a rendes kiadásokat sem fedezhetik a rendes bevételek. Igaz, hogy a pénzügyi bizottság a vasuti, a gömöri, a 30 millió forintnyi és az utolsó 54 millió forintnyi kölcsönöknek évi kamatait a rendes kiadások közzé számitotta, viszont az államvasutaknak eddig, a papiroson, 3,195.000 frttal előirányzott tiszta jövedelmeit a rendes bevételek közé sorozta. Ellenben a rendes kiadásokhoz nem számitotta a sorsolási kölcsöntől évenként fizetendő 1,224.000 ezüst forintot, nem azon 12 millió forintot, mely a vasuti kamatbiztositások alapján, mint előlegezés a rendkivüli kiadások közt előirányoztatik, bár tagadhatatlan, hogy ezen kamatokat sok évekig rendesen fizetni fogják, melyek 1870-ben 2,075.000 frtra; 1871-ben 3,252.000, 1872-ben már 10 millióra növekedtek, 1874-ben pedig alkalmasint 16 millió forintig szaporodván, mindig nagyobb sommára fognak rugni, de a tisztelt ház a további kamatbiztositásokat el nem tiltja. Midőn az államháztartás nevezetes hiánynyal küzködik, az ily előlegezéseknek később lehető megtérítése igen sovány vigasztalásul szolgálhat; mert ha igaz is az, hogy ezen vasutak az illető vidékek jólétére, közvetitőleg tehát az állam bevételeire is jótékonyan hatnak: kétségtelen, hogy ezen kiadás évenkint a deficitet tetemesen emeli, s amennyivel inkább növeli ez által az állam függő adósságát, annyival nagyobb terhévé válik évről évre az államháztartásnak.

Említém ezeket, hogy a házat arra figyelmeztethessem, miszerint a pénzügyi bizottság javaslata, melynek nyomán a rendes költségvetésben 8,360.000 frtra előirányzott hiány, a közvetlen és közvetitett adók felemelése és igy a rendes bevételek által fedezendő lenne, csakis a számszerinti, vagy mechanikai sulyegyent állithatná helyre, még korán sem azon valódi, jótékony sulyegyennel áldaná meg ál-

lamháztartásunkat, mely a kiadásoknak a valódi szükség általi korlátozása mellett, a létező államerőknek czélszerü felhasználásában és a bevételi forrásoknak gondos ápolásában rejlik. A történelem több példára mutat, hol a mechanikai sulyegyen mellett az állampénzek elpazaroltattak és tulcsigázott adók által a nemzet jóléte elgázoltatott. Midőn tehát a pénzügyi bizottság a közigazgatás rendes költségeinél, azaz, az élő nemzedék saját kiadásainál a sulyegyent a rendes bevételek szaporitása által kivánja helyreállitani: nem azon nézetből indult ki, mintha az előirányzott rendes kiadások egytől egyig a valódi szükség által lennének igazolva; de miután a jelen budget jobbadán a képviselőház által rendesen helybenhagyott kiadásoknak megfelelőleg terjesztetett a tisztelt ház elé: — a pénzügyi bizottság végtére szükségesnek vélte a képviselőház birálata alá bocsátani azon kérdést, vajon államháztartásunk haladhat-e tovább oly ösvényen, melyen még a rendes tulkiadásokat is mindig csak idegenektől kölcsönözött, nem az állam saját pénztárából vett pénzekkel fedezzük? Azt szokták mondani, maga kárán okul a magyar; s ha egy kissé visszatekintünk, ugy fogjuk találni, hogy a képviselőház saját tagjainál be kell vallanom — egyaránt jobbra s balra — azon teljes készséget tapasztalhatá, melylyel még a pénzügyi bizottság által törlött kiadásokat, sőt — mi a parlamentalis kormányzat históriájában hallatlan dolog, — a ministerium által elő nem irányzott is kiadásokat megszavazták, s a költségeknek fedezése fölött nem igen aggódva, a ministeriumot az évenként fölvett államkölcsönökre utalták, melyeknek kamatai fedezéséről sem gondoskodtak azon reményben, hogy ezek majd valahogyan az elénkbe tükrözött tulbevételekből ki fognak kerülni. A csalképzetnek ezen ösvényétől el kell térni, ily tévelygéseknek végett kell vetni; a pénzügyi bizottság azért szükségesnek tartotta nyiltan kimondani, hogy ha a nemzet képviselői az előirányzott rendes kiadásokat okvetetlen szükségeseknek vélik: akkor az azoknak fedezésére szolgáló rendes bevételi forrásokról gondoskodniok kell. Népünk a közjóra nézve sem nem süket, sem nem vak, hazája előmenetele lelkét épen ugy deriti, mint annak hátramaradásán pirul, szivesen meg fogja adni a pénzt, ha a kiadást szükségesnek tartja. A szükség valódisága és annak hazánk pénzügyi ereje általi korlátozása: talpköve egy rendezett államháztartásnak. *(Általános élénk helyeslés.)*

Igaz, hogy a kiadás szüksége fölött eltérők lehetnek a vélemények, mert azon axioma is, miszerint azon államkiadás szükséges, melynek általános haszna kellő arányban áll a költség fedezésére hozott áldozattal, különböző magyarázatot enged. Igy példának okáért a keletázsiai expeditióra négy évvel ez előtt a képviselőház által megszavazott 150.000 frtot részemről szükségtelen, fölösleges kiadásnak tartottam, s az expeditió nyomorult eredménye igazolta véleményemet; *(Derültség.)* ugy jelenleg a pénzügyi bizottság többsége által a bécsi, ugynevezett világkiállitásra ajánlott majdnem fél millió forinttal sem tudok megbarátkozni, ugy lévén meggyőződve, hogy ezen világkiállitások a lefolyt két utolsó évtizedben III. Napoleon időszakában szerepelve, már tulélték magukat, minden esetre az előirányzott pénzösszeg négy ötöde nagyobb haszonnal fordittathatnék törvényhatóságaink kőutjaira, mint egy mulékony államhiuság kielégitésére. *(Élénk helyeslés bal felől.)* Azonban ezek iránt a budget részletes tárgyalása alkalmával bővebben fogok szólani; most csak arra kérem a tisztelt házat, hogy az államkiadások szükségét legnagyobb gonddal megbirálván, egyszersmind a sürgetős kiadásokat kiválasztani méltóztassék a bár szükségesek, de halaszthatók közül, mert létező bajainkból egyszerre diadalmasan kitörni lehetetlen, egyszerre jobbra s balra nem fordulhatunk, az orator csak egymásután vivja ki a nagy tervek sikerét. *(Élénk helyeslés.)*

Mondják továbbá, hogy a rendes kiadásoknál milliókat megtakaritani lehetetlen. Az államháztartásnak egynéhány százezer megtakaritása is jól fog esni, *(Derültség.)* minden esetre annyit megtakarithatunk, mennyivel őt év óta szaporodtak. Lássuk mindjárt a központi igazgatást, ennek költségei 1868-ban 2,158.000 forintot tettek, most 2,844.000 forintra rugnak — a mint tehát 686.000 forinttal szaporodtak, ugy egy fogalmazót a másik fogalmazóhoz, egy osztálytanácsost a másik osztálytanácsoshoz tevén *(Igaz! Ugy van!)* — szinte ugy, a személyzet számat évről évre leszállitván, *(Derültség! Helyeslés!)* azt a fél milliót viszont megtakarithatjuk. Különben is a fölötti aggodalmamat el nem hallgathatom, hogy midőn az 1869-ki budget tárgyalása alkalmával, mint a belügyminister költségvetésének előadója, a képviselőházat azon viszás helyzetre figyelmeztettem, melybe a felelős parlamentalis kormányzat az által jutott, hogy az addig önálló collegialis, költséges bureaukraticus rendszernek megtartott, s általa még bővitett nehézkes apparatusával összeegyezhetőknek gondolá személyes felelőssége attributumait: az akkori képviselőház a belügyministert igazgatása egyszerüsitésére ugyan utasitotta, de a központi személyzetnek általam inditványozott leszállitását sem akkor, sem a további években el nem fogadta. Jelenleg is az a meggyőződésem, hogy az összes ministerium központi személyzetét felére bátran le lehetne szállitani, *(Igaz! Ugy van!)* s megtartván az eszesebb s szorgalmatosabb részét *(Derültség! Halljuk!)* s annak fizetését egy harmadával emelvén: a közigazgatás menete azonnal javulna, e mellett pedig 600.000 frtot meg lehetne takaritani. — A pénzügyi bizottság ilyféle

nézetek folytán azt javasolja fő jelentésében, hogy a ministerium egy enquéte bizottság összehivására utasittassék, mely a fönálló közigazgatási rendszernek a személyes felelősség követelményei szerinti átidomitása iránt javaslatot készitsen. Mert a mint a collegialis rendszernek egy előnye van, hogy tudniillik a kormányzó testületeknek egy vagy két eszes tagja, a többi járatlan és gyenge eszü tagjainak javaslatait kiigazithatja: *(Derültség! Halljuk!)* ugy tagadhatatlan, hogy a képviselői rendszernek alapkövét, „nihil de nobis sine nobis“ végtére mindig sarkaiból kiforgatja. *(Ugy van! Helyes! bal felől.)* A mint viszont igaz, hogy az egyes ministerek személyes felelőssége csakis ügyes és szorgalmatos, tehát kevesebb tisztviselők közremüködése mellett tartható fön, kiket kirekesztőleg a minister szelleme és erős akarata vezet: ugy bizonyos, hogy ha a képviselőház továbbá is megmarad a közigazgatás mostani bureaukraticus rendszerénél, mely a képviselőház által hozott határozatokkal, mint tapasztaltuk, nem sokat gondolván, csak saját normalis formáihoz ragaszkodik, ministeriumunk személyes felelőssége — mely ugy is már több tekintetben az épitési, közlekedési, pénzügyi tárgyakkal elszenderült — a lélekharang pillanatára fog jutni. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Igy vagyunk az igazságszolgáltatás rendszerével is s annak rendes költségeivel, melyek harmadfél millió forintról öt év alatt 11 millióra növekedtek. A felállitott 102 törvényszék pedig, 330 járásbiróság, 135 biró a királyi táblánál, 48 biró a legfőbb törvényszéknél és 20 biró a semmitőszéknél, — ide nem számitva a jegyzők, fogalmazók, és segédhivatalnokok seregét — el nem intézhették a folyó perügyeket. A hátralékok mennyisége arra mutat, hogy az itélőbirák akármely száma nem segithet az egész rendszernek, főleg a rosz perrendtartásnak hiánya, *(Általános helyeslés)*; s a javitási recipe csakis ezen elavult az osztrákoktól átvett, de viszonyainkra nem alkalmazható perrendtartás gyökeres reformjában található föl. *(Általános élénk helyeslés.)* A pénzügyi bizottság e tekintetben az igazságügyminister költségvetése fölötti jelentésében hivja fel a tisztelt ház figyelmét. — A többi ministerek költségvetései árnyékoldalainak kimutatása, *(Halljuk!)*, igy példának okáért a pénzügyi adóhivataloknak aránytalan nagy száma, vagy a bérbe adott kincstári uradalmaknál még mindig létező sok tisztviselő fölösleges volta, vagy a vasgyárakra helytelen számitás folytán kiadott állampénzek, a részletes tárgyaláshoz tartozván: még a rendkivüli költségvetésekre nézve van egy átalános, rövid, de annyival nyomatékosabb észrevételem. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ugyanis midőn 1867-ben a parlamentális kormány alakult és a képviselőház uj időszakot kivánt deriteni hazánkra: mély aggodalmat gerjesztett bennem a képviselőháznak azon hiedelme, hogy az erre vezető első lépés egy nagy kölcsön fölvétele, *(Derültség! Ugy van! bal felől.)* mely 85 millió ezüst forintnyi névérték után 60 millió forintot adott az állampénztárnak, mely évenkint kamat és törlesztés czime alatt 4,650.000, tehát 50 év alatt 232,500.000 forintot köteles ezon kölcsönért fizetni — és ezen aggodalom nőttön nőtt, midőn 1868-ban a képviselőház ugyanazon év 49-ik törvényczikkét fogadta el, mely szerint ezen felvett kölcsönből a következő államvasutak épitése eszközlendő: *(olvassa.)* a hatvan-miskolczi és zákány-zágrábi — a pest-hatvani, a salgótarjáni, az alföld-fiumei vasut károlyváros-fiumei részén megkezdett munkálatok folytatása, a magyar északi állam-vasutvonalnak csatlakozása a kassa-oderbergi vasutvonalhoz, Hatvantól Jászberényen át Szolnokig vezetendő szárnyvonal elkészitése — és Miskolctól Putnok felé vezetendő vasut, — azaz a képviselőház akkor arra szavazott, hogy ezen 60 millió forinttal 145 millió ezüst forintnyi költségek fedeztessenek. Igaz, hogy az akkori pénzügyminister Lónyay ur ezen törvényjavaslatot kisérő jelentésében (*olvassa a jelentést:*) oda nyilatkozott, hogy az ezen vasutakra forditandó költség a károlyváros-fiumei vasut kivételével, melyet jelentésében nem emlitett, csak valamivel fogja meghaladni a 40 millió forintot nem ezüstben, hanem az akkori érték szerint, s e tekintetben hivatkozott az akkori közlekedési ministerium kiszámitására; és a képviselőház, nem ügyelvén arra, hogy a hol egyedül számok dönthetik el a kérdést, ott akármely birodalomnak vagy a hazafiság még oly szent kivánatinak varázsa is, határát leli: részletes költségvetés és tervezet nélkül — nem ügyelvén több rendbeli figyelmeztetésekre, — rászavazott ezen államvasutak épitésére; Hoc fonte derivata clades! mert ezen államvasutakra már névérték szerint 121 millió ezüst forintot, vagy is valóságos érték szerint 97 milliót költöttünk, hogy pedig kiépithessük, még 50 millió forintnyi kölcsön követeltetik. *(Helyeslés.)*

Ezeken kivül a volt pénzügyi minister Lónyay ur az eperjes-tarnovi vasut épitését az állam költségén kivánván megkezdeni, a benyujtott törvényjavaslat ellen én adtam be a visszautasitó inditványt, mely a képviselőház által ez egyszer el is fogadtatott; de midőn a győr-szombathely-gráczi, az unghvár-nyiregyházi és az első gácsországi vasutak kamatainak biztositása ellen fölléptem: mind annyiszor kisebbségben maradtam — s most ezen vasutak után az ország nemcsak a biztositás teljes összegét kénytelen fizetni, de a győr-gráczi társulat, mely még a kezelés költségeit sem képes fedezni, a biztositott kamatokon felül még ezen költségeket is az államtól követeli. — Öt rövid év alatt 120

mértföldnyi államvasutakat épiteni, egyszersmind pedig az osztrák kormánytól átvett 270 mértföldnyi vasuti kamatbiztositásokon kivül, még 300 mértföldnyi magánvasutak kamatait biztositani, ugyan azon időben a fiumei kikötőre 13 milliót, két lánczhidra 12 milliót, a vám- és postapalotákra 5 milliót, a dunaszabályozásra 10 milliót, a sugár- és nagy-körutra 8 milliót, a vasuti hidra és a budapesti két pályaudvarra kilencz milliót megszavazni: annyit tesz, mint tulbecsülni hazánk erejét, mely évi kamatok fejében már is 55 milliót és a vasuti kamatbiztositásokkal együtt 67 millió forintot fizet, évenként azaz 7 millióval többet, mint az összes egyenes adóból bejön. Ezen kiadásokat ily rövid idő alatt megszavazván a képviselőház: kilépett a hideg számolásnak köréből és egy jól rendezett pénzügyi igazgatásnak csalhatlan számokra állitott biztos alapját rendité meg. Hiában, tisztelt ház, kétszer kettő nem tizenkettő, *(Nagy derültség.)* egy nap nem hat nap, egy nap alatt még az Ur Isten sem teremtette a világot. *(Derültség!)* Nem tagadom, hogy az eddigi beruházások fölélesztették nemzetünk testét, emelték az ország becsét; de figyelmeztetem a tisztelt házat és előttem szólott Gorove képviselőtársamat, *(Halljuk!)* hogy véghetetlen zavarnak megyünk elé, ha azon hazai bajból, mely fájdalom, ugy látszik magyar népünk örökségi tulajdona, adósságokkal vetni meg hazánk fényének alapját, ki nem bontakozhatunk. *(Zajos helyeslés balról!)* Van még idő a pénzügyi bal iránynak elejét venni; de az önismeret minden előmenetel és jobbulásnak legelső kezdete. El kell ismernünk, hogy magyar hazánkban a kész pénz, a pénztőkék teljesen hiányoznak, hogy a vasutakat idegen társulatok külföldi pénzzel épitik, sőt még az államvasutak épitésénél is a kormány idegen vállalkozóra szorult, hogy az államkölcsönök kirekesztőleg a külföldön eszközöltetnek és ezek nyomán a vasutak biztositott kamatai és jövedelmei, a kölcsönök kamajai évenként külföldre vándorolnak. Ezen évenkénti 67 millió kivándorlása ide nem számitva az eladósodott magánbirtokosok által külföldön fölvett kölcsönöket: szegénységünk, pénztelenségünk kutfeje. Angolhonra e tekintetben hijában hivatkozunk, ott a vasutak, csatornák, államkölcsönök kirekesztőleg magának a nemzetnek erszényéből kerülnek ki, jövedelmei és kamatjait utolsó krajczárig az országban maradnak. *(Helyeslés bal felől.)*

Nem állitom, hogy a további beruházásokkal addig várakozzunk, mig Nagy-Brittania pénzügyi állapotába juthatunk; de okvetetlen szükségesnek tartom, hogy honunk további kifejlődése nem a nemzeti erőmü tulhajtása, de a mindennapi rendes hangya munka által eszközöltessék. Igaz, hogy a törvény által már elrendelt vasuti épitéseket be kell fejezni: erre azonban egy uj államkölcsön fölvételét szükségesnek nem tartom; mert azon tapasztalás nyomán, miszerint az állam kezelése alatt a vasutak még annyit sem jövedelmeznek, mint a mennyi adót ezektől a részvényes társulatok fizethetnének, legtanácsosabb, az államvasutak részenkénti eladásából befolyó pénzeket, a fiumei vasut még hátralévő részének kiépitésére forditani, a vasuti kamatbiztositásokat pedig addig teljesen megszüntetni, mig az eddig előlegezett kamatok vissza nem kerülnek, mi némely vonaloknál, mint példának okáért az erdélyi, az alföldi, a pécs-barcsi vasutaknál 6 vagy 8 év mulva válhatik lehetővé. Valóban fölötte nehéz tiszt, ily keskeny ösvényen föntarthatni a nemzeti erőmüt, a tisztelt ház csakis kötelességérzés utáni elszántsággal és hidegvérü kiszámitással teheti; de akkor ki is fogja rántani hazánkat pénzügyi bajaiból, melyeknek kutfejét, igaz, hogy kormányunk kezdeményezésében lehet találni, de minek azt keresni, ha orvoslása van kezünkben és a jelen ministerium bár — mert nem régen áll fön, *(Derültség.)* eddig takarékossági hajlamát még be nem bizonyithatá, — ezen eljárás sajnos következményei által felgazdagult tapasztalás nyomán, maga szólitotta föl a tisztelt házat az eddigi pénzügyi eljárás változtatására. Ezen feladatnak megoldására alkalmat nyujt az államköltségvetés tárgyalása és igy azon reményben, hogy a tisztelt ház az okszerinti egymásutánt kijelölvén, mely szerint a ministerium munkásságát kifejtendi: hazánk pénzügyeit, melyek egy fölötte kényes tengely körül forognak, a biztos öbölbe fogja vezetni, mondom, e reményben én a pénzügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául elogadem *(Általános helyeslés és éljenzés.)*

Elnök: Az ülést bezárom. Holnap reggel 10 órakor folytatjuk a pénzügyi bizottság jelentésének általános tárgyalását.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

69. országos ülés

1873. január 21-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Remete Géza a letenyei járásbiróság iránt interpellálja a kormányt. A kormány beadja a Pest-Buda közt a Dunán a Magitsziget csucsánál épitendő hidról szóló törvényjavaslatot. Az 1873. évi államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágost, Zichy József ifj. gr.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön képviselő ur fogja vezetni, a szólni kivánók neveit jegyzi ugyanő és Kiss Miklós jegyző ur. A mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesités végett fölolvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 20-án tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Deák Ferencz képviselő ur beadja a magyar királyi tudomány-egyetem hadköteles tanár-jelöltjeinek kérvényét, melyben az 1868. évi X. törvényczikk 27-ik §-ában a néptanitóknak adott kedvezményt rájok is kiterjesztetni kivánják.

Kiss János: Tisztelt ház! Van szerencsém benyujtani a szatmár-németi 48-as kör kérvényét, melyben a magyar nemzeti bank felállitását és annak bankjegyei forgalomba hozatását törvény által megállapittatni kéri; továbbá ugyancsak ezen 48-as kör kérvényét, melyben kéri hogy a mult ülésszakban Irányi Dániel által beterjesztett, a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat minél elébb tárgyalás alá vétessék és törvény erejére emeltessék. *(Helyeslés a szélsőbal oldalon.)*

Elnök: A kérvényi bizottságnak adatik ki.

Remete Géza: Minden képviselőnek erkölcsi kötelessége választókerülete azon érdekeit, melyek a közérdekkel nem ellenkeznek, fölkarolni és azon lenni, hogy azok érvényre emeltessenek és ezen kötelességérzet annál sulyosabb, és az illető képviselőnek álláspontja annál könnyebb, minél inkább azonos azon vidék érdeke az ország érdekével. És minthogy az igazságszolgáltatás előmozditását és gyorsitását a közérdek is kivánja: bátor vagyok előadni, hogy a letenyei kerületi járásbiróságnál a javitás szüksége oly nagy mértékben mutatkozik, hogy ha az a mostani állapotban tovább is meghagyatnék, a már megingatott bizalom az igazságszolgáltatás irányában itt végleg megszünnék, a perlekedő felekre, és az elhagyatott árvákra nézve helyrehozhatlan károk háramolnának.

E tekintetben bátor vagyok az igazságügyminister urat fölkérni, hogy a nagy-kanizsai királyi törvényszéki elnök és az illető királyi járásbiró urnak több izben tett hivatalos jelentéseit áttekintse és egyszersmind arra, hogy a költségvetés tárgyalásakor az ottani megfelelő szükségletről illőleg gondoskodjék.

Kénytelen vagyok ezen kérelmemet előterjeszteni, daczára, hogy teljes tudatával birok annak, miszerint Letenyén a közigazgatás és igazságszolgáltatás a jelen rendszer folytán közel 5 ezer frttal kerül többe, mint azelőtt, és hogy ezen 5 ezer frtnyi kiadási többlet előnyeiben a vidék nem részesül, mert a közigazgatás ép oly hanyagon kezeltetik, mint azelőtt, és igy igen rosz állapotban sinylik. Azonban ennek a rendszer az oka, mely megállapittatott és a kormányt a felelősség csak annyiban illeti kizárólag, amennyiben ezen kor szülöttjének ily ferde irányt adott, hogy a hozzákötött remények csalódásokba mennek át. Nem akarok tovább menni, csak annyit jelentek ki, hogy az igazságszolgáltatás gépezete lassan mozog, és hogy ez megjavittassék, bátor vagyok a következő interpellátiót intézni az igazságügyminister urhoz. *(Olvassa.)*

Interpellatió a nm. igazságügyminister urhoz.

1. Van-e tudomása a letenyei kir. járásbiróság jelen helyzetének tarthatlanságáról, s ha nincs, fog-e

az ottani visszonyokról mielőbb hivatalos meggyőződést szerezni?

2. S ezen szerzett tapasztalatai után, mikor s minő intézkedéseket óhajt életbe léptetni az ottani botrányos igazságszolgáltatás javitására?'

Elnök: Az interpellatió közöltetni fog az igazságügyminister urral.

Tisza Lajos közmunka és közlekedési minister: Tisztelt ház! Van szerencsém a dunaszabályozási munkálatok előhaladásáról, valamint a Pest-Buda közt a Dunán a Margit-sziget csucsánál épitendő közuti hid épitésére vonatkozó jelentést mellékleteivel együtt a tisztelt ház asztalára azon kéréssel letenni: méltóztassék azt a pénzügyi bizottsághoz azzal utasitani, hogy a pénzügyi bizottság tegye meg jelentését a házhoz még oly időben, hogy a ház afölött a közlekedési ministerium költségvetésének tárgyalása előtt határozhasson.

Elnök: Tehát a központi bizottsághoz utasittatik azzal, hogy tegye meg annak idejében ugy, hogy az már a közlekedési ministerium költségvetése tárgyalásakor itt feküdjék.

Molnár György: Tisztelt ház! Azt gondolom, hogy ez szintén ki fog nyomatni, hogy necsak a pénzügyi bizottság, hanem az összes képviselők is betekinthessenek.

Tisza Lajos közmunka és közlekedési minister: Tisztelt ház! Gondoskodtam már arról, hogy e jelentés a tervekkel együtt annyi példányban elkészittessék, hogy azt a tárgyalás előtt a tisztelt ház minden tagja megkaphassa.

Elnök: Következik a napirend, az államköltségvetés átalános tárgyalásának folytatása.

Schvarcz Gyula: Tisztelt képviselőház! A szónokok, kik előttem a költségvetési előirányzattal, foglalkoztak, nagyon különböző képét adták a helyzetnek. Vannak, akik tulsötétnek rajzolják azt; vannak, akik csaknem virágzónak: annyiban azonban mindnyájan megegyeznek, hogy a szigorubb takarékosságot ajánlják a ház figyelmébe. Nagyon helyesen! Csak azt sajnálom, hogy Magyarország állami szükségleteivel szemben itt e teremben a takarékosságra nézve is annyira eltérők a vélemények. Például az általam igen tisztelt pénzügyi bizottság kétségkivül a legokszerübb takarékosság követelményeinek vélt eleget tehetni, midőn az igazságügyi és közoktatásügyi ministeriumok költségvetésének kiadási rovataiban törléseket eszközölt. Részemről azonban nem vagyok azon helyzetben, hogy osztoznám a pénzügyi bizottság azon nézetében, hogy ez takarékosság.

A képviselőháznak egy igen érdemes tagja — ki tegnap igen ékesen beszélt, Zsedényi Ede, igen tisztelt képviselő ur — megütközését fejezte ki afölött, hogy a mult években a ház bőkezübb volt némely közmüvelődési tételek megszavazásában, mint maga a kormány óhajtotta, és a tisztelt képviselő ur följajdult, hogy hiszen ez ellenkezik magával a parlamentális gyakorlattal, sőt talán a parlamentalismus elméletével is.

Ismét nem vagyok oly szerencsés ezen nézetében osztozhatni, nem osztozom pedig először azért, mert tudom, hogy a képviselőháznak souverain joga van, megszavazni azt, amit szükségesnek lát; és másodszor nem osztozom azért: mert tudom, hogy a hazának azon tételek nagyobb mérvben való megszavazására csakugyan nagy szüksége volt. Azon praecedens tehát, hogy Angliában nem szokás nagyobb tételeket megszavazni a parlamentben, mint a melyeket a ministerium előirányoz: nem kötelez engem, és nem kötelezheti senkinek meggyőződését e házban, mihelyt a képviselő a megszavazandó összeg tárgyilagos szükségletét megérti; nem kötelezhet bennünket — mellesleg mondva, — ezen praecedens, és ugyan annyival inkább nem, miután ujabb időben magában Angliában fordultak elő egyes esetek, midőn — mint az indiai alkirály Lord Mayo esetében is történt — a régi szokás ellenére az alsóház nagyobb összeget szavazott meg, mint a mekkorát a ministerium kivánt.

Ezeket előrebocsátva, midőn látjuk, hogy a takarékosságra nézve oly eltérők fogalmaink és midőn tapasztaljuk, hogy habár mindenki azt hangsulyozza: hogy csak az elkerülhetlen kiadásokat szavazzuk meg, és mindent, ami talán magában hasznos ugyan, de nem épen elkerülhetlen szükséges, töröljünk; midőn — mondom — tapasztaljuk, hogy habár mindenki csak ezt hangsulyozza: arra nézve, hogy mi az elkerülhetlenül szükséges és mi a mellőzhető, a fölfogások igen különbözők. És ez természetes, mert a fölfogások az elkerülhetlen szükségletekre nézve annyiban különböznek, amennyiben különbözik a fölfogás az állam föladatára, szükségleteire nézve. Vannak sokan, kik az államtól nem kivánnak egyebet, mint azt, hogy adót szedjen és ujonczozzon; ezenkivül pedig, mint Angliában Macaulay bizonyos iskolának mondá: hogy akasztasson. De aki az államban magát a legnagyobb associatiót látja megtestesitve, oly associatiót, mely nemcsak a jogrendnek, de a nemzet összes értelmi, iskolai, anyagi erőinek fejlesztését vallja czéljául: annak az államról más fogalma van. Annak az állam egy nagy culturalis missió. Ez az én fölfogásom is.

Uraim! ha van ország, hol az elmélet és a gyakorlat egyaránt arra utalnak, hogy az államtól várja legnagyobb részben az emberi tőke fejlesztését: ugy ez bizonyára Magyarország. Tagadhatatlanul sajnálattal pillantjuk meg a mostani költségvetés előirányzatát, nemcsak azért, mert a deficit oly nagyra nőtt; de azért is, mert daczára ezen deficitnek: az arány az ugynevezett culturalis, sőt

egyátalán productiv és meddő kiadások közt, különösen pedig a közmüvelődési kiadások, és a lényegben reducálható, és csak formai hiány miatt oly óriási nem-productiv kiadások közt még mindig nagyon kedvezőtlen. Hangsulyoztam ezt már a mult és az azelőtt mult évek költségvetése tárgyalása alkalmával. Természetes, hogy miután a deficit oly nagyban szaporodott: nem lehetett remélni, hogy az arány kedvezőbbé válik. Azok, amik például a közoktatási ministerium rovata alatt történtek, t. i. hogy most négyannyi irányoztatik elő népnevelési vagy átalában közoktatásügyi czélokra, mint történt akkor, midőn a magyar parlamentalismus ujból megnyilt a kiegyezés létrejövetele után: ezen tény — mondom — örvendetes tudomásul vehető ugyan; de annyi bizonyos, hogy a háznak igen sok tagja ugy gondolkozik, hogy ez aránylag a multhoz nagyon szép előmenetel, de a jelen szükségleteihez szabva semmi esetre sem elég.

De hát mily mérvet tartsunk elégségesnek? Ezt fogják önök kérdezni. Mindent egyszerre tenni nem lehet, nem elhamarkodva, hanem lassan, fontolva kell előremenni, a dolgok természetszerü fejlesztését kell bevárni. Ezzel fognak bennünket, miként eddig is szoktak, ezentúl is csititgatni.

Igenis, én sem akarok egyszerre mindent, sőt azt mondhatom, nem is akarok egyszerre sokat; de azt már igenis akarom először, hogy a jogrend, mely valódi alapja minden egészséges közgazdaságnak, és egészséges pénzügyi fejlődésnek nélkülözhetlen föltétele, tehát közvetve föltétele még annak is, amit ez alkalomból mindannyian kivánunk, hogy tudniillik a mérleg helyreállittassék, mondom, akarom először is, hogy a jogrend végre valahára consolidáltassék; tehát nem akarhatom, hogy merő takarékosságból, mint némelyek gondolják, a birák száma csekélyebb maradjon, mint a szükség kivánja. Az efféle takarékosság volt ugyanis oka azon hiánynak, mely fölött a gyakorlati szakemberek annyira megütköznek, s aminek sajnos következményeit azután az egész közönség érezi; azon hiánynak t. i., mely az első folyamodásu törvényszékek birói állomásainak számára nézve olyannyira szembeszökő, hogy a munkát épen a birák elégtelen száma miatt a legtöbb törvényszéknél nem birják meg.

Nem akarhatom továbbá, takarékossági szempontból oly csekély mérvre növelni csupán a közoktatásügyi előirányzati tételeket, hogy daczára a fön hirdetett szép előmenetelnek: a lapokban mégis azt olvassuk, hogy Sopronmegyében csak legközelebb is 84 tanitó folyamodott jegyzői állomásért, tehát oly állomásért, melyet elfoglalni a törvény értelmében egyet jelent a bucsuszóval a tanitói működéstől.

Azt sem akarhatom, hogy közegészségi ügyünk oly sanyaru állapotban maradjon, minőben eddig volt; igaz, mert ha nem is az utolsó betüig igaz is az mind, amit e napokban hallottunk, ha nem is épen oly sötét a kép, mint aminőnek akademiánk egyik legközelebbi ülésén közegészségügyi állapotunkat rajzolták: annyi bizonyos, miszerint egyben megegyeznek az orvosi tekintélyek és a policialis és administrationalis gyakorlat észlelő emberei régesrégen, különösen azok, kik egyuttal ismerik a külföld viszonyait is, abban t. i., hogy Magyarország egészségügyi viszonyainak állapota nemcsak komoly, hanem azt lehet mondani, hogy elszomoritó elannyira, hogy közegészségügyi szervezetünk egészen hiányzik. Akarjuk-e, hogy ez igy maradjon a jövőre, vagy talán azt várjuk, hogy a törvényhatóságok és községek meg fognak tenni mindent, amit e téren tennünk kellene?

Igenis, uraim, én tisztelem az önkormányzatot, és magam is fön akarom tartani; de először kételkedem, hogy az önkormányzat jelen alakjában képes legyen a hiányokat pótolni, és másodszor nem látok takarékosságot abban, ha csupán azért, hogy a papiron államköltségvetésben az előirányzati mérleg helyreállittathassék: pár százezret, legfölebb egy milliót megkiméljünk; de más részt elvárjuk, hogy illető terhét a nép a községi vagy törvényhatósági adó utján mégis viselje; mert bármily alakban rovatik az ki: valóban a nép vállait mindig egyaránt nyomja az, *(Helyeslés bal felől.)* fizesse azt akár az állam, akár a község vagy törvényhatósági adóalakban a nép. A különbség csak az, hogy mig az államnak az adót biztosabban be lehet hajtani és mig az állam előbb képes a szükségletet kellőleg kielégiteni: a község és törvényhatósági intézkedések, tudjuk, hogy, fájdalom, még napjainkban is többnyire hogyan végeztetnek. Igy vagyunk Magyarországon a szegényügygyel is. Ennek szervezését is előbb még meg kell teremtenünk. Tudom, hogy azt törvényhozásunk csak kizárólagos községi ügyül hagyta föl, ugy látszik nem okult azon példán, melyet Anglia nyujtott, hol Erzsébet királyné uralkodása alatt kezdte meg már ugyan a községi szegényügy szervezését, legujabban azonban mégis annak vezetésében a központi kormányzat által állittatott boardoknak is részt juttatott.

Nem akarok tehát, uraim, egyszerre mindent, hanem igenis akarom, hogy történjék valami az eddigi elhanyagolt irányokban is, még pedig történjék annyi, amennyi Magyarországnak, mint jogállamnak s mivelődési államnak békés, csendes, szerény fejlődését biztositsa. Igen, de ide pénz, kell uraim!

Bármennyit vitatkozzunk is mi a mérleg ekként vagy akként helyreállithatása fölött; bármennyit fontolgatjuk is mi, hogy ennyi meg ennyi volt a deficit a mult években, noha ez mindig szükséges ugyan, mert tisztába kell jönni helyzettel: — azonban a ba-

jon csak akkor fogunk segiteni, ha egyuttal kijelöljük az irányt, a módot, mely megtanit arra, hogy kell a pénzt beszerezni. Mennyi pénz kell? Annyi, hogy birjunk menekülni, elsőben is a megállandósult egyre növekvő deficitek lavinájától, amelylyel bennünket egynémelyek ijesztgetnek, és ha gyökeres reform nem történik, tán méltán ijesztgetnek. És másfelől, hogy legyen csakugyan annyi pénzünk, hogy létre hozhassuk azt, aminek szükségéről meg vagyunk győződve. Talán ha közelebbről vizsgáljuk a tényeket, könnyebben megitélhetjük e szükségletek komolyságát. Arra nézve, hogyan lehet az egyensulyt helyreállitani: arra nézve igen sokan fejeztek ki figyelemre méltó nézeteket. Részemről a kérdésnek csak egyik oldalához óhajtok szólani. A költségvetési előirányzat deficitje kétségen kivül nagy; és nagyon fontos kérdés, uraim, hogy mi történik: ha rendkivüli szükségleteink oly óriási mérvben fognak a jövőben is szaporodni, anélkül, hogy a rendes kiadások rovata alatt a valóban mélyen érzett szükségletet fedezni lennénk képesek? Feleletem erre következő:

Nagyon tudom uraim, hogy különös nemzetgazdászati eljárás lenne az, ha rendes kiadásainkat kölcsön által akarnók fedezni; de épen tudom azt is, hogy beruházásokra van szükség. Hasztalan azt mondani, hogy óvakodjunk a tulságos beruházásoktól; mert azok csak a messze jövőben fognak kamatozni. Mind hasztalan; vannak szükségletek, melyekre pénzt teremtenünk kell, ha magyar állam akarunk maradni. E beruházások azokon kivül, miket felhoztam, értem t. i. a közegészségügyi szervezetnek legalább alapvonalaiban való felállitását, ezenkivül némely közlekedési szükségleteket, melyek e házban már sok oldalról hangoztattak, igy jelesen a kőutak hálózatának legalább főbb sugáraibani kiépitését, továbbá kiépitését azon vasutvonalaknak, melyek eddigi vasuthálózatunk bizonyos elhibázott részeit fognák közgazdászatunk érdekében világvonalokkal csatlakozásba hozni: különösen szükségesnek tartom azon beruházásokat, melyek akár a csatornázások, akár vasutak vagy kőutak épitése által az állam javainak értékesitésére fognak szolgálni.

Azonkivül szükségesnek tartom a börtönrendszer javitására teendő beruházásokat és okvetlen szükségesnek tartok beruházásokat, ha nem is óriási mérvben, de minden esetre jelentékeny mérvben a közoktatás rovataiban. Ez utóbbiakra nézve szükségesnek tartom a következő megjegyzéseket. Ha mi a rendes kiadások rovata alá fogjuk sorolni jövőre azon összegeket, melyek a tanépületek felállitására és első felszerelésére fordittatnak: akkor nem fogunk eljárni helyesen pénzügy-elméleti szempontból; de nem gyakorlatilag sem, mert nagyobb mérvben nem fogjuk egyátalában a hiányzó épületeket felállithatni ott, ahol kell, és ahol az 1869-ik évi XXXVIII. törvényczikk 80. §. értelmében az államnak jogában és kötelességében, magyar nemzeti szempontból pedig érdekében van saját magának iskolákat állitani. Igy nem fogjuk a kellő idő alatt és kellő mérvben, ha ez összeg a rendes kiadási összegben marad, az iskolák felállitását és első felszerelését eszközölhetni. Azonkivül, ha a rendes kiadások rovata alatt nagyobb összegeket előirányozunk is: akkor a tanépületek és első fölszerelés emésztvén föl szükségkép a rendes kiadások legnagyobb részét, alig maradhat egyéb jelentéktelen töredéknél a tanitók fizetésének emelésére, nyugdijazására, ösztöndijakra, s a tanfelügyelet életképes reformjára, hogy az oktatás ingyenessé tételét ne is emlitsem.

Uraim! mindezekből azt látom, hogy minden tekintetben legjobb eljárás volna, — és ugyan az egyensuly helyreállitásának szempontjából is — nem mondom egy óriási nagy összeget, egy jelentékeny összeget azonban mégis mintegy 10—12 milliót ezen közmivelődési, illetőleg közoktatásügyi beruházásokra, nevezetesen a hiányzó tanépületek felállitására és első felszerelésére, ha máskép nem, nemzeti kölcsön alakjában, ha máskép nem az állami javak terhére fölvenni betáblázás mellett. Ez azt hiszem, nem tulságos kivánság; egy 10—12 milliónyi nemzeti kölcsönnel minden esetre a hiányzó tanépületeket fel lehetne állitani ugy, hogy jövőre a rendes kiadásokkal, például a mostani szerény összeggel is, talán jelentékenyebb eredményeket lehetne elérni. Ezen nemzeti kölcsönnek kamatai pedig nem volnának veszélyesek, különösen akkor, hogy ha azon megtakaritások keresztül vitetnének, a melyek nézetem szerint is lehetségesek.

Ez utóbbiakat illetőleg, megvallom, nem várok nagyon sok eredményt a központi kormányzat reorganisatiójától; nem mintha nem akarnám azt. — Azok, kik a mult országgyülésen itt voltak, tudhatják, hogy én is sürgettem a ministerium reorganisatióját, és most is óhajtom, sőt sürgetem ezen reorganisatiót; azt is elfogadom, mint nem lehetetlent, mit Zsedényi tisztelt képviselő ur mondott, hogy a központi kormányzat hivatalnok személyzetének számát talán kellő ügybeosztás s a felelősségi rendszer behozatala mellett, ha talán nem is épen felére, mint ő mondá, de jelentékenyen le lehetne szállitani. Azt azonban kétségbe vonom, hogy ebből jelentékeny eredmények származnának; mert én egyuttal azt is óhajtom, hogy az alsóbb foku hivatalnokok fizetése emeltessék, mert, hogy ha akarom a törvények uralmát Magyarországon: akarnom kell a tisztviselő kellő tekintélyét; ha akarom, hogy a tisztviselők szakmájának éljen, ha akarom, hogy arra oly férfiak vállalkozzanak; kik a kellő képzettséggel birnak: akkor akarnom kell, hogy oly ellátásban részesüljenek, amely fölmenti őket az anyagi élet gondjaitól. Tehát az magában nem elég.

Zsedényi tisztelt képviselő ur ugyanis azt mondta, hogy felére le lehetne szállitani, és mégis fölemelni egy harmaddal a fizetéseket. Én nem tudom, mire alapitotta itt számitásait; hanem azt hiszem, hogy ez jelentékeny eredményt nem eszközölhetne, mert én ugy vagyok meggyőződve, daczára annak, hogy csakugyan számtalan hivatalnok nagyon is felesleges, — és e tekintetben nem lehet, hogy a politikai történelemiró megróvást ne tegyen a kormány sajátszerü eljárására, mely, midőn az ügyeket első izben átvette, a parlamentalis ministeri felelős kormányt meghagyta oly alapon, mely nem is a parlamentalismusé, hanem a dicasterialis, a collegialis rendszer maradványa; mégis kimondom, habár nagyon is népszerütlen uj hivatalok fölállitásáról beszélni: én mégis kimondom, sőt tudom, hogy igen sok tagja ezen tisztelt háznak azon meggyőződésemben osztozik, miszerint igen is van szükség rá, hogy a meglevők leszállitása mellett uj szükségletek fedezésére, például mindjárt a közegészségügyi szervezetre nézve, a meglevőkön kivül uj hivatalok is állittassanak.

Szomoru az igaz, uraim! detény és való. Tehát bár szükséges a központi kormányzat hivatalszemélyzetét leszállitani: ebből pénzügyi helyzetünk jelentékeny javulását nem várhatjuk. Azon eszméket, melyeket itt fölhoztak, mint például tisztelt Zsedényi képviselőtársam fel méltóztatott hozni, a vasutak elárusitását: szintén nem lehetek szerencsés pártolni, és pedig azért nem, mert — miután itt nincs helye bővebben fejtegetni e tárgyat, csak röviden érintem — tudom, hogy a képviselőház igen sok tagja épen azon meggyőződésben van, hogy a vasutakat nem hogy el kellene idegeniteni, hanem ha lehet, mint Poroszország tette, meg kellene vásárolni. Számtalan okok harczolnak e mellett, többek közt, a magyar nemzeti közmüvelődés, sőt maga közvetlenül a magyar nemzetiség ügye. *(Helyeslés bal felől.)*

Tudjuk ugyanis, hogy nagy számmal vannak hazánk fiai közt, kik magukat technicai pályára képezik és ezen technicai müveltség, ezen sok talentum, ezen nemes buzgalom, meddő lesz és gyümölcstelen marad, talán azért, mert nem vagyunk azon helyzetben, melyben Belgium és Poroszország van, hogy az állam a vasutak fölszerelését, hivatalos állomásainak betöltését közvetlenül a maga felügyelete alatt eszközölje. Zsedényi eszméjének megvalósitása tehát nem kivánatos; de még ha keresztül vihető lenne is: még ekkor sem igérhetné állami bevételeinknek jelentékeny növekedését, már csupán eladható állami vasutainknak aránylag kevésbbé jelentékeny vagyonértékénél fogva; épen nem szolgálhatna pedig arra, hogy maradandólag helyreállitsa az egyensulyt.

Tény azonban, hogy megtakaritani lehet, nemcsak az én nézetem, de gyakorlati pénzügyi szakférfiak nézete szerint is, leginkább az adóreformok gyakorlati keresztülvitele által, *(Helyeslés.)* különösen pedig e tekintetben nevezetesebb eredményeket lehetne elérnünk, ha az adóbehajtás nem kerülne oly sokba, mint amennyibe kerül. Igaz, annak, hogy az adóbehajtás oly sokba kerül: okai mélyebben fekszenek nálunk, mint más államokban. Ismét kell magamnak azon erkölcsi bátorságot vennem, hogy olyant mondjak, ami nem népszerü. Annak, hogy az adóbehajtás nálunk oly meseszerü összegekbe kerül, oka az, hogy népünk nagy része, a tömeg, részint a szomoru absolutismus gyászos utóhatása folytán, részint pedig, mi még inkább szomoru, a politikai párt-küzdelmek fékvesztett izgatásainál fogva azt hiszi, hogy egy vagy más párt szempontból, hazafiui kötelességet teljesit, ha polgári kötelességeinek teljesitését elmulasztja. *(Helyeslés jobb felől.)* Pártkülönbség nélkül megvan mindenesetre a népnél e vonakodás, nincs benne a törvénynek azon tisztelete, a polgári kötelesség azon érzete, mely meg van más alkotmányos államokban. *(Élénk helyeslés.)* Ezt kell fejlesztenünk, a törvények tiszteletét, a polgári kötelességérzetet. *(Helyeslés.)* Enélkül haszontalan minden adóreform, mert azon összegek, melyekbe az adóbehajtás kerül: ily állapotban milliókat emésztenek föl, melyeket jobb czélra fordithatnánk. Itt a nép, ugy szólván, minden adóbehajtóban, valóságos ellenségét látja. Ezer meg ezer ellenőrre van szükség: mig más államban hasonlithatlanul kevesebbel is czélt érnek, s igy természetes, hogy milliókkal haladja felül rendes kiadásunk azon összegeket, a melyekbe nyugodtabb, tisztultabb állapotok, több polgári kötelességérzet mellett egyszerü adóbehajtási szervezet kerülne. E téren tehát jelentékeny megtakaritások lesznek eszközölhetők, mihelyt alkotmányos állam és népéletünk a közerkölcsiség alapján consolidálódni fog. Arra nézve azonban, hogy minélelőbb lehetőleg tág, lehetőleg szabad tért nyerjünk a mozgásra reformmunkálataink eszközlésében, több bevétel is szükséges, mint amennyivel rendelkezünk; és itt ismét erkölcsi bátorság kell hozzá, de én kimondom: e nagyobb jövedelem forrást nekünk csak uj adónemek behozatala, s némely már fenállók emelése, vagy legalább okszerübb arányositása szerezheti meg.

Nem értem én azon irányban az emelést, hogy a földadót, melynél a föld már most is igazságtalanul tul van terhelve: a legbotrányosabb adó kataster alapján kellene felemelni; nem is ugy, mintha az élelmi czikkekre vetett adót akarnám emelni, az élelmi czikkekre, melyeket a szegény népnek oly drágán kell vásárolni s melyeknek megadóztatása azt oly sulyosan terheli, nem; sőt programmomhoz hiven azok eltörlését kivánom. Kivánom azonban, hogy ott, hol a vagyon el van titkolva, vagy pedig a Bach-rendszer hibás fölvétele folytán nincs kellő-

leg megadóztatva, szorittassanak az illetők a kellő arányu polgári terhek viselésére. Sajátságos állapot, uraim; hanem annyi bizonyos, hogy akkor, midőn a nemzet terhéről, midőn a nép terhéről beszélünk, — mert megvallva a legalsóbb osztályt a legnagyobb teher nyomja nálunk, nagyobb, mint bármely más országban, — hogy mondom akkor, midőn arról beszélünk, hogy a nemzetet nagy igazságtalan adó terheli: valóban nem tudjuk, mennyiben van befolyással az adóhátralékoknál azon keserüség, mely az absolutismus rendszeréből felmaradt, mennyiben van befolyással azon gyülöltség, mely a pártok között fennáll, s nem tudjuk mi része van annak, hogy az egyes pártok politikai tőkét csinálnak ebből czéljaikra, s különösen kortes eszközt a választásoknál. Sajátságos helyzet, uraim, hanem annyi tény, hogy mig más államokban hiteles adatok nyomán ismerik a nemzeti törzs vagyont s annak évenkinti jövedelmét: addig nálunk e nemzeti törzsvagyonról — s ezt maguktól a legjelesebb közgazdászoktól tudom — tulajdonképen nincs is más fogalmunk, mint az, mit az absolut uralom alatt báró Czörnig által gyüjtött adatokból kiszámithatunk. A nemzeti vagyonról azt hiszszük, hogy az körülbelül 4000 millió értéket képvisel.

De ki áll jót azért, hogy az annyi és nem több. Igen jeles közgazdászoktól és statistikusoktól hallottam, hogy a nemzeti törzsvagyonnak magasabbra kellett rugni már akkor, midőn ezen adatok összegyüjtettek. Tudjuk, hogy azon absolut rendszer alatt mennyien titkolták el vagyonukat, minthogy hazafiasnak tartatott a németnek be nem vallani a vagyon valóságos értékét. De ezen nemzeti törzsvagyon értéke és jövedelme különösen emelkedett is az azóta létre jött kiegyezés után, s e tekintetben, ha nem is látom ezen emelkedést minden oldalról oly igen rozsás szinben, mint azt a ház egyik nagy érdemü tagja Gorove István igen tisztelt képviselő ur tegnap fejtegette: annyi igaz, hogy ezen vagyon nem süllyedt, hanem emelkedett. Az egyes nézetek ezen emelkedés mérvére nézve lehetnek ugyan eltérők; de az emelkedést tagadni nem lehet.

Ha ismerni fogjuk a nemzeti törzsvagyont; ha tudni fogjuk annak az okszerü gazdálkodás által kisajtolható jövedelmét: akkor szólhatunk ahhoz, hogy mi az, mit a nemzet elbirhat, és mi az, ami már a nemzet anyagi élettőkéjét, törzsvagyonát támadja meg.

Hogy az adóreform gyökeres keresztülvitelére valóban nagy szükségünk van: ez onnan is kitünik, mert még azt sem tudjuk, hogy a tőke, mely oly nevezetes szerepet játszik napjainkban ugy a pénzintézetek alapitásánál, mint a politikában is, hogy mondom ezen nagy tőke minő arányban van tulajdonkép megadóztatva a valóságban.

Az igen tisztelt pénzügyminister ur emlékezni fog rá, hogy ez előtt több hónappal bátor voltam egy kéréssel járulni hozzá, azon kéréssel tudniillik, hogy legyen szives, — ha hivatalosan egybeállitva nincs, miként az más államokban szokott lenni, — legyen oly szives, s engedje meg, hogy az összeállitást kérhessem az illető közegektől s ha lehet eszközölje ő maga, hogy összeirassék Magyarország összes adókerületeiben hivatalosan a legnagyobb adófizetők névsora, például száz forintig, s ha ez roppant sok időbe kerülne, akkor 500 forintig.

A nagyon tisztelt pénzügyminister ur megigérte volt, azonban valószinüleg bokros teendői gátolták őt abban, hogy ezen adatokat kezemhez juttassa. Kénytelen voltam tehát hasonló tanulmányozás megkisérlése végett e tekintetben az igen tisztelt belügyminister urhoz folyamodni s a belügyminister ur hivatalos helyiségeiben, a virilisták névsorából habár ez nem is tökéletes, állitottam össze a legmagasabban megadóztattak jegyzékét, s igy szereztem magamnak arról tudomást, hogy a nagy vagyon miként van a magasabb rétegekben közgazdászati és geografiai szempontból hazánkban fölosztva. Uraim, röviden azon eredményre jutottam s jutottak azon hivatalos urak, kik velem együtt az adózók névsorát átnézték, hogy mi, a kik ismerjük, hogy mily nagy szerepet visz nálunk a tőke ujabb időben, s mily fényes nyomait látjuk, nemcsak az emelkedő disz palotákban, hanem a százakra menő pénzintézetekben is: ámulva kérdeztük, miután végig futottuk az összes virilistak névjegyzékét és láttuk, hogy a földbirtok mutatkozik a legnagyobb részben megadóztatva ugy, hogy legnagyobb földbirtokosaink is keserüen megérzik annak sulyát, — mondom — elbámulva kérdeztük, hogy az a nagy tőke, amelylyel oly nagy zaj üttetett, hová siklott? hová veszett hát el, mert a virilisták lisztáiban csak annyiban van nyoma, amennyiben a földbirtokkal van egybe kötve? Valóban nehéz ezt megmondani, kivált ha pénzintézeteink adóját is betudjuk a számitásba.

Azt nem hiszem, uraim, hogy azért nem fordulnának elő, mintha talán az illető nagy tőkepénzesek politikai ellenszenvből nem akarnának beiratkozni a virilisták közé; mert nagyon világos dolog, hogy a nagy tőkepénzesek valamint majdnem minden államban a fönálló hatalommal tartanak, ugy ami államunkban is a jelenleg fönálló kormánynyal szemben, vagy épen magával az egész rendszerrel ellenzéket épen nem játszanak.

Ezeket előre bocsátva, uraim, nagyon rövid leszek *(Halljuk!)*

Mindezen beruházásokkal szemben, uraim, igenis szükséges, s e tekintetben igen t. Zsedényi képviselőtársunkkal talán tökéletesen egyetérthetek, szükséges törekednünk, minden mellék tekintetet félre vetve az egyensuly helyreállitására, szükséges törekednünk a legnagyobb takarékosságra. Azonban csak arra az egyre kérem a t. házat, méltóztassék a ren-

des kiadásokból amennyit csak lehet a müveltség, s mindazon intézmény javitására irányzott tételek, a melyek a jogrendet, a közgazdasági fejlődés ezen első alapföltételeinek megszilárditását czélozzák, méltóztassanak, amennyire lehet, ezen és más tételek közt jövőre kedvezőbb arányt behozni; méltóztassanak a mennyire lehet siettetni az adóreformokat, s méltóztassanak a réginek nagy költségeit, amennyire lehet, alábbszállitani; mert ez azon tétel, hol milliókat lehet megtakaritani.

Ha mindezt létrehoznunk megadatik: akkor t. ház! előttünk áll a lehetőség a helyzeten gyökeresen javitani; ez intézkedések nélkül, kétlem: fogna-e pénzügyi helyzetünk egyátalán valaha is javulhatni. Nem uraim, ezen lépések megtétele nélkül hazánk átalában véve nem fog azon fejlődésnek indulni, melyet mi egészségesnek nevezünk.

Azonban még más valamire is szükségünk van, azon intézkedéseken kivül, melyek közvetlenül a pénzügyi helyzet javitását czélozzák. Szükséges uraim! hogy végre valahára egy erős korszerü kormány consolidálja magát. Nem látok abban semmi üdvösséget a pártokra nézve, még kevésbbé pedig a hazára nézve, hogyha oly hangokat hallunk, minőket tegnap és tegnapelőtt különböző szónokok, még a jobboldalról is, e részben többé-kevésbé titkolt czélzatossággal hallattak.

Ime az igen tisztelt ministerelnöknek és minister társainak, ugyszólván, mosolyogva mondották a szónokok, hogy ezen ministerium élete ugyis igen rövid.

Nem tudom, t. ház! mire czéloztak; annyit azonban tudok, hogy az anyagi helyzet megjavitására nézve, a gyakori ministerválság nem üdv, hanem szerencsétlenség. Nézzük azon államokat, hol a ministerváltságok napirenden vannak. Oláh-, Görög-, Spanyol-országok, hogy állanak azok pénzügyei. És ez igen természetes, az adórendszer bármennyire reformáltassék is, s a meddő kiadások, különösen az óriási adóbehajtási költségek, nagy részben terhelni fognak benünket mindaddig, mig az állampolgárokban nem lesz meg nálunk azon magas polgári kötelességérzet, melyről előbb szóllottam, és nem lesz meg benne a törvények kellő tisztelete.

Ez szükséges t. ház! mindenekelőtt oda, hogy pénzügyeink consolidáltassanak, ez annak erkölcsi alapja. Hogy történhetik pedig meg az, t. ház! hogyha — tekintet nélkül szólok itt a pártokról, — az emberek, a nép a vidéken és a városokban egyaránt mindig csak azt lesik, mikor lesz ismét ministerválság és minő válság utján emelkedhetnek mellékutakon egy vagy más állásra.

Ez nem méltó egy jogállamhoz, nem méltó egy modern alkotmányos államhoz, ez elvonja az erkölcsi alapot a parlamentalismus alól. Igen, ha az igen t. ministerelnök és a kabinet, melynek élén áll, ugy látná — mit egyébként nem hiszek, mert sokkal inkább tisztelem tehetségeit, ismerem hazafias lelkületét és jellem-szilárdságát, — ha mondom, ugy látná, hogy nem volna képes megküzdeni a melléktekintetekkel, egy vagy más aspirátióval, nem egészen alkotmányos factorral: én felteszem róla, hogy akkor lemondana. De ha ezt nem teszi: akkor arra kérem, kövessen el mindent, ami a parlamentálismus kinövéseinek átkát a gyakori ministerkriziseket, azon örökös forrongást, izgalmat, mely elszoktatja az embereket a munkától, mely meggától minden korszerü reformot, meggátolja a szabályszerü, rendszeres, összefüggő reformmunkálatot; kövessen el mindent, hogy ezen átok, a ministerkrizisek örökös izgalma a hazáról eltávolittassék; ő megteheti; s fölteszem a többség pártjáról, valamint az ellenzékről egyaránt, hogy támogatni fogja, bárki ül a kormány élén, mihelyt korszerü irányt fog követni, erélyes kézzel fogja kezelni ezen irányt és mindenekelőtt, ha látni fogja a nemzet, a törvényhozás, és különösen maga a ház nagy többsége, hogy van, hogy már müködik, érezteti hatását egy bizonyos programm, bizonyos irány, melyet a ministerek követnek.

Kövessen el a ministerium mindent, hogy meggyőzhesse a pártokat átalában véve, különösen hazánk értelmiségét arról, hogy itt nem azon várakozás, amely kifáraszt, amely az embereket a dologtalansághoz szoktatja; hanem igenis, hogy az erélyes munka és korszerü eljárás az, amit eszközölni akar. Mutassa meg a nemzetnek, hogy bizonyos irányuk van, hogy tudja mit akar, győzzön meg bennünket a házban a budget-vita alkalmával; hisz ez a legjobb alkalom.

Ha pedig t. a kormány ezt nem tenné, nem érezné magát eléggé erősnek, mert meglehet, és ez lenne épen a legszomorubb, amit azonban nem hiszek, hogy a függöny mögötti különböző cselszövények vagy nem tudom miféle, jogosulatlan factorok, hogy mondom ezek jobban éreztetnék a kormány összetartási ösztönével sulyukat, mint azon positiv irány, mely az elméket hóditja; ha azt tapasztalná, hogy a döntő körökben azon factorok fontosabbak, mint egy korszerü kormányzati rendszer, vagy az eszmék harczának azon eredményei, melyeket tárgyilagos polgári kötelességérzettel, hazafias önföláldozással elérnie lehet: akkor nagyon kérem a t. többséget, tegye meg kötelességét. Igen kérem azon többséget, mely imposansabb ugy szólván, bármely parlament kormányzó majoritásánál, s melyek kebelében annyi magas miveltségü férfiut és annyi hazafias érzületü részint kiszolgált, részint ujabb bajnokát az alkotmányosságnak ismerünk, kérem ezen t. többséget, használja fel igenis ezen átalános és részletes budgetet arra, hogy utasitsa a kormányt az illető tételeknél határozati javaslataival egy rendszeres kor-

mányzati politika követésére. Jelölje ki az irányt; ha maga a kormány ezt nem tenné. De történnie kell valaminek, mert az idő rövid. Ezen reményben fogadom el részemről a kormány által benyujtott költségvetési előirányzatot *(Helyeslés.)*

Pulszky Ferencz: T. ház! Több oldalról hallottam azon észrevételt és hallottam nemcsak ezen parlamentben, hanem sok más parlamentben is, hogy a politika és fináncia a legszorosabb összefüggésben van, és ezen kapcsolatnak talán legpregnánsabb kifejezését adta Lajos Fülöp hires fináncminístere br. Lanis, ki azt mondá: „Faites moi de la bonne politique, je vous ferai des bonnes finánces," jó polikát kövessetek és jó lesz a fináncziátok. Én tehát ezen szoros összeköttetést a jelen pillanatban is elfogadom, midőn a deficit egész meztelenségében áll előttünk, elfogadom azon pillanatban, melyben a pénzügyi bizottság csaknem ugyanazon térre lépett, amelyen tavaly a különvélemény állott, elfogadom most, a midőn lapjaink feketére szokták festeni a magunk állapotát, elfogadom most, a midőn parlamentünkben többször halljuk a fölszólalást, hogy hagyjuk el azon utat, amelyen eddig mentünk, szakitsunk a multtal és kövessünk egészen uj fináncpolitikát. Elfogadom a szoros kapcsolatot politikánk és mostani fináncziális állapotaink között, igenis jól tudom, hogy minden mostani állapotaink le a deficitig következményei amaz eljárásnak, melyet követtünk 1867. óta.

1867-ben válságos ponton állott a nemzet s csak nagy áldozatok árán nyertük vissza azon jogot, hogy magunk rendelkezhessünk a magunk sorsáról.

Érzem én is az áldozatok sulyos voltát, — fölhozta ezeket tegnap Helfy képviselő ur is; — de azt hiszem: nem fizettük meg drágán a jogot, hogy magunk kormányozhatjuk magunkat; különösen ha el nem felejtjük, hogy azon teher, mely ránk szállott: 300 évi történelmünknek logikai következménye; ne feledjük el, hogy ez csak ugy repraesentálja a multnak büneit és hibáit, miként minden államadósság bármely más országban nagy részben a multnak hibáit és büneit képviseli. *(Tetszés a jobb oldalon.)*

Midőn 1867-ben a kiegyezés megtörtént és a nemzet urává lett a maga sorsának: két ut állott előtte, két különböző felfogás nyilatkozott akkor államférfiaink sorában, és pedig mindkét párt körében egyiránt voltak az egyiknek s a másiknak pártolói jobbra is, balra is. Tisztába kellett magunkkal jönni arra nézve, hová akarjuk juttatni az országot, mi a czél, melyet el nem akarunk téveszteni.

Az egyik nézet az volt, hogy aspirátiókkal kis ország maradjunk mintegy beékelve három nagy hatalmasság közé, hogy rövid léptekkel kövessük hátul a többi nemzet diadalmenetét a civilisatió felé; hogy itt-ott foltozzunk egy kissé szerkezetünkön, épitsünk itt-ott egy pár mértföld vasutat, évenkint egy pár mértföld kőutat; s a posta és távirda csak annyira terjesztessék, amennyit tiszta jövedelme enged, s csak a feleslegből tegyünk investitiókat, iskoláink, felsőbb tanintézeteink, egyetemünk várjon, mig meggazdagodunk. Nagy aspirátióink ne legyenek, nagy sereget ne tartsunk, maradjunk védtelenül, igy talán megtart bennünket az isten és a szomszéd hatalmak egymás elleni irigysége; maradjunk kicsinyek, ne csináljunk adósságokat: s megélhetünk. Ez oly felfogás, melyben sokan osztoznak; nekem azonban ilyen agglegényi felfogásom nincsen. *(Derültség.)*

És a kormány s a nemzet, a másik utat választotta. Érezte elmaradását, látta hogy vagy el kell pusztulnia, vagy lesz belőle nagy nemzet; ez pedig nem lehet másképen, mint nagy áldozatok árán. Elmondotta e teremben egyik barátunk, kinek elhunytát még ma is fájlaljuk, midőn a ház átalános tetszése mellett kinyilatkoztatta, hogy a magyar nemzet fönállásának kérdése a cultura kérdése. Vajon megmarad-e nemzetünk, vagy el fog-e veszni, mint sok más nemzet elveszett előtte: ez attól függ, vajon megérdemli-e nemzetünk a fönmaradást? mert a történelem itélőszéke csak azon nemzeteknek kegyelmez, melyek tettel bizonyitják be életképességöket és fönmaradásuk szükséges voltát. *(Helyeslés.)*

Én, tisztelt ház, bizom a magyar nemzet fenmaradásában és egykori nagyságában. Bizom azért is, mert 1867-ben azon utat választotta, mely tövises ugyan, de biztosan nagyságra vezet. *(Helyeslés jobb felől.)*

Mikor Árpád a magyar nemzetet ide keleti Európa e leggazdagabb részében a szép Dunavölgyben megtelepité: már akkor megszabta annak jövőjét és örökül hagyta neki nem a szerény tengést, a puszta megélhetés élvezetét kisszerü körülmények közt; hanem hagyta örökségül a korszerü küzdelmet apáinkra a csatamezőn, reánk és fiainkra s az unokákra a hosszu fáradozást, a végnélküli munkát, s feláldozását annak, mi a munkát képviseli, — a pénznek.

Igaz, hogy a pénzügyi bizottság némileg eltért e nézettől; igaz, hogy azt mondja: igen rohamosan jártunk el, azt találja, hogy nem vesszük számba a körülményeket, és többet is adtunk ki, mint amennyit kiadnunk szabad lett volna, többet tettünk mint amennyit tennünk kelett volna, hogy még a közmüvelődési és közgazdasági budgetnél is csak annyi beruházást javasol, amennyi a jövedelmekből kitelik; s igy csaknem azon térre lépett, melyen mult évben a különvélemény állott, mely a többek között még azt is neheztelte, hogy a lőcséi alreáltanodát főreáltanodává akartuk átalakitani: holott, mint mondá, Kassán 6—10 mértföldnyire főreáltanoda már létezik; a postát és távirdát csak annyira akarta kiterjeszteni, amennyi a fölöslegéből, jövedelmi többletéből telik. Ámde ily felfogás, néze-

tem szerint, nem gazdálkodás: ez már fillérkedés; ily gazdálkodásnál a nemzet sohasem fog fölmelegedni, és sohasem lesz kész arra, hogy áldozatokat hozzon.

De vajon lehetséges-e megállapodnunk azon uton, melyre léptünk, s vajon lehetséges-e, hogy azok után, a mik történtek, most egyszerre azt mondjuk: nem teszünk többé semmit, megállunk itt fáradtan, lenyugszunk féluton és tovább nem haladunk: mig ki nem pihenjük magunkat s csak akkor indulunk majd ujra, ha erőt gyüjtöttünk; de szomszédaink elhaladnak ez alatt mellettünk.

De hiszen kérem vasuti hálózatunk nincs befejezve, vajon befejezetlenül hagyjuk-e azt? Azt akarjuk-e, hogy a keleti vasut álljon meg Brassónál és ne csatlakozzék, keresztül hatolva a Kárpátokon az oláhországi vasutakkal? Az észak-keleti vasut Munkácsnál és Szigetnél találja-e örök időkre végpontját? a dombóvári megállapodjék a Duna előtt? és mindezen vasutak ne hozzanak bennünket összeköttetésbe a világforgalommal; vagy talán el lehetünk az orsovai és a kikindai összeköttetés nélkül? nem látjuk át mindnyájan, hogy az országnak fő vonala nincs még kiépitve, mely nélkül pedig uthálozatunk mindig hézagos marad, mert tökéletességre soha nem jut addig: mig a zimony-pesti és a buda-jálnai vonal ki nem épül, és a legegyenesebb ut az északi tengertől a görög tengerig, Hamburgtól Salonikibe el nem készül? Mondhatjuk-e addig azt, hogy országunkban megtettünk mindent, mit kereskedelmünk kiván? Ezek mind olyanok, miket meg kell tennünk akár akarjuk akár nem, s megfogjuk tenni, bármennyire akarjunk takarékoskodni; mert az ily kérdések kivánják a megoldást, és meg is fognak oldatni.

Menjünk tovább; itt van a honvédelmi ügy. Van-e e házban valaki, ki föl ne melegednék, ha látja, hogy 135 ezer honvédünk van és ezek az országnak oly derék erejét képezik, melyben a fiatalság fölnevelkedve, a culturában is nagy előmenetelt tesz. Megállapodjunk-e ezen számnál? hisz maga a törvény megszabja a határt, a meddig e részben mennünk kell. Igen jól tudjuk, hogy a honvédelmi szervezés 1880. előtt nem lesz befejezve; jól tudják, hogy már eddig milliókat nyelt el, és még milliókat fog elnyelni; de a törvény megszabta az utat, megszabta a czélt, melytől eltérnünk nem lehet (*Helyeslés jobb felől.*)

Azt hiszem továbbá, nincs senki e házban, ki sajnálná azon milliókat, melyeket közintézeteinkre, népiskoláinkra kiadtunk; mert hiszen tudjuk, hogy valamint minden uj mértföld, melylyel vasutainkat szaporitjuk, a világpiaczczal füz bennünket szorosabban össze: ugy minden uj népiskola, középtanoda, gymnasium, és minden uj egyetemi tanár, mindannyi uj lépés a civilizátio felé és arra vezet, hogy előbb utóbb előképe legyünk a keletnek és mint ilyenek előbbre haladhassunk a nyugoti nemzetek culturája felé. (*Helyeslés jobb felől.*)

Egy másik kérdés is van előttünk, mely tegnap is fölemlittetett Móricz Pál t. képviselő által: a bankkérdés. Mindenki tudja, hogy ezt a valuta rendezése nélkül megoldani nem lehet; s azt gondoljuk-e, hogy a valótát rendezhetjük a nélkül, hogy a függő államadósságot consolidáljuk, vagy kifizessük? Hát erre nem kellenek-e ismét milliók? Azt hisszük-e, hogy akár miként fogunk takarékoskodni: e kérdés megoldása nem fogja igénybe venni zsebünket? Ez megint oly kérdés, mely elől kitérni nem lehet. (*Helyeslés jobb felől.*)

De van még egy nagy kérdés, melynek megoldása elodázhatlan: Vasutainknál kezdettől fogva az volt az alap-hiba, hogy a forgalmi eszközökre nem forditottunk elég figyelmet. A tapasztalás mutatja, hogy a vasutak mértföldenkint annyi forintot hoznak be brutto, mint a mennyi forint fordittatott mértföldenként a közlekedési eszközökre; pedig minden concessiónkban benne van a szakasz, hogy mértföldenkint 50 ezer forint fordittassék forgalmi eszközökre, ami által minden vasutnak megadtuk a lehetőséget, hogy ha folytonosan talál elszállitandó terhet: 50 ezer forintot keressenek bruttó mértföldenkint. Már most ezen 50 ezer forint fele reá megy a régiekre, maradt tehát legfölebb 25 ezer forint; mi pedig egyetlenegy vasut kivételével és ez is másodrendü, mindeniknek 36—40 ezer, sőt egyiknek 60 ezer garantiát is biztositottunk; és nem gondokodtunk azon eszközökről, melyekkel ezen összeget megkereshesse; mert tudjuk, hogy forgalmi eszközeik csak annyira mennek, hogy a garantirozott összegnek körülbelül csak felét hozhatják be; igy tehát mi olyat kivánunk a vasutaktól, amit mostani tőkéjökkel teljesitni nem képesek. El fog e szerint jönni az idő, — nem mondom, hogy itt van, de minden évben közeledik, — melyben elkerülhetlen szükség lesz, hogy e vasutak alaptőkéje fölemeltessék azon czélból, hogy forgalmi eszközeiket szaporithassák s ez által a jövedelmet, mely garantirozva van, be is hozhassák. Ez szintén oly szükség, mely előttünk áll, s mely elől kitérni lehetetlen.

Látszik mindezekből, hogy nemcsak a háborura, — a mint Montecucculi szokta volt mondani, — de a nemzet megélhetésére, a kormány tovább vezetésére is három dolog szükséges, t. i. először pénz! másodszor is pénz! és harmadszor még egyszer pénz!

Már most az a kérdés, hogy honnét teremtsük azt elő? (*Egy hang a baloldalon: nincs!*) Azt mondják, hogy nincsen. Ez nagyobb kérdés. Itt természetes, hogy legelőször is sokan azt mondják: „Hisz itt vannak az országnak roppant erdői és egyéb nagy fekvő birtokai.“ Igaz, az országnak igen nagy fekvő birtokai vannak minden arányon tul; igaz, hogy az ország területének 12-ed részét

teszi ki az, a mit a pénzügyminister maga kezel; igaz, hogy ez annyi, a mennyi az egész Würtemberg királyság és még félszer annyi. Azt hiszem, hogy ily roppant jószágok kezelése bureaukraticus módon egy centrumból csaknem lehetetlen; hiszem, hogy a kormánynak nem föladata mezőgazdaságot űzni, hiszem, hogy a legjobb akarattal sem gazdálkodhatik a kormány jobban, mint gazdálkodnak e téren másutt, és a tapasztalás rég megmutatta — különösen a hol nagyok az államjószágok, hogy a kormány rosz gazda. — De azért nem jut eszembe azt mondani, adjuk el, azért: mert nem hiszem, hogy eljött ennek ideje, mi akkor fog történhetni, midőn az érték, — az általunk eszközlött és eszközlendő investitiók következtében, minden esztendőben növekedvén, — elérte azon pontot, a hol ezt a közönségnek átadhatjuk. Azt hiszem, hogy ha 10 évig várunk: az érték meg fog kétszereztetni; mig ha most akarjuk eladni: elpocsékoljuk az ország vagyonát. Nem is akarom emlitni, a közgazdászati tekintetet s elmondani, mily nagy hátrányára volna minden egyes birtokosnak, ha ily javakkal egyszerre elárasztatnék a piacz, mert ezáltal nemcsak az ország birtoka, hanem minden egyes földtulajdonos földje értékben csökkennék, ha a vásáron több jószág volna, mint a mennyit ez megemészteni bir.

Én tehát nem kivánom, hogy a jószágok adassanak el; de nem vagyok idegen attól, hogy a parcellaris eladassanak, a kisebb területek, az 50—1000 holdat tevő darabok, melyek az országokban elszórva a kormány kezelése alatt alig fizetik meg a regiet, — csak azért, nehogy azt mondják: „Ime a kormány eladja az ország vagyonát: tehát pazarló!“ Én ellenben azt mondom: „Adja el, hogy jobban gazdálkodhassék!“ Érezte ezt a pénzügyminister ur maga már a mult költségvetésnél s most ujra midőn ezeknek egy részét eladatni inditványozta. Ez is egyik, bár igen gyenge forrás, melyből pénzt kapunk. Átlátom, hogy ez nem alkalmas arra, hogy nagy tőkét szerezhessünk, mint inkább arra, hogy a többi jószágot jobban lehessen administrálni. Ezen forrásból nem jut ki azon költség fedezése, melyre szükségünk van és igy természetesen nem marad egyéb hátra, mint hogy ismét ahhoz nyuljunk, a mihez eddig nyultunk, t. i. kölcsönökhöz. Barátkozzunk meg ezen eszmével, hogy még egy pár esztendeig szükségünk lesz kölcsönökre; barátkozzunk meg azzal, hogy a hitelre szükségünk van és épen ezért ne játszuk el hitelünket könnyelmüen; *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)* s becsüljük meg azokat, kiknél még többször pénzt fogunk keresni.

De épen ezért nagyon szükséges még egy más intézkedés is, az t. i.: hogy többet fizessünk mint eddig, többet adózzunk! Tudom, hogy a szó „adóemelés“ épen nem népszerü, tudom, hogy ez fölzaklatja a szenvedélyeket, s a pártok által könnyen izgatás eszközévé válik?

Nézzük tehát közelebbről: miről van szó? mert könnyü azon följajdulni, hogy a kormány és az országgyülés többsége fel akarja emelni az adót: holott nem arról van szó, hogy minden frt után mechanice ismét legyen 5 kr „Zuschlag.“ Ez volna a legkönnyebb mód; de sem nem igazságos sem eszélyes; oly mód, melyet Bach követhetett, de a melyet mi követni nem fogunk. A midőn adóemelésről van szó: mi az alatt az indirect adóknál a czukor és szeszadónál a jobb kezelést értjük, és értjük a földadó rectificálását. Tudjuk, miként történt a földadó kivetése. Én nem voltam szerencsés akkor az országban lehetni, jószágaim confiscálva voltak, tehát nem én dictáltam be a területet s jövedelmet, hanem Bach emberei. De azt hallottam, hogy voltak esetek, hol a terület kevesebbnek mondatott, mint a mennyit valóban tesz, és igy tökéletesen rendén van, hogy a többlet megadóztassék; most midőn a commassatio, vagy a catastralis fölmérés utján kiviláglik, hogy valamely jószág nem 10 hanem 13 ezer holdat teszen. Tudjuk, hogy akkorában számos földek, mint legelő irattak össze, mivel akkor valóban legelők voltak, de azóta fölszántattak és most buzában diszlenek. *(Ugy van! jobb felől.)* Miért ne fizessenek ezen földek annyit, a mennyit fizet a többi? *(Helyeslés jobb felől.)* Tudjuk, hogy husz év óta sok mocsár szárittatott ki az országban; *(Igaz!)* és nem látom át, a hol ezelőtt mocsár volt, melynek holdjáért 5 krt fizettek, miért ne fizessenek most, midőn ott repcze diszlik, holdanként 2 frtot. Tudjuk, hogy volt akkorában sok oly erdő, mely terhére volt birtokosának a mennyiben még a reá kivetett adót sem hozta be; de azóta vasutat vezettek oda, levágták a fát, mi maga meghozta az egész tőkét, melybe valaha került, azután kiirtották, az erdő buzaföldé vált át: és ennek tulajdonosa ne fizessen, igazságos ez, buzaföldtől? *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Én abban nem látok semmi igazságot. *(Zajos helyeslés a jobb oldalon.)* Az ily földek tulajdonosai gazdagodnak a többiek rovására és ezért kivánom, hogy az ilyen földek összeirassanak és szigoruan vettessék ki reájok az adó. *(Helyeslés.)* Azt hiszem, hogy ez ellen a tisztelt szélső balnak sem lesz kifogása; hiszen a régi összeirás alkalmával a kis gazdának, a volt jobbágynak földe mindig beiratott; itt az uraknak földéről van szó, a mely ezután többet fog fizetni. Ez az, a mit én adóemelés alatt értek; nem pedig azt, hogy az adó perczentuatiója emeltessék, hanem azt, hogy azok, a kik kimaradtak, belevonassanak az összeirásba.

Nézetem az, hogy kivánjunk, kérjünk, követeljünk a nemzettől áldozatokat; de ezen áldozatoknak nem szabad végteleneknek lenniök. Szükséges, hogy tudjuk meddig mennek és mire van még szüksége ezen országnak. E pontra én nagy sulyt fektetek,

Sokszor emlékezem gr. Széchényire, ki oly szives volt velem, fiatal koromban sokat foglalkozni; s kitől nem egyszer hallottam, hogy már az is okos ember, akinek elég esze van mától holnapra, okosabb, kinek mától egy évre és legokosabb, kinek egész életére elég az esze.

Azt hiszem, hogy az ország elég okos, hogy ha egy esztendőről a másikra megcsinálja a költségvetést; sokkal okosabb azonban, ha oly finánctervet készit, mely több évre kiterjed. Nagy sulyt fektetek arra, hogy az ország tudja meg először is: mi az, a mit még investiálni akarunk, hogy tökéletesen tudja az ut, vasut-hálózat és vizszerkezet terveit és tudja mennyibe fog mindennek keresztülvitele kerülni; tudja tökéletesen, mennyi lesz, a mennyit a honvédelemre véglegesen fog fizetni; tudja a közoktatásügynél hány az iskola, mely még föl nem épült és hánynak fölépitése szükséges; tudja körülbelül és itt nincs szó 20 millió különbségről, hogy 6—8 év szükséges-e még arra, hogy a rendes kerekvágásba belejőjünk? és hány millió árán? Ha ezt tökéletesen tudja, és ha a ministerek elmondják, hogy e szükségletet miként akarják fedezni: sokkal inkább meg leszünk nyugtatva, mert akkor tudni fogjuk, hogy mennyit kell áldoznunk, hogy eljussunk azon czélhoz, a melyet elérni kivánunk. Még egyszer mondom, én erre nagy sulyt fektetek és fel is kérem a pénzügyminister urat: ne csak az évi budgetet adja elő, hanem egy hosszabb időn terjedő financztervezetet dolgozzon ki, s mutassa meg, mik szükségeink, s mi módon gondolja ezeket fedözhetni. Nem veszem rosz néven, hogy ez eddig nem történt meg; mert tudom, hogy nem történhetett meg, csak most készült el az ut-, vasut- és a vizszabályozási tervezet, a mely, ha jól tudom, még a napokban fog a ház elé kerülni.

Addig, mig a ministerek nem tudták, mik szükségeink: nem is számithatták ki ezek költségeit. Ép oly kevéssé tudhatta a közoktatási minister: megvan-e vagy nincs-e meg a népben a tudásvágy; mert hiában épitünk iskolákat, ha a birónak botjával kell a gyermekeket behajtani, vagy kényszeriteni a szülőket, hogy küldjék gyermekeiket az iskolába, s a szolgabiró, vagy a tanfelügyelő nem lehet mindig a faluban, hogy utána nézzen, vajon a biró megteszi e kötelességét. A tapasztalás azonban azt mutatja, hogy meg van nemzetünkben a tudásvágy, és itt méltánylással kell megemlékeznem politikai ellenfelemnek Irányi Dániel képviselő urnak azon inditványáról és az ennek elfogadása következtében tett intézkedésekről, melyek a felnőttek oktatását czélozták. Ezen intézkedések a legszebb gyümölcsöket termették. Midőn a tisztelt képviselő ur inditványát tette, természetesen rászavaztam, de nem volt hitem benne; a tapasztalás azonban megmutatta, hogy ő jobban ismerte e részben a nemzetet, mint én; mert mindenütt, hol arra való jó tanitók találkoztak, a nép csak ugy tódul oda. Világos tehát, hogy nemzetünkben nem hiányzik a tudás vágya. És mert ez most már kiderült: a közoktatási minister erre alapitott tervet készithet és megmondhatja, hogy mennyit kell tennünk arra nézve, hogy a közoktatás is tökéletesen rendezve legyen.

Épen ugy vagyunk a honvédelmi, ugy vagyunk a többi tárczákkal is. Elérkezett annak ideje, a mikor a kormány mindezekre nézve hosszabb financialis tervet készithet és én megkivánom, hogy ez meg is történjék. *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)*

Azt hiszem, hogy a mi nemzetünk szivesen fog áldozni, mert tud buzdulni, és ha látja, mire veszik, szivesen áldoz.

És hogy az áldozatok meg is termik gyümölcsöket: másra ne is nézzünk, csak arra, hogy azon investitiók, a melyeket eddig tettünk minő eredményüek voltak. Nem akarom most ismételni, mind azokat, a miket Gorove tisztelt képviselőtársam ékesen, sokkal ékesebben mint én képes volnék, előadott. Hanem alig végezte be tisztelt barátom beszédét: mindjárt két oldalról is megtámadták és kimutatták, hogy a világ mellett van bizony nagy árnyék is. Ez nekem nagy örömömre szolgált, a mint egyátalában örvendetesnek tartom, hogy nemzetünk fiatalabb generatiojának szelleme az, hogy nem tud megelégedni. A régi időben azt szokták mondani: Extra Hungariam non est vita, mindenki megelégedett azzal a mije volt; azt találták, hogy jobb élet nincs sehol, mint Magyarországon. Hanem lassan-lassan az uj kor eszméi átszivárogtak hozzánk is, és ma már hála istennek nem vagyunk oly annyira elégedettek, mondom hála istennek, mert csak elégtelen nép lehet nagygyá, csak az elégedetlen népben van meg a sarkantyu, mely folytonosan előbbre meg előbbre serkenti. A mely nép meg van győződve arról, hogy tökéletes, a mely nép elérte azon polczot, a honnan lenézi a többi népeket: azon nép elérte hatalmának legnagyobb fokát. Attól fogva már csak hanyatlani fog és mások tul fogják szárnyalni. *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)* Én örülök azon, hogy nemzetünk geniusa a világ mellett mindenütt keresi az árnyékot is. Ha valaki rámutat, hogy lám Pest mily gyönyörüen épül és szépül, előállanak mindjárt akárhányan, a kik azt mondják: „Bécs mégis szebb.“ Ha a Duna-szabályozási munkával dicsekszünk, feleletül azt halljuk: igen de, a Garam-vize most is csak ugy rombolja partjait, mint teremtése első napjaiban! *(Egy hang jobbról: a Duna is!)*

Igen a Duna is. No lássák, hogy az elégületlenség szelleme mindenütt nyilatkozik. *(Élénk derültség.)* Ennek örvendek én, mert ez serkent arra, hogy mindig előbbre és előbbre törjünk. Ha most

azzal állunk elő, hogy biráink képesek voltak a restantiák legnagyobb részét földolgozni, erre azt mondják: „de rosz a perrendtartásunk, nincs codexünk.“ Mind igaz; segiteni kell ezen is. Ha azt mondjunk, hogy kiterjesztettük posta és távirda hálózatunkat: az elégületlenség geniusa megint közbeszól, és azt mondja, hogy Angliában nincs oly kis viskó, nincs oly pusztai gunyhó, melyhez minden nap ne jutna el a pósta, mig nálunk akárhány faluban minden héten csak kétszer látni postát.

Nagyon természetes, hogy a haladás lassan lassan történik; de hát nem lehet mindent egyszerre végezni, különösen ha mindenik a fukarságig takarékosan akarna eljárni.

Örülök azonban e szellemnek, örülök annak, hogy a positiv elem mellett, megvan a negativ elem is; hogy a positiv elemnek ama képviselete mellett, a melyet a ház ez oldalán látunk, megvan a negativ elemnek is oly derék repraesentatioja mint a minő a másik oldalon ül. Csak előmozdithatja az ország ügyeinek jó vitelét, ha azok mellett, kik a fényt kimutatják: itt vannak azok is, kik az árnyt emelik ki.

Szükséges, hogy ott, hol megvan a positiv elem: meg legyen a negativ elem; és miután látom, hogy az ellenzék oly férfias elszánással, oly loyalis odaadással viseli a negativ elem szerepét, hogy oly annyira szerelmes az opponálásba: szivemből kivánom, hogy még soká maradjon meg e szerepben és a haza boldogságát ez uton mozditsa elő; *(Élénk derültség.)* mi pedig ezen az oldalon, iparkodjunk azon, hogy a meddig csak lehet, maradjunk meg a positiv elemnek képviselői *(Helyeslés.)* s ne cseréljük fel a szerepeket. *(Hosszas, élénk tetszés a jobb oldalon.)*

Ezek után elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését. *(Élénk helyeslés a jobb oldalról.)*

Csávolszky Lajos: Tisztelt ház! Ha a költségvetés tiszta, világos és rendszerrel van összeállitva: tükre az állami életnek. Folytonosan szemlélhetjük benne az állam pénzügyi állását és képesek leszünk eszerint berendezni kiadásainkat és módositani igényeinket, a mint az ország pénzügyi helyzetét emelkedni vagy sülyedni látjuk.

Nálunk a költségvetés összeállitásánál eddig mindig arra volt irányozva a fő törekvés, hogy a költségvetés által nyujtott kép meghamisitva tárja elénk az ország pénzügyi helyzetét, hogy egyrészt a valódi helyzet örökös leplezgetése, másrészt az igazságok eltagadása által ámitásban tartassék a nemzet folytonosan; csakhogy az ámitás hamar megboszulja magát, nemcsak az ámitottakon, hanem azokon is, a kik elég szerencsétlenül az ámitásból vélnek maguknak állandó alapot teremthetni a kormányzásra. Ennek bizonyitására szolgál már is a helyzet, melybe a pénzügyminister jutott, midőn eddigi financiáinkat folyton kedvező szinten feltüntető és nagy hangu beszédeit, ma már nem én, nem mi itt ez oldalon, hanem a többé el nem titkolható tények czáfolják meg.

Itt nem hagyhatom említés nélkül, a mi ugyan meg volt már emlitve, hogy a pénzügyminister a mult hóban, midőn az uj kölcsön fölvételéről volt szó: megrongált pénzügyi helyzetünkkel szemben azzal mentegetődzött, hogy a bajnak nem ő, hanem nagy részben a törvényhozás az oka, és mi mindnyájan okai vagyunk. Engedelmet kérek: a pénzügyminister az, kinek legjobban kell ösmerni a pénzügyi helyzetet, a pénzügyminister az, kinek legjobban kell tudni, mennyire mehetünk jövőnk megrontása nélkül az ország kiadásainak megállapitásában, mennyire nem; és ha most egy oly költségvetési törvény megállapitásaért, melyet a pénzügyminister maga terjesztett be, vagy melynek elfogadásához szó nélkül hozzá járult, a felelősséget magáról el és másra akarja háritani: akkor a pénzügyminister vagy maga sem tudta mit csinált, mikor a költségvetést előterjesztette, vagy oly könnyelmü játékot üzött az állam pénzügyeivel, melynek jellemzésére, engedje meg a tisztelt ház, ha szavakat nem keresek. *(Igaz! bal felől.)*

Egy törvényt elfogadtatni a törvényhozással, és ha az a törvény káros hatással van az ország jövőjére, mosni kezeinket és azt mondani: nem én, hanem a törvényhozás az oka — mért fogadta el: ez oly eljárás, melyet nemcsak az államférfiui képesség iránti hit megőrzése, hanem egyszerüen az igazság szeretete és férfias önérzet is tilt minden ministerben, ki jó hirnevére valamit ad. *(Igaz! bal felől.)*

És itt nem lehet, hogy néhány szót, hasonlag Móricz Pál tisztelt képviselő urhoz, a pénzügyi bizottsághoz is ne intézzek.

A pénzügyi bizottság azt mondja jelentésében, hogy több óvatossággal kellett volna eljárni, a pénzügyi tekinteteknek nagyobb szem előtt tartása lett volna kivánatos, jobban meg kellett volna birálni a kiadásokat, a jelenlegi eljárás, a hivatali beosztás rendszerének gyökeres reformja által elejét kellett volna venni a közigazgatási költségek emelkedésének. S még számos ilyen észrevételeket tett. Mind igen helyes észrevételek s ilyen észrevételeket tenni jogositva is érezheti magát mindenki, csak a pénzügyi bizottság nem.

A pénzügyi bizottság többsége ma is ugyanazon egyénekből áll, kevés kivétellel, a kikből állott tavaly vagy 2 és 3 év előtt, és ezen pénzügyi bizottság, hasonlag a pénzügyministerhez, folytonosan a legszebb szinben tüntette elő az ország pénzügyi helyzetét; s midőn Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársam mély bölcsességet, és nagy előrelátást tanusitó különvéleményében aggodalmait fejezte ki

a pénzügyi helyzet fölött, a pénzügyi bizottság többsége nemcsak hogy nem osztotta ezen aggodalmakat, hanem egyenesen tagadásba vette azok alaposságát. Nagyon furcsa tehát, ha most a pénzügyi bizottság áll elő és azt mondja, hogy ezt vagy amazt kellett volna tenni: holott ország világ tudja, hogy a pénzügyi bizottság volt az, mely első sorban az ilyen javaslatokat mindig megtámadta.

Igen szép az, ha a pénzügyi bizottság kifejti, hogy mit kellett volna tenni; de hiszen hatalmában volt, hát miért nem tette, s Ghyczy Kálmán ur által figyelmeztetve is lőn többször. Ghyczy Kálmán különvéleményében ugyanazon javaslatok vannak, melyeket most a pénzügyi bizottság tesz, melyeket azonban Wahrmann és Széll Kálmán képviselő urak tavaly bámulatos rövidlátással folyton elleneztek.

A tévedés emberi dolog és én legkevésbbé sem vagyok hajlandó valakinak hátrányai közé sorolni, ha tévedvén, jobb utra tér; de a jelen eset minden esetre tapasztalásul szolgálhat a jövőre Wahrmann Mór urnak ép ugy, mint Széll Kálmán urnak, Kerkapoly pénzügyministernek ép ugy, mint a pénzügyi bizottság többi tagjának, hogy jövőre nagyobb figyelemre méltassák az ellenkező oldalról jövő nézeteket és óvó, intő szózatokat; mert különben könnyen megeshetik, ami megesett most is, hogy azt lesznek kénytelenek igazságnak elismerni, a mit tavaly, midőn az más oldalról jött, még gunynyal fogadtak: ami aztán nagyon alkalmas lesz arra, hogy hatalmasan megingassa bennünk a hitet az illető uraknak államférfiui képességök és bölcs előrelátásuk iránt.

Tisztelt ház! hogy a költségvetés teljesen hű képét adja az államháztartásnak, magában kell foglalnia mindazt, mi az állam kiadásait és bevételeit képezi. Nem lehet tehát figyelem nélkül hagyni, hogy az országos közalapokról szóló kimutatást, nem érintve itt a vallás és tanulmány alapokat, a költségvetésben még mindig nélkülözzük. Az országgyülés két izben az 1871. és 72-ik évi költségvetés tárgyalása alkalmával utasitotta a ministeriumot, hogy a költségvetésben ezután minden országos alap ugyanazon ministerium költségvetésébe vétessék föl, mely azt kezeli. Az országgyülés ezen határozata mind e pillanatig nem lett teljesitve. A pénzügyi bizottság jelentésében olvassuk, hogy a pénzügyminister nyilatkozata szerint intézkedés tétetett e tekintetben. Én nem látom a költségvetésben sehol nyomát ez intézkedésnek. Az 1873-ki költségvetésből az országos alapok kimutatása ép ugy hiányzik, mint hiányzott az eddigiekből. Hogy melyik ministerium alatt, mely országos alapok vannak, melyek kezeltetnek, és ezekből mely összegek folynak be, és hova fordittatnak, erről részletes kimeritő, kimutatást sohasem láttunk. Néhány év előtt olvastunk egy kimutatást, melyből kiderült, hogy csak magának a belügyministeriumnak kezelése alatt 24 alap van, mely mintegy 3 millió tőkéből áll; de hogy ez alapok vagy azok jövedelmei eddig mire használtattak föl: erről sem a költségvetésben, sem egyéb kimutatásban jelentést nem találunk sehol, s ez annál különösebb, mert az 1871-ki zárszámadásban az „Előirányzaton kivüli bevételek" rovata alatt föl van sorolva néhány országos alap, melyek a földmivelési ministerium kezelése alatt állanak; de azon alapokról, melyek a belügyministerium kezelése alatt állanak, s melyeket az imént emlitettem, egy szó sincs. Pedig a belügyministerium kezelése alatt vannak jelentékeny alapok és pedig nevezetes összeggel, mint például a megyeházi alap 300 ezer forinttal, melynek ma már semmi rendeltetése sincs. Ez alapok bizonyos czélok elérésére keletkezvén, mely czélok időközben megszünvén, ma már semmi rendeltetésök nincs, s egyenesen az országgyülés intézkedése szükségeltetik ez alapok vagy azok kamatainak hováforditása iránt. A minister urak ezt jól tudják s öt év óta nem találtak időt arra, hogy ezen alapok és azok kamatjainak vagy jövedelmeinek hováforditása iránt előterjesztéseket tettek volna a háznak.

Nem lehet megemlités nélkül hagynom még a közös activák ügyét sem. Mióta Kerkapoly a pénzügyminister: azóta a közös activák mibenlétéről előterjesztést nem adott be. Eddig a költségvetésbe bizonyos összegek a közös activákból mindig föl voltak véve, de a pénzügyminister mindannyiszor megelégedett azon rövid kijelentéssel, hogy az előirányzott összegek nem folytak be. Jelenleg nem előirányoztatik semmi a közös activákra, de a pénzügyi bizottság kimutatásában azt olvassuk, hogy legalább 117 millió forint azon összeg, melyet a közös activákból várhatunk. Nagyon különös s e tekintetben fölvilágositást várok a minister urtól, hogy mi dolog az, miszerint mig az osztrák állam zárszámadása szerint, az osztrák állampénztárba az 1871-ik év folytán is nevezetes összegek folytak be a közös activákból: addig a magyar állampénztár a közös activákból az 1871-ik év folytán semmit sem kapott. Ha ez igy áll, és hogy igy áll, kezeskedik róla az 1871-ik évi osztrák államzárszámadás: akkor ez a magyar érdekek kijátszását bizonyitja; és bizonyitja azt is, hogy Kerkapoly magyar pénzügyminister az osztrák pénzügyministerrel szemben nem képes Magyarország érdekeit megvédeni. *(Bal felől: igaz!)*

A költségvetés hányai, és rendszer nélkülisége mellett merő rendetlenséget tapasztalunk a ministeriumnak egyéb eljárásaiban is. Nincs költségvetési törvény, tisztelt ház! a mely nem egy, de számtalan, és nem apró, de lényeges pontjaiban

ne lett volna megsértve, és én egyrészt bámulom azon cinismust, melyet a kormány a törvény kötelezettsége iránt tanusit, másrészt azon közönyt, amelylyel a törvényhozás ama cinismust, a törvények iránti tiszteletlenségnek eme világos jelét fogadja. Itt az 1871-iki zárszámadás világos bizonyiték arra nézve, a mit mondok. Minden költségvetési törvénynek egyik kiváló §-a az, hogy megengedtetik-e az átruházási jog és ha igen, akkor egyuttal az is ki van jelentve a törvényben, hogy mely pontok között engedtetik meg ezen átruházás. Az 1871-ik évi törvénynek VI. §-a, melyről szólani akarok, világosan mondja, hogy az átruházási jog a kiadásoknak sem czimei, sem fejezetei, sem rovatai között nem engedtetik meg. És mégis mit tesz a kormány? A legnagyobb önkénykedéssel gyakorolja az átruházási jogot ott és ugy amint az neki tetszik. Itt tulkiadásokat, ott meg nem engedett kiadásokat tesz. Hivatalokat szervez és ezek kiadásait nem hogy a költségvetési előirányzatba fölvenné, vagy ha a hivatal fölállitása rögtön szükségeltetett póthitelért folyamodnék; hanem másutt megtakaritott összegekkel fedezi egész önkényileg ezen kiadásokat. Ha egy tételnél pl. 10.000 forinttal kevesebbet adnak ki, mint a mennyi a törvényben megszavaztatott, vagy ministeri nyelven szólva, ha valamely tételnél 10.000 forintot megtakaritható a ministerium: azt hiszi, hogy neki ezen 10.000 forintnyi megtakaritás már jogot adott arra, hogy a 10.000 forintból legalább 5000 forintot oly czélokra adjon ki, melyekre kiadni egy fillért sem volt felhatalmazva a törvényhozás által.

De nemcsak ez, hanem annyira megy e tekintetben a ministerium önhatalmu eljárása, hogy az egyik évben megtakaritott összegeket a másik évben kiadott összegeknél, melyek kiadására a törvényhozás által nem volt fölhatalmazva, már indokul használja föl a ministerium. Igy pl. a selmeczi akademiánál 1871-ben oly kiadásokat tett a pénzügyminister, a melyekre fölhatalmazva nem volt, s a pénzügyministerium ennek indokolására elegendőnek tartotta fölhozni azt, hogy a megelőző évben az akademiánál megtakaritásokat eszközölt.

Sőt nemcsak a meglévő tételek közt gyakorolják az átruházást a legnagyobb jogtalansággal, hanem új tételeket állitanak föl, oly tételeket, melyek a költségvetésben nem voltak s ezekre oly összegeket adnak ki, melyeket a költségvetési törvényben gyökeredző tételekre megszavazott összegekből elvonnak.

A költségvetésben megállapitott összegekben, hogy mennyire tulcsapongó a ministerium kiadásaiban: az 1871-iki zárszámadás számtalan esetet hoz föl. Én csak egy párt fogok fölemliteni azok közül.

Igy az 1871-ben megállapitott összegen kivül több adatott ki: a vámháznál 151 ezer forinttal, a mén-telepeknél 200 ezer forinttal, a ménes birtokoknál 151 ezer forinttal, a tiszolczai vasutműnél 38 ezer forinttal, a zsilvölgyi kőszénbányánál 800 ezer forinttal és igy tovább.

Mondjuk, hogy ezen tulkiadásokat az állam érdeke kivánja; de vajon az alkotmányosság fogalma nem azt követelte volna-e egy alkotmányos érzelmü ministeriumtól, hogy ha az ország érdeke oly kiadásokat igényel, melyek nem foglaltatnak a költségvetésben és melyeknek megtételére a költségvetésben nem volt felhatalmazva: utólagosan, póthitel alakjában kérjen meghatalmazást. Ha ez nem szükséges, akkor minek egyátalában a póthitelekről törvényt hozni, minek az 1871. XII. törvényczikk, minek az 1871-ik XLVI. törvényczikk, mely szintén a póthitelekről szól, és amely fölhatalmazza a ministeriumot nehány ezer forintig oly kiadások teljesitésére, melyek a költségvetésben nem voltak. Ha a ministerium följogositva lehet póthitel és költségvetési törvény nélkül nemcsak néhány ezer, hanem néhány százezer forintot kiadni: akkor minek a póthitelről egyátalában törvényt alkotni.

Tisztelt ház! hogy a ministerium a megállapitott költségvetésen felül ily nagy mértékben tulkiadásokat tesz: abban nagy része van annak, hogy sok helyütt alig hihető tájékozatlansággal vannak összeállitva az előirányzatok, különösen pedig az épitkezéseknél oly kevés szakavatottsággal vannak készitve a költségvetések, hogy e tekintetben is bámulatos dolgokat tárnak elénk az 1871-iki zárszámadások.

Előterjesztetik a költségvetés, hogy erre ennyi vagy amannyi kell, és meg is szavaztatik. Midőn az épitkezések fele részben megtétettek: akkor kiderül, hogy itt két annyiba, amott pedig fél annyiba sem kerül az épitkezés, mint amennyi arra megszavaztatott. Igy például az aranyos-beszterczei államutra a közlekedésügyi minister ur 138 ezer forintot kért; midőn aztán fele részben belefektetik az összeget, kiderül, hogy az nem 138 ezer forintba, hanem 244 ezer forintba került; ugyanott a vissó-mojszini államutnak kiépitésére 154 ezer forintot szavaztatott meg a közlekedésügyi minister ur az országgyülés által. A vállalkozó aztán örömest és nagy nyereség mellett kiépitteti azt 93 ezer forintért, tehát 61 ezer forinttal kevesebbért, mint amennyire a közlekedésügyi ministeriumnak bölcs mérnökei kiszámitották, s mint amennyit a közlekedési minister hajlandó lett volna adni. Ha a költségvetések igy készittetnek el: akkor minek a szakministerium, ha ily hiányos és minden helyes számitást nélkülöző költségvetéssel kivánjuk az épitkezéseket eszközöltetni, minek az a 200 mérnök a közlekedési ministeriumban, kinek fizetéseit évenkint megszavazzuk.

Elképzelhetjük, tisztelt ház, hogy 5 év óta milyen károkat szenvedhetett az ország, midőn tudjuk, hogy nagy összegekre menő vállalatok kéz alatt, minden nyilvánosságot mellőzve, adattak ki egyes vállalkozóknak, akiknek bizonyára volt annyi eszök, hogy a ministeriumnak nagyon előnyös és magas összegben előirányzott költségvetését nem redukálták, ha kétszer vagy háromszor meghaladták a tényleg kiadott összegeket.

Ezek, és ezekhez több hasonló eljárások sokat tettek arra, hogy ma oly pénzügyi helyzetbe jutottunk, melyet hivebben, de egyszersmind megdöbbentőbben jellemezni nem tudnék, mint jellemzi a pénzügyi bizottság, midőn azt javasolja, hogy ha a folyó 1873-ik évet államháztartásunk megzavarása nélkül valahogy át akarjuk huzni: akkor az állam összes rendes bevételein kivül vegyünk fel egy 44—45 millió forintnyi effectiv értékü nagyobb kölcsönt, amit már meg is tettünk, aztán csináljunk egy kisebb hitelmüveletet 13—14 millió erejéig, aztán 8,000.000 erejéig emeljük a rendes bevételeket, vagyis az adókat. Ennél lehetetlen gyönyörübb képét festeni pénzügyeink előtüntetésére. Hogy a folyó év végét valahogy zavar nélkül megérhessük, ehhez nem kell egyéb, mint az állam összes bevételein kivül egy kis adófölemelés és két kölcsön.

Ennyire jutottunk már is. Háboru nem pusztitotta az országot, csendes, békés időt éltünk és mi ezen békés idő alatt már is kimeritettük a hitel minden nemét. És ily viszonyok közt a pénzügyminister szombati beszéde én rám, és azt hiszem mindenkire, a ki hazánk jövőjét a pénzügyi zavaroktól félti, végtelen rosz benyomást tett.

Nem titok senki előtt, tudjuk mindnyájan, különösen a pénzügyi bizottság tárgyalásai óta, hogy mily pénzügyi zavarokban vagyunk, hogy pénzügyi helyzetünk a lehetőleg legrosszabb. Az eddig felvett kölcsönök maradékai, melyeknek meghatározott czéljok, rendeltetésök volt, el vannak költve, az állam készletei elfogyasztva, a tiszai vasut részvényei zálogba adva, a kincstári utalványokból kiadva annyi, amennyit lehetett, a birói letétek elfogyasztva: vajon mi van még hátra, mi a pénzügy megrongált helyzetét bizonyitja? Ily körülmények közt lehetetlen volt nem várnunk azt, hogy a pénzügyminister fölhasználja a jelen költségvetés tárgyalását és a pénzügyek gyökeres reformálására rendszerváltozást fog javaslatba hozni. És elmondta szombati beszédét, mely a helyzet tisztázása tekintetéből zavaros, magasabb állami szempontból kisszerü, nem tartalmaz semmi eszmét, nem mutat semmi ösvényt, melyet pénzügyünk javitására követnünk kellene vagy lehetne.

Nem kivánunk lehetetlenséget, nem kivánunk csoda dolgokat a pénzügyministertől, de valamit mégis csak kivánunk; mert ha Kerkapoly ur még ma sem képes más tanácsot adni deficiteink fedezésére, csak azt, hogy uj kölcsönt vegyünk fel: akkor kár azt a nevet viselnie, hogy pénzügyminister.

És itt engedje meg a tisztelt ház, hogy néhány szót szóljak Széll Kálmán tisztelt képviselő ur azon válaszára, melyet az indemnityről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor mondott beszédemre adott. A tisztelt előadó ur fölhozta ezt, és azt, számokat számokra halmozva, oly bonyolodottá tette beszédét, hogy lehetetlen volt másnak abból azt következtetni, amit ő következtetett, hogy állitásaim alaptalanok. Nem tartom magamat csalhatatlannak, tévedhetek én is, és a helyreigazitást szivesen veszem mindig; de annyit minden esetre megkövetelek, hogy ha állitásaim alaptalanoknak mondatnak, alapos legyen legalább a czáfolat. Felhozni ezt, felhozni amazt, ami magában véve érdekes dolog lehet, de állitásaimat nem czáfolta meg és aztán a hosszu beszéd végén, azt mondani: hogy ime kiderült, miszerint állitásaim alaptalanok: — ez engem meg nem nyugtathat és az ügynek sem szolgál hasznára. Isten mentsen, hogy tévedésre akarnék vinni valakit hamis állitásokkal, de viszont meg nem engedhetem azt sem, hogy más oldalról terjesztessék a tévedés és tájékozatlanság.

Eddig is pénzügyi helyzetünk romlását egy részben az okozta, hogy sohasem töltöttek tiszta bort a nemzet elé, a helyzetet folyton leplezgették, és ebben — engedje meg nekem a tisztelt előadó ur, neki is nagy része volt.

Tavaly, midőn a költségvetést tárgyaltuk, azt mondta az előadó ur, hogy az ország pénzügyi helyzete folyton javul, és ha nem is szüntethetjük meg egyszerre és rögtön a deficiteket; de vigasztalhat azon tudat, hogy folyton haladunk és nevezetesen haladunk már eddig is; ma már azonban a pénzügyi bizottság előadója jónak látja más utra térni s azt mondani: hogyha ezen uton haladunk tovább is, államháztartásainkban az egyensuly többé nem lesz helyreállitható. Mig tehát tavalyi nézete szerint jó uton voltunk, és folyton haladtuuk: addig, mai nézete szerint, már rosz uton vagyunk, s az ezen való további haladást egynek tartja államháztartásunk megromlásával.

Midőn a tisztelt előadó urnak nézete oly rövid idő alatt ennyire változik; engedje meg nekem, de egyszerü állitását, ezen állitásommal szemben, czáfolatnak el nem ismerem.

Én azt állitottam és állitom ma is, hogy egy részt pénzügyi viszonyaink 1867. óta a legnagyobb könnyelmüséggel, mondhatom lelkiismeretlenséggel kezeltettek. Azt állitottam és állitom ma is, hogy másrészt a 67-iki pactum oly terheket rótt az országra, melyek folytán a rendes bevételekkel a rendes kiadásokat fedezni nem lehetünk képesek.

Azt állitottam, és állitom ma is, hogy mi öt esztendő alatt az ország rendes bevételein kivül elköltöttünk 239 milliót, vagyis helyesebben mondva, ennyivel fogyasztottuk az államvagyont és ennek részletezését is elmondom egyenkint. *(Halljuk!)*

1. Ingatlan államvagyon eladásából 1868—1872. = 9,028.863 frt. 2. Inségi kölcsönből = 14,472.023 frt. 3. Közös activákból = 9,902.006 frt. 4. Ingó állam-vagyonból = 8,921.561 frt. 5. Első nagy vasuti kölcsön = 102,000.000 frt. 6. Sorsolási kölcsön = 24,000.000 frt. 7. Gömöri záloglevél-kölcsön —8,000.000 frt. 8. Az ugynevezett 30 milliós kölcsön = 36,000.000 frt. 9. Kincstári utalványokban van = 2,000.000 frt. 10. Még az absolut uralom idejéből ránk maradt különféle adóhátralékokból, valamint a katonai és kincstári uradalmak bérlethátralékaiból és egyéb államkövetelésekből 1868. elejétől 1869. végeig befolyt, mint ezt a Lónyay Menyhért által 1869. september 30-án és a Kerkapoly Károly által 1870. october 28.beterjesztett zárszámadások mutatják = 21,000.000 frt. 11. De ebben nincs fölvéve azon összeg, mely az imént emlitett különféle hátralékokból 1867. második felében, vagyis jobban mondva azon időtől fogva, melyben a magyar kormány átvette az államügyeket ugyanazon év végeig, vagyis 1867. december 31-ig befolyt, s mely összegeknek egyedül a bécsi államszámvevőszék 1867-ről szóló zárszámadásaiban van nyoma s mely tesz = 9,000.000 frtot.

Ez összesen tesz 239 milliót. Nem is emlitve a birói letéteket, melyek elköltettek, nem is emlitve a tiszai vasut részvényeit, melyek elzálogositattak: hol van a beruházás, mely ezen összegnek megfelel? Azt mondta tegnap Gorove képviselő ur, hogy emeltünk iskolákat, épitettünk vasutakat. Igaz, mind ezt cselekedtük. De cselekedtünk mást is. Csináltunk 172 millió adósságot s 67 millió értékig elköltöttük az állam készleteit, nem is emlitve, hogy az ország összes egyéb jövedelmeit is elköltöttük évenkint.

Ebből — azt hiszem — lehet egy kis vasutat s néhány iskolát épiteni. Hanem tessék kimutatni azt, hogy hol vannak azon beruházások, melyek megfelelnek azon összegeknek, mely az állam rendes bevételein kivül elköltettek, melyek elköltettek részint kölcsönökből, részint az állam készleteiből ?

Tisztelt ház! Az állam ezen igen nagy mértékben megrongált pénzügyi viszonyaival vajon mit állithatunk szembe? A polgárok vagyonosodását, a népek jólétének emelkedését? Épen az 1871-iki zárszámadásokban olvasom, hogy a késedelmi kamatok folytonosan nőnek s magának a pénzügyministernek a számvevőszékhez intézett kimutatása szerint az adók egy harmada csak végrehajtás utján volt behajtható. Az adóbehajtás költségei roppant mértékben nőnek, s hogy az adóbehajtásra semmit el ne mulasszunk, mult évben 70 ezer, az idén már 820.000 frtot tüzött ki a kormány jutalmul oly közegei számára, kik az adóbehajtás kérlelhetlenségeiben legjobban ki fogják magukat tüntetni. Mindez, uraim! nem jelzi a népek jólétét, a polgárok vagyonosodását. De mi alapon, mi indokoknál fogva várhatjuk is mi a vagyonosodás emelkedését? Mit tettünk mi a vagyonosodás előmozditására? A vagyonosodás fejlődésére szolgáló tényezők egyetlenegy ága az, mely lendületet vett, a vasutak, ezek is rosz irányban, nem az igazi érdekeknek megfelelőleg vive keresztül. De ha helyes politikát követtünk volna is a vasutaknál: elég-e a vagyonosodásra, csak egy irányban fejleszteni a tevékenységet, mig más téren csak pangást, mulasztást látunk. Vagy mit tettünk az árvizek meggátlására, vagy oly folyó vizek hajózásának előmozditására, mint a Szamos, Maros; vagy mit tettünk a roppant kiterjedésü terméketlen vidékek termékenyitésére; vagy mit tettünk Erdélyben a birtokviszony rendezésére, melyek rendetlensége lehetetlenné teszi a szabad mozgást, gátolja az előhaladást? Vagy mit tettünk a közigazgatás terén? Mit tettünk a közegészség ügyének emelésére? Hogy az utókor kegyeletes emlékezésére sohase számithassunk, elegendő ez az egyetlen ok, hogy hazánk egyik legszentebb érdekét: a közegészség ügyét is megfoghatatlanul elhanyagoljuk. Évtizedek után évtizedek mulnak, és mi a jövőbe tekintő aggodalommal tapasztaljuk, hogy fajunk népessége nem szaporodik, a halálozás nő, s nincs ember, nincs testület, melynek föladatává volna tüzve, magasabb állami szempontból a közegészség ügyét vizsgálni, s törvényjavaslatokat, rendeleteket, intézkedéseket tenni a közegészség érdekében. *(Fölkiáltások bal felől: Igaz!)* Vagy mit tettünk a gyáripar előmozditására, mit az iparoktatás és a bányászat érdekében? Magyarország összes gazdag bányáinak egész jövedelme alig tesz néhány milliót; s tekintve azon roppant anyagot, mely bányáinkban van, s tekintve azon roppant mennyiségü érczet, mely behozatik: elborul az ember lelke azon tehetetlenségen, mely nem képes a saját földében rejlő kincseket saját előnyére fölhasználni.

Gorove képviselő ur azt mondta tegnap, hogy a vas- és kőszéntermelés növekedett. Növekedett az igaz, de Magyarországon annyi a vas, anyag és kőszén, hogy nemcsak tizedekre, de századokra is képes volna nemcsak hazánk; de más országok szükségletét is fedezni, és mégis az utolsó statistikai adatok szerint vasnemüekben 2 millió mázsával, kőszénben 1 millió mázsával hoztunk be külföldről többet, mint a mennyit kivittünk. Ez nem mutatja a vas- és kőszéntermelésének emelkedését.

Vagy azt mondják talán, hogy ezek nem közvetlen emeltyüi a vagyonosodásnak; ott van tehát

a bankügy; ez a legközvetlenebb emeltyüje. És mit köszönhetünk a bankügyben a kormánynak, mennyivel áll ma több pénz rendelkezésünkre mint ezelőtt állott? Remélhető-e kereskedelmünk és iparunk emelkedése, midőn a forgalom és közvetités legfőbb és legnélkülönhetetlenebb eszköze, a pénz hiányzik. Nincs szándékom szemrehányást tenni emiatt a ministeriumnak azon hosszu izgalom és követelések után, melyeken éveken keresztül sürgette a nemzet és hiába sürgette a bankügy rendezését, ma ismét szemrehányással állani elő, guny volna, guny nemzetem ki nem elégitett követeléseire. Itt már nem szemrehányás illeti a ministeriumot, hanem a fölháborodott közvélemény méltó indignatiója. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Midőn azt látom, hogy az 1871-ki pactum által elvállalt terhek mily roppant sebeket ejtettek a nemzet testén; midőn látom, hogy pénzügyeink, a lassu bár, de folytonos javulás helyett félelmes gyorsasággal haladnak a bukás fele; és midőn látom, hogy az egyetlen mód, mely jelen viszonyaink közt némi javulást hozhatna pénzügyeinkre: a bankügy rendezése, mily bünös közönyösséggel halogattatik napról napra,— engedelmet tisztelt ház, ember vagyok, ki csak tettek után itél, — de én kételkedem, hogy ettől a ministeriumtól a haza boldogulását várni lehetne. *(Élénk helyeslés bal felől.)* A kormány nem használja föl a hatalmat és alkalmat, mely kezében van; vagy ha fölhasználja, nagyon roszul használja fel. Az oly országban, mely erkölcsben és vagyonban egyaránt erős, a kormány hatalma sohasem lehet az ország jövőjére oly romboló hatással, mint az oly átalakulásban és fejlődésben levő országban, mint a mienk. Nálunk most volna itt az ideje, kiragadni a nemzetet régi elmaradottságából, biztos, szilárd alapot teremteni jövőjére, és irányt adni nemzeti fejlődésünknek, és mi, mint az a kontár, kinek hiába adjuk kezébe a legdrágább anyagot, mert nem képes teremteni semmit, csak elforgácsoljuk a legdrágább időt és legkedvezőbb alkalmat, mely nemzetek életében csak ritkán fordul elő.

Hiában tekintünk vissza a lefolyt öt évre, nem találunk egy kimagasuló eszmét, mely tiszteletet keltene irántunk Europa civilisált nemzetei előtt, nem találunk egy hazafias tettet, mely lelkesedéssel töltené el a haza polgárait.

Most az átalakulás, a fejlődés korszakát éljük, és én e válságos időben mindenkitől, ki hazám kormányzására vállalkozik: a tehetség és fáradhatlan munkásság mellett még a legnagyobb hazafias önfeláldozó készséget is megvárom. Akiben ez nincs meg, abban legyen legalább annyi hazaszeretet, hogy ne vállalkozzék az ország kormányzására. *(Helyeslés bal felől.)* Én embereket, férfiakat kivánok e haza kormányának élén látni, kik önfeláldozó hazafi szeretetökkel buzditására, önzéstelen tiszta jellemükkel példájára váljanak az egész nemzetnek. Igaz, önző, nagyon önző korszakot élünk! A közügyet szolgálni hiven, becsületesen, önzéstelenül a sok ármány, hazafiatlanság és haszonlesés közt, majd nem lehetetlennek tartják már. De én bizom a nemzet geniusában, hogy ez áramlat nem tarthat soká, és hiszem az istent, hogy nem haltak még ki, és nem halnak ki azon hazafiak, kik készséggel és örömest áldozzák föl egész életöket, életök egész munkásságát azon szent czélból, hogy e sokat szenvedett szegény haza sorsát egy lépéssel előbbre vigyék. *(Élénk helyeslés. Éljenzés bal felől.)*

Kautz Gyula: Tisztelt ház! Én is azok közzé tartozom, a kik a szőnyegen levő kérdést egyikének nevezem a legnagyobb- s legfontosabbaknak, melyek parlamentális életünk megújulásától fogva tanácskozásaink tárgyát valaha képezték!

Nagy és fontos kérdés ugy politikai hordereje, köz- és társadalmi életünk minden viszonyaiba való beágazása, valamint annálfogva is, hogy nemcsak a státust egészben, hanem annak minden egyes tagját is közvetlenül érinti, s azért mindenkinek figyelmével és érdekeltségével is találkozik.

De ép azért, mivel ily mélyen menő és fontos a kérdés: a benne foglalt feladvány felette bonyolult és szövevényes is, melyet csak ugy sebtiben, erre vagy arra eldönteni, nem lehet; más felől bizonyos az, hogy, mert a kérdés egész anyagát és alapját tények, még pedig kérlelhetlen számokban nyilatkozó tények képezik: a hozandó itélet nem lehet puszta impressiók és felfogás dolga; hanem csak a viszonyok mindenoldalu, alapos s tárgyilagos mérlegelésének eredménye.

A feladványt magát figyelmesben szemlélve, azt találjuk, hogy lényegileg három nagy, de egymásközt szorosan összefüggő kérdéssel állunk szemközt.

Az első kérdés jelesen az: hogyan állunk pénzügyileg, milyen államháztartásunk jelen helyzete és állapota egészben és részleteiben!?

A másik az: alaposak és indokoltak-e azon panaszok és vádak, melyek pénzügyi helyzetünket illetőleg e házban és e házon kivül többek által emeltetnek és széltiben hangoztatnak?

S végre, harmadszor: melyek azon teendők, melyek most előttünk állanak a végre, hogy a fönforgó bajok orvosoltassanak, az államháztartásban az egyensuly helyreállittassék, s egy helyesb budgetpolitika rendszere állapittassék meg!?

Ugy hiszem, ebben a formulázásban benfoglaltatik mindaz, a mi iránt mindnyájan e házon belül és e házon kivül tisztába akarunk jönni, a mire nézve jelenleg a nemzet mindenekfölött választ és felvilágositást vár és követel parlamentjétől.

Legyen szabad e három kérdésre egyenként, s valamivel részletesben elmondani nézeteimet.

Az első vagy pénzügyi helyzetünket illetőleg ennek constatirozása első sorban államszükségletünknek és állambevételeinknek állása, fejlődése és mérvei alapján, azután az ezen momentumokra befolyást gyakorló átalános közgazdasági s fináne-viszonyok figyelembe vételével eszközölhető, a miért a következőkre vélek utalhatni.

Magyarország 1848-ban megszünt naturálgazdasági, aristokratico-középkorias állam lenni, s igy összes háztartása is gyökeresen megváltozott; megváltozott azonban ugy, hogy az erők és a szükségek, az értékalap és az uj igények közt az első pillanattól fogva aránytalanság létezett s az átmenet a modern állam- és közgazdasági rendszerbe számos és itt fel nem sorolható, mert amugy is eléggé ismert okok és viszonyok mostoha hatásaiknál fogva, nem hozta meg azon eredményeket, melyeket más, nálunknál szerencsésb helyzetben levő népeknél mindenütt maga után vont.

A nemzet e szerint az első perctől fogva, melyben sorsa felett ismét szabadon intézkedhetett, arra kényszerült, hogy roppant, részben mesterséges és normalis viszonyok közt alig indokolható beruházások, investitiók, épitkezések és áldozatok által a müveltségi és gazdasági élet terén mindenütt tátongó hézágokat betöltse, századok mulasztásait pótolja; a nála magasb pólczra emelkedett népeknek, ha elgázoltatni vagy siralmas stagnatióba dőlni nem akar, nyomdokaiba lépjen, szóval oly szinvonalára törekedjék jutni a modern európai — anyagi és szellemi — culturának, a mely fajunk különben fényes tulajdonainak, történelmi multunknak alkotmányossági és szabadsági államszervezetünknek s jogosult aspirátióinknak megfeleljen, sőt mi több, nemzeti és országos fönmaradásunk biztositékául és jogczimeül szolgáljon.

Ily körülmények közepette alakultak és fejlődtek az utóbb lefolyt hat év alatt összes közgazdasági és finánciális állapotaink, melyeknek megvilágositása, illetőleg összefoglaló képe a következő részben Európa egyéb államainak viszonyait is összehasonlitólag figyelembe vevő, hazánkra nézve pedig a pénzügyi bizottság jelentésein sarkalló, vagy ezek combinatiójából meritett számtételekben jelenkezik.

A) Rendes kiadások:

1868-ban	144	millió forint.
1870-ben	162	„ „
1871-ben	167	„ „
1872-ben	180	„ „
1873-ra	199	„ „

Rendkivüliek:

1868-ban	29	millió forint.
1870-ben	44	„ „
1871-ben	57	millió forint.
1872-ben	70	„ „
1873-ra	43	„ „

Együttvéve a kettő pedig:

1868-ban	173	millió forint.
1870-ben	206	„ „
1872-ben	250	„ „
1873-ra	240	„ „

vagyis öt év alatt 65—70 millióvali szaporodása az egész költségnek.

A bevételeket tekintve ezek imigy állanak (kerek sommákban):

B) Rendes bevételek:

1868-ban	141	millió forint.
1870-ben	147	„ „
1871-ben	152	„ „
1872-ben	174	„ „
1873-ra előirányozva	191	„ „

vagyis 1868. óta 1872. végeig szaporodás 33 millió forinttal, vagyis átlagosan évenkint 8 millióval.

Ellenben a rendkivüli bevételek:

1868-ban	34	millió forint.
1869-ben	32	„ „
1871-ben	20	„ „
1872-ben	25	„ „

C) Tekintve azt, hogy az elősorolt kiadások mire fordittattak:

A központi kormány és administrátió	11	mill.
Igazságszolgáltatás Horvát-Szlavonországgal együtt	$12^1/_2$	mill.
Honvédelem és közös hadsereg	36	mill.
Adósságkamatok és Bécsbe fizetendő 31 millió járulék	56	mill.
Szorosan productiv czélokra	11	mill.
Adóbehajtás és kezelésre	10—11	mill.

Mig bevételeinkből mintegy

60—66	milliót	az egyenes adók
13	„	a fogyaszt. adók,
40—44	„	a monopólok,
15—17	„	az illetékek és
35—37	„	az államvagyon szolgáltat.

D) Kérdezhetni ezek után, mekkora összeg kiadás esik 1—1 főre.

Az évi rendes kiadást véve alapul, Magyarországon jelenleg 12 forint esik 1 lakosra; (a rendkivüliekkel együtt 16 forint), mig ellenben

Angliában	25	forint.
Frankhonban	23	„
Hollandiában	21	„
Olasz királyságban	17	„
Belgiumban	16	„

Ausztriában, Dániában, Spanyolhonban	15 forint.
Északamerikai köztársaságban	13 „
Poroszországban	11 „
Orosz birodalomban	10 „
Svédhonban, Sweitzban, Rumäniában, Törökországban	5—6 „

jut egy-egy lakosra; és igy hazánk a kisebb mérvben kiadásokat tevő országok közt áll, s Ausztriánál is kedvezőbb viszonyt mutat.

E) Adósságügy. Adósságunk ugyanis összesen körülbelől 1160 millió, melyből 600 az Ausztriának fizetendő járulékra (a 31 millió évi járulékot 5%-al tőkésitve), mintegy 250 millió a földtehermentesitésre, 250 millió a vasuti, az államjegyekben rejlő, a sorsjátéki, a papirpénz, az ujabb 30 és 54 milliós kölcsönökre esik. Ezek szerint hazánkban 1 főre az adóssági tőkeértékből 78 frt esik, mig ellenben

Angliában	260 frt
Frankhonban (1870-ig 160 frt)	230—280 „
Hollandiában	200 „
Spanyolországban	150 „
Ausztriában	110 „
Olaszországban	104 „
Az Amerikai Unióban	100 „
A kisebb német államokban	90 „
Belgiumban	70 „
Oroszországban, Dániában	40—50 „
Poroszországban	30 „
és Sweitzban	3 „

és igy e tekintetben sem tartozik hazánk ép az igen tulterhelt államok sorába.

Ehhez nem érdektelen adalékként bátorkodom csatolni átnézetét annak, hogyan áll államadóssági kötvényeink árfolyama átalában és összehasonlitva egyéb államokéihoz.

Alapúl véve ugyanis a nálunk elfogadott 5%-os kamatot, azt találjuk, hogy státuskötvényeink cursusa jelenleg 76-on áll, holott

Angliában	152-ön
Poroszhonban	113-on
Svédhonban	107-en
Bajorországban	101-én
Amerikai Unióban	94-en
Oroszországban	89-en
Frankhonban	87-en
Ausztriában	79-en
Olaszhonban	65-ön
Rumäniában	60-on
Törökországban	50-en
Spanyolhonban	45-ön.

F) Érdekes még az adókivetést, szemben az adóbevételekkel, vizsgálni, mely tekintetben imigy állottunk:

1868-ban tiszta adójövedelem	97	millió	
irányzatatott elő, s befolyt	108½	„	
1869-ben 98½ m. s befolyt	108	„	
1870-ben 103 m. s befolyt	115	„	
1871-ben 113 m. s befolyt	117	„	

a mi eléggé kedvező s örvendetes, s csak 1872. és 1873-ra nézve nem várható hasonló jó eredményt.

Az egyes adónemeket vizsgálva pedig, azt találjuk, hogy a földadó 1868-tól 1872-ig csak 3—4% emelkedést mutat; mig az illetékek, a jövedelem adó, meg a fogyasztási adók jövedelme 30—35 százalékkal fokozódott, a házadó is 18%kal.

G) Ezzel összefügg azon kérdés: mekkora adóteher esik a lakosokra, mely tekintetben ezeket találjuk.

Egy-egy főre esik egyenes és nem egyenes, illetőleg monopoli és adóbeli teher hazánkban 7—8 frt, mig ugyanazon időben, vagyis a mult évtized közepe tájáni Ausztriában 16 frt, sőt egyes osztrák korona tartományban 19—20 frt is esett, és csak a fejletlen Bukovina és Galiczia tanusitott a mienkhez egészen hasonló arányokat 6 forintos terhével 1—1 főre a lakosságban!

Közelebbről nézve pedig:

Földadó esik	1 főre
Hazánkban	2 frt 20 kr.
Csehországban	3 „ 50 „
F. Ausztriában	3 „ 90 „
Bukovina, Galiczia	1 „ 90 „

Továbbá házadó:

Hazánkban	frt	(most)	50 kr.
Csehországban	„	10 ével ezelőtt	70 „
F. Ausztriában	„		93 „
Galicziában	„		18 „

És végre fogyasztási adó:

Hazánkban 1 főre	98 kr	esett
Csehországban	286 „	„
F. Ausztriában	294 „	„
Galicziában	115 „	„
Bukov. Alp. tart.	105 „	„

A mi végre egyes kiadási főbb tételeinknek a magyar állam összes költségei arányában való állását átalában, és összehasonlitó szempontból Ausztria kiadásával különösön illeti, azt találjuk, hogy százalékokban:

a) A központi igazgatás igénybe veszi az államkiadásoknak nálunk ⁴/₁₀, Ausztriában ³/₈ százalékát.

b) Az igazságszolgáltatás: nálunk 7%, — Ausztriában 5%-át.

c) A honvédelemügy: nálunk $3^1/_2$ — Ausztriában $1^1/_3$ %-át.

d) A közoktatásügy: nálunk $1^1/_2$ — Ausztriában $1^9/_{10}$ %-át.

e) Vasuti kamatbiztositás: nálunk 4 — Ausztriában $4^1/_5$ %-át.

f) A pénzügyi administratio: nálunk 28—30 — Ausztriában 20%-át.

g) Rendkivüli inventiók: nálunk 18% — Ausztriában 6%.

h) A nyugdijak: nálunk 1% — Ausztriában 3%.

i) Államadóssági kamat: nálunk 23 — Ausztriában 26%-át.

Ezekkel, tisztelt ház! ugy vélem eléggé hü és eléggé széles alapja van nyujtva annak, hogy a fen fölállitott kérdések elsejére teljesen tárgyilagos és kimeritő felelet adathassék! Ugyanis egészben és részleteiben szemlélve financiális helyzetünket tartózkodás nélkül mondom ki, miszerint igenis! van több irányban baj és hiány; van ok arra, hogy pénzügyi helyzetünket kielégitőnek ne tartsuk, s az eddiginél tervszerübb, számitóbb budget-politikát kövessünk; de ugyanannyi joggal vélem kimondhatni azt is, hogy a jelzett bajok és hiányok korántsem oly nagyok, mint sokan hiszik, nem organicusak és nem mélyen rejlők, nem orvosolhatlanok, vagy azon sulyos vádakat és támadásokat indokolók, a melyek e házon belül és kivül legujabban a közvetlenül előttem szólott tisztelt képviselő barátom Csávolszky által is, kinek egyébiránt sokkal inkább bámultam hangját és nyelvezetének gyorsaságát, mint érveinek nyomatékosságát. *(Élénk derültség a jobb oldalon; Halljuk! Halljuk!)* a 1867 óta fönállott ministeriumok, és implicite az ezeket támogató jobboldal ellen intéztetnek.

Legyen szabad nézetemet mindkét irányban közelebbről indokolnom. Nem lehet kétségbe vonni azt, hogy 1868-tól mostanig pénzügyi tekintetben egynémely s részben nagyobb hiba is követtetett el; hogy költekezéseink több irányban szertelen mérvben történtek, egy két vasut, épitkezés, investitió, államipari vállalat kelletin túl menő áldozatokkal, részben helytelen módon és irányban létesittetett; pénzügyi s azzal legszorosabb kapcsolatban álló közlekedési, forgalmi és gazdasági politikánk néha egy szorosan következetes rendszer hiányát éreztette, anyagi erőinket és képességeinket meghaladó aspirátiók és ambitiók tekintetéből többet költöttünk mint kellett és szabad lett volna; administratiónk némely ágai nem kellő szakképzettséggel s ép azért a költséget szaporitó módon vitettek, a kormányi ellenőrizet egyes épitkezések stb. fölött nem eléggé erélyes volt; bizonyos pénzhatalmak irányában igenis nagy türelem és kiméletesség következtetett; beruházásainkban néha rögtönözve s rohamosan jártunk el; szóval tettünk egyetmást, a mi az ország anyagi erejének túlbecsüléséből és a financiális tekinteteknek nem eléggé szoros szem előtt tartásából eredt.

De midőn mindezeket elismerem, azon meggyőződésemet sem hallgathatom el, hogy mindezen bajokat és hiányokat komoly aggodalomra okot adókúl nem tekintem, s azok nagyobb részét nemcsak megmagyarázhatónak, hanem menthetőnek is tartom.

Kétségtelen ugyanis mindenekelőtt az, hogy az egész eljárás és politika, mely a mai pénzügyi helyzetet előhozta: igen nagy részben egy természetes, azaz összes közviszonyainkban s ujabb állam- és társadalmi életünk fejlődésében gyökeredző processusnak folyamánya; processusnak, melynek közepette első és visszautasithatlan követelményképp ismertük fel és hangoztattuk mindnyájan (jobb és bal felől egyaránt és kivétel nélkül) azt, hogy a visszavivott szabadság és szabad önrendelkezhetés alapján százados mulasztások pótoltassanak, a majd nem minden irányban mutatkozó hézagok kitöltessenek; a kormányhoz és képviselő-házhoz eljutott megszámithatlan sokaságu s jó részben nem jogosulatlan panaszok, igények lehetőleg kielégittessenek; szóval egy uj, belterjesb és különösen a közgazdaság és anyagi megujhodás föltételeit biztositó fejlődés alapjai megvettessenek. Láttuk, és éreztük mindnyájan, a cselekvés, a gyorsan cselekvés és nagyobb szabásu cselekvés visszautasithatlan szükségességét; láttuk és éreztük, hogy állam- és köz-háztartásunkban arra, hogy a nemzet várakozásainak megfelelhessünk, — az eddigi szük- és korlátolt határokon tágitanunk kell, hogy a hosszu időkön át elnémitva volt, de most egyszerre kiáltó hangon nyilatkozó kielégitetlen érdekek csak nagy erőfeszitéssel nyugtathatók meg; s hogy egy egész sora a politikai müveltség és anyagi reformoknak és javitásoknak képes egyedül hazánkat azon fejlődési polczra emelni, a melyen alul maradva, vagy elpusztulunk, vagy szánandó tespedésbe sülyedünk! Vagy lehet-e kétségbe vonni, hogy mily nagy pressiója alatt az uj visszonyok és igényeknek állottunk 1867. óta mindnyájan, állottunk párt- és személy-különbség nélkül, egyes ugy, mint a kormány, az egyszerü képviselő ugy, mint a minister, s magok a pártok vezérei.

Vagy emlékeztessem talán a tisztelt házat arra, a midőn (s erről mint többizbeni pénzügyi bizottsági előadó ép magam is közvetlenül tanuskodhatom) a midőn mondám, nem egy alkalommal a tisztelt ház, majd bizonyos nemes fellendülésben, majd az imént jelzett erkölcsi nyomás befolyása alatt saját initiativájából egyik-másik czélra ezreket, százezreket, a financzministernek nem ritkán távol-

létében is, sebtiben megszavazott, s a szólni akaró ministert, vagy előadót félre nem érthető módon hallgatásra birta.

Vagy oly igen nehéz feladat volna talán budgét tárgyalási jegyzőkönyveink alapján kimutatni, hogy valamennyi budgetünk nagyobb sommában vált törvénynyé, mint amelyben az a ministerium és a pénzügyi bizottság által előterjesztve volt.

Felidézzem-e a tisztelt ház emlékezetében azon számos esetet, a melyben részint képviselők felszólalásaiban, részint a házhoz benyujtott emlékiratok és folyamodványokban foglalt s nagy költséggel járó intézkedések tárgyában tett kérések a ministeriumhoz egyenesen figyelembe ajánlólag terjesztettek, s teljesitésük sokszor határozottan sürgettetett.

Megannyi érv és indok arra, hogy egyfelől a több irányban történt nagyobb költekezést az uj viszonyok bizonyos természetes fejleményének és folyományának tekintsük, s más felől beismerve azt, hogy „peccabatur intra et extra muros“ óvatosabbak vagy legalább méltányosabbak legyünk a birálatban; ne iparkodjék kezeit mosni senkisem; s ne feledje az irás ama mély jelenlőségü szavait: „non judicate, ut non judicamini.“

De tisztelt ház! hála az égnek, nem is állunk oly roszul, hogy a nemzet itéletétől félnünk kellene, vagy hogy a vészharangot kelljen kongatni! csak higgadtan, szenvedélytelenül és mindenek fölött melléktekintetek nélkül kell a tényállást vizsgálnunk. S ez irányban először is bátorkodom utalni azokra, miket felszólalásom első részében, a financziális viszonyok számtételi momentumait illetőleg kimutattam; s a honnan nevezetesen kitünt az, hogy hazánk sem kiadásai, sem adósságai, sem adókkali terheltetése, sem általános financziális állása tekintetében nem áll szemben sok más európai állammal ugy, hogy az itt-ott hallható jajveszékelés indokoltnak mondathatnék.

Bizonyos továbbá az, hogy egyidejüleg és karöltve emelkedő kiadásainkkal és szaporodó államterheinkkel, az utóbbi öt hat év kétségtelen emelkedést jelez összes közgazdaságunkban és anyagi visszonyainkban. Állam-bevételeink világos bizonyságaként az emelkedésnek folytonos növekedésben vannak, s 1868. óta rendes jövedelmeink 50 millióval, vagyis évenként 10 millió forinttal szaporodtak, s a mire részemről fősulyt helyzek, e szaporodás lényeges adóemelések nélkül, s a közjövedelmek minden ágában és minden forrásainál tapasztalható.

Fényes szakát képezik továbbá pénzügyi fejlődésünknek, szakát, melyhez semmi kicsinylés nem fér, s melyre megelégedéssel és nyugodt lélekismerettel utalhatunk: nagymérvü és nagy értékeket képviselő beruházásaink, investióink.

Investitióink, melyek legnagyobb részt haszonhajtó, produktiv czélokra (vasutépités, államvagyonértékesités, (középitkezések, közlekedési intézmények, lánczhid megvásárlás stbre) történvén, s kiáltó szükségeknek felelvén meg, öt év alatt közel 200 millió forintnyira mentek, tehát évenkint a rendes bevételek közel 17 százalékát képezvén, államháztartásunk expansiv és teher-biró jellegéről tesznek örvendetes tanuságot. Megjegyezvén miszerint e sommában nemzeti haderőnk megteremtésére és szervezésére szükségelt 16 s több millió, továbbá igazság szolgáltatásunk és administratiónk javitására, közoktatási és közmivelődési ügyünk fejlesztésére, törvénykezésünk reformjára tett kiadások ben nem foglaltatnak s más forrásokból fedeztettek; utalva továbbá arra, hogy ilynemü investitiók egy államban sem szoktak az évi rendes bevételekből fedeztetni.

A mi a hitelnek igénybe vételét illeti, megvallom, hogy én a modern financtudomány szempontjából, azaz első rangu franczia és német szakemberek által megállapitott pénzügytan, tehát nem Zsedényi Ede igen tisztelt képviselőtársam financziális elvei szerint állitom fel e tekintetben következtetéseimet.

Különben hitelünket illetőleg kétségtelen, miszerint az utóbbi öt év alatt ez irányban is javultak viszonyaink, a mennyiben az alkotmányos korszak kezdetekor státus kötvényeink árkelete 62—63-on állott, most pedig 76-on áll, s még további javulása biztos várható, ha a tőke-pénzes világ fölvett kölcsöneink mire forditása felől, nem ellenséges indulatu közlönyök, hanem a dolgok állását a maga valójában feltüntető értesités alapján nyernek felvilágositást! s különösen arról győződendik meg, hogy ha történt is egynémely hiba, — ha költetett is egy némely összeg helytelen módon, vagy idő előtti czélra, — egészben véve a pénz productiv befektetésekben szerepel, tehát habár nem többé pénz, hanem specificus értékek és tőkék alakjában tényleg megvan, s nem ment vesztendőbe.

Sokat fog tenni a fönforgó kérdés objectivebb méltatására az is, ha egy futó pillantást vetünk arra, hogy mit tettek és tesznek más államok az ujabb időben hason irányban, mint mi tettünk. Legyen e szerint szabad utalnom egyebek közt Olaszországra, a mely, Sella pénzügyministerének 1871-ben kiadott „Esposione finanziaria“ cz. munkálata szerint, 1861-től 1870-ig az állampénztárból 700 millió lirát adott ki vasutok épitésére; államadósági évi kamatterhét tiz év alatt 32 millióról (lirát értve) 115 millióra látta emelkedni, 200 milliót költött ipari beruházásokra, s összes kiadásait tiz év alatt 800 millióról 1500-ra növesztette; vagy a kis Belgiumra, a mely egy-két év tized alatt 42 millió frankot müvészetre s tudományra, 54 milliót közoktatásra, 14-et börtönökre, 90-et közutakra, 128-at csatornákra, közel 200 milliót állami vas-

pályákra adott ki, s egyátalában 1830. óta közlekedési eszközökre és utakra 800 milliót áldozott; vagy Hollandra, a mely átlagosan évenként oktatásügyre 3, ipari befektetésekre 10—11, vasutakra 10, államadósság, kamatra 29 milliót fordit stb. — vagy Oroszországra, Ausztriára és Poroszországra, hol az évi szükséglet az utóbbi évtizedben szintén mindenütt 40—60 százalékkal növekedett; — szóló tanubizonyságaiként annak, hogy a nagyobb mérvü költekezés ugy szólván korunk tendentiájában és characterében fekszik, s hogy azon nép, mely e nagy szükség elől elzárkozik, vagy iránta közömbös vagy tehetetlen marad: — rövid idő alatt teljes jelentéktelenségbe sülyed; más részt annak, hogy rajtunk is beteljesedett azon nagy igazság, a melyet a modern pénzügytan akként formuláz, hogy mintegy természet törvényi jelleggel biró fejlődési szabály az, hogy a müveltség terjedése és az államélet tökélyesbedésével karöltve (sőt egymást ok- és okozatként föl is tételezve) a közszükségletek mérve is folytonosan és szükségszerüleg növekedik, mind nagyobbá és terhesebbé válik.

Vegyük ide még azt is, ha igazságosak akarunk lenni, hogy nemzeti vagyontárgyaink földben, házakban, erdőkben, bányákban, hajókban stb. fekvő értékeink az utóbbi öt hat év alatt milliónyi és milliónyi értékben növekedtek; hogy ujonnan épitett vasutaink és épitkezéseink által az ingatlanok értéke átlagosan legalább is 30, sok helyen 40—60 percenttel fokozódott, fokozódott azoknál is, kik ez investitiókat nem győzik eléggé ócsárolni; — hogy a magyar termelő előtt az utóbbi években a bel- és külföld minden piaczai megnyiltak és hozzá férhetőbbekké lettek; fővárosunk reál-értéki tőkéje legalább is megkétszereződött, egyes irányban négyszer akkorára emelkedett; s hogy a productiót és forgalmat élénkitő social és közintézményeknek is egész sora léptettetett életbe stb. s bizonyosan nem fogjuk oly kétségbe ejtő állapotunak tekinteni pénzügyi helyzetünket, a mint azt némelyek, s mint látjuk, kellő ok és alap hiányában teszik; sőt — ha szabad egy egész idealis eszmekörből hasonlatot kölcsönöznöm — itt is, a financiális helyzetünkre vonatkozó számtételek alaposb méltatásánál alkalmazható lesz, a nagy angol philosófnak Bacónak ismeretes mondása: „philosophia obiter libata a Deo abducit, — penitus exhausta ad eum reducit!“ Mihez még azt jegyzem meg, miszerint valljuk meg, nem az e főoka annak, hogy sokan oly fölötte sötét szinben látják pénzügyi helyzetünket, hogy agricol nemzet lévén, mely egész létalapjában a jó termések és a bő exportra utaltatik, 3 év óta egy lidércz nyomása alatt áll az egész ország, t. i. két rosz termés és a folyton-tartó exporthiány nyomása alatt, mely minden osztályt és kört elkedvetlenit, milliókat reményeik meghiusultával sujt; iparra, forgalomra és tőke gyüjtésre leverőleg hat; s igy minden hiányt vagy bajt is szomoritóbb és fokozottabb mérvben láttat az emberekkel.

Ezekkel megfeleltem a beszédem elején felállitot kérdések elsejére; s már most azon tiszteletteljes kérdéssel fordulók a t. ellenzékhez és mindazokhoz, a kik vele a jelzett pessimisticus felfogásban osztoznak: alapos, indokolt-e mindezek után azon sulyos vád és támadás, melyet a fönforgó tárgyban ellenünk intéz, s melylyel, mint valami fennsőbb, s csalhatatlan biró a ministereket és a jobboldalt mintegy itélőszéke elé idézi. Indokolt-e tisztelt Ghyczy képviselő urnak azon eljárása, hogy, mig eddig leginkább csak Cassandra asszony szerepét vivé, most már oly elkomorodott arczczal ül székében, mint ülhetett hajdanta Márius Carthago romjain és mosolyog. A tisztelt ellenzék némely része honfiui aggodalmai közepette igazi magyar létére sirva látszik vigadni; mert ugy véli: megtalálta valahára az archimedesi pontot, melylyel a Deák-pártot ki lehet sarkaiból forgatni.

Távol legyen tőlem helyteleniteni a t. ellenzék azon eljárását, hogy a ministerium és az azt támogatott jobboldal pénzügyi politikáját birálat alá vegye, s ha ugy tetszik kárhoztassa. De igen is óhajtottam volna azt, hogy a midőn ezt teszi, s teszi oly vexo-val és élességgel, mint a jelen esetben: ok-érvei erősek, adatai és számitásai alaposak, s kritikája igazságos legyen. *(Élénk hosszas helyeslés jobb oldalon.)* Azonban e kellékek egyikét se találom föl jelen föltevésében. Számadatait mindenek előtt tekintve, ezek több lényeges fogyatkozásban szenvednek, s helyre igazitásukat megtaláljuk részint a pénzügyi bizottság általános jelentésében, részint azokban, a miket fenebb elmondani és kifejteni bátorkodtam. — Érveit és dialectikáját illetőleg, pedig talán ildomtalan kimondanom, miszerint ezek a tárgy érdeme- és a positió természetes előnyeihez mérten, hiányosabbak, mint lenniök kellene; mig kritikájának nem igazságos volta abban áll, hogy hallgatással mellőzve, miszerint neki is van része a költekezési túlzásokban: a bajnak, — már a mennyiben van — egész mérvét és ódiumját mi reánk háritja, s ugy szeretné magát feltüntetni a nemzet szemében, mintha ő mindig a leggondosb, a legtakarékosb paterfamiliasként viselte volna magát, mi pedig a pazarló és tékozló örökösök szerepét vittük volna. *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)*

Hibáztatható a t. ellenzék e házon belől és kivül azért is, hogy sötétben sötéten festve egyebek közt az ország hitelét, e nagy erkölcsi és közgazdasági kincset, nem indokolt jajgatásával, veszélyezteti, s igy nem akarva ugyan, de mégis egyik oka azon értékcsökkenésnek, mely legujabb időben államkötvényeink árkeletében tapasztaltatik, s kárör-

vendő elleneinktől nagyon is ügyesen kizsákmányoltatik. — Vagy talán azt hiszi valaki, hogy népünk erkölcsi és politikai jellemének nemesbitéséhez vagy közállapotaink consolidatiójához járul akkor, a midőn a jobboldalt vagy kormányát uton útfélen a legkétesb szinben tünteti föl, s ugy állitja oda, mintha e párt és ministerei az „aprés moi le deluge“ elve szerint cselekednének, és a nép véres verejtéke gyümölcsével vétkes játékot üző pazarlók lennének. — S van-e a tisztelt ellenzéknek világos fogalma azon milliókra menő veszteségek felől, melyek az anyagi és társadalmi életben ép az ilyféle bizalmatlanságot szitó magatartás folytán szükségkép előállanak; előállanak annyiban, hogy a mindent megtámadó sképsis és bizalmatlanság amugy is gyanakvó természetü népünket folytonos izgalomban tartja; productiojában, forgalmában lankasztja; a a status irányában önzővé, ravaszszá, vagy legalább is közömbössé teheti. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

A t. ellenzék nem szünik meg a ministerium ellen kárhoztatólag hangsulyozni azt, hogy az administratió hiányos, rendszertelen és fölötte költséges. Pedig ha igazságos akarna lenni, szem előtt kellene tartania azt, hogy azon helyzetben és viszonyokban, a melyekben 1867/8. óta voltunk: a jó, a rendszeres, és az olcsó államigazgatás már csak azon okból sem volt lehetséges, hogy hosszu időkön át ki lévén zárva a kormányzat- és igazgatásból, minden uj, szokatlan vala; hogy az átmenet nehéz idejében sokszor a pillanatnyi szükség volt határozó, s a feladatok óriásszerüségénél a rendszerességet, az administratió helyes architectonikáját, meg az eljárás netaláni hatásainak mérlegelését irányadó szabályul alig volt lehetséges mindenben venni.

A tisztelt ellenzék s jelesül Móricz Pál képviselő ur is tegnapi beszédében a jelen debatteot lényegileg vádak emelésére használja. Nem vonom ehhez jogát kétségbe; de megvallom, hogy sokkal jobban szerettem volna, ha — Göthevel szólva — azt tartaná: „Die Worte sind bereits genug gewechselt, — ich möchte endlich Thaten sehen“. S a folytonos kritika helyett valami praktikus elvet, gondolatot vagy tanácsot fejtett volna ki, mely az országot ezen szerinte vésztho zó labyrintból kivezethetné; jobban szeretném, hogyha uj eszméket hallatott volna velünk, s részemről szivesen venném ez utóbbi esetben amaz ismeretes franczia közmondás érvényesülését: „ayez une idée nouvelle, et vous l'avénir vous appartient“, ha van egy nagy uj eszméd, állj elő, és tied leszen a jövő! *(Mozgás a bal oldalon, és közbeszólás jobb oldalról: Ha volna!)* Habár én részemről az ellenzék helyében, épen financiális tekintetben félnék a pillanattól, amely ezt a jövőt kezembe adva kormányra juttatna, mert szemben azon elvekkel és nézetekkel, amelyeket a tisztelt bal oldal vall, s szemben különösen azon vérmes reményekkel és várakozásokkal, melyeket követőinek körében keltett: bátran elmondhatni, hogy az ellenzék diadalrajutása esetében Isten legyen kegyelmes azon kormánynak, s különösen azon financzministernek, akit a keserü sors érend, hogy az ügyeket vezesse, és a lejárt igéreti váltókat beváltsa! *(Élénk hosszas éljenzés és taps a jobb oldalon.)*

Ami pedig azon ellenvetést illeti, mely ellenzéki szempontból e tekintetben tétethetik, hogy hiszen a baloldal az által, hogy az államadósság és a quota kérdését másként akarta megoldani, sokat megtakaritott volna: erre azt kell tisztelettel megjegyeznem, hogy tudtomra az adósság elvállalását a tisztelt baloldal sem tagadta meg, a quota kérdésben pedig csak két % volt köztünk a különbség, ami szemben az évi közösügyi kiadások átlagosan 25 milliót tevő rendes összegével, figyelembe sem vehető minimal megtakaritási tételt képezne!

Összefoglalva mindezek után a fölvett kérdések másodikára való feleletemet, oda járul véleményem: miszerint a tisztelt ellenzék felfogása és vádja sem átalában, sem részletekben nem indokolt és nem osztható; hogy viszonyaink között és kivételes helyzetünkben még a deficitnél, és a tulvitt költekezésnél is nagyobb baj és veszedelem rejlett volna a stagnatióban és tespedő semmittevésben; hogy sok kiadás parancsoló szükségből s magasb országászati tekintetből tétetett; hogy nem szabad csak azt kérdenünk: „mennyi adatott ki és költetett“, hanem azt kell kérdenünk, „mi szereztetett és állittatott elő, mily erkölcsi értékek is hozattak elő, ama költségekkel és pénzekkel!?“ hogy azon politika, melyet pénzügyi tekintetben követtünk, sem volt meddő, vagy eredménytelen, s hogy még sok és nagy hibát követhetnénk el anélkül, hogy oda juttatnók a magyar pénzügyet, ahova jutott volna a tisztelt ellenzék financiális és közjogi politikájával! *(Mozgás a bal oldalon; és felkiáltások; Ugy van! Ugy van! jobb felől.)*

Áttérek az utolsó kérdésre, vagyis arra: „mik volnának szemben jelenlegi pénzügyi helyzetünkkel teendőink és feladatunk?“

Mielőtt azonban ezt tenném, engedje meg a tisztelt ház! megmondanom, hogy hol és miben rejlőnek tartom én a fő bajt és visszásságot, mely összes gazdászati és financiális életünket lankasztja, s anyagi emelkedésünket neheziti!

Áll, nézetem szerint, először is abban, hogy agricol-állam levén, s a fejlődés és a pénzügyi erőforrások bő és biztos elemét képző intensiv productiót s ipart nélkülözvén: nem vagyunk képesek önálló s egyfelől a külföldtől, másfelől a természet, az égalj, az időjárás vak véletlene és befolyásaitól független közgazdaságot megalapitani. A közjogilag „regnum independens, propriam habens consistentiam et con-

stitutionem nulli alteri regno obnoxium" közgazdászati tekintetben, fájdalom, igenis dependens ország, *(Közjogilag. Szélső bal felől.)* amelynek majdnem mindene egy kártyán függ, a jó terméseken és exporton!

Ez oka fejlődésünk, anyagi erősödésünk s államjövedelmeink szaporodása lassuságának; s oly hiány, amit csak nagy áldozatok s intézkedésekkel pótolhatni, s mindaddig, mig fennálland: a költekezés bizonyos határain való tullépéstől kell, hogy visszatartson! Egy másik baj, nézetem szerint, magában népünk és társadalmunk szervezetében, annak számos hibás hajlamaiban, szokásaiban antieokonomikus jellem-tulajdonaiban rejlik. Messze vezetne ennek tüzetes indokolása, kettőre azonban bátorkodom utalni, az egyik jelesen az: hogy fajunk tőke-gyüjtésben és takarékosságban nem tündöklik; *(Felkiáltások jobbról: Igaz!)* a nyugati cultura számos hibáival annak előnyeit és erényeit még nem vette át.

A másik az, hogy nálunk, daczára a hazáért sokra, igen sokra képes érzületünknek és jellemünknek; a hazafiság egy fontos neme, az igazi practicus, anyagi áldozatokra kész hazafiság nem eléggé átalános; aminek azután következménye az, hogy mig nálunk az állam hivatásának hibás értelmezésében legtöbben mindent az államtól várnak: ugyanez államnak irányában tartozásaik alól mindig szivesen menekülnek: sőt ez annyira megy, hogy nem kevesen vannak, akik az államkincstárt kijátszani, megröviditeni bravournak, majdnem hazafiasságnak tartják. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Szóval a magyar, — mint egy jeles külföldi iró legujabbban megjegyzé, ki most itt hazánkat tanulmányozza, *(Közbe: ki az?)* — nem tudja még eléggé méltányolni ama nagy igazságot, hogy a hazáért nemcsak meghalni, hanem productive élni és munkálódni is kell tudni, s hogy a jelenkorban szabadság és nemzetiség nem vérrel és élettel, hanem müveltséggel és munkával védelmeztetik és biztosittatik.

Ezt előre bocsátva, tekintettel az előttünk álló föladatokra, igénytelen véleményem az, hogy minden törekvésünknek oda kell irányozottnak lennie, hogy államháztartásunkba helyesb arányokat hozzunk; a megzavart pénzügyi sulyegyent egy jól combinált terv szerint lehetőleg helyre állitsuk; államigazgatásunk egyszerüsittessék s tökélyesbittessék; s egy minden irányban productiv, az ország anyagi erejét és teherviselési képességét fokozó, a gazdászati élet terén még mindig oly nagy számu szunnyadó erőket és factorokat felszabaditó practicus s rendszeres gazdasági és financpolitikát kövessünk. E politikának részletezésébe bocsátkozni itt a jelen alkalommal nem lenne helyes, *(Halljuk! Halljuk!)* s egy parlamenti beszéd határain messze tul vinne. *(Balfelől: Halljuk a reszletezést!)* Tehát röviden elő fogom adni. *(Halljuk!)* Első és formai alapjául azonban tekintek — s tekintjük ugy hiszem mindnyájan egy rationalis költségvetési rendszert, amely különösen a rendes és rendkivüli szükségleteket helyesen megkülönböztetvén, az elsők közé az államélet szabályszerü menetéből s a statusszervezet fentartásának és zavartalan müködésének biztositásából folyó, tehát az állandó és normális kiadásokat sorolja; az utóbbiak közé pedig azokat helyezi, amelyek ezen természettel nem birnak, azaz, vagy átmenetesek, vagy hosszabb idő mulva gyümölcsöző beruházások és investitiókra fordittatnak.

Oly követelés, melynek a pénzügyi bizottság az idei költségvetés fölötti jelentésében már némileg megfelelni törekedett, s a budgetnek ez alkalommal már az eddigieknél alakilag jóval tökéletesb rendszerét teendi lehetségessé.

Ehhez még azt csatolom, hogy a pénzügyi bizottság által javaslott budget szerkezeti reform oda lenne kiszélesitendő, hogy minden budget egy-egy évre, s ennek mind bevételei mind terheikre nézve egy bevégzett egészként állittassék elő; s másfelől a legfőbb elszámolási és számvevőszéki müveletek rendszere is egyszerübbé, átlátszóbbá, és a nem szakember számára is érthetőbbé tétessék!

Egy második alaptételeként uj finánczpolitikánknak tekintem a pénzügyi bizottsággal azt, hogy ezentul a rendes kiadások mindig a rendes bevételekből, — (azaz az adók, államjavak jövedelme, egyedáruságok és illetékekből) — fedeztessenek, rendkivüli források p. o. jószágelidegenités, államértékek eladása, s az adósságcsinálás pedig csak oly szükségletekkel szemben használtassanak fel, amelyek a normalis államélet folyományai, átmenetek, vagy nagyobbmérvü beruházásokban állanak; — ép oly igazságos, mint politikailag és pénzügyileg indokolt eljárás lévén, a jelent nem egészben terhelni oly kiadásokkal, melyeknek egész gyümölcse csak a jövő által fog élveztetni, de viszont a jövőt sem sulyosbitani oly költségekkel, amelyeket a jelennek érdekei és tekintetei követelnek!

Egy harmadik postulatuma uj finánczpolitikánknak az, hogy letérve az eddig igenis kizárólag követett fiscalismus és regalismus pályájáról, a nemzet közgazdasági életének factoraira és erőire több és tüzetesb figyelem fordittassék, aminek szükséges folyománya az volna, hogy a közgazdaság az államorganismusban illőbb szerepet játszon, szerepét ne játsza, s nagyobb szabásu, az egészet egységessé felölelő, rendszeres vezérlet alá helyeztessék; másfelől az, hogy minden elkövettessék és megtörténjék avégre, hogy a nép minél belterjesb ipar, forgalom és productió, meg egy erélyes vám- s kereskedelmi politika által szerzés-képessé tétessék s a folyton növekedő államszükségletekkel szemben mind nagyobb mérvben adóképessé változtathassék! Amire, vélekedésem szerint, annál nagyobb suly helye-

zendő, mennél bizonyosb, legalább előttem, hogy államkiadásaink mérveit az eddigieknél jóval alacsonyabbakra leszállitanunk, bármiként rendezzük is dolgainkat, lehetetlen.

A jelen költségvetésre nézve a p. ü. bizottság által javaslott jövedelem fokozást, azaz adó fölemelést illetőleg pedig, bár a jelen évben az idő rövidsége stb. miatt igen nagy eredményü, a fedezet szüksége tekintetében alig leend: azon véleményben vagyok, hogy az adófölemelés két irányban jótékony következésü lehetend; egyfelől t. i. bizonyos erkölcs-politikai hatást gyakorolhat az által, hogy az állam fokozott szükségeinek és munkásságának sulyát mindenkivel éreztetendi, s nagyon is érezhetőleg intő jele leend annak, hogy ne követeljenek az emberek oly szerfelett sokat az államtól, hanem iparkodjanak magán- és társadalmi uton is szükségeikről gondoskodni; másfelől emelendi hitelünket kifelé, az által t. i., hogy a külföld látva azt, hogy saját emberségünkből akarunk segiteni magunkon, — nagyobb bizodalommal és hajlammal forduland felénk, s nagyobb hittel fog viseltetni nemzeti és országos életképességünk iránt. S ezzel végére jutottam volna igénytelen észrevételeimnek, *(Halljuk! Halljuk!)* melyekben különösen kimutatni törekedtem azt, hogy államháztartásunk helyzete korántsem oly komoly és aggodalmas, mint egy némely részről állittatik; hogy sokkal helytelenebb lett volna azon eljárásunk, amelylyel tulhajtott takarékossag mellett az ország annyi égető és vitális érdekei biztositását elhanyagoltuk volna; hogy helyes közgazdasági és pénzügyi politikával a fönforgó bajok és hiányok nehézség s rázkódtatás nélkül orvosoltathatnak; hogy az 1867. óta fönállott ministeriumok és az azokat támogatott Deák-párt a jelennek bonyodalmait megoldva, és a jövőt előkészitve, valamint közjogilag, ugy pénzügyileg is hü s nem méltatlan képviselője volt az ország érdekeinek; s ugyanazért eljárásait s financiális politikáját tiszta lélekismerettel és nyugodt öntudattal bocsáthatja a nemzet és a világbirói itélete alá! *(Élénk hosszas helyeslés és éljenzés jobb felől.)*

Elnök: Méltóztatik a ház kivánni a tárgyalás tovább folytatását? *(Felkiáltások: Nem! Holnap!)* Tehát holnap 10 órakor folytatjuk a tárgyalást, és ezzel a mai ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. $1^3/_4$-kor.)

---

70. országos ülés

1873. január 22-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. A távollévők miatt névsor felolvasása. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágost.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Szeniczey Ödön képviselő ur, a szólani kivánókat jegyzi ugyanő és Kiss Miklós jegyző ur.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 21-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Következik az irományok előterjesztése. Bemutatom Csanádmegye föliratát, a jezsuitáknak Magyarországból leendő kiutasittatása iránt.

Továbbá a Hajdukerület és Komárom városa föliratait az országgyülési nyomtatványoknak a törvényhatósági levéltárak részére leendő megküldése iránt.

Ugyancsak Hajdukerület közönsége feliratait önálló független nemzeti bank fölállitása iránt. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* Továbbá a közmunka-tartozások megváltásának törvényben kötelezőleg leendő kimondása iránt, végre a virilis intézmény eltörlése iránt.

Ugyancsak Hajdu kerület közönségének föliratát administratio költségei fedezésére 28.327 forint javadalmazás megszavazása iránt; végre Ujvidék szabad királyi város közönségének panaszos feliratát Pelagics V. archimandrita és boszniai politikai menekült kiutasitása ügyében.

Mindezen feliratok a kérvényi bizottságnak fognak átadatni.

Lónyay Menyhért gróf: Tisztelt ház! Van szerencsém előterjeszteni Pozsony szabad

királyi város közönségének kérvényét az entrepót és silo-intézményeknek országos segély mellett létesittetése iránt és hogy Pozsony városa területén is egy ilyen Silo felállitassék.

Elnök: A kérvényi bizottságnak fog átadatni.

Tóth Bálint: Tisztelt ház! Van szerencsém benyujtani Edve községnek folyamodványát, a határukon keresztül folyó Rába egy kis részének uj meder ásatása tárgyában.

Elnök: A kérvényi bizottságnak fog átadatni.

Következik a napirend, vagyis az államköltségvetés tárgyalásának folytatása.

Madarász József: Tisztelt ház! A költségvetés tárgyalása, azt hiszem, a háznak egyik legfontosabb és legnevezetesebb teendője, igen sajnálom, hogy a ház tisztelt elnökét föl kell kérnem, hogy a házszabályok 167. §-a értelmében legyen szives egyszer valahára a névsort fölolvastatni. *(Általános élénk helyeslés.)* Én azt hiszem, hogy leginkább azoknak, kik azt mondják, hogy ők képviselik az ország közvéleményét, lenne kötelességök minél számosabban megjelenni.

Elnök: Tehát föl fogjuk olvasni a névsort. *(Helyeslés.)*

Szeniczey Ödön (*olvassa a képviselők névsorát.*)

„*Jelen voltak*: *Baranyi Ágoston, Becze Antal, Beliczey Rudolf, Berényi Ferencz gróf, Bittó István, Bittó Kálmán, Bobory Károly, Bocsánszky Adolf, Brezovay László, Brogyáni Vincze, Cseh Károly, Csaba Gyula, Csanády Sándor, Csávolszky Lajos, Csiky István, Deáki Lajos, Degré Alajos, Divald Adolf, Dulovits Ernő, Doer Soma, Eördögh Frigyes, Eötvös Károly, Ernuszt Sándor, Éder Ferencz, Farkas Elek, Földváry Mihály, Földváry Miklós, Fröhlich Gusztáv, Gaál Mihály, Ghyczy Kálmán, Gidófalvy Albert, Goda Béla, Hajdu Ignácz, Helfy Ignácz, Horánszky Nándor, Horváth Károly, Hradszky Antal, Huszár Imre, Hecs Károly, Irányi Dániel, Jankovich Miklós, Justh József, Kajuch József, Kasper Mihály, Kazinczy István, Kállay Ödön, Kemény Mihály, Kiss Lajos, Kiss Miklós (kecskeméti), Kovách László, Kozma Parthén, Kondorossy György, Kabos Elek, Kiss Gábor, Lehoczky Egyed, Lónyay János, Lónyay Menyhért gróf, Lukács Béla, Luksics Bódog, Lükő Géza, Lázár Ádám, Labas Antal, Madarász József, Madas Károly, Majoros István, Matolay Etele, Máday Lajos, Máriássy Endre, Máttyus Aristid, Mednyánszky Sándor, Mihályi Péter, Molnár Aladár, Molnár György, Móricz Pál, Mukics Ernő, Nemes Nándor gróf, Nikolits Sándor, Németh Albert, Oláh Gyula, Palkovics Károly, Pauler Tivadar, Pissuth István, Prileszky Tádé, Pulszky Ágost, Pulszky Ferencz, Patay István, Radoczay János, Ragály Gyula, Ragályi István, Saáry Miklós, Salamon Lajos, Schmauss Endre, Schuller József, Sennyey Pál báró, Simoncsits Béla, Simonffy Kálmán, Somssich Pál, Stoll Károly, Schreiber Frigyes, Szabadhegyi Antal, Szabó Imre, P. Szathmáry Károly, Szathmáry Miklós, Szeniczey Ödön, Szentimrey Elek, Szentmiklóssy Pál, Széll Kálmán, Szilády Áron, Szitányi Bernát, Szlávy József, Szluha Benedek, Szmrcsányi László, Szőgyény László, Szakál Antal, Tarnóczy Béla, Tavaszy Endre, Tisza Kálmán, Tolnay Károly, Tormássy Mihály, Tóth Bálint, Tóth Kálmán, Trefort Ágoston, Trajcsik Alajos, Trifunácz Sándor, Tombor Iván, Urbanovszky Ernő, Urváry Lajos, Vajda János, Varga Károly, Varró Sámuel, Wass Sámuel gróf, Várady Gábor, Vidliczkay József, Wahrmann Mór, Wächter Frigyes, Wodianer Albert báró, Wodianer Béla báró, Voncina Iván, Zichy Antal, Zichy Manó gróf, Zmeskal Zsigmond, Zsitvay József.*

Távol voltak: *Almásy Sándor, Apponyi Albert gróf, Baldácsy Antal báró, Balogh János, Bakcsi Ferencz, Barcsay Ákos, Batta Andor, Batthány Zsigmond gróf, Bánffy György gróf, Bánó József, Bárczay József, Benedikty Albert, Beniczky Gyula, Beniczky Ödön, Beöthy Algernon, Beöthy Ákos, Beöthy Lajos, Berchtold Arthur gróf, Bésán Mihály, Bittó Béni, Boér Antal, Bogdán Vincze, Bogyó Sándor, Bonts Döme, Borlea Zsigmond, Bömches Gyula, Brennerberg Mór, Buda Sándor, Buday Sándor, Bujanovics Sándor, Buzinkay Pál, Brlicz Ignácz, Csáky Tivadar gróf, Csáky Gyula gróf, Császár Bálint, Csemeghy Károly, Csengery Antal, Csernátony Lajos, Csernovics Péter, Cséry Lajos, Csillagh László, Csiky Sándor, Csipkés Lajos, Czobel Albert, Dálnoky Barna, Dániel Béla, Dániel Ernő, Dániel Pál, Deák Ferencz, Decany Gusztáv, Dedinszky József, Degenfeld Lajos gróf, Dimitrievics Milos, Dobay Antal, Dobsa Lajos, Domahidy Ferencz, Domahidy István, Dőry József, Duka Ferencz, Decány Károly, Derencsin Marian, Elek Gábor, Eöry Jenő, Éber Nándor, Éder István, Érkövy Adolf, Eszterházy István gróf, Erdődy Rudolf gróf, Fábricius Károly, Falk Miksa, Farkas Gyula, Fest Imre, Festetics Pál gróf, Fillenbaum Ferencz báró, Forgách Antal gróf, Földváry János, Galgóczy Sándor, Gáspár András, Giczey Samu, Ghyczy Dénes, Gorove István, Gozmán János, Gubody Sándor, Gull József, Gullner Gyula, Győrffy Gyula, Groisz Gustav, Hajós János, Halassy Gyula, Haller Ferencz gróf, Hammersberg Jenő, Harkányi Károly, Havas Sándor, Házmán Ferencz, Hedry Ernő, Hegedüs János, Hodossy Imre, Hodossiu József, Hoffmann Pál, Hollán Ernő, Horvát Boldizsár, Horváth Döme, Horváth Elek, Horváth Lajos, Horváth Mihály, Horváth Sándor, Houchárd Ferencz, Hunkár Mihály, Hunyady László gróf, Horváth*

Gyula, Horn Ede, Horvát Mirkó, Horvát Péter, Ibrányi Lajos, Istóczy Győző, Ivánka Zsigmond, Ivánka Imre, Janicsáry Sándor, Janicsáry Szilárd, Jendrassik Miksa, Jeney József, Joannovics György, Jókai Mór, Jurka Bazil, Justh Kálmán, Jakits Antal, Jellacsics Gyula, Joannovics Brankó, Jurkovits János, Karassiay István, Karácsony Guido gróf, Kardos Kálmán, Kassay Ignácz, Kaucz Gyula, Kállay Ákos, Kálnoky Pál gróf, Kármán Lajos, Károlyi Gyula gróf, Kégl György, Keglevich Gábor gróf, Kemény Gábor báró, Kemény István báró, Kemény Kálmán báró, Kendeffy Árpád, Keresztes István, Kerkapoly Károly, Kiss János, Kiss Miklós (zólyomi) Korizmics László, Kosztolányi Károly, Körmendy Sándor, Kubiny Árpád, Kuhinka István, Kvassay László, Kapp Gusztáv, Királyi Pál, Khuen Henrik gróf, Králjevics Béni, Krestics Miklós, Krsnjavics Mirkó, László Imre, Lejtényi György, Lészay Lajos, Lipovniczky Sándor, Lipthay Béla báró, Lónyay József, Lukácsy Béla, Major Pál, Majthényi Bálint, Majthényi Dezső, Makray László, Marx Antal, Markovich Tivadar, Matits János, Matuska Péter, Maximovics Miklós, Máriássy Kálmán, Mednyánszky Dénes báró, Milkovics Zsigmond, Mocsonyi Antal, Mocsonyi Sándor, Molnár Antal, Molnár István, Molnár Pál, Muslay Sándor, Mangesius Károly, Máriássy Béla, Miletics Szvetozár, Mandics Tivadar, Máday Sándor, Mihajlovics Dragutin, Miskatovics József, Modics László, Mrazovics Mátyás, Muzler József, Nagy György, Nedeczky István, Nehrebeczky Sándor, Nemes Péter, Nugent Arthur gróf, Ocskay István, Oláh Miklós, Onossy Mátyás, Ottlik Géza, Orbán Balázs báró, Paczolay János, Papp György, Papp Lajos, Patrubány Gergely, Péchy Jenő, Péchy Manó gróf, Péchy Tamás, Perczel Béla, Perényi Zsigmond báró, Pettrik Gyula, Petrovay Ákos, Podmaniczky Frigyes báró, Pólya József, Popescu Elek, Popovics Jenő, Pogány Károly, Pejacsevits Péter gróf, Prandau Gusztáv báró, Puszt Dragutin, Radó Kálmán, Radvánszky Károly, Rannicher Jakab, Ráday Gedeon gróf, Rátonyi János, Remete Géza, Román Sándor, Rudics József báró, Rogulic János, Schaser Frigyes, Schvarcz Gyula, Semssey Albert, Simonyi Ernő, Simonyi Lajos báró, Sipos Orbán, Siskovics Tamás, Sréter Lajos, Stanescu Imre, Steiger Gyula, Sachsenheim Albert, Szakácsi Dániel, Szapáry Géza gróf, Szapáry Gyula gróf, Szaplonczay Miklós, Szemző János, Szende Béla, Szentpály Jenő, Szepessy Gyula, Szilágyi Dezső, Szilvay Károly, Szirmay Ödön, Szombathelyi Győző, Szomjas József, Szilágyi István, Takács Lajos, Taray Endre, Tarnóczy Gusztáv, Tisza Lajos, Tisza László, Torma Károly, Tóth József, Tóth Vilmos (beteg), Trauschenfels Emil, Toszt Gyula, Teleky Sándor gróf, Uhlárik János, Ürményi Miksa, Ugron Gábor, Vály János, Vécsey József báró, Vecsey Oláh Károly, Vécsey Tamás, Vidats János, Vizsolyi Gusztáv, Vojnics Barnabás, Vargits Imre, Vladár Ervin Zámory Kálmán, Zeyk Károly, Zichy Imre gróf, Zmeskal Mihály, Zsedényi Ede, Zichy József gróf, Zivkovics János.

Elnök: Tisztelt ház! *(Felkiáltások: Helyre!)* A felolvasás közben a képviselő urak közül többen jelentek meg; nem tudom kívánják-e a képviselő urak a névsort még egyszer felolvastatni. *(Fölkiáltások: Igen! Nem!)*

Németh Albert: Tisztelt ház! Én azt hiszem, hogy e tekintetben senki sem jogosultabb fölszólalni, mint én magam, kin gyakran megesik, hogy gyengélkedő egészségem folytán az ülések kezdetén nem vagyok jelen.

Én véletlen szerencsének tulajdonitom, hogy ma korán jelentem meg az ülésen. Tiszlelt ház! én nem kivánom, hogy ennek kihatása legyen a nagy publicumra, hogy képviselőtársaim későn érkeztek meg a mai ülésbe.

Megmondom az okát miért. Eddig szokás volt, hogy a mult ülés jegyzőkönyvének felolvasása és hitelesitése fél órát vett igénybe. Sokan abban a hitben voltak, hogy a jegyzőkönyv fölolvasása után fél vagy háromnegyed óra mulva is megjelenhetnek. Én tehát ezért megvallom, nem tartom helyesnek, hogy képviselőtársaink küldőik és a közvélemény előtt bizonyos tekintetben sujtassanak.

Ez alkalommal én elállanék mindenféle demonstratiótól; de jövőre, ha 10 órakor a ház nem lesz complet: akkor legyen helye az ily megrovásnak. *(Helyeslés! Másrészről felkiáltások: Halljuk a névsort!)*

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Bátor leszek megemliteni, mért vagyok hajlandó részemről hozzájárulni ahhoz, hogy a ma felolvasott névsornak semmi következmény ne adassék. Teszem ezt azért, mert ezt az eljárást, a mi ma történt, képviselőtársaink irányában igazságtalannak találom.

Jelesen én magam is sokakat tudok, a kik az á, b, c-nek első betüjében levén, egy negyed órával előbb jöttek be, mint mások, a kik a hátulsó betüben vannak, mégis az elsők absentiát kaptak, mig az utóbbiak nem.

Én nem tarthatom azt igazságos eljárásnak. Ha a házszabályok czélzatának meg akarunk felelni: akkor nincs más mód, mint midőn az elnök az ülést megnyitja csengetni és bezáratni az ajtókat. Ekkor majd meg lehet tudni, ki volt itt, ki nem; de ily módon igen sok képviselő uron nagy igazságtalanság történnék. Ez indokból pártolom Németh Albert képviselő urnak inditványát. *(Helyeslés.)*

Csanády Sándor: Tisztelt képviselőház! Ha már nehány napokkal ezelőtt nem tétetett volna inditvány a képviselőházban az iránt, hogy névsor

olvastassék azon oknál fogva, mert a képviselő urak vagy épen nem, vagy nagyon későn szoktak megjelenni a képviselőházban: én részemről osztoznám Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur inditványábau; miután azonban a legközelebbi időben több alkalommal felhivattak a képviselő urak, hogy idejében jelenjenek meg a házban: egyátalában nem látok okot arra nézve, hogy a jelenlegi eljárás minden eredmény nélkül eltünjék.

A képviselőnek kötelessége megjelenni a házban, képviselni küldőinek érdekeit, mindenkinek föladata e kötelességének megfelelni és azért azok neve, kik kötelességeiket elmulasztják, jogosan jön köztudomásra.

Huszár Imre: Hogy a mai eljárásnak consequentiája legyen: ildomosan csak azok által volna inditványozható, akik nem voltak itt mikor az olvasás megkezdetett. Azok részéről, kik itt voltak, képviselőtársaink irányában az ildomosság azt kivánja, hogy igazságosak és méltányosak legyünk. Igazságosak és méltányosak csak akkor vagyunk, ha azon körülményt, melyet Tisza képviselő ur felemlitett, figyelembe véve, azokat, kiknek nevök előbb esik, s kik emiatt az olvasásnál még itt nem voltak, bár korábban érkeztek, nem sujtjuk jobban azoknál, kik bár később jöttek, mivel nevök vagy félórával később olvastatott, mégis az olvasásnál jelen voltak. Hanem jövőre, ha ismét ily eljárás szükségessége áll elő: az ajtók zárassanak be, hogy constatáltathassék ki van jelen. *(Helyeslés.)*

Elnök: A tisztelt ház ennél fogva megnyugszik abban, hogy a névjegyzék mai felolvastatásának ezuttal következés ne tulajdonittassék és napirendre térjünk.

A napirenden van a költségvetési vita folytatása.

Nikolits Sándor: Tisztelt ház! A ki hazánk pénzügyi helyzetét nem ismeri és azt csakis a pénzügyminister ur szombati beszéde után akarná megitélni, azt kellene hinnie, hogy pénzügyi helyzetünk, ha nem is épen irigylendő, de minden esetre megnyugtató, a pénzügyi kezelés tökéletes és ha néha történtek is tulkiadások, azok az évről-évre szaporodó bevételek által kipótoltatnak. Pedig az állam pénztárai üresek, a rendelkezésre álló és más czélokra megszavazott tőkék, és a birói letétemények föl vannak használva és hitelünk csökkenőben van, a pénz-piaczon gyanakodva fordulnak el tőlünk.

Ily körülmények közt természetes, hogy a pénzügyminister beszéde nagy lelkesedést nem ébreszthetett, sőt azt hiszem soknál lehangolóan hatott; mert azt kellett tapasztalnunk, hogy a pénzügyministernek nincs szándékában pénzügyi bajaink forrásait fölismerve, azok orvoslását eszközölni. A pénzügyi bizottság véleménye egészen más szinben tünteti elő az ország állapotát és nem lehet mondani, hogy jelentését talán ellenzéki szellem sugalmazta.

Föltárva levén előttünk pénzügyi bajaink, sietnünk kell azok orvoslásáról gondoskodni és azt gondolom, egyiránt hibáznának azok, kik helyzetünket ugy mint tegnap Pulszky és Kautz képviselő urak, még mindig rózsa szinben látván, a régi ösvényt tovább is követni akarnák, valamint azok is, kik helyzetünk jobbrafordulta fölött kétségbe esve tétlenségbe sülyednének.

Helyzetünk válságos; de nem kétségbeejtő és bajaink orvosolhatók, ha erős akarattal megragadjuk és szivós kitartással alkalmazzuk azon eszközöket, melyek bajaink orvoslására szükségesek. És épen ezért nem fogadhatnám el, tisztelt ház, Helfy Ignácz képviselő ur és elvtársai inditványát; mert azt hiszem, az üdvös czél elérése szempontjából szükséges, hogy mi a pénzügyi bizottság véleményét és a budgetet, pontonkint megvitassuk, ami pedig másként nem történhetik, mintha azokat általános tanácskozásunk alapjául elfogadjuk, szabadságában állván különben mindenkinek a budget vita végén, ha tapasztalja, hogy nézetei érvényre nem vergődtek, vagy ha a budget nem ugy állapittatott meg, mint ő kivánta: a budget megszavazását megtagadni és igy egyuttal a ministeriumnak bizalmatlanságot szavazni. *(Helyeslés bal felől.)*

A jelen vita egyik föladata: feltárni bajaink forrásait és gondoskodni módokról és eszközökről, melyek által az évenkint ismétlődő deficit megszüntethető, és az egyensuly a bevételek és kiadások közt helyreállitható lenne.

Bajaink fő-fő forrása minden esetre azon nagy összegekben rejlik, melyeket az államjogi kiegyezés alkalmával elvállaltunk. A baloldal akkor is ugy a quotát mint az elvállalt államadóssági járulékot tulságosnak mondotta, és itt rectificálni kivánom, habár az ily rectificator czimét nem is vindicalom magamnak, Kautz Gyula tisztelt képviselő ur egyik állitását. *(Halljuk!)* Igen sajnálom, hogy a képviselő ur nincs jelen. Ő ugyanis azt mondotta, hogy azon párt, melynek én is tagja vagyok, ugy a quotát mint az államadósságot elfogadta. Nehogy azt kelljen hinnem, hogy a tisztelt képviselő ur készakarva elferditve adta elő a tényeket, inkább hajlandó vagyok hinni, hogy emlékező tehetsége hagyta cserben; ámbár tegnapi beszédében emlékező tehetségének igen fényes jeleit adta akkor, midőn hibanélkül elmondotta azon temérdek számarányokat, melyek minden statistikai kézi könyvekben föltalálhatók. Igaz, hogy a mi pártunk kivánta a közjogi kiegyezést; de a quotát tulságosnak találta és az államadósságokból csak annyit kivánt elvállalni, amennyit hazánk önmegrontása nélkül elvállalhatott. Ennek ellenében az akkori többség annyi államadósságot fogadott el, mennyit hazánk meg nem bir és akkor

sem vállalta el az egész államadósságot, hanem azt határozta, hogy az nem változó évi járadékokban fog fizettetni. Minek következése az lett, hogy azon arány sem áll fön köztünk, mely akkor meghatároztatott; mert amig mi az egész járadékot vagyunk kénytelenek fizetni: addig Ausztria az egész adósságot kezelve azt már az unificatio és a szelvény-adó által leszállitotta és magára nézve kedvezőbbé tette.

Tehát a mi pártunk a quotát és az államadósságot, úgy amint az megszavaztatott és elfogadtatott, el nem fogadta. És mi következett ezután? Látjuk azt, hogy Ausztria gazdagodik, gyarapodik és évről-évre csekélyebbek deficitjei, mig végre egészen elenyésznek. Ellenben látjuk, hogy hazánk jobban és jobban sülyed adósságokba. Ebből csak az következik, hogy vagy nekünk volt igazunk, hogy az elvállalt államadósság és quota tulságosan nagy; vagy az, hogy az ausztriai kormány sokkal jobban kezeli az ausztriai államvagyont, mint a magyar kormány a magyarét. Azonban a quotán és az elfogadott államadósságon most már nem változtathatunk. Azt tartom, hogy forditsuk figyelmünket arra, aminek megváltoztatása hatalmunkban van.

Bajaink egyik forrása kormányzatunk czéltalanságában és drágaságában van. Erre nézve Zsedényi képviselő ur nézeteit hasonló irányban már kifejtette, ennélfogva erre nem is terjeszkedem ki. Szükségesnek tartom itt a gyökeres reformokat; és ha a ministerium azt hiszi, hogy nem fog e tekintetben tárgyilagosan eljárni: kérje föl a tisztelt házat, hogy válaszszon erre nézve egy bizottságot.

Bajaink forrása továbbá azon rendszertelenségben fekszik, melyet követtünk a vasut épitésénél és concessionálásánál, minek következménye az, hogy kamatgarantiára már 12 milliót fogunk fizetni ez évben, jövőre pedig még többet. Vasutaink engedélyezésénél nem mindig országos szempontok voltak irányadók, némely vasutaink kelet-felé, dél-felé s részben észak-felé zsák-utczákba vezetnek, azon vonal pedig, mely egykor az ország fő vágyát képezé, t. i. az eszék-fiumei, nem hogy kiépitve, de engedélyezve sincs még. *(Halljuk!)*

A pénzügyi bizottság bajaink orvoslására az adórendszer reformját ajánlja. Én is az adórendszer reformjában hiszem felelni azon emeltyüt, melylyel az állam gépezete azon hinárból, melybe jutott, kiemelhető és helyreállithatjuk az egyensulyt, föltéve, hogy jövőre nem fogunk oly beruházásokat tenni, melyek nem gyümölcsözők.

A pénzügyminister ur, ugy látszik, fő figyelmét a földadóra és annak nagyobb jövedelmezésére forditotta.

Én is igazságosnak tartom, hogy minden föld qualitása szerint egyaránt adóztassék meg, és meg vagyok győződve, hogy ez által az állampénztár néhány millióval nyerni fog. A földadó átalános fölemelését azonban nagyon merész dolognak tartom akkor, midőn a földadó hátralék 25 milliót tesz, mi majdnem annyi, mint az ország egész évi földadója. Különben is mi van a legbiztosabban és a legsulyosabban megadóztatva? *(Halljuk!)* A föld, a házak, a magán és köztisztviselők fizetései; de mig a házak tulajdonosai az adót a lakókra hárithatják és azok által fizettethetik, s mig a tisztviselők, habár néha csekély, de mégis biztos fizetéseikből fizethetik adójokat: addig a földtulajdonos a hosszú időre kivetett adót akkor is kénytelen fizetni, ha az évi jövedelem az adónak meg nem felel. Ezt különben csak mellékesen akartam felhozni.

Van azonban a jövedelmi adónak egy neme, mely, nézetem szerint, még nincsen eléggé kiaknázva, s ez a bank, ipar s kereskedelmi üzletek jövedelme, szóval mindazon adó, amely a haszonhajtó üzletnek vagy a pénzkereset jövedelmének felel meg.

Ezen adót sem óhajtanám én fölemelni, de kivánom, hogy ennek megállapitásánál és kivetésénél nagyobb szigor alkalmaztassék; mert naponta tapasztaljuk, mennyire hiányosak az adó-bevallások és kivetések s mennyire meg nem felelnek az igazságnak. Számosan vannak, kikről ország-világ tudja, hogy jövedelmeik sok ezerre mennek, s azok mégis csak néhány száz forintot vallanak be, s csak ettől fizetik adójokat. Kövessük e tekintetben Amerika és Anglia példáját, ahol a jövedelmeiket eltagadók s igy az államot kárositók háromszoros adófizetéssel, sőt még börtönnel is megbűntettetnek, s meg vagyok győződve, hogy akkor, midőn igy az egyenlőség és igazságnak eleget tettünk: az állam jövedelmét növekedő mértékben évről-évre több millióval fogjuk szaporitani.

Van továbbá másik mód jövedelmeink szaporitására, és ez az, hogy a jövedelmek beszedését és az adó behajtását olcsóbbá tegyük. Nem akarok részletekbe bocsátkozni; de kivánom a tisztelt ház figyelmét némelyekre forditani. Az adó behajtás az adóhivatalokkal együtt kerül 2,200.000 frba. Nem lehetne-e talán a földadót olcsóbban beszedetni. Én azt hiszem, lehetne. Bizzuk az adó beszedést a megyékre, és meg vagyok győződve, hogy azok budgetjök csekély fölemelésével az adót ép ugy be fogják szedni.

Ott vannak továbbá az államjószágok; brutto jövedelmük 4,600.000 frt, a kezelés 2,200.000 frtba kerül, tehát csaknem felébe a jövedelemnek; ami akkor, midőn ezen jószágoknál mindenütt a bérrendszer divatozik, nagyon túlságosnak látszik. Ott vannak az erdők; brutto-jövedelmök 14,400.000 frt, a kezelési költség 9,600.000 frt, tehát a tiszta jövedelem csak 4,800.000 frt. A dohányjövedék 24,200.000 frt s a szeszadó 6,700.000 frt, jövedelme ellenében a kezelés 12,400.000 frt, és a pénzügyőrség fön-

tartásának költségei 2,500.000 frt, tehát a tiszta jövedelem mindkettőnél nem megy többre, mint 16 millióra.

Számtalanok a visszaélések, melyek a dohányjövedékek és szeszadó behajtásánál elkövettetnek. A dohánytermelők s a szeszégetők nyugtalanittatnak, de ezen nyugtalanitások haszna nem mindig a kincstár javára szolgál. Nem lehetne-e oly módokat feltalálni, melyek által a vexatorius eljárás megszüntetésével az ország kivánsága is teljesülne, az ország pénztára pedig azért nem károsulna. Lehetne bizonyosan, csak akarni kellene. Hivassék össze enquete-bizottság és meg vagyok győződve, hogy kedvező eredményre fogunk jutni.

Jövedelmeink emelése czéljából lehetne talán uj adónemeket is behozni, melyek különösen a gazdagságot és fényüzést terhelnék. Lehetne megadóztatni a díszfogatokat, lovakat, kivéve azokat, amelyek a gazdaságokban használtatnak; a kutyákat, továbbá meg lehetne adóztatni azokat, kik egy szolgánál vagy egy cselédnél többet tartanak, kivévén azon cselédeket és szolgákat, kik a gazdaságokban használtatnak. Ne mondja senki, hogy ezek demagogicus ujitások volnának, mert mindezen adók már évek óta divatoznak Angliában, hol a születési és pénzaristokratia az ország érdekében, de saját jól felfogott érdekében is, készséggel fizeti ezen adókat.

Vannak tehát források, tisztelt ház, bajaink orvoslására, csak akarni kell, csak el kell hagyni a régi kerékvágást, és uj pályára kell lépni. Sokan bámulták és bámulják még most is azon nagy könnyüséget, melylyel a pénzügyminister ur előbb a katonai, majd később a pénzügyi dolgokba bele élte magát.

Én ha bámulhatnám is azon könnyüséget; nem örülhetnék rajta, mert az által, hogy a pénzügyminister ur oly nagyon otthonosnak érzi magát a régi pénzügyi rendszerben, könnyen az ott lévő régi emberek, hivatalnokok azon tévhitébe eshetett, hogy azon rendszer, melyben megőszültek, a legjobb és javitást nem igényel. Pedig ezen rendszer az, mely 1849. óta hazánkra nehezedik, ez azon rendszer, melynek következtében a kiegyezkedés előtt Ausztria és vele Magyarország is csaknem a végromlás szélére jutott. És ezen rendszert, ezen rozzant gépezetet akarják önök továbbra is megtartani. Igy akarják Magyarországot regenerálni? Inkább szakitsunk a multtal, és teremtsünk ujat, a holt gépezet helyébe tegyünk egy élő organismust, a chablonok helyébe eszméket. Eszmék kellenek, termékenyitő eszmék, csak ezektől várhatja hazánk felvirágzását. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Prileszky Tádé: Tisztelt ház! Az ügy fontos, annak elintézésétől hazánk jövője függ. A feladat nehézségét érzem, és ha még sem riadok vissza és felszólalok, ennek oka abban fekszik, mert bizom a tisztelt ház kegyes elnézésében, és mert kötelességemet vélem teljesiteni akkor, midőn, bár szerény tehetségem tudatában, az e téren szerzett tapasztalataimat érvényesiteni igyekezem hazánk pénzügyi helyzetének földeritésénél.

Mindenekelőtt engedje meg a tisztelt ház azon megjegyzést, hogy én ezen fontos ügy megoldásánál pártállást egyátalában nem foglalok el. *(Helyeslés bal felől.)* Én, tisztelt ház, azt hiszem, hogy az ország közvagyona mindnyájunk közös érdeke. *(Igaz! bal felől.)* Meg vagyok győződve, hogy e fölött őrködni és ezt ellenőrizni mindnyájunk szent kötelessége. Továbbá érzem és tudom, hogy a felelősség legnagyobb sulya minket illet, akik e házban a többséget képezzük, mely többségnek kifolyása a kormány. Természetesnek fogja találni a tisztelt ház, hogy ezen felelősség érzetében én mellőzve minden mellék tekintetet, objective fogok az ügyhez szólani és nézeteimnek őszintén fogok kifejezést adni. *(Halljuk!)*

Tisztelt képviselőház! A napokban az volt a jelszó, melyet hangoztattak e házon belül és e házon kivül: hazánk pénzügyi helyzete, ha nem is aggasztó, de komoly; mások szerint: vészteljes; Csávolszky képviselő ur nyilatkozata szerint: megdöbbentő. Mindannyian számokkal indokolták, hogy igazuk van, és ezen számokat egy kútforrásból meritették. Mi a tanulság ebből? Az, hogy számokkal egyátalában mindent lehet igazolni, és hogy a politikában még a mathematikai igazság sem áll.

Csávolszky képviselő ur tegnapi beszédében szives volt azt mondani, hogy a pénzügyi bizottság meghamisitott alakban terjesztette elő a mult években a költségvetést. Azt hiszem, hogy ez érdemben talán czáfolatra szükség nincsen; mert azt tartom, a költségvetéseket csak olyan alakban terjesztette elő, amilyenben akkor elő terjeszthette, midőn még a zárszámadások birtokában nem volt, midőn még positiv adatai nem voltak. A képviselő ur tovább ment, s azt kérdé: hol vannak a közös activák, ő azoknak létét nem tudja? Ez nem bizonyit semmit, csak azt: hogy nem tudja, hol vannak a közös activák, s ez nem nagy baj. De ő tovább megy, mondván, hogy a ministeriumok kezelnek alapokat, melyekről nem számoltak senkinek. Ez nagy baj volna; ezt nekünk eltürni nem szabad.

Oly országban, hol egy független állami főszámvevőszék működik, ott teljesen lehetetlen, hogy létezzenek alapok, amelyeket a ministerek kezelnek, és melyekről nem számolnak. Nem jó szolgálatot tett a hazának a tisztelt képviselő ur, midőn ezt a parlamentben kimondotta; mert ha ez való, ha ennek valaki hitelt ad: akkor Magyarország hitele megszünt létezni; s engedje meg a tisztelt képvi-

selő ház, kimondanom, hogy én ebben államférfiui tapintatot nem tudok föltalálni.

Mint már az 1872-iki budget-vita alkalmával jeleztem, egészen más irányban lehet és kell is ma szólani az ügyhöz, midőn négy év zárszámadásai fekszenek előttünk; midőn állitásainkat biztos alapra fektethetjük.

Igazolta ezt a pénzügyi bizottság, és én beszédemben inkább a mult bajainak fölismerésével fogok foglalkozni; mert azt gondolom, hogy bajaink fölismerése és tisztázása könnyebbé teszi annak orvoslását, és a mult bajainak orvoslása magában rejti a jövő biztositékát.

Hogy általánosságban fogok szólani, az igen természetes; mert azon elveknek részletezése, melyeket mondandó leszek, egy beszéd keretébe általában nem illeszthetők be.

Nézetem szerint, ha e tárgyban objective akarunk szólani, három dolog szükséges. Először szükséges: pénzügyi helyzetünk tényleges állását ismerni; másodszor szükséges: annak inditó okait elemezni; harmadszor szükséges azon módokról gondoskodni, melyek által képesitve leszünk az állam bevételei és kiadása közti egyensulyt helyre állitani, anélkül, hogy a már megkezdett beruházásokat és befektetéseket félben szakitanók, anélkül, hogy a még szükséges és mulhatlan uj beruházásokat hosszu, bizonytalan időre elodázni kénytelenek legyünk. Ha e három irányban megtaláltuk a helyes utat, ugy, hiszem, elérjük a czélt.

Szükséges, mint mondám, hazánk pénzügyi helyzetét és annak tényleges állását ismerni.

Hetekkel ezelőtt e házon belől és kivül az országban, a lapokban nem volt egyébről szó mint óriási deficitről; a pénztárak üresek — mondták, — a magyar pénzértékek az európai pénzpiaczra dobva; mindenki csak azt tudta kérdezni: hogyan állunk; de határozott választ senki sem akart, vagy nem tudott adni. Eltökéltem magamat, hogy az okiratok birtokába jutván, kiszámitom hazánk pénzügyi helyzetének tényleges állását. Ugyanezt tartotta szükségesnek a pénzügyi bizottság, s amint jelentésében ki is emeli, tiszta képét akarja adni helyzetünknek, és azt az 1870. és 1871-iki kezelési számadások mérlegére, vagyis a pénztári mérlegre látja szükségesnek fektetni.

Ez által természetesen a pénzügyi bizottság és a saját számitásaim közt némi külömbség lesz, ami igen természetes és abban leli indokolását, mert a pénzügyi bizottság csak az ezen évre esedékes hiányokat veszi számba és azokból levonja azon összegeket, melyek az államértékek eladásából vagy a nem előirányzott bevételekből fedeztettek.

Nézetem szerint, — és erre igen nagy sulyt fektetek, — ha e házban számadást terjesztünk elő: azt nemcsak magunknak, hanem az összes közönségnek teszszük; tehát oly alakban kell ezt tenni, hogy könnyen megérthető legyen. Azt hiszem, a számadás igen egyszerü, ha egyelőre számba veszszük azon összegeket, melyeket a beruházásokra, vagy befektetésekre forditottunk, számba veszszük azok jövendőségét; de számba veszszük azon összegeket is, melyeket kölcsönképen fölvettünk és számba veszszük az ezen kölcsönért fizetett kamatokat. Ebből tökéletesen kiviláglik a vagyon szaporodás vagy apadás; ez által tisztán helyre áll azon viszonylat, amelyben állott a beruházások, befektetések jövedelmezősége az elvállalt terhek értékéhez, ezen számitási alap ellen szerintem kifogás nem lehet, És én ezen alapra fektettem pénzügyi helyzetünk tényleges kiszámitását. Bátor leszek csak négy főszámot előadni, mellőzvén teljesen a részleteket, melyek különben is ezen főszámokban nyerik kifejezésöket.

Kétséget nem szenved, hogy 1871. december 31-ig bezárólag a tényleg történt productiv beruházások összege 75,835.521 frtot tesz; ez oly összeget képez, mely a pénzügyi bizottság számitása szerint szintén helyesnek tünik fel. Az 1871-ik évi teljes hiány tesz 34,927.804 frtot. A vagyon szaporodás tett 119,478.028 frtot, a vagyon apadás ellenben 154,405.832 frtot. Én sulyt fektetek ezen három összegre, főleg azért, mert biztos reményem van, hogy a zárszámadások ezen összegek helyességét igazolni fogják.

Az 1872-ik évi hiány és az 1873-ikra előirányzott hiányt illetőleg igen természetes, hogy krajczárokra menő pontos kimutatásom nincs, nem is lehet; mert azok nem positiv alapokon feküsznek, ugy vagyok kénytelen azokat számitásba venni, mint oly eszközöket, amelyekről a jövő fog bennünket felvilágositani.

És itt szükségesnek látom megjegyezni Horn Ede tisztelt képviselő urnak minapi azon felszólitását illetőleg, midőn a ministeriumtól azt kérte, hogy az 1872-ik évi kezelési számadásokat, ha jól értettem, terjeszsze be. A ministerium, nézetem szerint, 1873. martius 31-ike előtt egyátalában nem terjeszthet be semmi olyan számadásokat, amelyekre sulyt lehetne fektetni: mert, mint igen jól tudja a tisztelt képviselő ur, hogy 1873. martius 31-ke az az 1872-iki évnek utolsó napja, akkor fognak bezáratni a zárszámadások és amit ma terjeszthetne elő a pénzügyminister, annak nem lenne olyan értéke, hogy azt mi a bugetvitánál fölhasználhassuk, s azokra biztos számadásokat fektethessünk.

De egészen eltekintve az általam fölállitott számtételektől, és alapul vevén a pénzügyi bizottság számadását: általános jelentésének 11-ik lapján kimutatja az 1871-iki pénztári hiányt 36,699.091 frttal, s azt mondja: ezen hiányt elő nem irányzot késztőkéből fedeztetik. A 13-ik lapon szóról-szóra ez áll: mai napig fedezetlen marad 60,852.338 frt.

Ha tehát csak ezen összegeket veszem alapul, akkor annyi kétséget nem szenved, hogy a tényleges hiány 23-ig bezárólag, megközelitőleg 84 millió frtra tehető. Ezzel szemben áll a jelenlegi 54 milliós megszavazott kölcsön, melyből be fog folyni körülbelül 43—44 millió a pénztárakba; ebből azon következtetést vonom le, hogy az 1873-iki évet, nézetem szerint, vagy kölcsön vagy hitelművelet nélkül bezárni nem lehet.

De, tisztelt ház! Vannak még oly kiadásaink, a melyek előirányozva nincsenek, s a melyeket én legalább igen közel kilátásban levőknek tartok; köztudomásu dolog, hogy állami tisztviselőink legnagyobb részének azon fizetéssel, melyet az államtól húz: megélni a mostani drágaság közepette nem lehet; nagyon tartok tőle, hogy legközelebb drágasági pótlékkal kell megküzdeni: hacsak azt nem akarjuk, hogy állami tisztviselőink éhen haljanak vagy büntettekre vetemüljenek, vagy elhagyják az államszolgálatot.

De, tisztelt ház! ha ettől eltekintek is, nem vélem lehetőnek, hogy a honvédség, valamint a hadsereg a kiszabott egységi árak szerint elélmezhető legyen. És itt biztos vagyok benne, hogy póthitelekkel kellend megküzdeni. De vannak, tisztelt ház! nemzetiségi, culturai szempontból támadt igények, jogos kivánalmak is, a melyekről megfeledkezni nem szabad, sőt annál inkább szükséges, miután — mint tegnap megjegyeztetett, — agricol-ország vagyunk kell, hogy mezőgazdaságunk emeltessék, viruljon; mert ez képezi egyik legbiztosabb forrását adóinknak.

Alig tiz éve, hogy épen Magyarországnak legdusabb, legtermelőbb vidéke aszálylyal, egy pár év előtt fagy által sujtatott, most meg épen a sok viz által oly állapotba helyeztetett, hogy adóját fizetni képtelenné vált, könyöradományokra szorult. Nem intő szava-e a sorsnak, hogy minden áron minden áldozattal igyekezzünk ezen segiteni, hogy igyekezzünk megtartani adóképességünk fő forrását. Nézetem szeszint itt gazdálkodni nemcsak hogy nem szabad, de az alföldön a szükséges beruházásokat időveszteget és nélkül kell megszavaznunk.

S ha ezek állanak, tisztelt ház: ebből azon következtetést vonom le, hogy azon uton, melyen eddig haladtunk, csakugyan tovább haladnunk nem lehet, szükségünk van mindenesetre egy teljesen uj rendszerre az adók összes nemeire. Szükségünk van minden esetre az adók beszedését illetőleg nagyobb pontosságra, hogy hátra maradásunk legalább ne legyen ott, hol ezt a mulhatlan szükség nem indokolja.

De mimtán, tisztelt ház, oly pénzrendszert egy átalában ne ismerek, mely pénzügyi bajainkon segitni képes lenne az adózók áldozatkészsége nélkül: ugy hiszem, első kötelességünk tiszta képét adni helyzetünknek, tudatában annak, gondosan megfontolni: mik a teendők, és a teendőkhöz kettőztetett buzgalommal haladéktalanul fogni, mert nem a hosszu tanácskozások, hanem a szapora tettek fognak bajainkon segitni.

Én, daczára annak, hogy eltérek a pénzügyi bizottság nézetétől és magasabbra számitom deficitünket: attól egyátalában nem tartok, s aggasztónak nem látom; azonban nem akarom ismételni azokat, miket az előttem szólók elmondottak, hogy mennyivel szaporodott a közállam vagyon, mennyire emelkedett a jövedelem mindenütt, ha egyebet nem veszek is számba csak azt, mit tökéletesen igazol a pénzügyi bizottság, hogy öt év alatt az adó 50 millióval szaporodott anélkül, hogy az adókulcs emeltetett volna. A jövedelem tehát évenkint tiz millió frttal szaporodott s ez 200 millió tőkének mindenesetre megfelel. Egy baj van, természetesen, hogy mindazon nagyobbszerű jövedelmek, melyek ezen beruházások következtében befolynak, egyátalában nem hagynak nyomot az adópénztárban.

Ha az adórendszert keresztül akarjuk vinni, tekintve az eljárás nehézkességét, tekintve a roppant munkát, melyet teljesiteni kellene: nem merem hinni, hogy elég időnk legyen arra, hogy azok kellő időben törvényerőre emeltessenek, s itt látom pénzügyi helyzetünket aggasztónak.

Áttérek beszédem második részére, s igen rövi den elemezni fogom jelenlegi pénzügyi helyzetünknek inditó okait, vagyis fő tényezőit.

Kétséget nem szenved, ha végig nézünk a legközelebb lefolyt országgyülés irományain és naplóin; ha figyelemmel kisérjük a hozott határozatokat és törvényeket, ha figyelemre méltatjuk azon beszédeket, melyek e házban elmondattak a köz-vagyonosodás emeléséről és fejlesztéséről, az igaz, akkor, amikor oly vasutak voltak tárgyalás alatt, melyeket sem világkereskedelmi, sem hadászati szempontból indokolni nem lehetett: ugy állittattak elénk mindezen beruházások, hogy ezek nemcsak nem fognak semmi terhet róni az államra, sőt ellenkezőleg maguk magukat fogván törleszteni, nevezetes vagyonszaporodást fognak az államnak biztositani.

Nem akarok tisztelt ház! részletekbe bocsátkozni, nem is akarom fölemliteni azon eseteket, melyek a képviselőház előtt már ismeretesek, s csak azon egyet tartom szükségesnek megjegyezni, hogy a beruházások vagy befektetések rendesen egyhangulag szavaztattak meg, s kevés kivétellel, akkor is nagy többséggel. Ha ezek állanak, méltóztassanak megengedni tisztelt ház! hogy lehet ezekért a ministeriumot okozni, hogy lehet ezeket a ministeriumnak bünül felróni: azt egyátalában nem értem. De elemezzük a beruházásokat, vagy befektetéseket: vajon olyanok-e azok, amelyeket egyátalában nem kelletett befektetni vagy beruházni? vajon olyanok-e azok, melyeket el lehetett volna odázni? Alig egy évtizede, a közvélemény, az összes nép

akarata párt különbség nélkül hangoztatta a jelszót „tengerre magyar.“ Mi lett ennek következménye? az, hogy a fiumei kikötő, Fiumeig vezető vasut, s erre meg lőn szavazva 30 millió, szerintem igen helyesen, ma is azt állitom, hogy azon eszme ma is oly népszerü, hogy ha ma kerül a ház elé, ma ismét megszavaztatik.

Mit szóljak a társországok által követelt vasutakról? Nem-e kellett azokat is megszavazni, tudatában annak, hogy ezek legközelebbi években jövedelmezni nem fognak, ha más okból nem is, csak azért kellett megszavazni, hogy tanusitsuk ez által a társ nemzetek irányábani baráti őszinte rokonszenvünket. Nem sokára következett egy szintén magasztos eszme, a honvédelem eszméje, a hon határai oltalmazása. Meg kellett szavazni a honvédséget, meg lettek szavazva a Galicziába vezető vasutakat is, melyeket hadászati szempontból nélkülözhetleneknek állitottak a szakértők. S kérdem, ki merné ellenezni, megtagadni azon eszközöket, melyeket a nemzet a haza védelmére oly hangosan követelt.

A népszerübb eszmék egyike volt a főváros egyesitése, és annak azon magaslatra való emelése, mely a nemzet méltóságához illő. Én ma is helyeslem ezen eszméket, és ezekben látom megtestesitve az állam lételének egyik fő eszméjét, hogy ha a főváros oly magaslatra emeltetik, mely a nemzet méltóságával arányban áll. Teljes öntudattal megszavaznam ma is azon összegeket, annál is inkább, mert teljesen meg vagyok győződve, hogy azok tulságosan visszafizetik nemcsak a beléjök fektetett összegeket, hanem azok kamatait is.

Itt volt az igazságügy, itt volt a népnevelés ügye, melyekről szólani nem akarok, miután azokat az előttem szóló tisztelt képviselő urak kimeritették. Itt voltak a kereskedelem, az ipar követelményei, a posta és távirda, az egyes vidékek vasutai, amelyeket a fejlődés szempontjából egyátalában meg kellett szavazni.

De kérdem, lehet-e a nemzetet ezért okozni? Korántsem. Igen indokoltnak, igen helyesnek látom azt, hogy ha egy nemzet, felszabadulván, magasztos eszmejének keresztülvitelére a lehető legrövidebb időt szabja: habár ily alkalommal a számok kérlelhetlen logicájáról meg is felejtkezik.

Van mégis, tisztelt ház, egy jelentékeny ok, melyre nagy sulyt fektetek s jelen pártügyi helyzetünk abban leli fel magyarázatát nagy részben. *(Halljuk!)*

Nálunk, tisztelt ház, egy igen nagy téveszme uralkodik az országban. Mindent az államtól várni, mindent attól követelni, az államot magát ellenségnek tekinteni. *(Bal felől ellenmondás.)* Nálunk az államot megkárositani nem polgári bün, és ha valaki jövedelmének 20-ad részét vallja be adóalapul, kötelességét teljesiteni gondolja és nem tartja bünnek ez által polgártásait megkárositani. Bélyeget nem használ, minden adóbehajtás ellen feljajdul: ez mindennapi dolog; de azért az államtól mindent várni, vagy, mint egy szabad királyi városban történt, melynek nagy áldozattal vasutat épitett az állam, őszi időn teknőn jártak az indóházba, miért? mert nemcsak vasutat, indóházat követel: hanem azt is követeli, hogy még az utat is csinálja meg az állam.] Ily esetek következtében egyátalában nem csuda, hogy a bevételek és kiadások közt hiány létezik. De miután ezek igy vannak: akkor nekünk, tisztelt ház, igen nagy föladatunk van még, és ez *(Halljuk!)* abban fekszik, hogy teljesitsük kötelességünket a nép irányában, világositsuk fel a népet. *(Bal felől: megtesszük!)*

Azt mondta a mult hetekben Helffy Ignácz képviselőtársam, azon kérdést intézvén hozzánk, hogy tulajdonkép megigértük-e mi programmjainkban, hogy egy uj adót fogjuk behozni, uj kölcsönt fogunk a haza terhére kötni? Én bizony nem igértem, de nem is igérhettem azt. A mit én igértem, és a mit mi igértünk: azt meg is fogjuk tartani, mert mi csak a békét, és a békés fejlődést igérhettük. *(Bal felől: ellenmondás, derültség.)* De méltóztassanak saját pártjok programmját elolvasni — *(Halljuk!)* nekem van egy pár birtokomban — s azt fogják találni, hogy abban a programmban olyanok foglaltatnak, melyeket teljesiteni senkinek sem lehet; sőt meg vagyok róla győződve, hogy azoknak sincs szándékukban teljesiteni, a kik ezen programmot kiállitották, *(Halljuk!)* mert csak nem akarom elhinni, hogy e házban lenne képviselő, a ki azt mondja, hogy lehetne Magyarország pénzügyi helyzetét szép phrazisokkal telt beszéddel helyreállitani. Aki azt mondja, hogy nekünk sem bélyegre, sem dohányadóra, sem accisra nincs szükségünk, s azt hiszi, hogy nekünk e nélkül is lehet kormányoznunk: olyan képviselőt nem képzelek. *(Bal felől fölkiáltások: ki adott ily programmot?)* Én, tisztelt ház, ezt nagy szerencsétlenségnek tartom, megvallom őszintén, mert ha a népnek oly igéretekkel állunk elő *(Felkiáltások bal felől: De hát ki adott oly programmot?)* aláássuk a képviselőház tekintélyét, elvesztjük hitelünket és lehetetlenné tesszünk minden kormányzatot, bárki üljön azon a kormánypadon. Mi, s méltán őszinteséget s bizalmat követelünk a kormánytól: legyünk mi is őszinték a haza népe, a választók irányában.

Áttérek, tisztelt ház, beszédem utolsó részére, s ez, nézetem szerint, épen azon rész, mely tanácskozásainknak főpontját képezi. Mert ha csakugyan föl tudjuk találni azon módokat, melyek államháztartásunkban az egyensulyt helyreállitani képesek anélkül, hogy kénytelenek lennénk a beruházásokat félbehagyni, a szükséges munkálatokat elodázni,

ugy hiszem, feltaláljuk azon módokat, melyekkel biztositjuk hazánk jövőjét.

Nem tartozom azok közé, tisztelt ház! kik azon szerencsés helyzetben vannak, hogy azt gondolják, miszerint egy szép, nagy, magasztos eszme által csakugyan lehet a bajt orvosolni, lehet a deficiteket eltüntetni egy merész müvelet által, mert ily müveleteknek igen keserü utó ize szokott lenni, és rendesen igen drágán szokta azokat megfizetni a nép. Én a dolgok természetes fejlődhetésében találom ezen bajnak is orvoslását, s nagy elégtételt lelek abban, hogy egyátalában, ami ez érdemben e házban mondatott, és ami csakugyan részletezve a czél elérésére, megközelitésére vezet: azt a pénzügyi bizottság jelentésében olvastam.

Hallottam fölemliteni különböző elveket igen helyes thésiseket megoldatni; de ezekkel pénzügyi helyzetünkön segiteni nem fogunk. Hanem az a kérdés, mit kell tenni. S itt igen helyesen mondja a pénzügyi bizottság egyetértőleg a pénzügyministeriummal, s teljes igazsága van abban, hogy mindenekelőtt kiadásainkat kellene rendszeresiteni, vagyis hogy ugy fejezzem ki: magamat állandó budgetet kell összeállitani; s itt határozottan ki kell jelentenem, hogy részemről azt kivánom, hogy a rendes és rendkivüli kiadások közti különbség ne is forduljon elő, hanem a rendes kiadások czime alatt összesittessenek összes kiadásaink; miután azok apasztása szükséges: igen természetesnek találom, hogy a ministerium rendszerváltozást akar behozni, vagy legalább a tanácskozás tárgyává tenni, miután a jelenlegi rendszer mellett csakugyan a rendes kiadásokat apasztani nem lehet, ez minden esetre igen helyes megoldása lenne a feladatnak.

Én, tisztelt ház, észlelni szoktam azokat, mik a szomszéd országban történnek, és azon rendszabályokat, melyeket ott életbe léptettek: éber figyelemmel szoktam kisérni. Annyit mondhatok, hogy 1867—1868-ban lajtántuli szomszédainknak pénzügyi helyzete sokkal aggasztóbb volt, mint aminő most amienk. Ezt részletezni nem szükséges; ezt tudja mindenki, ki azon évi budgeteket, és előirányzatokat ismeri. És mit tapasztalunk ma? Hogy az 1874-re szóló előirányzat 3 millió 500 ezer forintnyi fölösleggel fog végződni. El fogom mondani ennek egyszerü okát, mely abból áll, hogy 1868-ban épen oly pénzügyminister állott az osztrák pénzügyek élén, aki egyátalán magasztos eszmékkel nem foglalkozott, hanem dolgozott és igyekezett a bajt orvosolni, ahol volt. Ezt pedig következőképen tette: először megadóztatta a tőkét aránylag ahhoz, amint a föld meg van adóztatva; s ez igen helyes és igazságos.

Másodszor rendszeresitette a jövedelmi adót, azaz oly intézkedéseket tett, hogy azon honpolgárok, kik legtöbb vagyonnal birnak, kik legtöbb jövedelmet huznak és az államot legtöbbet veszik igénybe, de az adófizetésnél nincsenek jelen, vagy igen csekély mértékben: azokat fel találni tudta, s ennek az lett a következése, hogy Bécsben magában $5^1/_2$ millióval több jövedelmi adót fizetnek. Ez volt a második intézkedés. A harmadik intézkedés az volt, hogy a hátralékba maradást lehetetlenné tette, ezt pedig azon intézkedés által, amit itt olvasunk Ausztriáról.

„Ausztriában ez okból az adó kiszabási ügylet a fővárosokban külön adó administratiókra és dijmegszabási hivatalokra, a vidéken pedig az országos igazgatóságokra és kerületi igazságokra ruháztatott. Az adó administratiók évenkint 23,000, a kerületi pénzügyi igazgatóságok 609,000, a politikai kerületi kapitányságoknál még külön szervezett helybeli albizottságok pedig 22,900 forintba kerülnek.

Ezen három hatóságban, melyek egész Ausztriára nézve csak mintegy 715.000 forintot vesznek igénybe: meg van adva az eszköz, melylyel nemcsak az adóterhek egyenlő felosztását lehet elérni, hanem azon felül az adóhátralékok fölszaporodását is meggátolni, már azon pillanatban, midőn ezen hátralékok nagyobb részt még behajthatók.“

Ez volt a harmadik intézkedés. Hozzájárul azon szerencsés körülmény, hogy azon összegek, melyek a vasutaknál előirányoztattak, mint subventió, azon összegek nem fizettettek ki; hanem a vasutak maguk teremtvén maguknak jövedelmet, nemcsak hogy nem követeltek az államtól kamatbiztositásokat, hanem azon kamatbiztositások, miket az állam előlegezett, visszafolytak az állampénztárba. Ez volt az egész oka annak, hogy 1874-ben ott deficit helyett 3,500.000 forint szaporulattal fog az év befejeztetni.

Igen jól tudom, hogy a pénzügyminister ur foglalkozik ezen dolgokkal s épen ezért elvárom e részbeni előterjesztéseit és meg vagyok győződve, hogy pénzügyi bajainkon ez uton mindenesetre segitve lesz.

Tisztelt ház! Még csak egy zárszót akarok mondani. *(Halljuk!)* Én egyátalában, ha meg akarom birálni egész állásunkat, utóvégre azt kérdem magamtól, hogy lehet-e a jelenlegi korszakot az 1867. előttivel összehasonlitani: vajon nem állunk-e minden tekintetben jobban, mint álltunk 1867 előtt? Ha jobban állunk, tisztelt ház! ez haladás: akkor haladjunk tovább, haladjunk karöltve, keressük fel azon ösvényt, amelyen elérjük a mindnyájunk által óhajtott czélt: a haza boldogságát, a haza népének jólétét. Elfogadom a költségvetést átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobb felől.)*

Horánszky Nándor: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Midőn a költségvetés átalános tárgyalá-

sában részt venni kivánok, nem akarok feladatom teljesitésétől messze eltérni az által, hogy a költségvetés egyes ágazataiba és részleteibe mélyen belebocsátkozzam; elég alkalom lesz erre, tisztelt ház! akkor is, midőn a költségvetés az államigazgatásnak egyes ágazatai szerint fog tárgyaltatni; ezuttal csakis nagyobb vonásokban kivánok némelyeket elmondani, melyek egy részről általános pénzügyi helyzetünkre, más részről az azzal szoros összefüggésben álló belkormányzati állapotainkra vonatkoznak, azon nézetből indulva ki, hogy a költségvetés általános tárgyalása belkormányzati viszonyaink figyelembe vételével nemcsak szoros összefüggésben áll, de sőt ez utóbbi a költségvetés irányára és mértékére lényeges befolyást gyakorol el annyira, miszerint annak figyelembe vétele nélkül alázatos véleményem szerint a költségvetés indokolt és helyes megállapithatása oly lehetséges.

Előre bocsátom azonban, tisztelt ház, hogy e tekintetben sem kivánok hosszasabb lenni, mert bármennyire igyekeztem is a rám háramló kötelességérzetből kifolyólag a költségvetést figyelmes tanulmány tárgyává tenni, annak zavaros és bonyolult szerkezete, be kell vallanom, alig tette lehetségessé az azzali beható megismerkedést a képviselőház oly ujoncz tagjának, kinek a mult években a pénzügyek fokozatos fejlődését figyelemmel kisérni alkalma nem volt, és alázatos véleményem szerint, ez a költségvetésnek egyik alapi és szerkezeti baja; nem, tisztelt ház azért sem, mert érzem, hogy anélkül is sok tekintetben elnézésre leend szükségem, szemben azon hiányok és fogyatkozással, melyekkel egy ily nagy fontosságu tárgyban első felszólalásom, tekintve a kezdet nehézségeit, okvetlenül találkozni fog. *(Halljuk!)*

Aki az 1873-iki költségvetést figyelmes tanulmánya tárgyává tette, lehetetlen volt meg nem győződnie a helyzet komolyságáról; lehetetlen meg nem győződnie arról, hogy a f. é. államháztartás tekintetében egy nagyobbszerü deficittel állunk szemben, oly deficittel, melyre vonatkozólag, gondolkozzunk bármiként a mult évi hitelmaradványokról, ha figyelembe veszszük, hogy az egy évi államháztartás eredménye, ha figyelembe vesszük, hogy annak fedezete a nemzet vállaira ujabbi állandó és nagymérvü terheket ró: lehetetlen nem éreznünk, hogy az ország szemlátomást oly veszélynek megy elébe, melyen, ha előbb-utóbb nem segitünk, nemcsak képviselői kötelességünk tekintetében követünk mulasztást, hanem az ország sorsát ugy anyagi, mint politikai tekintetben is koczkáztatni fogjuk. *(Helyeslés bal felől.)*

Mielőtt azonban, tisztelt ház! ezen deficit constatirozását és az azzal szorosan összefüggő körülmények előterjesztését megkisérleném, méltóztassanak megengedni, hogy mindenekelőtt a költségvetés szerkezetére és alakjára vonatkozólag tehessek néhány észrevételt.

Én azt hiszem, tisztelt ház! hogy minden oly államban, mely nemzet pénzügyi viszonyokkal bir, és hol a költségvetés egy bizonyos mértékben, mint eddig nálunk volt, nem szemfényvesztés; szükséges, hogy minden oly kiadási tétel, mely nem gyümölcsöző befektetés, vagyis mely közvetlenül gyümölcsöket nem hajt, hanem a normális viszonyok és állapotok föntartására vonatkozik, szükséges, mondom, hogy a költségvetés rendes kiadásai közt foglaljanak helyet; mert ámbár elismerem, hogy vannak a költségvetés rendkivüli tételei közt egyesek, melyek minden évben ugyanazon alakban, ugyanazon összegben elő nem fordulnak; de előfordulnak ugyanazon czim alatt, habár más alakban és más összegben is, bizonyitékául annak, hogy azok az államháztartástól elválhatlanok, és hogy azok oly normalis állapotok föntartására vonatkoznak, melyeket az államháztartásban figyelem nélkül hagyni nem lehet. Az utak folytonos és fokozatos épitése, a vizek és csatornák állandó szabályozása, a folytonosan használat alatt álló és elhasználandó készletek, — minők a honvédség fölszerelése, állandó mennyiségben föntartása, oly functiók dotálása, melyek az államgépezetben rendszeresitve ugyan nincsenek, de azért folytonosan müködnek: mind olyan kiadások, melyeket rendes államháztartás mellett rendkivüliek közzé sorozni nem lehet.

Bátor vagyok az általam emlitetteken kivül némely tételeket fölsorolni. A vasuti kölcsön törlesztési összege 546.480 frt, a 30 milliós kölcsöné 459.800 frt, a sorsolási kölcsön évi terhe 1,200.000, a függő államadósságoknak Magyarországra eső ez évi terhe 129.000 frt mind olyanok, melyek a rendkivüli kiadások közt foglalnak helyet; már pedig, tisztelt ház! ha ezekre vonatkozólag figyelembe vesszük azt, hogy ezek a költségvetésben évenként és állandóan előfordulnak, ha különösen a vasuti kölcsönre vonatkozólag figyelembe veszszük azt, hogy az 1868. XIII. törvényczikk ezen kölcsöntőke és kamat törlesztése közt nem tesz különbséget, hanem a kettőt együttesen rendeli 4,600.000 frt összegben törlesztetni; ha figyelembe vesszük viszont azon körülményt, hogy a vasutak gép és kocsi jövedelmei 3,329.103 forintban a rendes bevételek közt foglalnak helyet: azt hiszem, nemcsak helytelenné, de bizonyos tekintetben következetlenséggé is válik az, hogy oly kiadási tételek, melyek oly tőkék törlesztésére vonatkoznak, melyeknek jövedelmei a rendesek közé soroztatnak, tovább is a rendkivüliek közt foglaljanak helyet. Vannak még több különböző tételek, melyeket a pénzügyi bizottság a rendkivüliek közől a rendesekbe áttétetni inditványozott. Ha már, tisztelt ház! ezek a rendkivüli költségvetésből a rendesbe át helyeztetnek: azt hiszem, csakhamar illusoriussá válik a pénzügymi-

nisternek azon vigasza, melyet a költségvetés benyujtása alkalmával a helyzet enyhitése czéljából nyilvánitott, hogy t. i. rendes bevételeink a rendes kiadásokat fedezik, és e tekintetben nincs baj, mert a negyedfél milliónyi összeg, mely deficitként mutatkozik, a jövedelmek évenkinti fokozódás által kiegyenlittetik.

Ha már a pénzügyminister exposéjáról szólottam, méltóztassék megengedni, hogy két oly tételről is szóljak, melyeket a minister ur is kiemelendőnek tartott, és ezekre néhány észrevételt tegye. Ezek egyike a szeszadó, másik a bányászat jövedelmek. A szeszadóra nézve kijelentette a pénzügyminister ur, hogy a folyó évi államháztartásban a szeszadó jövedelme tekintetében visszaesés mutatkozik. Fölsorolta azon különböző okokat, melyeknek ezen visszaesést tulajdonitja, állitván, hogy a tudományok által előhaladott ipar meghaladta azon törvényt, hogy a mult évek termései kedvezőtlenül hatottak a szesztermelőkre, hogy az olaszországi kivitel elébe gördített azon akadály, hogy ott a beviteli vám fölemeltetett, az exportálást igen nehézzé tevé és e tekintetben a szesztermelőket illetőleg hátrány állott be. A tisztelt pénzügyminister urnak ezen okai alkalmat adnak nekem arra, hogy hozzá egy kérdést intézzek, és hogy kérdésemet meg értessem, bátor vagyok az 1867. XVI. törvényczikkbe igtatott vám- és kereskedelmi szerződés XI. czikkét felolvasni, mely igy szól:

„A só és dohány jövedék, és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak, névszerint a pálinka, sör- és czukoradó, mindkét államterületen e szerződés ideje alatt egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint fognak kezeltetni.“

Tovább pedig ezt mondja: Hogy az egyenlő rendszabályok kezelésében az összhangzat megóvassék: a két fél pénzügyministerének joga lesz a másik fél vezérlő és beszedő hatóságainak ügyvitelébe időről-időre betekinteni.“

Bátor vagyok kérdezni a tisztelt pénzügyminister urat — és nem ok nélkül — megtörtént-e ezen betekintés? — Vajon nincsenek-e oly tapasztalataik, hogy ezen közvetett adók beszedésében a másik államterületen követett eljárás befolyással van szeszadójövedelmünkre?

Mondom, nem ok nélkül kérdem, és hiszem, hogy a tisztelt minister ur, ha nem is ma, de a költségvetés tárgyalása alatt fog alkalmat találni, hogy e tekintetben megnyugtató választ adjon.

Második volt a bányászat jövedelme. Felhozta a tisztelt minister ur, hogy államháztartásunk rendes részében miféle calamitások állottak elő a folyó évben, jelesen — mondá — a bányászat jövedelmei 1,400.000 frttal apadtak. Midőn ezt a pénzügyminister ur a költségvetés hátrányára hozta fel: az éremnek csak egyik oldalát mutatta, nem emlitette ugyanis, hogy vannak az államnak terhei, melyeket ezüstben kell fizetnie, a mely ezüst beszerzésére az állam évenkint tetemes összeget kénytelen forditani.

Nem sorolom ezeket egyenként elő, csakis jelzem azt, hogy a folyó évi költségvetésben 1,846.540 frtra megy azon összeg, melyet ezen ezüstben fedezendő kiadások beszerzési költségei okoznak. Ha a pénzügyminister ur figyelembe vette volna azt, hogy a mult évben ez 3,500.000 frt körül lett fölvéve, azt hiszem, hogy nem a rendes költségvetés hátrányára, de sőt előnyére kellett volna ezen körülményt fölemliteni, mert kitünt volna, hogy az állam e tekintebeni terhe több mint 300.000 forinttal apad.

Bátor vagyok, tisztelt ház! beszédem elejtett fonalát felvenni, és ismételve constatálni azt, hogy a folyó évi államháztartás tekintetében egy nagyobbszerü deficittel állunk szemben, és ezen deficit a mult évi hitelmaradványokkal, az 54 milliós kölcsönnel a folyó évben beállandó terhekkel, az elköltött birói letételekkel és kamatozó kincstári utalványokkal, melyek, nézetem szerint, szintén fedezetet igényelnek, bátran és biztosan 64 millió frtra tehető. Nem szándékom számtani derivatiójába bocsátkozni annak, hogy ezen sulyos pénzügyi helyzet, szemben a mult évi költségvetésnek e tekintetbeni kedvező előnyével, szemben azon körülménynyel, hogy a bemutatott 4 évi zárszámadások eredményei azon időről, melyről előterjesztve vannak, mintegy 20,748.000 frtnyi többletet mutatnak; mondom, nem ereszkedem ebbe tisztelt ház! mert kifejtette ezeket a pénzügyi bizottság tisztelt előadója mult alkalommal tartott különben igen jeles beszédében, de előtünteti a pénzügyi bizottság jelentése is.

Annyi azonban tisztán áll előttem, tisztán a mult évi beterjesztett zárszámadásokból, tisztán az 1871. és 72-iki költségvetésnek az 1873-iki előirányzattal való összehasonlitásából, hogy ha a tisztelt pénzügyminister ur a különböző alapok és kölcsönök cassáin keresztül-kasul nem ment volna; ha a tisztelt minister ur szigorúan tartotta volna magát a mult évi költségvetési törvényekhez, ha a tisztelt minister ur azon fedezetekre szoritkozott volna, melyekre a mult évek költségvetési törvényeivel utasitva lett: nem állanánk oly pénzügyi helyzet előtt, melynek komolysága, miként tapasztalni szerencsénk volt, a ház minden oldaláról elismertetik.

Midőn azonban a pénzügyi bizottság előadója ezen számtani fejtegetéseket megtette, nem terjeszkedett ki azon okokra, és körülményekre melyek ezen helyzetet előidézték. Én erre nézve kivánok észrevételeket tenni.

Azon okok, melyek sulyos pénzügyi bajainkat előidézték, felfogásom szerint 3 forrásra vezethetők vissza. Egyike ezeknek a mult években követett rosz pénzügyi politika; másika azon törvényellenes eljárás, melyet a pénzügyminister ur a mult évek államháztartását illetőleg tanusitott; harmadik oka a főszámszék azon kötelességének elmulasztása, melyet reá az 1870-ik évi XVIII. törvényczikk ró.

Ami a két elsőt illeti, mélyen tisztelt képviselőtársam Ghyczy Kálmán ur már az 54 milliós kölcsön tárgyalása alkalmával, volt szives jelezni azon irány helytelenségét, mely a mult évek pénzügyeinek kezelésében az ország anyagi helyzetének figyelembe vétele nélkül, gyakran magán érdekek szempontjából, követtetett; egész legióit idézte azon épitkezéseknek, melyek mindannyiszor vagy legtöbbször a kormány kezdeményezése folytán és a pénzügyeknek rózsás szinbeni feltüntetése mellett szavaztattak meg.

Én ezen épitkezések czélszerüségét és helyességét oly államban, melynek pénzügyei rendben vannak, kétségbe vonni nem akarom; sőt ott, hol az államháztartás rendben van, czélszerünek is tartom; de hol az évi szükséglet távolról sem fedeztethetik, hol a deficitek óriási mérvben nőnek, oly államban, hol az administratio mindennapi szükségeinek fedezésével is küzdeni kell, az ilyen épitkezések kezdeményezését és ennélfogva megszavazását sem helyesnek sem jogosnak nem tarthatom. Hogy a pénzügyminister ur mily törvény ellenesen járt el a mult évek államháztartásában, ennek bebizonyitására csak egy pillantást akarok vetni az 1870. és 1871-iki zárszámadásokra. Az 1870-ik év zárszámadásának tényleges eredménye következő, a brutto számitást véve alapul. Rendes bevétel volt 157,515.782, rendkivüli bevétel volt 16,621.752 frt, előirányzat nélküli rendes bevétel 1,495.143 frt, előirányzat nélküli rendkivüli bevétel 22,963.692, összesen 198,596.369 frt, tényleges rendes kiadás . . 154,755.945 frt,
rendkivüli . . . . . 31,560.971 „
előirányzat nélküli rendes kiadás . 67.088 „
rendkivüli . . . . . 19,716.815 „
következőleg a tényleges eredmény az, hogy 1870. évben nemcsak minden bevétel elköltetett, de sőt 7,604.450 frt hiány is mutatkozott, már pedig azon év bevételei között volt a vasuti kölcsönből . . . . . 51,340.548 frt,
kiadatott 1871. év végeig ez alapterhére . . . . . 34,394.244 „
a maradvány 16,946.304 frt, mely ezen alap törvénye s természetével ellenkezőleg egyéb czélokra szintén elköltetett.

Hasonló, tisztelt ház! — nem akarok számokat idézni, — az 1871. zárszámadások eredménye. Már tisztelt képviselőház! ha azon alapok, mely alapoknak létét az országgyülés tudta akkor, midőn a költségvetési törvényt megszavazta, tudta, hogy azon alapok egy részének e cassában benne kell lenni-e, még sem utasitotta a pénzügyminister ezen alapokra, hanem a hitelmüveletek és függő adósságra: akkor azt hiszem, teljes joggal mondhatom, hogy a tisztelt pénzügyminister a költségvetési törvény rendeletét figyelmen kivül hagyta, és azok ignorálásával azon alapokból költött, amelyek rendeltetése egészen más volt. Hogy a főszamvevőszék, tisztelt képviselőház, kötelességének teljesitését szintén elmulasztotta, azt hiszem, épen ez adatokból tünik ki.

Az 1870-ik évi XVIII-ik törvényczikk első szakasza kötelességévé teszi az államszámvevőszéknek az államadósságoknak ellenőrzését, ugyanannak 18-ik szakasza kötelességévé teszi azt, hogy az állósitott és függő adósságokat a cassában időről-időre megvizsgálja, ugyanazon törvény 9-dik szakasza felelőssé teszi azért, hogy tapasztalatairól a háznak annyiszor, a mennyiszer jelentést tegyen.

Én vádolni alap nélkül nem szoktam, de ezek alapján azt határozottan nyilvánitom, hogy az államszámvevőszék ezen kötelességének, melyet reá a törvény rótt, nem tett eleget, ezt kimondani kötelességemnek tartom. *(Bal felől helyeslés.)*

Szemben a deficittel hogyan állunk? A belkormányzatot illetőleg előttünk van a belügyi igazgatás, a szorosabb értelemben vett administratio. Hogy e tekintetben semmi haladás nem történt, bátor vagyok fölemliteni, hogy a szegényügynek administratiója épen nincs; az egészségügyi, közrendészeti, megyei ut- és hid-állapotok tekintetében ott vagyunk, ahol voltunk. Közbiztonsági viszonyaink kizárólag a nép jóakaratára és békeszeretetére vannak hagyva; és én ezt, tisztelt ház, megvallom, nem csodálom; nem azért, mintha talán a tisztelt belügyminister urnak igaza volna, aki a fölirati vita alkalmával a ház ezen oldala egyik szónokának beszéde közben azt mondta: hiszen az alispánokat nem én nevezem ki; mert azt tudjuk, tisztelt ház, hogy a hatalomnak szálai az administratio tekintetében ugyis a belügyminister kezeibe folynak össze; — hanem nem csodálom azért, mert törvényhatóságaink a legkisebb alappal sem rendelkeznek arra, hogy e tekintetben jótékonyan müködhessenek.

Hasonló, — és mondhatom, talán sokkal roszabb — állapotban van igazságszolgáltatásunk, szemben azon nagy áldozatokkal, melyeket e tekintetben az ország hozott. Nem akarok igazságtalan lenni; nem akarok félreértetni; a baj okát nem abban keresem, mintha talán al-, különösen főbbbirósságaink kötelességöknek, melyeket rájök a törvény ró, eleget nem tennének; a baj okát a rendszerben keresem. Mert, tisztelt ház, nem ismerek államot széles e világon, ahol igazságszolgáltatás legyen anyagi törvény nélkül, ahol az igazságszolgáltatás törvényeit a birák bölcs

belátása képezze. Idő elég volt arra, hogy polgári, kereskedelmi és fenyitő törvényeket készitsünk elő, és mit mutathatunk föl? Tapasztalásból mondhatom, hogy az igazságszolgáltatás Magyarországon oly sanyaru állapotban van, amilyen állapotban a mult évek egyikében sem volt. *(Helyeslés a baloldalon: Igaz! Ugy van!)*

Mit szóljak, tisztelt ház, kereskedelmi ügyeinkről? Tényt emlitek. Egyetlenegy versenyképes iparunk, a malomipar, azóta kezdett elhalni, mióta belkormányzási tekintetben önállóak vagyunk. És ezt sem csodálom. Ha figyelembe veszszük pénzügyeink függő állapotát, ha figyelembe veszszük, — és ez szolgáljon Gorove képviselő urnak válaszul — miszerint tagadhatlanul keletkeztek ugyan pénzintézeteink, de pénzünk és hitelünk napról napra fogyott, enélkül pedig iparunk és kereskedelmünk javulását várni és remélni nem lehet.

Közlekedési viszonyainkról röviden szólani, tisztelt ház, a felületesség vádja nélkül alig volna lehetséges.

Méltóztassanak azonban megengedni, ha kifejezést adok azon nézetemnek, hogy bajnak tartom a vasutak rendszertelen és tömeges épitését, határozottan veszélyesnek a garantiák iszonyu mértékét, mely reánk évről évre sulyosabban nehezedik. Nagy hátrány az, hogy közlekedési utaink a legelhanyagoltabb állapotban vannak, és kevés reményt nyujtanak arra, hogy azon garantiák, melyek vállainkat nyomják, kevesbedjenek; nincs egyetlen vasuti szerződés, melyben a garantiákkal szemben kiköttetett volna, hogy a közutak épitéséhez szükségelt anyagok, ha nem is egészen, de legalább mérsékelt áron szállittassanak.

Közoktatásunk tekintetében, tisztelt ház, kénytelen vagyok, habár nem is egész mértékben, de mégis elismeréssel lenni, bár e tekintetben sem tett az országgyülés annyit, amennyit tenni kellett volna. A törvényhozás a közoktatást mostoha gyermekének tartotta. Ha hozott is e czélra áldozatokat, ezt oly rendkivül kis mértékben tette, hogy az administratio egyéb ágaira megszavazottaknál jóval hátrább maradt. Nagy bajnak tartom azt is, hogy e tekintetben a kormány — ezt megint adatokból mondhatom — ismételt sürgetésre sem hajtotta végre azon törvényt, melynek végrehajtásától lehetett várni népnevelésünk és közoktatásunk javulását.

Mindezeket bekoronázza a pénzügyi igazgatás, melynek tárgyalása épen ma van előttünk.

Hogy belkormányzati ezen viszonyaink csakugyan szomoruak: a tekintetben hivatkozom a ház egy igen tisztelt tagjára, ki azoknak jellemzésére igen találóan mondotta, hogy azok ázsiai állapotban vannak; és midőn tisztelt képviselőtársam Kautz Gyula ily körülmények között a munka jogosultságát, a munka előnyeit hangoztatta, szerintem igen helyesen cselekedett: — csak egyben volt igazságtalan, hogy első sorban nem a tisztelt kormányhoz és az őt támogató többséghez fordult, mely kezelte a pénzügyeket oly módon, amint azt ma tapasztaljuk; ellenben a közadministratio és az ország érdekeinek emelése tekintetében a semmihez igen közel álló igen keveset tett. *(Helyeslés balról.)*

Nem folytatom tovább, tisztelt ház! mert talán már is hosszabban vettem igénybe becses türelmüket, mint azt igénybe venni szabad lett volna, csak is néhány szó az, mit a pénzügyi politika jövőjének átalános vonásokban szentelni akarok.

Kettő e tekintetben, véleményem szerint, a teendő. Az egyik: számot vetni azon szükségekkel, melyek a meginditott épitkezések folytatására és befejezésére kivántatnak. Elismerem, hogy e tekintetben fél uton megállani nem lehet, ha egyéb szempontból nem, csak azért sem, mert azon nagy tőkék, amelyek — és e tekintetben a közlekedési minister urat terheli a felelősség, hogy a megszavazott épitkezéseket teljes mértékben végre nem hajtotta, hogy azon nagy összegek, mondom, melyek befektetve vannak, gyümölcsözés nélkül ne heverjenek.

A másik irány, tisztelt ház, melyet hiszem, hogy osztatlan érzünk, helyreállitása a sulyegyennek államháztartásunkban. E tekintetben is, tisztelt ház, kétféle teendőt tartok. Egyike azoknak az adóreformok haladéktalanul való meginditása.

Nem guny-e az, tisztelt ház? hogy azon milliók, melyek a magánosok zsebében hevernek a nélkül, hogy azon terhekben, melyeket e tekintetben az ország azoktól is megkiván, ne osztoznának? Nem guny-e az, hogy földadótekintetében ma is azon alapon állunk, melyet 1851. vagy 52-ben nem tudom, melyik földcataster alkotott?

Reformálni kell a közvetett adókról szóló törvényeket, és pedig nemcsak pénzügyi szempontból, ami, elismerem, hogy nagy eredményeket szülhetne, de megtámadná azon tőkéket, melyeknek adóképességére épen oly szükségünk van jövőre, mint van jelenben.

Másik irány az államigazgatás szervezetének revisiója, és e tekintetben Zsedényi tisztelt képviselő ur takarékosságát, bár igen tisztelem, azonban a közigazgatásnál megtakaritva a filléreket, nem szülné azon eredményeket, amelyet tőle méltán megvárnánk, én pedig épen a szervezetre fektetem a fő sulyt; ha ezen elvek szerint járunk el, be fog következni az államháztartás egyensulya, melyért fáradozunk. Pártolom a pénzügyi bizottság véleményét. *(Helyeslés bal felől.)*

Feszt Imre: Azok után, amik még a költségvetési vita előtt mind e házban, mind e házon kivül az ország pénzügyeiről elmondattak, őszinte köszönettel tartozunk a pénzügyi bizottságnak, hogy terjedelmes jelentésében az ország pénz-

ügyi helyzetét minden oldalról megvilágitotta s mintegy fölidézvén a magábaszállás perczét, a képviselőháznak alkalmat nyujtott e nagy fontosságu tárgyat alaposan megvitatni, s a helyzet valódi képét constatálni. A föladat, amelyet a pénzügyi bizottság maga elé tüzött, s mely előttünk is áll, nem csekélyebb, mint igazságos itéletet mondani országgazdászati intézkedéseink s az azokból fejlődött pénzügyi helyzetünk fölött, azon egész időszakra nézve, amely alatt saját megszavazott költségvetéseink alapján önálló háztartást folytatunk, tehát az 1868-tól egész 1873-ik végeig, mint amely évnek költségvetése most napirenden van.

Itt mindjárt szemünkbe ötlik az ezen hat évi időszakra vonatkozó s birálatunk alapjául szolgáló számeredmények kettős természete. Mig ugyanis az első négy bevén tényleges eredményekre támaszkodhatunk, az utolsó két évre nézve csak előirányzatokhoz fordulhatunk; de miután nem a két év előtti, hanem a jelen állapot constatálandó: nekünk a pénzügyi bizottság példájára a két vegyes rendszerből származó factorral kell számitanunk, bizván abban, hogy a tényleges jövedelmek végösszege az előirányzaton alól nem fog maradni, amire nézve az 1872. évet illetőleg már birunk némi biztatást, hogy tehát a végeredmény lényeges változást nem fog szenvedni.

Ha az előttünk álló föladat egy practicus üzletember elé tüzetnék: első kérdése az lenne, hogyan állottam akkor, mikor a kezelést átvettem, s hogyan állok jelenleg? S e kérdés megoldása tekintetéből tüzetes, az egész hat évet magában foglaló vagyonmérleget készitene, amely kimutatná a kezdetleges és a végleges vagyon álladékát s e kettőnek összehasonlitása útján sokkal jobb fölvilágositást adna gazdálkodásunk mivoltáról, mint a legterjedelmesebb jelentés. De miután ilyen, az egész időszakot magában foglaló mérleget nem birunk: nekünk a zárszámadásokból, az előirányzatokból, és a pénzügyi jelentésekből magunknak kell alkotnunk azon fő szempontokat, melyekre meggyőződéseinket alapitani akarjuk.

Én, tisztelt ház! ezen fő szempontok összeállitásánál nem fogok részletekbe bocsátkozni; mert ezek a végeredményt ugyis csak illustrálják, de nem alterálják, s az áttekintést fölötte nehezitik. Én az egész hat évi időszakot egy államgazdászati szakba foglalom össze, és csak a végeredményeket tekintem. Nem is azért szólalok föl, hogy apologiát mondjak mindarra, mi e hat évi időszakban történt. Tudom jól, hogy a kezdet nehézsége, a gyakorlati tapasztalatok hiánya, az emberi gyarlóság, némely kedvenczeszmék iránti előszeretet s a helyi érdekek transactiói oly tényeket is hoztak létre, melyeknek nemzetgazdászati vagy pénzügyi előnyeit nehéz volna deducálni. De vizsgálni akarom, ha vajon mindezek daczára pénzügyi helyzetünk alapjaiban nem olyan-e, hogy bizván ezentuli okszerü és óvatos eljárásunkban, aggodalom nélkül pillanthassunk a jövőbe. E czélból én három kérdést teszek föl magamnak, melyek megoldásától függesztem föl itéletemet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Először birta-e a magyar állam ezen hat év alatt rendes jövedelmeivel fedezni azon kiadásokat, melyek költségvetésünk mostani fölosztása szerint rendes kiadásoknak neveztetnek? Másodszor menynyiben volt képes rendkivüli kiadásait, illetőleg az ország beruházásait saját erejéből és mennyiben kölcsönvett tőkével eszközölni? és harmadszor milyen eredmények mutatkoznak e beruházások következtében és állanak-e ezen eredmények arányban az e czélból tett áldozatokkal? *(Halljuk!)*

Rövid leszek, nem fogom a tisztelt házat számokkal hosszassan fárasztani.

Ami az első kérdést illeti, én, — amint mondám — összefoglalom a hat évi időszakot egy pénzügyi időszakba és pedig az első négy évet a tényleges eredmények szerint, az 1872. és 1873. éveket pedig az előirányzatok szerint, a 1873-ik évet a pénzügyi bizottságnak már rectificált előirányzatának tekintetbe vételével.

Mi tünik ki a legvégső sommázatból? Az tünik ki, hogy összes rendes jövedelmeink e hat év alatt 1.016,361.000 frtot, összes rendes kiadásaink 1.010 millió 204.000 frtot tesznek, hogy tehát rendes jövedelmünk rendes kiadásainkat nemcsak fedezte, hanem még 6,157.000 frtnyi többletet mutat föl az 1873. év végével, amely többletnek az 1873-ik év végével az állampénztárában tényleg is léteznie kellene, ha — mint ezt a pénzügyi bizottság is elismeri — rendkivüli kiadásaink fedezésére nem fordittatott volna. Világos tehát ebből, hogy bár rendes állami szükségleteink az ország különböző igényeink kielégitése folytán — mint azt a pénzügyi bizottság jelentésének 21. és 22-ik lapjain bővebben fejtegette — rendkivüli módon növekedtek, ugy hogy a különbözet e részben az első és hatodik év között 53 millió frtot tesz: az ország rendes jövedelmei ezen fokozódott szükségletekkel nemcsak lépést tartottak, hanem azokat még hat millióval fölül is multák, anélkül, hogy a közadók emeltettek, vagy uj adónemek behozattak volna. Ezen tényt legyen szabad mint első megnyugtató momentumot constatálni. *(Helyeslés a jobb oldalon.)*

Átmegyek a második kérdésre, tudniillik a rendkivüli kiadások és illetőleg az investitutiók rovatára. A pénzügyi bizottság jelentése szerint rendkivüli kiadás volt az 1872. év végeig 210 millió, ezen összeghez hozzáadva az 1873. évi költségvetés rendkivüli összegeit, melyek a pénzügyi bizottság rectificatiója szerint 42 milliót tesznek: rendkivüli kiadásaink végösszege a hat év alatt 253

millió frtra rug. Ezekből mik voltak gyümölcsöző beruházások? A pénzügyi bizottság számitása szerint az 1872. év végéig 121 millió frt. Ehhez hozzáadván az 1873-ik évi rectificált előirányzatból azon kiadásokat, melyek valóságos gyümölcsöző beruházásokat képeznek, körülbelül 20 milliót és hozzáadván még a kamatbiztositási gyümölcsöző előlegeket, amelyek az 1873-ik év végével a pénzügyi bizottság számitása szerint 30 milliót fognak tenni: kitünik, hogy az 1873. év végével 171 milliót fog tenni az összes gyümölcsöző beruházások sommája. Nézzük már most, mennyi kölcsönpénzre volt szüksége az országnak, hogy azon 253 millió frtnyi rendkivüli kiadást fedezze, melyben azon 171 milliónyi gyümölcsöző beruházások benfoglaltatnak. *(Halljuk!)* A pénzügyi bizottság jelentése szerint befolyt a vasuti gömöri és 30 milliós kölcsönből összesen effectiv pénzben 99 millió. Itt azonban a sorsjegykölcsön nem vétetik számitásba, mert ennek más a destinatiója és a fedezete. De hozzáadom a legujabb kölcsönt, melynek valószinü eredményét 42 millió frttal lehet fölvenni és ekkor kitünik, hogy 141 millió frtnyi effectivkölcsön pénzre volt az országnak szüksége — mert mi is effectiv pénzt adtunk ki e beruházásokra — hogy ezen rendkivüli kiadásokat fedezze, mig a 112 millió frtot az ország saját erejéből, saját segédforrásaiból, — mely segélyforrásokat a pénzügyi bizottság jelentésének 35 lapján közelebb emliti, volt képes előteremteni anélkül, hogy ezen segélyforrásokat kimeritette volna, mert e czimen a pénzügyi bizottság számolása szerint még mindig 126 millió ingó államvagyon létezik.

Világos tehát ebből, hogy a kölcsön kapott effectiv pénzösszegből egy krajczár sem lett másra, mint gyümölcsöző beruházásokra forditva, sőt hogy ezeknek végösszege a kölcsön kapott effectiv pénz, végösszegét még 30 millió forinttal mulja fölül, és még akkor is 6 millióval több, hogy ha hozzászámitjuk a sorsolási kölcsönből bejött 24 millió forintot.

Ezen tényállást legyen szabad, tisztelt ház, mint második megnyugtató factort ezennel registrálnom *(Helyeslés jobb felől.)*

Átmegyek a harmadik kérdésre, vagyis: minő eredmények mutatkoznak ezen beruházások folytán, s állanak-e ezek kellő arányban az e czélra hozott áldozatokkal? *(Halljuk!)*

A gyümölcsöző beruházások oroszlán része a vasutakat illeti, mert amint kiszámitottam a 171 milliónyi gyümölcsöző beruházásokból 124 millió lesz az 1873. év végével a vasutügynek szentelve.

Hallottam több oldalról a vasut ügyben két vádat emelni, t. i. a rendszertelenség és a rohamosság vádját. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ami az elsőt illeti, én megengedem, sőt osztozom is azon meggyőződésben, hogy ha az ország a maga kezeibe veszi a vasuti hálózatnak kezdeményezését, hogy ha tisztán kereskedelmi és forgalmi szempontokból állapitja meg a vonalakat, egymásutánjokat kiszabja, azokat állami közegek által traciroztatja s igy előkészitve nyilvános concurrentia utján létesiti: akkor vasutügyünk sok kinövéstől mentve maradt volna. *(Élénk helyeslés.)*

De nem ismerhetem el a rohamosság iránti vád indokoltságát, mert mire kellett fő figyelmünket forditani, mikor ezen hátramaradt ország államháztartását átvettük? Azon sarkpontra, melyből az ország jólétének kell keletkezni: s ez a sarkpont nálunk a földmivelés. Mi volt földmivelésünk legnagyobb baja? Legnagyobb baja volt azon szégyenitő vesztegzár, mely alatt tartották közlekedési ügyünk hiányai s amely miatt nem birta bő termés idejében kiszállitani a fölösleget. Első kötelességünk volt tehát ezen hiányon segiteni s az ország mentől több vidékének utat és módot nyitni, hogy terményeit külföldön értékesithesse.

Jól tudtuk, tisztelt ház, hogy ezen feladatot saját erőnkből nem fogjuk megoldhatni, jól tudtuk, hogy egy hátramaradt országban a vasut, hogy ha csupán mint iparvállalat tekintetik: sok időre nem adhat kellő osztalékot, s ez csak akkor állhat be, ha az általa előidézett mozgalom az ország közgazdasági átalakitását és fölvirágoztatását eredményezendi; tudtuk tehát, hogy részint az állami, részint a magán vasutaknál előálló jövedelemhiány még sok ideig fogja az állam pénztárát igénybe venni. De mindezek daczára nem haboztunk; mert előttünk legelső vonalban nem a fiskalis, hanem a közgazdászati szempont állott *(Élénk helyeslés jobb felől.)* nem a kincstár közvetlen jövedelme, hanem az egész nemzet vagyonosodása *(Élénk helyeslés jobb felől.)* az egész ország jóléte és az ebből a kincstárra is természetszerüleg háruló előny. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

A kérdés már most az, csalatkoztunk-e számitásunkban? Vagy vannak már előjelek, melyek arra mutatnak, hogy e kitüzött czélt el fogjuk érni?

Igenis, tisztelt ház, ily előjelekkel találkozunk országszerte, és ma alig lesz gondolkozó ember hazánkban, ki tagadja, hogy vasut-hálózatunkban fogjuk birni azon varázsvesszőt, mely kincseinket napvilágra fogja hozni. Ma-holnap kevés vidéke lesz hazánknak, amely ne szabadulna meg épen e vasutak segitségével egy oly adónemtől, mely a legterhesebbek egyike, amely adó Carey szerint a fogyasztók és termelők közti távolság legyőzéséből ered, mely a fogyasztókat és termelőket egyaránt sujtja, és melyet Carey fuvar vagy viteladónak nevez, *(Élénk helyeslés jobb felől.)* alig lesz vidék, amelynek terményei a vasutak segitségével ne értékesittethetnének.

A vasutak által nyujtott azon biztositék, hogy jó termés idejében kelendősége és

jó ára van terményeinknek: minő lendületet adott országos földmivelésünknek, e tekintetben szabad legyen arra hivatkozni, ami ennek legpraegransabb kifejezése, hogy t. i. a földbirtok ára nálunk váratlan s nagy mértékben emelkedett nemcsak a vasutak mentében, hanem országszerte. Hol van az az idő, amikor 50—60 frtos földet árultak? Az áremelkedés azonban nem csupán a földbirtoknál maradt, átment a városokra, a városi házakra is, mert a meginditott üzleti mozgalomnak a városok váltak csomó pontjává. A coordinált állapotok iránti bizalom a földmivelés emelkedése, néhány bőtermés által eszközölt tőke-képzés s az egyszerre nagy mérvben az egész országban meginditott közmunkákból szerteszélyel áradozó kereset, *(Élénk helyeslés a jobb oldalon)* mindezekből származott azután azon mozgalom, melyet az ipar és kereskedés, a posta és távirda körében és a hitelmüveletek és pénzforgalom terén észre lehet venni, s amelyre nézve részint itt hozattak fel elegendő adatok, részint magam is szerencsés voltam ilyeneket egy kis hivatalos munkában a közgazdasági ministerium öt évi működéséről közzé tenni. Hogy ily viszonyok közt a munkás osztály is oly bő és jutalmazó keresetnek örvend, aminőt Európa egy országában is alig fog találni: igen természetes. Ha még hozzá teszem, hogy az indirect adó 20%-kal szaporodott hat év alatt, ami a vagyonosodást jelzi, s a rendes jövedelem ez idő alatt 33%-kal növekedett: körülbelől érintettem a belföldön észlelhető főjelenségeket.

De a külföld is nyilatkozik eljárásunkról s nem kedvezőtlenül, mert 5%-os papirjaink Európa első pénzpiaczán Londonban 82—83-mal jegyeztetnek, ami fiatal államháztartást folytató s ezelőtt 6 évvel még semmi önálló hitellel nem biró államra nézve bizony nem kedvezőtlen eredmény; mert mutatja, hogy az európai pénzvilág adóképességünket, amely hitelünknek alapja és vagyonosságunkat, amely adóképességünknek alapja, növekedő félben szemléli. *(Élénk tetszés a jobb oldalon.)*

Igaz, tisztelt ház, hogy ezen előnyös eredményeket meg kellett vásárolnunk, hogy azon eredeti kamatterhet, amelylyel az országot átvettük s mely a pénzügyi bizottság jelentése szerint 49 millió frtra rug, 9 millió frttal; — de ha leszámitjuk és helyesen az államvasutak jövedelmét — 6 millió frtnyi évi kamattal kellett szaporitanunk és hogy évenkint 12—15,000.000 hárul az országra mint vasuti kamatbiztositás terhe. De eltekintve is attól, hogy a magán és államvasutak szaporodó jövedelme e terheket lassankint mérsékelni s idővel végkép megszüntetni fogja: kérdem vajon azon dus élet, mely intézkedéseink folytán a haza minden táján, s lakóinak minden rétegeiben mutatkozik, nem bő kárpótlást nyujt-e már a jelen és nem bővebbet igér-e a jövő nemzedéknek?

Mindezek után, melyeket eddig fejtegetni szerencsém volt s támaszkodva ezen három megnyugtató momentumra már most, pedig félre téve a rendes és rendkivüli budget osztályozásából eredő különbséget és csak az ország összerejét mérlegelve, meggyőződésem az, hogy azon magyar állam, mely gazdálkozása első 6 évében mindössze 1263 millió frtot bir rendes kiadásaira és rendkivüli beruházásaira költeni annélkül, hogy ezen óriási összegből többet, mint 11—12 %-ot kölcsön vett pénzből fedezne és anélkül, hogy a fönálló adót emelné, hogy azon magyar állam, melynek rendes jövedelmei 6 év alatt 33 %-kal növekedtek, s amely Európa pénz-piaczán kielégitő hitellel bir, melynek földmivelése, ipara, kereskedése virágzásnak indult, mig lakóinak vagyonossága és adóképessége megszilárdult és fokozódott: hogy ezen magyar állam nem tartozik és nem tartozhatik azon államok sorába, melyeknek pénzügyi helyzetét veszélyesnek vagy csak aggasztónak is lehetne tekinteni. *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)* Én, tisztelt ház, ily szomoru itéletre az előttünk fekvő adatokban alapot nem találok; de igenis teljesen indokoltnak tartom a pénzügyi bizottság azon komoly fölhivását, hogy ezentul rendes kiadásaink és jövedelmeink mérlegében minden áron tartsuk fön az egyensulyt, és hogy rendkivüli kiadásainkban óvatosan intézkedjünk; de én e fölhivást nem tartom ugyanazonosnak azzal, hogy közgazdasági programmunk keresztülvitelében szünetelést decretáljunk; mert én a közgazdasági téren, hol az okok és eredmények lánczolata az élet által szünet nélkül folytattatik: a szünetelést egyértelmünek tartom a visszalépéssel, a hanyatlással, *(Élénk tetszésnyilvánitás jobb felől.)* ennek pedig fiatal állami életünket kitenni nem akarom azon esetben sem, ha üdvös és minden tekintetben czélszerü intézkedések létesitése végett ujra igénybe kell venni hitelünket: mert az állam nem privát ember, kinek terveit megszakitja a halál; hanem, mint Pitt mondá, hallhatatlan és nekünk kötelességünk nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedék boldogságának alapjáról is gondoskodni. *(Helyeslés.)* Ha a törvényhozó és végrehajtó hatalom vasuti politikánk eddigi hiányain okulva, azt, ami e téren még kiegészitendő, az elérendő kereskedelmi és forgalmi czél tudatában és mellőzve minden mellék tekintetet, eszközli; ha adórendszerünket a tökéletesen megváltozott jövedelmi viszonyokhoz ujra alkalmazzuk; ha a bankkérdést ugy oldjuk meg, mint azt a nemzet érdeke követeli; *(Élénk helyeslés bal felől.)* ha gabonakereskedésünket a fővároshoz lánczoljuk, itt központositjuk *(Élénk helyeslés.)* egy az egész országra kiterjedő hambárrendszer behozatala által, ugy azonban, hogy a gabonamennyiségek physicai kivitele a

legrövidebb uton történjék *(Általános helyeslés)*; ha lemondunk az államkincstár részére folytatandó *(Halljuk!)* oly iparvállalatokról, melyek terén a magán vállalkozás foglalkozik és amelyekre nézve intéző államférfiaink nem rendelkezhetnek a practicus tapasztalás és a speculativ intentio előnyeivel; ha sikerülend a védelmi czélokra szánt és erőnkkel már alig arányban álló consumtiv kiadások mérséklését kieszközölni; ha a központi administratiónál mellőzzük a meddő vagy holt szellemi tőkét, a nehézkes eljárás és az idővesztegetés hátrányait és a kettős kötelesség collisioit; *(Élénk helyeslés a bal oldalon.)* ha egy időre, tisztelt ház, nem kapkodunk az után, ami csak kivánatos, hanem megelégszünk azzal, ami szükséges, anélkül, hogy a szükségesség meghatározásában magát a czélt veszélyeztető fukarkodás bünébe esnénk, vagy megfeledkeznénk a nemzet méltóságáról és a nemzetközi illedelem szabályairól; ha egy szóval mérlegelvén erőinket és terheinket átgondolt okszerü és zavartalan egymásután szerint foganatositjuk ezentul országgazdászati intézkedéseinket és ha mindezekhez egy fő dolog hozzá járul, az t. i., hogy a magyar nemzet hozzá szokik a serény és komoly munkához: akkor tisztelt ház nincs okunk félteni hazánk anyagi jövőjét, *(Általános helyeslés)* akkor Isten áldása és az utókor elismerése sem fog elmaradni. Elfogadom a költségvetést átalánosan a részletes tárgyalás alapjául. *(Hosszasan tartó helyeslés.)*

Horn Ede: Tisztelt ház! Minthogy beszédem folytában ismételve lesz alkalmam reflectálni tisztelt képviselőtársam Kautz Gyula ur által tegnap mondott beszédére, talán nem lesz fölösleges azonnal kijelentenem, hogy követni fogom ugyan az általa adott jó tanácsot, de követni semmi esetre se fogom az ő példáját; követni fogom az ő tanácsát, midőn azt kivánja, hogy nyugodtan, szenvedély nélkül szóljak a költségvetéshez; de követni nem fogom az ő példáját, midőn homlokegyenes ellentétben azon jó tanáccsal, ő maga követett el mindent, hogy a tárgyalás szenvedélyessé legyen. *(Helyeslés bal felől, ellenmondás jobb felől.)*

Megtámadta, gunyolta, kihivta az ellenzéket nemcsak multjában, nemcsak jelenében, hanem már a jövőjében is; mert jajt kiáltott azon messze időre, midőn alkalmunk lesz megpróbálni pénzügyi nézeteink foganatositását. Többet is tett, tette épen azt, mit a tisztelt jobb oldal, ámbár igazságtalanul, igen gyakran szemünkre vet, azaz behurczolta a tárgyilagos vitába a kényes közösügyi kérdést és igy iparkodott olajt önteni ezen eddig is már eléggé meleg vitára. Meglehet, hogy az a szándéka, hogy a vitának ezen elkeseritése, ezen térre vezetése által vissza akarnak bennünket vezetni, vagy legalább reménylik a jobb oldali dissertálók, a régi pénzügyi politika egyedül üdvözitő hajlékába.

Én legalább nem akarom elősegiteni ezen szándékát és mint mondám, követni fogom jó tanácsát, és tárgyilagossággal fogok szólani és szorosan a pénzügyi kezelésnél fogok maradni. *(Helyeslés.)* Hanem ne tessék tisztelt képviselőtársam magával elhitetni, hogy tartózkodásomra talán azon ok késztet, melyet ő felhozott t. i. hogy a pénzügyi helyzet éles megbirálása által kárt okozhatnánk a mi állami hitelünknek a külföld pénz-piaczain. Először nem áll: azon aggodalom; nem áll, mert alkotmányos országban — és a mi időnkben csak alkotmányos szabad országok elég gazdagok arra, hogy más államoknak kölcsönt adhassanak, — alkotmányos országban eléggé hozzá vannak szokva a pénzügyi helyzet megbirálásához, a világos szigoru itélethez. Én legalább ugy tudom, nincs ország a világon, hol a birálat, a nyilvánosság, a világosság nagyobb volna a pénzügyi dolgokban, mint Angliában, és épen ezen országnak van legnagyobb hitele. Más részről soha sem hallottam hogy Törökország vagy Egyptom, mivel ott ellenőrzés vagy birálat nem létezik: olcsó pénzt kapott volna a londoni vagy párisi piaczon. *(Helyeslés bal felől.)*

De őszintén megvallom, tisztelt ház, még azon esetre is, ha állana Kautz Gyula tisztelt képviselőtársam azon aggodalma, hogy a pénzügyi helyzet nyilvános megbirálása által a mi hitelünknek árthatnánk a külföld előtt: ez nem volna ok az elpalástolásra; mert ha azt tesszük, hogy folytatjuk rosz gazdálkodásunkat csak azon félelem miatt, mert a külföld észre veszi: akkor azon politikát követnők, melyet követ a kalmár vagy iparos, ki kétszer háromszor annyit költ, mint amennyit bir, megszoritani nem akarja kiadásait, mert attól fél, hogy az által ha észreveszik, hitele csökkenni fog; végre pedig aztán oda jut, hogy tönkremegy, hogy vagyonával együtt hitele is elveszett.

Én azt gondolom, tisztelt ház, kötelességünk és feladatunk megóvni, a mink van, vagyonunkat és csak akkor gondoskodni arról, mit kapunk a külföldről.

Tehát, amint mondám, ez nem volna ok a kiméletes birálásra; hanem mégis szenvedély nélkül akarok szólani; mert azt gondolom, hogy a mi helyzetünkben nincs ok ostrommal bevenni akarni a nyilt positiót, vagy mint a franczia mondja „enfoncer une porte ouverte“ betörni a nyilt ajtót. A pénzügyi bizottság az idén elismerte, hogy nagyon jogosultak voltak a mi követeléseink és panaszaink, elismerte azt tegnap Zsedényi képviselő ur is, elismerte azt nemcsak ma Prileszky képviselő ur, de elismerte azt maga Kautz Gyula képviselő ur is, mert dicsőitő beszédét azzal végezte, hogy a kormánytól rendszert, tervszerü kezelést kiván. Néze-

tem szerint pedig ez igen szigoru birálat a multra, mert én roszabb pénzügyi politikát nem ismerek, mint a rendszer- és tervnélkülit.

Igaza lehetett ugyan, tisztelt ház, Móricz Pál tisztelt barátomnak, midőn tegnapelőtt azzal vádolta a pénzügyi bizottság tisztelt előadóját, hogy a pénzügyi bizottság maga éveken át felajánlásai, jóváhagyásai és mentegetései által nagyon elősegitette volna azon gazdálkodást, melynek káros következményét most maga is sajnálja és a ház elé terjeszti; de megengedi tisztelt barátom, ha ezen állitásával szemben azt teszem, a mit ő Gorove István tisztelt képviselő ur szépitő beszédével szemben szükségesnek látott, azaz, hogy az éremnek másik oldalát szintén felmutatom.

A példabeszéd azt mondja, hogy a bajnak elismerése, a hibának bevallása az első és legfontosabb lépés a jobbulásra; a példabeszéd azt is mondja: egy megtért bünös felett nagyobb az öröm a mennyországban, mint 10 igazságos felett, a ki soha sem vétkezett. (*Derültség.*)

Azt hiszem, tisztelt ház! igazságtalanság volna, általában a baloldal részéről és azonkivül hálátlanság az én részemről, el nem ismerni a nagy haladást, melyet egy év óta a pénzügyi bizottság és ennek tisztelt előadója tettek, s el nem ismerni a nagy lépéseket, melyekkel mi hozzánk közeledtek. Mondtam, hálátlanság volna részemről, mert lesz alkalmam beszédem folytában idézni több tételt és eszmét, melyet oly szerencsés valék az előbbi években a ház elé terjeszteni, melyeknek akkor a pénzügyi bizottság ellentmondott, de melyeket ez idén magáévá tesz, s igy igénytelen nézeteimre rásüti magas tekintélyének megbecsülhetlen bélyegét. (*Helyeslés bal felől.*)

A mi a jelentés szellemét és irányát általában illeti, ez, nézetem szerint, sokkal közelebb áll, az általunk évek óta védelmezett nézetekhez, mint a pénzügyi bizottság eddigi politikájához. Hisz a jelentésnek egész érvelése abban öszpontosul, a mint azt ma szintén hallottam azon padokról, hogy ez igy nem maradhat, igy nem folytathatik. Élénkebb, élesebb és behatóbb lehetett a mi birálatunk, de eltekintve a barátságos modortól, eltekintve a kiméletes hangtól — mely nagyon megmagyarázható, ha onnét jő — én a pénzügyi bizottság jelentésében, mind az általános eszmét, mind a részleteket tekintve, a legborzasztóbb itéletet látom, mely az eddig követett gazdálkodás fölött kimondható. (*Igaz! bal felől.*) Vajon azon kormány, melynek oly durva igazságokat mond saját pártja, mint minőket hallott a tisztelt kormány a pénzügyi bizottság részéről, mint hallotta ezeket néhány nap óta itt a jobboldali padokról, — vajon azon kormány fel van-e jogositva magáról hinni, hogy a többség bizalmát még birja, hogy a többség őt képesnek hiszi a nagy államgazdasági kérdések megoldására: ez családi ügy a tisztelt többség és megbizottja közt, ez nem a mi dolgunk.

Mi, valamint a megelőző években ugy az idén sem akarunk a költségvetés tárgyalásából, pártkérdést csinálni, mind annak daczára, hogy most bevallja a jobb oldal, midőn a költségvetés tárgyalásához fogunk; nem nézzük a kormány politikai, vagy pártszinezetét, sem az e bársony székeken ülő egyéniségeket, hanem megvizsgáljuk, tekintetbe veszszük az ország valódi szükségeit egy részről, más részről pedig az ország adózó s áldozó képességét. Megszavazzuk mindazt, amit szükségesnek hiszünk, s pedig azon mérvben, amint birja az ország ereje.

Egészen más kérdés az, vajon annak idejében a költségvetés letárgyalása után a megszavazott adók és más jövedelmek behajtását, a megszavazott költségek foganatositását, szóval a megállapitott államháztartás kezelését s keresztülvitelét kire bizzuk. De erre felelni elég időnk lesz, mikor a budget tárgyalás után a budget-törvény jön a ház elé. A költségvetést az országnak szavazzuk meg, a költségvetés keresztülvitele a kormány iránti bizalmi kérdés.

Mondottam, hogy egészen más a helyzet az idén, mint a megelőző években, minthogy a jobb oldal, mely bizonyosan a pénzügyi bizottság által legjobban van képviselve: nagy lépésekkel közeledett hozzánk.

Ez uj állása a pártoknak, nézetem szerint, nagyon könnyitheti s egyszerüsitheti a budgettárgyalást, s ami fődolog, sokkal termékenyebbé teheti azt, mint volt a megelőző években, midőn igen gyakran hangsulyoztatott budgettárgyalásaink meddősége.

Ennek fő-oka — ugy hiszem — az volt, hogy a megelőző években ugy a kiindulási pont, mint az irány egészen különböző volt a ház két oldalán. Mi ezen oldalon mindig azon véleményben voltunk, hogy bizonyos kiadások, melyeket kormányunk előirányzott, fölöslegesek, haszontalanok, sőt károsak. Hozzátettük azt, hogy még azon esetben is, ha ilyenek nem volnának, mellőzni vagy elhalasztani kellene azokat, mert a kiadások összege tulhaladja a nép adózó és áldozó képességét.

A másik oldalon ellenkezőleg azt mondták, mindezen kiadások hasznosak, s szükségesek, de hozzátettek, hogy még azon esetre, ha ilyenek nem volnának is, nem kellene azokat azért mellőzni, vagy elhalasztani, mert hála a magyar nemzet gazdálkodása fölvirágzásának, hála a folyton növekvő jólétnek és vagyonosodásnak, mit önök természetesen a kormány bölcs politikájának következményeül állitottak oda, hála mindezeknek: Magyarország még fényüzési kiadásokat is engedhet magának. Ily na-

gyon különböző kiindulási ponttal és iránynyal lehetetlen volt találkozni; ennek következménye természetesen az volt, hogy egyes egyedül mindig a jobboldal nézete érvényesitett. Ennek vége van. A pénzügyi bizottság, hogy csak 3—4 sort idézzek, azt mondja, „hogy a pénzügyi tekintetek gondosabb szem előtt tartása és a nagyobb tételek emelése előreláthatóvá tette volna, hogy az állam anyagi erejéhez képest, minden irányban való nagymérvü haladás, idegen erőfeszités nélkül kitartható nem lesz — más szóval: más pénzügyi politikát kell követni, más lépéssel kell haladni, mint haladtunk eddig.“

Ezen véleménynyel szemben, nézetem szerint tisztán, világosan jelezve van az ez idei budgettárgyalás iránya, és ez abban áll, hogy karöltve, egyesült erővel iparkodjunk a bajt orvosolni és ezen czélból a baj valódi okait fölismerni. E kettős feladat megoldásához szeretnék én is, a tisztelt ház engedelmével, hozzájárulni, néhány igénytelen észrevétellel. *(Halljuk!)* Több oldalról hangsulyoztatott itt: mennyire fontos, mennyire elkerülhetlen a multnak taglalása azon czélból, hogy a jelent és jövőt fölismerjük; ennek daczára is, ámbár ezen észrevételnek helyességét nem tagadom: ellent fogok állani a csábitó példának, mely adatott több előttem szólott képviselő ur által és a mult számainak taglalásába bele nem bocsátkozom. Nem teszem először, mert az már nagy terjedelemben történt több tisztelt előttem szólott által, de főkép a pénzügyi bizottság tisztelt előadója és nagyon tisztelt pénzügyér ur által; másrészről, mivel, nézetem szerint, ezen számok részletes birálata csak akkor lesz lehetséges, midőn a zárszámadások tárgyalásához fogunk. De midőn a számok taglalását mellőzöm: bátor leszek néhány átalános pontot kiemelni, melyek, nézetem szerint, nagyon hozzájárultak azon helyzet előteremtéséhez, melynek következményét most átalában sajnáljuk.

A legelső egymagában véve ugyan szerencsés, de következményeiben vészteljes nagy véletlen volt, és ez az, hogy egyidejüleg ez alkotmányosság visszaállitásával bekövetkezett két áldott esztendő, melynek gazdag aratását, combinálva a külföld elégtelen aratásaival igen nagy gabna s liszt kivitelt hozott létre. Minek következtében sok készpénz folyt be az országba, a mi nemzetgazdasági életünknek átalánosan nagy lökést adott. A nép pedig, — és ezen kifejezés alatt nem értem egyes-egyedül a tudatlan tömeget, — a nép pedig mindig és mindenütt nagyon hajlandó volt a „post hoc ergo propter hoc“ felületes érvelésére, és mivel hogy ezt látta, hogy az alkotmányosság visszaállitása után közvetlen beállott a nemzetgazdászati felvirágozás: azt hitte, hogy ez amannak következménye, hogy az alkotmányosság visszaállitásával biztositva van Magyarországnak folytonos anyagi növekedése, hogy annak következtében költhetünk gondtalanul, számitás nélkül.

Hogy tulszigoruak ne legyünk a nép ezen véleménye iránt, legyen szabad hozzá tennem: elősegitette ezen tévedést igen tiszteletre méltó hazafias előszeretete az alkotmányosság és szabadság iránt. Oly kellemes volt a hazafinak, a szabadelvü embernek, azt hinni, hogy az alkotmányosság és szabadság visszaállitásával vége van Magyarország minden bajainak, hogy a szabadság visszajövetele varázserővel háritotta el a folytonos haladás minden akadályait! Hanem a kormány abban hibázott, hogy ő, a nép ezen tévedését nemcsak ki nem igazitotta, nemcsak föl nem világositotta a közvéleményt: hanem ápolta, támogatta a tévedést és kiaknázta. Hivatalos és félhivatalos nyilatkozataiban, lapjaiban éveken át mindig olvastuk ezen refraint, hogy Magyarország fölvirágozása óriási mértékkel halad, természetesen — hála a kormány bölcs politikájának! Más irányban szintén ilyféle közvetett hibát követett el a kormány. A második téves iránynak oka talán népünk keleties természetéből magyarázható, s ez a nagy urhatnámsági vágy, a fényüzési hajlam.

Bocsánatot kérek, tisztelt ház, ha ezen hibának illustratiójául talán egy-két kényes pontot vagyok kénytelen érinteni. *(Halljuk! Halljuk!)* Hozzáteszem, hogy midőn egy átalános thesis illustrálására egy-két példát hozok föl, de sem inditványt, sem határozati javaslatot nem teszek a ház elé: akkor csak mint egyszerü képviselő, de nem mint párt-ember szólok, tehát csak én felelek azért, a mit előhozok.

Igy például nagyon helyesnek találom azt, hogy a kiegyezés után a közösügyiséget ki nem terjesztettük a civillistára; mert ámbár a Lajtha két partján ugyanazon magas személy uralkodik: mégis ott, mint osztrák császár, itt mint magyar király uralkodik, és nagyon természetes, hogy külön kell lenni a civillistának; de mi kényszeritett minket ugyanoly magas civillistát megszavazni, mint cislajtániában, midőn a kiegyezés alkalmával mi bevallottuk és ők beismerték, hogy sokkal szegényebbek vagyunk Cislajtaniánál? És mégis ennél meg nem állapodtunk; két évvel azután 150 ezer forinttal fölemeltük a civillistát és két évvel azután ismét 350 ezer forinttal. Ott Cislajtániában, ámbár ők sokkal gazdagabbak nálunknál: mégis jó szemmel nem nézték ezen fölemelést; ők természetesen kényszeritve voltak megtenni, mit a szegényebb Magyarország tett; de boszut esküdtek ellenünk, és ezen esküt már teljesitették: két éve, hogy 350 ezer frttal felemeltük a civillistát, most ők egy millióval emelték föl, jól tudva, hogy mi szintén kényszeritve leszünk őket követni.

Más példát hozok föl és itt ezer bocsánatot kérek a tisztelt minister uraktól; tisztelem a minister urakat mindnyájokat és mindenikét, s nem is a minister urakról szólok, hanem ezen bársony székekről. Tiz áll itt. A német azt mondja „man kann auch des Guten zu viel thun.“ Soknak találom a tiz bársonyszéket, főkép a külföldi viszonyokkal összehasonlitva. Természetes, hogy itt szó sem lehet azon országról, melyet e házban előszeretettel szoktak idézni, Angolországról.

Angolországban egészen külön szervezet van; ott 3—4 sajátképeni minister van, mig a tanácsban részt vesznek egyszersmind bizonyos szolgálati ágak főnökei, mint például a főpostamester, a kereskedelem főhivatalnoka és más ilyenek. De a ministerialis szervezet Európa minden alkotmányos országában a franczia minta szerint van alkotva s csak e szerint lehet megitélni a mi helyzetünket. Midőn megnézem Európa különféle országaiban a ministerialis szervezetet, azt találom, hogy mindenhol van két vagy három ministeri tárcza, mely a nélkülözhetlenek közé tartozik, mely mindenhol feltünik, és ez a hadügy-, külügy- és ahol helye van, a tengerészeti tárcza. E három tárcza természetesen nálunk nem létezhetik, mert az Bécsben a közös ministeriumban van, tehát hárommal kevesebbnek van nálunk helye, mint máshol. Európa minden államában ezen három nélkülözhetlen tárczával együtt véve átalában ingadozik a szám 6 és 8 közt; a maximum 9, Franciaországban. Nálunk azon három tárczán kivül 10 van. Mulhatlanul szükségesek-e ezek? Ha például a rendesen itt ülő ministerre gondolok, *(Pejacsevich helyére mutat.)* elismerem, hogy volt egy nagy politikai eszme, mely minket arra vezetett, hogy Horvátországnak külön ministeriumot adjunk. De ha a helyzetet nézem, egy év óta: nagyon kétlem, vajon elértük-e azon czélt, mely ezen engedményre vezetett bennünket. Másik az ő felsége körüli ministerium. Elismerem, hogy igen helyes volt 1848-ban azon eszme, mert 1848-ban ő felsége egész éven át Bécsben időzött, vasutak, távirdák kezdetleges állapotban voltak, közösügyi ministerek nem voltak, tehát szükség volt rá, hogy Magyarország Bécsben egy külön minister által legyen képviselve. Most, midőn ő felsége az évnek legalább felét itt méltóztatik tölteni, midőn vasut, távirda oly anynyira megkönnyiti a közlekedést, midőn ministereink közül legalább egy, Bécsbe minden héten felrándul: megvallom, hogy e ministeriumnak szükségességét be nem láthatom, most még kevésbbé mint ezelőtt. Midőn még gr. Festetich töltötte be ezen hivatalt, őt joggal nézték rendjel- és nemességosztó ministernek, de most még az sem létezik. *(Derültség.)*

Tovább megyek és azt kérdem, vajon a szükséges tárczákat nem lehetne-e más felosztás által kevesbiteni. Ha van egy ministerium, mely iránt bizonyosan nem lehet minket ellenzéki viszketegséggel vádolni, melynek tételeit mindig megszavaztunk, ez a kereskedelmi ministerium.

És mégis, ha megnézem e ministerium 1873. budgetét, mit találok benne? 10 miliót kiván e minister. Legnagyobb része posta és távirdára megy. Elismerem, hogy ezen két ügy nagyon fontos; de ismételve kimondatott és kimutattatott a házban, hogy azon két ág legjobban volna a közlekedési ministeriumhoz beosztható, és hogy minden tekintetben előnyösebb volna ezeket ugyanazon kézben egyesiteni.

Mit találok aztán ezen budgetben? néhány tanintézetet. A ház ismételve kimondta határozatilag, hogy minden tanintézetet a közoktatási ministeriumnak kell átadni. Mit találok továbbá ezen ministerium budgetjében? vesztegintézeteket; kikötők egészségügyét. Mind a kettő a belügyministeriumba való, mely az egész országnak egészségügyét magában centralizálja. Hogy mi marad aztán e ministeriumban a központi igazgatáson kivül? Marad egy nagy tétel két és fél millióval s ez a lótenyésztés; *(Derültség)* ha azért ministeriumot alkotunk: megvallom ezt legalább is nagy fényüzésnek kell tekintenünk.

Nem arról van a szó, tisztelt ház, hogy midőn két vagy 3 ministerrel kevesebb lesz, 30—40 ezer frtnyi tiszteletdijak kiméltetnek meg; hanem az, hogy minden ministeriummal egy egész apparatusa jár az államtitkároknak és ministeri tanácsosoknak stb.; minél kevesebb lesz a ministerium, minél egyszerübb lesz a szervezés: annál gyorsabban hozzá fogunk jutni azon czélhoz, melyet a tisztelt jobb oldalnak minden előttem szólott tagja szintén hangsulyozott, azaz az ujra szervezés, a közigazgatás egyszerüsitése a valamivel takarékosabb módon leendő berendezéséhez.

Van tisztelt ház, egy harmadik hiba vagy irány is, mely nagyon hozzájárul ezen eredmények előidézéséhez, melyeket most mindannyian sajnálattal constatálunk s ez az: hogy sohasem volt magával tisztában e kormány, mit akar sajátképen Magyarországból csinálni, mit akar Magyarországon keresztül vinni? Pénzszegény ország voltunk néhány évvel ezelőtt s fájdalom, még ma is az vagyunk. Midőn az alkotmányosság visszaállitása kezünkbe adta az eszközöket, a sok évszázadi mulasztásokat helyre ütni: tisztában kellett lennünk magunkkal a fölött, hogy mely irányban akarunk haladni, s melyek a legsürgősebb föladatok. Lehetett azon nézete is valakinek, hogy miután többé-kevésbbé visszaadatott önállóságunk: első föladata volt Magyarországnak integritását helyreállitania és biztositania. Ha az volt a nézet: akkor semmi fáradságot, semmi költséget nem kellett volna kimélni e czélra, és nagyon helyesnek tartom e szempontból mindazon áldozatot, melyet Horvátor-

ság érdekében magunkra vállaltunk és évről-évre ismétlünk; helyeseknek találom azon áldozatokat is, melyeket a Határőrvidék visszakebelezésére hoztunk.

Lehetett más nézet is; mindenekelőtt kivülről jöhető veszély ellen kell magunkat biztositani. Akkor minden áron és minden erőmegfeszitéssel a közös véderőt és honvédséget kellett kifejleszteni. Vagy azt is lehetett mondani: mi nem törődünk egyelőre sem az első, sem a második ponttal, hanem anyagilag és szellemileg akarjuk fejleszteni Magyarországot; mert amikor gazdag, amikor szellemileg és anyagilag előre lesz haladva: akkor a belbéke biztositva lesz és a külveszély el lesz háritva. Mindezen nézeteknek lehetett jogosultsága; hanem előbb tisztába kellett volna lenni az egymásutánt iletőleg, tudnunk kellett volna, mit akarunk előbb foganatba venni és mit ezután.

Ez nem történt. Mindenbe egyszerre fogtunk, és ennek eredménye az lett, hogy mindenütt tettünk valamit, de sehol sem nagyot, sem kielégitőt nem tudtunk teremteni. Fölemlitém már Horvátország állapotját, mely elegendőképen mutatja, hogy e tekintetben a kormány nem teljesitette hivatását, vagy hogy még a jobb oldal reményének sem felelt meg. Azt is tudja mindenki, hogy a mi a honvédséget illeti, czélunkat még nem értük el, mert csak 150 ezer főnyi honvédségünk van, holott 3 évvel ezelőtt Andrásy Gyula gr. megigérte volt, hogy a honvédséget legalább is 300 ezerre fogja felemelni. Fölemlittetett az is, hogy mennyire hátra vagyunk az iskolákkal és más tanintézeteinkkel? Fölemlittetett már az is, hogy miképen állunk pénzügyünkkel, hogy még oly pénzszegénység nem volt soha, mint a minő ma van, hogy sem kereskedelmi codex-xel, sem a társulatokra vonatkozó törvényekkel nem birunk.

Egy szóval, hogy minden tekintetben még hátra vagyunk, mert mindenhez egyszerre fogtunk.

Igaz, azt mondották, hogy Magyarországban nem lehetett ugy haladni, mint máshol, mert mi nem javitunk, hanem mi uj államot teremtünk. Bocsánatot kérek, ha javitásról van szó, akkor lehet talán különféle helyen kezdeni egyszerre, de teremtésnél minden esetre rendszerre, s logikai egymásutánra mulhatlanul szükség van.

A világot a jó Isten is csak ugy teremthette, hogy annak részeit egymás után és rendszer szerint alkotta meg.

Mi ezt elmulasztottak, s a következménye az lett, hogy a pénzügyi bizottság kimutatása szerint 5 — 6 év alatt 235,000.000 volt a hiány az előirányzatok szerint, tehát 45,000.000 évenként a nélkül, hogy valamiképen az ország szükségletei kielégittettek volna.

Erre akartam volna szoritani észrevételeimet a multra nézve és azt hiszem, beváltottam igéretemet, hogy szigoru tárgyilagossággal szólottam, az intézményekről emlékeztem meg, és a személyek ellen vádat alig emeltem. Szeretnék átmenni azonnal a jelenre és a jövőre, ha kényszeritve nem látnám magamat, reflectálni néhány, az előttem szólott tisztelt képviselőtársak által tett észrevételekre. Első sorban — ab Jove principium — az igen tisztelt pénzügyminister ur előadására van észrevételem.

Az igen tisztelt pénzügyminister ur szombati beszédében azt emelte ki, hogy az előirányzott hiány a rendkivüli kiadásokban a lefolyt években 53 millió lett volna. A zárszámadások szerint ezen hiány csak 30 millióra fog rugni. És a tisztelt minister ur azon különbségből azt következtette, hogy a kormány nemcsak könnyelmü nem volt, hanem minden évben nagyobbnak adta elő a hiányt a ház előtt, hogy a ház lássa, milyen nagy a deficit, a szükséglet, s hogy ez által takarékosabbá váljék a tételek megszabásában.

Ez állana, ha valóban ezen különbség megtakaritásokból eredne. De ama kölönbség egyszerüen abból ered, hogy minden évben az előirányzatban kisebb-nagyobb tételeket szavaztunk meg bizonyos munkákra, melyeket a kormány véghez nem vitt és ennek következtében elmaradt a kiadás; azaz hogy czélunkat el nem értük. Ennek bebizonyitására legyen szabad csak az 1872. évben történteket fölhoznom. Az 1872-diki budget, ha jól emlékszem, a hiányt 57 millióra tette. Azt tudjuk most már, hogy ezen hiány valóságban 20 vagy 25 milliónál kisebb lesz. Miért lesz kevesebb? Mivel a tisztelt közlekedési minister ur ama 34 millióval, melyet neki megszavaztunk vasutak épitésére: alig $^1/_3$ részét tudta elkölteni. Igy a károlyváros-fiumei vasutra megszavaztunk 10 milliót, e helyett a kormány csak 3,400.000 frtot tudott költeni. A budapesti összekötő vasutra 1,500.000 frtot szavazott meg a ház; a kormány pedig ebből csak 500.000 frtot tudott költeni. A gömöri vasutakra 4 milliót szavaztunk meg, és a kormány e helyett csak 91.000 frtot adott ki, és igy állunk más tételekkel szintén. Egy szóval a kormány az év kezdetén nagy munkásságot igért, legalább kilátásba helyezett: és azt nem tudom milyen okoknál fogva, keresztülvinni nem tudta. Ezek következtében kevesebb a hiány.

Tisztelt ház! ha a kormány az általunk szükségesnek vélt munkálatokat véghez vinni nem tudta: azt gondolom, hogy inkább jogunk volna szigoru birálatot mondani, mint megdicsérni, megdicsérni annyival kevesbbé van jogunk; mert — ámbár a tisztelt közlekedési minister ur azon 22 milliót, melyet vasutakra megszavaztunk, el nem tudta költeni, nem tudta alkalmazni: — mégis minden pénztári készletek és minden a mihez csak fogni lehetett, fölhasználtatott a deficit fedezésére. Erre nézve bocsánatot kérek tisztelt előttem szóló Prileszky képvi-

selő urtól, midőn azt mondja, hogy 2—3 hónappal ezelőtt, az az a pénzügyi bizottság jelentésének közzététele előtt nem tudtuk, milyen a helyzet. Azt tudtuk igen is, tisztelt ház! hogy a kormány a munkálatokat nem tudta véghez vinni; de hogy ennek daczára s a mult évben megszavazott kölcsön daczára tudjuk, hogy kényszeritve volt a kormány papirosait 5—6 millióért Párisban elzálogositani. Ez eléggé mutatja nekünk a pénzügyi helyzetet.

Másik észrevételem Gorove képviselő ur beszédére vonatkozik. Tisztelt képviselőtársam fölszámolta mindazt, a mit néhány év óta tett a kormány, hogy t. i. most több iskola van, vasut, kőut, és hogy a kereskedelem terén is történt valami, egy szóval, hogy bizonyos tekintetben jobb helyzetben vagyunk, mint voltunk 6 évvel ezelőtt. Mi ezt soha nem tagadtuk. Természetes, hogy e szabadság melegitő sugara alatt, a szabadság jótékony hatása alatt mi is haladtunk. De ha ez nem volna, ha semmi eredményt nem tudna felmutatni a kormány, azon milliardért, a mit öt év óta elköltött: akkor nem mulasztásról lenne szó, akkor vád alá kellene őt helyezni.

De ez nem a kérdés, a kérdés az, hogy vajon nem költött-e többet, mint kellett volna; vagy ha már annyit költöttünk: nem lehetett volna azon pénzért jobb eredményhez jutni. Ez az igazi kérdés: hogy mi az eredmény? *(Helyeslés bal felől.)* Az első kérdésre igennel felelünk; a második kérdésre szintén igennel felelünk. (*Helyeslés bal felől.*)

Más észrevételem volna még nagyon tisztelt Kautz Gyula ur beszédére. Megvallom, csodáltam én is Kautz Gyula képviselő ur igen erős emlékező tehetségét, mert Kolb nagyon ösmeretes kézikönyvéből: „Handbuch der vergleichenden Statistik" könyv nélkül ránk olvasott tudja Isten hány lapot. *(Derültség.)* Nagyon érdekesek lehetnek ezen adatok, hanem az a kérdés: vajon bebizonyitják-e azt, mit a képviselő bebizonyitani akart.

Én bizonyára nem kicsinylem a számadatok fontosságát és jelentőségét és talán épen Kautz Gyula képviselő ur fog legjobban emlékezni e házban arra, hogy volt idő, midőn én minden évben összeszedtem a pénzügyi adatokat Európa minden államaiból, és azokat évenként egy vastag könyvben összeállitottam és ugyanoly összehasonlitásokat tettem. Hanem kereken tagadom azt, hogy az legyen ezen adatokban, mit oly igen tisztelt képviselőtársam azokban találni akar.

Én nem tudom, ha igazak-e ezen adatok, mert Kolb ur minden oldalról szedi össze ezen adatokat és talán nem nagyon nézi ezek hitelességét. Kautz képviselő urtól tegnap azt hallottam, mit panaszkodunk mi, hogy 5 év óta ennyi adósságot csináltunk, hogy 5 év alatt 50%-al növekedett kiadásunk: hiszen ez most egész Európa iránya! és idézte Angolországot, Belgiumot, Hollandiát, hol szintén ez történik, hol 10 év óta a kiadások szintén évről évre növekednek, hol a deficit évről évre divatozik s az adósság szintén évről évre szaporodik stb. Én kötve szoktam hinni a statistikai adatoknak; mert magam is statistikával szoktam foglalkozni és tudom, néha mennyi hitelt érdemelnek azok, *(Általános derültség)* s azért a tisztelt képviselőtársam Kautz Gyula által tegnap oly nagy könnyüséggel elmondott számtani adatokban nem biztam, hanem fáradságot vettem magamnak a hivatalos okmányokból megnézni, vajon mi volt valóban a kiadások haladása az épen jelzett országokban 10 év óta? mint mondá Kautz Gyula képviselő ur, azt találjuk, hogy Belgiumban 1862-ben volt a bevétel 153 millió frank, s a kiadás 145 millió, tehát többlet 8 millio; a mult évben volt a bevétel 189 millió, a kiadás 183 millió, tehát 6 millió többlet. Az állam adóssága 10 év előtt 649, a mult évben 716 millió, de ezzel szembe ki kell emelnem azt, hogy Belgium külkereskedelme 10 év előtt 1056, a mult évben 1611 milliót tett, azaz 600 millióval nevelkedett. Angolországnak 10 év előtt 70 millió 200.000 font sterlinget tett a bevétele, a kiadás 70 millió s 50,000-et, tehát 150 ezer fontnyi a többlet, a mult évben 71 millió 600 ezer font a bevétel, 71 millió 300 ezer font a kiadás, tehát 313 ezer többlet, tehát szinte nem változott roszabbá a helyzet, de ezzel szemben az államadósság Angliában 10 év előtt 801 millió font sterling, a mult évben 792-t tett, és ezen idő alatt a kereskedelem, mely 10 évvel ezelőtt 285 milliót tett, a mult évben 612 millió sterlingre ment, tehát majdnem háromszor annyira mint 10 év előtt.

Németalföldre szintén hivatkozott Kautz Gyula képviselő ur, ennek bevétele volt 10 év előtt $86^1/_2$ millió forint, kiadása 85 millió forint, tehát körölbelül másfél millió többlet. Bevétele a mult évben 96, kiadása 88 millió forint, tehát itt ismét jelentékeny a többlet; ezzel szemközt, a németalföldi államadósság 10 év előtt 1029 millió, a mult évben 965, tehát majdnem 50 millió forinttal kevesebb, mint 10 évvel ezelőtt. A kül kereskedelem 10 év előtt állott 841 millión és a mult évben 1046 millión.

Ezek a legujabb hivatalos tetelek, és én azt gondolom, hogy semmiképen sem igazolják azon következtetéseket, melyeket Kautz Gyula tisztelt barátom azokból huzott. De nem fogom folytatni az általa fölhozott számok hosszu sorának megvizsgálását, mert őszintén megvallom, még ha igazak volnának is az általa fölhozott tételek: én azoknak semmi érvelési erőt nem tulajdonitok. *(Helyeslés bal felől.)*

Ha azt látom, hogy Angolországnak ez idei budgetje 71 millió livre sterlingre rug és igy minden lakos után 2 font sterlinget tesz, az az 20 forintot; ha azt látom, hogy Belgiumban körül-

belül 40 frankot vagy szintén 20 frot fizetnek évenkint minden fej után, és más részről Kautz Gyula tisztelt képviselőtársam azt mondja, hogy a mi budgetünk után, ha levonjuk a rendkivüli kiadást, mert a rendkivüli kiadással szintén felmegy annyira: Magyarországban minden személy után évenkint $15^1/_2$ forint fizettetik, ebben kedvező állapotot nem láthatok. Vagy van-e a házban valaki, a ki ne ismerné el, hogy Angolország vagy Belgiumnak haromszor annyi adót fizetni sokkal könnyebb, mint Magyarországnak; (*Helyeslés bal felől*) igy tehát az ily összehasonlitásoknak, nézetem szerint, semmi értékök nincs; (*Élénk helyeslés bal felől*) és ha van, csak azt bizonyitja, midőn Magyarország fejenkint majdnem annyit fizet, mint fizet Angolország vagy Belgium: akkor mi 3-szor annyira vagyunk terhelve, mint azok. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

De azt mondta Kautz Gyula és Prileszky Tádé tisztelt képviselőtársam, és azt mondták mások, hiszen ha sokat költöttünk: azt hasznos befektetésekre költöttük.

Itt szintén fáradságot vettem magamnak, hogy az előirányzatból összeszámitsam, mennyi költetett azon milliárdból, melyet Feszt Imre tisztelt képviselő ur emlitett, hasznos befektetésekre, s azt találom, hogy az egész rendes budgetben hasznos befektetéseknek lehet nevezni a közoktatásügyi ministerium kiadásait, a honvédség költségeit bizonyos tekintetben, mert ez legalább a jövőre van kiadva; és talán az igazságügyministeriumnak kiadásai egyrészét, mert megvallom e tekintetben egyet nem tudok érteni több tisztelt előttem szólóval, midőn a hasznos befektetést csak ott látja, a hol valamit épitünk, pl. utakat, vasutakat és ilyféléket.

Én megvallom, tisztelt ház, ha 10 milliót költünk iskolák fölépitésére és a tanitók jobb dijazására, tanintézetek szaporitására, vagy többet is mondok, ha börtönügyünk rendezésére forditunk 1 milliót: én ezt sokkal hasznosabb befektetésnek tekintem, mintha kőutat vagy vasutat épitünk, vagy valamely haszontalan nagy épületet emelünk. Mondom, kész vagyok a közoktatási ügy budgetének felét, az igazságügy rendes költségvetésének szintén felét, valamint a honvédelmi ministerium költségvetésének is felét hasznos befektetésnek, jövőre irányzott kiadásnak venni. És ha ezt teszem: mennyi jön ki? Valamennyi öt évből 51,700.000 forint, azaz 5% az egész rendes költségvetésből, és igy fönáll még mindig azon kérdés, melyet előbb bátor voltam föltenni, vajon nem többet költöttünk-e, mint kellett volna; és vajon ezen sok költséggel nem lehetett volna-e jobbat és czélszerübbet teremteni? Mondottam már: mi erre az én feleletem. (*Felkiáltások bal felől: Holnap! Jobb felől: Folytassuk!*)

Elnök: Méltóztassanak csendben lenni. (*Felkiáltások bal felől: folytassuk holnap! A jobb oldalról: ma!*)

Horn Ede: A háznak szolgálatára állok, hanem előre kijelentem, hogy még legalább egy jó félórára leszek kénytelen igénybe venni a tisztelt ház türelmét. (*Felkiáltások: holnap!*)

Elnök: Tehát holnap 10 órakor folytatjuk a tárgyalást, s ezzel az ülést bezárom.

(*Az ülés végződik d. u. $2^1/_4$ órakor.*)

71. országos ülés

1872. évi január 23-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Madarász József a néptanitók katona-kötelezettsége tárgyában beadandó törvényjavaslat iránt interpellálja a kormányt, Tolnay Károly a zalavári apátság tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. Podmaniczky Frigyes b. a képviselők dijazásának eltörlése tárgyában határozati javaslatot ad be. Vidats János az állami dohánygyárakban hivatalosan használt német nyelv tárgyában interpellálja a kormányt. A biráló bizottság jelentése folytán Gullner Gyula végleg igazoltatik. A kormány beadja a bünvádi eljárásról szóló törvényjavaslatot. Az 1873-ki államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágoston, ifj. Zichy József gr.

(*Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.*)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző ur fogja vezetni, a szólni kivánókat ugyanő, és Kiss Miklós jegyző ur fogják jegyezni. Mindenekelőtt a mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesittetni.

Szeniczey Ödön jegyző: (*olvassa a január 22-én tartott ülés jegyzőkönyvét.*)

Elnök: Ha nincs észrevétel: a jegyzőkönyv hitelesitve van.

A következő kérvények érkeztek az elnökséghez: Hunyadmegye felirata választásoknál a titkos szavazás behozatala, és ez irányban az 1870-ik évi XLII-ik t. cz. módositása iránt.

Varasdmegye felirata Csákovár és Zapretics közt vasutépitése iránt.

Békésmegye felirata, melyben jelenleg Hevesmegyéhez tartozó Cséfáni pusztát Békésmegyéhez kéri csatoltatni.

Temesvármegye felirata a földbirtokot tulterhelő községi megadóztatás ellen.

Mindezek a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Perczel Béla: Tisztelt ház! Van szerencsém bemutatni a nemzeti zenede igazgató választmányának kérvényét, melyben kéri, hogy miután a vallás- és közokt. minister ur az 1873. évi költségvetésben ezen zenede segélyezésére összesen 7500 forintot irányzott elő, vagyis azon összeget, melyet a tisztelt ház ezen czélra 1872-ben megszavazott, a pénzügyi bizottság azonban, ezen összegből 5000 frtnyi törlést hoz javaslatba: kéri az emlitett igazgatóság, hogy a tisztelt ház figyelembe véve az intézetnek 33 év óta szép eredménynyel és nemzeti irányban folytatott müködését, az előirányzott összeget megszavazni méltóztassék. Kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: Oda fog utasittatni.

Madarász József: Kérdést intézek az oktatás és vallásügyi ministerhez.

Tekintve azt, hogy az oktatás átalában, s igy a nép gyermekeinek kellő nevelése az állam legfőbb kötelességei közzé tartozik, kell tehát felügyelni, hogy a tanárok és néptanitók kellő számban képeztessenek; azon tény mégis, hogy a néptanitók időszakonkinti fegyvergyakorlatra szorittatnak, korlátolja, sőt gátolja őket kellő kiképeztetésökben; a tanitóképezdék tanitványai pedig még e kedvezményt sem élvezik: kérdem a közoktatásügyi minister urat, hajlandó-e oly törvényjavaslat előterjesztésére, mely szerint a néptanitók és magokat a néptanitóságra mint tanárságra képező képezdék tanitványai, amig e hivatásnak élnek: a katona kötelezettség terhe alól, a népnevelés következménye következtében kivétessenek.

Csak pár szóval kivánom a tisztelt vallás- és közoktatásügyi minister ur és a ház figyelmét kikérni. Már a mult évben intéztem ezen kérdést az akkori közoktatási minister urhoz, és ő szives is volt megigérni, hogy a lehetőt eszközölni fogja. Azonban azon átalános jelentésben is, melyet a közoktatási ministeriumtól kaptunk, olvastam, hogy néptanitókra okvetlenül nagy mennyiségben szüksége van az országnak, tudjuk: hogy csak nehezen adják magukat ezen pályára, mely ugyis keserü és kevés dijazással jár, akik a katona kötelezettség alól magukat nem menthetik föl, azok, a kiknek nincs tehetségök magukat rövid idő alatt kiképezni. Miután pedig a napi lapokból tudjuk, hogy az osztrák örökös tartományok birodalmi tanácsának bizottsága épen a napokban tárgyalván a közoktatási ministerium előirányzatát, határozattá emelte, hogy a kormánynak ajánlani fogja, hogy a néptanitók a katonakötelezettség alól mentessenek fel; ennélfogva is, de leginkább azért, mert a mi viszonyaink közt szükséges a lehető legnagyobb kedvezményt megadni a néptanitóknak: szükségesnek láttam e tárgyban kérdést intézni a tisztelt közoktatási minister urhoz, s reménylem, hogy az illető törvényjavaslatot minél előbb be fogja terjeszteni, és abban az ügy érdekében a lehetőt meg fogja tenni.

Nem szándékom, hogy a tisztelt közoktatásügyi minister ur e javaslatban ne gondoskodjék a népnevelőknek, ugy a képezdei tanitványoknak lehetőleg rövidebb idő alatti kiképeztetéséről; de ajánlom, hogy azután többé ne háborgattassanak, vagyis, hogy azontul a katonai gyakorlatok kötelezettsége alól kivétessenek; mert mint a tapasztalásból tudjuk, a pót-tanfolyamok is többnyire azon időre esnek, midőn a hadi gyakorlatok tartatnak.

Én tehát bizva és remélve, hogy a tisztelt képviselőház a t. közoktatási minister urnak ebbeli szabadelvü és a népneveléssel megegyeztethető törvényjavaslatot egyhangulag fogja támogatni: tettem ezen kérdést. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi minister: Legyen szabad ez interpellatióra rögtön válaszolnom. Magam is elismerem az abban szóba hozott kérdés fontosságát, és az eddig sem kerülte ki figyelmemet.

Nagyon jól tudom, hogy a tanitók hadkötelezettsége lerovásának könnyebbitésére kell valamit tenni és igérem is, hogy fogok ez iránt javaslatot tenni. Miben fog állani javaslatom, azt e perczben praecise természetesen nem mondhatom meg. Javaslatom benyujtásával felelni fogok az interpellatió lényegére is. (*Átalános helyeslés.*)

Madarász József: Önmagam is tudomásul veszem, mert megelégszem válaszával és a képviselőháztól függend a népnevelés követelményei szerint intézkedni.

Tolnay Károly: Nagyon sajnálom, hogy egy fontos kérdés miatt kénytelen vagyok visszatartóztatni a budgetvita folyamát; de teszem ezt, mert egy hazai közérdekü tárgy parancsolja, hogy a közoktatásügyi ministerhez kérdést intézzek.

Ugyanis a Szt.-Adorján vértanuról nevezett, és Zalamegyében fekvő zalavári apátság, melyet Szt. István király 1019-ben a Szent Benedeki szerzet részére alapitott, több király, jogaira, javadalmaira nézve megerősitett, és mely hiteles helylyel

birván, a hazának sok közhasznu szolgálatokat tett, 1715-ben III-ik Károly király által az alapitónak nyilt szándoka ellenére az Ausztriában fekvő gottviczi apátsághoz csatoltatott, illetőleg annak alája rendeltetett;

mivel pedig III-ik Károly kormányának jogában nem állhatott, törvényeink ellenére, az államvagyont idegen kézre szolgáltatni;

mivel azon kötelezettségek, melyeket a zalavári szerzet az általa kezelt hiteles helynél fogva teljesitett, 1848-ban megszünvén, a kormánynak hivatásául esik ezen szerzet részére más közhasznu czélt és rendeltetést kitüzni;

mivel továbbá azon költekezések, melyeket a gottwiczi apátság állitólag templomokra; kolostorra, gazdasági épületekre tett: egy és egynegyed század folyama alatt az apátság gazdag uradalmából bőven kárpotoltatott,

mivel végre az egyházi törvények is a kettős javadalmaknak élvezetét az egyházi személyeknek szorosan megtiltják: a tisztelt cultusminister urhoz azon tiszteletteljes felkérdezés intéztetik, vajon most, midőn a gottwiczi apátság főpapjának halálával üresedésbe jött, felhasználta-e az alkalmat arra, hogy ezen zalavári apátság régi függetlenségi jogaiba, és javadalmaiba visszahelyeztessék, és számára ujabb közszolgálati czél és rendeletés tüzessék ki. (*Élénk helyeslés.*)

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi minister: Nagyon örvendek, hogy erre az interpellatióra is rögtön válaszolhatok. (*Halljuk! Halljuk!*) Szeretném, ha ezt minden interpellatió beadása után tehetnem; de hol a tényállás iránt nem vagyok tisztában, ott természetesen nem tudok intézkedni, ott nem tudok választ adni.

Tökéletesen igaza van tisztelt barátomnak, Tolnay Károly képviselő urnak, hogy magyarországi apátságnak osztrák apátsággal való olynemü összeköttetése, mint a minő a zalavári apátságra nézve fönállott, nem törvényes; (*Élénk helyeslés.*) sőt tovább megyek és azt mondom, hogy ez az apátságok hivatásával össze sem fér, (*Általános tetszés.*) mert az ily apátságoknak nem az a rendeltetésök, hogy jövedelmeiket idegen szerzetesek élvezzék, (*Nagy tetszés.*) hanem hogy jövedelmeik kultus- és tanulmányi czélokra fordittassanak. (*Élénk helyeslés.*)

A mint én Schwertfeger apát halálának hirét vettem, mindjárt a reá következő napon fölterjesztést tettem ő felségéhez, a melyben fölkértem, hogy a zalavári apátságnak a gottwitzi apátságtól való elkülönitését kegyesen megengedni méltóztassék, (*Hosszas élénk helyeslés.*) és van hozzá reményem, hogy ő felsége kérésemet teljesiteni fogja.

Addig is intézkedtem, hogy az apátság vagyona károsodást ne szenvedjen. (*Általános élénk helyeslés.*)

Tolnay Károly: Meg vagyok a válaszszal elégedve.

Elnök: A ház tudomásul veszi a minister ur válaszát. (*Helyeslés.*)

Podmaniczky Frigyes b.: T. ház! A legközelebb e házban előfordult jelenetek megakadályozása tekintetéből bátor vagyok a tisztelt háznak egy határozati javaslatot benyujtani azon kéréssel, hogy azt annak idején napirendre tüzni szíveskedjék.

A határozati javaslat ez:

„Tekintettel arra, hogy a képviselőház tagjainak függetlensége megóvassék, tekinttel arra, hogy a képviselőt sem mint hivatalnokot, sem mint szegődöttet tekinteni nem lehet, (*Helyeslés.*) ha csak véglegesen aláásni a képviselőház tekintélyét nem akarjuk: határozza el a ház, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a képviselők ezentul napidijban részesittetni nem fognak; bizzon meg egy bizottságot, mely a képviselők utazásai közben történendő kárpótlásáról nyujtson be javaslatot. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*)

Szeniczey Ödön jegyző (*ujra felolvassa a határozati javaslatot.*)

Elnök: A benyujtott határozati javaslat ki fog nyomatni, szétosztatni és a tisztelt ház annak idejében fölvétele iránt intézkedni.

Csengery Antal: Tisztelt ház! Van szerencsém a zalamegyei általános tanitó-egyletnek egy, a közoktatás ügyére vonatkozó kérvényét benyujtani.

Kérem, méltóztassék a tisztelt ház ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Vidats János: Tisztelt ház! A pénzügyminister urhoz vagyok bátor egy kérdést intézni a tisztelt ház engedelmével. A magyar nemzet ezer évig csak ugy tarthatta fön magát e hazában, mert nemzeti nyelvéhez, szokásaihoz hiven ragaszkodott, minden egyes honpolgár kegyelettel ápolta nemzeti nyelvünket. Ezt minden embertől megkivánhatjuk ma is, a ki magyarnak akarja magát mutatni, magyar akar lenni; de különösen megkivánhatja a haza azoktól, kiknek fizetést ad, kiket kitünő magas polczra emel, kik évenkint ahelyett, hogy a magyar nyelvet és nemzetiségünket régi kegyelettel ápolnák, azt törvényeink ellenére nem teszik.

Véletlenül tudomásomra jutott, hogy Fluck, magasállásu pénzügyi hivatalnok a magyar királyi dohánygyári igazgatóságokkal ilyforma levelezést folytat: kivül és belől a czim magyarul van irva, de belül németül irnak. (*Derültség bal felől.*) Én kötelességemnek tartom e szerint a tisztelt pénzügyminister urhoz következő kérdést intézni. (*Olvassa.*)

Interpellatió az igen tisztelt pénzügyminister urhoz:

Miután több rendbeli törvényeink rendelik el a magyar nyelvet, hivatalos nyelvül; miután ezen törvényeinket respectálva, maga Lónyay Menyhért volt pénzügyminister ur is 1869-ik évben egy körrendeletet bocsátott ki összes alattas közegeihez, melyben a magyar nyelvnek hivatalos nyelvül használatát szigoruan megrendelte, s egyszersmind meghagyta összes, a magyar nyelvet nem értő hivatalnokainak, hogy ha az általuk betöltött hivatali állomásaikon megmaradni akarnak, két év alatt a magyar nyelvet szó és irásban megtanulni kötelezvék; és miután a két év már régen elmult s a német ajku tisztviselők még mai napig sem értenek egy árva magyar szót sem, (*Közbeszólások bal felől: Szomoru!*) sőt maga a pénzügyministerium magasabb állásu hivatalnokai is lábbal tiporva szentesitett törvényeinket, ugy az 1869-ik évben Lónyay Menyhért akkori pénzügyminister ur által kibocsátott rendeletet, magyar megszólitásu német Verordnungokat küldözgetnek szét alattas közegeikhez alkotmányos életünk hatodik évében is;

és végre miután a szentesitett törvények ezen lábbal-tiprását oly emberek kedvéért teszik a pénzügyministerium magasabb állásu hivatalnokai, (*Mozgás a bal oldalon.*) kik mindannak, mi magyar, legmegrögzöttebb ellenségei:

kérdem az igen tisztelt pénzügyminister urtól:

van-e tudomása arról, hogy alkotmányos életünk 6-ik évében a magyarországi összes dohánygyárakban a hivatalos nyelv a német, s a pénzügyministerium magyar megszólitásu német Verordnungokat küld a dohánygyári igazgatóságokhoz, mit a */.* alatti másolatban ide csatolt rendelet tanusit?

Van-e tudomása arról, hogy a pesti magyar királyi ferenczvárosi dohánygyárban Haasz Ferencz igazgató, Rauscher Károly aligazgató, Holzer József, Sachs Vincze, Habermayer Sándor, Stiefvater Antal, (*Derültség.*) Beck János, és B. Prohaszka János tisztviselők egy árva magyar szót sem értenek, mig Günther Gusztáv gazdászati kezelő, s Teisinger János és Haasz Károly tisztek csak szóbelileg birják a magyar nyelvet, és igy 15 tisztviselő közül csak 4 felel meg azon követelménynek, hogy a magyar nyelvet szó és irásban birja?

Hasonlók épen a 12 munkafelügyelő közül Fischer János, Klatsch József, Blasitsek József, Schickel Antal, Beitel Alajos, Feichtner Márton, Steinwicht Gáspár, Machalitzki Károly és Hajnold Boldizsár vagy kilenczen nem birják.

És igy ennek folytán, mig ezek magyar emberekkel fel nem váltatnak: a magyar nyelveni kezelés phisicai lehetetlenség.

Van-e tudomása Haasz Ferencz ferenczvárosi dohánygyári igazgató ottani basáskodásáról, ki minden munkásnak jelentkező magyar embert, főleg ha ezek 1848—49-ben honvédek voltak: elutasit; (*Mozgás a bal oldalon.*) mig ezzel egyidejüleg az idegen ajkuakat fölfogadja?

Van-e tudomása a tisztelt pénzügyminister urnak azon cliqueről, élén a Haasz familiával, mely ármányaival az egész gyári vezetést behálozta olyannyira, hogy minden ezen cliquebe be nem lepő tisztviselőt folytonos insultálásaival a gyári szolgálat elhagyására kényszerit, hogy igy elfoglalva a tért, tagjait — a kincstár kárára — folytonosan jutalmaztatgassa és segélyeztesse?

Továbbá van-e tudomása arról, hogy a föntnevezett igazgató Haasz Ferencz hivatalos hatalmával visszaélve, és hivatalos esküjét megszegve, miután ő maga csak négy elemi iskolát végzett, a nálánál több képzettséggel biró alattas hivatalnokainak minősitvényi táblázatjában, azoknak bizonyitványokkal kimutatott képesitettségét be nem irja, sem beiratni nem engedi, továbbá megtiltja nekie, hogy az ugynevezett „Probe-Bogen"-be — mert ez is német — (*Mozgás a bal oldalon.*) a kisérlet végett kapott szivarok valódi minőségét, ha ez rosznak találtatik, beirják, fenyegetvén őket azzal, hogy szivart számukra máskor daczára a ministeri engedélynek, nem ad.

És végre, van-e tudomása a tisztelt pénzügyminister urnak arról, hogy a gyári személyzetnek egy tekintélyes része a Haasz familiából áll, a mennyiben Haasz Ferencz gyári igazgatónak Haasz Károly nevü fia ugyancsak ott gyártási tiszt, és Haasz Tivadar nevü fia gyári orvos.

Ha nincs a tisztelt minister urnak erről tudomása: szándékozik-e erélyes vizsgálat által magának tudomást szerezni, és a tapasztalandó visszaélések megszüntetését eszközölni. (*Élénk helyeslés a bal oldalon.*)

Elnök: Az interpelletió közöltetni fog a pénzügyminister urral.

Kovách László: Van szerencsém Hódmezővásárhely város törvényszéke alattas hivatalnokai kérvényét benyujtani, melyben drágasági pótlékot kérnek.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Radó Kálmán: Tisztelt ház! Azon reményben, hogy a házszabályok 61-ik szakaszával nem jövök ellenkezésbe, a tisztelt ház engedelmével bátor leszek az első biráló bizottság elnökének, Paczolaynak megbizásából, mivel ő betegség miatt gátolva van, tisztelettel bejelenteni a háznak, hogy a nevezett biráló bizottság az 1872-ik évi deczember 29-én tartott ülésében Gullner Gyula Pestmegye adonyi választókerületében megválasztott képviselőt végleg igazolt képviselőnek kijelentette. (*Bal felől éljenzés.*)

A kérvényezők által biztositékul a ház pénztárába letett 1000 frtból vizsgálati és perköltségekül 545 frt állapittatott meg.

Van szerencsém az iratokat és az elnök által beterjesztett jelentést ezennel bemutatni.

Elnök: A jelentés föl fog olvastatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa.)*

Elnök: Eszerint tehát Gullner Gyula képviselő ur végleg igazolt képviselőnek jelentetik ki és a vizsgálati perköltségre nézve a biráló bizottság jelentése értelmében fog intézkedés történni.

Igazságügyminister ur kiván szólani. *(Halljuk!)*

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! Legközelebb interpellátió intéztetett hozzám a bünvádi eljárás tárgyában. Akkor kinyilatkoztattam, hogy szándékom a bűnvádi eljárásra vonatkozó törvényjavaslatot a tisztelt háznak rövid időn bemutatni. Ezen igéretem szerint van szerencsém ezen törvényjavaslatot bemutatni, kérvén azt alkotmányos tárgyalás végett az osztályokhoz utasittatni.

Elnök: Ki fog nyomatni, osztatni és tárgyalás végett az osztályokhoz utasittatni.

Következik a napirend vagyis a költségvetés tárgyalásának folytatása. Szólók közt Horn Ede képviselő ur következik.

Horn Ede: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Tegnap volt szerencsém pénzügyi multunkról szólani, azaz legközelebb lefolyt 6 évi állami gazdálkodásunkról, ezen gazdálkodás hibáiról, azon hibáknak káros következményeiről, melyeket most elismer és sajnál a háznak mind a két oldala. Legyen most szabad áttérnem a jelenre és a jövőre. A jövőre mondom, mert nézetem szerint haszontalan munkát végeznénk s budget-tárgyalásunk meg nem érdemelné a feszült kiváncsiságot és élénk érdekeltséget, melyet követ az egész ország, ha azon egyedüli eredménye lenne, hogy az 1873-dik évi szükségletet többé-kevésbbé fedezzük.

Midőn még a tisztelt jobboldal szónokai is elismerik, mennyire sajnos volt eddigelé a rendszer és a terv nem léte: akkor az ország tőlünk várhatja, követelheti, hogy legalább ismerjük meg és ismerje meg az ország mostani helyzetünket, és állapitsunk meg a legközelebbi jövőre valamely egészséges pénzügyi szervezetet, hogy ismerje népünk a terheket, amelyek rá várnak a legközelebbi években, s mikép szándékozunk az országnak rendes és rendkivüli, tehát elodázhatlan szükségleteit födözni.

És midőn, tisztelt ház, ezen kérdésekre nézve néhány észrevételt leszek bátor koczkáztatni, előre is kikérem a tisztelt háznak szives elnézését, ha talán kényszeritve lennék sok számtani adatokkal alkalmatlankodni egy részről, s más részről oly eredményeket tüntetni ki, amelyek az első latszatra kedvezők és vigasztalók nem lehetnek.

Az elpalástolásnak, az elámitásnak ideje lejárt. Tisztán és világosan kell nézni a helyzetet, ha a bajt gyökeresen akarjuk orvosolni, ha a bonyodalmakból ki akarunk bontakozni állandóan és nem látszólagosan és nem mulandóan.

Nézzük a mostani helyzetet ugy, amint az 1873-ik évi előirányzat elénk állitja.

Két előirányzat van sajátképen: az egyik a kormányé, a másik a pénzügyi bizottságé. A kormány előirányzata szerint az összes bevétel kerekszámban volna 225 millió, a kiadás 286 millió. Tehát a hiány 61 millió. A pénzügyi bizottság jelentése szerint az összes bevétel 221 millió, a kiadás 256 millió, a hiány 34 millió, ami körülbelül 27 milliónyi különbséget tenne a hiányra nézve. Honnét származik ezen különbség? Van ugyan egy néhány törlés, és ezekre lesz még alkalmam visszatérni; de ezek legfölebb a különbségnek negyedrészét teszik. A legnagyobb része onnét ered, hogy a tisztelt pénzügyi bizottság egy 22 milliónyi hitelmaradványt eltávolitott az előirányzatból.

Bocsánatot kérek a tisztelt pénzügyi bizottság előadójától, de e tekintetben igazat kell adnom a kormánynak a tisztelt pénzügyi bizottság ellenében.

A kormány sokkal alkotmányosabban, correctebben járt el, mint a pénzügyi bizottság. Minden alkotmányos országban fönáll azon szabály, hogy a hitel, mely azon évben, melyre megszavaztatott, föl nem használtatik, mintha meg sem szavaztatott volna, visszatér ugy szólva, az állam pénztárába, s az országgyülésre bizatik: ezt a következő évben ujra megszavazni vagy meg nem szavazni.

Igy fogta föl a dolgot a közlekedési minister ur, midőn előirányzatában azt mondta: „a t. ház 34 milliónyi hitelt adott rendelkezésemre, én ebből 22 milliót nem tudtam fölhasználni ez idén, tehát — mintha nem szavaztatott volna meg, s az 1873-ik évi költségvetésben ujra ki kell kérni a ház engedelmét ezen 22 millió fölhasználhatására.“

A tisztelt pénzügyi bizottság egészen más theoriát állit föl és azt mondja: „Ezen 22 millió meg van szavazva, legfölebb az év folytán uj póthitelt kérjen a kormány, de az 1873-iki budgetben ezt be nem állitjuk. Ez, ismétlem, sem alkotmányos, sem correct.

De ha ez áll: akkor idei budgetjét 22 millióval kellene nagyobbitani. Egyébiránt ténylegesen ez különbséget nem tesz, mert igy is, amugy is kényszeritve leszünk az év folytában ennek fedezéséről gondoskodni, minthogy ámbár ezen 22 milliót nem használta föl a közlekedési minister: a fedezet nem létezik, nem maradt fön.

Menjünk tovább, vegyük föl a budgetet ugy, mint azt a pénzügyi bizottság állitja elénk. A pénzügyi bizottság s a jobb és baloldalról a szónokok ismételve hangsulyozták a szükséget, hogy a rendes és

rendkivüli budgetnél arra kell törekedni, miszerint a rendes szükséglet a rendes jövedelmekből fedeztessék, mig a rendkivülit az eshetőségekre és expediensekre lehet hagyni. Hogy ezen megkülönböztetés nagyobb jogosultsággal birjon, a pénzügyi bizottság több áthelyezéseket eszközölt a rendkivüli budgetből a rendesbe s viszont.

Tisztelt ház! Semmikép sem szándékozom ezen ujabb és correctebb beosztás és ezen áthelyezések ellen általában fölszólalni. Hiszen épen én voltam oly szerencsés már 1871. végén, hosszasan kimutatni itt az önkényes budget-felosztásnak helytelenségét, az ámitásra czélzó vagy vezető önkényeskedést; kimutattam, hogy ez a második franczia császárság találmánya, hogy más czélja, más eredménye nem volt, mint az önámitás. Midőn most a pénzügyi bizottság ezen irányban módosit és javit: én természetesen ezt csak helyeselhetem. Ami pedig magokat az áthelyezett tételeket illeti, e tekintetben szintén sokban igazat kell adnom a pénzügyi bizottságnak; annál inkább, minthogy van olyan, melynek áthelyezését épen én hoztam azelőtt javaslatba.

Igy például, hogy csak egyet emlitsek, a mult évben az ellen szólaltam föl, hogy az adósságok kamatait a rendes budgetbe áttették, mig a törlesztést föntartották a rendkivüliben, midőn azt állitottam, hogy a törlesztés szintén oly kötelező, szintén oly állandó, mint a kamat, tehát ezt is a rendesbe kell áttenni, a nagyon tisztelt előadó ur a következőket mondta:

„Azt mondja a tisztelt képviselő ur, hogy miért a kamatokat a rendes és a törlesztéseket a rendkivüli kiadások közé sorolni? Ennek okát is megmondom. Arról lehet vitatkozni, helyes-e általában ezen általunk rendes és rendkivüli kiadások közt tett megkülönböztetés; de ha már ezen megkülönböztetés el van fogadva és a budgetben keresztülvitetik: akkor annak természetéből folyólag ezen kiadás kamatait a rendes és azon összeget, melylyel a tőke törlesztetik, mely tehát a kölcsön terhének fogyasztását képezi, azon kiadások közé kell sorolni, melyek a nem rendes folyó kiadások közé tartoznak, és nem a rendes folyó jövedelmekből fedezendők.“ Ezt válaszolta nekem a mult év február 1-jén a nagyon tisztelt előadó ur, az idén egészen elfogadja javaslatomat és igen helyesen okadatolja.

De midőn elismerem a pénzügyi bizottság jó szándékát s a néhány javitást, melyet a budgetbe behozott: sajnálatomat kell kifejeznem afölött, hogy nem volt a pénzügyi bizottságnak elég határozottsága, végig menni ezen ösvényen, és teljesen fölhagyni azon önkényes megkülömböztetéssel a rendkivüli és rendes kiadások, a rendkivüli és rendes bevételek közt.

Minden államban, valamint minden háztartásban előkerülnek rendkivüli kiadások; lesz ilyen mindig a mi államháztartásunkban is, de legyenek, mint rendkivüli tételek, de nem rendszeresitett budget alakjában, azaz ne legyenek rendszeresitett rendkivüliségek, ne legyen két különálló budget, mert ez csak ámitásra vezet. Annak következtében, hogy a pénzügyi bizottság össze nem állitott egy egységes budgetet, sok önkényes áthelyezésre vezetett. Igy például áttette a rendes bevételekbe az adó és bérhátralékokat. Én azt rendes bevételnek, ha van már két külön budget, nem tekinthetem. Minden kereskedő, minden könyvvivő az év végén fönmaradt adósságot activ vagyonnak nézi: tehát nem lehet a következő év rendes bevételeül tekinteni, és ha a következő évben fölemésztjük, akkor a cselekvő vagyont kevesbitettük.

Annál kevésbbé akarnám ezt rendes bevételnek nézni; mert föl nem hagyok azon reménynyel, hogy eljön az idő, mikor adóhátralék nem lesz, mikor azon országok niveauján fogunk állani, hol rendesen két hónappal előre befizettetik az adó; messze lehet még ez az idő reánk nézve, az adóhátralék azonban semmi esetre sem rendes bevétel. Szintugy rendes kiadásnak nem nézhetem például a tiszti biztositékok után fizetett kamatokat.

Én azt gondolom, oda kellene törekedni, hogy a tiszti biztositékok ne készpénzben, hanem állampapirokban, értékben tétessenek le és hogy az állam hozzá ne nyuljon. Mikor az történik, a mint rendes államháztartásokban lenni szokott, hogy nem fognak felhasználtatni függő adósságul: akkor természetesen a kamatkiadás nem fog létezni, és azért azt rendes kiadásnak nem is nézhetem. Mint mondám, azt kivántam volna, egységes budget állapittassék meg, melyben legyen rendkivüli tétel; de ne legyen két vagy három külön vált budget. És ezt annyival inkább óhajtottam volna, mert, nézetem szerint, nem arra kell forditani föladatunkat, hogy a most kezdett évnek szükséglete fedeztessék; hanem gondoskodni kell egy bizonyos időszakról, hogy tudjuk meg a legközelebbi években, milyenek lesznek a mi szükségleteink és milyen lesz a fedezet.

Megfogható volna a különválasztás, ha arról volna szó, hogy félszázadra állapitsuk meg a mi háztartásunk költségeit, s hogy állapitsunk meg normal budgetet hosszu időre; akkor azt lehetne mondani, hogy ezen budgetbe csak azt lehet bevenni, a mi nagyon maradandó. De ezen ambitio nem háborgat senkit, elismeri közülünk mindenki, hogy sok lesz már, ha 3—5 évre is megállapithatjuk a budgetet. Ha igy áll a dolog, akkor a kérdés csak az lehet: vajon azon kiadásokat, melyeket a pénzügyi bizottság a rendkivülibe helyezett és a melyekre állandó rendes fedezetet nem keres, mivel a rendkivülibe tette át, azon kiadások olyanok-e, miként előrelát-

ható, hogy a következő években vissza nem fognak térni, s hogy tehát csak egy évre kell azok fedezéséről gondoskodni.

Ez, tisztelt ház, nézetem szerint, semmiképen nem áll. Ha átvizsgáljuk az 1873. előirányzatban a rendkivüli kiadásokat: arról fogunk meggyőződni, hogy ezek mulhatlanul több éven keresztül fön fognak maradni költségvetésünkben. Igy például a rendkivüli kiadásokban első helyen áll a közösügyi kiadás, t. i. a hadsereg kiadásai. Alig hiszem, hogy ez nagy hamarán el fog enyészni. Továbbá ott van a pénzügyministerium 16 millióval — kerek számban — s ebből csak egy tételt emlitek fel — a vasuti kamat biztositást 12 millióval; ez minden esetre fön fog maradni sok éven át.

Ott van továbbá a közlekedési ministerium, mely 18 millióval jelenik meg; tudjuk már, hogy ezen ministerium a folyó évben legalább kétszer ennyit fog, a mult évi hitelmaradványokkal együtt, igénybe venni; mert vasuti épitkezéseinket nem szüntethetjük meg.

A honvédelmi ministeriumnál van két és fél millió rendkivüli kiadás; volt szerencsém már tegnap fölemliteni, hogy csak felét állitottuk fel a honvédségnek és igy több éven át szükséges lesz a rendkivüli felszerelés.

Nagyban véve azt lehet tehát mondani, hogy ama 43 millió, mely az idén a rendkivüli budgetben van: legalább 3—4 éven át ben fog maradni és igy gondoskodni kell nemcsak azon évi fedezetről, hanem arról is, hogy mikép akarjuk ezt fedezni a legközelebbi években.

Tovább megyek. Volt már alkalmam fölemliteni, hogy a pénzügyi bizottság kevesbitette a kiadásokat az által, hogy nehány törlést eszközölt a budgetben. Milyenek ezen törlések? Lehet-e valóban azt hinni, hogy ezek megtakaritások? Nem! Mindezen törlés olyan, hogy valóban csak halasztásról lehet szólni, még pedig olyanról, melyet hihetőleg később nagy kamattal kell visszafizetni, azaz a kiadás nagyobb lesz, ha az idén nem teljesitjük. A közlekedési ministeriumnál sok ily törlés van, például a vasuti beruházásoknál, és a bizottság maga, midőn leszállitja a beruházásokra kivánt összeget, azt mondja: „a bizottság ezen összegek részleteit átvizsgálta, és azokat helyesnek és czélszerüknek találta, mindannyinak halaszthatlan szükségét azonban nem látta, és nem vélte mindazokat oly természetüeknek, hogy minden körülmények közt a legsulyosabb áldozatok árán is létesitendők volnának;" azaz, hogy ezeket talán néhány hónappal, egy évvel elhalaszthatni; de hogy később mindenesetre annálinkább lesz szükség ezekre.

Igy például több vasutra nézve azzal indokolják a törlést, hogy ez év folyamában azon munka keresztülviendő nem lesz, tehát elhalasztatik; igy van az a budapesti összekötő vasut és a fiumei vasutnál; szóval még a törlés csak halasztás.

Legyen tehát elég bátorságunk a helyzetnek szemébe nézni, és kimondani azt, hogy szemközt állunk egy költségvetéssel, mely minden évben 250,000.000 frtot kiván s kivánni fogja azt 4—5 éven keresztül. Ennyi a mostani költség; hozzá teszem, hogy bármennyire óhajtom bizonyos kiadások megszoritását, bármennyire meg vagyok győződve, hogy például a tárczák ujjászervezése, a központi igazgatás átalakitása, és más ilyféle reformok által kevesbiteni lehet talán néhány százezer frttal a rendes kiadásokat: azt még sem merem reményleni, hogy komolyabban lehet gondolni a rendes kiadások apasztásának eszközlésére, és pedig azon egyszerü okból, mivel ha talán ezen oldalról megtakaritást eszközlünk, van annyi sürgős szükségletünk, mely igénybe fogja venni az állam pénzerejét ugy, hogy inkább fel fog menni, mint apadni a költség. Egy bizonyos pontig egyetértek ugyan Kautz Gyula t. képviselőtársammal abban, hogy én sem vagyok pártolója azon Girardin-féle nézetnek, melyet tegnap idézett, és mely az államban csak biztositó-intézetet lát, melynek nem volna más feladata, mint a polgárokat a külháboru és a belföldi veszély ellen megóvni. Ezt én sem fogadom el, és elismerem, hogy főkép Magyarországon az államnak sokkal magasabb feladata van; szükséges, hogy az állam ugy az anyagi mint a szellemi téren elősegitse a haladást, és megtegye mindazt, amit a magánosok és a társulatok nem vihetnek véghez.

De midőn ezt elismerem, kénytelen vagyok kimondani, hogy oly messzire nem megyek, mint Kautz Gyula t. képviselő ur, ki ugy látszik, azon iskolához tartozik, melyet utolsó időben Németországban katheder-socialismusnak neveznek. Igen veszélyes ezen irány, uraim; ha elhitetjük a néppel, hogy az államnak föladata mindenhol segiteni, és kezét mindenre kiterjeszteni: ez a párisi communehöz vezet, azaz a népet hozzászoktatja az államtól mindent kivánni, a minek folytán azon gondolatra is jön, hogy az államtól pénzsegélyt és kitartást is kiván.

Én nem szeretném, hogy Magyarországon odáig vitetnék az államfeladatáróli eszme a nép fejében. Tisztelt képviselőtársam Kautz Gyula és nagyon tisztelt képviselőtársam Pulszky Ferencz szintén panaszolták, hogy Magyarországon ugy látszik, néhány év óta minél átalánosabbá válik azon irány, mely mindent az államtól vár, mindent az államtól kér. Ki teremtette a népben ezen hajlamot? Ezen hajlam soha sem volt a magyar nemzet szellemében, a magyar nemzet az önállóságot és az autonomiát szerette; ha most létezik ezen hajlam, ha most sokat az államtól kiván: az épen ama centralisticus iránynak következménye,

melyet a jobb oldal teremtett és minden áron elősegitett. (*Zajos helyeslés bal felől.*)

De, mint mondám, bátran szemébe kell nézni a helyzetnek és bevallani, hogy néhány év folytán 250 milliónyi szükséglettel lesz dolgunk. De felmerül ezután azon kérdés, vajon az állandó szükséglettel szemben milyen bevételek azok, melyekre számitani bizton és állandóan lehet. A rendes bevételek budgettében a tisztelt pénzügyi bizottság előirányzata szerint mint rendes bevételt, találok kerekszámban 200 milliónál 300.000 forinttal kevesebbet. Szép összegnek látszik 200 millió; de nem az a kérdés mennyi folyt be az állam pénztárba; hanem mennyi áll szabad rendelkezésünk alatt azon feladatok megoldására és azon szükségletek fedezésére, melyek az állam hivatását és feladatát képezik?

Ezen összeg, tisztelt ház, sajnálattal mondom, mert talán egyik vagy másik képviselőtársamtól egy illusiót veszek el, ezen összeg alig harmad részét teszi az egész budgetnek; mert természetesen szabad rendelkezésére álló összegnek csak azon bevételt lehet tekinteni, mely igénybe nem vétetik épen azon miveletek által, melyek a bevételek megszerzésére vannak irányozva. Igy például, ha a lotto 3 milliót hoz be, és megmarad, 1,100.000 természetesen e 2 milliónyi külömbséget bevételnek nem lehet nevezni; szintugy ha a só 14,700.000 forintot hoz be, de a kiadás 3,200.000 forint. akkor csak 10,800.000 forintot lehet szabad rendelkezésre álló bevételnek tekinteni. Igy szintén, midőn az államjószágok 4 és fél milliót adnak, és ebből kiadatik 1,700.000 forintot, csak a külömbség tekinthető szabad rendelkezés alatt álló összegnek. Hogy félreértésre ne adjak alkalmat, ki kell emelnem, hogy én nem netto budgetet állitok fel, mert azon, esetre ha netto budgetet állitanék fel: akkor például a posta vagy távirdából szintén csak a tiszta jövedelmet kellene számitásba hoznom; ezt pedig nem teszem, mert ott a kiadás szintén közhasznu célokra szolgál, az állam egyik hivatásának teljesitésére.

A részletekkel nem akarok tovább alkalmatlankodni. (*Halljuk! Halljuk!*) Ha tetszik elmondom.

Ezen, nézetem szerint, mint az állam hivatásának teljesitésére fel nem használható, vagy csak átfutó bevételek a következők: a lottónál 1 millió 9 száz ezer, a sónál 3.800,000, a dohánynál 12 és fél millió, az államnyomdánál 658.000, az állami jószágoknál 1.745,000 az erdőknél 9,666.000 a bányászatnál 13,400.000. Ezek mind oly bevételi tételek, melyek csak a valódi szabadon használható bevétel megszerzésére szolgálnak; összesen 43 millió. Mellőzni vagy levonni kell továbbá a földtehermentesitést, az adóhátralékot, az adóbehajtási költségeket stb. minek vagy külön határozott alkalmazása van, vagy épen csak az államjövedelem előteremtésére szolgál.

Le kell vonni továbbá az államadósági járulékot, mert meghatározott összeg s köteles. Le kell vonni ugyanazon okból a közösügyi kiadásokat, melyek fölött a ház szintén nem rendelkezik; végül mindez kitesz összesen 62,137.353 forintot és igy marad az ország rendelkezésére culturai és más czélok elérésére körülbelől 55 millió forint.

Én ezt soknak nem tartom; mert van még annyi teendőnk mind anyagi, mind szellemi téren, közoktatás, börtönök, utak, vasutak, csatornák dolgában, annyi még a teendő a rendes budgetben, hogy az 55 milliót soknak nem tarthatom. De bármikép álljon ez: annyi bizonyos s ezen eszmével meg kell barátkoznunk, hogy 3—4—5 éven át lesz 250 milliónyi kiadásunk szemben 200 milliónyi rendes jövedelemmel és megmarad legalább 50 millió, melyet rendkivüli módon kell fedeznünk.

Miképen fedeztessék? én megvallom ámbár nagynak tetszik ezen összeg: én azt aggasztónak nem vélem, mert biztos vagyok benne, hogy jó politikával, főképen jó pénzügyi politikával Magyarország föladatának megfelelhet.

Mint tegnap is mondám, nagyon sulyos a teher, mely reánk nehezedik; de azt gondolom szellemi és anyagi előhaladás, jó törvények által, a közlekedési eszközök fejlesztése, bankügyünk rendezése, jobb perrendtartás, jó kereskedelmi törvénykönyv által, egyszóval, ha mind az által, mi az országnak anyagi és szellemi felvirágzására szükséges, elviselhetjük ezen terhet is; mert lesz alkalmunk az arra szükséges összeget előteremteni; de nem fogjuk ezt tehetni, ha rendes kiadásainknál ott maradunk, a hol most állunk, azaz, ha legalább a hadiköltségeket le nem tudjuk szállitani komolyabban; más részről, ha a rendkivüli kiadásokban föntartjuk azon rendszert, hogy egyidejüleg a kormány épittet vasutakat és társulatoknak kamat biztositékot is ad. Ha ezen mostani két irány föntartatik rendes és rendkivüli budgetünkben: lehetetlen a legközelebbi években a kiadások apadását reményleni. Vajon lesz-e a kormánynak elég határozottsága, ha szem előtt tartja, hogy nehány éven keresztül 250 milliót kell előteremtenie, s ha a rendes bevétel csak 200 millió, — a kiadásokat egyik, vagy másik javaslott irányban leszállitani, vagy talán, mint mondtam, az anyagi jólét előmozditása, adóreformok, a bankügy rendezése által fogja-e a jövedelmet szaporitani: ezt eddigelé nem tudjuk. Fölszólitotta ugyan a pénzügyi bizottság a tisztelt kormányt, hogy nyujtson be programmot. Néhány nap előtt azt olvassuk a lapokban, hogy e programmot már tárgyalja a ministertanács és hogy talán nem sokára szerencsénk lesz e programmal megösmerkedni.

De eddigelé a kormány még nem terjesztette be a programmot, tehát itéletet nem hozhatunk fölötte. Igaz ugyan, hogy tisztelt Kautz képviselő ur tegnapelőtt azt mondta, hogy tőlünk várja a javaslatokat, a reformeszméket és hogy ilyeneket még nem hoztunk föl. Bocsánatot kérek, eddigelé — reménylem az idén szerencsésebbek leszünk, — minden innen jövő eszme a tuloldalon leszavaztatott.

Igy például tegnap és tegnapelőtt elismerték a jobboldali szónokok, hogy máskép állanánk ma, ha a bankügy egy vagy két év óta rendezve volna. Mi azt három év óta sürgetjük, s mit tettek önök ez ügy előmozditására? Leszavazták a baloldalt és a bankügy függőben maradt. Vagy talán nem több év óta sürgetjük mi az adóreformokat? Önök azt agyonhallgatták, mig mi az igazság és nép érdekében kivántuk, s adóreformokról csak azóta beszélnek, mióta azt látják, hogy nagyon szükséges volna az adóemelés. *(Helyeslés balról.)* Szintén igy történt más eszmékkel, melyek ez oldalról jöttek, leszavaztattak.

Én részemről, hazafi kötelességemnek tartottam hozzájárulni a valódi helyzet földeritéséhez; mert egy részről meg vagyok győződve, hogy az önámitásnak következménye mindig káros, más részről meg vagyok győződve, hogy nem kell kétségbe esni a helyzet fölött, ha van elég határozottságunk, s erélyünk, mindent megtenni, a mi az országot virágzóvá és az által adózó képessé teheti. Bevárom a kormány programmját.

Én megmaradok az előbbi években kimondott meggyőződésemnél, hogy ha az eddigi uton folytatjuk gazdálkodásunkat: a biztos és talán nagyon közeli bukás elé megyünk; de szintoly erős a meggyőződésem, hogy ha a kormány jobb pénzügyi politikát követ, és ha az adóreformot az ujabbi kor szellemében fölkarolja, ha uj törvények s a bankügy rendezése által elősegiti az ország felvirágazását: akkor kétségbe esnünk nem kell azon számok fölött, melyeket idéztem, s akkor Magyarország minden elkövetett hibák daczára, és daczára nagy adósságainak jó, szép jövőnek nézhet elébe.

Azon biztos reményben, hogy a kormány nem fog késni a tisztelt pénzügyi bizottság és a jobboldali szónokok fölszólitásának engedve, határozott, tiszta s nemcsak a folyó évre szóló, hanem a közelebbi jövőt is átölelő programmal előnkbe lépni s ezen programm egyidejüleg a korszellem igényeinek, és Magyarország jogosult igényeinek meg fog felelni: elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául. *(Bal felől éljenzés!)*

Szlávy József ministerelnök: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A pénzügyi bizottságnak az 1873. évi költségvetés fölött beadott jelentése a pénzügyi bizottság tisztelt előadójának és a pénzügyministernek e fölött tartott terjedelmes és a dolgot fölvilágositó előadásai, a ház mindkét oldaláról eddig felszólalt képviselőknek fölvilágositó megjegyzései, és, — mit talán legelőbb kellett volna megemlitenem, — a sajtó, mely hónapok óta foglalkozik az 1873-ki budgettel, ugy hiszem, eléggé földeritették pénzügyi helyzetünket, a mennyiben az számokban kifejezhető; és — ugy hiszem, nem kellvén félnem attól, hogy meg fogok hazudtoltatni, — örömmel constatálhatom azt, mit előttem szólott tisztelt képviselő ur is constatált, hogy azon megdöbbentő hatás, melyet a számok eleinte az ország lakóira gyakoroltak: helyt engedett egy nyugodtabb, bátoritóbb fölfogásnak, és ismételve történnek nyilatkozatok, hogy pénzügyi helyzetünk komoly ugyan, de aggodalomra okot egyátalában nem szolgáltat.

A számok, ugy hiszem, meg vannak állapitva, azok fölött discutiálni alig is lehet; az előttem szólott képviselő urak nem is annyira a számokkal foglalkoztak, hanem azon okokkal, melyek előidézték a költségvetésben és a pénzügyi bizottság jelentésében foglalt eredményeket és azon okozatokkal, melyek ezek után várhatók.

E téren, — készséggel elismerem — lehetnek egymástól igen eltérő, de emellett jogosult nézetek, és azért figyelemmel, érdekkel hallgattam az előadásokat eddig, és fogom hallgatni ezentul is; mert azok nemcsak magukban érdekesek és tanulságosak, hanem a kormányra nézve különösen fontosak: mert tájékozást nyujtanak neki azon irányra nézve, melyet követnie kell.

De engedve azon fölszólitásnak, melyet az előttem szólott tisztelt képviselő ur a kormányhoz intézett, hogy lépjen elő a kormány is már egy programmal, fejtse ki nézeteit, fejtse ki az álláspontot, amelyet a budgettel és a pénzügyi bizottság jelentésével szemben elfoglal: bátorkodtam rögtön fölszólalni; *(Halljuk! Halljuk!)* noha megvallom, csak az átalános vita végével kivántam volna fölszólalni. Azért tehát a tisztelt ház meg fog bocsátani, hogy ha beszédemmel nem fogok egy niveaun állni azon akademicus szónoklatokkal, melyek ugy tartalomra, mint formára nézve annyira kitüntek, hanem rögtönözve szedem össze eszméimet; mert hiszen nem a szónoklat babérai után áhitozom, hanem egyszerüen nézeteimet akarom előadni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Előre bocsátom, hogy a pénzügyi bizottságnak a kormány által előterjesztett budgetben alakilag és anyagilag tett változtatásait részemről és ministertársaim részéről nagyban és átalában elfogadjuk. Lehetnek és lesznek a budget egyes tételeinél talán egyik vagy másik ministertársamnak, lehetnek és lesznek nekem is némi észrevételeim: a tisztelt ház bölcseségétől fog függni ezek fölött határozni; de azok nagyban és egészben a budget eredményét alterálni nem igen fogják; a pénzügyi helyzet körülbelül ugy fog bebizonyulni, mint azt a pénz bizottság je-

lentése elénk tárta, t. i. hogy tetemes deficittel állunk szemközt.

Méltán kérdi a tisztelt ház a ministeriumtól: hogy szemben ezen deficittel mit szándékozik tenni? melyiket szándékozik követni azon különböző módok közül, melyek az ország háztartásában az egyensuly helyreállitására kinálkoznak?

Ami azon vádakat illeti, amelyek a multra nézve egyik és másik oldalról tétettek, hogy költöttünk talán többet, mint amennyit költeni kellett volna, s nem vetettünk számot pénzügyi erőnkkel: engedje meg a tisztelt ház, hogy én azokra ne terjeszkedjem ki; mert hiszen ezen vádak — a mennyiben vádaknak nevezhetők, — a jelen kormányt, mely alig 6 hét óta létez, nem is terhelhetik; de nem késem bevallani, hogy igenis elfogadom ugy is mint képviselő, ugy is, mint az előbbi kormányoknak időnkénti tagja a solidaris felelősséget mindazon ügyekért, melyeknek megszavazását a ministerium kérte, és melyeket a tisztelt ház többsége megszavazott; elvállalom a felelősséget mindazért, mi ezen összegek hová fordítását illeti, — a mennyiben a felelősség engemet és társaimat e tekintetben terhelhet.

Nem is vezet az czélhoz, tisztelt ház! hogyha egymásnak különösen szemrehányást teszünk, hogy ki az: ki tulajdonképen oka ezen erőnk fölött való kiadásoknak. Ez a helyzeten nem változtat, s ha történt egyátalán hiba, ugy hiszem részesek vagyunk e hibában mindnyájan. (*Ellenmondás a szélső bal oldalon.*)

Nem is kell csodálkozni, hogy ha egyszer másszor, (*Halljuk!*) a mint már előttem is megjegyeztetett, — szemben azon hátramaradással, melyet országunkban tapasztalnunk kellett mindenütt: az országgyülés fölhevülve, nemesen felindulva egy szebb jövő iránt, imitt-amott talán nem elegendő meggondolással szavazott meg egyik vagy másik költséget.

Szabad legyen, — s ezt nem szemrehányásképen mondom, hanem méltóztassék inkább, mint privát conversatiot tekinteni, — emlékezetébe hoznom tisztelt barátom Tisza Kálmánnak, hogy midőn a ház nem a ministerium javaslatára egyszer elhatározta egy felsőbb gazdasági tanintézetnek a haza délkeleti vidékén fölállitását, s midőn én mint akkori közgazdasági minister a háznak e határozatát nem teljesitettem, — nem azért, mert azon intézet felállitását nem tartottam volna üdvösnek; hanem mert minden minister részben egy kissé pénzügyminister is levén, számot vetettem az ország pénzügyi helyzetével s azon meggyőződésre jutottam, hogy ezen áldozat elmaradhat későbbi időkre: — a tisztelt képviselő ur majdnem vád alá helyeztetésemet inditványozta a ház előtt, hogy miért nem teljesitettem a ház e határozatát. (*Mozgás bal felől, Fölkiáltások: Méltán!*) S egy másik alkalommal, midőn a pénzügyi bizottság a rendkivüli kiadásokból egy nevezetes tételt törlött: nem épen a tisztelt képviselő ur inditványára lett-e ezen tétel a budgetbe visszaállitva? Nem emlékszik-e tisztelt barátom arra, hogy midőn egyszer vizkárosodások következtében az akkori közlekedési minister gr. Mikó megtámadtatott, s ez azzal védte magát, hogy hiszen ő kérte a pénzt a háztól a melylyela kárt megelőzhette volna, de a ház meg nem szavazta: épen tisztelt barátom volt az, a ki azt mondta, hogy neki a ministernek inkább le kellett volna mondania állásáról, mintsem ezen összeg meg nem szavazásába bele nyugodnia.

De ezt mellékesen emlitem meg csak bizonyságául annak, hogy nem érünk azzal czélt, ha kölcsönösen recriminálunk, s kölcsönösen azzal állunk elő, hogy ki ennek oka? Okai vagyunk mindnyájan, ismerjük el őszintén, — ha egyátalán roszul cselekedtünk. (*Mozgás a szélső bal oldalon.*) Én részemről legfölebb annyit vagyok kész megengedni, hogy egyik-másik kiadást talán későbbre halaszthattuk volna, de hogy kiadásaink közt olyanok lennének, melyek épen fölöslegesek lettek volna: azt bátor vagyok kétségbe vonni. (*Helyeslés a jobb oldalon.*)

Ezt tehát mellékesen megjegyezve, engedje meg a tisztelt ház, hogy sorba vegyem a módokat, a melyek által az államháztartásban az egyensulyt helyre lehet állitani. (*Halljuk! Halljuk!*) És itt mint legelső mód kinálkozik az, a mely a magán embernél is a legegyszerübb s rendszerint a legbiztosabb is, t. i. a takarékosság, a jobb gazdálkodás. A magán embernél, mondom, ez a legegyszerübb és legbiztosabb mód; mert ha azt látja, hogy rendes jövedelmeiből a kiadások nem telnek: apasztja fényüzési kiadásait, cselédjeinek, lovainak számát, kisebbiti szállását, stb. stb. Mindezekből sem anyagi, sem erkölcsi existentiájára semmi kár nem háramlik. De kérdés, hogy az állam követheti-e a magánember ezen példáját végletekig? Kérdés hogy vajon a költségvetésben előforduló közigazgatási, igazságszolgáltatási, közmüvelődési, közlekedési, közbiztonsági és minden egyéb kiadásoknak mértéken tuli apasztása nem idézi-e elő előbb-utóbb az adóforrásoknak is bedugulását és azon állapotot, hogy idővel az állam nem lesz képes legszükségesebb kiadásait is fedezni. (*Helyeslés jobb felől.*)

Ezen módot tehát részemről elfogadom, de minden esetre bizonyos mérték közt. És ha végig megyek a budget egyes tételein; vajon hol eszközöltethetnek nagyobbszerü megtakaritások? Itt vannak legelőször a közös kiadások, melyeknek megszavazására a tisztelt háznak ugyan közvetlenül befolyása nincsen, de a mennyiben a közös budget a magyar ministerium befolyásával készül és a mennyiben a ház ezen oldalán ülő tagjai közül vá-

lasztott delegatio azokat megszavazta, a felelősség minden esetre a kormányt és a jobboldalt is illeti. Évenként megujithatik a vád, hogy a közös kiadások fölemésztik az ország jövedelmeinek nagy részét, és ennélfogva az ország valódi és többi szükségleteire nem marad elég. Erre a rendes válasz ezen oldalról az, hogy a közös kiadások — nem számitom ide az adósságokat, mert hisz ez befejezett tény; — hanem hogyha a többi kiadások, a diplomatiáé, a hadi költségek, nem közösen viseltetnének, akkor sokkal nagyobbak volnának ezen kiadásaink. *(Élénk helyeslés jobb felől. Felkiáltások: Ugy van!)* Erre nézve Helfy tisztelt képviselő ur a debatte elején azt jegyezte meg, hogy ha mi e kiadásokat nem közösen viselnök, hogyha nem szeretnénk mint nagy hatalom szerepelni: akkor diplomatiánkat és honvédségünket berendezhetnők amugy, szerényen akként, hogy költségeiket tetemesen leszállithatnók. Ezzel szemben engedje meg a tisztelt képviselő ur, hogy nyilvánitsam ama megingathatlan meggyőződésemet, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy az osztrák-magyar birodalom két államának létele és lételi jogosultsága csak addig tart: mig képes lesz lételét önerejéből megvédeni; (*Élénk helyeslés jobb felől.*) azon órában, a melyben Európa államaiban meginog a bizodalom az iránt, hogy ezen két egyesitett állam, mint nagyhatalom képes fönállani: azon órában meginognak annak alapjai és bekövetkezik az összeroskadás, mely után lehet azon terület, melyet most büszkén Magyarországnak nevezünk, virágzó, dus és gazdag, lehetnek lakosai boldogok és szabadok, de Magyarország nem lesz! (*Hosszas, élénk helyeslés jobb felől. Ellenmondás a szélső bal felől. Madarász József közbekiált: Csak akkor lesz boldog! Mozgás.)*

Ennélfogva azt hiszem, hogy honvédelmünkre forditott költségeinket, beleértem a közös hadsereget és honvédsereget is, valami tetemesen apasztani nem mi tőlünk függ; hogy akkor, midőn szomszédaink és egész Európa folyvást óriási mértékben növelik védelmi és támadási képességöket, mi e téren hátrább nem maradhatunk, (*Helyeslés jobb felől.*) ha csak nem akarjuk magunkat ámitani azon álmokkal, hogy megtámadtatván valamikor, ugy mint őseink, körül hordoztatjuk a véres kardot, lóra ülünk mindnyájan és kiüzzük az ellenséget. (*Madarász József: Csak ugy mint 1848-ban! Helyeslés a szélső bal felől. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)*

Igen, de mi volt a vége? Itt, tehát, valami tetemes megtakaritásra legalább egyelőre nem igen lehet reményünk. *(Ugy van! jobb felől.)*

Igen kedvencz tárgy a képviselő ház előtt, de átalában is a központi igazgatásnak drágasága, a hivatalnokok nagy mennyisége, *(Halljuk! halljuk! bal felől.)* a complicált rendszer; összehasonlitások történnek a mai és az 1848 előtti közigazgatás és a kettőnek személyzete között, összehasonlitások történnek Magyarország és Ausztria között; de elfelejtik, kik ez összehasonlitásokat teszik, hogy 1848. előtt alig fele, vagy talán nem is fele azon teendőknek volt a magyar kormány kezében, a mik ma vannak, *(Helyeslés jobb felől.)* és elfelejtik azt, hogy mennél fejlettebb, mennél miveltebb, mennél gazdagabb valamely ország: annál inkább szaporodnak a központi igazgatás teendői, annál inkább complicalódik a rendszer *(Helyeslés jobb felől.)* és midőn Ausztriát összehasonlitják Magyarországgal: elfeledik, hogy ott a központi kormányzat, azaz a ministerium mellett, vagy inkább annak alatta, ha nem csalódom 16 helytartóság van, mely több, mint $^2/_3$-át végzi azon teendőknek, a melyek itt a magyar ministeriumra nehezülnek; *(Helyeslés jobb felől.)* elfelejtik azt, hogy oly államban, mely egészen ujból alakul, mely mindenben kezdő, nemcsak a teendőknek tömege sokkal nagyobb, mint másutt, *(Helyeslés jobb felől.)* hanem az egyének is, kik azokkal foglalkoznak, nélkülözik a tapasztalatot, a gyakorlottságot és ennélfogva nem méltányos azon vád — átalában véve mondom, — hogy a közigazgatás nálunk tulságosan sok költségbe kerül. *(Igaz! Ugy van! jobb felől. Ellenmondás bal felől.)*

Azt mondják, hogy a hivatalnokok száma tulságosan nagy és hogy apasztható. Hallottam egyik másik képviselő urtól — talán még itt a házban is — emlittetni, hogy a nap minden óráiban lehet hivatalnokokat sétálni látni a váczi utczán; *(Ugy van! bal felől.)* mig egy másik képviselő ur ismét azt mondja, hogy magától hivatalnoktól hallotta, hogy neki nincs dolga és hogy a jelenlegi hivatalnokok fele is elvégezhetné az ügyeket. Meglehet, hogy vannak ilyen dologtalan hivatalnokok; és ha vannak, én is meg vagyok győződve: ministertársaim az ilyeneket türni nem fogják; (*Felkiáltás bal felől: Elvárjuk!*) de tisztelet, tisztelt ház, azon szerény és munkás hivatalnokoknak, kik hangya munkát végeznek, kiknek sem dicsekvéseit, sem panaszait nem hallják önök, *(Élénk helyeslés jobb felől.)* de a kiknek tevékenysége nélkül az állam kerekei megállanának. Nagyon lábra kapott a tisztviselőkről lenézőleg és kicsinylőleg szólani; pedig legyenek meggyőződve, tisztelt uraim, hogy ezen módor már is megtermette keserü gyümölcseit. *(Igaz! Ugy van! jobb felől.)* Az állam fizetésben nem concurrálhat magántársulatokkal és igy látjuk, hogy fájdalom, az állam legképzettebb, leghasznavehetőbb tisztviselői már is tömegesen hagyják el az államszolgálatot, menvén oda, hol nagyobb fizetést kapnak, s ha még a tiszteletet, becsülést, a méltánylást is megtagadjuk tőlük: nagyon félek, hogy az állam csak olyan hivatalnokokra fog szert tehetni, kiknek számára más pálya nem nyilik. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Bocsánatot kérve ezen eltérésért folytatom beszédemet. *(Halljuk! halljuk!)*

Visszatérek a központi igazgatásra. Én nem akarom állitani, tisztelt ház, hogy a központi igazgatásnál reformok nem hozhatók be, hogy a tisztviselők száma netalán ne apasztathatnék. Ezt nem állitom. De ha apasztjuk a tisztviselők számát: mulhatlanul föl kell emelni a megmaradók fizetéseit; *(Élénk helyeslés a jobb és a baloldalon.)* és ha vannak oly tisztviselők, kik jelenleg nem dolgoznak: — ne méltóztassanak azt hinni, hogy azért nem dolgoznak, mert nincs dolguk, hanem nem dolgoznak azért, mert vagy nem képesek, vagy nem akarnak. *(Ellenmondás bal felől. Halljuk! Halljuk! jobb felől.)* A központban temérdek sok a teendő és különösen vannak egyes ministeriumok, melyeknek teendője határt nem ismer. Itt nemcsak a naponként beérkező ügydarabok elintézéséről van szó, hanem uj eszmék teremtéséről és azoknak mikénti keresztül viteléről oly tér kinálkozik a munkára, mely a jelennél még nagyobb számu hivatalnokokot is elfoglalhat. Ha tehát e téren egy részről meg is gazdálkodhatnánk valamit, más részről ellenben szaporodnának a a költségek: e tekintetben valami lényeges megtakaritásról szó nem lehet. *(Helyeslés jobb felől.)*

Sokalják a nyugdijakat és a pénzügyminister e napokban tartott beszédében emlitette is, hogy erre vonatkozólag egy tervezettel fog a ház elé lépni. De ne ámitsuk magunkat tisztelt ház azzal, hogy ez által a költségek valami tetemesen apasztathatnának; mert ezen kérdés elintézésének csak két módja van. Vagy kevesebb fizetést adni, azon kilátással, hogy ezt később a nyugdij pótolja; vagy nyugdijat nem adni, de megszaporitani a fizetést, hogy az illető képes legyen abból nyugdijára valamit félre tenni. E tehát apadást nem idézhet elő.

És ha végig megyek az egyes ministeriumok budgetjén: hol vannak azok a tételek melyeknél lényeges megtakaritások volnának eszközölhetők?

Kezdjük a belügyministeriumnál, sokalják önök a humanisticus célokra fölvett tételt. Hallottam e tekintetben azon megjegyzést, hogy annak nagy része olyan költség, melynek vitele a községeket illeti. In theoria elfogadom magam is e tételt. Annak idejében, midőn a belügyministereriumban államtitkár voltam, magam is sokat foglalkoztam e kérdéssel. De hiszen itt csak a költségek áttételéről lehetne szó; a mennyiben az állam nem fizetné, fizetné a község, és igy a terheltetés ugyanaz maradna. Hozzá jön még Magyarország azon abnormis helyzete, melynél fogva igen-igen szegény községeink is vannak, és épen ezen igen szegény községeknél rugnak legtöbbre az ilyféle kiadások, melyeket a maguk pénzéből fedezni csakugyan nem volnának képesek.

De ezen tárgyról nem akarok hosszasan szólani, mert hiszen ez magában véve egy hosszu vitatkozás tárgyát képezhetné; csak azt akartam kimutatni, hogy e téren is aligha fogunk valamit megtakarithatni.

Ha azt méltóztatnak mondani, hogy csak a szükséges költségekre szoritkozzunk, ezeket igenis nagyon meglehet szoritani. Néhány évvel ez előtt nem volt p. o. tébolydánk. Megszüntessük-e? Hisz Magyarország fönállott annyi századokig tébolyda nélkül, most is fenállhatna! Ámde, ugy hiszem, senki sincs közöttünk ki a szükségességnek ily értelmet adna. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Ott vannak a törvényhatóságok költségei- *(Halljuk! Halljuk bal felől.)* Szemben a panaszokkal, melyek folyton érkeznek a törvényhatóságok részéről az iránt, hogy nem képesek fedezni a szükséges kiadásokat, *(Fölkiáltások a bal oldalon: Nem is képesek!)* kérdem: lehet-e reményleni, hogy e költségek apaszthatók? Az más kérdés, hogy a jelen állapot ugy a mint van, helyes-e, és hogy nem kellene-e ezen más módon segiteni.

Akarhatja-e valaki apasztani ama költségeket, melyeket culturalis célokra adunk? Vagy kiépitetlen és darabos maradjon vasuti és távirdahálozatunk? Meg akarjuk-e hagyni ezen darabosságban és arra kárhoztatni, hogy évek hosszu során át ne legyen képes az állam segélye nélkül önmagától fönállni? Szabályozatlanul akarjuk-e hagyni vizeinket és igy ismételtetni azon eseményeket, melyek két év óta az országnak ép leggazdagabb vidékeit sujtják és azok adóképességét apasztják? Ugy hiszem, ezt egyikünk sem akarhatja: és ennélfogva azt hiszem, hogy a megtakaritások e téren valami nagy összeget nem fognak eredményezni.

De nem szeretnék félreértetni. Nem azt állitom, hogy az országban minden jól van, ugy a mint van, és hogy nem lehetne itt-ott költséget megtakaritani és nem lehetne az állapotokat jobakká tenni. Nem. Nézetem abban összpontosul és azt hiszem, hogy ezt a tisztelt képviselő urak közül alig fogja valaki tagadni, hogy ha egy helyt meg is fogunk takarithatni ezereket: fognak támadni oly szükségek, a melyek százezreket vesznek igénybe.

Ha tehát a megtakaritások magukban véve nem lesznek képesek az államháztartásban az egyensulyt helyreállitani: kinálkozik erre a másik mód és ez a kölcsönvétel. És e tekintetben teljesen pártolom a pénzügyi bizottság nézetét, mely igy szól: Joggal fedezhetők oly nagy kiadások adósság által, a melyek ma kiválóan a jövő érdekében s főleg annak szerzendő előnyök kedveért, az ország anyagi és szellemi jövőjének felvirágozására adatnak ki. De ép ezért, mert csak a kiadások e nemének fedezése történhetik helyesen kölcsön által, óvatossággal és nagy megfontolással szabad ma már a költségek fedezésének e módjához folyamodni. Ha teljesen indokolt a valóban nagy és hasznos gyümölcsöző beruházások költségeit méltányos feltételek mellett

vállalt költsönökkel előteremteni: annyira nem szabad kölcsönből fedezni azon kiadásokat, melyek az állam folyó szükségletét képezik, az állam szervezett functióinak minden irányban rendben tartására szükségesek.

Tökéletesen egyetértek a pénzügyi bizottság ezen nézetével és osztozom azon nézetében is, melyet másutt előad, valahol, hogy a rendkivüli kiadásokra szükséges kölcsönökhöz és olyanokhoz, a melyek bár később gyümölcsözni fognak, óvatosan kell nyulni; de ezen óvatosságot én részemről a szó teljes és tág értelmében veszem; óvatosnak kell lennünk nemcsak annyiban, hogy figyeljünk és ügyeljünk arra, hogy mire adjuk ki a pénzt; de óvatosak legyünk azon tekintetben is, hogy minő kiadásokat kivánunk halasztani és minőket halaszthatunk kár nélkül; mert a beruházások közt bizonyosan vannak olyanok, melyek ma könnyebben eszközölhetők és gyümölcsözni fognak, később pedig vagy épen nem, vagy roppant áldozatokkal lesznek csak létesithetők.

Az imént emlitettem, hogy darabos vasut hálózatunk kiépitést és kiegészitést kiván, de, hogy a megkezdett épitkezéseket inkább hagyjuk csak azért, hogy kölcsönökhöz vagy egyéb kiadásokhoz ne forduljunk: ily óvatosságot, ugy hiszem sem a pénzügyi bizottság, sem a tisztelt háznak bármely tagja nem ajánlhat.

Ha szabad nagyobb dolgokkal kisebbeket is összehasonlitani, — vannak olyanok, mint az imént mondám, — a mik ma könnyen, de rövid idő mulva talán épen nem, vagy csak óriási áldozatok árán létesithetők.

Vegyük csak a pesti sugárutat és a körutakat. *(Halljuk!)* Némely képviselő uraknak szintén kedvencz themája ez, mely nagyon alkalmas a gunyos megjegyzésekre. Igen szépen hangzik in abstracto, hogy az ország megszavazott 24,000.000-ót arra, hogy Pesten paloták emeltessenek, s széles utczák készittessenek akkor, mikor az ország legnagyobb részében az utas a sárban megfeneklik; akkor, midőn vannak az országban vidékek, hol a lakosság 90%-a olvasni nem tud, hol a népesség legnagyobb része rozzant kunyhókban lakik, stb. Igen szépen ki lehet ezt disziteni és előadni. De bocsánatot kérek, ugy hiszem, abban, hogy az ország fővárosát nagygyá, széppé és lakályossá kell tenni: nincs közöttünk nézetkülömbség; csak azon tekintetben lehetett volna különvélemény; vajon megtegyük-e ezt ma, és halasszuk el a többit holnapra, vagy pedig tegyük meg a többit ma, és halaszszuk el ezt. Erre nézve én azt mondom a tisztelt képviselő uraknak, hogy ha ezt nem csináljuk meg ma, nem csinálhatjuk meg többé soha. *(Csernátony Lajos: Igaz!)*

Ez oly dolog, mint mikor például egy birtokos akkor, mikor kezd gazdálkodni, és meglehetősen szerény viszonyok közt kezdi gazdálkodását, azon helyzetbe jön, hogy egyik szomszédja csőd alá kerülvén, ennek telkét, mely az övét igen szépen kikerekitené, olcsó áron megveheti.

Helyesen cselekednék-e azon gazda, hogy — ha máskép nem, inkább adósság utján szerezné meg a szomszéd telket, mely az övét kikerekitené, mintha kisiklani hagyná kezéből a jó vételt, a mely talán később, midőn volna tehetsége azt saját erejéből megvenni, már semmi áron sem kapható, mivel fix kézben van. *(Helyeslés.)* Körülbelül van hasonlatosság ezen példa és a sugárut közt, mert méltóztassanak elhinni, hogyha beépittetik a körut és sugárut: 10 esztendő mulva semmi áron sem lehetett volna azon telkeket megvásárolni. *(Helyeslés és mozgás.)*

Mondok még egy példát, *(Halljuk!)* mely fölött hosszas vita folyt a pénzügyi bizottságban és e házban. Mint kereskedelmi minister inditványoztam egy 7000 □-öles telek megvásárlását az állatgyógyintézet számára. Nem állitom, hogy ez az országnak oly sürgős szükséglete volt, melynél sürgősebb nincs, hanem azt mondom, hogy ha akkor azon telket meg nem veszszük ölenkint 21 frtjával: három esztendő mulva ily nagy telket a városhoz ily közel semmi de semmi áron sem kaphattunk volna. *(Helyeslés jobb felől.)*

Összevonva okoskodásomat azt kivánom jelezni, hogy igenis óvatosságot kivánok magam is a rendkivüli kiadásokban; de óvatosságot oly értelemben, hogy ne halaszszunk el oly beruházásokat, melyek ma még lehetségesek és gyümölcsözők; de melyeket, ha ma meg nem teszünk: egy pár év mulva nem lesz lehetséges létesiteni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Kinálkozik egy harmadik módja a kiadások fedezésének, és ez az államvagyon eladása. E tekintetben is teljesen osztozom a pénzügyi bizottság nézetében, mely nem véli elérkezettnek az időt arra, hogy az ingatlan államvagyon legnagyobb részét képező jószágtestek ma már eladassanak, és nemcsak azért nem, mert hiszem, hogy értékök legközelebbi időben tetemesen szaporodni fog; hanem azért sem, mert okultam más államok tapasztalatain, melyek egy vagy más alkalommal eladván államvagyonukat: igen rövid idő mulva sem államvagyonuk sem pénzök nem volt. *(Élénk helyeslés.)*

Jó lenne az államvagyont fentartani későbbi időre, midőn talán még nehezebb körülmények közé jutunk.

De igenis eladandónak vélem magam is, mint a pénzügyi bizottság előadója, és amint Feszt Imre képviselő ur is mondá, s amint a pénzügyminister ur is előadta, több oly apró parcellát, melyek az államra nézve hasznot nem hajtanak; továbbá az oly industrialis vállalatokat, melyek a privát emberek

kezében sokkal gyümölcsözőbbek. De mindebből valami tetemes összeget nem fogunk előteremthetni. Marad tehát az adófölemelés. *(Halljuk! Halljuk!)* A tapasztalás megmutatta eddig, hogy az önkénti szaporulat, mely az adóban az utolsó években előállott, nem tart lépést növekedett szükségeinkkel és ennélfogva magam is azt mondom, hogy szaporitani kell adót, mire nézve a pénzügyi bizottság azt a véleményt adja, amit részemről én is elfogadok, tudniillik utasittatni kivánja a pénzügyminister arra, hogy addig is, mig az adótörvények reformja által összes adórendszerünk gyökeresen és végleglegesen szabályoztatni fog: terjeszszen mielőbb részletes és kimeritő javaslatokat a ház elé az állam rendes jövedelmeinek oly mérvü fokozása iránt, hogy addig is, mig az adóreform által az adórendszer végleges megállapitása megtörténhetik, az 1873. évi költségvetési előirányzatban a rendes hiány elenyészszék és az összes rendes kiadások a folyó jövedelmekből födeztethessenek.

Elfogadom a pénzügyi bizottság e határozati javaslatát egyetlenegy kis szónak közbenszurásával, tudniillik ezzel „lehetőleg". Alig hiszem lehetségesnek, hogy az 1873-iki deficitnek egészben való födözése már ez adóemelés, vagy mint a pénzügyi bizottság euphonistice nevezi, adóreformok által eléressék. Adóreformnak nevezi a pénzügyi bizottság. De nevezzük a dolgot valódi nevén, bizony ez adóemelés. *(Helyeslés.)* Megmagyarázta Pulszky Ferencz képviselő ur, hogy mi értelemben adóemelés. Nem olyan adóemelés, hogy minden adóforint után még néhány krajczár fizettessék; hanem igenis adóemelés oly értelemben, hogy az eddig jogtalanul meg nem adóztatott tárgyak megadóztassanak, *(Helyeslés jobb felől)* és bizonyos adónemek fölemeltessenek. Hogy ez adóreform, vagy ha ugy tetszik, adóemelés igazolt és jogosult: azt ugy hiszem az előttem szólott képviselők, a pénzügyi bizottság és az általam mondott igénytelen szavak eléggé bizonyitják. Nem lévén más mód az egyensuly helyreállitására, ehhez kell nyulnunk. Csak az a kérdés, hogy vajon az inditványozandó adóreformok, vagy adóemelések által az ország polgárai nem támadtatnak-e meg tőkevagyonukban; *(Halljuk! Halljuk!)* mert ha ez bizonyulna be: akkor, uraim, összedőlne egész okoskodásunk, akkor, uraim, mondjunk le egy szebb jövőnek reményéről. Hiszem azonban, hogy e föltevés nem alapos. *(Halljuk! Halljuk!)*

Azon képviselő uraknak, a kik velem együtt azon kétes szerencsében részesülnek, hogy az 1848 előtti időkről saját élményeik, saját tapasztalaik után tudnak beszélni, bátor vagyok emlékökbe visszahivni az akkori állapotokat. Ha akkor az országban körülnéztünk: főuraink birtokait elhanyagolva roszul instruálva láttuk, kastélyaik üresen, imitt-amott rozzant fedéllel, ők maguk külföldön élve, birtokaik pedig egymásután kerültek idegen kézre. Ha néztük az ugynevezett középrendü nemességet, láttuk házaiknak rozzant tetőit, korhadozó keritéseiket, melyeknek helyreigazitására nem volt pénzök. De igenis volt a földes urnak pénze négy lovának sarlangjára, és volt vásár alkalmával a czigánynak számára 100 forint. *(Halljuk! Halljuk!)* A polgárság, amely akkor alig létezett, a czéhek bástyái közt igen kényelmesen érezte magát; az ipar, szorgalom stagnált. A jobbágyságról nem is beszélek, mert hiszen az szegény volt. Ezen állapotok, hála istennek, elmultak; pedig akkor, mikor az ország ily szegénységben volt, akkor, uraim, nem volt adó, akkor a nemes ember nemcsak hogy adót nem fizetett, hanem dézsmát, robotot is kapott; a mit pedig a parasztok, vagy mint akkor mondták, a jobbágyok fizettek: az alig érdemel szót, és ha az akkori időben azt mondták volna, hogy milyen teher fogja nyomni az országot 20 év mulva, ezt hihetetlennek, képtelenségnek tartották volna. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Még gróf Széchenyi ugynevezett garasos terve sem tudott népszerűségre találni. — Milyen ezzel szemben a mai állapot? Ma már ritkaság, hogy főnemeseink birtokai idegen kézre kerüljenek. *(Ellenmondás a baloldalon. Helyeslés a jobboldalon. Igaz! Ugy van!)* Látjuk a falusi lakokat csinosodni, a jószágokat instruálni; intensivebb gazdálkodás üzetik, és a polgáriság kibontakozva a czéhek bilincseiből, átalánosan vagyonosodik. Ezeket nem lehet eltagadni, ha csak szemet nem akarunk hunyni. És mindez ma történik, midőn az akkori időkhöz képest oly nevezetes teher nyomja az országot! Nem kételkedem, hogy azon nehány milliói teher, amelyet még róni fognak az országra, még korántsem fogja az országot tőke vagyonában megtámadni.

A pénzügyminister a legközelebbi napokban be fogja terjeszteni azon törvényjavaslatokat, melyeket tisztelt barátom Horn Ede is az imént sürgetett, és a melyek a tisztelt ház tanácskozasainak tárgyát fogják képezni. Hogy és mi módon kivánjuk ezen adónemeket fölemelni, arról a pénzügyminister fog annak idejében bővebben szólni.

Egyébiránt elfogadom, a mit tisztelt barátom Móricz Pál és utánna Pulszky Ferencz állitott, hogy a financzállapot az országban követett politikával igen szoros összefüggésben van. Azon nézetben nem osztozom egészen, amelyet tisztelt barátom Móricz Pál előadott, amely szerint az ország financiájával a polgári házasság is szoros összeköttetésben van, *(Móricz Pál közbe szól: De igenis!)* részemről azt hiszem, hogy a polgári házasságnak a finánez állapotokkal legföljebb oly rokonsága lehet, mint tisztelt barátomnak Horn Ede képviselő urral, a mennyiben a biblia szerint mindketten Ádámtól származnak. Szoros rokonságot nem látok a kettő között, hanem igenis elösmerem a pénzügyi állapot-

nak a követett politikával való rokonságát és azért a kormány gondjainak tárgyává tette és teszi folytonosan az összes közigazgatást az egész országban, nem is emlitve, hogy gondját forditja, a mit a tisztelt ház tőle vár, a választási törvény, a főrendiház szervezése és a Horvátországgal való kiegyenlitésre, mert ezek nézetem szerint szoros összeköttetésben nincsenek az ország pénzügyeivel, hanem igenis szorosabb összeköttetésben vannak, p. o. a közigazgatás szorosabb összeköttetésben, az igazságszolgáltatás, népnevelés stb. Mindezen téren ernyedetlenül és folytonosan müködik a kormány és szerencséje lesz ezen és az országgyülés jövő ülés szaka alatt egymásután terjeszteni elő az erre vonatkozó törvényjavaslatokat. *(Majoros István: Ha igaz lesz! Nagy mozgás a jobb oldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Már hiszen majd megválik. Különben, hogy csakugyan igaz lesz, erre nézve némelyeket vagyok bátor már is megemliteni, mint amelyek már ugyszólván készek és közelebb elő fognak terjesztetni. *(Halljuk! Halljuk!)* Nem emlitve, amit az igazságügyminister ma beterjesztett, t. i. a büntető eljárást, készülő félben van és befejezéséhez közel áll a büntető törvény. A tisztelt ház előtt ösmeretes, hogy készen áll a kereskedelmi törvény, és, ami nem tudom, melyik képviselő ur által sürgettetett, ezzel összeköttetésben a részvénytársulati törvény, készen van az erdészeti törvény, és be fogja nyujtani a pénzügyminister nemcsak azon javaslatokat, melyeket a pénzügyi bizottság tőle erre az évre kivánt, és melyek arra vonatkoznak, hogy most egyelőre állittassék helyre az egyensuly, hanem be fogja nyujtani a kataster törvényt, a mely alapját fogja képezni Magyarország összes adóreformjának. A közlekedési ministernek szintén lesz szerencséje a legközelebbi napokban beterjeszteni az ország összes vasut-, kőut-, vizut és vizszabályozási tervezetét, *(Általános élénk helyeslés)* melyek összes közlekedési rendszerüknek képét fogják adni és a kormány gondja lesz a háznak módokat javasolni, hogy mindezen vasutak kiépitését, a csatlakozások létesitését és a viz-szabályozások eszközlését, az egyes vasutaknál mutatkozó bajoknak orvoslását, hogyan véli eszközölni az ország lehető legcsekélyebb terheltetése mellett. *(Helyeslés.)*

A bankkérdésről *(Halljuk! halljuk a baloldalon)* tisztelt barátom a pénzügyminister, ugy tudom, legközelebb fog a Horn képviselő ur által hozzá intézett interpellatiora felelni és megbocsát a tisztelt ház, hogy ha most az ügy jelen stadiumában a részletekbe nem bocsátkozom.

És igy, t. ház, bizonyságát fogjuk adni annak, hogy nem henyélünk ezen bársony székeken. Hogy mi mind fog ezen és a legközelebbi ülésszakokban ebből törvénynyé válni? az a tisztelt háztól fog függni.

És igy rapsodisticus beszédemet, melyért ismét bocsánatot kérek a tisztelt háztól, be is végezhetném; *(Halljuk!)* de nem tehetem, hogy egy észrevételt ne tegyek egy megjegyzésre, melyet Móricz képviselő ur és utána Schvarcz Gyula képviselő ur tett. *(Halljuk! Halljuk!)* Az egyik a kormányt ideiglenesnek, a másik legideiglenesebbnek tartja. *(Móricz és Schvarcz ellentmondanak. Élénk fölkiáltások: halljuk, halljuk!)* Megvallom, én ennek értelmét nem vagyok képes egészen fölfogni. A kinevezési okmányokban, melyeket ő felségétől kaptunk, erről nincs szó. *(Tartós, zajos derültség.)* Ha tisztelt képviselő urak egyike vagy másika azt hiszi, hogy azért nevezheti e kormányt ideiglenesnek, mert jelenleg a ház többségét nem birja: módja lesz a tisztelt háznak legközelebb ismételten nyilatkozni, hogy birjuk-e bizalmát vagy nem. Egyébiránt az én tudtom szerint alkotmányos országokban az egyes ministerek nem életfogytiglan neveztetnek ki. Mennyi az az idő, melyet a tisztelt képviselő ur szükségesnek tart arra, hogy egy kormány nem ideiglenes, hanem végleges legyen, nem tudom. *(Zajos derültség.)* Egyről biztosithatom a tisztelt képviselő urat. *(Schvarcz Gyula: Engemet? Én nem mondtam, hogy ideiglenes. Szünni nem akaró zajos derültség. Schvarcz Gyula: Ezt én nem mondtam. Nagy derültség. Halljuk! Halljuk!)* Hosszasan méltóztatott a tisztelt képviselő ur erről disserálni. *(Schvarcz Gyula: Tessék elolvasni. Halljuk! Halljuk!)* Én nem tudom a szavakat citálni, de, ha jól emlékszem, az volt értelmök, én legalább ugy fogtam fel. Csak annyit akarok a tisztelt képviselő uraknak mondani, hogy ugy, mint akkor, midőn tárczáinkat ő felsége bizalma és parancsa következtében elvállaltuk, nem önérdek, hanem egyedül a közjó érdeke vezérlett bennünket: ugy addig, mig ő felségének és a ház többségének bizalmát birjuk, e helyeken való megmaradásunk fölött nem önérdekünk, hanem egyenesen a közügy fog határozni. *(Élénk tetszés-nyilvánitások jobb felől Schvarcz Gyula és Móricz Pál szólni akarva egyidejüleg fölállnak. Hosszasan tartó zajos derültség.)*

Móricz Pál: Tisztelt ház! Személyes kérdésben kivánok egy pár szóval nyilatkozni. A fölfogás pénzügyi kérdésekben lehet nagyon különböző, és hogy melyik fölfogás helyes, azt megitélni fogja később a nagy közönség, hanem én most is azt mondom, hogy az én fölfogásom jogosult.

Mi azt illeti, mit a tisztelt ministerelnök ur méltóztatott mondani, hogy a jelen kormányt ideiglenesnek neveztem: engedelmet kérek, azt nem mondtam.

Én igen emlékszem azon kézirat kifejezésére, melyet ő felsége legkegyelmesebben a házhoz intézni méltóztatott, és melyben kinevezi, illetőleg megerősiti a mostani kormány tagjait, és igy én azt ideiglenes kinevezésnek nem vehetem.

Én beszéltem igenis a kormány „ephemer éle-

téről", a mely kérem alásan, hogy meddig lesz valósággal hosszu életü, azt az idő fogja megmutatni. Ezzel a rectificatióval a mondottakat elfogadom, de én a ministeriumot ideiglenesnek nem mondottam.

Schvarcz Gyula: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Bocsánatot kérek, hogy a tisztelt ház figyelmét pár perczre igényre akarom venni. Én épen az ellenkezőjét állitottam annak, amit ministerelnök ur mond; *(Nagy derültség. Halljuk! zaj!)* és nagyon csodálkozom, *(Zaj.)* hogy a mig ma egy bizonyos lapban megrovatom mint a haza ellensége akkor, midőn a kormánynak azt kivánom, hogy consolidálódjék: a t. ministerelnök ur csekély személyemet nem tartotta annyira méltónak, mint bármely más képviselőt, hogy t. i. szavaimra figyelt volna, vagy ha már megjegyzést akart tenni azokra, előbb az authografiát méltóztatott volna megolvasni. *(Élénk derültség.)* Hivatkozom a jegyzőkönyvre is, hogy én ellenkezőleg csodálkozásomat fejeztem ki a fölött, hogy ámbár mindenki tudja, hogy közgazdászati életünk egybefügg a kormánynak consolidált állásával, mégis némely t. tagjai a képviselőháznak, mint különösen Zsedényi Ede tisztelt képviselő ur, — ephemernek mondták a jelen kormánynak lételét. *(Nagy zaj. Zsedényi Ede tagadólag rázza a fejét. Zajos derültség.)* Most emlitett képviselőtársam — határozottan emlékszem szavaira — azt találta mondani, hogy ez a kormány ugy sem fog sokáig fönállani s később e szavait ugy igazitotta ki, hogy nem hosszu idő óta áll fönn, mire a tisztelt ház egy nagyot nevetett. E szó ephemer kimondatott igen is a házban, de én erre vonatkozólag azt fejeztem ki, hogy sajnálom, hogy még a jobb oldalról is — ámbár csak most éltünk keresztül egy szomoru ministerválságot, *(Nagy derültség.)* — mégis azt mondják a ministerelnöknek, hogy az ő élete és kormányának élete nem hosszu. Erre én azt mondtam, hogy nem elég az adóreform, hanem kell, hogy a reform-munkálatok egy kéz által vitessenek keresztül, s e tekintetben rámutattam Görögország, Oláhország és Spanyolország példáira. Én természetesen, miután parlamentális kormányformánk van, s nincs szerencsém a többség tagjának lennem, nem kivánhatok mást, mint, hogy minél előbb azon elvek jussanak győzelemre, a melyekhez legközelebb állok; de hogy azt, hogy minden hónapban ministerválság legyen, nem kivánhatom annál kevesbbé, minthogy ezek — s ezt még hangsulyoztam, — sokszor csak személyes intriguak folytán következnek be és nem az eszméknek,nem a kor irányának győzelme folytán. Miután én annyi jóakarattal viseltetem a jelenlegi kormány iránt s tudom, hogy a ministerelnök ur mennyire loyalis minden képviselő iránt: annál inkább sajnálom, hogy engem ennyire félreérthetett. *(Helyeslés. Derültség.)*

Szlávy József ministerelnök: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Megbocsát a tisztelt ház, hogy még egy pár perczre igénybe vegyem becses figyelmét, de nem hagyhatom magam ellen azon vádat, melyet tisztelt barátom Schvarcz Gyula ellenem emelt, hogy t. i. illoyal is voltam irányában.

Bocsánatot kérek, meglehet, hogy figyelmemet beszédének erre vonatkozó része kikerülte. De beszéde elején, mint imént maga is mondá, emlitett olyanokat, miket más mondott, és ez figyelmemben megmaradt, mig beszédének közepe talán figyelmemet kikerülte, és ismét megmaradt beszédének vége, hol — bocsánatot kérek, ha talán ismét félreértettem — olyasmit mondott, hogy ha a kormány nem bir megküzdeni ezen és ezen nehézségekkel, akkor mondjon le és eszközölje azt, hogy az országnak legyen állandó kormánya. *(Helyeslés.)* Körülbelül ezt az értelmet vettem ki beszédéből.

Egyébiránt rectificatioja után, kijelentem, hogy ezt különben sem vádként emlitém fel a tisztelt képviselő ur irányában, hanem csak álláspontunkat jeleztem, midőn azt mondám: hogy a mint nem önérdekből foglaltuk el helyünket, ugy megmaradásunk fölött sem önérdekünk, hanem a haza érdeke fog határozni.

Ezt akartam csak a tisztelt képviselő ur megnyugtatására megjegyezni, s kész vagyok, ha a tisztelt képviselő ur kivánja: ezennel ki is nyilatkoztatni, hogy félreértés is volt a dologban. *(Helyeslés. Derültség.)*

Elnök: T. ház! *(Halljuk!)* Méltóztassanak helyeiket elfoglalni, és csendben lenni, hogy a tárgyalást folytathassuk. *(Felkiáltások: Halljuk! Helyre!)*

Máriássy Béla: Tisztelt ház! A költségvetési vita rendezett viszonyok közt, többnyire hatalmi párbaj; ami jelenlegi viszonyaink közt nem ily természetü. Mi nekünk van egy közös ellenségünk, ez a pénzügyi chaos, mely ellen a ministerium, a jobb és baloldal egyaránt küzd. Föladata a költségvetési vitának azon módozatok jelzése, melyek által finánciális zavarainkon segiteni akarunk. Midőn az ország saját magának ura lett, sok tekintetben romokban hevert. A kormánynak nagyon sok teendői voltak, emelni kellett a termelés értékesithetését s a személy és vagyonbiztonságot megállapitani. Mindezek igen nagy befektetéseket követeltek; de az ország örömmel lépett a befektetések terére. A kormány már akkor hibázott először, midőn nem jelezte azon terheket, melyek ezen befektetések következményei. Hibázott másodszor akkor, midőn nem figyelmeztette az országot a hiány természetére, midőn nem mutatta meg, hogy ezen befektetések következtében beállott hiány nem valódi hanem pénztári hiány; hibázott végre akkor, midőn a támadások megczáfolására nem követelte a zárszámadások megvizsgálását, melyek tisz-

tán kitüntették volna pénzügyi helyzetünket. Ezek következtében kétségkivül hitelünk megingattatott kün, megingattatott ben a nemzet önbizalma. E viták feladata ezen megrontott hitelt, ezen megingatott önbizalmat helyreállitani.

Tisztelt ház! Nem támadom, nem czáfolom az ellenzéket. Nem támadom azon oknál fogva, mert jelenlegi viszonyainkat oly válságosoknak tartom, minélfogva teljesen meg vagyok győződve, hogy maga az ellenzék is óhajtja a financiának rendezését; nem czáfolom, mert érveik vagy alaposok s akkor el kell fogadnunk; vagy képzeltek: a képzelt támadások pedig önmaguktól elenyésznek; vagy tisztán az administratiót érdeklik, — s administrationalis kérdésekben a támadást visszaverni a kormány feladata.

Tartózkodni fogok minden programmszerü poeticus ömlengésektől, mert nézetem szerint e pénzügyekben csakis egy programm lehet: a sulyegyen helyreállitása. Ennélfogva kizárólag a tárgyhoz szólok.

Minden költségvetésnél, nézetem szerint, három az, ami birálatot érdemel. Megengedi a tisztelt ház, hogy kedvencz rögeszméimet egyuttal ismét előhozzam. Az első az adó rendszere, a második vajon a költségek szükségesek-e, a 3-ik vajon elbirjuk-e a reánk rótt terheket.

Az adórendszert igen fontos tényezőnek tartom minden költségvetésnél, mert ma a fegyveres béke idejében az országnak költségei igen nagyok, ennélfogva az adózók nagy mértékben vétetnek igénybe, s az adóztatás veszély nélkül csak ott jár, ahol a kormányzat csak a fölösleget veszi igénybe; mert mihelyt a fölöslegnél többet vesz igénybe: az által okvetlenül azon nagy mértékben megadóztatott termelési ág elsatnyult.

Szükséges tehát azért is, miután, mert ma az ország kiadásai nagyobbak, de másrészről emelkedtek az egyének szükségletei is, a kormánynak intézkednie kell, hogy minden termelési ág a lehető legmagasabbra emelkedjék.

Nekünk, — őszintén megvallva mindazt, amit a mult országgyülés alkalmával is megtámadtam, — nekünk adórendszerünk helytelen, ezen adórendszer még 1851-ben hozatott be, midőn az ország érdekeivel nem gondoltak, midőn megállapitották képzelt szükségleteit, és ahhoz mérték az adót, és ennélfogva az adó különböző ágai között igen nagy az aránytalanság; mig például a földadó 29—70 százalékot tesz, a házé 24, a tőke 10-et fizet; tehát már itt nagy a különbözet; de magok az egyes adóágak közt is igen nagy a különbség, mert végre van föld Magyarországon, mely fizet 2 frt 30 krt, és mig ugyanoly minőségü föld fizet 50 krt.

A mi finánczpolitikánknak van egy másik gyengéje, mely már többször emlittetett; kénytelen vagyok én is jelezni: ez az, hogy a magyarországi hitel fölött egy idegen társulat rendelkezik, mely a hitelt papirossárkány zsinegével intézi, és ugy, amint neki tetszik, föllereszti, vagy visszarántja; viszarántásának szomoru következményét tapasztaljuk sokszor, és tapasztaljuk jelenleg is. *(Helyeslés.)*

Tisztelt ház! ha meg volnék győződve, hogy az adórendszer ugy fog maradni, mint most megalakitva van, ha meg volnék győződve, hogy a bankkérdésben semmi lényeges a nemzet szükségeivel, önállóságával, méltóságával megfelelő intézkedések nem fognak történni: kénytelen volnék minden esetre jelen helyzetemben maradni, és nem szólhatnék magához a költségvetéshez; de miután e tekintetben biztosit a minister urnak nyilatkozata, de biztosit a többség elhatározása is, azon elhatározása, hogy minél hamarább követelni fogja ezen rendszabályok életbeléptetését, a rosz adórendszer a költségvetés tárgyalásától vissza nem tartóztathat.

A másik kérdés az, hogy vajon a költségvetés szükséges-e? A költségvetésnek 3 része van: a védelmi, a belszükséglet és a beruházás.

Magyarország védelme 37,000.339 frtba kerül, ebből a honvédség 8 millió frtot vesz igénybe. Az ország védelmét nem a lakosság száma, nem az ország hajlama, de az ország világi és politikai helyzete szabályozza. Kis államok, melyek az államok világ-politikájában nehezéket nem képeznek, kis államok, melyek azért léteznek, mert nincsen érdekében a szomszéd nagy államoknak, hogy magukba beolvaszszák: abban a tekintetben kedvező helyzetben vannak, mert semlegesség utján biztositva vannak.

Mi azonban Európában egy oly nehezéket képezünk, amely, mint a csiga, ha akarná is, nem huzhatja be magát. Nekünk épen ezen világi politikai helyzetünknél fogva, oly kötelességeink vannak, melyeket, habár sulyosak és nehezek is, teljesitenünk kellene. Magyarországnál békésebb ország nincs Európában.

Mi óhajtjuk a békét először azért, mert nem lehetnek terjeszkedési vágyaink, mert nem vagyunk oly nemzetek által környezve, melyek nemzetiségi fonal által volnának hozzánk kötve; másodszor ránk nézve is, Ausztriára nézve is, miután ezen osztrák-magyar monarchia a nemzetiségek conglomeratuma, a terjeszkedés már ennélfogva is kellemetlen.

Továbbá nekünk érdekünkben áll a béke, mert kétségkivül mi sok tekintetben századok óta elmaradtunk, mert ezen elmaradásunkat csakis a béke alatt üthetjük helyre, és érhetünk utól más gazdagabb és müveltebb nemzeteket. És végre nincs szükségünk háborura, mert szabadok vagyunk; minélfogva helyzetünk egyáltalában nem igényli azt, hogy a győzelem babérai elfeledtessék velünk a szolgaságot. Mindezeknélfogva mi már ma megkezdhetnők a

békepolitikát, vagyis a lefegyverzési politikát; de mi nem vagyunk a helyzet urai, és mindaddig, mig szomszédságunkban két nagy hatalmasság lesz, melyeknek mindenike másfél millió katonával rendelkezik: saját önállásunk veszélyeztetése nélkül a hadsereg számát le nem szállithatjuk; el kell tehát fogadni a jelen létszámot.

Ami e második részt illeti, szorosan meg kell fontolni a hadsereg költségeit. Miután a hadsereg igen sok inproductiv költséget megemészt, megfontolandó, vajon azon zsold, melyet a hadsereg huz, nem tulmagas-e? Be kell vallanunk, hogy a hadsereg zsoldja oly csekély, azt leszállitani nem lehet, mert hiszen egy katona kevesebb napi zsoldot huz, mint egy munkás; a tisztek csak annyit, melyből alig képesek föntartani egy családot. Miután tehát a politikai szükség követeli a hadsereg föntartását, költségeit pedig leszállitani nem lehet: a védelem költségeit is el kell fogadni. *(Helyeslés jobb felől.)*

A belkormányzat meglehetősen magos összegbe kerül, majdnem 24 millió frtba. A hivatalnokok száma 23—24 ezer. Nagyon szép szám; majdnem oly nagy, mint Magyarország középkori hadserege. De itt ismét tekintetbe kell venni az ügyforgalmat, tekintetbe kell venni a kor igényeit. Tisztelt ház! A ministerium nem terjesztette elő kimutatását az ügyforgalomról; de maga a dolog természete kivánja jelenleg a nagy hivatalnoki számot, először, mert ma minden nyilvános, másodszor, mert a ministerium felelős. Hajdan az ügyek nagyobb része, a dicasterialis korszakban a megyénél intéztetett el, és bizony nagyon kevés ember fordult a legfelsőbb forumhoz, ma azonban jogosan követelheti mindenki, hogy ügyei a legvégső forumig emeltessenek; ennélfogva az ügyforgalom sokkal nagyobb, mint azelőtt volt. Másrészről a ministerium is meglehetősen el van foglalva, mert köteles mindenkit elfogadni, és emellett az ügyek nagy fogalma miatt az egyes ügyeket a minister maga tökéletesen nem ismerheti, s azért a hivatalnokok által kell azokat elvégeztetnie, s hogy ezek ezt helyesen ugy tehessék, hogy a felelősséget érte elvállalhassa, azért szükséges a nagy szám, hogy egyik a másikat ellenőrizhesse.

Következik a hivatalnokok fizetése. A hivatalnokok fizetése Magyarországon a legcsekélyebbek közé tartozik, és miután erre többször történt hivatkozás, elősorolom körülbelől, hogy milyenek Magyarországon a hivatalnokok fizetései: 600 frttól 1300-ig kap 2208 hivatalnok, 1300—2100-ig 1744, 2000—3000-ig 785, 3000—5000-ig 322, 5000-et 72, 7000-et 26, 14,000-et 13.

Ha tekintetbe vesszük ezen gyenge fizetéseket, be kell vallani, hogy a hivatalnokoknak 8—11. része pária, mely minden napi szükségét is alig birja kielégiteni. Azt hiszem, hogy a tisztességes nyomort senki kigunyolni nem akarja, sem pedig az administratiót megakasztani, ennélfogva a jelen rendszer mellett a hivatalnokok fizetéseinek leszállitásáról szó sem lehet.

A költségvetés ezen tételeinek harmadik része a beruházás. A beruházások között az első helyet foglalja el mint legnagyobb tétel a vasuti kamatpótlék. Ami a vasuti kamat-pótlékot illeti, arról, hogy Magyarországnak vasuti hálózata vajon jó-e, vagy nem, még nem szólhatunk. A vasutak épitéséhez igen mohón fogtunk, és amint a mult törvényhozási időre visszaemlékszem, két-három évvel ezelőtt e házból 20—25 képviselő ellenezte némely vonal épitését, hanem elfogadta körülbelől 400 képviselő. Ha tehát elfogadtuk, akkor most annak költségeit viselni is kell.

De egyébiránt nem is tartom én oly igen nagy tehernek, mert végre is az csak előleg. Megengedem, hogy vannak az országban olyan vasutak, melyeken alig fognak szállitani valamit, melyek magokban nem fognak jövedezni; de más részről viszont tagadni nem lehet, hogy ezen vasutak is fontossággal birnak, amennyiben a nagyobb vonalok táplálékai, mert ezek nem jövedelmeznek, ha a kisebb vonalak nem állanak. Továbbá be kell vallani még azt is, hogy miután egy részről az államgarantia eszméje a vasutaknál elfogadtatott, az ország különböző részei méltán megkövetelhetik azt, hogy ha az állam egyik vidéknek biztositott vasutat épitett: épitsen a másiknak is biztositott vasutat. El kell ismernünk, hogy a vasutak épitkezése következtében az államvagyon értéke tetemesen emelkedett, és az egyeseké is emelkedett, mert az országnak nagyon sok részében, hol a vasutak kiépitése előtt egy hold földnek az ára 10—15 forint volt, ott most 100 frtot adnak holdjáért. Tehát a vasutak az államvagyon emelésére közvetve befolyással voltak.

Ami a többi beruházásokat illeti, ezek nagyrészt culturai beruházások. Azt hiszem, hogy e tekintetben a házban nincs senkinek kifogása; sőt határozottan állitom, hogy sok tekintetben igen kevés történt, különösen a románok érdekében, kik leginkább igénylik az állam segélyét. Be kell ismerni, hogy börtöneink ronda, egészségtelen fészkek, és a humanitás sem engedi, hogy ezek igy maradjanak.

Mindezen költségek tehát nézetem szerint, ha komolyan veszszük: szükségesek, és mindezekből keveset lehetne elengedni. Hiszem, hogy vannak olyanok is, melyekből lehetett volna törölni; mert részemről sokkal szivesebben vettem volna, ha a méntelepekre költött 1,400.000 frtot nevelésügyre, vagy bármi másra adtuk volna. De ez a részletekhez tartozik.

A harmadik kérdés az: vajon az ország ereje megbirja-e a reá rótt terhet? Ez mindenesetre komoly megfontolást igényel, mert annyi kétségkivül

igaz, hogy hiányunk van; hanem az a kérdés: hogy az valóságos-e? hogy az nem mesterségesen előidézett-e? s vajon az ország értéke nem emelkedett-e ezen 4—5 év óta? az ország adóssága 5 év óta 170 millió frtra rug, ez összeg azonban be van ruházva, tehát az ország értékét nem apasztja. Adósságunk 1199 millió frt. Ennek fedezetéül szolgál első sorban az államvagyon. Megengedi a t. ház, hogy államvagyonunk állását előadjam. — A sóbányák jövedelmeznek 10 millió frtot; 4 millió hold erdő 30 frtjával tesz 120 millió frtot. *(Közbeszólás bal felől: Nem érnek annyit!)*

Megengedem, hogy vannak erdők, melyek nem érnek ennyit, de vannak olyanok, melyek 5 százezret megérnek; egyátalában, — ha az erdélyi erdőségeket nem vontam volna is le, melyek 5 százezer frt beruházást igényeltek, a magyarországiak 4 millió frtot jövedelmeznek.

Az ugynevezett mezei uradalmak kiterjedése 520.000 hold, ez, — amily árfolyama van e kitünő földnek — 100 millió frtot képvisel.

A bányákat és a vasüzletet számitom 20, az activákat 126, a vasutakat 85, a 45.000 hold ménes uradalmakat szerelményeikkel együtt 18, a lánczhid s a Duna-part szabályozását 9, a honvédséget 16, a vasuti előleget 30 millió, összesen 718,566.000 frtra; marad tehát országos teher, mely a lakosokra nehezedik 480,434.000 frt. Ennek felét a földre téve, jut egy holdra 1 frt. 26 kr. Itt azonban ezen teherből le kell vonni azon értékemelkedést, melyen a gazdaság járulékai, a marhák emelkedtek utolsó időben Magyarországnak van 2 millió darab lova, 5,600.000 darab szarvasmarhája. Ha ezek darabjának árát csak 20 forinttal veszem fel, 152 millió az emelkedés. 19 millió darab juh, egy-egy 1 frt 70 krjával, 30 millió frt; 4,500.000 sertés 7 forintjával 31,500.000 vagyis 214 millió forintot tesz. Ha tehát ezen 214 millió frtot levonjuk a birtokra eső teherből, alig marad 30 milliónyi különbözet. Tekintetbe kell venni az ország értékénél a házak emelkedésének értékét is, mert midőn valamely munkás azelőtt megkeresett egy év alatt 80 forintot, ennek tőkéje 1600 forint. Most többet keres, és igy e tekintetben is hatályosan növelkedik a munka-tőke. Sokan nevetni fognak fölöttem, és meg fognak támadni, hogy az emberi munkát is, mint factort veszem fel. Igenis az emberi munka a gazdászat egyik factora, mert csak ez teszi lehetővé a termelést. Ennélfogva figyelmet érdemel. Miután nekem e meggyőződésem a munkáról, megengedi a tisztelt ház, hogy ismét elő fogom számlálni azon emelkedést, melyet a munka tőke Magyarországon tanusitott. Nem emlitettem a házakat.

Van Magyarországon 20,250 ház, melyeknél az értékemelkedést csak 50 forintra vettem fel. Mindazok, akik tudják, mennyire emelkedett az anyag és a munka ára, be fogják ismerni, hogy 10 esztendő alatt Magyarországon minden ház bármily kicsiny viskó legyen is az, 50 forinttal többet ér. Tehát ezen rovat 112,850.000 forintot tesz. Gyáros és iparos van Magyarországon 224.280. Itt csak 1000 forint tőkére veszem az emelkedést, mert van-e oly gyáros Magyarországon, ki 60 forinttal nem keres többet, mint 10 évvel ezelőtt. Napszámos van 764.200, ez 500 forinttal véve: 372 millió, mesterlegény és iparos szolga 80 ezer van, ezt véve 500 forinttal: tesz 1 millió 400.000 forintot; kereskedelmi segéd 600,000, 1000 forinttal: 66 millió; és igy azon emelkedés, mely ennek folytán előáll, körülbelől 190.000 milliót tesz. Ami a föld értékét illeti, az osztrákok alatt 2100 millió forintra volt becsülve; ma, ha a föld értékét vesszük, azt lehet következtetni, hogy a föld értéke mindenütt megkétszereződött. Ez körülbelől megczáfolhatlan tény, mert ezt nem magunk gondoltuk ki, hanem a bemutatott hivatalos összeállitásból könnyen ki lehet dolgozni. Ilyen deficites időben hiba volt a kormánytól, hogy ki nem mutatta, hogy az ország vidékenkint mennyire emelkedett.

Én bárkit szivesen felszólitok fogadásra, hogy nem 20 vagy 50, hanem az ország értéke 100 %-kal emelkedett.

Ha tehát az ország értékének emelkedését veszszük az adóemelkedés alapjául, kénytelen vagyok azon következtetésre jutni, hogy Magyarország ezen präliminālt terhet elviselheti. Kénytelen vagyok bevallani, hogy deficit van; de itt az a kérdés ismét, hogy vajon a deficit valódi-e, vagy pedig képzelt, mesterkélt deficit? mert ahol a deficit valódi, a költségen bármi áron is segiteni kell, mert a valódi deficit a bukás siklója. Én nem ismerem el részemről, hogy ami deficitünk valódi . . . *(Bal felől ellenmondás.)* stb. meg fogom magyarázni. Praeliminálva van 8 millió deficit, már most ez a deficit valódi akkor, ha az ország e deficitet rendes költségeiből nem fedezhetné. Igaz, hogy nem fedezi; de miért nem fedezheti a deficitet? Azért mert először magára az államvagyonra oly figyelmet, melyet az államvagyon megérdemelt volna, nem forditott. 14 milliót tesznek az összes bevételek és 3 millió 600 ezer forint az összes jövedelem. Kérdek bármely gazdát Magyarországon, helyesen van-e kezelve azon birtok, hol 70%-ra megy a kezelési költség?

Én ugy veszem észre, hogy ha az államerdők tökéletesen czélszerűleg kezeltetnének mindenütt: az államerdőknél legalább is 2 millióval több jövedelem fogna előállani, mert a horvátországi államerdőknél s az erdélyi erdőknél nemcsak semmi jövedelem, de deficit van. Ha azon erdők ugy kezeltetnének, mint egyesek kezelik: akkor 2 milliónál sokkal többre föl lehetett volna a jövedelmet emelni.

Nem támadtam meg a pénzügyminister a rosz kezelésért, de elismerem, ezen erdők 2 milliót jövedelmeztek Magyarországon. Tehát ez két millió.

Az állam vagyonban van 100 ezer hold föld fával beültetve. Ez ritka erdőt képez az állam vagyonában; ez olyan complexum, mely a buza termelésre a legalkalmasabb. Erre nézve a ministerium már ezelőtt 3 évvel jelentést tett, tehát a következőket nemcsak magam állitom. Ha ezen 100 ezer holdat az állam ma kiadja bérbe: az jövedelmezne egy millió forintot. Ez aránylag igen kevés.

Az állam birtokában van jelenleg is 60—70 ezer hold várandóság; 520 ezer hold birtokot nem maga kezel. De ez a várandóság igen sokáig tart. Hogy akkor, mikor egyesek ki tudnak egyezni, az állam nem: azt helytelenitenem kell, mert ha valaki kényszerittethetik, hogy áldozattal is egyezzék ki, ezt az állam is teheti. Tehát ezen várandóság egy millió 700 ezer forintot tesz; ezenkivül az állambirtokok kezelésénél, méltóztatnak nézni, bizony igen kevés kiadás van, ugy, hogy szerintem annak felét, sőt többjét is lehetett volna törölni, mert annak nagy része árendába van, az árenda költség pedig sok nem lehet. Tehát maga az állam vagyonából emelkedett jövedelem tesz nézetem szerint 4 milliót. Az állam vasgyárai Magyarországon a lehető legroszabul vannak kezelve; mert mikor másoknak, társulatoknak milliókat hoznak, Magyarországnak 500 ezer forintot jövedelmeznek azon kincsek, melyek fölérnek az ország összes vastermelésével. Mert oly nagy kiterjedésü széntelepei a magánosok összegének sincsenek, mint az államnak. Hanem miért nem jövedelmeznek az állam vasgyárai? A kezelés tekintetében ott állnak e gyárak most is, ahol 20 évvel ezelőtt. Husz évvel ezelőtt a legtöbb jövedelmet adott a vert vas, és igen keveset a nyers. Az állam most is vert vasat csinál, mint akkor, mig a nyers vasat másoktól veszi; ha a nyers vas értékét veszem, azt oly tekintélyes tényezőnek tekintem, hogy nem 500 ezer forintot, de 2 millió forintot adna az országnak. Ezt veszem 6 milliónak. Azt mondják erre, hogy csak hozhatna. De hiszen a világon minden problematicus, a mig be nincs bizonyitva, Meg kell a dolgot próbálni. Továbbá miért van deficit a vastermelésnél? Nézetem szerint azért, mert bizonyos gyárakra nézve elegendő szigorral nem járnak el.

A jövedelmi adó Magyarországban jövedelmez 10 millió forintot. A jövedelmi adót már a törvényhozás igen kedvezőleg vetette ki, mert mikor, mint előbb emlitém, egyik adóág fizet 29 milliót, addig a jövedelmi adó csak 10-et, mert a bankár urak eldugják papirjaikat és leveleket fogadnak el váltók helyett; ezért nem jövedelmez először; de másodszor azért nem, mert kellő gond nem fordittatott annak kivetésénél és minden ember felhatalmazva érezte magát az államot megcsonkitani. Meg vagyok győződve, hogy ha a rendszabályokat hoznánk e tekintetben, azt fogná mondani sok bankár, aki 100 ezerekkel rendelkezik, hogy mik azok a rendszabályok: azt ő ugy is kijátsza a Wertheim ládával. Én tapasztalásomból tudom, hogy mikor tartoztam egy bankárnak és elmentem fizetni: ő nem a Wertheimládából vette elő váltómat, hanem ágyából és midőn kérdeztem, hogy miért teszi ezt, talán biztosabb ágya, mint a Wertheim szekrény? azt mondá: igenis biztosabb hely, mert a Wertheimot a kormány megvisitálhatja, de ágyamban nem keres.

Hanem ez oly dolog, hogy aki állitja, annak be kell bizonyitani.

Én azt hiszem, hogy azt senki sem fogja kétségbe vonni, hogy keveset fizetnek, magok azon tisztelt urak legjobban tudják, hogy keveset fizetnek. Hanem azt mondják, hogy nehéz megakadályozni; én nem hiszek a pénzügyekben semmiféle boszorkányságot; meg lehet az ily visszaéléseket akadályozni, csak akarni kell. Mondja ki a ház, hogy minden kötelezvény, váltó és ilyen papir bizonyos határideig megbélyegezendő, különben elveszti értékét, jót állok, hogy nem fogják eltitkolni. De lehet, hogy felét mégis eltitkolják, már akkor is 5 millió forint jön be, ami összeadva azon 6 millióval, már fedezné a deficitet.

Mesterségesnek tartom a deficitet egy másik oknál fogva, mert kétségkivül van sok oly ág, ahol meg lehetne az administratióban gazdálkodni nagyobb összegeket. Nevezetesen az adóhivatalok fölemeltettek 270-ről 360-ra, ezen emelés történt a megyék rendezése előtt. Miért emeltetett? Azt mondták, nem lehet a pénzt behajtani. Én akkor is ellene voltam és csak magam voltam akkor az illető bizottságban ellene. Mikor a hivatalnokok fizetését fölemelték, nem mondták, hogy fölemelik; hanem a diétaban a classisokat megváltoztatják: és ez 3.200,000 ezer forintot tett és ha ezt kiveszszük ismét nincs deficit.

Egyátalában én azt hiszem, hogy igenis itt is meg lehet gazdálkodni; azt mondják ugyan, hogy a hivatalnokok jelenlegi száma nem elegendő a behajtásra. Tisztelt ház! én ugy tapasztalom, hogy az emelt számu hivatalnokok sem voltak elegendők, mert az adó-tartozás még jóval szaporodott. Ha az ember az adótartozást meg akarja kevesbiteni, ha az adónak könnyebb befolyását akarja eszközölni, nézetem szerint nem a végrehajtó közegeket kell szaporitani, hanem arányositani kell az adókat, és ez arányositás által könnyiteni kell az adófizetést, s akkor magától következik az adófizetés rendessége és pontossága, mindaddig nem lesz rendes adó-fizetés.

De én azt hiszem, hogy miután már a megyék és községek rendeztettek, mind a megyéket, mind a községet ugy lehet tekinteni az adó behajtásnál,

mint factorokat, ha azok felelősekké tétetnek, itt ismét a kiadás $^1/_3$-át meg lehetne kímélni, ez pedig tesz körülbelül 1,200.000 forintot.

Még egy másik tételt említek. Ezek a lovak. Én nagy, rettenetes nagy barátja voltam a nemes lovaknak mindig. Örvendek rajta, hogy az országban szaporitásukra a kormány mindent elkövet, óhajtom is ezt; azt, hogy méneket nevel, helyesnek tartom; de általában a méltányosság és egyenlőség szempontja követeli, hogy aki használja a mént, az fizessen érte. Ez eddig az országnak került 1,200.000 forintjába, s behozott 200 ezer forintot. Ha a lakosok, kik a lovakat használják, adót fognak fizetni: egy másik millió ismét megvan gazdálkodva.

Azt hiszem, még nagyon sok olyan tér volna, hol gazdálkodni lehetne; *(Halljuk!)* de az idő $^3/_4$ kettőre van, ha méltóztatnak parancsolni, majd a részleteknél szolgálok vele.

Tisztelt ház! Miután tehát én azt hiszem, hogy itt a deficitnek csak az adóreform hiánya az oka; s miután meg vagyok győződve, hogy ezen adóreform többé semmi tekintetben tovább nem halasztható; s miután a budget megakasztása annyi volna, mint az ország hitelének megrontása, koczkáztatása.... Közbe méltóztatnak kissé integetni régi barátaim. *(Derültség. Halljuk!)* Erre egy észrevételt teszek. Higyék meg tisztelt régi barátaim, hogy mindig az országnak árt, ha a kormány valamely kötelezettséget vállal, és azt nem teljesiti, természetesen, hogy itt a házat nem lehet azért a kötelezettségért feleletre vonni, mert meglehet, hogy azon kötelezettség teljesitése sokkal több kárt okozna az országnak, mint a pillanatnyi ingadozás. Hanem ez ugy van. Másodszor méltóztassanak meghinni, hogy ha egy piszkos embert le akarunk mosni: nem ér semmit, ha tintával járulunk hozzá. Ha egymást mosogatjuk, igazságtalanul megtámadjuk, mindnyájan szerecsenek leszünk s nem fog hinni nekünk sem az ország, sem a külföld. Mondjuk meg az igazat: ne engedjünk ott, hol az ország érdekei kivánják és tegyük meg, ami méltányos: ezen szempontnál fogva tehát, mert ennélfogva sem tagadhatom meg az ország hitelének koczkáztatása nélkül, mert hiszem, hogy ezen terhet elbirjuk és azt kivánom, hogy az adóreform minél előbb keresztülvitessék: a pénzügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Felkiáltások: holnap folytassuk a tárgyalást!)*

Elnök: Tehát az ülést bezárom s holnap 10 órakor folytatjuk.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

---

72. országos ülés

1873. január 24-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvény bemutatása. Madarász József a képviselői dijak tárgyában határozati javaslatot ad be. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Szlávy József, ifj. Zichy József gr.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: A mai ülés jegyzőkönyvét vezeti Szeniczey Ödön, a szólni kivánókat ugyan ő és Kiss Miklós jegyző ur fogják följegyezni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 1873. január 23-án tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van. Mednyánszky Dénes br. képviselő bemutatja Selmecz és Bélabánya bányavárosok föliratát, melyben a közigazgatási költségek egy részét az állam által kérik fedeztetni

Az elnökségnek több előterjesztése nincs.

Madarász József: Tisztelt képviselőház! Egy határozati javaslatot olvasok föl a tisztelt képviselőház előtt; fölolvasás után a házszabályok értelmében a legrövidebben fogom, kötelmem szerint, indokolni. A határozati javaslat a következő *(olvas)*:

Tekintettel arra, hogy a képviselőház tagjainak függetlensége megóvassék; tekintettel arra, hogy hacsak a képviselőház szigoru ellenőrzési kötelmének teljesitését lehetlenné tenni, s ez által tekintélyét aláásni nem akarjuk: nem elég azt mondani, hogy a képviselőt sem mint hivatalnokot, sem mint szegődöttet tekinteni nem szabad; de szükséges, hogy a ki képviselő, ugyanakkor ne is legyen se

hivatalnok, se szegődött, *(Zajos helyeslés bal felől)* a nemzet, a nép érdeke pedig nem a képviselők napidijának megszüntetését, de azoknak igazságos kellő dijjazását követeli:

határozza el a ház, küldjön ki egy bizottságot, mely mindarra nézve, *(Helyeslés bal felől.)* hogy a ki képviselő, ugyanakkor sem hivatalnok sem szegődött nem lehet, mind arra nézve, hogy a képviselők miként a ház elnöke: évi állásukat megillető dijjazásban részesittessenek, nyujtson be javaslatot. *(Helyeslés bal felől.)*

Határozati javaslatomat röviden kivánom indokolni. *(Fölkiáltások: Nem lehet! Ellenmondás bal felől.)*

Jól tudom, hogy ezen, mint Szarvas város képviselőjének beadott javaslata, mint minden ilynemű javaslat *(Jobb felől felkiáltások: Nem lehet tárgyalni!)* a választási törvény vitatása alkalmával lesz helyén megvitatandó; de azért, hogy be kellett adnom ma e javaslatot, röviden kell indokolnom azért, mert egy másik ugyane kérdésre vonatkozó javaslat beadatott tegnap; tehát a közvéleménynek kell, hogy foglalkozzék vele addig, mig ennek tárgyalási ideje elérkezett. Továbbá bocsánatot kérek, a tegnapi javaslat szóbeli indokolásában foglaltatik az is, hogy azért terjesztetett be, hogy azon sajnos jelenet, mely tegnapelőtt e házban előfordult, ne ismétlődjék. Bocsánatot kérek, mi volt e jelenet előidézője? A házszabályokra való hivatkozás. Mi kötelességök a képviselőknek? Kötelességök üléseket tartani. Igenis, ha tehát a házszabályok azon szakasza, mely szerint 100 képviselőnek jelenléte követeltetik, a képviselők függetlenségével ellenkezik: tessék inditványozni a házszabályok megváltoztatását, hogy azok száma csekélyebbre leszállittassék. Én soha sem követelem azt, és — tudom — a képviselőház sem követeli, hogy mint a diákok mindegyik megjelenjék a 400 képviselő közül; de 430 képviselő közül hogy legalább is száz okvetlenül mindennap megjelenjék, *(Helyeslés)* akkor midőn ülés tartását megrendeli a ház: ezt a házszabályok és a ház tekintélye valóban megkövetelheti. *(Helyeslés.)*

Ezek voltak azon indokok, melyek javaslatom beadására kényszeritettek, s ajánlom azt mind a képviselőháznak, mind pedig az ország közvéleményének. Vitassa meg és tegye a képviselőház, ami legjobb lesz. *(Helyeslés.)*

Elnök: A határozati javaslat ki fog nyomatni, szétosztatni és annak idejében a tisztelt ház fölvétele iránt intézkedik.

Következik a napirend, vagyis a költségvetési vita folytatása.

Várady Gábor: Tisztelt ház! Nem bánt engem a szólás viszketege; mert inkább szeretek, főleg ily nagy fontosságu tárgyban másokat hallgatni, mint magamat hallatni, és örömestebb vagyok ilyenkor tanitvány, mig a tanitó szerepére nem sok vágyat érzek keblemben.

Nem is azért szólalok föl, tisztelt ház, mintha remélhetném, hogy pénzügyi állapotaink egyik vagy másik részét jobban megvilágithatom, mint sikerült az, az előttem szólóknak; vagy mintha szándokomban volna az itt hallott pénzügyi és reform-programmokhoz részemről is egyet sorozni. Felszólalok, tisztelt ház! egyszerüen csupán azért, hogy indokoljam szavazatomat, melynél fogva a pénzügyi bizottság jelentését és a költségvetést átalánosságban, a részletes vita alapjául elfogadni kész vagyok. És midőn ezt teszem, nem fogok a számok csoportozásába elmélyedni, mint tették ezt előttem majdnem mindannyian, kik közül én többeket készséggel ismerek el nemzetgazdászati és pénzügyi capacitásoknak; nem is fogok azon, nézetem szerint, szükségtelen bizonyitgatásba bocsátkozni, hogy a nálunk divatozó pénzügyi politika szerint a kétszer kettő elvesztette azon tekintélyét, melylyel az, az arithmetikában bir, és hogy különösen igen tisztelt képviselőtársam Kautz Gyula számjaira nagyon alkalmazható az ókori classicus irónak azon mondása, midőn azt mondja, hogy napjainkban a szavak elveszték valódi értelmöket; nála is a számok elvesztették valódi értelmöket.

Én, tisztelt ház! mindezekbe nem bocsátkozom; és szoritkozom csupán azon vezér-fonalra, mely a pénzügyi bizottság javaslatán végig huzódik. És mielőtt áttérnék a pénzügyi bizottság előttünk fekvő javaslatára, nem hagyhatom észrevétel nélkül igen tisztelt képviselőtársam Gorove Istvánnak nehány állitását, és az ezen állitásokból kivont következtetéseket. Ő a kormány pénzügyi és administrationalis politikája fölött tartott és gondosan egybeállitott apologiájában kiemelte, hogy mennyi sok történt a közoktatás terén, mennyire fokoztatott a honvédelmi erő, fölvirágzott az ipar és kereskedelem: vasutak épittettek; számos pénz- és hitelintézet állittatott; mintegy azt akarván ezekkel bebizonyitani, hogy a jelen, kétségtelenül nem vigasztaló pénzügyi állapotot kellően ellensulyozzák a szellemi és anyagi befektetések.

Felmutathatnám, tisztelt ház, én is mint tették azt előttem többen, az érem másik lapját. Nem volna nehéz ezen szép fényben előnkbe állitott képen a vastag árnyfoltokat is kimutatni, hogy például a közoktatási törvény mostanáig sem lett kellően végrehajtva, hogy a közmüvelődésre adott fillérek az áldozat nevét alig érdemlik meg, hogy minél nagyobb számban szaporodtak hazánkban a pénz és hitelintézetek — és ez figyelmet érdemlő dolog, — annálinkább hanyatlott hazánkban a hitelügy és pénzforgalom. *(Igaz! Igaz! bal felől.)* Mindezeket nem sorolom elő, mert nincs rájok itt e helyen

szükségem. Én elfogadom azon eredményt, amelyet felmutatott igen tisztelt képviselőtársam Gorove, és elfogadom azon eredményt is, melyet az igen tisztelt ministerelnök ur tegnapi beszédében előttünk föltárt, midőn például párhuzamot vont Magyarországnak 1848. előtti multja és jelene között, midőn beszélt az 1848. előtti rozzant fedelü kunyhókról és azon időbeli vásári czigány-maecenasokról, bár én e képnek is felmutathatnám árnyoldalát; de mondom elfogadom az eredményt, ámbár egészen más következtetésekre jutok, mint amelyekre jutottak igen tisztelt képviselőtársam Gorove és az igen tisztelt ministerelnök ur; őket a képek fölemelték, rájok kedvezőleg: én rám sok tekintetben leverőleg hatottak ezek. Mert, tisztelt ház, ha azon kapkodás, azon egyöntetüség és harmonia, rendszer és összefüggés nélküli müködés, melyet a kormány, a pénzügy és administratio terén tanusitott, azon eredményt tudta felmutatni, melyet én megrázkódott pénzügyi állapotunk daczára eredményül elismerek, kérdem mennyire lehetett volna ezen eredményt felfokozni akkor, hogy ha a kormány eljárásában rendszer, egész nemzeti életünket, érdekeinket felkaroló öszhangzó müködés lett volna. *(Felkiáltások a bal oldalon: Igaz! Igaz!)* Ily rendszert, ilyen harmonicus összefüggést én a kormány működésében hasztalan keresek. Tisztelt képviselőtársam Gorove ur védeni igyekezett a kormányt különösen arra nézve, hogy a reformok teréni működésben talán rohamos eljárást is tanusitott. Én részemről nem mondtam és nem hiszem, hogy ezen padokról is a kormány eljárása a reform teréni előhaladásában bármikor rohamosnak mondatott volna; egészen más tér az, melyen igen tisztelt képviselőtársam Gorove egy dus alkalmat talált volna arra, hogy a kormányt védelmezze: és ez tisztelt ház a rendszertelenség.

Nem bocsátkozom részletekbe, kimélem a tisztelt ház idejét, gazdálkodni akarok az idővel; de engedje meg a tisztelt ház, hogy állitásaim igazolására csak nehány példát hozzak fel. *(Halljuk!)* Az igazságszolgáltatás mereven elválasztatott a közigazgatástól, elválasztatott a legutolsó vonalig, és ezen, nem mondom, hogy egészen helyes, de minden esetre meglevő rendszer kiegészitésére szükséges intézmények nem léptettek életbe. A közjegyzőség az ország egyetlen részében sem, még csak a fővárosban sem léptettetett életbe, pedig ez már a rendszernek kétségkivül kiegészitő része lett volna. Tömérdek kiadás lett volna ez által meggazdálkodva, sőt az államnak ez jövedelmet hozott volna. A békebirói intézménynek nyoma nincs, és mi lett a következmény? az, hogy a járásbiróságok 10 frtos hagyatéki tárgyalásokkal is bibelődnek, tyuk és ludperekben is kénytelenek itéletet hozni, és mert az apró perek száma a dolog természeténél fogva sokkal nagyobb, mint a nagyobbaké, ezektől elvonatik az idő, az igazságszolgáltatásnak és igy a kereskedelemnek a hitelnek rovására. *(Igaz!)* A codificatioról nem szólok, tisztelt ház, hisz az ellen még védheti magát a kormány, hogy a büntető és a polgári törvénykönyvet nem terjesztette elő; hanem hogy a sok rosz és részben már a lomtárba került több törvényjavaslat készitése közepette nem talált annyi időt, hogy egy amortisationalis törvényt készitsen a közforgalomban levő hitelpapirok megsemmisitésére; ez egyik kirivó bizonyitéka annak, hogy kormányunk nem bir tudatával annak, hogy Magyarországnak főleg kereskedelmi és hitel tekintetében mire van szüksége.

Ha külföldi kereskedőkkel találkozunk, nem hiszik, hogy Magyarországnak ilyen amortisationalis törvénye nincs, és hogy még mindig patensekkel kormányoznak e tekintetben, s csodálkoznak rajta, hogy e mellett hitel- és pénzügyeink még csak ugy is döczögnek, mint ahogy döczögnek. Én látom annak szükségét, hogy a birák s a kezelő személyzet számát szaporitani kell, érzem annak sulyát, hogy a hátralékok száma minden birósánál szerfelett szaporodik; mindamellett ugy vagyok meggyőződve, hogy ha mi az igazságügyminister költségvetését háromannyira emelnők is, mint az jelenleg áll: az igazságszolgáltatás hazánkban mindig sántikálni fog, mert a rendszer alapjában hibás. *(Fölkiáltások bal felől: Igaz! Igaz!)*

Tudjuk, tisztelt ház, hogy a rosz gőzgépnek sokkal több fa, kőszén, és sokkal több viz kell, mint a jónak, mégis lassabban és roszabbul halad mint a jó.

Tisztelt Gorove képviselőtársam a vasutakat hangsulyozta; pedig ő sokkal jobban tudja, mint én, hogy nálunk a vasutak épitésénél nincs rendszer. A tisztelt ministerelnök ur is mondta tegnap, hogy ezen vasutak darabosak. Én nemcsak darabosaknak, hanem rendszernélkülieknek tartom azokat. És valahányszor Magyarország vasuthálózatára tekintek, mindig eszembe jut némely vidéken levő azon szokás, hogy a pap kertje vagy a cinterem keritésének elkészitését magok a községi gazdák vállalják magokra és kiosztják magok között a munkát. Az egyik mogyoró, a másik tölgy, a harmadik füzfavesszőből készíti, és a szerint, amint azt az egyház és pap iránti kegyelet nekik tanácsolja, az egyik két láb, a másik 3 láb, a 3-ik 5 láb, magasra készíti a keritést, és mások talán egyátalában nem készitik el a reájok eső részt. Ilyen tarka, ilyen mozaikszerü a mi vasuthálózatunk is. *(Fölkiáltások bal felől: Igaz!)* Engedje meg a tisztelt ház, hogy csak egynehány példát idézzek. *(Halljuk!)*

Ezelőtt nehány évvel a gácsországi összeköttetés szempontjából 3 vasutvonal terveztetett. Az első gácsországi vasutvonalnak törvényjavaslata 1869.

julius havában szentesittetett, és az mondatott, hogy ezt különösen strategiai fontos érdekek parancsolják. Azt hittük, hogy „Hannibal ante portas," és 4-ik éve már annak, tisztelt ház, és e vasut mostanig sincs kiépitve; sőt ha a szakértő épitészek véleménye áll még: mai nap is problematicus, vajon az ott munkában levő alagut átalában kiépithető-e. Az eperjes-tarnovi vasutnak magyarországi része nagyrészben készen van, austriai részéhez azonban mindeddig még hozzá sem fogtak. A munkács-strii vasutvonalra vonatkozó törvényjavaslat még a mult országgyülésen terjesztetett a ház elé, ismét nagy fontosságu strategiai érdekek emeltetvén ki; de zátonyra jutott, az okokat, melyek azt előidézték, nem sorolom elő. Tisztán áll előttünk, tisztelt ház, hogy a három vasut közül, melyek mindegyikére az mondatott, hogy Magyarországnak azokra strategia szempontból nagy szüksége van: egy sem épittetett ki, hasonlóan azon keritéshez, melyet az imént emlitettem. *(Helyeslés bal felől.)* És ha valaki azt mondaná, hogy ebben mégis van valami rendszer, az nézetem szerint csak a rendszertelenség rendszere lehetne, hacsak valaki tréfás jókedvében nem akarná a kormányt az eddigieknél nagyobb, fontosabb strategiai combinatiókkal gyanusitani, azt mondván, hogy a megváltozott viszonyoknál fogva Magyarországot összekötni Galicziával most már nem szabad. De ha nem ezen tréfa áll, hanem komolyan áll az, tisztelt ház, amit nekünk mondottak, és amit én hiszek is, miszerint t. i. strategiai érdekek parancsolják, hogy Magyarország Gácsországgal össze legyen kötve: akkor, ha egy támadás éjszakról jönne, vád alá lehetne — engedelmet kérek, most tán nem lehetne, — de kellene helyezni a kormányt ezen mulasztásáért, és pedig ugy a mi kormányunkat, mint az osztrák szomszédok kormányát.

A mi, tisztelt ház, a pénzügyi politika terén követett rendszertelenséget illeti, ismét csak egy példát fogok felhozni. *(Halljuk!)* Az 1869-iki költségvetés tárgyalása alkalmával azt mondottam: „Nem alkottatott oly törvény, mely a kormány rendelkezésére bocsátott közpénzek miként felhasználását szabályozná, pedig folyvást csorbát üt nemzeti hitelünkön az, midőn oly eljárás követtetik, mely a kormány rendelkezésére bocsátott közpénzek czélszerü felhasználására nézve némi kételyeket enged fölmerülni." Akkor a minister urak följajdultak e miatt és nagy izgalom volt a házban. A jóakaratú figyelmeztetést gyanusitásnak mondották és nehány év mulva bekövetkezett, tisztelt ház, hogy a gyanusitásoknak és vádaknak egész rendszere fejlett ki. *(Igaz! bal felől.)* Midőn láttam, hogy a figyelmeztetésekre az igen tisztelt kormány semmit sem hajt, midőn az államszámvevőszék iránti törvényjavaslatot a ház elé terjeszteni és indokolni szerencsém volt, ismételten elmondottam, hogy törvényt kell alkotni, mely szerint az utalványozó és számoló egy személyben nem lehet, törvényt kell alkotni, hogy minden alkunak, melyet az állam köt a költségvetés keretén belől kell mozognia, meg kell szabni az alku megkötésének és ellenőrzésének módját. És mindezen törvények mostanáig sem alkottattak meg. Pedig én meg vagyok győződve, hogy ha ily jól megalkotott és kellően ellenőrzött törvények vannak, azon gyanusitások és vádak — megengedem, alaptalan gyanúsitások és vádak — nem intéztettek volna a kormány ellen, vagy legalább nagyon könnyen elenyésztethetők lettek volna.

Én tisztelt ház, mert igy vagyok meggyőződve és mert ezen törvények nem létében keresem egyik fő okát jelenlegi pénzügyi zilált állapotunknak: ismételten kérem a kormányt, teljesitse ez iránti kötelességét, és ne várja az ellenzéktől, hogy az ellenzék terjeszszen elő ez iránt törvényjavaslatot, mint tette ezt az államszámvevőszéknél, teljesitse azon kötelességet, amelyre több éven keresztül figyelmeztetve lőn.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy itt csak mellékesen megjegyzést tehessek a bankügyre nézve. *(Halljuk!)* Azon szemrehányást teszik nekünk a tisztelt tuloldalról, hogy ha mi hazánk pénzügyi helyzetét oly sötét szinben rajzoljuk, ez a mi hitelünk rovására történik.

Én ezt, tisztelt ház, nem hiszem. A kereskedő világ jól számit, a kereskedő világ előtt a beszédek nem sok értékkel birnak, legalább nem annyival, hogy egy államnak meglevő hitelét ócsárló beszédekkel rontani, és nem levő hitelét szép beszédekkel helyreállitani lehessen. A kereskedő világ tényeket kiván. Ezen tényeket, — nem mondom öntudatosan, nem mondom, hogy akarattal, de minden esetre — a kormány szolgáltatja a külföldnek akkor, a mikor látja a külföld, hogy Magyarországnak nincs meg azon függetlensége, hogy egy önálló nemzeti bankot fölállithasson. *(Élénk helyeslés bal felől.)* Ha a külföld látja, hogy Magyarország most is finánczialis gyarmat, ha a külföld látja, hogy Magyarország most is a bécsi gyámság alatt áll: az hazánk hitelét nullára szállitja alá; *(Ugy van bal felől)* pedig ezen bankügy tény és nem beszéd. Azt mondhatná az igen tisztelt ifju kormány, mint mondotta ezt tegnap az igen tisztelt ministerelnök ur, hogy mindezek miatt, nem terhelheti a jelen kormányt vád és felelősség. Azonban megengedi nekem az igen tisztelt ministerelnök ur, hogy a jelenlegi kormány férfiai, feltétlenül minden jogfentartás nélkül, tehát az eddigi pénzügyi és administrationalis politika követésének igérete mellett vállalták el a kormányt, tehát „absque beneficio inventarii" fogadták el az örökséget, s igy, nézetem szerint, s a törvény logikája szerint el, kellene vállalni a jelen kormánynak, még ha a tisztelt ministerelnök nem is tett az iránt tegnap ünnepélyes nyilatkozatot, el

kellend vállalnia a felelősséget a előbbi kormány minden tényeért ugy egyenként, mint együttesen, következőleg nem menekülhet a tisztelt kormány a felelőség alól arra nézve sem, hogy a különböző ministeri tárczák keretébe igen sok teendő roszul, hibáson van beosztva.

1867-ben lehetett még arra nézve mentsége a kormánynak, mert hisz ugy vette azt át 1849-ből, de azóta sok idő telt el. Az ellenzék részéről és a tulsó oldal részéről is ismételve hangsulyoztatott ezen beosztás helytelen volta. Vagy például helyes-e, ha egy kiválóan agricol államban, mint ezt Kautz Gyula tisztelt barátom ismételve hangsulyozta, hogy a földmivelési minister postákkal és távirdákkal bibelődik; a pénzügyminister szánt, vett hogy ugy mondjam parasztgazdálkodást folytat, a cultus minister plane uradalmakat kezel? Ezen visszás, mondhatni nevetséges állapot megtermette káros gyümölcseit hazánk administrationális és pénzügyi előhaladásának terén. És mert a rendszertelenség megvan magukban a tárczákban: ezen rendszertelenség nyilvánul a kormány müködésének mondhatni majd minden ágában.

De, tisztelt ház! talán sokat is időztem e pontnál, elismerem; szolgáljon mentségemül az, hogy század részét sem mondtam annak, mit mondhattam volna azon állitásom igazolására, hogy a kormány rendszer nélkül, helyes programm nélkül járt el majd mindenütt. Azt hiszem, hogy a részletes tárgyalás alkalmával erre nézve bővebben nyilatkozhatunk.

Visszatérve a pénzügyi bizottság jelentésére, én e jelentést az átalános tárgyalás alapjául nem csak elfogadom, de őszinte örömmel üdvözlöm azt, sőt teljes elégtétellel tartozom igen tisztelt barátom Széll Kálmánnak, kit én a mult évi költségvetés tárgyalása alkalmával azért, mert ő is — mint tette ezt a pénzügyi bizottság, mint tette a kormány — a lehető legszebb szinben állitotta elénkbe az ország pénzügyi, anyagi helyzetét, azon szinpadi dedecorateurhöz hasonlitottam, kinek az a feladata van, hogy a szinpadon az éjjeli tájképnél a holdat ugy vezesse a közönség szeme előtt végig, hogy mindig csak a fényes lap legyen látható, mert ha a lap megfordul, nevetség tárgyává lesz. Azonban a pénzügyi bizottság ez évi jelentésében, — s ezt teljes készséggel ismerem el, — a lap immár megfordult, látjuk annak tulsó oldalát is, és látjuk a mit különben is tudtunk, hogy a szinpadi regényességet egy darabka fagygyugyertya s egy kis olajos papiros idézte elő.

Hanem tisztelt ház! én nem tudom, mit gondol a kormány a pénzügyi bizottság jelentéséről s bizonyos tekintetben azt sem tudom, hogy mi, kik innen és túlról vitázunk, midőn a pénzügyi bizottság jelentését mindannyian elfogadjuk, miért vitázunk? Midőn alaki tekintetben elmondja a pénzügyi bizottság jelentésében, hogy a kormány a zárszámadások fő kimutatását november végén terjesztette elő, midőn mondja, hogy a költségvetés indokolásának nagyobb részével késett, midőn elmondja a dolog lényegére nézve, hogy az 1872-iki hiány fedezésének módja, a mint azt a törvény rendeli, nem vezetett a kivánt eredményre, tehát más szavakkal azt mondja, hogy a kormány propositiója fiaskot csinált; és elmondja, hogy ezen hiány ujabb fedezése nélkül az államháztartás tovább nem vezethető; midőn elmondja tisztelt ház, hogy a szemünk előtt lebegett czél szépségével, tökélyével feledtete velünk s igy kormányunkkal is gyakran a nehézségeket, melyekbe az annak létesitésére szükséges anyagi eszközök előteremtése kerül: feledtette az áldozatok sulyát, melyeket ezen eszközök megszerzése az államra háritott. Elmondja, miszerint a támasztott igényeknek kielégitése oly áldozatokat követel az állampénzerejétől, melyeket ma már, a jövedelmek mai állapota mellett az államháztartás állandó deficitje nélkül elviselni nem képes.

Mindezekben más szavakkal elmondja tisztelt ház, hogy rendszertelenség volt a kormány eddigi egész müködésében. Elmondja, hogy a collegialis kormánytól átvett rendszeren nem történt gyökeres javitás, utasitja a kormányt, hogy tapasztalt szakférfiakat, a modern administratióban jártas egyéneket hallgasson meg, és terjesszen elő ez iránt javaslatot, tehát ignorantiával gyanusitja a kormányt a mit én, daczára annak, hogy ellenzéki vagyok, őszintén sajnálok; utasitja a kormányt, hogy a központi igazgatást tegye olcsóbbá, gyorsabbá és egyszerübbé, tehát a tisztelt ministerelnök ur tegnapi beszédével ellenkezőleg — pedig ő is elfogadta a pénzügyi bizottság jelentését; — kimondja a pénzügyi bizottság, hogy a központi igazgatás drága, lassu és complicált; utasitja a kormányt és pedig nagyon doctrinair hangon és oly primitiv elvek fejtegetésével, a melyekért egy novitius nemzetgazdász is méltán neheztelni fogott volna, hogy most, 6 év mulva, tanulmányozza a kormány a vasuti tariffa kérdését.

Tisztelt ház! Mindezt elmondja a pénzügyi bizottság szépen, simán, de világosan. Rámutat a fogyatkozásokra, elmondja mit tett a kormány, a hol nem tenni üdvösebb lett volna, és mit mulasztott el, hol a cselekvés kötelességében állott s mind ezt a tisztelt ministerelnök ur ünnepélyesen elfogadja, a nélkül, hogy nyilatkozatához a kormány tárczáit mellékelte volna. *(Helyeslés bal felől, felkiáltások a szélsőbal felől: Ez igen jó!)*

Vannak dolgok, tisztelt ház, amelyeket nagyon nehéz megérteni; ilyen ezen dolog is, amelyről szólok, melyet legalább én nem tudok megérteni, az t. i. hogy a pénzügyi bizottság kiállitott a kormány részére egy igen szépen szerkesztett, de minden

esetre világos szegénységi bizonyitványt *(Fölkiáltások bal felől: Igaz!)* s a kormány hallgat, hallgat s marad: „vivit, imo etiam in senatum venit.“

A monda s a biblia szerint volt a régi hajósok közt egy babona, mely szerint azt hitték, hogy ha a tenger hallámai fellázadnak és a hajó fedélzetéről egy hajóst a tengerbe dobnak, lecsillapulnak a tenger hullámai. Tudom, tisztelt ház, hogy a hajósok, a tengerészek között ma már e babona nem áll fön. De azt nem tudom, hogy a tisztelt kormány ad-e valamint erre a babonára? *(Élénk derültség bal felől.)* hanem azt mégis sejtem, miszerint a kormány azt képzelteti, hogy mert fellázadtak a tenger hullámai és ezért a hajó fedélzetéről a tengerbe dobták a főkormányost, a hullámok már le fognak csillapulni. *(Élénk derülség bal felől. Felkiáltások szélső balról: Ez nagyon jó!)*

Hanem azt kérdi Kautz Gyula t. képviselőtársam, hogy hát az ellenzék miért nem áll elő az ő javaslataival a kormányzati és pénzügyi téren? A felelet igen egyszerü volna, ha azt mondanám: azért nem áll elő, mert ez nem a mi feladatunk; *(Helyeslés bal felől)* azonban én nem azt mondom. Én azt mondom tisztelt ház, hogy az ellenzék számtalan formulázott javaslatot terjesztett elő itt a házban és pedig ugy a pénzügyi, mint más reformokra nézve. Rámutathatok e részben a költségvetések tárgyalásaira, nincs ezekben egyetlen egy nevezetes pont, melynél az ellenzék ne tett volna javaslatokat, ne adott volna a kormánynak uj-mutatást. *(Igaz! ugy van! bal felől.)* Utalom Kautz Gyula képviselőtársamat arra, hogy mi az adókatasztert, az adóreformokat nem csak átalánosságban, de a főelvek jelzésével is követeltük; *(Igaz! Ugy van! bal felől)* azonban az igen tisztelt kormány tagjai — mint a strucz madarak — homokba rejtették fejöket, kicsinyelték javaslatainkat és nevették azon veszélyt, azon calamitást, melyre mi több év folytán rámutattunk.

És önök, uraim, ott a tulsó oldalon, minden javaslatot, mely ezen részről jött, főleg hogy ha azon javaslat nagyobb fontosságu gyökeres reformot tartalmazott, perhorrescaltak; *(Igaz! Ugy van bal felől)* mert remegtek el kormány lételeért és attól tartottak, hogy minden javaslat, mely innen keletkezik, ha elfogadtatnék, a kormánynak talán életébe kerülne.

Azonban terjesztett-e elő az igen tisztelt miniterelnök ur olyan javaslatot, a milyet, Kautz képviselő tőlünk kivánt? Az igen tisztelt ministerelnök ur igérte nekünk, hogy legközelebb a büntető törvénykönyv, a kereskedelmi, erdészeti, részvénytársaságokról szóló és több más törvényjavaslatot a ház elé fogja terjeszteni. Az igéret teljesitését elvárva, ezen javaslatokról még nem nyilatkozhatom, mert hiszem azok a jövő zenéjének még csak nyitányát sem képezik. Hanem a ministerelnök ur szólott megtakarításokról is; tünődött, hogy a sulyegyent miként lehetne helyreállitani. Azt mondá, megtakaritás nem eszközölhető sem a közös kiadásoknál, sem a nyugdijaknál, a központi kormányzatnál, a hivatalnokoknál, a beruházásoknál; mert, ugymond, ha nehány ezret meggazdálkodunk az egyik oldalon, néhány százezreket fog kelleni kiadnunk a másik oldalon, szóval ott végződik okoskodása, hogy mit a réven megnyertünk, ki kell azt adnunk a vámon, tehát a végeredményben oda jutott, hova a pénzügyi bizottság t. i. ezen sulyegyent vagy kölcsönnel, vagy adófelemeléssel vagy mind kettővel lehet elérni. *(Mozgás jobb felől. Halljuk!)*

Én sem egyik, sem másikról nem kivánok szólani e helyen, mert mindkét pontra nézve határozni kell a tisztelt háznak, midőn ezen javaslatok külön-külön fognak tárgyalás alá kerülni; most csak megjegyzem, hogy én az igen tisztelt ministerelnök urnak egész beszédéből, pedig feszült figyelemmel hallgattam rá, sőt még el is olvastam azt, nem tudtam kivenni, hogy az igen tisztelt ministerelnök ur hajlandó és kész volna az eddigelé követett kormányzati és pénzügyi politikától eltérőleg egy uj, egy jó, gyökeresebb reform utjára lépni; *(Fölkiáltások bal felől: Igaz!)* és mert azt nem tudtam beszédéből kivenni, ugy vagyok meggyőződve, hogy a kormány még jelenleg sincs elszánva arra, hogy egy gyökeresebb, hazánk anyagi és szellemi érdekeinek megfelelő rendszeres kormányzati s pénzügyi politikát kövessen, a mi benünket alkalmasint arra fog kényszeriteni, hogy a pénzügyi bizottság jelentésénél egyszerüen ne állapodjunk meg.

Mindemellett a tisztelt ministerelnök urnak egy állitására kénytelen vagyok válaszolni, bár nem szivesen teszem ezt, mert föltettem magamban, hogy a közös ügyekről ez alkalommal nem szólok, — a mint hogy a kormány tapasztalta is, hogy a költségvetés jelen tárgyalása alkalmával erre nézve ez oldalról egy szó sem emelkedett. A ministerelnök ur azonban provocal bennünket és igy nem szabad hogy a válaszszal adósok maradjunk. *(Halljuk!)*

Azt mondotta igen tisztelt ministerelnök ur, hogy a közös kiadások terén sem lehet meggazdálkodást tenni, különösen utalt a közös hadseregre és azt mondotta, hogy ha önállólag kezelnök a mi hadseregünket: az nekünk tán többe kerülne. Elmondhatnám, ha helyén látnám itt a dolog tüzetes tárgyalásába bocsátkozni, hogy ez esetben a kiadásoknak egy jelentékeny része visszafolyna a nemzet zsebébe, ha a felszerelés, felfegyverzés, ellátás Magyarország által teljesittetnék. *(Helyeslés bal felől.)* Elmondhatnám mindazt, a mi részünkről e tárgyban számtalanszor elmondatott; azonban csak annyit mondok az igen tisztelt ministerelnök urnak: ám probáljuk meg! De ezen kivül apellálók még a ministerelnök ur legjobb tudomására is, a mely sze-

rint igazat fog nekem adni, ha nem is itt a házban, de saját lelkében, hogy ha a magyar hadsereg a szó valódi értelmében magyar hadsereggé lesz: akkor, öszhangzásba hozatván a magyar hadsereg szervezete a honvédség intézményével, hasonlithatlanul nagyobb, mondhatni óriási erőt fog kifejteni ezen hadsereg; minden esetre sokkal nagyobbat, mint kifejt mostan, midőn a jelen hadsereg nem is magyar hadsereg, nem is közös hadsereg, hanem mint ezt már többször mondottam, jelenleg csak osztrák császári hadsereg. És a tisztelt ministerelnök ur igazat fog nekem adni abban, hogy midőn egy hadsereg intensiv ereje a szellemi életnél fogva emelkedik, az mindig a költségvetés javára történik.

Azonban, hogy a tisztelt pénzügyminister urnak se maradjak adós, kérdem, csak Kautz Gyula képviselő ur előadása következtében kérdem ezt, terjesztett-e elő tisztelt pénzügyminister ur olyan reform-tervezetet itt e házban, a milyet Kautz Gyula képviselő ur tőlünk követel.

Az igen tisztelt pénzügyminister ur beszélt a multról, melyet mi, fájdalom, igen jól ismerünk, beszélt a jelenről, a mely nézetem szerint sokkal tisztábban áll előttünk akkor, ha megszabadulunk a pénzügyminister számjai tömkelegéből, a mely számokra nagyon illik azon német bölcs mondása. „Azt mondják, hogy a számok kormányozzák a világot: de az bizonyos, hogy a számok megmutatják miképen kormányoztatik a világ.“

A tisztelt pénzügyminister ur elfogadta azon állapotot, a melyet talált, a nem annyira csinált mint csinálódott pénzügyi politika hullámain eviczkélt, a hogy legjobb akarata és tehetsége szerint tudott, birt; de nem teremtett egy önálló pénzügyi politikát, pedig bennünket, tisztelt ház, csak egy rendszeres, önálló, hazánk anyagi és szellemi érdekeit egészen felölelő pénzügyi politika menthet meg, és nem a szatócskodás. *(Élénk helyeslés bal felől.)* És igy nem fog bennünket megmenteni, tisztelt ház, Kautz Gyula képviselő ur sem, mint erről a közelebbi napokban tartott — különben igen szép — beszédéből meggyőződtem; pedig őszintén megmondva, sokat vártam tőle, különösen midőn I. Napoleonra hivatkozott Campo Formionál, és midőn Csávolszky Lajos képviselőbarátommal szemben a nap fönségére mutatott, én is vártam a napot, hanem engedjen meg, nekem tisztelt Kautz Gyula barátom, még a csillagok sem jöttek föl. *(Derültség bal felől.)* Én nem fektettem sulyt beszédének első részére, melyet Horn Ede tisztelt képviselőtársam kellő értékére leszállitott, mert ismerem az ily egybehasonlitó statistikai adatok becsének mértékét; hanem különös sulyt fektettem beszédének harmadik részére, melyben azt mondja, mit tenne ő? És mit tett ő, — Kautz Gyula — képviselő ur? Fejtegetett elveket, melyeket itt e házban minden oldalról évek óta prédikálnak; beszélt dolgokról, melyek a pénzügy és nemzetgazdászati politika alapját képezik, és ezek eszembe juttatták az adomabeli tréfás embert, ki az egész világról egybegyüjtötte a szabóságot, azt igérvén nekik, hogy igen nagy titkot fedezend föl, mely regenerálni fogja a szabóság financiális állapotát; és mit mondott? azt, hogy mielőtt varrni kezdenek, a czérna végére göböt kössenek, mert ezáltal tömérdek öltés lesz meggazdálkodva. *(Derültség.)* Ennyit tanultam tisztelt ház Kautz Gyula tisztelt képviselő ur beszédéből. *(Élénk derültség.)*

Azonban legyünk igazságosak; legyen igazságos Kautz Gyula tisztelt képviselő ur is. Hisz az ellenzék részéről tett javaslatok egy része immár el van fogadva; kifejezést nyertek a javaslatok a pénzügyi bizottság jelentésében, mert nincsen tisztelt ház e javaslatban egyetlen reformeszme sem, melyről azt lehetne mondani, hogy nem hangsulyoztatott számos izben az ellenzék padjairól, vagy egy részben nem innen vette származását. *(Ugy van! bal felől.)*

És miután kijelölte a pénzügyi bizottság — legalább főbb vonásokban — az utat, a melyen haladnunk kell: tudtunkra adta egyszersmind azt is, hogy nem szabad tovbbá mennünk azon uton, a melyen a kormány pénzügyi és administratiónalis tekintetben haladt a multban. De, nézetem szerint, nem szabad a pénzügyi politika megalkotásánál azt sem számitásba vennünk, amit Gorove István tisztelt képviselő ur számitásba vett, midőn Istenben bizakodva azáltal is reménylette Magyarország pénzügyi helyzetét virágzásba hozhatni, ha hazánknak egynehány évig jó termése lesz.

Én is bizom Istenben, tisztelt ház! és óhajtom hogy több évi gazdag termése legyen hazánknak és hogy a sovány tehenek ne nyeljék el a kövéreket; hanem egyszersmind Cromwellel tartok és azt mondom, imádkozzunk az Istenhez, de tartsuk jó száraz helyen puskaporunkat, azaz kövessünk egészséges és hazánk érdekeinek mindenben megfelelő pénzügyi politikát.

És midőn az ellenzék részéről számtalan reformjavaslat tétetett, Kautz Gyula képviselő ur chablonszerüleg beszél az ellenzék negatiójáról, beszél a kormány actiójáról. És a kormány actiója fölötti lelkesedésében, annyira elragadtatta magát, hogy azt mondta, miszerint a kormány eszméje egy és azonos az állam eszméjével. Hiszen ezen tan az, melyet a képviselő ur maga is megrótt, hiszen ez az après moi les deluges. Önök éveken keresztül igyekeztek a nemzet kebeléb e csepegtetni azon tant, hogy önök az egyedül védők, az egyedül föntartók, az egyedül megtartók, és ha az önök kormánya megszünt kormány lenni; ezután az özönviz, a pusztulás következik. Higyje el nekem Kautz Gyula tisztelt képviselő ur, nem ártott nekünk annyit a kormány

czéltévesztett és helytelen administrationalis és pénzügyi politikája, és nem ártand annyit, ha ez, mitől Isten óvjon, még több évig is igy folytattatnék, mint ártana hazánknak anyagi és szellemi tekintetben az, ha megfogamzanék és gyökeret verne a nemzet kebelében azon tan, hogy a kormány eszméje ugyis azonos az állam eszméjével. Az ily tanok hirdetői azok, kik azt mondják amit mondott tisztelt Kautz Gyula ur, hogy nálunk hiányzik az erőfeszitésre szükséges autonom patriotismus. Tudom hogy a multat nem értette, mert azt mondotta: „nincs.“ De a multat nem is érthette, mert ezt a történelem fényesen megczáfolná; hanem értette a jelent. És melyik jelent értette? azt, a melyet önök alkottak. Hiszen a centralisatió polyp karjait kiterjesztették minden irányban. A birák választása az utolsó vonalig elvétetett a honpolgárok kezéből, a köztörvényhatóságok és községek képviseletének megalkotásánál a szabadválasztási jog a felére szállittatott; minden irányban épen az autonomia megnyirbálására van irányozva a kormány törekvése.

Nincs tehát joga Kautz Gyula képviselő urnak feljajdulni, hogy nálunk nem létezik az erőfeszitésre szükséges autonom patriotismus. Megvan ez most is, mint megvolt a multban, habár mesterségesen el is van zsibbáztva, fel kell ébreszteni, nevelni, fejleszteni e patriotismust azzal, hogy adjuk vissza az önkormányzatot; tiszteletben kell tartani a nép jogait és akkor óriási erőfeszitésre lesz képes a nemzet autonom patriotismusa; mert a jogok szaporodásával és növekedésével növekedik egyszersmind a kötelességek teljesitése iránti érzék és erő is. *(Helyeslés bal felől.)* Ugyanazért én a pénzügyi bizottság javaslatát s a költségvetést átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Hosszan tartó élénk éljenzés bal felől.)*

Kemény Gábor báró: Tisztelt ház! Financialis helyzetünk kétségbeejtő, hangzik már évek óta, folytonos crescendóval a tulsó oldalról; financialis helyzetünk válságos, hangzik vissza innen-onnan ezen oldalról is. A közvélemény pedig már-már kezdett hozzászokni és az eszmével megbarátkozni, hogy, ha még eddig nem is történt meg, de közelebbről országosan tönkrejutunk. És mindez nem igen válik hitelünk épülésére.

Kétséget sem szenved, hogy financialis helyzetünk komoly. Egy közel 200 milliós budget minden körülmények közt komoly dolog; és annyival inkább nekünk, kik sem valami nagy, sem valami gazdag ország nem vagyunk. Fizetni átalán nem kellemes; kétszer meggondolják, kiknek hatalmában áll 200 milliót fizettetni az országgal, hogy azt miként vetik ki és miként használják föl.

Bizonyos tehát, hogy financialis ügyeink a legkomolyabb megfontolást érdemlik; de távol legyen tőlem, hogy magamévá tegyem azt a sötét szemüveget, melyen át azt sokan tekintik.

A pénzügyi bizottság is aggasztóbbnak látja helyzetünket, mint én; és részben fektet nagy sulyt oly dolgokra, melyekre én nem adok igen sokat; de ugy látszik, nem nagyon zavarják financialis felfogását némely oly dolgok, melyekre meg én fektetek nagy sulyt.

Ugy látszik nekem, hogy sötét financialis felfogásának alapja abban rejlik, hogy az összehasonlitásoknál nem von kellő gondos határvonalat a rendes és rendkivüli bevételek és kiadások közt, holott nagy gonddal kivánja azokat megkülönböztetni az előirányzatokban. És igen sokat ad az előirányzatokra, és igen keveset az elért eredményekre.

Valamint a pénzügyi bizottság hiszi, magam is elfogadom: szerencsétlenség, ha valamely állam rendes bevételeiből rendes kiadásait fedezni nem képes. Egyike tehát a legfőbb kérdéseknek: tudja-e Magyarország rendes jövedelmeivel rendes kiadásait fedezni? Felelet: az uj parlamentalis korszak óta, és jelesen 1867-től 1871-ig öt év végeredményeit ismerjük. Ezen öt év alatt Magyarország rendes jövedelmei rendes kiadásait nemcsak fedezték, de egy plust is eredményeztek.

Ennek bebizonyitására magára a pénzügyi bizottság átalános jelentésére hivatkozom, melyben igen sok becses adat van nagy szorgalommal összehordva.

A pénzügyi bizottság tisztelt előadójának és a pénzügyministernek beszédei után fölöslegesnek tartom 1868-tól 1871-ig évről-évre felhozni: mennyi volt ténylegesen a rendes bevétel? mennyi a rendes kiadás? mennyi évről-évre a felülmaradtság? csak azt jegyzem meg, ugyanaz részletesen elő van adva a pénzügyi bizottság átalános jelentése 28-ik lapján; és azt, hogy minden évről volt egy kis felülmaradtság.

Jól emlékezhetünk pedig reá, hogy az előirányzat mindezen évekre a rendes bevételek és rendes kiadások között hiányt jövendölt. Ugymint: 1868-ban $2._5$ milliót, 1869-ben $4._6$ milliót, 1870-ben nem kevesebbet mint $14._4$ milliót, 1871-re $4._5$ milliót; a négy évre tehát összesen kerekszámban 26 milliót; hiány helyett felülmaradt azonban a négy év alatt, mindig csak a rendes bevétel- és rendes kiadásról beszélve, összesen $20._6$ millió. Tehát itt deficit nem volt, és a pénzügyi bizottság kifejezését használva, a javulás az előirányzathoz képest $46._6$ millió. Szerintem azonban ebben nincs semmi valódi javulása financialis helyzetünknek, hanem a rendes bevételeket és rendes kiadásokat tekintve, ama négy év alatt összesen több mint 46 millió forintra menő előirányzati tévedés követtetett el.

Ime elfogadhatjuk bátran, hogy 1868-tól 1871-ig a rendes bevételek és rendes kiadások között deficit nem volt. És maga a pénzügyi bizottság is mondja jelentése 29- és 30-ik lapjain, hogy „ki kell emelni, hogy (az általam is felhozott négy évről szólva) a rendes kiadásokat a rendes bevételek képesek voltak fedezni, sőt 1871-ben is 2.$_1$ millió forint fölösleg mutatkozik.“ Tehát a pénzügyi calamitások amaz igen fontos neme, mely abban van, hogy valamely állam rendes jövedelmeivel rendes kiadásait fedezni képes ne legyen, 1868-tól 1871-ig, Istennek hála, nem volt meg; sőt mondhattam volna 1867-től, mert, mint köztudomásu dolog, 1867-ben sem volt deficit. Az 1872-ik esztendőről nem szóltam, mert arról még zárszámadási eredményeink nincsenek, csak előirányzatok. Az idézett adatokból már látszik azonban, hogy azok mindig deficitet jövendölnek; de abban nincs miért megütközni. Sőt a pénzügyministernek a vita kezdetén tartott beszédére támaszkodva, bizton lehet már most remélni, hogy, habár 1872-re is hiány volt előirányozva a rendes költségvetésben, 6.$_2$ millió forint és habár az azon év is és egymásután már a harmadik, igen mostoha volt a mezőgazdaságra: deficit még sem volt.

Nem elég azonban az, hogy a költségvetés rendes bevétel és kiadásra vonatkozó részeiről évről-évre utólagosan kisüljön, hogy nem volt deficitben; szükséges, hogy már előre tisztában legyünk fölötte, hogy constatáltassék már az előirányzatban, hogy rendes bevételeink fedezni fogják rendes kiadásainkat. Mert az erről való megingathatlan, a kételyt kizáró megnyugvás képes hitelünket föntartani. Arra pedig vajmi nagy szükségünk van.

Az nem szenved kétséget, hogy rendes és rendkivüli kiadásainkat összevéve, azok igen jelentékeny összegekkel multák felül rendes jövedelmeinket. De engem ez önmagában legkevésbbé sem lep meg; egyébre nem is számitottam. Én nemcsak azt hittem, hogy vasutakat és más nagy állami befektetéseket, melyekre elkerülhetlen szükségünk van, képesek nem leszünk saját rendes jövedelmeinkből előállitani, és hogy azok létesitésére nagy összegü kölcsönöket kell kötnünk; de hiszem ma is, hogy még igen hosszu ideig nem fogja hazánk nagyobbszerü rendkivüli kiadásait, illetőleg nagyobb rendkivüli befektetéseit, rendes jövedelmeiből fedezhetni. Igen szomorunak tartanám a politikát, mely a még nélkülözhetlen közlekedési, culturai és más befektetéseket akkorra kivánná elodázni, midőn azokat rendről-rendre, talán vagy száz év alatt, talán hosszabb idő alatt, mint a mennyi szükség volt arra, hogy az amerikai Egyesültállamokban, mondhatnám, semmiből, erőteljes országok fejlődjenek, leszünk képesek megtakaritani. Maga a pénzügyi bizottság is mondja, miután az államunkban nélkülözhetlen sok mindenféle befektetést elősorolt jelentése 39-ik lapján, hogy „ezen kiadásokra, melyeket mind az állam rendes bevételeiből fedezni senki sem akarhat, készen kell lennünk.“

Az előbb, magára a pénzügyi bizottság adataira hivatkozva, kimutattam, hogy a rendes bevételek és rendes kiadások active állanak, a miből közbenvetőleg még nem szükségkép foly, hogy okszerüen legyenek előirányozva, helyesen elköltve; most megmondtam, hogy rendkivüli költségeink csak kölcsönvett pénzzel voltak és lesznek még hosszasan fedezhetők. Ez is lehet azonban okszerüleg vagy okszerütlenül előirányozva, intézve, helyesen vagy helytelenül elköltve. Hogy ebben tájékozva legyünk, szemügyre kell vennünk a közelebbi évek rendkivüli kiadásait. Itt is nyujt adatokat a pénzügyi bizottság jelentése a 33-ik és következő lapokon.

Szerinte, ha az 1868—1871-ik években tényleg megtörtént rendkivüli kiadásokhoz hozzáadjuk az 1872-ik évi előirányzatokat, a következő eredményeket találjuk:

A pénzügyi bizottság szerint gyümölcsöző vállalatokba fektettetett:

a) államvasutakra	85.$_8$	millió
b) másnemü valóságos hasznos és gyümölcsöző beruházásokra .	27.$_1$	„
c) a lánczhidra és Dunaszabályozásra	8.$_9$	„
Összesen . .	121.$_8$	millió

„Nem gyümölcsöző“ beruházásokra ugy mint:

a) vasuti kamatbiztositásra . . .	18	millió
b) vizépités, utépités, honvédség felszerelés és távirdára . . .	27.$_4$	„
Összesen . .	45.$_4$	millió

Rendkivüli közösügyi költségekre és egyéb rendkivüli kiadásokra . . . . 43.$_4$ millió

A legutóbbi összegben legjelentékenyebb tétel maga a rendkivüli közösügyi kiadásokra forditott, vagy az 1872-et illetőleg még forditandó összeg. Ugyanis 1868—1872-ig összesen előirányzatott közösügyi rendkivüli költségekre 23.$_6$ millió, itt pedig nem nagy különbség az előirányzat és a tényleges eredmény közt.

1868-tól 1872-ig lenne eszerint a rendkivüli kiadások főösszege 210.$_7$ millió.

A pénzügyi bizottságnak ezen összeállitásból kitűnő felfogását nem oszthatom; én azt szerfölött szükkeblünek tartom. Ha mint egyszerü magán vállalkozásnak tekinteném is az állam kincstárát: még ugy sem fogadhatnám el szó nélkül; ha pedig a magosabb állami érdekeket is tekintetbe veszem: határozottan hibásnak tartom.

Ne lennének tehát gyümölcsöző befektetések a vasuti kamatbiztositásra, vizi- és utépitésre, távirda és talán még a postára, sőt magára a honvédség

fölszerelésére forditott kiadások is? Hiszen a vasuti biztositási összegek nem vesznek el: mint tartozás terhelik a fölépült vasutakat. És csak azon kamatkülönbség vesz, melylyel azok az államnak kamatóztatnak és melylyel az állam kamatoztatná, az arra forditott összegeket. De hiszen épen ezen vasuti biztosításra kiadott és kiadandó összegek eredményezik, hogy az országban egy pár száz millió tőke fektettetik be vagy 500 mértföld vasut kiépitésére. Avagy ez nem ér semmit? Aztán, vasutainkon tett tapasztalatok jogositnak a feltevésre, hogy a mértföldenként biztositott összeg be nem hajtása nehány évig tart: nehány év mulva kezdődik a visszafizetés. Igy mutatta ezt az osztrák állam-pálya, igy a tiszai, igy lehet ezt reményleni az első erdélyi arad-temesvári vasut forgalmi és jövedelmi emelkedése folytán stb.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy egy pár adatot hozzak föl a tiszai és első erdélyi vasutra nézve. A mint az az 1868-iki LI. törvényczikkben látható, 1861—1867-ig kapott azon vasut előleget 45 milliót és több ezer forintot. Ennek 4% kamatai tettek 742 ezer stb. forintot. Összesen kiadatott tehát az állampénztár részéről mintegy 53 millió. Ennek fejében nyert az állam 26.545 darab 200 forintos részvényt, melyeknek mai börsei értéke mintegy 6·36 millió. Miután a társaságnak maradt 56.130 darab részvénye, az állam birja az összes részvényeknek mintegy 31%-át és ugyanezen mértékben osztozik a jövedelmekben. És jövedelmez az állam által a tiszai vasutra forditott összeg nagyobb %-ot, mint mennyi %-ot Magyarország drága adósságaiért fizet. Az első erdélyi vasut bruttó-jövedelme volt 1871-ben 15 millió, 1872-ben 195 millió; tehát több 450 ezer forinttal. Még három évig ilyen emelkedés és ezen drága vasut is kijön a segélyezésből.

A mi a távirdákat, postát illeti: azok többet kevesebbet jövedelmeznek is. Itt legfölebb azon deficitet kellene felvenni, amit netalán a befektetett tőkék kamatozásában okoznak. És ha valaki ezt fel akarná számitani, akkor kérem számitsa ki azon jövedelem emelkedését is, melyet a jobb szárazi és vizi közlekedés, posta és távirda egyes vállalkozóknak hajt, hogy lehetséges legyen azon adóemelkedést is számitásba venni, mely azok indirect befolyásával az állam hasznára esik.

Hiszen, ha valamely elhagyatott helyre, ügyében való vállalkozó, nagyobb gyárt, válalatot telepit: első gondja közlekedési és közlési eszközökről gondoskodni: tehát utról és postáról. Épen ugy van ez minálunk, mint Európa más országaiban; és ugy Európában mint Amerikában. Avagy ez a sok practicus, önhaszon kereső ember ok nélkül dobná ki azt a sok ezer forintot?

Átalán véve: én nem vágyom arra, hogy az állam iparos polgárai sorába leszálljon és versenyezzen azokkal; de más felől az államnak feladata polgárai jólétben emelésére, anyagi és szellemi gyarapodására, a mi egyébiránt rendesen karöltve jár, és ezek mellett az ország állami és polgári egyéni biztonságára minden lehetőt megtenni.

Nem akarok most arra kiterjeszkedni, hogy micsoda melléktekintetek azok, melyek miatt, mindamellett, hogy az államot nem szivesen látom mint iparost, mint vállalkozót: helyesnek vélem, hogy posta és távirda átalán kezében maradjon, hogy mentől több vasut legyen birtokában, hogy a só egyedárusságot, sőt addig, mig módja találtatik, kár nélkül tehetni, a dohány-egyedárut is föntartsa, hogy a fémbányászatot, de már ide nem értve a vas- és kőszénbányászatot, melyek az államnak épen nem valók, habár amaz majd semmit, vagy épen semmit sem hajt, kezeiből, legalább is egyszerre, el ne dobja; és mellőzöm azt, hogy habár a földmivelést, mint iparágat épen nem szeretem a kormány kezeiben: miért nem óhajtanám most még az állami uradalmakat elárusitani, sőt, egészen speciális szempontból, magam is a gödöllői uradalom megvétele mellett szavaztam. Most csak rendkivüli kiadásaink helyességét kivánom vizsgálni.

Mint az előbb felhoztam, a rendkivüli kiadások összege 1872. végéig 210.$_7$ millió. Ebből vasuti épitkezésre forditattott 85.$_8$ millió; vasuti biztositásra 18 millió tehát összesen 103.$_8$ millió. Ez képezi tehát a rendkivüli kiadások zömét. Azt a kérdést kell tehát tisztába hozni: megérdemelték-e helyzetünkben a vasutak, hogy akkora erőfeszitéssel, kölcsönökkel és drága pénzen épitsük azokat? Részemről ezen kérdésre egész határozottsággal felelem, hogy igenis megérdemelték.

Hogy a vasutaknak politikai, forgalmi, ipari és strategiai nagy fontosságuk van: azt mindenki tudja, ez közelebbről közhelylyé vált. Van azonban azoknak olynemü befolyása részint közvetlenül, részint közvetve az állam financiájára, az ipar emelésére, a közvagyonosodásra, sőt a közmivelődés terjedésére is, melyeket ámbár kevésbbé szoktak emlegetni, azokat mégis teljes mértékben számba kell vennünk.

Vasutaink tetemesen apasztják az állam kiadásait a posta és távirda vonalokra; ellenben növelik ugyanazokból bejövő jövedelmeit. Megkönnyitik és megolcsitják a katonaság és honvédség szállitását és küldeményeiket; ezekkel egyszersmind nevezetes terhektől mentik meg a vasutmenti környékeket.

Mindenki tudja, hogy a vasutak mentén a föld becse jelentékenyen emelkedik. Ez az érték-emelkedés, az ország különböző részeiben, és a különböző nemü területeknél és távolságoknál igen különböző. Alig hiszem azonban, hogy csalódjam, vagy legfölebb igenis kis áremelkedést, és igen kis területre szoritva, veszek számitásba, ha fölveszem, hogy a

vasutak által, azok mellett jobbra és balra, egy-egy mértföldön holdanként föl lehet venni az emelkedést 20—25 forintra. Ez teszen minden vasuti mértföldre két négyszög mértföldre, azaz 20.000 kataszteri holdon összes 4—500.000 forintot. 500 mértföld vasuton pedig összesen vagy 200—250 millió forintot.

Vegyünk még ezekhez, hogy hány iparág kifejlődését teszi lehetővé az olcsó, pontos és tömeges szállitásra képes vasut. Hogy, mint tisztelt képviselőtársam Feszt Imre mondotta, a szállitási költség nevezetes adóját mennyire megapasztják a vasutak, hogy mennyivel közelebb hozzák egymáshoz a termelőt és fogyasztót. Hiszen nélküle a korunkat dominálo vas- és köszén-ipar kifejleni képtelen; nélküle a vasércz és kőszén majdnem értektelen kőzetek. Ne mellőzzük figyelemmel, mily módon emelkednek általa azon városok, melyek behatása folytán kereskedelmi és ipari gyupontokká válnak, és minő nagy tőkét képvisel csak az azokban levő telkek és házak áremelkedése: és nem fogjuk csekélyleni a hatást, melyet a vasutak hazánkban is tettek.

Senki se magyarázza ki szavaimból, mintha én mindazt mi vasutainkat illetőleg történt, föltétlenül helyeselném; mintha én a financiális viszonyokat valami szerfelett rózsaszin szemüvegen át tekinteném.

Igenis jól tudom, hogy a vasutak épitésében a természetes egymásutánt gyakran megsértettük. Vasutak épültek, melyek még várhattak volna; és vasutak nem épültek, melyek sürgetőn szükségesek voltak. És némely vasut épült roszul; csaknem mindenik drágán. Nagy volt a kamat, melyet mi szegények és pontatlan hirben levők, a kölcsönökért fizettünk és nem egy garantia igen terhes. Ezek mellett, folyton vasutat épitve, mellőztük az országutakat, melyek most roszabbak, mint az absolut korszakban. Sőt mellőztük a nagy vasutakért a kicsinyeket, a harmad és negyed ranguakat, melyeknek mint felszivó ereknek oly nagy fontossága van a nagyobb vasutak jövedelmezővé tételében, melyek hivatva látszanak lenni a kőnélküli Alföldön kőutakat is pótolni és a melyeknek előállitására, ugy hiszem fel lehetett volna kelteni a vidéki érdekeltséget, a közérdek önerőn való munkásságát. Mellőztük csaknem mérőben a csatornázást, a vizi közlekedési eszközöket és pedig a csatornák, ujra különösen az Alföldön és a Bánátban nemcsak mint közlekedési eszközök birnak nagy fontossággal, hanem mint olyanok is, melyek szárazságban az irrigatiót teszik lehetővé, rendes időben pedig a kiöntések és a földárja lecsapolására szolgálhatnak.

Gazdasági viszonyaink sem épek. Habár az Alföldön meg a Bánátban egyes jó években a föld annyit hajt, mi számot tenne Európa legelőhaladottabb országai gazdasági jövedelmeihez mérve is, átalán véve gazdaságaink egyoldaluak; az ország legtöbb részében csaknem kizárólag a buza termésre vannak alapitva és csak jó időben jövedelmeznek.

Europa nem egy országában százados az ipari és gazdasági-fejlés, százados a takarékosság, halomra gyült a tőke, megvan a szorgalom és képesség. Ha hazánkban körül nézek, csaknem semmi kész tőkére és megdöbbentőleg kevés képességre találok, hogy a takarékos szorgalmat most egyszer mellőzzem. Átalán véve megdöbbentőleg csekély a számtani és természeti tudományokban, különösen a mechanicában és technologiában való jártasság, az egy bányászatot kivéve. Ezen tudományok pedig alapját képezik az ipari és gazdasági helyes fejlődésnek. És pedig hogy ezen ösmeretek elterjedjenek, arra uj generatio kell. Miként lehetnék ezek mellett valami rózsás reményekben iparunk legközelebbi jövőjére nézve!?

A pénzügyi bizottság aggódva hozza föl, menynyibe kerül közigazgatásunk; kimutatja hány millióval kerül jelenleg többe mint ezelőtt 4—5 évvel. És valóban áll, hogy közigazgatásunk, igazságszolgáltatásunk, jövedelmeinknek nagy perczentjét emésztik föl. Előttem ez fontos, de nem annyira, mint az, hogy közigazgatásunk mindamellett rosz, igazságszolgálta.ásunk nem kielégitő. A központban bureaucraticus slendriumnak, hanyagságnak látszanak nyomai; a törvényhatóságoknál fejetlenségnek és hanyagságnak; egyfelől betyáros, hetvenkedő hivatalos hatalommal való visszaélésnek és tán rögtön mellette pajtáskodó legyezgetésnek látjuk kinövéseit. Az igazságszolgáltatásnál annyi a munka, oly lassan haladnak az ügyek, hogyha nem támad uj esély, pl. Erdélyben, még 50 esztendő mulva is lesznek függőben levő urbéri keresetek.

A pénzügyi bizottság az állami közigazgatás megjavitsáát egy törvénytől várja. Megvallom ily hitben nem vagyok. Hoztunk mi már törvényt tömegre nézve sokat; értékre nézve kevesebbet. Én a kormány okszerü erélyétől várnék többet és nélkülözhetlennek látom, hogy egész államháztartásunk folyamában uj rendszer, az állam-értékek kezelésénél uj módszerek hozassanak be.

Mielőtt beszédemet berekeszteném, legyen szabad még felhoznom, hogy nézetem szerint miben rejlik alapja pénzügyi szorultságunknak, pénzügyi viszonyaink hirhedt válságos voltának: abban, hogy tényleges befektetésekre kölcsönből befolyt $99._3$ millióra utalványoztunk, vagy $145._9$ milliónyi kiadást. Részletesen van ez előadva az átalános jelentés 37-ik lapján.

Mindent összevéve: semmi okát se látom annak, hogy jajveszékeljünk financialis viszonyaink fölött, habár azok nem brilliansak. És távol legyen, hogy elfogadhatnám, hogy a jelenlegi adózás már a köztőkét támadja meg, midőn mindenfelé vagyonosodás- és érték-emelkedéssel találkozunk, midőn a napszám bére tulon-tul nagy, és munkást még sem lehet eleget találni, midőn pl. valamely tarján-vidéki pa-

rasztgazda 2—3 kis lovával és szekerével egy hét alatt egész évi adóját meg tudja keresni. És nem ijesztenek engem az előirt deficitek, miután azt beruházások okozzák. És hiszem, hogy a vasutak megérdemelték azt a figyelmet, a melyben részesültek. Hanem több öntudatosságot, több világosságot kivánok financialis viszonyainkban, hogy ne szavazzunk valamely kölcsönre nagyobb összegü kiadást, mint a mennyiből maga áll; — és nagyobb erélyt, több körültekintést a kormánytól a kivitelben. *(Helyeslés jobb felől.)*

Egyébiránt a költségvetési előterjesztéseket a részletes vita alapjául elfogadom. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Ghyczy Kálmán: Tisztelt ház! *(Halljuk! Halljuk! Nagy mozgás.)* Hogy félre ne értessem azokra nézve, a miket mondani akarok, előre is kijelentem, hogy én pénzügyi helyzetünket kétségbeejtőnek egyátalában nem tartom. *(Helyeslés jobb felől.)* Igenis javitandónak vélem és épen azért tartom kötelességemnek fölszólalni, hogy csekély tehetségemmel javitásához hozzájáruljak; de azon véleményben vagyok, hogy pénzügyünk jelen zilált állapota, ha azon uton, melyen eddig haladtunk, tovább is haladunk: nagy veszélyt rejt magában hazánkra nézve, és e veszély nemcsak anyagi jólétünket, hanem állami önállásunkat is fenyegeti. Mert mi történnék akkor, ha azon nagy hatalmi politika ösvényén tovább haladva, — melyet Pulszky Ferencz képviselő ur tervez Magyarország részére, előbb, mintsem ezen magas czélt elérnők, utolérné bennünket az elbizakodásnak, erőnk túlbecsülésének büntetése? *(Igaz! ugy van! bal felől)* mi történnék akkor, ha egy szép reggelen nem volnánk képesek teljesiteni azon kötelezettségeket, melyeket más idegen nagy hatalommal biró államok alattvalói irányában a vasuti részvények kamatainak biztositása, kölcsön kötvények által vállaltunk? mi történnék akkor, ha nem tudnók pontosan teljesiteni azon kötelezettségeket, melyeket egy szomszéd állam irányában hasonlóképen egyezményileg vállaltunk magunkra? arról pedig gondolkozni sem merek, hogy mi lenne hazánkból állami hitelünk végkimerülése esetében, ha egy veszélyes háboru nehezednék reánk, melynek eszközeit annak idejében az állam hitelének igénybe vételével lehet csak előállitani. *(Élénk helyeslés.)*

Nagy bajt holmi dédelgetésekkel nem enyésztethetünk el; komoly betegségek komoly orvoslást igyényelnek, és az orvoslás első stádiuma az, mit Zsedényi Ede tisztelt képviselőtársam a napokban, nézetem szerint, igen helyesen jelzett, az önismeret, helyzetünk ismerete, és ismerete azon okoknak, melyek a jelen helyzetet előidézték.

Természetes, hogy valamint minden nagy bajnak, ugy a mi bajainknak is több forrása van. Igazságuk van azoknak, kik közigazgatási, igazságszolgáltatási, adózási rendszerünket gyökeresen javittatni kivánják, a közösügyi terheket lehetőségig könnyiteni óhajtják; igazságuk van azoknak, kik takarékosságra intenek bennünket a kiadásokban, mértéktartásra a beruházásokban. — A javitásnak azon módjai azonban, melyeket emlitettem, kétség kivül sok előzményeket, hosszas tárgyalásokat kivánnak, s nekünk segiteni kell a bajon a lehetségig mindjárt, és ha megtörténnek is azon javitások, melyeket emlitettem: akkor is szükség lesz arra, hogy szem előtt tartassék a takarékosság elve, a mértéktartás a beruházásoknál; mert hiszen eddig is ismételve hangsulyozva volt e házban a takarékosság elve, és közhelyesléssel találkozott mindig, de a gyakorlatban nem fogadtatott el.

Maga a ház is, igaz! nem követte mindig a helyes gazdálkodás szabályait; de azon egy, vagy tán sokat mondok, legfölebb két millió, melylyel a ház saját kezdeményezésével terhelte meg az államköltségvetést némely kisebb adók elengedésével, vagy némely, leginkább culturalis czélokra szánt összegek megszavazásával: nem érdemelte meg azon nagy zajt, melyet azok ütnek e miatt, kik magok részéről igen számos millióval és valóban nem mindig gyümölcsöző beruházásokkal terhelték az állam költségvetését. *(Helyeslés bal felől.)* A háznak eljárására nézve e fölött mentsége van; mentsége az, hogy nem ismerte mindig kellően pénzügyeink valóságos helyzetét, s én e részben kénytelen vagyok fentartani azon egy izben már tett állitásomat, hogy a ministerium nem ismertette meg minden alkalommal kellően a törvényhozással pénzügyeink valóságos állását.

E tárgyról nekem ezuttal annyival inkább szólanom kell, mert kénytelen vagyok felelni némely észrevételekre, melyeket a pénzügyminister ur minapi beszédében reám vonatkozva tett; de kell szólanom főképen azután, miután Kautz Gyula képviselő ur az összes ellenzék és személyem ellen is azon vádat emelte, hogy mi a ministerium pénzügyi politikáját csupán helytelen párt-szempontból támadjuk meg.

Én e vádat visszautasitom az összes ellenzék nevében, *(Élénk helyeslés bal felől.)* visszautasitom a magam nevében is. De épen azért, mivel ezt teszem: kétszeres kötelességem az, hogy bebizonyitsam állitásomat és ezzel igazoljam azt, hogy egyedül azon kötelességérzetből szólottam, és szólok, melylyel minden képviselő a hazának e fontos ügyében saját véleményét és meggyőződését nyiltan, határozottan, tárgyilagosan, a mennyire lehetséges, de ha kell, személyekre való tekintet nélkül is, kimondani tartozik. *(Élénk helyeslés.)* Azonban még ha akartam volna is hallgatni, szólanom kellene azok után, miket tegnap az igen tisztelt ministerelnök ur elmondani méltoztatott. *(Halljuk!)*

Azt mondá beszéde elején a ministerelnök ur: eddig eléggé ki van fejtve pénzügyi helyzetünk, a mennyiben az számokban kifejezhető, a számok meg vannak állapitva, azok fölött discutiálni alig lehet. Én pedig ezzel ellenkezőleg, tisztelt ház, azt óhajtom bebizonyitani, hogy a számoknak azon legiójában, mely előttünk áll: alig van egy, mely annyira constatáltnak tekintethetnék, hogy arra biztos számitást lehessen fektetni.

Én azon nézetemet akarom a tisztelt ház előtt kifejteni, hogy mindazon sok számitási combinatió közt, mely e házban részint a pénzügyi bizottság igen tisztelt előadója, részint az igen tisztelt minister ur, részint több tisztelt képviselő ur által előadatott: nincs olyan, melyről pénzügyeink fejleményére, a ministerium eljárásának igazolására nézve a multban, és tajékozásra nézve, a jövőt illetőleg, biztos támpontot nyerhetnénk.

Midőn ezeket a tisztelt ház elé terjeszteni akarom, egyátalában nem akar ez megtámadás lenni az igen tisztelt minister urak, jelesen a pénzügyminister ur személye ellen, kinek nagy tehetségét, szándékainak, ügykezelésének tisztaságát elismerem; hiszen Lónyay gróf volt pénzügyminister ur eljárása ellen is annak idején, mikor szükségesnek láttam, egész nyiltsággal kifejeztem mindig észrevételeimet.

Én az igen tisztelt pénzügyminister urnak azon vérmes reményei ellen küzdök régóta és küzdök most is, melyeknél fogva a multnak bizonytalan adataiból a jövőre nézve biztosoknak tett következéseket szokván levonni, ekkép tulbecsülte és talán tulbecsüli most is pénzügyünk valóságos helyzetét, államjövedelmeink természetes fokozódásának valóságos mérvét, és igy tévedésbe esve, tévedésbe ejtette a képviselőházat is. *(Helyeslés bal felől.)*

És mivel ez, jelesül pedig pénzügyünknek bizonytalan adatokra, ideális számitásokra fektetett birálata képezi jelen pénzügyi helyzetünk egyik fő okát: ehhez szólni kötelességemnek tartom. *(Halljuk!)*

Szlávy József tisztelt ministerelnök ur azt mondotta ugyan tegnap, „hogy a hibák földeritése, melyekben — és igaza van — többé-kevésbé része van mindnyájunknak, nem segit a helyzeten.“ Igenis segit, tisztelt ministerelnök ur, hogy ha sikerül az által a bajnak a multban volt egyik okát felderiteni és jövőre nézve megszüntetni. *(Ugy van! Igaz! bal felől.)*

A hibák felderitése, ha elkövetőik általa közvetlenül érintetnek is, nem puszta recriminatio, nem szünik meg tárgyilagos vitatkozás lenni mindaddig, mig a szándék nem támadtatik meg, melyet legalaposabb okok nélkül megtámadni nem is szabad. *(Helyeslés bal felől.)* Ha ez nem igy volna: akkor az állami életben semmi hibát sem lehetni kijavitni megigazitni; mert minden hiba nem maga magát követi el, hanem mindig emberek által követtetik el. *(Élénk derültség és felkiáltások bal felől: Ugy van!)*

Ezek előre bocsátása után bátor leszek némely megjegyzést tenni azokra, a miket a t. pénzügyminister ur minapi jeles beszédében rám vonatkozólag mondani méltóztatott; azután fogok áttérni arra, a mi jelen beszédemnek tulajdonképi tárgyát képezi.

Hogy nem ismertette meg a ministerium a házzal annak idejében kellőleg pénzügyünk valóságos állását, erre nézve elég egy kérdést intézni a tisztelt házhoz, azt, t. i., hogy ki tudta, hogy az ugynevezett inséği kölcsönből 14 millió, a sorsolási kölcsönből 7 millió 11 ezer, a 30 milliós kölcsönből 18—20 millió frt — és részben más czélokra, mint melyekre rendelve volt — kiadatott? ki tudta mindaddig, mig a pénzügyminister ur azt most legközelebb, miután már a kiadások megtörténtek, a pénzügyi bizottság előtt fölemlitette, és a pénzügyi bizottság azután azt a háznak bejelentette. Szólhatott volna pedig a tisztelt minister ur a tárgyról már előbb; szólhatott volna az 1872-iki költségvetés tárgyalásánál; mert az emlitett összegeknek nagy része már 1870-ben és az azt megelőző években el volt költve; és nem áll annak ellenében az, hogy nem voltak minister ur kezénél akkor a zárszámadások, s hogy az 1870-iki kezelési év lezárva nem volt; mert ha valakinek, ugy a pénzügyministernek lehet, és kell ismernie legalább nagyban és egészben ezek nélkül is pénztárának valóságos állását. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Azt, hogy a pénzügyminister ur, illetőleg a ministerium azon összegekhez nem nyulhatott a ház meghatalmazása nélkül, ugy vélem, egy más alkalommal bebizonyitottam, s miután a pénzügyminister ur maga is azt mondá minapi beszédében, miszerint elismeri, hogy ez összegek fölhasználásának formai correctségéhez szó fér; de ennek vitatását nem ezen helyre tartozónak véli, és ezt részemről is elismerem: ennélfogva csak azon észrevételeire fogok megjegyzést tenni, melyek, nézetem szerint, a jelen vitához tartoznak.

Azt mondja a tisztelt pénzügyminister ur, hogy miután függő adóssági hitelmüvelet létesitésére volt utasitva, ezen függő adóssági hitelmüvelet létesitését sem czélszerübben, sem olcsóbban nem eszközölhette, mint fölhasználásával azon összegeknek, melyek a pénztárban rendelkezésére állottak. Én, tisztelt ház, az emlitett hitelmüveleteknek ily módoni eszközlését sem a legczélszerübbnek, sem a legolcsóbbnak nem találom; mert itt oly pénzekről van szó, melyek mint pl. az inséği kölcsön, a magyar állam kizárólagos tulajdonát még nem képezik, hanem a magyar állam kizárólagos tulajdonává fognak válni, ha válnak, azon computus után, mely a közös activák iránt már évek óta folytattatik, de a fölmerült nagy

nehézségek miatt mindeddig befejezve nincs. Oly pénzekről van továbbá szó, melyeket az ország külön törvény mellett határozott czélokra vett föl a hitelezőktől. Ily összegeknek más czélokra való fölhasználása, mint amire fölvétettek, nézetem szerint, gyöngitése az állam hitelének, és az állam hitelének gyöngitése, csonkitása, sokkal nagyobb kárral hat az állam pénztárára, mint azon egy-két perczent, melylyel másnemü hitelmüveletért több fizettetnék. *(Helyeslés bal felől.)*

Azt mondta a tisztelt pénzügyminister ur, hogy az állam a megrendelt függő adóssági hitelmüveletekből bizonyára nem zárta ki saját alapjait. Ezen észrevétel nem áll az inséges kölcsön nagy részére, mert az inséges kölcsön nagy része már az 1871. évet megelőző időkben adatott ki, függő adóssági hitelmüveletre pedig a ministerium legelőször az 1871-iki költségvetésben lett fölhatalmazva; de különben is ezen inségi kölcsönpénzek nem ideiglenesen, nem függő adóssági hitelmüveletként használtattak föl, mert megtéritésök iránt sem a pénzügyministerium, sem a pénzügyi bizottság javaslatot nem tett, hihetőleg azért, mert azon, lehet, alapos nézetben van, hogy az emlitett computus után azon összegek amugy is az állam kizárólagos tulajdonává fognak válni. De ha ezen összegek nem az állam kizárólagos tulajdonává fognak is utóbb válni: akkor is véglegesen el vannak költve most a törvényhozás meghatalmazása nélkül, és akkor is a közös activáknak minket illető részéből nagy részt elköltöttünk előbb, mintsem az jogérvényesen tulajdonunkká vált volna. Ami a többi összegeket illeti, azt hiszem, hogy a törvényhozás egy törvényben kétfélekép egy összeg fölött nem rendelkezhetik, *(Ugy van!)* és igy miután az 1872. VII-dik t. cz. meghatározza a 30 millió kölcsön hováforditásának tárgyait, és abból 18 milliót bizonyos czélokra rendelt fordittatni, ugyanakkor azt függő adóssági hitelmüvelet alapjává nem jelölhette ki. És ez áll a sorsolási kölcsönre nézve is, mely hasonlókép bizonyos czélokra vétetett föl.

Mondathatik, hogy mit tett volna a pénzügyminister? A pénzügyministernek pénzre okvetlen szüksége volt, tehát fölhasználta a pénzt, mely a pénztárban rendelkezésére állott. Az én nézetem szerint, tisztelt ház, a hiba épen abban történt, hogy a pénzügyminister ur a legutolsó pillanatra hagyta a dolgot jutni, midőn már fizetési nehézségek állottak be. A pénzügyminister urnak annak idején, az 1872-dik évi költségvetés tárgyalásakor már a ház elé kellett volna lépnie, azt kellett volna mondani: a kincstári utalványok nem kelnek, nem veszik, ezen az uton a nagy hiányt nem fogjuk fedezhetni, vannak a pénztárban más összegek, amelyek fölhasználhatók, hatalmazzon föl a ház ezek fölhasználására, vagy nyujtson más sikeresebb eszközt. És én azt hiszem, hogy a ház e részben a kellő határozatot bizonyosan meghozta volna. Igaz, pénzügyünk jelen nyomasztó helyzete ekkép korábban köztudomásra jutott volna, mint talán azt az igen tisztelt pénzügyminister ur szokott reményeinél fogva szükségesnek vélte; de épen ez által tette volna a legnagyobb szolgálatot az államnak és az állam pénztárának is. *(Helyeslés bal felől.)*

Azt mondá a tisztelt pénzügyminister ur: igen is tüzetesen megismertette a ministerium a házzal az előirányzatokban a pénzügyi helyzetet, mert 4 éven át, az 1868, 69, 70, 71-iki években 53 millió deficitet irányzott elő. Ha a zárszámadások ennyi deficitet mutatnak is ki: a ministerium akkor is megtartotta volna az előirányzatot, de a ministerium többet tett ennél, mert az 53 millióra előirányzott deficitet 23-ra apasztotta le.

Ezen észrevétel, tisztelt ház, tökéletesen áll négy évre együtt véve, de nem áll az emlitett 4 év két utolsó évére, az 1870, 71-iki évre; mert azon kimutatás, mely a zárszámadásokból a pénzügyi bizottság jelentéséhez csatolva van, világos tanuságot tesz arról, hogy ezen 20,937.215 frt fölösleg, mely a zárszámadásokban leszállitotta az előirányzott deficitet, 1868- és 69-ben volt, az 1870. s 71-ik években pedig, midőn a pénzügyi tárcza már más kezekbe jött át, a számvevőszéknek a jövedelem és költség összehasonlitásából tenni szokott számitásai szerint a jövedelmi hiány két évre 34 millió, a pénztári hiány 18,066.081 frt volt.

Annak bebizonyitására, hogy előirányzataink helyes alapra lévén fektetve, realisáltattak a tényleges eredményben, hivatkozik a minister ur hivataloskodásának első évére, az 1870-ik évre, melyben 14 millió előirányzott hiány helyett 4,500.000 fölösleg volt, és igy 18 millió javulás éretett el. Annak oka, hogy ez 1871-ben be nem következett: az, hogy akkor már lévén zárszámadások, azoknak eredményét az előirányzatban tekintetbe kellett venni.

Az 1870-ik évi költségvetés és törvény 1870. április 19-én szentesittetett; Lónyay pénzügyminister ur a háztól mint pénzügyminister azon évi május 21-én bucsuzott el, eszerint az 1870-iki költségvetés még a korábbi ministerium alatt létesült. E költségvetés az, melynek folytán a tényleges eredményben a minister ur mostani előterjesztése szerint 18 millió javulás, egy korábbi előterjesztése, jelesül 1870-iki november 30-án tett előterjesztése szerint 27 millió javulás mutatkozott. Az 1871-iki költségvetést már az igen tisztelt pénzügyminister ur készitette, de ebben a tényleges eredmény azon eredményt nem érte el, mely az 1869-iki zárszámadásban ki van mutatva.

Azt mondja a tisztelt pénzügyminister ur, hogy sem többet, sem kevesebbet kelleténél nem irányzott elő. Azt mondta: ez meg az látszik szüksé-

gesnek, ennyit megbirunk belőle a magunk emberségéből: ha mindannyiját akarjuk, ennyi lesz a deficit; a törvényhozás bölcsesége itéljen a fölött, hogy tul ne menjen azon határon, ameddig menni a bevételek jogositják, a pénzügyi kormányzatnak kötelessége, hogy tisztán azt irányozza elő, a minek létesitését szükségesnek tartja.

Igaz: a ministerium minden előirányzatában pontosan kijelölte, ugy a rendes, mint a rendkivüli költségvetésben a várandó hiánynak összegét; kijelölte azt rendesen anélkül, hogy a kijelölt hiánynak fedezésére nézve bármily javaslatot terjesztett volna a ház elé.

De kérdem, a minister ur a költségvetést csak egyszerüen a ház asztalára tette-e le, nem terjesztette-e be bizonyos exposée mellett és ezen exposéjában vajon tanácsolta-e a háznak, hogy ne szavazza meg azon tételeket, melyekre fedezet nincs; vagy inkább ellenkezőleg szénoklatának egész hatalmával védte az előirányzatot, és azt egészben, igy azon részében is, mely fedezve nem volt, a ház elfogadására ajánlotta, s azon intést, mely a házra nézve abban rejlett, hogy némely kiadásoknak fedezése a költségvetésben nem találtatott, rend szerint, lehet mondani, paralizálta a ministerium azzal, hogy az előirányzott jövedelmeket a tényleges eredmények meg szokták évenkint haladni, s az előirányzott hiányok a zárszámadásokból rend szerint eltüntek.

A házat illeti kétség kivül és a törvényhozást a költségvetés megállapitása; de pénzügyi dolgokban a háznak vezérlete a ministeriumot illeti és a ministerium azért, amit maga ajánlott, maga inditványozott, a mit az ő ajánlatára fogadott el a ház, a felelősséget magától el nem hárithatja. *(Helyeslés a bal oldalon: Igaz, ugy van!)*

Arra nézve, ami mondatott, hogy minister ur positive soha sem mondotta, hogy ennyi vagy annyi lesz a jövedelem-emelkedés, hanem csak azt mondta, hogy ennyi és ennyi jövedelem-emelkedés van kilátásban; arra nézve tovább, ami szintén mondatott, hogy a hitelmüveleti költségvetés rendben van, ha az ideiglenesen más czélokra kiadott összegek megtérülésök után rendeltetésöknek megfelelnek; hogy végre a minister ur nem emlitette a jelen költségvetésnek beterjesztésénél azt, hogy pénztári némely készletek kiadattak, de viszont nem dicsekedett azzal, hogy nem adta ki a kamatozó kincstári utalványokat, melyeket a közönség venni nem akart, — ezekre nézve csak gyengeségemnek azon őszinte bevallásával válaszolhatok, hogy az emlitett kitételekben a pénzügyminister ur jeles beszédében kifejtett finom értelmezését magamtól felfogni képes nem voltam.

De arra nézve, tisztelt ház, hogy tudniillik a pénzügyminister ur által annak idejében kilátásba helyezett csökkenése a deficiteknek, sőt azoknak végleges eltünése nem következett be; és hogy ez azért történt, mert a ház, a törvényhozás nem haladott azon az uton, melyet pénzügyminister ur kijelölt, azon uton tudniillik, hogy rendes kiadásaink évenkint csak mintegy 6—7 millióval emeltethetnek; arra nézve továbbá, amit a pénzügyminister ur szintén mondani méltóztatott, hogy az 1871-iki költségvetés tárgyalásánál nem láthatta előre, hogy az igazságszolgáltatás 4 millió, a határőrség 2 millió kiadási többletet fog igényelni, s hogy az 1873-ki költségvetésben egy 2,700.000 frtra rugó összeg a rendkivüli költségből kivonatni és a rendeshez hozzá adatni fog: meg kell jegyeznem, hogy az emlitett 2 millió 700 ezer forintnak a rendkivüli költségvetésből levonása és a rendes költségbe való átszámitása még nem történt meg, az csak ezentul fog, ha a háznak ugy tetszik elhatároztatni; ezen észrevétel tehát a ministerium által beadott 1872-iki és 1873-iki költségvetésre nem alkalmazható és más részről csodálkozásomat az iránt nem hallgathatom el, hogy igen tisztelt pénzügyminister ur az 1871-ik évi költségvetés tárgyalásánál csak maga nem tudta, hogy mi történik Izraelben, *(Derültség.)* nem tudta, hogy az igazságszolgáltatás uj rendszere igen igen nagy költségeket fog igényelni, amit tudtunk és előre láthattunk mindnyájan. És a midőn utólagosan megtudta ezt a pénzügyminister ur, vajon az 1872-ik és 1873-iki költségvetések beterjesztésénél szives volt-e figyelmeztetni a házat arra, hogy az igazságszolgáltatás által kivánt 4 milliónyi, a határőrség által kivánt 2 milliónyi költségtöbbletnek megszavazásával már el lesz érve azon határvonal, melyre nézve ő maga azon véleményben volt, hogy azt államháztartásunk mérlegének megrontása nélkül kiadásaink fokozásával át nem léphetjük? A tisztelt pénzügyminister ur azonban még ezen alkalommal is a házat mind a mellett, hogy el volt érve azon határvonal, melyet ő maga jelölt ki kiadásaink fokozására nézve: a kiadásoknak folytonosan nagyobb és nagyobb mérvben való megszavazására buzditotta.

Elég e tekintetben hivatkoznom arra, a mi a jelen költségvetés beterjesztése alkalmával 1872-ik évi september 17-én e házban történt. A minister ur akkor előadta, hogy az igazságügyminister költségvetése épen két annyit mutat, mint ami 1868. és 1869-ben kivántatott, és ismét vagy 5 millióval több; előadta azután azon kiadásokat, a melyeket ő azon alkalommal megszavazandóknak vélt, és azt mondta: „Ha mindezek megszavazva lesznek, ugy ma 30 millióval több a rendes kiadásunk mint volt 1869-ben. Ha ama kiadások bár erőfeszitéssel adófelemelés nélkül fedezhetők, fedezhetők pedig három nagyon középszerü részben határozottan rosz esztendőkben: akkor ez az országnak nem aggályra, hanem

a mindig óvatos eljárást feltéve, megnyugtatására szolgál. — *(Úgy van! jobb felől. Derültség bal felől.)* — Az iránt nem kételkedett senki, hogy Magyarország jó években képes lesz azon terheket elviselni, melyekkel kormányzata megindult; de azon kételkedtünk valamennyien, hogy ha a reform egyszer a közszolgálat egyik, másik, harmadik ágában bekövetkezik, mert kiáltó szükség volt rá mindenütt, ha az, mint előre látható, több költséget okoz, ha a gondviselés még nehéz időket is küld, hogy miképen leszünk akkor. Ez mind bekövetkezett, beállott a több szükséglet a honvédségnél, a vasuti garantiáknál, az igazságszolgáltatásnál, beállott mindenfelé. A társministeriumok folyton előrehaladnak és mi az eredmény? Az, hogy mig 1867-ben a bevételeket 115 millióval kezdettük meg, addig azok 1871-ben már 147 millión állanak.

„Aes triplex circa pectus" kellett volna mellén lenni azon képviselőnek, ki ezek ellen azon időben felszólalni bátorkodott volna. Pedig lehetett volna felszólalni, ha az embernek meg volna adva, megemlékezni mindenre, mi korábban évek előtt történt. 1870-ik évi október 26-án az 1871-dik költségvetés bemutatásánál pénzügyminister ur, annak bebizonyitásába bocsátkozott, hogy nem egy, hanem több év eredményét kell az előirányzatoknál alapul venni. És ilyképen nyilatkozott: „legyen szabad e dolgot példával illustrálnom. 1866-ban előirányozva volt 123 millió 435.156 forint, a fagy miatt csak 104 millió lett a bevétel — 1867-re mégis előirányoztatott 129,117.000 — tehát 25 millióval több és mi lett az eredmény? az, hogy bejött 130,259.801 forint, tehát valamivel több, mint a magasabb előirányzat.

A pénzügyminister ur előbbi beszéde szerint 1867-ben a bevétel 115 millió, későbbi beszéde szerint 130 millió volt, az első beszéd szerint 67-től 71-ig a bevétel emelkedése 32 milliót tett; ezen általam később fölolvasott beszéd szerint mindazonáltal a bevételek emelkedése legfölebb 17 millióra számitható és pedig a constatált és a tisztelt ministerium által is elismert 30 millió költségemelkedéssel szemben. Még a tisztelt pénzügyminister ur egy számitására nézve vagyok kénytelen néhány észrevételt tenni. Ő minapi beszédében számitást tett arra nézve, hogy mennyi kölcsönt vettünk föl, és ezt a beruházásokban értékesitettük. Rövid katonás számitást tett. Azt mondta, fölvettünk kölcsönt 175 milliót nominális értékben. Ebből fizettünk 30 milliót vasutaknak subventióképen. Az állam által épitett vasutak évi tiszta jövedelme 3 milliónál több. Ez megfelel 60—65 millió forintnyi nominális tőke kamatjának. Marad tehát 80—84 millió. Ezért van 100 mértföldnyi subventionált vasutunk, s ennek köszönjük, hogy erdészetünk és gazdászatunk most 4 millióval többet jövedelmez, mint jövedelmezett ezelőtt. E 4 millió frt tehát maga is fedezi a kölcsönzött 80 millió tőkének 5%-os kamatját.

A beruházásokat magam is az államjavakban, különösen az erdőkben igen czélszerüeknek, szükségeseknek tartom. Csak azt nem hittem eddig, és nem hiszem most, hogy azon beruházások, melyeket a ministerium a közelebb mult 1872. évben és némely kisebb részben 1871-ben tényleg eszközölt, — ma már ezen nagy jövedelmi emlkedést eredményezhessék. Lennének tehát észreteleim e tekintetben is, de elhallgatom ezeket, és elfogadom, hogy erdészetünk most 4 millióval többet jövedelmez, mint azelőtt; de ha igy van is, ezen összeget kétszer számitani nem lehet, egyszer erdőjövedelmének, másszor vasuti kölcsönkamatnak. Például fogom illustrálni. *(Halljuk!)* Hogy fámat az erdőből kiszállittathassam, vasutat épitek 100,000 frtért. A vasuton aztán fámat könnyebben szállithatom az illető eladási helyekre, és igy erdei fám eladásából többet kapok, mint eddig 5000 frttal. Ha már most azt mondom, 5000 frttal több a jövedelmem az erdőből, s miután 100 ezer forintot fölvettem a vasut elkészitésére, ezen 5 ezer frttal fedezem a vasutra kölcsönvett 100.000 frtnak kamatját, akkor a vasut befogja hozni a maga kamatját, de az erdei jövedelmem az lesz, ami előbb volt *(Derültség.)* Az erdőnél a föltett esetben csak akkor számithatom a jövedelem emelkedését, ha a vasut nem a szállitott fának eladási árával, hanem szállitási fuvar-bérével s másnemü szállitásokkal fedezi a költséget. Akkor mondhatom, hogy fedezve van a kölcsön kamatja, melyet a vasutra forditottam és az erdő is valósággal ennyivel és ennyivel többet jövedelmez. *(Helyeslés.)*

A pénzügyi bizottság tisztelt előadója már komolyabban számitott, de, nézetem szerint, szintén nem helyesen. Fájdalom, homályossá tette számitását az által, *(Halljuk!)* hogy a zárszámadásokból az 1871-ik esztendőig kivehető tényleges, constatált eredményeket összevegyitette az 1872. évi költségvetésnek még bizonytalan adataival. S ezen hibába esett tisztelt képviselőtársam Fest Imre ur is, sőt ő még fokozta e hibát, mert ő a zárszámadási eredményekbe nemcsak az 1872-ik évi, hanem az 1873. költségvetésnek bizonytalan s az eredményben egészen másképen alakulható adatait is fölvette; ez nézetem szerint az ő számitásának egyik lényeges hibája, mely azt ennélfogva megbizhatóvá nem teszi.

A pénzügyi bizottság tisztelt előadója azonban jeles beszédében szétválasztotta azon tételeket, amelyek kitünnek az 1871-ik esztendeig vezetett zárszámadásokból, azoktól, melyeket ő az 1872-ik évi költségvetésből vett föl, és ezek szerint azt mondja; saját beszédéből leszek bátor a számokat idézni: — „rendkivüli kölcsönökből állami ingó és ingatlan javak értékesitéséből az 1871. évig tény-

leg kiadatott 140,723.000 frt, — ebből vasutak épitésére fordittatott 54.389.000, — más gyümölcsöző befektetésekre 23,059.000,vizépitésre, utépitésre, távirdákra, honvédség fölszerelésére 21,392.000 frt, vasuti kamatbiztositásra 9,000.000 frt, tágértelmü beruházásokra tehát 107,840.000 frt. — egyéb, állitólag rendkivüli, de pénzügyileg nem gyümölcsöző kiadásokra 32,883.000 frt. fordittatott."

Ez oly összeg, a melyről bizonyosan Kautz Gyula tisztelt képviselő ur sem mondhatja azt, hogy megvolt azelőtt pénzben, jószágban, papirban és most is megvan más alakban, még pedig azon számitást illetőleg, melyet a pénzügyi bizottság igen tisztelt előadója tett, azon összeghez, mely a vasutakra fordittatott; hozzá kell még adni az intercalaris kamatokat és az illető kölcsönösszegekre eső kibocsátási költséget és a kibocsátási árfolyam különbözetét, minthogy ilyen költségek a garantirozott vasutaknál is hozzászámittatnak a vasutépitési költségekhez, mert végre is ezen összeget nem fogja fedezni az öreg harang, hanem valaki tartozik fizetni a hitelezőknek. *(Derültség.)* és ez a valaki a kölcsönvevő, az állam lehet.

Már most, tisztelt ház, ezek után bátor leszek néhány szót a tisztelt házhoz intézni, azokat illetőleg, miket mint beszédemnek főtárgyát, előre jelezni bátor voltam. *(Halljuk!)*

Az igen tisztelt pénzügyminister ur beszédében és azon beszédben, melyet a pénzügyi bizottság tisztelt előadója tartott, foglalt számok labyrinthusába nem fogok bocsátkozni, és pedig azért, mert hibázik az ariadnei fonal, melylyel ezen labyrinthusból kibontakozhatnék. Mert mint már jeleztem is, részemről azon véleményben vagyok, hogy mindezen sok számok közt alig van ugy constatált szám, hogy arra biztos számitást fektetni lehetne, és, holott számtani combinatiók közt, nézetem szerint, nincs olyan, mely pénzügyünk mult fejleményeinek fölvilágositására és tájékozásul a jövőre biztos támpontul szolgálhatna. A pénzügyi bizottság előadója, maga a pénzügyi bizottság jelentése is igeu számos és nagyon jeles összeegyeztetéseket tesznek az előirányzatok közt, melyeket a pénzügyminister helyeseknek fogadott el. Ezen összeegyeztetéseknek és számitásoknak resultatumaul az jelentetik ki, hogy az 1868-tól az 1873-ik évi bevételeink az előirányzatok szerint, tehát papiroson 49,719.670 forinttal emelkedtek, a kiadás ellenben emelkedett 53,543,945 frttal. És igy 6 év alatt kiadásaink 3,824.275 frttal haladták meg bevételeinket; sőt mint mondják még annyival sem haladták meg, mert ha azon tételek, melyek az 1873-iki költségvetésben a rendkivüliek sorából kiveendők, és a rendes költségvetéshez lesznek sorolandók, ezuttal továbbá is hozzászámittatnak a rendkivüli költségekhez és nem adatnak a rendesekhez: akkor azon többlet, melylyet kiadásaink 6 év alatt meghaladták a bevételeket, igazság szerint csak 1,201.309 frtot tesz.

Nem akarok, tisztelt ház, érveket meriteni azon két számitási hibából, mely e számitásba becsuszott. Az első hiba az, hogy 1873-ra a kiadások összegéből tévedésből kihagyatott azon 2 millió frt, melylyel az 1873-iki kiadás a legközelebb kötött kölcsönnek kamatai által emelkedni fog. A másik számitási hiba, nézetem szerint, az, hogy azon tételek, melyek az 1873-iki költségvetés szerint a pénzügyi bizottság javaslatára a rendkivüli költségekből kitörlendők és a rendes költségvetéshez hozzá csatolandók lesznek: e számitásban kihagyatnak a rendes költségvetésből és meghagyatnak a rendkivüli költségvetésben. Nézetem szerint pedig ezen összegeknek megfelelő tételek 1868-ik esztendőtől kezdve minden esztendőben ugy a bevételek, mint a kiadásokra nézve hasonlag hozzáadandók lennének az illető év számlájához; mert az, hogy ezen összegek most kihagyatnak a rendkivüli költségvetésből, és a rendes költségvetésbe tétetnek át, helyes eljárás. Nem az rontandó el tehát, ami helyesen történt, hanem a hiba igazitandó meg ott, ahol a hiba közbe jött.

És ha ezen operatio keresztül vitetik, ha a megfelelő tételek minden esztendőben 1868-tól fogva hozzáadatnak a rendes költségvetéshez: akkor az egyes esztendők végeredménye számtanilag némileg változni fog az évenkint átszámitandó tételek különbözetéhez képest, de maga a végeredmény az arány kiadásaink emelkedése és bevételeink emelkedése között ugyanaz marad nagyban, és egészben, amelyet a pénzügyi bizottság kiszámitott, t. i. 3 — illetőleg a 2 millió hozzáadásával 5,824.000 frt.

De, mondom, nem akarok ezek alapján a számitásoknak különben is kisebbszerü hibáiból érveket kifejteni. Én azt akartam mondani: az előirányzatokra fektetett számitásokra nem lehet sulyt fektetni. Az előirányzatokban foglalt összegek valószinüséggel birnak ugyan, de minden esetre összegek, melyek a tényleges eredményben igen gyakran sőt rendszerint többé vagy kevésbbé változnak. Hiszen minden alkalommal hallottuk itt, hogy az előirányzott bevételek a zárszámadások tanusitása szerint az illető kezelési évben mennyire és mennyivel emelkedtek; ha több vétetik be, mint a mennyi előirányozva volt, de az előirányzatokból meritett számtételeknek helyessége ellen épen ugy érv, ha sokkal több jön be, mint előirozva volt, mint érv, ha kevesebb jön be, mint amennyi elő volt irányozva. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Ezeket akartam fölhozni és ezeknek alapján azt akartam mondani, hogy az előirányzatokból nem tehetünk megbiztató számitást; és hogy mindazon számitásokat, melyeket az előirányzatok összehasonlitásából teszünk, tönkre teszik, megsemmisi-

tik a zárszámadásokból constatált tényleges eredmények.

Ezeket illetőleg pedig a pénzügyi bizottság maga elismeri, hogy 1868-tól 1871-ig nem az előirányzott 20 millió 828.241 forinttal, hanem csak 7 millió 4 ezer frttal emelkedtek bevételeink; és ezen 7 millió 4 ezer frt, — és ezt kérem megjegyeztetni, — legnagyobb részt 1869-re esik, mert 1870-ben már 8 millió 200 ezer, 1871-ben 1 millió 400 ezerrel kevesebb volt a tényleges bevétel, mint amely 1869-ben éretett el.

Igaz, hogy a zárszámadások szerint a kiadások sem szaporodtak annyira, mint előirányozva volt az, de emelkedtek igenis 13 millió 831 ezer frttal, és igy a zárszámadások szerint kiadásaink emelkedése 4 év alatt bevételeink emelkedését 6 millió 827 ezer frttal haladta meg.

Az összes bevételi fölösleg pedig, amely a zárszámadásokból a pénzügyi bizottság jelentése szerint kitetszik, 4 esztendő alatt 20,748.000 forintot tett, melyből egy évre átlag 5,187.000 forint esik; és itt különös, tisztelt ház, hogy azon eredményeket, melyeket az előirányzatból itt e házban többen kiszámitottak, a pénzügyi bizottság is megemlitett. Vannak, kik ezt jurant in verba magistri már mintegy bizonyos constatált tényül veszik. Sajnálom, hogy ezek közé tisztelt barátaim Fest és Gorové képviselő urakat is sorolnom kell; Prileszky képviselő ur pedig, ki beszédének elején ellene mondott annak, hogy az előirányzatokból biztos számitást tenni nem lehet, beszéde folyamában mégis nem 5 millió 187.000 frtnyi jövedelem fölösleget emelt ki átlag egy esztendőre, hanem már 10 milliót emlitett és ez hireszteltetik a házban és országszerte is.

Magam is azt hittem, hogy a zárszámadás és annak tényleges eredményeiből meritett következések megdönthetlen tényt képeznek, melynek alapján további számitásokat lehet tenni. De ez illusiómat megszüntette a tisztelt pénzügyminister ur minapi beszédének mindjárt elején, mert ott kimutatta, hogy a jövedelememelkedés 1868-tól fogva 1871-ig, bizonyos bányászati átfutó tételeknek 1871-ben lett elejtése miatt nem azon összeg, mely a pénzügyi bizottság jelentésében foglaltatik, hanem teljes 8 millióval nagyobb az emelkedés. Kimutatta továbbá azon beszédének elején mindjárt a tisztelt pénzügyminister ur azt is, hogy ha azon sokat emlitett tételek, melyek a rendkivüli költségvetésből most kihagyandók, s a rendes költségvetésbe átteendők lesznek, ha a megfelelő összegben áttétetnek a mult évek rendes kiadásainak számlájára: akkor azon bevételi fölösleg, melyet a pénzügyi bizottság 20 mil. 748,000 frtra számitott, mintegy felére száll le és egy év átlagos fölöslege csak 2,400.000 frt. lesz; amiből azután az következik, hogy az 1871-iki zárszámadásban, amelyben a pénzügyi bizottság jelentéséhez csatolt táblás kimutatás szerint 2 millió 140.000 frt. fölösleg volt a rendes kiadásban, valósággal 230.000 frt. hiány van.

Azt véltem azonban, hogy ezen kiigazitás után most már a zárszámadások csakugyan állanak, és azok alapján tovább lehet számitani. Azonban pénzügyminister ur beszédének vége felé kimutatta, hogy a pénzügyi bizottság jelentése és a jelentéséhez csatolt táblás kimutatás, vagyis sommás kivonat a zárszámadásokból, hibás a rendkivüli költségekre nézve. Ő t. i. kimutatta, hogy némely összegek hibás fölszámitása folytán a rendkivüli költségvetésben, 1868-ik esztendőben, nem a zárszámadások szerint kitetsző 5,648.000 frt. fölösleg, hanem csak 1 mil. 94.000 forint fölösleg van, 1869-ben pedig nem 1,801.000 forint fölösleg a zárszámadás valóságos resultatuma, hanem ellenkezőleg 7,945.000 frt. a hiány pénzügyminister ur számitása szerint ugy, hogy az 1868., 1869. évek zárszámadási összes mintegy 21 milliónyi fölöslegéből 13,450.000 frt. netto jövedelem kihasitandó.

Már most, tisztelt ház, ha ezek után is nehéz a zárszámadási adatok szerint biztos számitást tenni, azt hiszem, hogy ezt a tisztelt ház is még inkább lehetetlennek fogja tartani, ha bátor leszek a tisztelt házzal közölni azon egymástól különböző összegeket, melyek a zárszámadások eredményeként különböző időkben e háznak tudomására juttattak. *(Halljuk!)*

A pénzügyi bizottság a maga adatait részben a zárszámadásokból, költségvetésekből, de nagyobbrészt a pénzügyministeriumtól veszi, és azon adatok, melyeket a pénzügyi bizottság a pénzügyministeriumtól vesz amiatt, hogy itt a házban a pénzügyi bizottság által jelentessenek be: mindig a pénzügyministerium adatai maradnak. A zárszámadások eredményeiről a pénzügyi bizottság jelentéseiben, jelentést tett az 1872. és 1873. években; a pénzügyi bizottságnak, 1872. évben tett jelentése szerint az 1868. évi zárszámadásoknak a rendes kezelésben resultátuma volt 13 millió, 612 ezer forint fölösleg azon jelentés szerint, mely most a ház asztalán fekszik, ezen fölösleg 8 millió 96 ezer forint; azon számitás szerint, melyet a számszék a jövedelem és költség összehasonlitásából szokott tenni; 1868-ban a jövedelmi fölösleg 2,480,761 forint; a rendkivüli költségvetésben a pénzügyi bizottságnak mostani jelentése szerint a fölösleg 5 millió 648 ezer forint; Kerkapoly pénzügyminister ur adatai szerint a fölösleg: egy millió 944 ezer forint, és igy az 1868. évi összes eredmény, melyet a pénzügyi bizottság 15,589.000 forintra számitott, a valóság szerint csak 11 millió 885,000 frtot tenne. 1869-ben a pénzügyi bizottságnak tavalyi jelentése szerint, rendes kezelés eredménye volt: fölösleg 11 millió 109 ezer, mostani jelentése szerint 5 mil-

lió 319 ezer forint. A jövedelem és költség összehasonlításának eredménye a számszéknek legelső számitása szerint 5 millió 67 ezer forint fölösleg, ezt azonban később maga a számszék 3,001.979 forintra szállitotta le. Ugyanezen évben a pénzügyi bizottság jelentése szerint a rendkivüli költségvetésben 1 millió 801 ezer forint a fölösleg; a zárszámadásokban Kerkapoly minister előadása szerint pedig 7,945.000 frt a deficit, és igy az 1868—69-ik 2 évi összes fölösleg, mely a pénzügyi bizottság számitása szerint 20,936.000 frtot tesz, ezen utóbbi számitás szerint csak 7,486.000 frt.

Igaz, hogy a pénzügyi bizottságnak mostani és tavalyi jelentése közt létező különbség eredhet némileg talán onnan is, hogy tavaly a földtehermentesitési bevétel és kiadás nem volt az illető bevételi és kiadási összegekhez számitva, a zárszámadások azon kivonatában pedig, melyet a pénzügyi bizottság idei jelentésében terjesztett elő, az illető összegekhez a földtehermentesités is hozzá van számitva. Ezen körülmény tehet különbséget, de oly nagy különbséget, mint a két jelentés közt létezik, nem tehet.

De vannak, tisztelt ház, más különbségek is, melyeket megemliteni kivánok. A pénzügyminister ur a legközelebbi 1872. év september 17-én szintén bejelentette a háznak azon összegeket, melyek ugy a bevételnél, mint a kiadásoknál 1867—68—69—70—71. években közbejöttek.

A számok, melyek ezen alkalommal emlittettek — meglehet, a hiba bennem van — egészen különbözők azoktól, melyeket én akár a zárszámadásokban, akár az előirányzatokban föltaláltam, kivéve az 1871-re vonatkozókat, mert ezen számok, melyek t. i. 1871-re vonatkoznak, az 1871-iki zárszámadások tényleges eredményét foglalják magokban. Azt gondolom tehát, hogy ha az 1871-re fölemlitett számok a zárszámadásokból meritett tényleges eredményeket fejezik ki, az összehasonlitás végett felhozott többi számoknak is zárszámadásbeli számoknak kell lenniök, s az igen tisztelt minister urnak ezen előadása szerint a zárszámadások eredménye más lenne. 1867-re 993.080 frt a fölösleg, 1868-ra 10,133.000 frt a fölösleg, 1869-re 12,731.000 frt a fölösleg, mig 1870-re nézve hiány 1,472.000 frt.

Igen helyesen mondotta az igen tisztelt pénzügyminister ur egy más alkalommal, hogy ő a brutto számadásokra nagy sulyt nem fektet, több sulyt fektet a netto számitásra, mert utoljára is azon fordul meg a dolog; és 1871-ik november 30-án a netto-számitás eredményét több évre közölte a házzal. Ily nettoszámitást tett a pénzügyi bizottság tisztelt előadója is, és ezen két kimutatás közt is különbség van. 1868-ban Kerkapoly pénzügyminister ur kimutatása szerint a netto-bevétel volt 104,600.000 frt, a pénzügyi bizottság tisztelt előadójának kimutatása szerint 108,414.000 frt; az 1869-iki eredményben megegyeznek mindketten 107,900.000 frtban; az 1870-iki eredmény Kerkapoly pénzügyminister ur kimutatása szerint 117.600.000 frtot a pénzügyi bizottság tisztelt előadója szerint 115,255.000 forintot tett. Ezek nem nagy különbségek ugyan, de a számitás biztossága ellen, — nézetem szerint — mindig érv az, ha ugyanazon egy tételre nézve a számitás, bár kisebb összegekben is, különböző.

De még meglepőbb, tisztelt ház az, amit az 1867-ik évi bevételi eredményekre nézve akarok a tisztelt ház elé terjeszteni. Én itt azon 94 millió forintnyi netto-bevételen kivül, melyet a tisztelt pénzügyminister ur emlitett, 8 különböző varianst ismerek. *(Derültség. Halljuk!)* Kerkapoly pénzügyminister urnak az 1872-ik év költségvetési tárgyalása alkalmával tartott beszéde szerint, a bevétel 1867-re 115 millió 989 ezer forintot; az 1871 iki költségvetés előterjesztésénél tartott beszéde szerint 130 millió 259 ezer forintot tett. Lónyay volt pénzügyminister urnak 1870. május 21 tartott beszéde szerint a bevétel 1867-ben 141 millió 348 ezer frt volt. Azon kimutatás szerint, mely egyizben, mint méltóztatnak emlékezni, számadásként terjesztetett a ház elé az 1867-ik évről, ezen év bevétele 112,468.463 frtot tett, a hetes bizottság jelentése szerint, *(Felkiáltások bal felől: A hét bátor férfiu!)* mely ezen kimutatást átvizsgálta s a ministeriumtól némi felvilágositást nyert, az 1867-iki bevétel 113,160.547 frtra ment. A bécsi számvevőszék, mely az 1867-iki zárszámadásokat készitette, az azon évi bevételt 119 millió 299,024 frtban állapitotta meg. A mi számvevőszékünk pedig 126 millió 578.789 frtban állapitja meg az 1867-iki bevételt. *(Élénk, hosszas derültség és felkiáltások bal felől: Kérjük az ülést 5 perczre felfüggeszteni.)*

Elnök: Az ülést 5 perczre felfüggesztem.

(Nyolcz percznyi szünet.)

Elnök: Méltóztassék a képviselő urnak beszédét folytatni.

Ghyczy Kálman: Mindezekből, tisztelt ház, a miket eddig előadni szerencsém volt, három következik: először következik az, hogy Kerkapoly pénzügyminister ur csakugyan nem oka annak, hogy a zárszámadásokra nézve oly különböző eredmények mutattathatnak föl. De, nézetem szerint, nem helyesen történt, hogy bizonytalan adatokra fektetett számitások biztosakként terjesztettek annak idejében a ház elé.

Kitetszik továbbá ez előadottakból az, hogy valamint az előirányzatban, ugy a zárszámadásokban sem találhatók oly biztos adatok, amelyek pénzügyünk valóságos fejleményeire nézve, mult eljárásunk igazolására nézve és tájékozásul

a jövőre biztos támpontokul szolgálhatnának. És nem fognak létezni ily biztos adatok mindaddig, mig a zárszámadások tökéletesen megvizsgálva nem lesznek.

A harmadik, a mi az előadottakból következik: az, hogy nagyobb calamitas Magyarország pénzügyeit alig érthette volna, mint érte azon határozati javaslatnak elfogadásával, melyet Lónyay volt ministerelnök ur legközelebb a ház elé terjesztett, és melynek elfogadásával az lett elhatározva, hogy ezen 5 évi, mondom ezen 5 évi zárszámadások, ha lehet jól, ha ugy nem történhetik meg, roszul, de mindenesetre még ez ülésszak által revidiáltassanak és a ház által tárgyaltassanak. *(Ugy van! bal felől!)*

Ha már a multban nem találunk tájékozásul a jövőre biztos adatokat, kérdés, miből kell tehát kiindulnunk? Én azt mondom, tisztelt ház, hogy mellőzve minden mesterkélt számitást, nem emelkedve fel a tudományos elméleteknek magaslataira, melyekről a mindennapi élet csak madár-távlatban mutatkozik, nézzük egyszerüen a tényállást, ugy amint van, eléggé világos és tiszta az. *(Halljuk! Halljuk!)* 1868-tól fogva 1871-ig folyton kisebb nagyobb mérvben növekedtek bevételeink; 1868-tól 1872-ig öt év alatt minden évben kötöttünk nevezetes kölcsönöket. Ezen idő alatt az előirányzatok minden évben, évről évre sok millióval növekedő hiányokat mutatnak. Ezen hiányok kezdetben állitólag eltüntek a zárszámadásokban; de utóbb a zárszámadásokban sem tüntek el, és végre érzékenyen mutatkoztak a pénztárban is.

Kétségkivül nagy baj van itt. Ezen bajnak oka más nem lehet, minthogy nem jól gazdálkodtunk, és nem jól gazdálkodtunk, mert többet adtunk ki, mint bevettünk, többet adtunk ki, mint mennyit erőnk elbirt. Részemről tökéletesen egyetértek a pénzügyi bizottság jelentésében foglalt azon véleményével, hogy egyszerre akartunk mindent. Igaz, mentségünkül szolgál, hogy igen sokra volt szükségünk; de több költségesebb vállalatba bocsátkoztunk egyszerre, mint a melyeket fedezni képesek voltunk; számosabb organisátiót tettünk és költségesebbeket mint pénztárunk állapota megbirta; nem tartottunk sorrendet a beruházásokban; nem halasztottuk el azt, ami elhalasztható lett volna.

Ha már most ezek után a pénzügyminister ur azt kérdené tőlem, hogy hát, ha ezeket, a miket eddig tettünk, ujra kellene tennünk, mit hagyhatnánk el belőlök, mint nem tennénk meg? Válaszom az: igenis sokat megtennénk azok közől, a miket eddig tettünk; de nem tennénk meg mindent! Igy talán nem engedélyeznénk azon vasutakat, melyeket az ország átalános érdeke még nem kivánt, és melyek már az idén is az egész kamatbiztositási összeget fogják levonás nélkül igénybe venni, sőt némely részben még a regie-költségek megtérítését is kivánják. *(Helyeslés bal felől: Igaz! Ugy van!)* Ezzel körülbelül 5 milliónyi kamatbiztositási költség lenne évenkint megtakaritható. Nem bocsátkoznánk gyári, bányászati vállalatokba; és ha már belebocsátkoztunk, annak idejében felhagytunk volna velök; *(Helyeslés bal felől.)* épitenénk vámházat, postaházat, de nem oly költségeset és nem oly nagy mérvüt, a mint az történt. *(Helyeslés bal felől.)* Az igazságszolgáltatást rendeznők, de talán sikerült volna azt olcsóbban is rendezni, mint a mikép ez történt. *(Helyeslés a baloldalon: Igaz! Ugy van!)* A kisebb állami hivatalnokoknak fizetését bizonyosan megjavitottuk volna; megjavitottuk volna azon 315 frtos fizetéssel ellátott néhány adótiszt fizetését, kiket oly sokszor méltóztatik a tisztelt pénzügyminister ur emliteni; hanem azért, mert a kisebbeknek fizetése javitandó, nem javitottuk volna a nagyobbak fizetését is. *(Helyeslés a baloldalon.)* Azt hiszem, mindezekkel több milliónyi költség megtakaritás érethetnék el.

Ha a pénzügyminister ur még továbbá azt kérdezné tőlem, hogy mit törülhetnénk hát az ez idei rendes költségvetésből, midőn abból a pénzügyi bizottság is alig tudott valamit törülni, erre válaszom az: hogy ezen észrevétel reám és a tisztelt pénzügyi bizottság más egykét tagjára nem alkalmazható. Mi találtunk a költségvetésben még némely tételeket, melyek törülhetők volnának; de különben is e kérdésre egy szóval felelni nem lehet; mert a rendes költségvetésben rend szerint nem egykét tételben történik a nagy kiadás-emelkedés; hanem történik a hivataloknak egész sorhad rendében. *(Tetszés bal felől.)* Egyszer történt 1871-ben, hogy a hivatalnokok száma azon egy évben 1343-mal szaporittatott, fizetésök 3,132.687 frttal öregbittetett. Egyébként az emelkedés számos egyes tételekben, kisebb összegekben is, de folytonosan történt. Majd az irodai átalány volt egy hivatalnál kevés; amott egy-két hivatalnok fizetését kellett emelni; ott a személyzetet kellett szaporitani, itt megint a müködési átalány volt kevés, melyet öregbiteni kellett sat., és igy fokonkint szaporodtak, nagy mérvekben a rendes kiadások is a rendes költségvetésben.

Én ennek bővebb fölvilágositására egy összehasonlitást készitettem az állami hivatalok személyes járandóságai és dologi kiadásaira nézve az 1868-iki és 1873. évi előirányzatok szerint. Megjegyzem, hogy ezen kimutatásban a honvédség rendes költsége nem foglaltatik; mert miután annyiszor hallottam, hogy a honvédség, tömérdek költségtöbbletet okoz, akartam tudni, hogy a honvédség által okozott mintegy 6 millió költség többletnek kihagyásával a többi ministeriumokra nézve, mily eredmény mutatkozik? *(Halljuk!)* Meg kell jegyeznem, hogy ezen kimutatásban nincsenek belefoglalva az adók beszedésénél, a jövedékek kezelésénél, az államjószágoknál, az

államerdőknél és a bányászatnál alkalmazott tisztek személyes és dologi kiadásai, mert ezek illetményeinek is számbavétele több munkát és nagyobb időt igényelt, mint amennyi munkaerővel és idővel én rendelkezem. Nincsenek a kimutatásban fölvéve a nyugdijak sem, hanem a többi hivatalágak föl vannak véve ugy a központon, mint a vidéken.

Még azt is meg kell jegyeznem, hogy az 1868. évi kimutatáshoz hozzászámitottam azon 3,961.158 forintot, mely a mult években a törvényhatóságoknak törvényszékeikre és átalában az igazságszolgáltatásra a városokban és hatóságoknál fizettetett; de most az igazságügyministeri költségvetésben foglaltatik. Az eredmény az, hogy 1868-ban személyes járandósága volt azon hivataloknak, melyek ezen kimutatásba foglaltatnak, 12,676.782 frt, 1873-ban a személyes járandóság tett 22,416.453 frtot és igy a szaporodás 9,739.671 frt. *(Mozgás a bal oldalon.)*

A dologi kiadás 1868-ban volt 9,047.741 frt, 1873-ban 20 millió 966.273 frt, és igy e két czim alatt a költségszaporodás 1868-tól az 1873. előirányzatig 21 millió 658,203 frtot tesz, *(Mozgás a bal oldalon)* mihez a nyugdijaknak nehány százezer forintnyi öregbedését hozzátéve, az eredmény bizonyosan 22 milliót tesz.

Azt következtetem ebből, hogy talán nem áll az, a mi annyiszor mondatott, hogy a mi hiányainkat egyedül beruházásaink okozzák; hanem ha igazságosak akarunk lenni, azt kell mondanunk, hogy okozzák e hiányainkat beruházásaink és a rendes költségvetésben tett tulkiadások is. *(Helyeslés bal felől.)*

Már most át kell mennem azon kérdésnek fejtegetésére: hogy mindezek után mit kell tehát tennünk? *(Halljuk! Halljuk! a jobb oldalon.)* Én azt mondom, tisztelt ház, hogy meg kell tenni igen sokat abból, a mit a tisztelt háznak több tagja javaslatba hozott, kell az igazságszolgáltatást, közigazgatást rendezni; az adóügyet reformálni; de mindezen javitások, mint már egyszer emlitettem, sok előzményt, hosszu időt kivánnak. Most e pillanatban nem erről van szó, hanem a kérdés az, hogy mit tegyünk most mindjárt, mert az államkormányzat igényeit ki kell elégitenünk. E tekintetben meg kell vallanom, hogy nem birok azon csodatevő erővel, hogy a mult évek mulasztását egy tollvonással helyrehozni birjam és csak sajnálnom lehet Kautz Gyula t. képviselőtársam makacsságát, hogy kérésünkre sem volt hajlandó arra, hogy közölje velünk azon nagy eszmét, amelynek ő birtokában kell hogy legyen, miután másoktól követelhetőnek vélte. *(Élénk derültség.)* Én, habár Wahrmann t. képviselőtársam ismét nevetni fog, most is Maróthi szerint számitok, hanem azt hiszem, hogy ő most nem nevethet oly nagyon, mint a mult alkalommal, mert már most Maróthit a t. pénzügyi bizottságnak maga Wahrmann ur által is elfogadott jelentése támogatja. *(Élénk derültség.)*

Én a pénzügyi bizottság véleményét e részben nagyban és egészben elfogadom és csak igen kevéssel óhajtom kiegésziteni. *(Halljuk!)*

Szlávy ministerelnök ur azt mondta, hogy nem kell végletekig alkalmazni a takarékosságot, nem kell mértéken tul apasztani a kiadásokat.

Engedjen meg nekem a tisztelt ministerelnök ur, de ő itt oly positiót védett, melyet senki meg nem támadott, senki nem mondta, hogy végletekig kell kiterjeszteni a takarékosságot, hogy mértéken tul kell apasztani a kiadásokat; de mindemellett lehetséges, hogy a ministerium kövesse a szigoru, de józan takarékosság elvét saját költségvetésének megállapitásában, különösen pedig ellenőrzésében az alatta álló közegeknek, mert ezeknek költségvetései, mint azt a t. ministerelnök ur még földmivelés és kereskedelmi ministerségének idejéből jól tudhatja, évről évre hasonlóképen csudálatos mérvben emelkednek és ezen alárendelt közegek költségvetését senki nem ellenőrizheti sem a ház, sem a bizottság, csak egyedül maga a ministerium, mert csak annak állanak rendelkezésére azon közegek, melyek e végre szükségesek. *(Helyeslés bal felől.)*

Kövesse a ház maga is a takarékosság elvét, de necsak elvileg, mint eddig, hanem tényleg is. Ügyeljen föl pedig különösen arra, hogy a költségvetési törvény megtartassék és róvjon meg szigoruan minden átruházást, melyet a ministerium a költségvetés keretén kivül tesz. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Kölcsönök, felfogásom szerint, a mi körülményeink közt csak valóban gyümölcsöző beruházásokra veendők föl és — mit Isten távoztasson — a hazát érő nagy veszélyek eseteiben.

A rendkivüli költségvetésből át kell tenni a rendesbe mindazt, mi oda való, hogy tovább is ne éljünk azon illusióban, mely már oly sok tévedésnek volt oka: hiszen rendes költségvetésünk tökéletesen jó rendben van .Óhajtom továbbá, hogy rendes kiadásaink rendes jövedelmeinkből fedeztessenek; az egyensuly a kettő közt helyre állittassék, ha lehet — s ezt leginkább óhajtanám — leszállitásával a kiadásoknak; ha ez nem lenne — mit nem gondolok — lehetséges, vagy ha a t. ház ezt nem akarná tenni, megfelelő fokozásával az állam jövedelmeinek.

A mi a rendkivüli költségvetést illeti, tudjuk azt mindnyájan, hogy azon beruházásokat, melyek félben vannak: félben hagyni nem lehet, hogy azokat be kell fejeznünk. Nem csinálunk magunknak illusiót az iránt sem, hogy nem állanak még szükséges és sürgős beruházások előttünk, melyekhez tartoznak egyéni véleményem szerint az internationalis vasutvonalak is; de épen azért, hogy ezen elhalaszthatlan nagy fontosságu beruházásokra erőnk legyen, szük-

séges, hogy ne pazaroljuk és fecséreljük azt más kiadásokra, a melyek nem oly elkerülhetlenül szükségesek. *(Helyeslés bal felől.)*

Szükséges továbbá, hogy minden alkalommal kellően értesittessék a ház pénzügyeink valóságos állásáról.

Én nem tartanám lehetetlennek, sőt igen lehetőnek tartom, hogy — mint némely más országokban is történik, — az állami bevételek és kiadások havonként juttassanak a nagy közönség tudomására; *(Élénk helyeslés bal felől)*, s ha ez netalán nem volna végrehajtható: akkor azt minden esetre követelni fognám, hogy a kezelési kimutatások minden év végével a ház elé terjesztessenek, *(Helyeslés bal felől)* nem egy parlamenti beszéd könnyen elhangzó keretében, hanem nyomatott példányokban ugy, mint ez máshol is szokásos. Ha megtörténhetik ez máshol, ha megtörténhetik a delegatiók előtt is a közös ministerium részéről: nem tudom, mért ne történhetnék meg itt is? Kivánom, hogy a zárszámadások tökéletesen revidiáltassanak és azt hiszem, hogy ha a t. ház pénzügyeink valóságos állásáról tökéletesen értesitve lesz, nem fog oly kiadásokat utalványozni, melyek pénzügyünk valóságos erejét meghaladják.

Most még csak az van hátra, hogy pár szót szóljak azon határozati javaslatról, melyet Helfy képviselő ur és t. társai nyujtottak be.

Elismerem, hogy ezen határozati javaslat indokolásában sok olyan foglaltatik, sok oly hiányok emlittetnek föl, melyeknek kijavitása igen üdvös hatással lenne állami viszonyainkra átalában és pénzügyünk állására is. És ha a maga idején és helyén ezen inditványok szőnyegre kerülnek, azok nagy részét igen szivesen fogom pártolni, de maguk a t. inditványozók is be fogják látni, hogy ezen hiányoknak ugy tárgyalása, mint kijavitása hosszu időt és tárgyalást igényel. Tudom, hogy ők indokolásukban ezeket nem is azért emlitették, mintha azon hiányok kiigazitásától akarnák föltételezni a költségvetés megszavazását. Ők ezen hiányokat csak azért emlitették föl, hogy velök indokolják azon bizalmatlanságot, melynél fogva nem hiszik megszavazhatónak a költségvetést. *(A szélső bal oldal felől: Igaz!)* Midőn ezt teszik a t. inditványozó urak, ugyanazt teszik, mit eddig is cselekedtek minden évben; de ha én is az ő indokaikból akarnám megtagadni a költségvetés megszavazását, méltán lehetne kérdezni tőlem, hogy mért nem tettem ezt eddig is? Nem tettem azért, mert a létező törvényt végrehajtatni akarom mindaddig, mig az megváltoztatva nincsen, és mivel közjogunknak és állami viszonyainknak minden hiánya mellett is az ország közkormányzatát lehető jó karban tartani, pénzügyünket, a mennyire csak lehet, teljes erőnkből rendezni és javitani óhajtom, *(Élénk helyeslés bal felől.)* én tehát a ministerium ellen bizalmatlanságot csak más indokokból, főkép pénzügyi kezelésének hiányai miatt szavazhatok. *(Helyeslés bal felől.)* Részemről e nyilatkozatot megtehetem minden pillanatban; de ezt tehetem azért, mert a t. ház kegyes megbizásából azon előnyben részesültem, hogy tagja levén a pénzügyi bizottságnak, a pénzügyi bizottsággal együtt azon egész költségvetést végig tárgyaltam, és igy pénzügyi állapotunknak ugy egészben, mint részben ismeretére jutni alkalmam volt. A t. ház azonban e helyzetben csak akkor lesz, ha a költségvetést végig szintén tárgyalni méltóztatik. A költségvetés átalános tárgyalása e tekintetben elegendő támpontot nem nyujt. Ha le lesz tárgyalva a költségvetés: akkor lesz a t. ház azon helyzetben, hogy itéletet mondhasson a ministerium eddigi eljárásáról és megbirálja a jövőre vonatkozó terveit.

Én is kezet fogok Horn Ede t. barátommal abban, hogy a költségvetés végleg megállapitása két egymástól különböző cselekvényből áll. Egyik a költségvetés tárgyalása. Ennél az ország kormányzatára szükséges, s elkerülhetlen költségek az ország részére megállapitandók: ezt az országtól megtagadni nem lehet, *(Élénk helyeslés bal felől)* ha nem akarjuk, hogy az országban véghetetlen anarchia támadjon. *(Helyeslés bal felől.)* A másik cselekvény a költségvetési törvénynek tárgyalása. A költségvetési törvény az, melynek elfogadásával a közjövedelmek és költségek kezelése a ministerium kezébe tétetik le. Ha tehát bizalmatlansági szavazatnak a ministerium irányában van helye: ennek, nézetem szerint, a költségvetési törvény tárgyalásánál van helye. Azért e részbeni nyilatkozatomat én is a maga helyére és idejére fentartva, most kijelentem, hogy a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául elfogadom. *(Hosszasan tartó élénk éljenzés a bal oldalon. Felkiáltások: Holnap folytassuk a tárgyalást!)*

Elnök: Az ülést bezárom. A holnapi ülés napirendjén lesz a kérvények tárgyalása és a költségvetés tárgyalásának folytatása.

(Az ülés végződik d. u. $1^3/_4$ órakor.)

73. országos ülés

1873. január hó 25-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Csiky Sándor az 1848. évbeni egyesek által az államnak adott kölcsönök és egyéb szolgálatok folytán támadt követelések tárgyában határozati javaslatot ad be. A kérvények X. sorjegyzéke tárgyaltatik és elfogadtatik. A Németországgal kötött postaszerződésről szóló szentesitett törvény kihirdettetik. A kormány beadja a Baja és Hódmező-Vásárhely városok törvényhatósággal felruházásáról szóló törvényjavaslatot. Az 1873. államköltségvetés átalános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön fogja vezetni, a szólni kivánókat ugyancsak ő és Kiss Miklós fogják jegyezni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 24-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel: a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Van szerencsém a tisztelt háznak bejelenteni Hunyadmegye feliratát a választási visszaélések meggátlása végett törvényjavaslat előterjesztése tárgyában.

Továbbá Békésmegye feliratát a honvédségi szolgálatok tárgyában az 1868. XL. törvényczikk 20. §-ának módositása iránt.

Mindezen feliratok a kérvényi bizottságnak adatnak ki.

Deák Ferencz képviselő bemutatja a balatonfüredi szeretetház igazgatóságának kérvényét, melyben az épitkezéshez országos segélyt kér.

A kérvényi bizottságnak adatik ki.

Lipthay Béla báró: Tisztelt ház! A népiskolai közoktatás tárgyában megalkotott törvény óta hazánkban a közoktatás ügye nagyobb mérvü lendületet nyert ugy, hogy alig van község, melyben a közoktatás ügye melegebben fel nem karoltatott volna, kiválóan Temes és Torontál megyékben, hol a tehetősebb községek valóban utánzásra méltó buzgalmat tanusitanak, noha az üdvös eredményre az alkotott törvény igen nagy befolyással volt, mégis tagadni nem lehet, hogy annak hiányai vannak, melyek orvoslása kivánatos.

Ezen czélból van szerencsém bemutatni a t. háznak a délmagyarországi tanitó-egylet kérvényét. E tanitó egyletnek ma 680 tagja van, és mint olyan, különösen a jelzett vidéken a népoktatás emelésére nézve nagy befolyást gyakorol. Ezek ily kérvényét, mely a népoktatási törvény módositásait tárgyazza, van szerencsém a tisztelt háznak szabályszerü tárgyalás végett ezennel bemutatni.

Elnök: Kiadatik a kérvényi bizottságnak.

Nemes Nándor gróf: Tisztelt ház! Van szerencsém Felső-Fehérmegye közönségének kérvényét benyujtani, melyben az ugynevezett Királyföld különállását megszüntetni kéri. *(Helyeslés.)* Teszi pedig ezt azon rendithetlen meggyőződésből, hogy a tisztelt háznak nem lehet szándoka, jövőre is a Királyföld lakosait elkülönitve hagyni, mintha ezek nem épen ugy tarthatnának igényt egyenjogúságra, mint hazánk bármely más német ajku polgárai; vagy mintha azok hivatva, vagy mondhatom, kárhoztatva lennének, ugy szólván hazánk összesitésének lehetetlenségét elleneink kárörömére továbbra is fentartani. *(Általános helyeslés.)*

A miért is a tisztelt háznak különös pártfogásába van szerencsém ajánlani a kérvényt. *(Általános élénk helyeslés.)*

Elnök: A kérvényi bizottságnak adatik ki.

Házmán Ferencz: Tisztelt ház! Van szerencsém Buda főváros kérvényét benyujtani, melyben az 1868. XXXVIII. törvényczikk 35. §-ának magyarázatát kéri.

A népnevelési törvény értelmében Buda városa az 5%-ot kivetette mindazokra, kik a községhez tartoznak, a községben laknak, a mint azt a törvény rendeli. A belügyminister ur azonban ugy értelmezi a törvény ezen §-át, hogy a tisztviselők, kik a község tagjai gyanánt nem tekintethetnek, ezen adó fizetése alól föl vannak mentve. Buda városa nem fektet ugyan sulyt az adó mennyiségére, hanem kivánja, hogy a törvény valamint Budán ugy az országban egyenlően magyaráztassék, és miután ezen magyarázatot csak ott érheti el, a hol a törvény készült, azért bátorkodik a tisztelt háznak e kérvényt figyelmébe ajánlani.

Elnök: A kérvényi bizottságnak adatik át.

Beniczky Ödön: Tisztelt ház! Bátor vagyok pestmegyei rákos-csabai lakos Gerendő István magán kérvényét a tisztelt háznak benyujtani, melynek rövid tartalma abból áll, hogy az illető kérvényező 1848/49-ben, azon község birája volt és azon időszak zavarai közepette számadásai 10 évig vizsgálatlanul maradtak. 1858-ban az absolut korszak alatt a község 6000 frt költségekben elmarasztaltatott és ezen költség nem a község vagyonára, hanem az illetőnek féltelek birtokára tábláztatott be és ezen teher mai napig is nyomja, daczára annak, hogy a község elismerte, — mint a kérvényhez mellékelt bizonyitvány tanusitja, — hogy ő a község vagyonát becsületesen kezelte és rajta a községnek semmiféle követelése nincs. Az illető több alakban megkisérlette ezen tehertől menekülni, azonban nem sikerült és igy bátorkodik a tisztelt házhoz folyamodni, hogy valami ut-mód nyujtassék neki, hogy ezen illetéktelen tehertől megszabadulhasson. Kérem, méltóztassék ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz fog utasittatni.

Schvarcz Gyula: Van szerencsém Singer Jónás néptanitónak kérvényét benyujtani, melyben a tisztelt házhoz némi segélyezésért folyamodik. Kérem ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: A kérvényi bizottságnak fog kiadatni.

Csiky Sándor: Tisztelt ház! Miután az 1848/49. években egyes honfiak által a haza oltárára letett áldozatok megtéritését akkor a nemzet becsülete lekötésével igérte; és mégis számtalan kérvénynek a tisztelt ház elé terjesztése folytán azt kellett tapasztalni, miszerint a tisztelt kormány által, melyhez ezen becsületbeli adósságok megtérítése iránti kérvények kellő intézkedés megtétele végett utasittattak mind e koráig egyetlen egy sem elégitetett ki: ennek következtében azt hiszem méltóztatik a tisztelt ház belátni azt, hogy erélyesebb intézkedésekre van szükség ama czélból, hogy a nemzet becsületbeli adóságai és tartozásai az egyes honfiak iránt lerovassanak. E tekintetben minden bővebb indokolás nélkül, amennyiben a most általam beterjesztetni óhajtott határozati javaslatban az indokolás is ben foglaltatik, — a tisztelt ház engedelmével bátor vagyok egy határozati javaslatot felolvasni. (*Olvassa.*) Határozati javaslat:

Tekintve, hogy az 1865/68. években ülésező képviselőházhoz szintén ugy, mint 1869/72. és 1872/73-ki években folyamatba tett képviselő házhoz is számosabb oly tartalmu kérvények nyujtattak már be, részint egyes honpolgárok részint testületek által, melyeknél fogva az 1848-ik évi nemzeti szabadságharcz, folyama alatt az azon időbeli magyar királyi V. Ferdinánd ő felsége és törvényes kormánya rendeletéből részint később az 1849. évi nemzeti kormány meghagyásából az állami közszükségek fedezésére majd hadi készletek, majd különféle élelmi czikkek bizonyos meghatározott árakért kiszolgáltattak, ezeknek értéke azonban a nemzeti fegyvereknek szerencsétlen letétele után, sem a kényuralom folyama, se később az alkotmányos kormányzat létrejötte óta a kérvényezők kivánatához képest mindamellett se téritettenek az illetőknek mai napig se meg, hogy a képviselőház mindezen kérvényeknek méltányos elintézését pénzügyérének izenként meghagyá;

tekintve, hogy 1847/8-iki pozsonyi rendi országgyülés bevégzése után és az 1848-ik évi képviseleti rendszer életbe léptetése mellett, a törvényes király által egybehivott, a nemzetgyülés alakulása közben az ország különféle vidékein a nemzet ellenségeinek izgatása folytán lábra kapott belháborunak és az ez uton felháboritva, hazánk ellen fegyverkező külellenség támadásának megfékezése és lecsilapitása; kint pedig a belbékének is és nyugalomnak helyreállitása czéljából rendkivüli kiadásokat kelletvén tenni, ezeket pedig az államkincstár fedezni képtelen levén, e miatt az akkori király ő fölsége törvényes kormányával egyetértőleg, oly végből hivá fel hazánk békés és hiv polgárait, miként ők arany- és ezüst-készleteiket, ugy egyéb drágaságaikat kamatos kölcsönkép a haza szükségei fedezésére áldozatul hozák, mi óhajtott sikerrel meg is történvén, az ezek átvételéről szóló kötelező erejű 5 százalékos kincstári utalványok e napig az illető segélyt adó honpolgároknak kérése folytán mint a mellett sem váltattatnak a pénzügyér által ez ideig ki, hogy ezen jogos követelések méltó elintézésére a képviselő ház által több rendbeli határozatokkal köteleztetett;

tekintve, hogy ezen az állam összes vagyonán felül egyszersmind a nemzeti becsülettel is biztositott, és különben is két vagy legfölebb 3 millió frtra emelkedhető jogos követeléseknek kielégitésére ötszörösen is elegendők legyenek, egyedül

magok azon körülbelöl 11 millió frtok, melyeket az osztr. kormány a nemzeti fegyverek lététele után, az akkori magyar pénzügyértől az ország pénztárából jogtalan erőszakkal elvitt, elfoglalt és ismét azon öbb 5 millió arany és ezüst forintok, melyeket ugyancsak az osztrák kormánynak akkori vezére Windischrätz herczeg, a pesti kereskedelmi bankban nemzeti tulajdonként letéteményekre találván, hasonló jogtalan erőszakkal elfoglalt, s a melyeket a törvény, igazság és méltánynak tekintetbe vételével az osztrák kormány és állam a magyar nemzet nek különben is ugyan, de főleg 1865/8-iki kiegyezés s az osztrák államadóságok jelentékeny, és igy több mint ezer millió forintokat tevő részének önkénytes elvállalása után, maga egész teljességében visszaszolgáltatni köteles;

tekintve végre, hogy azon esetben, ha a képviselőház a fennérintet jogos és igazságos követeléseknek haladék nélküli megtérítését hathatós és sikeres rendelkezésével pénzügyérjének meghagyni, még most is elmulasztaná, és igy az illető egyesek és testületek költséges per utján leendenének kénytelenek a törvény rendes utján ezeket az állam pénztárából törvényes járulékaival egyetembe behajtani: azon esetben a nemzeti becsület koczkáztatásán felül, egyszersmind az állam terhei is jelentékenyen neveltetnének, mindezeknél fogva:

mondja ki határozatilag a ház, miként a fentemlitett igazságos és jogos követeléseket országunknak pénzügyére, a mennyiben azok a már addig előterjesztett hiteles okmányokkal kétségtelenül bebizonyitottak lennének, az állam pénztárából haladék nélkül megtériteni köteleztetik; a mennyiben azonban emlitett követeléseknek valódisága, avagy mennyisége iránt oly kételyek merülnének fel, melyeket a pénzügyér az illető követelőkkel kiegyenliteni barátságos uton nem tudna, ezeknek felülvizsgálata és megbirálása és ezt követve az illetőknek végleges kielégittetése czéljából pártkülönbség nélkül nyilvános ülésben sorshuzás utján, saját kebeléből 9 tagból álló bizottságot választ, mely eljárásáról szóló jelentését szintén ugy, mint maga a pénzügyér is minden hónap első napján a képviselőház elébe terjeszteni leend köteles.

Bátor vagyok a tisztelt háznak ezen határozati javaslatomat azon tiszteletteljes kéréssel előterjeszteni: méltóztassék ennek kinyomatását, kiosztatását elrendelni és az érdemleges határozat hozatal-iránti intézkedést megtenni.

Elnök: A benyujtott határozati javaslat ki fog nyomatni, ki fog osztatni és annak idején a felvétel iránt a tisztelt ház határozni fog.

Következik a napirend vagyis a X-ik sorjegyzékben foglalt kérvények tárgyalása.

Steiger Gyula előadó *(olvassa a kérvényi bizottságnak a X. sorjegyzékben az 1—8. sorszám alatti kérvényekre véleményezéseit, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak; olvassa tovább a 9-ik sorszám alatt a gyulafehérvári tanár-testületnek az országgyülési iratok dijmentes megküldése iránti kérvényre tett javaslatát, mely szerint a ház elnökéhez utasittatni véleményeztetik.)*

Tisztelt ház! Ezen kérvény azért véleményeztetik a ház elnökéhez áttétetni, miután a tisztelt háznak ugy hiszem van egy határozata, a mely kijelöli azon intézeteket és testületeket, a melyeknek a nyomtatványok megküldendők, esetleg beérkezendő hasontartalmu kérvényekre a többiekre nézve oly intézkedést tett, hogy azok figyelembe vétessenek a ház tisztelt elnöke által, ha vannak fölösleges példányok.

Elnök: Bátor vagyok a tisztelt háznak jelenteni, hogy legközelebb a gazdasági bizottság ez érdemben kérdést fog intézni a tisztelt házhoz az iránt, hogy méltóztassék határozatot hozni, a melyhez az elnök magát tarthassa, mert minden untalan jönnek kérvényezők, a kik a ház irományait kérik. A ház irományaiból 550 példány nyomatik, tehát már is 20-al több, mint a mennyinek nyomatására a ház elnöke a határozat értelmében föl van hatalmazva.

Steiger Gyula előadó *(olvassa a 10—18. sorszámok alatti kérvényekre a bizottság véleményezéseit, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak; olvassa tovább a 19. sorszám alatt pestmegyei sárközvidéki uradalmak, városok, községeknek a Duna sárközvidéki részének államköltségen szabályozása tárgyában beadott kérvényére a bizottság véleményét, mely szerint a kérvény a közlekedési ministerhez lenne átteendő.*

Földváry Mihály: Tisztelt ház! Bár mennyire jogosnak, helyesnek s alaposnak ismerem is folyamodók kérelmét, még sem tartanám én sem correctnek, hogy a tisztelt ház már most a dolog érdemére nézve határozzon, — nem látom ennek idejét még most elérkezettnek, — elfogadom tehát lényegileg a kérvényi bizottság véleményes javaslatát; de rövid módositást adok be, lényegileg, — ismétlem, — elfogadván a kérvényi bizottság véleményezését.

Módositásom következő: „tanulmányozás és lehetőleg a második ülésszak kezdetén teendő jelentéstétel végett kiadatik a közlekedési ministernek."

Indokolásom nagyon rövid, és azon szomoru tapasztalásból van meritve, hogy az olyan kérvények, melyek a ministeriumnak adatnak ki, rendesen évekig elintézetlenül ott hevernek. Két példát idézhetek. Mint Pestmegye solti járásának főszolgabirája ezelőtt 5 évvel Ordas községének egy kérvényét mutattam be a megye utján a ministeriumnál, amelyben az illető község folyamodott államsegélyért, hogy mentessék meg valahára a veszélytől, mert a község már annyira van, hogy a szó szoros értelmében csaknem a templom falát mossa a Duna

vize. A ministerium leiratot intézett Pestmegyéhez, hogy az illető megyei mérnök tervet készitsen s azt a ministeriumhoz terjeszsze föl. A mérnök el is készitette a tervet, s a megye föl is terjesztette, de a ministerium azon megjegyzéssel küldte vissza, hogy a tervet nem használhatja, hanem majd állami mérnököt fog kiküldeni, a ki más elfogadhatóbb tervet fog készitni. Azóta körülbelől 5—6 év folyt le s mind ez ideig semmi sem történt, s nem tudják az illetők, hogy a ministerium fog-e tenni valamit, vagy nem. Hasonló esetet idézhetnék még, a melyről Jankovics Miklós tisztelt barátomnak is tudomása van: Dunavecse városnak hasonló kérvénye volt ez. Ez is a ministeriumhoz tétetett át és azóta hiába várja a feleletet. Ezen szomoru példákon okulva, kérem a tisztelt házat, méltóztassék elfogadni azon módositásomat, hogy a kérvény a ministeriumnak oly megjegyzéssel adassék ki, miszerint a jövő ülésszak kezdetén, kellő vizsgálat megejtése után, a tisztelt háznak erről jelentést tegyen. *(Helyeslés bal felől.)*

Tisza Lajos közlekedési minister: Tisztelt ház! Részemről semmi kifogásom sincs az ellen, hogy a tisztelt ház kimondja határozatilag, miszerint a közlekedési minister a lehetőséghez képest még a jövő ülésszakban tegyen ez iránt előterjesztést; csak általánosságban vagyok bátor megjegyezni, hogy mindezen kérvények igen nehéz és sulyos helyzetbe hozzák a ministert, azon a ház által is, nézetem szerint, helyesen kimondott és sokszor hangsulyoztatott elvvel szemben, hogy tulajdonkép az állam a folyóknak csakis hajókázhatási, közlekedhetési szempontjából szükséges szabályozásait teljesitheti. Ez pedig megint oly eset, ahol egészen — világért sem mondom — hogy nem indokolt, de magánérdekek által követelt müvek előállitása a közlekedési ministerium által, illetőleg az állampénztár rovására czéloztatik elkészittetni. Ilyen helyzetben nemcsak azon egy vidék, de az országnak, fájdalom, számos vidéke van, ahol egyik vagy másik községen, egyik vagy másik vidéken folyók vonulnak keresztül, melyek igen sok áldásaik mellett sokszor károkat is okoznak. Ha már most abba bele bocsátkoznánk, hogy minden ily esetben az állam pénztára által fognak eszközöltetni a helyreállitások és javitások: akkor valóban előre meg nem határozható összegeket kellene a budgetbe fölvennünk. Én tehát csak előzetesen bátor vagyok a házat arra kérni, hogy az egyszer már fölállitott elvhez, miszerint az állampénztár rovására csakis az állami közlekedési czélok előmozditása szempontjából szükséges vizi müvek teljesittessenek, a tisztelt ház hü maradni méltóztassék. *(Helyeslés.)*

Jankovics Miklós: Tisztelt ház! Földváry Mihály képviselőtársam által beadott módositványt én is pártolom, és nem szólaltam volna fel, ha a tisztelt közlekedési minister ur most adott fölvilágositásában arra engem nem kényszerit. Azt mondá, hogy az állam csak akkor részesitheti egyes vidék helyi érdekeit segélyben, hogy ha valamely folyó a gőzhajózás vagy közlekedés utjában károkat tesz, és igy a javitás az állam segélye által a kár elenyésztetik. Tökéletesen helyeslem az elvet, csak azt kérem, hogy az mindenütt következetesen megtartassék, miután praecedensek vannak, hogy azok nem tartattak meg, és igy e praecedensek okozzák azt, hogy ujabb és ujabb ilynemü kérelmek intéztetnek a házhoz, illetőleg a közlekedési ministeriumhoz.

Igaz, tisztelt ház, hogy nagyon könnyen azt lehet mondani egyes vidékek partszakitására, hogy ott a gőzhajózás, a közlekedés veszélyeztetik: tehát az államnak segélyzeni kell; de igen könnyen viszont azt is mondhatni, hogy a közlekedés itt amott nem akadályoztatik, és hogy tehát itt az állam nem segélyez. Hanem az ily következetlenségen, azt hiszem, lehetne segiteni, ha egyszer valahára a Dunaszabályozás kérdését végre megoldanók. A praecedensek itt vannak, tisztelt ház, előttünk, én nem tudom, nem vagyok mérnök, hanem azon az uton igen sokat járok, és azt tapasztalom, hogy a gőzhajózásnak a közlekedést semmi esetben sem gátolja a ráczkevei szigetség egyik oldalának része sem, mely most az állam pénztár által kővel rakatik ki; *(Madarász József közbe szól: Elég nem jól van!)* és azt tapasztalom továbbá, hogy Paks oldala szintén nem jobban és kevésbbé gátolja a közlekedést, mint a Sárközvidék oldala, és azt tapasztalom, hogy a gerjeni oldal sem kisebb vagy nagyobb akadálya a közlekedésnek, mint a dunavecsei part oldala, és mégis mi különbséget találok benne? azt, hogy a ráczkevei szigetség kővel rakatik ki államsegély által, a paksi oldal szintén rendeztetik s biztositttatik a beomlások és kiszakadások ellen államsegély mellett a gerjeni szintén kiépittetik az állam segélye által, hogy ott nagyobb mérvü szakadások ne történjenek. *(Madarász József közbe szól: Elég rosz!)* A többi általam emlitett helyek, illetőleg partok semmiben sem segélyeztetnek, hanem mostoha fiúkként minden táplálék nélkül hagyatnak és segélyben nem részesittetnek. *(Közbeszólások a bal oldalon: mert baloldaliak laknak ott!)* Én nem akarom azt mondani, hogy itt talán pártszempontok forognak fön; hanem ez által azt akarom jelezni, hogy végre itt is szükséges lenne a rendszeres tervet elkésziteni, *(Helyeslés.)* mely szerint aztán a Duna szabályoztassék, hogy ily dolgok többé elő ne fordulhassanak és a közönség ne gyanusithasson. *(Helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház Részemről és a kérvényi bizottság nevében elfogadom azon módositványt, melyet Földváry Mihály képviselő ur előterjesztett. *(Helyeslés.)*

Tisza Lajos közlekedési minister: Tisztelt ház! Miután a módositvány elfogadtatik, csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy az előttem szóló tisztelt képviselő ur helyesen mondá, hogy ő nem levén mérnök ezen kérdésben illetékes itéletet mondani nincs hivatva; de ha mindannyian mérnökök volnánk is, a tervek nélkül nagyon bajos lenne afölött itéletet mondani: vajon a paksi partszabályozás, hajózás szempontjából szükséges-e? a másik pedig nem szükséges-e? mert nem magáról partvédzetről mint czélról van itt szó, hanem csak mint eszközről arra nézve, hogy mederelfajzások ne történjenek; a hol tehát mederelfajzások fordulnak elő, melyeknél fogva homokozás, zátonyozás következik be: ott szükséges a partot erőditeni, hogy a viz arra ne mehessen, és a mélység, sebesség azon ponton megtartassék. Ez tehát az indok. Meglehet, hogy nem mindig alkalmaztatik helyesen, de ezt most tervek nélkül megitélni nem lehet, de ismétlem, az indok mindig az, hogy mederelfajulások gátoltassanak. Ezeket tartottam szükségesnek elmondani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ugy hiszem kimondhatom határozatképen, hogy a Földváry Mihály képviselő ur által beadott módositvány elfogadtatik és igy ezen kérvény a közlekedési ministeriumnak kiadatik, olyképen, hogy a jövő ülésszak előtt lehetőségig tegyen róla jelentést. (*Általános helyeslés.*)

Steiger Gyula előadó *(olvassa a 20—24. sorszámok alatti kérvényeket, melyekre a bizottság véleményezése észrevétel nélkül elfogadtatik, olvassa folytatólag a 25. sorszám alatt a kiskőrösi volt jobbágyoknak az urbéri váltság megtéritése tárgyában beadott kérvényét, mely a pénzügyministeriumhoz áttétetni véleményeztetik.*

Nehrebeczky Sándor: Tisztelt ház! A kiskőrösi volt jobbágyok kérvényénél arra vagyok bátor kérni a tisztelt házat, ne méltóztassék azt a pénzügyi ministerhez áttenni. Itt azon örök váltságról van szó, melyről az 1868. XXXIII. törvényczikk alkottatott, s melynek 11. §-a értelmében ezen kérvények fölött első sorban a földtehermentesitési alap-igazgatóság határoz, ha pedig ezen határozat ellen a felek folyamodnak, e fölött azon országos bizottság határoz, mely három ministerium kebléből alakittatott meg, s mely — a mint ez annak idejében a lapok által köztudomásra jutott — a belügyministerium kebelében létezik. A félnek ezen ignorantiaja, hogy ő a pénzügyministerhez tétetni kéri nem elég ok arra, hogy ezen ignoratiót a tisztelt ház is magáévá tegye. *(Helyeslés és ellenmondás.)*

Steiger Gyula előadó: Az előttem szóló tisztelt képviselő ur véleményeihez nem járulhatok. Miről van ugyanis itt szó? a kérvényezők arra kérik a házat: utasitsa a pénzügyministert, hogy három hónap óta elintézetlenül maradt kérvényüket elintézze. Bocsánatot kérek, az nem a képviselőház föladata, kutatni: vajon a pénzügyminister elintézte-e, áttette, átteszi-e a belügyministeriumhoz. Azon, amit a kérvényezők kérnek: tulmenni nem lehet és nem szükséges. *(Helyeslés.)*

Elnök: Ennélfogva a kérvényi bizottság véleménye elfogadtatik és a kérvény pénzügyministerhez utasittatik.

Steiger Gyula előadó: Felhivom a tisztelt ház becses figyelmét a következő (26. sorszám alatti) kérvényre, mely mint elvi kérdés gondos figyelmet igényel, a kérvény tárgya ez: több hátszegi választó Macellariu Elias megválasztott képviselőjét megbizó levele bemutatására kéri fölszólittatni. A kérvényben röviden elmondják a folyamodók, hogy Hátszeg városában a kitüzött időben a választás megejtetvén, Macellariu képviselővé választatott, ő azonban megbizó levelét a háznak mai napig be nem nyujtotta, a kerület ennélfogva képviselet nélkül van: ez pedig oly állapot, mely törvény szerint tovább nem türhető, és fölkéretik a tisztelt ház, hogy e részben intézkedjék. Bátor leszek felolvasni a kérvényi bizottság indokolását: *(olvassa:)*

Miután az 1848. V. törvényczikben népképviseleti rendszer elvéből, és a választói joggal biró polgároknak abban adott választási jogból önként és szükségképen foly a választóknak azon joga is, hogy megválasztott képviselőjöktől — ha ez a választást elfogadta — képviselői helyének elfoglalását, és igy általa a törvényhozásbai alkotmányos befolyásuk lehetőségét követelhessék; miután továbbá a most idézett törvényczikkben előszabott választási eljárás keresztülvitele és a választók jogai fölötti őrködés a belügyministert, a képviselői hely mikénti elfoglalására vonatkozó intézkedések pedig magát a házat illetik, melynek azonban a Hátszeg városi választásról hivatalos tudomása nincs: annálfogva utasittatik a belügyminister, hogy az iránt: vajon megtörtént-e a hátszegi választás? a háznak haladéktalanul jelentést tegyen.

Csak egy pár szóval akarom kiemelni, tisztelt ház, azon felfogást, melyből a kérvényi bizottság e kérvény tárgyalásánál kiindult. A kérvényi bizottság különbséget tett az iránt, vajon a képviselő-választás a tisztelt ház hivatalos tudomása szerint megtörtént-e vagy nem? mert ha a tisztelt háznak hivatalos tudomása lenne a választásról: akkor a ház érdemleg fogna intézkedni e kérdésben. A bizottság azonban azon fölfogásból indult ki, hogy addig, mig az illetékes hatóság, tudniillik a belügyministerium részéről, mely a választások fölött őrködni van hivatva, hivatalos tudomás nem jut a ház elé, hogy t. i. a hátszegi választás ugy, a mint a felek állitják, végbe ment, addig a ház e kérvény ügyében nem intézkedhetik.

(Helyeslés.) Ennélfogva szükséges, hogy a belügyminister e kérdésben jelentéstételre szólitassék föl. *(Helyeslés.)*

(Olvassa ezután az előadó a 27—32. sorszámu kérvényekre adott véleményt, mely észrevétel nélkül elfogadtatik; olvassa folytatólag a 33—38. sorszámok alatt több helyhatóság kérvényét az országgyülési naplók s egyéb irományoknak a törvényhatóságok részére leendő dijmentes megküldése iránt.)

Tisztelt ház! E részben a kérvényi bizottság bátor a tisztelt ház elé egy meritorialis javaslatot terjeszteni, mely következőleg szól:

Tekintve, hogy az országgyülési irományoknak a törvényhatóságok részére megküldése által nemcsak a képviselők és választók közti kivánatos összeköttetés mozdittatik elő, hanem a nemzeti törvényhozás fontos mozzanatainak emlékei a törvényhatóságok levéltáraiban a jövő történetirás számára biztos, jól megőrzött anyagot fognak képezni; továbbá, hogy ugy a törvényhatóságok, mint egyesek leginkább ezen irományokból ösmerhetik meg leginkább a czélt, fölfogást és indokokat, melyek a törvények alkotásánál irányadók voltak, mely tekintetek egyiránt fölötte fontosak;

tekintve végre, hogy a törvényhatóságok a szigoru szükséghez mérten kiszabott közigazgatási költség-alapjaikból ezen nyomtatványokat csak nehezen vagy épen nem szerezhetnék meg, mig a képviselőház költségeiben alig okoz különbséget, ha a kinyomatni rendelt irományokból a törvényhatóságok számához mért több példány nyomatik; annálfogva a kérvényi bizottság javasolja a tisztelt háznak a következő határozatot:

Utasittatik az elnökség, hogy jövőre az országgyülési nyomtatványokat az ország valamennyi törvényhatóságai számának megfelelő több peldányban nyomassa, és azokból az összes törvényhatóságok részére szükséges példányszámot a belügyministerhez szétosztás végett áttegye.

A belügyminister pedig utasittatik, hogy az összes törvényhatóságokat a képviselőház ezen határozatáról értesitvén, a ház elnökétől átvett példányokat használat, a törvényhatósági levéltárban leendő megőrzés végett dijmentesen küldje meg.

Helfy Ignácz: Tisztelt ház! Én a magam részéről azon czélt, melyet a kérvényi bizottság ezen javaslatában maga elé tüzött, helyeslem; hanem arra kérem a tisztelt házat, méltóztassék ebbeli határozatát fölfüggeszteni addig, mig a „Buda-Pesti Közlöny“ költségeit tárgyaljuk, mert azt hiszem, hogy azon alkalommal mi összeköthetjük a két czélt, tudván azt, hogy a hivatalos lap ugyis jár valamennyi törvényhatóságnak és igy azt hiszem czélszerübb lenne ugy intézkedni, hogy a „Buda pesti Közlöny“ a helyett, hogy a kormány vagy támogatóinak beszédét közli, egyátalában hozza az országgyülési tárgyalásokat egész terjedelemben. Ennek alapján kérem a tisztelt házat, méltóztassék ebbeli határozatát fölfüggeszteni.

Huszár Imre: Tisztelt ház! Azt hiszem, hogy a törvényhatóságoknak, melyek az országgyülés naplóit és irományait kérték, nem csupán az volt szándékuk, hogy egyszerüen a képviselők beszédeit olvashassák; hanem ohajtotta a ház jegyzőkönyveit és irományait birni, melyek indokolással kisértetnek, és legtöbb esetben oly indokolással, melyből bővebb informatiot nyerhetnek azon tárgyakra nézve, melyekkel megismerkedni akarnak. A mi azt illeti, hogy a beszédek a hivatalos lapban mind közöltessenek és hogy ez mennyire lesz létesithető vagy nem: az ugy hiszem nem ide tartozik, hanem a budget részletes tárgyalásához. Részemről teljes készséggel elfogadom a kérvényi bizottság véleményét és kérem a tisztelt házat, hogy azt elfogadni méltóztassék. *(Élénk általános helyeslés.)*

Zsedényi Ede: Tisztelt ház! Azt hiszem, hogy mindenki be fogja vallani, hogy a kérvényi bizottság javaslata az országgyülési költségeket tetemesen szaporitani és miután a tisztelt ház mindannyiszor elhatározta volt, hogy az ily pénzügyi kérdések véleményadás végett mindig a pénzügyi bizottsághoz utasittassanak, most is, azt hiszem legjobb volna a kérdéses folyamodványokat véleményadás végett a pénzügyi bizottsághoz utasitani, ez azután tisztába hozza a dolgot. *(Általános helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó: T. ház! Én részemről nem osztozom az előttem szólott képviselő ur nézetében arra nézve, hogy a pénzügyi bizottság nyilatkozhassék, mert azt hiszem, hogy előbb magát az elvet kell kimondani. *(Ellenmondás.)* Engedelmet kérek, a pénzügyi bizottság az iránt nyilatkozhatik: mibe fog kerülni a nyomtatás, és miután ez okvetlenül szaporitani fogja a költséget, a fedezetről is gondoskodni fog; de ha elismertetik azon indok fontossága, melyet a kérvényi bizottság fölhozni bátorkodott, — akár bizonyos summával többe kerül, akár nem; — mindenesetre megszavazandó lenne, *(Ellenmondás)* mert különben az következnék, hogy a ház az indokokat helyeseknek tartja: mégis a tételnek megszavazását attól tenné függővé, hogy a pénzügyi bizottság a nyomatási költségekre nézve azt mondja-e, hogy azok ezer vagy 2 ezer frttal többre rugnak, vagy sem. *(Felkiáltások: Természetesen.)* Én ezt nem tartom helyes álláspontnak. *(Ellenmondás.)*

Somssich Pál: Ha a ház hajlandó elfogadni a pénzügyi bizottság véleményét: *(Felkiáltások: Elfogadjuk!)* akkor elállok a szótól; de ha nem hajlandó, akkor bátor leszek nehány szót szólani. *(Halljuk!)*

Elnök: T. ház! Constatálnom kell, hogy két vélemény van a t. ház előtt: a kérvényi bizottság véleménye, mely érdemlegesen kivánja elintéztetni a kérvényt, még pedig ugy, hogy az elnök utasittassék annyi példányban nyomatni az irományokat, hogy minden törvényhatóságnak jusson belőle; ellenben Zsedényi képviselő ur azt kivánja, hogy a kérvény érdemleges tárgyalás előtt a pénzügyi bizottsághoz tétessék át. Kiván még valaki szólni?

Somssich Pál: Nem osztozom a t. előadó ur nézetében, hogy a pénzügyi bizottság egyedüli föladata volna a nélkül, hogy magához a tárgyhoz is hozzászólhasson, a fedezetről gondoskodni; sőt azt tartom, hogy épen ilyen kérdésben pénzügyi tekintetből kiindulva, némely körülményt fontolóra kell venni. (*Ugy van! Ugy van!*)

A budget mindig correctséget kiván, kérdém már most, az országgyülési kiadások budgetje correctebb lesz-e, ha abba oly kiadásokat is sorozunk, melyek nem az országgyülés, hanem a törvényhatóságok számára tétetnek; (*Általános helyeslés*) mert kérdés, hogy azon összeget, mely az országgyülés költségeire praeliminálva van: nem kell-e akkor megtoldanunk nagyobb összeggel; és ha kell, akkor azon nézet, mintha az országgyülés annyiba kerülne a hazának, a mennyibe számitatik: nem áll. (*Igaz! Igaz!*) Pedig minden jurisdictionak jogában áll praenumerálni ezen nyomtatványokra, és az illető kiadónak kötelessége annyi példányt nyomatni, a mennyi ez esetben kivántatik. (*Helyeslés.*) Ez tehát oly kérdés, melyet a pénzügyi bizottságnak meg kell vitatni és csak megvitatása után döntheti el azt a ház. (*Általános helyeslés.*)

Podmaniczky Frigyes: T. ház! Miután ugy hiszem, hogy az országgyülési irományok szétküldésére nézve most valószinüleg végleges határozat fog hozatni, miután az országgyülési irományok ismerete és azok kutatása nemcsak a törvényhatóságok, hanem a főiskolák érdekeiben is fekszik, miután továbbá a főiskolák egyrésze eddig is megkapta a nyomtatványokat: azt kérném, hogy a kérvényi bizottság határozatába tétessék bele a „főiskolák is.“ (*Ellenmondás.*)

Elnök: Azokra nézve megjegyezni, miket Podmaniczky képviselő ur előadott, felvilágositásul a következőket tartom szükségesnek. Mindazon főiskolák, melyek a mult országgyülés határozata alapján megkapták az irományokat: most is kapják, s ezen kivül még 20 példánynyal több nyomatik, mely 20 példány a ház rendelkezésére áll, ebből lehet azon intézetek és iskoláknak adni, melyek az országgyülés jelen folyama alatt még folyamodnak. Az erre vonatkozó kérvények eddig a kérvényi bizottság, és aztán a ház gazdasági bizottságához tétettek át. Felvilágositásul ezt akartam megjegyezni.

Péchy Tamás: T. ház! Ezen inditvány fölötti határozat-hozatalban, nézetem szerint, nem mehet tovább a ház, mint ami a kérvényben foglaltatik; és azokra, amelyeket t. Podmaniczky képviselő ur jelenleg felhozott, hogy t. i. még a főiskolákra is terjeszsze ki figyelmét: ezen kérvény alkalmával nem terjeszkedhetik ki. E részben fenmarad a képviselő urnak joga külön inditványt adni be.

A kérdésre nézve, melyet a t. elnök ur föltenni méltóztatott, kénytelen vagyok megjegyezni, hogy az első véleményt, mely szerint az elnökség bizassék meg annyi példány kinyomatásával, amennyi törvényhatóság van, nem fogadhatom el; de nem fogadhatom el az elnök ur által föltett második kérdést sem, hogy az a pénzügyi bizottságnak adassék ki érdemleges elintézés végett; mert meg vagyok győződve, hogy a pénzügyi bizottság ez esetben, szintugy mint más hasonló esetekben a dolog felvilágositására véleményt adhat, de érdemleges határozatot nem hozhat. Tehát ugy kérném feltétetni a kérdést, hogy álljanak fel azok, akik a kérvényi bizottság véleményét fogadják el, melyben én nem osztozom; vagy pedig, hogy a pénzügyi bizottsághoz tétessek át azon utasitással, hogy annak idején tegyen a háznak előterjesztést, amelynek folytán a ház azután határozatot hoz. Ezen értelemben annál inkább elfogadom, hogy ezen kérdés a pénzügyi bizottsághoz utasittassék, mert én részemről elérkezettnek látom az időt, hogy egyszer valahára már a ház a pénzügyi bizottságnak meghallgatása nélkül egy krajczár fölött se határozzon. (*Helyeslés.*)

Elnök: T. ház! Nem lévén senki fölirva, bátor leszek a kérdést szavazásra föltenni. Az első kérdés: elfogadja-e a ház a pénzügyi bizottságnak azon javaslatát, melynek értelmében az elnökség utasittatnék, hogy a ház irományaiból annyit nyomasson, hogy azokból minden törvényhatóságnak is lehessen küldeni. A másik kérdés meg az, és itt félreértett engem Péchy képviselő ur, hogy az egész ügy az érdemleges elintézésre vonatkozó javaslattétel végett a pénzügyi bizottsághoz utasittatnék. (*Helyeslés.*)

Fölhivom tehát azokat, akik a kérvényi bizottság javaslatát fogadják el, méltóztassanak felállani. (*Megtörténik.*) Most kérem, méltóztassanak felállani azok, akik a pénzügyi bizottsághoz kivánják utasitani a kérvényt. (*Megtörténik.*) A ház a pénzügyi bizottsághoz utasitja.

Steiger Gyula előadó: (*Olvassa a 39-ik sorszámu kérvényre a bizottság véleményét Dr. Felletar Emil m. k. országos művegyész fizetésének fölemelése tárgyában, mely szerint a kérelem jogosnak találtatván a módozatok meghatározása végett a pénzügyi bizottsághoz teendő át.*)

Tisza Kálmán: T. ház! Én részemről magam is óhajtom ezen kérvényt a pénzügyi bizottsághoz utasitani; de nem ugy, amint azt a kérvényi bizottság ajánlotta, hogy már előre utasitva

legyen a pénzügyi bizottság a fizetés fölemelést megadni; hanem méltóztassanak minden néven nevezendő utasitás nélkül előterjesztés tétele végett kiadni. *(Helyeslés.)*

Hoffman Pál: T. ház! Nekem volt szerencsém ezen kérvényt benyujtani, ennélfogva szabad talán megjegyzést tennem, mely ugy hiszem, az egész különbséget a t. előttem szóló és a kérvényi bizottság véleménye közt, el fogja enyésztetni. Csakis tévedésből történhetett, hogy ezen kérvény a kérvényi bizottsághoz lett utasitva, mert midőn én ezen kérvényt benyujtottam: kértem a t. házat, hogy az egyenesen a pénzügyi bizottsághoz utasittassék, és a t. ház ezt el is határozta. Ennélfogva azt hiszem, hogy most csak a ház előbbeni határozatát kell megujitani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Tehát minden utasitás nélkül egyszerüen a pénzügyi bizottsághoz fog utasittatni. *(Helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó: *(Olvassa a kérvényi bizottság véleményét a 40-ik sorszám alatt Schwáb Gáspár, Marschal Antal, Schuster Ferencz és érdektársaiknak a Kis-Duna-ág elzárása folytán eltávolitott hajó-malmok kárpótlásáért beadott kérvényére.)*

Bátor leszek, ha a t. ház megengedi, röviden magát a tényállást előadni, hogy a fölött azután a t. ház itéletet hozhasson.

A Kis-Duna-ág elzárása szükségesnek mutatkozván és elrendeltetvén, az illető malomtulajdonosok községi uton felszólittattak, miszerint hajómalmaikat az eddig volt helyről később kijelölendő helyre tegyék át. Ennek ellenében az illető malomtulajdonosok folyamodtak a közmunka- és közlekedési minisiteriumhoz, és előadták, miszerint ők malmaikat részben földesuri jogon birják, és azért bizonyos váltsági összeget fizettek, részben pedig oly helyeken vannak, hogy onnan semmi szin alatt el nem távozhatnak, mert azon községekben, amelynek közelében vannak, ők letelepültek, ott ingatlanokat szereztek, és ha innen eltávolittatnak, egész értéköket és existentiájokat elvesztik, és végre községi uton megállapitották, hogy mily értéket képviselnek az eltávolitandó malmok, igy például: a soroksári malmok 150.000 frtot, a másik két helységé szintén megfelelő összeget, és fölkérték a közlekedési minister, miszerint ezt tekintetbe véve, vagy malmaikat sajátitsa ki; vagy pedig aránylagos kárpótlást adjon.

A közlekedési minister tárgyalás alá vévén a dolgot, Pest-, Pilis- és Solt-megye közönségeihez egy körrendeletet menesztett, melyben a minister részéről kijelentetik, miszerint a kérvény tárgyalás alá vétetvén, az elutasitandónak találtatott, és pedig azért, mert az illető tulajdonosok malomjogukat egyedül a jelenleg életben levő hajózási rendszabályok szerint kötelesek kezelni. Már pedig a hajózási rendszabályok 14-ik §-a világosan kimondja, hogy ha folyamszabályozás czéljából vagy egyéb közérdekek tekintetéből a hajósmalom helyének megváltoztatása igényeltetik, azokat az illető malomtulajdonosok minden további fölszólamlási jog nélkül kötelesek eltávolitani és a kijelölt helyre áttenni. A minister tehát már ezen szempontból sem látta a kérvényt indokolva; de különben is kijelenti, hogy nem áll a malomtulajdonosok azon félelme, hogy ha hajómalmaik az illető helyről eltávolittatnák: ők ez által existentiájokat vesztik el, azért, mert egyuttal intézkedett, hogy az eltávolitott hajómalmoknak a nagy Dunán megfelelő hely azonnal kijelöltessék; fölhivta tehát a malomtulajdonosokat, hogy azon helyet azonnal foglalják el és üzletöket tovább gyakorolják. Végre kijelentette azon elvi felfogást, hogy a kisajátitási kérvény egyátalában a törvénynél fogva elvileg alaptalan: alaptalan azért, mert az 1868. évi LV. t. czikk 4-ik szakasza szerint kisajátitás tárgyát mindig csak ingatlan dolog képezheti, kisajátitást tehát, vagyis olyan jogot, mely szerint az illető malmok megvétetnének, és az állam tulajdonává válnának, elvileg helytelennek, és a fönálló törvényekkel összeegyeztethetlennek tartja; készségét jelentette ki azonban, hogy azon kárt, melyet az illető malomtulajdonosok az által szenvedtek, hogy a földesuri jogot 7.000 frtért megváltották: arányos kárpotlás nyujtása által helyrehozni kész. Ez volt a közlekedési minister elintézése az illető malomtulajdonosok kérvényére.

Most a közlekedési minister ezen határozata ellen folyamodnak tehát a malomtulajdonosok és beadványukban kiemelik, hogy a minister indokai nem állanak; s nem áll maga az elv sem azért: mert mai napig sincs eldöntve azon fontos jogi elv, vajon a hajómalmok ingó vagy ingatlan vagyont képeznek-e. De ha eldöntve lenne is: ugy vannak meggyőződve, hogy nincs az állam jogositva az ő existentiájokat megtámadni a Dunaszabályozása szempontjából. Igaz, hogy nekik jelöltek ki helyeket a nagy Dunán; de erre ők azt jegyzik meg, hogy a nagy Dunán távol községeiktől meg nem élhetnek, s ez annyi mintha nem is jelöltek volna ki számukra helyet, miután ők ott mesterségöket sikerrel nem gyakorolhatják. Kérik tehát a t. házat, miszerint az ügy állása ezen stadiumában méltóztassék elvileg az ő kisajátitásukat, illetőleg kártalanitásukat kimondani, s e tekintetben a közlekedési ministert utasitani.

A kérvényi bizottság még Molnár Antal előadó által, kit betegsége folytán helyettesitek, következő véleményt bátor a t. ház elé terjeszteni: miután a hajómalmi jog nem képezi kisajátitás tárgyát, miután a jelenleg is érvényben álló ideiglenes hajózási rendszabály 14-ik szakasza szerint a hajómalmi engedélyesek, azon esetben, ha a malom eltávolitása folyamszabályozási czélokból szükségesnek

nyilvánittatik: bizonytalan időre engedélyezett, előbbi álló helyeiket elhagyni kötelesek; miután végül a kis-Duna-ág bekövetkező elzárása a megye utján községenkint előre ki volt hirdetve, sőt a folyammérnök a czéh utján a molnárokat külön is értesitette: jelen kérvénynek hely nem adható.

Csáky Tivadar gr.: Tisztelt ház! Nem osztozhatom a kérvényi bizottság épen most előterjesztett véleményében, és pedig azon okból, mert felszólitja a házat, hogy egy bonyolódott tárgyban, egy jogi kérdésben, melyben ellentétes nézetek merülnek föl, érdemileg határozzon.

Azt hiszem, ez nem volna helyes eljárás, s valamint részemről azon véleményben vagyok, hogy a ministerium által e tárgyban tett rendelkezések: melyeket az előadó ur jelzett és fölhozott, helyesek, ugy nem akarnám csak ugy könnyedén egy határozat által kimondani azt, hogy egy ily fontos kérdésben támasztott igények egészen jogosulatlanok. Ennek folytán azt hiszem, hogy a képviselőház egyebet nem tehet, mint a kérvényezőket a törvény rendes utjára utasitani, és érdemlegesen el nem dönteni oly kérdést, mely jogi elvet foglal magában, t. i. képeznek-e a malmok regalet vagy nem? Ennek folytán bátor vagyok egy módositványt benyujtani, mely igy hangzik:

A kérvényi bizottság jelentése helyébe tétessék: miután a tárgyalás alatt levő kérvény a közmunka ministerium által a fönálló rendszabályok értelmében elintézést nyert, a folyamodók igényeikkel a törvény rendes utjára utasittatnak.

Jankovics Miklós: Tisztelt ház! Annyiban egyetértek az igen tisztelt előttem szólóval, hogy a kérvényi bizottságnak véleményét én sem fogadom el. Minekelőtte ennek indokolásába bocsátkoznám: engedje meg nekem az igen tisztelt ház, hogy a kérvényi bizottság eljárására némely megjegyzéseimet elmondjam.

Én azon nézetben vagyok, — lehet hogy tévesen, de saját nézetem az, — hogy ha a kérvényi bizottság több ily fontos kérvényekben ilyen véleményezéseket fog adni: akkor a kérvényezők — nem mondom, hogy mink, mert hisz mi ismerjük a kérvényi bizottságnak fontos, mélyen beható tárgyalásait, — hanem a kérvényezők a házon kivül, mondom, könnyen azon meggyőződésre jöhetnek, hogy a kérvényi bizottság csak azt tekinti, hogy azon kérvény volt-e már a ministeriumnál vagy nem, s ha volt, mit mondott reá a minister és ugyanazt mondja rá — mint ezen esetben is — mit a minister mondott; ha pedig nem volt a ministernél, mint ez a legtöbb esetben történni szokott: a kérvény oda utasittatik a ministeriumhoz. Én, mondom, nem akarom azt, hogy a kérvényezők ily véleményt tápláljanak a kérvényi bizottság iránt s azért a tisztelt ház engedelmével a kérvény érdemébe fogok bocsátkozni.

Mindenekelőtt azt vagyok bátor megjegyezni, hogy az igen tisztelt közmunka és közlekedési minister urnak elutasitó végzése és ami ugyanaz, a kérvényi bizottságnak véleménye nem állhat meg sem a törvényekkel, sem pediglen azon rendszabályokkal szemben, amelyekre hivatkozik. Kérem alásan, az én nézetem szerint — lehet hogy tévedek, — de az még nincs elintézve, amit mond az igen tisztelt közlekedési minister ur és a kérvényi bizottság, hogy a hajómalmi jog nem képezi a kisajátitás tárgyát, ez még oly véglegesen, oly practice eldöntve, elhatározva nincsen; másodszor a kérvényi bizottság véleménye azt mondja: „miután továbbá a jelenleg is érvényben álló ideiglenes hajó-rendszabály 14-ik §-a szerint a hajómalmok engedélyesei azon esetben, ha malmaik eltávolitása folyam-szabályozási czélokból szükségesnek nyilvánittatik: bizonytalan időre engedélyezett állásaikat elhagyni kötelesek.“ Igen, tisztelt ház, bátor vagyok fölolvasni a hajómalmi rendszabályok ide vonatkozó és a kérvényi bizottság által idézett 14. §-át s a tisztelt ház meg fog róla győződni, hogy e 14-ik §. épen nem azt mondja, amit neki a kérvényi bizottság tulajdonit és mit abban a tisztelt minister ur is lát. Ugyanis a 14. §. ezt tartalmazza:

„Ha valamely, bár jogositott malomnak őrlő vize a hatóságilag kijelölt rendes álló helyen a fő folyam irányának időközben változása folytán, erejében annyira meggyengült volna, hogy a tulajdonos más helynek kijelölését alaposan követelheti, vagy ha a malom a partot kárositja: akkor a malom helyének megváltoztatása, amennyiben a föntebbi érdekek sérelme nélkül történhetik, megengedtetik.“

Ez az alinea tehát arról szól, hogy ha a folyam önmagától kényszeriti a molnárt a malomhelynek elhagyására: akkor a malomtulajdonos kérelmezheti, hogy őt egy más helyre áttegyék malmával.

Tisza Lajos közlekedési minister: Szabad kérnem tovább olvasni?

Jankovics Miklós: Engedelmet kérek mindjárt *(Fölkiáltások: olvassa tovább!)* „sőt azon esetben, ha a malomnak a régi helyen való megmaradása a folyam-irány változása folytán a vizi közlekedés vagy a folyó-meder szabályos rendben tartására hátrányossá válna: a malomhelynek megváltoztatása hatóságilag is elrendelhető, még azon esetben is, ha a malom-tulajdonos ezt maga részéről nem kivánná, vagy épen a netalán növekedett őrlőviz ereje tekintetéből ellenezné is.“

Már, tisztelt ház, sem ez a kikezdés, sem a második kikezdésben nincs arról szó, hogy ha egy folyamnak medre erőszakkal, tehát mesterségesen

végkép elzáratik: akkor a folyamban létező malmok kénytelenittetnek más folyamra átmenni.

E szakaszban erről egy szó sincs. Ez arról szól, hogy ha a folyam medrét önkénytesen változtatja meg, ha a malomnak vagy ott létele, a molnár érdeke, vagy ha a közlekedés érdekében lehetetlen a vizsodrának önmaga általi változása folytán. De arról, hogy midőn a folyam erőszakkal, tehát mesterséges uton végleg elzáratik: e §. legkevesebbet sem szól, hogy akkor a molnár kénytelen helyét ott hagyni. Föltéve, de meg nem engedve, hogy ezen §. ezt tartalmazná is: kérdem a kérvényi bizottságtól és a közlekedésügyi minister urtól, hogy lehet-e azért azt mondani, hogy köteles elhagyni; és pedig minden kárpótlás nélkül? Én azt hiszem, hogy nem.

Továbbá azt mondja a tisztelt kérvényi bizottság véleménye, „hogy miután végül a kis Dunaág bekövetkező elzárása a megye utján községenként előre volt hirdetve, és a folyam-mérnök által a czéhmesterek erről külön lettek értesitve, a jelen kérvénynek hely nem adatik.“

Tisztelt ház! Abból, hogy őket előre értesitették, miszerint helyeiket ott kell hagyniok, abból hogy a czéhmesterek előre lettek értesitve: semmi esetre sem következik az, hogy a kérvénynek érdeme nem helyes, nem jogos és nem igazságos a kárpótlást illetőleg.

Tisztelt ház! Mindezeket, amiket eddig bátor voltam emliteni, nem azért hoztam föl, hogy a tisztelt háznak beadandó ellenindítványomat elfogadás végett ajánljam; hanem azért, hogy a kérvényi bizottságnak véleményét bemutathassam, mint olyat, mely nem helyes, hanem helytelen. Az ezután fölhozandó indokok által bebizonyitani akarom, hogy ha a molnároknak ezen kérvénye nem is jogos, de minden esetre méltányos.

Midőn 1870-ben elhatároztatott egy 24 millió frtnyi ugynevezett kisorsolási kölcsönnek fölvétele, amidőn e végett az 1870. X. törvényczikk megalkottatott: ezen törvényczikk rendelete szerint a közmunka és közlekedési minister ur egy részletes jelentést terjesztett a ház elé, amelyben előadatott, hogy a buda-pesti Duna-szabályozásnak egyik fő momentumát képezi az is, hogy a Duna folyamnak egyik ága, a „Soroksári ág“ elzáratik; e tervet és az ehhez csatolt költségvetést is a ház, a pénzügyi bizottság véleménye alapján, mind egészben mind részleteiben elfogadta és magáévá tette. Bátor leszek az akkori közlekedési minister ur vonatkozó jelentésé erre röviden csak ide tartozó részétfölolvasni; azt mondja jelentésében a közmunka és közlekedési minister ur:

„Hátra volna még a költségekről szólani, melyekre nézve a mellékelt költségvetés nyujt részletesebb felvilágositást. Itt csak annyit emlitünk meg, hogy az összes költség 7,730.535 frt 50 krra van számitva. Az épitési föltételekben gondoskodva van módokról, hogy ezen összeg tulhágása lehetőleg elkerültessék, e tekintetben azonban nagyon sok függ az időjárási viszonyoktól, s fordulhatnak elő oly elemi viszontagságok is, melyek a kivitelt váratlanul megdrágithatják, mi egyébiránt a vizi épitkezéseknél nem szokatlan. Ily esélyeket a költségvetésnél számba venni nem lehetett, s csakis a kőhányásoknál s földföltöltéseknél bekövetkezhető sülyedésekre vétetett fel az ebbeli összes költség 5%-ka, vagyis körülbelül 200.000 forint. A föntebbi fő összegben „malomkisajátitás“ czime alatt 125.000 frt fordul elő, mig ellenben a kormány részéről fölügyeleti közegek körülbelől 3%-ra rugó dijazása az évi adományba fog felvétetni.“

És mit mutat a közlekedési minister ur költségvetésének erre vonatkozó tétele. A költségvetés 13-ik tételében D pont alatt ez foglaltatik: 125 malom kisajátitására per 1000 frt = 125.000 frt. E tételeket a tisztelt pénzügyi bizottság azon évi 534-ik szám alatt kelt jelentésében a háznak elfogadás végett ajánlja és pedig ily formán:

„A bizottság mindezek után a minister által jelentésének végén előterjesztettek alapján inditványozza: mondja ki a ház, hogy a bemutatott terveket és költségvetést helyeslő tudomásul veszi. S a tisztelt ház helyeslő tudomásul vette és mind egészben mind részleteiben az összeget megszavazta. A ministerium rendelkezésére adván tehát azon összeget is, amelyet malomkisajátitás czim alatt ez 125.000 frtban állapitott meg: kérdem most már én, tisztelt ház, nem méltányos-e azon embereknek kérelme akkor, amidőn ők azt kérelmezik, hogy azon alapból, melyet a tisztelt ház a minister urnak rendelkezésére adott e czimen: őket a lehetőségig kártalanitsa.

És most áttérek, tisztelt ház, azon módositásra, melyet Csáky Tivadar képviselőtársam beadott. Én azt nem fogadhatom el, mert akkor az illető kérvényezők perre utasittatnak és pedig akkor: midőn már a háznak e részben méltányossági szempontból határozata van, már akkor, midőn e czimen már rendelkezésére adott a minister urnak egy bizonyos összeget, akkor perre utasitani az illetőket amikor a minister ur egyeseknek a kártalanitást megtette, azt mondom: sem nem méltányos, sem nem jogos; igenis megmondom mikor lett volna helye a perre utasitásnak; helye lett volna a perre utasitásnak akkor, midőn a kérelmezők a minister ur elébe járultak s kérelmüket ez el nem fogadhatta volna talán sokaságuk vagy magasságuk végett. De egészben elutasitani nem volt jogába a minister urnak. Igenis a minister urnak kellett volna őket perre utasitani ez esetben; de a háznak őket anélkül, hogy előbbi

határozatától, melyből kiindult 1870-ben, el ne térjen, vagy hogy azzal összeütközésbe ne jöjjön: nem lehet, hogy őket többé perre utasitsa. Ez azon indok, melynél fogva én sem a kérvényi bizottság, sem pedig Csáky Tivadar gróf módositványát el nem fogadhatom. Bátor vagyok, tisztelt ház, a következő elleninditványt a tisztelt ház elé terjeszteni elfogadás végett, amelyet a házszabályok 126. §-a értelmében több képviselőtársam is aláirt. *(Olvassa):*

A jelen kérvény oly határozattal tétetik át a közlekedési ministeriumhoz, hogy a soroksári kis Dunaág elzáratása folytán malomhelyeiket elhagyni, vagy ezen iparüzleteket ott felhagyni kénytelenitett malomtulajdonosokat, tekintetbe véve az 1870. X-ik törvényczikk értelmében, a közmunka minister által bemutatott és a ház által elfogadott buda-pesti Duna rész szabályozási költségének D. része 13-ik tételében „malomkisajatitás“ czimén felvett és megszavazott összeg keretén belül az illető károsodott malomtulajdonosokat arányalagos kárpótlásban részesitse.

Ajánlom tisztelt ház, elleninditványomat elfogadás végett, és csak még nehány szót intézek a tisztelt házhoz. Épitsünk tisztelt ház nagy épületeket, szép műveket, létesitsünk vasutakat, nyissunk uj csatornákat, zárjuk el egyes folyamok mellékágait: hogy ha az orszag anyagi érdeke megengedi és kivánja. De tegyük mindezeket ugy, hogy az egyesek magán vagyona tiszteletben álljon, tegyük ezt ugy, hogy az egyes megkárosodott családok, árvák jogos jajveszéklése ne homályositsa be e szép műveknek fényét. *(Helyeslés bal felől.)*

Tisza Lajos közlekedési minister: Talán megengedi a tisztelt ház, hogy az előttem szóló képviselő ur végszavaira feleljek. Azt hiszem, az a gyanu engem nem érhet, hogy a magán vagyont tiszteletben nem tartanám, hogy az árvák jajkiáltásait akarattal önkénytesen magamra idézném; hanem bátor vagyok mielőtt a tárgyra átmennék megjegyzeni, hogy én igenis osztozom a ministerelnök ur által tegnapelőtt itt elmondott szavaiban, hogy tulajdonkép mindegyik minister a maga tárczáját illető tárgyakban egy bizonyos fokig pénzügyminister is, és annálfogva én is kötelességemnek érzem a tisztelt ház által megszavazott költségvetés keretén belül, ott, ahol a kincstár számára lehet valamit megg**a**zdálkodni, és különösen ott, hol valamely intézkedésem által egy, az államnak igen sokba kerülendő praecedenst alkotnék: nagyon meg szoktam gondolni, mielőtt ezen intézkedést meg is teszem. És e tekintetben még bátor vagyok azon felfogásomnak is kifejezést adni, hogy azt hiszem, miszerint az által, hogy ez 1870-diki költségvetésben a közlekedési ministerium bizonyos eshetőségekre fedezetet akart magának biztositani s az által, hogy azt a pénzügyi bizottság nem törülte és a ház is benhagyta, azon elvet, hogy kisajátitás jár-e vagy nem jár: jogilag el nem döntötte, hanem csak megadta a módot a közlekedési ministernek arra, hogy ha ezen kérdés csakugyan előkerül, azon esetben a közlekedési minister kielégithesse a jogos igényeket. Ezt átalánosságban, mint saját nézetemet voltam bátor elmondani.

Magára a tájra vonatkozólag, mondhatom, hogy nem kivántam könnyelmüen eljárni. Amint elhatároztatott a Duna-szabályozási munkálatok folytán és az állandó Duna-szabályozási bizottság véleményezése után a soroksári ágnak elzárása — épen magam elnökölvén azon bizottságban: — rögtön intézkedtem, hogy gondoskodva legyen előre is arról, hogy mi történjék az ezen elzárás folytán viz nélkül maradt malmokkal? E tekintetben a Duna-szabályozási bizottság egy véleményes jelentést adott be hozzám, melyben kimondva láttam azon felfogást, melynek alapján később eljártam.

De nem értem be ezzel, tisztelt ház! Sokkal fontosabbnak tartottam e tárgyat, sem hogy oly könnyedén határozzak fölötte, s annálfogva ezen véleményes jelentést átadtam a kereskedelmi ministernek, mint kit a kérdés üzleti szempontból érdekel; azután jogi oldalának megvitatása és véleményezés végett átadtam az igazságügyi ministernek, és mindkét ministerium részéről az emlitettem jelentésben foglalt indokok helyeseknek ismertettek el, és az eszerinti eljárás ajánltatott. Ennek folytán tisztelt ház Pestvármegye hatósága utján felszólittattam, illetőleg megintettem az illető tulajdonosokat, hogy e szabályozás folytán a soroksári ágban nem lévén ezentul őrlő viz: jó eleve gondoskodjanak őrlő helyekről a nagy Dunán és utasitottam a folyammérnököt, hogy őket támogassa és nekik ilyen helyeket kijelölni igyekezzék. Ezek után a szabályozási munka előbbre haladt s 1872. april 6-án valósággal elzáratott a soroksári ág. Természetesen ez oly könnyen nem ment: hónapok teltek el a munkában. A malom tulajdonosok látván a munkát, már akkor folyamodásokkal fordultak hozzám; én azonban támaszkodva a Duna-szabályozási bizottság véleményezésére és a két ministerium helybenhagyására, mind élőszóval, mind irásban tanácsoltam nekik, hogy ne vesztegessék az időt; hanem igyekezzenek magoknak a nagy Dunán jó helyet keresni.

Midőn az elzárás megtörtént, a malmok szárazon maradtak, és utólagosan kisajátitás és kárpótlásért Pestmegye utján ismét kérvényt nyujtottak be hozzám. Még ekkor is, mielőtt a kérvényt elutasitottam volna: fölszólitottam a jogügyek igazgatóságát, adna véleményt e tárgyban és ez hasonlólag azon véleményt erősitette meg, melyet a Duna-szabályozási bizottság adott, és már két mi-

nisterium megerősitett. Ennélfogva én nagyon természetesen mást nem tehettem, mint hogy az illetőket elutasitottam.

Azt mondotta a t. előttem szóló képviselő ur, hogy nem eldöntött kérdés az, hogy a hajó malom-jog képezheti-e kisajátitás tárgyát, vagy nem. Én nem akarok ennek vitatásába bocsátkozni, ami fölött, ha jól tudom, a jogtudósok 50 év óta még mindig vitatkoznak. A kisajátitásról szóló 1868-iki V-ik törvényczikk azt mondja, hogy kisajátitás alapját csak ingatlan képezheti; miután az constatálva még ma sincs, hogy ingatlan-e a hajómalom: ennélfogva nekem, ki az állampénztár e részbeni őre vagyok, kötelességem nem dönteni az államkincstár érdeke ellen, és épen oly kérdésben, melyben 50 év óta vitatkoznak a jogtudósok. *(Felkiáltás jobb felől: Ugy van!)*

Bátor vagyok továbbá megjegyezni a képviselő urnak kiinduláspontom alapjára vonatkozó megjegyzésére, hogy akkor, midőn a t. előttem szóló képviselő ur érvei támogatására felolvasni méltóztatott 14. szakaszát a hivatolt hajómalom rendszabálynak, mely szerény meggyőződésem szerint egyébiránt szintén nem mellette bizonyit, elfelejtette felolvasni a 18. szakaszt, mely igy szól: „A malom-helynek hatóságilag történt kijelölése által az illető malomtulajdonosra nem valamely kizárólagos jog, hanem egyedül csak kötelesség ruháztatik, a mennyiben tudniillik egyrészről a hatóságilag kijelelt malomhely önkéntesen meg nem változtatható, másrészről pedig ezen hely azonnal elhagyandó: ha a malomnak ott maradása a folyam sodrának változása következtében veszélyessé válnék, és a malomtulajdonos a folyamrendőri felügyelettel megbizott illetékes közeg által onnét elrendeltetnék: minél fogva az eddig különösen a Duna mentében gyakorlatban volt és sok visszaélésre alkalmat szolgáltatott azon szokás, hogy a malomtulajdonosok a hatóságilag engedélyezett malomkaróra bizonyos elsőbbségi jogot tartottak, ezennel végképen megszüntettetik.“

Azt hiszem, hogy ezen 1867-ből előttünk fekvő malom-rendszabály nekem itt egyenesen kijelölte az utat, hogy ezen malom-karók elmozditásáért kárpótlást az államkincstár rovására nem szolgáltathatok.

A t. képviselő urnak másik vádja ellenem az volt, — és ennek több alapja van, csakhogy nem alkalmazta helyesen — hogy magam is elismertem azon jogot akkor, amikor néhány egyénnek kárpótlást adtam. Igenis, itt bár nem azon irányban, mint ő allitá — hibáztam; gyenge voltam egyfelé, mert tudtam, hogy nem hiányoztak olyanok, akik őket fellovalják és az ott maradásra rábirják; és később egyszerüen elzáratván a Duna-ág, ez által több szegény ember megfosztatott üzletétől, ki ha annak idejében elvonul, a legjobban folytathatta volna üzletét; de nem ment el, és igy oda jutott a dolog, hogy a maga erején nem birt kimenekülni a félig kiszáradt Duna-ágból.

Én ekkor a felelősséget magamra vállaltam arra nézve, hogy azoknak, akik megbánva ellenszegülésöket, elmennek és tovább nem fogják terhelni kérvényeikkel sem a törvényhozást, sem a ministeriumot: elköltöztetéséhez segédkezet nyujtok, miután hajóik elköltöztetése nagyobb nehézséggel jár.

És azon 125,000 forintból, mely a ministerium rendelkezésére állott, módot nyujtottam arra, hogy az átköltözés megtörténhessék, és éhen ne haljanak; ennélfogva azon 51 hajótulajdonosnak, ki késznek nyilatkozott elmenni oly feltétel alatt hogy minden további jogi követelésről lemondanak: egyenként 125—250 forintig terjedő átköltözési költséget adtam és igy ezen néven igenis okoztam 11.000 forintnyi megterheltetést az államnak.

Ezt tettem és ezt szigoru jog értelmében tennem nem lett volna szabad: ezért joga van a képviselő háznak engem — ha tetszik — kérdőre vonni; ezt tettem humanitásból, de nem azért, mintha a jogot elösmertem volna; ezt hangsulyoztam azon válaszban, melyet a folyamodóknak adtam, hogy ugy tekintsék ezt, mint az állam részéről kegyelmi tényt és ugyanakkor biztositottam az államot arra nézve, hogy ezen 51 malomtulajdonos, átalában lemond további jogigényéről.

Ez a dolog állása, tisztelt ház. És most nem marad egyéb hátra, mint egy felől kérni a tisztelt ház elnézését azért, hogy emberségi szempontból az 51 malomtulajdonosnak, — a felfogásom szerint azokat tulajdonkép nem illető, — 11000 forintot kifizettem; sőt meghatalmazást is kérek arra, hogy azon esetben, ha a renitens 61 malomtulajdonos szintén módját találja annak, hogy kiköltözködjék: azoknak alkalmat adjak, hogy más őrlési helyeket foglalhassanak el; az illetők egyébiránt netáni igényeik érvényesitését illetőleg a törvény rendes utjára lesznek utasitandók. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Tavaszy Endre: Tisztelt ház! Nem lehetek egy véleményben a kérvényi bizottság azon nézetével, hogy a malmok nem képezhetik a kisajátitás tárgyát; és azon értelemben sem foghatom föl az előttem szólott tisztelt minister ur magyarázatát, hogy midőn a Duna-szabályozási költségeket beterjesztette: akkor csak tévedésből terjesztette be a minister a kisajátitási szót, és ugyanezen tévedést a pénzügyi bizottság, sőt az országgyülés is meghagyta. De nem helyeslem a kérvényi bizottság nézetét a tekintetben sem, hogy az 1868-iki kisajátitási törvényre hivatkozva azt állitja, hogy ott egyedül az ingatlanokra nézve

mondja ki a törvény a kisajátitást, és állitom — s ez tökéletesen meggyőződésem — hogy vannak Magyarországban dunai malmok, melyeket minden törvénytudó kell, hogy ingatlan vagyonnak tekintsen. (*Ellenmondás bal felől.*) Mi az ingatlannak értelmezése? (*Zaj és mozgás bal felől.*) Ha valakinek oly birtoka van, mely a betáblázásnak, zálognak és árverésnek tárgya lehet, azt senki sem fogja másnak tekinteni mint ingatlannak. Ki fogja azt állitani, hogy a gyógyszerészi reál-jog ingó? Senki, mert ez ingatlan, és igy vannak malom-jogok, melyeket ily esetben ingatlanoknak lehet mondani, mert azok az örökösödésnek, betáblázásnak és adásvevésnek tárgyát képezik, malomtest nélkül is.

Nem ismerem e soroksári ágnak malomjogait. Azt hallom az előterjesztésből és kénytelen vagyok valónak venni, hogy az illetők ezen regal-jogot 20.000 frtért megváltották. Nem tudom, hogy átruházható-e ez a nagy Dunára vagy nem. Tehát e tekintetben nem mondhatok véleményt. Ha nem ruházható át: akkor, nézetem szerint, a regal-jog okvetlenül megváltandó; valamint meggyőződésem, hogy ott, hol real-malom-jogok vannak: az minden esetre ingatlan jognak tekintendő és akár kisajátitás utján, akár kártalanitás czimen az illető birtokosoktól megváltandó.

Engem tehát a minister urnak a 18 §-ra való hivatkozása nem győzött meg arról, hogy a malmok nem kárpótlandók, mert a mint méltóztatnak emlékezni, ott is világosan az van, hogy a folyam sodrának változása által. Itt a folyam sodra nem szenvedett változást, hanem az egyik ág elzáratott.

Nézetem szerint, ha hivatkozunk oly rendeletre, mely úgy hiszem nem is bir törvény erejével, hanem csak azért alkalmaztatik, miután másik nincs, minden esetre a szegény ember előnyére kell alkalmazni, azéra nézve, a ki kárt szenved. Nem fogadhatom el, hogy ez esetben a folyam sodra változott, mert a viz egészen elzáratott, de meggyőződésem szerint a ház nem bíróság és ennek következtében a házbirói szerepet nem vállalhat magára.

Ha törvényhozási uton kell majd intézkedni, akkor ki fogom mondani nézetemet, és, nézetem szerint, tökéletes kárpótlás illeti a molnárokat; de a ház nem hozhat itéletet és nem is praejudicálhat a bíróság itéletének. Nekem erős meggyőződésem, hogy a bíróság ezen jogokat, az emlitett 18. §-t is tekintetbe véve, figyelembe fogja venni. Én tehát más expedienst nem látok, mint azt, hogy a kérvényi bizottság véleménye ne fogadtassék el, hanem az illetők per utjára utasittassanak. (*Mozgás.*)

Nagy különbség van a közt, hogy ha a tisztelt ház kimondja, hogy nincs igényök az illetőknek és ez által mintegy pressiót gyakorol a bíróságra, és a közt, ha a ház kimondja: nem vagyok biró és nem hozhatok itéletet, elismerem a követelés jogosultságát és a bírósághoz utasitom.

Elfogadom különben, a mit a minister ur kiván, hogy a mennyire lehet, egyezkedni kell az illetőkkel, és ezt én is jobban szeretem, mint a perlekedést. Elfogadom gr. Csáky inditványát.

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Hogy a vitát egyszerüsitsem és egygyel kevesebb javaslat feküdjék a tisztelt ház előtt, bátor vagyok kijelenteni, hogy én tökéletesen meggyőződtem arról, miszerint a ház e kérdésbe helyesen sem közigazgatási, sem birói tekintetben nem bocsátkozhatik, mert a ház erre nincs hivatva; de talán czélszerüen nem is tehetné, hogy ily közigazgatásilag elintézett kérdés fölött biráskodjék, hogy annak vitatásába bocsátkozzék.

Én tehát azon okból a t. képviselőtársam Csáky által beadott módositványt, illetőleg inditványt, mely a kérdést sem az egyik, sem a másik oldalra el nem dönti, sem a folyamodók jogaiktól el nem esnek, sem föl nem adatnak, hanem nyitva hagyatik a kérdés, a kérvényi bizottság inditványánál czélszerübbnek találván, azt elfogadom. (*Helyeslés.*)

Batta Andor: Tisztelt ház! A soroksári Duna-ágnak a főváros melletti szabályozását az 1870-ik X-ik törvényczikk által a törvényhozás rendelte el, a hajózás, kereskedés országos érdekü szempontjából és ennek folytán az ugynevezett kis Duna-ágnak végleges elzárása szükségesnek találtatott. Én igen méltányosnak, de sőt igazságosnak tartom, hogy a kérvényező molnároknak, kik e tény következtében jövedelmeik egyedüli forrásától megfosztattak: méltányos és illő kárpótlás szolgáltassék. Nem lehet közönynyel venni azt, hogy oly számos család elüttetvén keresetétől, inséges állapotra juttassék. Nagyon könnyü azt tenni, a mit a közlekedési minister ur tett, midőn utasitotta a kérvényező molnárokat a nagy Duna-ágra, azt mondván nekik, hogy hiszen találhatnak ott igen sok jó helyet, csak keressenek. Ezt könnyü volt tenni, de nem könnyü azon kárvallott molnároknak édes otthonjoktól megválni és a 3-ik, 4-ik s isten tudja hányadik határban helyet keresni arra, hogy ott malmaikat fölállithassák, mert hiszen nincs semmi oly hely a Dunán, hol már malmok ne volnának fölállitva és igy azon malmok tulajdonosai azon vidék őrlőit mintegy lekötve tartják a magok részére és igy azon vándorlók, kik ott helyet keresnek és találnak: csak annyiban találnak kárpótlást, hogy malmaik nem állnak szárazon, mint jelenleg, hanem igenis vizen állanak, de kereset nélkül.

Én tehát, tisztelt ház! nem fogadhatom el a kérvényi bizottság javaslatát és nem járulhatok Csáky képviselőtársam módositványához sem, hanem járulok tisztelt barátom Jankovics módositványához *(Általános zaj.)* és kérem a tisztelt házat azt elfogadni és oda utasitani a közlekedési ministeriumot, hogy e kérdést vegye ujabb birálat alá és az illető molnároknak illendő kárpótlást adjon. *(Felkiáltások: szavazzunk!)*

Mátyus Ariztid: Tisztelt ház! Nem vagyok azon nézetben, melyet két előttem felszólalt elvtársam kifejezett; és sajnálatomat fejezem ki a fölött is, hogy a kérvényi bizottság ezen javaslatát ugy terjesztette elő, a mint előterjesztette; mert ez okozta azon vitát, mely felfogásom szerint e házban nincs helyén. *(Helyeslés! Igaz! Ugy van!)*

Itt tulajdoni igényről van szó, tulajdoni igényről, mely csak a magánjog értelmében itéltethetik meg és határoztathatik el. Ily igény fölött a háznak itélni nem hivatása, *(Élénk helyeslés jobb felől.)* és individualis meggyőződésem, hogy nincs is a ház erre jogositva. *(Ugy van! Igaz!)* Igazságszolgáltatásról van szó, tisztelt ház! Ki áll jót nekünk arról, hogy ha mi ma határozatot hozunk, akár a kérvényi bizottság véleményének elfogadásával, akár Jankovics képviselőtársunk inditványának elfogadásával, csakugyan igazságot fogunk szolgáltatni? És mi következnék be akkor, ha egyik vagy másik fél az általunk hozott határozattal szemben a biróhoz menne és a biró, kinek hatalmát a képviselőház nem korlátozhatja, — nincs is joga hozzá — a képviselőház határozatával ellenkező itéletet hozna? *(Élénk tetszés.)*

Nem vagyok hivatva tisztelt ház! véleményt koczkáztatni arra nézve, mily károsnak tartom azt, ha a tisztelt ház saját jogkörének kiterjedése és természete fölött eltérő véleményeket táplál, és ennek kifejezést is ad; azonban mégis kijelentem, hogy midőn oly sarkigazságról van szó, minő az, hogy magánjog fölött csak a biró van jogositva itélni, különösen ott, a hol két fél áll egymással szemben: a molnárok egy részről és más részről az állam — helytelen csak egy perczig is kételkedni a fölött, hogy ezen ügy érdemleges elintézése nem mi elénk tartozik. Ha ez igy áll: akkor nincs egyéb hátra, mint kijelenteni azt, hogy a törvény rendes utja nyitva áll a károsodottak előtt.

Épen azért részemről nem fogadom el a kérvényi bizottság javaslatát, hanem csatlakozom Csáky Tivadar gróf javaslatához, és igen kérem a tisztelt házat, hogy ezen vitát méltóztassék bezárni. *(Élénk helyeslés jobb felől: Szavazzunk!)*

Zsedényi Ede: Tisztelt ház! A fenforgó ügy érdeme iránt pártolom gróf Csáky módositványát; miután azonban a közlekedési minister ur nyilatkozatában érinté, hogy ezen ügy iránt az igazságügyminister ur által a korona jogtudósa vagy az államügyészség egyik tagja is kihallgattatott, ez pedig adott véleményes jelentésében a követett ministeri eljárás mellet tszólalt volna fel, vagy azt javasolta: kénytelen vagyok oda nyilatkozni, hogy miután az 1868: LV. t. cz. 33. §. következőleg szól: „A kisajátitás alá eső ingatlanon található függő termés, ültetvények s egyéb elmozditható tárgyak a kártalanitási összeg megállapitásánál számitásba nem vehetők. Ezekért a birtokost a kisajátitó ellen, az 1840. évi IX. törvényczikk értelmében külön kártérités illeti." És igy ezen törvény rendelete szerint az elmozditható tárgyak, tehát a kérdéses malmok iránt külön kártérités az 1840: IX. törvényczikk szerint a biró előtt keresendő; ha pedig ily javaslatot az államügyészség adott volna, a tisztelt háznak jelen határozatra szüksége nem lenne: arra kérem az igazságügyminister urat, miszerint a korona illető jogtudósát a törvénynek jobb tanulmányozására utasitsa. *(Helyeslés bal felől. Derültség.)*

Pauler Tivadar igazságügyi minister: Tisztelt ház! Ezen kérdés, a mennyire én értesülve vagyok, 1871-ben fordult elő az igazságügyi ministeriumnál, akkoriban szólittatott fel az véleményezés végett. Az igazságügyi ministerium azon véleményt adta, hogy miután ezen kérdésnél nem annyira az iparjognak elvesztéséről, nem is annak gyakorlata megszüntetéséről, hanem egyedül csak hely változtatásáról van szó: ennélfogva kárpótlást ez esetben, — mint követeltetik, — megadni nem lehet, annyival inkább, miután a kisajátitási törvénynek intézkedése a malmokra nem alkalmazhatók, miután azokat az ingatlanok közé nem lehet számitani.

A miket pedig tisztelt képviselőtársam idézett a törvényből, azok a függő termésre és oly ingóságokra vonatkoznak, melyek az ingatlanokkal összefüggésben levén, azoknak tartozékát képezik.

Ez volt akkor véleménye az igazságügyi ministeriumnak, illetőleg a kincstári ügyészeknek, kiknek nyilatkozata erre nézve meghallgattatott.

Ez volt jogi meggyőződésök, ez volt jogi véleményök, melyet a törvényekből és azon elvekből meritettek, melyeket irányadóknak tartanak.

Lehetnek különböző fölfogások, de a fölfogások különböző voltából nem lehet következtetni az egyik vagy a másik téves voltára, annál kevésbé lehet nekem őket oda utasitanom, hogy jobban tanulják meg a törvényt, melynek értelme fölött épen ők adtak véleményt. *(Helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Tisztelt ház! Szólásra senki sem levén följegyezve, a tanácskozást befejezettnek nyilvánitom. Szó illeti még a külön inditvány előterjesztőjét, minthogy inditványát kivüle még kilenczen irták alá. *(Eláll! Eláll! Zaj.)*

Jankovics Miklós: Tisztelt ház! *(Eláll! Halljuk!)* Ismét hallom hangoztatni azon hangokat, melyet nehány hete nem tapasztalunk e házban, és ezen szokás ujra kezdésének azt vagyok kénytelen tulajdonitani, hogy mindannyiszor megjelen ezen szokás, valahányszor a ház előbbi határozatának megmásitásáról van szó. Talán azért, mert a tul oldal nem szereti, ha inconsequentiái napfényre hozatnak.

Már most, a mi a tárgyat illeti, engedelmet kérek, az előttem szóló tuloldali képviselő urak és tisztelt barátom Máttyus is másról beszéltek, mint arról, a miről szó van; mert azzal, hogy a ház határozatának eleget tesz a minister és a ház határozatát fentartja, és az érdemben cselekszik, a mennyiben ő segélyt, kártalanitást akar adni és adott is némelyeknek akkor, midőn a munka megkezdetett: abban még elv nincs kimondva, nincs kimondva, hogy a kisajátitás elvét a ház igy közvetve elfogadta. Itt nem arról van szó, hogy a ház birászkodjék, hanem arról, hogy a ház azt a méltányos szempontot, azt az igazságos határozatot, hogy azon szegény embereket némi kárpótlásban részesiti: azt megváltoztassa-e vagy nem? erről van itt szó, tisztelt ház, — s nem birói tényről. Mert nézzük meg a kérvényt, tisztelt ház, hol mondatik abban egy szóval is, hogy a ház mondja ki, hogy a malom kisajátitás tárgyát képezi? Azok tehát nem ad rem szólnak, kik azt mondják, hogy a kisajátitás elvét itt nem lehet eldönteni, ez a biró dolga. Igen is nem arról van itt szó, hanem arról, hogy a ház méltányos határozatát tartsuk fön, és ne legyünk inconsequensek. E szempontból akartam én nekik megadatni a kárpótlást. Azt mondja a közlekedési minister ur, hogy ne alkossunk praecedenseket. Nem akarunk mi praecedenst csinálni; de ha az állittatik, hogy ez által praecedens alkottatnék: vagyok bátor kimondani, hogy az már megtörtént akkor, mikor a minister ur elismerte, hogy van malomkisajátitási jog és erre kért egy összeget.

Tisza Lajos: Mikor történt?

Jankovics Miklós: 1870-ben, midőn a ház 125 ezer forintot erre megszavazott. Arra nézve, mit Zsedényi tisztelt képviselő ur mondott, vagyok bátor figyelmébe ajánlani a kisajátitási törvény 16-ik §-át, mely azt tartalmazza: „Épület, vizimü, vagy a kisajátitandó földterületen fekvő egyéb mozditható tartozék nem részletben, hanem mindig egészben tárgya a kisajátitásnak.“

A mi továbbá azt illeti, hogy a tisztelt minister ur azt mondja, hogy ő nem akar könnyelmüen eljárni, hogy ő megvitatta a dolgot: igaz, hogy ő mindenüvé elküldött jó tanácsért, csak azt nem kérdezte, mit mondott neki az országház, a ház határozata. Pedig jó lett volna ettől kérni tanácsot, mert egy hasonló esetre emlékeztetem a tisztelt közmunka és közlekedési minister urat, az ujpesti Dunaág elzárására azon időben, midőn a kikötőt épitették. Az akkori kormány hasonlókép járt el az ottani iparosokkal, elutasitotta kérvényöket. Azok pert inditottak ellene, és mi lett az eredmény? az, hogy a pert minden forumon megnyerték, s igy kénytelen volt az akkori kormány egyes iparosnak 50.000 forintot fizetni kártérités képen. Azt hiszem tehát könnyelmü eljárás nem az lett volna, ha a tisztelt minister ur a ház határozatát tiszteletben tartva, a költségvetés keretén belől a szegény iparosokat némi segélyben részelteti; hanem könnyelmü eljárás az lesz: ha ezen emberek pert fognak inditani s a kormány azt elveszti, és igy nagyobb összegeket kell fizetni.

A tisztelt minister ur azt mondja, hogy én elfeledtem a hajó-malmi rendszabálynak 18-dik §-át idézni. Engedelmet kérek, én nem hibáztam azzal semmit. Ha valaki elfeledkezett: akkor a minister ur feledkezett el, nem én; mert ha az a minister urra nézve kedvező, neki kellett volna azt idéznie. A mi pedig azon 18-ik §. értelmét illeti, Tavaszy tisztelt képviselőtársam helyesen megfelelt arra, hogy itt nem arról van szó, mire a tisztelt minister ur magyarázni akarta.

Azt mondja továbbá tisztelt közlekedési minister ur, hogy ő némelyek irányában humanitási szempontból járt el *(Halljuk!)* és ezeket — azt mondja — ő némi segélyben részesitette 125—200 forintig. Énnekem tudomásom van, hogy egyesek nagyobb összegeket is kaptak (*Tisza Lajos minister közbeszól: tessék megnevezni)*, hanem bátor vagyok azt nyilvánitani, hogy a minister ur nincs felhatalmazva ily dolgokat, ily forma humanitást gyakorolni; hanem teljesitse a ház határozatát ugy, a hogy az hozatott. Annak tekintetbe vételével, hogy azt mondja a tisztelt minister ur, hogy ezen illetők kaptak kártéritést, de ugy, hogy ők kötelezték magukat, soha semmiféle igényt nem formálni. Erre az eljárásra nézve vagyok bátor a tisztelt közlekedési minister urnak figyelmét nehány pillanatra fölhivni. Fölolvasok itten egy rendeletet a magyar királyi folyammérnöki hivataltól, a mely rendeletet, vagyis levelet Harasztiban lakó malomtulajdonosoknak küldöttek, igy szól: *(olvassa)*

„A nagyméltóságu magyar királyi közmunka és közlekedési ministerium 1872. évi september 9-kén 14.251. szám alatt kelt kegyes rendeletével malmának a kis Dunáról a nagy Dunára történt átszállitásáért önnek segélypénz fejében 150 forintot utalványozni méltóztatott. Miről ön azon megjegyzéssel értesittetik, miszerint a fentérintett segélyösszeg alólirt hivatal által rendes és bélyeggel ellátott nyugta iránt hiánytalanul kifizettetni fog. Pesten, 1872. september 19-én a pesti magyar királyi folyammérnöki hivatal.“

Már most kérem alásan, erre az illetők bejöttek és a nyugtájokat elkészitették, *(Halljuk!)* a nyugta igy szól: „nyugta 150 forintról o. é., mely összeget mi alólirottak a nagyméltóságu magyar királyi közmunka és közlekedési ministeriumnak 1872. évi september 9-én 14.251. szám alatt kelt kegyes rendelete folytán malmunknak a kis Dunáról a nagy Dunára történt átszállitásáért segélypénz fejében a tekintetes pesti magyar királyi folyammérnöki hivataltól a mai alólirott napon hiánytalanul felvettük.“

Kérem alásan, mindezt csak azért olvastam fel, hogy ebben egy szóval sincs emlitve az, hogy ezek az emberek továbbra lemondtak volna kártéritési igényeikről. Ők csak segélypénzt kaptak arra, hogy malmaikat átszállithassák. *(Zaj, mozgás jobbról.)*

Elmondom, tisztelt ház, hogy mi különbség van köztünk, t. i., hogy mi különbség van köztem és a tisztelt közlekedési minister ur közt e nyugtára nézve. A különbség az, hogy a mint felolvastam, a felszólitás miként intéztetett az egyesekhez, és a mint azok bejöttek a pénzért, azt mondták nekik, hogy ez nem elég, hanem azt is ird alá, hogy soha többé semmiféle igényt nem fogsz formálni. Akkor történt aztán, hogy némelyek aláirták a nyilatkozatot, mig mások nem irták alá, de a felszólitás egy szóval sem mondja, hogy csak ugy kapják e segélyt, ha lemondanak s soha többé semmiféle igényt formálni nem fognak. Itt van köztünk a különbség. *(Jobbról: eláll! nagy nyugtalanság. Balról: Halljuk!)* Bármennyire nyugtalan a tisztelt ház tuloldala, legyen meggyőződve, hogy a házszabályokat tudom. Addig van jogom szólani, mig beszédemet be nem fejeztem; és az ilyen közbeszólások nemcsak alkalmatlanok, hanem méltánytalanok is. *(Helyeslés bal felől. Nyugtalanság a jobboldalon.)*

Az igen tisztelt közmunka és közlekedési minister azt mondá, hogy ő nem bánja, nem ellenzi, hogy utat- módot találjanak, és hogy ut és mód adassék azon szegény embereknek, hogy malmaikkal más helyen letelepedhessenek. Ugyan kérdem a tisztelt minister urat: mi módot képzelhet mást, mint azt, hogy kárpótlást ad; mert nyilvános dolog az előtt, a ki a vidékkel ismeretes, hogy a malmok oly helyzetben vannak, hogy még ha akarnak sem mehetnek el helyökből, mert szárazon vannak, se felfelé, se lefelé nem mozdulhatnak. Minő utat-módot nyujthat tehát nekik mást, mint hogy bizonyos összeget ad nekik, melyért malmaikat ott szétütik és más helyen ujat állitanak. S mit akarnak egyebet a molnárok? Semmi egyebet. Mit kérek én? Semmi egyebet, és mit határozott az 1870-ki országgyülés? semmi egyebet, mint ezt, s azért ujból is ajánlom elleninditványomat a tisztelt háznak elfogadásra. *(Helyeslés bal felől. Szavazzunk!)*

Tisza Lajos közlekedésügyi minister: Tisztelt ház! *(Szavazzunk! Halljuk!)* Valóban kelletlenül szólalok föl; de mivel oly dolgokat emlitett fel a tisztelt előttem szólott képviselő ur, a melyek mindenesetre bizonyos fokig fölvilágositást igényelnek, méltóztassék a tisztelt ház megengedni, hogy egynehány szót szólhassak. *(Halljuk!)*

Tulajdonkép a felhozottak közül a legfontosabb az, a mit az uj-pesti kikötő épitésénél történt dolgokról mondott, mert ott ő bizonyos analogiát hozottfől, de tévesen. Miért? Azért, mert micsoda alapon itéltetett meg egy bizonyos összeg, — közbevetőleg legyen mondva, — akkor sem a malomtulajdonosoknak, hanem a part-tulajdonosnak, azért, hogy a parttól a malmok elutasittattak?

Miért történt az? Azért, mert az mondatott, hogy ez nem átalános vizszabályozási szempontból, hanem egy bizonyos nyereséggel összekötött vállalat alakitása szempontjából történt. Tehát azon munkálatnál nem a közczél, nem az államczél volt az indok: hanem egy nyereményes vállalatnak előállitása, és ezért volt ott a kárpótlásnak helye. Ki iránt? Nem a malomtulajdonos iránt, hanem a parttulajdonos iránt, — mert tudjuk, hogy minden malom tulajdonosa egyfelől megkapja a hatóság engedélyét, hogy folyamrendőri szempontból ott lehet, de másfelől az illető földes urnak bizonyos bért tartozik fizetni, azért, hogy az ő partján kiköthet. Tehát a földes ur kárpótoltatott és nem a malomtulajdonos s e szerin az analogia nem áll.

Ha már arról szólunk, hogy érdemes-e itt a fölött beszélni, hogy alkossunk-e praecedenst, vagy sem? méltóztassék megengedni a tisztelt ház! hogy röviden, számokban megmondhassam, hogy mi rejlik ezen kérdésben. E kérdésben tisztelt ház! rejlik ezen concret esetre nézve 6—700.000 forint, rejlik az összes Duna-szabályozására nézve Buda-Pest közt körülbelül 2 millió forint, rejlik továbbá az, hogy azután minden egyes viz-szabályozási kérdés, melyet a tisztelt ház megszavaz, legalább 50%-kal többe fog az államnak kerülni. *(Ugy van! jobb felől.)*

Méltóztassék megengedni, tisztelt ház, ez oly praecedens volna, a mely nem tudjuk előre látni, hogy mennyibe kerülne az államnak.

1830-ban a felső Duna szabályozásának szempontjából számos malom rendeltetett el, gyakran a 3-ik határba is; de a malomtulajdonosoknak eszökbe sem jutott kárpótlást követelni. 1857-ben hasonlókép Paks és Tolna körül rendeltettek el malmok; de a malomtulajdonosoknak nem jutott eszökbe kárpótlást kérni; miért? Itt legyen szabad arra is kiterjeszkednem, hogy mi különbség van a real-jog és a nem real-jog közt?

Real-jognak elismertetik az, a mely 1850. előtt adatott, mert akkor ugy adatott ki ezen jog, hogy átruházható, eladható volt; holott 1850. óta soha másként nem adatik meg, mint személyre, üz-

letjog képen; azaz, hogy nem lehet az illetőt megfosztani üzletjogától; de az, hogy azon jogot, a folyamnak, mely pontján gyakorolja: tisztán folyamrendőri kérdés és ebben nem tesz különbséget, real-jog-e vagy nem. *(Helyeslés jobb felől.)*

Én tehát bátor vagyok Csáky Tivadar gr. iniditványát elfogadás végett ajánlani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Be lévén fejezve a tanácskozás, következik a szavazás. A kérvényi bizottság előadója a kérvényi bizottság javaslatát visszavonva, a maga részéről hozzá járult gróf Csáky Tivadar inditványához. Tehát csak két inditvány fekszik a ház asztalán; méltóztassék még egyszer meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(ujra olvassa Csáky Tivadar gróf inditványát és Jankovich Miklós elleninditványát).*

Ghyczy Kálmán: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* A kérdéshez akarok szólani. Csak azon szempontból kivánok fölszólalni, hogy abból, ami most itt történt a házban, uj praecedens ne alkottassék. A kérvényi bizottság igen tisztelt előadója kijelentette, hogy ő eláll a kérvényi bizottság javaslatától és elfogadja Csáky Tivadar gróf inditványát. Én azt hiszem, hogy az előadó urnak nincs az a joga, hogy a bizottság által megállapitott végzést itt a ház előtt a bizottság ujabb tanácskozása nélkül visszavonhassa, *(Ugy van!)* és azért mindamellett első kérdésül kitüzetni óhajtanám azt, hogy a kérvényi bizottság véleménye elfogadtatik-e vagy nem? *(Általános helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Méltóztassék csak egy-két megjegyzést megengedni. Ahhoz ugyan tökéletesen hozzájárulok, hogy a kérvényi bizottság előadójának nincsen joga a kérvényi bizottság meghallgatása nélkül annak véleményétől elállani; azonban eljárásom igazolására legyen szabad egy praecedensre hivatkoznom; a főváros rendezéséről szóló törvény tárgyalása alkalmával majdnem minden szakasznál történt, hogy a központi bizottság előadója anélkül, hogy kiment volna a központi bizottság véleményét meghallgatni, kijelentette, miszerint az egyik vagy másik jobbitmányhoz a maga részéről igenis hozzájárul.

Ha a tisztelt ház ezt akkor szó nélkül hagyta: én részemről jogositva érezhettem magamat hasonlóképen nyilatkozni.

Elnök: Méltóztassék tehát meghallgatni a kérvényi bizottság véleményét is.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a kérvényi bizottság véleményét.)*

Elnök: Fölhivom tehát azon képviselő urakat, kik a kérvényi bizottság imént felolvasott inditványát magukévá teszik, méltóztassanak felállni. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el. Most méltóztassanak azok, akik Csáky Tivadar képviselő ur inditványát elfogadják, vagyis azt, hogy az illető kérvényezők a törvény utjára utasittassanak, felállni. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja.

E szerint a napirend első tárgya be lévén fejezve, Szlávy ministerelnök ur kiván egy törvényt kihirdetés végett benyujtani. *(Halljuk!)*

Szlávy József ministerelnök: Van szerencsém a tisztelt háznak a szokott módoni kihirdetés végett az ő felsége által szentesitett, a Németországgal 1872. évi május 7-én kötött postaszerződésre vonatkozó törvényt a ház asztalára letenni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a szentesitett törvényt.)*

Elnök: A Németországgal 1872. év május 7-én kötött posta-szerződésre vonatkozó törvény ő felsége legfelsőbb szentesitésével ellátva kihirdettetvén, hasonló kihirdetés végett a méltóságos főrendekhez át fog küldetni.

Még igazságügyminister ur kiván egy törvényjavaslatot benyujtani.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Belügyminister ő excellentiája *(Közbeszólások: a házban nincsenek excellentiák!)* betegsége folytán szerencsém van az ő nevében egy törvényjavaslatot Baja és Hódmezővásárhely városok törvényhatósággal való felruházásáról. Kérem kinyomatni, az osztályokhoz utasitani és annak idején tárgyalására napot tüzni.

Elnök: A törvényjavaslat ki fog nyomatni, szétosztatni s a tisztelt ház annak idején az osztályokhoz fogja utasitani. *(Helyeslés.)*

Németh Albert: Tisztelt ház! *(Zaj! Felkiáltások: nincs joga szólani! Nem személyes kérdés!)* Hogy ne volna személyes kérdés, midőn én Hódmező-Vásárhely személyében kivánok felszólalni! *(Derültség.)*

Elnök: Napirenden nincs, tehát nem lehet hozzá szólani. *(Helyeslés.)*

Következik a napirend második tárgya, a költségvetés tárgyalásának folytatása.

Lónyay Menyhért gróf: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Több mint harmadfél évi szünet után, a tisztelt ház engedelmével, ismét hazánk pénzügyeiről kivánok szólani. A tárgy maga fontos, s a határozat, melyet hozni fogunk, hazánk jövő pénzügyi viszonyaira, s ez által anyagi felvirágzására nagy befolyással leend. Az adott viszonyok közt az általános vitában részt venni nem kivántam ugyan, azonban az ellenzék egyik kitünő tagja, Ghyczy Kálmán ur, távollétemben, midőn nem is a költségvetésről volt szó, a tények nem egészen hü előadása mellett az azon időben követett eljárásnak birálatába bocsátkozott, midőn én valék pénzügyminister. Miután pedig helyesnek tartotta, oly dolgokat kimondani egy távollevő képviselőről, mik csak a volt pénzügyministert illették, — kivel több mint három évig áll-

ván szemben, tetteit birálgatni elég alkalma volt, amit bő mértékben meg is tett, amint ezt tegnapi beszédében el is ismerte: — valamint azon alkalmakkor nem hagyhattam válasz nélkül az ily kitünő ellenzéki tag észrevételeit, ugy most is kivánok neki felelni arra, mit előbb s tegnap reám vonatkozólag mondott. *(Halljuk! Halljuk!)*

Változott állásban, változott pénzügyi viszonyok közt szólok most a tisztelt képviselőházban hazánk pénzügyeiről.

Változott állásban, mert 1870. évi május hó 21-én, midőn mint pénzügyminister elbucsuzván a tisztelt háztól, utolszor szóltam pénzügyekről; most pedig, mint egyszerü jobboldali képviselő kivánok szólani. *(Halljuk!)* Nézetem nyilvánitásában saját lelkiismeretes meggyőződésem s az ország java szabnak irányt, s helyzetem annyiban kedvezőbb, mert mig előbb, mint a kormány egyik tagja, a solidaritásnál fogva a közös megállapodásokra is tartoztam figyelni, s hivatásom volt csakis a tárczámra vonatkozó ügyeket, a közös megállapodás szerint, képviselni, osztozva ugyan a felelősségben, amelyben a kormány többi tagjai is viszont osztoztak velem: addig most saját meggyőződésem szabályozza nyilatkozataimat.

Hogy a pénzügyi viszonyok változtak, azt a pénzügyi bizottság is jelezte; de jelezte nem különben Komárom város tisztelt képviselője.

A pénzügyi bizottság részletes és sokban tanulságos jelentésének nézeteiben nagyrészt osztozom.

Abban igaza van a pénzügyi bizottságnak, hogy a nem kedvező pénzügyi állapotoknak két főoka van: egyik, hogy rendes kiadásainkat növeltük nagyobb mérvben, mint jövedelmünk szaporodott, tehát nem voltunk eléggé takarékosak; a másik hogy a mult évtizedek mulasztásait egyszerre akarván pótolni: a beruházások terén rohamosan haladtunk, tehát nem voltunk előre látók. A pénzügyi bizottság által kifejtett ezen nézeteket teljesen elfogadom, sőt abban is egyetértek, hogy mindenek fölött kötelességünk az államháztartásban a rendes bevételek és kiadások közt a sulyegyent helyreállitani, mert ez első és nélkülözhetlen föltétele a rendezett államháztartásnak.

Ami az ezen czélhoz vezető eszközöket illeti, melyeket a pénzügyi bizottság jelentésében ajánl, azokkal annyival inkább egyetértek, mivel hivatkozhatom arra, hogy midőn 1868-ban april 16-án az első magyarországi költségvetést a ház elé terjesztettem, ugyanazon elveket jelöltem ki, mint föltételeit a rendes államháztartásnak.

Komárom városa tisztelt képviselőjének tegnapi nyilatkozatában egy nagy előhaladást látok. Ugyanis valahányszor eddigelé fölszólalt, a pénzügyi állapotot nemcsak kedvezőtlennek, de igen aggasztónak mondá: tegnapi beszédében azonban ugy nyilatkozott a tisztelt képviselő ur, hogy a pénzügyi állapotot kétségbeejtőnek egyátalában nem tartja.

Én is azt tartom, hogy pénzügyi állapotaink nem kedvezők, — nem akarok más kifejezést használni; sőt nem akarom még a pénzügyi bizottság által is nem egyszer alkalmazott „aggodalmas“ szót sem használni, mert én nagyon aggodalmasnak nem tartom állapotainkat.

Minden betegség bizonyára kedvezőtlen állapot; de ha fölismerjük a betegség valódi okát, ha tudjuk a biztos gyógyszert s azt kellő időben és mérvben használni erős az akarat: akkor nem helyes a beteg állapotát, kivált ha az birja a fölgyógyulásra szükséges első föltételt: az ifju életerőt, siralmasnak, kétségbeejtőnek, vagy nagyon aggodalmasnak mondani. *(Tetszés a jobb oldalon.)*

Én bizom országunk jövőjében, sőt azt hiszem, hogy a mostani helyzet fölismerése által okulva, vethetjük meg biztos alapját a rendezett pénzügyeknek. Sok életerővel, sok fejlődési képességgel birunk, noha sok öröklött hibánk is van, miket le kell vetkőznünk, ha biztos sikert óhajtunk. Mit hoz a jövő, ki tudná előre megmondani; de ha, mint reménylem, lesz elég erőnk az eddigelé elkövetett hibákat jövőben kerülni, ami bizonyára némely kedvencz eszmékről való lemondással, sőt talán némely hasznosaknak vélt dolgok egy ideig való nélkülözésével is fog járni, és bizonyos fokig ujabb áldozatok és terhek viselését fogja tőlünk igényelni; továbbá, ha a törvényhozás és a kormány őszintén és határozottan fognak törekedni az államháztartás sulyegyenének helyreállitása és föntartása, a közterhek czélszerübb és arányosabb fölosztása, a jövedelmek rendesebb befolyása és biztositása iránt a szükséges intézkedéseket megtenni: akkor nem kételkedem, hogy pénzügyünk rövid idő alatt rendezve, anyagi érdekeink biztositva, és megingatott hitelünk teljesen helyreállitva lesz.

Ezen, átalánosságban emlitett föltételek teljesitése mellett épen oly határozottsággal bizom hazánk pénzügyeinek rendezésében, aminő határozottsággal mondtam ezelőtt 6 évvel a pénzügyi kiegyezésről szóló törvények meghozatala alkalmával, hogy a kiegyezés folytán elvállalt terheket el fogjuk viselhetni.

Engedje, t. ház! áttérnem azon, beszédem elején jelzett észrevételekre, melyeket Komárom városa érdemes képviselője ellenemben fölhozott, és melyeket hallgatással mellőznöm nem lehet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Elismerem, hogy nagy különbség van a tisztelt képviselő urnak tegnapi és deczember 17-iki felszólalása közt. Akkor, t. i. deczember 17-én, minden pénzügyi bajnak alapját különösen bennem, mint első magyar pénzügyministerben, kereste és kereste hivatalbeli utódomban a jelenlegi pénzügyminister-

ben. Most mondott beszédében szelidité nézetét, mert a tisztelt ministerelnök urnak tartott beszédét idézve, igenis elismerte a tisztelt képviselő ur azt, hogy a hibák tekintetében, melyek elkövettettek, többé kevésbbé része van mindnyájunknak. Igaz, tisztelt ház, és én első vagyok, a ki beismerem azt, hogy ami a pénzügyek kezelését illeti, egy vagy más körülmény közt én is hibáztam. A szerencsésen és sikerrel keresztül vitt kiegyezés után kezdtünk gyarapodni, az anyagi jobblét jelenségei minden irányban mutatkoztak, az első pár kedvező év, a növekedett államjövedelmek elbizakodottakká tettek bennünket, s mint a pénzügyi bizottság találóan jelzi: lázas rohamossággal fogtunk mindenhez, mit jónak, hasznosnak véltünk, egyszerre akartuk pótolni hosszu évtizedek mulasztásait. Hibáztam én abban, hogy az első esetnél, midőn ellenkező nézet jutott a ministertanácsban érvényre, midőn a ház javaslataim ellenére hozott egymásután határozatokat, a költségvetést emelte, a jövedelmeket leszállitotta: tárczámtól azonban meg nem váltam.

Jeleztem ezt akkor, midőn már az 1870-diki költségvetés meg vala állapitva, azon költségvetés, melyet a házban tett nyilatkozatom szerint, mindenekben a magaménak nem ismertem el.

Azonban nem tehetem magamnak azon szemrehányást, mintha a megválás alkalmával nem figyelmeztettem volna a tisztelt házat arra, hogy nézetem szerint minő eljárást kellene követni, s megnyugtatásomul szolgálhat azon körülmény, hogy a pénzügyi bizottság fölolvasott jelentésében ugyanazon elveket ajánlja érvényre emelni, melyeket az első költségvetés benyujtása alkalmával itt a házban különösen kiemelni szerencsém volt.

Mint emlitém, nagy különbséget látok azon álláspont közt, melyet Komárom városának tisztelt képviselője tegnap mondott beszédében elfoglalt, ahhoz képest, melyet az oly éles támadásokkal telt december 17-diki beszédében jelzett. Decemberi beszédében egyenesen minden hiba kutforrásának állitott engem s hivatalbeli utódomat; tegnapi beszédében elég méltányos volt elismerni, hogy a ház is emelte egy-két millióval a kiadásokat, s egyenesen tiltakozik az ellen, mintha ő pártszempontból szólna a költségvetéshez, sőt elismeri, hogy igaza volt a ministerelnök urnak, midőn mondá: a hibák elkövetésében több-kevesebb része volt mindnyájunknak.

Ezen nyilatkozata folytán nem is akarok a decemberi beszédében mondottakra válaszolva, éles lenni; csakis azt engedje meg a tisztelt képviselő ur, hogy a tényekre hivatkozhassam, várva és kérve a képviselő urtól, hogy azokra visszaemlékezve, teljes objectivitással itéljen a multakról.

Decemberi beszédét azzal kezdé a képviselő ur: igazságos akar lenni és a jelen pénzügyi állapotok miatt nem vádolja egyedül a jelenlegi pénzügyministert, mondván: „Lónyay volt pénzügyminister teremtette meg a situatiót.“

Igenis, tisztelt képviselőház, egyik részese voltam, kivált alkotmányos életünk kezdetén, sok nevezetes és fontos ügy kivitelének. De hol van azon mindenek fölött álló egyéniség, ki magáról azt mondhatná, hogy egyedüli tényezője bármely nevezetes és fontos situatiónak? *(Élénk helyeslés jobb felől.)* A történet tanusága szerint annyi különböző tényezők járulnak a nevezetesebb korszakok előidézéséhez, hogy senki sem tulajdonithatja egyedül magának a sikert. Azon situatiónak, mely a közösügyek megállapitása, különösen anyagi kérdések megoldása folytán bekövetkezett: egyik munkás részese is voltam, és buzgón fáradoztam hazánk nevezetes átalakulási korszakában magam részéről megtenni mindent, amit hazám érdeke követelt, és elmondhatom magamról, hogy igyekeztem hüségesen megfelelni kötelességemnek. *(Élénk helyeslés a jobb oldalról.)* De megoldatván a fontos közjogi kérdések, kiegyenlittetvén a birodalom másik felével századokon át függőben volt kérdések, mindazon időig, mig én voltam szerencsés a magyar pénzügyi tárczát viselhetni, tehát majdnem 3 és fél éven keresztül, részese voltam azon helyzet megalkotásának, melyben hazánk akkor volt, midőn e tárczát letettem. De nem voltam egyedüli részese, mert mindazért, ami azon időben történt, mindazért, ami a kormány részéről kezdeményeztetett: viselem ugyan a felelősség terhét tárczámra nézve, de osztoztak velem e tekintetben mindazok, akik a ministerium tagjai voltak, és osztozott a képviselőház, melynek egyik tagja volt a tisztelt képviselő ur is. *(Tetszés a jobb oldalról.)*

Egyébiránt nincs okom azon helyzet előtt pirulni, melyben 1870. elején hazánk pénzügyi állapotát hagytam.

Korántsem azért emlitém ezt, mintha az akkori kedvező állapotnak érdemét magamnak kivánnám tulajdoni. A jó termés és a nagy kivitel folytán, és mert még az állam által vállalt kötelezettségek oly nagy mérvben nem sulyosodtak a pénzügyekre, akkor valóban kedvező volt hazánk pénzügyi állapota. Hogy pedig 1870. kezdetén kedvező volt a pénzügyi helyzet, nem szükséges ennek bebizonyitására mást idéznem, mint a pénzügyi bizottságnak jelentését, azon pénzügyi bizottságét, melynek tagja volt épen a tisztelt képviselő ur, és mitán a tisztelt képviselő ur nem adott különvéleményt: föltételeznem kell, hogy osztja az ezen jelentésben mondott nézeteket is. Ezen jelentésnek 29-ik lapján olvasható, hogy 1867-ben pénztári fölösleg volt 8,967.000 forint, 1868-ban és 1869-ben belefoglalva az első fölösleget, 20,936.000 forint, azaz ennyivel kevesebb adatott ki, mint a különféle czimek alatt be-

vétetett. Igaz, hogy 1868. és 1869-ben 7,315.000 frt. folyt be az inségi kölcsönből, tehát nem rendes jövedelemből, de a jövedelmekből hasznos beruházásokra, — ide nem értve a vasutak épitését, — jószágvételre és fölszerelésre 9 millió, államadóssági terhek törlesztésére 10 millió frt adatott ki; ezen kivül átadtam egy külön vasutbiztositási alapot 11 millió forintot meghaladó értékkel. A rendes jövedelmek pedig ezen kezelésem alatti időben 11 millióval növekedtek.

Ez volt azon helyzet, melynek megalkotását a tisztelt képviselő ur nekem tulajdonitja; hogy milyen volt: az imént jelzém, s valódiságáról mindenki meggyőződhetik a ház elé terjesztett adatokból. E situatioért a felelősséget bátran magamra vállalom. *(Helyeslés jobb felől.)*

A képviselő ur még egy másik vádat is intéz ellenem, amelyet a vádaskodások és gyanusitások mai korszakában válasz nélkül nem hagyhatok. *(Halljuk!)*

A tisztelt képviselő ur — bocsánat a megjegyzésért — különös modort használ irányomban. Azt mondja, hogy az elkövetett hibák jelzésére elégséges bizonyos neveket fölemliteni. Ezt az eljárást én helyesnek nem tartom: a név emlitése nem elég, kell az értelmet is magyarázni, melyet annak adni kiván; a nyilt és határozott értelmezés a parlamentalis vitákban első kötelesség. *(Élénk helyeslés a jobb oldalon.)* A tisztelt képviselő urnak irányomban követett ezen eljárása méltányosnak bizonyára nem mondható; fölemlitvén ugyanis az engedélyezett kamatbiztositásokat, azt mondja, hogy kivévén a báttaszék-zákányi vasutat — de ezt is, mint hozzá teszi, csak talán kivéve — a többi biztositást mind kétségtelenül a ministerium inditványozta. Mivel pedig a képviselő ur ez állitását megelőzőleg a pénzügyi helyzetről szólott, és ennek teremtőjeként engem állitott előtérbe, midőn a ministeriumot emliti: azon szinbe kivánt állitani, mintha mindenért, mi a vasuti biztositásokra nézve történt, a felelősség egyenesen engem érne. *(Mozgás a bal oldalon: Halljuk! Halljuk!)* Én pedig tényekkel fogom bizonyitani, hogy a tisztelt képviselő urnak ezen állitása, amennyiben az én személyemre vonatkozik: alaptalan. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nem tagadom, nagy a kamatbiztositási teher, melyet magunkra vállaltunk; de tisztelt ház, én elvben nem is voltam barátja annak, hogy vasuti politikánkat egészen a kamatbiztositási rendszerre fektessük. Kimondtam ezt még 1867. évi october 10. tartott beszédemben, sőt nem volt oly vállalat kezdeményezve, melynél e nézeteim érvényesitésén a ministertanácsban s a kormánykörökben folyt tanácskozmányok alkalmával egyaránt ne igyekeztem volna.

Nézetem röviden következő volt: rendelkezzék az állam nevezetes pénzerővel, melylyel a vasuthálózatnak azon főbb vonalait kiépithesse, melyek fontosak, sürgősek s jövedelmezők, nehogy kényszerülve legyen magánvállalkozókra várni s azok föltételeit elfogadni. Engedélyezze a többi nagy forgalmi vonalakat kamatbiztositás mellett akkor, ha a föltételek kedvezők; — végre minden vidéki érdekü, vonalak épüljenek a vidék érdekeltségének hozzájárultával és segélyével, kamatbiztositás nélkül.

Hogy ezen elvet a vidéki érdekü vasutakra nézve kivántam érvényesiteni, a gömör-vármegyei t. képviselőkre hivatkozom, kiknek még bizonyára emlékezetében lesz, hogy ezen elvet a gömöri iparvasutaknál is igyekeztem érvényesiteni. *(Fölkiáltások a jobb oldalról: Igaz! Ugy van!)*

Átalában mondhatom, hogy én mindenütt, még oly vonaloknál is, melyekre nézve már a törvényhozás határozott, iparkodtam az államkincstár érdekeit szigoruan megóvni: e mellett tanuskodhatnak a tisztelt ház mindazon tagjai a jobb és baloldal részéről egyiránt, kik a részletek tudomásával birnak. *(Helyeslés jobb felől.)*

Egyébiránt, ha nagyobb kamatbiztositási terhet róttunk az országra, mint a milyet pénzügyi ereje talán megengedett: lehet-e azzal vádolni egyeseket?

Méltóztassék csak visszaemlékezni a vasutak engedélyezésének korszakára, mily átalános volt a közlekedési eszközök kiterjesztése iránti vágy és mily élénk viszhangot talált ez a különböző pártárnyalatu sajtóban egyaránt. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Alig volt közöttünk valaki, — a tisztelt képviselő urat sem veszem ki — ki ne állott volna az átalános pressio hatása alatt. *(Helyeslés jobb felől.)* És mégis a kormányt teszi képviselő ur felelőssé az erőnkön tul magunkra vállalt kamatbiztositási kötelezettségért, azt mondván, hogy e téren vagy 5 milliót lehetett volna meggazdálkodni.

Az első erdélyi, a kassa-oderbergi, a pécs-barcsi pályák, melyekért nevezetes kamatbiztositást fizetünk: a ministerium kinevezését megelőző időből származtak.

A későbbi engedélyezéseket én nem kezdeményeztem, s ha már el volt határozva a kiépités: a kincstár érdekeit minden körülmény közt megóvni igyekeztem.

Az első vasut, melynek kamatját az országgyülés biztositotta: az alföldi vasut. Én megvallom, nem tartózkodom kimondani, hogy az alföldi vasut engedélyezését czélszerünek nem tartottam, és ha tőlem függött volna: én létesitését megakadályoztam volna; de akkoriban már meg volt kezdve ezen vasut épitése; az inséges időben történtek meg ez iránt az intézkedések, és igy ennek létesitése, mint a multnak hagyománya volt tekinthető.

Egyébiránt ezen vonalnak engedélyesei tanuskodhatnak arról, hogy ezen első vonalnál is igyekeztem megóvni az állam érdekeit. *(Igaz! jobb felől.)*

Tehát sem a kassa-oderbergi vasut, sem az első erdélyi, sem a pécs-barcsi, sem az alföldi vonalat a ministerium nem kezdeményezte.

Azon sorozatban, melyet a tisztelt képviselő ur előadott, következik az észak-keleti vasut. Ki inditványozta az észak-keleti vasutat? Még nem is volt a törvényhozás törvény alkotására képesitve, mert királyunk nem volt megkoronázva: és már is 1866 mártius 22-kén a 45-ik ülésben a debreczen-szathmárszigeti pálya kiépitése iránt egy inditvány tétetett s az el is fogadtatott.

Ki tette az inditányt? A ministerium nem, mert nem is létezett; de tette Debreczen városa tisztelt képviselője Tisza Kálmán ur, *(Derültség. Mozgás a bal oldalon.)* amely határozatban a ház előre kimondta azt, hogy mihelyt törvény alkotására képesitve lesz, a jövő ministerium első teendői közé sorozza ezen vasut létesitését. Alig hogy véghez ment a koronázás és törvényeket lehetett hozni, 1867. julius 26-án 40 társával szintén Debreczen város tisztelt képviselője adott be egy határozati javaslatot, mely elfogadtatván, meghagyatott a ministeriumnak ezen vonal kiépitése iránt mielébb javaslatot előterjeszteni. Ez képezte alapját azon kamatbiztositási tárgyalásoknak, melyeket a ministerium e vasutra nézve meginditott.

Tehát ezen vonalat sem a ministerium kezdeményezte. Hasonló eset volt majdnem minden kamatbiztositás iránt, miről az „Országgyülési Naplók" s „Jegyzőkönyvek" tanuságot tesznek. Nagyon hosszura terjedne előadásom, ha mindezt elősorolni kivánnám, azonban engedje meg a képviselő ur, hogy egy vonalra nézve, melyet emlitett, mint a ministerium által kezdeményezettre, adjak felvilágositást. *(Halljuk! halljuk!)* S ez a nyiregyház-unghvári vonal, miután ez bizonyosan czélzás akart lenni reám, mivel a sors ugy hozta, hogy épen ezen vonal mentében két birtokom fekszik. *(Mozgás.)* Ha nem volt czélzás: akkor bocsánatot kérek; de miután ép ezen vonal engedélyezése, — ha nem is a házban, de a házon kivül nem egyszer, czélzatosan emlittetett, az ezen vonal engedélyezése körül előfordult körülményeket emlités nélkül nem hagyhatom, annyival kevésbbé, mivel az oly felemlitések, mint azt a képviselő ur tevé, ezen föltevéseket csak támogathatják.

Olvassa el a tisztelt képviselő ur a „Napló" 11. kötetének 330. lapját. 1868. december 15-én tárgyaltatott a gömöri iparpálya kiépitésének kérdése nem kamatbiztositás alapján, hanem a vidéki érdekeltek hozzájárulásának utján, és akkor az ellenzék egy igen tisztelt veteránjának kivánatára nem a ministerium valamely tagja, hanem a ház egyik nagytekintélyü tagja tette az erre vonatkozó inditványt és a ház azt egyhangulag elfogadta. Tehát ezen vonal sem tartozik azok közé, melyekről méltóztatik mondani, hogy kétségkivül a ministerium inditványozta.

Egyébiránt miképen inditványoztatott annak kiépitése? Korántsem kamatbiztositás, hanem a vidéki érdekeltség igénybevétele mellett.

Mikép lett ebből a kamatbiztositás nélküli vasutból kamatbiztositással engedélyezett vonal, erre nézve bővebb fölvilágositást az észak-keleti vaspálya engedélyeseitől nyerhetni. Én csak annyit mondhatok, hogy a mennyire én emlékzem, ezen pálya engedélyezése akkor következett be, midőn én a ministeriumnak és a háznak tagja már nem voltam. Szólhatnék még a többi tárgyakról, melyeket a tisztelt képviselő ur fölemlitett; de az előhaladott idő azt alig engedi meg, csakis annyit mondhatok, hogy vizsgálja át az összes naplókat, sehol sem fog oly nyilatkozatot találni tőlem, mely ellentétben állana az imént mondottakkal.

Szólott még tisztelt képviselő ur a vasutakon kivül más tárgyakról is, melyeket irányomban mint nekem tulajdonithatókat fölhozott, azok közt a vámház épitéséről. Bocsánat, de azt nem én épittettem, az annak épitése iránti tényleges intézkedés később történt. Ezeken kivül Ghyczy képviselő ur még emlité a vasuti szerződést. Erről most részletesen, nem szólok, azt más alkalomra tartván fel, csak azt jegyzem meg: hogy ha valakinek lehetett, ugy Ghyczy képviselő urnak teljes tudomása volt a kölcsön föltételeiről, mert még mielőtt a kölcsön megszavazása a ház által tárgyalás alá vétetett volna, az 1867. évi september 30-ki ülésben egy képviselőházi s később főrendi bizottság kiküldetését kértem ki. A képviselőház bizottságának egyik tagja Ghyczy képviselő ur s társai voltak Tisza Kálmán, Bónis, gr. Keglevics, tudomással birt tehát a kölcsönszerződés minden pontjáról, nemcsak, de sőt az ő beleegyezésével keletkezett a kölcsönkötést ajánló bizottsági megállapodás is. Jó vagy rosz volt-e az, s lehetett-e jobbat az akkori viszonyok közt kötni? arról máskor szólhatunk; de ha rosz volt: Ghyczy képviselő urat is éri a felelősség, mint ki a szerződést, melyben a törlesztési mód, az évjáradékok megállapittattak, s ugy a provisio, mint a kamat jouissance is, tehát az összes költség ki volt kötve: előlegesen megvizsgálta s azt a házban meg is szavazta. Arra kérem a képviselő urat, jövőre legyen legalább annyiban méltányos, hogy csak azon tényekért rója reám a felelősséget, melyek az én pénzügyministeri müködésem korszakából származnak.

De emliti még azt is, hogy én hireszteltem el az ország pénzügyeinek kedvező állását, s ezzel

több kárt tettem az országnak, mintha egy pár milliót ki is dobtam volna a pénztárból, mert épen ez által fokoztam ama követeléseket, melyek az ország minden részeiben az állampénztár ellen formáltattak, és a melyeknek következéseit most érezzük.

Ez sulyos vádnak látszik, de könnyen leszállitható valódi értékére. *(Halljuk!)*

Bátran hivatkozom e tekintetben magára Ghyczy tisztelt képviselő urra, kivel nem egyszer, mint a pénzügyi bizottság tagjával a pénzügyi állapotokról értekezve, — a mint kötelességem volt nekem, mint pénzügyministernek, neki mint a pénzügyi bizottság buzgó tagjának, — mindketten a takarékosság elvének keresztülvitele mellett buzgólkodtunk. Ha méltányos akar lenni, be fogja ismerni, hogy nem terjesztettem a ház elé egyetlenegy javaslatot sem, mely a tulbizakodást mozditotta volna elő. De igenis volt egy pillanat, midőn a valóságos tényleges eredményeket az államjövedelmek természetszerü emelkedésének örvendetes eredményét a ház elé terjeszteni elkerülhetetlenné vált, midőn t. i. a tuloldal politikai okokból, hogy az általunk alkotott kiegyezést következményeiben terhesnek előtüntesse, az ország pénzügyi állapotát aggodalmasnak és siralmasnak mondá: ekkor kötelességemnek ismertem a valóságos állapot földeritését. De ez korántsem történt pénzügyi igazgatásunk első vagy második évében, hanem 1869-ben, midőn előadtam a tényleges eredményeket, a mint azokat a valóságos pénztári állapot feltüntette.

Hogy pedig az én pénzügyminisztériumom alatt a tényleges eredmény kedvező volt, az eltagadhatlan; ezt maga a pénzügyi bizottság, sőt a képviselő ur is tegnapi beszédében elismeré. Ezen provocatio után ezt tenni hiba nem volt. De ha a valóságos eredmények elősorolása képviselő ur állitása szerint több millió kárt okozott az országnak: kinek hibája ez? Ha sophismával akarnék élni, használhatnám tisztelt képviselő ur egy kedvencz mondatát, melyet e házban tőle hallottam: qui est causa causae, est causa causati. Miután pedig az ország pénzügyi állapotára vonatkozó előterjesztéseket mindig a tisztelt képviselő ur megtámadása folytán tevém: ő volt egyenes okozója azon több milliónyi kárnak, melyek szerinte az államot terhelik. (*Tartós derültség.*)

De mondott még a képviselő ur nekem egy bókot is, hogy azt hivatali utódom irányában éles törré hegyezze. Mellőzöm azt, mert meg vagyok győződve, hogy hivatalbeli utódom is lelkiismeretes meggyőződése szerint igyekezett megfelelni nehéz föladatának. Müködésünk tere annyiban különbözött, hogy én a kezdet nehézségeivel, az uttöréssel küzdöttem ugyan, de kedvezők voltak az évek; ő pedig a kedvezőtlenebb években, a nagyban fokozott igénnyekkel s az elvállalt terhek következményeivel állott szemben. *(Élénk tetszés-nyilatkozatok jobb felől.)*

Köszönöm a tisztelt háznak, hogy megengedte Ghyczy Kálmán képviselő urnak deczember 17-diki beszédére e megjegyzéseket tehetnem, a tisztelt képviselő urat pedig arra vagyok bátor kérni, hogy jövőre, — bár már most kevesebb okot szolgáltatok ellenvetéseire, a mennyiben nem többé ülök a ministeri székben, — ha méltóztatik rám hivatkozni: azt akkor méltóztassék tenni, mikor a házban jelen vagyok, *(Felkiáltások bal felől: Tessék jelen lenni!)* hogy ugy, mint a multban, a jövőben is ellenem fölhozott észrevételekre azonnal válaszolhassak.

Engedje meg már most a tisztelt ház, a költségvetésről szólanom. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ghyczy tisztelt képviselő urnak tegnapi beszédében véghetlen nagy sorozatával találkozunk a számoknak, melyeket nagy szakavatottsággal és dicséretes szorgalommal állitott össze. Azonban engedje meg a tisztelt képviselő ur, hogy további beszédemben hivatkozzam saját szavaira, midőn azt mondja: hogy a multra nézve mindamellett, hogy végtelen számcsoportokat állitott egybe, nem talált tájékozást, a jövőre biztos adatokat, melyekből kell kiindulni. „Mellőzve tehát minden mesterkélt számitást — igy folytatá — s nem emelkedve föl a tudományos elméletek magaslatára, melyekről a mindennapi élet csak madártávlatban mutatkozik; nézzük egyszerüen a tényállást, ugy mint van, az eléggé világos és tiszta.“ Idéztem a tisztelt képviselő ur e véleményét azért, mert én is azt hiszem, hogy a tények, az eltagadhatlan tények, s nem a puszta számok jellemzők, — a tényleges állapotot kell ismernünk, hogy abból a jövőre tanuságot meritsünk, a követendő helyes irányt megitélhessük. A helyzetet jellemző tényekben van sok vigasztaló s a jövőre nézve reményt nyujtó.

Én azt hiszem, hogy birunk mindazon tényezőkkel, a melyek egy jól rendezett államháztartást megalapitani képesek, s nincs okunk aggodalomra. A pénzügyi bizottság helyesen cselekedett, midőn terheinket részletesen és gondosan előszámitá. Azonban szabad legyen erre is néhány megjegyzést tennem.

A pénzügyi bizottság jelentése 41-dik lapján elősorolja összes terheinket, melyek szerinte 1991 milliót tesznek, — de vegyünk kerekszámban 1.200 millió forintot osztrák értékben — s ellenébe állitja mindjárt activ követeléseinket 126 millióval, ezek értékét is osztrák értékben tevén fel; azonkivül elősorolja az ingatlanok értékét, mely a szerelvények- és termesztményekkel együtt az államszámszék számitása szerint 488 milliót tesz, a határőrvidéki erdőségek nélkül.

Nem lehet mondani, hogy ez kedvező kép lenne, azonban nézetem szerint a bizottság nem számitott egészen helyesen; több észrevételem van ezen számitásra nézve. Az első s lényeges észrevételem: hogy csak azon számitás helyes és azon számitási hasonlat alapos, mely egyenlő faktorokkal számit.

Ha az activ vagyont valódi készpénz értékben veszi föl a bizottság, föl kell vennie a passivát, azaz a terhet is kész pénzértékben: s akkor egészen máskép áll a számitás.

A közös államadóssági járulék fejében kihoz 368,240.000 frt tőkét o. é. és 238,520.000 frtot ezüstben; azonkivül a függő adósság fejében 93 millió 600.000 frtot.

Legelőbb is megjegyzem, hogy számitási hiba csuszott be, midőn 150.000 frt ezüst törlesztési járuléknak tőkéjét vette fel a dominalis kölcsön után 3 millióval, miután ez törlesztési járulék, melylyel már 6 éven keresztül kevesedett a 30 millióny tartozásunk kamatainak kamataival, s ha 44 év mulva le lesz törlesztve, nemcsak ezen 150.000 frt járulék, de 1,500.000 frttal lejebb szálland ezüstben fizetendő járulékunk, — ezt rendeli az 1867. XV. törvényczikk 2. §-a.

De a 93,600.000 frt tételét, mint a függő adósságbeli részünket, sem fogadhatom el, sőt nem találom helyesnek az államadósság ezen részénél a 30-as arányt; mint pénzügyminister legalább minden hasonnemü tárgyaknál azon arányt tartám helyesnek, mely megegyezik az államadóssági teher megosztásánál elfogadottal a monarchia két része közt, mi — ha jól emlékszem — 22 és egy törtszámot tesz; ez volt mindig az én álláspontom, melyet a közös nyugdijaknál érvényesitettem is. Egyébiránt ezen teher után kamat jelenben nem jár s képzelhető mód, mely szerint annak törlesztése rendkivüli áldozatokat nem fog kivánni.

Hogy megitélhessük, mennyi készpénzben azon terheltetés, mely az államadóssági járulék után reánk nehezedik, s igy helyes arányt huzhassunk az aktiv vagyon készpénz értéke között: nem szükség agio-fölszámitás, csakis vennünk kell ezen évjáradékhoz aránylag, a mit ér, annyi osztrák értékben és ezüstben kamatozó kötvényt, mely ugyanannyi kamatot hoz.

Már pedig 18,412.000 frt évjáradékot, ide számitva az ugynevezett törlesztési egy milliót is, a jelen árkelete a coupon-adó levonásávali 4 frt 20 kr. rentnek, teszen 285.747 frtot. Az ezüstben fizetendő 11,776.000 évjáradék, miután az árkelet szerint 77 frt papirban hoz 4 frt 20 kr. ezüst rentet, ez is készpénzben kerekszámban 199 millió és 70 ezer forintot tesz. A kettő együtt 484,817.000 forintot, s nem, mint a pénzügyi bizottság számitá, az agioval 630,682.000 frtot.

A földtehermentesitési járuléknak értéke is a jelen árfolyam szerint 200 millió készpénzt képvisel.

Mindkét teher megvolt, midőn magunk gazdái lettünk, ugy a közös jótállás alatt vállalt államjegyekbeni teher is.

Földtehermentesitési terhünk 1848-ból származik; az oly áldozat, mely sokszorosan kifizette magát s nincs senki, a ki sajnálná: szabaddá tette a földet, szabaddá a munkát és a népet, s igy áldáshozó volt. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

A kész papirpénzben most 484 millióval megváltható teher ára a békés kiegyenlitésnek, békés uton a monarchia megerősödésével, létünk biztositásával keresztülvitt kiegyenlitésnek; ez volt ára annak, hogy magunk urai lettünk, saját jólétünkön magunk munkálhatunk. Józan politicus s igaz hazafi ezen áldozatot bizonyára sajnálni nem fogja, s nem ismerek senkit, ki azt merné állitani, hogy bármily más uton valószinü számitás szerint is kedvezőbb eredményt lett volna képes létrehozni. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Következnek immár az uj terhek; azok összege névbeli érték szerint tesz — a legujabb kölcsönt is beleszámitva — 195 milliót.

Azonban mi ezután ma a valódi terheltetés?

A vasuti kölcsönből épült vasutak már jelenben jövedelmeznek annyit, hogy a kamat és törlesztési évjáradék fedezéséhez csak 1,748.788 frt hozzájárulás igényeltetik.

Fölkértem a közlekedési minister urat, lenne szives megmondani, — mert érdekel nemcsak azért, mivel akkor pénzügyminister voltam, midőn a vasuti kölcsön megköttetett, hanem érdekel az állam hitele tekintetéből is, hogy a törvény teljesittessék: — mit jövedelmeznek és mibe kerültek a jelenben jövedelmet hozó, és a költségvetésben előirányzott államvaspályák. A törvény azt rendeli, hogy a vasutkölcsön kamatjainak fedezésére első vonalban szolgálnak a kiépitett vasutak, minélfogva ezen vasutakra első helyen ezen kölcsön évjáradéka bekebelezendő. Kivántam tudni, hogy körülbelül azon jövedelem, mely az államköltségvetésben az államvasutak után elő van irányozva, és mely, ha nem csalódom, 3,900.000 frtot tesz, mikép arányul a vasuti kölcsön által tett befektetésekhez, és a mennyire hozzávetőleg ki lehetett számitani, mai nap ugy áll a dolog, hogy a már megnyitott és ennélfogva jövedelmező vonalokon, de nemcsak magukra ezen vonalokra, hanem reconstructiójokra, továbbá a gépgyárakra, és az üzletszerekre körülbelül $54^1/_4$ millió fordittatott. Ezen kölcsön folytán sokkal kedvezőbb az állam állapota, mintha a vasutak kamatbiztositás mellett épültek volna, mert mig igy a vasutak csak 90 év mulva jutottak volna az állam tulajdonába: most az összes teher 50 év alatt tör-

lesztetik, és a mennyiben 4 év már elmult, az egész 46 év mulva lesz törlesztve.

Mutatják ez adatok továbbá, hogy e vasutak bizonyos részei nevezetes forgalmat idéztek elő az országban. Ugyanis 1872-ben, midőn a hatalmas állampályának mértföldenkinti brutto-jövedelme volt 157.000 frt, a pest-salgótarjáni vonalnak mértföldenkinti brutto-jövedelme 162.124 frt volt, s igy az előbbeninek jövedelmét még fölül is multa. A déli pálya nem hozott többet, mint mértföldenkint 118.000 frtot, és a tiszai pálya, a mely oly nevezetes vonala hazánknak, és a mely előbb kamatbiztositást kapott, de most nagy jövedelmet hoz, mértföldenként átlag 81.000 frtot hozott. A közlekedési ministeriumtól nyert adatok szerint már most föl lehet venni az egész vonalnak Rutkától le Hatvan-Szolnokig és Miskolcztól Bánrévig, tehát az összes hálózatnak mértföldenti brutto-jövedelmét 72.000 forinttal, a mi a tiszai pályához hasonlitva alig 8000 frtnyi különbözetet mutat.

Ennélfogva előrelátható, hogy nem mulik el egy év, két év, a nélkül, hogy fedezve lenne az összes vasuti kölcsön évjáradéka. Ez esetben ezen teher megszünnék teher lenni, sőt felesleges jövedelmet is hozhatna, s nem 90 év mulva, mint a garantirozott pályáknál, hanem 50 év mulva leendne az állampálya és pedig teher nélkül az állam tulajdona. Tehát rövid idő mulva $83^1/_2$ millió megszünnék teher lenni.

A pénzügyi bizottság jelentése szerint a sorsolási kölcsön kamatai fedezésüket találják a rendeltetésére szánt alapokból, s igy ezen 30 millió sem sulyosodik most reánk. A gömöri 6 milliónál is előreláthatólag a pénzügyi bizottság jelentése szerint hasonló eset forog fen, tehát mint valódi terheltetés az összes 6 évi pénzügyi gazdálkodásunk után marad a 30 és a most felvett 54 millió államkölcsön, s miután ezen kölcsönök is hasznos beruházásokra fordittattak, melyek idővel ismét jövedelmet fognak adni: azt merem állitani, hogy most sokkal inkább vagyunk érdemesek nagyobb hitelre, mint voltunk 1867-ben. Nem mondom, hogy most nagyobb hitelt birunk, mint ezelőtt pár esztendővel; nem birunk pedig épen azon iránynál fogva, mely szerint, öntudatlanul bár, összejátszik az ellenzék a lajthántuli pénzhatalmakkal, kiknek talán érdekökben áll Magyarország pénzügyeit jövőre is gyámságuk alatt tartani, *(Élénk mozgás.)* hogy e hazának hitelét mentül lejebb szállitsák. *(Mozgás a bal oldalon.)* Ha tehát nem vagyunk annyira hitelképesek, mint a mennyire ezt megérdemeljük: azt a bajt könnyü orvosolni. Jogosan várhatjuk az orvoslást, ha a törvényhozás termeiben csak a tényleges állapot és az igazság hangsulyoztatik, a mi kihat e teremből, és a mi talán képes lesz a hazánk pénzügyei felől terjesztett balhiedelmeket eloszlatni.

Ha továbbá az államháztartásban helyreállitjuk az egyensulyt, nem kételkedem, hogy az álfogalmak és ráfogások eloszlatásával annyira hitelképesek leszünk, mint azt méltán megérdemeljük. Az állam hitelének megállapitása hasonló a magánosok hiteléhez; az állam hitelének megállapitására befolyással vannak mindazon tényezők, melyek a magánosok hitelét biztositják. És e hitel függ mindazon tényezőktől, melyek a magánosok hitelére nézve irányadók; mert miként a magános hitelére nézve a személyes hitel sokat tesz: ugy az államéra nézve is, ha pontosan, lelkiismeretesen teljesitendi elvállalt kötelezettségeit. Ezenfelül alapja a hitelnek: a vagyonnak mérve, és a mint a magánosoknál az általuk birt tőke és ingatlan érték a határozó: ugy az államra nézve határozó mindenek fölött az adóképesség, a melynek alapja ismét a vagyonosodás általános terjedése.

Adóképességünk a mult évek óta nagyban emelkedett. Sajnálom, hogy a netto-budget elvét, melyet óhajték, — mi azonban nem zárta volna ki, hogy minden kiadás, és igy az államjövedelmek üzleti kiadásai is külön a költségvetésben meg ne szavaztassanak — a pénzügyi bizottság elvetette. Sokkal tisztább képét nyernénk ez által adóképességünk emelkedésének.

Én most azon nézetben vagyok, hogy a netto-budget, a mi viszonyainkat tekintve, sokkal helyesebb lenne. Az 1873-diki költségvetés 200 millió bevételt mutat, de nem mutatja ki láthatólag, mennyi ebből valóságos tiszta bevétel, oly bevétel, mely fölött rendelkezni lehet, holott a netto-budget kimutatná. Másrészről a netto-budget szerinti előirányzat is föltételezi minden a jövedelmek beszerzése iránti kiadás egyenkinti részletes elősorolását és megszavazását. Hogy tehát a magyar emberre nézve a budget érthető legyen, azzal kezdeném, hogy elősorolnám az összes bevételeket, s minden tételnél a bevételek végett az igényelt kiadást, pl. a dohány összes bevétele 1873-ra 26,976.000 frt, kiadás 12,803.000 frt, tehát a dohány czimén a netto-budget tétele: 14,173.000 frt. Ha ezen módon számitjuk a valóságos jövedelmet: az 1873-ra előszámitott 200 millió rendes jövedelem leszáll körülbelől 127 millióra; a pénzügyi bizottság is hozzávetőleg ennyire teszi. Ezt mindenek fölött ismernie kell mindenkinek, ki a költségvetéssel foglalkozik, mert csak igy lehet vinni öntudatos államgazdálkodást.

Ha a legközelebb mult években igy számoltunk volna, s a netto-bevételekből levonjuk az állandó kiadási tételeket, milyen udvartartás, államadóssági járulék, a mi adósságaink kamatja, — ha továbbá levonjuk a közös költségeket: a mi azután marad, az fordithatő deficit nélkül saját kiadásainkra. Ez adott volna pénzügyi állapotainkról biz-

tos képet s talán ennek folytán óvatosabbak lettünk volna a kiadások megállapitásánál. Én részemről az 1874-ki költségvetést ily alakban óhajtanám már egybeállitva látni, sőt azt óhajtanám, hogy a pénzügyminister terjesztene elő ily számitást a jelen évre is.

Annyi tény, hogy tiszta bevételünk, mely 1868-ra 98 millióban volt előirányozva: a pénzügyi bizottság szerint 126—127 millióra emelkedett.

Minden adótétel emelése nélkül, sőt a só árának 2 frt 48 krral leszállitása, az illetékeknél behozott némely mérséklések mellett is 29 millió tiszta s rendes jövedelememelkedés, tehát egy majdnem 30 percentnyi emelkedés kézzelfogható bizonysága az adóképesség emelkedésének, mi egy majdnem 600 milliónyi tőke 5 perczentes kamatját képviseli.

De az állam-vagyon is nevezetes értéket képvisel.

Az államerdők 4 millió katasztrális holdat, az állami jószágok többnyire a legjobb helyeken 550 ezer katasztrális holdat tesznek.

Az államszámvevőszék jelentése szerint az állam ingatlan értéke a szerelvények és termesztvényekkel együtt, — de a határőrvidéki erdőségek nélkül — 428 milliót tesznek; ha ehhez számitjuk a 126 millió aktiv követeléseket, együtt 554 millió értéket birunk.

Azt is merem állitani, hogy maga azon értéktöbblet, melylyel az állam ingatlan vagyona az utóbbi hat év alatt minden értékek gyors emelkedése folytán növekedett, s a valóban készpénzben tett jövedelmező beruházások: kétszerte nagyobb értéket képviselnek, mint a mennyit a 6 év alatt kötött ujabb kölcsönök tesznek. A pénzügyi bizottság elég szigoru számitása szerint 1872. év végeig tett gyümölcsöző befektetések 234,430.000 frt erejéig mutathatók ki, holott — mint láttuk — a fölvett kölcsönök névértéke nem tesz 200 milliót.

Tisztelt barátom Gorove és Fest, kik méltán tekinthetők a nemzetgazdászati állapotok megitélésénél tekintélyeknek, hivatalos adatok alapján számitották ki hazánk anyagi emelkedését. Tisztelt barátom báró Kemény Gábor megemliti beszédében azon értékemelkedést, melyeket a vasutak kiépitése okozott. Osztozom nézetében és azt hiszem, hogy nagy értékemelkedést okoztak és fognak okozni egyedül a már önálló kormányzatunk idejében létesitett és épülőfélben levő vasutak.

Az állampályák hossza 136 mértföld, a gömöri vaspályáké 21 mértföld, az ujabban garantirozottaké 395 mértföld, tehát összesen 552 mértföld.

A tapasztalás azt mutatván, hogy a földbirtok értéke a vasutak megnyiltával azonnal tetemesen emelkedik: ha ezen értékszaporulatoknak $2^1/_4$ mértföldnyire vesszük is jobbra és balra a vasutaktól; vagy 28 millió katasztrális hold értékeinek emelkedését eszközlik az uj vasutak; ezt holdanként csak 20 frttal véve föl, ez magában 560 millió értékszaporulatot eredményezend.

De nem kell arra nagy bölcseség s számitási képesség, hogy bárki meggyőződjék, hogy a mult 6 év alatt — ha nem is oly nagy mérvben, mint a monarchia másik felében: nálunk is nagy mérvben növekedett az összes nemzet anyagi jobbléte. Legfontosabb s legörvendetesebb jelenség pedig az, hogy a vagyonosodás terjed nemcsak a gazdagok kastélyaiban és a polgári osztály lakaiban, mint azt tisztelt ministerelnök ur tegnapelőtti beszédében kiemelte, de mi ennél fontosabb, a nép nagy tömegében a munkásság és takarékosság kezd meghonosulni; uj tőkék képződnek mindannak daczára, hogy már most három évig nem volt nagy termésünk s nagy kivitelünk. Nincs tehát ok, hogy hazánk pénzügyeinek jövője fölött kétségbe essünk. Mint kimutatám, adóképesebbek vagyunk, mint voltunk hat évvel ezelőtt, hitelképesebbek vagyunk, és pedig nevezetesen, mint voltunk akkor, mikor az önálló gazdálkodást megkezdtük. De mint több szónok által helyesen hansulyoztatott, a főhiba abban volt, hogy nem jártunk el terv szerint, elérendő czéljaink iránt nem voltunk önmagunkkal tisztában. Erre kell mindenekelőtt törekednünk. Tudnunk kell, mit akarunk, és azt következetesen keresztül is kell vinnünk. *(Helyeslés.)*

Minden rosznak megvan a maga jó oldala, és pénzügyi állapotunk aggasztó voltáról átalánosan elterjedt azon hiedelemnek is, reméljük, lesz azon jó hatása, hogy jövőre határozott elvek szerint fogunk eljárni. *(Helyeslés.)* A jelenlegi törvényhozásnak föladata — mint a pénzügyi bizottság is kifejezte jelentésében — mindenek fölött az, hogy az 1873-dik évre az állam rendes háztartásában a sulyegyen helyreállittassék. De már most meg kell vetni alapját annak, hogy a jövő és az azutáni években is ne költsünk többet, mint a mennyit jövedelmeink megengednek. Bizonyos határozott elvek szerint járjon el a kormány a költségek előirányzásában, a képviselőház pedig azok megszavazásában. Használjuk föl a jelenlegi állapotot arra, hogy ezen irányban határozott lépést tegyünk. *(Helyeslés.)*

Ha fölismerjük az elkövetett hibákat, könnyü lesz azok orvoslása. Mi, és még inkább apáink, szerettük magunkról mondani, hogy Angliát kivéve, egy nemzet sem alkalmas annyira az önkormányzat kifejtésére, az önsegélynek társadalmi utján valósitására, mint épen a magyar nemzet.

És méltán büszkék lehetünk arra, hogy midőn a mostoha politikai viszonyok folytán egy gravaminális országgyülés és egy Bécsből kormányzott még tehetetlenebb helytartóság nem volt képes a nem-

zet szellemi és anyagi kivánalmainak teljesitésére a legkevesebbet is tenni: akkor részint a társadalmi életben föltámadt őszinte igyekezet, egy Széchenyi és társainak, a kiknek munkásságában én, mint ifju, szintén résztvettem, buzditására igen sok szépet és üdvöst teremtett, viszont egyes törvényhatóságok jó példával mentek elől sok hasznosnak és czélszerünek létesitésében, és méltán támadhatott mindnyájunkban azon gondolat, hogy igen is, Angliát és Észak-Amerikát kivéve, nincs nemzet, mely az önkormányzati és társadalmi uton annyi üdvös dolgot képes létesiteni, mint a magyar.

De ezen éltető erő megzsibbadt a 49-diki év után. Hazánk határain tul intézkedtek hazánk sorsa fölött. Az engedelmes nép az önkényuralom parancsszavára meghajolt annak rendeletei előtt és elveszté azt a nagy erőt, mely az egyes magánosok és a törvényhatóságok tevékenységében rejlik. Nem csoda tehát, hogy midőn az alkotmányosság ujabb korszaka felvirult: mindenki mindent a kormánytól és a törvényhozástól várt.

A politiális és centralisált államokat leginkább jellemzi az, hogy az állam kormánya minden hatalmat saját körében egyesitvén, megszünik a magánosok tevékenysége, és ha ily centralisált kormánynyal biró államok alkotmányosak: az összes gondoskodás és tevékenység legfölebb a törvényhozásban nyilvánul.

Az ily törvényhozás föladata: az állam számára megszavazni minden költséget; mert az állam gondoskodik mindenkiről és áll mindenek fölött. Az ily állam költségvetése szükségkép nagy és az állampolgárok adóbeli terheltetése igen sulyos. Itt megszünik azon üdvös tevékenység, mely oly szabad államokban, minő Anglia és Amerika, az ország minden vidékéről szokott nyilvánulni és nagy dolgok kivitelét a lehető legczélszerübb módon eszközli. *(Élénk helyeslés.)* Az oly állam müködése chablonszerü, mely a külszint illetőleg rendszeresnek mutatkozhatik ugyan, és egyes nagy dolgokban fényes eredményeket is tud a szem elé állitani, de a belső népélet teng, és ha jönnek nehéz körülmények, ha bármely oknál fogva megbomlik a mesterségesen egybeállitott gépezet: a véletlen fog az ily államok sorsa fölött dönteni.

Igenis, tisztelt képviselőház, nem tartózkodom kimondani, hogy mi is, habár lassan és nem teljes mérvben, de a lejtő felé közeledünk. Fölfogásom szerint az állam kormányának és a törvényhozásnak kötelessége mindazon magas föladatoknak megfelelni, de csakis azoknak, melyek létesitése egyedül az állam utján eszközölhető, és melyek az összes államnak egyenes hasznára vannak. Az államnak kötelessége megtenni azt, a mi a magántevékenység határain tulmegy, de nem mindent mindenkiért. *(Általános élénk helyeslés.)*

Azt tartom ugyan, hogy ez nem szorosan a mostani költségvetés tárgyalásának keretébe való, de szükségesnek tartottam fölhozni azért, mert ugy vagyok meggyőződve, hogy költségvetésünkben sok oly tétel foglaltatik, mely ezen elvvel nem egyeztethető meg. Én azt hiszem, hogy az ország jövője és pénzügyeink rendezése érdekében szükséges ez elvet a jövőben következetesen keresztülvinni; mert elvégre itt az ideje, hogy a nemzet jellemével megegyező, rendezett állapotokat teremtsünk s hasznos tevékenységbe egyesüljön minden életképes elem, s ne várja mindenki egyedül felülről a gondoskodást; én azt nem tartanám örvendetes állapotnak, ha a közügy iránti minden tevékenység és érdekeltség csupán ezen terem falai között jutna érvényre. *(Élénk helyeslés.)*

Nem akarom most — az általános tárgyalásnál — fölemliteni költségvetésünk mind ama tételét, melyet az érintett elvvel megegyeztethetőnek nem tarthatok, — inkább a költségvetés részletes tárgyalásánál lesz ennek helye. Általában, azt hiszem, hogy a jövő évi költségvetés előirányzatánál, melyet óhajtanék, végre más rendszerü, ugynevezett normál-budgetnek tekinteni, kellene gondoskodni mindezekről, gondoskodni a budget czélszerübb beosztásáról is, mi annyival is inkább szükséges, mert ha már egyszer ily rendszeres költségvetéssel birunk, a budget-tárgyalások nem fognak annyi időt az egyéb törvényhozási teendőktől elvonni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A pénzügyi bizottság többek közt kiemelte azt is, hogy a központi kormányzat költségeit lehet és kell mérsékelni, és ez iránt javaslatot vár a ministeriumtól. Teljesen osztozom e nézetben, de mig a jelenlegi rendszer fönáll, nagyobb megtakaritásokat a központon, a közigazgatási költségeknél alig lehet létesiteni. E tekintetben egyetértek a tisztelt miniszterelnök ur nézetével. Azonban az én véleményem az, hogy mindaddig, mig a tárczák czélszerü beosztása iránt nem történik javaslat s megállapodás: ezt eszközölni nehéz lenne. Javaslatot tenni tehát szükséges ez iránt. S ezt most, midőn pénzügyi helyzetünk iránt általános aggodalom létezik, kivinni könnyebb, mintha azt elhalasztjuk. A megszokottan változtatni később nehéz leend, mert ha pár jó év következik, az aggodalom megszünik népünknél, mely conservativ hajlammal bir, s nem könnyen válik meg a megszokottól, a czélszerü reformot keresztülvinni többé könnyen sikerülni nem fog.

Egy hires nemzetgazda mondá, és én teljesen osztozom nézetében, hogy a nemzetek anyagi fölvirágzásának tényezői, — természetesen a rendes államháztartás és jó pénzügyeken, a rendes kormányzaton kivül, a mi minden tekintetben első föltétel, — a következő három: az általános ismeretek, különösen az iparnevelés terjesztése, a közlekedési eszközök minden irányban fejlesztése, és végre egy egész-

séges, jól rendezett hitelrendszer, természetesen önálló hitelrendszer, mely semmi más érdeknek és hatalomnak alávetve nincs. *(Élénk helyeslés a bal oldalon.)*

A közlekedési eszközök fejlesztésére nézve sok történt már, és még több is fog történni, és már ez is nevezetesen fokozta az állam anyagi jólétét. Meg vagyok arról is győződve, hogy következetes müködés folytán egy önálló hitel- és pénzrendszerrel birni fogunk.

Mindezeknél fontosabb azonban nemcsak anyagi, de szellemi szempontból is, a népnevelés és a közoktatás rendezése. Ennélfogva minél inkább elterjednek közöttünk az általános gyakorlati ismeretek, annál jobban fogja népünk fölhasználni az adott körülményeket, és annál inkább fogja hasznosan érvényesithetni a munkát; és, belátással birván, kifejlődik lassankint a takarékosság és munkásság szelleme. Hazánkban ugyis egyoldalu volt a nevelési rendszer, prókátorokat és hivatalnokokat eddig eleget neveltünk, de iparost és gazdát annál kevesebbet. Népnevelésünk még egy pár évvel ezelőtt elhanyagolt és rendezetlen állapotban volt, a teendők sokasága oly nagy, hogy valóban megérdemelné, hogy a kormányzat ujabb szervezése alkalmával a közoktatási tárcza önállósittassék; *(Élénk helyeslés)* a mi annál könnyebben lesz eszközölhető, ha majd egyszer vallási ügyeink alaposan rendeztetnek. A vallásügy vezetése leginkább a legfőbb fölügyeleti jog gyakorlatából állván, a belügyministeri tárczához lenne csatolandó. *(Nagy tetszés.)* Ennek azon előnye is volna, hogy a közoktatási tárcza betöltésénél a minister vallása többé irányadó nem volna.

A mint szellemi szempontból véghetetlenül nagy fontosságu a közoktatási tárcza, ugy anyagi szempontból kiemelkedik a fölmivelési és a közgazdasági érdekek előmozditása. Én részemről azt tartanám czélszerünek, ha az uj beosztás alkalmával egy uj földmivelési ministerium alakittatnék. *(Élénk tetszés.)* Mert anyagi szempontból legfontosabb érdekünk a földmivelés; a nemzeti vagyon legnagyobb részét a föld teszi, annak terményei képezik a nemzeti vagyon legnagyobb részét. Igy lesz ez még sok ideig. Megérdemelné tehát, hogy a földmivelésnek külön ministere legyen, melyhez csatolandók a bányászat és az összes államjavak erdőségek, ugy az alapitványi és egyetemi uradalmak kezelése, mely most három ministerium közt, u. m. pénzügyi, kereskedelmi és vallásügyi ministeriumok közt van megosztva. A posta és távirda a dolog természete szerint inkább a közlekedési ministeriumhoz tartozik, s ahhoz mehetnének át a kereskedelmi minister többi teendő is. *(Élénk helyeslés.)* A pénzügyministerium ugyis el van halmozva munkával; a bányászat és államjavak kezelésének átadása után egész idejét az adórendszer és államjövedelmek nagy horderejü teendőire szentelhetné.

Ezeket csak annak jelzése végett jegyzém meg, hogy a központi igazgatás czélszerüen rendeztetvén és átalakittatván, ezen alkalommal még itt is nevezetes megtakaritásokat lehetne tenni. Hogy mik azok, melyeket már a jelenlegi költségvetésnél tekintetbe lehet venni, arról szólni nem kivánok; mint mondám, ez a részletes tárgyalásnál lesz helyén. Az átalam fönebb kijelölt és, nézetem szerint, hazánk adott viszonyai közt czélszerüen alkalmazható elvet kell követni, hogy t. i. az állam ne akarjon mindenkiért mindent tenni, és ne vegye a költségvetésbe azt, a mi máskép czélszerüen, az érdekeltek által viselhető. Nem akarok az idő rövidsége miatt részletekbe menni, mellőzöm tehát most a belügyeket.

A mi az igazságügyet illeti, ennél is lehet megtakaritást tenni, ha a perrendtartás szabályoztatik, a fölebbezési dijak fölemeltetnek, és a kinevezendő birákra nézve két fizetési kathegoria vitetik keresztül. Sőt ha a társas-bíróságok helyett az egyes bíróságok rendszere hozatott volna be, mint azt kezdetben az akkori igazságügyminister óhajtotta behozni és ezzel kapcsolatban fölállittatott volna a békebíróságok intézménye: nem kételkedem, hogy a perek száma nevezetesen kevesbedett volna, és az igazságszolgáltatás jelenlegi költségei is tetemesen mérsékelhetők lennének.

Nem állitom, hogy az 1873-iki költségvetésben a megtakaritások nagyobbmérvüek lesznek, mint azt a pénzügyi bizottság javaslatba hozta; azonban ha ugy értelmezzük is a rendes kiadásokat, mint a pénzügyi bizottság tevé, hogy t. i. az államadóssági törlesztés és a hasznos befektetésekre előirányzott összegek, mivel évenkint előfordulnak, a rendes költségvetésben maradjanak, a mi eltér ugyan a ministeri előterjesztéstől és együttvéve öt milliót meghaladó összeget tesz, melylyel az állam értéke az év végével kedvezőbbnek mutatkozik; mert ugyanannyival kevesebb adóssága lesz, a mennyit törlesztett, és annyival gazdagabb, a mennyit beruházásra forditott, — ha tehát ugy értelmezzük is a rendes kiadásokat, mint a pénzügyi bizottság: még akkor sem nagy feladat a rendes költségvetés hiánylatát fedezni. *(Halljuk.)*

A pénzügyi bizottság ezen 8,300.000 frtot adófölemelés által akarja pótolni, mire a miniszterelnök ur azt jegyezte meg, hogy ezen szót kellene hozzátenni: „lehetőleg.“

Az adóemelést 8 millió frtig az adóreform behozatala előtt kivihetőnek nem hiszem. Nálunk, ha egyszer további 8 millió frtnyi adót kivánnánk kivetni: azt leginkább az egyenes adók tételeinél kellene foganatositani. Már pedig a mi bevételeinket minden más államok rendes bevételeihez hasonlitva,

tapasztalni fogjuk, hogy nincs állam, melyben az egyenes adók oly terhesek volnának, mint nálunk. *(Helyeslés.)* Ha netto-bevételeinket veszszük, melyeket a pénzügyi bizottság 126—127 millióban számitott ki, és abból az államvagyonból befolyó 7 milliót levonjuk, marad 120 millió; és miután az egyenes adók nevezetesen meghaladják a 60 milliót, több mint 50%-a az állam összes bevételeinek egyenes adókból áll. Ha már most a bélyeg- és illetékeknél lehetne is 2—3 millióval többet bevenni: marad még mindig 6 millió, azaz 10%, mely megterheltetés az adóreform behozatala előtt igen sulyos lenne. *(Helyeslés jobb felől.)*

A tisztelt ministerelnök ur az adóreformra nézve kimondotta beszédében, hogy azt ugy értelmezi, hogy ennek czélja ugyan az adók igazságosabb felosztása, de tényleg nagyban és egészben véve nem egyéb, mint adóemelés. Én azt hiszem, hogy vannak adónemek, és ilyennek tartom a földadót, melyeknél az adóreform, azaz az adótételek igazságosabb és aránylagosabb felosztása alkalmával magát a tételt emelni nem lenne czélszerü. Én az adóreform alatt azt értem, hogy azoknak vállairól, kik adóval aránytalanul rovattak meg, levegyük a terhet, és azt az aránytalanul keveset fizetőkre háritsuk át. *(Helyeslés.)* Ez igazságos és méltányos. De nálunk, hol a földadó ugyis nagyon terhes, — mit leginkább bizonyit azon körülmény, hogy ezen adónemnél vannak a legnagyobb hátralékok és ennek behajtása jár a legnagyobb nehézséggel, — más jövedelmi forrásokkal kell az állam bevételeit növelni.

Egyébiránt nincs is szükség arra, hogy a pénzügyi bizottság által előirányzott 8,300.000 forint hiányt a nevezett adóemeléssel födözzük.

E mód az, hogy a törvényhozás intézkedjék arról, miszerint mindenki adja meg az államnak azt, a mi az államé. *(Általános helyeslés.)* És ha a pénzügyminister ur részéről javaslatba hozatnak és a törvényhozás által elfogadtatnak a bélyegadóra nézve azon rendszabályok, melyeket én még akkor, midőn az adók törvényesittettek, mint pénzügyminister a ház elé terjesztettem, melyeket azonban a pénzügyi bizottság javaslata folytán, de saját kezdeményezésével is a tisztelt ház több tekintetben módositott olykép, hogy a feleknek az adó fizetése alóli kibujása könnyen lehetővé tétetett, ha — mondom — csak ezen rendszabályok most a ministerium javaslata folytán törvényesittetnek: nem kétkedem azon, hogy a bélyegek- és illetékeknél már a folyó évben is $2^1/_2$—3 millióval fog növekedni a jövedelem. *(Ugy van! jobb felől.)*

De vannak egyes adónemek, melyeknél az adózók nagyobb terheltetése nélkül — az arányosabb beosztás folytán lehetne mérsékelt jövedelmi többletet előállitani; ugy tudom, hogy ezen tárgygyal foglalkozik pénzügyminister ur, várjuk be javaslatát, ugy tudom, hogy ez is fogna 2—3 millió jövedelmi többletet eredményezni.

Ekkép alig maradna még fedezetlenül több mint 3 millió. Ezen 3 millióra nézve nem mondom azt, hogy az állam activáinak kevesbitése utján gondoskodjunk a fedezetről; de igenis van az állam vagyonának oly része, mely az állam jövedelmének csökkentése vagy az államvagyon eladása nélkül a jelen évre 3 millió jövedelmet hozhatna. Igy pénzügyministerségem idején 1869-ben az államvagyonról ő felségéhez tett fölterjesztésemben, melyet nyomtatásban a tisztelt ház tagjaival közöltem, annak 20. lapján már kijelöltem azon eszmét, hogy az államnak sik és dusgazdag földön levő elszórt kisebb erdőinek fája adatnék el, és az erdők kiirtatván, a föld bérbe adatnék, az állam pedig sokkal nagyobb jövedelemben részesülne, és a fának árából körülbelől másfél millió frt lenne bevehető, a mely méltán forditandó oly év deficitének fedezésére, a minő az 1873-iki év.

Egyébiránt ugy vagyok értesülve, hogy a pénzügyminister ur javaslatot szándékozik tenni a kincstár birtokát képező vas- és kőszénbányák iránt, oly értelemben, a mint én ugyancsak emlitett előterjesztésem 122. és 123. lapján részletesen előadtam. Kétséget nem szenved ugyanis, hogy miután maga az állam iparüzletre ott, a hol a viszonyok a magánosok üzletének sokkal czélszerübben felelnek meg, nem alkalmas; miután az államköltségvetésben látjuk, hogy 1873-ban csak a vas- és kőszénbányáknál $4^1/_2$ millióra megy a kiadás és csak kevéssel több a bevétel; holott, ha a magánvállalkozói szellem vétetik igénybe, és ez a szükséges tőkét megszerzi, czélszerübb kezelést létesit, az államnak megfizetve a jelenlegi jövedelmet, s azonkivül részesiti a nyereménytöbblet bizonyos részében: az államnak is nagyobb lesz jövedelme, s emelkednék ezen fontos iparág a nemzetgazdasági erők fokozásával. *(Helyeslés jobb felől.)*

A idő már előhaladt, és igy még csak némelyeket kivánok röviden megjegyezni. *(Halljuk! Halljuk!)* Megjegyzem azonban mindenekelőtt, hogy ezeket nem ok nélkül hoztam elő. Ha van valami fontos föladata az államnak, ugy bizonyára fontosnak tartom azt, hogy a közszükségletre nélkülözhetlen czikkek mentül előbb a hazában magában termeltessenek.

Most vas- és kőszénért számos milliók mennek a külföldre. *(Helyeslés.)*

Egy hirneves német tudós azt mondta, hogy a nemzetek müveltségi fokát az elfogyasztott szappan mennyisége jelezi legbiztosabban, mert az mérve a tisztasági hajlamnak. *(Ugy van! jobb felől.)* Én pedig azt állitom, és azt állitják más nemzetgazdák is, hogy egy nemzet anyagi fölvirágzásának nincs

biztosabb mérve, mint az elfogyasztott vas és kőszén mennyisége. *(Élénk helyeslés.)* És e tekintetben miképen állunk jelenleg? Bátor leszek ezekre nézve a tisztelt minister ur engedelmével a statistikai hivatalból vett hiteles adatokat fölhozni. 1868-ban az összesen behozott vas értéke tett 33,213.000 forintot: 1869-ben már 41,951.000 forintot, 1870-ben 46,143.000 forintot, és 1871-ben 56,542.000 forintot. Igaz, hogy ezen összegben főtényezőt képvisel a sinek behozatala; de az mindig meg fog maradni, mert a vasuthálózat kiépitése folytán 5—6 százezer mázsa sint kellend behozni évenkint az elromlott sinek kicserélésére.

Ezen behozatalt hazai iparunk által pótolni igen nagy és hálás föladat; ennek szükségét jeleztem 1869-ben, s ha eziránt javaslat fog hozatni, azt egész készséggel pártolandom. Ha a befektetések megtérittetnek az államnak, a melyeket a kőszénbanyáknál tett, ez az átmeneti évnek javára fog válni, de hozzanak minél elébb, még ezen ülészak folyama alatt, rendszabályokat, melyek az adó tekintetében önálló kötelezettségek teljesitését biztositsák. Ez által fogjuk biztosan emelni a jövedelmeket a jövőre is, s e mellett a törvények pontosabb s lelkiismeretesebb végrehajtását biztositjuk.

Az általam imént emlitett két tétel együttvéve tehet 3 milliót, és igy — hozzáadva az adók czélszerübb kezelése és behajtása iránti törvények meghozatala után elérendő eredményeket — azon különbözet fedeztetését elérjük, melyet a pénzügyi bizottság az államháztartás rendes kiadásaiban a sulyegyen helyreállitására nézve javaslatba hozott. Nem nehéz tehát gondoskodni a rendes költségvetésben még a pénzügyi bizottság értelmezése szerint is mutatkozó hiánylat födözéséről, és ha ez födöztetik, el lehet mondani, hogy gondoskodtunk a sulyegyen helyreállilásáról. *(Élénk helyeslés jobb felől)*, miután az év végével 5 milliót meghaladó tőketörlesztés és beruházás az állam rendes jövedelmeiből fedeztetett. Ezen jövedelmek közt ugyan az utóbbi nem tekinthető rendes jövedelemnek; mert nem fog évenkint előfordulni; de gondoskodni lehet arról, hogy már az 1874. évi rendes költségvetés a teljes egyensuly föntartása mellett előirányoztassék, és e tekintetben a következő az én nézetem. *(Halljuk!)*

Azt tapasztaltuk az utolsó 6 év alatt, hogy minden adóemelés nélkül, sőt bizonyos adótétel leszállitása mellett, az állam jövedelmei 98 millióról 127 millióra növekedtek; tehát eddig is évenkint öt millióra tehető a természetes emelkedés. Nem vagyok ugyan azon nézetben, hogy ezen emelkedés folytonos és ily nagymérvü lesz, mind a mellett az 1874-ik évre bizonyára lehet annyit előirányozni, és a mennyiben — mint épen emlitém — az adóreformok behozatata által már is az 1873. évre czélszerübb kezelés és némi adómérv megállapitása folytán 5 és fél — 6 millióig lehet többletet előirányozni.

Az 1874-iki államháztartási sulyegyen föntartására nem szükséges egyéb, mint az, hogy az 1874-diki költségvetés mérvét tartsuk a jelen évre megállapitandó költségvetés korlátai közt. Vagyis 1874-ben ne emeljük fölebb a kiadásokat, mint azok a jelen évre szükségesek. Ezen esetben még körülbelől 3 millió fölösleg is mutatkozhatnék. Nem aggasztó tehát pénzügyi állapotunk, és csak akarjuk az államháztartásban a sulyegyent fentartani, akkor sikerülend is. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

De nem elég csak a rendes költségvetés egyensulyáról gondoskodni: szükséges megtenni mindazon intézkedéseket, melyek a rendkivüli költségvetés szabályozására elkerülhetlenek.

Azonban az idő nagyon előre haladt, *(Halljuk! Halljuk!)* s azt hiszem, inkább helyén lesz, ha a rendkivüli költségvetésre nézve nézeteimet akkor terjesztem elő, midőn az a részletes tárgyalás során napirenden leend. *(Helyeslés.)*

Végzem tehát ugyis hosszu beszédemet azzal az eszmével, melynek tisztelt Ghyczy Kálmán képviselő ur beszéde elején kifejezést adott, intvén bennünket azon veszélyek ellen, melyek érni fognak; mert nézete szerint mi nagyhatalmi politikát csinálunk, mely előbbutóbb meg fogja magát boszulni. Nem hiszem, hogy valakinek közülünk ilyen vágyódásai lennének; de igen is nemzetünk létének, fönmaradásának föltétele az, hogy az adott európai viszonyok és geographiai helyzetünk folytán megerősödjék azon monarchia, melynek föladata nem a hóditás és terjeszkedés: hanem az, hogy az európai sulyegyenben méltóan föntartsa állását, birjon a biztos védelem minden tényezőivel. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

De hogy mindazon bajok és veszélyek be ne következzenek, amelyeket nekünk a képviselő ur jósol, egy szükséges: használjuk föl jól a béke éveit, rendezzük viszonyainkat minden irányban, erősödjünk, hogy a jöhető vész idején megállhassunk. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* A történet tanusága szerint, aki erős, az életképes, a gyengét, az önmagával meghasonlottat az első vihar elsöpri. Tartsuk fön e monarchiát, amelynek egyik egyenjogu fele vagyunk; de hogy ez lehetséges legyen, tegyük le eredeti hibánkat, a pártoskodást, a meghasonlás, a kölcsönös ellenségeskedés szellemét, és fogjunk kezet mindenben, ami a haza javára, boldogitására és megerősödésére vezet. Igy lesz valóban áldás hazafiui müködésünkön. *(Élénk hosszas éljenzés jobb felől. — A ministerek és számos képviselő a szónokot üdvözölni sietnek.)*

Elnök: Az ülést bezárom. Hétfőn reggel folytatjuk a tárgyalást.

(Az ülés végződik d. u. $2^1/_2$ órakor.)

74. országos ülés

1873. évi január 27-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. A Baja és Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházásáról szóló törvényjavaslat az osztályokhoz utasittatik. Jókai Mór a százház összes birtokosai ellen intézett birói végrehajtás tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. A kérvények XI. sorjegyzéke bemutattatik. Az 1873. évi költségvetés általános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágost, Wenckheim Béla br., Zichy József gr.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző ur fogja vezetni; a szólni kivánókat pedig szintén Szeniczey Ödön és Kiss Miklós urak jegyzik föl. Méltóztassanak a mult ülés jegyzőkönyvét meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 25-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesittetik.

Bejelentem a t. háznak Hunyadmegye föliratát a közjegyzői intézmény behozatala, a perrendtartás egyszerüsitése, s a végrehajtási eljárás szabályozása iránt.

Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Több elnöki előterjesztésem nincs.

Németh Albert: T. ház! A mult szombati ülésben belügyminister ur megbizása folytán az igazságügyminister ur beterjesztette azon törvényjavaslatot, mely Baja és Hódmező-Vásárhely városoknak törvényhatósági jogkörrel való felruházását tartalmazza. Köteleségemnek tartom Hódmező-Vásárhely városa részéről őszinte köszönetemet kijelenteni a belügyminister ur azon lovagias készségeért, melylyel a jan. 11. a ház előtt tett igéretét, e törvényjavaslatot illetőleg beváltotta gyönge egészsége daczára is. Méltóztassanak megengedni, hogy ez incidensből egy kérést intézzek a t. házhoz.

E törvényjavaslatot még a mult országgyülés bevégzetlen actái közül vettük át. A mult országgyülés alatt a törvényjavaslat beterjesztetvén, az osztályok által egyhangulag elfogadtatott. E törvényjavaslatnak törvénynyé emelése a két városra nézve fontos és égető életkérdés. Épen a szombati ülésben Lónyay gr. t. képviselőtársam ecsetelte az önkormányzati jog üdvös voltát. Mi ezen az oldalon ettől áthatva s meggyőződve vagyunk, s ha Lónyay gr. érdemes képviselőtársam magokra a pénzügyi miveletekre oly üdvösnek s czélszerűnek ecsetelte az önkormányzati jogot: akkor a kérdéses törvényjavaslatok elintézésének siettetése, valamint Hódmező-Vásárhely s Baja városa részére üdvös, ugy bizonyára magokra a pénzügyi müveletekre csak hasznos és czélszerü. Tehát azon kéréssel járulok a t. ház elé, hogy miután a költségvetést illető vitatkozás nemcsak nagyfontosságu természeténél fogva, hanem az irományok halmaza és nagy terjedelme miatt valószinüleg a ház idejét egész martiusig igénybe fogja venni, legyen a t. ház oly kegyes elhatározni, hogy az emlitett két törvényjavaslat az osztályok által egyik vagy másik napon, a czélszerüséggel összeférhetőleg, fölvétessék tárgyalás végett és azután, ha ott letárgyaltatott, valamelyik szombati ülésben a kérvényeknek befejezése után vagy előtt vétessék fel a t. képviselőház által tárgyalásra.

Nekünk, t. ház, elvünk, jelszavunk és legfőbb óhajtásunk az önkormányzatot kiterjeszteni az ország minden tekintélyes és nagy fontosságu városára, s azért azon kérést bátorkodom a t. tuloldalhoz intézni, hogy ezen kérésemet figyelmökre méltatni sziveskedjenek. Ajánlom a t. háznak ezen inditványomat elfogadásra.

Tóth Kálmán: T. ház! Az előttem szólott t. képviselő urnak inditványához csak azt vagyok bátor hozzá tenni, hogy azon törvényjavaslatot bátran lehet a szombati napra tüzni, mert annak letárgyalása, hihetőleg, csak egy pár perczet fog igénybe venni.

Kérem a t. házat, méltóztassék Németh képviselőtársam inditványát, hogy ha lehetséges, szombatra a kérvényekkel együtt elintézés végett napirendre kitüzni.

Zsedényi Ede: T. ház! Mikor a ház annyira igénybe van véve a budget-vitával, mint most, akkor én azt hiszem, miszerint lehetetlen kivánni, hogy délutánonkint még osztályüléseket is tartsunk, különösen, minthogy a horvát országos küldöttség is délután ülésez. Én sokkal czélszerübbnek tartom a budget-vita befejezése után ezen törvényjavaslatokat tárgyalni és én nem tudom, hogy ez miért ne várhatna még 2—3 hónapig?

Elnök: T. ház! Méltóztassanak nyilatkozni a fölött, hogy a budget-vita után, vagy pedig időközben kivánják-e e törvényjavaslatot tárgyalni? (*Felkiáltások: Budget-vita után! egy felől; Időközben! más felől.*)

Kérem azon t. képviselő urakat, akik ezen törvényjavaslatokat a budget-vita tárgyalása után kivánják az osztályokban tárgyaltatni, felállani. (*Megtörténik. Halljuk a kérdést!*)

Bocsánatot kérek, más positiv javaslat nem fekszik itten, mint az, amit imént a t. képviselő ur inditványozott, hogy t. i. a budget-vita befejezése után vétessék tárgyalás alá.

Én t. ház a kérdést még egyszer leszek bátor szavazásra föltenni. (*Halljuk!*) Méltóztassanak azok, akik a törvényjavaslatot a budget-vita bevégzése után kivánják az osztályokban tárgyaltatni, fölállani. (*Megtörténik. Felkiáltások: Kisebbség! Ellenpróbát!*) Most méltóztassanak azon képviselő urak felállani, akik a törvényjavaslatot időközben kivánják tárgyalni. (*Megtörténik.*) Tehát a többség időközben kivánja a törvényjavaslatot tárgyaltatni.

Perczel Béla: T. ház! Azt hiszem, hogy ma idő előtt volna afölött határozni, mikor veszi fel a tisztelt ház a törvényjavaslatokat tanácskozás alapjául. Legfölebb arról kellene gondoskodni, hogy ezen két törvényjavaslat, mikor tárgyaltassék az osztályokban. (*Hisz az el van már döntve!*) Miután a törvényjavaslatok igen rövidek, s azok elintézése — tekintve a tárgyalásokat, melyeket előbbi alkalommal az országgyülés e törvényjavaslatok felett már folytatott, — nem fog hosszú időt igénybe venni: bátor volnék inditványozni, hogy az osztályok holnap ülés előtt féltizkor jönnének össze s vegyék tárgyalás alá e két törvényjavaslatot. (*Helyeslés.*)

Elnök: Ismételve inditvány tétetett, s azt szavazásra kell bocsátanom. Méltóztassanak tehát azok, kik Perczel képviselő ur inditványát elfogadják, hogy t. i. az osztályok holnap ülés előtt fél tizkor vegyék tanácskozás alá e két törvényjavaslatot, felállani. (*Megtörténik.*) A többség elfogadta, s igy az osztályok holnap d. e. fél 10-kor fogják tárgyalni e törvényjavaslatokat.

Jókai Mór: Bátor vagyok a t. igazságügyminister urhoz következő interpellatiót intézni: (*Olvassa az interpellatiót.*)

Interpellátió a nagyméltóságu igazságügyi minister urhoz:

1. Van-e tudomása a tisztelt minister urnak arról, hogy tegnap a pesti ugynevezett „Százház“ összes birtokosait exequálták, lezálogolták, és legtöbbnek ingóságait el is vitték.

2. Miután egy egész városrész összes birtokosai ellen ily rögtöni eljárás a kormányzat figyelmét méltán felhivhatja arra, hogy megvizsgálja: vajon nem mentek-e tul a törvényhatóságok jogszerinti kötelességeik teljesitésének határán; valamint azt, hogy az illető részvény-társulat igazgató-tanácsa, mit mulasztott el, hogy részvényeseinek ily rögtöni vagyoni lezárolása következhetett be: kérdem a tisztelt minister urat:

fog-e ez ügyben jogaihoz tartozó vizsgálatot elrendelni, s annak megejtéseig a tönkrejutással fenyegetett „Százház“ száz családja szorongatott helyzetén segiteni?

Pauler Tivadar igazságügyminister: T. képviselőház! Bármennyire sajnálom — a száz ház lakóinak sorsát; ha ugy van, mint tisztelt képviselő ur előadta, ami fölött nem kételkedem, — mert én részemről felőle tudomással nem birok: — mégis kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az ellen, ami a biróságok által annak utja és rendje szerint történik, az orvoslást nem administrativ uton, tehát nem az igazságügyministertől, hanem a felső biróságtól kell kérni. (*Helyeslés.*)

Ha valami hivatalbeli visszaélés történt volna, ha — mit nem tehetek fel, — olyasmi történt volna, ami a biróság jogkörének kiterjedésével és hatásával ellenkezik: akkor a panasz folytán kötelességemnek tartanám annak utján és módján a kir. ügyész által a vizsgálatot meginditani, amennyire a törvény erre nemcsak felhatalmaz, hanem kötelez. Eddigelé azonban nem adhatok egyéb tanácsot, s nem mondhatok mást, minthogy éljenek azon jogorvoslattal, melyet a törvény mindenkinek megad. (*Helyeslés.*)

Jókai Mór: Az adott válaszban megnyugszom.

Apponyi Albert gr. előadó: Tisztelt ház! Van szerencsém a képviselőházhoz beterjesztett kérvények XI-ik sorjegyzékét azon kéréssel benyujtani, méltóztassék annak kinyomatását elrendelni.

Elnök: Ki fog nyomatni és a szombati ülés napirendjére tüzetik ki.

Következik a napirend, vagyis a költségvetés tárgyalásának folytatása.

Nagy György: Tisztelt ház! Ha gróf Lónyay képviselő ur szombati beszédére Ghyczy Kálmán mélyen tisztelt képviselőtársam felszólalása adott alkalmat: akkor mi mindnyájan köszönettel tartozunk Komáromváros érdemes képviselőjének, sőt köszönetet mondhat neki gróf Lónyay tisztelt képviselő ur is, hogy Ghyczy Kálmán mélyen tisztelt képviselőtársam alkalmat adott neki a pénzügyi és közgazdasági politika terén oly helyes elveket, oly hasznos nézeteket fejtegetni, melyeket, ha megvalósitatnak, okvetlen nyomban követne a siker. És ezeket az elveket, ezen nézetek nem egy theoreticus, nem egy doctrinär, hanem oly férfiu fejtegette, kinek kétszer lett volna módjában azokat megvalósitani. Önálló nemzeti bank érdekeinek megfelelő közgazdasági politika, czélszerű közlekedési rendszer, önkormányzat és szabad tér a társadalmi tevékenységnek. Ezeket mondá gr. Lónyay képviselő ur. Mind oly elvek, melyekért az ellenzék évek óta küzd; s miután mi nem tehetjük föl a t. képviselő urról azt, hogy ezen elveknek csak azóta jutott volna tudomására, mióta nem minister, tehát kérdjük: vajon mivel kivánja azon mulasztásokat igazolni, melyeket elkövetett az által, hogy midőn mindezen elveket, mindezen nézeteket módjában lett volna megvalósitani, azt nem tette és miért nem igyekezett azt tenni.

Azt kérdjük a nagyon t. képviselő urtól, hogy ezen mulasztásért elmeri-e vállalni a felelősséget? Vagy pártja akadályozta talán abban? Hát akkor miért tette félre saját meggyőződését, elveit pártjának kedveért; miért cselekedett, miért kormányzott saját akarata ellenére. Ami azt illeti, hogy birhatta oly kormányférfi a párt bizalmát, aki oly fontos kérdésekben nem értett vele egyet: fejtegetni nem akarom; mert teljességel nem vagyok képes azt megérteni.

De bizonyára igen t. képviselő ur specialis szerencsétlenségeihez tartozik az, és talán ez képezi sorsának tragicumát, hogy a Deákpárt akkor ismerte már fel érdemeit és hasznos elveit, midőn kivette volt kezéből az eszközt, megtagadta tőle az alkalmat, hogy azokat megvalósithassa. „Változott viszonyok közt szólok“ mondá a képviselő ur, „és most csak saját meggyőződésem és a haza érdeke vezet.“ A kiben a legkisebb rosz akarat van: azt hihetné, hogy talán az igen tisztelt képviselő ur, midőn mint kormányférfiu fölszólalt, nem meggyőződését követte és nem a haza érdekében, hanem pártja érdekében beszélt, mely nem volt mindig azonos a haza érdekével. De én ezt nem mondom, t. ház, mert tudom, hogy a hiba beismerése fél jobbulás, és azt hiszem, hogy a kő, melyet a t. kepviselő ur beszédében volt ministertársaira és pártjára dobott, saját melléről esett le.

Nem akarok én azon ellentmondás czáfolatába vagy elemzésébe bocsátkozni, melyet a mélyen t. képviselő ur beszédében kellett észlelnünk; csak egyszerüen azon jelenségre akarok mutatni, melyet e házban a szombati ülés végén mindnyájan észleltünk. Ugyanis a képviselő ur beszédét a Deákpártnak nem mondom talán minden egyes tagja, de mindenesetre nagy többsége nagy lelkesen megéljenezte. Ezen jelenségből én azt következtetem, hogy azon párt belátva végre valahára azon elvek helyességét és hasznosságát, melyeket a képviselő urnak sem mint pénzügyministernek, sem mint ministerelnöknek valósitani nem megengedett: az egyszerü képviselőnek fogja megadni az elégtételt, hogy elveinek diadalát megérje.

Államháztartásunk egyensulyának helyreállitására módokat méltóztatott a képviselő ur ajánlani. Azok közől csak egyetlenegyre fogok észrevételt tenni, arra, melyre ugy látszik a t. képviselő ur is a legnagyobb sulyt fektette és a melytől legtöbb eredményt vár. Azt méltóztatott mondani, hogy törvényben mondják ki mindenekelőtt azt, hogy adja meg mindenki az államnak ami az államé, és még ez ülésszak alatt hozzunk törvényt arról, hogy adóját fizesse mindenki pontosan; ami az elsőt illeti t. képviselő urak azt hiszem, hogy a példa a törvénynél, bármely szigoru törvénynél többet ér. Azt mondá a t. képviselő ur: adjuk meg az államnak ami az államé; én is azt mondom és azt hiszem, hogy a nagyon t. képviselő ur e téren mindig a legjobb példával ment elő, és csak óhajtanunk lehet, hogy jó példája minél szélesebb körben találjon követésre. A mi a másodikat illeti, hogy hozzunk törvényt arról, hogy adóját mindenki pontosan fizesse: azt hiszem, hogy ez fölösleges, mert ezen polgári nehéz, de elengedhetlen kötelesség teljesitésére nem törvény, hanem erkölcsi kötelességérzet szükséges. Emeljük ezen erkölcsi érzetet képviselő ur! ez a főczél; de ezt §-ok által nem fogjuk eszközölni.

Mig azt látja a nép, hogy a falu egyik végén az adóexecutió jár, a másikon kormánypárti kortesek képviselőjelöltjök mellett szorják a pénzt: addig adóját nem fogja pontosan fizetni, nem fogja, — megengedem, azon egészen alaptalan — gyanu miatt, hogy adófillérei nem az állam, nem a közérdek javára fordittatnak. Ezen gyanut el kell oszlatnunk önzetlen eljárásunk által. És én hiszem, hogy a nép pontosabban fogja fizetni adóját. Nekem erős azon meggyőződésem, hogy ha ugy cselekszünk: sokkal több eredményhez jutunk, mintha törvény által szoritjuk az adó pontos megfizetésére. *(Helyeslés bal felől.)*

De nem folytatom tovább e tárgyat, tisztelt ház, hanem áttérek azokra, melyeket az általam kiválóan becsült és mélyen tisztelt ministerelnök ur mondott. Az igen tisztelt ministerelnök ur programmot, pénzügyi programmot igért és ezen igéret, azt

hiszem, méltán és teljes joggal ébreszthette föl az egész ház osztatlan figyelmét; de az igéret teljesitésével adós maradt a tisztelt ministerelnök ur; mert, hogy emeljük fel az adót: ez magábanvéve még nem pénzügyi programm. Elismerem a ministerelnök ur őszinteségét, hogy ezen adófölemelésre a mostani helyzetből nem talál indokot, hanem visszament 1848. előtti tapasztalataira, és azt mondá, hogy 1848. előtt, midőn még nem fizettünk adót, külföldön lakó főuraink kastélyainak fedele lyukas volt, és a közép-osztály rozzant házakban lakott. Ma adót fizetünk és másképen van a dolog; főuraink kastélyai fedelén nincsenek lyukak; a közép-osztály pedig jókarban van és jó házakban lakik; ebből tehát az következik, hogy fizethetünk többet is.

Én elhiszem, tisztelt ház, hogy 1848. előtt külföldön élő főuraink kastélyai tán düledező állapotban voltak; azt is elhiszem, hogy az ugynevezett közép-osztály romladozott bogárhátu házakban lakott; de azért biztositom a ministerelnök urat, hogy azon 1848. előtt ugynevezett középosztály akkor bizonyára nem volt annyira eladósodva, mint ma a fényes házakban, és azt hiszem, hogy a közép-osztálybeliek közül nagyon sokan nem cserélték volna fel akkori egyszerü helyzetöket a mai czifra nyomorusággal; de hivatkozom az igen tisztelt ministerelnök ur ismert igazságszeretetére, és azt kérdem, hogy vajon az 1848. előtt ugynevezett középosztály érdemli-e azt, hogy róla oly kicsinylőleg, oly megvetőleg emlékezzünk és azt mondjuk, hogy ezen embereknek csak a sallangos négy lóra és vásár alkalmával a czigányra volt pénzök. Volt ezen embereknek, tisztelt ház, mint a magyar tudományos akadémia, magyar nemzeti szinház és magyar nemzeti muzeum mutatják, még másra is pénzök, és teljességgel nem érdemli ezen közép-osztály, tisztelt ház, mely a hazának egy Kossuth Lajost, egy Ghyczy Kálmánt *(Éljenzés bal felől)*, egy Deák Ferenczet, sőt magát a ministerelnök urat is adta, — hogy ilyen hangon beszéljünk róla. Nagyon sokszor méltóztattak hivatkozni, hogy Magyarországon ma egy hold föld és egy ház ennyi meg ennyi forinttal ér többet, mint 1867 előtt.

De hiszen, tisztelt ház, egy hold föld Oláh-, Orosz-, sőt Törökországban is többet ér most, mint 1867. előtt; de ezt, nézetem szerint, alig lehet az ottani kormányok bölcseségének tulajdonitani, mely kormányokkal a miénknek egy niveaura helyezkedni bizonyosan nem képezi ambitióját. És azt kérdem a tisztelt képviselő uraktól, ha következetesen viszszük ezen következtetést: vajon azon jelenséget, hogy 1850. után többet ért egy hold föld, mint 1848. előtt, és hogy 1853—54-ben 10 forint volt egy köböl buza ára, ezen jelenséget a Bach-kormánynak fogják-e tulajdonitani? Ide vezet ezen következtetés, ha végig visszük. Ha nem becsülném a ministerelnök ur alkotmányos érzületét oly nagyon, nem lepett volna meg azon állitása, mikor azt mondá, hogy a mai kedvezőtlen pénzügyi helyzetnek az ellenzék ép ugy oka, mint a többség. Ezen „Pesti Napló"-hoz illő okoskodást épen nem vártam volna a ministerelnök urtól, mert alkotmányos fogalmak szerint az alkotás joga, kötelessége és dicsősége egyedül és kizárólag a többséget és az abból eredt kormányt illeti; de azt mondani, hogy a mi a helyzetben jó van: azt kizárólag a többség alkotta meg, és azt az ellenzék nem hogy megalkotni segitette volna, hanem mindig akadályozta; és másfelől, a mi a helyzetben rosz van: azt az ellenzék nem hogy megakadályozta volna, de sőt megalkotni segitette. Ezt mondani lehetetlen, tisztelt ház. Mi elismerjük, hogy e megalkotott helyzet dicsősége egyedül és kizárólag önöket illeti és nem akarnánk annak osztályrészeseivé lenni; ne legyenek tehát önök sem oly nagylelkűek, hogy minket az alkotott helyzet dicsőségének részeseivé tegyenek. Elhiszem, hogy a való talán hamarább lepte meg önöket, a mint vélték, és azt is elhiszem, hogy a való, midőn már előle többé nem zárkozhatunk: kellemetlen vendég, hogy bizonyára annál kellemetlenebb, minél kevésbbé vártuk; fokozza ezen kellemetlen hatást az is, hogy a való egyszerre nagyon is fényesen világitja meg a tért, melyet szemeink elől illusioink köde eltakart.

De valamint a természetnek, ugy a nemesebb értelemben vett emberi cselekvényeknek is egyik fő éltető eleme a világosság, különösen a közdolgok intézésénél van arra igen nagy, elengedhetlen szükség. Nem nevezhetem ugyan egészen tökéletesnek azon világosságot, melyet a pénzügyi bizottságnak tárgyalás alatt levő jelentése hazánk pénzügyi és átalában anyagi helyzetére vetett; de habár nem tökéletes is e jelentés: azon érdeme kétségkivül megvan, hogy a nemzet előtt eddig oly gondosan takargatott kedvezőtlen pénzügyi helyzetet sokkal nagyobb mérvben világitja meg, mint eddig. Igaz, hogy nem örvendetes ezen világosság, de én nem ijedek meg tőle, sőt inkább köszönetet mondok a pénzügyi bizottságnak; mert azt hiszem, hogy elérkezett ideje annak, hogy végetvetve az önámitásnak, ismerjük föl a helyzetet, nézzünk bátran szemébe a tényeknek és tanulmányozzuk gondosan megbizatásunkból folyó lelkiismeretességgel hazánk pénzügyi állapotát, ezen vizsgálódásunk bizonyosan nem egy okát fogja felderiteni azon helyzetnek, melyet a pénzügyi bizottság igy jelez: „a helyzet, melyben pénzügyeink ma állanak, komoly és óvatosságra int."

Nézetem szerint az államok kedvező vagy kedvezőtlen pénzügyi helyzetét nemcsak egyedül és kizárólag finánepolitikájok helyes vagy nem helyes volta idézi elő; hanem nagyon sok tényezőnek kell összemüködni arra, hogy az államélet egészséges ala-

pon és szabadon fejlődhessék. Jó fináncz-politika nem is képzelhető rosz közgazdászati politika mellett. Ha tehát kétségtelen az, hogy a közgazdászat a pénzügyekre igen nagy közvetlen befolyással van: vizsgáljuk meg, ha vajon azon közgazdászati politika, melyet idáig követtünk, helyes és érdekeinknek megfelelő volt-e? Nézzük, hogy milyenek voltak azon intézkedések, melyeket kormányunk e téren foganatositott, és mit eredményeztek azok; mindenekelőtt ismerjük be, hogy ha valahol, ugy a közgazdászati politika terén bizonyára nehéz megóvni a hazát, mely a kormányok kötelességszerü hivatását, a kártékony minden áron való beavatkozástól elválasztja.

Nem akarom ezt félreismerni és kicsinyleni, készséggel veszem számba mindazon akadályokat, melyekkel a kormány találkozott; de bármennyire részrehajlatlan legyen itéletem: legjobb akarattal sem lehetek megelégedve azon eredményekkel, melyeket a kormány e téren felmutathat; mert akárhogy forgassam is azon érmet, melyet Gorove István képviselő ur ma egy hete tartott beszédében bemutatott, én nem látom oly kedvező szinekben hazánk pénzügyi helyzetét, mint ő. Nem tudom, hogy a tisztelt képviselő ur beszéde védbeszéd volt-e a multakért, vagy pedig programm. Ha védbeszéd volt, s csak a multra szól: — akkor az érmet saját ministersége tényeinek emlékére készitette a tisztelt képviselő ur, és természetesnek találom, hogy maga iránt nem volt — emberi gyengeségből nem lehetett — szigoru; ha programmbeszéd volt és igy a jövőre szól: akkor majd meglássuk, hogy mit hoz hát a jövő.

De nem fogok azon általam igen tisztelt képviselőtársaim beszédeinek egyenként tüzetes czáfolatába bocsátkozni, a kik anyagi helyzetünket még ma is oly kedvezőnek látják. Csak azon egy képviselő ur beszédére kivánok még megjegyzést tenni, ki, ugy látszik, ezen vitában a bősz Achilles szerepét vállalta magára. Eltalálják tisztelt képviselőtársaim, hogy Kautz Gyula képviselő urat értem. Megvallom, hogy sem én és talán senki más ezen oldalon nem érzi magát a gyanu mérgébe mártott és ellenünk lőtt nyilai által érintve. Nem az fáj nekem, a mit a tisztelt képviselő ur itt ellenünk mondott; hanem attól félek, hogy a tudós tanár ur ifjaink fogékony szivébe oly elveket csepegtet be, melyeket itt hangoztatott, és melyek a szolgaság és absolutismus tanai, hogy t. i. a kormány és az állam eszméje egy. Ettől tartok én és arra kérem a tisztelt képviselő urat, hogy ha a házban egyszer beszélt is igy, kivánatos, hogy ezt ne tegye többé; de leginkább őrizkedjék az ily elveket tanitványai előtt hirdetni. *(Helyeslés bal felől.)*

Hogy Kautz képviselő ur oly rózsaszinben látja a helyzetet, azon szintén nem csodálkozom; mert neki bizonyosan nagyon jól megy dolga, és a kinek jól megy dolga: az alig foghatja fel, hogy lehet szükölködő ember. Egy jó ebéd után éhségről, meleg szobában a hideg türéséről beszélni nagyon könnyü. De nem akarok polemizálni. Azt hiszem, hogy e téren a polemiánál jobb a siker. Pedig azt hiszem, hogy mindnyájan a sikert keressük. Előadásomban azon utat kivánom követni, melyet a pénzügyi bizottság tisztelt előadója is kijelölt, ámbár az ő jóakaratu figyelmeztetése nélkül is okvetlenül követtem volna ezen utat.

Kedvezőtlen pénzügyi helyzetünk okait kivánom kutatni, lehetőleg tárgyilagosan. És mert ezen kedvezőtlen pénzügyi helyzet egyik fő okának a hibás közgazdasági rendszert tartom: erre kérem ki a tisztelt ház becses figyelmét. Többen hangsulyozták és senki sem vonja kétségbe, hogy hazánk mind éghajlati fekvése, mind népességi viszonyainál fogva kiválóan földmivelő ország. Nem vonható kétségbe az sem, hogy ezen adott helyzetből folyó kötelességünk megtenni mindent, a mit a földmivelés és a földmivelési ipar emelése érdekében törvényhozási és kormányzati uton tenni kell. Nagyon jól tudom, hogy az ezen irányu tevékenységnek természetes sorrendje az 1848. után bekövetkezett viszonyok által erőszakosan meg lett zavarva. Nem feledem el, hogy az 1848-ki év közgazdasági viszonyainkat átalakitotta, de ki nem fejtette; és tudom, hogy azon időben hiányzott a szabad kéz, mely az átalakulás nagy munkáját jótékonyan vezesse. De nem akarom vázolni, hiszen átéltük mindnyájan ezen időszakot és emlékezhetünk, mennyire meg voltunk akadályoztatva, lenyügzött testünk csekély erejének kifejtésében is; mindazonáltal mozogtunk, a mennyire lehetett. Nem maradtunk tétlenül és igy nem érthetek egyet Lónyay gróf tisztelt képviselő urral, a ki azt mondá, hogy ezen időben a társadalmi tevékenység meg volt zsibbasztva, mert épen ő reá utalhatok, ki akkoriban elismerésre méltó tevékenységet fejtett ki a közgazdaság terén társadalmi uton.

Azt hiszem, tisztelt képviselő urak, hogy azon mozgalom, melyet nemzetünk azon időben a közgazdaság terén társadalmi uton kifejtett: örökre fényes tanuság marad nemzetünk életképessége mellett. Hátha még nemzeti kormányunk volna, igy kiáltottunk föl akkor; ezrek és milliók. És lett nemzeti kormányunk, ezen nemzeti kormánytól joggal vártuk, hogy el fogja háritani azon akadályokat, melyeket a szabad nemzeti fejlődés utjába egy idegen kormány gördített.

Igérték is, hogy igy lesz, és ezen igéret megvalósitásának, tisztelt képviselő urak, nem csekély biztositéka rejlett azon férfiuban, ki Magyarországnak 1867-ben pénzügyminister lett. Birt kiváló pénzügyi és nemzetgazdasági ismeretekkel, foglalkozott a gyakorlati gazdasággal, iparvállalatoknak

élén állt, sőt foglalkozott pénzügyi és nemzetgazdasági szakiratokkal is, melyre vonatkozólag 1863-ban egy nagybecsü munka jelent meg tőle, „Közügyekről“ czim alatt, melynek 96-dik lapján igy szól:

„Sehol sem a kiadásokhoz kell mérni az adókat, hanem az adózási képességhez, és e szerint szabályozni a kiadásokat. Mert az oly állam, mely bevételeivel nem képes egyensulyozni kiadásait, mely adómennyiségét nem szorosan a növekedett adóképességhez aránylag emeli: végre is a nemzeti vagyon tőkéjét emésztve, virágzó nemzetgazdászati és pénzügyi viszonyoknak soha nem örvendhet.“

Ki vonhatja kétségbe ezen állitások igazságát, hiszen mind meg annyi pénzügytani axiomák azok. Azt is jól tudjuk, hogy a pénzügyminister hatásköréhez tartozik a földmivelési ipar két igen jelentékeny része, a szesz- és czukorgyártás, és tudjuk azt is, hogy ez iparág felvirágzására mily közvetlen hatással van magának a földmivelési üzletnek felvirágzása; az is nagyon természetes, hogy csak oly országban lehetnek vagyonos földmivelők, hol a földmivelés virágzik. Hogy mily átka bármely államnak is egy szegény földmivelő osztály, erre nézve az 1867-ki pénzügyminister emlitett nagybecsü munkájának 115-ik lapján igy szól:

„Egy szegény és nyomorgó földmives osztály annyira meg fogja szoritani szükségeit, a tőke- és szorgalomhiány miatt annyira hátramarad saját termelésében, hogy nem lesz a kereskedésnek mit közvetitnie, az iparnak mit feldolgoznia.“

A ki ennyire ismerte feladatát, tisztelt képviselő urak, ki kötelességéről ily teljes, ily tiszta tudattal birt: attól méltán lehetett sokat, nagyon sokat várni! És mégis mi történt? Hogy mi történt a pénzügyek és közgazdaság terén, azt — fájdalom — tudjuk; mert hiszen előttünk van az el nem takarható való. De igazságos akarok lenni ezen eredmény előidézésében, már jó része van a mostani igen tisztelt pénzügyminister urnak is. Ő ugyan tudtommal a közgazdaság- és pénzügytanról nem irt könyvet, de ő magáról: irt Carolus egy szép könyvet. E munkában bebizonyittatik, hogy a mi mostani pénzügyministerünk olyan ember, kinek minden sikerül, a mihez hozzányul. Milyen kár, hogy ezt a könyvet Pipicz lovag nem olvasta. Én hazánk érdekében óhajtom, hogy Carolus igazat mondjon. Fájdalom, még eddig nincs igaza; mert még eddig egyik pénzügyministerünk sem tudta elháritani azon akadályokat, melyeket pénzügyi és közgazdasági szabad fejlődésünk elé egy idegen kormány gördített. Hogy nagyon keveset emlitsek, van-e nemzeti bankunk, földmivelésünket és iparunkat nem azon adóteher nyomja-e most is, mint 1867. előtt, hogy ezen terheket könnyiteni nem lehetett, ehhez sok kétség fér. Mit tettünk azok ellensulyozására? adtunk olcsó tőkét a földmivelés, ipar és kereskedelem rendelkezésére? Nem; hanem engedélyeztünk takarékpénztárakat, és a mire Gorove tisztelt képviselőtársam oly nagy sulyt fektet: bankokat. Igen; de hogy az illetők ezen bankokba honnan vegyenek bankót: arról nem gondoskodtunk. Vasutainkat az ország kereskedelmi érdekeinek megfelelőleg épitettük talán és gondoskodtunk jó országutakról, melyeken ezen vasutakhoz mindenki, bármely időben hozzáférhessen? Vasutainkat meggörbitették egyéni érdekek és szomoru hirre vergődött országutaink ma is nagyrészben csak két árok közé hányt sárnak nevezhetők. Országunk legtermékenyebb részeit hol az aszály sujtja, hol az árviz boritja el. Mit tettünk, hogy elháritsuk ezen csapást? A suezi csatorna megnyitása után való évben kiküldtünk egy mérnököt a vizcsatornázási és öntözési rendszer tanulmányozására, és már azóta kétszer öntötte el minden rendszer nélkül a vizár Magyarország Kanaánját, az Alföldet és a Bánátot.

De talán vigasztalóbb a kép, melyet földmivelési iparunk mai helyzete nyujt? Fájdalom, nem! A kezdetben oly szép reményre jogositó malomipar pang. Hasonló sorsban részesül a szesz- és czukorgyártás. Pedig tudjuk mindnyájan, hogy ezen iparágak vannak hivatva első sorban a föld nyers terményeinek feldolgozására, és mindnyájan tudjuk azt is, hogy a helyi fogyasztás mily rendkivüli befolyással van a mezőgazdasági üzletből nyert jövedelem állandósitására és egyformaságára! És ha tekintjük éghajlati viszonyaink tulzásait: a helyi fogyasztás biztositására annál nagyobb sulyt fektetünk!

Mi lehet annak oka, tisztelt képviselő urak, hogy nálunk ezen két fontos mezőgazdasági iparág, a szesz- és czukorgyártás nem emelkedik? Annak főoka az 1867-ki XVI. törvényczikk, ha jól emlékezem, 11-ik §-a, mely ezen iparágakra nálunk az osztrákokéval egyforma adót vet. Hogy népességi, pénzügyi és átalános közgazdászati viszonyaink mennyire különböznek az osztrákétól, azt mindnyájan tudjuk, és az adórendszernek következménye ugy szólván az, hogy a mi gyárosaink az osztrák gyárosokkal versenyezni nem tudnak. De nézzük, emelkedtek-e nálunk ezen iparágak az utolsó években vagy nem? Ha pedig emelkedtek, azon arányban emelkedtek-e, mint lehetett volna? Én még messzebb megyek vissza, mint Gorove képviselőtársam; nem 1868-ra, hanem 1865-re. 1865-ben a szeszadó volt Magyar-, Erdély- és Horvátországban 6,666.200 forint, 1870-ben előirányozva volt 7 millió 527.000, a tényleges bevétel 6,491.000, tehát kevesebb az előirányzatnál 1,035.934 forinttal, 1865-ki évnél pedig kevesebb 173.135 forinttal, már az 1871-ki eredmény valamivel kedvezőbnek

mutatkozott. Nem akarom a tisztelt ház figyelmét azzal fárasztani, hogy részletesen elmondjam, hanem egyszerüen a végeredményt olvasom fel.

A szeszadóból 1871-ben is 7000 frttal kevesebb jött be, mint 1865-ben, tehát ezen fontos iparág hanyatlást mutat. A czukoradónál még nagyobb kevesebblet mutatkozik, mert egyedül csak Magyarországban termeltetik a czukor, Horvátországban és Erdélyben nem; bejött Magyarországon a czukoradóból 1865-ben 1,042.750 forint, 1870-ben elő volt irányozva egy millió forint, valósággal bejött 896.340 forint, tehát az előirányzatnál kevesebb 103.659 forinttal, az 1865-kinél kevesebb 146.410 forinttal. Én azt hiszem, hogy ezen eredményekkel nem lehetünk megelégedve, és adórendszerünk ezen része bizonyosan egyike volt annak, melyre a pénzügyi bizottság tisztelt előadója gondolt; midőn azt mondá, hogy adórendszerünkben nincs eszme, és egyike volt azon okoknak, melyek a pénzügyi bizottságot annak kijelentésére birta, nagyon kevés történt arra nézve, hogy közjövedelmeink fokozottabb mérvben folyjanak be az állampénztárba.

De hiszen van a földmivelésre külön ministerünk. Vétenék az igazság ellen, ha azon buzgalmat, melyet ezen ministerium különösen az utóbbi időben kifejtett, el nem ismerném. És itt nem lehetek egy véleményben Horn Ede tisztelt képviselőtársammal, ki a földmivelési ministeriumot szükségtelennek tartotta; ellenkezőleg én nagyon szükségesnek tartom, és szeretném sokkal nagyobb jogkörrel ruházni föl.

Nagy figyelemmel olvastam azon munkát, melyet ezen ministerium öt évi müködéséről közzétett, és elismerem, hogy a gazdasági szakképzés, czélszerü gépeknek gazdasági kiállitások utján való ismertetése, az állat, különösen a lótenyésztés érdekében sok figyelemre méltó haladás történt. De hiszen a magyar földmivelési ministerium hatásköre nagyon szük, mint kereskedelmi ministeré, nagyon alárendelt, mint földmivelési minister, a legjobb akarat mellett budgetjének alig egy 13-ad részét fordithatja földmivelési czélokra, mint kereskedelmi minister által tett legjobb akaratu tevékenységének az 1867: XVI. törvényczikk, gondolom, 9. §-a szab határt, mely a consularis ügyet, és igy a külkereskedelmet a közös külügyminister vezérlése és közvetlen a consulatusokra bizza. És hogy ezen consolatusok a magyar kereskedelmi érdekeket az osztrák kereskedelmi érdekek mellett mily hiven képviselik, azt — fájdalom! — érezhetjük mindnyájan.

De elismerésre méltó buzgalmat fejtett ki ezen ministerium a külállamokkal kötött kereskedelmi szerződések megkötésénél. China, Chili, Japán, sőt még az argentini köztársasággal is kötött kereskedelmi szerződéseket; de a szomszéd Szerb- és Oláhországgal elmulasztottuk azt tenni.

Nem akarom beszédem keretébe venni azon rendszer fejtegetését, melyben vasutaink engedélyezése és kiépitése történt. Meg volt ez már e házban sokszor érintve, e kérdésre vonatkozólag csak azt jegyzem meg, hogy teljesen nem bizonyitjuk be, hogy a „maga kárán tanul a magyar.“ Csak azon rendkivüli fontosságnál fogva, melylyel a vasutak az összes közgazdászati viszonyainkra birnak, ezen rendkivüli fontosságnál fogva kivánom e tárgyat megérinteni. Mint a forgalom gyors közvetitői, igen nagy befolyással birnak a vasutak a termelésre és a kereskedelemre egyaránt; de ezen feladatoknak csak akkor felelnek meg igazán: ha figyelembe véve az ország termelési viszonyait, az árszabályokat lehetőleg mérsékelten és egyforma elvek szerint állapitja meg.

A mi vasutainknak sem mérsékelt, sem egyforma elvek szerint megállapitott árszabásai nincsenek. Csak röviden négy vasutat hozok fel: a déli, az osztrák állam, a tiszai és a magyar állam vaspályát.

Mig a déli vasutnál p. o. egy vámmázsa buza egy mértföldtől 10-ig $1^1/_2$, 10 mértföldtől 20-ig $1^1/_4$ és 20 mértföldön felül 1 krajczár szállitási dij fizettetik: addig a magyar állampályán mértföldenkint $^6/_{10}$ krajczár. Méltóztatnak látni, hogy ez jelentékeny kölömbség; de még kedvezőtlenebb tariffát találunk a déli pályán a lisztre nézve; mert a lisztnek csak 15, illetőleg 30 mértföldön felül adja meg azon kedvezményt, melyet a buzának 10, illetőleg 20 mértföldnél megad, nagyon jól jegyezte meg, ha jól emlékszem Fest Imre tisztelt képviselőtársam, hogy gabonakereskedésünket lánczoljuk hazánk fővárosához.

De azon vasuti tariffa, mely legfontosabb szerepet játszik gabonakereskedésünkben, t. i. az osztrák vasuté, épen nem eszközölheti, nem engedi e szándékot megvalósulni, mert azon vasutnak tariffája nem mértföldenként, hanem állomásonként van megállapitva; és — csak egy példát fogok felhozni — Szegedtől Pestig egy vámmázsa buza szállitása 37 krajczárba kerül, Pesttől Bécsig $38^1/_2$ krajczárba, s igy összesen $75^1/_2$ krajczárba. Szegedtől azonban, Pest kikerülésével, Bécsbe $63^1/_2$ krajczárért szállittatik a buza. Tehát ezen 12 krajczár előnyt Bécsnek adjuk, Pest rovására, s nézetem szerint egészen indokolatlanul. Én azt hiszem, hogy a felhozott, rövidség okáért kevésre szoritott példákból át méltóztatnak látni, hogy vasutaink hazánk kereskedelmi érdekeinek nem felelnek meg egészen, s alig hiszem, hogy kormányunknak ne lett volna, ne lenne módjában vasutainknál kedvezőbb, mérsékeltebb, s már csak a könnyebb kezelhetőség tekintetéből is egyforma árszabást eszközölni.

Nem szólok az egyedárusságról, emlitve, nagyon sokszor volt a házban már, csak azon egy

körülményre vagyok bátor a t. képviselőket figyelmeztetni, hogy mig egyfelől megengedjük benn a hazában a dohányt a külkereskedés számára termelni: addig künn ugyanazon kereskedőkkel saját kormányunk versenyez. Nem recriminatiok ezek, hanem kedvezőtlen pénzügyi helyzetünk okainak egyszerü elősorolása.

Én azt vártam a tisztelt pénzügyminister urtól, hogy ő ismerhetvén legjobban bajaink forrását, rá fog mutatni az orvoslásra is. Nagy sajnálatunkra ezt nem tette, mert azon kegyes és Istenfélő fohászkodását, hogy ha a jó Isten jó esztendőt ád: lesz sok bevétel; ha nem ad: nem lesz, — nem tarthatom finánepolitikai programmnak. Biztosithatom a tisztelt pénzügyminister urat, hogy én vagyok annyira kálvinista, mint ő; hiszem annyira a praedestinatiót is, mint ő; *(Élénk derültség.)* de engedelmet kérek: a financiában a praedestinatio mellett még egy kis tervszerü cselekvést, egy kis tevékenységet is szeretnék látni. Tudom én nagyon jól, hogy egy életképes nemzetnek nem lehet, nem szabad mindent a kormánytól várni, mert az egészséges haladás csak a társadalmi szabad mozgalomban gyökerezhetik. *(Helyeslés.)* De épen az mi engem megdöbbent: az, hogy e téren viszonyaink kedvezőtlenségénél fogva ugy tapasztalom, hogy 1867. óta a társadalmi tevékenység hanyatlott. Jól tudom, hogy erre azt mondhatják, hogy 1867. előtt nem volt alkalmunk politizálni, mi pedig politizáló nemzet vagyunk s az akkori kedvezőbb viszonyoknak az lehetett az oka, hogy legjobbjaink mindnyájan anyagi erőink ápolgatása körül csoportosultak.

De ha tekintetbe veszem is ezen nemzeti gyengeségünket, legjobb akarat mellett sem lehetek mégis a mai eredménynyel megelégedve. Én nem láthatom a helyzetet oly kedvezőnek, mint a ministerelnök ur, és hiszem, hogy ha ő 1867. óta nem a fővárosban lakott volna, hanem a hely szinén künn a vidéken: lett volna neki alkalma a viszonyokat tanulmányozni, bizonyosan nem látná azokat oly kedvező szinben. Csinálunk-e ma hazafiságot és erényt a gazdálkodásból. Vajon nem eladjuk, vagy a legjobb esetben nyakra-főre haszonbérbe adjuk birtokainkat és miért? Sokan bizonyosan nem jókedvüségből teszik azt, hanem a kedvezőtlen helyzet nyomasztó kényszerüségéből. Ne méltóztassanak e jelenséget kicsinyleni, tisztelt képviselő urak, mert higyjék meg önök, hogy ez nagyon nagy betegség nemzetünk testén; higyjék meg önök ezt, hogy nemzetünk fenmaradását nem fogják biztositani virilis jogokkal sohasem; mert ha idegen kezekre kerül ez ősök vére áztatta földje: akkor az alapot vesztjük el lábaink alól és magunk leszünk idegenné, hontalanná e hazában! Tehát nemcsak pénzügyi, hanem legfontosabb politikai érdekeink is azt követelik, hogy jövendőben helyesebb pénzügyi és közgazdasági politikát kövessünk, mert az eddig követett uton tovább nem maradhatunk.

Tökéletesen egyetértek azon képviselőtársaimmal, a kik azt mondják, hogy a megkezdett beruházások terén a fél uton, ha csak veszélyeztetni nem akarjuk az eddigi eredményeket: megállanunk nem szabad. Igenis én is azt mondom. De ha nincs kilátásunk arra, hogy a terheken egyhamar könnyiteni lehessen, kötelességünk tőlünk telhetőleg erősiteni az alapot, azon alapot, melyre a terheket épithetjük. Hazánkban a földmivelés és földmivelési ipar egyik kiváló sarkkövét képezi államháztartásunknak. Ha ezt elhanyagoljuk, tisztelt képviselő urak, csinálhatunk akármilyen könnyen áttekinthető, akármilyen normalis budgetet, a melyben a netto- és a brutto-bevételek el vannak különitve.

A budget nem előidézője az eredménynek, hanem az előidézett eredménynek föltüntetése. Oly intézkedéseket kell tennünk, tisztelt ház, a melyek kihatnak a gyakorlati életre; mert azt nem értheti senki, hogy midőn hazánkat a természet annyi kincsekkel áldotta meg, — talán nem sértem meg az önök hiuságát, mert nem egyesekre, hanem általában értem, — mi mégis mindnyájan szegények vagyunk. Mi lehet ennek mégis oka? Vajon élhetetlenségünk, vagy talán az, a mit Kautz t. képviselő ur mondott, hogy az 1790-iki X-dik törvényczikkben nincsen az, hogy Magyarország az időjárástól is független. Ez, t. ház, nem ok, mert az 1867-ik évi törvényben sincs az benne.

Mi azt hisszük, hogy pénzügyi-, közgazdasági és anyagi fejlődésünk akadályainak elháritása, egyedül csak tőlünk függ. Ha pedig nem tőlünk függ, akkor mondják meg önök: kitől? vagy ha mi nem ösmerjük ezen akadályokat: ösmertessék meg önök, hogy segédkezet nyujthassunk azoknak közös erővel való elháritására.

De engedjenek meg önök, és ismerjék be, hogy azon ut, melyet közgazdasági szakfejlődésünk akadályainak elháritására eddig a ház t. többsége követett, — mondom ösmerjék be, hogy ez az ut sikerre nem vezet. Az idő tehát, és tapasztalás még idáig a mi szövetségesünk; de ne higyjék önök, hogy csak azért, mert nekünk van igazunk, kárörvendőleg mosolygunk hazánknak kedvezőtlen állapotán; s ne higyjék önök, hogy midőn arról van szó, hogy ezen rosz sors jobbra forduljon: mi összetett kezekkel tétlenül fogunk állni.

Ne higyjék ezt önök, mert mi igen jól tudjuk, hogy ez nem párt-kérdés, hanem ez nemzeti létünk kérdése. Midőn ily nagy kérdés megoldásáról van szó: akkor nem maradhat senki tétlenül; de hogy sikerrel müködhessünk, annak, nézetem szerint, egyetlenegy feltétele van, t. i. az, hogy hagyjuk el az eddig követett s a tapasztalás sze-

rint czélra nem vezetőnek bizonyult utat. Én erősen hiszem, és meg vagyok győződve arról, hogy e föltétel be fog következni, ezen hitemet az önökben vetett reményem teljesülése fogja igazolni.

Elvárom és hiszem önök felől, hogy készebbek belátni tévedésöket, és elhagyni az eddig követett utat, mintsem hogy csupa hiuságból kárt tegyenek a hazának!

Mert azt hiszem önökről, hogy sokkal nagyobb hazaszeretetük, mint hiuságuk. És én megvagyok győződve, ugy akarok meggyőződve lenni és maradni, hogy ezen hitemben nem csalódtam. Elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk éljenzés bal felől.)*

Kerkapoly Károly pénzügyminister: Tisztelt ház! *(Halljuk! Halljuk!)* Az 1868-ik év előirányzata a rendes rovaton vagy harmadfél milliónyi hiányt, a rendkivüliben azonban 4,600.000 forint többletet tett nekünk kilátásba, következőleg ez év előirányzatában 2 millió néhány százezer forint többletet mutatott. Az eredmény lett a pénzügyi bizottság kimutatása szerint több mint 14 millió többlet.

Az 1869-ik évnek előirányzata a rendes kezelésben 4 millió 600 s nehány ezer forintnyi hiányt, a rendkivülinél 8 millió 5 száz és egy néhány ezer forintnyit, együtt több mint 13 milliót mutatott föl. Az eredmény ugyancsak a pénzügyi bizottság kimutatása szerint több mint 7 milliónyi többlet, mindenütt igen jelentékeny jobbulás mutatkozván szemben az előirányzattal. Megjegyzem, hogy mint erre már előbbi előadásomban is reflectáltam, az 1869-ki év eredménye, — ha arra a lehető legszigorubb mértéket alkalmazzuk, kiválasztván abból az inséges kölcsönre befolyt összegeket, a közös activákból, közelebb az ugynevezett dominális kölcsönből átvett 5 milliót s a mi ezzel összefügg, — kevésbbé fényes, de még mindig nagyon kielégitő.

1870-ben a rendes kiadások előirányzata, ugy a mint az végleg megalakult, közel 15-öd fél millió, a rendkivüliben 7 millió 700.000 forint hiányt mutat fel, mi együtt 22 millió 200.000 forint. Az eredmény lőn a rendesnél több mint 4 milliónyi többlet, a rendkivülinél, igaz, 15 és fél milliónyi hiány. A végeredmény azonban mégis az, hogy az előirányzott 22 millió 200.000 forint hiánynak csak mintegy fele következett be végleg, melyet könnyen fedezhettünk az előévek fölöslegeiből.

Csoda-e, tisztelt ház, hogy az első évek ily kedvező eredményeivel szemben lassanként hozzászoktunk nem venni komolyan és nem rettenni meg, ha láttuk, hogy az előirányzatokban hiány mutatkozik; ha azon remény tápláltatott mindenfelé, mondhatnám némileg öntudatlanul, hogy hisz ez csak az előirányzatnál van igy, de majd az eredmény megint más fog lenni? Elfeledkeztünk, t. ház, arról, hogy a következett évek előirányzata már a zárszámadások alapján készülvén, a várható eredményt is sokkal inkább megközelitette igy a tettlegesen beállott, az előirányzottat oly nagy mérvben meg sem haladhatá, mint meghaladta az előbbeni években; elfeledkeztünk arról, hogy nemcsak mert zárszámadások alapján készült az előirányzat, de azért is, mert a kiadásokat az előbbeni viszonylag alacsony fokon tartani teljességgel nem lehetett többé akkor, miután az előbbeni évek müködése folytán és ez által a jövőre, — hogy ugy mondjam — már felidézett, már megalapitott kiadások tettleg bekövetkezvén, szükség volt, hogy az előirányzatba fölvétessék mindazon bevétel, a mely szemben ezen elhallgathatlan, ezen elodázhatlan kiadásokkal, a fedezet lehetőségét megmutatta. Ha, tisztelt ház minderről elfeledkezve, azt vártuk, hogy az eredmény és előirányzat jövőre is oly kedvező arányban legyenek egymáshoz: akkor magunk vetettük meg alapját azon megdöbbenésnek, a mely beállott akkoron, a midőn az első három év példájától elütőleg, az eredmények igen közel maradtak ahhoz, a hol voltak az előirányzatok. Szándékosan mondom ahhoz, a hol voltak az előirányzatok, mert kedvezőtlenebb eredményt még eddig legalább nem láttunk.

Ha azon elszoktatás nem előzte soha meg gazdálkodásunkat, nem hiszem, hogy akár e házban, akár e házon kivül megdöbbenést, aggasztó megdöbbenést okozott volna az első zárszámadás, a mely körülbelől egészben és nagyban csak igazolta az előirányzatot, nem maradván el a mögött, de nem is igen menvén tul azon, és akkor, midőn az előirányzott összegnek mintegy felével tettleg beállott hiány 1870-ben, mint mondám még fedezetet talált, az előbbeni évek megtakaritásában. Nemkülönben fedezetet talált az 1871-ben majdnem egész előirányzott összeggel beállt hiány is; de már csak ideiglenes adminiculumok segedelmével; 1872-ben azonban ez már sem azon uton nem volt eszközölhető, mint azt a pénzügyi törvény előrelátta, s kivánta, sem más oly módon, a melynél meg is lehetne maradni.

Ilyként előállott annak szüksége, hogy az 1871-ben tettleg bekövetkezett és már is kimutatott, az 1872-ben szintén bekövetkezett, végleg azonban ki nem mutattatott hiány nemcsak átmenetileg és ideiglenesen fedeztessék. Ugyanakkor az 1873-ra előirányzott hiány fedezetéről is kellvén gondoskodnunk: egy jelentékeny, sőt aránylag nagy összeg állott elénk, mint olyan, a mely végleges fedezetet kivánt. Ha ezen, végleges fedezetet kivánó nagy összeggel szemben átalános volt a mgdöbbenés, azon én nem csodálkozom. Épen ezen aggodalomteljes megdöbbenés tette kötelességünkké, hogy

első sorban arra irányozzuk törekvésünket: tisztázni a helyzetet, állapotunkat föltüntetni ugy, a miként az van, nem rózsás szinben, nem is feketébben, hogy lássuk tisztán, hogy lássuk igazán; mert annak, hogy megfelelőleg járhassunk el, első feltétele, hogy tisztán ismerjük állásunkat. E törekvés vezérelte a pénzügyi bizottság igen tisztelt előadóját azon beszédében, a melylyel a tanácskozásokat megnyitotta; ugyanezen törekvés adta számba nekem is azokat, a miket a multkor mondottam; a törekvés, a czél: valóban megismertteni állapotainkat hiven és igazán. E törekvés nem volt csak a mienk.

A vita folytában eddig szólott képviselók legtöbbje, ha nem is kizárólag, de nagyrészben foglalkozott ezen kérdéssel, és lassanként oda ébredtünk fel, hogy igaz, egy 67 milliónyi összeg fedezésének szüksége állott be; igaz, de nem az 1873-iki év alkalmából, és nem az által előidézve: ez összegben együttesen culminálván a 6 évnek végeredményei. *(Ellenmondás és mozgás bal felől.)*

Méltóztassanak türelemmel lenni; a dolog megérdemli, hogy higgadtan és nyugodtan foglalkozzunk vele; *(Helyeslés.)* nekem nincs semmi szándékom sem szépiteni, sem eltitkolni a dolgot; egyikből ujra én látnék bajt, a másik pedig bűn is lenne. *(Helyeslés.)* Tehát ismétlem, 6 év után állott elő annak szüksége, hogy végleges fedezetéről gondoskodjunk egy 67 milliónyi hiánynak. Ez eredmény 6 év eredménye.

Igaz az első két év nem növelte, sőt kisebbité ezt, miután azokban többlet mutatkozott; a harmadik év szintén nem járult hozzá, mert az hiányt mutatott ugyan vagy tizenegy millió forinttal, de oly hiányt, mely fedezetét találta az előbbeni évek feleslegeiben. És itt legyen szabad Komárom városa igen t. képviselőjével szemben kijelentenem, hogy azon véleménye, mely szerint az inséges vagy a nyeremény kölcsönnek, vagy nem tudom minek, egy jelentékeny része már 1870-ben kiadatott: téves. A három első év bevételi többlete csak vagy harmadfél millóval maradt mögötte, a második és harmadik év rendkivüli kezelésében mutatkozott hiánynak. Ezen harmadfél millió fedezhetésére elég volt az 1867-ben maradt pénztári készleteket ugyanannyival fogyasztani. Igaz, hogy én a pénzügyi bizottságban az egész inségi kölcsönt vettem föl elhasználtnak, holott a többi positiókkal együtt ez nem lett volna e czélra egészben szükséges. Ez vihette a képviselő urat ezen állitására; de engedje megjegyeznem, én azt is megmondottam, hogy ha az inséges kölcsönt egészen elhasználtnak vesszük, ugy az 1867. végén maradt pénztári készlet 2,800.000 frttal szaporodott. Ha tehát azon harmadfél milliót az inséges pénzből gondoljuk vettnek: akkor 2,800.000 frttal, tehát még egy 300 nehány ezer frtnyi magas összeggel, mondhatjuk, hogy szaporodott a pénztári készlet. Egyszerüen, complicálás nélkül mondhatjuk tehát, hogy a 1867-ből áthozott pénztári készletnek $2^1/_2$ millióval apadása mellett az 1868, 1869 és 1870. évek kezelése bezárathatott anélkül, hogy bármi ideiglenes fedezet czéljából bármi pénzt is igénybe kellett volna venni. Ezt igy constatálván, hogy az 1871—1873. évek azok sajátképen, amelyeknek következményeül a 67 milliónyi fedezetnek szükségével állunk szemben. Egészben és nagyban participál — ezen 67 milliónyi összegben az 1871. évnek kezelése 7 millió 11 ezer frttal, mint a nyeremény-kölcsönből ideiglenesen fölhasznált összeggel, mely restituálandó; mert a többi fedeztetett részint a kincstári utalványokra, részben az inséges kölcsönre befolyt összegekkel. Egyiknek refundálása sem vétetett most czélba, s igy ezek nem folynak be a végleges fedezetet kivánó összeg emelésére.

Ismételem tehát, hogy a most végleg fedezendő 67 milliónyi összegnél szerepel 1871. 7 millióval, 1872. 26 millió forinttal, a melyre pedig előirányozva volt vagy 27 milliónyi hiány. Mi lesz az évnek eredménye, azt most végleg nem tudhatni; de a pénztár akkori állapota szerint, amely időről tette számitását a pénzügyi bizottság, ugy látszott, hogy 1872-re vagy 26 milliónak végleges fedezetéről kell gondoskodni, tehát körülbelől az egész előirányzat hiánya vétetett föl, tevén a kevesebblet csak 1 millió frtot. De ne felejtsük, hogy a közös activákból előirányzat $3^1/_2$ millió be nem folyt, és igy bevételeink tömege hibánkon kivül ennyivel alábbszállt, mi mellett azonban ez összeg megmaradt mi nekünk, ott levén a hová tartozik, a közös activákban, s rendelkezésre fog állni egy más alkalommal.

Mindebből következik, hogy 67 millió hiányból 1873-ra tulajdonképen csak 34 millió esik. Nem szépitgetésből mondom ezt, mert ha az 1871-ik év 7 milliója után 1872-re 26, 1873-ra 34 millió fedezésének szüksége áll elő: ez igy is elég okot ad arra, hogy komolyan goudolkodjunk a dologról; de még sem olyan az állapot, hogy azt mondhassuk: 67 millió deficittel állunk szemközt; mert akár az 1872-re eső 26, akár az 1873-ra előirányzott 34 milliót tekintsük: az még mindig nem 67 millió.

A gondolkozás és e tárgygyal való foglalkozás lassankint rávezet bennünket, az egész t. házat, sőt meg vagyok győződve, a közügyekkel foglalkozó közönségét is az ügy valódi állására, s arra, hogy nincs helyén azon pessimisticus felfogás, melyet azon vélemény költ föl, hogy 67 milliót tesz a deficit, melylyel szemben állunk. Engedjünk el azért e pessimisticus felfogásból annyit, a mennyit ezen tények alapján elengednünk kell. — Ez egyszer megtörténvén, továbbá kezdettük keresni, mi az oka, hogy habár ily mérvben is, de a hiány csakugyan bekövetkezett; mi az oka, hogy ezen hiányt kikerülni nem lehetett. Kezdtük keresni, hogy ennek ki az oka, és mi az

oka. *(Halljuk!)* Mikor valahol hiba mutatkozik, annak első pressiója alatt, mindenki másban szokta keresni a hibát. Igy történt nálunk is. Csak a további tanulmány után tettük föl a kérdést, hogy hát hibások vagyunk-e, vagy tán nem is hiba az a mi történt, s hogy annak talán nem is más az oka.

E tekintetben a felfogások igen különbözők.

A kik az alkotásokra, a befektetésekre, a kik a hazának minden téren való emelésére nagyobb sulyt fektettek: azt mondják, nincsen semmi hiba; sőt az ellenkező lett volna a hiba: hiba lett volna, ha sort tartottunk volna és csak oly mérvben tesszük vala a beruházásokat, a mint pénzügyeink napi állapota épen megengedi; sőt azt mondják, nemcsak nem kell fölhagyni a követett iránynyal; de sőt nem is lassabban haladni, arra nem is várni, hogy — amint én egy alkalommal magamat kifejeztem, — a nemzet „elérje" önmagát, mert az irány helyes és jó, s mert mi nem érünk rá megállani és várni fél uton. Mások, kik a takarékosságra, a sulyegyenre fektetnek nagyobb sulyt, azt mondják: hiba igenis, hogy nagyon sokba kaptunk, sokba mentünk be, és gyorsan haladtunk; de nagy volt a szükség érzete, elragadt bennünket kormányostól, házastól, nemzetestől, a törekvés kivülről jött, vitte magával a házat, s az egész törvényhozást; hanem ideje, hogy meggondolkozzunk, ideje, hogy megállapodjunk és mintegy elérjük magunkat. Részemről ez utóbbiak közé sorolom magamat.

Én azt hiszem, ma az a föladat, hogy uraivá legyünk az eddig alkotottaknak, és azokat hatalmunkba keritsük s kihasználni birjuk; ez nem megakasztása a munkának, nem megállapodás, nem félkész allapotban hagyása annak, amit eddig kezdettünk. Azt tartom, hogy a haladás és fejlődés nem áll a szakadatlan mindig és egyre előre menésben, mert akkor ugy járnánk, mint az, aki magas hegyet mász meg és folyton előremenve, elveszti azon élvezetet, melyet elérhetett volna, ha időnkint megállapodik, s maga körül széttekint. Ha csak a csúcsról látja a vidéket: akkor igen szép perspectivát elveszt. Az ily megállapodást, az eddig alkotottaknak hasznositását tartom én most sorrenden levőnek.

A vita folytán lassankint mind számosabbak lőnek a hangok, melyek mondák, hogy még kérdés: vajon van-e hiba; és ha van: nem az irányban, hanem a gyors és sokoldalu cselekvés közepette történt tévedésekben kell-e azt keresni?

Igaz, emberek vagyunk, és itt-ott hiba csuszott be; az irány azonban helyes, azért kövessük azt jövőre is, de vigyázzunk jobban, és hogy jobban vigyázhassunk, haladjunk egy kissé lassabban. E szavak mind sürübbé lőnek, és én csak a legnagyobb elégedettséggel constatáltam a vitának ezen fejlődését és csak örültem annak, midőn nehány nappal ezelőtt a ministerelnök ur már azon véleménynek vélt kifejezést adhatni, miként a mult és az abból átszállt mai helyzet iránt már-már tisztába vagyunk annyira legalább, a mennyire az számokkal kifejezhető és megérthető. Mondhatni vélte, hogy a számok constatálvák, és e téren alig lehet többet cselekedni. Azt véltem akkor, hogy tisztázva levén a helyzet, s mind constatálva, mind felderitve az ok, mely azt szülte, megitélve az eljárás, mely ide vezetett: talán elérkezett az idő, hogy szóljunk, — levén ezen tényezők által a helyzet ma ilyen — arról, mely helyzet felhivást intéz hozzánk a jövőre nézve, hogy mikép kell cselekednünk abban?

Azonban, t. ház! Komárom városa sok érdemü képviselője utóbbi nyilatkozatában felhiva érezte magát, nyomatékos szavát emelni e felfogás ellen, azon felfogás ellen, melynek a ministerelnök ur adott kifejezést; állitván, miként nem fogadhatja el azt, hogy a helyzet tisztázva van, hogy a számok constatálva vannak, sőt azt állitván, hogy a pénzügyi bizottság előadója által, s hogy az általam és több képviselő ur által felhozott szám-combinatió közt — nincsen egy is, mely biztos támpomtul szolgálhatna akár a multnak megitélésére, akár a jövőnek irányzására. Azt állitja, hogy, ép forditva, a hibának alapja és gyökere ott van, hogy megbizhatlan számok által magunkat és specialiter magamat tévedésbe ejteni engedtem, és magam tévedésbe esvén, tévedésbe ejtettem a képviselőházat is.

Ezen tételt nemcsak felállitá, de ama számok kritizálása által bizonyitani is kisérlé.

T. ház! fontosnak tartom ezt, s pedig épen azért, mert a fejlődés és a szökellés közt külömbséget teszek. Fontosnak tartom, hogy mielőtt a jövőre átmennénk: csakugyan megnézzük, biztos-e az alap, melyen állunk, biztos-e a kiindulási pont, mert félő, hogy különben nem a kivánt czélra érkezünk. Ha ezen számtani combinátiók csupa tévedések: akkor én is azt mondom, hogy nem tudjuk, hányadán vagyunk, és mig ez iránt tisztába nem jövünk, ne beszéljünk másról, ne menjünk máshova, mert félek, hogy tévutra jutunk.

Ámde, t. ház, azon próbák után, melyeket a t. képviselő ur számtani kritikájára tettem, kötelezve érzem magam kimondani, hogy a ministerelnök urnak van igaza, midőn azt állitja, hogy a számok constatálva vannak, hogy azokhoz nem sok szó fér többé, és hogy azon kritika, melyet a t. képviselő ur ellenökben gyakorolt: nem állja ki az ellenbirálatot. Nem megyek be a számtételek valamennyijébe, annyit fárasztottuk a t. házat számokkal, hogy merészségnek tartanám azon hosszu deductiókat nyomon követni *(Halljuk! Halljuk!)*, de igenis pro illustratione nehány esetet kivánok bonczolni és oda álli-

tani, ugy, a mint a t. képviselő ur látta és a mint én látom.

Azt mondá a t. képviselő ur, hogy azon hang ellen, melylyel én az 1872-ik évi előirányzat elfogadását ajánlottam, lehetett volna fölszólalni: ha adatott volna embernek megemlékezni arról, ami korábban mondatott. Azt mondá a t. képviselő ur, hogy én például abból formáltam argumentumot kérésem mellett, hogy hiszen igaz, hogy az előirányzat elfogadása esetén 30 millióval több lesz kiadásunk, mintsem volt 1869-ben; de hiszen bevételeink is 1867-től ugyan odáig szintén és pedig 32 millió frttal mutatkoznak magassabbaknak, ugy mondá a t. képviselő ur, hogy ennek ellenében illett vala mondani, hogy ennek csak az az oka, mert én az 1867-ik év bevételét 115 millióra tettem és ezzel szemben van a 32 milliónyi emelkedés; holott más alkalommal ugyanazon év bevételét 130 millió frtnak mondtam, melylyel szemben már 15 millióval kisebb az emelkedés, s igy kevesebbre bátorithat föl ugy engem, mint a házat.

Tökéletesen igaza van a t. képviselő urnak. Mindkét számot mondottam, csakhogy egyszer a földtehermentesitési járulék nélkül, máskor pedig azzal, és mindig oly alkalmakkal, melyek engem arra birtak, hogy egyszer azzal, máskor anélkül mondjam azt. Mindkét tétel igaz, ha az 1867-ki és 1872-ki évet méltóztatnak összehasonlitani a földtehermentesitési járulékkal együtt vagy a nélkül, mindig 32 millió a különbözet; csakhogy egyik évet nem szabad azzal, a másikat pedig anélkül venni. Hasonlóképen számaink és szám-combinatióink megbizhatlan voltának illustrálására használta a képviselő ur a netto-bevételeknek általam és a pénzügyi bizottság előadója által különbözőleg történt megjelölését is. Az 1868-iki év netto-bevételét egyikünk 104,640.000, a másikunk, t. i. az előadó ur, 108,414.000 frttal vette föl.

Azt mondotta a t. képviselő ur, hogy az olyan különbözet, mely netto-bevételeknél igen nevezetes. Igaz, de mindakét szám helyes, s ő is, én is megjegyeztük, hogy az 1868-iki bevételek közt sok jelentékeny tétel van, mi tulajdonképen 1867 sajátja, de ott el nem könyveltetvén, hogy végképen el ne maradjon, 1868-ba könyveltetett; én ezt mint oda nem tartozót, onnét elhagytam, a pénzügyi bizottság előadója pedig fölvette, mint a hogy azt a zárszámadásokban találta. Ilyen a sóváltók összege, a melylyel volt megfizetve az 1867-ben fogyasztott só ára a hitelintézet által, de a mely csak 1868-ban realisáltatott 3,744.000 frttal. Ez teszi a különbözetet. Tehát ismét megegyezünk a netto bevételeknél ő is, én is, csakhogy én kötelezve érzem magamat különböztetni a bevételek közt ezen évben és a bevétek közt azon évre. Az 1869. év netto-bevételi kimutatása, amint a t. képviselő ur is elismerte, egyező. Az 1870-iki azonban megint eltér, én azt mondtam, hogy az 117,600.000, a pénzügyi bizottság előadója szerint pedig csak 115,255.000 frt; a különbség tehát2,345.000. Ismét mindakettő igaz. Van kulcs, és ezen kulcs nem is ismeretlen.

Ezen kulcs a számadásokból igen könnyen megtalálható. Azon évben váltattak be legnagyobbrészt a régi hatosok; az egyik ugy vette azokat, mint anyagkészletet, anyagkészlet növekedését, a másik meg mint pénzt, mert hogy pénzzé legyen, csak az ujra-verés munkája volt hátra. A mechanicai nehézségek folytán az átveretést nem lehetett végezni azon évben, a pénz mégis megvolt, megvolt a beváltott, de még át nem veretett anyagban. E hatosok föl- vagy föl nem vételében rejlik a különbség, de különben a számok egyaránt igazak. Ha a képviselő ur ily alapokon mondja, hogy számaink meg nem bizhatók: reménylem, hogy a hallottak után el fogja ismerni, hogy azok legalább az általa felhozott okból nem megbizhatlanok. *(Helyeslés jobb felől.)*

Hanem a t. képviselő urnak van még több kifogása is, in specie az 1867-iki bevételek azok, melyek igen alkalmas anyagul szolgáltak a képviselő urnál megbizhatlan voltának illustrálására számaink. Azt mondá, hogy azok 8-féle különböző összegben vannak adva. Igaz, 8-féle az összeg, nem is állitom, hogy mind a nyolcz igaz, de hétről mindenesetre állitom, *(Derültség)* miután pedig hétről ki fogom mutatni, hogy igaz; fel lehet tennem, és talán maga a képviselő ur is hajlandó lesz elismerni, hogy ha hétről kimutathatom, hogy helyes; talán a 8-ikról is föl lehet azt tenni. *(Derültség.)*

„Az 1867-iki bevételt a minister 94,000.000-nak mondta.“ Ennyi is az, netto. „Majd másszor a minister — már mint én — 115,000.000, és ismét 130 milliónak mondja azt“ igy folytatá tovább. Ezt már kifejtettem, megmondván, hogy annyi a földtehermentesitési járulékkal, ennyi meg a nélkül. „Azután ugyanaz, a 328-ik számu kimutatás szerint, 112,468,463 frtot tesz.“ Ez is áll, hanem ez előirányzat, itt már nem mi vagyunk okai, ha a képviselő ur még egy számot belezavart, mert mi az eredményekről beszélünk, itt pedig a t. képviselő ur előirányzati tételt hozott közbe, a mi hogy az eredményekkel nem talál: ezen ugy gondolom nincs mit csodálkozni. Az eredmény ezen kimutatásban 113,160.000 frttal van kimutatva. Ha ehhez még hozzáadjuk az országos alap bevételét — 2,829.000 frttal, kijön a 115,989.000 frt, a mennyinek mondtam én azt a földtehermentesitési járulék nélkül, a hetes bizottság ugyancsak 113,160.000 frtot mondott. Tehát ez is igaz.

Itt is csak a 2,829.000 frt teszi a külömbséget e közt és az én számom között, ha azt is felvesszük, kijön-e 115,989.000 frt. Ismétlem, valamint a földtehermentesitési járulék föl- vagy föl nem vétele

teszi ott a külömbséget, akkép az országos alap bevételeinek föl- vagy föl nem vétele okozza azt.

„A bécsi számvevőszék beszél 119 millióról, a magyar zárszámadás pedig 126 milliót mutat.“ Megint mindkettő helyes. Csakhogy mindegyik mást mutat; az egyik mutatja a kezelési eredményt, a másik a zárszámadás összegét. Jelesen a folyó szolgálat mindkét kimutatás szerint, ugy a bécsi, mint a mi zárszámadásunk szerint 92,000.000, hanem ehhez hozzáadva az 1868-ban 1867. javára kihasitott pótkezelést 34 millió forinttal, fölemelkedik 126 millióra, mint a zárszámadás mutatja. Természetesen, hogy hacsak az 1867-ik év végeig megyünk, akkor kisebb lesz az összeg: csak 92 millió; ha pedig a pótkezelést is hozzáadjuk, lesz az 126 millió. Megforditva, ha nem veszszük hozzá 1868-ból, a mi ezen évre tartozik, ha nem azt számitjuk 1867. javára, hanem azon összeget, ami tényleg ez évben, de még 1866 év javára folyt be, t. i. 27 milliót: akkor kijő 119 millió.

Tehát ezeknek is mindenike igaz. Csak azon egy szám, amelyet az én tisztelt elődöm, gróf Lónyay Menyhért akkori pénzügyminister urnak egyik beszédéből méltóztatott venni, hogy t. i. 141,300.000 az 1867-iki bevétel, mondom, csak az az egy szám olyan, melyről nem tudom, honnét vette azt elődöm, s igy nem is találhattam ki, hogy mily coefficiensekből áll elő, de azt hiszem, hogy ha már azon számok közül hét igaz, akkor per analogiam a nyolczadikról is lehet mondani, hogy ez is igaz. *(Derültség.)*

De még itt nincs vége a tisztelt képviselő ur kritikájának. Különbséget hoz ki egyik s másik számtételem közt az 1870-ik év eredményeit illetőleg is. Hanem ezen különbségnek miben létét gondolom maga is elismeri, és nyiltan megmondja a képviselő ur, mert hiszen az egyik tételt 1870. november 30-ikán tartott előadásomból vette; hogy az nem végleges tétel, mert az év folyamából való s az akkori helyzetnek felel meg: azt nem kell magyarázni. A másikat meg a zárszámadásokból vettem. Hogy ez nem felel meg a november havában általam mondott tételnek, azon nincs mit csodálkozni.

Ezek, t. ház, azok, amiket e thema fölött részemről elmondani szükségesnek tartottam. Ami a zárszámadások combinatióját, egymás mellé állitását illeti, azt hiszem, a pénzügyi bizottság előadója, a akitől eredtek azok, annak idején magáért meg fog majd felelni. Ezt én itt mellőzöm. Ezek szolgáltattak alkalmat a tisztelt képviselő urnak arra, hogy felállitsa azon tételét, hogy szám-combinatióink meg nem bizhatók, és kiindulási pontul nem szolgálhatnak. Én ezen kifogásait elenyészetteknek tekintem, következőleg elesvén az ellenérvek, azt mondom, hogy combinatióink megbizhatók. És nem kétkedem, hogy a számtételek, amint azokat legközelebbi előadásomban fölállitám, egészben és nagyban helyesek, apró külömbözeteket megengedek; — mert emberek vagyunk.

És ezzel ezen themát befejezettnek is tekinthetem.

A tisztelt képviselő ur azonban nemcsak azt a tételt állitotta fel, hogy számcombinatióink megbizhatlanok; hanem fentartotta azon korábbi vádját is, hogy a ministerium a házat nem hozta a helyzetnek tiszta ismeretére mindenkor ugy, és akkor, amint és amikor az módjában lett volna. Ennek következtében elmondja, ki tudott arról, hogy az inséges kölcsönből annyi, a sorsolási kölcsönből meg amannyi elköltetett? pedig amint mondja a tisztelt képviselő ur, már 1870-ben elköltetett abból egy jelentékeny rész, s igy már az 1872-ik évi költségvetés beterjesztésének alkalmával arról szólani lehetett és kellett volna is, daczára annak, hogy a zárszámadások nem voltak készen. Arról gondolom, kár szólani, azt már bebizonyitottam, hogy az 1870-iki év nem vett igénybe amaz összegekből semmit, miután nem volt rá szükség, amennyiben a 2 és fél millió frtnyi hiányt az 1867-iki pénztári maradványok apasztásával is bátran lehetett fedezni. Hogy az őszinteség hiányával szemben az általam használt azon kijelentést erejéből kivetkőztesse, miszerint maguknak a jelentékeny deficiteknek előirányzata már elég tájékozásul szolgálhatott, s hogy a ministerium nemcsak kedvezőtlenebb eredményeket nem mutatott fel, mint aminőket előre kilátásba helyezett, de sőt a 4 évre előirányzott 53 milliót 23 millióra leapasztotta: megjegyezte, hogy ez igaz a két első évre, de nem igaz a két utolsóra, tehát igaz, mikor Lónyay gróf vezette a pénzügyeket; de nem igaz, mikor azok már az én kezeim alá jutottak.

Engedelmet kérek, én azt gondolom, hogy nagy mérvben igaz az akkor is, mikor én vezettem már a pénzügyeket. Ismétlem, nem bocsátkozom számtani tételek idézésébe; de merem mondani, hogy felállitott combinatióim helyesek, azok szerint pedig előirányozva volt 1870-re 14,464.720 frt hiány a rendeseknél, 7,778.300 frt hiány a rendkivülieknél, együtt: 22,243.020 forint. Eredmény 4.322.000 frt, a többlet a rendes kezelésnél, 15,511.000 frt hiány a rendkivüliekben, s igy 11 millió és 189.000 frt hiány egészben.

Tehát körülbelől, ha nem is három ötödét, de két negyedét az előirányzott hiánynak itt is sikerült eltüntetni. Eszerint 1870-re áll, daczára annak, hogy itt már a közös activák nem folytak be, daczára annak, hogy itt egy 3 és fél milliónyi hiány azokból mutatkozik, ha ez is megvan, akkor még kedvezőbb az eredmény. De 1871-re kevésbbé áll ez, de mégis áll. Az előirányzott hiány 1871-ben volt a rendesben 4,531.220 frt, a rendkivülieknél 14,258.080 frt, a pénztári hitel müveleteknél 1,771.062 frt. Összevéve 20,560.362 frt hiány előirányozva. Mi lett az eredmény? A

rendeseknél 2,140.000 frt többlet, a rendkivülieknél 22,381.000 frt hiány, a hitelmüveleteknél 178,000 frt hiány; tehát csak a rendkivülieknél több, mintsem az előirányozva volt; ismét azon okból, mert a közös activák nem folytak be. De a végeredmény itt is kedvezőbb, mintsem az előirányzat volt. Tehát mind a két évre nézve igaz az, hogy a ministerium azt, amit előirányzott: megtartotta, sőt annál jobb eredményeket mutatott föl. Igaz, hogy ezen javulás aszerint lett időfolytán mindig kisebb-kisebb, amint az előirányzatok biztosabb alapon állván, a valóságot inkább anticipálták, s aszerint, amint magasabb oly terhek hárultak ránk, amelyek elől kitérni nem volt lehetséges, s tegyük hozzá, amint terméseink is roszabbak lőnek. A tisztelt képviselő ur azt mondja, hogy még 1870-ben nevezetesen kedvezőbb ugyan az eredmény, mint volt az előirányzat. De megjegyzi, hogy ezen előirányzat még nem is tőle származik, s az eredmény azért kedvezőbb. Igaz, nem tőlem származik, de bátor voltam kijelenteni, hogy arra, mennyivel haladja tul az eredmény az előirányzatot, csakis e tekintetben helyezhetek sulyt, ha jól mutattatott-e a veszedelem vagy sem, ha ugyan veszedelem a mutatkozó hiány, de máskülönben nem. Mert hogy nagyon tulhaladtassék az előirányzat, evégből csak alacsonyan kell tartanunk a bevételeket.

Hanem az már fontosabb észrevétel, és sokkal többet nyom, hogy azt méltóztatott mondani, hogy az eredmény 1871-ben nem érte el azt, mi 1869-ben mutatkozott. Engedelmet kérek a tisztelt képviselő ur őszinteséget követel, és a dolgok hiven oda állitását. Engedje meg, hogy hasonlót kérjek. Ha én nem emeltem volna ki, talán nagyon is, hogy multkori számcombinatióm felállitásának egyik oka épen az, hogy rámutassak azon körülményre, mely szerint 1870. előtt és 1870. után az előirányzatok és az elért eredmények tekintetében nagy különbség merült föl, az átfutó tételeknek előbb felvétele, utóbb kihagyása folytán, és pedig az előirányzatnál vagy 8, az eredménynél meg vagy 16,000.000 frttal: akkor a tisztelt képviselő urnak ezen állitását megérteném; de ha a tisztelt képviselő urnak elég ideje és elég figyelme volt az én beszédeimre, nem tudom, meddig visszamenni, s azokból az ellenem használható tételeket kivenni: engedje meg, hogy kérjem, vegyen mágának időt a mellettem szóló tételekről is megemlékezni, s azokat sem hallgatni el, kivált ha csak 8 nappal ezelőtt mondottam. Ha a 16 milliót méltóztatik leütni az 1869-ki eredményekből, vagy az 1871-hez, hol az nem foglaltatik, hozzáadni: akkor egészen más lesz az eredmény. Ismétlem, nem kivántam volna, hogy a tisztelt képviselő ur keresse hosszadalmasan ezen számokat, de azt gondolom, joggal meg várhattam volna, hogy azon reputatio mellett, melylyel ő a házban méltán bir: ne ignorálja azokat, ha én kiemeltem. *(Helyeslés.)*

Ezek azok, miket e czélból véltem elmondandóknak, hogy egy felől számcombinatiónk helyességét, más felől előterjesztéseink őszinteségét, amennyire lehet, kellő világitásba helyezzem.

Arra, hogy a mégis bekövetkezett hiány fedezése módjának formai correctségét itt most indokoljam, s az eljárást igazoljam, arra én valóban ki nem terjeszkedem. Készakarva mondom, hogy valóban nem terjeszkedem, mert a tisztelt képviselő ur elismerte ugyan azon tételem helyességét, hogy az nem idevaló, de tettleg mégis belement másfél rémitő hosszu hasábon; csak kettőre tartom kötelességemnek megjegyzést tenni, és pedig már most azért, mert az keltett hatást addig is, mig a többire nézve később lesz alkalmam válaszolni.

Az első t. i. az, hogy a tisztelt képviselő ur ami kötelességünket arra nézve, hogy már korábban tudatnunk kellett volna a házzal a fedezésnek ilyenkép történtét, onnét deriválja, mert már 1870-ben bekövetkezett a kérdéses pénzek egynémelyikének igénybe vétele, s igy lett volna elég idő a korábbani közlésre. Én már kiemeltem, hogy 1870-ben nem használtatott föl azokból semmi. Ha tehát a kötelességet ebből deriválja a tisztelt képviselő ur, akkor maga a forrása apadt ki.

A másik körülmény, melyre már most kivánok reflectálni, meg az, hogy különösen kiemeli, miként az inségi kölcsön nem is a mienk, hogy ahhoz szó fér, arra nézve igény támasztatik, hozzá teszi, hogy azt nem is ideiglenes fedezetül vettük igénybe, mert hisz a refundálásról sem én, sem a pénzügyi bizottság nem tartottuk szükségesnek gondoskodni.

Engedelmet kérek, más törvény nem lehet e kérdésre nézve a Lajthán innen és a Lajthán tul. Már pedig a lajthántuliak zárszámadásai csak ugy megmutatják, mint a mienk, hogy pl. a galicziai inségi kölcsön egyszerüen a rendkivüli kiadások közé soroltatott, és ugy könyveltetett el, mint saját bevételök. Quod uni justum, alteri aequum. De én még tovább mentem az óvatosságban s nem könyveltettem el azt a rendkivüli bevételek czimén, hanem könyveltettem mint az előirányzaton kivül befolyt összeget, melyről meg vagyok ugyan győződve, hogy a mienk, de amely computusnak tárgya. A netán támasztandó igény érvényesithetése azonban nem kisebb azáltal hogy az államnál, mint ilyennél van akérdéses összeg, mintha volna az még az állam-polgároknál. Mondom, ugy 1870-ben, mint 1871-ben megtalálhatja a tisztelt képviselő ur, — a régieket nem néztem — ugyanezen tételt a tulsó fél zárszámadásaiban is.

S most, tisztelt képviselőház! azt gondolom, hogy a mondottak által sikerült némi megnyugvást keltenem azon irányban, mint azt kelteni akartam; engedje meg, hogy a helyzetet tisztultnak, szám sze-

rint is constatáltnak vegyem: engedje meg elismertnek tekinthetnem, hogy egy körülbelől 7 millió frt deficitnek fedezéséről van szó 1871-ről, egy körülbelől 26 milliónyinak 1872-ről, és egy 34 milliónyinak 1873-ról, és szólhassak arról: mit csináljunk e helyzettel szemben. *(Halljuk! Halljuk!)*

Tisztelt ház! Hogy mit csináljunk szemben ezzel a helyzettel, nagyon attól függ, mily irányt akarunk követni a jövőre átalában. Mert ha azon tisztelt képviselő urak nézetét követjük, kik azt mondják, hogy azon ut, amelyet eddig követtünk, helyes, mert ime már is meghozta gyümölcsét, mert már is 30%-kal emelte az állam jövedelmeit, a földnek értékét vagy fél milliárddal, és ugyanazért ezen utról letérni nem kell: akkor egészen mások lesznek teendőink; és megint egész más lesz az eljárás, ha mint mások akarják, s mint én is gondolom, nem hagyjuk ugyan el a megkezdett irányt, hanem bevégezvén a megkezdetteket, ha nem is kizárólag, de legalább tulsulyilag még arra használjuk erőnket, hogy azokat hasznositsuk, és amennyiben ujat alkotunk, csak a kiegészités czéljából alkossunk.

Ez, mint mondom, megint más eljárást követel; és ujra mást az, ha azon politikát követjük, csakis annyit tenni, amennyit megbirunk, többet semmit, s ha még saját erőnket is tul nem feszitjük, nehogy megpattanjon a hur. De akár tegyük az egyiket, akár a másikat: a feladat, amely előtt állunk, felfogásom szerint, kettős. Az egyik az, mit csinálunk ezen momentumban, szemben a beállott hiányokkal; a másik az, hogy mit csinálunk a közelebbi időben a jövőre nézve?

Hogy mit csinálunk ezen momentumban: erre nézve szerencsésnek érzem magamat majdnem teljesen egyetérthetni a tisztelt pénzügyi bizottsággal.

A pénzügyi bizottság a 67 milliónyi hiánylat egy nagy részét, már a realizálás sikere szerint 44—45 millió frtot a legujabban felvétetni rendelt kölcsönből kivánja fedezni.

Eszerint marad még 22—23 millió. Ebből ugy, a mint ő összeállitotta a költségvetést, 8,300.000 frtnyi hiány a rendes kezelésnél fogna mutatkozni.

A tisztelt pénzügyi bizottság azt követeli, hogy a rendes háztartás érdekében a rendes kiadást fedezzük, és pedig már mostan is mindjárt rendes bevételeinkből, adósságból fedezni ily kiadást, mint mondja, nem lehet, nem szabad. E tekintetben elvileg teljesen egyetértek a pénzügyi bizottsággal, de csak elvileg; mert 8,300.000 frtot ez idén rendes bevételeink fokozásával fedezhetni, egy kissé messzemenő reménynek kell tekintenem. Ezért azonban mégis elfogadom a tételt, hogy ilynemü kiadást adóssággal fedezni nem szabad. De kérném a tisztelt házat, hogy ezen évben mint átmenetiben, méltóztassanak belenyugodni abba, hogy a szükség mérve szerint, és a szükség esetében nem rendes bevételeinket is fordithassuk erre.

A legközelebbi napokban lészen szerencsém négyrendbeli törvényjavaslatot benyujtani a tisztelt háznak, amelyek, azt hiszem, nem egyedül csak a bevételek fokozása czéljából indokolhatók, hanem részben egyéb tekintetből is. Ezen négyrendbeli törvényjavaslat, melyeknek tárgya a házadó, a személyes kereseti és a jövedelmi adó, aztán a bélyegre és az illetékre vonatkozó törvény, ha a tisztelt ház által elfogadtatik: számitásom szerint 4,800.000 frtnyi bevételi szaporodással, illetőleg költségkiméléssel jár, mert ezen törvényjavaslatok czélja egyfelől a bevételek fokozása, másfelől a költségek alább szállitása, maradna tehát különbözet 3,500.000 frt.

Én nem mondom, hogy az év folytában ujabb adóforrások nyitásával nem sikerülend ennek is egy részét fedezni.

Egy példát akarok csak mondani.

Azon időben, midőn a vadászati törvényről volt szó, ha jól emlékezem a lőfegyver tartása után fizetendő dijat nem elvi tekintetekből utasitotta el a tisztelt ház, hanem azt mondotta, hogy ez az adótörvényhozásnak tárgya, és nem a vadászati törvényé.

Ha most az adótörvényhozásról levén szó, ezt a tisztelt ház elfogadja, ha nem is milliók, de legalább pár százezer frt bevételi szaporulat fog itt is mutatkozni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Nekem nincs kétségem, hogy ily apróbb jövedelmeket sem mellőzve: az emlitett 4,800.000 frt 5—6 és fél millióra lesz emelhető. A többit behozandónak vélem egy felől *(Halljuk!)* azon bevételek ide forditásával, melyeket a tisztelt pénzügyi bizottság a rendkivüleiknél mutatkozó hiány fedezésére vélt szintén forditandóknak, t. i. azon erdő-területek irtása folytán beállandó bevételekből, amelyek sikföldön, repcze és buzát termő talajon állanak, és amelyeknek kiirtása által az államvagyon nemcsak nem csökkenne, de emelkednék, amennyiben az az erdő, amely mint erdő 2 frtot hoz, mint szántóföld hozna 12 frtot. Én azonban ily erdőt nem ismerek 100,000 holdat, kivált pedig oly 100 ezer holdat, amelyhez rögtön hozzá lehetne nyulni.

De amihez mindjárt hozzá lehet nyulni, ismerek annyit, amiből 1 millió frt biztos jövedelmet lehet számitani.

Volna még nem egészen két vagy másfél millió frt. fedezendő. A tisztelt házban sokan az én véleményemmel teljes összhangzásban hangsulyozták, hogy az állam nem arra való, hogy iparüző legyen, hogy az állam, mely fekvőségeit nagyobb részben haszonbérbe adja, ne folytasson saját regiejében gazdálkodást s ekép furcsa okoskodás alapján ne nyúljon az iparüzéshez. Én osztozom ezen nézet-

ben s kész vagyok minden erömmel oda hatni, hogy nem értve itt a jövedékekkel egybefüggő iparágakat, a melyeket folytatunk, azokat megfelelő módon kezünkből kiadjuk. Ez irányban nem mától, nem is a deficit fedezése szükségének előállásától fogva munkálkodom, gondolkodom; de mert nem akarom bármily áron és módon az állam kezéből kiadni, hanem megfelelő áron és módozatok mellett: a dolog időt kiván. Azt gondolom, hogy az erdélyi vas- és széntermelésre vonatkozólag módomban lesz a tisztelt háznak oly módozatot ajánlani, melyben az én fölfogásom szerint, igenis megnyugodhatik s ekkor eddigi befektetéseink refundálása czimén körülbelől egy és fél millió jönne birtokunkba vissza. Ezzel körülbelül a rendes rovatoknál előállott hiány fedezetéről ez évben gondoskodva lenne.

Volnának ugyan, tisztelt ház, egyéb adótörvényeinknél is módositások, melyekből bevételi többletre lehetne számitanunk; de azok az iparral függvén össze, oly természetüek, hogy bennök a tulsó féllel való előleges kiegyezés nélkül változtatni nem lehet. Ebből következik, hogy ne kezdeményezzünk; de következik az, hogy a procedura lassubb. Ez, ha baj, nemcsak a mi bajunk, hanem forditva is. Annak az egybetartozásnak megvannak kétségkivül a maga génant következményei; de megvannak a maga nagy előnyei is és itt minden csak attól függ: vajon az előny nagyobb-e, vagy a hátrány? Az régi igazság, hogy qui socium habet, dominum habet; de nemcsak dominum habet, hanem segitsége is van annak idejében. Itt csak az előnyök és hátrányok mérlegelése a döntő. Ha csak az egyiket vagy a másikat nézzük, hibásan járunk el.

Végre marad a rendkivülinél mutatkozó hiány. Annak mikénti fedezésére rámutatott a pénzügyi bizottság, egészben és nagyban a fedezés egyéb módja aligha fog mutatkozni. Hogy az mivel és miként legyen kiegészitendő és kiegészithető vagy talán a szükséglet némi részben leszállitható: azt engedje meg a tisztelt ház, ha a részletes vitától és tárgyalástól is várom és tartom függőben. Annyi bizonyos, hogy az ingó államvagyon ma vagy 12 millió frt, ebből, valamint annak meggondolásából, hogy ezzel forrásaink még nincsenek kimeritve: én azon reményt táplálom, hogy ez évre a rendkivüliek rovatánál mutatkozó hiány fedezéséről is lehet, ezen hiánynak számszerü megállapitása után, megfelelőleg gondoskodni.

De ez, tisztelt ház, a kisebb föladat.

A nagyobb föladat, véleményem szerint, annak megállapitása, mi történjék financialis állapotunk állandó javitására a jövendőre nézve. *(Halljuk!)*

E tekintetben szerencsésnek tartom magamat, hogy nagyban és egészben az ellenzéki részről kifejezésre hozott fölfogásokkal is egyetérthetek. Én például, minden tartózkodás nélkül kijelentem, hogy tökéletesen egyetértek a ma előttem szólott tisztelt képviselő urral épen ugy, mint Móricz Pál tisztelt képviselőtársunkkal is a tekintetben, hogy a pénzügyi állapotokat nem lehet egy ügyesen kötött kölcsön-szerződés vagy más pénzügyileg különben előnyös müvelettel előteremteni, hogy ellenkezőleg kihat erre a kormány összes politikája, az állam minden institutiója, s hogy következőleg, ha a pénzügyek rendezéséről van szó: akkor egy kissé tágabb keretben kell mozognunk, mint pusztán a pénzügyi kezelés keretén belül.

Én is azt hiszem, tisztelt ház, hogy ha hiba, hogy eddig bevételeink direct emeléséről kevésbbé gondoskodtunk; ha hiba, hogy 1868. óta, amikor az állami bevételek emelésére is czélzott, nem módositásokkal fogadtatott el ideiglen az akkor divatozott adórendszer, e téren alig történt valami: ugy még nagyobb hiba volt, ha most a helyzet nyomása alatt pénzügyi reformot követelnénk, szorgosan és sürgetőleg követelnénk; de csakis azt. A pénzügyi tudomány, mely ugy is mint elmélet, ugy is mint gyakorlat tulajdonképen csak arra van hivatva, hogy az állam szükségletét lehetőleg arányban tartsa, azt az állam vagyoni erejével akként igyekszik fedezni a létező forrásokból, hogy a terhet lehetőleg igazságosan megoszsza, s annálfogva is kevésbbé nyomasztóva tegye s egyszersmind olyanná, mely azon forrást a helyett, hogy apasztaná, legalább amennyire indirect hatásával teheti, gazdagábbá tegye. *(Helyeslés.)*

De ezen forrásoknak ápolása nem az ő dolga, vagy legalább nem kizárólag az övé. Itt áll az, hogy az állam egész politikája, minden institutiója összemunkál erre. Azért, tisztelt ház, azt gondolom, hogy, midőn rendes pénzügyi állapotokat akarunk teremteni: ne hangoztassuk csak a pénzügyi reformot, de menjünk egy-két fokkal tovább, hangoztassuk a közgazdászati reformot, hangoztassuk állami institutióinknak adaequaltá tételét: *(Élénk helyeslés.)* különben a fölszinen maradunk, különben segiteni fogunk egy-két évre azért, hogy megbánjuk 3—4 év mulva. *(Helyeslés.)*

E tekintetben érdemes, hogy visszatekintést tegyünk nem csak arra, mi történt a pénzügyi kezelés, a pénzügyi administratio terén, mit előirányoztunk és minő eredményeket állitottunk elő; hanem arra is, hogy eddigi eljárásunkkal a politika terén átalában, különösen pedig annak azon regiojában, mely a közgazdászatnak mezeje: mit miveltünk eddig, megfelelő-e az, elég-e az, vagy mi van még hátra? Csak most hangsulyoztatott az előttem szólott tisztelt képviselő ur által, hogy ez ország „per eminentiam“ földmivelő ország, hogy e tényt el kell-e fogadni, s hogy egész eljárásunkat e szerint kell berendeznünk, s ennek, mint ilyennek

érdekeit, amennyire csak lehet, szem előtt kell tartanunk.

Igaz, tisztelt ház, nem tagadom, az ország per eminentiám földmivelő ország. De épen azért ne csodálkozzék senki, ha tiszta bevételeinknek egészen egy negyedét a földadóból veszszük. Mert hát minden ország onnan veszi ezt, ami nála erős. De épen azért kell, hogy kiváló gondunk legyen a földmivelésre. Mit tettünk e téren eddig, eleget tettünk-e, nem-e, helyesen tettük-e, nem-e?

Én azt hiszem, hogy a legfőbb, ami e tekintetben a földmivelés érdekében történt, két pontban culminal. Nem hiszem, hogy mindenki egy értelemben ne lenne velem az iránt, hogy a földmüvelés érdekében eddig tett dolgaink egyik legjelentékenyebbje azon közbenső vám-sorompó eltüntetése, mely bennünket Ausztriától elválasztott. Azt hiszem, hogy daczára azon sok consequentiának, mely ebből foly: senki sincs közöttünk, ki e kérdés gondos tanulmányozása utan megértve azon consequentiákat, melyek ama sorompó fönállásából folytak, s melyeket annak ujbóli fölállitása ismét maga után vonna, annak ujból fölállitását kivánná.

A másik nagy dolog, mit földmüvelésünk érdekében tettünk, közlekedési eszközeinknek temérdek szaporitásában áll. Ez az, ami földmüvelésünket különösen az utóbbi években annyira emelte. Ámde, ha ezzel legalább e pillanatra, nagyban tekintve a dolgot, majdnem el is soroltam mindazt, ami nagyban eddigelé történt: ez azonban mégis nem azt teszi, hogy mi más sem történt. Hogy kettő helyett most hét gazdasági tanintézetünk van, a földmüvelés érdekében történt; az, hogy méntelepeink ma egészen másként állanak, mint álltak, szintén annak érdekében történt; azon törvények, melyek vizszabályozás, ármentesitésre vonatkoznak s e téren a társulati mozoghatást lehetővé teszik, mi fájdalom, csak kis mértékben lett eddig hasznositva: szintén a földmivelés érdekében történt és még számos ilyen apróbb dolgokat sorolhatnék elő; de egészben és nagyban, a vámterület kibővitése, a közlekedési eszközöknek nagymérvü fokozása az, mi megadta az ország földmüvelésének a lendületet. Elég-e ez, tisztelt ház? szerintem: nem. E téren még nekünk sokra van szükségünk?

Közlekedési eszközeink különösen a vasut épitès terén óriási mérvben szaporodtak; de nem is emlitve azt, hogy nem mindig a forgalmi szükséglet határozta és szabta meg azoknak irányát; *(Közbeszólás bal felől: Fájdalom, igaz!)* sokszor strategicus tekintetek, *(Zaj bal felől.)* mint előttem is megemlittetett: döntőleg hatottak azok irányának megállapitására; csak azt emelem ki, hogy ezeknek kiegészitetlen volta, a hálózatnak magának összhangba nem hozatala igen jelentékeny baj; de még jelentékenyebb baj ennél az, hogy legtöbb vasutaink igen nehezen megközelithetők az év nagy részében; a vasutakhoz vezető kő-utaink elhanyagolása, vagy legalább a rólok gondoskodásnak jövőre tett elhalasztása bajaink egyik legnagyobbika. *(Igaz! Ugy van! bal felől.)*

De, tisztelt ház, talán még nagyobb a hiány, talán még nagyobb a hiba, a mulasztás a vizépités terén, amiért talán csak az ment bennünket, hogy ugy is általános a meggyőződés, hogy többet is tettünk, mint mennyit kellett volna, tehát ha még ezt is fölöleljük, hová jutunk. — Ismétlem, általam legnagyobb mértékben érzett hiba az, hogy nagyon keveset tettünk vizeinkért. *(Igaz! Ugy van! bal felől.)* Ezen ország földje a legáldottabbak közé tartozik, de climája a legszeszélyesebb, vizeink főleg az alföldön, egyszer elárasztásokkal áldás helyett hoznak átkot, máskor pedig az által, hogy öntözésre egyátalában nem birjuk őket hasznositni, a nálunk annyira divó hőséget és szárazságot mérsékelni nem alkalmasak.

Ha a vizépités terén mindazt megteszszük a mit meg kell tennünk: erős meggyőződésem szerint közutaink kiépitésének egy igen nagy akadályát is elháritottuk. Nálunk a vizek kőgazdag vidékről erednek s a sik föld felé tartanak. Ha a vizeket szabályozzuk: akkor az utépitési anyagot a vizeken szállitva, milliókat lehet kőutak épitésénél meggazdálkodni.

Azért azon sorrend, melyben kőutainkat épitjük és vizeinket szabályozzuk, nem közönyös. Véleményem szerint hibás számitás és tiszta tékozlás elébb épiteni az alföldön a kőutakat, mintsem az utépitési anyag szállitásának megkönnyitésére a vizek szabályozása által megtettük, amit lehet, és mert lehet, kell is. *(Helyeslés.)*

De, tisztelt ház, e körülmény nem kerülte el a kormány figyelmét, a föladat azonban nem oly kicsi; a halózatnak megállapitása, ugy a vas-, mint a kőutaknál, még inkább pedig a vizszabályozások rendszerének megállapitása nagy és gondos tanulmányozást igényel. Ismételve mondatott a háznak, hogy a munkálat egészben és nagyban már meg van állapitva, ha szabad a tisztelt háznak előzetesen hivataltársam szivességéből nehány számot megemlitenem, méltóztatnak némi képet nyerni annak hordereje felől. *(Halljuk!)* A kormány fölfogása szerint, oly okokból, melyek annak idején lesznek kifejtendők, a jövőben még 65—66 mértföldnyi vasutat államköltségen kell kiépittetni, vagy 45 millió forintnyi költségen. Engedélyezés utján létesitendő 532 mértföldnyilt ahhoz, ami már van. *(Mozgás.)*

Ez nem a legközelebbi évek föladata, hanem azt czélozza, hogy legyen kiépitve az egész vasuti hálózat, amely most hiányos. A vizi munkálatok, mennyiben a hajózást szolgálják, 25 és $^1/_2$ milliónyi állami s vagy 30 millió társulati uton fedezendő

kiadást kivánnak. Az államutak épitése kiván vagy 24 milliót. Több, mint 200 mértföldnyi uj kőutak létesitendők, amely mind vasuthoz vezet, ez együtt 463 millió frt. Nagy, megdöbbentő összeg; de nem arra való, hogy 2—3 év alatt kiadassék, hanem arra, hogy az egész hálózat létesittessék, hosszu idők során combinative, amikor annak ideje elérkezik.

A tisztelt ház bölcsesége határozza el, mikor mit lát immár szükségesnek és czélszerünek is, s akkor elrendelendi azt azon tudattal, miszerint nem bányja meg, hogy épen azt s nem mást épitettünk. *(Helyeslés.)* Ez az, ami a közlekedési eszközöket illeti.

De, tisztelt ház, ezzel a dolognak nincsen vége, ha valaki megjárja a természet által annyira gazdagon megáldott Erdélyt s megnézi annak bérczeit: akkor valóban lehetetlen, hogy mély szomoruság ne fogná el lelkét, hogy ott alkotás helyett, inkább pusztitást lát, és hogy azon bérczeket, melyek a világ legszebb vidékeivel versenyezhetnének, ha erdővel lennének boritva, kecskerágta cserjék födik, hogy még a fölsarjadásnak lehetősége sincsen meg és hogy az alkotást még pusztitás kell, hogy megelőzze. Erdőtörvény kell nekünk mindenekelőtt. *(Élénk helyeslés.)*

Egy erdőtörvénynek nemcsak meghozatala, de kellő kezelése is elsőrendü szükség ezen országban, és meg vagyok győződve arról, hogy földmüvelési és climaticus bajaink is, ha nem is az egész országban, de annak legalább egy részében jelentékenyen javulnának. *(Helyeslés.)* De midőn, tisztelt ház, készen elismerem, hogy ezek a földmivelés érdekében mind megadandók: nem ignorálom, hogy azok nemcsak annak szolgálnának, mert amidőn ezen uthálózat egyfelől a földmivelés életföltétele; addig másfelől az ipar és kereskedelemnek is nagy szolgálatot tenne; pedig bajainknak másik oka meg épen az, hogy mi per eminentiam földmivelő ország vagyunk, s hogy csakis ez vagyunk, legközelebbi feladatunk fölfogásom szerint épen az, hogy szünjünk meg csupán földmivelő ország lenni. *(Élénk helyeslés.)* Ennek következményei, tisztelt ház, alig láthatók be. Ezt néhány nagy vonásban akarom rajzolni.

Mi földmivelő ország vagyunk és iparunk is földmivelési iparból áll. Mi következik ebből? Az, hogy, ha nem használ az a keresztyéni fölfohászkodás, melyről némi gúnynyal emlékezett meg az előttem szólott tisztelt képviselő ur, ha az Isten nem ad jó időjárást: nem lesz semmi termésünk, nem lesz semmi iparunk, mert mindkettőnek föltétele ugyanaz. Ha nálunk nincs gabnatermés, nincs liszt-ipar, nincs szesz-égetés, nincs serfőzés. Ha nincs répatermés, nincs czukorgyártás. Pedig ezekben állnak iparágaink — és mivel ezek fogyasztják a kőszént szinte kizárólag: meghanyatlik ennek termelése is. Mi következik ebből? Az, hogy szállitás nincs, hogy vasutaink sem jövedelmeznek, tehát nagy subventióra szorulnak?

És mi következik más irányban? Az, hogy nálunk a vasutak és azok kezelése sokkal többe kerül, mint kerülne akkor, ha nem volnánk csak földmivelő ország. Hogyan kell nálunk a forgalmi eszközökről gondoskodni? Körülbelül ugy, mint egy látogatottabb fürdőben a szállásról, hogy elegendő szállás legyen hat hétig, midőn tömegesen jön a vendég, de azután üresen maradjon valamennyi. Igy kell nálunk a forgalmi eszközökről gondoskodni, hogy két, három hónap alatt kihordják ezen országnak egész fölösleges termését, azután pedig heverjenek, és ezenkivül, hogy folyton megrakva járjanak ugyan kifelé, mindig egy irányban, de — visszajőve üresen, — *(Helyeslés.)* ez a kezelést óriási módon megdrágitja és a befektetéseket roppant mérvben fokozza; ez az oka annak, hogy iparunk fejlesztésére el kell követni mindent; ami csak tőlünk telik. És mit tegyünk, mit kell tennünk evégre? *(Halljuk!)*

Én a fölvirágzásnak egyik legnagyobb akadályát az intellectualis erők hiányában látom. A polytechnicum és egyéb szak-iskolák fölállitásával segitni iparkodtunk ezen a bajon és az ifju-nemzedék nagy számmal vetette magát e pályára, hála Istennek. E baj tehát olyan, mely meg fog gyógyulni. De egyes erők magukban gyöngék. És nálunk a pénzerő is hiányzik és pótlását csakis a társulástól várhatjuk.

De van-e nekünk megfelelő törvényes intézkedésünk a részvénytársulatokat illetőleg? Annyi, mintha nem volna; mert ami van, a mai kor igényeinek távolról sem felel meg. És ugyan, mi történik? Csoportositttatnak, társittatnak az erők, de nem azért, hogy a társitott erők az ipar javára kihasználtassanak, hanem, hogy a társitásból eredő haszon elzsebeltessék. *(Élénk általános helyeslés.)* És azután méltóztassanak széttekinteni, — tisztelet a kivételeknek, — hogy azon részvénytársulatok igazgató tagjai vajon specialis gondjuk tárgyává tették és teszik-e általában azon ügy fölvirágzását, melyet kezükbe vettek? Eszökben sincs! Oly dolognak tekintik ezt, mely egy neme kezd lenni a sportnak; *(Tetszés.)* hanem áldás nincs rajta. És a hibák- és károkért, melyeket a gondtalan kezelés és könnyelmüség által a részvényesek vagyonára és a közgazdaságnak okoztak: vajjon felelősek-e egész vagyonunkkal? Nem!

Egy részvénytársulati törvénynek együttesen a kereskedelmi törvénynyel leendő megalkotása égető szükség! *(Általános élénk helyeslés.)*

Egy jellemvonásáról nemzetünknek akarok itt még megemlékezni, mely talán államháztartásunkban is visszatükröződik: tudniillik kevéssel sokat akarni.

Részvénytársulataink majdnem mind ilyenek. Alapitanak egy takarékpénztárt például 30.000 forint alaptőkével és ez kezel több millió betétet. Alapitanak egy malmot 2—300 ezer forinttal, s maga az épület és a fölszerelés is többe kerül, üzleti tőkéje tehát egyátalában nincs. De ha megkétszerezték volna az összeget, kevesebb esett volna egy forintra a várt osztalékból, tehát megkezdik a munkát felényi, sőt $^1/_3$ tőkével a mi hitelviszonyaink közt. Nem mondom, hogy jól vannak *(Zaj bal felől.)* hitelviszonyaink ugy amint vannak, és nem tagadom, hogy mindent el kell követni hitelviszonyaink javitására, de azok olyanok a minők, az alapitóknak nem lett volna szabad más alapra állani, mint amely tényleg adva volt. Innen van azon miseria vállalatainknál, hogy kevés tőkével nagyra törekednek. Egyike ez azon hibáknak, a melyek mig egy részt a nagyra törekvés fölköltése által jót szülnek, addig más részt sok bajt is okoznak.

A hitelről szóltam, tisztelt ház! Ami különösen iparunk emelése tekintetéből véghetetlen fontos, fontos mindenütt, de fontos kétszeresen a mi viszonyaink közt. Régóta érezte a tisztelt ház, és a nemzet, hogy e téren tenni kell valamit. *(Halljuk!)* A bankkérdés rendezésének oly élénk szorgolása ezen forrásból ered. E téren nem az utóbbi időket, hanem átalában az időket, melyeket értünk, terheli a mulasztás. Annak idejében, midőn az osztrák nemzeti bank felállittatott: apáink elégnek látták kijelenteni, hogy a bank szabadalmát nem ismerik el Magyarországra nézve. Hanem hátha nem is állittatott volna fel a bank? Akkor sem kellett volna elismerni, sőt nem is lehetett volna. De lett-e volna ez által valami téve Magyarország hitelének érdekében? Bizonyára semmi. És mindaddig, mig ezen uton haladtunk és folyvást tiltakoztunk az ellen, hogy a bank szabadalma érvénynyel birjon Magyarországra nézve: addig csak azt tettük, hogy Magyarország hitele érdekében nem tettünk tulajdonkép semmit; mert tiltakozni egy létező valami ellen és nem gondoskodni más valamiről: az annyi mint semmi. *(Egy hang a bal oldalon: Hat év óta lehetett volna tenni!)* Igen is, tudom, és csak azt akarom mondani, hogy a mulasztás kezdete nem 1867-től datálódik, hanem sokkal korábbi, az 1848. előtti években kell azt keresni. 1867-ben a kiegyenlités ezen kérdést nem érintette meg. Akkor ugy látszott czélszerünek, hogy a fönforgott temérdek vitás és nehéz kérdés még ezzel is ne szaporittassék. Könnyü most amott elmélkedni arról, hogy mennyivel jobb lett volna és könnyebb akkor a többivel együtt egy csapással elvégezni azt is. Talán ment volna a dolog, talán nem is. Lehet, hogy magával vitte volna a többi kérdés; lehet azonban, hogy ezen kérdés lett volna a pohárban azon csep, mely a kicsordulást idézte volna elő. *(Helyeslés jobb felől.)* És 1867. óta azon solidaritásnál fogva, mely ezen nemzet vitalis érdekei közt az anyagi téren hosszabb idő óta kifejlődött, minden gondolkodó fő csak osztozhatik azon nézetben, mely, ha jól tudom, a tuloldal egyik vezérférfiának tollából folytak ki, mely szerint e téren minden változás, minden lépés a lehető legnagyobb óvatossággal és nemcsak saját, de a velünk érdekközösségben élő tulfél érdekeire való tekintettel is intézendő el. Azon tekintetek, melyek ama nyilatkozatban oly nyomósak: meggyőződésem szerint, egészen helyesen lőnek kiemelve, ugy tetszik nekem egyelőre azon irányt juttatá tulsulyra, hogy mindaddig, mig a másik félnek keze is ép ugy felszabadul, mint szabad a miénk felfogásunk szerint; mindaddig, mig ennek folytán velünk együtt az is teljesen szabadon tárgyalhat a jövőt illetőleg: tartsuk tön, ha lehet, a tényleges állapotot. Az élet fejleménye ezt mind nehezebbé tette; s azért, ha jól emlékszem 1869. év végével ez irány véget ért. 1869. év végével a szükségnek élénk érzete okozta az enquete-bizottság kiküldetését. Az ügynek azótai fejlődése a képviselőház előtt eléggé tudva van. Ma eljutánk odáig, hogy annak megoldása magára többé sokáig nem várathat. *(Zaj bal felől.)* Miként következik az be? az a jövő titka.

Én csak egyet mondok és ez az, hogy azon felfogást, melyre hivatkozni már is bátor voltam, egészben magamévá teszem, minél fogva alig tehetek jobbat, mint ha azt felolvasom *(Olvassa)*: „A hazai jegybank ügy önálló rendezését illetőleg tennünk kell nemcsak saját érdekeinknek szem előtt tartásával, hanem ő felsége többi országai érdekeinek kiméléséve is; sőt eltekintve, ha kell a szigoru jogkövetelményeitől is — jó lesz megtenni mindent, a mit saját jogaink és jólétünk föntartása lényeges feltételeinek feláldozása nélkül tehetünk annak elérésére, hogy a jegybank-ügy hazánkban ő felsége többi országaival egyetértve, azok lakóinak megnyugtatásával, összeütközések lehető elkerülése mellett, ugy szólva, barátságos osztály és egyezség mintájára szabályoztassék; s ezen irány követésétől csak azon esetben térhetnénk el; de el is kellene térnünk azon esetben, ha jegy-bank-ügyünk önálló szabályozásának a birodalmi tanácsban képviselt országok kormánya, vagy törvényhozása részéről ellenséges indulattal, jogosulatlan akadályok gördittetnének elébe.

A létező pénzforgalomnak ugyanis, bár menynyire hiányos legyen, elő nem készitett megváltoztatása, rögtönzött megzavarása kiszámithatlan károkat okozna a magán- és közhitelnek, földmivelésünknek, iparunknak, kereskedésünknek és elláthatlan bonyodalmakba sodorná a magánosok pénzügyi viszonyait is.

Azon szoros összeköttetés továbbra, melyben ő felsége többi országaihoz nemcsak állami, hanem nemzetgazdasági tekintetben is századok óta állunk, létező ellentétel mellett is, bizonyos solidaritást alapitott meg anyagi érdekeink és viszonyaink között, melynek erőszakos felbontása kárt okozna mind Lajtán innen, mind Lajtán tul; s a kár, mely ott okoztatnék, közvetlenül is visszahatna ránk, közvetve pedig még inkább sujtana az által, hogy miután minden actio reactiót szül: a részünkről netalán követendő kiméletlen eljárás ő felsége többi országait visszatorlásokra hivná fel; s hogy az anyagi téren az összeütköző érdekek harczában a szegényebb a vesztes fél: azt épen mi magyarok már eléggé tapasztalhattuk; s azért ily veszteségek veszélyeinek, valamint bármely más nemzet, ugy mi is csak azon esetben tehetjük ki magunkat, de kell is, hogy kitegyük magunkat akkor, ha állami önállásunk, szellemi és anyagi fejlődésünk biztositása a jelen nemzedéknek önfeláldozását a jövőnek jóléteért mulhatlanul szükségessé teszi."

Ez a nézet az, tisztelt ház, amiben annyira osztozom, mintha én irtam volna. A jelen nemzedék érdekeinek a jövő nemzedék érdekeiért esetleges feláldozásáról van itt szó, mely feláldozást nem szabad merni addig, mig annak szüksége végleg nem constatáltatott, de akkor kell merni. Ez azonban, legjobb meggyőződésem szerint, nincs constatálva ma. Azért daczára azon publicatioknak, melyekre hivatkozólag Madarász képviselő ur már is elérkezettnek látta az időt a szakitásra, elérkezettnek arra, hogy a nemzeti bankra való minden figyelem nélkül, sőt, — mit ugyan nem mondott, de beszédéből következik, — a tulfél érdekeire és megnyugtatására való tekintet nélkül is, már most más utra térjünk át. Én ezen időt elérkezettnek nem látom. *(Mozgás a bal oldalon.)*

Hiszem, hogy nincs itt az idő, melyben a jelen nemzedéktől joggal követelni lehetne, hogy áldozza fel érdekeit a jövő nemzedék érdekeiért. Sőt azt hiszem, és ha ebben csalódnám, akkor máskép fognék kötelességszerüleg beszélni, hogy a jövő kor érdekeit lehet salválni a nélkül, hogy a jelen kor érdekeit oda kelljen vetni áldozatul. Azon felelősséget, hogy én azt végszükség esetén kivül odavetém én részemről nem lennék képes elvállalni. De még kevésbbé vagyok hajlandó a jövő érdekeinek feláldozására. Legyen meggyőződve a tisztelt képviselőház, hogy én legalább soha sem fogom magam odaadni arra, hogy e téren a jövő nemzedék érdekei feláldozva legyenek. *(Helyeslés jobb felől.)* Semmiképen sem.

Azért beszélek a jövő érdekéről, mert a jelenéi nemcsak az én felfogásom szerint is, a miket épen felolvastam, az önök által szorgalmazott uton sokkal eclatansabb mérvben lennének koczkáztatva.

Ismétlem, hogy az ipar fejlesztését, a kereskedelem felvirágzását hazánk anyagi jóléte emelkedésének vitalis feltételéül tekintem, és mert ilyennek tekintem, s mert tudom mily szükségök van ezeknek a rendszeres hitelre: rajtam legalább nem mulik semmi, hogy részükre biztosittassék önálló és rendszeres pénzforgalom oly szilárd alapon, mint a minőre ez idő szerint fektetni csak lehet.

Szolgáljon ez a tisztelt háznak tájékozásul, és ha lehet megnyugtatásul *(Zaj bal felől.)* a jelenleg folyamatban levő tárgyalásoknak iránya fölött.

És végre, tisztelt ház! a 3-ik lényeges közgazdasági tényező a kereskedés. Ez mindenütt, még Angliában is, a melynek világkereskedelme pedig oly óriási, sokkal nagyobb horderejü a belforgalom terén, mint sem a külkereskedésén. Ha még Anglia kereskedelmének is aránytalanul legnagyobb részét a benső forgalom képezi és csak azután jő a nemzetközi: mennyivel inkább áll ez nálunk. De a kicserélésre a belforgalomra ismét mi ad alkalmat és módot? Módot és alkalmat ad az iparos vidékek szükségleteinek fedezése a termelő vidékektől és megforditva. Addig mig csak az egyik factorral birunk: belforgalmunk szükségkép csekély lesz.

De a nemzetközi forgalmat tekintve is roszul vagyunk. Ki inkább csak nyers anyagot viszünk s csakis egy irányba. Megforditva, be inkább csak gyártmányokat hozuk szintén egyetlen irányról.

Kelet és dél felé vasutaink is zsákutczában végződnek, eljárván épen azon vidékektől, a melyeken némileg kezdetleges iparunk számára még lelhetnénk piaczot. S ha tovább is fejlődik iparunk: vajon olyan lesz-e az, hogy terményeinkkel a nyugatot láthatjuk el, vagy olyan, hogy a délt és a keletet? Azt hiszem, hogy mig mi finomabb áruk iránti szükségletünket nyugot felől fogjuk beszerezni, addig viszont adhatunk mi keletnek és délkeletnek olyan ipari-czikkeket, a melyek már tőlünk is kikerülnek.

Azon hegyláncz, mely az országnak védelmi tekintetben oly fontos, azon hegyláncz egyuttal elzár bennünket épen azon irányban a forgalom közvetitésétől, a melyre pedig a természet által utalva vagyunk. Bármily nagyok legyenek ezen akadályok, át kell azokat törni vasuti hálózatunkkal, át kell oda vezetnünk és összekapcsolni a Dunafejedelemséggel, Szerbiával, Bosniával, s közvetve Konstantinápolylyal és Salonikkal, ki kell egésziteni ez irányban hálózatunkat, hogy nemzetközi kereskedésünk arra vehesse utját és ez által iparunk mintegy oda tereltessék, hogy adjon valamint azon népeknek, a melyeknek elég jó már az, a mit mi termelünk.

Én az egész népre szólok s nem értem azon egyeseket, a kik a maguk szükségletét Parisból és Bécsből hozathatják Bukarestbe is. (*Derültség.*) Könnyebb nevetni, mint megfigyelni a dolgok menetét. Ha a tisztelt képviselő urak látták volna, a mint én láttam, azon sok száz és ezerre menő tulipántos ládát, a melyek egyike a másikba rakva, a melyek oda kivitetnek cserébe mintegy azon finom árukért, a melyeket meg a nyugot ád nekünk, elismernék, hogy a forgalom ugy megy, mint én mondám: hogy mi finomabb fényüzési czikkeinket hozzuk nyugatról és kezdetleges iparczikkeket adunk azoknak, a kiknél az iparos fejlettség hátrább áll a mienknél és elhinnék, hogy a dolognak ez a természetes menete, mi nem változik meg senki kedveért is.

Ez azon közgazdászati irány, a melyet követve nemcsak megalapithatónak, de fentarthatónak is vélek egy egészséges pénzügyi rendszert, melynek megalkotására, ugy vélem, az idő elérkezett.

Nem ok nélkül mondom, hogy azt hiszem, az idő elérkezett. Arról ugyanis meg vagyok győződve, hogy előbb nem volt itt. Már egyszer voltam bátor azon meggyőződésemnek adni kifejezést, hogy annak idején igazak voltak azon expectoratiók, a melyek állitták, hogy ezen nemzet adóval tul van terhelve, s hogy azt tovább szaporitani nem lehet. Tökéletesen alaposaknak tartom őket azon időre nézve. De ha igazuk van azon tisztelt képviselő uraknak, a kik az ország haladását oly élénken ecsetelték: akkor már mondhatjuk, hogy ezen országban, melynek földértéke, csak a vasutak mentén, egy fél milliarddal emelkedett, hogy azon országban, a melynek bevételei a természetszerü emelkedés folytán $30^0/_0$-kal növekedtek, hogy azon országban, a mely mostoha időkből származott adósságoktól nagy részben megtisztult, hogy ezen országban talán ideje van a fokozott erőktől némileg többet követelni a jövendőre nézve.

Teljes meggyőződésem szerint ebben az országban, valamint a társadalmi életnek alapényezője épen a földmivelés, ugy az adórendszernél is alapja a földadó. E tekintetben már voltam bátor kiemelni, hogy az adó-cataster revisiójára vonatkozó törvényjavaslatot, melyet a mult ülésszak alatt már bemutattam, még e héten ismét bemutatom. De ez még nem elég, mert ez az adórendszernek csak egyik sarkköve, kell hogy a többiek, melyek vele harmonicus összeköttetésbe hozandók, szintén behozassanak, azt nyomon kövessék.

A ház-adót illetőleg meggyőződésem, hogy itt apróbb igazitásokon kivül gyökeres változtatásra nem lesz szükség. Az adótétel magasságának megmérése akkor lesz idején, mikor a többi adónemeknél az már megállapittatott: mert akkor tünik ki, hogy öszhangzatos-e az azokkal, vagy nem.

A mi illeti a másik két direct adónemet, a személyes kereseti és a jövedelmi adót, azt hiszem, hogy e tekintetben legnagyobb a fejletlenség direct adóink rendszerében. Azt hiszem, és ez erős meggyőződésem, hogy itt gyökeres teljes átalakitásra van szükség, oly átalakitásra, mi egy felől biztositsa azt, hogy az idetartozó minden jövedelem kellőleg megróvható legyen, hogy annak adója kellő arányt mutasson mind az idetartozó ágak közt, mind pedig szemben a többi reáladókkal: a föld- és házadóval. Egy megfelelőleg berendezendő kereseti adó, melyet ha ugy tetszik, osztályadónak is nevezhetünk, van hivatva véleményem szerint az e téren való tökéletlenségek elháritására. Minő lesz az? Ennek fejtegetését azt gondolom, nem várja tőlem most senki, akkor lesz ez helyén és idején, ha beterjesztem a javaslatokat. Csak egyet mondok. Meggyőződésem szerint három mozzanat az, mit itt szem elől téveszteni nem lehet, sőt szem előtt tartani kell egyaránt.

Az első az individualis munka és annak gyümölcse, értem ugy a különös qualificatio által nem gyámolitott közönséges munkát, mint azt mely különös qualificatio, sajátságos irányu képzés, az intellectualis erő által gyámolittatik, azt mely némelyeket valamely specialis téren egyebeknél alkalmasabbá tesz a keresetre. Másik a tőke, mely az embereket arra viszi, hogy necsak a maguk testi és szellemi erejével, de a tőke segélyével megszerzett eszközökkel, gépekkel stb. dolgozzanak, sőt más embereknek az ő czéljokra biztositott munkájából is hasznot huzzanak. Az első a munkadij, a másik a hasznositott tőke jövedelme.

Ezekhez járul utóbbi esetben a vállalkozó haszna. E három együtt: az individualis testi és szellemi munka, a tőkenyeremény, és a vállalkozási dij az, mi e téren figyelemben tartandó. Fölfogásom szerint, jó azon adórendszer, mely ezen három alap kellő megadóztatását nemcsak eszközölni akarja, hanem a megfelelő támpontok megtalálása által birja is, olyan adórendszer, mely ezek egyikét vagy másikát figyelmen kivül hagyja, vagy ha czélba veszi is, de a megfelelő támpontokat meg nem találja, czélját itt is ott is többé-kevésbbé elhibázza, nem kielégitő. A czélt illetőleg, melyet e tekintetben magam elé tüztem, azt hiszem elég volt ennyit emlitenem.

A mi egyéb adónemeinket illeti, nem tagadhatom, tisztelt ház, hogy daczára annak, hogy valami nagy tökélyre vittnek adórendszerünket nem tartom, annak egyik lényeges sarkkövét ez idő szerint sem vélem mellőzhetőnek. Tehát én a jövedékek föladását a fogyasztási adók, vagy azok valamelyikének megszüntetését, a bélyeg és illetékek mellőzését olyan dolgoknak tartom, melyek nekem nem is vágyaim, de melyekről még értem, ha valakinek vágyai,

de ez idő szerint sem egyiket, sem másikat nem tartom megszüntethetőnek. Egyiknek, mint másiknak tökéletesitése azonban, s a közgazdászati érdekekkel nagyobb összhangba hozatala indokolva van.

A törvényjavaslatoknak, melyeknek beterjesztését czélba vettem, melyeknek beterjesztését e czélból szükségesnek tartom, ez lenne föladatuk.

Ezzel, tisztelt ház, azt gondolom, nagyban képét adtam annak, mint vélném a jövőben dolgainkat irányzandóknak tekintve a bevételeket.

Ami a kiadásokat illeti, a kormány nem most gondolt először azon föladatra, hogy az erőgyüjtésre időt kell engedni. Sőt már is kimondhatom, hogy valami véletlennek felmerülése nélkül a jövő évi rendes költségek előirányzata fokozott kiadásokat nem fog feltüntetni. *(Helyeslés jobb felől.)* Kérem magamat félre nem értetni.

Lehet, hogy némely üzem-költségek szaporodni fognak, de ezek födözve lesznek megfelelő bevétel többlete által; tehát a netto szükséglet nem fog emelkedni, sőt minden előjelek szerint ezen évinél a rendes kezelésnél talán még szállani is fog; ha a dolgok fokozatos emelkedése, fejlődése folytán az emelkedés bevételeinknél ujra mutatkozik, ez mérlegünknek egészben javára fog válni; ha pedig nem mutatkozik, legalább nem lesz állapotunk roszabbá az által, hogy a szükséglet igen is fokozódott, de a bevétel nem.

A földtehermentesitési kiutalások 1873. folytán egészben és nagyban be lesznek fejezve; azon 20 millió körül való előleg kamatának és tőkéjének megtéritése tehát nagyobb dimensiókban veheti majd kezdetét, mint történt az utolsó években. A tőketörlesztés már 1874-ben nagyobb lesz — legalább az én informatióm szerint,— mint amennyit teend az uj kiutalások összege; következőleg a kamatszükséglet alább száll. Itt némileg folytonos jövedelem nyilik, mi majdan azoknak helyére léphet, amelyeket én olyanokul jelöltem meg, amiknek ez évre igénybevételét kértem megengedtetni. A rendes kezelésnél fönmaradt hiány fedezhetésére. A szőlődézsma váltsági alap is olyan, melynél az államnak közel 1 millió előlege van. Azon tapasztalás után, melyet ez idén tettem, midőn t. i. már az előirások nagyobb mérvben megtörténtek, reménylem, hogy ez előleg is megtérül legalább egy részben, hiszem ezt, miután az már ez évben is visszamenőben van.

De tisztelt ház! mindez eltünő csekélység azon nagy szükséglethez képest, mely a rendkivülieknél még 1874-ben reánk néz. Az állami épitkezések — mint a tisztelt előadó ur mondta és mint én is megjegyezni bátor voltam — még vagy 30 millió forintot kivánnak, azon tul a minek előteremtéséről most gondolkozunk. Honnan ezt előteremteni? Én azt hiszem, hogy saját erőnkből semmi esetre sem. Itt a kölcsönt nem kerülhetjük el; de a kölcsön kedvezőbb módjára igen is látok utat, módot. Azon vasuti épitkezések, melyek ezen kiadást okozzák vagy 152 millió forintra mennek nominaliter. A bekeblezési kötelezettség föltétele mellett eddig fölvett kölcsönök meg kerek számban 91 millióra mennek, s igy 60—61 millióval kevesebbre.

Ha a gömöri záloglevél kölcsönt, s a vasuti kölcsönt a törvény igénye szerint a megfelelő vonalakra telekkönyveztetjük: még mindig marad vagy 60 millió forint oly befektetés, vasutakban és effélékben, a melyek ez által elterhelve nem lesznek, a melyeknél tehát azon systemát, amelyet ugy vélem sikerrel kezdtünk meg a gömöri vasutnál, követni lehet, hogy t. i. azokra prioritásokat bocsássunk ki, s a cursus differentia ilyként lehetőleg a minimumra reducáltassék. Melyik legyen azon hálózat, melyre a 85 millió vasuti kölcsön bekebeleztessék, az északi vagy egy részben déli? az azon további combinatioktól függ, amelyek az előttünk álló épitkezéseknél majdan elfogadva lesznek. Annyi bizonyos, hogy vasuthálózatunk kiegészitése czéljából a kormány a szükséges előterjesztéseket a legközelebbi időben megteendi. Azon intézkedés, melyet a törvényhozás e tekintetben tesz, a kormányra e tekintetben irányadó leszen.

Végre még egy másik nagy teher is van, a minek állandó fedezéséről gondoskodnunk kell, t. i. a vasuti garantia. 12 millió ez évben, talán több a jövőben, hogy azután fogyatkozzék. E tekintetben a törvényhozás előtt nem ismeretlen egy mód, amely egyszer megkisérelve, másodszor elhagyva lőn, és most ujabban eszmecsere tárgyát képezi. Ez egy külön alap teremtés, amely külön kezeltetvén, kölcsöneit ugyszólván maga venné, maga törlesztené, kamatolná és annak idejében a kormány ez iránt is előterjeszti a maga nézetét.

Ezek azok tisztelt ház, melyeket elég fárasztólag minden szónoklati kikerekitettség és hatás keresése nélkül előadandónak tartottam azért, hogy a tisztelt ház ne egy sikerült beszédnek hatása alatt álljon; hanem azért, hogy részletes tájékozottsággal birjon azok iránt, amiket a kormány a legközelebbi jövőben ugy, mint az arra következőben, az ideiglenes segitség módjaként, ugy mint államháztartásunk rendbehozására és nemzetgazdászati érdekeink emelésére tenni lehetségesnek s egyszersmind szükségesnek is lát.

Most legyen szabad a tisztelt házat egyszerüen arra kérnem, hogy fogadják el, mert különben is hiába tesszük, ha el nem fogadjuk, fogadjuk el a tényállást olyaténkép állónak, mint azt ugy én, mint a pénzügyi bizottság előadója majdnem összhangzólag előállitottunk.

Egyik vagy e másik fölfogásnak igazat ugy is csak a zárszámadások megvizsgálása után beterjesztendő jelentés adhat. Azért ne foglalkozzunk

most tovább is azzal, mert csak az időt töltjük el hiában. *(Helyeslés jobb felől.)* Azt kérdezték tisztelt ház, minden oldalról, mit akarunk tenni jövőre pénzügyi helyzetünk megjavitásának érdekében? Én erre feleltem, s megmondtam, hogy nemcsak pénzügyi rendszabályokat vettünk czélba; de czélba vettünk oly rendszabályokat is, mik közgazdászatunk s igy bevételi forrásainknak gazdagitására számitvák.

Hozzá teszem miszerint azon leszünk, hogy a közgazdászattal és a pénzügyekkel csak távolabb összefüggésben álló intézmények is kellő figyelemmel concentráltassanak ezen pontra.

Most engedjék meg a tisztelt képviselő urak, kérhetném önöket, hogy a rajzolt tényállást helyesnek elfogadva, elfogadva azt, hogy az irány, melyet eddig követtünk egészben és nagyban az emelésre levén irányozva, mint olyan helyes; más felől megengedve azt, hogy ennek követése közben nem egyszer hibák csuszhattak be, melyeket a jövőre mindnyájan kerülni akarunk: menjünk át a jövőre, állapitsuk meg a lehető alapossággal, a lehető gondos megvitatás után részleteiben is a budgetet. Engedjék meg a tisztelt képviselő urak a tuloldalon, hogy ennek végeztével egy versenyre hivjam föl önöket. A jövő alkotás tekintetében lépjünk a munka terére, legyen mienk a kezdeményezés kötelessége, legyen az önökké is az előmozditás szép szerepe. És aszerint itéljen meg bennünket a jövő, a nemzet, amint ugy az egyik, mint a másik e téren a maga kötelességét teljesitette. *(Helyeslés jobb felől.)*

Mi magunk, tisztelt ház, sikeresen nem működhetünk, miénk csak a megindítás, miénk csak a kezdeményezés kötelessége és lehetősége. Az előrehaladás, a gyors és sikeres munka csak összhangzó törekvéseknek lehet eredménye. Ezen összhangzó törekvést kérjük, ügyfeleinktől várjuk és reményljük, de kérjük a nemzet érdekének nevében önöktől politikai ellenfeleinktől is. Várjuk ezt politikai ellenfeleinktől, mert bármi legyen is az önök politikai nézete: meg vagyok arról győződve, hogy a nemzet anyagi emelkedése nem kevésbbé fekszik az önök szivén, mint fekszik a magunkén.

Móricz Pál tisztelt képviselő ur azt mondá nekem, hogy nem kételkedik az én igyekezetemben, az én munkaképességemben és szorgalmamban; de az eredmény, vagy inkább az eredmény hiánya ugymond ellenem szól.

Ha Móricz képviselő ur jelen volna, kérném őt, ne itéljen mindig és mindenben az eredmény után; mert igazságtalan lesz, nem én értem, de egyéb okokból. Az a gazda, a kinek 1863-ban az aszály, 1866-ban a fagy elvitte mindenét, az nem volt képes eredményt mutatni, és ha valaki elitéli őt, nem volt irányában igazságos. Az oppositio mint ilyen állásának természeténél fogva soha sem lesz képes eredményt mutatni. Ha az eredményből itélnők meg munkásságát: el kellene azt itélnünk. Én nem itélem el, mert állása, természete lehetetlenné teszi az eredményt, másként, mint azon uton, melyre én fölhivtam, hogy oda adó akarattal tárgyalva a beterjesztett törvényjavaslatokat, a nemzet érdekében lehetőleg kihasználja azon időt, mely rendelkezésünkre áll. És ez az idő nem sok.

Higyjék el, tisztelt képviselő urak, hogy ha mint mindennek, ugy a parlamenti rendszernek is megvan a maga, nemcsak fény, de árnyoldala is: ugy ezen árnyoldalak egyik legjelentékenyebbike az alkotás nehézsége, a késedelmezés, a hosszadalmas eljárás. Igaz, sok áll a másik serpenyőben: az üdvös megvitatás, a nemzet szellemével való összeegyeztetés és még több más; de bizonyos, hogy aki épen ezen oldalon növeli a bajt, a tökéletlenséget, hol az ugy is meg van: az nem tesz jó munkát. Ismétlem, a kezdeményezés kötelessége a miénk, nem fog rajtunk mulni; de azért a lehetőleg megkönnyitett tárgyalások lehetővé tétele, ez az önök föladata. Amint ajánlom ami részünkről a mi kötelességünk teljesitését: ugy engedjék meg, hogy fölhivjam önöket, a maguk kötelességére, kérvén az előirányzatot a pénzügyi bizottság jelentése értelmében a részletes vita alapjául nemcsak elfogadni, de ha ugy tetszik az átalános vita lehető megröviditésével azt azonnal tárgyalás alá is venni. *(Élénk helyeslés és éljenzés jobb felől.)*

Hoffmann Pál: Ha az utánam következő szónokok elállnak a szótól: én is elállok. *(Fölkiáltások: Nem állunk el!)*

Tisztelt ház! A körülmények, a melyek közt az idei költségvetés megindult és foly, két lényeges pontban eltér az előbbeni évek tapasztalásától. Az egyik pont az, hogy az alkotmányos életnek és az államháztartás alkotmányos vitelének bő tapasztalásai feküsznek előttünk, melyek lehetővé teszik nemcsak egy, hanem az előttünk lefolyt többi évnek eredményét is szem előtt tartani. Őszintén beismerem, hogy ezen körülmény egymaga is elégséges arra nézve, hogy ezen eredményeket kedvező szemmel tekintsük, mert lehetetlen, miszerint a nemzet 6 év óta, mióta maga ügyét önállólag kezeli, ezt látva, egy bizonyos nemét a megelégedésnek ne érezze.

A másik körülmény, a melyben eltér az idei költségvetés a mult évi tárgyalásoktól: az, hogy ez alkalommal tapasztaltuk legelőször a ház másik oldaláról a tiszta, szakszerü és objectiv tárgyalást. Készséggel járulok részemről ahhoz, amit Várady képviselő ur ezen körülményre nézve mondott. Örömömet fejezem ki afölött, hogy az idei költségvetés tárgyalásánál egyéb érvek, mint a melyek ezen tárgyalás érdekében kivánatosak, nem lettek megpenditve; egyedül talán a ház tul-oldalának szé-

léről tett nyilatkozat az, amely nem felel meg egészen annak, a mit emlitettem. *(Zaj.)*

Ezek után engedje meg a tisztelt ház, hogy szerény nézetemet a fönforgó tárgyra vonatkozólag egész objectivitással én is nyilvánithassam. Mindenekelőtt azonban előre bocsánatot kérek, hogy ha nem fogok semminemü számokat idézni. Azt hiszem, hogy már elég szám lett idézve ezen discussio folyamában és azt mondhatni, hogy az eredmény sok szám és kevés pénz.

Én részemről átalában fogom elmondani nézetemet, de mindenekelőtt azon kételyt kell kifejeznem, hogy, nézetem szerint is, bizonyára sokat hibáztunk a lefolyt években, bizonyára az államháztartás és az állam-politika feladatának megoldása körül tévedések követtettek el; de szintoly tisztán áll előttünk, hogy ezen tévedések nem a személyekben, hanem a viszonyok természetében keresendők.

Mindenekelőtt áll az, tisztelt ház, hogy az alkotmányos aera kezdetén valóban ab ovo kezdők lévén, alkotmányos háztartásunk terén tapasztalataink a multban nem voltak, a nemzet oly módon, mint jelenleg, a maga háztartását soha sem gyakorolta; az is, mire 1848. előtt a nemzetnek befolyása volt, egészen más természetü vala. Ily körülmények közt, tisztelt ház, az egyes botlások kikerülhetlenek voltak. Van továbbá, tisztelt ház, egy másik körülmény, mely a magyar ember természeteinek egyik sajátságában található: az, tisztelt ház, hogy mindnyájan azon nézetben vagyunk, hogy mit magunk végezünk és végezhetünk, az másként, mint jól végezve nem is lehet. Ezen nézettel találkozunk nagyon gyakran épen a tisztelt tulsó oldalról, mikor bizonyos kérdések fejtegetésénél, bizonyos kérdések fölemlitésénél, az, hogyha a nemzet maga kezel valamit, ez már egyuttal annak bizonyitékául hozatik fel, hogy az már jól van kezelve.

Nekünk is, tisztelt ház, meg kell győződve lennünk arról, mi a világon mindenütt történik, hogy a nemzetnek saját kezelése is hibázhat és károkat okoztat a nemzetnek nemcsak jelenben, hanem a jövőre is. A harmadik okot, melynélfogva okvetlenül botlásoknak kellett történni: képezi roppant hátramaradásunk, melyet több előttem szóló emlitett, s mely okozta azt, hogy költekezéseinkben a tulságig mentünk.

Azonban, tisztelt ház, nem lehet elhallgatnom e helyütt sajnálatomat, hogy ezen tulságba, melybe költekezés tekintetéből estünk, nem estünk egyszersmind munkásság tekintetében. De méltán meg lehet kivánni, hogy azon törvényhozás egészben véve, és azon kormány is, mely a nemzet elmaradottságának megszüntetése végett tulságos költekezésbe bocsátkozik, a munkásság terén is tulságba essék.

Ezen körülményeknél fogva nem osztozom Várady képviselő urnak minapában kifejezett azon nézetében, mintha a tisztelt kormány és annak elnöke, midőn a pénzügyi bizottság javaslatát egészben magáévá tette és elfogadta: ellenkezésbe jönne adott nyilatkozatával, hogy a felelősséget a multért elvállalja. Én részemről nem találok abban ellenmondást, hogy a kormánynak jelenlegi főnöke egyhuzamban elvállalja a multért a felelősséget és egyuttal a jövőre nézve magáévá teszi a pénzügyi bizottság javaslatait, mert nagyban véve a dolgok eddigi menete, miként mindjárt bővebben fejtegetni szerencsém lesz, kedvezőbb, a részletekben pedig a dolog természeténél fogva javitható.

A kérdés tehát, melyet magam elé tüzök, az: vajon csakugyan van-e okunk komolyan aggódni, vagy épen kétségbeesni? Nézetem szerint e kérdésre a helyes felelet Pulszky Ferencz és Zsedényi képviselő uraknak látszólagos vagy valójában is ellentétes nézetei közt található. Annyiban, hogy Magyarországot a jelen század követelményeinek megfelelő állammá fejleszteni és föntartani minden áldozattal szükséges: osztozom Pulszky Ferencz nézetében. A nemzet mindezen áldozatok meghozatalára kész, és, nézetem szerint, ezen áldozatok meghozatalára képes is lesz; de más részről elismerem azt is, hogy ezen törekvést mértékben tartani okvetlen szükséges, és ennyiben Zsedényi nézetének némi jogosultsága van.

Azt hiszem, és igen örvendek, hogy találkozhatom azzal, miket a tisztelt pénzügyiminister mondott, hogy a helyes fölfogás középen fekszik, mert egy részt nem ejt el semmit a pillanatnyi kedvezőtlen helyzet miatt abból, a mi az ország jövőjének biztositására megkivántatik; de más felől nem is fesziti határtalanul a nemzeterejét. Nézetem szerint meg kell válogatni a föladatokat, és a föladatok közül azokat, melyek okvetlenül megoldandók, melyeket a legnagyobb áldozatokkal is meg kell oldani, és mi több, a pénzbeli munkálatokat helyes munkával kell támogatni.

Ezt elmondani azért tartottam szükségesnek, mert nem hallottam itt kifejtetni sem ezen, sem más alkalommal, legalább azon módon, a mint én tekintem a dolgot. *(Halljuk!)* Én azt hiszem, tisztelt ház, nem elég milliókat költeni, ha a költekezés nem támogattatik helyes munkával. Hivatkozom e tekintetben két államra. Értem ez alatt Ausztriát és Poroszországot. 1848. előtt köztudomásu volt, hogy Poroszország 100 tallérral több eredményt ért el, mint Ausztria 1000 tallérral, ezt értettem én alatta, midőn azt mondám, hogy a költekedés szükséges, de helyes munkával együtt. *(Ugy van!)* Helyes ugy költeni, mint Poroszország tett, mely kicsiny állam volt kis vagyoni eszközökkel, és mégis ily helyes eljárás mellett kinőtte magát azzá, a mi most. Azt hiszem, hogy mi eddig Ausztria politikáját követtük; de ez természetes volt, mert a kiegyezkedés alkalmával átvettük Ausztriának rend-

szerét és részben szellemét is; de e szellem kiküszöbölendő, e rendszer megváltoztatandó.

Én nem hiszem, tisztelt ház, hogy ok volna nagyobb aggodalomra, mert a nemzet vagyonosodása előttem kétségtelen, ezen körülményt nem hallottam egy részről is eléggé méltányolva. Én nagyobb sulyt fektetek arra, hogy a nemzet vagyonosodása lépésről — lépésre emelkedik, és ezt tartom a legfontosabbnak; hiányos gazdálkodásunk ellenében nem az államháztartásban keresem a vigaszt, de a pillanat kedvezőtlen helyzete mellett megnyugvást találok a nemzet kétségtelen vagyonosodásában, és e vagyonosodást tapasztaljuk akkor, mikor alig még egy tizede, hogy az az absolutismus alatt az adófölemelés is jövedelem-csökkenést vont maga után. Méltóztassék meggondolni, hogy az absolutismus alatt a jövedelem emelése végett adóemelés határoztatott, és az eredmény a jövedelem csökkenése volt. Ezt összehasonlitva az alkotmányos térrel, és azon tapasztalatokkal, melyeket tettünk: lehetetlen a legnagyobb bizalomra nem gerjednünk. Nyiltan kimondom, tisztelt ház: ugy vagyok meggyőződve, hogy a magyar nép a maga részéről megteszi kötelességét, és az eddiginél nagyobb takarékosságot fejt ki, és én csak azt óhajtanám részemről — és ezt tisztelt elvtársaim irányában is megmondom, — vajha ők azon bizalmat, melyet a nemzet irányában a pénzügyi dolgokban kifejeznek, sziveskednének a magyar nemzetnek meghozni, mikor más tárgyakról, midőn a magyar nemzet jogairól van szó.

Azonban, tisztelt ház, igenis azt hiszem, hogy szükséges az államháztartást javitni. Az idő előhaladottságánál fogva nem kivánok a részletekbe ereszkedni, és csak azt mondom, tisztelt ház, hogy az ad aggodalomra okot, miszerint nem használuuk fel kellőkép mindennemü erőt, nem azon erőket, melyeket pénzben költünk, hanem a szellemi és egyéb anyagi erőket sem.

Tisztelt ház! Egyik legönállóbban gondolkodó politikus és nemzetgazdászati német iró egy nyilatkozatot tőn előttem, melyet nagyon hasznositandónak vélek általunk e pillanatban. *(Halljuk!)* Röviden a kiegyezés létesitése után érintkezvén vele, mint oly egyéntől, a ki hazánk önállóságát, a viszonyoknak oly alakulása folytán is, melyet az 1867-ki kiegyezés létesitett, az előtt lehetőnek nem tartotta; midőn egy nemével a diadalértetnek kérdeztem tőle 1867 után: Mit mond, sikerült-e a nemzetnek azt létesiteni saját kezével? Válasza ez volt: „Önöknek uraim! roppant szerencséjök van, valóban szerencséjök. Nem maguknak köszönik ezt, hanem a véletlennek!“ Többet nem mondott.

Én, tisztelt ház, azon aggodalmat igenis érzem magamban, hogy nem volt elégséges azon vivmányokat akkor a törvényhozás utján megszerezni; hanem azokat szakadatlanul megtartani szükséges, és részemről, tisztelt ház, nem hallgathatom el azon nézetemet, miszerint ugy látom gyakran, mintha azon teremtő erő, mely a kiegyezés létesitésénél — nézetem szerint — oly nagy mértékben fönforgott, nagyon megfogyott, legalább részemről nem látom egy niveaun állónak azt, a mi történt ez oldalon azon nagy alkotással szemközt, mint a minőnek én, meggyőződésem szerint, a kiegyezést tartom. Ez okozza nézetem szerint hitelünk gyarlóságát is.

Ép a napokban tapasztalhattuk ezen kedvezőtlen alakulatot. Mi ennek oka? Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy nem a magyar nemzet és állam pénzviszonyai ennek okai, és egyetértek abban, hogy mi nagyobb hitelt érdemlünk — vagyonunknál fogva — mint a milyennel birunk. Mi lehet tehát az ok, hogy hitelünk a külföldön nem olyan, mint a milyen bennünket megilletne? Ugyanaz, ami az egyesnek hitelénél. Az egyes ember hitelénél nem egyedül azon pénzösszeg jő tekintetbe, melylyel rendelkezik, hanem ügyessége is. Nagy vagyon ügyetlen házban nem bir oly hitellel, mint egy kisebb vagyon ügyes kezek közt. *(Helyeslés bal felől.)* És nyiltan kifejezem, hogy a külföld valóban ugy tartja, hogy nem viseljük ügyeinket azon ügyességgel, mely nagyobb hitelnek felelne meg. *(Helyeslés bal felől.)* Más okát — részemről — hitelünk gyengeségének nem tudom találni.

Továbbá, tisztelt ház, azt hiszem, hogy a reform müvének folytatása is bir befolyással a pénzügyekre. Igen örvendve hallottam a pénzügyminister ur nyilatkozatából egy sorozatát előadva a teendőknek, hogy szintén belátja a reform szükségét; némi aggodalmat gerjesztett bennem a tisztelt miniserelnök urnak nyilatkozata, melyből, meglehet, hogy tévedek, azt vettem ki, mintha a reformmü folytatása a pénzügyekre nem volna oly befolyással, legalább egyes részei nem. Én ellenkezőleg azt hiszem, hogy épen ezen pártja a háznak a jobb oldal nincs többé jogositva a kiegyezési müből élni, t. i. azon érveket, melyeket létesitett, lételének további igazolásául felhozni; hanem jelenlegi eljárása által tartozik a nemzet bizalmát kieszközölni, és nem egy münek megtörtént alkotása által. Azt hiszem, hogy 1867. óta sokkal több történhetett volna és könnyebben is.

Nem lehet tagadni, hogy 1867-ben a nemzet emelkedettebb hangulatban volt. Sok tárgy, melyre nézve azóta erősebb ellentállás szervezkedett: akkor könnyebben lett volna létesithető. Sok tárgyban, melyben akkor még nem lehetett volna oppositiót kifejteni, azóta az oppositió erőhöz jutott. Csak néhány kérdést akarok e tekintetben fölhozni. Minél tovább halasztatik a confessionalis kérdés megoldása, annál nagyobb hatalommá növi ki magát, *(Helyeslés bal felől.)* és annál nagyobb lesz az ellenszegülés; nagyra növesztjük magunk előtt az

oppositiót, midőn ily kérdés megoldását késleltetjük.

Én, tisztelt ház, nem is fogadnám el azon gunyos megjegyzést, melyet, ha jól emlékszem, a ministerelnök ur tett, hogy mi köze volna a confessionalis kérdésnek, vagy a polgári házasságnak az itt fönforgó tárgyra. Igenis van befolyása. *(Helyeslés bal felől.)*

Rámutatok csak azon nagy veszteségekre, melyeket az egyes államok a confessionalis kérdések miatt szenvedtek. Ilyen a puritanusok és a német protestánsok kivándorlása. Én azt hiszem, hogy ezen reformkérdéseknek megvan a maga befolyása a nemzet vagyoni viszonyaira. *(Helyeslés bal felől.)*

Végre legyen szabad megemlitenem, hogy abban is nagy hiányt látok a haladásra nézve, hogy mindennemü feladványainkat egy categoriába soroljuk, és hogy minden egyes teendőből egy egész csodáját csináljuk a feladatnak, valamennyi feladványainkat egy kaptafára vonjuk, és mindenhez ugyanazon erőfeszitést, türelmet és fáradozást hozzunk. Én azt hiszem, hogy feladványainkat két részre kellene osztanunk. Egyik osztályba tenném azokat, melyek valóban küzdelembe kerülnek, melyek megoldásánál objectiv küzdelem folytattatik a tényadalékkal. Ilyen például a bankkérdés, vagy pedig oly kérdések, melyek elvi jelentőségüek, és a melyeknél a pártszempont különböző.

De vannak nálunk oly kérdések, melyek semmi véleménykülönbség vagy objectiv nehézség tárgyát nem képezik. Ezen utóbbi kérdéseken egyszerre kellene dolgozni. Az egymásutánt azért meg kell ugyan tartani a létesitésben; de dolgozni lehet egyszerre mindezen kérdésekben. Nem hiszem, hogy pl. a legsürgősebb feladványok egyikén, az igazságszolgáltatás reformján ne lehessen dolgozni egyszerre az egész vonalon. *(Igaz!)* Nem látom át, miért ne lehetne ugyanazon időben a polgári- és büntetőtörvénykönyveken dolgozni. Az egymásután érvével a dolgozás ellen érvet csinálni, nézetem szerint, alaptalan. *(Helyeslés bal felől.)* Azt sem fogadhatom el, hogy az ilyféle föladatok létesitésére évtizedek szükségeltetnek, a mit nem ugyan ezen házban, de másutt emliteni hallottam; mert ha valaminek létesitésére 10 év szükségeltetik: ezért nem mentség az, ha erre nézve 6 év alatt semmi sem történt. Mentség talán az, hogy e dolog nem készülhetett el; de hogy oly valaminek elkészitésére, mire 10 év szükségeltetik, 6 év alatt semmi sem történt, az mindenesetre mulasztás. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Az idő, tisztelt ház, véget vett előadásomnak. *(Halljuk!)* Legyen szabad végeznem fölszólalásomat a következőkkel, a mi körülbelül gondolatomnak eredményeül tekinthető. *(Halljuk!)* A nemzet mindeddig törhetlen bizodalmával egyedül a magyar törvényhozástól és a magyar alkotmányos factoroktól várta minden ügyeinek javulását.

Én részemről tapasztaltam ezen törhetlen bizodalmat hazám oly részén, mely idegen állammal határos és nem-magyar ajku népességből áll, tapasztaltam és mindig nagy megnyugtatásomra szolgált, rosz és hosszu időköz után tapasztalni, hogy mig ezen nem-magyar ajku népesség is törhetlenül ragaszkodik azon hithez, hogy egyedül a magyar alkotmányos élettől várhatja fölvirágzását, és e törhetlen bizodalma megvolt akkor is, midőn az idegen absolut hatalom látszólagos előnyöket igért neki, és a magam tapasztalásából tudom, hogy mindazt visszautasitotta, mert azt soha mástól, mint a magyar törvényhozástól nem várta és hitte létesiteni. Nem lehet tagadni, hogy ezen erős hit gyengült. *(Igaz! bal felől.)* Bátran ki merem mondani a háznak ezen oldaláról is, hogy a magyar népnek összesége nem találja, hogy azon várakozásnak meg lett volna felelve, melyeket irányában föltüntettek. *(Helyeslés bal felől.)*

Ugy hiszem egyébiránt, hogy a pénzügyminister urnak most mondott beszéde bizalmat képes kelteni, melyben határozottan kifejezé azon igéretét, hogy ezentul minden föladat egyesült munkássággal fog megoldás alá vétetni.

Ezt kivántam megjegyezni.

Óhajtom, hogy e háznak különösen ez oldala is *(szóló a jobboldalra mutat)* szakadatlanul minden munkássága közt megemlékezzék arról, hogy azok, kiknek a nemzet nagy többsége az ő sorsát kezébe adta, ugyanazok, vagy legalább részben azoknak szellemi utódai, kik az 1848-ik előtti szabadelvü kor müvének zászlóját kitüzték. Óhajtom tehát, hogy különösen a háznak ezen oldalán élénk maradjon azon tudat: e zászló volt kitüzve és e zászló alatt győztünk! *(Helyeslés.)*

Elnök: Holnap $9^1/_2$ órakor az osztályok fogják tárgyalni a Baja és Hódmezővasárhely városára vonatkozó törvényjavaslat, ezután 10 órakor folytattatni fog a költségvetésnek általános tárgyalása.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

75. országos ülés

1873. január 28-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Oláh Gyula a hatvan-jászberény-szolnoki vasut mikori megnyitása iránt interpellálja a kormányt. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen van: Pauler Tivadar.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön fogja vezetni, a szólni kivánók neveit ugyancsak ő és Kiss Miklós jegyző ur fogják jegyezni.

A mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesittetni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 27-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Van szerencsém bemutatni Esztergommegye föliratát, a bánya-törvényjavaslat módositása iránt.

Csanádmegye föliratát, az országgyülési irományok megküldése iránt.

Csanádmegye föliratát a közjegyzői intézmény behozatala, a perrendtartás egyszerüsitése és a végrehajtók eljárásainak szabályozása iránt. Mindezen kérvények a kérvényi bizottsághoz fognak utasittatni.

Oláh Gyula: T. ház! A mostani költségvetés tárgyalása alatt többször és nemcsak egy oldalról, hanem mindkét oldalról fölhozatott azon rendszertelenség, ami a kormány intézkedések körül történni szokott.

Ilyen rendszertelenség iránt vagyok bátor egy interpellatiót intézni a közmunka- és közlekedési minister urhoz, aki, igen sajnálom, hogy nincs jelen. A hatvan-jászberény-szolnoki vasut megnyitására vonatkozólag a tisztelt minister ur már a költségvetési előirányzathoz csatolva azt mondja, hogy ez még mult évi december 14-én a forgalomnak át fog adatni. Azóta megtörtént, hogy a december 14-ike elmult, természetesen anélkül, hogy a határidő idejében megnyujtatott volna; de később jött intézkedés Hevesmegye közönségéhez, hogy a politikai bejárás január 15-én fog megtörténni, január 20-án pedig megnyittatik. Ez hivatalból volt állitva és az azon vidéken lakó emberek nem mindenik tudta, hogy Magyarországon ez még nem tény és erre támaszkodva voltak olyanok, akik már január 21-ére szerződésileg kötelezték terményeiket a vasuthoz szállitani és adni. Azonban a vasutmegnyitás elmaradt, természetesen a szerződést sem lehetett teljesiteni.

Én azt hiszem, hogy az illető társulat szerződésileg már régen köteles lett volna a vasutat megnyitni és kellett volna is erre kötelezni, annál is inkább, mert az épen ezen időben lett volna legszükségesebb, mert később, ha az utak kiszáradnak ugyis könnyebb lesz a közlekedés és azt tengelyen is lehet közvetiteni. Ezen tárgyban vagyok bátor a t. közlekedési minister urhoz következő interpellatiót intézni. *(Olvassa:)*

Interpellátio. A közmunka- és közlekedési minister urhoz. Bátor vagyok kérdezni az igen tisztelt közmunka- és közlekedési minister urtól:

1-ör. Van-e tudomása arról, hogy a hatvan-jászberény-szolnoki vasutvonal még ma sincs megnyitva s a forgalomnak átadva, — noha a tisztelt minister ur által az 1873. évi költségvetési előirányzatához csatolt „Jelentés"-ének 49-ik lapján ezen vasutvonal megnyitását még a mult évi december hó 11-re helyezte kilátásba; —

2-or. Szándékozik-e a tisztelt minister ur megtenni a legerélyesebb intézkedéseket a végből, hogy a nevezett hatvan-jászberény-szolnoki vasutvonal, a lehetőleg legrövidebb idő alatt átadassék a forgalomnak.

Kérem ezt közöltetni a közlekedési minister urral.

Elnök: Közöltetni fog a közlekedési ministerrel.

Következik a napirend a költségvetési vita tárgyalásának folytatása.

Borlea Zsigmond: Tisztelt ház! Habár a tisztelt miniszterelnök ur beszédéből azt lehet következtetni, hogy a kormány szeretné magát uj kormánynak tekinteni, miután azt mondá, hogy a jelenlegi kormány alig pár hete, hogy a kormányzatot kezébe vette, sőt lehet, hogy vannak többen, kik a jelen kormányt uj kormánynak szeretik czimeztetni: én azonban nem tekintem, nem tekinthetem ujnak, azért, mert nemcsak az előbbeni rendszer mellett az előbbeni elveket követi, hanem az egyének is ugyanazok; s nekem ugy tetszik, hogy e kormány ujitással körülbelől ugy jártunk, mint az egyszeri szegény gyermek, kinek ruhái már nagyon elavultak voltak, s maga atyja átlátta, hogy bizony ezzel a ruhával már emberek előtt nem lehet megjelenni, biztatta is a gyermeket, hogy csak viselje magát jól husvétig, akkor azután tetőtől talpig uj ruhába öltözteti. A gyermek jól is viselte magát s husvétkor várta az uj ruhát. Az atya azonban fogta magát és a gyermeknek ócska lajblijából csináltatott neki egy uj sipkát, már t. i. anynyiból ujat, amennyiben képes valaki ócskából ujat csinálni, a sipkának avangirozott lajblit pedig kipótolta saját ócska kabátjával, s mindez ócskaságokat egy czifra tarkabarka kendőbe kötve, husvétkor nagy czeremoniával átadta a gyermeknek mint uj ruhát. A gyermek kibontván a czifra tarkabarka kendőt, midőn látta felé mosolyogni a jól ösmert ócskaságokat, keserü meglepetésében akaratlanul is felkiáltott: atyám, te mégis nagy kujon vagy, magad is elismerted, hogy ruhám annyira elavult s elviselt, hogy azokkal az emberek előtt meg nem jelenhetek, mindamellett ez ócskaságokat bekötvén a tarkabarka kendőbe engem el akarsz ámitani, hogy ezeket mint ujakat fogadjam el. Ha ilyen a te uj ruhád, csaktartsd meg magadnak, mert nekem nem kell, engem ugyan nem ámitasz.

Ezen kis eltérés után a tárgyhoz szólván, én, tisztelt ház, elismerem, hogy az absolut kormány alatt az országnak nem nagy hitele volt, az ország népei nem nagy boldogságban usztak, valamint az is, hogy nagy terhekkel voltunk megterhelve; továbbá, hogy több jogától a nép erőszakosan s törvénytelenül megfosztatott. De, véleményem szerint, az országnak ma sincs több hitele, a lakosok pedig több s nehezebb terhek alatt görnyedeznek, s nagyobb adóval vannak terhelve, mint azelőtt, azon jogaitól pedig, melyektől az absolut kormány törvénytelenül fosztotta meg, ma már törvényesen vagyunk megfosztva. Ha tehát az absolut és a jelenlegi kormány közt az ország hitelére s a nép állapotára nézve némi különbség létezik, az legfölebb az lehet, hogy mit az absolut kormány törvényellenesen hajtott végre: a mostani kormány mesterséges görbe utakon törvényesitett és ugy hajtott a végre. Igaz, hogy a tisztelt pénzügyminister ur, ugy Gorove István képviselő ur, sőt többen a kormánypárti képviselők közül, igyekeztek kimutatni, hogy nem nagy baj az, hogy oly nagy deficitünk van, mert hiszen az ország és a nép igen-igen meggazdagodott. Ezt igyekeztek kimutatni, sürüen idézett teménytelen milliókkal. Furcsának tetszik, hogy ha az országban annyi sok millió befolyt s gazdagodott voltaképen, hol vannak ezen temérdek milliók, mert, hogy a kormány pénztárai üresek, s hogy a nép minden osztálya közt a pénzhiány rendkivül nagy, az tagadhatlan. Gorove képviselő ur pedig különösen hangsulyozta, hogy hát ezen rendszer s kormány alatt a föld értéke mennyire növekedett. Azt állitotta, hogy 30—40, sőt legtöbb esetben 100 perczenttel emelkedett a föld értéke, és ebből kivonta, hogy 58 millióval vagyonosodott az ország csupán földértékben. Ugy látszik azonban nekem, hogy a tisztelt képviselő ur a föld becsértékének emelkedését abból következteti, hogy némely külföldi bankok hazánk legszebb és legjobb dominiumait megvették emelkedettebb áron. De én részemről ebből épen nem azt következtetem, hogy az ország gazdagodott, hanem inkább azt, hogy elszegényedik. Mert ha a jelenlegi birtokosok legszebb birtokaikat eladni kénytelenek és még sem találkozik az országban senki, ki azokat megvegye, hanem külföldi veszi meg, ebből az következik: hogy ide bent nincs pénz s az ország s a nép elszegényedett. De én nem is látok nagy szerencsét abban, hogy az ország legszebb, legnagyobb birtokait idegenek veszik meg; mert ha az igy fog menni: ugy végre oda jutunk, hogy az ország legszebb, legtermékenyebb földjei s vele az ország is idegenek kezeibe jut, mig nekünk a silány föld s a szegénység marad csak. Ezzel azután nehéz lesz kormányozni, s én ugy hiszem, hogy a föld becsének emelkedését vagy apadását nem abból lehet következtetni, hogy micsoda áron vette meg egy-két külföldi bank valamely nagy dominiumot: hanem, hogy mint kelnek el a nép kezén lévő kisebb birtokok. Hogy pedig a nép kisebb birtokainak értéke leszáll, azt könnyü bebizonyitani: az kitünik, ha tekintetbe vesszük azon megdöbbentő sokaságu-birtok birósági árverezéseket, melyek naponta mutatkoznak, midőn a kisebb birtokok bíróság utján eladatnak; és pedig rendesen azok nem az első árverésen adatnak el, azért mert nem találkozik senki, a ki a becsárt is megadná. Tehát nem ment föl a föld becsértéke, hanem nagyon is leszállt. Igaz, hogy egy-két ember ezen rendszer alatt meggazdagodott;

az is igaz, hogy többen milliókat szereztek; de maga a nép nem vagyonosodott, hanem inkább elszegényedett. Néhány embernek gazdagodásáról pedig szerintem logikailag nem lehet azt következtetni hogy az ország s a nép gazdagodott. Máriássy képképviselő ur annak bebizonyitására, hogy milyen gazdagok lettünk ezen rendszer alatt, azt mondja, hogy az országban rendkivül sok a barom s barmokban is tetemesen gazdagodott az ország és ez sok milliót képvisel. Én azonban kétlem, hogy Máriássy képviselő ur azon fáradságot vette volna magának, hogy a marhákat most e folyó évben vagy tavaly is községről-községre, házról-házra menve felszámitotta volna; hanem hihetőleg valamely statistikából vette ki, amely statistika a legközelebb 1869—1870-ben eszközölt népszámlálás alapján vétetett föl.

Ezóta azonban három év mult el. Három év alatt pedig az ország igen elszegényedett. Tessék most megszámlálni az országban lévő barmokat és én nem hiszem, hogy az akkori marháknak harmada is megvolna. Nekem ugy tetszik, hogy a mostani nagy és megdöbbentő deficit oka az, hogy a pénzügyminister, a kormány, és nemkülönben a kormánynak pártja előttünk és az egész ország előtt az ország pénzügyi állapotát fényes szinben tüntették föl. S ha valaki azt tagadta, a kormány azt mindig takarta mindaddig, mig midőn azonban utoljára kiütött a szeg a zsákból s többé takargatni nem lehetett, előállott és azt mondotta, hogy csakugyan ugy van; de a mint miniszterelnök ur beszédében mondá, ennek oka a kormány, a ház és mindenki.

S én nagyon tartok tőle, hogy a most felvett uj rendszer által, hogy t. i. minden áron el akarják a világgal hitetni, hogy mily gazdagok vagyunk, hogy mily gazdag az ország: ebből ismét hasonló baj, ha nem nagyobb, fog következni s akkor a ministerelnök ismét azt fogja mondani, hogy ennek oka a kormány, a ház és az egész ország. Értem én azt, hogy mi lehet annak oka, hogy ily alaptalanul hiresztelik az ország gazdagságát. Szerintem egyedüli oka az, hogy a czélbavett adófölemelés igazolva legyen, hogy abba mindenki belenyugodjék, mely adófelemelést a kormány adóreformnak fogja majd keresztelni s mint nagy vivmányt az ország s világnak presentálni.

Hogy az adót felemelni nagyon könnyü dolog, azt nem tagadom. Azonban az ily fölemelt adót behajtani, méltóztassanak elhinni, az már nehezebb dolog lesz, s tartok tőle, hogy az ujonnan felemelt adó behajtására nem lesz elégséges községenkint 10—12 adóbehajtó, hanem oda fogunk jutni, hogy minden második házhoz kell egy adóbehajtót állitani, mert méltóztassék elhinni, hogy az ország nagyon is elszegényedett, amit én nagyon természetesnek találok; mert a kormány, mióta a gyeplőt kezébe vette, az ország és a nép jogaival mit sem törődött, hanem minden erejét és tevékenységét arra forditotta, hogy magát és pártját a kormányon föntartsa. Ezen czél elérésére a kormány minden törvényes és törvénytelen eszközt fölhasznált, feláldozta az ország hitelét és az ország népének százados jogait.

Én, t. ház, ezen állitásomat igyekezni fogok bebizonyitani, s minthogy a t. kormány azon óhaját nyilvánitotta ki, hogy a kormány elleni állitásokat szeretné specialis esetekkel és adatokkal bebizonyitva látni: én a kormány e tekintetbeni óhajtásának eleget kivánok tenni, állitásaimat némely specialis esetekkel fogom támogatni. Előre is kijelentem, hogy az egyes speciális eseteknél a mennyiben netán a helyet és a személyeket, a kikkel történt, nem fogom megnevezni, azonban ha a kormány,vagy a t. ház kivánni fogja a helyeket és személyeket is névszerint megnevezni kész vagyok. Hogy a jelenlegi kormány befolyása folytán, igy tehát logikailag általa fosztatott meg a nép százados biróválasztási jogától, azt hiszem a kormány sem tagadja. Igaz, hogy akkor azon czifra phrasist használta a kormány, hogy ez szükséges, mert ezáltal az administratió olcsóbb, az igazságszolgáltatás gyorsabb és jobb lesz, a birák pedig önállóak és függetlenek lesznek minden tekintetben.

Hogy az administratio mennyivel lett olcsóbb látja és érzi mindenki és erről fölösleges szólanom. Hogy az igazságszolgáltatás sem nem gyorsabb, sem nem jobb, tudja azt mindenki, akinek a bíróságnál volt dolga. Hogy azután a birák mily függetlenek és önállóak, láttuk a legközelebbi követválasztás alkalmával, hogy a kormány a birákat korteskedésre használta fel. *(Madarász József közbekiállt: Hihetetlen!)* Sőt e tekintetben minden teketória nélkül körleveleket bocsátott hozzájuk, s korteskedésre felszólitotta, nem direct uton ugyan, azonban ebből minden ember kiolvashatá, hogy az egyenes rendelet a korteskedésre, mit az önálló birák végre is hajtottak nagyon lelkiismeretesen és pontosan; sőt bizonyos Besze János akkor tájban volt pénzügyi feltörvényszéki elnök annyira ment ezen buzgóságában és lelkiismeretességében, hogy a nép kénytelen volt nagyon is prózai módon az önállóság ösvényére visszaterelni.

Hogy pedig a jelenlegi birósági szervezet egyik oka pénzügyi rendetlenségünknek, ezt talán nem is kell nagyon erősitenem; mert folyó hó 18-án a pénzügyminister maga beösmerte, hogy a mostani birák többe kerülnek az országnak, mint azelőtt a bíróság és közigazgatási személyzet együttvéve. Igaz, hogy rögtön sietett hozzátenni, hogy ő nagy eredményeket vár a bíróságoktól; én is elhiszem, hogy

a ministerium és pártja nagy eredményeket vár saját szempontjából s illetőleg pártszempontból, de hogy a mostani bíróságok, ugy a mint szervezve vannak, eredményeket tudnának fölmutatni: azt én nem hiszem; s azon hiedelemben vagyok, hogy mindaddig, mig nekünk positiv törvényeink nem lesznek, mindaddig mig a törvények a ministeri bureaukból kikerült zürzavaros s egymásnak ellentmondó rendeletekkel pótoltatnak, és mindaddig, mig a biróban nem a szakembert, hanem a pártembert keresik: hiában fogják a birákat naponta szaporitani, s fizetéseiket naponkint emelni s isten tudja milyen pótlékokkal gyarapitani, még sem fognak hivatásuknak megfelelni. S én azt hiszem, hogy előbb törvényeket kellett volna alkotnunk és ezután szerveznünk bíróságainkat. A kormánynak azonban a törvényekre szükség nincsen, hanem sietett a szervezéssel, mert a következő választási korszak bekövetkezett s akkorára biztos kortesekre volt szüksége. (*A szélső bal oldalon: Ugy van!*)

És ha nézzük, hogyan járt el a kormány az ily költséges birák kinevezésénél, ki fog tünni, hogy nemcsak igazságtalanul és méltatlanul járt el, de bátran állithatom, hogy a kinevezési müveletnél a törvényt nyilván arczul csapta.

A törvény ugyanis azt mondja, hogy mindaddig, mig a megyében alkalmas egyén van, más megyéből birát alkalmazni nem szabad. Mindennek daczára igen sok megyében, kivált a nem-magyar megyékben a tisztelt kormány igen sok embert, a kik diplomaticus emberek, kik ügyvédek, s kik a bíróságoknál 8—10 évig, sikeresen müködtek, sőt olyanokat is, kiket a kormány maga nemcsak dicsérő okirattal, de pénzzel is megjutalmazott, mert rendkivüli szakavatottságot s szorgalmat mutattak, s 5—6 helyre is folyamodtak, a kormány mégis tél közepén szépen kitette az utczára, családostól s helyökben oly egyéneket neveztek ki, akik azonkivül hogy a nép nyelvét nem értették, meglehet ugyan, hogy jogot hallgattak valahol, de hogy azt meg nem tanulták soha, annyi bizonyos, és ez kitünik azok munkálataiból; sőt még a hivatalszolgákat és a hivatal segédszolgákat is más megyéből nevezték ki; már pedig engedelmet kérek, nem hiszem, hogy a kormány, még engedelmes pártjából sem lesz képes elhitetni, hogy létezhetik az országban oly megye, melyben 4—5 egyén ne lenne a ki füteni és seperni ne tudjon, mert a hivatalszolgának egyéb kötelessége ugy sincs.

Hogy a ministeri irodákból minő ellenkező zürzavaros rendeletek szoktak kibocsáttatni, ennek igazolására bátor leszek egy példával szolgálni. Legközelebb september- és novemberben, tehát három hónapi időközben, az igazságügyministeri irodából három rendelet adatott ki a törvényszékekhez, a számadások mi módoni elkészitése tárgyában, a melyek teljesen homlokegyenest ellenkeznek egymással, annyira, hogy a szegény birák, a kik egy-két kivétellel ugy sem nagy capacitások, igen nagy zavarban voltak, naponta ülést tartottak és nem tudtak kiigazolni. A mennyiben talán az igazságügyminister ur állitásomat kétségbevonná, sziveskedjék az illető rendeletet a levéltárból kikerestetni; vagy ha az nagy nehézséggel járna: akkor tessék azt bármely törvényszéknél kikerestetni, ott bizonyosan hamar fognak ráakadni, mert nagyon emlékezetökbe van, miután annyi confusiót, bajt s nevetséget okoztak a törvényszékeknél.

Hogy ezen ministeri rendeleteknek kifolyása az is, valamint a törvények hiányának, miszerint a jelenlegi birósági eljárás mellett több százezrek dobatnak ki: annak igazolására szintén példával szolgáltatok. Az előbbi rendszer alatt, ha valamely hirtelen haláleset adta magát elő: föl kellett jelenteni a szolgabirónak, ki azután a járásorvossal kiment, megvizsgálta és természetes halál esetében csak följelentette az esetet az alispánnak tudomásvétel végett. És igy, miután mind a szolgabiró, mind az orvos utiátalánynyal vannak ellátva, soha sem az államnak, sem az egyeseknek költséget nem okoztak. Most azonban az ilyen esetet ministeri rendelet folytán felkell jelenteni a járásbirónak, — ez mert tudja, hogy az ily kiküldetés hoz valamit a konyhára, mindjárt bünügyet lát benne s legott ir az orvos- és alorvosnak, hogy vele menjenek ki a helyszinére megvizsgálni, felbonczolni a hullát, s miután megint ugyancsak ministeri rendelet következtében oly eseteket, melyekről azt hiszi, hogy nagyobb eset a törvényszéknek és a kir. ügyésznek tartozik följelenteni: ő ezt is, mint nagy esetet, természetesen mindjárt bejelenti, akkor kimegy a hely szinére, s vele a kir. ügyész, a ki ismeri azt a régi izraelita közmondást „lasst mich auch leben“ hadd menjek ki én is egy pár forintot megkeresni, tehát ő is kimegy egy irnokkal megnézni a bonczolást.

Ha most annyi sok tekintetes és tudós ember ül össze, legelőször is a hullát kezdik bonczolni, legtöbb esetben kiderül, hogy az illető természetes halállal mult ki, a bünügynek legkisebb jele sincs. De azért a járásbiró és irnokának, a királyi ügyész és irnokának, a két orvosnak napi díját, meg az orvos bonczolási díját meg kell fizetni. S ez felmegy rendesen 60—80 frtra, s miután éven át az országban több ezerre megy az ily eset: több 100,000 frt könnyü módon s haszontalanul kidobatik.

Továbbá az ország kárára a kormány naponkint több nagyobb és kisebb hivatalokat állit fel. Eltekintve attól, hogy szükség nincs azokra, — ilyen pl. a városi főispáni hivatal, nemkülönben a semmit nem tevő tanfelügyelők, — s magát bástyaként körülveszi hivatalnokok legioival, melyeket naponta szaporit természetesen azért, hogy mennél többeket az intelligentiából részére lekenyerezzen, s ezekkel magát s

pártját a kormányon fentartsa s a népet leigázza; igy legközelebb is az országot boldogitották az ugynevezett királyi adó végrehajtókkal. Ezek a királyi végrehajtók el vannak azután látva igen jó napi-, uti- és eljárási dijakkal, ugy hogy körülbelől fölmegy havonkint 3—4—5 száz frtra, természetesen ismét csak a nép fizeti, mert a kormány körlevél által megparancsolta biráinak, hogy a kincstárt illető végzéseket ne kézbesitsék a végrehajtóval, hanem az eddigi rendszer szerint posta utján vagy hivatalszolga által. No már kérem, ha a kincstár ügyét lehet s kell az előbbi rendszer szerint hivatal szolga s posta utján kézbesiteni: mért kell csak a nép ügyeit ily nagy költségesen kézbesiteni? csak azért, hogy egy uj kaszt a nép veritékén élhessen. E királyi végrehajtók fel lőnek hatalmazva leltárak fölvételére is. És most egy leltár, melyet eddig az előljárók végeztek s 1—2 forintba került: most belekerül 40—50 frtba és a szegényebb vidéken ezen leltárak fölvétele alkalmával az összes ingó vagyon rámegy és nem ritka eset, hogy az egész vagyon rámegy, és oly esetben a törvényes örökös maga a végrehajtó. Ezen sajnos eredményt egy megye följelentette a kormánynak és kérte, hogy tegyen valamit ezen ügynek megszüntetésére, mert a nép tönkrejutására szolgál, de a kormány azt felelte, hogy meglehet, hogy igy van, de nem tehet róla.

Sokat dicsekedett a kormány és pártja fönhangon, hogy mennyit tesz a népnevelés körül. Én ugy hiszem, hogy nem nagyon nehéz bebizonyitani, hogy mit tett e kormány a népnevelés körül. Csak két szempontot tartott szem előtt. Az első volt a pártszempont, a második a magyarosodási szempont. Mert igen könnyü azt bebizonyitani, hogy a semmit nem tevő és nagy fizetéssel ellátott tanfelügyelőkül kinevezte nem a szakembereket, hanem a pártembereket nevezte ki. Világos és tagadhatlan példa az a bizonyos Frater, a ki különben nem oly szegény frater, a ki a kolostorokban szokta a gyertyát meggyujtani, hanem amolyan nagyságos Frater, ez a frater a tejfölös fazékba nagyon bele talált nézni, a kinek népnevelés rendszeréről a lapok sürüen emlékezvén, ő magát megint a lapokban védte, miből azután kitünt, hogy a nagyságos tanfelügyelő s királyi tanácsos voltaképen irni sem tud. De ez nem is ujság, mert épen e házban ezelőtt 2—3 évvel, ha jól emlékszem, épen báró Simonyi képviselő ur nevezett meg névszerint egy oly tanfelügyelőt, ki voltaképen még nevét sem tudta hibátlanul aláirni s ezen tudós ur még mai napig is mint tanfelügyelő terjeszti — ha jól emlékszem — Aradmegyében a románok közt a népnevelést és annak nagy munkáit.

Azonban tisztelt ház! nem erről akarok beszélni és voltaképen csak szoritkozni s megmutatni akarom, hogy mit tett a tisztelt kormány a nem-magyar nép nevelése körül, és hogy ha ezt tekintjük, kell ismerni s kitünik, hogy nemcsak nem tett semmit, mert ez csak volna a hogy volna, hanem maga akadályozza a nem-magyar nép nevelését, — pedig vagyunk mi románokul ez országban legalább három millió. *(Közbeszólás a szélső bal felől: Talán csak két millió!)* Hát legyen két millió, habár én 3 milliónak tartom és tudom s ez a 3 millióból álló román nemzet igen nagy vér- és pénzadóval adózik az országnak évenként, mert kérdem én a kormányt, hogy mióta fönáll, alapitott-e valahol egyetlen román gymnasiumot, vagy bármely más román iskolát; pedig ez a törvényben világosan megvan: segitett-e egyetlen román iskolát egy fél krajczárral? És hogy csakugyan akadályozza a nem-magyar nép nevelését, példa erre a legközelebb az ország pénzén Kolozsvárott felállitott akademia. *(Közbeszólások: Egyetem.)* Tehát azon egyetem föláliittatott az ország költségén Erdélyben a román nép kellő közepén, és tannyelvül mégis kizárólag a magyart decretálta, már pedig nem lehet tagadni, hogy midőn valamely nemzet nyelvét üldözzük, sőt még az iskolákból is kiüzzük: annak nevelését bizonyára gátoljuk. De legfényesebb példa erre: a brádi román gymnasium. Tudni fogják a tisztelt képviselő urak, hogy ezen gymnasium részére, melyet maga a nép állitott fel, itt a házban harmad éven keresztül évenként csekély négyezer frtnyi segedelem kéretett és a kormány és pártja mindig leszavazta.

De még ezzel sem elégedett meg a kormány, hanem legközelebb pénzügyi közegei által azon határozatot hozatta, hogy ezen különben is szegény gymnasinmi alap fizessen négyezer 200 frt átiratási dijt azon kötelezvényekért, melyeket a szegény nép azon iskola javára adományozott; pedig a törvény világosan mondja, hogy az ily közalapitványi adományozások átiratásáért dij nem fizetendő. A gymnasium képviselő-testülete folyamodott a ministeriumhoz, de elutasittatott és most, miután a gymnasium egész évi jövedelme alig 2500—3000 frt közt van, ha a kormány ezen szerintem törvénytelen követelést executio utján végre fogja hajtatni: be kell zárni a gymnasiumot, ha csak nem fog sikerülni országszerte gyüjtendő adományozás által ezen törvénytelen követelést előkeriteni.

Hogy minő hasznos és üdvös intézkedéseket tesz a kormány a nem-magyar nemzetiségekkel szemben: más tekintetben ki fog tünni, ha felhozok még egy példát. Egy bizonyos megyében, hol 62,000 román van, mig más különböző nemzetiségü nép alig van 2 ezer és következőleg a megyei bizottság $^5/_6$ része is románokból áll, a kik a magyar nyelvet természetesen nem értik. *(Fölkiáltások bal felől: „természetesen?“ Hogy, hogy!)* A megyei bizottság azon határozatot hozta, hogy a bizottság elnöksége az állami és illetőleg a magyar nyelven kivül még

a többség, nyelvén is mondja ki a megyei bizottság határozatát; vagy ha ő maga nem tud románul, mondassa ki mással, és magyarázza a többségnek, hogy tudhassa a többség is, mit végzett a bizottság. Ezen végzést a megyei bizottság egyhangulag hozta, maga az elnöklő főispán is helyeselte, s senki ellene nem szólott, és ugy hiszem, hogy a kiben a méltányosságnak s igazságnak legkisebb szikrája van, nem is mondhat ellene semmit: és mégis mikor a belügyminister ur a neki hivatalból felküldött jegyzőkönyvi másolatból ezt megtudta, ezen határozatot megsemmisitette, s azt mondotta, hogy nem szükséges s nem kell csak az állami nyelven kimondani a határozatot. Már engedelmet kérek, a minister ur felfogása és igazságszeretete szerint a többségnek nem szabad, nem kell tudnia, hogy mit végzett a megyei bizottság; tehát azon megyében, hol a románok többségben vannak, ott nem szabad, nem kell nekik azt sem tudni, hogy mit végzett a bizottság?!

Továbbá mindnyájan tudjuk, hogy a községi törvényben világosan és félremagyarázhatatlanul az áll, hogy nem lehet községi képviselő az, ki a községgel számadási viszonyban áll. Tudjuk továbbá, hogy a törvényben szintén benne van az, hogy a községi képviseletet összeállitja első rendben a község, második rendben felfolyamodás következtében a megyei törvényhatóság véglegesen határoz, s igy a megye-közönség határozatától fölebbezésnek nincs helye. És Kőrös-Bánya községe mégis fölvett a virilisek közé hét-nyolcz oly egyént, kik a község pénztárának száz és ezer forintnyi összegekkel tartoznak, vagy községi ingatlan vagyont tartanak haszonbérben, és nem fizetik sem a %-ot, sem a haszonbért, minek következtében be is panaszoltattak. Ezért némelyek folyamodtak a megyei törvényhatósághoz, és ez a törvénynek tiszteletben tartása mellet azt határozta, hogy kitöröltessenek. És daczára annak, hogy itt felfolyamodásnak nincs helye, némelyik felfolyamodott egyenesen a ministeriumhoz, és a minister a törvény tiszteletbentartása helyett meghagyta a törvényhatóságnak, hogy az összes irományokat küldje fel; az irományok fölterjesztetvén, a minister azt válaszolta, hogy azért, mert valaki pénzzel tartozik a községnek, vagy vagyonát tartja haszonbérben, azért nem áll számadási viszonyban a községgel s a képviselők közé fölvétetni rendelte. — És miért követte el a minister ezen dupla törvénysértést? csak azért, mert reménylette, hogy azon községben többségre hozza a magyar elemet. Ha ily kisebb esetben kétszeresen megsértik a törvényt, mi történik nagyobb esetben? Pedig a belügyminister urnak tudnia kell azt, hogy ha a törvényeket a kormány maga lábbal tiporja s sérti: azok szükséges moráljokat elvesztik; már pedig azon ország szerintem igen szerencsétlen, a hol a törvényeknek moráljok nincsen, és a hol ezeket csak erőszak- és szuronyokkal lehet föntartani.

Nem akarom taglalni, hogy hová vezet az ily törvénytelen és igazságtalan eljárás, mily benyomást tesz azon népre, mely ellen hozatik és mennyiben segiti ez elő a jó egyetértést, melyre nagy szükségünk van: ennek megbirálását a tisztelt ház bölcseségére bizom.

Azt mondaná talán valaki, hogy ha ily törvénytelen esetek történnek, a képviselőházhoz kell folyamodni, vagy pedig interpellatio utján a minister felelősségre vonni. Ezen utak általunk megkiséreltettek; de soha eredményre nem vezettek; mert hogy ha a házhoz adnak be az illetők kérvényt, rendesen aza felelet, hogy „kiadatik a ministeriumnak további intézkedés végett,“ onnan pár hó mulva visszajön és az mondatik: „fentartom határozatomat.“ Az interpellatióra nézve, igaz, az mondatik, hogy a minister felelni köteles, mert a ministerium felelős, hanem ugy látszik, hogy csak saját pártjának felelős, tehát magamagának, az olyan felelősség pedig, melylyel valaki csak magának tartozik: nagyon könnyü. Interpelláltuk mi már ily esetekben a kormányt, de feleletet nem kaptunk; magamnak is van egy 5—6 éves interpellatióm, melyre már kétszer kértem a minister uraktól feleletet, de nem kaptam. Ha pedig látjuk, hogy igy nem érünk czélt, és a trónhoz folyamodunk, azt mondják, hogy reactionariusok vagyunk és az alkotmány ellen áskálódunk. Bizony nehéz dolog! nehéz állapot, tisztelt ház!

Ismeretes dolog tisztelt ház, hogy 1871-ben igen rosz termés volt országszerte. Zarándmegyét — melyről előbb is emlitést tevék — ugyanazon évben több elemi csapás érte, minek következtében mindjárt 1872-ik év elején valóságos inség állt be, és ezt fokozta az adóvégrehajtók eljárása, kik a népet nagyon nyomorgatták. A megye közönsége indokolt jelentésében fölmutatta az állapotot a kormánynak és kérte, hogy szüntesse meg az adóvégrehajtást haladéktalanul és a nép inségének csillapitására utalványozzon kölcsönkép vagy 60.000 frtot. A kormány az adóvégrehajtókról hosszu ideig mélyen hallgatott mindaddig, mig a végrehajtók jelentették, hogy nincs mit exequálni és maguk is meghalnak éhen; akkor t. i. april végén azt mondotta a kormány, hogy az aratás utánig beszünteti az adóvégrehajtást, mig t. i. a nép megint keresni fog valamit a végrehajtók számára. A 60.000 forintnyi kölcsönre nézve azt mondotta a kormány, hogy ily czélokra pénze nincsen, hanem a kért segély helyett egy okos tanácscsal szolgált, melyet pecsét alatt küldött meg, és ez az volt, hogy a megye és a községek hitelöknek felhasználása mellett vegyenek fel kölcsönt, ha kapnak. Mintha bizony akkor, midőn az országnak nincs nagy hitele, valaki hitelezne a szegény megyének, mely minden jogától meg van

fosztva, vagy a szegény községeknek, melyek az igazságtalanul és törvénytelenül reájok vetett nagy földadók miatt tönkrejutottak, mert e megyében, hol különben a föld a legsilányabb, nagyobb része nem is termőföld, hanem kőszikla, melyen nemcsak gabona és széna nem terem, de még árvafenyü sem. És ezen föld fel van véve első osztályu földnek és ezért több évek óta exequálják a népet. Folyamodtak ezek szegények mindenfelé, azon ajánlatot tették a kormánynak, hogy átengedik magát a földet ingyen, csakhogy szabaduljanak az igazságtalan adótól, mert amit napszámban keresnek, azt a végrehajtók elveszik tőlük a kőszikla földek után rovott első osztályú adóban; s miután mindenünnen elutasitották, végre a megyei hatóság fölkarolta az ügyet és a kormánytól vizsgálatot kért, jelentvén, hogy ha nem lesz segitve a dolgon hamarjában: a megye nagyobb része nem fog állani adózó népből, hanem földönfutó koldusokból. A kormány azonban azt felelte: hogy az bizony meglehet, de ő nem tehet róla, nem segithet!

Hogy igazoljam, miért foglalkoztam előadásomban a jelenlegi rendszerrel és a kormány eljárásával többet, mint a pénzügygyel: szükségesnek látom megjegyezni, hogy én a jelenlegi nagy pénzzavar és óriási deficit egyik főokát magában a rendszerben és a kormány politikájában látom; mert a kormány pártérdekü erőszakos és természetellenes politikát követ.. Már pedig tudvalevő dolog az, hogy midőn valamely természetellenes erőszakos dolgot akarunk végrehajtani, erre sokkal több munkaerő kivántatik és a dijazásnak is nagyobbnak kell lennie. Igy van ez a kormánynál is, hogy ha természetellenes és erőszakoskodó politikát követ: akkor sok embert le kell kenyereznie és nagyon dijazni kell őket; mert hogy ha a mostani igen költséges és valóban czélhoz nem vezető complicált birósági szervezet helyett behoznák a szóbeliséget: kétség kivül a birák jelenlegi számának egy negyedrésze sem kivántatnék meg, s igy a birósági költségek sem volnának oly nagyok. De a kormány ezt nem teszi, mert akkor kénytelen volna a szóbelileg tárgyaló biráknál a nép nyelvét használni. Ettől pedig a kormány irtózik és minden biróságnál kiküszöböli a nép nyelvét, s a magyar nyelvet erőszakolja. Sőt tudvalevő dolog az is, hogy a kormány gyakran, amidőn nem-magyar nemzetek ellen ezek kárára akar valamit végrehajtani: erre nem elégségesek saját emberei, hanem szükséges azon nemzetiség embereiből is felfogadni, fizetni néhányat. Ezeket pedig igen jól kell dijazni, hogy saját vérük és önmagok ellen dolgozzanak, s lelkiismeretöket elaltassák.

Ily egyéneket meg is nevezhetnék, de minek? A kormány ugy is ismeri őket, mert azok drága csemegéik és oly portékát, mely nagyon drága, nem szoktunk oly hamar elfeledni.

Azt hiszem, hogy Gorove tisztelt képviselő ur igen helyesen hivatkozott az isteni gondviselésre és segedelemre.

Én is abban a hiedelemben vagyok, hogy a mostani rendszer, a mostani politikának további folytatása mellett az országot a végpusztulástól csak az isteni gondviselés valami csoda által mentheti meg, ha netán még most is csodát akarna müvelni.

S én, tisztelt képviselelőház, azt hiszem, hogy ha valamely kormány önmaga beismeri azt, hogy ő az ország bajain nem tud, nem képes segiteni és a népnek igazságot szolgáltatni: akkor nem teljesiti kötelességét azáltal, miszerint azt szokta irni, hogy az bizony meglehet, de én nem segithetek, nem tehetek semmit. S ha a kormánynak az ország és a nép érdeke szivén fekszik és azt tartja szem előtt és nem a saját érdekét: akkor ha meggyőződött, hogy nem tud a bajon segiteni, kötelessége a kormányról lelépni és helyét oly egyéneknek adni át, kik tudnak és képesek is a bajon segiteni.

Ebből következtetve, tisztelt ház, mint fönebb kimutatám a kormány a maga irataiban is nyilatkozott, hogy ő nem tud, nem képes segiteni az ország baján, s a népnek igazságot szolgálni: én tehát azt hiszem, hogy az olyan kormányt a képviselőháznak volna kötelessége törvényes eszközökkel a lelépésre kényszeriteni és pedig szerintem törvényes és nagyon is czélszerü eszköz volna az, a kormánynak nem szavazni meg a költségvetést. Ennélfogva, tisztelt ház, én a jelenlegi kormánynak a költségvetést meg nem szavazom és ennek folytán el sem fogadom a pénzügyi bizottság jelentését átalánosságban sem, hanem pártolom a Helfy Ignácz és társai által aláirt és beadott határozati javaslatot. *(Helyeslés szélső bal felől.)*

Csáky Tivadar gr.: Tisztelt ház! Azon ellentétes nézetek, melyek a jelenlegi költségvetési vita alatt itt nyilvánultak, legpraegnansabb kifejezést találnak Gorove és Zsedényi igen tisztelt képviselő urak előadásában. Én azt hiszem, hogy — ugy mint többnyire — itt is a szélső nézetek közt fekszik az igazság. Részemről legalább, midőn Gorove igen tisztelt képviselő urnak azon nézetét, hogy az eszközölt befektetések nemcsak szükségesek, de elkerülhetetlenek is voltak, és hogy e téren a nemzet nagy kára és hátramaradása nélkül meg sem állhatunk, egészen és teljes mérvben elfogadom: akkor elismerem Zsedényi képviselő ur azon állitásainak jogosultságát is, melyekkel államügyi kezelésünk költséges voltát ecsetelte.

Ezen rövid bevezetés után és ebből folyólag nézetemet pénzügyi helyzetünkről abban fejezem ki, hogy én azt aggodalomra okot szolgáltatónak nem tekintem. De a kérdés ezen oldalához nem fogok

hozzászólani, nem azért, mert azon nézet, melyhez én is járulok, előttem már fényesen és vélekedésem szerint megczáfolhatatlan számokkal és tényekkel bebizonyittatott, és főleg azért nem, mert a jelenlegi költségvetési vitában résztvett szónokok többnyire a kérdésnek ezen oldalához szólván, alig lennék képes annak megvilágositásához figyelmet érdemlő ujabb érvekkel vagy adatokkal járulni; azonban szólni akarok a tisztelt ház kegyes engedelmével és a vita jelenlegi stadiumához illő rövidséggel a kérdésnek azon oldalához, hogyan lehessen vélekedésem szerint a legczélszerübben a tényleg előttünk fekvő deficit fedezéséről gondoskodni, *(Halljuk!)* illetőleg annak megszüntetését eszközölni.

Kezdem ez utóbbinál. Annyira hangoztatott itt e házban az, hogy okulva a multak hibáin és tapasztalatain, ne engedjük át magunkat az önámitásnak, hogy én ezen bölcs intés benyomása alatt kényszeritve vagyok azon meggyőződésemnek adni kifejezést, hogy a deficitet sem ez évben sem a jövő évben, de igen valószinüleg még egynehány év mulva sem leszünk képesek előirányzatainkból és költségvetéseinkből kiküszöbölni. És itt megjegyzem azt, hogy ezen állitásommal a budgetet általánosságában értem, különbséget nem téve a rendes és rendkivüli közt, mely megkülönböztetést én az önámitás egy bizonyos nemének tartok, nevezetesen ott, ahol — mint nálunk — a rendkivüli budget majdnem kizárólag oly tételekből áll, melyek mint beruházási és culturai czélokra szánt kiadások, — ha hátramenetelt nem akarunk — okvetetlenül szükségesek lévén, még több évek sorain át mindig elő fognak fordulni. Ha tehát, mint mondám, a jelenleg tagadhatatlanul létező és valószinüleg a jövőben is előforduló deficittel állunk szemben s azt elenyésztetni képesek nem vagyunk: minden esetre annak fedezéséről kell gondoskodnunk. A fedezés megtakaritás, államjövedelmek emelése, vagy államvagyon értékesitése által eszközölhető.

Ami, tisztelt ház, a megtakaritásokat illeti, szerintem kétséget nem szenved az, hogy oly központi szervezetnél, oly behajtási kezelésnél, mint amilyen a mienk, mely a világon aránylag talán a legdrágább: megtakaritás kétségtelenül eszközölhető. És e tekintetben igen helyesnek tartom a pénzügyi bizottság által javaslatba hozott bizottság kiküldetését, és meg vagyok győződve, hogy ezen bizottság eredményeket is fog fölmutathatni, föltéve, hogy a bureaukraticus hagyományokkal szakit, és figyelembe veendi azon reformjavaslatokat, melyeket Lónyay gr. utólsó felszólalásával elősorolt és melyeknek elveivel mint a tisztelt pénzügyminister ur nyilatkozatából is kivehető, amit én örömmel constatálhatok, a kormány is egyetért.

De nem hiszem, tisztelt ház, hogy ezen megtakaritások elegendők volnának a deficit fedezésére, legkevésbbé akkor, mikor költségeinket nem kevesbithetjük, sőt azokat — nevezetesen a culturai és népnevelési czélokra szolgálókat — velem együtt sokan fokozni kivánják.

Igy tehát nem maradna egyéb hátra, mint a jövedelem emeléshez, vagy magyarán mondva adófölemeléshez fordulni. Én, tisztelt ház, kijelentem, hogy részemről sem a földadó, sem más jelenleg létező adónem fölemelését el nem fogadhatom, hozzá nem járulhatok. Azt hiszem, tisztelt ház, hogy hat évi működés után a nép tőlünk egyebet vár, mint terheinek fölemelését, főkép akkor, midőn bizonyos feudalis békók alól mint aminő például a regale jog, sem mentettük föl. *(Helyeslés bal felől.)*

Ezen benső meggyőződésemet kifejezni kötelességemnek tartottam és leginkább ezért szólaltam föl.

Azt mondják ugyan, tisztelt ház, hogy itt nem annyira adófölemelésről, mint bizonyos rectificatióról és részint, mint például a bélyegnél, — ha ugy fejezhetem ki magamat — fiskális rendelkezésekről van szó.

De én, tisztelt ház, a jelen perczben ezeket sem fogadhatom el. Én azon meggyőződésben vagyok, hogy az államélet minden árnyalataiban, ugy a pénzügyekben is, egy összevágó, összefüggő, átgondolt szerves egésztől lehet csak eredményeket várni, és azért félintézkedéseket provisoriumok alkotását, mint ezt más téren is tapasztaltuk: veszedelmes experimentationak tartok. Nem kivánok tehát a földadóra vonatkozólag ideiglenes intézkedést; de a sok évet és több milliót igénylő katasteri munkálat elkészitését sem tartom okvetetlenül szükségesnek, és azt hiszem, hogy a létező különbözetek kiegyenlitése más, egyszerübb, könnyebb alapon is rövid idő alatt keresztülvihető. *(Halljuk!)*

Ha azon munkálatok alapján a földadó igazságosabb arányban lesz felosztva; ha a többi adónemek ezen legfontosabbikkal arányba lesznek hozva, szóval egy teljes, tökéletes reformált adórendszer lesz alkotva: csak akkor várok ezen forrásból magasabb jövedelmet, és pedig meggyőződésem szerint átalánosságban véve az adózók nagyobb terheltetése nélkül.

Ezek után, tisztelt ház, ki kell nyilatkoztatnom, hogy jelenleg csak oly uj adó megszavazásához járulhatnék, a mely fényüzési czikkeket terhelne meg. De ha ily módon a fedezés adófölemelés nélkül jelenleg nem várható, azt pedig, hogy ideiglenes intézkedésekkel segitsünk a bajon, nem kivánom: nem marad egyéb hátra, mint az állam activáinak értékesitése által a fedezésről gondoskodni.

Okvetetlenül szükségesnek tartom azonban még megjegyezni, hogy ideiglenes rendelkezések által a deficit fedezését lehetetlennek is tartom, lehetetlen-

nek pedig azért, mert először elismert dolog az, hogy a létező adók fölemelése nem szokta az első időben a jövedelmeket szaporitani; másodszor pedig azért nem; mert különben is igen drága kezelésünknél ezen ideiglenes intézkedések oly nagy költségeket, és pedig tekintve a végleges rendezést, kétszeres költségeket okoznának; amelyek — az első időre legalább, és épen ezen első időre van fektetve az egész számitás — a várandó jövedelem-szaporodást nemcsak elnyelnék, hanem valószinüleg tul is haladnák.

Mondom, hogy ezek folytán én a deficit fedezését jelenleg és a közel jövőre is csak az állami activák értékesitéséből remélhetem. Megmagyaráztatott már előttem itt, hogy ez nem tékozlás, hanem egyszerü érték-áthelyezés. Annyi azonban bizonyos, hogy tekintve, miszerint kiadásaink legnagyobb részének hasznát az utókor élvezendi: ez a legigazságosabb és a nép megterheltetése nélküli, talán egyetlen eszköz. Mi módon kelljen e tekintetben eljárni, annak inditványozását szakavatottabb képviselőtársaimra bizom, csak annyit jegyzek meg, hogy e tekintetben is helyes utmutatásokat hallottunk Lónyay gróftól, amelyeket a kormány is már tényleg felhasznált, amint ezt a tisztelt pénzügyministernek a kamatbiztositási alap tárgyában elmondott eszméiből látjuk. Reménylem, hogy Lónyay gr. a rendkivüli költségvetés tárgyalása alkalmával kilátásba helyezett felszólalásánál erre vonatkozó érveit és elveit bővebben előadandja, mit — ugy gondolom — méltán várhatunk.

Tisztelt ház! Két észrevétellel kivánom befejezni fölszólalásomat, vagy jobban mondva két, a kormányhoz intézett kéréssel. *(Halljuk!)*

Először is tagadhatatlanul nagy akadályt képez pénzügyi kérdéseink beható tárgyalására és azoknak megoldására vonatkozólag azon tény, hogy a költségvetés a házban mindig utólag tárgyaltatik, és hogy ily módon azon beható változtatások alig történhetnek, s azok csak a jövőre vonatkozó határozatok alakjában hozatván, jámbor ohajtások maradnak. Elismerem, hogy a kormány jelenleg azon jóhiszemben járt el, hogy a költségvetést kellő időben terjesztette be. Azonban akár parlamentünk nehézkes eljárásában, akár bárhol másutt rejlik az ok: a tények bizonyitják, hogy elkéstünk. Arra kérem tehát a tisztelt kormányt, hogy siettesse a pénzügyi bizottság által javasolt s a ház által bizonyára megválasztandó bizottság munkálatait, s azokkal együtt az 1874-iki államköltségvetést még a tavaszszal terjessze a ház elé. Meg vagyok győződve, hogy ha ez megtörténik: ez az 1874-iki államháztartásnak nem csekély előnyére fog szolgálni.

Második kérésem a következő: Lépjen a kormány már egyszer a socialis reformok terére. *(Halljuk!)* Azon impozans többség, amelyet pártunk az utólsó választások alkalmával nyert, de magának a tisztelt ellenzéknek is meggyőződéshű, de mérsékelt magatartása bizonyitja, hogy a kiegyezési mű többé védelemre nem szorul, és hogy immár azon erő, mely a positió megtartására fordittatott: bátran azon positio megerősitésére használható. Megerősitésöket azonban a XIX. században csakis a kor igényeinek megfelelő szabad intézmények és hazánk sajátszerü körülményei és viszonyai folytán a magyar állam-eszme megszilárditása utján lehet eszközölni. *(Helyeslés.)*

Vannak tisztelt ház, e hazában számos oly elintézetlen kérdések, melyeket én socialis avagy társadalmi kérdéseknek nevezek azért, mert azok pártnézet különbség nélkül a modern állam elodázhatatlan követelményeit képezik. *(Halljuk!)* Ezeket oldja meg a tisztelt kormány bátor szivvel és erős kézzel, és ne hallgasson azokra, akik azt mondják, hogy ily reformokat a mi népünk még nem kiván, hogy azokra még érettséggel nem bir. Ez azon phrásis, tisztelt ház, mely mögé bujnak mindig azok, akik az emberi ész követelményeinek gátot akarnak vetni. *(Helyeslés.)* Ez az, ami már számos, különben jóakaratu kormányt temetett el.

A nép, tisztelt ház, mindig és mindenütt minden reformkérdést, a mely nem kézzelfogható anyagi előnyt nyujtott, kezdetben gyanakodással szokott fogadni, mindaddig, mig annak hatásait érezve, áldja a kezet, a mely azt neki nyujtotta. Ha arra várunk, hogy a nép közvéleménye nyilvánuljon egy vagy más reformkérdés mellett: ez vagy örökös stagnatiót, vagy forradalmat jelent; mert ha a nép hangulata hangosan nyilvánul valamely reformkérdés mellett, annak megoldását a forradalomtól már csak egy hajszál választja el, és az államférfiui bölcseség épen abban áll: cselekedni, mielőtt követeltetik. A jelen korban csakis a müveltek véleménye tekinthető jogosult közvéleménynek és szerintem azon államférfiué a jövő, a ki ezen közvéleményt követni fogja, mert annak lesz erős pártja, lesznek erős financiái; mert lesz a hazában áldozatkészség és akarat az anyagival párhuzamosan járó szellemi tőkének megszaporitása és érvényesitése által. Elfogadom a pénzügyi bizottság véleményét. *(Helyeslés jobb felől.)*

Beöthy Lajos: Tisztelt ház! Ritkán szoktam eddig a tisztelt ház becses figyelmét igénybe venni, de meg fog engedni a tisztelt ház, hogy azt most nehány perczre én is kikérem. Mielőtt azonban a tárgyhoz szólanék, nem tehetem, hogy a tisztelt ház figyelmét föl ne hivjam arra, hogy — mint méltóztatnak látni — a ministeri padok teljesen üresek, mi, ha nem is inparlamentalis mindig, de ha akkor, midőn az állam költségvetéséről, mikor az ő bőrükről, mikor az ő számadásukról van szó, nin-

csenek jelen: ha nem is tiszteletlenség, de figyelmetlenség a ház iránt. *(Igaz! bal felől.)*

Ezen megjegyzés után, a mi magát a tárgyat illeti, azt hiszem, tisztelt ház, hogy midőn az ország pénzügyéről és vagyonáról, vagyis az államköltségvetésről van szó, két irányban kötelessége a törvényhozásnak megbirálni a kormány eddigi eljárását. Először meg kell birálnia azt, hogy a kormány mikép kezelte az ország pénzügyeit és vagyonát, másrészről pedig meg kell birálnia azt, hogy a kormány voltakép milyen politikát követett; mert valamint nagy része van az államháztartásban a szigoru takarékosság- és gazdálkodásnak, ugy bizonyára, a mint tegnap igen helyesen megjegyezte a pénzügyminister ur is, nagy része van abban az összes kormányzási politikának is. Igy nem fogja meglepni a tisztelt házat, hogy én, mint a régi iskola egyik régi embere, első sorban a kormánynak nem pénzügyi, hanem a kormánynak eddig követett átalános kormányzási politikáját kivánom vizsgálat és birálat alá venni. Teszem pedig ezt, tisztelt ház, két okból. Először azért, mert a kormánynak pénzügyi politikája fölött előttem már ugyis annyi kitünő capacitás mondott és hozott itéletet és birálatot, és nagyon hiszem, hogy mondani és hozni fognak még többen is, a kik nálam e téren sokkal szakavatottabbak; másodszor azért, mert én, tisztelt ház, mindenekelőtt az ország alkotmányos és törvényes kormányzása iránt kivánok tisztában lenni. Ezt kivánom mindenekelőtt biztositani és az e körül netán történt mulasztásokért a kormányt figyelmeztetni, vagy ha szükséges, feleletre is vonni. Épen ezért ebből indulva ki, én mind az összes kormányzás, mind különösen az államháztartás szempontjából is mintegy eredeti bünül róvom föl nem csak a volt kormánynak, a melynek benne — elismerem — a legnagyobb része van, hanem a mostaninak is, mint a volt kormány tagjainak azt, hogy nem nemzeti vagyis alkotmányos, hanem igen is házi, azaz személyes, önző politikát követtek eddig, a mi már magábanvéve is, hogy mily kártékonyan hathat, sőt már hatott is, nemcsak az összes kormányzásra, hanem magára az államháztartásra nézve: azt hiszem, nem igen szükséges mutogatnom. Hiszen helylyel-közzel a viták folyama alatt többek által ki lett mutatva ez is; azonban elmondom mégis nézeteimet ezen politika fölött, főleg azért, mert én ezen politikát tartom a hazára, a nemzetre nézve a legkárosabbnak, legveszélyesebbnek; elmondom pedig, tisztelt ház, minden tartózkodás, minden keserüség és szenvedélyesség nélkül.

Azt mondtam ugyanis, hogy én mintegy eredeti bűnül róvom fel a kormánynak azt, hogy nem nemzeti, hanem személyes, önző politikát követett eddig. Önző politikát követett — mondom — mert a kormánynak eddig minden igyekezete, minden törekvése egyedül oda irányult, hogy magát mindenképen fentartsa és megtartsa, és igy saját lételén aggódik inkább, mint a nemzet jólétén, mint a nemzet fejlődésén. *(Élénk helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Ez pedig, tisztelt ház, nem nemzeti: ez személyes, ez önző politika. Tehát nem alkotmányos kormányzás. Önző, személyes politikával pedig nem lehet realisálni, nem lehet megvalósitani a haza azon szép képét, melyet igen tisztelt képviselőtársunk, Gorove István, mint szóról-szóra már mondta, még mindig keblében hord. Nem lehet — mondom — tisztelt ház, mert személyes, önző politika mellett egy ország sem virulhat, egy ország sem emelkedhet föl. Mert önző politikával nem lehet polgári erényeket, nem lehet nagy jellemeket növelni. Ezek nélkül pedig, tisztelt ház, bármit csináljunk is, nemzeti nagyságra, nemzeti aspiratiókra még csak gondolni sem lehet.

Már pedig, tisztelt ház, egy valóban nemzeti, független felelős kormánynak, milyennek magát a mi kormányunk is nevezni és tartani szereti: egyik legnagyobb föladata, legmagasztosabb hivatása az volna, hogy a nemzetet nagy czélokra, nagy törekvés felé vezesse és ennek megfelelőleg járjon el aztán a belügyi reformkérdésekben is, mint közvetlenül előttem szóló tisztelt barátom is mondá.

Igen, tisztelt ház, nagy czélok, nagy törekvések felé vezessen, mert nekünk, hazánknak, méltóztatnak tudni, küldetésünk van Európában; vagy ha nem volna: akkor egy valóban nemzeti, független, felelős kormánytól azt várnók, azt követelnők, hogy teremtsen e nemzetnek küldetést. Ugyde ezt csak nemzeti, nem pedig önző politikával lehet eszközölni.

A nemzeteknek, tisztelt ház, kivált fejlődő nemzeteknek, milyen mi is vagyunk, hogy nagyok és erősek legyenek: valódi statusférfiakra, nem önző politikusokra, nem csupán üzletemberekre van szükségök. *(Helyeslés bal felől.)* Olyanokra van szükségök, kik őket a békés haladás, a békés fejlődés utján is el tudnák vezetni az igéret földére; de ha nemzeti létök, nemzeti becsületök forogna szóban, akkor a legvégsőtől sem ijednének vissza; de ezt csak nemzeti, nem pedig önző politikával lehet utólérni, és itt bátor vagyok egy megjegyzést tenni *(Halljuk!)*

Igen tisztelt Prileszky képviselőtársam nyilatkozatában a többi között azt mondá, hogy ő választóinak csak békés fejlődést igért. Aligha nem téved tisztelt képviselő ur; mert én azt hiszem, hogy a békés fejlődést is csak nemzeti, nem pedig önző politika utján lehet biztositni. Mert, tisztelt ház, az önző politika mindig önérdekre, az önérdek pedig sok mindenre vezet. Innen a kormánynak a választásokban történt illetéktelen befolyása; innen a

nem legjobb hirben álló üzletek, innen a corruptio, innen a vallaskérdésnek és a főrendiház rendezésének mind ez ideig történt meg nem oldása, innen a megyék és törvényszékek mostani rendezése és szervezése, innen a hivatalnokok serege, sőt innen az is, tisztelt ház, hogy most már az anyagiság, a politikai romlottság azon elfajult korában kezdünk élni, a mely nem bánja, ha bün is, csak tündököljék, nem bánja, ha erkölcstelenség is, csak annak ne neveztessék, és nem bánja, ha aljasság is, csak tekintélyt és hatalmat adjon. *(Helyeslés a szélső bal felől.)* És innen van végre az is, tisztelt ház, hogy mai napság már — ne csináljunk magunknak illusiót — nem oly távol kezdettünk állani a korlátlan kényuraságtól, mint gondoljuk; pedig hát mi alkotmányos monarchia alatt élünk, melynek egyik alapeszméje a törvényhozás közössége a fejedelem és nemzet között. De kérdem, micsoda feladata marad a törvényhozásnak: ha a kormány a törvényeket kénye-kedve szerint hajtja és hajtatja végre; micsoda feladata marad a törvényhozásnak, ha a kormány öntetszésétől teszi függővé a törvények végrehajtását, — tán, hogy törvényeket hozzon, hiszen a törvények hiában hozatnak, ha meg nem tartatnak, vagy tán, hogy a kormányt felelősségre vonja? Hisz a törvények rendesen azért nem tartatnak meg, hogy a kormány az által magának többséget szerezvén, a felelősség alól kibujjék. *(Igaz! Szélső bal felől.)*

Én tehát, tisztelt ház, mint mondottam és jeleztem beszédem elején, ezen politikát tartom a hazára nézve legkárosabb- és legveszélyesebbnek; károsabbnak magánál roppant deficitünknél, károsabbnak óriási államadósságunknál; mert én meg vagyok győződve, hogy ha a kormány kezdettől fogva nemzeti politikát követett volna: akkor vagy nem volna deficitünk, vagy ha volna is, gyümölcsöző és áldásthozó volna a nemzetre nézve *(Igaz! Ugy van! a szélső bal oldalon.)*; meg vagyok győződve, hogy valamint nemzeti irányu kormány alatt a nemzet a legnagyobb áldozatoktól sem rettenne vissza: ugy egy ily kormány alatt a nemzetnek minden krajczárja és fillérje a leghasznosabb befektetésekre fordittatnék. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* Ezért mondám, hogy én ezt tartom a nemzetre nézve a legkárosabb és legveszélyesebb politikának és épen azért én pénzügyi bajaink okainak orvoslását sem abban keresem, miben a tisztelt pénzügyi bizottság keresi; hanem keresem egyenesen ezen politikában, melyről bizton elmondhatja az ország és nemzet, hogy hinc derivata clades in patriam populumque fluxit; *(Igaz! bal felől.)*, mert ezen politika az országot, nemzetet testben, szellemben, anyagilag és szellemileg egyformán megsemmisiti és megemészti *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* és épen azért, tisztelt ház, hiszem, hogy nagy és sulyos felelősségre fog vonatni egykor az, ki ezen kártékony politikát megakadályozhatta volna, és még sem akadályozta meg, *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*, legyen az bár maga a törvényhozás, vagy legyenek bár egyes személyek, mondám, felelősségre fognak vonatni; mert tisztelt ház, ha áll is az, mit Gorove tisztelt képviselő ur mondott, hogy a nemzetek szerencséjének nem criteriuma az, hogy van-e adóssága vagy nincs: de criteriuma a nemzetek szerencsétlenségének a nemzetnek elerkölcstelenedése és romlottsága *(Helyeslés bal felől)* és ennek folytán, tisztelt ház, szolgáljon a többek közt tanuságul Kautz Gyula képviselő ur azon felhivására, hogy miért nem ad tanácsot az ellenzék a kormánynak, vagy miért nem terjeszt elő törvényjavaslatokat — mondom — szolgáljon ez, ha nem is tanácsul, legalább figyelmeztetésül a kormánynak.

De tovább megyek, tisztelt ház! Én ezen politikának tulajdonitom a kormánynak azon eljárását és magatartását is, mely szerint egész a legutóbbi válaszfelirati vitákig a közjogi alapot valóságos „ne nyulj hozzámnak“ tekintették, és hogy ahhoz még most is oly mereven ragaszkodik; mert különben, ha én is tudom, ki pedig nem tekintem magamat statusférfiunak, hanem statusférfiaknál tanultam; ha mondom, én is tudom: még inkább tudnia kellene a kormánynak, tudnia kellene minden államférfiunak: hogy ugy absolut, mint alkotmányos államban tarthatatlanul és okvetlenül bukik minden merev rendszer, minden merev intézmény, mely kizár minden transactiót, kizár minden további fejlődést és minden engedményt; mert tudnia kellene a kormánynak, tudnia kellene minden államférfiunak, hogy épen ezek a békés átalakulás feltételei; mert tudnia kellene a kormánynak, tudnia kellene minden államférfiunak, hogy ha minden ajtó zárva és csukva van: ott utoljára kapustól rontanak be a szenvedélyek; mert tudnia kellene a kormánynak, mert tudnia kellene minden államférfiunak, hogy minden mulasztás, mint a magánéletben, ugy a politikában mindig meg szokta magát boszulni; és végre, mert tudnia kellene a kormánynak, mert tudnia kellene minden államférfiunak, hogy egy nemzet hő aspiratiói nem pusztán gyermek álmai.

És épen ezért igen csodálkozom, hogy báró Sennyey képviselő ur, mint államférfiu, a válaszfelirati vita alkalmával a közjogi alap mellett lándzsát tört, és hogy ahhoz részéről is oly melegen és mereven ragaszkodik. Igaz, ó-conservativnek mondotta magát.

Bocsánatot kérek, nézetem szerint, két különböző dolog conservativnek lenni a kormányformára és conservativnek lenni az intézményre nézve. Mert a kormányformára nézve én is conservativ vagyok, mert monarchista vagyok én is; de az intézményekre nézve már nem tudnék, nem mernék mereven con-

servativ lenni; mert azt tanultam a történetből, hogy az intézményekhez való konok és merev ragaszkodás sokszor magát a kormányformát veszélyezteti.

Ennyit kivántam ezuttal a közjogi alapra nézve mintegy mellesleg megjegyezni; máskor, ha szükséges, ha idejét látom, érzékenyebb oldalról is tudni fognám azt megtámadni, de ezen oldalról ezuttal nem érintem. (*Paczolay János jobb felől: Kár! Derültség. Halljuk! Halljuk!*)

Ezuttal még megjegyzést kell tennem Pulszky képviseló urnak egy nyilatkozatára. (*Halljuk!*) Ő azt mondotta ugyanis, bizonyára beszédének sebességében, hogy neki tetszik, hogy ő örül, ha elégületlenség mutatkozik, mert az mintegy ingerül, ösztönül és sarkantyu gyanánt szolgál a kormányra és többségre, hogy azt, a mit még meg nem tett: tegye meg. Pulszky Ferencz képviselő ur ezen nyilatkozata nekem Fox Anglia ministerének egy inditványát hozta emlékezetembe, azon inditványát, a melyet, mint képviselő, az irlandiak jogának elismerése végett az alsóházban beterjesztett, és a mely inditványt a többek közt azzal védelmezte és indokolta, hogy elégedetlen alattvalók ellenségekkel érvén fel, elkerülhetlenül szükségesnek látja, hogy Irland kiengesztelődjék Angliával, és hogy e szerint az Irlandra vonatkozó, nem tudom hányadik, sérelmes törvény töröltessék el. Miután pedig a távol levő Pulszky Ferencz képviselő ur szintén tudhatja azt, hogy a közjogi alap ellen Magyarországban szintén nagy elégületlenség létezik, tehát logice abból az a következés, hogy ex analogia felhivjam őt: legyen rajta a többség és a kormány, hogy a közjogi alap iránti törvény minél előbb eltöröltessék, vagy módosittassék. (*Helyeslés a szélső bal oldalon.*)

Továbbá, tisztelt ház, ezen kormánypolitikának tulajdonitom én a kormánynak a vallásdolgok iránti eddigi eljárását is, mely annyival inkább nem helyeselhető, mert a vallás dolgáról — mint méltóztatnak tudni — sem a trónbeszédben, sem a válaszfeliratban nem történt semmi említés; pedig méltóztatnak tudni, uraim, hogy az egyház és állam közti viszony egész Európában égető kérdéssé kezd válni, melyet rövid időre, ha el is lehet napolni, halasztani és elodázni; de előle végkép kitérni nem lehet.

De károsnak látom a kormánynak ezen eljárását magának a katholikus vallásnak és egyháznak érdekében is, a melyért pedig — ne himezzük-hámozzuk a dolgot — történik e mulasztás és habozás. Már pedig méltóztassanak meggyőződve lenni ott a másik oldalon, hogy habozó politika, lassu tervezés és bátortalanság a föllépésben nem igen ajánlatos, s dicséretre méltó tulajdonok egy kormánynál. Mondtam, hogy károsnak találom ezen ügy elhalasztását maga a katholikus ügyre is; mert én ugy vagyok meggyőződve, hogy a katholikus egyház csak akkor fog legerősebben állani: ha az országban levő minden felekezetnek meg fog adatni az, a mit igazságosan és törvényesen kivánhat; mert csak akkor fog felállittatni azon határ és határpont, melyen tul a katholikus egyház iránti igazságtalanság fog kezdődni. Épen azért én ezen ügy rendezését igen is sürgősnek tartom; mert a többi vallásfelekezetüek közt van különösen egy oly vallásfelekezet is, mely nemcsak világos törvény, hanem békekötések által biztositott törvényes állással is bir és igy minden tekintetben figyelmet érdemel.

Nem uj eszme ez, tisztelt ház. Ez már az 1840-ki országgyülésen a vallásügy tárgyalásakor sokak által felhozatott és kimondatott. Ezért láttam ma e helyen szintén szükségesnek felhozni ezt, miszerint figyelmeztessem a kormányt, hogy tekintettel legyen ezen körülményre akkor, midőn a törvényt e tárgyban el fogja készitteni.

Végre ezen politikának tulajdonitom én a kormánynak a főrendiház iránti eljárását és magatartását, azaz, hogy a főrendiház rendezése iránt még mai napig sem terjesztett elő törvényjavaslatot. Az igaz, hogy a trónbeszédben most már tétetett erről említés; de a válaszfelirati javaslatban nem lett viszhangoztatva és a trónbeszédnek ide vonatkozó passusa sem okozhat valami nagy örömöt és vigasztalást a haladás és szabadelvüség tekintetében; mert méltóztatnak tudni, hogy a trónbeszédnek ide vonatkozó passusa bizonyos előnyökről és historiai fejlődésről szól, bizonyára azon ősi hagyományokról, melyekből kifolyó eddigi magatartása a főrendiháznak szolgáltatott leginkább okot arra, hogy ha emlékezetem nem csal, az 1832-ki országgyülésen egy országgyülési követ szabadságot vett magának a főrendiházról akként nyilatkozni, hogy annak eltörlésére nem szükséges három nap, hanem egy tollvonás is elegendő. Azért hozom ezt fel, hogy ne feledje el a kormány, midőn a főrendiház rendezése iránti törvényjavaslatot a ház asztalára leteszi.

És most mielőtt bezárnám beszédemet, melylyel talán már untattam is a tisztelt házat (*Halljuk! Halljuk! bal felől.*) nem tehetem, hogy még egy körülményre ne reflectáljak. Különösen a válaszfelirati vita alkalmával azt tapasztaltam, hogy ott a másik oldalon azon biztos tudat, azon hit, hogy többségben vannak: nagy élénk örömet és némi elbizakodást keltett, mint igazolá ezt néhány képviselőnek a válaszfelirati vita alkalmával tartott beszéde. Igaz, hogy többségben vannak; de ne méltóztassanak feledni egy részről, hogy ezen többségnek többsége hivatalnokokból áll, (*Mozgás.*) más részről pedig én emlékszem egy 1848 előtti országgyülésre, azt hiszem, hogy közülünk nehányan talán még szintén emlékeznek, mely országgyülésen az ellenzék oly kevés számban jelent meg, hogy az

akkori királyi személynök azt mondá, hogy az ellenzék épen annyi, a mennyi ha nem volna, pénzem venné és vásárolná meg. És mégis ezen kicsinylett, ezen lenézett kisebbség és ellenzék azon országgyülésen majd minden kérdésnél többségben volt.

Tisztelt ház! Ebből tehát az következnek, hogy a mi egyszer megtörtént: megtörténhetik másszor is. Azonban én magamat ily vérmes reménynyel nem kecsegtetem; de azzal igenis kecsegtetem magamat és meg vagyok győződve, hogy a kormányzat és kormányzás nem maradhat az, a mi volt, nem maradhat ugy, a mint volt, és ezt annál is inkább hihetem; mert az általam emlitett országgyülés a mostani országgyüléshez sokban hasonlit. Akkor is, mint most, nagy és sok panasz emeltetett a kormány ellen; akkor is a szólás és egyéni szabadság a kormány által érzékenyen megtámadtatott, valamint az most több helyütt a királyi ügyészek és járásbiróságok által történik, a mint tanusitja ezt a hazában köztiszteletben és szeretetben álló egy férfiunak és honpolgárnak esete is Borsodmegyében; más helyütt pedig a járásbiróságok jártak el ekkép; továbbá akkor is az országgyülésen egy követ megjelenésében és részvétében a kormány által megakadályoztatott, mihez hasonló történt a jelen országgyülésen is, mint méltóztatnak emlékezni két képviselővel, azon külömbséggel, hogy a sérelmet most nem a kormány, hanem egy választási elnök követte el; de ha minden nem csal, minden valószinüség oda mutat, hogy a kormány aegise alatt, annak biztositott oltalma és pártfogása mellett követtetett el, *(Majoros István a szélső baloldalról: Igaz!)* akkor is, mint most, nagy ingerültség és nagy elkeseredettség uralkodott az országban; akkor is, mint most, a kormány és nemzet közti bizalom megrendült, de a mely az országgyülés végén azután, dicséretére az ellenzéknek, mely akkor többségben volt, kormány és nemzet egymással kibékültek.

Óhajtom tehát, hogy ha ezen országgyülésen az ellenzék többségbe nem jönne is: azért a kormány és nemzet béküljenek ki egymással; de az csak ugy lehet, a mint mondám, ha a kormányzás és kormányzat nem marad az, a mely eddig volt. De ez csak ugy lehető, — miután a ministerelnök ur azt mondta, hogy ezen kormány az előbbinek kifolyása, — ez mondom, csak ugy lehető, ha a jelen kormányt egy másik kormány váltja föl. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Ezen hitben, ezen reményben tehát elfogadom általánosságban a pénügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául, hanem Ghyczy Kálmán igen tisztelt képviselőtársam nyilvánitott fentartásának magamévá tételével és különösen pártolva az ő nézeteit a pénzügyi dolgokban. *(Élénk helyeslés a bal oldalon.)*

Giczey Samu: Tisztelt ház! Az előttem szóló képviselőtársunk, kétségkivül a legtisztább hazafiság forrásából meritett előadása, mélabus hangon előadott közjogi meditatioja még inkább megerősitett engem azon nézetemben, hogy az általános vitának előrehaladott stadiumában, midőn a háznak jelesei innen és tulnan már bőségesen elmondták nézeteiket, még valami ujat mondani alig lehet. *(Felkiáltások a bal oldalon: Tehát eláll!)* Én tehát, tisztelt ház, ha türelmét és munkára szükséges idejét egy hosszabb szónoklattal akarnám igénybevenni: legalább is tapintatlanságot követnék el. *(Mozgás a bal oldalon. Helyeslés a jobb oldalon.)* Nem vállalkozom tehát azok szerepére, kik a kilencz nap óta vivott ütközet mezején az elhullatott patkószegek és tört lándzsák összeszedésével foglalkoznak, *(Élénk derültség.)* hanem kijelentésével annak, hogy én a pénzügyi bizottság által beadott jelentést a részletes tárgyalás alapjául elfogadom, felhivom a még szólásra felirt képviselőtársaimat, *(Helyeslés a jobb, ellenmondás a bal oldalon.)* ne várjuk be azt, mig a tisztelt háznak türelme fogyatékával a végzetes „eláll“ fogja őket a szótól elvonni. *(Derültség és helyeslés a jobb oldalon. Mozgás és ellenmondás a balon. Zaj.)* Ezzel befejeztem most mondandóimat. *(Élénk éljenzés a jobb oldalon.)*

Irányi Dániel: Tisztelt ház! Ha nekem is ugy, mint az előttem szólott t. képviselő urnak, nem volna egyéb mondani valóm annál, hogy már a tárgy egészen ki van meritve: akkor én magamat kitöröltettem volna és még csak annyi ideig sem vettem volna igénybe a ház türelmét; *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* de miután daczára annak, hogy a vita kilencz nap óta folyik, azon határozati javaslatnak támogatására, mely a mi pártunk részéről beadatott, eddigelé egy szó sem emeltetett, felteszem a tisztelt ház, fel a t. jobb oldal engedékenységéről, hogy azon — mint a t. képviselő ur nevezte, „végzetes“, szerintem helytelen szót, nem fogja irányomban használni. *(Halljuk!)*

Mielőtt azonban ezen határozati javaslatnak pártolására érdemileg felszólalnék, szükségesnek tartom, hogy azon ellenvetést, melyet annak időszerüsége ellen Ghyczy Kálmán tisztelt képviselő ur tett, nehány szóval megczáfoljam. *(Halljuk!)*

Azt mondta t. képviselő ur, hogy a kormány elleni bizalmatlansági szavazatnak s a költségvetés megtagadásának, nem az általános tárgyalásnál, hanem a részletes vita után van csak helye. Igaza volna a tisztelt képviselő urnak, ha minket azon határozati javaslat beadásánál csakis a bizalmatlansági tekintet vezérelt volna; volt azonban egyéb indok is, mely annak szerkesztésében mi reánk hatott.

Valamely előterjesztésnek, legyen az törvényjavaslat, határozati javaslat vagy költségvetés, el-, vagy el nem fogadása, véleményem szerint attól függ: vajon az a maga lényeges alapelveiben saját elveinkkel megegyez-e vagy sem; ha megegyez és legfölebb némi csekély módositások teendők azon: akkor az előterjesztés természetesen tárgyalás alapjául elfogadtatik; ha nem egyez meg, és ha a teendő módositások azt egészen sarkaiból kiforgatnák: akkor nem fogadható el a részletes tárgyalás alapjául.

Ezen elvből indulva ki, a t. képviselő ur meg fogja engedni, hogy mi a jelen költségvetést a részletes tárgyalás alapjául nem fogadhatjuk el. Mert ugy annak bevételi, mint kiadási részében olyan és pedig tetemes nagy összegekről szóló tételek fordulnak elő, melyek a mi meggyőződésünkkel, elveinkkel homlokegyenest ellenkeznek. *(Igaz! szélső bal felől.)* Igy, hogy csak nehányat emlitsek, a bevételeknél ott van a dohány- és lotto-jövedék, a mely ellen számtalanszor felszólaltunk, ott van a husfogyasztási adó, melyet szintén igazságtalannak tartván soha meg nem szavaztunk; a kiadásoknál pedig ott találjuk a közösügyes költséget, ott a nyugdijakat, ott a rendelkezési alapot.

Ha már most, tisztelt képviselő ur, mindezen tételeket ugy a bevételek, mint a kiadásoknál kilökjük, s ha ezen elvek nyomán megváltoztatnék a költségvetés: igen világos, hogy abból, ugyszólván, semmi sem marad, hogy annak egész szerkezete megváltoztatik, és hogy ennélfogva egészen ujat kell készitenie. Már most mire való volna azután, hogy mi ezen részletes vitát 5—6, vagy talán több héten keresztül is folytassuk azért, hogy miután ezen keresztül estünk, azon következésre jussunk, hogy azt el nem fogadhatjuk; minek várjunk mi a bizalmatlansági szavazattal addig, mig ezen részletes vitát elvégeztük, hogy azután a mi pártunkbeli ministeriumnak azt legyünk kénytelenek mondani: ime, e költségvetést mi nektek nem ajánlhatjuk, készitsetek ujat. Nemde sokkal természetesebb, mindjárt a vita elején kijelentenünk, hogy azt el nem fogadjuk.

Tisztelt ház! Ha nem érdemelte is meg a multban, köszönettel tartozunk a pénzügyi bizottságnak azért, hogy végre tisztán tárta fel előttünk az ország pénzügyi helyzetét, mindamellett, hogy annak látása fájdalmat okoz nekünk, teljesülvén a költő szavai: „quaesivit lucem, ingemuitque reperta.“ Kereste a világosságot, és midőn megtalálta, felsohajtott. Köszönettel tartozunk, mondom, mert ilyen esetben a valóságnak megismerése, bármennyire komor legyen is az: üdvösebb a legédesebb önámitásnál.

S a kép, melyet szemünk elé állit a pénzügyi bizottság, valóban komor, hogy ne mondjam szomorú. Óriási deficit államháztartásunkban, mely évről-évre növekszik, crescit eundo, olyannyira, hogy már a rendes bevételeket is csak ujabb kölcsönökkel lehet fedezni. Hozzá egy önkényes tett a pénzügyminister részéről, mely szerint egy tetemes összeget a maga törvényszerü rendeltetésétől önhatalmulag elvont, úgy, hogy a rosz gazdálkodáshoz az alkotmányos elvek megsértése is járult.

A tisztelt pénzügyminister ur, midőn e vádakat illetőleg nyilatkozott, az előbbi tettet nem találta az alkotmányosság megsértésének. A meggondolatlan költekezésre nézve pedig a képviselőházzal kivánta megosztani a felelősséget. Azonban, miként ez oldalról már ismételve megjegyeztetett, azon mentség, melyet a 30 milliónyi kölcsön egy részének máshova forditása mellett felhozott a pénzügyér, véleményem szerint teljességgel meg nem állhat. Először, mert azon összegnek törvény által meghatározott más czélja volt, s annak máshová forditása csak ezen másik czélnak rövidségével történhetett. Másodszor, mert a törvényhozás kijelölte volt a kutforrásokat, melyekből, ha megszorúl, merithessen a pénzügyminister. Az ilyen átruházást pedig nemcsak nem engedte meg, sőt egyenesen kizárta, a mennyiben egyszer mindenkorra kimondta, hogy csak világosan meghatározott esetekben van helye átruházásnak. A mi azonban a felelősség megosztását illeti, e részben a pénzügyministernek igaza van. Igenis felelős, a kormánynyal együtt, az országgyülési többség is, és felelősek mindazok, a kik az általa kért akár czélszerütlen, akár erőnket meghaladó költségeket megszavazták. Minket, csekélynek gúnyolt 48-as pártot, e szemrehányás nem érhet. Mi, kivéve a közmivelődési czélokra és valóban országos érdekü közmunkákra forditott összegeket, egyéb költséget alig szavaztunk meg, ezek pedig nem okozták pénzügyeink sülyedését. Mindenekelőtt azonban felelős maga a kormány. Mert ha nem ura is a többségnek a ministerium: kell hogy vezére legyen, és hogy magát senki által jobb meggyőződése ellen eszközül fölhasználtatni ne engedje; s e felelősséggel nemcsak a mostani kormány, nemcsak a mostani pénzügyminister tartozik, visszaszáll ez ezeknek elődjeire is. Mert nem az utolsó két-három év alatt csak, hanem ugyszólván a közözügyes időszak beállta óta vette kezdetét a rosz gazdálkodás is, s mostani rosz pénzügyeinkért Lónyay Menyhért gróf épen ugy felelős, mint Kerkapoly Károly pénzügyminister, s az előbbi kormányférfiak azonkép, mint az ez időszerinti ministerek. Szolgáljon ez tanulság gyanánt a jövőre a kormánynak: hogy nem igazolt követeléseket visszautasitson; a többségnek: hogy föltétlenül senkit se kövessen.

Tisztelt ház! Ha csak a kormány gáncsolása s ellenfeleim birálgatásában lelném kedvemet, az

elkövetett hibák igen bő anyagot szolgáltatnának arra, de én nem ezt tüztem ki föladatul magamnak. Fölszólalásom czélja inkább az, hogy jelen pénzügyi bajaink okait kutatva, azoknak mi módon orvoslása iránt adjam elő szerény véleményemet. *(Halljuk!)* Ha olyakat is fogok mondani, miket mások nálamnál ékesebben adtak elő, ezt annak méltóztassék tulajdonitani, hogy ezen ismétlések a teendő inditványok szempontjából elkerülhetlenek.

Eltérők lehetnek, uraim, a nézetek az 1867-ki egyezmény közjogi értéke, annak jó és rosz oldalai felől; de abban aligha nem mindnyájan megegyezünk, hogy az igen sulyos anyagi terheket rakott reánk. S e terhek nyomasztó volta nemcsak abban nyilatkozik, hogy egy tetemes államadósságot és a közösügyekből folyó pénzügyi kötelezettségeket vállaltunk el, hanem nyilatkozik azon számtalan látható és láthatatlan bilincsek hatásában, melyek anyagi fejlődésünket hátráltatják. Mert hogy például a vám- és kereskedelmi szerződés nemcsak az egyesek jobblétére, hanem végeredményében pénzügyeink helyzetére is káros befolyást gyakorol: azt a multnak tapasztalataiból igen könnyü bebizonyitani. De lennének bár különböző véleményen önök erre nézve is, pénzügyi rosz állapotunk másik két főokát illetőleg, ugy látom, tisztába jönek immár önök is. — és ez a belszervezésre, és a közmunkákra tett tulságos kiadás.

Midőn 1869-ben, tehát az első költségvetés tárgyalásakor, az államháztartás törvényeit a közgazdasági tudomány utmutatása szerint fejtegettem, mondván, hogy mindenekelőtt az elkerülhetetlenül szükséges, azután a hasznos, és csak ha ezekről gondoskodtunk: az ugynevezett fényüzési költségeket kell fedeznünk: egy jobboldali képviselő ur „parco nomini“ azt találta mondani, hogy felszólalásom nem volt egyéb fölösleges elméleti értekezésnél. Pedig a tapasztalás — fájdalom! — bebizonyitotta, hogy ha elméleti volt is az értekezés, fölösleges egyátalában nem vala. Mert ime a pénzügyi bizottság maga is kénytelen bevallani, hogy a közmunkák, különösen a vasutak épitésénél nemcsak rohamosan haladtunk elő, hanem, hogy több esetben oly közmunkákat is határoztunk el, melyeket nem az ország, hanem egyes vidékek, hogy ne mondjam, egyes befolyásos férfiak érdeke követelt.

Bevallja a pénzügyi bizottság azt is, hogy a közigazgatás, valamint az igazságszolgáltatás szervezésénél a takarékosság elvét nem mindig tartottuk szem előtt; azt, hogy daczára ennek, sem az igazságszolgáltatás, sem a közigazgatás nem felel meg a várakozásnak, a pénzügyi bizottság nem vallja be, de a közvélemény hangosan bizonyitja.

Nagy terheket raktak vállainkra azon ismételt kölcsönök, melyeket kötöttünk gyakran meggondolatlanul és mindig drágán. Ezek közt különösen az első, az ugynevezett vasuti kölcsön. Drágának nevezem pedig nemcsak az alacsony árfolyam s a magas kamatláb, hanem az érte fizetett roppant üzérdij miatt is.

És hogy meggondolatlanul kötöttük egyéb körülményeken kivül: bizonyitja az, hogy egy ily óriási összegnek egyszerre való befektetésére sem előkészületek nem történtek, sem idő nem volt, ugy hogy a drága pénzt több éven át olcsó kamatra voltunk kénytelenek kiadni.

S mig ily módon mindent elkövettünk, hogy kiadásainkat szaporitsuk: más felől igen keveset tettünk arra, hogy jövedelmeinket fokozzuk.

A vasutak jövedelmét mi sem emelné, annálfogva a kamatbiztositás csökkentésére mi sem hathatna inkább, mint a kőutak épitése egyrészt, másfelől a gazdasági termelésnek a mennyire lehet biztositása; s ime a tisztelt pénzügyminister ur tegnapi beszédében maga is kénytelen volt elismerni, hogy a kőutak épitésénél ugyszólván mi sem történt. S nem óvtuk meg a vizáradások, nem az egymást felváltó osztály és vad vizek pusztitásai ellen az alföld sikjait, mit csatornák ásása által érhetni csak el.

Az ipar és kereskedelem, valamint a mezei gazdaság olcsó kölcsön és biztos hitel után sóvárog. Iparvállalataink az egymást követő pénzváltságok miatt egymásután tönkremennek. Hogy ezen rosz eredménynek némileg oka az is, mit tegnapi beszédében a pénzügyminister ur fölemlitett, tudniillik, hogy elegendő üzlettőkéről nem gondoskodtak: az nem szenved kétséget; nem lehet azonban tagadni, hogy legfőbb oka ezen sinlődésnek abban áll, hogy egy részt a valuta helyre nem állittatott, más részt önálló független nemzeti bank nem létezik. *(Helyeslés bal felől.)*

Az adó részint nagysága, részint aránytalansága miatt, a mellett, hogy az egyesekre sulyosan nehezedik: a tőke-képzést neheziti és itt-ott meg a törzsvagyont is megtámadja, mi által közvetve magára az állam-kincstárra is károsan hat vissza.

Az ellenzék évek óta sürgeti az adóreformot innen e padokról; ha jól emlékszem, még 1869-ben történt eziránt inditvány, és a kormány mind e napig elhalasztotta.

Többet emlithetnék még, tisztelt ház! azon okok közül, melyeknek a jelen szomoru pénzügyi helyzetünket tulajdonithatjuk; de, ugy hiszem, az elsoroltak is eléggé igazolják azt; annálfogva azon gyógyszerek elsorolására térek át, melyek ezen bajainkon, véleményem szerint némileg segithetnek. *(Halljuk!)*

T. ház! „Pénzügyi helyzetünk komoly, de nem kétségbeejtő“ mondá a pénzügyi bizottság, és én teljesen egyetértek vele; csak hogy az orvoslás nem oly palliátiv eszközöktől várható, milyenektől azt a pénzügyi bizottság remélni látszik. Gyöke-

resebb orvoslási mód szükséges, a melyet, meggyőződésem szerint, sem a jelen közjogi alapon, sem a mostani kormányférfiaktól várni nem lehet. Enyhiteni azonban ez alapon is lehet némileg; ha vajon a mostani kormányférfiak képesek-e arra is: azt valóban kétségbevonom.

Az első, amit tenni kell, és mit mások is hangsulyoztak, az, hogy erősen elhatározzuk magunkban, miszerint ezentul csak a valóban elkerülhetetlen vagy országos érdekü költségeket fogjuk megszavazni.

A közmüvelődési czélokra nem szabad fukarkodni, mert mi is meg vagyunk győződve arról, hogy a felvilágosodás terjesztése és az erkölcsök tisztitása és nemesitése hazánk fönmaradásának alapföltételét képezik. *(Ugy van! bal felől.)*

A mi a vasutak épitését illeti, a nélkül, hogy a további haladásnak határt szabni akarnánk: azt gondolom, hogy csupán azon vaspályák folytatását kell ezentul engedélyeznünk, melyek a meglevőket ujakkal kapcsolják össze, és igy a létezőknek is forgalmi és jövedelmi képességét fokozni hivatvák. Ezekre nézve azonban, valamint a meglevőkre is csak igazságosnak találnám, ha az állam által vállalt vagy vállalandó kamatbiztositékhoz a vasutak hosszában fekvő földbirtok különösen is hozzájárulna.

A közigazgatás és igazságszolgáltatás olcsóbbá tétele s mind a melletti javitása szempontjából több eszköz kinálkozik.

Átalános a panasz, hogy a hivatalnokok száma igen nagy, s hogy az ügyek elintézése mindamellett sem eléggé gyors, sem eléggé jónak nem mondható.

S e panasz, ugy hiszem, nem alaptalan. A ministerek azzal indokolják a hivatalnokok nagy számát, hogy az ügyek az utolsó években rendkivüli módon megszaporodtak. A nélkül, hogy az ezen ügydaraboknak valóban ijesztő növekedését tagadnám, a mi egyébiránt szintén gondoskodásunkat hivja fel: mégis azt hiszem, hogy a feladatnak kevesebb számu személyzettel is meg lehet felelni, ha az részint szorgalmasabb, részint képesebb egyénekből álland. Nem egy főnöktől lehet hallani, hogy az alkalmazott hivatalnokok alig fele felel meg hivatásának, a többi részint képzettség hiánya, részint hanyagságuk miatt alig jöhetvén tekintetbe. E bajon, uraim, véleményem szerint, legczélszerüebben az átalam már régebben inditványozott verseny-vizsga és pályázat által lehet csak segiteni. Igy, és csak igy lehet véget vetni a protectio rendszerének, mely közigazgatásunkon rágódik. Egyszersmind azonban a hivatalnokok számát is kell kevesbiteni. Minthogy pedig kételkedem azon, hogy ministereink az átaluk gyakran nagy befolyásu férfiak kivánságára, ajánlatára kinevezett hivatalnokoktól önként megváljanak, s azokat elbocsássák: azt tartom szükségesnek, hogy a képviselőház bizottságot küldjön ki, a mely szigoruan megvizsgálja, mely hivatalok tartandók föl, és melyek szüntethetők meg. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*

S határt kell szabni, a mennyire lehet, az ügyek szaporodásának is. Ezen kórállapotnak, szerintem három fő oka van: először anyagi törvényeink határozatlansága és a perrendtartás hiányai, másodszor tisztviselőinknek, a közigazgatásiakat azonképen mint a biróságiakat értve, — részint képesség hiánya, részint a részrehajlása, s végre harmadszor némely ügyvédek, hogy ne mondjam zúgprocatorok lelkiismeretlensége, kik a nép tudatlanságát és szenvedélyeit a maguk hasznára kizsákmányolják. E bajokon csak a törvénykönyvek elkészitése, a tisztviselők jobb megválasztása és ellenőrizése és az ügyvédi rendezés segithet.

Bajaink további kutforrása gyanánt emlitettem a rosz adórendszert, kőutaink és csatornáink elégtelenségét, valamint azon függést, melyben hitel és pénzügyi tekintetben Bécs irányában állunk. A tisztelt pénzügyminister ur tegnap azzal biztatott, hogy az adórendszer reformja iránt a legközelebb előfogja terjeszteni a törvényjavaslatokat. Addig is, mig ezek fölött itélhetnénk, legyen szabad annyit megjegyeznem, hogy én nem egyes adónemeknek reformálásától, hanem az összes adórendszer átvizsgálásától várok sikert, mert csak igy lehet összefüggő rendszeres munkát előállitani. *(Helyeslés szélső bal felől.)* S legyen szabad a tisztelt pénzügyminister urnak, — kit sajnálva nélkülözünk a mai napon, a mikor, miként azt helyesen megjegyezte Beöthy Lajos, jelenlétét a költségvetés tárgyalása megkövetelné — figyelmébe ajánlanom, hogy ne feledkezzék meg, midőn a kutforrásokat vizsgálja, melyekből jelen deficitünket fedezni lehetne, egy oly kutforrásról, melyet más országok is megnyitottak; értem a fényüzési adókat, melyeket már Nikolics tisztelt képviselőtársam is ajánlott a tisztelt képviselőháznak.

Elösmeri a kormány a kőutak, valamint a csatornák épitésének szükségét, és e részben is, legközelebb legalább igéretét birjuk, hogy előterjesztéseket fogunk kapni; ámbár megvallom, azon csalódások után, melyeken e tekintetben keresztülmentünk, kénytelen vagyok fentartással élni és csak akkor hinni, midőn az előterjesztések előttünk lesznek, mert 4-ik éve már, midőn a közlekedési ministerium gr. Mikótól kezdve Tisza minister urig e tekintetben igéreteket tett nekünk.

És a mikor még csak hajlamot sem mutat a kormány arra, hogy pénzügyi függésünknek valahára véget vessen: nem lehetett felháborodás, megbotránykozás nélkül hallani pénzügyminister urnak tegnapi napon tett azon nyilatkozatát, miszerint a nemzetnek országosan nyilvánuló kivánságát egy nem-

zeti önálló bank fölállitása iránt mai napig sem akarja végrehajtani. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Emlittetett még, gondolom Móricz Pál képviselőtársam által egy kutforrás, melyből jelen esetben merithetnénk, és ez az államjavak eladása. Pulszky Ferencz képviselő ur és utána a ministerelnök ur azt nem tartják még időszerünek. Ők azt reménylik, hogy 10—20 év mulva az államjavak sokkal jobb áron fognak elkelni, mint minőn most lehetne eladni azokat. Ámde ha azt várjuk, hogy ezen jószágok oly árt érjenek el, melyen tul többé ne mehessenek: akkor nem várunk egyebet, mint azt, hogy sohase adassanak el, azt várjuk, miként a Horacz parasztja, hogy a folyó egészen elfolyjon; mert én azt hiszem, hogy valamint más országokban, ugy Magyarországon is a föld értéke folyton folyvást növekszik és fog növekedni. Különben is az államjavak eladását nem szabad csupán közvetlen haszon szempontjából tekinteni, kell, hogy azon közvetett haszonra is forditsuk figyelmünket, mely abból részint az ország népesedésére, részint a polgárok vagyonosodására, — és igy közvetve az államkincstárra is háromlik; mert — és pedig ugy hiszem, hogy Móricz Pál tisztelt képviselő ur is ugy értette,— az államjószágok eladása folytán, ha kis parcellákban és nem egyszerre, hanem bizonyos évekre felosztva történik, mikép Amerikában, ugy nálunk is annyira meg fog szaporodni a kisbirtokosok osztálya, mely pedig az országok talpkövét képezi, és ez oly ipart, szorgalmat fog kifejteni, hogy közvetve a mit talán az állam az árak külömbözetében az eladásnál elvesztene: azt a közvetett adók által vissza fogja nyerni. *(Felkiáltások a szélső bal oldalon: Igaz!)*

De figyelembe veendő ezenkivül, hogy a mi óriási pusztáinkat be kell népesitenünk, nemcsak közgazdasági tekintetből, hanem országvédelmi szempontból is. Azt pedig, hogy az által a nemzeti, ség érdeke ne veszélyeztessék: okos rendszabályok által szintén el lehet érni.

De ha az államjavak eladását igen is helyeslem; nem pártolom azon eszmét, melyet Zsedényi tisztelt képviselőtársunk megpenditett, tudniillik az államvasutak eladását.

Én, tisztelt ház! ellenkezőleg azt tartom, hogy az országnak minden fő közlekedési vonal birtokában kell lennie. Nem tartok azon közgazdasági iskolával, mely azt hiszi, hogy az állam képtelen jövedelmezőkké tenni a saját maga által kezelt vasutakat; meg van ez czáfolva a külföldi példákkal, Belgiumban, Németországban s más országokban is. Nem kis fontosságu dolog, uraim, hogy az állam kezelje a vasutakat a tariffán kivül, mely a kereskedelmi forgalomra igen nagy befolyást gyakorol országvédelmi szempontból is. Ennélfogva azon eszmét, melyet Zsedényi tisztelt képviselőtársunk megpenditett: én részemről pártolni nem fogom. De nem fogom pártolni azt sem, a mit a tisztelt pénzügyminister ur tegnapi beszédében, mint szintén egyik jövedelmi forrást javasolt, tudniillik a sikon levő erdők kiirtását.

Az erdők, tisztelt képviselőház, nemcsak jövedelmi szempontból veendők tekintetbe, az erdőknek, különösen a sikon levőknek más rendeltetésök is van, mintsem hogy csak jövedelmet hajtsanak; az erdők közegészségi, levegő-tisztitási szempontból is szükségesek. Ezt tehát, mint mondám, azon programmból egyebekre most nem terjeszkedve ki, nem fogadhatom el.

Előadtam, tisztelt ház! azon okokat, melyeknek én pénzügyi szomoru helyzetünket főleg tulajdonitom s elősoroltam néhányat azon orvosszerek közül is, melyektől pénzügyi állapotaink gyógyitását reménylem. Nem hallgathatom el természetesen azt, a mely azonkivül, hogy bajaink közt a legsulyosabb, másoknak is szülőanyja: a közösügyeket. Hozzátettem, hogy enyhiteni bajainkat lehet ez alapon is: gyökeresen orvosolni nem. És mert ez hitem és meggyőződésem és mert a jelen kormány iránt bizalommal nem viseltetem, az előttünk fekvő költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadom.

Nem fogadom el a költségvetést, és megtagadom a kormánytól a bizalmat, melyet, miután állami függetlenségünk csorbitásával aláásott, a szellemi téren tanusitott szabadság- és haladás-ellenes irányával megrenditett, most az anyagi élet mezején követett szerencsétlen politikájával tökéletesen eljátszott. *(Igaz! a szélső bal oldalon.)*

Ám szavazzák meg önök, uraim! ha tetszik, a költségvetést; ám higyjék — ha ugyan hihetik — hogy apró törlések-, apró javitásokkal pénzügyi helyzetünkön segiteni képesek; ám viseltessenek bizalommal továbbá is azon kormányférfiak iránt, kik hatévi kormányzásuk alatt sem az előrelátás, sem a szervezés képességének jeleit nem adták; *(Igaz! a szélső bal oldalon)* a jövő nekünk fog adni igazat, kik sem kisszerü eszközök, sem — bocsánat az őszinte szóért — kisszerü emberektől nem várunk üdvöt. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* De azért kétségbe mi sem esünk, uraim! mert ha nem bizunk is a kormányban, bizunk a nemzet életrevalóságában, és ha nem hiszünk is a kormányférfiak bölcseségében: hiszünk a szentirás szavai valósultaban, miszerint miután nem tisztelte a kormány szüleit, az 1848-ki alkotmányt és törvényeket: nem leszen hosszú életü e földön! *(Élénk helyeslés a szélső bal oldalon.)* Mint előbb kijelentém, pártolom Helfy Ignácz képviselőtáram határozati javaslatát. *(Hosszas éljenzés a szélső bal oldalon.)*

Tarnóczy Gusztáv: Tisztelt ház! Midőn bátorkodom jelezni, hogy érdekeset akarok

mondani, alkalmasint azt várja a tisztelt ház, hogy azt mondom, miszerint elállok. Jelezem, hogy érdekeset; mert ha nem annak tartanám, ilyenkor, midőn a tisztelt ház türelme annyi próbára volt kitéve: bizonyosan nem venném figyelmét igénybe.

Ezen papirszelet, melyet bátor vagyok a tisztelt háznak bemutatni, szintén egyike azon okoknak, melyek előidézték azt, hogy Magyarországnak hitele nem áll arányban hitelképességével: ez az osztrák kiváltságos nemzeti banknak kimutatása azon papirokról, melyekre ő kölcsönöket ad. Van abban sok mindenféle papir, de hiányzanak belőle különösen az olyanok, melyek hazánkat érdeklik. Hiányzanak belőle olyanok, melyek az állam által biztositva vannak; sőt hiányzanak belőle állampapirok is; ilyenek a többek közt: a gömöri államvasut záloglevelei, a sorsjegy-kölcsön, a szőlő-dézsma, a pestvárosi kölcsön és több egyebek. Midőn, tisztelt ház, azon bank, mely a miénk is akar lenni: nem ad hitelt saját államunknak, midőn a magyar állam papirjainak tulajdonosa nem kap hitelt papirjaira azon banknál, mely a mi érdekeinket látszik, de csak látszik képviselni: lehetetlen, hogy akkor az országnak hitele legyen. Kérdem, lenne-e Angolországnak vagy más államnak hitele, ha igy bánna vele saját bankja? Ha ezt, tisztelt ház, eltürnénk, nem is érdemelnők meg, hogy hitelünk legyen. *(Tetszés a bal oldalon.)*

Tisztelt ház! *(Halljuk! Halljuk! bal felől.)* Nagy kárával jár ez az országnak; mert ha bármelyikünk pénzre szorul, és ily magyar állampapirok birtokában lévén, odamegy a bankhoz és elutasitják: mi marad egyéb hátra, mint az, hogy váltóra vegyen pénzt, és azt egy bécsi bankárral giráltatván váltóját, ennek azért külön fizessen. *(Helyeslés bal felől.)* Én ezt tarthatatlan álláspontnak tartom *(Helyeslés)*, és azért bátorkodom fölszólitani a tisztelt kormányt, *(Halljuk!)* hogy ne késleltesse az ügyet; de lehető legrövidebb uton szakitsa meg az alkudozásokat, *(Helyeslés bal felől)*, ha a kivánt és szükséges czél másképen el nem érhető. Állitson az ország külön magyar bankot. *(Élénk helyeslés a bal oldalon.)* Tudom én, tisztelt ház, hogy ez áldozatba fog kerülni: de meg vagyok győződve, hogy Magyarország népe meg fogja hozni az áldozatot, mely csak a jelen perczben lesz áldozat, de üdvhozó lesz a jövőre. *(Helyeslés bal felől.)*

Lenne még több tárgy, melyre nézve többékevésbbé érdekes dolgokat hozhatnék fel a jelen költségvetésre vonatkozólag. De nem akarom többé igénybevenni a tisztelt ház figyelmét, *(Halljuk! Halljuk!)* mert a beszédnél fontosabbnak tartom a tettet. Előttünk van a részletes vita: lesz alkalmam kifejteni nézeteimet az egyes pontokra vonatkozólag.

Zárom tehát szavaimat azzal: miszerint reményiem, hogy kormányunk ezután rendszeres és haladó irányt fog követni törvényjavaslataiban; ezek végrehajtásaiban pedig erélyes és szigoru leend. *(Helyeslés.)*

Ezen remény kifejezésével elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés.)*

Csiky Sándor: Tisztelt ház! Minthogy a kormány által beterjesztett és az 1873. évi költségvetést tárgyazó munkálat, ugyszintén az arra a pénzügyi bizottság által adott vélemény iránt az előttem szólott szónokok jeles beszédeikben minden oldalról kifejtették eszméiket: attól, hogy én magam is hosszasabban hozzászóljak a számokhoz, és ez által a tisztelt ház türelmét fáraszszam, magamat fölmentve lenni látom, és igy csupán két tárgyra fogok szoritkozni, melyeket a tisztelt ház elé terjeszteni, képviselői állásomnál fogva, kötelességemnek lenni látok.

Az egyik az, mivel én Helfy képviselőtársam által beadott azon határozati javaslatot, melynélfogva a költségvetésnek részletes tárgyalás alá leendő elfogadását visszautasitja, másrészről pedig a jelen kormány iránti bizodalmat megvonja, — azon határozati javaslatot mondom, — aláirván, kötelezettnek lenni érzem magamat a tisztelt ház előtt főbb vonásaiban előadni azon okokat, melyek engem ennek aláirására és a határozati javaslatnak elfogadására birtak. *(Halljuk!)*

A másik pedig tisztelt ház az, hogy a folyó hó 18-án Lónyay Menyhért volt ministerelnök és képviselőtársam által tett némely mondottakra észrevételezéseket kivánok tenni. E két tárgyra szoritkozom előadásomban. *(Halljuk!)*

A mi az elsőt illeti: én nem viseltethetem bizalommal a mostani kormány iránt, és igy az általa előterjesztett költségvetést a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadhatom azért; mert ezen kormány eljárásában nem a magyar nemzeti érdekek előmozditását, nem a magyar haza anyagi és szellemi fölvirágzására intézett törekvést vette irányul; hanem az 1867-ki közös-ügyes alapon haladott, melyet maga alkotott, vagy ha maga nem, de elődei, azon elődei, kik közül névszerint alig van a mostani kormány soraiban egy is, de azért, ha neveik változtak is, ugyanazok, kik voltak az 1867-kiek; elveikre nézve a két kormány közt külömbség nincs, a mennyiben egy nyomon haladnak a kormányzás terén, s igy, tisztelt ház, ezen kormány nem a magyar nemzeti érdekeket és politikát követi eljárásában, hanem követi az idegenekét, követi a bécsi kormányét, melytől kinevezését nyerte; hiszen tudjuk, hogy átalános hiedelem terjedt el a nemzet kebelében az iránt, miként ezen kormány magát arra kötelezte, hogy a bécsi kormány akaratát mindenben kövesse, akár hátrányos, akár előnyös a hazára nézve, s hogy csak ily áron képes magát a kormány fön-

tartani. *(Derültség.)* Ily körülmények közt világos, hogy a ministerek nem követik a magyar nemzeti politikát.

Ezt, tisztelt ház, nem személy iránti gyülöletből mondom, mert én megvallom, hogy a minister urakat, kik e bársonyszékeken ülnek, egytől egyig tisztelem. *(Felkiáltások: Most egy sem ül! Nagy derültség.)* Tehát a kiknek ezen bársonyszékeken ülni kellene. Hogy most nem ülnek rajta, az az ő hibájok; most a székek képviselik őket; szólok tehát azon párthoz, a melyből e kormány kikerült, és a mely most képviseli a kormányt. Ismétlem tehát, tisztelt ház, hogy én a kormány egyes tagjainak személyét tisztelem; de az összes kormány mostani politikája és tettei iránt bizalommal nem viseltethetem. Előadom azon okokat, melyek engem erre a meggyőződésre vittek, mert ugy látom, hogy nehányan a tuloldalról és jelesen Zeyk képviselő ur neheztelve vette azon előbbi megjegyzésemet, melyet lelkem egész meggyőződéséből mondtam.

Nekem, mondom, a minister urak személye iránt legkisebb kifogásom nincs, tisztelem őket mint egyes egyéneket; de ha ugy kell őket tekintenem, mint azon kormányt, melynek kezében hazánk vezérlete van, és mely az országot nem ugy kormányozza, mint azt a magyar nemzeti politika, a magyar nemzet érdeke követelné; hanem mely idegen érdekeknek föláldozza a nemzet önállását, föladja az egyéni szabadságot, föladja az anyagi jólét földerithetésére vezethető eszközöket és módokat, és ennek következtében a haza sulyos terhek alatt nyögve sülyedésnek indul, és az örvénynek szélére tereltetik: akkor iránt bizalommal nem viseltethetem. Hogy pedig igy haladnak elő, azt mindenki láthatja.

Nézzük, tisztelt ház, azon törvényeket, melyek 1867. óta e teremben leginkább a kormánynak kezdeményezése folytán hozattak létre, és a melyek által az 1848-iki nemzeti szabadságot, függetlenséget és a nemzet felvirágozására vezető eszközöket egymásután megsemmisitették. Ilyen, tisztelt ház, az 1848-ki törvényeknek a magyar nemzeti hadsereget, a magyar független önálló hadügyminister, a magyar független pénzügyminister kinevezését tartalmazó intézkedései; az 1848-ki törvény szerint a fejedelemnek a kormány kinevezésére nézve korlátolt joga van, mert a ministerelnököt ő nevezi ki; az pedig arra, hogy a magyar ministertől magyar nemzeti politika követése követeltetik: arra nagy kötelezettséget hord méhében.

Ilyen volt, tisztelt ház, hogy a király nem oszlathatta széjjel az országgyülést addig, mig az azon évi költségvetés letárgyalva és a multévi számadások megvizsgálva lettek. E törvény is megsemmisittetett.

Nem akarok unalmas lenni a végtelenségig terjeszkedve; — ezek után, ugy hiszem, eleget mondtam annak igazolására, amit állitottam, hogy az 1848-ki törvényeknek gyöngyei kitépettek, megsemmisittettek, széjelmorzsoltattak azóta, hogy ez a kormány létezik.

Tovább megyek; ha megnézem az általok alkotott azon törvényeket, a melyek pl. az 1868-ik évi 14., 15., 16., 17. és egészen a 28. törvényig, ezek, tisztelt ház, mind az adóügyről beszélnek, annyi nemei a különféle adóknak, melyek az absolut hatalom alatt uralkodott kormány kénye-kedve alatt sem nyomták a nemzetnek vállát. Még oly adókat is hozott létre a mostani kormány, a melyek, mondom, akkor ismerve sem voltak. Ilyen különösen, mikor azt rendeli a törvény, hogy az adóhátralék után kamatokat fizetni köteles az, ki meglehet hanyagságból nem fizetett, — annak talán még jól is esik, — de vannak, a kik nem hanyagság miatt, hanem elemi csapások okozta károk, részben pedig vagyontalanság miatt, családjok szükségeinek nem fedezhetése tekintetéből voltak kénytelenek maradni az adóval egy kis hátralékban, tehát ezektől azután hátraléki kamatot fizettetni rendelt a mostani törvény.

Volt-e ennek nyoma Schmerling és Bach idejében; akkor, mikor az idegen hatalom kénye-kedve szerint uralkodott a magyar nemzet fölött, kinek parancsszava törvény volt és nem bánt oly kiméletlenül a néppel, a nemzettel. Most ez mondatik, hogy a magyar haza kormánya magyar királyi kormány, alkotmányos kormány, és ezen magyar királyi alkotmányos kormánynak vezérlete alatt alkottatnak olyan törvények, melyek a népnek nemcsak adóképességből, de vagyonából kivetkőztetését is eszközlik.

Továbbá, mit modjak, tisztelt ház, az 1870. évi XLII., ugy az 1871. évi XVIII. törvényczikkek iránt, melyek a megyéknek és városoknak rendezése nevét viselik, de a mely rendezés neve alatt a megyéknek önkormányzati jogát, a városoknak önállóságát megsemmisitve lenni látom, hogy a kormány mindenhatósága és bureaukraticus tendentiái semmi akadályokba ne ütközzenek bárminő kiadásban. S ez által a nemzet ezer éves intézménye, mely mindig a szabadság és alkotmányosság bástyája volt, leromboltatott, s az 1848-iki törvényeknek a magyar nemzet becsületét, hitelét, tekintélyét széles e földön elárasztó intézkedései a jogegyenlőség és közteherviselés, meghiusittattak; mert a virilis szavazat által egy uj, a régi privilegizált nemességnél sokkal veszélyesebb aristokraticus kaszt állittatott föl. Tehát az e téren alkotott törvényeket is nem a haza érdekeinek előmozditására, hanem a ministeri vészes mindenhatóság megállapitására irányozottaknak tartom. Ez intézmény behozatala nem egyéb kényuraluralomnál, s hogy ez igy van, azt sajnosan érezni vagyunk kénytelenek itt e házban.

A nemzettel és a világgal azt akarják elhitetni, hogy itt a teremben egy törvényhozás ülésez, mely a nemzeti akaratot képviseli: holott itt nincs egyéb, mint egy parlamentális absolutismus. Van-e egyéb módja e nemzetnek arra ezek után, hogy a szolgajáromból és az inség örvényéből kimeneküljön, minthogy phisikai erejére támaszkodjék? Ezt akarják önök előidézni? Ezt akarja a kormány létrehozni, melynek minden tagja emlékezik rá, minő nyomokat hagy maga után a belháboru, melyet az átalános elégületlenség költ fel? És a nemzetet végkétségbeesés miatt ez eszköz megragadására kivánja a kormány vinni?

Mondhatnék többet is, tisztelt ház! de nem akarom a tisztelt ház figyelmét fárasztani; áttérek azoknak elősorolására, miket a kormány nem tett, pedig tennie kellett volna.

Előttem szólott Beőthy Lajos tisztelt képviselőtársam, ugyszintén Irányi Dániel tisztelt képviselőtársam is emlitette, miként a vallásszabadság s a polgári házasság behozatalát, mely a jogegyenlőség alapját képezi, nem odázhatjuk el semmi szin alatt; mert fölveszem például azon törvényt, mely az 1867. évi talán XVII. törvényczikkel alkottatott, mely ugy látszik, mintha szabadelvüséget hordana méhében, mert hát az izraelitáknak emancipatióját, polgári és politikai jogokkal fölruházását tartalmazza; de hát szabadelvü-e azon törvény, mely egy vallásfelekezetnek egyrészt ily jogokat ád, másrészt pedig eltiltja attól, hogy a másikfelekezetbelivel mindenben jogegyenlő legyen s nem engedi meg, hogy ugyanazon vallásfelekezetbeli leányát elvehesse azon férfi, a ki más vallásfelekezethez tartozik. *(Átalános derültség.)*

Ha a tisztelt kormány a jogegyenlőséget tiszteletben akarta volna tartani, és valóban szabadelvünek akarta volna tekinteni ezen emancipationális törvényt: azon esetben a polgári házasságnak megengedése és szabaddá való tétele a sorából ki nem maradhatott volna — punctum. *(Derültség.)* Ez, tisztelt ház, több rendbeli sürgetések daczára a kormány által nemcsak nem tétetett törvény alakjában a ház asztalára, de ha inditvány is tétetett ez iránt, mindig elodáztatott.

De ilyen kérdés több is van, t. ház. Ilyenek az urbéri viszonyok, a hübéri maradványok és az italmérési jog *(Nagy derültség)* eltörlése iránti törvényjavaslatnak beterjesztése *(A szélső bal oldalról közbeszólások: A királyi kisebb haszonvételek!)* Hiszen kérem a királyi kisebb haszonvételek nem egyebek, mint a hübéri viszonyok maradványai. *(Helyeslés a bal oldal felől.)* Mondom tehát, tisztelt ház, hogy az ez érdemben való intézkedés, már égető szükséggé vált, mert, miután itt e teremben már többizben, s majd az egyik s majd a másik oldalról tétetett ez iránt inditvány, a nép mindenfelé olvasta ezt, s tudja, hogy ez már csakugyan szükséges vágyat gerjesztett. Mindezek iránt sürgettetett a kormány, de a sürgetések sem használtak mindeddig.

Olyan tisztelt ház! az is, a mi szintén fölemlitve volt Beőthy Lajos tisztelt képviselőtársam által, és bocsánatot kérek, hogy ha ismétlésekbe bocsátkozom, *(Fölkiáltások: Halljuk!)* mert én ezen mulasztásokat olyanoknak látom, melyek maguknak a megalkotott törvényeknek érvényességét és részrehajlatlan birálatát is kétségessé teszik. Nevezetesen itt van a felsőház reformja is, és pedig vagy népképviseleti alapra fektetése, vagy pediglen, ha nem szükséges, eltörlése, minden esetre kimondandó lett volna, már az első alkalommal, akkor tudniilik, mikor a legelső törvényt megalkotni óhajtotta a tisztelt ház, ez azonban mindamellett, hogy ez oly égető szükség: elmaradt, és mi most sem tudjuk, hogy állunk azokkal a főrendekkel.

Az 1868-ki törvények azt mondják, hogy a törvényhozás a népképviselet alapjára fektettetik. Már most az 1848-ki törvények vagy állnak, vagy nem. Állanak, mert maga a fejedelem is elösmerte azokat, és a kormány a választásokat is ezek értelme és szelleme szerint rendelte el, szóval, ha pedig máskép cselekedett, az az ő hibája. A főrendi háznak a törvényhozásra semmi befolyása nincs.

És, t. ház, hat éve, hogy ez az alkotmányos kormány fenáll, és az 1867-ik év lefolyása óta a törvényeknek oly irtózatos halmaza alkottatott meg, hogy a corpus juris, mely 1000 év alatt alkottatott, nem teszen annyit. Ha a ministeri rendeleteket, a melyek majdnem a törvényt képviselik, hozzáteszem a megalkotott törvények irtózatos halmazához: akkor annak egyszeri figyelmes átolvasására évek kivántatnak. Ha pedig tanulmányozni akarja valaki, ahhoz 1—2 év kevés. *(Derültség.)* Én ilyeneknek ösmerem ezen törvényeket. Ezen törvényeknek megértését és betanulását neheziti az is, hogy azok nem a nemzet jelleme, nem a nemzet szokásai és óhajtásaiból lettek kifolyók. *(Átalános derültség.)* Ezért állitom azt, t. képviselőház, hogy azoknak a törvényeknek egyszerü átolvasására, figyelmes átolvasására évek kellenek. *(Derültség.)*

Ilyen, t. ház, az államhivatalnokok és a kormány lekötelezettek irányában az incompatibilitási törvény. Egy ilyen törvényjavaslat adatott be a nagy sürgetések folytán a belügyminister ur által, de azt ő oly rámába foglalta, és annak oly alakot kölcsönzött, hogy ha azt ugy, a mint beterjesztve lett, elfogadta volna a t. ház, nem lett volna egyéb, mint az incompactibilitás kigunyolása. Ezzel tehát csak veszélyes játékot űz, mert komoly szándékkal egy minister nem is terjeszthet ily törvényjavaslatot ezen értelemben a ház elé.

Ilyen a választások elleni törvény, mely be lett terjesztve szintén a mult ülésszak alatt, még pedig Irányi képviselőtársam által, akkor, midőn a bel-

ügyminister igérte, hogy egy pár hét lefolyása alatt beterjeszti; pedig akkor még egy pár hónap volt hátra az ülésszakból — azt igérte, egy pár hét alatt be fogja terjeszteni, — azonban mai napig sem látunk belőle valamit. A vesztegetések, lélekvásárlások, gyilkolások, erőszakoskodások és az ebből kifolyt, a hon polgárai közt a viszály magvának elhintése folytán most is fönálló irtózatos gyülölet, a mi nem a nép anyagi és szellemi erejének növelésére, sem a polgári jólét előidézésére, hanem mindezek elnyomására és elfojtására és az erkölcstelenség ebből kifolyó tenyésztésére szolgálnak, mondom, ezen vesztegetések ellen a kormány törvényt nem akar beterjeszteni; ebből tehát az tetszik ki hogy neki az erkölcstelenség, neki az erőszakoskodás, a béke és csend megzavarása kell. Akkor, midőn ilyeneket látunk, azt mondják, miszerint ezen kormány elleni szándékos ellenségeskedés a mi legfőbb igyekezetünk. Nem mondhatják, t. ház. Én bennem az nincs meg.

Én részemről mondhatom, a mint támasza voltam 1848-ban gyenge tehetségem szerint az akkori kormánynak, ép ugy tudnék most is, ha kell életem, vagyonom feláldozásával lenni *(Éljenzés a szélső bal felől,)* és teszem is mindjárt, mihelyt valódi magyar nemzeti független és szabad és az alkotmányosság érdekében megkivántatott politikát követni fognak. Addig azonban ezt ne kivánják tőlem, mert azt nem tehetem, még ha életembe kerülne is.

Továbbá ott vannak, tisztelt ház, az 1848-iki honvédek. Az 1848-iki hadjáratban résztvett honvédek részére a nemzet és annak képviselői a nemzet becsületének garantiája mellett ajánlott és igért oltalmat, segélyt azon esetben, hogy ha akár csonka, bénává válnak, akár ha a harcz-mezőn elhalnak, az elhaltak, özvegyeit, s árváik részére — sürgettük, tisztelt ház a nemzet becsületének megóvásáért, kértük: — vajon hajoltak-e rá a mostani minister urak? Még csak azt sem akarták elismerni, hogy tartoznak nekik elismeréssel, hálával. Pedig ha ők nem lettek volna, a minister urak ugyan most ezen székeken nem ülnének, és a magyar nemzetnek neve is ki lett volna törülve a nemzetek sorából és azokról, kik életöket, vérüket feláldozták azért, hogy a nemzet életben tartassék, kiknek, becsületbeli kötelezettséget birva, jogosan lehetett követelni, hogy az adott szó és igéret beváltassék az utódok által, kiknek javára ők magukat feláldozták. Nem hallgattak ránk és megtagadtak mindent.

Egy pár nap előtt beterjesztettem egy határozati javaslatot, tisztelt ház, a nemzetnek szintén becsületbeli adósságaink megtéritéseért; terjesztettem a mult ülésszak alatt egy teljes jogosságu követelést azon alapitványra, melyet néhai Boczkó Dániel képviselőtársam a hazának javára és a honvédek árvái és özvegyeinek javára letett 5 ezer és nehány száz pengő forintot ugy, hogy annak kamatai évenkint adassanak ki e czélra. A tisztelt pénzügyminister ur azt mondja, hogy nem tud felőle semmit; de az 1848-iki törvényhozás és naplói igazolják a valóságot, pedig a pénzügyministernek kötelessége volna ismerni a közös activ és passiv iratokról. A magyar királyi pénzügyminister mégis azt mondja, hogy nem tud semmit felőle, és igy becsületbeli adósság, nemzeti tartozás: mind számba nem vétetik.

Ezek, tisztelt ház, hogy tovább ne menjek s ezekhez hasonló okok azok, melyek engem arra a keserü fájdalommal kisért kijelentésre birnak, miszerint nekem a kormány politikájában semmi bizalmam nincs és neki egy krajczárt sem szavazhatok meg, kezelése alá nem bizhatok, mert látom, hogy nem oda forditja, hová a nemzet érdeke és mindnyájunk közös java követeli.

De mindamellett, tisztelt ház, nem vádolom egészen őket, mert tudom, hogy az nem egyéb, mint az 1867. évi közös-ügyes alkunak kifolyása; akárhogy megváltoztassák az 1867-ik közös-ügyes alapnak fenállásával a nemzeti politikát: a nemzetnek megnyugtatására czélzó irányt nem követhet egyik sem, bármily pártból választott kormány legyen az.

Tisztelt ház! kézzelfoghatólag meg kell ragadni: tehát mindent, hogy az 1867-iki közös-ügyes alku megszüntettessék, azt tehát, tisztelt ház, lerontani, ezt megsemmisiteni s törvényjavaslat alakjában be kell terjeszteni, mit ezen párt érdekében és megbizásából Irányi Dániel képviselőtársam a mult ülésszak alatt beadott. Ennek kellene, tisztelt ház, mindenekelőtt tárgyaltatnia, s akkor lehetne bajainkon segiteni s volna követhető magyar nemzeti politika.

Most már áttérek, tisztelt ház..... *(Élénk derültség.)*

Azt méltatnának mondani, ha nem teljesiteném, hogy beszédem elején tett igéretemet be nem váltottam. *(Felkiáltások a szélső bal felől: Halljuk!)* Tehát Lónyay volt pénzügyminister folyó hó 25-én tartott beszédében azt állitotta, a mostani pénzügyi helyzet válságos ugyan, de ő bizván az ország jövőjében nem találja oly aggasztónak, mint minőnek mondatik, csak föl kell ismernünk helyzetünket s oly helyes pénzügyi állapotot kell létrehozni, milyen ekkorig nem volt. Ez állapot pedig, mondá tovább, ugy hozható létre, ha az egyensuly a kiadások és bevételek közt helyreállittatik egy részről, és más részről, ha oly kiadások, melyek nem mellőzhetlenek, leszállittatnak, és harmadszor, ha a törvényhozás az adóreform létrehozatalát eszközli. Ezt hallva, azt vártam, hogy Lónyay volt ministerelnök ur azon fényes tapasztalatainál fogva, melyeket magának, különösen pénzügyministersége alatt szerezhetett, az általa ajánlott módok gyakorlati keresztülvitelét is elő fogja sorolni; azonban ugy vettem észre, hogy ezzel adós maradt, s arról, hogy az ország pénzügyének virágzóvá tétele miként eszközölhető, hallgatott.

A dolog ily helyzetében én vagyok kénytelen gyenge erőmhez képest, a tisztelt ház engedelmével, kimutatni, mivel mástól nem hallottam e teremben felhozatni e költségvetési vita folyamában, hogy én erre nézve tudok egy módot. *(Élénk felkiáltások: Halljuk! Halljuk!)* Igenis én erre nézve tudok módot tisztelt ház. *(Élénk felkiáltások: Halljuk!)* Vakmerőség lenne, tisztelt ház, ezzel a gyenge tehetséggel, a mivel én vagyok ellátva, rámutatni, a ház előtt fölhozni;..... azonban ha nem volna egy kalauzom egy vezércsillagom, mely nekem irányul szolgálván, utmutatást nyujt, nem szólalnék fel, *(Halljuk!)* ez pedig a következő: ott van Magyarország 1848/49-iki pénzügyministerének előterjesztése a költségvetésre vonatkozólag, méltóztassék a tisztelt ház e költségvetést irányul venni, tessék ezen eljárást utmutatóul venni, és akkor meg van fejtve azon irtózatos talány, melynek megfejtésére nézve nincs büvös hatalom, ki vállalkozni ily helyzet mellett képes lenne. Ez abból áll tisztelt ház, 16 millió 7 száz egynehány ezer forint volt az akkori háborus időkben, mikor senki adót nem is fizetett, *(Derültség jobb felől.)* ugy értem, egyik nap azon ellenség, más nap meg ez az ellenség, harmadik nap a magyar nemzeti sereg foglalt el várost, falut, környéket és a többi, tehát akkor bizony rendesen nem folytak be az ország pénztárába az adók, tehát mint mondom, 16 millióra volt kitéve az akkori pénzügyminister által az 1849-ik évi jövedelem; e mellé kivántatott 45 millió forint, hogy azzal segélyeztessék, tehát igy mindössze 62 millió volt, 15 hónapig folyt belőle a háboru és tisztelt ház, két oly óriási nagyhatalom ellen kellett küzdeni, és tisztelt ház még e 62 millió forint sem adatott ki az ország szükségleteire, a hadviselésre, és minden állami kiadás fedezésére; mert a fegyverek letétele alkalmával 11 milliónyi készlet találtatott, melyet az akkori ellenséges hadak vezére a magyar pénzügyministertől átvett. 62 millió frt volt tehát hadviselés mellett, a mit az országnak viselni, az adózónépnek fizetnie kellett.

És most tekintsük meg, tisztelt ház, béke idején normális állapotban, virágzó helyzetben, mikor az ingatlan értéke, mint a tulsó oldalon szóló urak kiemeltek, annyira növekedett, a pénzügyminister ur tegnapi beszéde szerint csak a deficit 67 millió frtra megy. Itt nálunk a deficit többet tesz egy évre, mint a mennyi ott az egész országnak kormányzatára, hadsereggel minden egyéb szükségleteinek fedezésével és országgyülésével együtt sem fordittatott; de tisztelt ház, ugy hiszem, hogy „ubi facta loquantur, silet oratio“; itt tények beszélnek, hogy az akkori független felelős minister által üzött politika jó. És nem is szaladtak a hiány fedezésére máshová, hanem azt mondták, hogy adjunk ki kamat nélküli államjegyeket, és ezekkel az ország szükségletei fedezve lettek és a nyomornak, rablásnak, gyilkolásnak, tolvajlásnak se hire, sem hamva nem volt és a tömlöczök *(Élénk derültség.)* ürültek; és mégis mit tettek a csekély pénzzel? oly dolgokat, a melyeket bámul Európa minden népe: hogyan lehetett ily gyenge erővel oly óriási művet végezni? melyet soha semmi erő sem döntött volna meg, ha nem lett volna a nemzet keblében a kigyó, az árulás. *(Igaz! a szélső bal oldalon.)*

Ezért voltam bátor a tisztelt ház elé ezen tervvel járulni. Ne járjunk mi idegenekhez, ne kolduljunk mi Londonban, *(Élénk derültség,)* a hol csupán provisio fejében annyit vesztünk, melylyel szükségleteink nagy részét fedezhetjük; hanem forduljunk a nemzethez, de nem oly modorban, mint Kerkapoly Károly pénzügyminister ur tegnap a bankra nézve mondta, mely nem egyéb mint a guny, gyávaság, gyengeség és önbizalmatlanság kifejezése. *(Helyeslés a szélső baloldalon)* Tessenek nemzeti bankot, létrehozni. Azt mondják, hogy az idegen nem engedi: hisz akkor gyarmat rabszolgai lánczra füzött szolgacsoport vagyunk *(Hosszas derültség)* és ne gunyoltassuk ki magunkat a szabadon gondolkozó világ által, midőn alkotmányossággal kérkedünk és az idegenek kegyelme és irgalma nélkül mit sem tehetünk. *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)* Midőn hazánk a török iga alatt nyögött: abban, hogy pénzt bocsásson ki, nem gátoltatott; és most ezen ugynevezett szövetségtárs gátoljon? *(Derültség a jobb, helyeslés a szélső bal oldalon.)* Ez szégyen volna.

Én a magyar nemzeti politikának követését ajánlom, és ahhoz képest a nemzeti banknak minden haladék nélküli behozatalát vagyok bátor javasolni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Az ülést bezárom. Holnap d. e. 10 órakor folytatjuk.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)

76. országos ülés

1873. január 29-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Simonyi Ernő szabadságidő meghosszabbitást nyer. Szentmiklóssy Pál a szegénységi ügy tárgyában, Domahidy István a kir. kisebb haszonvételek eltörlése tárgyában interpellálják a kormányt, mely utóbbira azonnal válasz adatik. Lázár Ádám a talmács-szelistyei és törcsvári uradalmak jogviszonyainak rendezése tárgyában interpellálja a kormányt, melyre azonnal válasz adatik. A központi bizottság beadja jelentését a Baja és Hódmező-Vásárhely törvényhatóságokról szóló törvényjavaslatról. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása tovább foly. A kormány beadja: 1) a házadóról, 2) személyes, 3) jövedelmi, 4) bélyegadóról; 5) Dunagőzhajó-társulat jövedelmi adója megosztásáról; 6) a gőzhajó-társulat kamatbiztositása megszüntetéséről; 7) az 1872. évi póthitelekről szóló törvényjavaslatokat.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Szende Béla, Trefort Ágost.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Azt ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Mihályi Péter fogja vezetni, a szólni kivánók neveik ugyancsak ő és Kiss Miklós urak jegyzik. A mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesittetni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 28-án tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Van szerencsém bejelenteni Szabolcsmegye föliratát, melyben a belügyministeriumhoz fölterjesztett költségvetését jóváhagyatni kéri.

Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Továbbá van szerencsém jelenteni, hogy Simonyi Ernő képviselő megrongált egészsége tekintetéből a neki adott 2 havi szabadság idő meghosszabbitását, illetőleg márczius 15-ig leendő kiterjesztését kéri. *(Megadjuk!)* Megadatik. Egyéb előterjesztésem nincs.

Szentmiklóssy Pál: Tisztelt ház! A községi törvény a szegények ellátását a község intézkedése alá helyezi; alaposnak vélem tehát azon aggályt, hogy a mi elhanyagolt községi életünkben ezen egy tény egymagában elégtelen a szegényeknek olyan ellátást, mint az megkivántatnék, biztositani. Nézetem szerint a szegények ügyének rendezése, csak akkor eszközöltethetnék sikeresen, ha az ugynevezett szegény alapok községenként előállittatnának, s azok a községi pénztáraktól elkülönitve, szigoru ellenőrködés mellett kezeltetnének.

A biróságok birságokat mondanak ki, a szegény alap javára a vadász törvény 32-ik szakasza fele részben a birságokat ez alap javára rendeli, szolgabirák és járásbirák sokszor itélnek birságokat szintén ez alap javára; sőt a köz- és magánadakozások által is gyakran növeltetik ez alap. Mindezen bevételek azonban legtöbb esetben a községi háztartás kiadásaiban nyomtalanul enyésznek el, mert nincs eléggé biztositva az, hogy e bevételek rendeltetésök czéljainak megfelelőleg kezeltessenek. Ezen segiteni kellene és szükségesnek mutatkoznék, hogy a tisztelt belügyminister ur rendelkező befolyásával oda hatni méltóztatnék, hogy ezen bevételel a törvényhatósági közegek ellenőrködés mellett a községi pénztáraktól elkülönitve kezeltessenek, s kizárólag rendeltetési czéljaikra fordittassanak. Egyébiránt meg vagyok győződve, hogy csak a szegények alapja előállitása által vétetnék eleje a napirenden levő kóbor koldusok visszaéléseinek, melyek minden fönálló rendelet daczára a közrendészet figyelmét igénybe veszik anélkül, hogy a rendőrség e tekintetben valami jelentékeny eredményt mutathatna föl. Szóval a tárgyat a tisztelt belügyminister ur figyelmébe annyival inkább ajánlom, mivel ezen tér hazánkban csak nem parlagon hever, s ez az emberiség ezen egyik százados sebének enyhitésére sikeresen lenne cultiválható. Kérem e tárgyban benyujtandó interpellatiomat fölolvasni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az interpellatiót.)*

Interpellatio,

a belügyminister urhoz. Beadja Szentmiklóssy Pál.

A szegényügy szabályozása a községi törvényben kielégitő megoldását nem találta. Főhiányul mutatkozik e részben az, hogy a községekben a szegényalap megszerzése, vagy ott, hol ilyen létezik, annak czélszerü föntartása és gyarapitása nem biztositatott.

Szándékozik-e a tisztelt belügyminister ur intézkedést kezdeményezni az iránt, hogy Magyarország összes községeiben a szegény-alap előállittattassék, és kizárólag rendeltetése czéljára fordittassék?

Érvényesithetőnek tartja-e azon elvet, hogy a társadalmi és polgári életből felmerült minden jogtalanság és törvényellenes tettek fenyitéseül a közigazgatási, birói és rendőri hatóságok által kiszabott bíróságok, melyeknek hovafordításáról a törvény nem rendelkezik, a szegényalaphoz csatoltatnának és tőkesittetnének azon község javára, melyhez a birságolt egyének tartoznak?

Tekintve, hogy az érintett birságok jelenleg az állam által bevételeztetnek, holott származásuk és természetüknél fogva a községet indokolhatóbban illetnék; és tekintve azt, hogy ezek oly tekintélyes összeget nyujtanak, melylyel — az évenkinti folytonos gyarapodást hozzáadva — a szegényalap előállitását idővel biztositani lehetne: nem látná-e a tisztelt belügyminister ur szükségesnek nemcsak, de kivihetőnek is, hogy az érintett pénzbirságok állandóan a szegényügy ellátására fordittassanak?

Elnök: Közöltetni fog a minister urral.

Vécsey Tamás: Benyujtás végett kezemhez küldetett Mattyasovszky Josefine alázatos kérvénye a tisztelt házhoz, melyben férje után való cautióját, mely két év óta visszatartatik, illetékes uton visszaadatni kéri.

Elnök: A kérvényi bizottsághoz utasittatik.

Zmeskal Mihály: Nagy-Maros mezővárosa kérvényét van szerencsém benyujtani, melyben az illetők az ital-mérés, illetőleg a regale-jog megszüntetését kérik.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Bocsánszky Adolf: Tisztelt ház! Van szerencsém krasznamegyei 236 lakos és birtokosnak a nagy-károlyucsucsai utvonal kiépittetése iránti kérvényét benyujtani. Kérem a kérvényi bizottsághoz utasittatni.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Domahidy István: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Bátor vagyok a tisztelt ház engedelmével az igen tisztelt igazságügyminister urhoz egy interpellatiót intézni.

Bár azon szorgalmat és tevékenységet, mely a tisztelt ház és a ministerium részéről több irányban kifejtetik és meg nem tagadható, és azon előhaladást, hogy több nagy fontosságu dolgok tekintetében reformok jöttek létre, csak üdvözölhetem; szerintem azonban, tisztelt ház, a legszerencsésebb közgazdasági reform, adórendszerünk legigazságosabb, keresztülvitelével adhatjuk meg azon megnyugtatást, mely mindnyájunkra szükséges mindaddig, mig a szerencsétlen korszakból reánk maradt rendeletek meg nem szüntettetnek, amelyek, mig egyrészről a hazai ipar, gazdászat és kereskedelem fölvirágzásának és fejlődésének csakis gátló akadályul szolgálhatnak, ugy más részről azon közterhek megbirását, melyek hazánkra sulyosodnak, tetemesen nehezitik: engedje meg a tisztelt ház, hogy most és egyelőre azok közül csakis egyre, tudniillik volt hübéri rendszerünknek egyik maradványára vezessem vissza a tisztelt ház és a tisztelt ministerium figyelmét; mert én, bár mint uj tagja az igen tisztelt háznak először vagyok bátor fölszólalhatni e tárgyban, ugy tudom mindazáltal, hogy ez eszme a tisztelt ház előtt nem uj, hogy ennek elutasithatlan megoldása is már több izben hangoztatott.

Avagy tisztelt ház, azt hinné valaki, hogy darázs fészekbe fogunk nyulni, ha valahára e fontos feladat megoldásához hozzá látnánk? Én nem tartok tőle; hanem azt hiszem, hogy ezzel csak a korszellem követelményének fogunk eleget tenni. Távolról sem szándékozom és azt hiszem, senki sem szándékozik azt ugy keresztül vinni, hogy a jogos tulajdonosok jogaiktól minden kegyelet nélkül egy tollvonással megfosztassanak; hogy mindazáltal ezen kirekesztő jogoknak ezen királyi kisebb haszonvételeknek gyakorlata, mint a hazai ipart és kereskedelmet gátló és kellemetlen perlekedésre fakasztó egyenetlenséget tápláló válaszfal valahára leromboltassék: annak szüksége nem tagadható és ennek ész és korszerüségét senki kétségbe nem vonja. Bátor vagyok a tisztelt igazságügyminister urhoz egy interpellátiót intézve kérdeni: „Van-e szándékában a kisebb királyi haszonvételek eltörléséről törvényjavaslatot még ezen ülésszakban a törvényhozás elé terjeszteni? és ha van? mikor szándékozik ezt megtenni?“

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Az ugynevezett kisebb királyi haszonvételek vagy regalék kérdésének fontosságát, ugy hiszem, senki sem veszi, senki sem veheti kétségbe; azok megszüntetése, illetőleg megváltása iránt már történtek azelőtt is előkészületek, és mint tudva van, ez iránt törvényjavaslat is nyujtatott be. Miután azonban a ministerium azon meggyőződésre jutott, hogy ezen nagy fontosságu kérdés kellő megoldása, minden érdekeltek kölcsönös igényeinek kellő tekintetbe vételével, csak ugy történhetik, ha bizonyos statistikai adatokkal birunk,

amelyek nyomán meg lehessen határozni, hogy mily teher rovatnék az által akár az országra, akár pedig az érdekeltek azon részére, akik netán ahhoz járulni kötelesek lesznek. Még a mult országgyülés folyama alatt ez iránt a szükséges adatok egybeszerzésére választmány küldetetett ki.

Az adatok egybe vannak gyüjtve, és épen legközelebb a ministertanács foglalkozott e tárgygyal is; a bizottság eddigi munkálatainak eredményei beható tanulmányozás után a törvény előkészitő bizottsághoz fognak utasittatni, hogy ezek alapján és nyomán, törvényjavaslatot készitsen. Mihelyt ezen törvényjavaslat el lesz készitve, azt a háznak bemutatni el nem mulasztandom. Az időhatárt azonban most jelenleg előre meg nem határozhatom, mert ezen nagy fontosságu tárgynál sok és beható tanulmánynak szükségét senki kétségbe vonni nem fogja. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Tehát a minister ur válasza tudomásul vétetik.

Lázár Ádám: Tisztelt ház! Több érdekelt fél fölszóllitása folytán azok megnyugtatása végett bátor vagyok az igazságügyminister urhoz egy interpellátiót intézni. Minden további indokolás nélkül csak annyit kivánok megjegyezni, *(Halljuk!)* hogy miután a törvényhozás utján több nagy fontosságu kérdés oldatott meg, amelyek, fájdalom az erdélyi részek bizonyos ágára megoldatlanul maradtak eddig; minthogy a kormány némi változáson ment keresztül, főleg pedig az igazságügyminister ur talán nincs még azokról tájékozva: kénytelen vagyok az igazságügyminister urhoz a következő interpellatiót intézni. *(Olvassa.)*

Interpellatio,

az igazságügyminister urhoz.

Hivatkozva 1872. márczius 19-én tartott 465. országos ülésben körülményesen indokolt interpellátiomra, mely szerint az urbéri viszonyok rendezéséről szóló 1871. LIII. törvényczikk 82. §. szerint: „A Talmács, Szelistye és Törcsvár, valamint az azokhoz tartozó községek területeire nézve, a közös birtokok rendezéséről külön törvényjavaslatot fog az igazságügyminister előterjeszteni.“

hivatkozván továbbá az 1871. LIV. törv. czikk 18. §-ára, mely szerint az irtványokról alkotott törvény hatálya a Királyföldre nem terjed ki;

miután ezen birtokviszonyok rendezése ugy magánjogi, valamint nemzetgazdászati tekintetekből elodázhatlan szükségnek mutatkozik, és ezen függő kérdéseket a törvényhozás mielőbb végleg megoldani hivatva van; ugyanazért az érdekeltek megnyugtathatása és a vitás ügyek elintézhetése végett kérdezem az igazságügyér urat:

van-e tudomása ezen függő kérdésekről, és azok törvényszabta megoldása érdekében mikor szándékozik törvényjavaslatot benyujtani?

Bátor vagyok kérni a tisztelt minister urat, hogy ha lehetséges, az illetők megnyugtatása végett minélelőbb valami választ adni méltóztassék.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Miután az 1871. LIII-iki törvényczikk, mint azt idézni tetszett, világosan és határozottan azt rendeli, hogy Talmács, Szelistye, Törcs-vár, valamint az azokhoz tartozó községeknek közbirtokaik rendezése iránt külön törvényjavaslat terjesztessék be az igazságügy minister által: szükségkép ezen függőben levő tárgynak ismeretével és tudomásával kell birnom. Már tisztelt elődöm alatt készült ez iránt készült törvényjavaslat. Az ezen törvényjavaslat körül, főkép a törvény előkészitő bizottság részéről tett észrevételek, és az érdekelt felek által nyujtott fölvilágositások folytán, meggyőződtem arról, hogy ezen törvényt, mely külön specialis viszonyokat rendez, csak ugy mutathatom be mindkét félre nézve kielégitő módon, ha ezen specialis viszonyok iránt tökéletesen és teljesen tájékozottnak érzem magamat: e tárgygyal tüzetesen foglalkozom tehát, s reménylem, hogy nemsokára azon helyzetben leszek, hogy a tisztelt képviselő ur által felemlitett kivánságot teljesithetem, azaz az e tárgyra vonatkozó javaslatot beadhatom.

Lázár Ádám: A tisztelt minister urnak ezen viszonyokra vonatkozólag tett igéretével meg vagyok elégedve. Nem tudom, vajon az irtványokról szóló s szintén függőben levő törvényjavaslatot szándékozik-e hasonlókép beterjeszteni? Azt hiszem, hogy ez is munkálat alá lesz véve s én azon reményben veszem tudomásul az ő feleletét, hogy mielőbb mindkét törvényjavaslatot be fogja terjeszteni, s az által ujabb interpellatiónak elejét venni.

Elnök: Tudomásul veszi-e a ház a minister ur feleletét? *(Igen!)* Tudomásul vétetett.

Németh Albert a központi bizottság előadója: Tisztelt ház! Az osztályok előadóiból alakult központi bizottság nevében van szerencsém a Baja és Hódmezővásárhely városok törvényhatósági joggal való fölruházása tárgyában beadott törvényjavaslatról szóló jelentést beadni. *(Olvassa a jelentést.)* Kérem a jelentést kinyomatni és annak idején napirendre tüzetni. *(Felkiáltások: szombaton!)*

Elnök: A jelentés ki fog nyomatni, kiosztatni s a tisztelt ház kivánsága szerint a szombati ülés napirendjére tüzetni. *(Helyeslés.)*

Következik a napirend.

Simonffy Kálmán: Tisztelt ház! Tökéletesen igazolt azoknak eljárása, kik pénzügyi állapotunk teljes földeritésére első lépésnek azt tartják, hogy pénzügyi helyzetünk minden oldalról felvilá-

gositva legyen. Sajnos, szerintem, csupán az, hogy a tisztelt jobb oldal még mindig rózsásabb szinben tünteti föl állapotunkat a valóságnál; én legalább azon szónokok beszédéből, kik eddig szónokoltak, ezt tapasztaltam.

Tisztelt ház! Az 1867. évi állapotok, tudvalevő okok miatt, nem engedték, hogy a nemzet a reform irányában haladhasson, nem engedték reform czéljainkat megvalósitani.

Az 1867. utáni állapotok pedig a kormányzás minden ágazatában előforduló iránytalanság, ide oda való kapkodás, féligmeddig létesitett intézmények, — részint pedig a határozott ferde irány miatt nem válhattak igazi hasznunkra.

A nemzet által hozott áldozatok daczára igen kevés valósult azon reményekből, amelyeket az 1867. utáni alkotmányos korszak fölidézett minden hazafiui kebelben; vállainkra nehezült az évről évre növekedő államadósság folytonos tőkefogyasztásával, a zilált valuta örökös ingadozásával és a mindinkább centralisáló kormány sok, de meddő költségeivel. Mindezek folytán, daczára a jobb oldalról festett virágzó állapotainknak, országunkban a szegényedésnek oly jelei kezdenek mutatkozni, melyek minden komolyan gondolkozó hazafinak méltán aggodalom tárgyaivá válhatnak. Mit mutatnak ugyanis a tisztelt pénzügyminister ur által benyujtott, az adóhátralékok összegeiről előttünk fekvő jegyzékei. Ezek szerint az egyenes adónál 25,358.849 forint, a fogyasztási adóknál 600.686 forint, a bélyegadónál 354.922 forint, a jogilletékeknél 14,591.462 forint, tehát összesen 40 millió 905.919 forint mutattatik ki, mint adóhátralék akkor, midőn ugyanezen adónemeknél az összes előirányzat 133,090.123 forintot tesz ki, tehát majd egy harmadát az összes előelőirányzatnak.

Kerkapoly tisztelt pénzügyminister ur egyik beszédében egyenesen oda nyilatkozott, hogy minden állam abból fedezi szükségleteit a mi rendelkezésére áll; nekünk nincs iparunk, nincs kereskedelmünk, hogy indirect adók fölemelése által a bevételt ez által emelhessük; tehát ahhoz kell nyulnunk, ami van, ez a föld-, ház- és személyes kereseti adó, mely utóbbi nincs arányban az előbbiekkel s emelést még elbir. Igen szomoru prognosticont nyujt, tisztelt ház, az általam fölemlitett majd 41 milliónyi adóhátralék a kilátásba helyezett adófölemeléshez, mert ha már is ily mérvben vannak ezen hátralékok, mennyire fognak azok rugni, ha még fölemeltetnek az adók?

A tisztelt jobb oldalról igen hangsulyozva lett, hogy itt nem annyira adófölemelés, mint adóarányositásáról, vagyis a földadó egyenlősitéséről van szó; t. i. azon föld területek, melyek eddig megadóztatva nem voltak, időközben fölszántatván adó alá jutnak.

Tisztelt ház! Eltekintve attól, hogy az 1868. XXV. törvényczikk 7. §-a, mely a földadóról szól, 15 évi adómentességet biztosit mindazon területek számára, amelyek csatornázás, vizszabályozás vagy egyéb munkálatok által termékenyekké tétettek; a dolog lényege, szerintem, abban áll, hogy azon egy pár millió magyarországi lakos, kiknek eddig egyenes adóban fizetniök kellett volna 61 millió 875.293 forintot, azután fizetni fognak annyival többet, mennyivel kisebbek lesznek a rendes bevételek a rendes kiadásoknál; vagyis számokban szólva 8,360.425 forinttal többet.

Tisztelt ház! megengedem, hogy ezen szándékba vett adóarányositás által nehány százezerrel szaporitani lehet a bevételeket; de hogy ezek 8 millió néhány százezer forinttal emelkedni fognának: ebben szabad legyen kételkednem; hanem tisztelt ház, ott vannak a tőkepénzesek, kik sokszor annyi értéket képviselnek, egy Wertheim-cassában annyit tartanak rejtve, mely mértföldekre terjedő földbirtokkal felér; ezeket az ugynevezett elbujt tőkéket kell megadóztatni s ez által bizonyára nagy mértékben fog emelkedni a közadó. Élvezik ők az állami kötelék jótékonyságát, viseljék birtokaránylag annak terheit is.

Tisztelt ház! tünődve pénzügyeink nyomoru állapotáról, lehetlen be nem ismernünk azt, hogy az 1867-iki évnek legszomorubb örökségét képezi e roppant mérvü államadósság s a máról holnapra tengődő pénzügyi politika, Ezen pénzügyi politika vagy jobban mondva politikátlanság eredményezi azt, hogy az 1871-iki zárszámadások óta kiutalványozott földtehermentesitési összegekkel együtt, összes államadóságunk tőke álladéka ma már az 1200 milliót meghaladja. Szörnyü adósság ez tisztelt ház! s ezzel szemben engem legkevésbbé sem nyugtat meg Kautz Gyula képviselő ur philosophiája, ki azt mondja, hogyan lenne ez sok, midőn Anglia, Francziaország, Belgium még többet fizetnek? Bölcs vigasztalás ez, tisztelt ház, s a tisztelt képviselő ur csak egyet felejtett el állitása indokolásául, t. i., hogy mig mi a külföldnek tartozunk, addig Anglia, Francziaország, Belgiumban, mind az ország fiai, egyuttal hitelezői az államnak; mig mi 60 és néhány millió forintot kamat és törlesztések fejében küldünk ki az országból s ennyivel évenkint azt szegényitjük: addig Angliában, Francziaországban és Belgiumban a köz-adósság a vagyonosodás egyik tényezőjeül tekintik, mert mig nálunk adósságunk legnagyobb része nem gazdasági czélokra ruháztatott be, és nem a tőkeképzést termékenyitő hasznos vállalatokba fektettetett, hanem elnyelték a béke idejében is folyvást nagy számban fentartott hadsereg, régibb adósságok törlesztése, és érczpénz vásárlás, mely ismét a külföldön teljesitendő kötelezettségeink

fedezésére kivándorol: addig amott a tőkében befolyt összegek, kamatok alakjában, ismét visszaszivárognak, hogy ujra tőkésitve, ismét az államnak kináltassanak, mely azokat közczélokra, dusan kamatozó hasznos vállalatokba fekteti és nem a külföldet gazdagitja évi butgetje hiányaival.

De mindezen emlitett országokban nemzetgazdasági politikát üznek; ott értik és érzik hogy ha csak gazdag a nemzet, csak akkor képes az állam is fedezni, és könnyen fedezni szükségleteit. Ott régen ápolják az egyének jólétét; az egyének jóléte által gazdagodik a nemzet, és azáltal növekedik az állam hatalma és ereje is. Nálunk azonban mindebből minél kevesebb van. Miután ezt elismerni kénytelenittetünk; miután tudjuk, hogy az évenkinti deficit igen sulyosan nyomja vállainkat; miután előre sejtjük, hogy a földadó arányositása által aligha fog annyi bejönni, hogy az által a deficit összege kiteremtethessék; miután a hazánkra nézve már ugy is nagymérvü földadót, a tőke-érték káros megtámadásának veszélye nélkül fölebbemelni nem lehet: önként elénkbe áll azon föladat, mely minden rendes háztartás fönállásának egyik sarkpontját kell, hogy képezze, t. i. költségvetéseinkből a nélkülözhetőt, a fölöslegest törülni, a többit pedig azon pontra szoritani, hogy a közigazgatási gépezet fölakadása nélkül, az ügyek ellátása eszközölhető legyen, másfelől pedig a kiadás kevesbülvén, minél közelebb jussunk az államháztartás egyensulyához.

Ily szempontból véve föl a dolgot, körülményeinkhez mérve, tárgyilagosan kivánom én, hogy minden egyes ministeriumnak költségvetése bonczkés alá vétessék; s meg vagyok győződve arról, hogy milliókra mennének azon összegek, melyek ez által megtakaritathatók lennének anélkül, hogy az ügyek ellátása fönakadást szenvedjen.

Nem az átalános vita körébe tartozik, tisztelt ház, hogy már most részletekkel álljunk elő; de miután a tisztelt jobboldal részéről folyvást azt mondják, ugy itt az országház termében, mint a napi sajtóban, hogy a balpárt csak phrasisokat mond, állitásait nem bizonyitja: legyen szabad, hogy a 9 ministerium közül csak az egyik ministerium költségeit vegyem tüzetes birálat alá. *(Halljuk!)*

Meg fog győződni a tisztelt képviselőház előadásomból arról, hogy csupán az egy ministeriumnál egy pár százezer forint megtakaritható. *(Halljuk!)* Szlávy igen tisztelt ministerelnök ur mult csütörtökön tartott beszédében egyebek közt azon állitás ellen harczolt, mintha a központi hivatalnokok száma tulságos volna; és kétségbevonta a központi hivatalnokok számának alábbszállitható voltát. Igen, helyeslé ezt a tulsó oldal legnagyobb része, és főképen az igazságügyi minister ur; ezen incidensből kiindulva, én tüzetes birálat alá veszem épen az igazságügyi minister ur ressortját és ebben a következő eredményre jutok.

Az igazságügyministeriumnál alkalmazva van: 1 államtitkár, 4 ministertanácsos, 6 rendes és 1 számfölötti osztálytanácsos, 10 titkár, 10 fogalmazó és 8 segédfogalmazó. Már ezen magas létszám mutatja, hogy valamennyiöknek ezek közül aligha van elég dolguk. Az igazságügyministerium ezen magas létszám indokolásánál ugyan azt hozza föl indokul, hogy az elsőfolyamodásu bíróságok szervezése által teendőinek halmaza annyira szaporodott, hogy azt a ministerium fogalmazó személyei is csak teljes erőfeszitéssel képes meggyőzni. Szép szavak, hanem sajnos, hogy csakis azok maradnak.

Az igazságügyministerium jelen alkotásában codificationalis munkálatokkal nem foglalkozik; lévén erre külön, még pedig a ministerelnök budgetében 60 ezer forint előirányozva, mely összeget — közbevehetőleg legyen mondva — a pénzügyi bizottság a tavalyi összegre, vagyis 30 ezer forintra leszállitott; — törvényjavaslatok alkotásával, szerkesztésével tehát — mint előbb is emlitém — nem foglalkozik. Ezáltal a legnagyobb munkát igénylő föladatok sulya vállairól leemeltetett. A többi teendők, ugy mint kinevezések, költségvetés, gazdászati ügyek, birák áthelyezése, nyugdijazása, fegyelmi, kártéritési ügyek, alapitványok, statistikai ügyek, törvényesitések, örökbe fogadások, kisajátitások, fegyintézetek, foglyok és fegyenczek ügyei stb. nem oly számosak, nem is oly mérvüek, hogy azok elintézésére ily nagy szám szükségeltetnék. Az igazságügyministeriumhoz beérkező ügydarabok egy nem csekély részét a segélyezési ügyek képezik. E tekintetben ugyanis az igazságügyminister ur, a költségvetés határai közt, az egyes bíróságok elnökei által fölterjesztett egyének számára 100 forintig terjedhető segélyezést utalványoz és engedélyez. Hogy ha ezen utalványozások és engedélyezések az illető birósági elnökökre ruháztatnának: azok szükségét látván ezen engedélyezéseknek, azokat személyesen megtehetnék, és ezáltal az igazságügyministerium ezen reá nézve ugy sem igen kellemes munkálattól megszabadulna.

A tömeges kinevezések korát már átéltük, egyes kinevezések pedig mindig lesznek; s igy a nagy létszám ezeknek szempontjából sem igazolható. Ha az igazságügyminister ur azon hivatalos órákat alkalmazná saját ministeriumában is, melyek 1869-ben, az akkori igazságügyminister Horváth Boldizsár által a bíróságok számára kiszabattak; ha négy ministeri tanácsos közül kettő nem volna egyuttal országgyülési képviselő, hanem e helyett hivatalos teendőit végezné: akkor három ministeri tanácsos, öt osztálytanácsos, nyolcz titkár, nyolcz fogalmazó és nyolcz segédfogalmazó untig elég volna.

Ez által egy ministertanácsosi állomás 4000 forint fizetéssel és 600 forint lakbérrel, egy osztálytanácsosi állomás 2500 forint fizetéssel és 500 forint lakbérrel megkiméltetnék. A titkári és fogalmazói állomásoknál az általam javasolt reductióval összesen 14.000 forint takarittatnék meg. Hasonló megtakarítások volnának eszközölhetők egyéb állomásoknál; ugyanis a számtanácsosok- és számtiszteknél. Az igazságügyministeriumban 3 számtanácsos és 32 számtiszt, kik teendőiket teljesen értik, és a kitüzött hivatalos órákban pontosan dolgoznak, a reájok eső munkát tökéletesen elvégezhetik. Ez által összesen mintegy 6000 forint takarítható meg, és igy az igazságügyministerium központi igazgatásánál 20.000 forint takarítható meg, anélkül, hogy az ügyek ellátásában bármi hátramaradás következnék be.

A semmitő-széknél, valamint a legfőbb itélőszéknél fogalmazókra és segédfogalmazókra 18.000, illetőleg 36.900 forint van a költségvetésben fölvéve. A fogalmazói intézményről a semmitő-szék és legfőbb itélőszéknek 1869-ben történt szervezése alkalmával még csak szó sem volt; és csak később, midőn a legfőbb itélőszék az átvett hátralékok halmaza alatt főleg az által volt munkálkodásában gátolva, hogy számos ügyet, melyek eddig a királyi tábla, mint harmadbiróság által láttattak el — átvévén — azokból kivonatok is voltak készitendők, lett 1870. január havában a curia mindkét osztályánál a fogalmazói intézmény behozva. Most azonban, midőn a királyi bíróságok életbe vannak léptetve és a perek már az első-bíróságnál kivonattal láttatnak el, nincs többé értelme annak, hogy a curiánál ma is fogalmazók alkalmaztassanak, kiknek nincs egyéb teendőjök, mint a fölebbezéseket kivonatolni, erre pedig fogalmazó nem szükségeltetik. A fogalmazói intézmény tehát itt tökéletesen eltörülhető. Igaz, hogy ezen fogalmazók közül 6—8 a szerb, tót és oláh ügyekben mint forditók használtatnak, de ezen körülmény sem indokolja a fogalmazói intézményt; ha a kormány az 1868. XLIV. törvényczikk 12. §-ának eleget akar tenni: akkor nevezzen ki a curiához és kir. táblához összesen 6 tolmácsot, ezek fizetését legfölebb 7900 forintba számitva, itt a megtakaritás 47.000 forintot tesz. A legfőbb itélőszék segédhivatalainál és irodai szükségleténél, nem akarván apró részletekkel untatni a tisztelt házat, 6000 forint megtakarítható; hanem engedje meg a tisztelt ház, hogy a királyi tábláknál egy kissé kiterjeszkedhessem.

A pesti királyi tábla költségvetésénél szintén számos megtakaritás eszközölhető. A királyi tábla birái, mint értesülve vagyok, a hátralékokat földolgozván, az ügyek már annyira haladtak, hogy az el nem intézett ügyek mintegy 5000-re apadtak, ami, tekintve a hávonkénti beadványok számát, mi szintén 5000 darab, hátraléknak épen nem nevezhető.

A királyi tábla egyes tanácsai hetenkint csak kétszer üléseznek, ritka kivétel, hogy a 3-ik napra is ülés essék. Itt tehát a törvényben megállapitott 94 rendes biró és 21 pótbiró tökéletesen elegendő. Az ezenfölül alkalmazott 8 volt váltótörvényszéki és vegyes birósági elnök, valamint az öt számfölötti pótbirói állomás, mint tökéletesen fölösleges, törlendő. Ezeknek részére a költségvetésben kitett 40.000 forint megtakarítható. A költségvetésben előforduló 23 fogalmazót és 38 segédfogalmazót, kiknek részére 59.100 forint fizetés van fölvéve, a legfőbb itélő- és semmitő-törvényszéknél előadott okoknál fogva, meg kellene szüntetni. Hanem ehelyett, miután a királyi táblánál tanácsjegyzők nincsenek, a tanácsjegyzői intézmény lenne rendszeresitendő. A királyi tábla ügyforgalmát és tanácsainak számát tekintve, 11 tanácsjegyző és 20 segédjegyző kivántatnék, kiknek fizetése, ha a tanácsjegyzőnél 1500 forinton és 300 forint lakpénzben és a segédjegyzőknél 1200 forint, szintén 300 forint lakpénzben rendszeresittetnék: 39.800 forintot tenne ki, s igy az átalában megtakarítható összeg 19.300 forintot tenne.

A pesti kir. tábla egyéb tételeinél még 7600 forintnyi fölösleges kiadást tudok fölmutatni, melyet a részletes vitánál szándékom annak idejében fölemliteni.

Hasonló módon a marosvásárhelyi királyi táblánál 5600 forint gazdálkodható meg. A kir. főügyészségeknél hasonlóképen 4200 forint.

Minden baj nélkül lehetne megszüntetni a legfőbb itélőszéknél és királyi tábláknál a tanácsi elnöki állásokat is. Ezen állomások föladata az volt, hogy a birák szakosztályokra osztatván, minden szakosztály élén egy tanácselnök álljon, ezen tanácselnök egyedüli elnöklete alatt kelletvén történni az előadásoknak; ő levén hivatva a tanácsban azon elvek egységének föntartásáról gondoskodni. A gyakorlatban azonban a tanácselnökök nem elnökölnek mindig maguk, hanem a vezetésükre bizott szakosztályokat többtanácsra osztják, azokban az elnökséget az idősebb birákra bizzák, kik egyuttal, bár maguk is az előadással terhelvék, a tanácselnök teendőit végezik; mi által gyakran történik, hogy ugyanazon szakosztályban hasonló ügyek különbözőkép intéztetnek el, a mi nem történhetnék, hogyha mindig ugyanazon tanácselnök elnöklete alatt történnének az előadások; ha tehát a tanácselnökök vezetésökre bizott szakosztályaikat több tanácsra oszthatják, azokban az elnökséget az idősebb birákra biztatják: ugy valóban nincs ok arra, hogy ily költséges — száz ezer forintot meghaladó—kiadás, az államra rovassék,

mert hisz a fő elnök a tanácsokbani előlülést az idősebb birákra bizhatná épen ugy, mint a tanácselnök. A ministeri költségvetés szerint a birák száma a vidéki törvényszékeknél 532-ről 640-re emeltetett.

Nem vitatom azt, tisztelt ház, hogy Buda-Pesten 4 törvényszéknek létezése egyetlen unicum az egész ösmert világon. Londonban, Párisban, Bécsben 1 törvényszék van, Buda-Pest egyesitett fővárosnak van egy külön törvényszéke Pesten, egy külön törvényszéke Budán, egy külön törvényszék Pestmegye némely részeire. Azonfelül van egy váltó- és kereskedelmi törvényszék. Ha Pestmegye iránti különös tekintetből a pest-vidéki törvényszéket és a váltó- és kereskedelmi törvényszéket is jelen szervezetében meghagyni kénytelenittetnénk: az, hogy ezenfölül Pesten is Budán is legyen egy külön tőrvényszék, indokolva nincsen, sem a budai törvényszék ügyforgalma, sem Budának kereskedelmi és ipari üzlete által. Ha csak e két törvényszék egyesittetnék is, ezáltal egy elnök, egy alelnök, egy irodaigazgató, több irodatiszti, irnoki és telekkönyvvezetői állomás válnék szükségtelenné, miáltal ismét 20.000 forintnyi megtakaritás eszközöltetnék.

Magyarországnak és Erdélynek jelenleg a pestieken kivül 102 törvényszéke és 367 járásbirósága van. Ezen 102 törvényszék közül tudok tisztelt ház többet, melynek fönállása nem indokolható. Vannak törvényszékek, melyeknél a polgári beadványok száma 4000-et, a bünvádi ügyek száma 2000-et sem halad meg. Ezen törvényszékeknél müködik egy elnök, 5 biró, 2 jegyző és két segédjegyző és a több tagból álló kezelő-személyzet. Ha ezen törvényszékek ügymenetét tekintjük, a föntebbi számok nagy részét ugynevezett currensek képezik, ugy, hogy az érdemleges ügyekből alig esik egy-egy biróra 150—180 ügydarab, mi egy törvényszék fönállását nem igazolja. Minden ilyen helyeken elég volna egy járásbiróság telekkönyvi hatósággal.

Igaz, tisztelt ház, mondhatja valaki, hogy az általam fölemlitett megtakaritások államháztartásunk vagyis állami szükségleteinkben mindössze alig pár százezer forint külömbséget tesznek; de én azt felelem, Zsedényi tisztelt képviselőtársammal, hogy nekünk ezen pár százezer forint is igen jól esik.

Nem emlitettem még a házbéreknél mutatkozó külömbséget, különösen Pesten a házbérek igen sokra mennek, ugy, hogy a pénzügyi főtörvényszéken kivül 100.852 forintot tesznek ki, mely összeg mellett a kir. tábla legfőbb és semmisitő-törvényszék saját házaikban vannak, és mely bérek évről évre emelkednek.

Nem emlitettem azon helytelen beosztást, mely az államhivatalok elhelyezésénél tapasztalható. Ugyanis Budán az országházban eddig elfért három ministerium; most, miután 400.000 forint reaköltetett s átalakittatott, nincs több benne két ministeriumnál.

Engedje meg a tisztelt ház, ha ezek elmondásával tán a tisztelt házat untattam, de ezeket időszerünek tartottam épen most, a költségvetés vitatásánál elmondani. Végül csak azt jegyzem még meg, hogy a pénzügyi bizottság javaslatát a részletes vita alapjául elfogadom.

Tisza Kálmán: Tisztelt ház! Miként ezt elvrokonaim körében is nyilvánitottam, nem volt szándékom a budget általános tárgyalásában résztvenni; még kevésbbé tenném azt a vita jelen előrehaladott perczében, ha nem mondattak volna e vita folyamán részint oly dolgok, a melyek meggyőződésem szerint a parlamentalismus elveivel, a helyes parlamentalis felfogással ellenkeznek, részint pedig olyanok, a melyekkel nemcsak engemet egyénileg, — mert ezt eltürhetném, — de velem kapcsolatba hozva az egész ellenzéket, vagy legalább azon részét, melyhez tartozni szerencsém van, akarták felelőssé tenni oly dolgokért, melyek nem mi tőlünk származtak.

E körülmények kényszeritettek arra, hogy szavamat emeljem. Természetes, midőn ezt teszem, hogy ha már fölszólaltam, kénytelen leszek a pénzügyi helyzetről is, bár lehető rövidséggel, elmondani nézeteimet. *(Halljuk!)*

A számok tömkelegébe bocsátkozni részemről nem fogok; nem fogok pedig azért, mert meggyőződésem szerint a mi tanulságot a meglevő kimutatásokból meriteni lehet, az az eddig lefolyt vita után már előttünk áll; hogy pedig ezek alapján a helyzetet nem lehet praecisirozni, ezt Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársam szerintem bebizonyitotta ugy, hogy ebbeli nézete az igen tisztelt pénzügyi minister ur ellenérvei által le nem rontatott. Nem rontatott pedig le részint azért, mert Ghyczy tisztelt képviselőtársam tételeinek csak egynémelyikére nézve kisérlé meg a lerontást, részint azért, mert hogy az ugyanazon egy időből eredő külömböző kiszámitások közt az egyformaságot helyre lehet állitani, ha vagy az egyikből veszünk el annyit, a mennyivel az a másiknál több, vagy a másikhoz adunk annyit, mennyivel ez amannál kevesebb: azt mindenki tudja. *(Helyeslés a bal oldalon.)*

Ha szinte áll is az, a min nem kételkedem, hogy onnan erednek a különbözetek, mert az egyik számitásban oly factorok is vannak fölvéve, a melyek a másikban nincsenek, még ez az eljárás helyességet egyátalán nem igazolja. Nem akarom mondani, bár lehetne, — hogy ezen játék a külömböző factorokkal talán onnan ered, hogy a szerint, a mint a pillanatnyi helyzet követelte, egyszer nagyobbnak, másszor kisebbnek mutattassék fel a

kiadás vagy bevétel; de ha nem ezért történt is, bármi okon történt legyen is, oly pénzügyi kezelés, mely ily módon terjeszt elő a factorok elhagyásával vagy fölvételével különböző kimutatásokat: minden pénzügyi kezelés első föltételének, az átláthatóságnak és felfoghatóságnak nem felel meg, *(Helyeslés bal felől.)* s oly előterjesztések alapján sem a képviselőház, sem az ország helyesen tájékozva nem lehet. *(Helyeslés bal felől.)*

Nem ereszkedem tehát a számok vizsgálatába, s ide vonatkozólag csak egy megjegyzésem van még a tisztelt pénzügyi bizottság jelentésére.

Elismerem, hogy a pénzügyi bizottság jelentése által, melyet ez évben tett, pénzügyeink körül mindenesetre nagy érdemeket szerzett magának. Nem csodálkozom azon sem, mi ellen fölszólalni akarok, mert valóban azon bizottságnak különösen többsége igen nehéz helyzetben volt. Nem engedte lelkiismerete, hogy a helyzetnek aggasztó voltát eltitkolja; de ismét általános politikai helyzete kényszeritette, hogy megkisértse a bajt, a mennyire lehet, kisebbnek tüntetni föl. Azt mondja ugyanis a a pénzügyi bizottság jelentése, midőn az a jövő évi, vagyis most már az idei rendes deficitről beszél, és azt megállapitja, hogy meg kell azonban jegyezni, hogy ezen deficit a rendes bevételekben azért ilyen nagy, mert a pénzügyi bizottság több tételt, mely eddig a rendkivüli kiadások közt volt, most a rendesek közé vett föl. Itt azon kérdés támadhat: helyesen cselekedett-e vagy nem?

Részemről azt tartom, hogy mindazon tételeket helyesen tette a rendes kiadásokba; sőt ha hibázott, csak abban hibázott, hogy nem ment ez irányban elég messze, nem helyezte mindazt oda, mi még évtizedekig fog minden budgetnek rendes kiadási tétele lenni. De ha helyesen cselekedett, — s mint mondom, nézetem szerint, helyesen cselekedett: — akkor nem azt kellett volna mondania, hogy az idei rendes kiadásokban a defiicit csak azért annyi, mert áttettünk több tételt a rendkivüli kiadásokból a rendesek közé; hanem azt kellett volna mondania, hogy miután pedig e tételeknek mindig a rendes kiadások között lett volna az egész 6 évben helye: a rendes kiadások igazi deficitje a 6 évben előforduló ezen összegekkel nagyobb. *(Helyeslés bal felől.)*

Most tisztelt ház, mielőtt egy kissé összevonva előadnám a helyzetről és a teendőkről nézetemet, reflectálni fogok azokra, a mik itt mondattak, kerülve mindazt, ami elhagyható és igyekezve, a mondottakat ugy csoportositani, hogy beszédem rövidebb lehessen. *(Halljuk!)*

Igen sok oldalról, majdnem minden szónok által, a ki a vitában résztvett, fölvettetett a felelősség kérdése, azaz azon kérdés, hogy ki felelős a bajért, ha van baj.

Kautz Gyula tisztelt képviselő ur azt mondotta, hogy ez ellenzéknek azon része, a melyhez tartozni én is szerencsés vagyok, a közös költségek nagyságáért épen ugy felelős, mint a ház másik oldala: mert elfogadta a quotát, elfogadta az államadóssági járulékot. A mennyiben ezen állitás nem egészen felel meg a valóságnak: kénytelen vagyok erről is egy pár szót szólani, megjegyezvén, hogy a tisztelt képviselő ur a quotára nézve elösmerte azt, hogy mi 2% -kal kevesebbet akartunk megszavazni, mint a mennyi megszavaztatott; de hozzátette, hogy ez oly csekély összeg, hogy ha az elfogadtatott volna is: bajainkon nem segithetett volna. Pedig ha a képviselő ur kicálculálja, hogy mennyit tesz ezen összeg 6 éven keresztül, be fogja látni, hogy összes jelenlegi rendes deficitünket elenyésztetné.

Az igazság érdekében tehát meg kell röviden jegyeznem, hogy mi nem a quotális rendszert fogadtuk el; de igenis, mert már a törvény ezt megállapitotta, feladatunknak azt tartottuk, hogy azt hazánkra nézve a lehetőségig könnyitsük, vagyis ne fogadjunk el nagyobb terhet, mint a mennyit elbirunk. Ez volt a quotával szemben álláspontunk.

A mi az államadósságot illeti, megmondtam akkor röviden, megmondom ma is: igenis én abban a véleményben voltam, még az 1867-iki törvény megalkotása előtt és megalkotásakor is, és abban vagyok ma is, hogy sok irányban alakulhattak volna viszonyaink kedvezőbben, jobban, de oly kibontakozás hazánk helyzetéből — történt volna az bár elszakadással vagy forradalmi uton, — mondom, oly kibontakozás hazánk helyzetéből, mely szerint államadóssági terheket ne kellett volna magunkra vállalni: ez az egy, véleményem szerint, lehetetlen volt, *(Élénk helyeslés.)* mert itt nemcsak hazánk érdeke, nemcsak Ausztria érdeke, hanem azon nagy hatalmak érdekei voltak szóban, a melyek alattvalóinál létezett az államadóssági kötvények legnagyobb része, és a melyek soha oly átalakulást nem ösmertek volna el, a mely folytán az államadósság megsemmisült volna.

De midőn ezt elösmerem, meg kell mondanom azt is, hogy nem voltam hajlandó soha tovább menni azon határnál, melyet a törvény maga kijelölt, megmondván, hogy annyit vállaljunk el a bennünket jogilag nem kötelező államadósságból, a mennyit megbirunk. Itt van a nagy különbség. Emlékeztetnem kell a tisztelt házat, hogy nemcsak hogy a mostan kivetett járulékot azon párt, a melyhez tartozom, elfogadta volna; de épen én valék szerencsés egy inditványt beadni akkor, midőn az államadóssági járulékok megállapitásáról volt szó, a melyben, hivatkozva a törvény szavaira, mondottam, hogy először jöjjünk tisztába: mik lehetnek bevété-

leink, mik okvetlenül szükséges kiadásaink és akkor a szerint, a mennyivel fölülmulják bevételeink kiadásainkat: állapitsuk meg a járulékot, a melylyel az államadósság terhének fedezéséhez járulni akarunk. Olvasható ez a ház akkori naplójában, és igy már akkor figyelmeztetve lőn a tisztelt tuloldal és a ministerium, hogy a mik elvállaltatni proponáltatnak, az annyi, a mennyit megbirni nem fogunk; és igaz az akkori pénzügyminister ur — pedig csak ő és alig egy-két ministertársa itélhetett e kérdésben, mert hiszen még akkor előterjesztett költségvetéssel sem birtunk, — határozottan nyilvánitotta, hogy nem kell félni, könnyen elbirjuk mi ezt. Igaz az is, hogy nem sokkal rá már egy oly budgetet kellett előterjesztenie, melyben 1 és fél millió deficit volt előirányozva; de ugyanakkor nyilvánitotta az akkori pénzügyminister, hogy az mind semmi, egy pár év alatt oda viszi az országot, hogy még az adóterhen is lehet könnyiteni. *(Élénk mozgás a bal oldalon.)* Olvasható ez is a háznak naplóiban. Hogy aztán az eredmény valóban mi lett, azt most mindnyájan látjuk; mert hisz az első években igaz a bevételek sokban javulván, javuló helyzetet lehetett kimutatni; de ugyan kérdem van-e egyetlen ember a házban és a hazában, aki azt hiszi, hogy oly budget mellett, mint a minők első budgeteink voltak, a melyekben sem közoktatásra, sem közigazgatásra, sem bármi néven nevezendő szellemi vagy anyagi javitásra jóformán semmi sem volt előirányozva, az ország fönállhatott, vagy virágzóvá tétethetett volna-e? *(Helyeslés bal felől.)* Felelős, tisztelt ház, ez elvállalt összegekért tehát nem azon oldal, mely a bekövetkezendő bajokra figyelmeztetett; de azon oldal, mely megszavazta; de felelős mindenekfelett azon pénzügyminister, kinek inditványára, persuasiójára, kápráztató előterjesztésére a quota és járulék megszavaztatott *(Élénk helyeslés bal felől.)*, a kit felelősnek kell tartanom annyival inkább, mert sokan lesznek még ma is a házban, a kik emlékeznek rá, hogy a quotát illetőleg pl. pár hónappal, mielőtt a 30-as arányt keresztülvitte volna, maga nyilvánitotta, még pedig nem titokban, nem egyeseknek, de sokaknak, hogy a 28% oly maximum, a melynél ha több követeltetnék, kész a fejedelemnek a törvényben föntartott beavatkozási jogára hivatkozni.

Ami egyátalán a felelősséget illeti, én részemről parlamenti kormányzat mellett különösen azt tartom, hogy a felelősség legnagyobb sulya mindig a ministeriumot fogja terhelni. Mert parlamentalis rendszer mellett minden fontosabb tárgyban és mindenek felett a pénzügyi kérdésekben a minister föladata a házat vezetni; a minister feladata, ha a törvényhozás a józan gazdálkodás elveit meg akarja sérteni: ez ellen felszólalni; ha a törvényhozás szavára nem hallgat: ott hagyni a ministeri széket; *(Élénk helyeslés bal felől.)* nem hajtani végre azt, amit az országra nézve károsnak tart. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

És én e részben nem fogadhatom el azt, a mit a pénzügyminister ur mentségeül mondott annak, hogy a beruházásokban a vasutaknál és más egyebeknél tulmentünk, hogy igaz, hogy tulmentünk, de ez volt — mint mondá — az átalános irányzat és a minister csaknem tehette magát ellentétbe a közvéleménynyel. Engedelmet kérek: az én hitem szerint egy ministernek, ki arra, hogy minister legyen, érdemes, egy államférfiunak, ki arra, hogy igy neveztessék, érdemes: nem ez a feladata.

Közvéleménynyel igen is nem teheti magát ellentétbe az, a ki azt tüzte ki czélul, hogy minister maradjon; de a ki érzi a minister és államférfiu lélekbe vágó nagy kötelességét: annak meg kell mondani nézetét szemben mindenkivel és minden irányzattal *(Élénk helyeslés bal felől.)*, és ha ez irányzatot nem tudja saját meggyőződése szerint jó utra terelni, félre kell állania és át kell engednie helyét annak, a ki a fönálló irányzatot helyesli *(Élénk helyeslés bal felől.)*; de ha ezt tenni elmulasztotta: a felelősségtől azzal, hogy az a közvélemény irányzata volt, menekülnie nem lehet. *(Hosszas helyeslés bal felől.)*

Sajnálom, hogy az igen tisztelt ministerelnök ur nincs jelen; de talán nem lesz oly susceptibilis, mint elődje, ki Ghyczy Kálmán tisztelt képviselőtársamnak oly rosz néven vette, hogy akkor szólott, mikor nem volt jelen. Mindamellett, hogy távol van, bátor leszek egy pár észrevételt tenni előadására. A tisztelt ministerelnök ur beszédében a felelősségről azt mondotta: felelősek vagyunk mindnyájan, a ministerium, a ház és a ház mindkét oldala, és emlékeztetett, hogy hisz épen csekélységem volt az, ki őt egy alkalommal megtámadtam azért, mert ő egy gazdasági intézetet, melynek fölállitását a ház elhatározá, nem állitott fel, pedig ezt épen azért tette, hogy kimélje az államkincstárt.

Továbbá felemlitette, hogy az akkori közlekedési minister urat, gróf Mikó Imrét, megtámadtam azért is, mert ő a Tisza körül, különösen a Bodrogközben bekövetkezett nagy veszélyek iránti felelősség alól az által akart menekülni, hogy hiszen ő budgetében fölvette volt az azon partszakadások megakadályozására szükséges összegeket, a ház azonban kitörülte azokat; tehát az eseményekért a ház felelős; és végül eszembe hozta, hogy az ő budgetének, azt gondolom 150.000 forintnyi tétele, mit a pénzügyi bizottság törölt: az én javaslatomra helyeztetett vissza. Igenis tisztelt képviselőház! midőn a mostani ministerelnök, akkor volt közgazdászati minister ur nem hajtotta végre a ház határozatát, nemcsak ezen határozatát, de több határozatát, és midőn láttam, hogy a minister urak nemcsak végre nem hajtották, de előterjesztéseikben

még csak nem is említették azokat, mint nem létezőket tekintették: igen is felszólaltam, roszaltam ezen eljárást és roszalom ma is *(Helyeslés bal felől.)*, s ismétlem, ha egy minister a ház határozatát helytelennek, rosznak tartja, föl kell szólalnia, igyekeznie kell megakadályozni, vagy ha elfogadta és időközben merültek föl körülmények, melyek czélszerüvé teszik ezen határozat végre nem hajtását, meg kell ragadnia az első alkalmat, föl kell világositania a házat és kérni kell, hogy engedtessék meg, vagy engedtessék el a körülmények szerint, hogy a ház határozatát végre ne hajtsa; de ignorálni a ház határozatait ugy venni, mint semmit: ez nem lehet, nem fog szabad lenni soha. *(Helyeslés! Felkiáltások bal felől: Ugy van!)*

A mi a második esetet illeti, ott ismét csak azt mondhatom, hogy egy minister, ha azt hiszi, hogy nagy veszélyek fognak bekövetkezni, ha költségvetésének valamelyik tétele törültetik: kötelessége az iránt a házat fölvilágositani; és ha felvilágositása daczára a ház az összeget megtagadná, kötelessége helyét elhagyni, vagy ha ezt nem tenné: akkor mindig ő marad a felelős, mert ő mulasztotta el kötelességének teljesitését. *(Helyeslés bal felől.)*

Mondtam tehát, és hasonló esetben fogom mondani ugyanazt, a mit akkor mondottam.

A mi a harmadik esetet illeti, biz az megeshetik, sőt meg is esett rajtam többször, hogy inditványoztam egyes tételeket, részint, melyek a ministerium által proponálva lévén, később törültettek, részint talán olyanokat is — legalább történtek ilyenek is ez oldalról, — melyek a ministerium által nem proponáltattak.

Azonban itt megjegyzem, hogy egyes képviselő jogát ily inditványokat tenni, kétségbe vonni nem lehet; a ház föladata aztán nem szavazni meg ily egyesektől inditványozott tételeket a pénzügyi bizottság és a minister meghallgatása nélkül, és ha a megszavazás a minister meghallgatása után történt: előáll ismét a ministernek felelőssége. Csak arra kivánom emlékeztetni a tisztelt házat, hogy épen azon ülésszak alatt, midőn gyakran történtek ily inditványok, gondolom, 1870. tavaszán volt, midőn az egyes szakministerek megfoghatólag kaptak az ily inditványokon: én voltam az, ki látva, hogy a pénzügyministernek széke napokon és napokon keresztül üres volt, — még akkor Lónyay gróf volt a pénzügyminister — fölszólaltam és inditványoztam a házban, hogy ily tételek egyszerre ne szavaztassanak meg soha, hanem a pénzügyi bizottsághoz utasittassanak, mely azok iránt a pénzügyministert is hallgassa meg; én tehát annyival is inkább nem vehetem magamra a felelősséget az ily tételek megszazásáért, mert nemcsak hogy egyéni kötelességemet teljesitettem, de igazság szerint, szemben a legnagyobb részben általam is óhajtott kiadásokkal: — én teljesitettem azon kellemetlen tisztet, melyet teljesiteni a pénzügyministernek lett volna kötelessége. *(Helés bal felől.)*

Különben a ministerelnöknek ezen harmadik állitásából csak egy tanulságot lehetne vonni, és ez egy tanulság az, hogy ellenzéki embernek óvakodni kell valamely minister javaslatának támogatásától még akkor is, ha azon javaslat meggyőződése szerint helyes; mert annak teszi ki magát, hogy ha senki más: maga azon minister fogja szemére vetni, kinek eljárását helyeselte. *(Élénk tetszés bal felől; mozgás jobb felől.)*

Én, tisztelt ház! a magam részéről ezen következtetést nem huzom le; de megemliteni kivánom, hogy a minister urak részéről az ily föllépések nagyon nehezitik azon összmüködést, melyre oly szép szavakban hivott föl bennünket tegnapelőtt a pénzügyminister ur; *(Helyeslés bal felől.)* én nem vonom le ezen következtetést, én részemről meg fogom támadni mindig, és mindazt, mit helytelennek és támogatni fogom mindig és mindazt, mit helyesnek tartok bárhonnan jöjjön is; csakhogy, ismétlem, önök nehezitik az ország érdekében levő összmüködést az olyan felszólalások által, milyet a ministerelnök urtól hallottunk. *(Igaz! ugy van! bal felől.)*

Lónyay Menyhért gróf tisztelt képviselő ur, ki ismét nincs jelen, talán meg fog bocsátani, ha beszédére mégis elmondok némelyeket; elmondok annyival inkább, mert itt rám vonatkozólag az igazsággal homlokegyenest ellenkező tények helyreigazitásáról van szó; *(Halljuk!)* és elmondom ezeket annyival inkább, mert nem fogadhatom el azt az elvet, hogy képviselő vagy minister, vagy bárkinek nyilatkozata ellen ne lehessen szólni, ha jelen nincs, *(Tetszés bal felől.)* mert ily módon valójában igen nagyon könnyü dolog lenne a ministeri felelősség: elég lenne a ministernek sohasem jőni a képviselőházba, hogy sohase lehessen feleletre vonni. *(Élénk tetszés bal felől, mozgás jobb felől.)*

Az igen tisztelt képviselő ur mentegetvén magát és azon kormányt, melynek ő is tagja volt, vasuti politikájában elkövetett hibáért, azt mondja, hogy emlittetik az észak keleti vasut, de hiszen ezt Tisza Kálmán inditványozta, emlittetik az ungvárnyiregyházi vonal garantia melletti kiépitése; de hogy ez megint hogyan történt, eziránt meg kell kérdezni az északkeleti vasut alapitóit, mert ugy emlékszik, hogy mikor az történt, már ő pénzügyminister sem volt, és elmondotta még azt is, hogy az alföldi vasutat is azért kellett épiteni, bár ő nem helyeselte, mert az inséges kölcsönből már meg volt épitése kezdve.

Legelőször arra van megjegyzésem, hogy az alföldi vasutnál, ha jól tudom, valami 600 ezer frt értékü földmunkálatok voltak teljesitve.

Ugyan kérem, vajon, ha a ministerium igazán nem helyeselte azon vasut épitését, — melylyel bár nem állok semmi viszonyban, de kijelentem, hogy épitését nem roszalom — minő nagy pénzügyi talentumnak jele az, 30—40 millióra kamatbiztositást adni 90 éven át azért, hogy 600.000 forintot hiába ne adtunk legyen ki. *(Felkiáltás balról: Igaz! ugy van!)*

De visszatérve az észak-keleti és nyiregyházungvári vasutra, megjegyzem mindenekelőtt, hogy én nem vagyok kénytelen a tisztelt képviselő urról föltenni azt, hogy azt megjegyezve irányomban insonuatio akart volna lenni, mint ő föltette Ghyczy Kálmán tisztelt barátomról maga irányában, mert nekem nemcsak két dominiumom, de egy talpalatnyi földem sincs azon vasutak mellett, mint van neki. *(Derültség bal oldalon.)* Ami pedig magát a tényállást illeti, igaz, én még 1868-ban inditványoztam, de nem az észak-keleti vasutat, hanem a debreczen-szathmár-szigeti vasutat, mely, megjegyzem az észak-keleti vasut mostani hálózatának körülbelől egy harmadrésze. 1867-ben, gondolom julius 2-án, miután tapasztaltuk, hogy ezen vasut kiépitését háttérbe tolni szándékoznak, pártkülönbség nélkül többen mint 40-en aláirtunk egy inditványt, de ismét csak a debreczen-szathmár-szigeti vasutvonalra nézve, melyben épen nem azt kértük, hogy annak kedveért az észak-keleti hálozat alkottassék, hanem azt kértük, hogy az tekintet nélkül minden más vonalra önállóan épittessék ki. Október 16-án tárgyaltatván ez inditványunk, Hollán Ernő képviselő ur, mint a közlekedési ministeriumnak akkori államtitkára, kijelentette a ministerium nevében, hogy el van a ministerium határozva, ezen vonalt függetlenül minden más combinatiótól kiépiteni, s erre Deák Ferencz igen tisztelt hazánkfia fölszólalt, hogy ezen nyilatkozatát a ministeriumnak legjobb lesz jegyzőkönyvbe venni, s ez esetben határozatra nincs szükség, és a dolog igy is történt. Én tehát inditványoztam a debreczen-szatmár-szigeti vasutat, a tisztelt ház elfogadta, hogy az minden más combinatiótól függetlenül épittessék ki; s ezért, tisztelt ház, a felelősséget én nagyon szivesen elvállalom.

Ezen vasut az országnak só aknáit kötötte összsze az országgal, bevonta az országnak egy vasutakat egészen nélkülöző nagy termékenységü vidékét a közös forgalomba; *(Helyeslés bal felől.)* ezen vonal, merem állitani, a legelsők közt van, mely ha egyedül önállóan vétetik föl: igen hamar állam-biztositék nélkül meg fog állani. *(Felkiáltások bal felől: Igaz!)* Elvállalom azért tisztelt ház a felelősséget; de nem vállalom el ez észak-keleti vasutért, melynek némely többi vonaláról én magam is azt hiszem, sokáig terhére fognak válni az államnak. Átalában nem is az én inditványomra jött létre ama vasuthálózat; de inditványoztatott a ministerium kebelében a ministerium által, s vele kapcsolatba azért voltunk kénytelenek lépni; mert láttuk, hogy különben a szigeti vonal, szemben az országgyülés határozatával, meg fog buktattatni.

Ami az ungvár-nyiregyházi vonalat illeti, abban igaza van a tisztelt képviselő urnak, hogy azt, ha jól emlékszem, Bernáth Zsigmond kepviselőtársam hozta először szóba, és Deák Ferencz igen tisztelt képviselő urnak inditványára határoztatott el, hogy ezen vasut kiépitéséhez segélyül 400.000 frt fölvétessék a költségvetésbe; később, midőn létrejött az 1868-iki, gondolom XLIX. törvényczikk: ez kimondotta, hogy valamint a gömöri bányavasutaknál, ugy itt is a vidéki érdekeltekből alakult társulatnak a költségek egy harmadának erejéig, mi 100.000 frtot meg nem haladhat, az állam részéről segély adassék; az állam részéről olyformán, hogy ez a nyerendő tiszta jövedelemben a 100.000 forinttal aránylagosan osztoszkodjék.

Később kiderült, hogy ily módon épiteni nem lehet, és ekkor történt, hogy az ügy a pénzügyi és a vasutibizottság elé kerülvén, azok tették a javaslatot, a ministerium meghallgatásával az iránt, hogy módosittassék a törvény annyiban, hogy az állam által adott 100.000 frt csak akkor kezdjen kamatozni, ha magának a társulatnak pénze a rendes kamatot behozta és a ministerium utasittatott, hogy ily alapon lépjen egyezkedésre; és miután a háznak ezen határozata megvolt: akkor történt, hogy a ministerium kamatbiztositás mellett alkudozásba lépett; — de nem ám az észak-keleti vasuttársasággal, hanem a Vécsey-Czobel-consortiummal és ezeknek ajánlatát 22.000 frttal terjesztette a pénzügyi bizottság elé. Később jött közbe a vállalkozó Stroussberg 21.000 frttal. Csak midőn már a kamatbiztositás elve — mások kedveért nem az észak-keleti vasuttársaság kedveért ki volt mondva: csak akkor lépett be és ajánlott olcsóbb árakat az észak-keleti vasuttársaság; de ajánlotta akkor is ugy — és ezt kénytelen vagyok megjegyezni — hogy a jelenlevők közül én, ellenszavazatomat jegyzőkönyvbe vezettettem. *(Igaz! ugy van! bal felől.)*

Ennyi közöm van tehát a nyiregyház-ungvári vasuthoz; de hogy kinek van köze, arra fölhivom a pénzügyi és vasuti bizottságok tagjainak emlékezetét: azon Lónyay Menyhért grófnak, aki a minap azt mondotta, hogy mikor ez történt — ugy hiszi, hogy — már nem volt magyar pénzügyminister, azon Lónyay Menyhért grófnak, aki, mint pénzügyminister, különösen a pénzügyi bizottság igen nagy ellenszenve daczára, minden befolyásának felhasználásával erőszakolta ezen vasutat keresztül, és ki ennek tárgyában még 1870. május 18-án itt a házban beszédet is tartott. *(Hosszas élénk mozgás.)*

Már tisztelt ház! én mindazért, amit teszek, vagy nem teszek: szivesen magamra vállalom azon felelősséget, mely mint képviselőt megillet; tiltakoztam akkor is, hogy az én tényeimért és szavaimért más, mint én —

egy egész párt tétessék felelőssé: személyemet illetőleg az ellen tiltakozni nem fogok soha; de igenis tiltakozom az ellen, hogy olyanért akarjanak felelőssé tenni, amit nem tettem, és még inkább az ellen, hogy az akarjon felelőssé tenni, aki mindazt, amivel engem akart vádolni, — nyomtatott bizonyitékok szerint — maga tette! (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Egyébiránt, tisztelt ház! ami a felelősséget továbbá illeti, igazán, ha volt kételyem az iránt, hogy mégis minket is nyom ezen oldalán a háznak valamely nagyobb sulya és terhe a felelősségnek: a mostani vita tökéletesen megnyugtatott; mert ahányan a tisztelt másik oldalról hiányokat emlitettek föl, ahányan reámutattak, hogy mikép kell a hiányokat orvosolni: mind nem tettek egyebet, mint elmondták azt, amit mi 4—5 éven át mondottunk és emlitették szükségesnek azt, mi iránt nemcsak fölszólaltunk, de gyakran határozati javaslatot terjesztettünk be, és az egyetlenegy, mire nézve némelyek ujat mondottak: az adófölemelés volt. (*Élénk derültség.*)

Nem fogok, tisztelt ház, az adófölemelésről most szólni. Sok mondatott ez irányban, mire reflectálni kellene; de miután tegnapelőtt a tisztelt pénzügyi minister urtól azon igéretet vettük, hogy ez irányban javaslatokat fog a ház elé terjeszteni: ugy gondolom, inkább helyén lesz e tárgyban akkor nyilatkozni.

Áttérek most a másik tárgyra, mely ismét itt majd mindenki által fölemlittetett; arra ugyanis, hogy minő az eredmény, minő a siker, melyet 1867. óta fölmutathatunk. Ezen siker kiecsetelésében és kiszinezésében mindenesetre Gorove István tisztelt képviselőtársam ment legmesszebbre. Ő azt mondá: nézzük meg, hová emelkedett liszt-, gabona- és sertéskivitelünk; nézzük, hová fejlődött a malomipar, nézzük nem állittatott-a föl 100-nál több pénzintézetünk; nézzük, nem emelkedett-e tetemesen 1867. óta a föld értéke. Az igaz, hogy a tisztelt képviselő ur az emelkedés kimutatásában megáilott 1870-nél, és ezt nagyon jól tette, 1870-ig igenis volt emelkedés; de vajon nem tudná a tisztelt képviselő ur, hogy azóta beállván a csökkenés: a malomipar majdnem az örvény szélén áll, liszt- és gabona-kivitelünk az előbbinek több mint felére csökkent, sertéseink ára pedig 30—40 perczenttel alábbszállott. Nem akarom állitani, hogy ennek a követett politika az oka; de ha a csökkenésnek nem oka a politika: akkor vajon az emelkedésnek lehet-e oka, annál inkább, mivel ha jól meggondoljuk, az emelkedésnek azon factorai, melyekre oly nagy sulyt fektetett a vasutak, akkor mikor az emelkedés történt: még kezdetleges stadiumban voltak és épen azóta épültek ki, mióta a csökkenés történt. (*Igaz! bal felől.*)

Ami pedig a föld értékének növekedését illeti, igaz, hogy 1867—70-ig a föld értéke tetemesen növekedett; növekedett ez is akkor, mikor vasutak még nem léteztek, legfölebb épülőfélben voltak; 1870. óta azonban az ország legnagyobb részében $50^0/_0$-kal ismét alábbszállott. (*Ugy van! bal felől. Ellenmondás jobb felől. Hosszan tartó mozgás.*)

Én tisztelt ház! azt, amit mondtam, azon vidékre nézve, melyen én lakom, szintén föntartom. (*Helyeslés bal felől.*) Ha az ország többi vidékei e tekintetben szerencsésebbek, annak nagyon örülök; különben megjegyzem azt magamnak azon időre, midőn a földadó rectificátiójáról lesz szó. (*Élénk derültség a bal oldalon. Hosszan tartó mozgás. Halljuk!*) Különben nem szükség mondanom, hogy a föld értéke nem azért csökkent, mert vasutak épültek; ha nem azért, mert Magyarországon egy pár rosz év után mindig ily nagy csökkenések szoktak beállani. Jöjjön egy pár jó év és ismét emelkedni fog a föld értéke, csakhogy ne tulajdonitsunk ily eljárásnak, melynek ahhoz semmi köze sincs, oly eredményt, mely nem belőle következik, azaz ne tulajdonitsuk az emelkedést a kormány politikájának; mert akkor csakugyan a csökkenést is annak kell tulajdolitanunk. (*Helyeslés bal felől.*)

Különben is, ha volt is emelkedés, meg volt az az eset a keleti háboru után is, amely után épen ugy bekövetkezett a csökkenés, és ha nagy emelkedést akarunk látni: akkor menjünk visszább, uraim 1825—1850-ig az emelkedés sokkal nagyobb mérvü volt, mint minden azóta bekövetkezett emelkedés. Adatokkal be tudnám bizonyitani, hogy hazánk némely vidékein 1825—1850-ig meghuszszorozta magát a föld értéke. De mi ebből a következtetés? Az, hogy mentül kezdetlegesebb viszonyok közt él egy ország, ha egy kicsit rendbe kezd jönni: annál gyorsabb az emelkedés; amint ez azonban egy bizonyos fokot elért, ha van is emelkedés, az sokkal kisebb mérvü; és igy csak azt akarom mondani, hogy a föld értékének, folytonos emelkedésére ne akarjunk alapitani pénztári számitásokat, mert az oly nagy foku emelkedés minő — leszámitva az időszaki visszaeséseket, — történt az elmult évtizedekben; a jövőben semmi esetre, semmi körülmények közt sem várható.

A tisztelt képviselő ur annyira ment a követett politika igazolásában, hogy a vasutaknak szerinte is kissé rohamos kiépitését hasonlitotta ahhoz, midőn 1848-ban az urbériség rohamosan eltöröltetett. Egyáltalában nem tudok látni analogiát a közt, midőn oly időszakban, melyben forrongásban van egész Európa, egy, nemcsak nemzetgazdasági, de socialis kérdés rohamosan megoldatik, hogy elenyésztessek a zavargós időkben származható sociális veszély, és a közt, midőn békés időben történik hibás számitás oly dolgoknál, amelyek tisztán számtaniak

tartoznak lenni, mint aminők a vasutak épitése és ily befektetések; és mig részemről valósággal hazamentő ténynek tartom, ami 1848-ban történt: soha nem fogom helyes eljárásnak tekinteni, ami itt történt.

Hiszen, ha valaki egy lángba borult házból az első emeletről merész ugrással menekül, bámulni szoktuk bátorságát; de azt, ki akkor, midőn biztosan lemehet a lépcsőn, az ablakból ugrik ki, nem szokták okos embernek tartani. *(Bal felől elénk derültség.)*

Ami — miről előbb szólani elfelejtettem — a pénzintézeteket illeti, ezekről fájdalom, sok igazat mondott el tegnapelőtti beszédében a pénzügyminister ur; de nem emlitve most ezt, ha megnézem ama 100 és néhány pénzintézetünket, és azt nézem, hogy nemcsak drága hitelünk van, de hogy nincs pénzünk, — minek most nem vitatom okát, mert tudom, hogy kisebb-nagyobb mérvben mások is igy vannak — ezen pénzintézetek létezésében én valami nevezetes dolgot nem láthatok; olyan ez, mintha valaki üres tárczákkal körülrakja magát s azt hiszi, hogy meggazdagodott. *(Élénk derültség.)*

Mind a tisztelt képviselő ur, mind mások is kérdezik: de ha voltak is hibák, oda adjuk-e mindazt, amit nyertünk azért, ami most baj van? Attól függ ez tisztelt ház: miről van a szó? Mert például a deficitünk egyik factorát tevő birói szervezetet, a közös hadügyministeriumot és sok más vele kapcsolatos dolgot, a kellő hatásköröktől megfosztott virilis alapra fektetett vármegyéket: mindezeket én bizonyára szivesen oda adnám. *(Élénk derültség.)* De nem is ez a kérdés. A kérdés az, hogy nem tehettünk-e helyesebben, mint ahogy tehettünk, vagy nem mentünk-e annyira, hogy egyidejü rohamos haladás által megnehezitettük vagy lehetetlenné tettük a fokozatos haladást. *(Tetszés bal felől.)* Ez az, amire feleletet kell adni a mostani budget tárgyalásánál; és amire nézve én is el fogom mondani más alkalommal nézetemet. *(Halljuk!)* Érinteni fogom még e tárgyat beszédem végső részében és most csak azt kivánom megjegyezni, hogy midőn mi azt tartjuk, hogy sok hiba történt: igaza van Kautz Gyula képviselő urnak, hogy kritisálni sokkal könnyebb, mint jobban csinálni; azonban van még egy könnyebb dolog is a kritisálásnál, mert erre mégis a tárgyak megggondolása és azok ismerete kell, és ezen könnyebb dolgot ő választotta volt magának: könnyebb ugyanis mást fölhivni, akit nem illet, — mert nem az ellenzéket illeti, mint a pénzügyminister maga is beismerte, a részletes javaslatok tétele, — mondom, könnyebb mást fölhivni az ilyen javaslatok tételére; azután büszkén azt mondani, nem teszik, mert nem tudják tenni, majd tudok én; de itt megállani és nem mondani erről továbbá egy szót sem, hanem azt állitani, hogy az ellenzéknek nincs részletes programmja, hogy az ellenzék sohasem mondta meg, mit akar, mindjárt erre pedig azt mondani: ha azonban az történt volna, amit az ellenzék akart, még sokkal több bajunk lenne. Pedig bárki olvassa el Kautz képviselő ur beszédét, a képviselő ur ismételten visszatér mind a két themára, arra is, hogy az ellenzék sohasem mondta meg, mit akar, tehát a képviselő ur ezt nem tudhatja, és mindjárt reá arra is, ha azonban az történt volna, amit az ellenzék akar, de amit ő nem tud, hogy mit akar, még sokkal több bajunk lett volna. *(Élénk derültség bal felől.)*

Megvallom, a tisztelt képviselő urnak államgazdászati ismeretei iránt nagy tisztelettel viseltetem, bár vannak némi kételyeim itt is; *(Derültség.)* de ettől kezdve logikája iránt tisztelettel nem lehetek. *(Derültség bal felől.)*

A harmadik kérdés, mely sokat foglalkoztatta és méltán a házat: az, hogy ki és mi az oka annak, ha nincs annyi hitelünk, a mennyit megérdemlünk. Több felől hangsulyoztatott, hogy oka ennek az ellenzék, mert azáltal, hogy pénzügyi helyzetünket mindig rosszabbnak festi, hogy azt kritizálja, rontja hitelünket.

Én, tisztelt ház, megvallom, ez irányban más meggyőződésben vagyok. Én azt tartom, hogy még soha egy ország hitelének az, ha látják, hogy ott minden, ami a pénzügyi kezelésre vonatkozik, nyiltan, szigorral és kiméletlenül megbiráltatik, nem ártott; *(Helyeslés bal felől.)* és igy nemcsak azon insinuatiót, hogy az ellenzék ezt készakarva teszi, mi hasonlólag hangoztatott, de magát a tényt is visszautasitom. Hanem, ha tudni akarjuk, hogy mi ártott és árt hitelünknek, egyéni nézetem szerint, meg fogom azt mondani. *(Halljuk!)*

Legelőször ártott hitelünknek azon módozat, melylyel Magyarország első kölcsönét gróf Lónyay Menyhért megkötötte. A tisztelt képviselő ur itt is azon képviselőházi küldöttségre akarta a felelősséget tolni, melynek, mint mondá, ellenzékiek is tagjai voltak. Azonban emlékezete megcsalta tisztelt képviselő urat, mert midőn ezen küldöttségre akart tolni minden részletes hibát: elfelejtette, hogy azon küldöttség keblében, bár senki magát a kölcsön fölvételét nem ellenezte, aggályok támadtak épen aziránt, hogy egészen helyes utat választott-e a létesitésre nézve, a küldöttség jelentésében határozottan kimondatott: hogy a küldöttség ajánlja a kölcsönt, elfogadja a kamatlábat, a kibocsátási árt; de a végrehajtás részleteit csak a minister teheti, meg csak ő lehet érte felelős.

Ártott ezen kölcsön azért, mert mindjárt az első lépésnél a magyar államot oly másod-, harmadrendü üzérekkel hozta kapcsolatba, a kiknek hitelök a nagy pénzpiaczokon nincs; ártott még azért, mert bár figyelmeztetve volt az akkori pénzügymi-

nister azon bizottságban, melyből most bünbakot szeretne csinálni, hogy sok lesz egyszerre ezen kölcsön összege, hogy azon nagy összeget ugy sem tudjuk egyszerre mind befektetni, hogy csak az intercalaris kamatok különbözetében is sokat fogunk veszteni, hogy sokkal jobb lesz egy kissebb összegre kötni kölcsönt: ő azt mondta, hogy ez nem lehet, mert kissebb összegre a nagy pénzpiaczokon nem kötnek kölcsönt; mondta ezt: mert hihetőleg kötelezve volt már sensálja irányában, s igy kitette az egészet a pénzpiaczra, és megtörtént az, hogy Magyarország első kölcsönének tetemes része nem lett fedezve. *(Mozgás a bal oldalon.)*

Ezentul folytattatott ezen eljárási módozat, nem mondom minden tekintetben, de annyiban, hogy mindig másod-, harmadrendü üzérek utján történt Magyarország kölcsöneinek megkötése. *(Mozgás a bal oldalon.)*

A másik baj az, hogy Magyarország ministerei irtak alá kisebb-nagyobb összegről szóló szerződéseket, hol egy, hol két, hol néha három üzérrel, és ezen szerződések a nélkül, hogy a ház elé terjesztve, tárgyalva lettek volna, és talán itt leszavaztattak volna, ami minden ministeriumon a világon megeshetik, elaludtak, elenyésztek csendesen magukban. Ez a második oka hitelünk romlásának, mert solid bank, solid pénzpiacz oly ministerekkel, kiknél ilyesmit riskirozni lehet, nem szeret összeköttetésbe lépni. *(Egy hang a bal oldalról: Ezt az illetők ki is mondották!)*

De, uraim, itt van még egy harmadik ok is és ez az ok az, hogy midőn a pénzpiacz megtudja azt, pedig megtudja, ha mi nem tudjuk is, hogy Magyarország pénzügyministere — természetesen közczélokra — elköltött oly összegeket is, amelyeknek egyéb volt rendeltetésök és ezáltal oly helyzetbe jött, — mert ezt is megtudja a pénzvilág, ha mi nem tudjuk is — hogy a napi költségek fedezésére expediensekhez volt kénytelen folyamodni, egy, Magyarországra nézve csekély összeg beszerzéseért fáradozni: akkor egy ilyen országnak, legalább mig az a ministere lesz, soha sem lesz hitele; *(Helyeslés bal felől.)* egy oly országnak, mely oly helyzetben áll szemben egy pénzintézettel, mint az osztrák nemzeti bank, mint mi állunk, azt mondom ismét: soha se lesz hitele. *(Helyeslés bal felől.)*

Én, tisztelt ház, mert fölolvasott a tisztelt pénzügyminister ur Ghyczy Kálmán tisztelt barátom czikkéből néhány sort, vagy többet is talán néhány sornál, én megmondom őszintén, habár nem is fog mindenkinek tetszeni, hogy én is a magam részéről azt, hogy megkisérlette a minister ur a bécsi nemzeti bankkal egyezkedni, nem roszalom; mert az ipart és kereskedést igyekezni kellett a lehetőségig minden zökkenéstől megóvnie, és igy lehetett volna azt legkönnyebben megóvni minden zökkenéstől; de viszont, hogy annyira megy, amennyire megy a bank irányában, miként azt levelezései tanusitják, hogy mint kérő fél áll vele szemben, és majd ha a bank egy kis kegyelem-morzsát dobott oda neki, hálálkodik érte: ezt Magyarország pénzügyministeréhez illő helyzetnek nem tarthatom. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Utoljára is, tisztelt ház, szép dolog az a kereszténi béketürés, de egy nagy német iró megmondta már, hogy „Geduld ist ein dummes deutsches Wort“ *(Derültség.)* Börne mondta. Uraim! egyes embernek igen szép lehet az, hogy ha megütik az egyik orczáját, tartsa oda a másikat is. De Magyarország pénzügyministerétől azt kivánom, hogy ne hagyja megütni egyiket sem, s ha már az egyiket meghagyta ütni, ugy üsse vissza, hogy századok mulva is érezzék. *(Élénk tetszés.)*

Azonban, uraim, nem kétlem, hogy érezte, tudja és érezi helyzetének követelményeit a tisztelt pénzügyminister ur is; de nem lehetett neki, s félek, ma sem lehet ez állást elfoglalnia, mert arra, hogy a pénzügyminister ur ily állást foglaljon el, nem üres tarisznyával kell pénz után futkosni, hanem meg kell lenni azon milliónak az állam pénztárában, melyekkel, ha a bank megvonja hitelét, az ipart, a kereskedést néhány hónapig, az uj bank megalakitásáig lehessen segiteni. *(Helyeslés bal felől.)*

És épen, mert ez nincs: azért történt talán az, mi rettenesen föltünt nekem a tisztelt pénzügyminister ur minapi hosszu beszédében.

Bár ő ismételten szólt a bankról, magyar bankról, bécsi bankról, de ezen szót, független magyar bank, egyetlen egyszer sem, még elvétve sem bocsátotta ki szájából. *(Ugy van! bal felől.)*

Tisztelt ház! Ezen átalános keretbe nem illő némely állitásokra is van még pár szavam. *(Halljuk!)*

Megvallom, a legérdekesebb tanulságot ez egész vita alatt Pulszky tisztelt képviselőtársam előadásából meritettem. *(Halljuk!)* Sokat szeretnék válaszolni beszédére, de nem lehet, — egy beszéd keretébe minden meg nem fér. De hogy miben áll ezen legfőbb tanulság, azt mégis csak megmondom. A tisztelt képviselő ur azt mondta a tuloldal hangzatos helyeslése közt, hogy ő Magyarországot nagynak akarja. Helyes, én is nagynak akarom; hanem ugy, hogy előbb rakjuk meg szépen, csendesen az alapot, amin aztán a nagyság magától fejlődik. Azt mondja továbbá, hogy őt azonban az, hogy vannak elégedetlenek, nem bántja; mert hiszen nagygyá csakis elégedetlen nemzet lehet.

Megvallom, ezen nyilatkozat sokat megmagyarázott nekem, mit eddig nem értettem. Sokszor csodálkoztam magamban, hogy még ott is, hol az 1867-iki törvény nem köti kezeinket, a tisztelt mi-

nisterium mért hoz be, mért visz keresztül olyan, az ország közérzületével nem egyező intézkedéseket, minők a virilis intézmény, birói szervezés s a többi. De ime most Pulszky képviselő ur kezembe adta a dolog kulcsát. *(Derültség.)* Ő a nemzetet nagygyá akarja tenni, de mivel nagygyá csak elégületlen nemzet lehet: előbb elégedetlenné akarja tenni. *(Élénk tetszés balról.)*

Kautz Gyula igen tisztelt képviselő ur azzal indokolja a helyzetet, hogy mi agricol nemzet levén, önálló államgazdászati politikánk nem lehet. Továbbá Ghyczy Kálmán tisztelt barátomat elnevezi — nem először ugyan, mert ezt mások is tették, — Kassandrának, és azt mondja: most pedig ugy ül, mint Marius Carthagó romjain, de hozzáteszi: mosolyogva ül ott, mert azt hiszi, hogy megtalálta az archimedesi pontot, a melyből a Deák-pártot a hatalom gyakorlatából kivetheti. Ezután beszél arról, hogy ha baloldali volna, félne, hogy a baloldal kormányra jőjön és beszél igéretváltókról. Prileszky Tádé tisztelt képviselő ur pedig, mint afféle jó contrás, beszél általánosságban a választási programmokról. *(Derültség.)*

Ami azt illeti, hogy azért nem lehet önálló nemzetgazdászati politikánk, mert agricol nemzet vagyunk: vakmerőség lehet tőlem az államgazdászat egy oly jeles tanárával szemben ezt mondani, de azt hiszem, hogy ezen eszme csakugyan annyira az övé, hogy ezt ő találta ki, és még csak az van hátra, hogy az államgazdászat nagy tanáraival Német-, Franczia- és Angolországban elfogadtassa; *(Derültség.)* mert én legalább mindig azt olvastam, és azt hallottam, hogy igen is a legfüggetlenebb, majdnem teljesen független, — mert hisz a mai időben nemzetgazdászati tekintetben teljesen független soha egyik állam sem lehet a másiktól, — de leginkább független lehet az, amelyben körülbelől egyenlő arányban vannak a nagy iparágak, az ipar, a gazdászat és a kereskedés. Már kevésbbé lehet független, de még lehet független egy agricol ország. Legkevésbbé független pedig az, amelyben a tőkének, a munkának túlnyomó nagy része az iparral és kereskedelemmel foglalkozik.

És ez igen természetes, mert conflictus esetében, könnyebb ócska kaputot viselni, mint kenyeret nem enni. *(Tetszés bal felől.)* Már pedig agricol nemzet ilyenkor azt riscirozza, hogy nem tud uj kaputot venni, az iparos nemzet pedig azt, hogy nincs mit ennie. *(Helyeslés bal felől.)*

Ami azt illeti, hogy Ghyczy Kálmán tisztelt barátom Kassandra, figyelmeztetem a tisztelt képviselő urat, hogy nem jó a hasonlat, mert igaz, Kassandrán az értetlenek sokat nevettek; de Trója elpusztult, és Kassandra jóslata beteljesült. Isten mentsen meg tőle, hogy Ghyczy tisztelt barátom Kassandra legyen. Azt mondani pedig, hogy Ghyczy mosolyogva ül Karthagó romjain, azaz Magyarország pénzügyének romjain, ezt mondani, oly emberrel szemben, akit megtámadtak elégszer, akit meg fognak támadni ezentul is, de akinek önzetlenségét még legnagyobb ellensége sem vonta soha kétségbe: *(Élénk éljenzés bal felől.)* legszelidebb kifejezéssel elnevezve, vastag tapintatlanság. *(Helyeslés bal felől.)* Legyen meggyőződve a tisztelt képviselő ur, ha bekövetkeznék, amitől reménylem, meg fog Isten saját igyekezetünk folytán menteni, hogy romba dőlne Magyarország pénzügye: akkor Ghyczy Kálmán volna az, ki nem mosolyogva ülne a romokon, hanem igyekeznék az egyes, még használható köveket összekeresni, hogy azt ujból fölépithesse; *(Élénk helyeslés.)* akik pedig mosolyognának, azok volnának, akik, mielőtt a romlás bekövetkezett: minden értéket elhordtak. *(Igaz! bal felől.)* Hanem egyben igazat adok a képviselő urnak: *(Halljuk!)* én, mint baloldali, csakugyan megvallom, ha néha eszembe jut az, hogy a baloldal többségre is kerülhet még, akkor, megvallom, félelem száll meg; de nem azon igéretváltók miatt; részemről igéretváltót soha nem adtam senkinek olyat, melyet, — amennyire erőmtől telik, beváltani nem akarnék. Nem állhatni ugyan soha egyik nagy pártért sem jót, hogy nem voltak-e egyes tagjai, kik talán tettek ily helytelen lépéseket, mert tessék elhinni, egy nagy megye jobboldali elnökének is ismerem egy ily nyomatott programmját, mondom, arról, hogy nem történt-e ilyesmi, nem mernék jótállani; de igenis állithatom, hogy a párt, mint párt, oly igéretváltót, mely miatt félnie kellene, nem állitott ki soha. Mindamellett mégis félnék, mert, uraim, ha meggondolom, hogy akár a szellemi téren, akár a beligazgatás, akár az igazságszolgáltatás, akár a pénzügyek, akár a közjog terén menynyit rontottak önök 1867. óta a helyzeten: akkor csakugyan azt, ki ennek javitására lelkiismeretesen akar törekedni, félelem kell, hogy megszállja. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Szlávy tisztelt ministerelnök-ur azt mondta, hogy a kormány uj, tehát nem vehet mindent magára, ami itt a kormány ellen elmondatott. Én reménylem, hogy ezen kormány, habár csak egy tagja van uj helyzetben, és csak egy uj tagja van: sok tekintetben nem fogja elődének nyomdokait követni. De, tisztelt ház, ha azt akarja, hogy elődjének oly hibáiért, melyeket ő is hibáknak tart, ne tegyük felelőssé: akkor nagyon kötelessége önmaga a ház és a haza iránt, megmondani: mi az, miben követni szándékozik a régi utat, s mi az, miben nem helyeselve azt, attól eltérni kiván. *(Helyeslés bal felől.)* Annyival inkább szükséges ez, mert emlékeztetem a tisztelt minister urakat, hogy hisz ők nem is ujra kinevezett, csak hivatalaikban megerősitett ministerek; mi hogy miért történt, alig tudnám megérteni, ha az nem jutna eszembe, hogy talán

az uj választások kellemetlenségét akarták elkerülni. *(Derültség bal felől.)*

Sokat kellene beszélnem a központi tisztviselők iránt elmondottakról, de ezt is el halasztom akkorra, mikor a deficit fedezése iránt concrét javaslat fog feküdni a ház előtt.

Most még szabad legyen gróf Lónyay tisztelt képviselőtársamnak beszédére néhány megjegyzést tennem. *(Halljuk!)*

A tisztelt képviselő ur elmondta beszédében, hogy a helyzet még csak nem is agasztó, az csak nem kedvező, és egész beszéde folyamán folyvást emlegette régebben tett nyilatkozatait, hivatkozott régibb jóslataira. Én, tisztelt ház, megnéztem e jóslatokat, de figyelmeztetem a tisztelt házat, hogy ne üljön föl megint. Akkori jóslatával fölült a ház és az ország. Mert akkor, 1867-ben, azt jósolta, hogy egy pár esztendő mulva lejebb lehet szállitani az adók terheit; most azt jósolja, nem kell azokat fölebbemelni, tehát már egy kicsit engedett. Most azt jósolta, hogy magától rendbe jön minden! De igen kérem, ne higyjék el neki, mert bizony, ha elhisszük, és nem tesszük azt, a mit kell: majd késő lesz, midőn ő is be fogja azt látni, hogy tenni is kell valamit. *(Derültség bal felől.)*

Egyébiránt azt nem tagadhatom, hogy az igen tisztelt képviselő ur azon 1867-ben tartott beszédeiben, a melyekre hivatkozott, igen sok szépet, helyest, alaposat mondott; megvallom, minapi felszólalása után olvastam azokat, s csak azt csodálom azután, hogy a ki mindazokat akkor elmondotta: három évi pénzügyminister sége s több mint egy évi ministerelnöksége alatt, hogy tudta ellenezni mindazokat, a miket maga mondott, és nem tenni azokból semmit. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Midőn ezt meggondoltam, önkénytelenül eszembe jutott azon ismeretes angol epitaphium egy sora, a melyet II. Károly királyra irtak, s a mely a tisztelt képviselő ur eddigi ministerségének epitaphiumaul nagyon illik. Ez igy szól: „Itt nyugszik az, ki soha nem mondott bolond dolgot, és soha nem tett okosat.“ *(Hosszas derültség bal felől.)* A tisztelt képviselő ur beszédének azon részében ismét, melyben nem annyira pénzügyi, mint pénzügyek emelésére is okvetetlenül beható, politikai tekintetben teendő intézkedésekről szólt, majdnem mindent jónak, helyesnek találok; csak az nem tud fejembe férni, hogy ezen helyes eszmék, nem éveken keresztül tartott ministersége alatt, — hanem akkor jutottak eszébe, midőn megszünt minister lenni. Ne mondják önök ellenzéki malitiának, ha ezek után azt mondom, hogy igazán minden jó hazafinak oda kellene törekednie, hogy ministereink megbukjanak, mert akkor talán ők is majd ép oly helyes, de eddigi eljárásukkal ellenkező elveket hirdetnének. *(Élénk tetszés bal felől.)*

Az igen tisztelt képviselő ur egyébiránt mégis gondoskodott beszédében arról, hogy az ő egyszerü képviselő léte fölötti öröm ne lehessen nagyon is nagy, mert egy okoskodásával ugy visszaemlékeztetett előbbi ministeri kora idejére, hogy majdnem a bársonyszéken láttam ülni. Azt mondotta ő ugyanis, hogy nevetséges — nem tudom, e szót mondotta-e, — azt mondotta egyszóval, hogy a pénzügyi bizottság jelentése tulfeketén fest, hogy nincs az országnak annyi terhe, mint a mennyi abból a jelentésből kitünik.

És mit vett föl alapul? Azt mondotta, hogy hisz mi ama 30 millió évi járadékot a tőke lefizetésével megválthatjuk; igen ám — igy folytatta — de azon 30 millió nem 600 milliónak felel meg, mint ezt az előadó ur mondotta, mert hisz ennek a cursusa — ha jól emlékszem a tisztelt képviselő ur szavaira — 67 és igy az egész összegnek beváltására nem 600, hanem 400 s néhány millió kell.

Ugyan kérem önnön magát ámitotta-e, vagy bennünket akart ámitani a tisztelt képviselő ur? Hát ha mi azon 400 s néhány milliót ki akarjuk fizetni, talán al pari fogjuk kapni az erre szükséges kölcsönt? Azt hiszem, ennek legalább is oly cursusa lesz megint, mint az osztrák kölcsönnek. Tehát ebből kitünik, hogy a pénzügyi bizottság helyesen számitott. Ezen eljárása, a mint mondám, pénzügyministersége korára emlékeztetett, midőn mindenuntalan ily alapos számitásokkal igyekezett a pénzügyek jó helyzetét kimutatni.

Beszéde végén a tisztelt képviselő ur egy meleg hangon tartott fölszólitást intézett hozzánk: hogy ne pártoskodjunk. Szép fölszólitás, hogy tőle jutott, ez egyről tanuskodik, és ez az egy az: hogy ő többre ment már eddig is, mint a Bourbonok vagy Stuartok mentek, a kikről azt mondották: hogy sem felejteni, sem tanulni nem tudnak. Ő ugyanis már elment annyira, hogy felejteni tud; mert ha nem tudna, és pedig igen gyorsan felejteni: oly közel az elmult választásokhoz és oly közel egész ministerelnöki szerepléséhez lehetetlen, hogy épen ő szólalt volna föl a pártoskodás ellen, vagy legalább ha tette, hozzá kellett volna tennie azt, mit az egyszerü pap mondott, midőn részeges létére mértékletről papolt, t. i.: megmondom ám, hogy ne azt tegyétek, mit én teszek, hanem csak azt, a mit mondok.“ *(Derültség bal felől.)*

Tisztelt ház! Ha már most átalában tekintem a helyzetet, ismétlem, én azt kétségbeejtőnek nem találom; de igenis aggodalmasnak és olyannak, melyen, hogy segitenünk lehessen, két dologra van szükségünk: hitelre kint és áldozatkészségre bent. *(Általános helyeslés.)*

De, uraim, ha ezen két dologra van szükségünk, járjunk is el ugy, hogy az egyiket és másikat is megérdemeljük. Meggyőződésem az, hogy nekünk igenis első, mindenek fölötti föladatunk kimondani, hogyha ezen évben még nem lehetne is, de okvetlenül már a jövőben rendes kiadásainkat rendes bevételeinkkel fogjuk födözni; *(Általános helyeslés.)* továbbá számot vetni azon teendőkkel, melyek halaszthatatlanok, mert távol vagyok attól, azt mondani, hogy minden befektetést egyszerre szüntessünk meg. Nem tartom ezt kimondhatónak, mert sem a szellemi előhaladást megakasztani nem lehet, ha már fájdalom, nem birunk is nagyobb erővel emelkedése előidézésére; sőt nem volna pénztanilag sem helyes, hogy vasutainkat, melyek zsákutczákban végződnek el, ne vezessük oda, hová menniök kell, hogy azokat bent az országban hozzáférhetőkké ne tegyük: mert hisz ez annyi lenne, mint az eddig már elköltött milliókat önkénytesen a magunk jószántából terméketlenségre kárhoztatni. *(Általános helyeslés.)*

Én nemcsak azt tartom productiv befektetésnek, mi vagy rögtön, vagy közvetlenül kamatoz; productiv befektetés mindaz, mi a nemzet müveltségét fokozza. *(Általános helyeslés.)* Többet mondok, bár meglehet, ebben ismét nem ért mindenki velem egyet, szerintem productiv befektetés még az is, mi az ország biztonsága iránt garantiákat nyujt, ha nem megy tovább ennél; *(Általános helyeslés.)* mert a tőke, a munka csak oly országban lehet gyümölcsöző, melyben bent, és melyről kint meg vannak győződve, hogy biztonságban van. *(Általános helyeslés.)* De épen azért, mert ennyi teendő van, mely halasztást nem tür és nem szenved: szükséges komolyan számot vetni magunkkal és nem ámitani magunkat tulságosan fényes képek rajzolásával s ezért engedjenek meg, ha kimondom, hogy az, mi engem jelen helyzetünkben leginkább lever, az, hogy még ma is, midőn a helyzet roszaságát már tagadni egészen nem lehet, mind a tisztelt ministerium, mind a jobboldal szónokainak legnagyobb része igyekeznek azt kevésbbé rosznak föltüntetni, a bajt kisebbnek fölmutatni, igyekeznek bennünket az abbóli kigázolás végett olyan reményekkel biztatni, melyek lehetnek ugyan többé-kevésbbé alapos remények, de melyekre ily viszonyok között épiteni nem lehet. *(Helyeslés bal felől.)* Uraim, kell-e annál több, midőn a pénzügyminister azt mondja, hogy ha egy előző év fölteszem 6 millió emelkedést mutat, nem volt helytelen, nemcsak azon 6 milliót venni számitásba, de azon másik 6 milliót is, melynek a logika szerint a következő év emelkedése által az ország jövedelmeit szaporitani kell. Ily számitások alapján, tisztelt ház, kivált, ha annyira mennek, hogy a pénzügyminister igy kiált fel: ime ez a 6 évnek emelkedése, mely adóemelés nélkül állott be; ha ez még csak háromszor hat esztendeig igy foly: menynyi lesz az ország jövedelme? mondom, ily számitások alapján a hozzá nem értőt félre lehet vezetni, azt ámulatba lehet hozni, épen ugy, mint azáltal, ha mutogatjuk, mint ezt Lónyay gróf tevé, hogy terheink a világért sem oly nagyok, mint a milyenek nek hireszteltetnek; de ha igy fognak önök eljárni uraim: mi lesz belőle? Ben az országban, még a kinek kételye van is, nagyon szivesen elhiszi, hogy minden áldozat, minden baj nélkül ki lehet rosz állapotainkból menekülni, és igy itt bent nem keletkezik áldozatkészség, mert ok nélkül áldozni csak bolond ember akarhat. Kint pedig azon pénzügyi emberek, kiknek saját érdekök követeli, hogy a dolgokkal megismerkedjenek, az egymástól eltérő kimutatásokból, a nagy reményekből nőtt pókháló alatt is meg fogják látni az itteni állapotot, és ez azt a másik eredményt fogja szülni, hogy nem lesz kint hitelünk. Akkor aztán, ha tönkre tettük itt az áldozatkészséget, mert elhittük, hogy nincs rá szükség, ha ott tönkre tettük a hitelt, mert tagadtuk bajainkat, a melyeket azonban mások meglatták: akkor nem tudom, hogy ki fog segiteni Magyarországon? *(Helyeslés bal felől.)*

És most elhagyva beszédemből, *(Halljuk!)* mely ugyis hosszura nyult, azt, amit még mondani szándékoztam volna, midőn nyilvánitom, hogy a pénzügyi bizottság általános jelentését a részletes tárgyalás alapjául elfogadom; midőn kijelentem, hogy a pénzügyminister ur épen ugy, mint a jobboldali szónokok legnagyobb része, igen kevés kivétellel, ugyanazon eszméket hangoztatta, melyeket mi régen hangoztattunk, s azon téren való közreműködésre hivott föl bennünket, melyen régen szerettünk volna közreműködni, és igy ott bizonyosan találni fog bennünket a minister ur, ha csak az önkormányzatnak s más hasonló intézmények köntösében ismét mást nem fognak árulni; mondom: ezen kijelentésem után szabad legyen egy kérést intéznem a tisztelt ministeriumhoz és a házhoz. *(Halljuk!)* A kérés rövid és egyszerü: válaszszák azt a jelszót, a melyet Pitt választott jelmondatául, midőn Angliában 1784-ben első budgetét terjesztette elő, azon Pitt, ki az amerikai háboru végén oly rosz helyzetben vette át Anglia pénzügyeit, hogy elkezdve a nyugdijakon és a civillistán, az államnak mindenütt nagy, teljesitetlen fizetési tartozásai voltak, azon Pitt, aki — habár később, midőn háborus politikába avatkozott, Angliának sok adósságot okozott, de ezen rövid egynéhány év alatt, mely addig lefolyt, az általam jelzett módon megingatva lett hitelt ugy helyreállitotta, hogy e hitel még a rosz politika által az országra rótt terheket is elbirta; azon jelszót — mondom — válaszszák önök, melyel ily eredménynyel választott és követett Pitt, és melylyel első budgetét beterjesztő beszédét végezte. E jelszó rövid, csak eny-

nyiből áll: „Föltettem magamban, hogy, mig e helyen leszek, soha semmit sem fogok takargatni a közönség szemei elől!“ *(Élénk, hosszan tartó helyeslés és éljenzés bal felől. Fölkiáltások: Kérjük az ülést 5 perczre fölfüggeszteni!)*

Elnök: Az ülést 5 perczre fölfüggesztem.

Kerkapoly Károly pénzügyminister: Tisztelt képviselőház! Én csak pár szót kivánok mondani azok után, a miket Debreczen városa érdemes képviselője most előadott. Ő azt mondá: kettőre van szükségünk: hitelre odakint, áldozatkészségre idebent, és a baj gyógyitható lesz. Elfogadom. De engedje meg, kérnem, hogy forditsuk meg a sort; én azt mondom: igenis e kettőre van szükségünk, de mindenek fölött áldozatkészségre idebent és annak alapján jön meg a hitel odakint. *(Helyeslés jobb felől.)*

Engedje meg a tisztelt képviselőház, hogy kérjem minden tagját, hogy a tőle kitelhetőkép, itt bent a házban és a házon kivül használja föl és fejtse ki befolyását arra, hogy ezen áldozatkészség a kötelesség egész mértékeig a hazában meg legyen átalában, és mondjuk egymásnak, költsük föl azon tudatot magunkban és másokban egyiránt, melynek proclamálása folytán Nelson egykor oly fényes diadalt aratott, hogy a haza minden fiától elvárja, hogy teljesitse kötelességét. Ha a haza ezen várakozásának a haza minden fia eleget is tesz: akkor én egy lépéssel tovább merek menni, mint a hasonlitás nagysága által ugy szólván tiltó, de az előttem szólott képviselő ur által fölidézett Pitt és határozottan merem jósolni, hogy Magyarország bajai meggyógyitva lesznek. Ha e hazában mindenki a kincstár iránt nemcsak érzi, de teljesiti is kötelességét: akkor Magyarországon nincs financiális miseria. *(Helyeslés jobb felől.)* De, tisztelt képviselőház! e tekintetben élénkebb kötelességérzetre és a kötelességérzetnek komolyabb beváltására van szükség, mint eddigelé itt-ott — nem mondom mindenütt — tapasztalható volt. Első felszólalásom alkalmával az uj sessióban kiemelék egy tényt, mondván, hogy csak néhány nagyobb város adóhátralékait irattam össze, a mi tulmegy 8 millión, melylyel azok nem mint egyes polgárok, hanem mint erkölcsi egészek tartoznak.

Én megkerestem annak lerovására a lehető módot; adtam nekik határidőt a mult év végéig. És mi történt? Leróttak az egész tartozásból vagy 300 ezer forintot. Ezen uton nincs áldás, ezen az uton hiába várjuk a bajok orvoslását. Nem akar ez szemrehányás lenni, csak figyelmeztetés és kérés, hogyha az átalános meggyőződés ezen az oldalon és a tuloldalon is az, hogy mindkettőre szükség van, áldozatkészségre idebent és annak alapján hitelre odakint: akkor mozditsuk elő azt teljes erőnkből.

Én igértem a kormány nevében és a kormány részéről, hogy teljes tudatával vagyunk azon kötelességnek, hogy a kezdeményezés minket illet minden téren. Legyen e kezdeményezés olyan, melyet örömmel tehetünk; vagy legyen olyan, melyet nem teszünk örömmel, mert terhet ró reánk annak keresztülvitele, de meg fogjuk azt tenni. Nagy elégtételemre szolgál, hogy a tuloldalon mindenfelől azon készség nyilvánulásai hangzottak felénk, hogy ott pedig az előmozditásra való készség nem fog hiányozni.

Van szerencsém tehát a tett igéret beváltásául, 6 rendbeli törvényjavaslatot benyujtani. Ezeknek egyike a házadóról; a második és harmadik a személyes kereset- és jövedelmi adóról; a negyedik a bélyeg- és illetékekről; az ötödik a Duna-gőzhajótársulat jövedelmi adójának miként leendő megosztásáról a monarchia két állama közt; a hatodik ugyanazon gőzhajózási társulatot illető kamatbiztositási kötelezettség megszüntetéséről; és végre az utolsó a legközelebb tartott delegatiók által 1872-ik évre megszavazott póthiteleknek a törvényhozás által szintén fölvételéről.

Kérem e törvényjavaslatokat a pénzügyi bizottsághoz utasitani és pedig azzal, hogy ha eredményt akarunk a javaslatba hozott módositásokkal vagy azok nélkül elfogadandó törvényjavaslatokkal, legyünk rajta, hogy azon módositások mielőbb megtörténjenek és pedig praeferenter a bélyeg- és illetékekre vonatkozókat illetőleg, mert ez a publicatió napjától minden nap hoz jövedelmet, mig a többieket visszahatólag is lehet alkalmazni, mert a kirovások még nem történtek meg. Ugyanazért méltóztassék a pénzügyi bizottsághoz praeferens és lehető hamar eszközlendő tárgyalás végett utasitani. *(Helyeslés.)*

Elnök: Mind e törvényjavaslatok ki fognak nyomatni, szétosztatni és előzetes tárgyalás végett a pénzügyi bizottsághoz áttétetni.

Baldácsy Antal br.: Nem kivánok hosszasan szólni a szőnyegre hozott tárgy fölött, hiszen az már kellőkép mindkét oldalról megvitattatott, és a kormánypárt legjelesbjei is lándzsát törtek az ügy érdekében, fölhozván két igen fontos érvet; t. i. statistikai kimutatást olvastak föl itt e házban, melyből következtették, hogy az ország vagyoni állapota tetemesen javult; más részről pedig azt állitották, hogy az adófölemelés nemcsak lehetséges, hanem üdvös is.

Megengedje a tisztelt ház, hogy e két érvre nem számokkal, hanem tényekkel feleljek. Ami a statistikai kimutatásokat illeti, bátor vagyok a tisztelt házat figyelmeztetni, hogy az összes bevétel soha sem fedezte az adónak szükségeit egy évben sem, és a jelenleg tervezetbe vett és előirányzott 256,950.053 forint oly összeg, mely az egész ma-

gyar hazában levő pénzforgalmat tökéletesen fölemészti.

Ami illeti a más oldalról felhozott vagyonjavulást, én ezt tagadni nem akarom; de nem is szükséges, hogy kétségbevonjuk; hanem, midőn az adó olyannyira fölemelt, hogy az adózónak utolsó fillérei igénybe veszi: akkor természetesen nem lehet azt állitani, hogy vagyonilag javulás van; mert az adózás azt tökéletesen fölemésztvén, ezen argumentum is megsemmisül.

De mi következik mindezekből? Következik a deficit. A deficit, tisztelt ház, mindaddig megszünni nem fog, mig a kiadásban oly szigoru elvek fölállittatni nem fognak, melyek a javulást fogják előidézni, és igy lassan-lassan a deficit megszünik; hanem az természetesen nélkülözésekkel van összekötve, és hozzáteszem még azt, hogy ugy látszik, a tisztelt ház nagy többsége ezen nélkülözésektől visszariad és bizonyos kiadások iránt előitélettel van. Ha ez a helyzet, akkor azt mondom, hogy nekünk nincs más jövőnk, mint ami volt az osztrák birodalomnak az ötvenes évek vége felé, ahol sem pénz, sem hitel nem létezett. Ez tehát a sors, a mi minket vár.

Tudnék én többeket fölhozni, amik itt még nem mondattak el, a melyek bebizonyitanák, menynyire roszul történt a gazdálkodás, hanem ez czélra nem vezet.

De minekelőtte a kétségbeesett helyzet miképen való megorvoslásáról szólanék, össze kivánom hasonlitani emlékiratomat a pénzügyi bizottság jelentésével számilag. Meg kell közben jegyeznem, hogy a budgedtek összeállitására nézve nem lehetek az összeállitóval egy véleményben, mert mindenek fölött, a mi számilag kimutatandó, annak oly tisztának kell lenni, hogy mindenki által megérthető legyen.

Tökéletesen mindegy akár egyik, akár másik zsebből vegyünk ki, ha a zseb mellette üres marad, — természetes — a következés ugyanaz: t. i. a deficit; hanem a számitásra nézve megengedem, hogy igen üdvös, hasznos és kivánatos, hogy a rendes kiadások és bevételek a rendkivüli kiadások- és bevételektől elkülönittessenek. De a legnagyobb zavarokat találtam s a hitelmüveletekben egészen tájékozatlan maradtam; mert nem tudtam sem a bevételeket, sem a kiadásokat rendesen összeállitani. Nem akarok gyanuval élni, hanem a köztapasztalásból fölhozhatom, hogy akkor csinálunk zavart számadást, mikor valamit nem akarunk számtanilag kimutatni.

Nem volt tehát más czélja a zavaros számitásnak, mint az, hogy velünk ne ismertesse meg azon örvényt, melynek szélén állunk, hogy ne tudjuk azt, hogy ha még egy lépéssel tovább megyünk, tátongó örvénybe fogunk sülyedni és megsemmisülni. De lehet, hogy azért nem állittatott rendesen és érthetőleg össze a budget; mert némely ministerium többet adott ki, mennyi neki concedálva volt. Ezt már épen nem értem, mert hiszen, ha a ministernek póthitelre van szüksége, folyamodhatik a házhoz. Mi vagyunk azt hivatva megadni, vagy megtagadni.

Jelenleg annyi bizonyos, hogy ezen budget ugy, a hogy áll, el nem fogadható. Annyi bizonyos, hogy igen üdvös és kivánatos lenne, hogy még más budget állittassék össze, mert hogy ez aggályos, azt maga a pénzügyi bizottság elösmerte. Hiszen maga a pénzügyi bizottság is 9,383.448 frtot törült.

Az én emlékiratomban a törülhetőket szintén 14,045.000 frtban állapitottam meg, a nélkül, hogy a közszolgálat ezáltal szenvedne s a nélkül, hogy az állam gépezete egy perczig is megakadna, s nem müködhetnék. Tehát az én törléseim és a pénzügyi bizottság törlései közt csak 5 millió külömbség létezik. De meg vagyok győződve, hogy azon küldöttség, melyet én tervezek, és a melynek lételét én óhajtom, még többet fog törülni, mint mi ketten törültünk, én és a pénzügyi bizottság.

Az én törléseim annyival előnyösebbek, mint a pénzügyi bizottságéi, mert én mindjárt a számitás elején letörültem a bevételekből $10^0/_0$-ot, ami 18 millió frtot tesz. Ezt hozzáadva a 14,000.000-hoz, 32 millió frtnyi előny fog létrejönni, és igy a deficit megszünnék. *(Nagy derültség.)* Ez volt oka annak, hogy midőn itt az 54 milliós kölcsönről volt szó: én az ellen szólottam. Ez most már superált tárgy, erről többet szólani nem akarok. De hogy ezen ügyben tervezetem életet nyerjen, bátor vagyok egy határozati javaslatot benyujtani, amelyet felolvastatni kérek:

Mihályi Péter jegyző *(olvassa a határozati javaslatot.)*

Tekintve, hogy az állandó pénzügyi bizottság jelentésében, különösen annak 45. 46. 47. lapjain kimondottak — oly államgazdászati elveket foglalnak magukban, melyek csak foganatositásra várnak, hogy a kincstár jövendő és némileg jelen kiadása s a kivánt üdvöt meghozzák; — ellenben minden jóérzelmü hazafit méltó aggodalomba ejtene, hã hogy a deficitek a magyar állam költségvetésében meghonosulnának, tehát határozza el a mélyen tisztelt ház:

1. Hogy az 1874-ik évi államkiadások előirányzatában oly szilárd kiadási elvek állittassanak föl, melyek az állandó deficitet jövő évekre eltüntessék és igy az adófölemelést is szükségtelenné tegyék.

2. Mivel a költség-kivetés átalános országos érdek, az országba pedig — igy a képviselőházban is, mint minden parlamentben, — kitünőleg 4 politikai pártárnyalat létezik, — tehát küldjön ki a tisztelt ház egy 12 tagból álló bizottságot, melyhez minden párt három tagot válaszszon a maga kebeléből. *(Nagy derültség.)*

3. Szólittassék föl a felső-ház ugyanannyi tagot kiküldeni ugyanazon pártokból, kik ugyanazon elnök alatt müködjenek. *(Hosszas derültség.)*

4. Az ekként megalakult bizottság válaszszon magának egy, minden párton fölülálló tekintélyes elnököt — talán fenséges József főherczeget. *(Szünni nem akaró zajos derültség.)*

5. Ezen bizottságnak foladata a költségvetési elvek kidolgozásánál főleg figyelembe venni:

a) Átalában a magyar birodalmi államhivatalokban szolgáló személyzet létszámát korlátozni, illetőleg visszaterelni a lehető legkisebb számra, a nélkül, hogy a közszolgálat szenvedjen. — Mindenesetre pedig a hivatalok dologi kiadásaiban elkülönitni a mellőzhetőket a mellőzhetlenektől, mi által tekintélyes összeg meg fog kiméltetni.

b) Miután a személyi és dologi kiadásokat mindenütt a kellő mértékre szoritotta, a törvényszékek fölosztását is ujra fölülvizsgálja, illetőleg ezeknek legczélszerübb berendezéséről véleményt ád, ebben is szem előtt tartva a kincstár érdekét.

c) Az államjavaknak akár egészben, akár részletbeni előnyös bérbeadásáról tervezetet készitsen, nemkülönben az összes bányák bérbeadásáról is, hogy ezek jövedelme a megkivántató magaslatra fölemeltessék.

d) Mivel a közoktatás emelkedettebb létrehozásánál a kincstár érdekei kellő figyelembe nem vétettek, ne hogy még nagyobb tulterhelés álljon be, — szem előtt tartva a közoktatás terén eddig tett haladást, — az elemi iskolák terjesztését a két házában eszközölni fogja, illetőleg: hogyan lehetne azokat legolcsóbban foganatositani? Erről szintén körülményes véleményt ád.

e) Az állam bármely épitkezési vállalatait fölülvizsgálván, ha azokat az államra nézve károsoknak találná, azonnal beszüntesse; azonban a szükséges kiépitésre consortiumot eszközöljön; valamint a garantiára épült vasutak igazgatóságaival alkuba ereszkedjék, a garantia megszüntetéseért nyujtandó kárpótlás végett.

f) És mivel a különféle alapitványok, melyeket a ministeriumok kezelnek, sem tőkében sem értékükben, sem kamataikban nem ismertetnek: ezek tőke-állományáról és jövedelméről a ház elé kellő kimutatást tesz, valamint a jelen kezelési hiányokat fölfedezni igyekezzék.

g) Terjeszsze ki figyelmét az állam minden kiadásaira, ezeket jövendőre a kincstár erejéhez mérje és szabályozza; a jutalmazásokat és segélyeket, — ha teljesen beszüntetni nem véli, — addig, mig az állam a deficitekből ki nem bontakozik, — szoritsa a szükségnek legjellemzőbb esetére.

Elnök: Ki fog nyomatni, a tagok közt szétosztatni és annak idejében napirendre fog tüzetni.

Lázár Ádám: Alkotmányosan kormányzott országban a képviselőház legfontosabb joga és legnagyobb hatalma a költségvetés tárgyalásában áll, mert annak megadása vagy megvonásától függ a kormány iránti bizalom vagy bizalmatlanság kérdésének eldöntése.

Uraim, képviselőtársaim és minister urak! Miután az eddigi tárgyalások és az előttünk fekvő iratakból tudjuk, hogy a pénzügyi szomoru helyzet csaknem tátongó örvénynyel fenyeget, — ismerjük az adózó nép jajgató panaszait, s kétségbeesett kifakadásait; — miután láttuk és hallottuk, hogy az államköltségvetés egy kiváló és föltünő hiánylatot mutat föl, melyen akár uj adóval, akár adófölemeléssel, akár adórendszer-változtatással, akár kölcsönnel segitsen a ház, mindegyik esetben az adózók vállaira ujabb terheket ró; azonfölül pedig az állam hitele ily gazdálkodás által koczkáztatik: fontoljuk meg a helyzet komolyságát, és valamint eddig azon kitünő higadtság vezette a házat, a különböző oldalról jövő nyilatkozatokat meghallgatva, reménylem, nagyon rövid szavaimra becses figyelmöket nem fogják sajnálni. *(Halljuk!)*

Hosszasan nem szándékozom ez alkalommal szólani; czélom volt ugyan az általunk beadott határozati javaslathoz bővebben szólani, jelesen az igazságügyi tárczára kiterjeszkedni; minthogy azonban a ház türelme némileg kimerültnek látszik: ennélfogva nem akarom ezuttal becses figyelmöket hosszabban igénybe venni, föntartván magamnak, hogy az igazságügyi költségvetésnek részletes tárgyalásakor, elfogadása esetében átalánosságban is hozzászólhassak.

Addig pedig szabad legyen azon figyelmeztető kéréssel föllépnem, jusson eszünkbe mindnyájunknak és fontoljuk meg pártszinezet nélkül az önzetlen hazaszeretet világánál, hogy mit, mire, és kinek szavazunk meg, különösen pedig idézzük vissza emlékünkbe az 1848-ki julius 11-én tartott országgyülést, a mikor is az ország részint számos belreformokat igényelt, részint pedig a megtámadások ellen fegyverkeznie kellett, ilyen fontos tények állván a nemzet előtt, azon napon egy fényes beszédet tartatott Kossuth Lajos, *(Élénk éljenzés a szélső bal felől)* s a midőn az országnak minden irányban válságos helyzetét ecsetelte, többek közt ezen jellemző szavakat mondotta: „Most várjon és türjön mindenki.“

Jelenleg, uraim, egy közös ellenség a világos és kétségtelen pénzügyi zavar, a mely helyzet legférfiasabb önmegtagadást igényel. Vajha a királytól kezdve a legutolsó polgárig mindenkit Kossuth Lajos fontos szavai a jelen válságos pénzzavarban áthatnának.

Nem szólok többet; hanem határozottan kijelentem, hogy midőn Helfy határozati javaslatát ma-

gam részéről is pártolnám, a jelenlegi költségvetést, általánosságban részletes vita alapjául el nem fogadhatom, s föntartom jogomat az igazságügyminister költségvetésének tárgyalása alkalmával bővebben hozzászólni. *(Helyes szélső bal felől.)*

Kállay Ákos: Tisztelt ház! Röviden szólok, nem fogom a tisztelt ház türelmét tüzpróbára tenni, különösen annyi jeles és képzett szónok fölszólalása után. Csak arra figyelmeztetem a tisztelt házat, hogy népképviselők vagyunk, mi eddig a polgári erények legfényesbik jutalma volt, s igy bizonyára nem helyeselhető, hogy az adóval tulterhelt nép vállaira ismét ujabb és ujabb terhet rakjunk, hanem ügyekeznünk kell odahatni, hogy a már meglevőket kevesbitsük, enyhitsük.

Én, tisztelt ház! miután a béke idejében a deficit ily nagy, a jelen kormány iránt legkevesebb bizalommal sem viseltethetem, és igy a költségvetést meg nem szavazhatom. Pártolom egész terjedelmében az általam is aláirt Helfy tisztelt képviselőtársam által benyujtott határozati javaslatot. *(Helyeslés szélső bal felől.)*

Csanády Sándor: Tisztelt ház! Ha Gorove István, Pulszky Ferencz, Kautz Gyula és több kormánypárti képviselő a legközelebbi napokban e képviselőházban a jelenlegi tárgyalás alatt levő költségvetés tárgyában tett szónoklataik következtében oly rózsás szinben nem állitották volna elő hazánk állapotának ugy szellemi mint anyagi téreni való állását, miszerint azok, a kik közelebbről nem ismerik nyomorainkat, innen azon meggyőződésre juthatnának, hogy szegény elárvadott hazánk a mézzel folyó Kanaán, azon hitre juthatnának, miszerint hazánkban a valódi alkotmányosság, a jogegyenlőség szóval a szelemi jólét ennek következtében a megelégedés a legfelsőbb fokozaton áll: nem vettem volna igénybe a tisztelt ház türelmét ez alkalommal; miután azonban, tisztelt ház, nem vagyok barátja az ámitgatásoknak, és mert óhajtom, hogy a hazában a nemzet elé az ügyek a maguk valódi állásában állittassanak, hogy a nemzet, fölismervén a bajokat, azoknak minélelőbb orvosolására siessen, s hogy a legközelebbi jövőben oly férfiakat ajándékozzon meg bizalmával, kik a jelenlegi kormány által a nemzet alkotmányos jogain ütött sebek begyógyitására képességgel és akarattal is birnak, oly férfiakat, kik a jelenlegi pénzügyi viszonyokat, melyek hazánkat, nemzetünket az anyagi megsemmisülés szélére taszitották, jobb utra terelendik; ezen okoknál fogva igenis képviselői kötelességemnek tartom fölszólalni e tárgyban.

Engem, tisztelt ház, egyátalában nem leptek meg Gorove István képviselő urnak, Pulszky Ferencznek s a többi jobboldali szónok uraknak a jelenlegi kormány tetteit, eljárásait dicsőitő szónaklataik; mert hiszen, uraim, tudjuk azt, hogy Gorove képviselő ur maga is tagja volt azon kormánynak, melyet dicsfényben akar föltüntetni e képviselőházban, mert ő és a többi jobb oldali szónok urak részesei a történteknek, részesei azon eljárásoknak, melyek a lefolyt öt év alatt e hazában történtek: következőleg, midőn egyenesen a maguk tetteinek dicsőitésére léptek föl, nem tettek, véleményem szerint mást, mint a haza, a nemzet ellen elkövetett büneiket, hibáikat iparkodtak elpalástolni.

Tisztelt ház! Én nem tehetem ez alkalommal, hogy megrovásomat ne fejezzem ki azon jobboldali képviselők nyilatkozatai irányában, kik pénzügyi helyzetünket földicsőitve oly szinben állitották a nagy közönség elé, mintha az jelenleg jólétnek örvendene, nemcsak azért, mert ezen eljárásuk által csakis tévutra akarták vezetni a közvéleményt, daczára annak, hogy maga a pénzügyminister mult hó vége felé e képviselőházban oly aggasztóknak nyilvánitotta pénzügyi viszonyainkat, miként önmaga visszaborzadván a felelősség elvállalásától, a felelősséget a képviselőház nyakára akarta tolni, daczára annak, hogy maga a minister elismerte, miként pénzügyi állapotunk aggasztó és azon utról, melyen a kormány eddig haladott, okvetlenül le kell térni és e helyen kinyilatkoztatom, tisztelt ház, hogy én egyátalában nem osztozom Kerkapoly pénzügyminister urnak a felelősségről mondott nézeteiben, eszméiben, mert én ugy vagyok meggyőződve, hogy amig a képviselő tartozik felelősséggel, de csak erkölcsi felelősséggel választói irányában: addig a kormány, a ministerek oly felelősséggel tartoznak a nemzetnek, hogy körülményekhez képest vád alá fogathatnak, sőt a legszigorubb büntetéssel büntettethetnek.

A tárgyalás alatt levő költségvetést illetőleg, tisztelt ház, a ház különböző oldaláról különböző nézetek merültek föl. Voltak, a kik az előterjesztett költségvetést kielégitőnek, jónak találták s a pénzügyi bizottság által készitett tervezet szerint el is fogadták. Voltak mások, a kik a költségvetést nem tökéletesen correctnek, helyesnek állitották és abból igen sok tételt levonatni óhajtottak volna; voltak ismét olyanok, kik a költségvetést a legroszabbnak a legtökéletlenebbnek lenni állitották.

Azonban, tisztelt ház, a különböző véleményeknek volt egy találkozási pontja, és ez az volt, hol elismerte mindenki, hogy deficittel állunk szemben. A deficitet illetőleg ismét különböző nézetek merültek föl. Voltak olyanok, a kik a deficitet a kormány rosz gazdálkodásának, pazarlásának tulajdonitották, és a családi vasutak kiépitésének; voltak mások, a kik azon körülménynek rótták föl, mert a kormány a legutóbbi időben nagyszerü, meglehet tán hasznos befektetéseket tett; de voltak olyanok is, kik a deficitnek okát a jelen kormány-rendszerben keresték. A mi tisztelt ház, azon kérdést illeti, hogy a deficitek mi módon lennének megszüntethetők, arra

nézve ismét eltérők voltak a nézetek. Voltak olyanok, a kik azáltal hitték a deficitet megszüntethetőnek, ha kormány szigoru gazdálkodási rendszert követ; ha a ministerek és hivatalnokok száma leszállittatik. Voltak olyanok, kik kimondották, hogy a deficitek csak akkor fognak megszünni, ha az egész kormány-rendszer átallakittatik.

Én magam is azok sorába tartozom, a kik a jelenleg tárgyalás alatt levő költségvetést rosznak, tökéletlennek és olyannak tartják, hogy ha a költségvetés elfogadtatván, az abban emlitett összegek ki fognak vettetni, ez a népet, a nemzetet az elszegényedés szélére fogja nyomni. Annyival inkább nem tarthatom elfogadhatónak a költségvetést; mert abban oly tételek is föl emlittetnek, mely tételek számai fölött határozni a magyar országgyülés jogositva nincsen: ezek a közösügyekre forditott költségek.

Ami azon kérdést illeti, hogy én a deficiteket, melyek okvetlenül hosszasabb időn keresztül fognak létezni, mint azt itt némely képviselő ur jelezte, minek tulajdonitom? Én e deficiteket a haza minden bajának, veszedelmének kutforrásából, a közösügyekből származtatom. *(Derültség.)*

Ami azon kérdést illeti, mi uton hiszem e deficiteket megszüntethetőnek? Arra nézve néhány percz mulva fogom nézeteimet elmondani. Mielőtt azonban ezt tenném, szabadjon a t. háznak emlékezetébe idéznem a Pulszky Ferencz képviselő ur által elmondott beszédnek egy pár tételét. Ő azt mondotta, hogy „igaz az, hogy a kormány és pártja áldozatokat hozott a jelenlegi állásnak.“ Kérdem én: volt-e jogositva a kormány és pártja áldozatokat hozni a jelenlegi állásnak? Azt mondom: nem volt; és midőn ez áldozatokat meghozta, a nemzet előtt tett ünnepélyes igéretét semmisitette meg. Azt mondja továbbá, hogy „az áldozatok drágán megfizettettek a jelenlegi állással.“ Kérdem én: van-e, lehet-e egy nemzetnek drágább kincse, mint alkotmányos szabadsága, önállósága és függetlensége? És midőn önök uraim! ott a tuloldalon a jelenlegi állásért oly árt adtak, a nemzetnek legdrágább kincsét, önállását, függetlenségét adták oda!

Kinyilatkoztatom e helyen, t. ház! hogy én a jövő boldogságot sem akarnám elérni, ha oda csakis hazám önállósága, függetlensége és alkotmányának romjaim juthatnék el! *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Sok csapás és szerencsétlenség érte már e hazát, de én ugy vagyok meggyőződve, hogy a legnagyobb a közösügyes alku elfogadása. *(Ellenmondás jobb felől.)* Igenis; mert e közösügyes egyezmény létrehozatala a nemzetben az elégedetlenség, a viszálkodás, a gyülölség magvait hintette el; a pártokat oly élesen állitotta egymással szembe, hogy a személyes érintkezést szinte lehetlenné tette. A közösügyes alku elfogadása következtében feláldoztatott hazánk önállósága és függetlensége. És mert, uraim, önállóságunk, függetlenségünk, ősi alkotmányunk és az 1848. törvényekben kimondott jogegyenlőségünk legnagyobb ellenségei a ministeri székeken ülnek: azért tartom én, t., ház a közösügyeket a legnagyobb csapásnak, mely ezen hazát, ezen nemzetet érte.

Most már t. képviselőház — nem akarván hosszadalmas lenni — *(Halljuk! a szélső baloldalon)* elmondom, mi módon hiszem én a közösügyek eredményezte deficiteket megszüntethetőknek. *(Halljuk!)* Beszédemnek föntebbi folyamában kimondtam, hogy én hazám minden bajának, minden veszedelmének okául és kutforrásául a közösügyeket tartom. Ebből önkényt következik, hogy a bajok igen is csak akkor szünhetnek meg, ha azok kutforrása is megszünik. A közösügyes közjogalap elrabolta-e a nemzettől a függetlenséget, a közösügyes közjogalap következtében fosztatott meg a nemzet az 1848. törvények legszebb és legdicsőbb vivmányától uraim! a jogegyenlőségből; a közösügyek következtében jutott hazánk anyagilag is oly helyzetbe, melyből kimenekülnie alig fog sikerülni. Hiszen, uraim, ki tagadhatná azt, hogy midőn a jelenlegi kormány átvette a kormányzatot, hazánk adósságmentes volt. Az első adósság, melyet csinált, az volt, melyet önök a tulsó oldalon az 1867. évi kibékülés alkalmával az osztrák államadósságból jogtalanul és igazságtalanul oly nagymérvben raktak a nemzet vállaira, hogy azok alatt e nemzet össze fog roskadni okvetlenül.

A közösügyes alku elfogadásának eredménye az, hogy e hazába oly adónemek hozattak be, melyek a nemzet előtt gyülöletesek, behozattak az egyedárusságok. A közösügyek tehát okai annak is, hogy jelenleg ily nagymérvü deficitekkel kell küzdenünk; és mert a közösügyeket tartom minden bajaink és minden veszedelmeink alapjának; és mert ezen bajoktól menekülni óhajtok, ezen bajokat pedig a jelenlegi kormány és pártja teremtette meg, és ápolja mai napig is: igen is kötelességemnek látom, mindent elkövetni arra nézve, hogy ezen rosztól megmeneküljön a nemzet. Mert a kormány csak ugy távolitható el, ha az országgyülés megvonván tőle bizalmát, a kormányzatra szükséges költségeket nem szavazza meg számára.

Én a tárgyalás alatt levő költségvetést a részletes tárgyalás alapjául nem fogadom el, hanem igen is pártolom a Helfy képviselő ur által beadott és általam is aláirt határozati javaslatot.

Engedje meg a t. ház, hogy egy pár szót válaszoljak Lónyay képviselő és a pénzügyminister ur által tett azon felhivásra, illetőleg felszólalásra is, hogy a jelenlegi nehéz körülmények közt nyujtsunk segédkezet arra nézve, hogy a bajoktól megmenekülhessünk. Igenis minister ur, örömest nyujtok én a magam részéről és önöknek segédkezet, egy föltétel mellett azonban,

ha önök azon térről, melyen eddig müködtek, eltérve, mely téreni müködést a tapasztalás már különben is bebizonyitotta, hogy káros a hazára, a nemzetre nézve; ha önök oda fognak törekedni, hogy visszaszerezzék a hazának, a nemzetnek elvesztett és önök által föladott kincseit, önállóságát s függetlenségét: igenis ez esetben szivesen fogok önöknek kezet nyujtani; ellenkező esetben mind magam, mind hazám legnagyobb elleneinek tekintem önöket. *(Szélső baloldalon helyeslés.)*

Madarász József: T. képviselőház! Hazám aggasztó helyzetének, népe elégületlensége tudatában, tudatában annak, miként a jelenleg létező kormány és az azt támogató többség nem hajlandó az általunk eddigelé 5—6 éven folyton megtámadott közjogi és pénzügyi politikának elhagyására, mely pedig hazánk romlásának kutforrása; tudatában annak, miként 5—6 évekkel ezelőtt hiában mondánk önöknek itt mi, és a tisztelt balközép ellenzék, habár módositással, — azt, hogy ne vállalják el hazánknak minden esetre anyagi helyzetét megsemmisitő azon államadósságot oly mérvben, miként ez, ha ma nem is, de az utóbbi években bizonyára hiányt fog feltüntetni, miként azt 1867. decemberben én is e házban mondám, és miként az ellenzék ez oldalán azt nyilvánitották, hogy vállalják el azon terhet, melyet — előbb megmérve mi szükséges a haza irányára — a haza megbir; — mivel mi ugyan a közösügyi arányhoz semmiben, sem a közösügyhöz nem járultunk, mert azt véljük a haza önállóságának értelmében, és a balközép is, habár megszoritással, módositással, de mindenesetre a haza pénzügyeinek illő tekintetbevételét ajánlották; mondom, mert e térről önök ma sem akarnak eltérni, igy ezért vagyok én, és reménylem barátaim is, kényszerülve: megtagadni az önök kormányának támogatását, és a részletes vita alapjául sem fogadni el a pénzügyi bizottság jelentését.

Meg fog Komárom városának mélyen t. képviselője bocsátani, ha azokhoz, melyeket Irányi Dániel képviselőtársam előadott, én is mondok nehány szót arra nézve, miért igenis helyesnek látom én azt, hogy önök különösen ellenzéki társaim a balközépen, itt mégis más árnyalattal, a részletes vita alapjául elfogadták, mig mi a részletes vita alapjául sem fogadhatjuk el a jelentést.

A kérdés közöttünk nagyon természetes a különválásra nézve, mert a balközép minden esetre, habár nem azon módositásokkal, elismerem a hazának sokkal üdvösebb azon önállóságra nézve, sokkal kedvezőbb föltételekkel, de a kiegyezési müvet mégis elfogadta; tehát ezen kiegyezési alapon álló kormánytól sem tagadhatják meg a költséget. Mi azonban — legalább én — következetesen ép ugy, mint önök ez alapot soha el nem fogadván, természetes, hogy e költségvetést, melyben igen nevezetes az, mit a haza az elfogadott tényekért kidobni kénytelen, e költséget az ország költségének ne ismerhetve el, természetesen el sem fogadhatjuk a részletes vita alapjául. És fölötte sajnálom azért is, hogy nem fogadhattuk el a részletes vita alapjaul, mert midőn e véleményemet nyilvánitom, néhány hétig mint hallgató tagja a pénzügyi bizottság munkálkodásainak, jól tudtam eleve, hogy aligha lesz a pénzügyi bizottság munkálatának azon eredménye, hogy én azt a részletes vita alapjául elfogadjam; mert nem hittem, hogy azon párt többségének küldöttsége azon alapot vegye már tekintetbe a költségvetésnél, mint én is óhajtottam; mégis kötelességemül ismertem, figyelemmel kisérni, hogy hazám pénzügyeit miképen kezeli jelenleg a jobboldali kormány; azon tanulságot meritettem minden esetre, hogy ha van a képviselőháznak tagja, ki teljesiti képviselői kötelmét az által, hogy idejét, tehetségét és szorgalmát képviselői hivatásainak szenteli: akkor bizonyára a pénzügyi bizottság tagjai teljesitik azt; *(Helyeslés)* mert uraim, nincsen fogalmunk azon fáradságokról, melyet a pénzügyi bizottság tagjai föladatukra forditanak. Elismerem azt is, hogy a menynyire lehetett, mindenütt az utolsó részletekig követelték hogy pártjuk kormánya bár, adjon fölvilágositásokat a homályra, adjon adatokat ott, ahol azok nem voltak.

Azonban azt tapasztaltam — és az lehetetlen is vvlt máskép, hogy — ugyanazon párt többsége képezi a bár pénzügyi bizottság többségét, — küzdött, mint a földnek egyes részei ha küzdenének Anteussal. Azonban a pénzügyi bizottság tagjai csak a föld porrészei lévén, Anteus pedig támaszkodva a nagy többségből eredt föld viszonyaira, — habár mármár láttam is a küzdő ministert leverve, és azt hivén, hogy nem 8—9, de 10—16 milliót is meg fog tagadni, — mégis arra kellett fölébrednem, hogy Anteus erősebb volt; erősebb volt azon párttekintet, mely azt vélte, hogy önmagát az alapot is meg fogja renditeni, ha ezen párt ministerei által követelt költségvetés oly nagy részben utasittatnék vissza, és olyan nagy részben idomittatnék azon óhajtásokhoz, amelyek itt és a balközépen is folytonosan 5 év óta hangoztattak: akkor megszünnék azon párt és Anteus nem volna többé a maga erejében. Ez okozta azt, hogy a pénzügyi bizottság többségében, csak Zsedényi képviselő ur szólalt föl, és vitatta a takarékosság elveit; ugy hiszem, nem hibázhatok ezen nyilatkozatommal, mert hiszen a házban is ez értelemben nyilatkozott a multkor Zsedényi t. képviselő ur, mondom, a balközép képviselői között, sőt sokszor fölöttök is csak ő tőle hallottam a takarékosság elveit a pénzügyi bizottságban leginkább vitatni, amelyekhez, ha én ott a jobboldalon ülnék, bizonyára csatlakoztam volna is. Igy is eleve nyilvánitom, hogy ha talán a részletes

tárgyalás alapjául elfogadtatik is a költségvetés, mindazon törléseket pártolni fogom, melyek olynemü kiadásaink kevesbitésére vezetnek, melyek nem szükségesek; — és itt nyilvánitom, hogy ezek alatt az oktatás- és nevelés-ügyi költségeket nem értem, — mert azokra — habár aggasztó helyzetben van is hazánk — nincs tétel, melyet erőnk illő megmérésével ne kivánnék felajánlani. Óhajtom, hogy a jobboldalról jőjjenek a törlesztések, de ha onnan nem jönnek, jőjjenek akár a balközépről, akár elvbarátaim részéről oly módositások, melyek a takarékosságot fogják hazánk pénzügyeiben irányozni: én szintén pártolni fogom és pártolni fogom mindazokat, kik hazánk adóinak nem fölemelését,hanem az adó igazságos fölosztását inditványozzák,— és én azt vártam, mint rájövök, a pénzügyminister urnak adóreformjától akkor, midőn 67 millió deficit van, és ki fogom később nyilatkoztatni, — s megvárom az ország pénzügyministerétől, legyen az bár Deák-párti, hogy azon szükséglet fedezésére, midőn behozhat uj adónemeket, mint Irányi t. barátom mondá, a fényüzési adót, és mint én is mondhatnék más adókat, tartsa kötelességének behozni azért, hogy adófölemelés ne legyen szükséges a többiekben, vagy amennyiben lehetséges, némely igen magasan fölemelt adónemeknél legyen legalább leszállitás.

Sajnálom tehát, hogy daczára annak, hogy a pénzügyi bizottság ekként müködött, részletes vita alapjául még sem fogadhatom el jelentését. Van azonban, mit — megismerve a pénzügyi bizottság fáradságos szorgalmát, — ellenében kötelességemül érzem most már felhozni azért, hogy a pénzügyi bizottság előadója majd az esetben, ha a jelentés részletes vita alapjául elfogadtatnék, az én ellenészrevételeimre észrevételeit akkor megtehesse.

Én, a t. pénzügyi bizottságnak jó szándékát megismerve, hibáztatom, hogy nem teljesitette mégis nehány ponton azon kötelességét, melyet én ezen bizottság jeles férfiainak alkotmányos fogalma következtében megvártam volna. Igy például, midőn a 8. lapon előszámlálja azon összegeket, melyek már eleve elköltettek, továbbá, midőn a 29. lapon önmaga megismeri, hogy a pénztári készletek és az előirányzaton kivül befolyt tőke fölhasználása és függő adósság által volt képes az államkincstár összes kiadását fedezni, s csakis igy történhetett a lefolyt 4 éven át a pénzügyi kezelés hiány nélküli lezárása, erre nézve alkotmányos észrevételét egyuttal meg nem tette, miként, habár ezt pártjabeli minister tevé, minden esetre vétkezett az alkotmányosság követelményei és annak fő szabálya ellen, hogy egy ministernek más czélokra utasitott költségvetésből, habár egyenjogu, de más czélu kiadásokra semmit kiadni nem lehet. Továbbá megvártam volna a t. pénzügyi bizottságtól, hogy mint maga is beismeri, hogy az állami központi igazgatás fölötte sokba kerül, és e részben a ministerium nem teljesitette a háznak többizbeni határozatát az ügyosztályok és személyzeti hivatalnokokra nézve; én nem vártam volna a pénzügyi bizottságtól azt, hogy ezt ismét a ministeriumra kivánja bizni; mert tudjuk, ha rábizatik, hogy miként fog ide ismét jelentést tenni. Óhajtottam volna, és reménylem, hogy annak idejében, ha netalán tétetnék javaslat, mint tétetett is Irányi képviselő ur által, hogy a képviselőház maga tartsa kötelességének, innen egy bizottságot küldeni ki, a mely szakértők meghallgatása után ez ügyben intézkedjék. Reménylem, hogy a pénzügyi bizottság előadója, ugy a pénzügyi bizottság jeles tagjai is csatlakozni fognak az e részbeni javaslathoz, — s akkor e részben legalább a pénzügyi bizottság ellen e részbeni véleményem meg fog javulni. *(Felkiáltások: Folytassuk holnap!* — *Ellenmondás jobbfelől. Számos képviselő eltávozik.)*

Elnök: Holnap 10 órakor folytatjuk a tárgyalást.

(Az ülés végződik $2^1/_4$ órakor.)

77. országos ülés

1873. január 30-án

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Az 1873. évi állami költségvetés általános tárgyalása tovább foly.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Pejachevich Péter gr., Szlávy József.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Az ülést megnyitom; a mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön fogja vezetni, a szólni kivánók neveit ugyancsak ő és Kiss Miklós urak jegyzik.

A mult ülés jegyzőkönyve fog hitelesittetni.

Mihályi Péter jegyző *(olvassa a január 29-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van. Elnöki előterjesztésem nincs.

Bobory Károly: Tisztelt ház! Van szerencsém előterjeszteni a volt német bánáti végezredi kerülethez tartozó 3 községnek u. m. Bavanistie, Ploschie s Kubin községek az iránti kérvényét, hogy a polgárositás folytán felállitandó uj megye székhelyeül Pancsova állapittassék meg, ugy kereskedelmi, mint más tekintetnél fogva.

Van szerencsém továbbá a moldva-oláhországi r. kath. egyházközségnek kérvényét benyujtani, a melyben, beomlott temploma helyreállitásához, kegyes segélyért esedezik.

Ezen kérvényt azon reményben vagyok bátor a t. háznak bemutatni, hogy ha nem is az országos pénztárból, de legalább a magyarországi vallásalapból, melyet a ministerium kezel, fog az illető község némi segélyt kaphatni. Kérem a tisztelt házat, méltóztassék ezen kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani.

Elnök: Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Következik a napirend, vagyis a költségvetés tárgyalásának folytatása.

Madarász József: Tisztelt ház! A pénzügyi bizottság tagjainak alkotmányosságunk iránti szereteténél fogva reménylettem volna, hogy ha a kormány önmaga nem is viseltetik illő tisztelettel azon törvény iránt, melyet maga iparkodott létesiteni, mig azon törvény a maga alapjai szerint, az összes törvényhozási tényezők közbenjárásával megváltoztatva nem lesz, és ő igy előirányoz Magyarország költségvetésében egy más sokkal nagyobb összeget, de ha kevesebbet irányozna is elő, mig azon törvény megváltoztatva nincs, az az alkotmány ellenére van; elvártam volna, mondom, a pénzügyi bizottság tagjainak alkotmányos szeretetétől, hogy az általok előállitott költségvetési előirányzatban mindaddig, mig ez nemcsak a ház osztályainak tárgyalásain, hanem az összes törvényhozási tényezők és igy az összes törvényhozás müködésének utján keresztül nem megy, és megváltoztatva nem lesz: az előirányzatba be nem veszi. *(Zsedényi közbe szól: Mi az?)*

Majd leszen szó a részletes tárgyalásnál arról, itt csak nagyban kivánván az általános vitatkozásnál szólani, nem hallgathattam el a t. pénzügyi bizottság tagjai iránt azon tekintetnél fogva, melylyel jelességök s egyuttal alkotmányos érzületök iránt is viseltetem, hogy ha már a kormány a törvény iránt tiszteletlenséget követ el, ők jó példájokkal utasitották volna a kormányt rendre.

Kinyilatkoztatom azután azért, hogy a közvélemény véletlenül ingadozásba ne legyen arra nézve, vajon azon határozati javaslatot pártolom-e, melyet önmagam is aláirtam, és a melyet Helfy t. képviselőtársam adott be, hogy igenis azon határozati javaslat mellett szólalok föl, miután a költségvetést általános tárgyalás alapjául el nem fogadom.

Néhány jobboldali képviselő ur szónoklatai-

ban tett észrevételre ellenészrevételeimet megtenni, kötelmemül ismerem el.

Először is Prileszky Tádé képviselő ur az adóról emlékezve meg, mintegy odavetette, hogy voltak oly képviselők, a kik a nemzetet mintegy azzal hitegették, hogy ezt és ezt a bélyeget, a dohányjövedéket sat. el kell törölni. Ezekből azután azon következtetést vonta és többektől is hallottam már, hogy nem jó a népben oly érzéseket gerjeszteni, melyek kivihetetlenek. A balközép részéről Tisza Kálmán t. képviselő ur előhozta már, hogy ha netalán egyes képviselők mondták volna is, de miután a párt programmjában nincs, ő azt visszautasitja. Igy utasitom ezt én is vissza, engedelmével tisztelt elvbarátaimnak, részünkről is. Hanem hogy fogalma legyen a tisztelt képviselő urnak legalább arról, a mit én mondottam programmomban, fölvilágitásul, és azért is, mert a képviselőt hitvallása köti, tehát röviden az adóra vonatkozólag, a miket mondottam, kénytelen vagyok Prileszky Tádé felhivása következtében elmondani. *(Halljuk!)*

Igenis mondottam, s mondom most is, hogy szüntessenek meg a nemzet jellemével ellenkező, az élet elsőbb szükségeire kivetett fogyasztási adók, az elkeseritő örökölési százalék, a dohányegyedárusság, s minden még létező hűbéri és vele rokon viszonyok, mint a királyi kisebb haszonvételek. A jövedelmi adót tartom legigazságosabbnak, akként, hogy az élet első szükségleteire kellő bizonyos összegig senki sem adózván, azontul fokozatosan járuljon mindenki az állam terheihez. A földadó mellett okvetlenül és egyenlően meg kell adóztatni a tőkét. Adóban senkitől el ne vétessék az, mi az ő és családja élelmére, s ruházatának beszerzésére szükséges.

Fizettessék tehát adó, de csak a haza valódi szükségeire. Nyugdijaztatni kérem az 1848—49-iki önvédelmi harczunkban munkaképtelenné vált honvédeket; a pesti sugár- és körutakra, családi vasutak, kamatbiztositásaira, muszkavezetőknek, s alkotmányunk ellenei a here hivatalnoksereg nyugdijazására ne fecséreltessék a nép adója. *(Élénk helyeslés a szélső bal oldalon.)* Ezeket tartom kötelességemnek Prileszky képviselő ur fölszólitása következtében előhozni.

Igenis kimondjuk azt, — legalább részemről kimondom azt, hogy azon esetben, midőn azon pártnak, a mely többségben van, tagja szerencsés lehetnék lenni, érvényesiteni fognám ezen óhajtásaimat. De ime jelen van benne a jövedelmi adó, a tőkének adóztatása, azon különbséggel, hogy én, mint később ki fogom fejteni, e részben a fokozatos adónak vagyok barátja. Jelezve van egyuttal benne, hogy mi, — legalább részemről — mint az állam nemzetgazdászati legelső követelményekép követeljük a független nemzeti bankot. Midőn tehát azon adókat, a melyek leginkább a legszegényebbeket sujtják, melyek a nemzet jellemével ellenkeznek, óhajtjuk többségben létünkkor eltöröltetni: nem táplálunk kivihetetlen vágyakat.

És e vágyak, ha fel vannak ébresztve, nem mi ébresztettük föl, fölébresztette Magyarország 1861-iki országgyülésének egyetemes nyilatkozata, egyetemes fölirata, mely határozottan kimondja, hogy addig a kiegyezést meg nem kötheti: mig az absolut rendszer minden maradványaival ki nem irtatik e hazából. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Tehát akkor a tisztelt képviselő ur, az 1861-iki országgyülés- vagy az összes nemzethez forduljon, és azok is azt mondják, hogy mi midőn azon elvek mellett küzdünk, miket az 1861-iki országgyülés, az összes nemzet kihirdetett: akkor forduljon az összes nemzet ellenébe, a mely akkor egyakarattal nyilatkozott. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Pulszky Ferencz képviselő ur beszédére egy pár észrevételt tenni, kötelességemnek tartom. Azt mondja képviselő ur, szükséges, hogy többet fizessünk, mind eddig, többet adózzunk. Bocsásson meg a tisztelt képviselő ur, én azt mondom, hogy szükséges, hogy megméressék az ország adózóinak képessége, adózzék kiki képességéhez képest, de anélkül, hogy tőkéje megtámadtassék, anélkül, hogy az élet szükségletei elvétessenek. Én tehát igy általánosságban nem fogadom el azt, amit Pulszky képviselő ur mondott, s figyelmeztetem őt b. Eötvös egykori szavaira, ki ezeket mondá: „a közkiadások növekedése néha nemcsak nem kártékony azokra nézve, kik, mint népképviselők, a költségvetés fölött határoznak, hanem legtöbb esetben érdekükben áll, miután ők, a kiadások növekvése által, a maguk és hozzájuk közelállókra nézve sokkal többet nyernek, mint az mit a köz adó növekedése által veszthetnek."

Másodszor azt mondta a tisztelt képviselő ur, azon testületekre kiván az adó kivetését kiterjeszteni, melyek eddig adóval kellőleg nem rovattak meg; „azt hiszem, hogy ez ellen a tisztelt szélső balnak se lesz kifogása. Hisz a régi összeirás alkalmával, a kis gazdának, a volt jobbágynak földje, mindig beiratott, itt az uraknak, a nagy uraknak földjéről van szó, amely ezután többet fog fizetni."

Két észrevételt a teszek tisztelt képviselő urnak ezen állitására.

Először ő maga állitotta, s igy kimutatta világosságra, hogy az ország eddigi terheiben, az urak és nagy urak vagyona, aránylagosan nem volt megterhelve, akkor, midőn a szegényebbeké a nagyobb teher; másodszor ugy hiszem, senki sem adott okot innen a szélső bal részéről neki arra, hogy különböztetést tehessen, hogy mi csakis az urakat és

a nagy urakat kivánjuk megadóztatni, és kisebb vagyonuakat nem.

Én azt állitom; mi igazságos mértékkel mérünk, az előhaladás, a közgazdászati müveltség fokozatai szerint, és részemről a nagyobb jövedelmeknél a fokozatos adót kivánom behozatni, ez ismét nemzetgazdászati és közmüvelődési tekintet.

A tisztelt képviselő ur azt mondja még, a haladás lassan történik, nem lehet mindent egyszerre létrehozni, ha mindenütt a fukarságig takarékosan akarunk eljárni. Először megkülömböztetem: a takarékosság nem fukarság; másodszor megjegyzem, hogy volt szerencsém a pénzügyi bizottság tárgyalásaiban néhányszor résztvenni, s amint láttam, Zsedényi képviselő ur takarékosságát, annyira meggyőződtem Pulszky képviselő ur azon könnyed költségvetési óhajtásai iránt, hogy láttam, miszerint ő mindent keveselt, még azt is, ami a ministeri előirányzatokban elő fordult, és csak ugy ment a 100.000-ekbe, mintha az mind magától értetődnék. Arra figyelmeztetem a t. képviselő urat: azt hiszem, hogy azután lassan haladhassunk, sokkal jobb lesz neki nemcsak takarékoskodni, hanem még fukarkodni is; mert attól félek, hogy néhány év mulva még fukarkodnunk sem lehet, az ő eljárása miatt; végre s ez utolsó megjegyzésem a tisztelt képviselő ur beszédére, azt mondja, örül rajta, hogy a positiv elem mellett meg van a képviselőházban a negativ elem is, természetesen ő a positiv elemnek a jobboldalt és vele önmagát tartja; negativ elemnek pedig tartja az ellenzéket, és mennyiben a szélső balra is hivatkozott, ezt is. E tekintetben szabad legyen azon észrevételt, melyet erre tenni kivánok, néhány perczre elhalasztanom, és először szólnom Kautz Gyula és Gorove István képviselő urak néhány mondatára.

A költségvetési viták alkalmával és előtt a „Pesti Napló", a Deák-pártnak fő közlönye, egy a régi zászlót „a régi szinekkel" czimü czikket irván, fölszólitotta pártját, hogy fejtse ki azon zászlót, mely alatt folyton küzdöttek. Emlékszem rá, hogy a czikk végén mondá még azt is, és fölhivták pártjokat, iparkodjanak a vallásszabadság elveiről, a polgári házasság behozataláról és az anyagi terhek könnyitése tekintetéből legalább a királyi kisebb haszonvételek eltörléséről törvényt alkotni. Egy másik czikkben azt mondja, adóreformot, pénzügyi programmot, az ország szükségleteinek megfelelő, határozott és világos programmot várunk; de nemcsak ezt várjuk: bontsa ki a Deák-párt zászlóit, hangoztassa elveit, a szabadság és haladás tanait, az országalkotó nagy elveket, és különösen a czikknek végén megjegyzi, mindenek fölött meg fogjuk mutatni, hogy azon nagy intézmények, melyeket a Deák-párt az ellenzék daczára alkotott, rendithetlenebbül állanak, mint valaha. Ha van valami, mi kihivja az élet birálatát, mi komoly tanutságokat rejt a jövőre: az csak ott van, hol a Deák-párt elég előzékeny volt az ellenzékkel járni karöltve.

Ennek következtében fejték ki aztán Kautz, Gorove és Pulszky Ferencz képviselők is azon zászlót, mely felmutatta a szabadság és haladás érdekeiben való nagy haladást. Azonban engedjék meg, hogy végre megjegyezzem azt, hogy ha valaki figyelemmel hallgatta és végig figyelemmel átolvasta a pénzügyi bizottság azon jelentését és a pénzügyministernek önmagának azon nyilatkozatát, hogy mit az ellenzék eddigelé követett a takarékosabb eljárás, a nemzetgazdászati és pénzügyi politikát illetőleg: látni fogja, hogy ezek majdnem mind lefektetvék ama jelentésben és nyilatkozatban, s akkor nem tudom, miként beszélhet a Deák-párt közlönye ily módon, hogy csak az jő éles birálat alá, a miben netalán a jobb oldal engedett az ellenzéknek, és akkor valóban nem tudom, miként állitja össze önmaga az előzményt a következéssel, mely már megczáfolva van.

Különben nézzük, mi hát az, mit Kautz Gyula képviselő ur az ellenzék ellenében mond, mert én csak e tételére kivánok itt részletesen felelni. Azt mondja, hibáztatható az ellenzék e házon belül és kivül, hogy sötétben festve, egyebek közt az ország hitelét és emelkedését jajjaival veszélyezteti, s nem akarva oka lett azon értékcsökkenésnek, mely a legujabb időben az államkötvények árkeletében tapasztalható, mi pedig örvendő elleneink által nagyon is ügyesen kizsákmányoltatik.

Én a t. képviselő urat utasitom az 54 milliós kölcsön tárgyalásakor Helfy képviselőtársam által is mondott ama figyelmeztetésre, hogy a kormány ne üzérek, ne hitelvesztett üzérek által iparkodjék kölcsönt szerezni, miért nem fordult egyenesen azon angol bankházhoz, melylyel a mult kölcsönt kötötte? Nem akarom hinni, reménylem a pénzügyminister ur később meg fogja czáfolni a sajtóban erre nézve megjelent közleményeket. De lássuk, mit mond a „Neue Freie Presse" czimü bécsi lap, mely szerint a bankok nyeresége a hitelmüveletnél, következő: az anglo-bank kap közvetlenül 280.000 forintot, a vállalkozók 414 000 forintot, az osztrák-franco és magyar-franco bank 414000 forintot, ugyanannyit nyer az Erlanger-ház, az osztrák általános hitelbank 115.000 forintot, a franc-magyar-osztrák 46.000 forintot, összesen 2 és fél millió forintot ezüstben. Én, mondom nem, akarom hinni, hogy ez igy van, és óhajtom, hogy a pénzügyminister ur e tekintetben fölvilágositást adjon; de ha ez igy van, akkor a képviselő ur önmagában a többségben fogja föllelni az ország hitelének azon csonkitóját, melyet az ellenzékben keres.

Gorove tisztelt képviselő urnak két tételére kivánok figyelmeztetni; először ő azt mondja: von-

ható-e kétségbe, hogy a pénzügyi kezelés a legnagyobb nyilvánossággal tárgyaltatik és szigoru ellenőrzésre találunk a budget-vitában és kibontja a zászlót, hangzatos szavakkal mondván: „mi 1848-ban az ujjáalakulás alapjait megteremtettük, 1867-ben visszaszereztük nemzeti létünket, alkotmányunkat, békét alkotánk kifelé, békét a hazában az ellenséges elemekkel és e béke szárnyai alatt megindítók az alkotásokat. Föladatunkká lőn fejleszteni állapotainkat szigoruan alkotmányos irányban, a mit tőlünk a nemzet ezer éves érzülete, nemzeti irányban, a mit tőlünk a korszak eszméi követelnek. E térről, ez irányoktól mi el nem térhetünk még akkor sem, ha történelmi hagyományokkal kell szakitani, még kevésbbé akkor, ha szabadelvü alkotásokkal cseréljük föl aristokraticus intézményeinket.

Én, uraim, nem önmagam szavaival, hanem tényekkel fogok ezekre válaszolni; *(Halljuk!)* és meg fogja itélhetni nem önmaga a jobb oldal, mert önmagára követ ritkán vet valaki, de a közvélemény azt, hogy vajon önök-e a szabadság és haladás terén a tényleges positiv elem, mi vagyunk-e a tagadás; vagy a szabadság és haladás terén és az aristocraticus intézmények megszüntetésében nem mi vagyunk-e a tényleges, a positiv elem?

Emlékeztetem a tisztelt házat, vajon a vallásszabadságra nézve nem Irányi Dániel tisztelt képviselőtársam adta-e be a törvényjavaslatot, és mit tőn a ház többsége 1869-ben november 5-én, 117 szóval 108 ellen, közte Kautz és Pulszky képviselő urakkal, elutasitotta ezen törvényjavaslatot. Az igaz szinte azon határozatot hozta, hogy utasittatik a ministerium, hogy ez iránt törvényjavaslatot adjon be. Be is adatott 1870. april 7-én; de hát hol van a vallásszabadságról szóló törvény? Az önök többsége, uraim, okozta, miért akkor el nem fogadtatott azon törvényjavaslat és ki nem javittatott, és hogy ujból be nem adatott mai napig is, e részben hihetőn sokan gyóntatóatyáik intéseit követik. Szükségtelennek tartatott tehát önök, a többség részéről, hogy az országban a vallásszabadság törvény által nyugtassa meg a polgárokat. Mi voltunk-e a tevékenyek s nemde önök voltak-e megtagadói?

Másodszor a balközépről inditványoztatott 1869. november 15-én, midőn az ujonczmegajánlásról először volt a törvényben szó, hogy e szó „magyar hadsereg“ tétessék a törvény czimébe; kik azok ismét, kik a magyar önállóságnak csak e szóbeli követelését is elutasitották? Nemde 153 szóval Gorove és Kautz képviselőkkel együtt 133 ellenében ismét a jobboldali többség volt az? De tevékeny része, tevékeny óhajtói a nemzet legalább e szóbeli biztositásának volt az ellenzék, mig önök megtagadták szóval is biztositását annak, a mit önök az 1867: XII. törvényczikkbe önmaguk igtattattak be.

Panaszkodnak önök az államkiadások nagyságáról. Vajon önök kivánták-e a takarékosságot, vagy ez oldalról? Nem emlékeznek önök, midőn 1869. november 16-án Bobory képviselőtársam az államhivatalnokok halmozódása folytán és ezek fizetéseinek megtakaritása czéljából törvényjavaslatot terjesztett a tisztelt ház elé? Nem emlékeznek önök — gondolom — az Irányi Dániel képviselőtársam által tett inditványra, a főispánok tulságos fizetésének leszállitásáról? Kik azok, kik az elsőt 173 szóval 127 szó ellen, köztük Gorove és Kautz Gyula képviselő urak, és kik azok, kik a másodikat 167 szóval 130 ellen, köztük Gorove, Kautz Gyula és Pulszky Ferencz, az egyiket elutasitották, a másikat megszavazták? Nem-e azon többség, mely most azt mondja, hogy e kiadások fölöslege leginkább azért van, mert az ellenzék a nemzet hitelét támadta meg? Ugy hiszem, nem mondhatják önök, miként a takarékosságra innen nem intettük, nem mondhatják, hogy tényleges inditványok nem tétettek; de önök tagadólag feleltek mindarra, mi a nemzet takarékos kiadását követelte; igenlőleg feleltek mindarra, a mi az önök pártja embereinek fizetését gyarapitotta?

Továbbá vajon a ministerelnöknek a roppant 120.000 forintnyi rendelkezési alapot 1870. január 20-án, 129 szóval 102 ellenében, kik szavazták meg, nem-e a jobboldali többség, nem-e köztük Gorove, Kautz és Pulszky képviselők, és nem-e az ellenzéknek azon folyton nemcsak takarékossági, de az alkotmányos érzületére hivatkozásával szemben, miként alkotmányos országban a ministerelnöknek rendelkezési alapot, legyen az bármily csekély, annál inkább 120.000 forintot megszavazni nem lehet; mert ha ez csekély is egy évben, vegyük össze: hogy ez maga 5 évben $^1/_2$ milliót fogott volna leróni a mostani hiányból. De igenis egyben ténylegesen léptünk föl, mely a hazára terhet rótt volna tudniillik az 1848—1849-diki rokkant és munkaképtelenné vált honvédek és azok özvegyei- és árváinak segélyezése, kik azok, kik 1870. martius 14-én a nemzeti érzelem ellenére 190 szóval 126 ellenében leszavazták ezen segélyezést. Gorove István és Kautz Gyula képviselő urakkal a többség ugyanakkor, midőn a volt központi kormány közegeinek nyugdiját, azoknak szolgáéit, özvegyeik és árváik nyugdijait, 1869-ben, 143 szavazattal 122 ellenében, köztük Gorove és Kautz képviselő urak is megszavazták; természetesen a nemzetgazdasági azon tekintetből, hogy pár milliónyi csekélységet azoktól megtagadni nem lehet, és miként Gorove képviselő ur mondá, önök szakitanak a történelmi multtal, de nem volt az a szabadság és haladás érdeke, hanem követte azt a nemzetnek ős idők óta ápolt szellemével ellenkezők nyugdijazása.

Továbbá Gorove képviselő ur még azt is mon-

dá, hogy nem gátolja a haladás érdekében legkevésbbé is az, ha az aristokraticus intézményeket kell megszüntetni.

Kik tehát azok, a kik a köztörvényhatóságok bizottságába a legtöbb adófizetőket betéve, uj aristokratiát alakitottak a nemzet egyenjogusága ellenében? Ismét a többség volt az, a ki ellenünkben a megyék ily szerinti rendezését megállapitotta, Gorove, Kautz és Pulszky képviselő urakkal; nemde 1870. julius 26-án, 150 szavazattal 101 ellenében, ismét a jobb oldal volt az, a ki leszavazott bennünket.

És kik azok, a kik 1870. február 3-án, midőn Tisza Kálmán képviselő ur inditványozta Zsedényi képviselő ur ellenében, mely inditvány szintén azt követelte, hogy a közlekedési ministeriumnál netalán lehető visszaélések megvizsgáltassanak, hogy tekintettel a ház kebelében is fölmerült, de az országban is elterjedt azon gyanura, hogy a közlekedési ministeriumban sérelmes visszaélések történnek, bizottság küldessék ki az ügy bővebb megvizsgálására; és midőn a ház ezt el nem fogadta; miután Zsedényi képviselő ur, a mint ugy hiszem, hogy beismeri, hogy roszul cselekedett, midőn inditványát visszavonta; mert azt hiszem, hogy azóta a deficitek egy nagy része meg lett volna takaritható, ha akkor, a kik a jobb oldalról azt óhajtották, kezet fogva az ellenzékkel; kiküldötték volna a küldöttséget. Kik azok, kik Simonyi Ernő képviselőtársam azon inditványát, hogy szakértők hallgattassanak ki, 200 szavazattal 107 ellenében leszavazták, tehát leszavazták és pedig Kautz, Gorove és Pulszky képviselő urakkal együtt.

És midőn végre 1872. február 21-én 178 szavazatnyi többséggel, köztük Gorove István és Pulszky Ferencz képviselő urak is, 138 szavazat ellenében kik szavazták le Simonyi Ernő képviselőtársam inditványát, hogy önálló független bank állittassék föl.

És most, midőn én önök szavai ellenében a napló tényeire hivatkoztam, mondják még önök nagy szóval az országban, hogy a Deák-párt a tényleges és positiv elem a haladás és szabadság mezején, és az ellenzék a tagadás: midőn majdnem minden, az ország jólétével összefüggő tényleges inditvány innen keletkezett; és mindaz, a mi a nemzet önállósága elleni inditvány, önöktől jő; de mind ama jó inditványok, miket az ellenzék tett, önök által leszaszavaztattak.

Nemde meg fog tényekből győződhetni az ország, hogy mi, az ellenzék lépett föl az ország szellemi és anyagi fejlődésére nézve tényleg, s önök voltak annak megtagadói. (*Kis szünet.*)

Most a pénzügyminister ur beszédére nézve kivánok megjegyzéseket tenni.

Meg fog engedni a tisztelt ház, hogy egy sokkal nagyobb fontosságu tárgyra nézve is csekély erőmmel meg kell tenni észrevételeimet. Nyilvánitom eleve: fölötte sajnálom, hogy a költségvetési vitánál az önálló magyar bankügy érdekében és ügyében azon férfiak részéről nem történt bővebb fölszólitás, kik mind tapasztalatuk, mind országosan elismert tehetségeiknél fogva e tekintetben hasonlithatlanul fölöttem és mások fölött is állnak. Megnevezem névszerint egyikét: Kamárom városának érdemes képviselője, Ghyczy Kálmán. (*Felkiáltások: Hiszen megtette!*) Igen, megtette; de sajnálom, hogy nem tette meg azon mértékben, a mint óhajtottam volna. Nem mondom én azt, hogy rögtön minden előintézkedés nélkül hevenyészve tette volna azt meg, hanem megvártam igenis, hogy itt a költségvetés tárgyalása alkalmával vegye birálat alá azon sürgönyöket, melyeket a lapok közöltek, s mivel azokat a pénzügyminister ur valótlanoknak nem nyilvánitvák, már most azok hallgatással nem mellőztethetnek. Tehát ez nem történt ugy, a mint én kivántam.

Bocsásson meg a tisztelt ház, ha a pénzügyminister előadására nézve is kötelességemnek tartom megtenni észrevételeimet. A bankügyre később fogok rátérni, most tisztán Kerkapoly pénzügyminister urnak azon kitételére teszek megjegyzést, melyet december 27-ki beszédében mondott. Ő ugyanis azt mondja: „mondhatom, hogy valami véletlen fölmerülése nélkül, a jövő évi rendes költségek előirányzata fokozott kiadásokat nem fog föltüntetni.“ Kijelentem, hogy én ezt részemről nemcsak nem vártam, de határozottan nem is helyeselhetem. A vitatkozások folyama alatt már meggyőződhetett a pénzügyminister ur arról, hogy nemcsak a pénzügyi bizottságnak, hanem majdnem az összes képviselőház nagy részének kiválóan nyilvánitott óhajtása az, hogy már a jövő évi költségvetésben, az igen sokba kerülő közigazgatási költségek nagy mérvben leszállittassanak. Jól tudom, hogy vannak más tárgyak, melyekre nézve magasabb költségek igényeltetnek; de midőn ezen óhajtás határozottan nyilvánult a képviselőházban: akkor én azt várom Magyarországnak — habár királyinak nevezem csak — ministerétől, nyilvánitsa ki, hogy iparkodni fog a netalán terhelő adóknak enyhitéséről gondoskodni, és iparkodni fog más még be nem hozott igazságos adóknak behozatala által könnyiteni a nép sorsán; továbbá az által is, hogy oly kiadások, mint a minő a pénzügyi rosz kezelés, melyet mindenki kárhoztat, nagy mérvben megtakarittassanak és ezen megtakaritás is szolgáljon fedezésére azon hiányoknak, melyek most léteznek. Midőn a tisztelt pénzügyminister ur tegnap visszatérve, Debreczen város első kerületének tisztelt képviselője Tisza Kálmán azon nyilatkozatára, miként a hitel künt és bent áldozatkészséggel fokoztassék, hét törvényjavaslatot terjesztett ide a ház elé, melyeknek szövegét most már a sajtóból megértettem. Én ugy hiszem, — bocsásson

meg a pénzügyminister ur, — hogy én ezen törvényjavaslatokban nem egy szükséges adójavitást az ország adózó népének teherjavitását, hanem egy pénzügyi végrehajtó közegnek törvényjavaslatát látom. És ha a tisztelt pénzügyminister ur erre akarja a mi áldozatkészségünket fölhivni: legyen meggyőződve, hogy e részben bennünk támogatóra nem talált; én mindazt, a mi a haza politikai fejlődésének, haladásának érdekével összefüggésben van, mind arra nézve szives készséggel járulok hozzá; hanem, hogy csakis ez a jelenlegi gazdálkodás folytathassék tovább, hanem csakis azért fedeztethessék ama 8—10 milliónyi hiány, hogy azután megmutassák, hogy megélünk napról-napra és az év végén ismét 10—15 milliónyi hiányt találjunk: erre legalább én áldozatkészségemet sohasem fogom nyilvánitani, és ugy hiszem, az egész ellenzék sem. *(Helyeslés bal felől.)*

Intem a tisztelt pénzügyminister urat, — gondolom jobban tudja, mint én — és kérem ne tekintsen Amerikára, noha megfigyelhetné, hogy Amerikában az azelőtti időben az amerikai polgároknak az összes államadóhoz semmivel sem kellett járulniok, fedezték azt a tengerparti bevételek.

Volt egy nagy küzdelmök nem anyagi, szellemi érdekben, a rabszolgaság eltörléséért; milliardokra menő dollár adósságba kellett verni magát Amerikának, és akkor behozta a fokozatos jövedelmi adót ezer dollárig, és ez roppant nagy pénz, 3 és fél ezer forint a mi értékünk szerint, senki jövedelmi adót nem fizetett, csak az, a ki ezen felül birt jövedelemmel, körülbelől 3 év előtt 57 millió dollárt vett ebből be; tehát majdnem 120 millió forintra ment tisztán ezen jövedelmi adó, a mit ismét, méltóztassék megjegyezni, hogy a 33 millió polgárból bár csakis 240 ezer polgár fizetett, még sem jutott Amerika egyetlen polgárának sem eszébe azért kivándorolni vagy csak igazságtalannak is mondani. Erre tehát nem hivom föl a pénzügyminister ur figyelmét, de felhivom arra, a mi Poroszországban legközelebb történt.

A porosz állami háztartás ez idő szerint növekedő bevételt mutat, az államférfiak a poroszországi képviselőházban kimondták, hogy föltételül tüzik a képviselők a szegény nepposztálynak terhein segiteni nemzetgazdászati és erkölcsi szempontból, és eltörlendőnek tartják a kisebb adónemek közül a hus, kisebb bélyegadó, sorsjáték és sóadó-nemeket; és a bizottság január 14-én abban állapodott meg, hogy az osztályadó, a mi itt személyes kereseti adónak neveztetik, tehát a személyes kereseti adó 140 tallérig senkitől ne fizettessék. 140 talléron fölül 200 tallérig egy, 200-tól 300-ig két tallér legyen és igy tovább; egyuttal meghatároztatván, mennyinek kell összesen a személyes kereseti adóból bejönni. *(Helyeslés.)*

Ha tehát én Magyarország pénzügyministerétől azon helyzetben, melyben hazánk van, joggal óhajtom, hogy azon tényezőkre hivatkozzék, melyeket, miként látjuk, más államok segélyül vették, ugy hiszem, nemcsak önmagam óhajtására hivatkozhatom, hanem azon pénz tekintetben minden esetre követésre méltó államok példáira is.

Szabad legyen még egyet megjegyeznem a tisztelt pénzügyminister ur october 27-ki nagy beszédére. Érintette ugyan átalánosságban, hogy a pénzügyi helyzet a politikai javulással is összefüggésben van. De bocsásson meg a tisztelt minister ur, én az ő átalános programmjában óhajtottam volna a szabadság és haladás azon részletes elvét látni, melyeket pártjának fő közlönye a vallásszabadság főbiztositéka és a polgári házasság mielőbbi behozatala, — és nem én mondom, mert nagyon anyaginak fognák tartani, de a „Pesti Napló“ mondja — a királyi kisebb haszonvételek mielőbbi megszüntetése tárgyában is tett volna bizonyos nyilatkozatokat. De nem csak ezeket óhajtottam volna a tisztelt pénzügyminister urtól, hanem egyebekre nézve is részletes nyilatkozatokat. Olvasta volna el a „Pesti Napló“ azon figyelmeztető szavait: „azt mondjuk Kerkapolynak, hogy neki mindenesetre többet kell óhajtania és többet kell kivivni iparkodnia, mint a mennyit Lónyay gróf ajánl. És habár én félek azok adományától, kik eddig tettök által az adományokat mérgesekké tették: mégis azt hiszem, hogy a pénzügyministernek okvetlenül tekintetbe kellett volna vennie saját pártja sajtójának, tehát az ő közvéleményének nyilatkozatát. Mert azt kénytelen vagyok beismerni, hogy Kerkapoly minister ur politikai programmjához képest Lónyay gróf programmjában sokkal több részlet, sokkal több előhaladottság van. Természetes, mig e szavak tényekké nem válnak, kételkednünk kell bennök, miután ott voltak az évek, melyekben lehetett volna ez elveket valósitania.

De én azt állitom, mit Tisza Kálmán képviselő ur, hogy jöjön a jó bárhonnan, én azt követni fogom. És én gróf Lónyay volt ministerelnök ur bukását, ha nem volna is más jó következménye, mint az, hogy a lehető legelső alkalommal megvettetnék alapja az önálló magyar nemzeti pénzügynek, nem fájlalnám; és ha e részben Lónyay gróf jó példával menne elől és többi képviselőtársait arra kivánná értelmesiteni, hogy a nemzet e nagy óhajtásának ellentmondani bün volna: én nagy részben leróva látnám azon, véleményem szerint, nemzetem politikai függetlensége és pénzügye elleni bünöket, melyeket ő eddig elkövetett. *(Helyeslés a szélső balról.)*

És most pénzügyminister urnak a bankügyébeni tényeire teszek megjegyzést.

Pénzügyminister ur 1872-iki nagy beszédében, mire a „Pesti Napló“ azonban azt jegyzé meg,

hogy a nemzeti önálló bankra nézve mond valamit, de ugyszólván alig mondott mégis valamit. Nekem azt mondá, hogy „daczára azon publicatióknak, melyekre nézve Madarász már is elérkezettnek látja az időt a szakitásra, elérkezettnek arra, hogy a nemzeti bankra való minden figyelem nélkül már most más utra térjünk, én ezen időt elérkezettnek nem látom.“ Meg fog nekem bocsátani a tisztelt ház, hogy itten épen azért, mert tudom, hogy tehetségeim gyengék, hivatkoznom kell erődeimül azon nyilatkozatokra és megállapodásokra, melyek e házban e tekintetben történtek. Emlékezem, azaz ott van a „Napló“-ban 1871. junius 5-ikén, midőn Horn Ede t. képviselő ur kérdésére válaszolva pénügyminister ur ezt nyilvánitá: *(Halljuk!)* „a magyar kormányférfiak nem kötelezték le magukat arra, hogy a bank-ügyben a banknak egyedárusságát hozandó uj törvények alkotásáig fentartsák, de mondották, — mindaddig, mig törvényhozási intézkedések nem történnek, fentartják a státust azon föltételekkel, hogy ez interregnum alatt a bank is teljesiti azon teendőket, melyeket a magyar forgalom és magyar érdek tőle parancsolólag követel.“ Ennek következtében 1872. február 16-án jöttek tanácskozás alá Trefort akkori képviselő urnak, Ghyczy Kálmán Komárom város tisztelt képviselőjének és Simonyi Ernő tisztelt képviselőnek a bank iránybani határozatai, illetőleg külön-véleménye és e tárgyban Kerkapoly Károly pénzügyminister ur kétszer tartotta kötelmének fölszólalni. Az első fölszólalásakor ezt mondja febr. 17-ikén, a „Napló“ 21-ik kötetének 128-ik lapján: „három eshetőség van. Ha azt kérdezik, melyiket fogadja el a kormány, azt felelem: a kormánynak az a kötelessége, hogy választását fölfüggessze attól, mit fog elérhetőnek tapasztalni az egyik, vagy másik, vagy harmadik uton, s a mely uton a legtöbbet fogja elérhetőnek látni: azt kell elfogadni, mert az kötelessége.“ És a 132-ik lapon hivatva érezte magát, a támadások következtében ismét ezt nyilvánitani: „azt nézem, mit lehet elérni, s ez áll előttem első sorban s azon utat választom, melyen legtöbbet érhetünk el.“ Nézzük már most a pénzügyminister ur müködése következtében beváltotta-e igéretét? Martius elsején menvén keresztül a törvényhozás mindkét házánál a bank-ügy rendezésének Trefort határozati javaslata szerinti elvégzése, Kerkapoly pénzügyminister mindjárt martius 4-én értesité a nemzeti osztrákbank kormányzóságát, miként elhatározta, hogy a national-bankkal köt az ország érdekeinek megfelelő egyeséget.

Itt azt vagyok bátor, a tisztelt pénzügyminister urtól kérdezni, vajon azon nyilatkozatának, hogy a három ut közül azt választja, a melyen legtöbbet ér el martius 1-je és 4-ike közt, meg volt-e ennek lehetősége? És az által, hogy martius 4-én határozottan az osztrák nemzeti bankkal kezdte meg az alkudozást: nem zárta-e ki igéretének azon lehetőségét, amely szerint azon uton menjen, amelyen mennie kötelessége, és amelyen legtöbbet ér el?

Ha önök figyelembe veszik az ezután bekövetkezett sürgönyöket, miszerint, az osztrák nemzeti bank elutasitotta őt, azt mondá: adjon ő előbb tervet. Midőn a tervet előadja, az ideiglenes egyezkedésre azt mondja, ezt fogadom el, én végleg akarok veled egyezkedni. Erre pénzügyminister ur azt válaszolja: jól van, tehát véglegesen fogok veled egyezkedni. Erre a bank azt mondja, mik a föltételek? A pénzügyminister a föltételeket előadja, a mire ismét tagadó választ nyer; azt mondván a bank: a föltételekbe nem egyezek bele. Ezután eltelt körülbelől 3 hónap. Az egyezkedés martiustól egészen julius végéig tartott. Odavetette magát a pénzügyminister ur az osztrák nemzeti bank kegyére; ez által azután elzárta magától az utat, Magyarország érdekei szerint intézkedni. Tehát ő maga zárta el az intézkedhetést.

Lehetetlen, miként az october 27-ki sürgönyből föl ne olvassam a t. pénzügyminister urnak azon szavait, hogy: tekintve a magyar fiókok dotatiójának jelenlegi elégtelenségét, már azért is szükségesnek, elengedhetlennek tartja, nehogy ezen szemrehányás, azon látszatnak exponálja magát, hogy a nevezetes tárgyalások alatt nem biztositotta kellőleg az ország érdekeit, a magyar kormány szabadsága eljárását. — Ugyan, képviselő urak, vegyék figyelembe: nem-e egymagát a tanitó előtt mentegető deákhoz illő-e ez. Mintha azt mondaná: engedj meg uram, én nem tehetek róla, engem unszolnak és ha hazamegyek, szemrehányást tesznek, hogy nem tettem, amit a nemzet érdekében tenni kötelességem.“ S igy magát tovább mentegetve, ezt is mondja:

Ami továbbá a föltételeket illeti, arra figyelmeztet, hogy a minister most elejté az önálló pesti igazgatóság fölállitásának tervét, s a 32 perczentes dotátiót nem azonnal, nem mint változhatlan emelést sürgeti, hanem, mint a dotátiók maximumát.

Én nem tudom, t. képviselőház, hogy midőn ezek történnek, ha csak abban nem áll a nagy tehetség, nem mondom akarva, de akaratlanul, hogy Magyarország pénzügyministere által Magyarország egy idegen pénzintézet előtt szégyenpadra állittassék, és Magyarország hitele koczkáztassék: én nem tudom Kerkapoly pénzügyminister urnak nagy tehetsége miben áll.

És még ha nem is volnának meg a tényezők a pénzügyminister segélyezésére: én azt hiszem, első sorban a sajtó támogatja a kormányt müködéseiben, és nézzük, mit mond e részben a „Pester Lloyd.“ Azt mondja: „Ha oly lépésre kényszeritenek minket, melyet ma-

gunk szántából sohasem tettünk volna, akkor — legyenek meggyőzödve — nem Magyarország politikai és közgazdasági érdekei fognak károsodni.“ — A mig kormányunk nem tesz intézkedést, hogy az átmeneti időszakra az ország hitelszükségleteinek fedezését biztositsa, a bank mindig tudni fogja, hogy ő a helyzet ura; és nemcsak a sajtó, én azt hiszem, leginkább az iparos és kereskedelmi világ van hivatva e tekintetben itélni, és mit mond a „pesti kereskedők csarnoka“ a „Pesti Napló“ január 18-ki számában? Néhány tételt bátor leszek a tisztelt ház figyelmébe ajánlani.

Mi egy oly osztály képviselőiül, mely a nemzeti bank kiméletlen eljárása által a legérzékenyebben sujtatik, mindazonáltal elég elfogulatlansággal birunk, hogy a mély lehangoltság, sőt elkeseredés közepette is, mely különösen az ismert levelezés közzététele óta országszerte a bécsi intézet ellen nyilatkozik, szenvedélyesség nélkül megfontoljuk az eszközöket és czélokat, és előitélet nélkül vizsgáljuk a helyzetet és annak követelményeit, és minél hatalmasabb mérveket ölt a közmegbotránykozás, és minél zajosabban nyilvánul a közvélemény a nemzeti bankkal kötendő minden egyezmény ellen, annál sürgősben felhiva érezzük mi magunkat arra, hogy mi is elmondjuk itéletünket oly kérdésben, mely által oly közvetlenül érintetünk. Végeldöntésére nézve pedig ugyanazon kereskedelmi intézet ezeket mondja: *(Zaj. Fölkiáltások: Eláll!)* Senki sem szereti hallgatni azon érveket, melyeket cselekvényei ellenében kivált a leghivatottabb részről intéznek.

A pesti kereskedők csarnoka következőkben öszpontositja nézeteit, hozzátesszük, hogy a Magyarország s Austria közötti viszonylatnak, tehát a bank és bankjegyügy egységének föntartása még inkább az osztrák, mint a magyar kereskedelmi és iparos köröknek érdekében fekszik; mert ránk nézve a bécsi intézettel való szakitás mégis csak pillanatnyi zavart, fönakadást és válságot idézne elő, melyeken annál biztosabban átlábolhatnánk, minthogy egy önálló magyar bank létesitése egyszersmind szükséges segélyt nyujtana; Austriára nézve azonban Magyarország visszavonulása a nemzeti banktól állandó érdekeket koczkáztatna, melyek nemcsak mulólag lennének veszélyeztetve.

Összevonva röviden a mondottakat, hazai ipar és kereskedelmi érdekeink szempontjából, melyeket a szükségtelen megrázkódtatásoktól meg akarnánk kiméln, valamint Austriával való közgazdászati érintkezésünk folytonosságának érdekében is kivánjuk az osztrák nemzeti bank és kormányunk közti kiegyezés létrejövetelét, de legalább is azon követelmények alapján, melyeket a magyar pénzügyminister a provisorium szabályozása tekintetéből kikötött. Még mindig reméljük az osztrák nemzeti bank belátásától, hogy saját érdekeinek tudatában is, Magyarország ezen, minden tekintetben méltányos, de egyuttal mellőzhetlen kivánalmait teljesiteni fogja.

Ha azonban a bécsi bank mindennek daczára a viszonyok végleges szabályozása tekintetében Magyarországgal szemben régi előitéletei mellett megmaradna, az esetben a kormány kényszeritve volna a nemzet összes hatalmi és segélyforrásaira apellálni, hogy egy önálló magyar bankot létesithessen. Az átmenet minden esetre nehéz volna; az Austria és Magyarország közti válóper kétségkivül sok mindenféle calamitással volna összekötve; mi azonban, kik épen azon körök hangulatáról birunk biztos tudomással, melyek közvetlenül érintetnének ily eventualitás által, fölemelt fővel mondhatjuk ki azon meggyőződésünket, hogy e körök nem tekintenek semmi áldozatot és bármily érzékeny veszteséget, ha arról van szó, hogy egy tarthatatlan és mondjuk ki nyiltan, lealázó függőségi helyzetnek vége vetessék. A hazafiuság ezen országban a különben hidegen számitó kereskedelmi körökben is kiváló szerepet játszik, és midőn a magyar állam becsületéről és méltóságáról van szó, mindig hatalmasan szokta éreztetni fölényét, minden más tekintet és érdek fölött.

Ezek azok, t. ház, mik az én érveim pénzügyminister ur október 27-én tartott nyilatkozata ellenében. És midőn a hivatott kereskedelmi körök ugy nyilatkoznak, gondolja meg akkor a t. pénzügyminister ur, hogy ha ily esetben hivatkozik az ország áldozatkészségére és támogatására, bizonynyal nem fog ugy járni, mint eddigelé járt.

És én csatlakozom Irányi Dániel t. képviselőtársam azon nyilatkozatához, miszerint a földmüvelési érdekek tekintetbe nem vételével önmagának a kereskedői csarnok nyilatkozatának ellenére is nem tartotta kötelességének a pénzügyminister ur megszakitani az egyezkedést az osztrák nemzeti bankkal, és lépéseket tenni egy független, önálló magyar nemzeti bank alapitására; s ezt kárhoztatom.

Hátra van még, t. ház, és utoljára kivánok megjegyzést tenni Szlávy t. ministerelnök ur multkori beszédére. Nem kivánok a közjogi, a közügyi vita terére bocsátkozni, de azokra, miket mégis ministerelnök ur jónak látott e tekintetben, ugy az 54 milliónyi kölcsönnél mint legutóbb is nyilvánitani: okvetlen meg kell tenni észrevételeimet.

A ministerelnök ur az 54 milliónyi kölcsönnél ezeket mondotta: „károsnak és veszélyesnek tartanám lefelé lejteni a más oldalon, a hová az ellenzéknek egy némely hevesebb vérü tagja már is eljutott, kiknek egyikét heve az imént ragadta el, annak kijelentésére hogy szerinte az monarchia, amelyet 1867-ben megalkottunk, képtelenség, hogy fönmaradását nem tartja üdvösnek és hogy szétbomlása a történet logikája szerint be fog következni.“

Megengedjen a t. ministerelnök ur nekem, aki ezeket nyilvánitottam régi, majdnem serdülő egész ifju koromon át szerzett meg győződéseim ezek, tehát nem hévtől elragadva, de hidegen átfontolva mondottam. Én küzdöttem mindig Magyarország azon történelmi politikája mellett, amely Magyarországot az osztrák birodalom beleolvadásától nemcsak megmenti, de amely Magyarországot tisztán, és csakis egyedül az 1848. törvények szerint ismert fejedelem ugyanazonosságát ismeri s ezenkivül minden más egyéb viszonyt kizár.

Ha tehát, miként állitám, ez nekem határozott meggyőződésem és hitem, és hogy hazánk másként nem lehet boldog és önálló, s ha ez utóbb a personalunio alapján sem létesittethetnék, — és ha ez is veszélyeztetné hazánk önállását, kötelességem volna alkotmányos uton, sőt nemcsak nekem, de kötelme volna önmagának a korronának, és a korona tanácsosainak Magyarország önállósága tekintetéből ily intézkedéseket inditványozni: akkor én azt hiszem, hogy csak azt tettem, mi minden polgárnak hazája iránti kötelessége. *(Helyeslés szélső bal felől.)*

Én azt hiszem, miként lehetetlen, ismétlem, a történet következménye szerint lehetetlen, ha valósul a nagy német birodalom egysége, pedig annak valósulnia kell, hogy akkor az osztrák tartományok német része azon testülethez, a nagy német birodalomhoz ne csatlakozzék, vagy csatoltassék; mivel tehát ezt hiszem, meg akarom menteni Magyarországot mindazon eshetőségektől, melyek akkor hazánkat veszélybe dönthetik, és azért csak sajnálatomat kell kifejeznem a t. ministerelnök urnak legközelebbi nyilatkozata fölött, és mint már az 54 milliós kölcsönnél, most is szerencsétlenségnek tartom azt, mit ő e szavakban nyilvánitott:

„Azon órában, melyben Európa államaiban meginog a bizodalom az iránt, hogy ezen két egyesitett állam, mint nagyhatalom, képes fönállani, azon órában meginognak annak alapjai és bekövetkezik az összeroskodás, amely után lehet ezen terület, melyet most büszkén Magyarországnak nevezünk, virágzó, dús és gazdag, lehetnek lakosaik boldogok, szabadok: de Magyarország nem lesz! *(Hosszas élénk helyeslés jobb felől. Ellenmondás a szélső bal felől.)* Csak akkor lesz boldog! *(Nevetés jobbról.)*

Képviselők! Midőn az mondatik, hogy akkor Magyarország nem lesz, és ez átalánosan helyeseltetik, másrészről pedig elleneztetik és az ellenzés nevetéssel fogadtatik Magyarország képviselő-testületében: akkor hiszem, oda jutott már e nemzet, hogy a köz elerkőcstelenités és az önbizalmatlanság politikája következtében önálló állami létét történelmi multunk szerint megmenteni képtelen. *(Igaz! Ugy van! a szélső bal felől. Nagy zaj jobb felől.)*

Elnök: Sajnálattal vagyok kénytelen a házszabályok 136. §-a által adott joggal élni, és a képviselő urat imént használt kifejezéseért ezennel rendreutasitani. *(Zajos helyeslés jobb felől. Zajos ellenzés a szélső bal felől.)*

Madarász József: Én azt hiszem, utasithatom a ministerelnök urat Angolország példájára és Pittnek mondatára, midőn az angol parlamentben arról volt szó, vajon Amerika ellenében, mely föltámadt, nem a jó barátságos szövetséget megszakitani Angolországgal, de megszakitani az elnyomás uralmát: akkor vitatták az angol parlamentben, vajon fölszabaditsák-e Amerikát, vagy nem. Pitt mondá e szavakat: „én örülök, hogy Amerika föltámad, ellenünk szegül. Ha a 3 milliónyi népben annyira kihalt volna a szabadságszeretet, hogy önként rabszolgákká óhajtanának lenni: ez volna a legjobb eszköz rabszolgákká tenni magunkat.“ Ez az angol parlamentben azon Amerika mellett volt mondva, mely nem Angliában, hanem azonkivül támadta meg Angliát.

És midőn a magyar parlamentben, Magyarország létesülésének elve mellett, hogy még akkor is, ha az osztrák birodalom összeroskad, Magyarország igenis lesz és kell, hogy legyen — midőn én amellett szólalok föl: akkor képviselők, akkor mondatomra, t. ház! a rendreutasitást nem értem! *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Elnök: T. ház! kénytelen vagyok tudomására juttatni a t. háznak, mily kifejezéssel élt Madarász József képviselő ur. *(Halljuk!)* Midőn a jobboldalról fölkiáltások történtek az 1848-ki törvények által is elismert birodalmi kapcsolat füntartása érdekében, s azt a t. képviselő ur mint a közerkölcstelenség következését jelezte: elnöki kötelességemet véltem teljesitni, *(Élénk helyeslés jobb felől; zajos ellenmondás bal felől.)* midőn a házszabályok által adott jogomnál fogva ezen kifejezést, mint e helyhez nem méltót rendreutasitottam. *(Hosszas helyeslés jobb felől; élénk ellenmondás bal felől.)*

Madarász József: T. ház! Igenis, mi áldozatkészséggel vagyunk Magyarország érdekei iránt: a szabad, önálló, független Magyarország iránt életünket, vagyonunkat föláldozni és az osztrák-magyar birodalmi 1867-iki kiegyezést minden erönkkel alkotmányos uton megváltoztatni szoros, szent kötelességünknek tartjuk; *(Élénk helyeslés szélső bal felől.)* mert ezt tartja meggyőződésünk hazánkra nézve üdvösnek. Midőn e téren bontjuk ki zászlónkat, Magyarország piros-fehér-zöld szinü zászlóját: engedjék meg önök figyelmöket fölhivom arra: vajon e kormány csak a nemzeti érzület tekintetéből is megteszi-e mindazt, a mivel — ugy hiszem — önmaga fejedelme iránt kötelessége szerint tartozik?

Bárki jöjjön is — jobboldalról vagy baloldalról — széles e házából Budára és nem látja ott Magyarország zászlóját: higyjék el önök, levertséggel fog innen távozni. *(Zajos helyeslés bal felől.)*

Én azt hiszem, hogy ha hiszi a kormány azt, hogy Magyarország önállására, közjogára és előhaladására mindent megtesz, amit tennie kell: vajon nem volna-e kötelességök a kormány tagjainak e rég nyilvánitott nemzeti érzületet fejedelmök előtt tolmácsolni? és én meg vagyok győződve, hogy százszorosan inkább ragaszkodnék a nemzet fejedelme és kormánya irányában; mintha látja, hogy az 1848. által szentesitett nemzeti érzületének e legszentebb joga sem tartatik tiszteletben.

Azért hát mi kibontjuk a zászlót, a nemzeti szabadság és haladás zászlóját önök közösügye és — hitem szerint — Magyarország szellemi és anyagi vesztét okozó törekvése ellen: és ezért megtagadom e kormánytól mindazon költséget, melyet a kormányzásra kiván. *(Élénk helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Péchy Tamás: Tisztelt ház! A házszabályok 128. §-a értelmében az igen tisztelt elnök ur 133-ik §-ára hivatkozva, rendreutasitotta előttem szólott képviselő urat.

Az igaz, hogy a házszabályok ezen §-a megadja az elnök urnak a jogot a rendreutasitásra, és hogy mikor történjék ezen rendreutasitás, annak szabályzó körvonalai nincsenek. De igen is, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a parlamentben a szólásszabadság mindenek fölött áll: *(Ugy van! bal felől)*, vannak mégis határok, melyek szigoruan megszabják azon jogot, mely az elnök urat illeti. *(Helyeslés bal felől.)* Nem mondom, hogy a ház minden tagja osztozhatik azon nézetben, melyet Madarász képviselő ur kifejezett; de tagadom azt, hogy a képviselő ur oly erős kifejezéseket használt volna, melyek az elnök urat rendreutasitásra kényszeritették volna. *(Igaz! bal felől.)* Csak azért szólaltam föl, nehogy az elnök rendreutasitása szó nélkül elhangozzék. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Somssich Pál: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* Kötelességemnek tartom én is, — nehogy előttem szólott Péchy képviselő ur megjegyzése viszont megjegyzés nélkül elhangozzék — kijelenteni, hogy részemről az elnök ur rendreutasitását egészen helyeslem *(Élénk helyeslés jobb felől)*; helyesnek tartom azért, mert a képviselő ur nyilatkozata egy létező törvényes kapcsot érint oly szavakkal, a melyeket itt rendreutasitás nélkül eltürni nem lehet. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Elnök: Lónyay Menyhért gróf képviselő ur a 128-ik §. értelmében félremagyarázott szavainak helyreigazitása végett kiván szólani. *(Halljuk!)*

Lónyay Menyhért gróf: Tisztelt ház! *(Halljuk!)* A házszabályok 128-ik §-ának b) és c) pontjai ezt tartalmazzák: szót kérhetnek bármikor azok is, kik netalán személyes megtámadásra válaszolni, vagy szavaik elferditését röviden helyreigazitani kivánják. *(Egy hang a baloldalról: Röviden!)* Rövid leszek, mert a ház ideje drága. Mindenekelőtt sajnálatomat fejezem ki a fölött, hogy a tegnapi napon nem lehettem jelen a házban. *(Fölkiáltások bal felől: Kár volt. Kötelessége lett volna.)* Vannak kötelességek, amelyek rövid időre bárkit fölmentenek a házban való megjelenéstől; hétfőn itt voltam a házban és itt kaptam egy táviratot, mely egy igen kedves rokonom halálát jelentette, kinek a végtiszteletet megadni kivánván: ezen körülménynél fogva, méltán tekinthettem magamat a megjelenés kötelessége alól fölmentve. *(Helyeslés jobb felől. Mozgás a bal oldalon. Halljuk!)* Tisza Kálmán képviselő ur tegnapi beszédének helyreigazitásában tartózkodni fogok azon modortól, a melylyel a tisztelt képviselő ur irányomban élt; de mivel beszédében több helyütt található szavaim elferditése, *(Helyeslés jobb felől)* erre, a tisztelt ház engedelmével, a helyreigazitást lehető röviden megtenni kötelességemnek tartom. *(Halljuk!)*

A tisztelt képviselő ur azt mondá beszédében, hogy én bizonyos dolgokat jósoltam, és erre nézve különösen kiemelte az 1867-dik évben mondott beszédeimet. Kétségtelen, hogy 1868-ik évi beszédeimet érti, azt, midőn az első költségvetést bemutattam; fölhozva, hogy átnézte e beszédeimet és hozzáteszi: ime látjuk, minő hitelt lehetett e jóslatoknak adni.

Én nem fogok véleményt mondani arról: vajon jóslatot tartalmazott-e beszédem vagy nem; ezt a a tisztelt ház itéletére bizom. A képviselő ur szerint azt jósoltam, hogy egy pár év alatt le lehet szállitani az adókat. Engedje meg a tisztelt ház, hogy ennek ellenében fölolvassam, mit mondottam. *(Halljuk!)* 1868-iki beszédemben ezeket mondtam *(olvas)*: „Meg vagyok győződve, hogy takarékos belkormányzat, hasznos beruházások tétele és az adóknál behozandó reformok által, különösen az adóknak czélszerü és lelkiismeretes kezelése mellett minden érezhető adó-emelés nélkül a sulyegyen az államháztartásban föntartható.“

Ha e feltételek teljesedésbe mennek: nem kételkedem, hogy a sulyegyen föntartása valósággá vált volna. *(Helyeslés jobb felől. Fölkiáltások bal felől: ki az oka, hogy nem történt?)*

Továbbá azt mondtam *(olvas)*: „meg vagyok arról is győződve, hogy ha a jövedékek, fogyasztási adók és illetékeknél a lábrakapott megröviditések, eltagadások, és csalások megszüntethetők lesznek, s jövedelmi adójokat becsületesen megfizetik mindazok, kik arra kötelezvék: nemcsak deficit nem lesz, sőt a törvényhozás képes lesz a föld- és házadó tételét nevezetesen mérsékelni.“

Ismét azt mondom, hogy ha e föltételek teljesedésbe mennek: bizonyosan bekövetkezett volna, a mit kilátásba helyeztem; sőt hozzáteszem, hogy be következhetnék jövőben is: ha teljesittetnek az általam elősorolt föltételek. *(Helyeslés jobb felől. Mozgás a bal oldalon.)* Ennyi volt az, a mit én akkor, mint a képviselő ur mondja, jósoltam.

Továbbá szükségesnek véltem — még pedig nem mentegetésére, mint a képviselő ur mondá, ama kormány vasuti politikájának, melynek én is tagja voltam; — de szükségesnek véltem Ghyczy képviselőtársunk beszédének egy állitását helyreigazitani. Azt mondtam beszédemben: „azt állitotta Ghyczy képviselő ur, hogy kivéve a battaszék-zákányi vasutat — de ezt is, mint hozzáteszi, csak talán kivéve — a többi biztositást mind kétségtelenül a ministerium inditványozta.“ Ghyczy képviselő ur e tételének megerőtlenitésére hoztam én elő beszédemben tényeket. Ferditès tehát az, a mit Tisza képviselő ur tegnapi beszédében, ezt illetőleg, beszédemről mondott. Kitetszik ez magából a képviselő urnak beszédéből, a mennyiben beszédének több helyén mondja, hogy ezt és ezt a vasutat nem a ministerium inditványozta: és igy világos, hogy a képviselő ur következtetése nem alapos.

Azt mondá továbbá Tisza képviselő ur, hogy én beszédemben igy szóltam: „emlittetik az északkeleti vasut; de hisz ezt is Tisza Kálmán inditványozta.“ Bocsánatot kérek, ezt sohasem mondtam, és igy mindaz, a mit Tisza Kálmán képviselő ur ezen állitólagos mondatra épit: alappal nem bir.

Én azt mondtam, „hogy martius 22-én a 44-iki ülésben a debreczen-szathmár-szigeti vasut épitése tárgyában Tisza Kálmán határozati javaslatot nyujtott be.“ Ezek voltak az én szavaim, és ezeknek félremagyarázása az, a midőn Debreczen városa képviselője azt állitja, hogy én róla, mint az egész észak-keleti vasut inditványozójáról, emlékeztem meg. Igenis azt mondottam, hogy ennek az inditványnak következtében és ennek alapján történt e vasut engedélyezése, nem pedig a ministerium kezdeményezése folytán.

Hasonlólag félremagyarázása szavaimnak az, midőn a képviselő ur azt mondja, hogy én beszédemben azt állitottam, hogy a nyiregyház-ungvári vasut tárgyalásánál nem voltam már e háznak tagja. Bocsánat, de ezt nem mondottam. Az én beszédemben erre vonatkozólag szóról-szóra ez foglaltatik: „a mennyire emlékezem, ezen pálya engedélyezése akkor következett be, midőn én a ministeriumnak és a háznak tagja már nem voltam.“ Ez igy is van, mert én május 22-ikén szüntem meg e ház tagja lenni: az engedélyezés pedig történt junius 25-ikén. *(Fölkiáltások a baloldalon: A szentesités.)*

Még egy más váddal is illet engem a képviselő ur, beszédének egy másik részében szintén elferditvén a tényeket. Beszédében ugyanis ez áll *(olvas)*: „minden befolyásának fölhasználásával erőszakolta ezen vasutat keresztül a pénzügyi bizottságban és ennek tárgyában még 1870. máj. 18-án itt a házban beszédet is tartott“, hogy tehát a beszéd a házban is ezen engedély ki erőszakolását célozta.

Ezzel szemben hivatkozom a pénzügyi bizottságra, de hivatkozom magának a tisztelt képviselő urnak tegnapi beszédére, melyben elősorolván, milyen stádiumokon ment keresztül e vasut, hogy t. i. midőn a pénzügyi bizottság tárgyalta, már volt erről törvény, s azt, ki inditványozta, előadja, hogy a kormány javaslatát a pénzügyi bizottság módositotta, s több concurrens lépvén föl, egyike volt Strussberg, másika az északkeleti vaspálya-társaság, kinek kell s mikép kiadni: erről folyt a tárgyalás. Magának a tisztelt képviselő urnak beszéde is ellenkezik tehát azzal, amit bizonyitani akart. Világos ennélfogva, hogy a képviselő urnak állitása, mely szerint én erőszakoltam volna ki a pénzügyi bizottságban e vasut kiépitését: semmi alappal sem bir.

Ami pedig azt az állitást illeti, hogy én e tárgyban magában a házban is fölszólaltam, s hogy e szerint itt is erőszakolni iparkodtam e vasut engedélyezését: a naplók gondos átnézése után — itt vannak kezemnél — nyilvánitom, hogy miután a kormány nézeteit e vasuti ügyre nézve a közlekedési ministerium akkori államtitkára előadta, én csak is egyszer szólaltam föl, még pedig egy mellékes kérdésben nevezetesen Irányi Dániel képviselő ur, azt kérdezte: nem tartja-e a pénzügyi minister tulságosnak azt, hogy az elsőbbségi kötvények az összes tőkének $^3/_5$ részét képezzék, mire igen röviden, alig 10 sorban: azt feleltem, hogy igenis én is czélszerübbnek tartanám, ha az elsőbbségi kötvények csak felét tennék az összes tőkének; de minthogy minden eddig engedélyezett vasutnál ez az előzmény: nem volna czélszerü ez esetben kivételt tenni.

Ennyi volt és nem több, mit mondék; tehát ennyiből áll azon befolyás, melyet e vasut ügyében a házra gyakoroltam. Ennek pedig talán nem fogja tulajdonitani a képviselő ur, hogy az egész bal- és az egész jobb oldal egyaránt egyhangulag megszavazta e vasutat. *(Ugy van! jobb felől.)*

Ezeknél fogva a tisztelt képviselő urnak erre nézve tett suppositumát alaptalannak tartom. *(Tetszés a jobb oldalon.)*

Tehetnék a tisztelt képviselő ur rám vonatkozó előadásának még több pontjára nézve megjegyzéseket. *(Mozgás a bal oldalon. Fölkiáltások: Nem lehet!)* De igenis lehetne, mert nem csak az általam most idézett pontokban történt szavaimnak félremagyarázása; de nem teszem ezt azért, mert nem utószor állok a tisztelt képviselő urral szemben és még többször lesz alkalmam azokra, miket reám vonatkozólag mondott, visszatérni.

Tisza Kálmán: Én nagyon óhajtottam volna, hogy a tisztelt képviselő urat ne zavarta volna senki abban, hogy ha akart még tovább is, szóljon. Jogom szerint arra, amit tegnapi beszédemből sziveskedett elferditve mondani, nekem is van válaszom, és arra szoritkozom.

Ő tagadja először, hogy az észak-keleti vasutra nézve azt mondta volna, hogy én inditványoztam. Én hivatkozom a házban jelenvoltakra, hogy azt mondta, *(Felkiáltások a bal oldalon: Igaz! ugy van!)* ha kiigazitotta azután: az nem az én hibám.

Továbbá azt mondja, hogy ferditès, midőn azt mondom, hogy a május 18-iki ülésben ő erőszakolta az ungvári vasutat. *(Lónyay ellentmond.)* Azt tetszett mondani, hogy én azt állitottam, hogy erőszakolta az ungvári vasutat a pénzügyi bizottságban — ha nem ezt tetszett mondani, akkor nem tudom mit tetszett mondani? — és miután fölhoztam, hogy a házban is hozzászólott, tehát ezzel — Lónyay gróf képviselő ur szerint — azt mondtam volna, hogy a házban is erőszakolta, és ebben fekszik beszédemnek elferditése. Mert azt igenis mondtam, hogy erőszakolta a pénzügyi bizottságban, mert erről hiteles tudomásom van ugy nekem, mint mindazoknak, akik akkor a pénzügyi bizottságnak tagjai voltak; de nem mondtam, hogy erőszakolta a házban; már ezt a tisztelt képviselő ur fogta rám; Lónyay képviselő ur azt mondván, hogy akkor már a ministeriumnak és a háznak tagja sem volt, erre nézve jegyeztem meg, hogy május 18-án hozzászólott e tárgyhoz, s ezzel csak azt akartam bizonyitani, hogy akkor még tagja volt a háznak, de nem azt, hogy a házban is erőszakolta, és igy csak azt mondtam, amit a Napló is tanusit. *(Helyeslés bal felől.)*

Mátyus Arisztid: Tisztelt ház! Elismerem, hogy mindinkább tarthatlan lesz állása azoknak, kik a költségvetés átalános vitájában még szót akarnak emelni; de mert a helyzet komoly és ez a vita hosszuságát teljesen indokolja, legyen szabad nekem reménylenem, hogy egy rövid időre találkozandom a tisztelt ház türelmével és elnézésével, egyébiránt utolsó szónok is vagyok.

Csanády Sándor: Ó nem!

Mátyus Arisztid: Hosszas türelmét a tisztelt ház tehát méltán kifejezheti azzal, hogy még engemet is kihallgat.

Három fontos föladat megoldására kellett nézetem szerint, irányozva lenni a költségvetés átalános vitájának. Az egyik s talán legfontosabb a pénzügyi helyzetnek alapos megismerése; másik gondoskodás a megzavart állami és pénzügyi egyensuly helyreállitásáról; a harmadik pedig tisztázása az eszméknek a jövő politikára nézve, értem ugy a nemzetgazdászati, mint szellemi és erkölcsi politikára nézve.

A mi az első kérdést illeti, elismerem, hogy nagy részben sikerült azt megoldani, elismerem, hogy a vita folyamában előadottakból nagy részben megismerhettük pénzügyi helyzetünket és fölismerhettük azon indokokat is, melyek az országot ezen helyzetbe juttatták; elismerem, tisztelt ház, még azt is, hogy legnagyobb részt helyes nézetek adattak elő, maga az igen tisztelt pénzügyminister ur által is a megzavart sulyegyen mikép leendő helyreállitására vonatkozólag ugy a folyó évre, mint átalános közvonalokban a jövő évekre nézve is; habár meg nem tagadhatom azon rövid megjegyzést, hogy valóban fér még kétség ahhoz, hogy azon mód, melyet ő a folyó évi rendes szükségleti hiány fedezésére jelzett, sőt melyre nézve már törvényjavaslatokat terjesztett be, nekünk azon biztosságot nyujthassa, melyre szükségünk van, arra, hogy rendes szükségleteink hiányai mindenesetre azon forrásokból, melyek arra kijelöltettek, fedeztetni fognak. Erről azonban azt hiszem, czélszerübb lesz akkor szólni, ha majd a hiány fedezésével fog a tisztelt ház foglalkozni.

Ha csak e két kérdéshez a hármas föladat e két elsejéhez kivántam volna szólni, ugy elismerem, hogy fölszólalásomnak helyes oka nem volna. De szólni akarok különösen és kissé tüzetesebben azon harmadik föladathoz, melyet meggyőződésem szerint, — ne vegye a tisztelt ház szerénytelenségnek e kijelentésemet, — sem a tisztelt ház, sem a kormány meg nem oldott, értem a jövő programmját ugy nemzetgazdászati, mint politikai tekintetben.

Igaz, tisztelt ház, hogy a pénzügyminister ur szokottnál több egészséges reform-eszmét penditett meg legutóbbi beszédében; igaz, hogy ha gondolatait fürkészni akarjuk, s talán kiegésziteni azokat, melyeket ő maga ki nem egészitett: ily jóakaratu birálat mellett beszéde szavaiból egy közgazdászati programmot is ki lehet olvasni. De mert a háznak legalább mint olyannak, nem föladata a pénzügyminister ur által hagyott hiányokat ilykép pótolni, szabad legyen nekem rámutatni azokra, miket, igen sajnálom, hogy beszédében tüzetesebben nem fejtegetett. Mert csak ez uton nyerhetett volna az ország teljes megnyugvást az iránt, hogy kormányunk tiszta, határozott öntudattal bir a jövő föladatairól, s tisztán, határozottan ismeri az utat, melyen haladnia kell, vagy legalább, melyen ő haladni akar. Hogy azonban ezt tehessem, hogy kitüntethessem, miszerint a pénzügyminister ur beszéde programmot közgazdászati téren a jövőre oly értelemben, mint én annak fölállitását szükségesnek tartom, nem adott: kell, hogy jelen anyagi helyzetünkről néhány megjegyzést tegyek.

Én, tisztelt ház, nem ma adok a házban meggyőződésemnek az iránt először kifejezést, hogy ugy a kormány, mint a tisztelt jobb oldal legtekin-

télyesebb tagjai, legjobb szónokai és legképzettebbeknek ismert közgazdasági tekintélyei országunk anyagi helyzetét nem a valóságnak megfelelően ítélik meg, vagy ítéletüknek, legalább nem a valóságnak megfelelőleg, igyekeznek kifejezést adni. Többször s ismételve bátor voltam a tisztelt ház figyelmét fölhivni, miszerint anyagi helyzetünk megérdemli, hogy azt mélyebben vegyük bonczkés alá, mint azt a háznak most emlitett tagjai éveken át tették.

Fölszólalásomnak — amin nem is csodálkozom, — sikere nem volt akkor; de nem volt ezen tárgyalások alatt sem. Gorove, Kautz és Pulszky Ferencz képviselőtársaim beszédeiből ezt eléggé láthattuk. Gorove István tisztelt képviselőtársam beszéde fölött csak egy itélet uralkodott a házban és ez az volt, hogy hazafiui melegséggel szólott a jövőről, de nem elég lelkiismeretességgel törekedett a jelen bajait föltüntetni. Szépitgette helyzetünket, sőt — ami azonban már végre is adatainak hibája — oly adatokat hozott föl, melyek egy részt nem valók, más részt nem alkalmasak anyagi helyzetünk fölismerésére.

Kautz Gyula tisztelt képviselőtársam mint statisticus vizsgálta meg országunk anyagi helyzetét és számokkal iparkodott állitásait igazolni; hanem mintha maga is érezte volna, hogy a számokból következtetni nem igen lehet, az állami helyzetünkre vonatkozó következtetéseket elhagyta.

Emlékeztethetem a tisztelt házat beszéde azon részére, melyben hazánkat párhuzamba állitja sok mivelt európai állammal, különösen a földadó teher azután a közvetlen adók terhe és az állami adósságok terhe tekintetében. Emlékeztetem a tisztelt házat, hogy fölállitotta thésiseit; hanem ezen számokból következtetéseket nem vont; mert következtetést nem is vonhatott; mert ha ilyen következtetéseket vont volna, ezek mind ellene szólottak volna. Azonban én csak egyetlenegy számtételét akarom birálat alá venni; mert részemről is hozzájárulok azokhoz, akik, mint Horn Ede tisztelt képviselőtársam is megemlitette, nem barátai ily statistikai összehasonlitásoknak, különösen a budget-vita keretében, ahol az ország helyzetének megmásithatlan föltüntetése a föladat. Ő azt állitotta, hogy Európa több államaiban a közvetett adók terhesebbek mint nálunk, és hogy közvetett adókban fejenként és pedig miveltebb államok többet fizetnek, mint Magyarország.

De mi következik abból, tisztelt ház? Abból az következik, amit ő állitásának javára föl nem használhat, t. i. az következik, hogy a közvetett adók magas állása rend szerint egy állam vagyonosodását igazolja, akkor t. i. midőn egészséges alapra van fektetve. Következik továbbá az, mi szintén ő ellene szól, hogy más mivelt államokban, mint Belgiumban vagy Angliában, hol a nép alsóbb osztálya vagyonosabb, mint Magyarországon, a közvetett adók egyenlőbben vannak elosztva, sokkal nagyobb mérvben részesülnek az alsóbb osztályokhoz tartozó polgárok e teherben, mint részesül Magyarországban, hol a közvetett adókat csak egy szük kör viseli, mert szükségleteiket az alsóbbrendü osztályok oly módon fedezik, hogy a közvetett adók terhében vagyontalanságuknál fogva a legkevesebb részben vesznek részt, s ennélfogva a közvetett adók terhe csak a társadalomnak egy szük korlátok közt mozgó osztályát éri. Mire használhatta volna föl a tisztelt képviselő ur azon combinatiót, melynek viszonyainkhoz mérten s különösen azon czélhoz mérten, amelyet magának föltett, semmi értéke nincs.

Egészen más téren mozoghat a tisztelt háznak bármely képviselője, aki nincs elvakitva a pártszenvedélytől, s aki a valót minden körülmények közt érvényesiteni akarja: ha kutatja, hogy van-e haladás az anyagi élet terén Magyarországban, és ha van, mily mértékü és fokú az. Ki tagadhatja e haladást? Én nem tagadom, én elismerem, hogy a közélet minden ágában észlelhető a haladás. Tulajdonitom azt annak, hogy alkotmányos életünk van, hogy a szabadság meglehetős nagy mértékével birunk, hogy consolidált viszonyok közt élünk s hogy ezen helyzet biztonságot ad a jövőre. Ily viszonyok közt igen természetes, hogy anyagi életünknek bizonyos fokig fejlődnie kell. Aki elfogulatlanul itél, ezt nem tagadhatja meg ma; de aki a jövőbe tudott tekinteni, tudta, hogy be fog ez következni annak daczára, hogy pártok léteznek, hogy nagymérvü pártviszály van Magyarországon, s hogy sok tekintetben föladataink magaslatán nem állunk sem szellemi, sem anyagi téren, s a kor követelményeihez képest a szükséges reformokat eddig tényleg életbeléptetni nem tudtuk.

Én elismerem a haladást, csak azt jegyzem meg, hogy e haladás rhapsodicus Magyarországon, e haladás nem egy szerves alapból indul ki, e haladásnak nincs rendszere, ezen haladás nem öntudatos, ezen haladásnál nem működnek össze a nemzetgazdászat azon tényezői, melyeknek harmoniában kell lenniök, hogy a haladás folytonos, biztos és mindig növekedő lehessen. Magyarországban az anyagi fejlődés ma — és ezt, azt hiszem, e házban senki sem fogja kétségbe vonni, — legnagyobb részben, — engedje meg a tisztelt ház, hogy azon német kifejezést használjam, amelyet hamar magyarul helyettesiteni nem tudok, — az „Unsolid Speculatio“ kezében van, azok kezében, akik nem nemzetgazdászati fejlődésünk tényezőit vevén tekintetbe, kivánják a vagyonosodást minden téren előmozditani; hanem akik a pillanatnyi meggazdagodás ösztöne és érdeke által vezéreltetnek. Ezen nem solid térről

nekünk egy bizonyos haladás folytonosságát s annak remélt és kivánt sikerét egyedül biztositani képes térre kell anyagi fejlődésünket átvinnünk. Ez föladata a kormánynak, ez föladata a képviselőháznak, ez föladata az országnak, s hogy e föladat megoldathassék, a kormánytól kell jönni az initiativának, és kell, hogy a kormány e nehéz föladattal szemben képes legyen ennek megfelelő és teljesen kielégitő közgazdasági programmot adni.

Gorove tisztelt képviselőtársam, mint mondám, már sulyosabb hibába esett, mint Kautz képviselő ur, mert adatokat hozott föl, melyek részben valótlanok, részben ma már nem állanak; részben pedig nem bizonyitják azt, amit ő bizonyitani akart. Engedje meg, hogy emlékeztessem azon nyilatkozatra, hogy ő arra, mily virágzó Magyarországban különösen a kiviteli gabona-kereskedés, fölhozta, miszerint mig alkotmányos aeránkat megelőzőleg alig nehány 100 ezer mázsa kivitelünk volt: 1868-ban elértük a 28—29 millió mázsát, ami valóban igen nagy összeg s azt mondja, hogy habár roszabb termések is következtek be utóbb, mégis 1871-ben 20 millió mázsa körül volt a kivitel.

1868-ra nézve igaza van tisztelt képviselőtársamnak; de a többi évekre nézve határozottan nincs igaza. Az idén semmi kivitel, tavaly alig nehány millió mázsa, 1870-ben hasonlókép, az 1868-iki mennyiségnek csak egy harmada szállittatott külföldre.

Ezen tények nemcsak egyedül a rosz terméseknek tulajdonithatók; annak mélyebb okai vannak. Okai, melyekre röviden bátor leszek rátérni; mindenekelőtt azonban szeretném ha előre is szivesked nének kiterjeszteni figyelmöket, hogy egészen tiszta és világos képet terjesszek elé arról, hogy minő helyzetben van most Magyarország gabonakereskedése.

Hasonló gyenge és érvül föl nem használható állitás volt az is, melyet vasiparunkra nézve előadott, kiszámitván kerekszámban, hogy 7 millió és nem tudom hány százezer forintra megy már az évi vastermelés által elért összeg. Az igaz, tisztelt ház; hanem azzal szemben mérlegeljük azt, hogy milyenek szükségleteink, és mérlegeljük azt: a consumáló közönség czéljaira a kellő olcsó áron megkaphatja-e? vagy ha drágán fizetik, mi ennek az oka és azután itéljünk afelett, hogy minő nemzetgazdászati tényezőnek kell ismernünk azt az állitást, hogy vasiparunkból néhány millió és 100 ezer forint folyt be. Én itt e részben, miután ehhez tüzetesebben a részletes vitánál lehet szólani, mert a vasipar elég fontos tényező nemzetgazdaságunk életében, hogy átalános körvonalban az átalános vitában is megérintessék, megjegyzem, hogy mindaddig, mig az 1867. XVI-ik törvényczikk a vám és kereskedelmi szövetség meg nem változtatik hazai vasiparunk javára: addig hazai vasiparunk fölvirágozni nem fog. Ez köztudomásu igazság.

Ohajtanám, hogy azon képviselő urak, kik mindig csak az ország érdekeinek megvédésében emelnek szót, ily igazságot a ház előtt fejeznének ki; mert csak akkor, ha egyszer ezen igazság itt kimondatott, fogunk ennek megfelelni. Mindaddig, mig mi akadályozzuk a külföldi vasnak olcsóbb behozatalát, és mig nem lesz vámsorompó, a mit részemről én sem kivánok Magyarország s a monarchia többi tartományai közt, mindaddig, mig ez a helyzet tart: igen természetes, hogy a mi vasiparunk az osztrák tartományok féltett vasiparának áldozata marad. Ez igen fontos kérdés és azzal, tisztelt ház, azt hiszem, lehet foglalkozni, a nélkül, hogy félteni kellene az 1867-ki kiegyezési alapot. Én is féltem azon alapot oly értelemben, hogy addig, mig helyébe jobbat alkotni idő és alkalom el nem jött: azt földönteni, elrontani tartózkodom. De nem féltem annyira, hogy ne találjam elérkezettnek az időt, miszerint azon részei a kiegyezésnek, a melyek nemzetgazdasági fejlődésünket akadályozzák, ne másittassanak, ne reformáltassanak. *(Helyeslés bal felől.)*

Nem lehet azonban, tisztelt ház, nem tennem egy megjegyzést Gorove képviselő ur beszédére. Ő, a ki, mondom, mindent rózsás szinben nézett, fölhozott adatai tömkelegéből egy helyes következtetést sem vont anyagi viszonyainkra. Nem tehetem mondom, hogy ne tegyek megjegyzést azon állitására, miszerint országunk virágzását bizonyitja az is, hogy 1867. előtt az egész országban, ha jól emlékszem, három pénzintézet volt: ma már van 123 vagy mennyi, s a takarékpénztárak száma is 4, 5, 6-nál nem volt több. Mit bizonyit ez tisztelt ház? óhajtottam volna, hogy Gorove képviselő ur megmondja maga, hogy mit bizonyit ez, s ne kényszeritsen engem, hogy én figyelmeztessem. Ez nem bizonyit egyebet, mint azt, hogy épen egy fejlődő államban a hitel, mint a fejlődés legfontosabb alapja és tényezője, annyira szükséges, hogy annak fejlesztése érdekében számos pénzintézetet, hitelintézetet, s takarékpénztárakat kell fölállitani. Ezek tudatával birt a nemzet, birt a magán-speculátio, s alkottatott természetesen több pénzintézet. Hitel azonban s pénzünk nincs: ez okozza azt, hogy ezen intézetek czéljoknak meg nem felelnek. A következtetést tehát abban kellett volna öszpontositania, hogy ha már a mechanismus a hitel föntartására és fejlesztésére létezik: adjuk meg az organismust is; a hitel eszközét azon intézeteknek, melyeknek czélja az, hogy a hitel fejlesztessék. Sajnos, hogy ez intézetek százszámra vannak az országban és a hitelcalamitás oly borzasztó, a minő talán müvelt államban soha nem volt.

Tisztelt ház! Nem foglalkozom többet Gorove képviselő ur beszédével, és bocsássanak meg, hogy akkor, midőn a ház ideje oly drága és a türelemből oly kevés van hátra, Kautz képviselőtársam és Gorove képviselő ur beszédére ily mértékben is reflectáltam. De ezt tennem kellett; mert az ő beszédeik adták meg mintegy a ténort a vita jobboldali szinezetének, az okból lett anyagi helyzetünk birálva, és az okból hozattak föl azon adatok, azon tények, a melyekkel anyagi fejlődésünk, nemzetgazdászati helyzetünkről és alapjáról kellene beszámolnunk az országnak.

Engedjék meg, hogy a hitelcalamitásra nézve csak egy megjegyzést tegyek. Nem fogom ismételve kérni a kormányt, hogy oldja meg a bankkérdést, Én, habár ellenfeleket látok a tisztelt minister urakban, meg vagyok győződve, hogy tehetségök szerint mindent el fognak követni, a bankkérdés haladéknélküli — értem alatta — a lehető leggyorsabb megoldása érdekében; és meg vagyok győződve, hogy hazafiságuk azon fokra emelkedik e kérdésben, hogy a mely perczben érzik gyenge erejöket, a mely perczben nem hisznek többé képességökben e kérdés megoldására: azon perczben le fogják tenni tárczájokat, azon perczben azt fogják mondani, mi Magyarország anyagi érdekeinek legvitalisabb kérdését megoldani képesek nem vagyunk, s leteszik azt azok kezeibe, kik több erőt, képességet éreznek magukban.

Nem fogok tehát a bankkérdésről szólni, csak azon egy megjegyzést teszem a hitelcalamitásra nézve, hogy én azt tapasztalom, hogy a gyakorlati életnek, azon gyakorlati életnek, mely az élet minden egyes mozzanatait ismeri, nem hü tolmácsai azok, kik az ismeretek, képzettség terén, sőt a haza körüli érdemek terén a kiválóbbak közé tartoznak; és ennek tulajdonitom, hogy hitelviszonyaink óriási calamitásai fölött annyira nem kellőleg történnek a nyilatkozatok ugy a házban, mint azon kivül, és hogy minden jóakarat mellett oly lassu az eljárás e bajoknak orvoslása tekintetében s a hitelcalamitás, tisztelt ház, Magyarországon ma azon fokon áll, hogy bátran elmondhatom és az több alappal bir, mint sok adat, mely az ellenkező oldalon előadatott, miszerint a nemzet összes munkaerejének legalább egy harmadrésze vész el azon czélból, hogy a hitel teljes hiányában tartozási és követelési állapotukat a haza polgárai mesterségesen ugy, ahogy föntarthassák; a nemzet összes munkaerejének egy harmadrésze fordittatik arra, hogy az emberek reggeltől estig futkosnak — mert széles e hazában már igen kevés azok száma, kik a takarékpénztárakban dus vagyont tartogatva és abból élve nevetik a világot, — hogy megkeressék azt, miből holnap élhessenek, hogy szaladjanak napi kenyerök megkeresésére, vagy pedig követeléseiknek behajtására, tartozásaik fedezhetése érdekében. Kik ezt nem hiszik, azokról egész határozottsággal kimondom — ne vegyék szerénytelenségnek én mindig határozottan szoktam szólani, — hogy azok a közéletet nem ismerik, hogy azok gondtalan, kényelmes helyzetöknél fogva a közélet fölé emelkedve, mert talán a haza körüli érdemeik őket egészen más tevékenységi körbe helyezték, a gyakorlati életnek nem emberei, és azért a hitel calamitásai fölött itéletet mondani, erős meggyőződésem szerint, nincsenek hivatva.

Most még engedje meg a tisztelt ház! hogy miként föladatomul tüztem, szabad legyen egy pár eszmét elő adnom azon nemzetgazdászati reformokról, melyeket én egy egészséges, a viszonyoknak megfelelő, összhangzatos, és következetes programmba foglalva szeretnék elénk terjesztve látni. Egy oly programmnak hiányát, mint már mondám, nagyon érzem, melyben megtalálnám ama eszmét, megtalálnám azon szigoru logikai következményeket, azon lángoló reformeszméket, a kiviteli módozatokat, melyeknek egy erős, egyuttal rendszeres, a haza javára előzetes kidolgozását és előkészitését nevezem én nemzetgazdászati programmnak; nem pedig egyes helyes eszmének elszórtan való odadobását; és habár legkevésbbé sem sorozom magamat azokhoz, kik hazánk nemzetgazdasági sorsán, e téren legalább, lenditni hivatva érzik magukat: engedjék meg, hogy egy pár eszmét mégis előadjak.

Az első eszme, a mely rosz nemzetgazdasági politikánknak kell hogy alapkövét képezze: azon tudatban rejlik, hogy földmüvelő ország vagyunk és hogy mindent el kell követnünk, hogy mint földmüvelő ország állhassunk meg azon versenyben, melyben Európa többi müvelt államaival vagyunk, és melyből kibontakoznunk nem lehet, még ha akarunk is; mert közbevetőleg legyen szabad megjegyeznem, hogy ha a versenyben többé faktorok nem leszünk: akkor anyagilag sülyedni fogunk, és visszaessünk azon helyzetbe, melyben voltunk, mielőtt még Európa nemzetgazdasági tényezőnek megszokta volna hazánkat tekinteni.

Földmüvelő ország vagyunk; mi tehát első föladatunk? E föladat megoldására nézve csak homályos eszméket, elégtelen reformjavaslatokat hallottam a tisztelt pénzügyminister urtól. Az én meggyőződésem szerint, tisztelt ház, első föladatunk: oda törekedni, hogy szünjünk meg oly ország lenni, melyben a nemzeti és az összes állami jólét rövid időszakokhoz és conjuncturákhoz van kötve; s szünjünk meg oly ország lenni, melynek jóléte évről-évre hullámzik a termések szerint.

Ez, tisztelt ház! nem uj eszme, hanem ennek érdekében tenni kell, ez eszme el nem üthető sem fejcsoválás, sem vállvonás által. Én pedig azt látom, hogy nincsenek kellőleg megérlelve, — vagy leg-

alább nem nyertek kifejezést azon reformok, melyek ez eszme megvalósitását eszközölhetik.

Mondottam és ismétlem, föladatunk, hogy biztositsuk országunkat a rosz termés következményei ellen. Ha földmüvelési politikánknak nem vagyunk képesek ez irányban alapot adni, és mindazon factorokat életerőre emelni, melyek — nem mondom évtized alatt, hanem — idők multával, közgazdaságunkat e téren biztositják: akkor Magyarországnak solid, folytonos és fokozatos nemzetgazdasági fejlődése nem lesz.

És mit kellene tennünk?

Az extensiv gazdálkodás helyett el kell kezdeni az intensiv gazdálkodást. De mikép? Bizonyosan nem ugy, mint eddig tettünk. Engedjék meg, hogy ismét német kifejezést használok, nem válik ugyan diszére az országnak, de ugy van, eddig Magyarországban kevés kivétellel „Raub Baut" üztünk. Ily módon tovább gazdálkodnunk nem lehet, mert a boszu órája igen hamar előáll. Az oly gazdálkodás, mely a földtől elvonja a termő erőt; de a kellő mértékben azt vissza nem adja, az intensiv gazdálkodásra a földet lassan elő nem készíti, és képessé nem teszi: az oly földmüvelési gazdálkodás az országot tönkre teszi, fokozatosan és biztosan elszegényiti.

Tisztelt ház! azt mondhatja mindenki, hogy ez oly locus communis, mely minden nap hallható Én erre csak azt a megjegyzést vagyok bátor tenni, hogy annál roszabb, ha mindenkinek öntudatában él ezen igazság, és a kormány, a törvényhozás és a nemzet ezen irányban mégis oly keveset tesz.

Több évvel ezelőtt, mikor a vasutak voltak napirenden, mikor azok absorbeálták a törvényhozás egész figyelmét: ezzel párhuzamosan igen egészséges áramlat kezdett megindulni. Ez volt azon törekvés, hogy csatornák épittessenek. Ez azonban igen hamar elmult, a kormány által elejtetett. Elisismerem, hogy ugyanazon időben vasutakat és csatornákat is épiteni, szóval mindent egyszerre megtenni nem lehet, az ország ezt egyszerre nem birja meg. De egy kérdést intézek a kormányhoz.

Azóta öt esztendő mult el, hogy a csatornázás sok terve végkép elejtetett. Már most miként igazolja nekem a kormány azt, hogy Magyarország cultur-technicai kérdését behatón és lelkiismeretesen tanulmányozta? Értem azon kezdeményezést, mely őt illeti; mert tudom, hogy nem ő van hivatva a reformot kivinni; hanem a dolgot előkésziteni, a terveket kidolgoztatni: erre a kormány van hivatva. Elmult öt esztendő, és hogy a kormány e tekintetben semmit sem tett, ezt egész biztossággal mondhatom.

Hanem a kormány érzi szükségét annak, hogy e téren kell valamit tennie. Azért már Kerkapoly minister ur egy pár megjegyzést tett ezen csatornamüveletekről. Hogy pedig a kormány ezen nagy föladatnak magaslatán nem állott és a csatornázás ügyét nemcsak az ármentés és vizszabályozás, hanem az öntözés szempontjából oly fontosnak, mint én jelzém, nem tartotta: azt igazolom egyszerüen azzal, hogy 1871-ben két vizjogi törvényt alkottunk — az egyiket a vizszabályozásról és ármentesitésről, a másikat a gátrendőrségről és ezen törvények elsejében egy szóval sincsenek megemlitve a csatornázás azon föladatai, melyek az irrigatioban rejlenek. Az öntöző-csatornák elkészitéséről egy szóval sem emlékezik meg e törvény ugy, hogy ezen vizjogi törvény alapján ma Magyarországon a csatornázást elkezdeni nem lehet. Hogy tehát ez pótoltathassék, most egy önálló vizjogi törvényt kell hozni, mely ép ugy, mint az ármentesitésről szóló törvény az irrigatiót csak lehetségesitse.

Ha a tisztelt képviselő urak azon meggyőződésben vannak, hogy kebelünkben él az általam ecsetelt mezőgazdasági reform szüksége és a kormány ezen általa helyesnek ismert és vallott tant át akarja ültetni az életbe, kérdem: miért volt a törvényt ugy megalkotni, mely a mezőgazdasági reform ezen ágát kivihetetlenné teszi? és miért nem alkottatott ugy, hogy, kapcsolatban az ármentesitéssel, az irrigatio is létesittethessék?

Az mondatik, hogy a kormány nem teremthet szellemet, a kormány nem képes létrehozni tőkéket, szóval, hogy ez mind igen szép dolog, de kivihetetlen. Tudom, hogy ily nagy horderejü mezőgazdasági reformot decretálni nem lehet; tudom vagy legalább hiszem tudni, hogy ahhoz nagy szellemi és intellectuális erő és pedig az ország lakosai minden rétegének érdekeltsége, igen sok tőke és munka-erő, igen sok kéz kell. Tudom, tisztelt képviselőház, hogy mi mindezen három tényezőnek nagy részben hiányában vagyunk. Tudom és elismerem; de ha a tisztelt képviselőház, a tisztelt kormány ezzel szemben elismeri azt, — s azt hiszem, szigoru igazságszeretete vezérelte arra, — ha elismeri azt, hogy e reform elutasithatlan, hogy a mezőgazdaság terén e reformot keresztül kell vinni; mert addig az intensiv gazdaság lehetetlen, s intensiv gazdálkodás nélkül az államélet fejlődése nem fekszik szilárd alapon: akkor tisztelt képviselőház kérdem a kormányt: miért nem készitette ezt elő, miért nem tétetett kellő tanulmányozást, miért nem alkottatta meg a vizjogi törvényt, miért nem érleltette meg a maga saját kebelében ez eszmét ugy, hogy most a magyar kormány uralkodása hetedik évében ne azon általános eszmével, melyet a pénzügyminister oda dobott, kellessék találkoznunk; hanem, ha nem is kész programmal, melynek megvalósitása a ház határozatára vár, hanem kifejtett programmeszmével birt volna; ha Kerkapoly pénzügyminister e tárgyról igy szólt volna és igy fogna szólni, igen fogok örvendeni,

ha a legközelebbi jövőben megczáfol, —ha a tisztelt kormány nyilatkozataiban megvalósulását fogom látni annak, hogy ő is szükségét látja haladéktalanul hozzáfogni az intensiv mezőgazdasági reform azon részéhez, mely a törvényhozást és kormányt illeti: akkor meg leszek nyugtatva, akkor el fogom hinni, hogy azon az uton vagyunk, a melyen haladnunk kell.

De nemcsak itt látom, tisztelt képviselőház, készületlenül az illetőket, hogy ugy fejezzem ki magamat; hanem a kormány kebelében igen téves fogalmakat láttam és tapasztaltam éveken át a kereskedés érdekeit és igényeit illetőleg. Pedig hiában lesz termelésünk, hiában fognak megvalósulni álmaim, hogy Magyarországban meglesz az intensiv mezőgazdaság, ha nem lesz kereskedelmünk, nem lesz iparunk, nem lesz mezőgazdasági iparunk.

Mondom, tisztelt képviselőház! sajnálom, hogy azt kellett tapasztalnom, hogy a tisztelt kormány a kereskedelem igényeit vagy nem ismeri teljesen, vagy erőtlen azoknak eleget tenni.

Gabonakereskedésünkről kell néhány megjegyzést tennem, tisztelt ház! hogy ez állitásomat igazoljam. Szükséges, hogy rámutassak szavaimban azokra, kik ezen dolgot gyakran per bagatelle érintik csak a képviselőházban. Téves fogalom azt hinni, hogy elegendő Magyarországon, ha a jó Isten egy bő termést ad, hogy ez már a kivitelnél arra az esztendőre, vagy a jövő esztendőre legalább nagy hasznot ad. Ez egy óriási tévfogalom, s a kik ezen fogalmat táplálják, csak azt árulják el, — bocsássanak meg e kifejezésért — hogy a kereskedés törvényeit nem ismerik, és különösen az igen bonyolult gabnakereskedelem igényeiről nem birnak tiszta fogalommal. Én nem fogom megnevezni az egyéneket, hogy kik állitják ezt, hanem közel a vörös székekhez álló forrásból hallottam oly eszmét, hogy hazánknak tulajdonképen közraktárakra nincs is szüksége, mert Magyarország termelési fölöslegét ugy óhajtja a külföld, hogy hazánknak egyéb föladata nincs, mint gabnáját gyorsan kicsépelni és kivinni a külföld piaczára. Tisztelt ház! ennél nagyobb valótlanságot, ignorantiát eláruló fogalmat a kereskedés terén nem ismerek.

Én megforditom a dolgot, és ennek valóságára felhivom a kereskedőket, vagy azokat, kik itt kereskedéssel foglalkoznak e házban: czáfoljanak meg engem, midőn azt állitom, hogy ma Magyarország termelési fölöslegére semmi szükség nincs és nem is lesz soha. Azt állitom, hogy Oroszország és Amerika, nevezetesen az északi és több államok, Chili államok oly bőven ellátják Európa államait, melyek e tekintetben szükséget szenvednek, hogy soha a mi gabnánk iránt, még ha nem is lenne oly zilált kereskedelmünk és hitelünk: soha kérdés nem történik. És ez igen természetes, mert azon államok, daczára fekvésök geographiai távolságának, képesek voltak olcsóbban, és biztosabban szállitni gabnájokat Európa piaczaira, mint mi, már pedig, hogy oly jó gabnájuk van, mint mi nekünk, azt méltóztassanak elhinni. Figyelmeztetem azon tisztelt képviselő urat, *(Ellenmondás a jobb oldalon.)* ki tagadni látszik állitásom igazságát: vegye fontolóra, hogy Oroszországból minő uton és minő jutányosan, és minő mennyiségben történik a szállitás nyugati Európába, hogy a Fekete-tengeren viszik a gabnát és ugy, hogy az európai áraknak megfelelőleg olcsóbban szállitják, és hogy mind a két fél a nyereséget megtalálja.

Azt mondám, tisztelt ház, hogy valótlan állitásnak, ignorantiának tartom azt, ha valaki Magyarország gabnakereskedését ugy képzeli, hogy egyéb teendőnk nincs, mint a gabnát kicsépelni és kivinni a külföldre. Tisztelt ház! nekünk egyetlenegy előnyünk lehet. Ezen előnyt kell biztositanunk hazánk gabnakereskedése számára, mert különben megszünik. És ez az: organisált kereskedés és a legrövidebb forgalmi eszközök által, tehát a legrövidebb vas- és vizi utakon, a lehető legolcsóbban, olcsóbban, mint más államok adni a gabonát a szükség perczében — ezt is hozzáteszem — a külföld piaczára vinni. Mi ezen kellékek egyikével sem birunk, és mert nem birunk, azért sülyedett gabnakivitelünk és most sem olcsó kiviteleink nincsen, sem képesek nem vagyunk gabnánkat ugy elkésziteni, hogy akkor adjuk el, mikor a külföld kivánja.

Még egy tévedésre figyelmeztetem azokat, a kik ezen nézetben nem osztoznak, hogy mily véghetetlen tévedés azt mondani, hogy a gabonakivitelnél az ország érdekében áll a gabonát kint — a tout prix — eladni; ellenkezőleg mi csak akkor nyerünk a kivitelen, ha ugy adhatjuk, hogy minden termelési költséget először a termelő számára és a nyereséget, valamint a fáradságot a tőke-befektetés következtében a kereskedő számára is, a kivitel megbirja. Ha ezt meg nem birja: akkor senki sem fog termeléssel foglalkozni és a kereskedő sem fog abból meggazdagodni, — a mit pedig elérni akarunk.

Habár unalmasnak is tünjék föl ezen kérdés; de miután én ugy sem szoktam a tisztelt ház figyelmét, különösen az ujabb időben, sokszor igénybe venni, engedjenek meg, hogy e tárgyban nézetemet kifejtsem. *(Halljuk!)*

Nekem teljes meggyőződésem, hogy miután Európa gabnakereskedése folytonosan conjuncturalis, a mi gabnakereskedésünket is akként kell szabályozni, hogy ezen conjuncturalis érdekeknek megfeleljen. *(Helyeslés.)* Ha ezen helyzetbe nem jövünk, gabnakivitelünk megszünik. Hogy ez történjék, mi kell hozzá? Kell egy fontos reformtényező, melyet

a kereskedelmi minister kezdeményezett, ugyanaz a kereskedelmi minister, a kit most — és ennek igen örvendek — a ministerelnöki széken tisztelünk, de a mely tényezőnek kivitelére azonban semmi, vagy csak igen kevés történt, ha számba veszem, a magyar kormány fönállásának 7-ik évében még harcz keletkezett arra nézve, hogy ezen fontos tény mily uton vitessék ki.

1871. mártius havában a képviselőház Házmán képviselő ur inditványára, a mely inditványt igen számosan aláirtak, határozatot hozott, mely a Dunaszabályozással egyidejüleg a közraktárak kérdésének megoldását a kormány kötelességévé tette, megoldását ugy, hogy, tekintettel a vidéki emporialis helyekre és e szerint e rendszernek a vidékre szükséges kiterjesztésével, valósitsa. Elmult két éve, semmi se történt ez ügyben, — de történtek — el kell ismernem, beható tanulmányozások, a ministeriumnál enquétek, eszmecserék és — hogy ugy fejezzem ki magamat — czivakodás folyt a ministerek között, szellemileg méltóztassanak érteni e kifejezést; — de hogy ezen ügy megoldásra vezetett volna, vagy legalább oda jutott volna, hogy a nemzet-kereskedelem valódi érdeke iránt a kellőleg fölvilágosult tömeg ebbeli meleg óhajtásának megvalósitása közel jövőben áll: az nem történt. Elmondták kereskedők és kereskedelmi ügyekkel foglalkozó hirlapok ezerszer, hogy Bécs magához vonja a gabnakereskedést, az mind nem tett semmit, azért az entrepot kérdése még pólyában hever, és hogy még az eszme sem tisztult arra nézve: a legközelebbi időben olvastunk több dolgokról, ministeri tanácskozmányokról és az ott folytatott vitákról és kivettük ezt, hogy ott két ellenkező áramlat uralkodik; az egyik, a mely szükségesnek tartja a közraktárak fölállitását az egész országban, ugy, hogy a gyupont Pesten lenne ugyan, de fölállittatnának fiiliálék a vidéki emporialis helyeken, — közbevetőleg legyen mondva ez a helyes, ez az egyedüli reformprogramm; — a másik rész, mely csak Pesten akar raktárakat. Hogy melyik irány fog fölülkerülni akkor, mikor a tisztelt ház valami előterjesztést lát e dologban, azt sem tudni; de sajnosnak tartom ez eljárást, mert, szerintem, igy reformálni egy országot nem lehet; ha 5—6 év kell csak egy reformeszme odaérlelésének megvitatásához, hogy még az alapelv iránt sincsenek tisztában, s nincs egy erős biztos elv, nincs egy erős biztos kormányzó kéz, mely a jót kiragadja, vagy egy utat kijelöljön.

Ha igy reformálunk, lehet, hogy előremegyünk, de oly csiga léptekkel, hogy Magyarország nem fogja elérni a fölvirágzásnak azon fokát, melyre hivatva van, és akkor, meggyőződésem szerint, saját hibájából.

Tisztelt ház! a közraktárakról csak azért szóltam e helyen, mert habár elösmerem, hogy a kereskedelmi minister budgetje tárgyalásánál lesz a hely erről szólani; de el nem ismerem azt, hogy ez ne legyen nemzetgazdászati reformletünk oly fontos factora, hogy ennek megemlitése és megvalósitása szükségének hangoztatása nélkül a budget-vitát teljesen kiegészitettnek, az ország minden anyagi érdekére nézve kisugárzónak lehessen mondani. Csak ezért emlitettem most és föntartom magamnak, tüzetesen szólani e tárgyról a kereskedelmi minister budgetjénél. Csak azt óhajtanám, hogy csakugyan a kereskedelmi minister legyen az, kitől e tárgyban fölvilágositást fogunk nyerni, mert ha a közlekedési minister ur fogja e tárgyban a nyilatkozatot tenni: azt nem zálogául, de előjeléül veszem annak, hogy a reform helyes megoldásában a kormány nem foglalkozott e tárgygyal komolyan. Mert a közlekedési ministernek csak a tervek készittetése lehet a dolga, a mennyiben ő a szakértők által azokat kidolgoztathatja; de nem tartozik ez ügy hozzá a maga egészében, mint mezőgazdasági reformmünek megoldása. Én óhajtom, hogy e megoldás olyan legyen, hogy csak a kereskedelmi minister által érvényesitett elvek vétessenek figyelembe.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy még néhány rövid szóval nyilatkozzam állami életünk másik: szellemi, politikai és erkölcsi részéről. S itt már megvallom, tisztelt ház, hogy ha a vita elején lennénk s én átalában hivatva érezhetném magamat bővebben e tárgyban a részletek kifejtéséig szólani: nem lennék oly békés hangulatban, mint voltam a közraktárak kérdésénél, habár látszólag itt is szenvedélyes voltam, de csakis látszólag fiatalságomnál fogva.

Csak néhány nézetemnek akarok itt kifejezést adni s azokból következtetést vonni. Sajnálom lelkem mélyéből azon pártviszályt, mely az országban dul, *(Helyeslés a jobb oldalon.)* és azt hiszem, hogy mig e pártviszály meg nem szünend: addig az ország valóban fölvirágozni nem fog. *(Általános helyeslés.)*

Hanem, tisztelt ház, ez egy oly igazság, a melyet kötelességszerüen mindnyájan beismerünk, és a mely, hogy elenyészszék, mindnyájunk hazafias kötelessége közremüködni. *(Helyeslés.)* De hogy ez igazságot egyátalában kimondhassuk, és hogy az ne tessék csupán hangzatos phrasisnak, a melyre senki sincsen e házban följogositva, kell meggyőződésem szerint, hogy egész objective kifejezzem nézetemet a felől is, hogy én részemről minek tulajdonitom leginkább az országban nagy mértékben, veszélyes mértékben uralkodó pártviszályt. *(Halljuk!)* Én tulajdonitom — és ebben látom legislegelső kutforrását — egy tévfogalomnak, a mely a tisztelt jobboldal egész valójában mintegy elnyomhatlan erővel

uralkodik. E tévfogalom az, hogy a tisztelt jobboldal szabadságunkat, alkotmányunkat, tehát nemzetünk egész anyagi és szellemi jólétét a saját többségben maradásának szükségéhez kötötte, és azt hiszi még ma is, hogy az ország sorsa veszélybe döntetnék, ha — a mi parlamentalis országokban természetes és gyakran bekövetkezik, — nálunk egyik parlamenti pártot a másik parlamenti párt váltja föl.

Én ezt csak megemlitettem, nézetem szerint, mint fő kutforrását és kezdetét azon pártviszálynak, mely ma dul. Nem mondom, hogy midőn ennek főokát viszszavezetem a többségre: ezt tegyem felelőssé a pártviszályok minden következményeiért is, és hogy egyuttal azt mondjam, hogy annak is, és hogy e pártviszály igy kifejlődhetett, a parlamenti többség egyedüli oka. Ezt nem mondom; hanem azt állitom, hogy termő földbe volt az a szerencsétlen mag beültetve, ne csodálkozzunk azért, hogy kikelt, és hogy nem váltunk jó kertészek arra nézve, hogy kiirtsuk, ugy hogy az erős növénynyé lett, és egész erkölcsi és társadalmi életünkbe begyökeresedett. E tévfogalom következtében két irányu törekvést látok én: az egyik az uralkodó párt törekvése a többségben minden áron megmaradni és az uralkodást megtartani; a másik irány az, — a mi szintén nem jó, nézetem szerint, minden áron megfosztani a másik pártot uralmától. Ez gyakorlati magyarázata, értelme a jelenleg duló pártviszálynak. Ez nyer kifejezést azon millió tény által, melyeket a közélet minden ágában látunk, hogy összes müködésünket, ugyszólván, a jobb- és balpártiság szabályozza. Ez elszoktatja a nemzetet a munkától. Ez irányban igen sokat és igen szépen lehetne szónokolni. Én azonban tartózkodom ettől; mert meg vagyok róla győződve, hogy a tisztelt háznak minden tagja, az általam mondottak valóságáról meg van győződve. Hogy e bajon segitsünk, én ma ebben látom a körülményeket és viszonyokat jól megfontoló hazafinak föladatát.

Én, tisztelt ház, ezen tévfogalmat, amely lehet, hogy első perczben birhatott legalább az azt táplálók részéről jogosultsággal: ma tökéletesen fölöslegesnek tartom. Ma teljes megnyugvással birhatja azon meggyőződést minden komolyan gondolkozó polgára a hazának, hogy az országnak oly két nagy pártja az alkotmány megvédésében ezzel összes anyagi és szellemi viszonyoknak és jólétünknek megőrzésében uralmat és kormányt egymással cserélhet. Ha e meggyőződés a tuloldal minden tagjában meg fog szilárdulni: higyje meg a tisztelt ház, hogy nem lesz ezen oldalon egy képviselő sem, aki ha bekövetkeznék az uralomcsere, ezen uralommal ne ugy élne, hogy azt a mi alkotmányunkban jó szóval alkotmányunkat, szabadságunkat és fejlődési képességünket megcsorbittatni, veszélyeztetni engedné.

Tisztelt ház! Én óhajtom, hogy a kormány határozottabb, szabadelvüebb politikát inauguráljon jövőre a politikai, a társadalmi és erkölcsi téren. Kivánom és óhajtom ezt, mert meggyőződésem az, hogy enélkül anyagi fejlődésünk lehetetlen. Ezen meggyőződésemnek voltam bátor előbb is kifejezést adni. És mert alkalmunk lesz mindazon reformokkal, melyek a szellemi életre vonatkoznak, tüzetesen a részletes vitánál szólani: nem veszem továbbra a tisztelt ház figyelmét igénybe, hanem egyszerüen kijelentem, hogy elfogadom a pénzügyi bizottság jelentését a részletes tárgyalás alapjául. *(Éljenzés bal felől.)*

Gaál Mihály: Tisztelt ház! *(Fölkiáltások jobb felől: Eláll!)* Engedje meg a tisztelt ház, hogy legelőször is azon a tuloldalról végzetestesnek canonizált „eláll“ szóra azt mondjam, hogyha én eltürtem az önök hosszu akademiai beszédeit, méltóztassanak az én fölötte rövid, szerintem azonban kötelességszerü beszédemet meghallgatni. *(Helyeslés bal felől.)*

Én, tisztelt ház, nem akartam, amint hogy csakis a mai napon irattam be nevem a szólni kivánók közé, azon nagy, nálam sokkal nagyobb és részemről meg sem közelithető szónokok után fölszólalni. *(Halljuk! Halljuk!)* Azt hittem, hogy mindazon körülményekre, amelyek az ország jövőjére oly nagyfontosságu költségvetésére vonatkoznak, egyik, vagy pedig a másik el fogja mondani érveit. Azonban engedje meg a tisztelt ház, hogy e tekintetben őszintén megmondjam azon meggyőződésemet, hogy az egyik, különösen a jogi téren, nem hallottam senkitől a kérdést megvitatni. Én tehát a jogi téren kivánok a kérdéshez hozzászólani; nem állván meg természetesen ott, mennyiben a dolog jogosultságát a mai viszonyokra vonatkozólag a szőnyegről leterelték.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy kimondjam meggyőződésemet őszintén, hogy habár igen sok oldalát fejtegették a deficiteknek: szerintem van e kérdésnek még egy oldala, melyet kellőleg és elegendőkép egy szónok sem érintett, vagy ha érintett is, legalább nem formulázott.

A jogi téren azt hiszem, vissza kell menni a kutfőre, 1848-ra. Az 1848. törvények alaposságát, jogosságát formai tekintetben és minden kivételen nélküli állását, azt hiszem, sem ezen, sem a tuloldalról kétségbevonni senki sem kivánja. Megtámadtatván az osztrák által ezen, hazánk önállóságát, a nép boldogságát megállapitó törvény, nem volt semmi a mesztelen igazságnál, a midőn az ellenfélnek századokon átedzett katonaserege volt, és mégis képesek voltunk, mert volt miért, mert lelkesedés vezette a magyar nemzetet, megdönteni

épen a fejedelem a törvényes országgyülés és a törvények ellen intézett támadást. Midőn legyőzettünk, akkor is ármány és idegen hadak behozatalával győzethettünk le. De még mikor a fegyver Világosnál kezünkből kivétetett: még akkor sem szünt meg — ha nem a is forradalom — az 1848. törvények védelmi harcza. Következett, tisztelt ház, fegyver nélkül ugyan, de a negativitás fegyverével tiz hosszu éven át folytatott küzdelme a nemzetnek, mig végre az 1848. törvény helyreállitását mindenki szükségesnek találván, a solferinói csata alkalmával 1861-ben behozatott az alkotmányosság. Ugy vagyok meggyőződve, amint tisztelt képviselő Madarász József ur is hangsulyozta, hogy alkotmányos élet csak akkor kezdődhetik, ha az alkotmányosságnak legfőbb garantiája, a minden pressio és erőszakolás nélküli állapot előáll. Ez csakis 1861-ben történt: mert ekkor a Bach-rendszert követő idegen hivatalnokok eltávolittattak, a nemzet szabadon és mindenféle pressio nélkül választhatta meg képviselőit. Az 1866—1867. évi választás fölfüggesztetvén, 1868. november 17-én az alkotmány és a Schmerling-féle önkény-uralom alatt annak szolgáivá sok hazánkfia szegődvén, még pedig letett hitök ellenére, miután ezek nem mellőztettek el hivatalaikból, miután ezek befolytak a választásokra: nagyon természetes, hogy az ezek által gyakorolt pressio nyomán létrejött országgyülési többség nem birja a nemzet összes bizalmát. A nemzet mai napig is elégületlen, és az 1867. XII. t. cz. az, amely minden veszélyünknek kutforrása, és igy a fundamentum nem levén helyes, a reá épitett sem lehet üdvhozó.

Én, tisztelt képviselőház! midőn maga a törvény, melynek alapján a ministerium működött, és müködött azután, a nép geniusa ellen van, amennyiben én nem képzelek nemzetet, amely a természeti törvény ellenére maga ellen hozandó törvényhozatalra megválasztaná képviselőit; mondom, miután már itt ez oldalon constatáltatott, hogy oly terhek nőttek ezen nép nyakára, amelyeket a tuloldalon sem tagadtak, legalább elismerték, hogy valóban veszedelmes állapotban van országunk igazgatási hajója: én egy ily alapon álló ministerium által előterjesztett költségvetéshez vagy annak részletes tárgyalásához részemről hozzá nem járulhatok.

Ugyan mi fogna történni, ha egy telkes gazda, akire egy épület tervét tukmálnák, belátván azonban időközben, hogy annak az alapja nem jó, hogy az már kezd sülyedni, hogy semmi esetre sem birja meg annak költségeit; belátván azt, hogy ha ily alapra épit reá, nemcsak magának, hanem családjának halálát is idézheti elő; mert bizonyára nyakára fog omlani; mondom: mit méltóztatnak gondolni oly emberről, ki mindezeket tudva, mégis azon rosz alapra épitene és költené pénzét? Véleményem szerint azt fognák mondani, hogy hisz nem tudja, mit cselekszik.

Igy vagyok én a közös-ügyes alappal, melyen az épitést rosznak tartom. Sőt ez még sokkal veszélyesebben fenyeget, mint a lipótvárosi templom leroskadt egyik tornya, melynél az volt a szerencse, hogy beomlásakor senki sem volt benne: mig az 1867. évi kiegyezési alapnál attól kell tartani, hogy annak összeomlásakor igen sok ember fogja halálát lelni.

A mi, tisztelt ház, azt illeti, hogy jogi tekintetben, azaz az alapra nézve kifogás nélkülinek tartathatik, — a mit mindig tagadok — ez az 1867. XII. törvényczikkely: én még abban az esetben is, hogy ha a ministerium minden kifogás nélküli törvény alapján állhatna a dolgok élén, sem lehetnék bizalommal hozzá; nem pedig különösen azért, — mi a jelen kormány legfőbb gyengéje, — mert az országgyülés törvényszerüvé választatásáról is megfeledkezett, sőt közremüködött nyomás utján, hogy ki ne lehessen tudni a választók többségének akaratát.

Nem akarok egyébre hivatkozni, mint épen báró Sennyey képviselő urnak közelebbi, a többség által is megéljenzett igen jeles beszédére, ki azt mondta és pedig ő helyesen mondá, legalább nincs benne lehetetlenség, sőt megtörténhetik, mert a másoktól való látás mindenkor vonza az embereket. — „Iliacos intra muros peccabatur et extra!“ — Ebben, tisztelt ház, benne rejlik az, hogy valósággal nagyon hibásan történt a jobboldali, sőt amennyiben vádolja az ellenzéket is, ezeknek is megválasztása, a ki szép, ne vegye magára. A mi pedig hibás: az mindig csak hibás eredményt vonhat maga után, s azért uj választást kellett volna eszközölni; és én azon véleményben vagyok, hogy ha a tisztelt ház uj választást rendel el, ha a jobboldal nem fog hatni pressióval a választásokra, ha azokat a sokkal jobb czélra forditható nagy tőkéket, Isten tudja, honnan vetteket, méltóztatnak jobbra forditani, és hagyni a népre, hogy kövesse saját meggyőződését: azon esetben önök a jobboldalon a választás után azonnal megszünnek többségben lenni. *(Helyeslés a szélső bal felől.)*

Ez lévén meggyőződésem, tisztelt ház, nem lehet, hogy én a ministeriumnak, ámbár egyes tagjai iránt nincs semmiféle személyes ellenszenvem, politikáját, és ennélfogva az ország hajóját zátonyra juttató költségvetése iránt bizalommal legyek; pártolom tisztelt képviselőtársam Helfy által beadott és annak idejében már Simonyi Ernő által sokkal bővebben kifejtett azon inditványt, hogy, a mig ezen alapon marad és igy a szabad választást akadályozza: addig nem lehetek bizalommal a ministerium iránt. *(Helyeslés a szélső bal felől.)*

Miletics Svetozar: Tisztelt ház! *(Eláll.)* Rövid leszek. *(Helyeslés.)* Miután a tisztelt háznak türelme ki van meritve, s miután az én sérelmeim az administratio egyes ágaira vonatkoznak, fentartván magamnak a részletes vita alkalmával a sérelmeket fölhozni: csak annyit nyilvánitok, hogy én a jelen kormánynak, melynek politikáját én nemcsak a nemzetiségek és különösen szerb nemzetiség ellenesnek, hanem az alkotmányos szabadságot és a törvényt sértőleg, erőszakosnak és a hazára nézve is veszélyesnek tartom: költséget meg nem szavazhatok, s ennélfogva a szélső balról benyujtott határozati javaslatot pártolom. *(Helyeslés a szélső bal felől.)*

Elnök: Tisztelt ház! Szólásra senki többé fölirva nem levén, ha senki sem jelentkezik, az általános vitát ezennel bezártnak jelentem ki. *(Általános helyeslés.)* Szó illeti még a pénzügyi bizottság előadóját, és a külön-inditvány előadóját, mennyiben kilenczen irták alá. Kivánja a tisztelt ház, hogy az előadó még ma kezdje a zárszót. *(Holnap! holnap! holnap!)* Tehát holnap délelőtt 10 órakor szólni fog még a pénzügyi bizottság előadója, és a külön-inditvány előadója; azután következik a szavazás és a pénzügyi bizottság általános jelentésében foglalt határozati javaslatok tárgyalása.

(Az ülés végződik délután $1^1/_2$ órakor.)

---

78. országos ülés

1873. január 31-én

Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: Kérvények bemutatása. Péchy Jenő a mátészalkai járásbiróság iránt interpellálja a kormányt. Horn Ede a kölcsön ügyben kérdést intéz a pénzügyministerhez. Az 1873. évi államköltségvetés általános tárgyalása befejeztetik és névszerinti szavazással elfogadtatik.

A kormány részéről jelen vannak: Kerkapoly Károly, Pauler Tivadar, Pejachevich Péter gr., Szende Béla, Szlávy József, Tisza Lajos, Trefort Ágost.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni; az ülést megnyitom. A mai ülés jegyzőkönyvét Szeniczey Ödön jegyző ur fogja vezetni; a szólni kivánók neveit pedig ugyancsak ő és Kiss Miklós jegyző urak fogják vezetni. Mindenekelőtt a jegyzőkönyv fog hitelesittetni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a január 30-án tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel, a jegyzőkönyv hitelesitve van.

Van szerencsém bemutatni Nyitramegye és Temesmegye föliratát az országgyülési nyomtatványoknak a törvényhatóságok részére leendő megküldése iránt, továbbá Szatmármegye feliratát a katonai beszállásolások könnyitése tárgyában.

Ki fog adatni a kérvényi bizottságnak.

Bobory Károly: Van szerencsém bemutatni Schäffer Miklós, Schadt István és érdektársai Bácsmegyében kebelezett Vaskut községben lakó malomtulajdonosok kérvényét a malomtaksa eltörlése iránti törvény hozatala tárgyában. Tisztelt ház! Alig van tárgy, a mely inkább sürgettetnék itt a házban ugy, mint a házon kivül, kérvények által, mint az urbéri maradványok eltörlése és mindamellett mindeddig késik és késleltetik. Ez ugy tünik föl előttem, mint elhomályositása azon készségnek, melylyel 1848-ban az eszme nemcsak kimondatott, hanem legnagyobb részben valósittatott. A tárgy, melyre ezen kérvény vonatkozik, annyival nehezebben nyomja az illetők vállait, minthogy a lisztipar emelkedése folytán a concurrentia a malomtaksa föntartása mellett az illetőknek teljesen lehetetlen, és annál fájdalmasabb, mintán a teher az illető magas kormányhivatalnok s a földesurnak elviselhetlen zaklatása által sulyosbittatik.

Elnök: A kérvényi bizottságnak fog kiadatni.

Péchy Jenő: Tisztelt ház! Vissza kellene térnem az egy év előtt történt birósági kinevezésekre, mint kiindulási pontra, ha bővebb indokolásba akarnék bocsátkozni; azonban a tisztelt ház figyelmét hosszasan igénybe venni nem akarván, csak a legszorosabb körben fogom előadni azon esetet, mely miatt kötelességszerüleg az igazság-

ügyi minister urhoz interpellátiót vagyok bátor intézni. *(Halljuk!)*

Egyike azon kinevezéseknek, melyeket az idő szerencsétleneknek bizonyitott be, a szatmármegyei máté-szalkai járásbirónak kinevezése, mely 10 hónap letelte alatt a járásbiró kénytelen lemondását, nagy restantiát és a járásnak még nagyobb elégületlenségét eredményezte. Az ott alkalmazásban lévő és igazán dicséretre méltó aljárásbiró, — embertől kitelhető munkásságának daczára a 40 ezer lelket számláló járás ügyeinek nem volt képes egymaga megfelelni, s különben is működése a járásbiró által csak bünügyekre szorittatván, az 5400 számot fölülhaladó polgári ügyek mily elintézésben részesültek, ezt képzelni lehet. Méltóztassék elhinni, tisztelt ház, hogy azon kerületben a polgári igazságszolgáltatás egy esztendeig, azaz a más bíróságoktól átküldött végzésekért járó végrehajtói sarczokból ismerhető. Ily körülmények közt érte el azon járás azon boldog reggelt, illetőleg estét, — a mennyiben oda a lapok este érkeznek — midőn a járásbiró leköszönését olvasták. Azonban ennek már két hónapja, és járásbiró még sincs, sőt még a pályázat sincs meginditva, és ez az igazságügyminister ur tudomásával van igy, mert a járásbiró lemondása, mely közvetlen az igazságügyér urhoz érkezett és onnét a nagy-károlyi törvényszéki elnökhez észrevételezés végett küldetett le: mint tudom, még mult deczember hó 24-én visszaküldetett az igazságügyér urhoz. Ép ezért vagyok bátor következő interpellátiót intézni. *(Olvassa:)*

Interpellátio az igazságügyminister urhoz.

Miután az igazságügyi minister ur, daczára annak, hogy a mátészalkai kir. járásbirónak már két hó előtti lemondása által történt birósági üresedésről közvetlen, s az aljárásbirónak embertől kitelhető munkássága mellett is, a nagy restantiáról, mint az emlitett lemondás előzményéről, és a két havi hivatali szünetelés természetes következményéről tudomással bir, s mind eddig még sem tette meg a törvényes intézkedést ezen birói állomás betöltése végett; — bátor vagyok az igen tisztelt igazságügyér urhoz azon kérdést intézni:

mikor akarja ezen kir. járásbirói állomás mielőbbi betöltése végett a törvényes intézkedést megtenni? s a hivatalos beadványok összehalmozottságát tekintve, az ügykezelésnek mielőbb rendes forgalomba vezetése czéljából kellő, és képzett munkaerőt alkalmazván, ezen 40.000 lelket számláló járást a törvényes igazságszolgáltatásnak oly rég nélkülözött élvezetében teljes mértékben részesiteni? *(Helyeslés.)*

Elnök: Az interpellátio közöltetni fog az igazságügyminister urral.

Horn Ede: Tisztelt ház! Nagyon sajnálom, hogy még benne vagyunk a pénzügyi vitában, mert máskép talán szerencsém volna itt üdvözölhetni a t. pénzügyi minister urat, kihez épen néhány szóm van; de azon föltevésben, hogy legalább a lapok utján tudomást szerez a pénzügyminister ur arról, mi itt történik: bátor leszek a jelen nem levő pénzügyminister urhoz egy kérelmet intézni.

Kérelmem tárgyát képezi az utolsó kölcsön. Midőn deczember havában megszavaztuk az 54 milliónyi kölcsönt: teljesen szabad kezet adtunk a kormánynak, e müvelet keresztülvitelének módozataira és föltételeire nézve. Történik ez máshol is, de más alkotmányos országokban az a szokás, mely majdnem törvénynyé vált, hogy minden ilyen nagyszerü hitelmüvelet bevégezte után azonnal a képviselőháznak, s ha ez nem volna együtt, a hivatalos lap utján az országnak tudtára adja a pénzügyminister a hitelmüvelet keresztülvitelének módozatait és a foganatositás eredményeit. *(Helyeslés.)*

Azt gondolom, tisztelt ház, főkép, midőn a hitelmüvelet keresztülvitele összeesik a budget-tárgyalással: akkor méltán kivánhatjuk a tisztelt pénzügyminister urtól, hogy kövesse e tekintetben is más alkotmányos pénzügyérek példáját, és tudósitsa a tisztelt házat a hitelmüvelet eredményéről.

Azt fogják talán mondani, hogy mi sajátképen nem vagyunk a kölcsön eredményében közvetlenül érdekelve, minthogy az egész kölcsönt határozott áron, 77 forintért minden 100 forintos kötvény után, oda adtuk a consortiumnak, és bármilyen lett volna is e tekintetben az eredmény, a consortium köteles adni ezen 54 millióért körülbelől 40 milliót.

Ez áll, tisztelt ház; de más oldalról áll az is, hogy pénzügyileg mégis érdekelve vagyunk a kölcsönmüvelet eredménye által, mert miként a lapokból értesültem, a szerződésben az is van, hogy a kormány fele részét kapja annak, mit a concortium 78-on fölül bevesz; tehát meglehet, hogy egy-két millióra vagy talán néhány százezer forintra van jogunk, és azt gondolom, mostani pénzhelyzetünkben néhány százezer forint sem megvetendő dolog. *(Igaz, ugy van bal felől.)*

De még nagyobb mértékben vagyunk érdekelve erkölcsileg; mert ezen müvelet eredménye igen nagy befolyást gyakorol hitelünkre itt az országban, és a külföldön. Azt pedig tudja a tisztelt ház, hogy igen kellemetlen hirek terjesztettek a lapok által ezen kölcsönmüvelet eredménye felől. Meglehet igazak azon hirek, meglehet nem; de annyi bizonyos, hogy az ellenséges sajtó fölhasználja és nagyobbitja azokat, és tulzások által minden esetre még nagyobb mérvben nyugtalanitja az országot és megkárositja Magyarország hitelét.

A budget-vita folyamában több, még pedig jobboldali szónok elismerte azt, hogy az elpalástolás

ideje lejárt, s hogy pénzügyekben is a világosság és valóság nyilt kimondása, nemcsak a legbecsületesebb, de egyszersmind a legügyesebb és legczélszerübb politika is.

Mindezek következtében, s minthogy jogunk van azt tudni akarni, vajon azon $2^1/_2$ millió, melynek részleteit Madarász tisztelt képviselőtársunk tegnap előszámlálta, valóban jutalmazása volt-e valamely jó szolgálatnak, vagy hiában kidobott pénz: arra kérem a pénzügyminister urat, méltóztassék, más pénzügyministerek példájára, a tisztelt háznak minél előbb, nem épen irott és részletes, hanem ha ugy tetszik, átalános szóbeli jelentést tenni a kölcsönmüvelet foganatosításáról és eredményéről, mert ez szükséges a tisztelt ház fölvilágositása és az ország megnyugtatása végett. *(Helyeslés a bal- és jobboldalról.)*

Elnök: Irásban kivánja-e a képviselő ur kérdését beadni? *(Fölkiáltások jobb felől: irásban!)* mert fölszólalása elején szives volt jelezni, hogy ha másként nem, hát lapokból fog a minister ur értesülni.

Horn Ede: *(Közbeszól.)* Nem kivánom irásban beadni.

Elnök: Tehát határozat kimondásának helye nincs.

Következik a költségvetés tárgyalásának folytatása.

Helfy Ignácz: Tisztelt ház! Midőn az általam s elvbarátaim által aláirt határozati javaslat támogatására a tisztelt ház engedelmével ujból fölszólalok, távolról sincsen szándékomban ujból tüzetesen belebocsátkozni a 12 nap óta vitatott tárgy érdemébe. Az sem szándékom, hogy az egyes szónokok beszédének czáfolgatásába bocsátkozzam; fökép csak arra kivánok szoritkozni, hogy, kiemelvén a lefolyt vita főbb mozzanatait, constatáljam a helyzet megváltozott voltját és abból következtessem le azt, hogy minő eredményt kellene észszerüleg várnunk e vitából. Kijelentem egyszersmind azt is, hogy midőn a t. szónokok beszédének czáfolásába bocsátkozom, iparkodni fogok, a menynyire lehet, le nem térni egy hajszálnyira sem a tárgyilagosság utjáról, s nem fog engem kizavarni e szándékomból még Kautz Gyula képv. ur provocáló beszéde sem, nem fog; mert ugy vagyok meggyőződve, hogy daczára azon sok tapsnak, melyet beszéde alkalmával a tulsó oldalon aratott, ugyanazon oldal komoly része roszalja ezen provocáló hangot; épen csak egyet vagyok bátor neki mondani, azt, hogy én beszédéhez sok várakozást kötöttem, annál inkább, mert beszéde elején eszünkbe juttatá egy franczia irónak azon hires mondatát „ayez une idée et l'avenir vous appartient", azaz legyen egy eszméd és tiéd a jövő.

Én tehát lestem két óra hosszáig az uj eszmét, de midőn a képviselő ur beszéde végére ért, meggyőződtem arról, hogy a képviselő ur igen jól cselekszik, midőn mohón ragaszkodik a jelenhez, mert a jövőre nem tarthat számot, minthogy uj eszmét beszédében sehol sem láttam. *(Igaz! a szélső bal oldalon.)*

Tisztelt ház! az előttünk fekvő költségvetésnek egy kis története van, mozgalmas biographiája, a melyet nem fog ártani emlékünkbe visszaidézni.

Mult évi september — ha nem csalódom — 17-kén a Lónyay-kabinet benyujtotta a költségvetést. Rövid idővel később kabinet-változás állott be, azon kabinetfő változás, az uj kabinet, a menynyiben tudom, magáévá tette a költségvetést, lehetetlen is volt volna máskép cselekednie, miután a költségvetés összeállitásában a jelen kabinetnek minden tagja résztvett. Átment az a pénzügyi bizottsághoz, a mely kötelesség szerint szigoru birálat alá vette a költségvetést. Aggodalmak kezdtek kelni az országban a költségvetés fölött, és történt rövid idő mulva, hogy a költségvetésnek tulajdon szerzője kegyetlenül levonta róla kezét, átkot is mondott reá, a pénzügyi bizottság pedig oly nagy változtatásokat, tett rajta, hogy alig lehetett volna ráismerni.

Jött a ministerium és kijelentette, hogy elfogadja a pénzügyi bizottság jelentését; akkor tehát e költsévetés, mint szegény árva bolyongott, nem volt szüléje, sem rokona, ki róla valamit tudni akart volna. Ily körülmények közt fogtunk az átalános vitához. A pénzügyi bizottság, — mint már az első alkalommal kijelentettem — teljesitette kötelességét, követte a pénzügyminister urnak minapi tanácsát, — aki, ugy hiszem, hogy szombati beszédében használta azon szép költői hasonlatot, midőn mondtá: azt tartja, hogy a haladás nem a folytonos és egyre előremenésben áll, mert akkor ugy járnánk, mint az, ki egy magas hegyet mász meg, és nem állapodván meg soha; elveszti azon sok élvezetet, melyet neki a szép változatos tájképek nyujtottak volna. Megállapodtunk tehát, de nem a tisztelt pénzügyminister állitott meg; ő előrement volna nagyon sokáig, az annyira meredek hegyen; mert jól tudjuk, hogy még a mult országgyülés vége felé szándéka volt egy oly szerződést előterjeszteni, mely 300 mértföldnyi vasutra vonatkozott, és hozzáteszem mikép helytelenitem, hogy nem terjesztette elő; örvendek ugyan, hogy a szerződés létre nem jött, mert kárára vált volna az országnak; de kötelessége lett volna előterjeszteni, azért, hogy ne compromittálja Magyarország pénzügyministerének hirnevét. E tény mutatja, hogy nagyon is hajlandó előremenni s meg nem állapodni, hogy szétnézzen a tájékon; de megállitotta a pénzügyi bizottság. Megálltunk és szétnéztünk, de gyönyör

helyett felkiálthattunk a némettel: „auch eine schöne Gegend!“

Körülnéztünk és láttuk, hogy pénzügyi helyzetünk — nem mondom kétségbeejtő, mert ezt ezen oldalon senki sem mondotta, hanem — nagyon sulyos, nagyon aggasztó. Ilyennek festette azt maga a pénzügyi bizottság előadója mindjárt a vita első napján, és emlékezzünk rá, hogy általános volt a levertség, a kedélyeket buskomolyság fogta el s azután megindult az áramlat, jött Gorove István képviselő ur, ki rózsaszint öntött a helyzetre; ellensulyozta azt Zsedényi Ede képviselő ur, egy kis választóvizet öntvén rá, és igy ment ez változatosan; mig végre 12 napi vita után — hogy, hogy nem — odajutottunk, hogy már most természetesnek találjuk a helyzetet, hogy minden rendén van, mert föltaláltunk nehány törvényjavaslatot, melyek közül az egyik fölemeli az adót, a másikkal kérünk pót-hitelt, szénánk, szalmánk rendben van és mi ismét nyugton hazamehetünk.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy meg vizsgáljam: vajon mi változtatta meg rövid napok alatt a helyzetet, és vajon van-e a változott hangulatnak alapos oka? Ezen tünemény annál meglepőbb reám nézve, mert ha végig megyek emlékezetemben a tisztelt jobboldali szónokok során, azt találom, hogy kettőt, Gorove István és Pulszky Ferencz képviselőt kivéve, nem volt egyetlenegy sem, a ki vagy nyiltan, vagy kiméletből leplezetten ne kárhoztatta volna a kormánynak multban követett eljárását; Kautz Gyula képviselő urat sem veszem ki, mert daczára azon dicső éneknek, melyet eldanolt, az eredmény az volt, hogy azt tanácsolta a kormánynak: találjon föl valami financiális tervet, melynek alapján előre lehet menni, és a mint ezt igen helyesen Várady tisztelt képviselőtársam már kiemelte, sulyosabb itéletet nem lehet a kormány fölött mondani, mint mikor azt mondjuk neki, hogy tervszerütlenül járt el, tehát őt sem véve ki, mindenki roszalta a kormány eljárását.

Mielőtt ezekre térnék át, engedje meg Pulszky képviselő ur, hogy csak egy rövid észrevételt tegyek az ő szavaira is. Ő felelvén nekem arra, amit az államadósságra vonatkozólag mondtam, őszintén kijelenté, hogy ő sem tagadja a teher rémitő nagyságát, hanem nem fizetjük meg drágán azt, amit nyertünk. A drágaság és olcsóság nagyon relativ dolog.

Én megvallom, hogy a magam részéről sem találom drágának azt, mikor egy nemzet nagy jogokat küzd ki magának, bármily drága ár fizettetik is azokért. Ezt tökéletesen értem. De hogy egy nemzet föladjon jogokat és azért még fizessen: ezt rettenetesen drágának tartom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A tisztelt jobboldali képviselők közül, kik leginkább és legkomolyabban támogatták a kormányt, föl kell emlitenem Feszt Imre tisztelt képviselő urat, ki nagy gonddal és hozzáteszem, nagy ügyességgel csoportositotta a számokat és ennek alapján egész absolutoriumot adott a kormánynak a multra nézve; ámbár a jövőre nézve mégis olyanokat mondott, melyekből sejteni lehet, hogy nincs megelégedve a multtal.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy ezen pontnál ismét megállapodjam, annálinkább, mert a tisztelt képviselő ur gondos munkája megérdemli a figyelmet, és előre figyelmeztessem a házat, mily fontos szerepet játszik a tisztelt képviselő ur beszédében a „ha“ szó. A tisztelt képviselő ur három megnyugtató momentumot emelt ki az egész multból. Az első szerinte az, hogy kimutatja számokkal, hogy egy pénzügyi időszakba foglalva az összes hat esztendőt, — fölvévén alapul az első 4 évre a zárszámadások eredményét, az utolsó két évre a megállapitott előirányzatokat, — ő azon következtetést vonja, miszerént az összes hat év alatt a rendes jövedelmek 6 millió és néhány százezer forinttal fölülmulták a rendes kiadásokat, és hozzáteszi, — mert ugy látszik, félt tőle, hogy kérni fogjuk: adja ide a a 6 milliót — mondom hozzáteszi, hogy rendes jövedelmeink rendes kiadásainkat nemcsak fedezték, hanem 6 millióval fölül is multák, amely többletnek az 1873. év végével az állam pénztárában tényleg meg is kellene lennie, „ha“ a rendkivüli kiadások nem emésztették volna föl.

Ez szerinte az első megnyugtató körülmény.

De bocsánatot kérek, reám nézve ez egy cseppet sem megnyugtató; mert az országra tökéletesen mindegy, akár rendes, akár rendkivüli kiadásnak nevezzük azt a pénzt, melyet elköltöttünk; elég az hozzá, hogy fedeznünk kellett. *(Igaz a szélső balról.)* Megnyugtató factor szerinte, amint kiszámitotta, hogy rendkivüli összes kiadásaink, beleértve az 1873-ki évet is, 253 millióra rugnak; kiszámitotta továbbá, hogy ebből a 253 millióból 171 milliót az előadott gyümölcsöző beruházásokra fektettünk; továbbá hozzáteszi azt, hogy arra a 171 millióra, amit gyümölcsöző beruházásokra alkalmaztunk, mennyit vettünk kölcsön. Azt mondja, hogy kölcsön vettünk összesen 150 milliót — ugy hiszem, ennyit számitott ki, — a többit az ország saját erejéből fedezte; ezt ő nagyon megnyugtató tényezőnek tartja. Erre nézve azonban nekem két megjegyzésem van.

Engedje meg a tisztelt képviselő ur kimondanom először, hogy én nem vagyok ugy meggyőződve, hogy a 171 millió mind gyümölcsöző beruházás; nem vehetem egészen gyümölcsöző beruházásnak azon kamatbiztositásokat, melyeket fölszámitott, különösen hozzátevén, hogy ezeket a kamatbiztositásokat ismét uj kölcsönnel kell fedezni, a

melyre ismét uj kamat kell. Föltéve, hogy ez ugy lenne, amint mondá, hogy az ország saját erejéből tette mindezt, mi értendő ez alatt: saját erejéből? Miért nem méltóztatott idézni azon kimutatást a pénzügyi bizottság jelentéséből, hogy ez a „saját erejéből" tulajdonképen nem más, mint elidegenitése az ingó államvagyon értékének. Ez nem az ország ereje, ez az ország törzsvagyona és tőkéje, ezt nem nevezhetjük jövedelemnek.

A harmadik megnyugtató factor, melyet a tisztelt képviselő ur idézett: az volt, hogy összehasonlitotta, a mink van azzal, amit költöttünk, és kimutatta, mennyi vasutunk van, és mennyit költöttünk gyümölcsöző beruházásokra, azaz vasutakra; azonban mégis hozzátette, hogy ő is osztozik azon meggyőződésben, hogy ha az ország a maga kezébe veszi a vasuti hálózatnak kezdeményezését, ha tisztán kereskedelmi szempontokból állapitja meg a vonalakat s egymásutánjokat kiszabja, azokat állami kezek által traciroztatja, és ugy előkészitve nyilvános concurrentia utján létesiti: akkor vasutügyünk sok kinövéstől mentve maradt volna.

Ez épen az, amit az ellenzék évek óta sürgetett, és amit a kormány tenni nem akart. E kinövéseket le kell vonni azon gyümölcsözésből, amelyet a képviselő ur lát. Igy tehát a harmadik tényező is nagyon soványra reducalódik.

Mondám, hogy a tisztelt képviselő urnak támogatása nem válik igen nagy hasznára a kormánynak, mert nagy szerepet játszik benne a „ha" szócska. „És végül — igy szól ő — ha sikerülend a védelmi czélokra szánt és erőnkkel már alig arányban álló consumtiv kiadások mérséklését kieszközölni, — egyszerübb magyar szóval a közösügyet csökkenteni — ha a központi administratiónál mellőzzük a meddő vagy holt szellemi tőkét, és ha nem engedtük volna, amint Tisza Kálmán kimutatta, 1868 óta 22 millióval szaporodni az államhivatali költségeket; ha egy időre, tisztelt ház, nem kapkodunk azután, a mi kivánatos, hanem megelégszünk azzal, a mi szükséges, ha egy szóval mérlegelvén erőnket és terheinket, s egyszerü zavartalan egymásutánszerüleg foganatositjuk országos intézkedéseinket: akkor nincs okunk félteni hazánk jövőjét." Azt hiszem, ezt is már régen mondjuk mi; de miután mindabból a „ha"-ból nem történt semmi: kijelenthetem, hogy van okunk aggódni hazánk jövője fölött. Hogy a kormány állására nézve ez nem kedves, az világos, arra a sok „ha"-ra a kormány elmondhatja kedvencz költőnkkel Petőfivel: ha majd az a sok ha-ha-ha elpusztul a pokolba, én leszek a derék legény stb; de ez csak akkor lesz: ha a „ha" elpusztul; azonban eddig semmi jele sincs annak, hogy elpusztulni akarna.

Mondom tehát, hogy én egyetlenegy szónokot sem találtam a jobboldalon sem, ki határozottan, komolyan merte volna állitani, hogy a hat évi kormányzat nem roszalandó. Voltak azonban igenis olyanok, kik elismervén a rosz eljárást, mentséget kerestek számára. Megtette ezt maga a pénzügyi bizottság; ismételték utána számosan a képviselő urak közül, és e mentség abból állott, hogy hiában, oly sok évi elnyomás után az áramlat nagyon rohamosan indult meg, oly sok igény támadt minden oldalról, hogy lehetetlen volt a közvéleménynek ellentállni. És igy történt, hogy a kormány tulment minden illő határon.

Emlékeztetem a tisztelt házat, hogy ugyanezen érvvel élt most nem régiben a szerencsétlen franczia háboru után a megbukott napoleoni kormány is. Ez is azt mondta, hogy igaz, szerencsétlenségbe döntöttem Franciaországot, hanem hiában, nem én, hanem Franciaország kivánta a háborut; a közvélemény nyomást gyakorolt rám. És ez igaz is; magam jelen voltam Párisban, mikor kitört a háboru, saját füleimmel hallottam; nem láttam egyetlen franczia, ki ne kivánta volna a háborut Poroszországgal. De miért? Mert azon kormány 20 éven át csalta a népet, ámitotta a közvéleményt, azt hitegette el vele, hogy az arsenalok telvék fegyverrel, hogy a franczia hadsereg bőségesen el van látva mindennel. És mikor háborura került a dolog: alig volt fegyver, s ami volt is, rosz volt, élelmi szerek hiányában voltak, daczára annak, hogy sok milliót pazaroltak el egymásután.

Én sem tagadom, hogy minálunk nagyon természetes, hogy a közvélemény az első években nagyon sokat igényelt; de sokat igényelt azért: mert el volt ámitva a haza financialis helyzetére nézve, különösen a kormány által, mely azt mindig a legrózsásabb szinben tüntette föl. Ez tehát nem mentség. A helyzet a vita folytán egyszerre megváltozott; látjuk, mi történt; constatáljuk a tényeket ugy, amint vannak, tárgyilagosan. Körülbelől a vita 5-ik vagy 6-ik napján a volt ministerelnök gróf Lónyay Menyhért képviselő ur sok habozás után fölszólalt, fölfedezett néhány hibát a kormányzatban, hanem azután áttért a jövőre és ott igazán versenyezett Jókai Mór tisztelt barátommal és megirta a jövő század regényét; mindent igért, a legszebb dolgokat hangoztatta, nincs az a gyönyörü ellenzéki eszme, melyet föl nem keresett volna; sajátjává tette azon eszmét különösen, melyet Horn Ede tisztelt képviselő ur multkori beszédében fölemlitett.

Ez egy kissé megzavarta a kormányt, azt mondták: ez az ember nagyon sokat igér, megtörténhetik, hogy ezen sok igéret folytán még odaadják neki a hatalmat, igyekezni kell tehát, licitálni fogunk, igérni mi is. És ekkor határozta el magát a pénzügyminister ur, hogy végre-valahára elő adja a régóta kivánt exposét, azon exposét, amelyben

ugyan nem volt sok köszönet, mert hiszen a conclusio csak adófölemelés és uj kölcsön volt; hanem azután áttért a jövőre és megirta, sokkal erősebb tollal a jövő század regényét és megigért mindent.

Tisztelt ház! Én egy cseppet sem kételkedem sem a tisztelt pénzügyminister ur tehetségében, sem az ő becsületes jó szándékában; én azt hiszem, hogy az egész kormányban, átlátván a mult hibáit, megvan most a szándék, jövőre máskép eljárni. De bocsánatot kérek, ez nem ok arra, hogy ezen kormány megmaradjon azon székeken. Ez nem a parlamentalis rendszernek megfelelő eljárás. A magán ember, ha hibát követett el, azt mondhatja az illetőnek, kinek felelősséggel tartozik: bocsánatot kérek, hibáztam, jövőre máskép fogok eljárni, és ha az illetőnek bizalma van benne, azt mondja: jól van, javitsd meg magadat, megtartalak; de a parlamenti rendszerben én azt legelőször hallottam életemben, hogy akkor, midőn a hat éven át makacsul követett rendszer rosznak bizonyul, rosznak bizonyittatik be saját pártolói által, azután a kormány azt mondja: azt magam is átlátom, hogy ez rosz, jobbat fogok követni. Ez nem szokás a parlamentben, mert ekkor azt kell mondani: átengedem a tért azoknak, akik előre megmondták, hogy ezen rendszer rosz, hadd kövessenek más rendszert. Igy szoktak eljárni a parlamenti rendszerben.

A tisztelt pénzügyminister ur, szólván a bankügyről, kényelmesnek találta idézni Komárom város tisztelt képviselőjének czikkét, és azt mondja, hogy ezt magáévá teszi épen ugy, mintha maga irta volna.

Bocsánatot kérek, ez sem szokás a parlamenti rendszerben; mert azt csak be fogja látni a tisztelt ministerium, hogy Ghyczy Kálmán sokkal alkalmasabb az ő saját eszméit valósitani, mint Kerkapoly. Ha helyesli azon eszmét, oda kell hagynia azon széket.

Vagy ha a kormány, daczára annak, hogy az eddig követett irány oly károsnak mutatkozott, hiszi, hogy az országnak mégis bizalma van benne, és hogy mégis óhajtja, hogy ő maradjon a kormányon: akkor kötelessége azt megtudni, megkérdezni az országtól, akkor kötelessége azt tanácsolni a koronának, hogy oszlassa el az országgyülést, rendeljen el uj választást, hallgassa meg a népet, hogy akarja-e ujra rábizni ezen kormányra a kormányzást; mert azt csak el fogják hinni önök, hogy a választás előtt senki sem szólott a 253 milliónyi deficitről?

Csak egyet jegyzek még meg a helyzetre nézve.

A tisztelt pénzügyminister ur egy igen hosszu és ékes beszédet tartott, melynek legnagyobb része arra volt szánva, hogy megczáfolja Ghyczy tisztelt képviselőtársam azon állitását, hogy nehéz a költségvetést tüzetesen megbirálni, mert hiányzik a számok megbizhatósága. Ezt czáfolgatta.

Én nem tartom magamat competens birónak arra nézve, miszerint itéletet mondjak, hogy a két pénzügyi capacitás közül kinek van igaza. Annyit azonban látok, hogy most az ujabb nyilatkozatok után a tisztelt pénzügyminister ur még megbizhatlanabbakká tette a számokat. Mert mindnyájunknak kezében van a pénzügyi bizottság jelentése, s abban világosan ki van mutatva, hogy a kormány által benyujtott költségvetés szerint az 1873-iki hiánylat 61 és fél millió, a pénzügyi bizottság reductiója szerint pedig 52 millió és néhány százezer, és most az utolsó kimutatás szerint a pénzügyminister azt constatálta, hogy 67 millió a hiánylat. Tehát nemcsak hogy sokkal több, mint amennyit a pénzügyi bizottság jelent, hanem az eredeti költségvetésnél is nagyobb. Meglehet, hogy ennek oka van; de meg fog engedni a tisztelt minister ur, ha azt mondom, hogy az annak, kinek itélni kell a budget fölött, ez nem szolgál irányul, hanem inkább zavarja azt. A pénzügyi bizottság szerint ebben a kormány által előterjesztett 61 millióban benne van az 1872-ki 22 milliónyi hitel-maradvány. Jól van. De a pénzügyminister már máskép adja elő. Azt mondja, hogy ezen hiányban benne van az 1871-ki 7 és az 1872-ki 26 millió stb. Már bocsánatot kérek: én nem szégyenlem bevallani, hogy eszerint lehetetlenség magamat tájékoznom.

De, tisztelt ház, nem az a baj, hogy pénzügyi helyzetünk sulyos és komoly, s hogy az egyensuly meg van zavarva, mert nem kételkedem benne, hogy az ország áldozatkészségével sikerülni fog valamikép ezt kiegyenliteni, ámbár — mint ismétlem, — nemcsak elveimnél, hanem átalában az alkotmányos eljárásnál fogva szükséges lenne, hogy ezt ne a jelen kormány tegye. De mindegy; reménylem, hogy ezen segiteni fognak, s a jóakarat nem fog hiányzani egyik oldalon sem, arról bizonyos lehet mindenki.

Sokkal nagyobb bajnak tartom én azt, mit itten már többen fölemlitettek, hogy az állam hitele annyira meg van rontva. Ez szerintem, a legszomorubb tünemény s ezen gyökeresen kell segitni.

Debreczen városa tisztelt képviselője előadta tegnapelőtti remek polemicus beszédében azon fő okokat, melyek, szerinte, hazánk hitelét megrontották. Engedje meg a tisztelt ház, hogy e tárgyra röviden reflectáljak, mit talán nekem meg lehet bocsátani egy oknál fogva, melyet azonnal emliteni fogok.

Emlékezni fog rá a tisztelt ház, midőn az 54 milliós kölcsönről volt szó a házban, — mely 54 milliós kölcsönnel, mondjuk ki a szót, oly nagy kudarczot vallottunk a külföldön, — én akkor figyelmeztettem és fölkértem a pénzügyminister urat, hogy okulva a multon, ne koczkáztassa hazánk hitelét az által,

hogy másod- vagy harmadrangu alkuszokra bizza ezen nagy hitelmüveletet, és forduljon egyenesen a forráshoz. Emlékeztettem őt még azon bankárra is, ki most mint emittaló fungált Londonban.

A tisztelt pénzügyminister ur ezekre nem reflectált, sőt épen azokhoz az emberekhez fordult és mi történt? Történt az, hogy hitelünkön oly csorbát ejtett, hogy, nézetem szerint, Magyarország azt csak ugy üthetné helyre, ha hosszu éveken át nélkülönözhetné a kölcsönöket.

Hogy mi rontotta meg hitelünket a külföldön, azokon kivül, a miket Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur mondott, lehetetlen föl nem emlitenem néhány mást is. Megrontotta hitelünket első sorban az, hogy a kormány rendszerint makacsul ellenezte az ellenőrzésnek leghathatósabb módját a vizsgálatot, valahányszor az ez oldalról kéretett. Ez ébresztette föl külföldön legelőször is a gyanut; ez ártott hitelünknek, továbbá pedig az, hogy a kormány, különösen a lefolyt utolsó években, lépten nyomon hangoztatta a cloture behozatalát, vagyis az ellenzék szájának bedugatását. Ez ébresztette föl hihetőleg a gyanut, hogy itt az államháztartás a szigoru ellenőrzést és birálatot meg nem állja.

Kötelességemnek tartom ez alkalommal fölemliteni azt, hogy a ház ezen oldalának, a ház ezen pártjának egyik kitünő tagja november 23-án mondott beszédében épen akkor, midőn vizsgálat követeltetett a közlekedési eszközök mikénti eljárására nézve, világosan kimondotta: hogy ha önök, uraim, a vizsgálatot megtagadják, biztositom önöket, hogy a Londonban kötendő kölcsönnel meg fognak bukni. *(Igaz! szélső bal felől.)*

Biztos vagyok benne, tisztelt ház, hogy távollévő barátunk nem őrül annak, hogy jóslata beteljesedett; de a kormány részéről mindenesetre figyelembe veendő ezen körülmény, ha nem is a jelen, de legalább a jövőben követendő ilynemü eljárásra nézve.

Meg nem állhatom, mielőtt ezen részt befejezném, hogy néhány szóval reflectáljak röviden a tisztelt ministerelnök urnak minap mondott beszédére. Először is egyik részére teszek megjegyzést.

A tisztelt ministerelnök ur sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy hazánkban mintegy divattá válik az államtisztviselőiről kicsinylőleg szólani.

Bocsánatot kérek, de én nem tudom, hogy mennyiben illeti e vád az ellenzéket. Én nem emlékezem arra, hogy valaki valaha kicsinylőleg szólt volna az állam-tisztviselőkről. Nincs köztünk egy sem, ki tisztelettel ne viseltetnék azok iránt, akik az államot becsületesen szolgálják. *(Igaz! szélső bal felől.)* Mi csak azon állam-tisztviselők ellen tiltakozunk, a kik feleslegesek. Egyébiránt én örvendek annak, hogy a tisztelt ministerelnök ur hozta föl a dolgot, mert ha jól tudom, épen ez oldalról tétetett szemrehányás a ministerelnök urnak e tekintetben, hogy nem viseltetik elég kimélettel az ország tisztviselői iránt. Igy például föl lett hozva két izben, hogy a tisztelt ministerelnök, mint kereskedelmi minister, volt az, a ki a hivatalnokokat önkényileg elmozditja, sőt nyugdijaiktól is megfosztja. Én csak örvendek, hogy a tisztelt minister ur utólagosan belátja eljárásának hibás voltát, s jobb utra tér; azért köszönetet mondok neki az állam-tisztviselők nevében.

Tisztviselőkről levén szó, engedjen meg a tisztelt ház, hogy — miután fölfogásom szerint tévedni emberi dolog, de azt jóvátenni nem akarni, már nem emberi: — egy kis tévedést igazitsak helyre, melybe a mult alkalommal estem.

A közlekedési ügyről szólván, szemrehányást tettem a közlekedési minister urnak, hogy apát és fiut ugyanazon hivatalban alkalmaz. Időközben informáltattam, hogy a dolog nem egészen ugy áll. Az egyik Langer ugyanis nincs az államvasuti főigazgatóságnál, hanem a vasuti ügyek igazgatója a ministeriumban s ugyanott ministeri tanácsos, de egyszersmind az állampályáknak igazgató-tanácsosa, amelyeknél ismét az ő fia fölügyelő. Ez minden esetre némi különbséget tesz s ép azért kötelességemnek tartom ezt, személyről levén szó, itt nyilvánosan kijelenteni.

Azonban egy dolgot nem hallgathatok el a közlekedésügyre vonatkozólag. Én egyátalában csodálkozom azon, hogy midőn constatálva van, hogy azon nagy deficitnek, mely ma előttünk áll, legnagyobb részét közlekedési munkálatok idézték elő, amikor azon 171 millióból több, mint 124 milliót már eddig is közlekedési eszközök emésztettek föl, illetőleg a közlekedési eszközök rendszer nélkül történt létrehozatala: hogy akkor ily vitában a közlekedési minister egyetlenegy szóval sem ád fölvilágositást a háznak.

Én nem hiszem, hogy ily esetben elegendő legyen az, hogy ő föntartja magának majd a részletes vitában felelni az egyes kérdésekre. Ezt megvártam volna; de különösen megvártam volna tőle, és miután ő nem tette, előre figyelmeztetem, hogy föntartom magamnak e pontot a részletes vitánál ujabban fölhozni, és ha szükséges, inditványba tenni, t. i. arra nézve, amire kértem, hogy terjesszen a ház elé részletes kimutatást azon követelésekről, melyekkel a különböző consortiumok az állam ellen föllépnek.

Méltóztassék elhinni, ez sokkal fontosabb kérdés, mint első perczre látszik. Én azt állitom, hogy nincs ma a házban senki, aki ki tudná számitani, mennyibe kerültek Magyarországnak vasutai. Egy példát fogok csak fölhozni arra nézve, hogy kimutassam, miszerint nem tudhatjuk, mennyire fognak rugni a

kiadások azon követelések alapján, melyeknek egy része talán alapos is lehet.

A kassa-oderbergi vasutra nézve én akként vagyok értesülve, és nem hiszem, hogy roszul lennék értesülve, hogy a vállalkozók 8 milliónyi kárpótlást kérnek utólagosan a consortiumtól. Folytak az alkudozások hosszu hónapokon át, és végre abban történt megállapodás, vagyis legalább a consortium késznek nyilatkoztatta ki magát, hogy a vállalkozóknak 4 millió kárpótlást ad. Azt fogják mondani, hogy mi köze ehhez a kormánynak, ezt a kormány adja? Bocsánatot kérek, nagyon sok közünk van ehhez. Mert a consortium mily módon akarja adni e 4 milliót? Azt mondja, kölcsön veszek 4 milliót és fölirom a forgalom rovatába. Tehát mi fog történni? Csökkenni fog természetesen a vasut jövedelme, és amely arányban csökken a jövedelem, ugyanazon arányban növekedni fog a kamatbiztositás, s utoljára is mi fizetjük meg.

Tehát ez nagyon fontos kérdés.

Ha ily uton járunk: akkor lehet talán tévutra vezetni a tömeget, lehet mondani, hogy e pénzt nem a kormány fizeti; hanem a magán társulatok; de az államkincstár kárositva van ez által, és miután számosak azon társulatok, melyek hasonló követelésekkel lépnek föl, én ujból fölkérem a tisztelt közlekedési minister urat: legyen oly szives, erről tüzetes jelentést tenni a háznak.

Tisztelt ház! Áttérve az én határozati javaslatomra, nagyon rövid leszek, nem fog kerülni sok fáradságomba annak indokolását támogatni.

Én azt hiszem, hogy ha nekem sikerül, mit nem tulajdonithatok magamnak, ha nekem sikerül a határozati javaslat indokolásait egyenkint bebizonyitanom: akkor természetesen következik az belőle, hogy ha helyesek az indokok, el kell fogadni a határozati javaslatot.

Mondom, az én gyenge szónoki tehetségemnek ennyi erőt távolról sem tulajdonithatok; de hiszem, hogy a kormány részéről bebizonyitottatnak fogják venni akkor, ha ki fogom mutatni, hogy határozati javaslatomnak mindegyik indokolását a jobboldal igazolta és ezt nagyon röviden fogom tenni. Az első indok az: hogy gyorsan fejlődő anyagi jólétet igért s a helyett kaptunk, a rosz gazdálkodás folytán, romlott pénzügyi helyzetet.

Én ugy hiszem, hogy ezt senki nem fogja tagadni, minden jobboldali szónok bevallotta és nem zavarva, hogy a pénzügyi egyensuly meg van alterálva, anyagi jólét helyett látunk átalános és csaknem állandó pénzválságot, crisist mindenütt. Tehát az egyik indokot, ugy hiszem, bebizonyitottnak lehet venni minden oldalról.

A másik indokolás azon eljárás, melyet a kormány követett a horvát-szlavon nemzettel szemben. Én e pontra nézve nem akarok ez alkalommal tüzetesebb észrevételeket tenni, annyival inkább minthogy tudtommal, legalább az egyedüli, ki az ugynevezett nemzetiségi képviselők közől fölszólalt, Borlea tisztelt képviseltőtársam, ezt oly ildomosan, oly tárgyilagosan tette és annyira hozzászólt a dolgokhoz, hanem tisztán nemzetiségi, de átalában magyar állami szempontból, hogy lehetetlen a fölött örömömet nem nyilvánitanom, sőt óhajtom, hogy többi társai is jövőre kövessék ezen példát; mert akkor kimutatván, hogy ők nemcsak nemzetiségi érvekben, hanem egyszersmind, mint magyar állampolgárok is szólalnak föl, és érdeklődnek a haza közügyei iránt: sokkal inkább számithatnak a tulsó oldal támogatására.

De egy dolgot föl kell emlitenem, ami kimutatja, hogy indokolva és igazolva van-e azon eljárás, melyet a kormány Horvátországgal szemben követett. Az ország gyüléseknek folytonos fölszólatása és eloszlatása; a sok ide-oda alkudozás a bizalmi férfiakkal, mi valóságos népvásárlás, mert népekkel nyiltan szoktak értekezni és alkudozni, nem bizalmi férfiak által, *(Igaz! Ugy van! a szélső bal felől.)* és a mi előidézte a Simkovich-féle botrányt, ami, ha a kormány nyiltan járt volna el, és nem memorandumok és bizalmi férfiak által: nem történhetett volna meg. Nem emlitem föl a szerb királyi biztos eljárását, s azt, hogy mennyire alkotmányos királyi biztost küldeni az országgyülés beleegyezése nélkül; nem emlitem azt sem, hogy most ismét ugyancsak királyi biztos czimén ministert, vagy minister czimén királyi biztost szándékozik a kormány Horvátországba küldeni.

Én azt hiszem, nincs e házban senki, ki meg ne lenne arról győződve, hogy a nemzetiségi kérdés nincsen megoldva, és minden esetre nincsen akként, mint azt a szabadelvü Magyarország kivánja. *(Igaz! Ugy van! a szélső bal felől.)*

Harmadik indok, hogy a közigazgatás a nagymérvben fokozott költség daczára sem javult. Itt hivatkozom Zsedényi képviselő urra. Az ő beszédének mindenik szava megerősiti ezen indokot; kimutatta, hogy az administratio rettenetesen drága és egyszersmind rettenetesen rosz. Én hiszek szavának, és azt tartom, ezen indokot bebizonyitottnak lehet venni.

A negyedik indok, hogy az igazságszolgáltatás nagyon drága és nagyon rosz. Hogy nagyon drága: azt maga a pénzügyi bizottság kimutatta, hiszen 4 millióval szaporodtak költségei; és hogy nagyon rosz, és semmi sem történt benne: azt megint nem én magam mondom. Hivatkozom a tulsó oldalnak e téren minden esetre competens tagjára, Hoffmann Pál képviselő urra, ki világosan kimutatta, hogy az igazságszolgáltatás terén semmi sem történt — épen ezen szavakkal élt, — sőt a codi-

ficatio terén sem történt semmi, s miután ugy vagyok értesülve, hogy épen Hoffmann képviselő ur volt e munkának egy részével megbizva, és maga constatálja, hogy semmi sem történt: akkor azt kell mondanom, hogy tudja Pál, mit kaszál; Hoffman képviselő ur tudja legjobban, mi történt. Ezen indokot tehát szintén a jobboldal igazolta. (*Helyeslés a szélső bal felől.*)

Az ötödik indok az, hogy a reform terén a szabadság és egyenlőség szellemével ellenkező irány követtetett. Ezt nem szükséges bebizonyitani, elég hivatkozni arra, hogy megfosztották a népet a bíróválasztás jogától, elég hivatkozni a virilismusra. (*Igaz! Ugy van! a szélső bal felől.*)

A hatodik indok, hogy a közgazdászati élet fő föltételét, a nemzet egyik közóhaját: az önálló nemzeti bankot létrehozni nem akar, vagy nem képes. Ezt, fájdalom! megerősitette maga a pénzügyminister legutolsó beszédében; mert abban, ugy hiszem, senki sem kétkedhetik, hogy az — mint ő szokta mondani — egészben és nagyban véve, annyit tesz: hogy lesz egészben és nagyban egy osztrák fiókintézet. Tehát ez is be van bizonyitva a tisztelt jobboldal és a kormány által.

Hogy végre a nép érdekében álló legsürgetőbb intékedéseket, az adóreformokat hátráltatta, hogy a regálékat meg nem szüntette: az nem szó, hanem tény. Itt van tehát a 7-ik indok, melyet maga a jobboldal bizonyitott.

Hátra van a nyolczadik, mely a sorrendben első. Én ugyan, követve a pénzügyminister ur okoskodását, azt mondhatnám, hogy a mikor hét pont be van bizonyitva, a nyolczadik pontot bebizonyitottnak lehet venni; (*Derültség a szélső bal oldalon.*) de én ezt nem teszem; hanem bebizonyitom, hogy még a nyolczadik pont is, mely legkényesebb, önök által bizonyittatott be.

Azon nyolczadik pont ez, tisztelt ház, amelyről tegnap láttuk: nagyon nehéz szólani e házban. E tekintetben engedjék meg azon kissé nem emelkedett hasonlatot, hogy önök ugy járnak el, mint a csábító, aki hosszasan, órakon át fecseg kedvesével s csak azt kivánja, hogy egy szót ne emlitsen, t. i. ne szóljon a leány a házasságról, pedig a leánynak épen legfőbb kivánsága a házasság. Igy vagyunk mi: megforditott viszonyban. Önök megkötötték a házasságot, de nem engedik, hogy a házasságról beszéljünk.

Első indokul határozati javaslatom támogatására idéztem a közjogi alapot; a tisztelt miniterelnök ur erre nézve egy megingathatlan meggyőződésnek adott kifejezést, tudniillik annak, hogy Magyarország csak addig fog fönállani, amig Európában fog élni azon hit, hogy a két egyesitett állam képes lesz magát megvédeni.

Én nem fogom a tisztelt ministerelnök urnak ezen állitását czáfolni; mert hiszen e nagy állitást ő nem bizonyitotta be, nem is kivánta bebizonyitani, nehéz is lett volna, hanem ő csak egyéni meggyőződését fejezte ki. Egyéni meggyőződéssel szemben én sem tehetek egyebet, mint hogy szintén a magam meggyőződésére hivatkozzam.

És az én meggyőződésem az, hogy Magyarország csak addig él, ameddig népében él a vágy az önállóság és függetlenség után, (*Helyeslés bal felől.*) és Magyarország csak akkor fog igazán fölvirágozni: mikor az egész nép, a nemzet, öntudatra ébredve követelni fogja, hogy e vágya valósittassék.

Amely perczben sikerülne önöknek a nemzetből e vágyat kiirtani: azon perczben megszünnék Magyarország lenni; de csak akkor. Hogy milyen sulyos azon közjogi alap Magyarországra nézve, azt bebizonyitotta a pénzügyminister ur, amikor bevallotta miszerint a bankkérdésben a fő akadály az, hogy tekintettel kell lenni a túlsó félre. Ezt senki sem vonta kétségbe; én is mondom, hogy amennyire lehet, tekintettel kell lenni másokra is, és különösen a szomszéd népre, ez világos; de csakis azon pontig, ameddig vitális érdekeink nincsenek megtámadva; de azt mondani: „meg nem menthetem Magyarország pénzügyét, mert tekintettel kell lenni a tulsó félre“, ez bevallása annak, hogy a közjogi alap lehetlenné teszi Magyarország fölvirágzását. (*Helyeslés a szélsőbal oldalon.*)

Beismerte ezt a pénzügyminister ur utolsó bebeszédében, mikor az árfölemelés szükségességéről szólt és idézte annak különböző ágazatait, egy helyt azt mondván: „Volnának egyéb adótörvények is és módositások, melyekről bevételi többletre lehetne számitni; de azok az iparral függvén össze, oly természetüek, hogy bennök a tulsó fél beleegyezése nélkül változtatást eszközölni nem lehet.“

Tehát nem lehet változtatni a pénzügyet, mert tekintettel kell lenni a túlsó félre, és az iparnál ismét tekintettel kell lenni a túlsó félre. Ugy hiszem, hogy, amit én nem volnék képes bebizonyitni: azt bebizonyitotta a tisztelt pénzügyminister ur fényes ékes-szólásával.

De nem tagadta ezt első alkalommal a pénzügyi bizottság előadója sem, amikor előadta a pénzügyi helyzet jelenlegi állását s ezt mondta: „Egyszerü, rideg számok ezek; de azt hiszem, sokat mondók, sokat jelentenek és elég utmutatást adnak arra nézve, hogy a költségeknek mily ágazatai azok, melyek leginkább hatnak emelőleg az államháztartási előirányzatokra.“

Azt mondta „emelőleg“: ez czifra kifejezés, melynek tulajdonképeni értelme a „nyomasztó“. „Elég utmutatást adnak annak átlátására, hogy habár meddő kiadásokra, az állami közigazgatás ki-

adásaira, a megmásithatlan viszonyokban rejlő kiadásokra évről-évre igen sok követeltetik budgetünkben az állam pénzerejétől; megmutatják e számok azt is, hogy mennyivel fordit többet az ország ma az állam szükségletei egyes ágazatának fedezésére; megmutatják, hogy kamatokra, védelmi czélokra, a multak terheire, az európai viszonyok által reánk kényszeritett katonai kiadásokra sokat vagyunk kénytelenek forditani." Tekintetbe vevén pártállását annak, ki e szavakat mondta, lehetetlen be nem ismerni, hogy érezte, mily sulyos, csaknem elviselhetlen terhet rótt a közjogi szerződés a nemzetre.

Ezek után — mondom — ha következtetnem kellene, hogy mi legyen észszerü, logikai eredménye e vitának, föl lennek jogositva azon reményt táplálni, hogy a tisztelt ház elfogadja határozati javaslatomat; miután ugy a bal, mint a jobb oldal helyeselte annak indokait és bebizonyitotta azok valóságát: de miután ily reménynyel távolról sem kecsegtethetem magamat, nem fogom tenni azt, amit első fölszólalásom alkalmával tettem, hogy tudniillik kéréssel forduljak akár a tisztelt kormányhoz, akár a tisztelt többséghez. Jól tudom, hogy már meg van állapitva: mit tegyenek. Az én gyenge szavam nem fogja megmásitani ezen elhatározásukat. De igenis fordulni fogok ezuttal a ház egy másik oldalához, fordulni fogok a tisztelt ellenzékhez, az ellenzék túlnyomó árnyalatához. *(Halljuk!)*

Komárom városának általam igen tisztelt képviselője mintegy érezve, hogy azok után, miket ő és barátai mondottak, nagyon nehéz megmagyarázni azt, hogy miután ezen határozati javaslatnak mindegyik oka igazolva lett a beszédek által, még sem fogadja azt el; vagy átalában, miért hajlandó mégis a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául elfogadni, két indokot hozott föl arra nézve, hogy miért nem teszi azt.

Mielőtt erre nézve megjegyzéseimet meg tenném, sajnálatomat kell kifejeznem a fölött, hogy oly órában kell azt tennem, midőn a tisztelt képviselő ur nem bir többé joggal a szóláshoz, és sajnálom azért is, mert én magam nyujtottam be azon határozati javaslatot, melyről szó van. Az első, mintegy lovagiatlanságnak, a másik önzésnek, vagy talán épen hiuságnak magyaráztathatik. De megnyugtatom magamat az elsőre nézve azzal, hogy még hátra van a részletes vita és lesz alkalma a tisztelt képviselő urnak, hogy feleljen, ha szükségesnek látandja megjegyzéseimre; az utóbbira nézve pedig azzal, hogy távolról sem azt neheztelem, hogy a tisztelt balközép nem csatlakozik az én határozati javaslatomhoz; hanem igen is roszalom azt, hogy nyilatkozataival ellentétesen elfogadja a költségvetést a részletes tárgyalás alapjául. A tisztelt képviselő ur először is azt mondá: „Önök szélsőbaliak, vagy 48-asok, jól cselekszenek, ha igy járnak el most, mert öt éven át mindig igy jártak el, mindig megtagadták a kormánytól a költségvetést. De mit mondanának nekem? Azt mondanák, hogy következetlen vagyok. Én, ki megszavaztam öt éven át a költségvetést, most nem tagadhatom meg azt." Ez volt az egyik indok.

A másik indok az volt, hogy bizalmi kérdésnek most nincs helye. A költségvetést, — igy mondja a tisztelt képviselő ur, — mi megszavazzuk az országnak, mert az ország nem lehet költségvetés nélkül; a bizalmi kérdést majd föl fogjuk vetni akkor, mikor a budgettörvény lesz szőnyegen.

Ami az elsőt, a következetességet illeti, engedjen meg a tisztelt képviselő ur: én nem abban keresem, hogy mindig ugyanazon egy dolgot tegyük, hanem látom abban, hogy e szavainkból és elveinkből logikailag folyó dolgokat megtegyük, hogy tettünk megfeleljen szavainknak, vagyis szavazatunk szavunknak. És, ha csakugyan a következetlenség vádja akadályozza meg a tisztelt képviselő urat abban, hogy a költségvetést megtagadja, akkor kérdem: vajon a budgettörvénynél mikép fogja azt megtagadhatni? hiszen akkor ugyanazon következetlenségbe esik, miután a mult években a tisztelt balközép nemcsak az átalános, hanem a részletes vitánál is a budgettörvényt megszavazta. Megjegyzem azonfölül, hogy én e megkülönböztetést nem igen értem; mert hiszen, mi a budgettörvény? A budgettörvény nem egyéb, mint a megszavazott költségvetés összeállitása, ha megszavaztuk a költségvetést: bajos a budgettörvényt megtagadni; az pedig, hogy kire bizassék annak végrehajtása: az ilyen bizalmi szavazat után már senkire sem tartozik közülünk, mert az a fejedelemre van bizva; az nincs benne a budgettörvényben, hogy Kerkapolyra vagy Szlávyra bizatik-e a végrehajtás; hanem csak az, hogy a kormány hajtsa végre, s efölött mi nem dönthetünk. Én tehát e megkülönböztetést nem találom helyesnek.

Ami a másodikat, a bizalmi kérdést illeti: figyelmeztetem a képviselő urat, hogy e tekintetben a legcompetensebb biró alkotmányos rendszerben maga a kormány; már pedig mindnyájan emlékszünk, hogy a tisztelt minister ur beszédét igy fejezte be: „Egyébiránt arra nézve, hogy ideiglenesek vagyunk-e, vagy sem, ha ez ideiglenesség mást nem akar jelenteni, mint hogy a többség bizalmát birjuk: a legközelebbi napokban lesz alkalma látni, hogy volt-e bennünk bizalma vagy nem." Tehát a kormányelnök maga bizalmi kérdésnek jelentette ki e vitát, és egész Európában ilyeneknek tekintik a költségvetési vitákat, mert aki helyesli a költségvetést: helyesli azon politikát, melyet a kormány követ. Ez alkalommal pedig ez igen sulyos lépés; mert ez alkalommal nem egy évről van szó, hanem szó van a lefolyt hat

évről, és ezzel a szavazattal, az elfogadó szavazattal a tisztelt balközép fátyolt borit a multra, absolutoriumot kiván adni a kormánynak. (*Helyeslés a szélső balról.*)

Távol legyen tőlem tanácsokat adni oly férfiaknak, mint aminők azon az oldalon ülnek; de miután mi, mint pártárnyalat, nem igen érintkezünk: nincs alkalmunk, mint párt párttal beszélni, kénytelen vagyok itt nyilvánosan kimondani abbeli érzelmemet, miszerint az én fölfogásom szerint igaza van a kormánynak, midőn azt mondja, hogy a felelősségnek egy része az ellenzékre háramlik.

Én osztozom e nézetben; mert az ellenzék, közvetve bár, befolyással van a közügyek vezetésére; mert a kormány kezeli ugyan az ország ügyeit, de az ellenzéknek hivatása vezérelni az ország közvéleményét, mely közvélemény a maga részéről nyomást gyakorol a kormányra. Mikor tehát az ellenzék fényes szónoklatok után azzal fejezi be szavait, elfogadom a kormány költségvetését: akarva nem akarva elvállalja egy részét azon felelősségnek, mely a kormányra hárul. Ne méltóztassanak felejteni, hogy a nép nem olvassa a mi beszédeinket, de a mi szavazatainkat igen; mert arról gondoskodik a kormány, s bizonyos lehet benne a tisztelt képviselő ur, hogy már ma d. u. meg lesz táviratozva országszerte s egész Európába, hogy a kormány által beterjesztett költségvetés roppant nagy többséggel el lett fogadva, csaknem egyhangulag. Mit kell, hogy következtessen belőle a nép? Azt, hogy tehát mégis jól megy az ország dolga; mert hisz máskép lehetetlen, miszerint az ellenzék belenyugodjék, hogy jövőre is a jelen kormány kezelje az ország pénzét.

Még egy megjegyzést teszek. Én nemcsak pártszempontból, hanem egyátalában azt hiszem: mint hazafinak, óhajtania kell mindenkinek, hogy az ellenzék határozottan tüzze ki zászlaját. Csak ott, ahol erős ellenzék van: lehet erős kormány; az ellenzék ingadozása, habozása teszi ingadozóvá, habozóvá magát a kormányt. Legyen kifejtve a két zászló; hadd tudja a nép, hogy mit akar az egyik oldal, és mit akar a másik; és mikor eljön a percz — és reméljük, hogy el fog jönni, — mikor Magyarországon szabad választás lesz, mikor a nép hivatva lesz dönteni afölött, kinek kezébe akarja a kormányt adni: e helyzetében tudjon választani; mert most, midőn látja, hogy az egyik oldalon helyeslik és elfogadják a kormányjavaslatot, a másik oldalon pedig helytelenitik ugyan, de mégis elfogadják: ez fogalomzavart idéz elő nála.

Midőn tehát azon kérésemet intézem a tisztelt balközéphez, hogy iparkodjunk kezet fogni a haza javának előmozditására, hogy szavazatunk megfeleljen szavunknak: ajánlom határzati javaslatomat a tisztelt háznak elfogadás végett. (*Helyeslés a szélső bal oldalon.*)

Széll Kálmán előadó: Tisztelt ház! Közel 14 napja foly e házban a vita, melyet fölszólalásommal megkezdeni szerencsés voltam. A szónokok hosszu sora adta elő nézeteit az 1873-ik évi államköltségvetés és az ország pénzügyi helyzete felől. Nem lehet föladatom, végig menve a szónoklatok hosszu során elmondani mindazt, amit az azok legnagyobb részében előadott egyes nézetekre talán elmondanom lehetne; visszaélés volna ez tőlem azon kötelességszerü tekintet ellen, melylyel a tisztelt háznak kifáradt türelme iránt tartozom. Föladatomat abban keresem, hogy reflectáljak az előadott észrevételek és kifogások azon részére, és azoknak legfontosabbjaira, melyek azon álláspontot, amelyet elfoglalok, sajátlag érintik és megtámadják. Bocsánatot kell kérnem a tisztelt háztól, ha ezt nem tehetem oly rövidséggel, mint azt a vitának rövid stadiuma különben talán kivánná; (*Halljuk!*) de iparkodni fogok a lehető legrövidebbre szabni előadásomat, melylyel a vitát bereszkeni hivatva vagyok. (*Halljuk!*)

Több oldalról kifogás tétetett azon szellem ellen, mely a pénzügyi bizottság jelentésén végig vonul. Több oldalról egyik és másik irányban nem értettek egyet azon alaphanggal, mely az átalános jelentés kiindulási pontját képezi. Tisza Kálmán tisztelt képviselő ur azt találja, hogy addig, mig a pénzügyi bizottságnak lelkiismeretes meggyőződése nem engedte, hogy a helyzetet eltitkolja, állásának nehézségei oda vitték, hogy telhetőleg kissebbitse a bajt.

Én, tisztelt ház, megengedem, hogy különbözőleg lehet itélni ezen jelentés értéke, ezen jelentés érdeme fölött; de engedje meg a tisztelt képviselő ur: azt nem ismerhetem el, hogy ezen jelentés nem őszinte, hogy ezen jelentés nem tárja elő a valót egész kiterjedésében, hogy ezen jelentés bármi oldalról palástolni kivánja a hibát, hogy ezen jelentés kissebbiti a bajt. Azt hittem, midőn a tisztelt képviselő ur ezt állitja: föl fogja fedezni előttem, hogy abban, amit a bizottság kifejtett, mi az, amit titkol, mi az, amit szépit, mi az, amit elő nem adott. A tisztelt képviselő ur ezt nem tette; állitását egyszerüen azzal vélte bebizonyitani, hogy a bizottság azt mondja, hogy az 1873. évi rendes hiány azért oly nagy, mert a költségvetés rendes előirányzatában a rendkivüli kiadásokból áthelyezett tételek is szerepelnek. Igen is, a pénzügyi bizottság megjegyzésképen egy helyütt mondta ezt, és ez igaz. Két millió 700.000 frttal emelte a deficitet azon áthelyezés, melyet a bizottság a rendkivüliekből a rendesekbe, ugy a kiadások-, mint a bevételekben, tett. De vajon ez kisebbitése-e a bajnak? Midőn a bizottság hosszu lapokon át, hosszu iveken keresztül az összes eddigi kezelés eredményét, annak árnyoldalait, az előtüntetett hiányokat mind egytől-egyig

izeik szerint szétszedve, elemzi; midőn a pénztári mérlegekről szólván, iparkodik kimutatni, hogy sokkal nagyobb a hiány, mint az, amit azok előtüntetnek; midőn a bizottság az állam terheit, kötelezettségeit mind elősorolja; midőn a bizottság azt mondja, hogy vannak ám a rendkivüli kiadások között is bizonyos tételek, melyek az államnak még sok ideig rendesen előforduló kiadásait fogják képezni: akkor, tisztelt ház, azért, mert összehasonlitva az 1873. deficitet a többivel, megjegyezte, hogy ez még azért is nagyobb, mert nevezetes áthelyezés történt a rendkivüliből a rendesbe: — ezt a baj kisebbitésének nevezni, nézetem szerint, nem lehet. *(Tetszés jobb felől.)*

Figyelmeztetem a tisztelt képviselő urat, hogy ez nem is volt intentiója a pénzügyi bizottságnak, és hogy csakugyan nem volt, azt bebizonyitottam azon beszédemben, melylyel a tisztelt ház előtt a költségvetési tárgyalást első napon megkezdettem; akkor én tovább menve vizsgálataimban, iparkodtam kimutatni, hogy az előző évek hiánya mekkora volna, ha azon alapra állittatik a költségvetés, hogy hiány mindaz, ami az állam rendes bevételeiből nem telik. Ezzel magával bebizonyitottam, hogy épen nem volt czélja, nem volt szándéka a bizottságnak a bajt kisebbiteni, lejebb szállitani.

Helfy tisztelt képviselő ur azon beszédében, melylyel határozati javaslatát indokolja, még tovább megy; ő azt találja, hogy ezen jelentés egy véres küzdelemnek nyomát hordja magán, küzdelemnek a honfiui kötelességérzet és a pártszempontok között.

Nincs ott küzdelem e két szempont közt; küzdelem van ott a számok és a tények között, azok vannak egymással szembeállitva; az igazság van ott keresve, és a bizottság által erejéhez képest tőle telhetőleg kimutatva. Mivel bizonyitja a t. képviselő ur állitásait? azzal, hogy a jelentés nem akar egyéb lenni, mint előkészités két dologra: előkészités az adóemelésre, és előkészités a kölcsönre.

Már engedelmet kérek, ha a bizottság pártszempontból akart volna eljárni, ennél talán ügyesebb eszközöket is talált volna; mert azt talán még sem lehet állitani, hogy pártszempontból akarja az adóemelést, akarja a kölcsönök megkötését előhozni és azokat motiválni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Nem akartunk mi szépiteni, de nem is sötétiteni.

És ha a t. képviselő urak egynémelyike azt, hogy az eredmények alap-okaira kiván a bizottság hatolni, azt, hogy az eredményeket minden oldalról kivánja megbirálni; azt, hogy némely, sőt sok dolognak, sok kiadásnak igazolását kisérti meg a bizottság, ha ezt szépitésnek nevezi: akkor megvallom, nekem egy objectiv tárgyilagos kritikáról más fogalmaim vannak.

Én azt hiszem, hogy a ki biró elé akarja vinni az ügyet, annak kötelessége azt minden oldalról megvilágositani, s nemcsak az árnyoldalakat kell előtüntetnie, de kötelessége a fényoldalokra is, — ha vannak, pedig vannak, — rámutatni. *(Helyeslés.)* Igy jártunk mi el, mert azon nézetben voltunk, hogy ha baj a szinezés, ha baj a szépen festés: szintugy baj a sötétités is; mert ha baj az, hogy csillamlónak mutatunk föl valamit, és ez által nem engedjük a valót láttatni: baj az is, ha homálylyal, ha sötétséggel veszszük körül; mert akkor sem engedjük a valót tisztán látni. *(Helyeslés jobb felől.)*

Azon kifogást is hallottam, a ház ez oldalának egyik tagja mondotta, hogy a pénzügyi bizottság jelentése azon álláspontra helyezkedik, melyet az 1872-ik évi költségvetés tárgyalásakor az ellenzék két tagja részéről benyujtott külön-vélemény foglalt el. Tétetett ennek kapcsán, vagy inkább talán ehhez hasonlag azon kifogás, hogy a bizottság következetlenségbe esett maga-magával; ellenzi azt, mit más években elfogadásra ajánlott, és elfogadja azt, mit más években ellenzett. Megjegyzem mellesleg azt, hogy nem tartom jogosultnak a következetlenség vádjaival illetni azon bizottságot, mely egy egészen más országgyülésnek bizottsága, azon bizottságot, melynek többsége, tagjainak nagyobb száma, nem azokból áll, kikből a mult országgyülés bizottsága állott. — De nem tekintve ezt, pár szót kivánok mondani ezen kifogásokra.

Nem fogadhatom el nevezetesen azt, hogy a jelentés a tavalyi külön-vélemény álláspontját foglalta el. Megengedem, hogy a kiindulási pont mindkettőben összeesik; megengedem, hogy az alap-hang, melyen a kettő szól: sokban hasonlit egymáshoz; megengedem azt is, hogy a részletek, a birálat egyes részletei sokban egyeznek egymással, és a fölállitott elvek egy része azonos; de másfelől igen könnyü lenne kimutatnom, mind a tavalyi külön-vélemény, mind az ezen jelentésnek egyes passusaiból, hogy vannak a birálatnak más részei, vannak más szempontok, melyekben teljesen eltér ezen jelentés azon külön-véleménytől, melyet tavaly bemutatott az ellenzék egyik igen t. vezére. Hogy többet ne emlitsek: azt a thesist, hogy az állami kiadások megállapitásánál takarékosan kell eljárni, elfogadja az idei jelentés, több helyen kiemeli és igen sokszor nagy figyelmébe ajánlja a háznak; de az alkalmazás mérvéről van itt szó, t. ház! Magából abból, hogy e tétel föl van állitva: annak horderejét megitélni nem lehet, ha nem vizsgáljuk annak módját, és ha nem vizsgáljuk az alkalmazásnak mértékét; ebben pedig lényeges külömbség van az idei jelentés és a tavalyi külön-vélemény között. A tavalyi külön-vélemény e téren sokkal messzebb menve, némely, — hogy a különvélemény saját szavaival éljek — nélkülözhetlen szükséges kiadás meg-

szoritását is javasolta, s törültetni javasolt mintegy harmadfél milliót, még pedig oly tételekből, melyekből a pénzügyi bizottság javaslata szerint, és később a ház itélete szerint is, kár nélkül törülni nem lehetett. A tavalyi külön-vélemény a befektetések dolgában, az utépitésnél, az államjószágok beruházásánál, egy és más culturális czélnál szükségesnek vélte a kiadások megszoritását. Ámbár a pénzügyi bizottság idei jelentésében elment a takarékosság azon határáig, melyen tulmenni ez idő szerint sem tartotta lehetségesnek, és nagy összegeket gazdálkodott meg; de azon határig menni, melyet a tavalyi külön-vélemény kitüzött: lehetetlennek tartotta.

De ha már a thesis alkalmazásának mérvére nézve van köztünk különbség: még nagyobb a külömbség a resultatumokra nézve. Az idei jelentés azon eredményben foglalja össze javaslatainak legfontosabbjait, hogy a takarékosság az állami kiadások megállapitásánál igenis szem előtt tartandó, de mivel még a takarékosság mellett is, — hacsak elkerülhetetlen szükségleteink megtagadásáig nem akarunk menni, — nem lehet az államháztartás egyensulyát föntartani: fokozni kell az államjövedelmeket, fokozni azon mérvig, hogy a kiadások és bevételek közt az egyensuly föntartható legyen.

Ez eredményt tekintve, lényegesen különbözünk a tavalyi külön-véleménytől. Mi is kisebbiteni akarjuk az administrationális kiadásokat; de azt hiszszük, hogy azon megtakaritások a budgetben egyszerü tollvonással oly igen könnyen nem eszközölhetők, hogy szerves, gyökeres intézkedésekre, hosszasabb processusokra van itt szükség, hogy mindez eszközölhető legyen; és miután más felől nem lehet tagadni, hogy előállanak ismét más igények, melyek természetöknél fogva teljes jogosultsággal birnak: az államjövedelmek fokozásában kell keresni e baj orvoslását.

A tavalyi jelentés sem festi nagyon rózsaszinnel az ország pénzügyi helyzetét, és én, mint a pénzügyi bizottság akkori előadója, akkori beszédemben sem tüntettem föl olyannak; csak iparkodtam védelmül a külön-vélemény ellenében a fényoldalakat is fölmutatni, és rámutatni a segédforrásokra is, valamint kimutatni azt, hogy javulás van annyiban, amennyiben az esetre, ha azon terhek, amelyek az 1872-ik évi költségvetést sujtották volna az előző években, azon évek azt a sulyt nem birták volna meg, annak sulya alatt legörnyedtek volna: tehát — mint mondám, — sokban egyezik, sokban összeesik azon jelentés, melyet 1873-ra előterjesztett a bizottság, azon különvéleménynyel, mely tavaly a bizottság jelentése ellenében bemutattatott; de ezt azzal azonosnak mondani nem lehet. Hogy külömbözik a bizottságnak idei jelentése a tavalyitól a helyzet föltárásánál, a helyzet fölismerésére vezető adatok fölmutatásánál: a bizottság sokkal meszszebb mehetett, hogy sokkal komolyabbnak látja az ország pénzügyeit, mint látta tavaly: ezt elismerem. De ennek is megvan természetes oka. Az 1872-ik évi költségvetés tárgyalásánál a bizottság kezeinél csak két kedvező évnek adatai voltak, az 1868. és 1869-ikinek adatai. Azon esztendők, amelyek sulyukkal leginkább oda hatnak, hogy az ország pénzügyeit komolyan tekintsük mindannyian azóta következtekbe: azon esztendők részletes zárszámadásai a pénzügyi bizottság előtt ismeretesek nem voltak. Nagyon természetes, hogy az azóta bekövetkezett mostoha viszonyok, és egyéb más kedvezőtlen körülmények által előidézett kedvezőtlen eredmények láttára, és azok vizsgálata következtében komolyabban, és nagyon természetes, hogy szigorubban szól a bizottság az idén, mint szólott tavaly.

Azon tisztelt képviselő urakkal szemben, akik most, amidőn bajaink orvoslására a gyógymódokat keressük, a bajok kutforrását abban vélik találni, hogy minden bajnak oka a kormány és azzal együtt a pénzügyi bizottság: legyen szabad megjegyeznem, ha azt hiszik, hogy itt megállapodni lehet, s hogy már a kritika ki van meritve, akkor azt hiszem, tévednek. Kétségtelenül könnyü, határozottan legkényelmesebb módja ez a birálatnak; de hogy a legigazságosabb módja legyen: az más kérdés. Igenis nem szenved kétséget az, hogy történtek hibák, nem szenved kérdést az, mint ezt a pénzügyi bizottság jelentése is constatálja, és mint azt első beszédemben magam is elismertem, miszerint az által, hogy minden irányban mindent kivántunk tenni: rohamosan haladva imitt-amott átléptük a határokat, amelyeket átlépni nem lett volna szabad, ez igaz; de kétségtelen az is, hogy a viszonyokban, a helyzetben magában fekszik igen sok irányban igazolása annak.

Tessék meggondolni, hogy 1868-ban mily szükséggel állott az ország szemben minden téren; tessék meggondolni, hogy azon nagy tekintet, hogy nem szabad időt veszteni, mert az elvesztett időt pótolni, azt mással helyettesiteni semmivel sem birjuk: sokban és sokban mentségül és igazolásul szolgál. Beismerem én azon tételnek jogosultságát, hogy nem volt rendszer, hogy nem voltak szigoruan körvonalzott keretek eljárásunkban és államháztartásunk berendezésében: ez igaz; de oly ország, mint a milyen a mienk volt 1868-ban, midőn államháztartásunk rendezésének ügyét kezünkbe vettük: oly ország, rendelkezik-e elég idővel arra, hogy előbb rendszereket alkosson, hogy előbb kijelölje szigoruan és pontossággal, hosszu évek során át minden részleteikkel együtt azon határozatokat, amelyeken belül mozogni akar. Nem szolgál-e mentségül, hogy addig talán, mig ezen rendszerek fölött okoskodtunk volna, addig talán, mig ezen rendszereket megállapithattuk volna: viszont a másik végletbe és hibába estünk volna, elmulasztottuk volna az alkalmat arra, hogy

sok helyes, igen sok üdvös reform alapjait letegyük. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Egyébiránt azt hiszem, hogy a kérdés sulypontja korántsem rejlik itt; ma a helyzet fölismerésére kell törekednünk, és ha ezt fölismertük: a gyógymódokat kell keresnünk, s azokat minél hamarább, minél gyorsabban alkalmaznunk.

Legyen szabad most áttérnem azon egyes állitásokra, s ellentétekre, melyek részint a pénzügyi bizottság jelentésében foglaltakat illetik, részint az általam előadottakra vonatkoznak, s melyek e végből helyreigazitást igényelnek. *(Halljuk!)*

Szabadjon mindenekelőtt Madarász József tisztelt képviselő urnak tegnapi előadásában emlitett három kifogására igen röviden válaszolnom.

A tisztelt képviselő ur alkotmányellenesnek találja a pénzügyi bizottság amaz eljárását és ezért törvény iránti tiszteletlenséggel vádolja, hogy összeállitásába fölvette az udvartartás költségeinek fölemelt összegét, s e költségeket megszavazásra ajánlja. Azt hiszem, hogy akkor, midőn ezt egy törvényjavaslat kiséretében teszi a bizottság, akkor, midőn azt mondja, hogy ezen összeg egy korábbi törvény által lévén megállapitva, ama törvényt ezen most beterjesztett törvénynyel kell megváltoztatni, s ezen ujabb törvényben ajánlja meg a nagyobb összeget: alkotmány-ellenes eljárással, törvény iránti tiszteletlenséggel vádolni nem lehet. Lehetnek eltérők a nézetek a dolog érdemére nézve, de mi az eljárásnak formáját illeti: azt hiszem, hogy a tisztelt képviselő ur vádja absolute nem bir alappal.

Azt mondta a t. képviselő ur: alkotmány-ellenes volt az, amit a bizottság jelentésének 6. és 29. lapján előad, ahol szólván a 4 esztendő pénztári eredményéről, kiemeli, hogy a 4 év kezelése csak ugy volt hiány nélkül lezárható, hogy fordittattak a kiadások fedezésére az előirányzaton kivül befolyt bevételek, fordittattak pénztári maradványok, készpénztőkék és fordittattak függő adósságok és ehhez a bizottság megrovását nem csatolja.

Abban, hogy előirányzaton kivüli bevételek használtattak föl, a bizottság törvényellenes, alkotmányellenes eljárást a maga részéről nem látván, ezt azon megjegyzéssel, melylyel a t. képviselő ur kivánta, nem is kisérhette. Nem oly pénzekről van itt szó, melyek külön pénztárakban tartva, külön rendeltetéssel birtak; hanem van szó oly pénzekről, melyek nem lévén előirányozva, azon névvel illettetnek, hogy előirányzaton kivüli bevételek. Ezek szintoly természetü bevételei az államnak, mint egyebek, és épen, mert előirányozva nem voltak, bizonyos czélra nem is rendeltethettek; tehát ha az államkiadások fedezésére fordittattak: az absolute nem lehet elvétel bizonyos czéltól, amire a t. képviselő ur hite szerint — rendeltetve lettek volna.

A függő adósságokat illetőleg a bizottság azt emliti, hogy függő adóssággal fedeztettek 11 millió erejéig az államkiadások bizonyos ágazatai. Ezen függő adósságok megkötésére törvény utasitotta a ministert. Az tehát magában, hogy e kiadások függő adóssággal lettek fedezve: tisztán a törvény alapján, a törvény értelmében történt, azt törvény-ellenesnek, alkotmány-ellenesnek elnevezni nem lehet. Hogy a minister előlegezett azon bizonyos alapokból és kölcsönökből, a melyek bizonyos czélokra lettek fölvéve, hogy e függő adósság egy részét azon alapoknál létesitette: annak érdemleges megvizsgálása és eldöntése nem a költségvetés tárgyalásának keretéhez tartozik. Az a zárszámadásokat illeti, és akkor fogunk róla szólani.

A t. képviselő ur hibáztatja a bizottságot abban is, hogy a ministeriumot utasitani kivánja arra, hogy az egész közadministratio gyökeres reformja iránt adjon kimeritő javaslatot. A képviselő ur azt mondja, hogyan lehet a ministeriumot erre utasitani akkor, mikor már a ministerium az eddigi ebbeli utasitásnak nem felelt meg. Engedelmet kérek, meg kell erre jegyeznem, hogy ily értelemben a ministerium még utasitva nem volt. Egészen más az, a mit a bizottság ezen javaslata által czélzott, mint azon határozat, mely többször keletkezett arra nézve, hogy a központi közegek száma leszállitandó. Egészen más ez ujabbi javaslat, mert ez kiterjed az egész közigazgatási rendszerre, az összes fönálló jelenlegi eljárásra, az ügyvitelre, egy szóval mindenre, a közigazgatás teendőinek tárczák közti fölosztására, egy szóval az egész közigazgatás rendszerére; és ki volna az ez iránti javaslattételre hivatva más parlamentalis fogalmak szerint más, mint a ministerium, azon ministerium, mely az egész közigazgatás összes apparatumainak ismeretével bir, azon ministerium, mely minden alkotmányos fogalmak szerint első van hivatva e ház elé javaslatokat terjeszteni.

Sokan e tisztelt ház tagjai közül fölszólaltak a vita folyamában azon beruházásokra, azon elköltött kölcsöntőkékre nézve, a melyek 1868-tól fogva egész 1872-ig az államnak bizonyos rendkivüli kiadásaira fordittattak. És ezek közt a tuloldalnak egyik tagja hosszasabban bele is ereszkedett a kérdés fejtegetésébe egy válasz alakjában, melyet a fölhatalmazási törvényjavaslat tárgyalása alkalmával mondott beszédemre viszonzáskép ezuttal előadni szükségesnek tartott.

Csávolszky tisztelt képviselő ur azt mondja, hogy én mint a pénzügyi bizottság akkori előadója, azon válaszomban, a melyet fölszólitására adtam, és a melyben azt állitottam, hogy nem tartom kifogásnélkülieknek, tévedésnélkülieknek azon számokat, melyeket akkor fölhozott, előhozok sok mindent, a mi magában érdekes, számokat számokra halmozok,

de mindebből senki meg nem érti azt, hogy miért alaptalan azon állitás, a mely ellen az én válaszom intézve volt.

Én, tisztelt képviselő ur, azon alkalommal nem puszta állitásokkal iparkodtam czáfolni; én azon alkalommal már idéztem több számot arra nézve, és annak bebizonyitására, hogy miért nem értek egyet a tisztelt képviselő urral, és akkor ugy tapasztaltam, hogy a tisztelt ház, daczára a számok halmazának, mint a tisztelt képviselő ur mondá, engem megérteni méltóztatott. Egyébiránt, hogy igazoljam az akkor fölállitott azon tételemet, hogy teljességgel nem érthetek egyet azzal, a mit a tisztelt képviselő ur most ismételve mondott, hogy t. i. 1868-tól 1872-ig elköltöttünk egy 239 millióra menő nagy összeget, és hogy alig lehet ebből kimutatni 100 milliót, mig a többire nézve nem tudni, hová lett? Igy fejezte ki magát, akkori beszédének értelme legalább ez volt; most csak kérdezi, hol vannak azok a beruházások? Szabadjon annak bebizonyitására, hogy nekem volt akkor igazam, a kérdést, igen nagy fontosságánál és azon körülménynél fogva, hogy ily nagy vádat viszonzás nélkül hagyni nem lehet, kissé közelebbről vizsgálni és az adatokat, melyekből a tisztelt képviselő ur kiindult, mérlegelni, azokkal melyekből én kiindultam. *(Halljuk!)*

A tisztelt képviselő ur azt mondja, hogy 239 milliót költöttünk el, helyesebben mondva: fogyasztottunk el.

A tisztelt képviselő ur már maga is megkülönböztetést tesz itt, és én bátor vagyok őt arra kérni, hogy necsak a szavakban különböztessen, de különböztessen akkor is, mikor a tételt alkalmazza; mert igen nagy különbség van a közt, mivel fogyasztottuk, mivel terheltük meg az államvagyont, és a közt, mit költöttünk el, a mikor t. i. arról van szó, hogy mutassuk ki, hová költöttük? Egyik esetben, ha azt akarjuk vizsgálni, mivel terheltük meg az államvagyont, minden államkölcsönt — nagyon természetesen, maga névszerinti értékében, egész sulyával kell számitásba venni, mert azt kell az államnak törleszteni, azután kell a kamatot fizetni; — de ott, hol arról van szó, hogy mutassuk hát ki, hová tettük azon pénzeket, akkor a kölcsönöket nominális értékekben számitani nem lehet; nem lehet egyszerüen azon okból; mert a mi különbözet van a nominális és a valóságos érték közt: arról arra nézve, mire fordittatott, számot nem adhatunk, egyszerüen azért, mert azt nem kaptuk meg, mert ez képezi azon értékveszteséget, melylyel azon kölcsön által az $5^0/_0$-on felül az állam terhelve van. *(Helyeslés.)* A tisztelt képviselő ur pedig igy számitott és igy hozta ki a 239 milliót. *(Közbeszólás a szélső bal felől: helyesen tette!)* Igenis helyesen, ha azt akarja kimutatni, mivel terheltük meg az államvagyont; hanem ha azt mondja a képviselő ur, hogy csak 100 milliót tudna kimutatni, és már most kérdés, hol van a többi: akkor számitása teljességgel nem helyes. *(Helyeslés jobb felől.)*

A tisztelt képviselő ur ezenkivül számitásában nemcsak hogy a kölcsönök nominális értékét veszi; de veszi a kölcsönök azon részét, melyek ezüstben köttettek, $20^0/_0$ agióval. Miért épen $20_0/^0$-kal? Számitsunk ezüst szerint ott, hol ezüstben, és bankóérték szerint ott, hol bankvalutában folytak be a kölcsönök; ha pedig át akarjuk számitani az ezüstpénzt valutára: akkor vegyük föl azon árfolyamot, mely van azon időben, melyről beszélünk. Ma az ezüstárfolyam nem tesz $20^0/_0$-ot. Ha ily különböző alapokon számitunk és nem tartunk bizonyos zsinórmértéket, mely szerint haladunk: nagyon természetesen különböző lesz az eredmény. Ha nem azon árfolyam szerint méltóztatik számitani, mely ma van; miért ezen $20^0/_0$-al vette az agio, miért nem tetszett például $50^0/_0$-kal számitani, hiszen akkor még több jönne ki? *(Derültség és helyeslés jobb felől.)*

Azonkivül vannak a t. képviselő ur számitásai közt mások is, melyeket én, ki a zárszámadásokon kivül egyéb adatokból eddig sem dolgoztam és most sem dolgozom, nem fogadhatok el. Ezen adatokból meritem én az ellenérveket. Először is tehát megjegyzem, hogy azon 239 milliónak igen tekintélyes része esik azon cursusdifferentiára, melyet a tisztelt ház előtt előbb emliteni bátor voltam; mert a képviselő ur számitja a vasuti kölcsönt 102 millióval. A vasuti kölcsönnek, melyet 60 millió ezüst effectiv értékben rendelt a törvény megköttetni, kötvényei képviselnek a kibocsátás évében, mert ma már kevesebbet képviselnek, a mennyiben törlesztés történt, — 85 millió 125 ezer forintot ezüstben.

A t. képviselő ur 102 milliót számit, tehát $20^0/_0$ agio fölpénzt. Igy számitja a képviselő ur a 30 milliós kölcsönt is. Ezen kölcsön köttetett 30 millió nominalis ezüst értékben; ebből befolyt 24 millió 700 néhány ezer forint, ezen kölcsönt 36 millióra teszi, pedig a mai cursus szerint nominálitér a mai bankértékben véve föl, nem 36 millió, hanem csak 33. Igy számitotta a gömöri kölcsönt 8 millióra, ez pedig talán épen $20^0/_0$-on fölül van számitva, mert a gömöri kölcsön ezüstben képvisel 6.624.000 forintot névszerinti értékben; a képviselő ur pedig a névszerinti értéket 8 millióra számitotta, hozzávéve az ágiót. E kölcsönből effective bejött 5.855,000 forint. Ez az első különbözet, mely maga nagy összegre megy. A névszerinti ezüstérték és valóságosan befolyt érték közötti különbözet e három kölcsönnél már maga 30 millión jóval felül rug. Sőt mert $20^0/_0$ agióval van számitva, még ennél is többet tesz.

Ezen kivül, mert az elköltött kész tőkéket is felsorolta, igen természetesen erről is kell szólanom és meg-

jegyeznem, hogy az általa a kész tőkék során előadott összegek nem találkoznak azon összegekkel, melyeket én a zárszámadásokból meritettem. A képviselő ur azt mondja, hogy elköltetett az inséges kölcsönből 14 millió néhány százezer forint; ez helyes, a pénzügyi bizottság jelentésének azon része, a mely erről szól, szintén ez összeget constatálja; a közös activákból fölvesz 9.902,000 forintot, ez is helyes.

Nem helyes azonban, nézetem és adataim szerint, az ingatlan államvagyon eladásából a képviselő ur által fölvett összeg. Azt mondja a képviselő ur, hogy ebből befolyt 9.028,863 forint. Az én adataim szerint 1868-ban megjegyzem tényleg befolyt az állampénztárába, — nem pedig az előirt bevételeket véve föl, mert ezekkel számitani ismét nem lehet, — befolyt 1868-ban 390,554 forint. Ez előfordul a zárszámadás illető helyén. 1869-ben befolyt 343,660 forint; 1870-ben 217,174 frt, ugyanakkor 455,249 forint, a tiszai kerület beváltásából; 1871-ben 331,220, ugyanazon évben a tiszai koronai kerület után 214,815 frt; 1872-re elő van irányozva 1.293,404 forint, ugyancsak a tiszai koronakerület után 145,714 forint, összesen 3.461,690 forint; tehát még 500,000 frttal kevesebb, mint a jelentés szerint, a hová egy előirt, de be nem folyt összeg is osztatott be 1870-ről. Hol van azon közel 6 millióra menő különbözet, mely köztem és a képviselő ur számitása közt van? azt nem tudom. Az összes zárszámadásokban az államvagyon eladásából nagyobb összeget, mint tényleges bevételt nem találtam.

Az ingó államvagyon értékesitéséből a képviselő ur számitása szerint 8.921,561 forint folyt be.

Az én számitásom és a pénzügyi bizottság jelentése szerint befolyt 6.278,846 forint; tehát ismét 2.700,000 forinttal kevesebb, mint a mennyit a képviselő ur számitásában fölvett. 1868-ban befolyt 985,289, 1869-ben 395,145 frt, 1870-ben 747,488 frt, 1871-ben 2.150,915 frt, 1872-ben ismét 2 millió. Ez is tehát egy nem épen jelentéktelen 2.700,000 frtra rugó különbözetet tesz.

Ezen kivül a képviselő ur adóhátralékokból, bérhátralékokból és államkövetelésekből számitott 1868- és 1869-re, tehát két évre, a beadott zárszámadások szerint összesen 21 milliót, mig én számitásom szerint az 1868- és 69-iki évekre bér- és adóhátralékokból nem folyt be több, mint 9.674,559 frt, sőt az 1870- és 1871-ik évben ez uton befolyt összeget is hozzávéve, az egész négy éven át csak 13.401,826 forint jő ki. A tisztelt képviselő ur szerint 1868- és 1869-re 21 millió: teháti smét egy 12 millióra menő különbség; mert ezen bevételeket méltóztatott 1868-és 1869-re szoritani.

Egyébiránt itt azt kell megjegyeznem, hogy a tisztelt képviselő ur talán a tiszai vasut-társulat által refundált részvényeket számitotta hozzá, mint melyek a követeléseket apasztották és a befolyt kövételések egy részét képezik; de erre legyen szabad megjegyeznem, hogy ezen részvények ma is meg vannak, ezeket az elköltöttek közé számitani ezen okból nem lehet. Ha az államköveteléseink többi ágazatából befolyt összegeket az utolsó krajczárig számitom is: a 21 milliót részemről kihozni nem tudom.

Egyébiránt, tisztelt ház, a kérdés ott rejlik, hogy föl tudjuk-e mutatni, hogy ezen összegek hova költettek el. Igen vagy nem? Azon része ezen átalános jelentésnek, mely ezzel foglalkozik, a tisztelt ház elé állitotta azt, hogy 1871-ig a rendkivüli kiadásokra előirányzott összegekből kiadatott tényleg 140.723,000; ezen 140 millióból beruházások, vasutépitések és egyéb tágabb értelemben vett befektetések czimén a kamatbiztositási összegekkel kiadatott 107.840,000; mig 32.883,000 kiadatott egyéb rendkivüli kiadások czimén 4 éven át. Ez tehát már maga 140 millió.

1872-ben, ha hozzászámitjuk az elterhelt, illetőleg az elfogyasztott tőkék közé az 1872. évre praeliminált akat is, nagyon természetesen hozzá kell számitani az 1872-ik esztendőre előirányzott rendkivüli kiadásokat is, és itt azt találjuk, hogy praeliminálva lett 70 millió, a melyből körülbelől mintegy 59.500,000 forintra mennek a beruházások tágabb értelemben. E 70 millió a másik összeggel kitesz 210 milliót. Igaz, hogy e közt — mondom az egész 5 évi cyclust véve, — mintegy 40 millióra rug az, a mi nem productiv czélokra lett elköltve, hanem a rendkivüli kiadások sok egyéb ágazataira. Igen, de itt nem arról van szó: helyes volt-e vagy nem mindazokat ott meghagyni, mindazokat adóssággal, pénzkészlettel, vagy rendkivüli bevételekkel fedezni, megjegyezve egyébiránt, hogy a mi ingó és ingatlan államvagyon értékesitéséből, kölcsönből befolyt és kész tőkékből a 4 éven át a föntebbi értelemben vett befizetésekre fordittatott 1868-tól 1871-ig; de arról van szó, hogy kimutassuk, hová költettek azon összegek, melyek mint az állam készleteiből az állam kölcsöneiből elköltött összegek jelentkeznek.

Ha tehát a helyes uton megyünk és fölveszszük azon számokat, melyeket a kölcsönök effective az állampénztárnak szolgáltattak, azt fogjuk találni, hogy szolgáltatott:

a vasuti kölcsön	68.733,000	frtot
a gömöri vasuti kölcsön . .	5.855,000	„
a 30 milliós kölcsön . . .	24.735,000	„
a sorsolási kölcsön . . .	24.000,000	„
az ingók és ingatlanok eladása kerekszámban	10.000,000	„
az inséges kölcsön	14.472,000	„
a közösek	9.902,000	„
az adó és bérhátralékok körülbelül	14.000,000	„
Ez összesen tesz:	172.598,000	frtot.

Miután azonban a gömöri kölcsönnek azon része, mely 1872-re a gömöri vasutnak épitésére igénybe nem vétetett, a kimutatás szerint teljesen megvan: itt már 3 milliót le kell számitani. *(Közbeszólások a bal oldalon.)* Méltóztassanak a tárgyalások alkalmával ez iránt kérdést intézni és a fölvilágositást ugy a pénzügyminister ur, mint én is meg fogjuk adni. Miután a sorsolási kölcsönből azon 7 millió előleg után, mely az 54 milliós kölcsön egy részének folyósitása által vissza fog téritteti, megvan mintegy 10 millió, a sugár- és körutra előlegezett összegek, melyek csak kölcsön adattak, mintegy 4 millióra mennek: itt is 14 milliót le kell ütni a számitásból. Le kell ütni továbbá azon 7 milliót is, mely az 1873-iki budget tanusága szerint a 30 milliós kölcsönből az 1873. év rendelkezésére maradt, azon refundatiója után az alapoknak, mely az épen most fölvett kölcsönből, mint az 187?-iki évnek eddig ideiglenesen, de most véglegesen történő fedezetéből refundáltatni fog, a kölcsön-törvény iránt a házban lefolyt tárgyalások értelme szerint.

Ha ezeket igy veszszük, s az elköltött pénzkészletekhez hozzá számitjuk a függő adósságokat, és hozzáadjuk még azon összegét a legujabb kölcsönnek, mely ezen alapokból vett tartozások fedezésére van hivatva, és ezt felveszszük 32 millióban: akkor azt találjuk, hogy 192,000.000 frt az, ami az államnak kölcsöneiből és készleteiből elköltetett. Ezen 192 millióval áll szemben azon 210—212 millió, melyet a rendkivüli kiadásokul elköltött összegként föl tudunk mutatni. Ez az 1868. és 1869. esztendők fölöslegeinek egy részéből és egyéb rendkivüli bevételekből födöztetett és ugy egyenlitette ki magát a 18 millió.

Én tehát, tisztelt ház, azt hiszem, hogy azon czáfolat, melylyel a tisztelt képviselő ur ellenemben élni méltóztatott, téves számitáson alapul. Ha azt akarjuk megtudni, hogy mit költöttünk el: akkor nem szabad nominalis értékkel számitni; mert igy csak azon esetben kell számolni, ha azt akarjuk kimutatni, hogy az államvagyon mennyivel lett terhelve, és viszont rectificálnom kellett a képviselő urnak az egyéb bevételek czimén, a bér- és adóhátralékokból, az ingó és ingatlan államvagyon előadásából fölhozott számait; rectificálnom kellett ezeket azon összegekre, melyeket a zárszámadások kimutatnak, és igy kiigazitván a fölhozott adatokat, ebből önként folyik, hogy szerintem nem áll az, amit a tisztelt képviselő ur első izben mondott, hogy azon elköltött 239 millióval csak 100 millió beruházást tudunk szembeállitani és folyik a válasz azon fölkiállitására, hogy azon nagy összegeken lehet egy pár iskolát alapitani és egy pár vasutat épiteni; szerintem pedig áll az, hogy minden perczben képesek vagyunk kimutatni, hogy azon tőkéket, azon kölcsönöket hová költötték el. *(Helyeslés.)*

Horn tisztelt képviselő ur *(Halljuk!)* az ország pénzügyi helyzetének birálatában a többek közt az első hibaként, mely eddigi kezelésünket jellemzi, és mely a situatio komolyságát okozza, többek közt a nemzet, az intéző körök fényüzési hajlamát is emliti és ennek bebizonyitására egyebek közt azt is felhozta, hogy miért viseljük az udvartartási költségeket felében a másik államterülettel, és miért nem a közös ügyek arányában. A tisztelt képviselő ur ugy látszik legujabban uj közös ügyek teremtésére adta magát, mert az udvartartás költségeiből is közös ügyet akar alkotni, ellenkezőleg a közös ügyekről szóló alap-törvény szellemével. Üzleti szempontból nyereségesebb lett volna ugyan itt is a 30 $^0/_0$-ot állapitani meg; de azon törvény, mely az udvartartás költségeit kivette a közös ügyek közül, ennél magasabbra helyezte az ország közjogi tekinteteit, az ország államjogi állását. *(Élénk helyeslés jobb felől.)* Innen van az, hogy nem 30 százalék, hanem a költségek fele lett elvállalva. *(Helyeslés jobb felől.)*

A tisztelt képviselő ur alkotmányellenes eljárásnak nevezi a pénzügyi bizottság részéről azt, hogy a ministerium által előterjesztett költségvetésből kiválasztotta az 1872. évi hitelmaradványokat. Alkotmányellenesnek nevezi ezt a tisztelt képviselő ur, mondván, hogy nem szabad ujabb megszavazás nélkül semminemü összeget kiadni, minek kiadási ideje lejárt. Igen, de itt fekszik épen a különbség. Ma meghatározni azt, hogy mi áll ezen hitel maradványokból, melyek 1872-ben fel nem használtathattak és martius 31-ig fel nem használtathatnak: erre a ministerium a legjobb akarat mellett sem képes.

Ma tehát ezen összegeket, amiket nem tudunk, mennyiségileg mennyit tesznek, ujból fedezni akarni, ujból fölvenni a költségvetésbe: csak összezavarására vezetne a dolgoknak; mert egy kiadást kétszer kellene megszavazni, mi a zárszámadások készitésénél végtelen nagy nehézségeket okozna; ez összeg még 1872-re meg lett szavazva.

Ezen összegek, amelyek az 1872. évre lettek megszavazva — igaza van a képviselő urnak — nem fognak fölhasználtatni azon időn tul, mely időn az 1872-ki költségvetés ereje megszünik.

Igen, de nem is az volt szándéka a pénzügyi bizottságnak, hogy azok megszavazás nélkül „sine fine“ adassanak ki, mint ezt a pénzügyi bizottság határozottan ki is jelentette és ha jelentésének ezen részét a képviselő ur figyelemre méltatta volna, nem mondhatta volna, hogy alkotmányellenesen járt el, majd akkor kell ezen hiteleket meghosszabbitani, illetőleg ujból megszavazni, ha azon idő, mely alatt azok kiadathatnak, lejár. Ezen idő martius 31-én

jár le és addig absolute nem lehet tudni, mennyit kellene erre megszavazni, igy például a költségvetés előterjesztésekor 22,655.000 forintot tettek; ma már meg vagyok győződve, ezek sokkal kevesebb összegre rugnak, mert a kedvező ősz folytán a munkák nem remélt előrehaladást tettek, azért hiszem, hogy ez az egyedül correct, az egyedül helyes eljárás, a mit a pénzügyi bizottság követett. *(Helyeslés jobb felől.)*

Azt mondá a képviselő ur, hogy most is van a rendkivüli kiadások közt igen sok, ami a rendesek közé tartozik, most is helyteleniti a költségvetés felosztását, hogy a bizottság most sem ment oly messze, mint mennie kellett volna; ámbár elégülten ismerte el, hogy a bizottság elfogadta ama nézeteket, amelyeket ő erre nézve nem egyszer hangoztatott.

Szabadjon erre nézve megjegyeznem, hogy a költség jelen fölosztásának elvi helyessége mellett a pénzügyi bizottság nem plaidorozott soha. Elismertem én a tisztelt képviselő ur által idézett, évekkel ezelőtt mondott beszédemben, — nem tudom, két éve vagy mikor volt, — hogy a költségvetés mikénti fölosztásának kérdése igenis megérdemli, hogy vita tárgyára tétessék. De az megint más kérdés, hogy rögtön, egyes a házban tett inditványokra lehessen-e a mostani felosztást mellőzni, vagy megváltoztatván ugy lehessen a költségvetést ujból átalakitani, és rögtön átmenni azon térre, melyre a képviselő ur menni akart. Ez az oka, miért nem fogadtam el a pénzügyi bizottság szempontjából inditványait. Egyszerre uj fölosztásra átmenni, összekeverni a dolgokat: nem véltem lehetségesnek. Most a bizottság reálépett arra az utra, hogy miért nem ment rajta végig, és miért nem hozott a költségvetés megváltoztatására javaslatokat: ennek oka az, hogy, a mint már első előadásomban bátor voltam érinteni, hogy mi igenis elismerjük, hogy a vitának nagyon beható tárgyává kell tenni azon kérdést, hogyan osztassék be költségvetésünk? hogyan állapittassék meg annak végleges formája; de ezt nem véltük eldönthetőnek helyesen addig, mig e ház a zárszámadások fölött határozni nem fog; mert a zárszámadások elkészitése, azok berendezése, az azoknál követett rendszer benső összefüggésben van a költségvetéssel és épen azért a kérdésnek végleges, minden részletére kiterjedő eldöntését akkora véltük elhalasztandónak. *(Helyeslés jobb felől.)*

A képviselő ur szemrehányólag fölemliti, hogy tavaly nem fogadtam el inditványát, mely szerint a 30 millió kölcsön törlesztési összege a rendes költségek közzé vétessék föl, mig ime a pénzügyi bizottság ez évben mindazt önszántából megteszi. Annak oka, hogy — mint méltóztatnak tudni, a lefolyt évek alatt ezen kölcsönök egyátalában nem voltak a rendes kiadások közzé téve, — egy része szerepelt a hitelmüveletek közt, egy része pedig átalában ott sem volt: — a ház nem határozott, nem tanácskozott azon kérdés fölött, a rendes kiadások közé, vagy hová menjenek e kölcsönök, mert e kérdést absolute nem is tárgyalta a költségvetési törvény összeállitása előtt. Akkor egy kölcsön, de csak egy, mert a vasuti kölcsön még akkor nem is volt fölvéve a rendesek közt, a földtehermentesités a hitelmüveletek közt volt, vétetett föl, és ez a 30 milliós; amidőn a tisztelt képviselő ur ezen inditványt tette, én a bizottság álláspontjából, miután a ház ezen kérdésben addig épen nem nyilatkozott: még nem véltem ezen inditványt elfogadhatónak, és azért szóltam ellene. De elismerem, hogy a tisztelt képviselő urnak, elismerem készséggel, igaza volt, amint igazat adtunk ezen elvnek ez idei eljárásunkban a legnagyobb szigorusággal, amennyiben minden kölcsön törlesztési összegét áttettük a rendes kiadások közé; de azt mondja a képviselő ur, hogy most is van a pénzügyministerium rendkivüli költségvetésében 16 millió, a közlekedési ministerium költségvetésében 18 millió, ezek pedig oly összegek, melyek elő fognak fordulni igen sok ideig: tehát ezeket is át kellett volna tenni a rendesek közé. Ezen nézetet ma sem fogadhatom el, mert azt helyesnek tartom és azon vagyok magam is minden alkalommal, hogy szigoruan elválaszszuk ezen kiadások közül is, különösen azokat, mik az államnak állandó kiadásai; szivesen egyetértek abban is, hogy szüntessük meg e felosztását a budgetnek: e kérdést per excerpta tárgyalni és eldönteni nem lehet; mert ehhez képest át kell alakitani azután az eddigi formát és berendezést, ha a 16 és 18 milliót, mi összesen 34 milliót tesz, áttennők egyszerüen a rendesbe, ugy a költségvetés mai felosztása szerint, mit tenne az? A rendes hiányt emelnők föl 34 millióval; és miután azon elv hangsulyoztatott e házban mindenki által, hogy a rendes kiadásokat rendes bevételekkel kell fedezni: ugyan kérdem, kivánná-e a tisztelt képviselő ur 34 millióval fokozni rendes jövedelmeinket, a mikor nem lehet esze ágában senkinek, hogy födözésére az oly kiadásoknak, mint például a vasuti subventiók, vasuti épitkezések az állam rendes jövedelmei vétessenek igénybe. Igenis a pénzügyi bizottság fog alkalmat venni, hogy az iránt javaslatot terjeszszen a ház elé, miként legyen a budget véglegesen beosztva. Nem tartom én sem a mai beosztást jónak, helyesnek; de erre nézve bizonyos elveket kell fölállitani; mert ennek szabályozásánál sem lesz lehetséges egyszerüen minden kiadást összevetni, minden kiadást összehányni a rendesek közé. Kell határozni a háznak afölött, hogy az egy évi jövedelmek, az egy évi kiadások miként különböztessenek meg költségvetésében, mikép jöjjön kifejezésre az, hogy vannak bizonyos kiadások, melyek rendkivüli beruházások czéljából irányoztatnak

elő, és melyek absolute nem fedezhetők a rendes jövedelmekből. Mindezek igen fontos kérdések, és nem oly könnyüek, mint aminőknek látszanak, és a tételeknek egyszerü átdobálásával, absolute meg oldhatók. El fog jönni ideje annak is, midőn ez iránt határozunk; de akkor minden lépésnek meggondolásával kell e kérdést megoldani. *(Tetszés jobb felől.)*

A tisztelt képviselő ur szemére vetette a pénzügyi bizottságnak azt is, hogy mit tudott csinálni azon hosszu idő alatt, midőn a költségvetést tárgyalta? Amit a költségekből törült, az nem megtakaritás, meggazdálkodás: az legfölebb csak elhalasztás.

A tisztelt képviselő ur ezen nézetében én nem osztozom. Azon összegek, melyekkel a pénzügyi bizottság a rendes költségvetést leszállitotta: azon összegek nem elhalasztott összegek, azon összegek mind megtakaritások, azok meggazdálkodást képeznek; és ezek összege 1,864.000 forintra rug.

A rendkivüliekben, igen is, elismerem, van több oly tétel, amelyet nem lehet meggazdálkodni az által, hogy ha a pénzügyi bizottság véleménye szerint imitt-amott törlések eszközöltetnek; mert azon szempontból indult ki a pénzügyi bizottság, hogy ezen tételek egy részét el kell halasztani. Kérdem azonban, miért ne tettük volna s a praxisban ne alkalmaztuk volna azt, amit a képviselő ur is elvileg helyesnek tart és amit helyesel mindenki a képviselőházban, hogy bizonyos egymásutánt kövessünk, hogy egyszerre ne akarjunk megtenni mindent, mert egyszerre nem birunk megtenni mindent? *(Helyeslés.)*

Ha a tisztelt képviselő ur ezen elv alkalmazása ellen kifogást tesz: megvallom, nem tehetek róla, de azt alaposnak el nem ismerhetem.

Azt mondja a képviselő ur, számitásait a netto budget alapján csinálva, hogy számitásai szerint marad 117 millió forint, ha a költségvetésből kiveszi mindazon összegeket, melyek nem képeznek netto bevételeket. Én már első felszólalásom alkalmával voltam bátor fölemliteni, hogy a vasutak jövedelme nélkül az 1873-ik évi államháztartásban jelentkezett netto bevételek 127 millió forintot tesznek, tehát 10 millióval többet, mint mennyit a tisztelt képviselő ur számit, és ekkor azután nem is áll azon arány, melyet a tisztelt képviselő ur felhozott.

Azt mondja, a közösügyi költségekre, államadósságokra és civillistára kell 62 millió: marad tehát 55 millió. Nem 55 marad, hanem az egyik esetben, ha t. i. a vasutak jövedelmét oda nem veszszük: 65 millió; ha pedig ezt is oda vesszük, akkor marad 68 millió. Nem szenved kétséget, hogy ez ahhoz képest, amint az állam belszükségleteit szeretnők fedezni, ahhoz képest, amenynyit mint culturalis célokra stb. óhajtanánk forditani: nem oly nagy összeg; de ez tisztelt ház, mégis olyan összeg, amelylyel, helyesen berendezett államháztartás mellett, az állam szükségletei fedezhetők, mihelyt eszközöljük azt 'hogy a jövedelmek azon összeg erejéig fokoztassanak, mely ma az állami kiadások és jövedelmek között, mint különbözet mutatkozik. Ha pedig összehasonlitjuk azt az összeget, amely megmaradt 1868-ban a közös költségek, az államadósági járadék és a civillista költségei fedezéseután — azzal az összeggel, amely megmarad ma: azt fogjuk találni, hogy nevezetesen több maradt ma. Akkor ugyanis a civillista, a közös költségek és az államadóssági járadék összege kitett 58 milliót: mig mindez ma kitesz 62 milliót.

Ámde akkor volt a netto budget az előirányzat szerint 98 millió forint, a zárszámadások szerint az eredmény 108 millió forint; ma pedig az 1871-ik évi zárszámadások szerint az eredmény 117 millió forint, az 1873-iki előirányzat szerint pedig 127 millió forint. A különbözet ezen összegek között egészen javunkra esik, és mutatja, hogy mennyivel költhetünk ma többet belszükségleteink födözésére, mint költhettünk 1868-ban.

Szabadjon most, tisztelt ház, áttérni azon számitásokra és állitásokra, melyeket Komárom városának általam mélyen tisztelt képviselője, azon, általa fölállitott tételnek bebizonyitására fölhozni sziveskedett, hogy nincsen zárszámadásainkban a bizottság, az előadó és a pénzügyminister által fölhozott számok között egy sem, mely biztos alapot adjon arra, hogy a multnak fejleményeit megitéljük, és hogy a jövőnek szükségleteit, a jövőnek bevételeit és átalában annak alapjait birálni tudjuk. *(Halljuk!)*

Szabadjon megkisérlenem azon Ariadne-fonalat nyujtani, amelyet szerinte meg nem találtunk, és amely nélkül, az igen tisztelt képviselő ur kifejezése szerint, kibontakozni nem lehet a számoknak azon labyrinthásából, melyek előtt állunk a különböző évek kezelésének különböző kimutatásai miatt. Szabadjon ezt tennem annak daczára, amit Tisza Kálmán igen tisztelt képviselő ur a pénzügyi minister urnak felelt, miszerint nem tartja megczáfoltaknak Ghyczy Kálmán tiszt. képviselő ur számitásait, azok által, amiket a pénzügyminister ur felhozott; mert szerinte azért, mert hogy ugyanazon egy időből eredő különböző kiszámitások közt az egyformaságot helyre lehet állitani, ha vagy az egyikből veszünk el annyit, amennyivel az a másiknál több, vagy a másikhoz adunk annyit, mennyivel ez amannál kevesebb, azt mindenki tudja.

Pedig, t. képviselő ur! még sincs különben, és igy áll a dolog; az egyik kiszámitáshoz bizonyos összegeket hozzá kell adni vagy elvenni, hogy a másikkal végeredményében összeüssön. A kérdés csak az, hogy helyesen adatnak-e hozzá vagy vonatnak el az összegek? és a czél, mely miatt azon összegek kihagyatnak, az volt-e, hogy azok tévedésre vezessenek, hogy azok a dolgok helyes előállitását akadályozzák? vagy az volt-e a czél, hogy különböző

oldalról megvilágittassanak és elemeztessenek? Igenis iparkodni fogok ezt a tisztelt ház előtt bebizonyitani, hogy az idézett és helyteleneknek mondott számok helyesek, mert részint különböző kimutatásokra vonatkoznak, részint, ha azokról szólnak: visszavezethetők ugyanazon eredményekre. Komárom városa igen tisztelt képviselője, hivatkozva a pénzügyminister ur előadására, azt mondja, hogy különbözik az 1868-iki és 1869-iki eredményekre vonatkozólag az, mit a tisztelt pénzügyminister ur fejtegetésében lehozott attól, mit a pénzügyi bizottság előadója fölállitott; viszont azok, — miket a pénzügyi bizottság jelentésében, mint az 1868—1869. évi resultatumokat fölhozott, — különböznek attól, mi a pénzügyi bizottság tavalyi jelentésében foglaltatott. Idézi azon számokat, melyek egyik-másik alkalommal mondattak. És mert ezek különböznek: a tisztelt képviselő ur állitása szerint, nem lehet most már eligazodni egyiken sem, nem bir alapossággal egyik sem.

Mindenekelőtt azt kell előre bocsátanom, hogy e zárszámadások eredményeinek megitélése bizonyos elemzésekre, bizonyos átdolgozásra szorul; ezt én elismerem. A zárszámadások vezetésének rendszere még törvényhozásilag megállapitva nincs. A zárszámadások még azon alakban vezettetnek, — a mi a rendszer alapját illeti, — melyben azok vezettetni megkezdettek, s két ut az, melyen a zárszámadások eredményei levonatnak.

Egyik az előirt bevételek és utalványozott kiadások nyomán a jövedelmi mérleg, másik a tényleges kiadások és bevételek nyomán a pénztári mérleg. Ezeknek egymással egyezni nem lehet, természetesen, mert mindkettő különböző uton készül s különböző eredményeket is ad.

De a tisztelt képviselő tudja, hogy ezek nem egyezhetnek. De föltünik előtte, hogy azon okoskodások eredményei, melyeket a pénzügyminister fölhozott és fölhoztam én 1868—1869-re, és a jelentésekben előadott eredmények nem egyeztek. A pénzügyminister ur állitása szerint az 1868-ik évi kiadások és bevételek közt 1,944.000 fölösleg mutatkozik. A bizottság jelentése szerint az 1868-iki rendkivüli fölösleg 5,648.000 forint. Azt mondja a tisztelt képviselő ur, most már nem bir eligazodni azon, melyik a helyes. Ha a tisztelt pénzügyminister ur azt állitotta volna, hogy a zárszámadások nem 5,648.000 forintot mutatnak ki, mint azt a jelentés tartalmazza és én fölemlitettem, annál többet vagy kevesebbet: akkor a tisztelt képviselő urnak igaza volna. De a minister ur nem ezt állitotta, nem azt mondta, hogy szerinte nem áll, hogy 5,648.000 rendkivüli fölösleg volt 1868-ban; — a pénzügyminister egész másként okoskodott; ő nem a zárszámadás szerinti eredménynek helyességét vonta kétségbe, ő csak a pénzügyi bizottság példáját követve, elemezte azon eredményt, és ugy fejtegette az 1868-ki eredményeket, egy évet illetőleg, mint mi tettük jelentésünkben, több évet összefoglalva a tisztelt képviselő ur emlékezni fog reá, a birálat eredményeként azt hozza ki a bizottsági jelentés, hogy nem 2 millió fölösleg, de majd 23 millió pénztári hiány van. Ha a tisztelt képviselő ur a pénzügyminister okoskodásának nyomán ment volna, nem állitotta volna, hogy végeredményben köztünk különbség van. Ha az 1868-ik évnek 5,648.000 forint rendkivüli fölöslegéből azon összegeket leüti, melyek előirányzaton kivül folytak be, melyek valósággal azon év bevételének nem tekinthetők, vagyis, ha azt teszi ezen évre, a mit a jelentés előbb érintett okoskodásában az összes négy kezelési időszakra tett együttesen: akkor kijön az 1,944.000 forint, melyet a minister fölemlitett; mert a minister szerint az inségi kölcsön 4,384.000 forint volt a bevételekben 1868-ban, egyéb kölcsönök 572.000, a garantia 89.000, tehát 5,084.000 forint bevétel. Ugyanezen nemü kiadásoknak, a garantia-alapnak kiadása volt 1,341.000 forint, sajátlag tehát: 3,704.000 forint mint rendkivüli elő nem irányzott netto-bevétel levonandó, mert ezzel nagyobb a fölösleg, mint amilyen akkor, ha ezen összegeket tekintetbe vesszük; és csak mikor ezen 3,704.000 forintnyi összeget a bizottság jelentésében foglalt összegből leüti: akkor hozza ki, igy okoskodva, az 1,944.000 forintnyi eredményt.

Tisztelt ház! 1869-re az én előadásomban fölhozottak szerint volt fölösleg a rendkivüliekben 1,801000, a minister reductiója szerint lenne 7.945.000 forint hiány. Itt is az az eset. A minister 1869-re azt mondja: azon évben az inségi kölcsönből befolyt 2,931.000 forint, a garantia-alapból befolyt 8,099.000, összesen 11,030.000 forint; ezen bevétellel szemben volt a garantia-alapnak 1,284.000 frt kiadása, tehát 9,746.000 forint olyan bevétel, mely előirányzaton kivül kész tőkéből folyván be, leütendő, és igy kiteszi a föntebbi 7,945.000 forintot. *(Halljuk!)* Azt gondolom, hogy mikor nem a zárszámadás eredményei alapján bemutatott számot magát támadja meg valaki, hanem, mint a minister ur, törekedik arra, hogy elemezze azt a resultatumot és azt mondja, hogy ha fölteszszük azt, ha p. o. abból a hypothezisból indulunk ki, hogy azon összegek be nem folytak volna, akkor ezen és ezen resultatumra jövünk: nagyon természetes, hogy e két számnak egymástól különbözni kell; de ez nem viciálja a számok hitelességét sem egy, sem más részről. Nem azért: mert különböző okoskodások szerint vannak levonva, és igy a resultatumot magát nem támadják meg.

Hasonló eset van az 1868. és az 1869. évi összes eredményre nézve; teljesen hasonló uton ment a minister, okoskodván, hogy ha 1868- és 1869-nél összevéve leütjük a kettőnek eredményéből azon

összegeket, melyek bizonyos szempontnál fogva szintén számitásba veendők, ha az eredményt világosan akarjuk megitélni, mert azok sajátlag nem azon évek normalis bevételei közé tartoztak: akkor az eredmény nem annyi lenne, mint a zárszámadás mutatja, hanem 1868- és 1869-re összesen 13,450.000 frt levonandó lenne, és igy 20,936.000 fölösleg helyett lenne 7,486.000 forint hiány. Azt gondolom, hogy ezen — hogy ugy mondjam | levezetett számitásból azt, hogy most már a zárszámadás azon részének hitelessége le van rontva: következtetni nem lehet; és ha a tisztelt képviselő ur okoskodását végig vezeti ezen számokon; meg vagyok róla győződve, hogy be fogja maga is ismerni, hogy az általa felhozott különbségek a bizottsági jelentésben idézett és általam beszédemben bemutatott számok hitelességét nem bántja. És ez természetes; én fölvettem a számokat, amint tényleg mutatkoznak, a pénzügyminister deductiv uton, okoskodások alapján más alakban mutatta be azokat. Azt mondja továbbá a tisztelt képviselő ur, hogy lehetetlen eligazodni: a pénzügyi bizottság tavalyi jelentése más eredményt mutat föl az 1868. évre, és más eredményt mutat föl az idei jelentés; hasonlag más eredményt mutat föl 1869-re, és illetőleg mindkét jelentés más eredményt mutat föl, mint a számszék.

Engedelmet kérek, itt is azt kell megjegyeznem, hogy az, a mi különböző uton számittatik ki: nagyon természetesen egymással egyenlő nem lehet. De azt kell bebizonyitani, hogy ezen különböző uton való számitás joggal, helyesen, alappal történt-e, és ha ez be van bizonyitva: akkor áll egyik is, áll a másik is. Az 1872-dik évi jelentés azt mondja, hogy 13,612.000, frt az 1868. év rendes kezelésének fölöslege; ma a jelentés azt állitja, hogy a rendes fölösleg 8,967.000; a különbözet látszólag ellentétessé teszi a számokat és látszólag a tisztelt képviselő urnak ad igazat.

De engedje meg, ha elemezzük az okokat, könnyen rájövünk a különbségre és okvetlenül azt kell belőle levonnunk, hogy áll mindkettő. 1872-ben — emlékezni fog reá a tisztelt képviselő ur, — midőn a pénzügyi bizottság jelentése készült, még nem jött kifejezésre a pénzügyi bizottságban azon elvi nézet, hogy fő sulyt a zárszámadásoknál a tényleges bevételekre és a tényleges kiadásokra kell forditni; mi volt tehát természetesebb, minthogy azon évi jelentés — ment a zárszámadások azon utja szerint, amelyre a zárszámadások a maguk részéről a fő sulyt helyezik, t. i. az utalványok és az előirt bevételek és kiadások sommázata és a jövedelmi mérleg szerint. 1868-ban ugyanis, az 1872-ik évi jelentés szerint, 13 millió 612 ezer forint igy jött ki, mert a bevétel 145,340.000 forintban volt fölvéve, a kiadás pedig 131,728.000 forintban. Ezen számok jönnek ki az előirások alapján földtehermentesitési járulék nélkül és átdolgozva bruttora a számadásst; az ezen évi jelentésben pedig a tényleges eredmény van fölvéve földtehermentesitéssel együtt, a mi tavaly kihagyatott: bevétel 158,785.000, kiadás 149,818.000 frt. Ha a tisztelt képviselő ur a zárszámadásokat megnézi, azt fogja találni, hogy bruttóra számitva az 1868-iki zárszámadásokat, mert ezt kell tenni, hogy összehasonlithassuk a többivel: ezen összeg jő ki. Próbáját is adom. A pénztári mérleg igy áll; 111,096.000 forint volt a bevétel, 103,594.000 volt a kiadás; tehát a fölösleg 7,502.000, ehhez a földtehermentesitési kiutalás, mi a rendkivüliek közt van, 1,465.000, és kijő 8,967.000 forint. Az 1868-ik évi pénztári mérleg azon összeget hozza ki, amely összeget fölvettem az 1873-ik évi költségvetésről szóló jelentésben.

Már most a pénzügyi bizottság álláspontja az, hogy a tényleges bevételeket, a tényleges kiadásokat kell számitásba venni. Én tehát, midőn ezen kimutatást és számitásokat készitettem, ezen nyomon mentem s azért jött ki 8,967.000 forintnyi fölösleg. A tavalyi, vagyis az 1872-ik évi költségvetés, mint emlitém, az utalványok és előirások szerint ment, és a tavalyiban a földtehermentesitési járulék nem volt ben; hozzáadva a földtehermentesitési járulékot, a mint hozzá van adva az idei a jelentésben foglalt 1868-iki kimutatásban, kijön az, amit az 1873-ik évi jelentésben fölvettünk, vagyis 8,967.000 forint tiszta fölösleg. A tisztelt képviselő azt mondja, hogy ez nem vág össze a számvevőszék azon kimutatásával, amely 1868-ról állittatott össze, a hol a fölösleg 2,480.761 forintra van téve. Igaz, de ez nem is vághat össze a föntebbi számokkal; itt nem a rendes kezelésben mutattatik ki a 2,480.761 forint fölösleg, hanem a rendes- és a rendkivüliben együttvéve. S ezen 2,480.761 forint megint nem pénztári, hanem jövedelmi mérleg, mint a tisztelt képviselő ur is méltóztatik tudni, s igy nagyon természetes, hogy a pénztári eredménynyel nem vághat össze.

Az 1869-ik évre átmenve, azt mondja a tisztelt képviselő ur, csodálatos, hogy az 1869-iki évről, a tavalyi jelentés szerint, azt mondja a bizottság, hogy 11,109.000 forint a fölösleg; most pedig azt mondja, hogy 5,319.000 forint. Megint teljesen azonos ezen különbségnek is az oka. Tavaly a földtehermentesités nélkül vétettek az előirt és utalványozott kiadások és bevételek.

Méltóztassék a zárszámadásokban utána nézni, és ha ezen uton megy a képviselő ur: azt fogja találni, hogy bevétel 153,779.000, kiadás pedig 142,670.000 forint, tehát a fölösleg 11,109.000, mint tavaly jelentettük. Most mentünk a pénztári eredmények alapján, s a tényleges eredményeket

akartuk kimutatni. Fölvettük a földtehermentesitési járulékot azért, hogy egy alapra helyezzük a költségvetéseket, és igy kijött, hogy 5,319.000 forint a rendes fölösleg. Azon különbség, a mit a tisztelt képviselö ur tovább fölhoz, hogy t. i. megint különbözik a számszéknek jövedelem és költség szerinti eredményétől: megint természetes, mert a számszék, midön 3,001.000 forint fölösleget állapit meg az 1869-ik évre, az az összes és nemcsak a rendes kezelésnek eredménye a mi ezért sem egyezhetik a fönebbiekkel; ezenkivül ezen összeg az 1869-ik évi jövedelmi mérleg szerint fölösleget képez.

Ezen számitások, tisztelt ház! a melyeket lehetőleg rövidre összevonni igyekeztem, azt hiszem, bebizonyitják azt, hogy a zárszámadásokra nézve aközött, amit a bizottság, és amit a pénzügyminister és én, mint előadó, előadtunk, más különbség nincs: mint az, hogy midőn a minister ur az eredményeket elemzés alá vette, más utat követett, mint a jelentés és én; ő az éveket egyenkint vette ki, én összevéve négy évet, ő továbbment az elemzésben, mint én; a két jelentés, a tavalyi és ezen évi, pedig külön uton haladtak az előbbi előirás szerint, az utóbbi tényleges eredmény szerint, de mind a két szempont által előállitott eredmények visszavezethetők utolsó krajczárig, utolsó betüig oda, ahonnét kiindultak, magokra a zárszámadásokra. És igy nem fogadhatom el azt, hogy azért, mert ezen számitások egymástól különböznek: már hitelt vesztettek és alaposnak nem mondhatók. Én, tisztelt ház, azt igenis beismerem, sőt saját tapasztalatomból is eléggé tudom, hogy zárszámadásaink, főleg a korábbiak, azon tisztaságot, melyet a zárszámadásoknak fölmutatni kellene, még nem birják.

A mi zárszámadásaink átlátszóbbá kell hogy tétessenek, kell hogy egyszerüsittessenek, de, tisztelt ház, nem-e a kezdet nehézségében fekszik ez is? Az állam-számvitelről szóló törvény megalkotva nincs, nagyon természetes, hogy addig, mig ez meg nem történik, és addig, mig a budget évről-évre változik, ingadozik és más-más alakot ölt: átdolgozás nélkül összehasonlitást nem tehetünk; nagyon természetes, hogy az összehasonlitás csak ugy lesz sikeres, hogyha ugyanazon alapra fektetjük a számokat és az eredményeket, részleteikben is vizsgáljuk és bonczoljuk; anélkül azok fölhasználhatók, átalában értékesithetők nem lesznek, ezt belátom; azt is beismerem, hogy ez baj.

De mikor, tisztelt ház, egész lelkiismeretességgel iparkodik a pénzügyi bizottság nem egyes odavetett számokban, hanem egész hosszu levezetések és részletezések által kimutatni az utat, a melyen haladt, hogy az eredményeket előállithassa: akkor azt állitani, hogy mindezen számok absolute nem érnek semmit, mindezek nincsenek constatálva, ez, attól félek, annyit jelent, mint azon labirinthust, melyben, a tisztelt képviselő ur szerint, vagyunk, még zavartabbá tenni, annyit jelent, hogy azon labirinthusban, azon számok hitelességének kétségbevonása által, a kimenetelre kinálkozó utat romokba döntve, elzárni azt ugy, hogy abból kimenekülni teljességgel ne lehessen. Azt hiszem, ez nem fekszik érdekünkben, föladatunkban. *(Helyeslés jobb felől.)* Hogy ha állana, hogy az ugyanazon uton levezetett eredmények különböznek egymástól: akkor kötelességünkben állana ezen különböző eredményeket kimutatni; de miután azt látjuk, hogy csak azért különböznek, mert az okoskodás különbözőségéből erednek, és ha az okoskodás fonalán visszamegyünk, föltaláljuk az eredeti forrást, melyben azok ismét egyeznek: akkor, nézetem szerint, bebizonyitva nincs az, mit a tisztelt képviselő ur tételként fölállitott, hogy ezen számok semmi alappal és hitelességgel nem birnak. *(Helyeslés jobb felől.)*

Igenis, törvényhozásilag nincsenek constatálva, a törvényhozás még nem vizsgálta át; de vajon addig, mig ez nem történik: addig ne használjuk azon zárszámadásokat, amelyekre a hitelesség pecsétjét az államszámvevőszék is ráütötte? Akkor nem érjük el azon föladatot, melyet mint elsőt tűztünk ki magunknak, hogy a helyzetet fölismerjük, és földeritsük minden oldalról. *(Helyeslés jobb felől.)*

Szabadjon még, tisztelt ház, amennyiben a pénzügyi bizottság jelentésében foglalt egyik vagy másik állitást illeti, igen röviden reflectálni két megjegyzésre, a melyeket gróf Lónyay képviselő ur e jelentés két számitására tenni sziveskedett. *(Halljuk!)*

Az igen tisztelt képviselő ur nem ért egyet a pénzügyi bizottság jelentésében foglalt azon számitással, mely a kölcsön-állapotokra vonatkozik, és az ország terheit, egy képben összevonva, kivánta a ház elé állitani; nem ért egyet azzal, hogy is a bizottság számitásba vette az adóssági járulékból a domanial-kölcsön törlesztésre szánt 150.000 forintot; nem ért egyet azzal, hogy 30%-os arányban vette föl a függő adósság összegét s az ebből reánk eső részt; végre nem osztozik a jelentés nézetében, hogy nominal értéke vétetett föl azon tőkének, melyet az államadóssági járulék, mint kamat képvisel.

Szabadjon ezen számitás igazolására igen röviden csak azt fölemlitenem, hogy a mi a 150.000 forintot illeti: igaz, hogy az törlesztési összeg, amely idővel megszünik; de amint a tisztelt képviselő ur beszédében megengedni méltóztatott maga is: ez 45 esztendeig tart még. A pénzügyi bizottság tehát fölveendőnek tartotta ezt is, hogy ne hiányozzék azon képből, melyet mint egészet akart összeállitani, ez sem.

Ami azt illeti, hogy 30%-kal vettük föl a függő adósságot, arra nézve magam is kivánatosnak tartom, hogy majdan, ha a függő adósságnak elosztásáról lesz szó, sikerüljön 23%-kal az egyezsé-

get megkötni, én ezt az államkincstár érdekében igen óhajtandónak tartom; de a 30%-os fölvétel nem is akar semmiképp praecedens lenni, és nem akart oly erővel biró számitás lenni, amely ezen tekintetekbe ütközik. Én, midőn 30%-ot vettem föl, azon okoskodásból indultam ki, hogy azon törvény, amely a függő államadósságról szól, maga azt mondja, hogy annak kezelési költsége 30%, és hogy a bankjegyek beváltásából származó bizonyos nyereség oly alapot fogna képezni, melyből a költségek fedezendők; ha pedig ezen alap nagyobb lesz, mint a kezelési költség: akkor föl fog osztatni a két állam között 30% és 70% szerint.

Én tehát ugy véltem helyesen okoskodni, hogy azon törvény, mely magáról a függő államadósságról szól és 30%-ot emlit, legalább is közelebb áll azon függő adóssághoz, mint a másik, mely szól a közös nyugdijakról, és ahol az arány kisebb. Ezért számitottam 30%-ot. *(Helyeslés.)*

Ami pedig azt illeti, hogy 480,000.000 frt sajátlag s nem 600,000.000 frt azon tőke-összeg, mely megfelel az államadósság évi járulékának: arra nézve legyen szabad azon körülményen kivül, amelyet Tisza Kálmán képviselő ur erre vonatkozólag megjegyzett, s amit én a magam részéről is elfogadok, hogy csakugyan nem lehet az effectiv értékét azon okból sem számitani; mert ha beváltásra kerülne a sor, a 480,000.000-ót csakugyan nem fognánk azon pénzen megkapni, legyen szabad — mondom — azt fölemliteni, hogy azért számitottunk ugy; mert mi nem azt akartuk kimutatni, hogy mivel lehet megváltani ezen államadóssági járulékot, nem azt akartuk kihozni, hogy mennyivel lehet megváltani az urbéri adósságot és mi mindkettőnek effectiv értéke: hanem azt, hogy mi az, ami ma az államot terheli, s ami után kamatot kell fizetni, és törleszteni kell? Ezt akartuk a tisztelt ház emlékezetébe hozni, hogy összes adósságunk után nagy a kamat, és hogy ezt kihozzuk: arra nézve nem lehetettaz effectiv, hanem a nominalis tőkét kellett alapul venni. *(Helyeslés.)*

Azon számitásokra vonatkozólag, amelyeket az igen tisztelt képviselő ur arra nézve tesz, hogy most már a vasuti kölcsön azon összegének kamata, melyet a vasutakba beépitettünk, az államvasutak jövedelme által fedezve van, és mely számitás szintén eltér azon fölfogástól, amely erészben a pénzügyi bizottságot vezérelte: legyen szabad megjegyeznem, hogy 54 milliót méltóztatott fölhozni, mint oly összeget, mely már be van fektetve a vasutakba s miután 3,300.000 frt az államvasutak tiszta jövedelme 1873-ra, tehát e jövedelem már körülbelől fedezi magát a kölcsön kamatját. E számitást nem tartom helyesnek.

Szabad legyen erre nézve megjegyeznem, hogy 1871. végeig, ameddig a hiteles zárszámadási kimutatások szólnak, igenis 54,800.000 frtot tett ki azon összeg, mely az államvasutakba beépittetett; de azon tőke keresésénél, mely megfeleljen az 1873-ki előirányzatnak, itt megállni nem lehet; mert 1872-ben is befektettettek a vasuti kölcsön hátralevő részei s ez egészen fel lett emésztve; továbbá az intercalaris kamat, mely szintén a vasutépitési költségeket terheli, jó összeget tesz; ezenkivül az 1872-ki előirányzat szerint a gömöri kölcsön egy része, s a 30,000.000-nyi kölcsönnek is egy igen jelentékeny része 1872-ben vasutakba lett befektetve.

Ha mindezeket összevesszük: akkor sokkal nagyobb összeg jön ki, mint a hogy az igen tisztelt képviselő ur emlitette, nem 54 milliót, legalább is 78 milliót kell ma már fölvennünk, és ez oly összeg, a melynek kamatjára a vasutak jövedelme nem elég. Pedig azon 3,300.000 frt, az a közlekedési minister budgetje szerint már azon vasutak után van fölvéve, melyek az 1872-re előirányzott összegeken is épitendők. Igy, hogy többet ne emlitsek, a károlyváros-fiumei vonal jövedelme is föl van véve, annak költségei pedig 1872-ben fizettettek legnagyobb részben és 1873-ban is fognak fizettetni.

Ha tehát azon alapon számitunk, hogy mi van jövedelemként kimutatva 1873-ra az államvasutak után, és mérlegeljük a terheket, melyeket azon vasutak okoztak: azt hiszem, nem szabad számitásunkban 1871-nél megállani; hanem tovább kell vezetni, és ekkor a pénzügyi bizottság számitása correctebbnek, helyesebbnek mutatkozik. *(Helyeslés.)*

Tisztelt ház! Nem kivánok, tekintve a tanácskozásnak azon stadiumát, melyben már állunk, tovább visszatérni az egyes ellenvetésekre, egyes, a vita folyamában tett megjegyzésekre, melyekre a magam részéről is többet tudnék fölhozni, amiket azonban majd a részletes vitánál fogok értékesiteni; nem is kivánom számadatok elősorolásával ismételve fejtegetni, hogy mintegy ujból a ház elé állitsam az államháztartás mai állapotát, pénzügyi helyzetét ugy, mint azt az eddigi eredmények visszatükrözik, s mint azt az 1873-iki költségvetés elénk állitja. Ez már megtörtént, ezt már a tisztelt ház elég bőven ismeri; legyen szabad csak egy pár reflexióban összevonni azokat, s mik a helyzet megvilágositására, nézetem szerint, még zárszóul elmondhatók. *(Halljuk! Halljuk!)*

A helyzet, tisztelt ház! melyben ma az ország áll, sokban hasonlit azon gazda helyzetéhez, ki hogy intensivebbé tegye gazdaságát, ki, hogy beruházásokat tehessen, hogy elmaradt gazdaságát a kor viszonyaihoz és igényeinek szinvonalára emelje: nagy áldozatokat vállal, nagy költségekkel és nagy tőkékkel előteremti azon sok szükségletet, melyekkel előbbre akarja vinni gazdaságának állapotát, itt-ott többet is költ, mint mennyi a folyó jövedelme; és hogy egy biztos, kitüzött czél felé iparkodván, elérje

azt, nem retten vissza a legterhesebb áldozatoktól sem; mert jól tudja, hogy csak igy állithatja gazdaságát azon fokra, melyen annak állnia kell, hogy valósággal gyümölcsözővé váljék és gyümölcsözése állandó maradjon.

Az ily gazdának bizonyára lesznek napjai, midőn kétszeres sulylyal érzi e terheket; lesznek idők, midőn talán a mostoha viszonyok következtében, e terhek alatt leroskadni látszik; lesznek idők, midőn befektetései még nem hozván meg a várt gyümölcsöket, helyzete komolyan inti, hogy egész erejét szedje össze; és ha, tisztelt ház, egész erélylyel, elszántsággal és biztos, határozott czélok kitüzésével lankadatlanul munkál azon czélok elérésére, és az arra megfelelő helyes eszközöket megválasztja és okszerüen alkalmazza: az övé lesz a jövő, kezében tartja azt s nem kell kétségbeesnie, hogy czélját el fogja érni. *(Élénk helyeslés.)*

Nem volt és nem is lehetett a pénzügyi bizottságnak föladata az, hogy egy részletes pénzügyi programmot adjon a ház elé, mely a pillanat bajaiból kisegitve az országot, pénzügyi helyzetét teljesen megjavitsa; hanem csak azon szempontokat és elveket kivánta kiemelni, melyekre a pénzügyi politika helyesen alapitható. És ha nekem szabad ez elveket egy pár rövid pontba összefoglalni, megkisérlem azt. *(Halljuk!)*

Az első, ami államháztartásunk rendezésének kulcsát képezi, megoldása azon számtalan belkérdésnek és szervezkedési kérdésnek, melyek mind összefüggnek az állam rendezésének munkájával magával, megoldása azon nagyon fontos és számtalan közgazdasági és egyéb kérdésnek, azon belreformoknak, melyek még eldöntésre várnak, s habár nem látszanak is összefüggni, de végelemzésben mélyen érintik az állam pénzügyeit is, melyeknek mindegyike pénzügyi következményeket von maga után. E kérdések megoldása másodszor is: takarékosság az államháztartás berendezésében, ott, ahol takarékosság vitalis érdeket nem sért; szükebbre vonása a közigazgatás költségeinek; gyökeres administrationalis reformok azon czélból, hogy több maradjon azon kiadásokra, melyekben fukarkodni nem szabad; harmadszor folytatása a megkezdett beruházásoknak, azoknak kiegészitése tervszerüleg, nem egyoldalulag, de minden irányban; az investitiók által fölmerülő terheknek és költségeknek tervszerü gondos számbavétele és rendszeres gondoskodás arról, hogy azok biztos fedezése, legalább a legközelebbi években, eszközöltessék; negyedszer az államkiadások lehető mérséklése mellett fokozása a jövedelmeknek, és pedig két irányban, egy irányban t. i. revisiója által azon adótörvényeknek, melyek a jövedelmek fokozását anélkül, hogy a terhet egészben és nagyban sulyosabbá tegyék, eszközölni hivatvák; revisiója azon törvényeknek, melyek megengedik az adófizetés alóli kibuvásokat; átalakitása azon törvényeknek, melyek csak azon jövedelmeket adóztatják meg, melyeket találnak, de fölkeresni nem birnak; módositása azon törvényeknek, melyek ma már a jövedelmi tényezők teljes megváltoztatása folytán nem egyenlők, nem igazságosak, azon jövedelmi ágaknak, adóalapoknak, objectumoknak adó alá vonása, melyek az államélet fejlődése, az állam által hozott áldozatok folytán, ma már joggal adó alá vonhatók. Ha ezen ideiglenes és a pillanat szükségeit kielégitő intézkedések által az 1873-ik évre az egyensulyt egészben és nagyban helyreállitani sikerül; más részt az adóreformok nagy munkáját is megemlitjük, és megalkotunk egy adórendszert, mely az egyenlőség, igazságosság és állandóság biztositékát hordja magában, mely amellett, hogy gondoskodik az állam szükségleteinek biztos fedezéséről, azon mérvben, mely a fedezethez okvetlen szükséges, s nem támadja meg a tőkét, nem támadja meg a takarékosságot és a szerzési képességet; ha oly adórendszert alkotunk, melynek egyik kiegészitő részét hitem szerint kell hogy képezze egy helyes alapokra fektetett, combinált helyes jövedelmi osztályadó: akkor el fogjuk érni azt, hogy az államháztartás egyensulyának föntartása biztosittassék, és hogy az normalis körülmények között megzavarva nem lesz. *(Élénk helyeslés.)*

Két ellentétes irányban, tisztelt ház! egyszerre haladni nem lehet. Az államélet fejlődése, a civilisatio előhaladása, a culturalis mozgalmak, egy szóval mindaz, ami az államban halad, a szükségletek emelését vonja maga után, fokozza azon igényeket, melyeket az egyes állampolgárok az állam irányában méltán táplálnak, fokozza az államnak azon tartozását, hogy ez igényeket kielégitse. Ezen emelkedő szükségleteket, melyek jelenleg elkerülhetleneknek vannak elismerve, kielégiteni egy felől, és más felől nem teremteni elő az azok állandó kielégitésére szükséges eszközöket: ezt egyuttal tenni nem lehet. Az igényeket kellő határok között megtartani és a jövedelem előteremtésének helyes módjait megválasztani és megállapitni: az államháztartási politikának fő föladata; képesitni az országot arra, hogy a jövedelemnek ez előteremtését megbirja, hogy adóképes maradjon: ez egy helyes közgazdasági, egy helyes átalános politikának föltétlen exigentiája.

Nem szenved kétséget, tisztelt ház, hogy amily mértékben az állam az egyes polgárok igényeit kielégiti, amely mértékig gondoskodik a szellemi és anyagi szükségletekről, amily mértékben előmozditja anyagi és szellemi jólétét: ép oly mértékben joga van követelni azoktól, hogy hozzájáruljanak az állam terheihez. A kérdés csak az: hogy e hozzájárulás igazságos, egyenlő legyen és fölkeresse a közvagyon azon ágazatait, melyek az állam által jövedelmezőség tekintetében és előnyökben leginkább

részesülnek. És azért a jövedelmek fokozása mindig sulyos, mindig kellemetlen, de igazolható, midőn az állam nagy áldozatok árán hozzájárul a közvagyon és közértékek emelkedéséhez. Az állam föladata: adni minél többet a közigazgatásra, a jó közigazságszolgáltatásra, közoktatásra, közlekedési eszközökre, az anyagi és szellemi élet minden egyéb követelményeire; és ha többet ad: akkor többet is követelhet, mert többet pótol és ad vissza cserébe azon áldozatokért, melyeket elvett, az arány legyen helyesen megállapitva, és biztosan kitüzve, és ne zavarja azt meg semmi: ez képezi a pénzügyi politika problemáinak egyik legfontosabbját.

A terhek sulyát magoknak az adótételeknek nagyságából még megitélni nem lehet; általános, anyagi viszonyok azok, melyek a terheknek relativ sulyát meghatározzák. É viszonyokat előbbre vinni, ezeket oda fejleszteni, hogy e suly kisebbittessék: föladata egy helyes közgazdasági és financiális politikának. Nemcsak ugy lehet kisebbiteni a terhet, ha azt levesszük azon organismus vállairól, mely azt hordja: magának az organismusnak erősitése is könnyiti a terhet, és sokkal jobb ut ez, mint az első; mert amellett, hogy a teher elviselhetővé válik, azon organismus maga is előhalad, izmosodik, erősödik és kétségen kivül tökéletesebbé lesz. *(Helyeslés.)*

Ép azért, tisztelt ház! teljesen egyetértek mindazoknak nézetével, kik e házban oly melegen hangsulyozták azt, hogy nekünk emelkednünk kell és haladnunk minden irányban, és hogy financziális politikánknak alap és fő kérdése a haladásban rejlik. *(Helyeslés jobb felől.)*

Haladnunk kell kétségtelenül. Az alkotmányos élet már maga productuma a haladásnak, és egyuttal a haladásnak örök forrása és előidézője minden irányban. Az igazi haladás nem lehet egyoldalu; mert az egyoldalu haladás, mely a többi iránynak rovására történik: az állapotoknak fokozatos fejlesztését lehetetlenné teszi; de nézetem szerint, haladásunkba mégis, — habár nem kivánom, hogy egyoldalu legyen, — fő sulyt kell fektetnünk az ország culturális és közgazdasági érdekeinek előmozditására. Ez azon irány, melynek alapeszméje az, hogy szabadság, alkotmány nincs, nem létezhetik, nem állhat fön müveltség és vagyon nélkül; ezen irány az, melynek végczélja az országot erőssé, miveltté és vagyonossá tenni; ezen iránynak kiváló ápolása az, mely a legtermékenyebb és a legmesszebbre kiható gyümölcsöket fogja megteremteni pénzügyeink rendezésére nézve is. Ezen irány ápolása és előmozditásának munkája adjon nekünk találkozást azon versenytéren, melyre a pénzügyminister ur fölhivta ezen ház mindkét oldalát és minden tagját. Nyerjenek azon munkában, mely ezen versenytéren megindul, azon termékeny, szép és helyes eszmék, melyek e vitában elmondattak positiv valósulást; és akkor nemcsak ezen költségvetési vita, de egész müködésünk határozott irányt és eredményeket fog fölmutatni, és akkor oda fogunk jutni, hogy nem kell folytonosan elmult dolgok miatt recriminálva és másrészről az elmult dolgok miatt mentegetődzve, multunk feszegetésével töltenünk tárgyalásaink legnagyobb részét: hanem fordulhatunk a jövő alkotásai felé. Ily irányban haladva, az áldás nem fog hiányzani; ily irányban haladva, a képviselőház meg fog felelni legfőbb hivatásának. *(Élénk helyeslés jobb felől.)*

Ismételve ajánlom azokat, amik a pénzügyi bizottság átalános jelentésében foglaltatnak a tisztelt ház figyelmébe. *(Hosszas átalános élénk éljenzés.)*

Elnök: E szerint a tanácskozás teljesen be lévén fejezve, következik a szavazás. Mielőtt föltenném a kérdést, méltóztassanak meghallgatni a beadott határozati javaslatot.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa Helfy Ignácz és társainak javaslatát, olvassa továbbá Baldácsy Antal báró határozati javaslatát. Élénk zajos derültség.)*

Elnök: Tisztelt ház! A házszabályok 143. §-a értelmében legelőször a pénzügyi bizottság jelentése lévén szavazásra bocsátandó, a kérdés, melyre a ház hivatva lesz szavazni, nézetem szerint, a következő lenne: elfogadja-e a tisztelt ház, a pénzügyi bizottság jelentése alapján, az 1873. évi államköltségvetést átalánosságbau a részletes tárgyalás alapjául: igen vagy nem? *(Fölkiáltások: Igen! Nem!)* Husz tag által névszerinti szavazás kéretik. *(Fölkiáltások: Ma! Elnök kihuzza a „B" betüt.)*

(Szünet után.)

Elnök: *(Csenget.)* Az igennel szavazókat Szeniczey Ödön ur fogja jegyezni, a nemmel szavazókat Kiss Miklós, a névsort olvassa Wächter Frigyes.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a névsort, mely alkalommal)*

Igennel szavaztak: Balogh János, Bakcsy Ferencz, Baranyi Ágoston, Barcsay Ákos, Batta Andor, Batthyányi Zsigmond gróf, Bánffy György gróf, Bánó József, Bárczay József, BeczeAntal, Beliczey Rudolf, Benedikty Albert, Beniczky Ödön, Beőthy Algernon, Beőthy Ákos, Beőthy Lajos, Berchtold Arthur gróf, Berényi Ferencz gróf, Bésán Mihály, Bittó Béni, Bittó Kálmán, Bocsánszky Adolf, Boér Antal, Bothos Kálmán, Bömches Gyula, Brennerberg Mór, Brezovay László, Brogyányi Vincze, Buda Sándor, Buzinkay Pál, Cseh Károly, Csáky Tivadar gróf, Csáky Gyula gróf, Császár Bálint, Csengery Antal, Csernátonyi Lajos, Cséry Lajos, Csillag László, Csiky István, Dálnoky Barna, Dániel Béla, Dániel Pál, Deák Ferencz, De-

genfeld Lajos gróf, Degrê Alajos, Dimitrievits Milos, Divald Adolf, Dobsa Lajos, Domahidy Ferencz, Dőry József, Dulovits Ernő, Doer Soma, Decany Károly, Eitel Frigyes, Előry Jenő, Eördög Frigyes, Eötvös Károly, Ernuszt Sándor, Éber Nándor, Éder Ferencz, Fabricius Károly, Falk Miksa, Feszt Imre, Fillenbaum Ferencz báró, Forgách Antal gróf, Földváry János, Földváry Mihály, Fröhlich Gusztáv, Galgóczy Sándor, Gáspár András, Giczey Samu, Ghyczy Dénes, Ghyczy Kálmán, Gidófalvy Albert, Goda Béla, Gorove István, Gozman János, Gull József, Gullner Gyula, Győrffy Gyula, Groisz Gusztáv, Hajós János, Halassy Gyula, Hammersberg Jenő, Harkányi Károly, Havas Sándor, Házmán Ferencz, Hedry Ernő, Hegedüs János, Hodossy Imre, Hollán Ernő, Horvát Boldizsár, Horváth Döme, Horváth Elek, Horváth Károly, Horváth Lajos, Horváth Mihály, Horváth Sándor, Houchard Ferencz, Hradszky Antal, Hunkár Mihály, Hunyady László gróf, Huszár Imre, Hets Károly, Horváth Gyula, Horn Ede, Horvát Péter, Ibrányi Lajos, Istóczy Győző, Ivánka Zsigmond, Ivánka Imre, Janicsáry Sándor, Janicsáry Szilárd, Jendrassik Miksa, Jeney József, Joannovics György, Jókai Mór, Justh József, Justh Kálmán, Jellacsics Gyula, Joannovits Brankó, Jurkovits János, Karácsonyi Guidó gróf, Kardos Kálmán, Kasper Mihály, Kautz Gyula, Kazinczy István, Kármán Lajos, Kemény István báró, Kemény Kálmán báró, Kendeffy Árpád, Keresztes István, Kerkapoly Károly, Kiss Lajos, Kiss Miklós (kecskeméti), Korizmics László, Kovách László, Kozma Párthén, Kubinyi Árpád, Kvassay László, Kapp Gusztáv, Kondorossy György, Khuen Henrik gróf, Kraljevits Benő, Kresjavics Mirkó, Lehoczky Egyed, Lejtényi György, Lészay Lajos, Lipovniczky Sándor, Lónyay János, Lónyay József, Lónyay Menyhért gróf, Lukács Béla, Lükő Géza, Madass Károly, Major Pál, Majthényi Dezső, Marx Antal, Matits János, Matolay Etele, Matuska Péter, Máday Lajos, Máriássy Endre, Máriássy Kálmán, Mihályi Péter, Milkovics Zsigmond, Molnár Aladár, Molnár György, Molnár István, Molnár Pál, Muslay Sándor, Mangesius Károly, Máriássy Béla, Mandics Tivadar, Máday Sándor, Mihajlovics Dragutin, Modics László, Muzler József, Nagy György, Nedeczky István, Nehrebeczky Sándor, Nemes Nándor gróf, Nikolics Sándor, Nemes Péter, Ocskay István, Oláh Gyula, Ónossy Mátyás, Paczolay János, Palkovics Károly, Patrubány Gergely, Pauler Tivadar, Péchy Jenő, Péchy Manó gróf, Péchy Tamás, Perczel Béla, Pissuth István, Podmaniczky Frigyes báró, Pólya József, Prileszky Tádé, Pulszky Ágost, Pulszky Ferencz, Pogány Károly, Pejacsevits Péter gróf, Puszt Dragutin, Radocza János, Ragályi Gyula, Ragályi István, Ráday Gedeon gróf, Remete Géza, Rudics József báró, Salamon Lajos, Schmausz Endre, Schuller József, Schvarcz Gyula, Sennyey Pál báró, Simoncsics Béla, Simonyi Lajos báró, Sipos Orbán, Siskovich Tamás, Somssich Pál, Steiger Gyula, Stoll Károly, Sachsenheim Albert, Schreiber Frigyes, Szabadhegyi Antal, Szabó Imre, Szakácsi Dániel, Szapáry Gyula gróf, Szaplonczay Miklós, P. Szathmáry Károly, Szathmáry Miklós, Szende Béla, Szeniczey Ödön, Szentimrey Elek, Szentmiklóssy Pál, Szentpály Jenő, Szepessy Gyula, Széll Kálmán, Szilády Áron, Szilvay Károly, Szitányi Bernát, Szlávy József, Szmrecsányi László, Szombathelyi Győző, Szomjas József, Szögyény László, Szakáll Antal, Szilágyi István, Takács Lajos, Taray Endre, Tarnóczy Béla, Tarnóczy Gusztáv, Tavaszy Endre, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Tolnay Károly, Torma Károly, Tormássy Mihály, Tóth Kálmán, Trauschenfels Emil, Trefort Ágoston, Trajcsik Alajos, Toszt Gyula, Teleki Sándor gróf, Tombor Iván, Uhlarik János, Urbanovszky Ernő, Urváry Lajos, Varró Sámuel, Várady Gábor, Vécsey József báró, Vécsey Tamás, Vidliczkay József, Vizsolyi Gusztáv, Vojnics Barnabás, Wahrmann Mór, Wächter Frigyes, Wodianer Albert báró, Wodianer Béla, Vargics Imre, Vladár Ervin, Voncina Iván, Zeyk Károly, Zichy Antal, Zichy Imre gróf, Zichy Manó gróf, Zmeskal Mihály, Zsedényi Ede, Zsivkovics János, Apponyi Albert gróf.

Nemmel szavaztak: Bobory Károly, Borlea Zsigmond, Csaba Gyula, Csanády Sándor, Csiky Sándor, Deáky Lajos, Gaál Mihály, Helfy Ignácz, Irányi Dániel, Kiss János, Kállay Ákos, Körmendy Sándor, László Imre, Lázár Ádám, Madarász József, Majoros István, Matkovics Tivadar, Mednyánszky Sándor, Mocsonyi Antal, Mocsonyi Sándor, Miletics Szvetozár, Németh Albert, Oláh Miklós, Papp György, Patay István, Rátonyi János, Sréter Lajos, Stanesku Imre, Trifunácz Sándor, Vajda János, Vidacs János, Almásy Sándor.

Távol voltak: Baldácsy Antal báró, Beniczky Gyula, Berényi Ferencz gróf, Bogdán Vincze, Bohus Zsigmond, Boncs Döme, Bujanovics Sándor, Belitz Ignácz, Csávolszky Lajos, Csemeghy Károly, Csernovics Péter, Csipkés Lajos, Czobel Albert, Dániel Ernő, Decány Gusztáv, Dedinszky József, Dobay Antal, Domahidy István, Duka Ferencz, Derencsin Márián, Elek Gábor, Éder István, Érkövy Adolf, Eszterházy István gróf, Erdődy Rudolf gróf, Farkas Elek, Farkas Gyula, Festetics Pál gróf, Gubody Sándor, Hajdu Ignácz, Haller Ferencz gróf, Hodossiu József, Hoffmann Pál, Horánszky Nándor, Horvát Mirkó, Jankovich Miklós, Jurka Bazil, Jakits Antal, Kajuch József, Karassiay István, Kassay Ignácz, Kállay Ödön, Kálnoky Pál gróf, Károlyi Gyula gróf, Kegl György, Keglevich Gábor gróf, Kemény Gábor gróf, Kemény Mihály, Kiss Miklós (zólyomi), Kosztolányi Károly, Kuhinka

István, Királyi Pál, Kabos Elek, Kiss Gábor, Krestits Miklós, Lipthay Béla báró, Lukácsy Béla, Luksich Bódog, Labas Antal, Majthényi Bálint, Makray László, Maximovics Miklós, Máttyus Arisztid, Mednyánszky Dénes báró, Molnár Antal, Móricz Pál, Mukics Ernő, Miskatovich József, Mrazovits Mátyás, Nugent Arthur gróf, Ottlik Géza, Orbán Balázs b., Papp Lajos, Perényi Zsigmond báró, Petrik Gyula, Petrovay Ákos, Popescu Elek, Popovich Jenő, Prandau Gusztáv báró, Radó Kálmán, Radvánszky Károly, Rannicher Jakab, Román Sándor, Rogulics János, Saáry Miklós, Schaser Frigyes, Semsey Albert, Simonffy Kálmán, Simonyi Ernő, Szemző János, Szirmay Ödön, Szluha Benedek, Tisza László, Tóth Bálint, Tóth József, Tóth Vilmos, Ürményi Miksa, Ugron Gábor, Varga Károly, Wass Sámuel gróf, Vállyi János, Vecsey Oláh Károly, Zámory Kálmán, Zmeskál Zsigmond, Zsitvay József, Zichy Imre gróf.

(Szavazás után.)

Szeniczey Ödön jegyző: 433 igazolt képviselő közül „igennel" szavazott 317, „nemmel" pedig 33, távol volt 83.

Elnök: E szerint a nagy többség a pénzügyi bizottságnak 1873. évi költségvetéséről szóló jelentését általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.

Ezzel az ülést bezárom. A holnapi ülés napirendjét fogja képezni először és a kérvényi bizottság jelentése, azután a ház határozata folytán a Hódmező-Vásárhely is Baja városokról szóló tervényjavaslat, s végre, ha a tisztelt ház belenyugszik, a pénzügyi bizottságnak általános jelentésében foglalt határozati javaslatok tárgyalása. *(Helyeslés.)* Ezután következik a költségvetés részletes tárgyalása.

(Az ülés végződik d. u. $2^1/_4$ órakor.)

79. országos ülés

1873. február 1-én

Peczel Béla, utóbb Bittó István elnöklete alatt.

Tárgyai: A januárhavi inditványok, interpellátiók, határozati javaslatok stb. és kérvények bemutatása. Irányi Dániel a vallásszabadság iránt hozandó törvényjavaslat tárgyában határozati javaslatot ad be. Remete Géza a letenyei választásnál történt sebesitések tárgyában, Lázár Ádám a magyar kormány által elvállalni hirlelt 26 millió vasuti hiány tárgyában, Kármán Lajos a birósági végrehajtók tárgyában interpellálják a kormányt; ez utóbbira azonnal válasz adatik, valamint Remete Gézának a letenyei járásbiróság tárgyában egy előbbeni ülésben, továbbá Péchy Jenőnek a mátészalkai járásbiróság tárgyában tett interpellátióikra. Madarász Józsefnek az iskolai könyvek tárgyában beadott határozati javaslata a közoktatási budget tárgyalás idejére napirendre tüzetik. A menetelmi bizottság bemutatja Remete Géza ellen kért vizsgálat tárgyában jelentését. A 8-ik biráló bizottság jelentése folytán Királyi Pál végleg igazoltatik. A kérvények XI. sorjegyzéke tárgyaltatik. Baja és Hódmező-Vásárhely külön törvényhatóságokká alakitásáról szóló törvényjavaslat általában és részletesen tárgyaltatván, elfogadtatik. A pénzügyi bizottság jelentésében foglalt határozati javaslatok tárgyalása megkezdetvén, azoknak valóságos határozatok alakjában előterjesztése rendeltetik.

A kormány részéről jelen vannak: Pauler Tivadar, Szlávy József, Trefort Ágoston, Wenckheim Béla báró.

(Az ülés kezdődik d. e. 10 órakor.)

Elnök: Méltóztassanak a mult ülés jegyzőkönyvét meghallgatni.

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa az 1873. évi január 31-én tartott ülés jegyzőkönyvét.)*

Elnök: Ha nincs észrevétel: a jegyzőkönyv hitelesittetik.

A mai ülés jegyzőkönyvét Mihályi Péter jegyző fogja vezetni, a szólani kivánók neveit Szeniczey Ödön és Kiss Miklós jegyző urak fogják jegyezni.

A házszabályok 151. §-a értelmében az elnökség bemutatja azon interpellatiók határozati és törvényjavaslatok, valamint egyéb ministeri előterjesztések sorozatát, melyek a képviselőház elé terjesztettek, és 1873-ik évi január végeig elintézetlenül maradtak. Ez ki fog nyomatni és a ház tagjai közt ki fog osztatni.

Továbbá van szerencsém Esztergommegye föliratát bemutatni, amelyben az országgyülési nyomtatványok megküldését kérik. Aradmegye föliratát ugyane tárgyban..

Ugyancsak Aradmegye föliratát megyei házi pénztár létesitése iránt.

Csanádmegye föliratát a községek rendezését tárgyazó 1870-ik évi XLII. törvényczikk módositása, illetőleg létesitése iránt.

Csanádmegye föliratát a községi adó kivetését tárgyazó 1870-ik évi XVIII. törvényczikk 120-ik §-ának módositása iránt.

Az elnökségnek egyéb előterjesztése nincs.

A kérvények a kérvényi bizottsághoz utasittatnak.

Irányi Dániel: Van szerencsém Szemessy Sándor és Onódy Sándor pacséri lakosoknak, akik magukat a Krisztustan követőinek nevezik, kérvényét a tisztelt ház asztalára letenni, melyet hittársaik nevében szerkesztettek és intéztek a tisztelt házhoz, panaszképen előadván, hogy ők 20 év óta ugy megyei, mint egyházi hatóságok által folytonos üldözéseknek vannak kitéve, és jelesül, hogy Pacsér községben, Omoroviczán, Veresmarton mellékuton, és több más városok és községekben számos családok nemcsak pénzbirsággal, botoztatással és fogsággal büntettettek, hanem még azonfölül lábas jószágaiktól, testi szükségesebb ruházataiktól, élelmi szereiktől, sőt összes házi butoraiktól oly annyira megfosztattak, hogy némely házban a szalmazsákból kiszórt szalmánál egyéb nem hagyatott, még a kisgyermekek ruhája is elszedetett, az anya pedig terhes állapotban megkorbácsoltatott. *(Mozgás.)* Ennélfogva kérik a tisztelt házat, hogy addig mig a szabad vallásgyakorlat törvényileg kimondatnék, az irányukban elkövetett eljárást megszüntetni méltóztassék.

Tisztelt ház! Én jól tudom, hogy ezen sérelmeket másként nem orvosolhatja a ház, mintha a szabad vallásgyakorlat, és a polgári házasság iránt törvényt alkot. De minthogy a kormány e részbeli kötelességét számtalan sürgetés daczára a mai napig nem teljesitette, s a minister urak — —

Elnök: Kötelességemnek tartom — —

Csanády Sándor: Közbeszól: Nem szabad szólónak szavába közbevágni. *(Élénk ellenmondás jobb felől: Lassan.)*

Elnök: Figyelmeztetem a képviselő urat a házszabályok 154. szakaszára, mely ekként szól: Az elnök, vagy a benyujtó képviselő a kérvény tárgyát minden indokolás mellőzésével röviden jelentvén be, az olvasatlanul a kérvényi bizottsághoz tétetik át.

Irányi Dániel: Igen jól ismerem a házszabályokat, és bizonyosan nem vétettem volna azok ellen, hogyha a tisztelt elnök ur nem is figyelmeztetett volna; de miután ezen kérvény folytán határozati javaslatot akarok benyujtani, *(Fölkiáltások jobb felől: Miért nem mondta ezt előre.)* kénytelen vagyok azt indokolni *(Ellenmondás jobb felől. Somsich Pál közbeszól: Meg kell külön mondani: benyujtok egy kérvényt és egy határozati javaslatot. Ellenmondás és fölkiáltások bal felől: Be kell várni türelemmel, mit akar a szónok mondani.)*

Ne tessék azt nekem megmondani, mit ne mondjak.

Elnök: Miután a tisztelt képviselő ur kérvényt adott be és én nem tudhattam, hogy egyszersmind határozati javaslatot is szándékozik benyujtani: kötelességemnek tartottam a képviselő urat a házszabályokra figyelmeztetni, melyek értelmében minden bővebb indokolás mellőzendő. *(Helyeslés jobb felől.)*

Irányi Dániel: Azt mondám, hogy én igen jól tudom, hogy az ily sérelmeket a képviselőház s illetőleg a törvényhozás nem orvosolhatja másként, mint hogy ha törvényt alkot, mely a vallás miatti üldözéseknek véget vessen; de minthogy a kormány e részbeni kötelességét nem teljesitette, minthogy ily törvényjavaslatot nem terjesztett be, sőt a vallás- s közoktatási, valamint az igazságügyministerek daczára annak, hogy még september hóban kérdés intéztetett hozzájok, vajon szándékoznak-e a vallás szabad gyakorlata s a polgári házasság iránt javaslatot terjeszteni elő, mai napig mit sem feleltek: annálfogva szükségesnek látom, hogy őket ebeli kötelességükre a tisztelt ház határozat által utasitsa. Ehhez képest a következő határozati javaslatot van szerencsém a tisztelt ház asztalára letenni *(olvassa)*:

„Tekintve egy részt, hogy a lelkismeret szabadsága az ember egyik elidegenithetlen jogát képezi, és hogy abból a polgári társaságban a különböző hitvallások egyenjogusága következik;

tekintve, hogy ezen szabadságot és jogegyenlőséget minden sérelem ellen törvény által biztositani szükséges;

más részt tekintve, hogy hazánkban sem a lelkiismeret teljes szabadsága, sem a hitfelekezetek jogegyenlősége ez ideig nemcsak törvény által biztositva nincsen; de sőt tényleg sem létezik, s e miatt a haza polgárai naponkint sulyos sérelmeket szenvednek:

utasitsa a képviselőház a kormányt, hogy a vallás szabad gyakorlata és a polgári házasság iránt még ez ülésszak alatt adjon be törvényjavaslatot.“ *(Helyeslés a szélső bal oldalon.)*

Kérem a kérvényt a kérvényi bizottsághoz utasitani; a határozati javaslatnak pedig kinyomatását elrendelni.

Elnök: A kérvény a kérvényi bizottsághoz utasittatik; a határozati javaslat pedig ki fog nyomatni s szétosztatni.

Remete Géza: Tisztelt ház! Egy interpellatiót vagyok bátor az igen tisztelt belügyminister urhoz intézni. Távol van tőlem az, hogy midőn ennek indokolásába bocsátkozom, elősoroljam mindazon visszaéléseket, parlament és alkotmányi rendszer

elleni merényleteket, melyeket Zalamegyében a nagyban demoralisált szolgalelkek elkövettek, azonban annyit kijelenteni szükségesnek látok, hogy nem elégednek meg az ily eszközöknek a választási mozgalmak alatti alkalmazásával, hanem a visszaéléseket a választás után is folytatják, s egy ily a választások után elkövetett visszaélést óhajtok interpellatióm tárgyává tenni; s miután interpellatióm tartalmában benfoglaltatik maga a tényállás, annak bővebb indokolásától elállok, s a tisztelt ház engedelmével fölolvasom interpellatiómat amely ekként hangzik:

Interpellatio a tisztelt belügyminister urhoz.

1. Van-e tudomása arról, hogy Zalamegye Kottori mezőváros választó polgárai, a Letenyén mult évi augustus 22-én megejtett képviselő-választás után lett hazaérkezésök alkalmával, egyedül azon okból, mert a város-házára a megválasztott képviselő nevével ellátott zászlót is kitüzni megkisérlék, a városi jegyző fölhivására, az oda a szabad választás korlátozását illetőleg a megfélemlités czéljából elhelyezett huszárcsapat által kiméletlenül megtámadtattak s közülök többen sulyosan megsebesittettek?

2. S van-e tudomása azon eredeti látleletekel ellátott folyamodásról, melyet a megsebesült kottori város polgárai minister urhoz még mult évi october 2-án postára adtak?

3. S ha mindezekről a felelősség érzete szülte tudomást magának a minister ur szerzett, vagy szerzend: fog-e ezen az elkövetett temérdek visszaélések közepett is kimagasló s valóban vérfagylaló visszaélés elkövetői ellen szigoru vizsgálatot elrendelni s átalában minő elégtételt fog adni a megsértett törvény, megtámadott polgári jog s lábbal tapodt személybiztonságnak? *(Helyeslés bal felől.)*

Elnök: Közöltetni fog a belügyminister urral.

Lázár Ádám: Tisztelt ház! Igen fontos ügyben a magyar keleti vasutat érdeklőleg kivánok a jelen nem levő közmunka s közlekedési minister urhoz egy interpellatiót intézni.

Magyarországban ugy látszik jelenleg a deficitek korát éljük, vannak ugyan némelyek, kik Magyarországot az adócsinálás és az elégületlenség által reménylik nagygyá teremteni. Részemről nem irigylem azok dicsőségét, kik ilyen kilátásba helyezett jövőt akarnak a népnek osztályrészül juttatni.

A közelebbi időben a bel- és külföldi lapokat a keleti vasut kérdése mintegy kisértet járja. E tekintetben részint tájékozásul az illető közleményekre nézve, részint fölolvasandó interpellatióm indokolása végett, szabadságot veszek magamnak egy a legközelebbi napokban ugy a kormány szinezetü, mint ellenzéki lapokban minden további magyarázat, minden további fölvilágositás és helyreigazitás nélkül reproducált, a „Frankfurter Zeitung"-ban megjelent egy érdekes czikket, fölolvasni *(Zaj! Fölkiáltások jobb felől: Nem lehet!)* Tehát tartalmát fogom elmondani. *(Fölkiáltások: Ezt lehet.)* Ezen hirlapczikk szerint az állittatik ugyanis, hogy a „Frankfurter Zeitung" által, mely igen érdeklődik a keleti vasut iránt, oly hirek terjednek el, miszerint ezen vasuti vállalkozók 20 millió deficitet ütöttek volna ki, mely deficit tisztába hozására különböző tervek merültek föl. Hirszerint a terv az lenne, hogy a magyar kormány a 20 millió deficitet saját vállaira, illetőleg az adófizető polgárok vállaira áttenni szándékozik a nélkül, hogy az illető bünösöket ez irányban bővebben kinyomozni igyekeznék.

A tisztelt ház meg nem engedvén fölolvasását ezen czikknek, röviden fölolvasom interpellatiómat, amely ezen vasuti ügyet annál fontosabbá teszi, mivel a keleti vasutnak, daczára e tárgybani két törvényczikknek, mindeddig bizonyos vonal részei, amelyek épen ezen 20 milliós deficit által vannak érdekelve, minde maig meg nem nyittattak és a forgalomnak át nem adattak, következőképen e részben csak a közlekedési minister ur adhat bővebb fölvilágositást, amelyet annyival inkább elvár tőle az ország, miután nagyobb fölvilágositást és felelősséget vár az ország a ministertől, semhogy az emlitett hirek, melyeknek valódiságát legkevésbbé sem szeretem hinni, oly szinben tüntessék föl Magyarországot, hogy azon hirek részint közhitelére zsibbasztólag hassanak, részint pedig közforgalmi eszközei gyors létrehozását akadályozzák.

Interpellatióm következőleg hangzik *(olvassa)*:

Interpellatió a közmunka és közlekedési minister urhoz.

Miután az 1868. XLV. törvényczikk 2. §-a szerint a magyar keleti vasutnak fővonala Nagyváradtól Kolozsváron, Tövisen, Segesváron át Brassóig, ugy b) szerint tekintettel az 1870. XXIX. törvényczikkre Kolozsvártól Székely-Kocsárdon át Maros-Vásárhelyig terjedvén, 1872. október 1-ig kiépitendő és a forgalomnak átadandó lesz vala;

miután azonban ezek közül a segesvár-brassói és a kolozsvár-székely-kocsárdi szakaszok a kitüzött időben nem nyiltak meg, sőt biztos értesülés szerint ezen vasut hivatalnoaihoz rendelet ment volna számadásaik bezárása végett, mert ezután ezen vasut állami lenne;

miután végül a nyilvánosságra jutott hirlapi közlemények, jelesen a frankfurti ujság czikke szerint oly hirek keringnek, mintha a magyar kormány talán 20 millió deficitet akarna elvállalni, és ez által a különben is eléggé sujtott adófizetőket terhelr

mely lépés a Lónyay minister lemondását előidézett leleplezések következménye lenne;

ugyanazért kérdezem az illető minister urat:

1) Van-e ezen vasutépitési akadályokról hivatalos tudomása?

2) Mennyiben valók és igazak ezen a közvélemény elé került hirek?

3) Szándékozik-e a törvény rendeleteinek végrehajtását, a jelzett szakaszoknak mielőbb kiépittetése és a forgalomnak átadatása által, felelősségéből kifolyólag foganatosittatása iránt gyorsan intézkedni, és ez által a közforgalom és hitel érdekeit biztositani.

Elnök: Közöltetni fog a közlekedési minister urral.

Kármán Lajos: Tisztelt képviselőház! A parlamentalismus legszebb jogát nemcsak a törvények alkotása, de azok módositása vagy megszüntetése is képezi.

Ha végig tekintünk azon intézmények során, melyek a mult törvényhozás által alkottattak, főleg a birósági végrehajtók intézménye az, melynek gyors, habár egyelőre csak részbeni módositása, illetőleg megszüntetése jogrendszerünkben szükségérzetté vált.

Nem vonom kétségbe, tisztelt ház, a törvényhozásnak az e részbeni törvény javaslatba hozatala alkalmával legjobb, legnemesebb intentióját. De részemről habozás nélkül, az igazság meggyőző hangján merem állitani, hogy a tapasztalás, a gyakorlat, az élet e nagy mestere az imént érintett törvénynek főleg azon részét, mely a kézbesitésekre vonatkozik: czélszerütlennek, életképtelennek s a törvénykezés jelen keretébe beilleszthetlennek igazolja.

Nem tagadhatná senki, és én érzem, hogy a törvényhozás néha rosz törvényt is hozhat; de nem foghatom föl azt, hogy bizonyos szakismereteket igénylő s a legilletékesebb szakközegek által is a praxisban hiányosnak, rosznak nyilvánitott törvényt huzamosabb ideig föl lehessen tartani.

Oly intézkedés ellen tehát, mely jogrendszerünk jól fölfogott vitalis érdekében történik, ugy hiszem senkinek sem lehet kifogása.

E hittől vezéreltetve legyen szabad ennélfogva az igen tisztelt igazságügyi minister urhoz ez alkalommal csak a kézbesitési intézményt illetőleg egy interpellatiót intézni. Teszem ezt pedig azért, mert meg vagyok győződve, hogy a tisztelt minister ur, — ki erélyességénél s a jogterén szerzett gazdag érdemeinél fogva a közelismerést már rég kivivta magának, — a bajnak égető szükséggé vált gyors és gyökeres orvoslásáról gondoskodni fog. (*Helyeslés.*)

Interpellatióm a következő:

Interpellatio

a tisztelt igazságügyi minister urhoz.

Tekintettel arra, hogy a bíróságok és birósági végrehajtók székhelyein teljesitendő kézbesitéseknek az 1871 LI. törvénycikk 12. és 13. §§-aival a birósági végrehajtók hatásköréhez lett kapcsolása által a törvényszékek és járásbiróságok székhelyein, illetőleg ezen székhelyek területén lakó perlekedő felekre aránytalan költség hárittatott, a mennyiben, különösen az alföldi nagyobb városok határához tartozó, a bíróságok székhelyétől olykor 5—6 mértföldre is fekvő népes puszták lakosainak, mint alperesnek, vagy mint tanuknak több napot igénybe vevő megidézése s illetőleg meg nem jelenés esetében, ujabb megrendelése, átalában pedig a peres ügyekbeni kézbesitések, a birói ügyrendtartás értelmében fizetendő vitelbérek rendszerinti drágasága, a sürgős mezei munkák és az utak gyakori elromlása idejében pedig szerfölötti emelkedése mellett a kiküldött birósági végrehajtót illető napi és eljárási dijakkal 20—30 forintba is belekerül, s igy gyakran a pertárgyat képező követelést is meghaladják;

tekintettel arra, hogy ily visszás jogállapot mellett, s midőn a kézbesitési előleges kiadásokhoz még a szintén tetemes végrehajtási költségek is hozzájárulnak, főleg a törvényszéki és járásbirósági székhelyekhez tartozó népes puszták lakosai, a bizonyos és oly tulságos kiadásoktól félve, a birói segélyt már nem is igen merik igénybe venni; de az eljárási dijakért első sorban felelős ügyvédek ily költséges apróbb ügyeket már el sem vállalhatnak, s e miatt egyrészt az osztó igazságkiszolgáltatása szenved, másrészt pedig az állam jelentékenyen károsodik;

tekintettel arra, hogy a bíróságok székhelyein kivül teljesitendő idézések és kézbesitések a mostani eljárás szerint is ugy, mint annak előtte, közönségesen az illető községi előljárók utján községi közegek által hivatalból és ingyen teljesittetnek, s ennélfogva a peres eljárás országos terhének viselésében egyenlő, s igy igazságos arány nincs;

tekintettel végre arra, hogy a kézbesitéseknek a birósági végrehajtókhoz lett utasitásával, a kézbesitések semmivel sem teljesittetnek gyorsabban, mint annak előtte, s igy a netán, az eljárás gyorsitására irányzott czél sincs elérve;

bátorkodom a tisztelt igazságügyi minister urhoz egész tisztelettel azon kérdést intézni:

1) bir-e tudomással ezen, a birósági kézbesitések körül fenforgó viszás és terhes jogállapotról, és arról, hogy a kézbesitési intézmény már több törvényhatóságok, sőt számos bíróságok és ügyvédegyletek, tehát a legilletékesebb közegek által egyértelmüleg mind az államra, mind a közönségre nézve károsnak, egyátalán pedig gyakorlatilag czélszerütlennek s életképtelennek nyilvánittatott?

2) ha van tudomása, szándékozik-e a végrehajtói intézménynek részbeni megváltoztatása czéljából egy törvényjavaslatot még ez ülésszak alatt a

ház elé terjeszteni, s ez által ezen bajon akként segiteni, hogy a végrehajtók hatásköréből a kézbesitések elvonatván, azok ezentul ugy, mint annak előtte, általában és mindenhol birósági hites szolgák, s illetőleg a községi előljárók utján községi közegek által dijmentesen eszközöltessenek, annál inkább, mivel szükség esetén a hites szolgák állandó fizetései vagy dijai, a bélyegadónak a tisztelt pénzügyminister ur által már különben is javaslatba hozott fölemelésében megfelelő fedezetet találhatnának, igy ezen módozat által a perlekedő felek a már jelenleg is magas bélyegadó mellett nagyon terhes, a czélba vett fölemelés esetében pedig szinte elviselhetlen, boszantó és a törvénykezés jelen keretébe egyátalán beilleszthetlen dij-fizetésektől megkiméltessenek?

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! Az interpelláló urnak kérdése — a mennyire azt fölfogtam — arra irányul: van-e tudomásom arról, hogy a végrehajtói intézménynek azon ága, a mely a kézbesitésekre vonatkozik, több rendbeli panaszokra szolgáltat alkalmat, és a felek nagy terheltetésével jár, és másodszor szándékozom-e ennek megszüntetése végett még ezen idény alatt törvényjavaslatot nyujtani be a házhoz.

Amint a tisztelt ház előtt tudva van, a végrehajtói intézmenyről szóló törvény, alig egy éve, hogy szentesittetett, és még nincs egy éve, hogy ezen intézmény fönáll. Egész őszinteséggel megvallom, hogy én a törvények rögtönös megváltoztatását sem a törvények iránti tisztelettel, *(Nyugtalanság a bal oldalon. Halljuk!)* sem a törvényhozás tekintélyével rendszerint összeegyeztethetőnek nem tartom.

Én, ugy hiszem, hogy minden intézménynek fény- és árnyoldalait leginkább az élet mutatja ki, és hogy az életben szerzendő tapasztalatok igen rövid időköz alatt nem lehetnek oly kimeritők, hogy biztos, és határozott itéletet lehessen hozni. Ez nézetem átalában.

A törvényt, mielőtt meghozatik, jól meg kell fontolni; ha azonban meg van hozva, módositásához csakis akkor kell fogni, mikor annak hiányát a tapasztalat minden kétségen kivül helyezte. A végrehajtói intézmény azon részét, mely a kézbesitésekre vonatkozik: több oldalról ostromolják, és e tárgyban több oldalról panaszok érkeznek az igazságügyministeriumhoz. Ezen panaszok engem arra inditanak, hogy kimondott elvem daczára, ezen esetben az arra hivatott szerveket, tudniillik a törvényszékek elnökeit föl fogom szólitani, hogy a végrehajtói intézmény érintett ágai iránt tapasztalataikról hozzám jelentéseket tegyenek. És ha ezen tapasztalatok nyomán csakugyan azon meggyőződést fogom magamnak szerezni, hogy ezen intézmény a felekre nézve terhes, az igazságszolgáltatásnak pedig kevéssé válik előnyére: nem fogok késni annak megváltoztatása iránt törvényjavaslatot terjeszteni a tisztelt ház elé; csakhogy azon reménynyel nem merem magamat kecsegtetni, hogy a pénzügyminister ur beleegyezzék abba, hogy azon jövedelmek, melyeket a bélyegilleték emeléséből a deficit lejebbszállitására nyerni remél, a törvényszéki szolgák fizetésére fordittassanak, s ezáltal czélba vett rendeltetésüktől elvonassanak. Különben ez nem az én körömhöz tartozik.

Kármán Lajos: Miután a minister ur tájékozást kiván magának szerezni e tárgyban: a válaszban egyelőre megnyugszom.

Elnök: A tisztelt ház tudomásul veszi a minister ur válaszát.

Pauler Tivadar igazságügyminister: A minap Remete Géza képviselő ur interpellatiot intézett hozzám a letenyei járásbiróság ügyében. Azt kérdezte a képviselő ur: van-e tudomásom a letenyei járásbiróság helyzetének tarthatlanságáról, és ha van, szándékozom-e, és mikor, e tárgyban intézkedni? Mind a nagy-kanizsai törvényszék elnökének, mind a királyi ügyészségnek jelentéséből meggyőződtem arról, hogy a letenyei járásbiróságnál a személyszaporitás mellőzhetlenné vált. Miután azonban a jelen költségvetés keretén belől a már is történt szaporitások után, ez iránt rögtön intézkednem nem lehetett máskép, mint ideiglenesen: intézkedtem oly módon, hogy utasitottam az elnököt, több alkalmas dijnok fölvételére és alkalmazására az irodai dolgok befejezése végett, és utasitottam az elnököt arra, hogy a mennyiben magára a birói személyzetre nézve akadály, talán betegség forogna fön, az 1871. XXXI. t. czikk 3-ik szakasza értelmében intézkedjék.

Jövőre nézve pedig a letenyei járásbiróság személyzetét szaporitandónak tartom, és pedig egy aljárásbiróval és egy aljegyzővel, és mihelyt a ház a költségvetést megszavazta, és ahhoz a legfelsőbb szentesités is hozzájárult: azoknak rendszeresitése és betöltése iránt nyomban fogok intézkedni. *(Helyeslés.)*

Remete Géza: Miután interpellatióm által én is egyedül a személyszaporitást kivántam czélbavétetni, az igazságügyminister ur válasza által tökéletesen meg vagyok nyugtatva, *(Helyeslés.)* és kérem a tisztelt házat, méltóztassék a költségvetés tárgyalása alkalmával az ottani szükségletet megszavazni.

Elnök: A ház a választ tudomásul veszi.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! Tegnap Péchy Jenő képviselő ur interpellatiot intézett hozzám a mátészalkai járásbiró állásának betöltése iránt, azt kérdezvén, hogy miután a járásbiró már hosszabb idő — két

hónap előtt — beadta lemondását, és ez ideig ez állás betöltése iránt intézkedés nem történt: szándékozom-e, és mikor intézkedni.

A mátészalkai járásbiró lemondása alkalmával néhány más kérdés is merült föl, a melyek iránt előbb tisztába kellett jönnöm, mintsem a lemondást ő felsége elé terjeszthettem. Ugyanis történtek némi fegyelmi panaszok; de miután meggyőződtem, hogy azok egyátalában nem állnak utjában, hogy a lemondást ő felsége elé terjeszszem: ezt megtettem és ezen állás betöltése iránt már is a szükséges intézkedések megtörténtek. Ha időközben — még a pályázati határidő lejárta után lehetséges lesz a kinevezést megtenni, ha időközben a személyzet tekintetében némi ideiglenes intékedésre volna szükség: erre vonatkozólag az 1871. XXXI. törvényczikk 3-ik §-a az illető elnököt hatalmazza föl, ki, nem kételkedem, ez iránt intézkedni fog. *(Helyeslés.)*

Péchy Jenő: Tisztelt ház! Én az igazságügyminister urnak válaszában, részemről tökéletesen megnyugszom és hiszem, hogy az érdekelt járás is egyelőre a válaszban meg fog nyugodni, bizva az illetők igazságszeretetében, hogy a kinevezésnél nem protectiót, hanem a szabad versenynél az érdemet és képességet tekintendi.

Elnök: Tudomásul veszi a tisztelt ház a minister ur válaszát? *(Tudomásul vesszük.)* Tehát tudomásul vétetik.

Madarász József: Tisztelt ház! Határozati javaslatot tettem le a mult év vége felé a tisztelt ház asztalára, az ki lévén nyomatva, fölvételi idejét kérem a tisztelt háztól meghatározni. Mivel pedig a tárgy, mely abban érintetik, tudniillik alkotmányellenes tanok tanittatnak egy könyvben, mire nézve a vallás- és közoktatásügyi ministert kérem utasittatni, hogy az ily alkotmányellenes tanokat magában foglaló könyvek oktatását a tanodákból zárja ki: kérem a képviselőházat, hogy a határozati javaslatnak fölvételére azon napot legyen szives kitüzni, mely alatt a vallás- és közoktatásügyi minister költségvetése napirendre jön.

Elnök: Elfogadja a ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát a Madarász képviselő ur által beadott határozati javaslat a vallás- és közoktatásügyi minister költségvetésével egyidejüleg fog tárgyaltatni.

A mentelmi bizottság előadója fog jelentést tenni.

Radocza János előadó: Remete Géza országgyülési képviselő ellen kért vizsgálat foganatositása tárgyában a képviselőház mult évi 363. szám alatt hozott határozata szerint méltóztatott az irományokat a mentelmi bizottsághoz véleményes jelentés végett átadni. Van szerencsém a mentelmi bizottság e részbeni jelentését bemutatni. Kérem a jelentés kinyomatását.

Elnök: A jelentés ki fog nyomatni és a ház tagjai közt kiosztatni és annak idejében napirendre tüzetik.

Muslay Sándor: A 8-ik biráló-bizottság nevében van szerencsém jelenteni, hogy a baksai kerületből küldött kérvény tárgyában a ház által a megbirálással a 8-ik biráló-bizottság bizatván meg, a tárgyalás tegnapelőtt teljesittetett. A tárgyalásból kiviláglott, hogy a kérvény a házszabályok 79. §-a *b)* pontja kellékeinek nem felel meg, t. i. a 11 aláiró választó közül csak hétnek választóképessége van bebizonyitva, a többi négynek választóképességére nézve pedig semmiféle okmányból, sem az összeirásból, sem a mellékletekből bizonyságot magunknak nem szerezhettünk, ennélfogva ezen kérvény tárgyalásába tovább nem ereszkedhetvén, Királyi Pál képviselőt igazoltnak jelenté ki a bizottság. *(Éljenzés a jobb oldalon.)*

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a biráló-bizottság jelentését.)*

Elnök: A ház tudomásul veszi a VIII-ik biráló bizottságnak jelentését, mely szerint Királyi Pál véglegesen igazolt képviselőnek nyilvánittatik.

Következik a napirend, és pedig annak első tárgya, a kérvényi bizottság által tárgyalt kérvényeknek XI. sorjegyzéke.

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Van szerencsém a kérvényi bizottság által tárgyalt kérvények XI. sorjegyzékét a tisztelt háznak bemutatva előadni. *(Olvassa az 1. és 2-ik sorszámu kérvényekre a bizottság véleményét, mely észrevétel nélkül elfogadtatik; olvassa továbbá a 3-ik sorszám alatt Horváth György bögötei lakosnak kérvényére, melyben Istóczy Győző volt vasmegyei szolgabiró ellen panasz tétetvén, e tárgyban a belügyminister feleletre vonatni kéretik: a bizottság véleményét, mely szerint a ház e tárgyban itélni sem hivatott, sem illetékesnek jelentetik.)*

Csiky Sándor: Tisztelt ház! Nem tudjuk, hogy mi a kérvény tartalma, ennélfogva óhajtanám, hogy az fölolvastatnék. *(Fölkiáltások: Igen hosszu!)*

Steiger Gyula előadó: Ha méltóztatnak parancsolni, nékem kötelességem előadni. *(Halljuk!)*

A tisztelt ház kivánatára van szerencsém a tényállást a lehető röviden összefoglalva, következőkben előadni. Mindenekelőtt megelitendőnek tartom azt, hogy a házszabályok értelmében Istóczy Győző, ki most a háznak tagja, szintén kihallgattatott.

A dolog ez: Horváth György kérvényező azt adja elő, hogy ő az ottani berkesdi községbirói választásnál jelen volt. Jelen volt pedig, mint bár nem oda való lakos azért, mert erre a főispán által engedélyt nyert és állitja, hogy Istóczy Győző szol-

gabiró, ki akkor ugyanazon kerületnek képviselőjelöltje volt, nézete szerint, helytelenül vezette a birói választást, mert akkor a közigazgatási teendőkre Nemes szolgabiró által lett volna helyettesitve és állitja, hogy azon alkalommal Istóczy Győző oly modorban viselte magát ő ellene, mely az egyéni szabadságot sérti, őt t. i. onnan kiparancsolta, és bezáratással is fenyegette.

Ezen ügyben ő a megyéhez folyamodott és Istóczy ellen a fegyelmi eljárás megindítását kérte, annyival inkább, mert állitólag Istóczy a jegyzőkönyvet, nézete szerint, helytelenül, a tényállást elferditve vette volna föl. A megyei bizottság, melyhez ezen ügy a főispán által utasittatott, nyilvános ülésben tárgyalta ezen ügyet és a tárgyalás folyamában kideritette, miszerint Nemes szolgabiró korántsem a szolgabirói teendők vezetésére, hanem csak a választási kihágások tárgyában teendő intézkedésekre volt kiküldve, Istóczy tehát a közigazgatási teendőket kötelességszerüleg volt teljesitendő; annyival inkább, mert maga Nemes szolgabiró kérte föl őt a bióválasztás eszközlésére; kideritette a megyei bizottság azt, miszerint nem hamisittatott meg a tényállás, kideritette, miszerint Istóczy magát a törvény korlátai közt tartotta; Horváthnak tehát semmi alapos panasza a törvény megsértése miatt nem lehet, és ezek alapján kimondta egyszersmind azt is, hogy a tisztviselő ártatlan, és a tisztviselő rágalmazása végett Horváth ellen a bünvádi kereset megindítandó, és e czélból az iratok átteendők a királyi ügyészséghez. Ezen értelemben adott be folyamodványt Horváth a belügyministerhez is, a belügyminister pedig az előbb előadott indokok alapján a megyei bizottság eljárását helybenhagyta.

A kérvény tárgya tehát az, miszerint ezen határozata a megyének megsemmisittessék, a minister pedig, mert ugyanazon indokból helybenhagyta a határozatot, felelősségre vonassék.

A kérvényi bizottság, — mint fönnebb mondám — a kérvényt közölte Istóczyval, ő beadta igazolását, a mely az előadottak valóságát okmányok alapján tanusitja. Megemlittetik abban az is, hogy Horváth első panaszát, nem mint magános ember, hanem mint a baloldali kör elnöke adta be, s igy, nézetem szerint, az egész eljárás inkább pártoskodási gyülöletből származott, mely az idecsatolt okmányok szerint a megyei bizottság fölülvizsgálata és kideritése folytán tökéletesen alaptalannak bizonyult. Ennek folytán a kérvényi bizottság azon véleményben volt, hogy ezen illetékesen elintézett ügy fölött a ház fölülbirálatot hozni egyátalában nem hivatott. A minister pedig, midőn saját fölfogása szerint a megye határozatát helybenhagyta: sem hatáskörét tul nem lépte, sem semmiféle törvényt meg nem sértett, s igy további, a tisztelt ház által teendő intézkedésnek helye nincs.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a kérvényi bizottság véleményét? (*Elfogadjuk.*) Tehát elfogadtatott.

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Van szerencsém a 4. sorszám alattTemes, Arad, Heves, Külső-Szolnok, Fehér és Nagy-Kikinda törvényhatóságok kérvényét bemutatni, melyek mindnyájan azt kérik, hogy 1873-iki költségvetésök azon összegben hagyassék helyben és utalványoztassék az állam pénztárából, melyet ők közigazgatási költségeik fedezésére, mint multhatlanul szükségest, a belügyministernek kimutattak. Előterjesztik, hogy a folyamodó megyék, kivévén a nagy-kikindai kerületet, mely egészen más eljárás alá esik, mindegyike olyan mennyiségü adót fizet, hogy az adóból minden adóforint után 7 krajczár számitandó pótlék a közigazgatás vitelére elégséges, s mindennek daczára a belügyminister nemcsak az általok fizetett adónak megfelelő összeget nem utalványozta, de nem utalványozta még azon összeget sem, mely nélkül a közigazgatást vinni, nézetük szerint, teljes lehetetlen. Kérik tehát a tisztelt házat, hogy ezen rendkivüli fontos ügyben méltóztassék a lehető legüdvösebben és leggyorsabban intézkedni, hogy az összegek kiutalványoztassanak; ellenkező esetben az egész közigazgatás fönakadna.

A kérvényi bizottság a lehető legnagyobb figyelemre méltatta ez ügyet; belátta, hogy a megyék e fölterjesztését egyszerüen elintézés végett kiadni nem lehet, s ebben valamely meritoriális határozatot kell hozni; mert nem volt a kérvényi bizottság előtt ismeretlen azon tény, hogy ha a tisztelt ház nem intézkedik, a közigazgatásban csakugyan a legnagyobb zavarok állhatnak elő. De nem mellőzhette a kérvényi bizottság, e kérvényekkel szemben, a törvényhozás azon intézkedéseit sem, melyek már fönállanak, t. i. az 1870: XLII. és az 1872: V. törvényczikket. Méltóztatnak tudni, hogy az 1870: XLII. törvényczikk meghagyja a bel- és pénzügyministernek, hogy a törvényhatóságok közigazgatási költségeinek fedezéséről terjesszenek elő egy organicus törvényjavaslatot.

De azt is méltóztatik a tisztelt ház tudni, hogy 1870-ben elhatároztatott, hogy addig, mig ezen törvény meghozatik: a megyék közigazgatási költségei az állam által fedeztetnek bizonyos, a ministernek előszabott arányban. Az 1872-iki V. törvényczikk ugyanazon arányt, mely 1870-ben a belügyministernek előszabatott, 1872-re is föntartatni rendelte, ugy, hogy a minister ma e törvény által martius végéig kötve levén, nincs azon helyzetben, hogy a megyék kérelmét bármi uton teljesithesse.

Ily körülmények közt a kérvényi bizottság következő véleményt bátorkodik a tisztelt háznak elfogadás végett ajánlani:

Tekintve, hogy az 1870: XLII. törvényczikk 11- és 90-ik §§-ai a törvényhatósági költségek fedezésének és beszedésének módját külön törvény által kivánta rendeztetni, és egy ily törvényjavaslatnak még azon év folytán előterjesztésére a pénzügyminister a belügyministerrel egyetértőleg utasitva is lett;

tekintve továbbá, hogy egy oly törvény hiányában az 1872: V. törvényczikk csakis ideiglenesen és csak az 1872. évre intézkedik, holott az egyes törvényhatóságoknál fölmerült nehézségek és zavarok csakis rendszeres, állandó állapotokat teremtő törvény által hárittathatnak el, és igy a jó és rendszeres közigazgatás érdekében ezen törvény meghozatala fölötte sürgősnek mutatkozik: annálfogva utasittatik a pénzügyminister, hogy a belügyministerrel egyetértőleg még a jelen ülésszak alatt törvényjavaslatot terjeszszen a ház elé, a törvényhatóságok költségeinek mikénti fedezése- és beszedéséről.

Az itt bemutatott törvényhatósági kérvények pedig a pénzügyi bizottságnak adatnanak ki oly utasitással, hogy azok iránt még a belügyminister költségvetésének tárgyalása előtt adjon véleményes jelentést.

Almásy Sándor: Tisztelt ház! Ezen ügy, mely a megyéknek belintézkedését lehetővé teszi, igen fontos, s én a kérvényi bizottság véleményéhez akként járulok hozzá, hogy az a budgetvita előtt terjesztessék elő kimeritőleg, mert ha az későn történik, egészen föl fog akadni a dolog. Előadó ur elég hiven adta elő az ügyet; de mégis kihagyta előadásából azt, a mi különösen Hevesmegye kérvényében foglaltatik, és a mit én fontosnak tartok. Az előadó ur ugyanis azt mondotta, hogy Hevesmegye a ministeriumhoz fölterjesztette a költségvetést; de én ugy tudom, hogy sok ide-oda irás után nemcsak fölterjesztette, hanem azt a belügyminister ur el is fogadta.

Én a belügyminister urat megrovom azért, hogy nem eszközölte ki tárczájában, hogy a mult évben nem szavaztatott meg az, a mit megszavaztatni jónak látott; hogy nem szorgalmazta, hogy azok megszavaztassanak. Az minden esetre szükséges, hogy az legalább jelenleg keresztülvitessék, még pedig a multra nézve is; mert több vármegye deficitben van, mint különösen Hevesmegye is 14.000 forinttal, s miután a megye költségeit már egyszer megálapitotta, lehetetlen, hogy azokat most kevesebbre vehesse.

Különösen még azon sérelmet is kiemelte a tisztelt előadó ur, hogy a kisebb területü vármegyéknek sokkal nagyobb költség szavaztatott meg, mint például Heves-, vagy más megyéknek.

Én tehát a tisztelt ház figyelmébe és igazságszeretetébe ajánlom ezen körülményt is, hogy a nagyobb vármegyék sokkal kevésbbé dijaztatnak, mint a kisebb vármegyék. Ezzel elfogadom a kérvényi bizottság véleményét.

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Csak egyet szabadjon fölemlitenem Hevesmegyére nézve. A dolog ugyanis ugy áll, hogy Hevesmegye által ugyan fölterjesztetett a költségvetés a belügyministerhez, de az nem hagyatott helyben; a megye abból következteti a helybenhagyást, mert a belügyminister 40 nap alatt nem nyilatkozott. Erre a kérvényi bizottságnak csak az a megjegyzése, hogy a belügyministernek 40 napi jóvá nem hagyása csak a szabályrendeletekre vonatkozik; a költségvetés pedig nem levén szabályrendelet, a törvénynek ezen intézkedése alá nem esik. Egyébiránt van szerencsém a tisztelt képviselő ur megnyugtatására kinyilatkoztatni, hogy a mennyiben a tisztelt ház a határozati javaslatot elfogadni méltóztatik: az esetben még a belügyminister ur tárczájának tárgyalása előtt fog a pénzügyi bizottság jelentése a ház elé beterjesztetni.

Zsedényi Ede: Ezen kérdés a pénzügyi bizottság kebelében tárgyaltatván, annak jelentése szerint *(Olvassa)*, „miután a megyék, kerületek közigazgatási kiadásaira az 1872: V. törvényczikk csakis egy évre állapitotta meg a fedezést, a belügy- és pénzügyministerek oda utasittattak: hogy az 1873. évre is törvényjavaslatot előterjeszteni kötelesek.“ — Ez még be nem nyujtatott, s majd annak tárgyalása alkalmával Almásy képviselőtársam előadhatja észrevételét. A kérvényi bizottság véleménye ellen érdemileg kifogásom nincsen; csak arra figyelmeztetem a tisztelt házat, miszerint az, hogy a törvényhatósági költségek fedezésének és beszedésének módjáról szóló külön törvényjavaslat még a jelen ülésszak alatt a ministerium által terjesztessék a ház elé, teljes lehetlennek látszik; de a ház által ezen ülésszak alatt nem is tárgyalható. Tanácsosabb volna tehát a helyett oda utasitani a ministeriumot, hogy minélelőbb terjeszsze az illető törvényjavaslatot a ház elé.

Elnök: A kérvényi bizottságnak véleménye két részből áll. Az egyik rész oda megy ki, hogy utasittassék a pénzügyminister, miszerint, a belügyministerrel egyetértőleg, a törvényhatóságok költségvetésére nézve még ezen ülésszak alatt törvényjavaslatot terjeszszen a ház elé. *(Helyeslés.)* Méltóztatik a tisztelt ház a kérvényi bizottságnak e véleményét elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Tehát a többség a kérvényi bizottságnak véleményét elfogadta.

Kondorossy György: Nekem egy igen rövid kérdésem van az igen tisztelt előadó urhoz. Igen szeretném tudni, hogy ezen javaslatba hozott határozat kiterjesztetik-e Bácsmegyére is, mert a kérvényezők sorában Bácsmegye is benn van; hanem előadó urnak szóbeli előadásából ezt nem vettem

ki. *(Fölkiáltások jobb felől: Minden vármegyére kiterjesztetik.)*

Steiger Gyula előadó: Volt szerencsém fölolvasni, hogy Temes-, Arad-, Bács-, Hevesvármegyékre, s a többiekre is.

Elnök: A második része a kérvényi bizottság véleményes jelentésének oda megy ki, hogy a pénzügyi bizottság utasittatnék, hogy az imént jelzett kérvények fölötti véleményes jelentését, még a belügyminister költségvetésének tárgyalása előtt terjeszsze a ház elé. Elfogadja a tisztelt ház a kérvényi bizottság véleményét? *(Elfogadjuk!)* Ennélfogva a kérvényi bizottság véleménye elfogadtatik.

Steiger Gyula előadó *(olvassa az 5-ik szám alatt Felső-Fejérmegyének 1873. évi költségeinek 29.477 forint 14 krajczárban meghagyása iránti kérvényét.)*

Tisztelt ház! Ezen kérvény majdnem azonos az előbbi kérvényekkel.

A dolog ugyanis ebben áll: Az 1871: V. törvényczikkben megszabott dotatióból Felső-Fejérmegyére 29.477 forint 14 krajczár esett. Ők ennek folytán az egyik évben megkapták ezen dotatiót. Midőn az ez évi költségvetést előterjesztették és abban eltérve már a ministerileg jóváhagyott rendelettől, uj fizetési emelkedést tettek; de ennek daczára a tavalyi összeget át nem lépték. A minister ezen emelkedést, a költségvetésből, mint olyat, mely a megyei jóváhagyott szervezeten tulterjeszkedik és különben is szükségtelen és fölösleges, kitörülte. Ennek ellenében a megye panaszkodik s azt mondja, hogy neki ugyan ezen intézkedésből a közigazgatásra nézve semmi sérelme nincs, s neki arra a törült összegre egyátalában nincs nagy szüksége, de önkormányzati jogát látja megsértve az által, hogy ezen 29.000 forintnyi dotatioból 3700 forint törültetett.

A kérvényi bizottság azon nézetben volt, hogy miután az erdélyi megyékre kiszabott dotatio nem az egyes megyéknek külön, hanem átalában az egész országra vettetett ki, és az ország pénzügyi helyzete egyátalán nem olyan, hogy a megyék minden szükségen tul és a közigazgatás hátránya nélkül elodázható vagy szükségtelen költségeket csak azért, mert rájok bizonyos dotatio esnék, költségvetésökbe fölvegyenek: ezen emelkedést nem olyannak tartotta, hogy ezen szükségletet még akkor is megszavazza, ha a közigazgatás menetére nem szükséges. Ennélfogva a bizottság a következő elintézést javasolja: *(Olvassa.)*

Miután az 1872: V. törvényczikk az erdélyi megyék számára kiszolgáltatandó közigazgatási költségek nem minden megyére egyenként, hanem együttesen lettek megállapitva, és abból korántsem következik, hogy az egyes megyékre eső összegek akkor is kiszolgáltassanak, ha az egész összegre nincs szükség; miután a folyamodó közönség önmaga sem állitja, hogy a belügyminister által törlött 3700 forintnyi összeg a közigazgatás ellátására szükséges; sőt beismeri, hogy ezen törlés által a közigazgatás menete semmi hátrányt nem szenved: a kérvényi bizottság véleménye oda terjed, hogy a jelen kérvénynek hely nem adathatik.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a kérvényi bizottság véleményét? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Steiger Gyula előadó *(olvassa a kérvényi bizottság véleményét a 6., 7., 8. sorszámu kérvényekre, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak; olvassa továbbá a 9-ik sorszám alatt Dautova községnek az adópénztárból betörés folytán hiányzó 323 forint 11 krajczár adó lerovása tárgyában beadott kérvényére.)*

A dolog ugy áll, tisztelt ház, hogy a községi előljáróság beszedte az államadót az egyes adózóktól, s midőn ez már a községi pénztárból az állam pénztár részére külön volt elhelyezve, september 27-én 1863-ban betörtek a község házába s ezen adópénztárt elvitték. Igy tehát most azon helyzetnek vannak kitéve az illető adózók, hogy másodszor kellene megfizetniök. Kérik tehát, hogy ezen adó végleg leirassék.

A kérvényi bizottság, daczára, hogy ezen indokokat méltányosnak találta, mindazonáltal a közigazgatás menetébe részéről beleavatkozni nem kivánván: elintézés végett a pénzügyministeriumhoz véleményezi a kérvényt áttétetni.

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház a kérvényi bizottság ezen véleményét? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Steiger Gyula előadó *(olvassa a 10. sorszámu kérvényre tett véleményt, mely észrevétel nélkül elfogadtatván, olvassa tovább a 11-ik sorszám alatt a lőcsei kir. törvényszék kezelő-hivatalnokainak fizetésök javitása, esetleg drágasági pótlék kirendelése tárgyában kelt kérvényére a bizottság véleményét, mely szerint az az igazságügyministeriumhoz utasitandó.)*

Huszár Imre: Ezen kérvényre vonatkozólag megjegyzem, hogy a drágasági pótlék, melyért az illetők esedeznek, szintén a budgetet érinti, s azért azt, szerintem, nem lehet a ministernek elintézés végett kiadni, hanem legfölebb véleményezés végett. *(Helyeslés bal felől.)*

Steiger Gyula előadó: Tisztelt ház! Van szerencsém megemliteni, miszerint a kérvényi bizottság azon okból véleményezte ezen elintézést, mert a fizetés-fölemelés ha helyt foglal is, csak az igazságügyminister részéről egy átalános tervezet körében, nem pedig egyes törvényszékekre nézve külön kedvezmény gyanánt léphet életbe. Tehát ez egyedül az igazságügyminister tárczájához tartozik, és máshonnan elintézést nem nyerhet; a mi pedig a drágasági pótlékot illeti, erre nézve van tudomása

a kérvényi bizottságnak a törvényszékeknél divatozó szokásról, hogy részint a megtakaritásból, részint a törvényszékeknél levő egyes alapokból, egyes elszegényedett tisztviselőknek, ugynevezett segély-pótlékot egyes esetekben a minister helybenhagyásával utalványozhat. A kérvényi bizottság ezért az igazságügyministerre bizza, hogy saját belátása szerint intézkedjék ez ügyben.

Péchy Tamás: Tisztelt ház! Azon fölvilágositással, melyet a tisztelt előadó ur adott, nem vagyok megelégedve. Egyes hivatalnoknak igenis teheti az igazságügyminister, hogy annak valami drágasági pótlékot ad; de az egész testületnek az igazságügyminister nem adhat. Tehát mikép fogja e kérvényt elintézni? Semmikép, mert a házon kivül nem is adhatja meg senki a kért segélyt. És igy méltóztassék a kérvényi bizottságnak érdemileg azt proponálni, hogy ne adassék semmi, vagy érdemileg az, hogy igen. De nem vagyok képes fölfogni, hogy az igazságügyminister egy birói testületet mikép segithessen.

Steiger Gyula előadó: Nem a birói testületnek, hanem a kérdéses személyzet egyes tagjainak segélyezéséről van szó.

Péchy Tamás: Azoknak sem lehet; én megvallom tisztelt ház, hogy a kérvényi bizottság ily propositioit nem tartom eléggé szabatosnak. Épen ugy nem tartom helyesnek azon határozatát sem, melyet az előbbi kérvényre proponált, hogy t. i. azon község ügyét, melynek adópénztárából valami 313 frt 11 kr, betörés folytán elveszett, a pénzügyminister intézze el.

Bocsánatot kérek, de a pénzügyminister ur nem engedhet el semmit sem a ház tudtán kivül, mert csupán csak a ház adhat az elengedésre jogot. Én tehát arra kérem a kérvényi bizottságot, méltóztassék határozatait szabatosabban körvonalozni. Specialiter erre az esetre vonatkozólag, mely most fölolvastatott, kérném, méltóztassék a háznál egyenesen annak elhatározását proponálni, nem pedig ilyen se jó, se rosz határozatra fölhivni a házat. *(Helyeslés bal felől.)*

Somssich Pál: Tisztelt képviselőház! Ellenkező véleményben vagyok, mint tisztelt barátom Péchy. Szerintem a minister ur véleményét mindenesetre meg kell hallgatni. Ugyanis két eset lehet. Vagy kérnek ezen urak drágasági pótlékot kis időre s ezen esetre minden ministernek bizonyos megtakaritott pénz-összege van, melyet maga nyujthat; vagy pedig a másik eset fordul elő, hogy t. i. appellálnak az ország pénztárára és kérnek, ha nem is rendszeres, de legalább évi segélyt. Ekkor is meg kell hallgatni a ministert, hogy adjon véleményt: vajon a kérdéses kérvény alapos-e vagy nem. Végre harmadszor azért sem fogadnám el, hogy a ház határozzon, mert Tisza Kálmán inditványára a ház elhatározta, hogy pénzügyi ügyekbe soha a pénzügyi bizottság véleménye nélkül nem fog bele avatkozni.

Tehát a kérvényi bizottságnak azon véleménye: hogy hallgattassék meg a minister, — minden esetre helyes. *(Fölkiáltások bal felől: Nem azt mondja, hanem hogy elintézés végett!)* A mennyiben az ő köréhez tartozik: elintézés végett, a mennyiben nem: véleményadás végett. *(Közbeszólás bal felől: Csakis véleményadás végett!)* Ismétlem, vannak esetek, midőn maga a minister elintézheti, ha t. i. erre saját pénzerővel rendelkezik; ha ezen tulmegy, akkor véleményt adhat.

Zsedényi Ede: Tisztelt ház! Bátor vagyok figyelmeztetni a tisztelt házat, hogy csak ma egy hete, midőn a tisztelt ház azt határozta, hogy minden ily pénzbeli kérdések a pénzügyi bizottsághoz utasittassanak. A pénzügyi bizottság majd ki fogja hallgatni az illető ministert, és a szerint fog javaslatot tenni. Inditványozom tehát, hogy e kérvény a pénzügyi bizottsághoz utasittassék. *(Helyeslés.)*

Elnök: Tehát a tisztelt ház elfogadja Zsedényi képviselő ur ezen inditványát, hogy ezen kérvény véleményadás végett a pénzügyi bizottsághoz utasittassék. *(Helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó *(olvassa a 12. 13. sorszámu kérvényeket, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak. Olvassa a 14-ik sorszám alatt Berkes Kálmán pesti lakosnak az 1848-diki kincstári jegyeinek kifizetése iránti kérvényét, mely a pénzügyministerhez utasittatni véleményeztetik.)*

Csiky Sándor: Tisztelt ház! Ezen kérvény alkalmából, de azon okból is, mert valamint a kérvényi bizottság valamint jelentésében ekkoráig előfordultak, ugy hiszem, ezentul is fognak fölmerülni esetek, hogy kérvények nyujtatnak be a tisztelt házhoz, melyekben az 1848—49. években a nemzet szüksége fedezetére kölcsön adott pénzeknek az állam által megtéritése egyesek által kéretik. Hogy tehát ezen kérvények tárgya egyszer valahára elintéztessék, s az örökös kérvényezések s azokhoz kötött remények meghiusitásának vége vettessék: bátor vagyok a tisztelt házat az iránt fölkérni, hogy a folyó 25-kén ez érdemben beterjesztett határozati javaslatom tárgyalását a pénzügyi minister költségvetésének tárgyalásával egyidejüleg, miután annak tárgya a legszorosabban a pénzügyet érdekli, elrendelni méltóztassék. *(Helyeslés bal felől.)*

Elnök: Tisztelt ház! Első kérdés ez: elfogadja-e a ház a kérvényi bizottság véleményét? *(Fölkiáltások jobb felől: Elfogadjuk!)* A kik elfogadják méltóztassanak fölállni. *(Megtörténik.)* A többség elfogadja.

A második kérdés Csiky képviselő ur inditványa, hogy miután ő az 1848—49-iki kincstári

utalványokról egy határozati javaslatot adott be, ezen határozati javaslat pedig már kinyomatott és szétosztatott: az a pénzügyi ministerium költségvetése alkalmával vétessék tárgyalás alá.

Elfogadja-e vagy nem a tisztelt ház? *(Közbeszólás bal felől: Elfogadjuk!)* A kik elfogadják, méltóztassanak fölállni. *(Megtörténik.)* A többség nem fogadja el.

Steiger Gyula előadó: Következik a 15. sorszám. Van szerencsém a tisztelt háznak bemutatni a kérvényi bizottság részéről Krasznamegye több bizottsági tagjának kérvényét, a melyben a tényállás előadása mellett kérik a tisztelt házat, hogy az ottani megyében önálló abnormis viszonyok folytán beállott hazafiatlan kormányzat és rosz közigazgatás minélelőbb megszüntettessék. A kérvény tárgya röviden az, hogy azon megyében nincs főispán; a főispáni állomás megürülvén, az ottani alispán Lázár János bizatott meg a megye kormányzatával. Az illető megyei kormányzó, a kérvény előadása szerint, olyan kormányzatot folytat ott, amely sem az államiság, sem pedig a nemzeti iránynak tartozó kötelesség eszméjével össze nem fér, sem pedig a jó közigazgatás kívánalmainak meg nem felel, miután ugyszólván, az egész megyei bizottság egészen hatályon kivül szorittatott a megye kormányzójának egy bizonyos ténye folytán, a mennyiben kérvényezők előadása szerint, az illető bizottsági tagoknak egy része a megyei kormányzó elnöklete alatt a megyei tárgyalásokban vonakodnak résztvenni, és igy maga a képviselő testület csonka; innen származik azon hazafiatlan irány, amelyről panaszkodnak. A kérvényi bizottság véleménye a következő: utasittatik a belügyminister, hogy a panaszolt tényállást haladéktalanul megvizsgálván, a megfelelő intézkedésről azonnal gondoskodjék. *(Fölkiáltások: Halljuk a kérvényt.)*

Én nem akartam a tisztelt házat fárasztani a kérvény fölolvasásával, mert a kérvény 8 nap alatt ki volt téve a képviselőház irodájában és igy nem akartam a ház türelmét igénybevenni. *(Helyeslés.)*

Bocsánszky Adolf: Én mindamellett is igen óhajtottam volna, tisztelt ház, hogy az előadó ur a kérvényt bővebben részletezte volna, annyival is inkább, mert a házszabályok nem nyujtanak módot arra, hogy a ház minden egyes tagja részletesen megismerkedjék minden egyes kérvény tárgyával. Nem azért emlitem én föl ezt, minha a házszabályok ezen intézkedését rosznak tartanám; hanem azért, mert ily nagyfontosságu ügyben, a habár röviden, de merőben tárgyilagos ismertetést szükségesnek tartom, rám nézve pedig ez a jelen esetben valóban kellemetlen azért, mert a kérvény Krasznamegye közigazgatási helyzetének oly szomoru képét nyujtja, hogy annak vázlatában a sötét szineket lehetetlen elkerülni.

Amint a tisztelt előadó ur mondani méltóztatott, Kraszna-megyének már 11 hónap óta nincs főispánja.

Az alispán a mult év május havában — kénytelen vagyok ugy mondani el a dolgot, a mint történt, — *(Halljuk!)* előidézett utczai botrány következtében, melyben a bizottság egyik igen tekintélyes tagját a leggorombábban megsértette, és neki semminemü elég tételt adni nem akart, ezáltal becsületében nyilvánosan meggyaláztatott. Az alispán ezt oly könnyedén vette, hogy annak megtorlására nemcsak semminemü lépéseket nem tett, melyeket tennie ugy egyéni becsülete, mint hivatalos állása iránti kötelessége is parancsolta volna, hanem az ezen esetet követő harmadik napon a megyei közgyülésen az elnöki széket elfoglalta.

A bizottságban fölszólittatott, hogy ideiglenesen addig, mig ezen kellemetlen ügyet tisztáznia sikerül: hagyja el az elnöki széket. Azonban ő ezt, noha ezen fölszólitás támogatásra is talált, tenni nem akarta, sőt az elnöki széket megtartván, ugyanazon ülésben, melyen az ő saját ügye volt szőnyegen, elnökölni kivánt. Erre a bizottság egy része pártkülömbség nélkül, sőt mondhatom, hogy államhivatalnokok is voltak azok soraiban, az ülést azon kijelentés mellett hagyták el, hogy ily elnök vezetése alatt tanácskozni nem fognak. A jelen volt megyei tisztviselők közül azok, a kik az ülésből eltávoztak, látván azt, hogy az alispán a megye kormányzatának vezetésétől ideiglenesen se akar visszavonulni, kénytelenek voltak lemondásukat beadni.

Hogy azután ezen helyzetben a megürült állomásoknak ideiglenes vagy végleges betöltésénél mennyiben lehetett képes és önérzettel biró férfiakban válogatni: azt ecsetelni fölöslegesnek tartom; de azt, hogy ennek következtében mennyi mulasztás, mennyi visszaélés, sőt botrány okoztatott, mennyire hatottak ezek károsan a megyei igazgatás minden ágára, főleg pedig az épen folyamatban levő községi rendezésre: azt csak szigoru és részrehajlatlan vizsgálat derithetné ki.

Ez tehát röviden szomoru képe Krasznamegye közigazgatási állapotának. Ezen képnek nem kellemes kiegészitő részét képezik azon egyéb följelentések, melyek a kérvényben foglaltatnak. Többek közt az is, hogy ezen alispán hét éven keresztül vizsgálta a megyei pénztárt és a közgyülés elé terjesztett jelentései szerint semmi hiányt sem talált. Később kiderült, hogy a megyei pénztárból 20.000 frtot meghaladó összeg hiányzik, s csakis az utolsó pillanatban, akkor, mikor a pénztári hiányról már közszájon forgó hir a főispánhoz is eljutott: az egyesek pénzének odaveszése által is pótoltatott e hiány.

Föl van tüntetve a kérvényben az is, hogy a megye szolgabirája egy 2000 frtnyi összeget ho-

zott a pénztárba és ezt az alispánnak azonnal irásban jelentette. Később a pénztári vizsgálat alkalmával ezen összeg a pénztárban nem találtatott föl, de erről a közgyülésben jelentés nem tétetett. Az ügy később földerittetvén, az alispán azt hozta föl, hogy neki arról tudomása sem volt, pedig azt állitja a kérvény, hogy a főszolgabiró jelentése épen saját iróasztala fiókjában találtatott meg. Vannak még a kérvénynek több tételei, melyeket nem tartok szükségesnek megérinteni, sem azon fontosság föltüntetésére, sem a közigazgatás szomoru állapotának ecsetelésére, sem pedig annak kimutatására, hogy minő szomoru eredményeket vonhat maga után egy megyében, ha annak kormányzó alispánja ellen, ki egyszersmind főispáni teendővel van meg bizva, ily megalázó vádak emeltetnek. Meg vagyok győződve, hogy a tisztelt kérvényi bizottság a bajt és panaszokat, ha azok alaposak, véleménye által teljesen megszüntetni, és a bekövetkezett izgatásokat, melyek egy megye izgatására kártékonyan hathatnak, azokat véglegesen megszüntetni és utjokat elvágni óhajtja; de, megvallom, hogy e javaslatot arra egészen kielégitőnek nem tartom. Meg vagyok győződve arról is, tisztelt képviselőház, hogy az nem lehet közönyös dolog, vajon egy ily fontos ügy elintézése miként fog foganatosittatni és e czélból bátor vagyok a képviselőháznak egy módositványt benyujtani, kérve a tisztelt házat, hogy azt elfogadni méltóztassék. *(Olvas)* A kérvényi bizottság által javasolt végzés ezzel pótoltassék meg, a kérvényi bizottság véleménye t. i. az, hogy a minister ur megbizatik a panasz megvizsgálásával, és megfelelő intézkedésekre utasittatik; ehhez ez volna hozzáteendő: ugy, hogy a közbotrányos ügy valahára végleg elláttassék és az eljárás eredményéről még ezen ülésszak alatt a képviselőháznak jelentést tegyen. *(Általános helyeslés.)*

Mihályi Péter jegyző *(ujra olvassa Bocsánszky Adolf módositványát.)*

Steiger Gyula előadó: A kérvényi bizottság szintén igen fontosnak tartotta e kérvényt, mint méltóztatott magából véleményéből látni, a menynyiben kivánja, hogy a belügyminister vizsgálja meg az ügyet és a szükséghez képest intézkedjék. Épen azért, mert vizsgálat-tételről van szó: én részemről azt hiszem, talán nem egészen igazságos kijelenteni azt most, mielőtt a vizsgálat megejtetett, hogy közbotrányos; mert ha a panasz bebizonyul, akkor igenis az; ha nem való, előre rásütni ezt a bélyeget nem lehet.

Kérem tehát a tisztelt házat, hogy a módositványból e szó „közbotrányos“ kihagyassék. *(Helyeslés.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát e szó „közbotrányos“ kihagyásával a módositvány elfogadtatott.

Csernátony Lajos: Tisztelt képviselőház! Én épen örömmel látom, a tisztelt képviselő és államtitkár urat fölállani, mert épen ezen indok késztetett engem is egy pár szót mondani. Egy megyét illető és ily botrányosnak mondott ügy semmi esetre sem oly csekélység, mely a kormány figyelmét elkerülhette volna.

Én nem hiszem, nem is teszem föl, hogy egy ily ügyről a kormánynak tudomása ne volna egy vagy más irányban, ha nem is kimeritő tudomása, de megtörtént dolgokról való tudomása. Ennélfogva elfogadom azon módositványt, melyet előadó ur tett, mert a magam részéről sem tartom helyesnek előlegesen kimondani azt, hogy közbotrány történt; az még nincs tudva. A módositványt elfogadva, bátor vagyok mégis azon kérdést intézni a tisztelt kormány egyik vagy másik tagjához, nem azt, hogy birnak-e tudomással, mert azt föl nem teszem, hogy ne birnának; hanem hogy minő tudomással birnak ezen ügyről és tettek-e eddig már lépéseket?

Zeyk Károly államtitkár: Tisztelt ház! Méltán hibáztatni lehetne a ministert, ha mindazon vádak, melyek itt fölhozattak, az általa kinevezett főispán ellen hozatnának föl. De nem az ellen, hanem egy megyei tisztviselő ellen, egy a megye által választott alispán ellen hozatnak föl vádak. A törvényben pedig nincs tisztán meghatározva, hogy mi módon lehetne orvosolni az ily kihágásokat. Azt tartom, hogy azon bizottsági tag urak, kik megharagudván az alispánra, kiléptek a gyülésből és nem akartak ott megjelenni: sokkal helyesebben tették volna, ha megjelennek a gyülésen, beperelték volna ugy, a mint kell és a vizsgálat elrendeltetett volna. Ez lett volna a maga rendje. De erélyesen föllépni a választott alispán ellen, midőn csak átalánosságban vannak tartva a vádak és azoknak egy része a privát életből van meritve, részemről nem tartanám helyesnek; de igen is minden esetre helyesnek találom azt, hogy a ház a ministert oda utasitsa, hogy e tárgyban vizsgálatot rendeljen el, és a szerint, a mint helyesnek és törvényesnek fog találtatni, az ügyet elintézze. *(Fölkiáltások: És erről jelentést tegyen!)*

A jelentéstételre nézve részemről nem tudom, mit fog határozni a ház; de nem szeretném, hogy az rövid időre tüzessék; mert nem lehet tudni, mennyi ideig huzatik el a vizsgálat.

Elnök: Tisztelt ház! Nem tudom, helyesen fogtam-e föl a tisztelt ház akaratát; de én azt látom, hogy a tisztelt ház elfogadja a kérvényi bizottság véleményét, Bocsánszky képviselő urnak azon megtoldásával, hogy a belügyminister eljárásának eredményéről még ez ülésszak alatt jelentést tegyen. *(Helyeslés.)*

Steiger Gyula előadó: Van szerencsém a 16. sorszám alatt Pest városa közönségének

egy kérvényét benyujtani, melyben kérik, hogy a már két év óta gyakorlaton kivül levő lakbérleti szabályokra nézve, melyek az uj perrendtartás behozatala folytán a birószágok által kötelezőknek nem ismertetnek, az igazságügyministernek adassék meg azon fölhatalmazás, hogy ezeket a szükséges változtatással kötelező erejüekké tehesse.

A kérvényi bizottság előtt ezen ügy, mely talán köztudomásu a tisztelt ház előtt, t i. a lakbérleti szabályzat és annak az uj perrendtartás folytáni figyelmen kivül hagyása, tökéletesen ismeretes volt azon tarthatatlan állapot is, a mely onnan ered, hogy mai nap Pest városában semmi törvény vagy törvényes szabályzat nincs, mely a lakbérleti viszonyokat, — melyek tudvalevőleg évenkint négyszer merülnek föl — szabályozná.

Azonban, miután a perrendtartás országos törvény, országos törvényről eltérő intézkedésre pedig a minister egyszerü fölhatalmazás által nem utasitható, hanem csak törvényhozási intézkedés által változtatható meg a törvénynek eddigi intézkedése: ennélfogva azon javaslattal járul a kérvényi bizottság a tisztelt ház elé, miszerint ezen kérvény az igazságügyministerhez oly utasitással adassék ki, hogy e tárgyban véleményes jelentését lehető legrövidebb idő alatt a ház elé terjessze. *(Helyeslés.)*

Mátyus Arisztid: Tisztelt ház! Teljesen osztozom a kérvényi bizottság fölfogásában; magam is azon nézetben vagyok, hogy rendeleti uton a lakbér-szabályzat alaki részét, a mely eddig a perrendtartásba ütközött, most azonban a perrendtartással némileg öszhangzásba hozatott, kötelező erővel életbeléptetni nem lehet. De engedjen meg a tisztelt igazságügyminister ur, hogy figyelmébe ajánljam ezen ügyet, mint sürgőset és tekintve azt, hogy az igazságügyminister urnak valószinüleg nem sok tanulmányozásra lesz e dologban szüksége, mert igen tisztán van a városi hatóság által kidolgozva, ugy, hogy egy igen rövid novellaris intézkedés által lehetséges lesz a törvényhozásnak ezen lakbérszabályok alaki részét életbeléptetni — mondom — tekintve ezt arra kérjem, hogy kegyeskedjék, erre vonatkozó előterjesztését minél hamarabb megtenni, mert a város lakosságának igen nagy érdeke függ ezen kérdés megoldásától.

Pauler Tivadar igazságügyminister: Tisztelt ház! Mind a kérvényi bizottság előadója, mind az előttem szólott tisztelt képviselő ur igen helyesen jelentették ki azt, hogy Pestváros közönségének azon kérése, hogy az igazságügyminister hatalmaztassék föl rendeleti uton ezen lakbérleti szabályok megerősitésére: nem teljesithető; mert ezen lakbérszabályzatok részint olyanok, melyek a város statutárius körébe vágnak, és mint olyanok a belügyminister által megerősitve már jelenleg is kötelező erővel birnak, részint pedig olyanok, melyek az eljárásra és pedig ennek oly részeire vonatkoznak, melyek a törvénynyel, különösen a törvénykezési rendtartással ellenkezésben vannak. Hogy törvényt rendelet által megváltoztatni nem lehet: az iránt, gondolom, nincs kétség; hogy az igazságügyministert a képviselőház föl nem hatalmazhatja arra, hogy törvénytelenséget kövessen el, azaz, hogy törvényt változtasson meg rendelettel: az iránt, gondolom, szintén mindnyájan egyetértünk. *(Helyeslés.)* Annak nincs más módja, minthogy azon intézkedések törvény által elfogadtassanak és életbeléptethetőkké tétessenek. A perrendtartásnak t. i. vannak bizonyos intézkedései, melyek azon lakbér-szabályzattal, különösen annak ujabban átnézett tervezetével ellenkezésben vannak, leginkább a tekintetben, hogy az utóbbi szerint csupán csak birtokon kivül engedtetnék meg a perorvoslat alkalmazása; miután pedig a perrendtartás ennek épen ellenkezőjét rendeli, ezen szabályzatot rendeleti uton, törvény nélkül, megerősiteni lehetetlen. *(Helyeslés.)*

Miután pedig a perrendtartás igen sok és égető hiányainak kiigazitására nézve a javaslat jelenleg készül; s miután reményem van, hogy azt még ezen ülésszak alatt benyujthatom; ezen javaslatban pedig már erre is figyelem van, a mennyiben ki van mondva, hogy bizonyos, különösen lakbérviszonyokban a fölebbezés csak birtokon kivül engedtessék meg: ugy hiszem, hogy Pestváros közönsége kérelme czéljának, és a tisztelt ház kivánságának eleget fogok tehetni. Ez véleményes jelentésem, melyet most élő szóval előadván, annak irásban beadása talán fölösleges is. *(Általános helyeslés.)*

Elnök: Elfogadja a tisztelt ház e véleményt? *(Fölösleges!)* Tehát a minister ur jelentése tudomásul vétetik.

Következik a napirendre tüzött második tárgy, a Baja és Hódmezővásárhely városokra vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása. *(Elnök leszáll s helyét Bittó István foglalja el.)*

Mihályi Péter jegyző *(olvassa a törvényjavaslatot.)*

Németh Albert a központi bizottság előadója *(fölolvassa a központi bizottság jelentését.)*

Szeniczey Ödön jegyző *(olvassa a 3-ik osztály külön-véleményét.)*

Németh Albert előadó: Tisztelt ház! A házszabályok szerint előadói tisztemhez tartozik a törvényjavaslatot indokolni; azonban, nézetem szerint, az indokolás fölösleges, miután a ministerium által beterjesztett indokolás a tisztelt ház tagjai előtt ismeretes, s miután az kétségen kivül földeriti, hogy a nevezett két város törvényhatósági jogkörrel való fölruházása törvényeinkbe nem ütközik; sőt az a hivatolt 1871. XLII. törvényczikk szerint megengedhető. Részemről csupán a 3-dik osztály előadója által beterjesztett külön-vélemény

egyetlen tételére kivánok reflectálni, mely igy hangzik: „a mennyiben ez indokolás szerint is még a gróf Károlyi családnak urbéri viszonyból folyó kisebb királyi haszonvételi joga fönáll, — e jog szabad gyakorolhatására és megóvására pedig Hódmezővásárhelynek egy saját urbéri kötelezettségét ellenőrző és bíráló törvényhatósággá emelése a dolog természetéből folyólag lehetetlenné válik.“

Én, tisztelt ház! ha a 3. osztály előadója által fölhozott e sorokat végig tekintem, akkor már folytatom a ministeri indokolást odáig, a hol a gróf Károlyi-család korcsmáltatási joga fölemlittetik és előadatik, hogy a gróf Károlyi család ügyvédje Csongrádmegye közönségéhez beadott óvásában tiltakozását jelentette ki; rögtön erre Matók Béla, Hódmezővásárhely képviselője és ügyvédje, kijelentette, hogy Hódmezővásárhely város közönsége a gróf Károlyi család ezen jogait elismeri, azokat csorbitani nem akarja, csupán önállóságra törekszik, és annak megadatását kéri. Nem kiván tehát Hódmezővásárhely praejudicálni a gróf Károlyi család királyi kisebb haszonvételi jogainak, hanem csupán önállóságra akar jutni. Példa erre különben Nagy-Várad városa, Esztergom városa, Gyulafehérvár városa és számos városai e hazának, a melyek még régibb időben királyi városokká emeltettek, és a királyi kisebb haszonvételi jogokat gyakorolja maga a földesur.

Én, tisztelt ház! nem kivánom e kérdést tovább vitatni, hanem ha ellenvetések lesznek, föntartom magamnak a jogot azokra felelni. *(Helyeslés.)*

Balogh János: Tisztelt képviselőház! A 3-dik osztály részéről beterjesztett külön-véleményre vonatkozólag, *(Halljuk!)* miután Schmausz Endre tisztelt képviselőtársam nincs jelen, ennek megbizásából és saját meggyőződésem szerint néhány rövid megjegyzést kivánok tenni. *(Bal felől fölkiáltások: Tessék a maga nevében beszélni.)*

Miután a tisztelt központi bizottsági előadó ur a ministeri indokolásra hivatkozik, én is arra hivatkozva, bátor vagyok a következőket előadni.

A ministeri indokolásban az mondatik a többek között, hogy Hódmezővásárhelynek annál is inkább meg lehet adni az önkormányzati jogot, mert hisz már erre hasonló példák vannak az országban, oly helyeken t. i., a hol a földesur szintén gyakorolja még a királyi kisebb haszonvételi jogot. Nevezetesen fölemlittetik az indokolásban Nagyvárad városa.

Erre vonatkozólag, tisztelt ház, azt vagyok bátor megjegyezni, hogy én az ilyen körülményt a magam részéről viszás helyzetnek tartom; nevezetesen különösnek tartom azt, hogy ha egy önkormányzati joggal fölruházott városban a földesur hajduja minden országos vásáron odamehet a piaczra és megvámolhatja a törvényhatósági joggal fölruházott város polgárait. Az ilyen viszás helyzetek létezéséből én nem azt vagyok hajlandó következtetni, hogy több ilyen helyzet teremtessék: sőt azt óhajtanám, hogy ha már ilyenek vannak, ne teremtsünk többet.

A multból hozhatnék föl példát, hol nem is a törvényhatóság és a földesur, hanem a város, mint törvényhatóság, és saját volt jobbágyai között merülvén föl viszály, a felsőbb hatóság nem a várost, hanem külön törvényhatóságot küldött ki az ügy elintézése végett.

Ezen eset előfordult, tudtom szerint, Kolozsvárott.

Merüljön már most föl Hódmezővásárhelyen az, hogy a földesur jogainak gyakorlatában gátoltassék: az nem tehet egyebet, mint közvetlenül a legközelebbi helyhatósághoz, a törvényhatósághoz fordulni. A dolog természetében fekszik az, hogy a törvényhatóság, nem a földesur jogait, hanem vagy saját, — ha az ügy a községet illeti, — vagy pedig polgárainak érdekét fogja képviselni. És ki fog igazságos és competens biró lenni ez esetben?

Én, tisztelt ház! azon véleményben vagyok, hogy Hódmezővásárhelyt mindaddig törvényhatósági joggal fölruházni nem lehet: mig magát az urbéri viszonyokból fönmaradt kötelékek alól föl nem oldja, vagy meg nem menti. Ezért bátor vagyok a tisztelt házat fölkérni, hogy a 3-ik osztály részéről beterjesztett külön-véleményt elfogadni méltóztassék.

Csupán hozzá kivánnám még adni, hogy egy különben sem nagyon erős törvényhatóságból két gyengét ne csináljunk.

Győrffy Gyula: Tisztelt ház! Nagyváradra történvén hivatkozás, mint Nagyvárad városának képviselője, kötelességemnek tartom, hogy az előttem szóló tisztelt képviselőtársam ellenvetéseire egy pár észrevételt tegyek.

Nagy-Váradon is gyakorol a volt földesur királyi kisebb haszonvételi jogokat, sőt ezen jogok ma is, egész terjedelmökben, épségben állanak. Nagyváradon a helyzet egészen az, a mi Hódmezővásárhelyen; sőt sok tekintetben még kellemetlenebb, a mennyiben nekünk nem egy, hanem két földesurral van dolgunk; miután a város egyik részében, Várad-Olasziban, a latin szertartásu püspök, Ujvárosban pedig a latin szertartásu káptalan a földesur. Ezen királyi kisebb haszonvételi jogok egész terjedelmökben mai nap is fönállanak, és mégis az 1870. évi XLII. törvényczikk Nagy-Várad városát a törvényhatóságok sorába iktatta anélkül, hogy ezen törvény tárgyalása alkalmával akár a püspökségnek, akár pedig a káptalannak eszébe is jutott volna, ilyen kisszerü ellenvetésekkel előállani.

Kisszerüeknek tartom ezen ellenvetéseket annyira, hogy azoknak tüzetesebb czáfolatát alig találom szükségesnek. Ezek tarthatatlanságát kimutatandó, az abból folyó következtetésre vagyok bátor

a tisztelt házat figyelmeztetni, arra ugyanis, hogyha gróf a Károlyi családnak joga van tiltakozni az ellen, hogy mig Hódmezővásárhely városában királyi kisebb haszonvételi jogokat gyakorol, addig Hódmezővásárhely külön-törvényhatóság ne lehessen, mert, a mint a külön vélemény mondja, Hódmezővásárhelynek egy saját urbéri kötelezettségét ellenőrző és biráló törvényhatósággá emelése a dolog természetéből folyólag lehetetlen: akkor ugyanily elv alapján, ugyanily okoknál fogva Hódmezővásárhelynek is joga lenne tiltakozni az ellen, hogy mig a gróf Károlyi család Hódmezővásárhelyen ezen királyi kisebb haszonvételeket birni fogja: addig a Károlyi családnak egy tagja se lehessen belügyminister, mert közigazgatási ügyekben a belügyminister a legfőbb hatóság, és igy a Károlyi-család saját ügyeiben gyakorolna hatósági jogot. Azt hiszem, tisztelt ház, hogy Hódmezővásárhely ezen eshetőleges tilalmát még az előttem szóló képviselő ur is igen gyarló dolognak tartaná!

Én, tisztelt ház! Nagyváradon szerzett tapasztalásaimból meritett példák után merem állitani, hogy valamely városnak törvényhatósági joggal való föluruházása legkevésbé sem sérti az azon városban gyakorolt kisebb haszonvételi jogokat. Hivatkozom az igen tisztelt kormányra, a belügyministerium jelenlevő tagjaira, hogy azóta, mióta Nagy-Várad városa külön törvényhatóság: e miatt közte és az illető uradalom közt merült-e föl csak a legkisebb surlódás és emeltetett-e e miatt panasz? pedig ha sérelmek történtek volna, bizonyára e panasz sem maradt volna el. Egyébiránt, hogy ha a törvényhatóság sérelmes határozatokat hoz, azok ellenében a belügyministernél lehet orvoslást találni. Igy tehát a Károlyi család, ha talán Hódmezővásárhely nem tesz eleget kötelezettségének, ez ellen a belügyministeriumnál panaszt emelhet. Én ezért a III-dik osztály véleményét el nem fogadhatom, és pártolom a központi bizottságét. *(Helyeslés bal felől.)*

Csengery Antal: Tisztelt ház! Jól tudom, hogy azon nézettel, melyet elő akarok adni, talán egyedül állok ezen házban; de mégis kötelességemnek tartom röviden, — a mennyire egészségi állapotom engedi — nézeteimet e tárgyban kifejteni, csupán azért, hogy indokoljam szavazatomat, amelynél fogva ezen törvényjavaslat elfogadásához sem az egyik, sem a másik városra nézve egyátalában nem járulhatok. *(Halljuk! Halljuk!)*

Nekem a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény tárgyalásakor is meg voltak e tekintetben külön nézeteim, elmondottam azokat, osztályomban: leszavaztattam; közöltem pártunk több tekintélyes egyénével s a ministerium több tagjával, de mert azt tapasztaltam, hogy viszhangra nem találnak: szükségtelennek tartottam azokra nézve itt a házban szót emelni, annyival inkább; mert azt láttam, hogy e tekintetben a pártok közt véleménykülönbség nincsen.

Én, tisztelt képviselőház, nem helyeseltem már azt sem, hogy ugyanazon törvény keretében intézkedtek a megyékről, a községek egy részéről, az ugynevezett királyi városokról; oly intézkedés ez, amelyhez hasonlót külföldi törvényhozások — nem ok nélkül — nem mutatnak. Én a községeket akár királyi városok, akár nem királyi városok, külön rendeztem volna, és azután csupán azon királyi városokat, a melyek az ipar és kereskedés elemeit oly kiválólag képviselik, hogy ezek által a szó mai értelmében vett városokat képezik, emeltem volna ki, mint külön törvényhatóságokat; mig a többi királyi városra nézve követtem volna azt az eljárást, a melyet követett az 1848-iki törvényhozás, a mely törvényhozás, ha nem is volt magával tisztában elveivel az utolsó részletekig; *(Mozgás a szélső bal oldalon)* de a mely bizonyos helyes ösztön által vezéreltetett mindabban, a mit alkotott. Méltóztatnak tudni, hogy midőn az országos képviseletet rendezte: beolvasztotta a kisebb királyi városokat azon választókerületekbe, a melyeket az átalános országos képviselet rendezésénél fölállitani czélszerünek tartott.

Tisztelt ház! Ha régen, midőn a megyékben még a karok és rendek székeltek, midőn a megyék a nemesség és aristokratia gyülhelyei voltak, oly gyülhelyek, a hol más joggal mértek nemesnek és nem-nemesnek, ha azon időkben minden önállóságra törekvő polgári elem ügyekezett ezen kötelékből kibontakozni: ezt igen természetesnek fogjuk találni. De mivé alakult jelenleg a megye? A megye többé nem egy kiváltságos osztály székhelye; a megye az összes népesség, egy bizonyos históriailag alakult terület összes községeinek képviselete, oly dolgok elintézésére hivatva, a melyek azon terület összes népességét közösen érdeklik. Ezen kapcsolatból rendre kiemelni a községeket: — hová fog ez vezetni? A megyék megsemmisitésére.

Tudom, hogy vannak, a kiknek ez az óhajtásuk! S nem mondom azt, hogy ez nem indokolható, hogy ez is nem jogosult irány. Két irány van a politikában a közigazgatás rendezését illetőleg: az, a melyet Európában követnek, és az, a melyet Amerika követ.

Amerikában az állam után a legfőbb hatóság: a községek. Azonban tisztelt ház! ott is csak bizonyos módositásokkal uralkodik ezen rendszer. A mint dél felé megyünk, a mint az uniónak azon részei felé közeledünk, a hol az önálló közigazgatás elemei gyengülnek, a hol a községi életre kevesebb képesség mutatkozik, vagy olyan tulajdonok lépnek előtérbe, mint pl. a déli fajoknál, a melyek önkormányzatra kevésbbé vannak képesitve, mint az északi angol-szász faj: azt látjuk, hogy mindinkább

előtérbe lép a megye. *(Közbeszólás a szélső bal felől.)* De igenis igy van. Ezt nem én mondom: Tocquille mondja, a ki legalaposabban érti az amerikai intézményeket. Hogy nálunk az ország minden részében megvan-e, és mennyire van meg azon önigazgatási elem, mely nemcsak azon teendőkre képes, a melyek a községben fordulnak elő, hanem azon teendőkre is, a melyek csak egy nagyobb, egy szélesebb körü terület ereje által tartathatnak fön, a mire hivatva vannak a megyék; hogy mondom nálunk előállott-e már ideje annak, hogy a megyéket gyengitsük: azt részemről nem tudnám elhatározni, sőt az ország egyes részeire nézve határozottan az ellenkezőt kellene mondanom. *(Tetszés jobb felől.)*

Egyébiránt, t. ház, sok mindennel függ össze ezen kérdés, a minek eldöntése, nézetem szerint, talán előzetesebb teendő volna, mint az egyes községeknek idő előtti kivétele a megyei kapcsolatból. Az országos administratio rendezésének kérdése ez.

Egy képviselőtársunk azt mondotta egy hires beszédében, hogy az, a minek hijával vagyunk: a közigazgatási politika. Méltóztassanak meggyőződve lenni — lehet, hogy csalódom, nem követelek magamnak csalhatatlanságot, kivált, miután igen tekintélyes vélemények vannak ellenkező nézetben, — de az én nézetem az, hogy ily közigazgatási politikára nemcsak kormányunknak, de magának az országgyülésnek szüksége van. Az országgyülésnek is tisztába kellene jönnie azzal, hogyan akarja tehát véglegesen szervezni az administratiót. Választania kell azon rendszer között, mely az administrativ jogszolgáltatásra nézve, az administratio organismusának keretén belül, ugyanolyan forumokat állit föl, mint a milyenek fönállanak a törvénykezésre nézve, és a mely mellett egy egyszerü községből a minister iumot egyszerre nem halmozhatják el a teendőkkel, hanem egy középfokot is állit föl; vagy pedig választania kell azon rendszer közt, mely — mint mondám — Amerikában uralkodik, a hol nem a központi kormányzatot terhelik azon administrationális apróbb ügyek, a melyek a községekben naponkint felmerülnek; hanem a törvényhozások a legkisebb részletekig terjedő gonddal szerkesztik az administrativ jogot, és a hol aztán az itélő székek ellenőrzői az administratiónak is.

Én megvallom, hogy ezen utóbbi módot oly mérvben kifejteni, mint a hogyan ki van fejtve Amerikában: viszonyaink közt, nem tartom helyesnek; a mi viszonyaink közt szükségesnek tartom az administrativ igazságszolgáltatásnak a törvénykezés formáit megközelitő rendezését; és ennélfogva az olyan községekre nézve, a melyek — mint mondám — még nem képviselik oly feltünő mérvben az ipart és kereskedést, hogy a szó mai értelmében városoknak volnának nevezhetők: azt a kapcsolatot, a mely már most is gyenge, s a melyről méltóztatnak mondani, hogy már ma sem birja meg a közigazgatási költségeket, a domestica költségeit, s a mely kapcsolatot már most is nagyobbitani akarnák, a mennyiben több megyét akarnak itt-ott együvé foglalni: ezt a kapcsolatot, addig, mig az administratió formáinak végleges rendezéséről a törvényhozás nem intézkedik, én legalább lazitani nem ohajtanám. *(Élénk helyeslés a jobb oldal felől.)* Annál kevésbé ohajtanám, minél kevésbbé vagyok meggyőződve, hogy a megyei kötelékből kiválandó nagy községek, a melyek a többi községektől külön elemeket is alig képviselnek, képesek lesznek a maguk erején viselni mindazon fontos közigazgatási teendők terheit, a melyekre csupán a megyék községeinek összes ereje képes.

Nem akarom tovább untatni a tisztelt házat e kérdés fejtegetésével; méltóztassék megfontolni a dolgot; én csak a magam szavazatát akartam igazolni; mint a melylyel nem járulhatok a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat elfogadásához. *(Helyeslés jobb felől.)*

Zsedényi Ede: Sokkal fontosabbnak tartom az előttem szóló tisztelt képviselő ur által előterjesztett azon kerdést, vajon hazánk közigazgatási érdekei követelik-e azt, hogy ezen már ugyis igen sok törvényhatóságra darabolt országban a külön törvényhatóságok száma folyvást növekedjék, mintsem hogy arra ne figyelmeztetném a tisztelt házat és egyidejüleg a tisztelt ministeriumot, hogy a megyék, kerületek, és városok közti municipalis felosztás azon időben történt, midőn a nép különböző osztályai közt a kölcsönös bizalom és szeretet kapcsai igenis hiányoztak.

De jelenleg, midőn mindnyájunk érdekei együvé forrtak, azon régi — hogy ugy mondjam, rozsdából ki kell lépni és összeolvadni az önigazgatás intézményeiben; mert ha mint az előttem szólott képviselő ur igen helyesen emlitette, a megyei hatóság alól egymás után ki fogjuk venni a legnépesebb, a legértelmesebb és legnagyobb községeket: egyrészt csökkenteni fogjuk a megyék vagy kerületek hatósága tekintélyét, befolyását, másrészről pedig szaporitani a közigazgatási költségeket, sőt véleményem szerint is kártékonyan fogunk hatni társadalmi viszonyainkra, midőn ily eljárás mellett mintegy kiküszöbölvén a polgári elemet a megyei bizottsági tanácskozásokból, *(Helyeslés.)* öregbiteni fogjuk azon idegenséget, mely, tagadni nem lehet, politikai életünk kifejtését még ma is igen sok megyében zavarja. Minden esetre kivánnunk kell, hogy a polgári elem tettleges részt vegyen a megyék tanácskozásaiban. Ha azonban ugy, mint ez Csongrádmegyében, hol Hódmezővásárhely városa polgárai a bizottsági tagok fele részét képezik, a többi megyei bizottmányokból a polgári elem ki fog vétetni; akkor, kérdem, hová fog az vezetni? Akkor a pol-

gári elem egymásután minden községben, hol tulnyomó befolyással bir, arra fog törekedni, hogy külön törvényhatósággal ruháztassék föl a város.

Én is, mint az előttem szóló tisztelt képviselő ur nem akarok külön inditványt tenni; de figyelmeztetem a tisztelt házat és a ministeriumot, hogy igenis vegye szigoru gondos birálat alá minden egyes esetben, ha vajjon hasznos, szükséges-e valamely rendezett tanácsu városnak külön törvényhatóságot engedélyezni, nem pedig csak statistikai adatok alapján, mint a jelen folyamodásokra nézve, azért, mert emez vagy amaz városnak 40 ezer vagy 20 ezer lakosa van, azt mindjárt külön törvényhatóság helyes gyakorlására képesnek tartani. Ezt figyelmeztetés végett megemliteni szükségesnek véltem. *(Helyeslés.)*

Tisza Kálmán: Én részemről egész egyenességgel kimondom, hogy ha elvontan a jelen kérdéstől tekintem azokat, a miket tisztelt képviselőtársam Csengery Antal elmondott, én azoknak legalább egy igen nagy részével egyetértek. Az első, mit megjegyzett, hogy helytelen volt a megyékről és városokról egy törvényben intézkedni. Ezen nézetben annyira osztozom, hogy midőn a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyaltatott: épen ez volt az egyik szempont, melyből az ellen fölszólaltam, mert helytelennek tartottam akkor is, hogy a megyék és városok mind egy törvényben kivántassanak rendeztetni. Inditványt is tettünk; de inditványunk akkoriban nem talált viszhangra, megbuktunk vele, és igen örülök, hogy most a tisztelt tuloldalnak egy — azt hiszem, hogy pártkülönbség nélkül mindnyájunk által becsült — tisztelt tagja, igazat ad akkori nézetünknek. *(Helyeslés bal felől.)*

A mi a tisztelt képviselő ur nyilatkozatának azon részét illeti, hogy helyes-e Magyarországon átalában az amerikai viszonyok felé nagyon gyors léptekkel törekedni, elvontan tekintve e dolgot, ebben is igaza van; mert én is azt hiszem, hogy egész átalánosságban nem lehet a községek és a kormány közt mindennemü közvetitőt elejteni; hanem hogy igen is szükség van egy közbenső hatóságra, melyet a megye képvisel.

Csakhogy megjegyzem — és azt hiszem, hogy ő is ugy értette — én ugy értem e dolgot, hogy minden községre nézve nem nélkülözhető ugyan e megyei testület mint közvetitő, de vannak hazánkban is oly községek, melyek fejlettségök- és értelmiségöknél fogva már nélkülözhetik ezen közvetitést, és melyekre nézve azt tartom, hiba volna ezen közvetitőt föntartani.

Egyébiránt azt hiszem, hogy a jelen esetben nem az lehet a kérdés, hogy elméletileg mi volna helyes, hanem a kérdés az, hogy mit mond a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény, és menynyiben van elég téve e törvény rendeletének a szóban levő két városban. Ha már ezen concret esetet tekintem: akkor sem az egyik, sem a másik városra nézve azt, hogy neki a külön törvényhatóság joga megadassék, megtagadhatónak nem tartom; *(Helyeslés bal felől.)* mert miként a minister indokolásából is kitetszik, azon föltételeknek, melyekhez egyedül köti a törvényhatóságokról szóló törvény ezen jog megadását, elég van téve.

Én tehát azt gondolom, hogy ezen esetre vonatkozólag másról, mint ezen föltételekről, szó nem lehet. Miután pedig a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megmondja, hogy mily föltételek alatt lehet bármely várost külön törvényhatósági joggal fölruházni; miután azon föltételeknek itt elég van téve: részemről arra kérem a tisztelt házat, hogy bármi legyen is egyikünk vagy másikunk elvont nézete a községi rendezésről, a törvény által kijelölt ösvényen maradván, méltóztassanak ezen két törvényjavaslatot megszavazni. *(Helyeslés bal felől.)*

Azon érvekre, melyek specialiter a regale-kérdés szempontjából hozattak föl, azt gondolom, már előttem is meg lett felelve. Én csak arra vagyok még bátor a tisztelt képviselő urat, a ki ezt fölhozta, figyelmeztetni, hogy ha állana is az, hogy nem lehet Hódmezővásárhelynek megadni azt, hogy külön törvényhatóságot képezzen, mert szemben a gróf Károlyi családdal, midőn a regalekérdés előjön, fél és biró is volna egyszersmind, mert vagy saját érdeke mint községé, vagy egyes tagjainak, polgárainak érdeke állhatna szemben a földesur érdekével, mondom hogy ha ez elvet fölállitjuk: akkor utoljára nem lehet törvényhatósági jogot adni senkinek és semminek, mert a megyékben is akárhányszor összeütközésbe jön a megye mint testület egyes emberrel, a megye, mint testület, egyes ember érdekével; és akkor utoljára, ha mi azt akarnók, hogy olyan eset ne álljon elő, melyben az érdekekre nézve a hatóság, mint hatóság, összeütközésbe jön egyes emberrel: azt kellene mondani, hogy a ki Magyarországban lakik, a fölött csak Austriában lehet határozni. *(Fölkiáltások a szélső balról: Ugy is van!)* Ha van törvény, ha van fölebbviteli forum, és vannak törvényszékek, azok az érdekeknek ily összeütközése esetében a dolgot elintézik. *(Helyeslés.)* Kérem tehát a házat, hogy a két törvényjavaslatot elfogadni méltóztassék. *(Helyeslés bal felől.)*

Eötvös Károly: Tisztelt ház! Átalában én is abban a meggyőződésben vagyok, melyet Csengery képviselő ur jelezni méltóztatott; de nem volt szándékom külön fölszólalni, nem volt szándékom azért, mert én még kevésbbé, sokkal kevésbbé érzek magamban erőt és bátorságot, hogy az ellenkező vélemény áramlattal megküzdjek; azonban az előzmények után e meggyőződést kimondani, nemcsak

kötelességemnek tartom, de ezt lehetőleg röviden indokolom is.

Általános a panasz, — nem akarom ismételni a mondottakat, — általános a panasz, hogy a közigazgatás nálunk drága, és rosz is. Hogy drága-e az államnak vagy nem? egy kissé én is iparkodtam utána nézni különösen a magyarországi megyéket illetőleg, és a költségvetés tételeiből azt látom, hogy a magyarországi megyék némely részében egy lélekre a közigazgatási költség, mely az állam által adatik, alig kerül többe 26—27 krajczárnál, a többek közt Biharmegyében is ezen állapot van, más megyékben pedig egy lélekre számitva, a közigazgatási költségek 88 krajczárra is rugnak.

Ami magát a költségvetés tételeit illeti, oly országban, hol az ország egy részében 25 krajczárba kerül egy lélekre számitva az általános közigazgatási költség, és a szomszéd községben, mely csak annyiban különbözik attól, hogy köztök a levegőben föl van irva a két határos megye neve, már 88 krajczárba kerül: egy oly országban, én azt hiszem, hogy az administratió olcsó sem lehet, jó sem lehet. Jó nem lehet különösen azért, mert az állapotok egyenlősége daczára a közadministrationalis közegek egyenlően nincsenek fölosztva és ezen közegek érintkezése, daczára annak, hogy a társadalmi élet a vármegyék határát nem ismeri, daczára, hogy az állami functiók is összefolynak és az állam is ezen határokat csak bizonyos tekintetben ismeri el a megyék határai szerint kikerekitett közigazgatási állapot miatt, annyi formalitással van összekötve s annyira van nehezitve, hogy ezen formalitáshoz való kötöttség és ezen nehézségek okozzák a költség roppant aránytalanságát, okozzák, hogy az administratio nem lehet jó, nem lehet folyékony s egyátalán képtelen az állami functiók átalánosságának megfelelni.

De ha ez áll, tisztelt ház, ha nekünk meggyőződésünk az, vagy jobban mondva, ha mi fölismertük a bajt, hogy a közadministratio nálunk se nem olcsó, se nem jó: ezen meggyőződésnek, a baj ezen fölismerésének másik következése az, hogy tehát segitsünk, törekedjünk a bajon segiteni a lehetőség, idő és körülmények szerint. A segitség egyik lehető módja az, ami megkiséreltetett a törvénykezés rendezésénél, t. i. a megyék, kerületek és törvényhatóságoknak területi körére való tekintet nélkül, egyedül a közigazságszolgáltatás érdekeit tartva szem előtt, osztani be a törvényszékek és járások területét. Azt hiszem és gondolom, nemcsak magam vagyok azon véleményben, hanem a t. ház többsége, hogy hazánk administratioját jóvá és egyszersmind lehető olcsóvá tenni, minden területi kikerités nélkül, lehetetlen. Nekünk tehát mindenekelőtt a további alakitások érdekében föl kell tartanunk azon lehetőséget, hogy a megyék kerületi kikerekitésének eszméjével meg kell barátkozni; azzal bármi provinciális érdekek zudulnának is föl ellene, szembe kell nézni.

De ha ez igy van, t. ház, ha mi a megyék századokon át fönálló területi határait föl akarjuk áldozni, mert föl kell áldozni sokkal magasabb érdekekért, ha ez átalában meggyőződéssé vált: kérdem, miért akarjuk a területi köröket mégis szaporitani, az administratio ujabb átalakitása nehézségeit miért akarjuk ujabb területi körök, megyék vagy királyi városok fölállitásával szaporitani? Talán könnyitünk ezzel, t. ház, a magunk munkáján? talán könnyitjük ezzel a jövő rendezések tervezetét? Ha rendet akarunk az államban: okvetlenül be kell következni ez átalakitásnak. Ujabb területi körökkel csak nehezitjük ezen munkát. Hódmezővásárhely és Baja mezővárosoknak kir. városokká emelésével kettővel szaporitjuk a nehézségek számát, azon nehézségekét, melyek, hogy nehézségek, arról mindannyian meg vagyunk győződve.

Nem akarok t. ház, hosszu lenni; én tudom azt, hogy igen hatalmas a nézet-áramlat nemcsak minálunk, hanem átalában a modern világban, melyet Csengery t. képviselő ur Amerikára vonatkozólag különösen jellemzett, nevezetesen, hogy egy nagy hatalomra törekesznek az elemek, az állam hatalmára, és egy másik hatalomra, a községnek hatalmára. Egyikben a nemzet nagysága, a másikban az egyéni szabadság, egyéni jog van képviselve. De, t. ház, azon községek, azon községi hatalomnak Franciaországban azon nevet adták, hogy „commun“ és ezen név igen szomoru emlékeket idéz föl. *(Derültség és mozgás. Fölkiáltások: Nem idevaló! Zaj.)*

T. ház! Én azon véleményben vagyok, hogy mi arra törekszünk, hogy erős legyen az állam és ezzel szemközt azt kivánjuk, hogy erős legyen a község. Hanem, ha e két hatalom össze talál veszni és nem talál a közigatás és önkormányzat közvetitése alkalmas testületeket, nem találja ami municipalis systemánkat: azt hiszem, ez összeveszésnek meg kell történnie, és meg fog történni sokszor, vajha hazánkban sohase történjék meg, ennek következése az lesz, hogy hol az egyik hatalom kerül fölül, hol a másik, és egyik a másikat megsemmisiteni törekszik, s e törekvésben megsemmisülhet mindakettő; igenis, ha mi azon az uton megyünk előre, nálunk is bekövetkezhetik ez állapot, de én részemről azon az uton előre menni nem akarok. *(Helyeslés.)*

T. ház, annyit tudok, hogy 1860—61-ben, mikor némileg az akotmányosság külszinéhez jutott a nemzet, a városoknak igen nagyon hosszu sora törekedett arra, hogy rendezett tanácsu városokká alakittassanak és azt is tudom, hogy ezen önálló hatósági jog gyakorlatával összekötött nagyobb, sőt

— amennyiben a közigazgatással akkor a törvénykezés is össze volt kötve, — igen nagy költségvetés terheit, igen sok város nem győzte viselni és azért önkényt lemondtak a rendezett tanács jogáról, a 60-as években a legnagyobb része megunván azon nagy költségeket, amely a különben elegendő alappal nem biró külön állással együtt jár. És én valóban nem értem, hogy olyan városok, mint Hódmezővásárhely és Baja, minő okon akarnak a kir. városi czimhez jutni? *(Helyeslés.)* Hiszen a közigazgatás tekintetében ma is megvan saját körükben is, s a megyében is befolyásuk. Azért akarják talán a külön-állást megkapni, hogy egy főispánt kapjanak és az állam egy főispán fizetésével nagyobb költséget viseljen? Én ezt valóban nem értem, és sem az administratio átalános érdeke, sem jövő alkotásunk tervével megegyeztethetőnek és indokolhatónak nem látom, azért részemről a törvényjavaslatot el nem fogadom. *(Helyeslés.)*

Majoros István: Tisztelt ház! Én röviden fogom csak indokolni szavazatomat, nem is szólaltam volna föl, miután magam is gyengélkedő vagyok, de miután a tulsó oldalon szólott Csengery t. képviselő ur, ki szintén gyenge egészségével mentette magát.... *(Zaj. Halljuk!)*

Csak azt akarom kiemelni, hogy Csengery t. képviselő ur az 1848-iki boldog emlékezetü törvényhozást kárhoztatólag emlitette föl a kerületek beosztására nézve, a királyi városok megcsorbitott jogait hangsulyozván.

De miután látom, hogy a t. ház türelmetlen, és nem akarom, hogy a napirenden levő tárgyak rövidséget szenvedjenek, azok után, miket Németh Albert képviselőtársam mondott, bővebb indokolásomtól elállok, s csupán azt jelentem ki, hogy a két város törvényhatósággá lételét óhajtom s ezért a törvényjavaslat elfogadására szavazok.

Pulszky Ferencz: T. ház! *(Halljuk! Halljuk!)* A concret eset, mely előttünk fekszik, az, hogy a ministerium Baja és Hódmező-Vásárhely városokat önálló törvényhatósági joggal inditványozza felruháztatni. Ezen szük körből kiemelkedett a tanácskozás, és sokkal magasabb térre vitetett át; és miután itt néhány kérdés merült föl, melyre nézve szükség magunkat tájékoznunk, melyet most nem fogunk ugyan elvégezni, de mely el fog végeztetni elébbutóbb, szükség hogy erről némileg tájékozva legyünk. Igaz, hogy nagy ellentét van a megye és város közt s erre nézve különbözők a nézetek; de nézetem szerint a megye nem egyéb, mint egy feudalis institutio, mely mint olyan, védbástyája volt a feudalis alkotmánynak az absolut törekvések ellen. A megyének e föladata ma jóformán megszünt. A régi megye a nemességből állt, a mai áll a régi urbéresekből, miután mindkettő képviselve van. *(Föl-kiáltások balról: Virilisek.)* Egyik némileg maga is jelen van, másik csak képviselete által. Mi lesz ennek következése, azt nem tudjuk; annyi áll, hogy a megyék most átmeneti korszakban vannak.

A városokban más szellem uralkodik; azok az uj eszmék gyülhelyei voltak, ott emelkedett föl a mai kor szelleme, és mindazon nemzetnél, hol a mai kor szelleme uralkodik, a városok emelkedtek virágzásra és a megyei institutio lejárta magát. Nálunk a kettő közt lebeg a mérleg és nem tudjuk merre fog fordulni; de részemről meg vagyok győződve, hogy Magyarország jövője kizárólag a városokban fekszik, s azon kell lennünk, hogy ott a polgárosodást mindinkább emeljük.

Nem akarom én kérdezni, vajon bir-e Hódmezővásárhely 53 ezer lakosa azon képzettséggel, melyet tőle kivánunk; nem akarom kérdezni, van e felsőbb polgáriskolája; de épen mert kivánom, hogy lehessen: óhajtom, hogy e fölött önhatalmulag intézkedhessék. De mig ott a megye uralkodik, mig minden legkisebb dologra a közgyülésre kell várni, mely talán fél esztendő mulva vagy egy negyed esztendő mulva fog tartatni *(Igaz!)* addig, mig azon közgyülésen a régi feudalis módszer szerint két párt áll szemben, és küzd egymással a jobb- és baloldal és folyik a sport, mig a közügyekkel csak ugy bánnak el, mint a régi lovag-játékokon, azok sorsa az utolsó napokra maradván, elintéztetik azon 15—20 tisztviselő által, akik ott maradnak, mert midőn a sport megszünt, a többség hazamegy.

Igen jól ismerem én viszonyainkat s tudom, hogy igen sok város van Magyarországon, mely nem üti meg a mértéket; de épen azért, hogy ezeknek is megadjuk a lehetőséget arra nézve, hogy minél inkább fejlődjenek, kivánom, hogy kivétessenek a megyei kapcsolatból.

Hogy mi fog Csongráddal történni, különösen akkor, ha még Szentes városa is szab. kir. várossá lesz: ez más kérdéssel függ össze, mely mintegy előttem szóló t. képviselő ur megemlitte, sok kegyeletes emlékkel van kapcsolatban; de mely egykor szintén ide fog kerülni és szintén meg fog oldatni.

Ha ezek a megyei kapcsolatból kiemeltetnek, a szabadság érzete sokkal inkább fog kifejlődni, s én azért igen szivesen rá állok arra, hogy ezen két igen nagy község emeltessék ki a megyei kapcsolatból annyival is inkább, mert ez a vármegyék jövendőbeli szerkezetét nem fogja hátráltatni, sőt azt hiszem, hogy sokkal előbbre fog menni a kérdés; mert ha egyszer oda jut a dolog, hogy Torna, Árvamegyék nem állhatnak fön: akkor annak megoldása továbbra nem elodáznható.

Én a törvényjavaslatot elfogadom. *(Helyeslés. Szavazzunk!)*

Widiczkay József: Tisztelt ház! *(Halljuk! Zaj.)* Távol van tőlem, hogy én beszédemet a tisztelt házra rá akarjam erőszakolni

(Halljuk!) én egyedül azon szempontból indulok ki, hogy a törvényhozásnak vannak ugyan jogai, de, nézetem szerint, vannak kötelességei is. A törvényhozásnak joga: megalkotni a törvényeket; — kötelessége: a törvényalkotás alkalmával a tárgy fölött higgadtan és komolyan tanácskozni. Ha egyébiránt az igen tisztelt ház ugy van elhatározva, hogy a jelen pillanatban minden áron szavazni kiván, akkor elállok a szótól. *(Halljuk! Szavazzunk!)*

Tisztelt képviselőház! Jól jegyezte meg az előttem szóló képviselőtársam Pulszky Ferencz ur, hogy nem tisztán egyes specialis tárgyról van itt szó, hanem a vita bizonyos magasabb szinvonalra emelkedett, — és ez szerintem, csak örvendetes, mert az ily tanácskozások a legtanulságosabbak s a leghiggadtabbak, — s általában áll az, hogy ilyen specialis eseteket is az elvek világával kell megvilágitani.

Azon szempont, a melyből én kiindulok a jelen esetben, az önkormányzatnak szempontja, az önkormányzatnak szüksége a társadalmi és az állami életben; a legtökéletesebb, a legfejlődöttebb államélet ott van, a hol legnagyobb tér engedtetik át az önkormányzatnak. Ez az, a mi engem vezérel a jelen vitánál.

Ezen szempontból indulva ki, tisztelt ház, megvallom, hogy nem zavar meg engem azon szempont, a melyet Eötvös Károly tisztelt képviselőtársam fölhozott, hogy mikép lesznek majd a megyék kikerekitve? Hogy azon községek, melyek az önkormányzatot megbirják, az önkormányzattal fölruháztassanak, nézetem szerint mellőzhetetlen szempont, és fölötte áll azon szempontnak, hogy a megyék helyesen ki legyenek kerekitve. Én a kikerekités eszméjének az önkormányzat eszméjét soha föl nem áldozom. A megyéket ki kell kerekiteni, ugy a hogy lehet; de a nagy községekre nézve az önkormányzat igényének eleget kell tenni. Ez magasabb szempont, ez fölötte áll a kikerekités eszméjének.

Csengery tisztelt képviselőtársam fölhozta ez alkalommal a megyék megsemmisitését.

Én nem vagyok azon véleményben, hogy Magyarországban e megyék meg lennének semmisitve, hanem a mi a megyei életet meggyengitette, nézetem szerint más. Az először a ministeri omnipotentia, és másodszor a virilis intézmény: a ministeri omnipotentia politikai szempontból, a virilismus jogi és társadalmi tekintetben. Igen sajnálom, hogy igen tisztelt képviselőtársamat akkor, a midőn ezen két intézményről szó volt, nem voltam szerencsés azok sorában látni, a kik a megyék organicus erejét ezen a téren meg akarták védeni.

Ennyit a megyék megsemmisitéséről.

Igaz, tisztelt ház! nem jó ha egyes nagyobb községek kivétetnek a megyei életből, a mi által a megyék meggyengittetnek; hanem nézetem szerint mellőzhetlen azon szempont, hogy mindazon községeknek, a melyek az önkormányzatot megbirják, az önkormányzatot meg kell adni. Hogy kell a megyék erejét más részről és folytonosan nevelni: nem lehet másképen, mint átalános politikával, és az átalános politikának eredményével, oly formán, hogy emeljük a társadalmi életet jólét és műveltség tekintetében. — És akkor a hiány, a mely támad az által, hogy némely az önkormányzatra képes községek a megyei életből kivétetnek, kárpótoltatik, az átalános jólét, az átalános műveltség terjedése által. Akkor az önkormányzattal való megajándékozása egyes községeknek megyei életünkben semmi hiányt, semmi hézagot sem fog okozni. *(Fölkiáltások jobb felől: Szavazzunk!)*

A mi azon specialis kérdést illeti: hogy a gróf Károlyi család italmérési jogának fönállása Hódmezővásárhelyen vajon tesz-e valami akadályt abban, hogy ezen város önkormányzati joggal fölruháztassék? én a fönálló törvények értelmében nem lehetek azon nézetben, hogy az italmérési jognak fönállása e tekintetben gátot tehessen; mert e mellett is Hódmezővásárhely nem függ a Károlyi családtól. Ha összeütközések találnak támadni a kettő közt, ott van a biró, az elintézi a dolgot közöttük. Ennélfogva nem látván semmi oly okot, melynél fogva a jelen specialis esetben ezen két nagy községtől a fönálló törvények értelmében az önkormányzatot megtagadni lehetne: én az önkormányzatot mind a kettőnek megszavazom. *(Helyeslés bal felől.)*

Nehrebeczky Sándor: Tisztelt ház! *(Eláll! Eláll! Zaj!)* A mennyiben a belügyministerium ezen törvényjavaslata ellen több oldalról tétettek észrevételek, méltóztassék megengedni, hogy egy pár szót mondjak azok ellenében. *(Halljuk!)* Mindenekelőtt egy tévedést akarok helyreigazitani, melybe azon tisztelt képviselő urak estek, kik itt sz. kir. városokról beszélnek; erről ezen törvényjavaslatban szó sincs, s lényeges különbség létezik e tekintetben; mert itt csak törvényhatósági joggal való fölruházásról van szó. Második észrevételem az, hogy a vita folyamában átalános közigatási elvekről, törvényhatóságok arrondirozásáról volt szó, melyek, mint Vidliczkay képviselő ur is megjegyzé, igen szép és érdekes dolgok; de ez alkalommal nem tartoznak ide. Itt egyébről nincs szó, mint az 1871-iki községi törvény 134. §-ának végrehajtásáról, mely §-nak 2-ik alineája azt mondja, „ha rendezett tanácsu város köztörvényhatósággá akarna alakulni, e fölött a törvényhozás határoz.„

Ezen törvény megszabja azon kellékeket, melyeket ily városnak ki kell mutatnia.

A belügyministerium indokolásában mindezen kellékek elő vannak sorolva; a város kimutatta,

hogy elég anyagi és szellemi erővel bir; kimutatta, hogy évenként 14 ezer frtnyi fölösleget mutat föl; kimutatta az intelligentia nagy számát; egy szóval kimutatta, hogy valamint az önkormányzatot, ugy az állami közigazgatás közvetitését is képes, és fogja is teljesiteni.

Azt kérdem, lehet-e ily átalános elvekkel gyöngiteni a törvény e rendelkezését, s ily városoktól a törvény által nekik megadott jogot megtagadni? És lehet-e azon elvnél fogva, melyet Eötvös képviselő ur hozott föl, hogy egy időben a törvényhatóságokat is arrondirozni kell, lehet-e ezen jövő reményében a várostól megvonni ezen jogot? Azt hiszem, nem; és miután a város beismeri, hogy a földes uri jogot respectálni fogja, miután, mint már Tisza Kálmán képviselő ur is megjegyzé, mindannyiszor, valahányszor a földesur jogainak csonkitásáról lesz szó, a földesur akár közigazgatási akár birósági uton orvoslást nyerhet: én ajánlom a törvényjavaslat elfogadását.

Tóth Kálmán: Tisztelt ház! Itt tulajdonképen nem is önálló törvényjavaslattal, hanem csak egy már létező törvény corrollariumával állunk szemközt. Igen csodálkozom azon, hogy Zsedényi képviselő ur ellenzi az önálló törvényhatóságok szaporitását, mert én legalább ugy emlékszem, hogy akkor, midőn az 1871. évi XVIII. törvényczikket alkottuk, akkor ő nem szólalt föl a törvény rendelkezése ellen. Eötvös Károly ur sokat emlegette az alkotmányosságot, bátor vagyok megjegyezni azt, hogy az alkotmányosság föltétele az, hogy a létező törvényeket megtartsuk és érvényesitsük. Méltóztassék, tehát a tisztelt ház az 1871. évben meghozott törvény érvényesitését és a központi bizottság véleményét elfogadni. *(Helyeslés.)*

Elnök: Szólásra nem lévén többé senki följegyezve, az átalános vitát befejezettnek nyilvánitom. Szólás illeti még a központi bizottság s a különvélemény előadóját.

Huszár Imre: Arra nézve vagyok bátor fölszólalni, hogy, mint az elnök ur kijelenté, a különvélemény előadóját, szó illeti. A különvélemény előadója, ugy tudom, Schmaus képviselőtársam, de azt is tudom, hogy a házszabályok 104. §-a azt mondja: Az osztályok, tárgyalásaikat befejezvén, minden tárgyra előadót választanak, ennek ide vonatkozó jegyzőkönyveiket átadják, s mindezt elnökeik által a ház elnökének bejelentik; továbbá a központi bizottság, az osztályok előadott nézeteit meghallgatván, a tárgynak megvitatása után a többség irásban foglalt véleményének az ülésben leendő indokolt előterjesztése végett, egy előadót választ.

A kisebbségben maradt, vagy egyes előadók kisebbségi vagy eltérő nézeteiket azon alkalommal szintén szóval vagy irásban előterjeszthetik. Tehát a házszabályok csupán az előadónak adnak jogot a fölszólalásra, vagy pedig a különvélemény előadójának, a ki azonban, ugy tudom, ez esetben nem élhet jogával, mert megbetegedett.

Elnök: Én tudomással nem birtam, hogy a különvélemény előadója nincs itt, különben föl sem emlitettem volna.

Következik tehát a szavazás.

Balogh János *szólni kiván. Hosszasan tartó zaj. Fölkiáltások: nem lehet! Szavazzunk! szónok a nagy zaj közepett leül.)*

Elnök: Következik a szavazás. Méltóztassanak tehát azok, a kik a központi bizottság véleményét elfogadják fölállani. *(Megtörténik.)* A többség elfogadta tehát Hódmezővásárhely és Baja városokról szóló törvényjavaslatot átalánosságban a részletes tárgyalás alapjául, következik a részletes tárgyalás.

Mihályi Péter jegyző *(olvassa a czimet az 1-ső és 2-ik szakaszt, melyek észrevétel nélkül elfogadtatnak.)*

Elnök: Tehát a Hódmezőásárhely és Baja városokról szóló törvényjavaslat ugy átalánosságban, mint részleteiben elfogadtatott. *(Helyeslés. Zaj.)*

Mindenekelőtt kérem a tisztelt házat, méltóztassanak csendben maradni, különben kénytelen leszek az ülést 5 perczre fölfüggeszteni.

Következik a napirend 3-ik tárgya, vagyis a pénzügyi bizottság átalános jelentésében foglalt határozati javaslatok tárgyalása.

Széll Kálmán előadó: Tisztelt ház! *(Zaj. Halljuk!)* Azon javaslatok közül, melyeket a pénzügyi bizottság átalános jelentésében a ház előtt inditványba hoz, az első, s egyuttal a legfontosabb: a fedezet kérdésére vonatkozik. A bizottság különböző módokat ajánl arra nézve, miként fedeztessék azon hiány, mely az 1873. évi költségvetés rendes kiadásai és bevételei közt mutatkozik; különböző módokat ajánl arra nézve, miként fedeztessék az 1871-ből és 1872-ből származó tartozás, illetőleg ezen költségvetéseknek még végleg nem fedezett része, és miként az 1873-iki költségvetés rendkivüli hiánya?

Az összeg, melynek fedezetéről szó van, a bizottság tárgyalásai, megállapodásai szerint, melyeket egyes jelentéseiben a ház előtt javaslatba hoz, az 1873. évi rendes kiadások és bevételek közt: 8 millió, a rendkivüliek közt: 25 millió, ez tesz: 33 milliót; és 34 milliót tesz azon összeg, mely fedezendő 1871-ről és 1872-ről. Miként fog e hiánynak egy része, az, mely az 1873. évi költségvetésben előállott, megállapittatni a tisztelt ház által: azt természetesen csak a részletes tárgyalás befejezése után lehet tudni, és én ez okból, de másrészt azért, mert a pénzügyminister a mult napokban terjesztett a ház elé egyes törvényjavaslatokat, melyek a közjövedelmek fokozására irányozvák, melyekkel a hiány

egy részét fedezni akarja; e javaslatok pedig még az előzetes tárgyalások stadiumán sem mentek keresztül, mert még csak most lennének a pénzügyi bizottsághoz utasitandók, e két okból sokkal czélszerübbnek, helyesebbnek tartanám, ha a tisztelt ház ezen kérdés tárgyalását ezuttal fölfüggesztené, *(Helyeslés)*, és akkor venné tárgyalás alá, midőn ismeretes lesz számszerüleg a ház előtt mi az, a mit fedeznie kell?

Én tehát ezen okból a tisztelt ház előtt azt vélném javaslatba hozhatónak, méltóztassék a bizottságnak ezen jelentésétől eltekinteni és annak tárgyalását későbbre halasztani. *(Helyeslés.)*

Deák Ferencz: Tisztelt ház! Az én nézetem is az, hogy a pénzügyi bizottság javaslatai közül azok, melyeket, részint már határozottan kimond, részint csak megérint, azok, melyek a fedezetre vonatkoznak, s melyek kapcsolatban állanak a ministerium által azóta beterjesztett törvényjavaslatokkal, most czélszerüleg nem tárgyalhatók; hanem a fedezet tárgyalása alkalmával és különösen az emlitett törvényjavaslatok tárgyalása alkalmával fognak eldöntethetni; de van ezen jelentésben némely más, inkább administrationalis javaslat, mely nem szorosan függ össze azon törvényjavaslatokkal és nem egyedül a fedezetet tárgyazza: ezeket igenis tanácskozás alá vehetjük. De ezen javaslatok nincsenek — mert a bizottság nem tartotta szükségesnek erre kiterjeszkedni, — határozat alakjában előterjesztve; hanem csak megérintve. Azt hiszem, czélszerü volna, hogy ha a tisztelt ház most megbizná a pénzügyi bizottságot, hogy azon pontokat, melyeket imént emlitettem, szemelje ki, és határozati javaslat alakjában terjeszsze be a hétfői ülésben. *(Helyeslés.)*

Széll Kálmán előadó: Azt megteheti a tisztelt ház, hogy a pénzügyi bizottságot arra utasitja, hogy a jelentésében szétszórva foglalt inditványokat határozati javaslat alakjába öntse, s igy a ház elé terjeszsze. Az elnökség azonban erről már a maga részéről is gondoskodott, a mennyiben a határozati javaslatokat a kérdés föltétele szempontjából a jelentésből kiszedette és kellően formulaztatta. E végből tehát a pénzügyi bizottságot ujabban is különösen utasitani talán nem volna szükséges.

Ha a tisztelt ház egyenkint fölveszi a kérdéses határozati javaslatokat, meggyőződhetik mindjárt az első javaslat tárgyalásánál, hogy ugy vannak-e formulázva mint óhajtja, vagy szükségesnek tartja-e a pénzügyi bizottsághoz visszautasitani.

Várady Gábor: Nekem nincs észrevételem az ellen, hogy mindjárt az első pontnál kisérlet tétessék az iránt: vajon megütik-e a mértéket a pénzügyi bizottság formulázásai; hanem ennek daczára is én Deák Ferencz tisztelt képviselő ur javaslata mellett vagyok. Én mindjárt az első pontnál, mely sorba jő, épen az iránt kivántam a ház elé javaslatot terjeszteni, sőt szabadságot vettem magamnak arra, hogy mindjárt az első, illetőleg a második pontot formulázzam is, mert az áll, hogy a pénzügyi bizottság jelentésében benne van a határozat lényege; de az nincs oly alakba öntve, hogy azt jegyzőkönyvbe igtatni lehessen. Ennek aztán a következése az volt a multban is, — mire több esetet tudok, hogy a jegyző urak, tán időkimélésből, nem igtatták be a jegyzőkönybe a határozatot szó szerint; hanem csak hivatkoztak arra, hogy a ház a pénzügyi bizottság javaslatát elfogadta, pedig ezen tömkelegből nagyon nehezen lehet kinyomozni a határozatot. Én igen helyesnek tartom azt, a mit Deák Ferencz tisztelt képviselő ur javasol; nem bánom azonban, hogy az első határozati javaslat fölolvastassék. *(Fölkiáltások: nem szükséges!)* de sokkal helyesebbnek tartom, ha az inditványt fogadjuk el. *(Elfogadjuk!)*

Elnök: Ugy hiszem, hogy az iránt teljes egyetértés van a házban, hogy a jelentés 51-ik lapján foglalt két rendbeli határozati javaslat, mely a fedezetre vonatkozik, függőben hagyassék és a költségvetés tárgyalásának befejezte után vétessék tárgyalás alá; a többire nézve pedig a tisztelt ház utasitja a pénzügyi bizottságot, hogy az általa javaslatba hozott határozatokat határozati javaslat alakjába öntse. *(Helyeslés.)*

Péchy Tamás: Arra vagyok bátor fölkérni a tisztelt elnökséget, hogy ha azon határozati javaslatok, mint az előadó ur mondta, fozmulázva, vannak: méltóztassék azokat kinyomatni, hogy előbb olvashassuk, mert néha egy szó is nagy külömbséget tesz. *(Fölkiáltások: Nincsenek formulázva.)*

Elnök: E kinyomatás fölösleges, miután ugyis a pénzügyi bizottság utasittatik arra, hogy azon határozatokat határozati javaslat alakjába öntse. *(Helyeslés.)* E szerint a napirend ezen tárgya ezzel elesik; következik tehát a részletes tárgyalás. *(Fölkiáltások: hétfőn!)* Ennélfogva a hétfői napirenden a határozati javaslatok és eshetőleg a költségvetés részletes tárgyalása lesz.

Az ülést bezárom.

(Az ülés végződik d. u. $1^1/_2$ órakor.)

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A kövérnyomatu számok az üléseket jelölik, melyekben az illető személyek működnek, vagy az illető ügyek előfordulnak, a többi szám jelöli a lapokat, hol az illetők felszólalásai és beszédei kezdődnek, vagy szólási szándékuk van kifejezve.

Adó uj törvényjavaslatok beadatnak **76.**
Államköltségvetés átalános tárgyalása **67,** 78.
Almásy Sándor 384.
Altisztek (kiszolgált) alkalmazásáról törvényjavaslat tárgyalása **62,** végleg elfogadtatik **64.**
Apponyi Albert gr. előadó **74.**

Baja törvényhatóságáról törvényjavaslat beadatik **73,** központi bizottság jelentése **76,** tárgyalása **79.**
Baldácsy Antal br. 324.
Balogh János 390, 397.
Batta Andor 242.
Bánó József elnök **64.**
Beniczky Ödön 231.
Beőthy Algernon 119.
Beőthy Lajos 293.
Bittó István elnök **61—63., 67—79.**
Bobory Károly 331, 351.
Bocsánszky Adolf 32, 308, 387.
Boér Antal 76, 81.
Borlea Zsigmond 286.
Bujanovich Sándor előadó 94.
Bűnvádi eljárási törvényjavaslat beadatik **71.**

Csanády Sándor 167, 327, 342, 378.
Csáky Tivadar gr. 32, 87, 238, 291.
Csávolszky Lajos 152.
Csengery Antal 190, 391.
Csernátony Lajos 6, 40, 86, 388.
Csernátony L. interpellál választási törvény tárgyában **61.**
Csiky Sándor 52, 56, 89, 231, 302, 382, 386.
Csiky Sándor 1848. évi államkölcsönök ügyében határozati javaslatot adbe **73.**

Deák Ferencz 398.
Domahidy István 308.
Domahidy István interpellál regalék megszüntetés iránt **76.**

Eötvös Károly előadó **63, 65, 79.**

Fest Imre 178.
Földváry Mihály 4, 232.
Fröhlich Gusztáv 8.

Gaál Mihály 349.
Gazdasági bizottság jelentései bemutatása **63.**
Gazdasági bizottság jelentései tárgyalása **64.**
Ghyczy Kálmán 11, 15, 27, 219, 226, 246.
Giczey Samu 297.
Gorove István 28, 126.
Gőzhajótársulatra vonatkó törvényjavaslatok beadatnak **76.**
Gullner Gyula 44, 73.
Gullner Gyula végleg igazoltatik **71.**
Győrffy Gyula 26, 390.

Havas Sándor 71, 79.
Házmán Ferencz 230.
Helfy Ignácz 13, 54, 119, 235, 353.
Helfy Ignácz határozati javaslata a költségvetés tárgyában beadatik **64,** tárgyalása a költségvetéssel **67—78.**
Hódmező-Vásárhely törvényhatóságáról törvényjavaslat beadatik **73,** központi bizottság jelentése **76,** tárgyaltatik **79.**
Hoffmann Pál 8, 237, 281.
Hollán Ernő 18, 27, 30, 38, 41, 58, 69.
Honvédelmi véderő fokozatáról törvényjavaslat bizottsági jelentés **67.**
Horánszky Nándor 66, 174.
Horn Ede 32, 182, 188, 192, 352, 353.
Horn Ede interpellál a bankügyben **63,** kérdést tesz a kölcsönről **78.**
Hunyady László gr. 32, 77.
Huszár Imre 86, 168, 235, 385, 397.

Inditványok, interpellátiók stb. december havi sorjegyzéke bemutattatik **61, 79.**
Irányi Dániel 10, 297, 378.
Irányi Dániel interpellál Pelagics ügyében **62,** határozati javaslata a vallásszabadságról szóló törvénytárgyában **79.**

Jankovics Miklós 233, 238, 244.
Jókai Mór 260.
Jókai Mór a százház birtokosa ügyében interpellál és arra válasz **74.**

Kabos Elek végleg igazoltatik **61.**
Kajuch József 57.
Kállay Akos 327.
Kármán Lajos 8, 380, 381.
Kármán Lajos interpellál a honvédség felszerelése ügyében **62,** birói végrehajtók iránt és erre válasz **79.**
Kautz Gyula 157.
Kemény Gábor br. 215.
Kerkapoly Károly pénzügyminister 106, 267, 324.
Kérvények bemutatása **61—79.**
Kérvények sorjegyzéke bemuttatik **68, 74.**
Kérvények tárgyalása **66, 73, 79.**
Királyi Pál végleg igazoltatik **79.**
Kiss János 141.
Kiss Miklós jegyző 39.
Kondorossy György 5, 384.
Kovách László 191.

Lázár Ádám 9, 34, 36, 81, 84, 85, 87, 309, 326, 379.
Lázár Ádám részvénytársulati törvény iránt határozati javaslata **62,** interpellál a bűnvádi eljárás tárgyában és erre válasz **63,** Talmács-Szelistye és Törcsvári uradalmak jogviszonyai tárgyában és erre válasz **76,** az erdélyi vasutügyben **79.**
Lipthay Béla br. 230.
Lónyay Menyhért gr. 13, 165, 246, 340.
Lónyay Menyhért gr. határozati javaslata a zárszámadások megvizsgálása iránt tárgyaltatik **62.**
Ló szükségleti törvényjavaslat tárgyalása **63—65,** végleg elfogadtatik **66.**

Lükő Géza 76, 77, 78.
Lükő G. interpellál Schopper püspök eljárása ügyében **65.**

Madarász József interpellál hivatalok német nyelven vezetése iránt **61,** a vesztegetések meggátlása iránt **62,** bankügyben **64,** néptanitók katona kötelezettsége ügyében **71,** képviselői dijak iránt határozati javaslata **72.** Iskolakönyvek iránti határozati javaslata napirendre tűzetik **79.**
Madarász József 6, 8, 50, 55, 60, 87, 166, 189, 208, 329, 331, 339, 382.
Máday Sándor megbizó levele bemuttatik **61,** biráló bizottsághoz áttétetik **67.**
Majoros István 395.
Matolay Etele 39, 42, 43, 63, 67, 70, 75, 78.
Mandius Tivadar megbizólevele bemutattatik **61,** fentartással igazoltatik **67.**
Margitszigeti hidról törvényjavaslat beadatik **69.**
Máriássy Béla 203.
Máttyus Aristid 88, 243, 342, 389.
Mentelmi bizottság jelentése Remete Géza ügyében **79.**
Mihályi Péter **76, 79.**
Miletics Szvetozár 351.
Molnár Aladár 47.
Molnár György 142.
Móricz Pál 131, 202.
Muslay Sándor 382.

Nagy György 61, 74, 261.
Nehrebeczky Sándor 25, 43, 234, 396.
Nemes Nándor gr. 230.
Németh Albert 4, 167, 246, 259.
Németh Albert előadó **76, 79.**
Németországi pósta szerződvényről törvény kihirdettetik **73.**
Névsora a távollevőknek felolvastatik **70.**
Nikolics Sándor 23, 168.
Nyugták törvényczikkekről **61, 65, 68.**

Oláh Gyula 10, 285.
Oláh Gyula jászkún kerület megváltási költsége tárgyában interpellál **62,** hatvan-szolnok-jászberényi vasuti ügyben **75.**
Orbán B. br. interpellál Udvarhelyi kövezet vámiránt **61.**

Papp Lajos 32.
Patay István 56, 57.
Pauler Tivadar igazságügyi minister 35, 81, 192, 243, 246, 260, 308, 309, 381, 389.
Péchy Jenő 351, 382.
Péchy Jenő interpellál a mátészalkai járásbiróság tárgyában **78,** erre válasz **79.**
Péchy Tamás 17, 22, 37, 236, 340, 386, 398.
Pénzügyi határozati javaslatok tárgyalása **79.**
Perczel Béla elnök **63, 65, 66, 79,** 189, 260.
Podmaniczky Frigyes br. 24, 29, 190, 236.
Podmaniczky Frigyes br. a képviselői napi dij eltörlése iránt határozati javaslatott adbe **71.**
Póthitelről 1872-re törvényjavaslatok beadása **76.**
Prileszky Tádé 170.
Pulszky Ágost előadó 17, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 36, 37, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 53, 57, 63, 66, 67, 68, 74, 75, 78, 79.
Pulszky Ferencz 92, 148, 395.

Radocza János 87.
Radocza János előadó **79.**
Radó Kálmán előadó 47, 56, 92. 191.
Remete Géza 141, 378, 351.
Remete Géza interpellál a letenyei biróság iránt **69, 79,** és arra válasz **79.**

Schmausz Endre 68.
Schvarcz Gyula 142. 203, 231.
Simonffy Kálmán 309.
Simonyi Ernő szabadsági ideje hosszabitása **76.**
Simonyi Lajos br. 30, 39.
Somssich Pál 16, 76, 92, 235, 236, 340, 386.
Steiger Gyula előadó **68, 73, 79.**
Szalay Imre özvegye végkielégitése **63, 66.**
Szeniczey Ödön jegyző **62, 75, 77, 78,** 377.
Szentmiklóssy Pál 307.
Szentmiklóssy Pál szegénységi ügyben interpellál **76.**
Széll Kálmán előadó **67, 78.**
Széll Kálmán jegyző **61.**
Széll Kálmán 16.
Szlávy József ministerelnök 7, 17, 22, 31, 40, 42. 52, 62, 196, 203, 246.
Szőgyény László 86, 87, 88, 89, 93.

Tarnóczy Gusztáv 301.
Tavaszy Endre 46, 47. 89, 241.
Teleki Sándor megbizólevele bemutattatik **61,** végleg igazoltatik **67.**
Telepitvényesi törvényjavaslatról központi bizottsági jelentés **62,** tárgyalása **65.**
Tisza Kálmán 16, 19, 27, 36, 38, 46, 57, 63, 68, 72, 87, 167, 236, 313. 342, 393.
Tisza Lajos közmunka- és közlekedési minister 142, 233, 234. 238, 240, 244, 245.
Tisza László 28, 41, 48, 48.
Tolnay Károly 189, 190.
Tolnay Károly interpellál a zalavári apatság ügyében és erre válasz **71.**
Tóth Bálint 166.
Tóth Kálmán 260, 397.
Tóth Vilmos belügyminister 5.
Tréfort Ágoston vallás- és közoktatási minister 189, 190.
Trifunácz Sándor 87.

Ülések kezdete iránt kérdés **66.**

Várady Gábor 24, 28, 92, 209, 398.
Vécsey Tamás 308.
Vidats János 32, 77, 190.
Vidacs János interpellál a lánczhid vámügyében **65,** dohánygyárba német nyelv használata ügyében **71.**
Vidliczkay József 395.

Zeyk Károly államtitkár 388.
Zichy József ifj. gr. kereskedelmi minister 89.
Zichy F. gr. megbizólevele **64.** fentartással igazoltatik **67.**
Zmeskal Mihály 308.
Zsedényi Ede 14, 86, 137, 235, 243, 260. 384, 386, 392.
Zsivkovics János 66.

A III. kötetben sajtóhibák kiigazitása.

Lap.	*Hasáb.*	*Sor,*	*Hiba.*	*Javitása.*
159.	2.	12.	eredményt	eredmény
159.	2.	40.	18	45
160.	1.	11.	inventiók	investitiók
162.	2.	27.	vexe-val	verve-vel
163.	1.	49.	et vous l'avènir	et l'avènir.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
328.4391 H891ON C001 1872:3
Orszaggyules Kepviselohazanak naploja :
3 0112 105749615